

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

FOTIHA SURASI

Yetti oyatdan iborat bu sura Makkada nozil bo'lgan. U «Fotiha», ya'ni «Ochuvchi sura» deb ataladi. Qur'ondagi suralarning joylashish tartibida avvalgi o'rinda turgani va qisqa bo'lishiga qaramasdan Qur'onning asosiy ma'no-mohiyatini o'zida mujassam etgani uchun ham u Qur'on mazmunini «Ochuvchi» deb nomlangan.

Bu surada yagona Allohga bo'lgan e'tiqod, Uning o'zigagina ibodat qilish, oxirat kuni borligiga ishonish, yolgiz Allohniig o'zidan madad-yordam so'rash, haq din va to'g'ri yo'lni Uning o'zigina ko'rsata olishiga iymon keltirish kabi Islom dinining asosiy talablari o'z aksini topgan. Shuning uchun bu surani «Ummul-Qur'on» — «Qur'onning onasi — asli» deb ham ataydilar.

1. Mehribon va rahmli Alloh nomi bilan (boshlayman).

2-3-4. Hamdu sano butun olamlar Xojasi, Mehribon va Rahmli, jazo (qiyomat) kunining Egasi — Podshohi bo'lmish Alloh uchundir.

I z o h. Maqtov-olqishga haqdor bo'lish uchun bashar olamiga podshoh bo'lishning o'zigina kifoya qilmaydi. Balki koinotdagi barcha sayyoralar va ulardagi bor jonli-jonsiz mavjudotning hammasi ustidan ilmu hikmat va rahm-shafqat bilan egalik qiladigan, bundan tashqari, oxiratsdagi hisob-kitob kunida ham yagona podshoh bo'lgan Alloh taolonig O'zigina hamdu sanoga loyiq zotdir.

5. Sengagina ibodat qilamiz va Sendangina madad so'raymiz.

I z o h. Ya'ni, Sendan o'zganing oldida boshimizni egmaymiz va Sendan o'zgaga yordam so'rab iltijo ham qilmaymiz.

6-7. Bizlarni, g'azabga duchor bo'lmagan va haq yo'ldan toymagan zotlarga in'om qilgan yo'ling bo'lmish — To'g'ri yo'lga yo'llagaysan.

I z o h. Mazkur zotlar — barcha payg'ambarlar, haqiqiy iymon-e'tiqod egalari va o'z aqidalari yo'lida jonlarini fido qilgan kishilardir.

BAQARA SURASI

Bu sura Madinada nozil qilingan bo'lib, ikki yuz sakson olti oyatdan iborat. U Qur'ondagi eng uzun suradir.

Bu surada e'tiqod, ibodat, muomala, axloq, nikoh, taloq, idda va boshqa shariat hukmlari borasida so'z ketadi. Bu suraning avvalida mo'minlar, kofirlar, munofiqalar va iymonning haqiqati, kufr va nifoqning mohiyati bayon qilinadi. So'ngra bashariyat otasi Odam alayhissalom qissasi zikr qilinib, u zot yaratilgan vaqtda bo'lib o'tgan ibratli voqea-hodisalardan xabar beriladi.

«Baqara» oyatlarining qariyb uchdan bir qismini «ahli kitoblar» (Tavrot va Injilga iymon keltirganlar), xususan yahudiylar haqidagi ma'lumotlar tashkil qiladi. Keyin sudxo'rlik jinoyati to'g'risida ma'lumot berilib, Alloh va payg'ambar bu jinoyatga qarshi urush e'lon qilganliklari uqtiriladi.

Suraning xotimasida esa mo'minlarni Alloh taolaga tavba-tazarru qilishga va uning O'zidangina madad tilashga chaqiriladi.

Bu sura nima uchun «Baqara» – «Sigir» surasi deb atalgan? Qadimda Bani Isroil qavmidan bo'lgan bir kishi o'ldiriladi. Ammo uning qotilini topa olmaydilar. Shunda Alloh taolo Muso alayhissalomga: «Qavmingga aytgin, bir sigir so'yib, uning bir bo'lagi bilan o'likni ursinlar», deb buyuradi. Allohning buyrug'ini bajo qilganlarida, haligi o'likka jon kirib, qotili kimligini aytdi.

Mehribon va rahmli Alloh nomi bilan (boshlayman).

1. Alif, lom, mim.

I z o h. Qur'ondagi bir necha sura mana shunday yolg'iz-yolg'iz harflar bilan boshlanadi. Ko'pchilik Islom ulamolari nazdida mazkur harflar «Xurufi muqattaot», ya'ni ma'nodan uzilgan harflar sanalib, ularning ma'nosi yagona Allohgagina ma'lum. Ulamolarning aytishlaricha, ilohiy mo'jiza bo'lgan bu Kitob odamlar oson o'qib-anglab amal qilishlari uchun ular yaxshi taniydigan harflar bilan oson tushuniladigan qilib yuborilgan. Lekin olimlar orasida «Alif — Alloh, Lom — Jabroil (Alloh bilan payg'ambar o'rtasidagi vositachi farishta), Mim — Muhammad alayhissalom», deb bu harflarga ma'no beruvchilar ham bor.

2-3. (Haq ekanligiga) hech qanday shak-shubha bo'lmagan ushbu Kitob g'oyibga ishonadigan, namozni to'kis ado etadigan va biz rizq qilib bergan narsalardan infoq-ehson qiladigan taqvoli kishilar uchun rahbar – yo'lboshchidir.

4. Ular sizga nozil qilingan va sizdan ilgari tushirilgan narsalarga (dinlarga) iymon keltiradilar va oxirat kuniga aniq ishonadilar.

5. Parvardigorlari tarafidan hidoyat topganlar ana o'shalardir va najot topguvchilar ham ularning o'zidir.

I z o h. Bu oyatlarda Alloh taolo mo'minlarniig sifatlarini bayon qildi. Endi o'rtadagi farq aniq bo'lishi uchun kofirlarni sifatlashga o'tiladi.

6. Kufr yo'lini tutgan kimsalar esa xoh (Alloh azobidan) qo'rqiting, xoh qo'rqitmang, ularga barobardir — iymon keltirmaydilar.

7. Alloh ularning dillarini va quloqlarini muhrlab qo'ygan. Ko'zlarini esa parda qoplab olgan. Ular uchun buyuk azob bordir.

I z o h. Bundan bizga Islom dini nazarida mo'min kim-u, kofir kim ekanligi ma'lum bo'ladi. Ya'ni, g'oyibga (Alloh, farishtalar... borligiga) ishonadigan, namozni to'la-to'kis ado etadigan, Tangri bergan ne'matlardan boshqalarga ehson — yaxshilik qiladigan, Qur'on va undan oldin kelgan boshqa ilohiy kitoblarga iymon keltiradigan va bu dunyodan boshqa yana bir dunyo — oxirat borligiga ishonadigan taqvoli (haromdan parhez qiluvchi) kishilargina mo'minlar ekan. Kimda mazkur sifatlar topilmas ekan, u kofir bo'ladi. Shu o'rinda bizda yoyilgan bir aqida — ilgari mo'min-musulmonlar yashab o'tgan vatanda istiqomat qiladiganlarning barcha avlodlari mo'min-musulmon degan aqida noto'g'ri ekanligi ma'lum bo'ladi. Demak, har bir kishining mo'min yo kofirligi uning iymon-e'tiqodi va amalda qiladigan ishiga qarab belgilanishi lozim ekan. Endi munofiqlar qanday kimsalar ekanini quyidagi oyatlardan bilib olamiz.

8. Odamlar orasida shunday kimsalar ham borki, o'zlari mo'min bo'lmaganlari holda «Allohga va oxirat kuniga iymon keltirdik», deyilar.

9. Ular Allohni va iymonli kishilarni aldamoqchi bo'ladilar va o'zlari sezmaganlari holda faqat o'zlarinigina aldaydilar.

10. Ularning dillarida maraz bor edi, bas Alloh marazlarini yanada ziyoda qildi. Ular uchun qilgan yolg'onlari sabab alamli azob bordir.

11. Ularga: «Yer yuzida buzg'unchilik qilmanglar», deyilsa, «Biz isloh qiluvchilarmiz», deyilar.

12. Ogoh bo'lingizkim, ular albatta buzg'unchilardir, lekin o'zlari buni sezmaydilar.

13. Ularga: «Mana bu kishilardek iymon keltiringlar», deyilsa, «Shu pastkashlarga o'xshab mo'min bo'lamizmi?» — deyilar. Ogoh bo'lingizkim, ularning o'zlari tuban kimsalardir, lekin buni bilmaydilar.

I z o h. Islomni qabul qilgan zotlarning ko'pchiligi kambag'al-faqir kishilar va hatto Suhayb, Bilol kabi qullar edilar. Munofiqlar o'zlaricha: «Mana shu zoti pastlarga o'xshab mo'min bo'lamizmi?» — deyishar edi.

14. Iymon keltirgan zotlarga yo'liqqanlarida: «Biz ham iymon keltirdik», deyilar. O'zlarining shaytonlari (boshliqlari) bilan xoli qolganda esa: «Biz albatta sizlar bilan birgamiz, faqat (ularning ustidan) kulmoqdamiz, xolos», deyishadi.

15. Alloh ularning ustidan kuladi va o'z tug'yonlarida adashib-uloqib yurishlarini davomli qiladi.

16. Ular haq yo'lning o'rniga zalolatni sotib olgan kimsalar bo'lib, bu savdolarida foyda qilmadilar va to'g'ri yo'lga yuruvchilardan bo'lmadilar.

17. Ular misoli bir o't (mash'ala) yoquvchiga o'xshaydilar. Endi olov atrofini yoritganida Alloh yorug'likni ketkazib, ularni hech narsani ko'rolmaydigan holda zulmatlarda qoldiradi.

18. (Ular) kar, soqov, ko'rdurlar, demak (yo'llaridan) qaytmaydilar.

19. Yoki ular chaqmoq, momoguldurak, qorong'uliklar bilan osmondan quyayotgan yomg'ir ostida yashindan qo'rqqanlaridan panjalarini quloqlariga tiqib olgan hollarida o'lim — halokatdan qochmoqchi bo'lib turgan kimsalar kabidirlar. Alloh esa kofirlarni o'rab olguvchidir.

20. Yashin ko'zlarini ko'r qilgudek bo'ladi. U (atrofini) yoritganida yurib oladilar, o'chganida turib qoladilar. Agar Alloh xohlasa quloq va ko'zlarini yo'q qilgan bo'lur edi. Shubhasiz, Alloh har narsaga qodirdir.

21. Ey insonlar, sizlarni va sizlardan ilgari o'tganlarni taqvo egalari bo'lishingiz uchun yaratgan Parvardigoringizga ibodat qilingiz.

22. U zot sizlar uchun Yerni qarorgoh, osmonni tom qilib qo'ydi va osmondan suv tushirib, uning yordamida sizlarga rizq bo'lsin, deb mevalar chiqardi. Bas, bilib turib o'zgalarni Allohga tenglashtirmang.

23. Agar biz bandamizga tushirgan narsadan (Qur'ondan) shak-shubhada bo'lsangiz, u holda shunga o'xshagan birgina sura keltiring va Allohdan o'zga guvohlaringizni chaqiring — agar rostgo'y bo'lsangiz.

24. Endi agar bunday qilolmasangiz — hargiz qilolmaysiz ham — u holda odamlar va toshlar o'tin bo'ladigan, kofirlar uchun tayyorlab qo'yilgan do'zaxdan qo'rqing.

I z o h. Kufr ahli uchun tayyorlab qo'yilgan do'zax zikr qilingandan keyin ahli iymon uchun mukofot qilib beriladigan jannat ta'riflanadi. Zotan Qur'onning uslubi shunday: yomon bilan yaxshi, do'zax bilan jannat, rohat bilan azob, xitob bilan itob (tanbeh) aksari hollarda yonma-yon zikr etiladi.

25. Iymon keltirib, yaxshi amallar qilgan zotlarga xushxabar beringki, ular uchun ostlaridan daryolar oqib turuvchi bog'lar bor. Qachon o'sha bog'larning biror mevasidan bahramand bo'lsalar, «Ilgari tatib ko'rgan narsamiz-ku», deyishadi. Zero ularga surati bir-biriga o'xshash mevalar beriladi. Va ular uchun jannatda pokiza juftlar bordir. U zotlar jannatda abadiy qolajaklar.

I z o h. Bu oyatda dunyo baxt-saodati bilan oxiratdagi jannatning farqi ifodalangan: ehtimol, bu dunyoda ham jannatdek bog'larda turli noz-ne'matlardan bahramand bo'lib,

pokiza umr yo'ldoshlari bilan baxtiyor umr kechirayotgan kishilar kam emasdir. Lekin bu baxtli hayotning birgina nuqsoni borki, u ham bo'lsa bir kuni tugab qolishidir. Jannatning fazilatlaridan biri uning boqiyligidir. Faqat bu boqiy hayotga yetish uchun foniy dunyoda iymon-e'tiqod bilan yaxshi amallar qilib yashash shartdir.

26-27. Alloh chivin yoki undan-da haqir narsalar haqida masal aytishdan hech tortinmaydi. Iymonli kishilar uning (masalning) haqiqatan Parvardigorlari tarafidan ekanini biladilar. Kofirlar esa: «Buni misol qilish bilan Alloh nima demoqchi?» — deyдилar. Bu masal sabab (Alloh) ko'plarni adashtiradi va ko'plarni haq yo'lga hidoyat qiladi. Bu masal sabab faqat Allohning aniq ko'rsatmalarini buzadigan, U bog'lanishiga buyurgan narsalarni uzadigan va yer yuzida buzg'unchilik qilib yuradigan fosiq kimsalarnigina adashtiradi. Ular, shubhasiz, ziyon ko'rguvchilardir.

I z o h. Qur'onda asalar, chivin, o'rgimchak, chumoli kabi mayda jonivorlarning ibratli tomonlarini ko'rsatib beradigan masallar kelganida, ba'zi birovlar: «Bu kitob ilohiy kitob bo'lganida bunday mayda-chuyda hasharotlar haqida gapirilmagan bo'lardi», deyishdi. Shunda Tangri taolo o'sha hasharotlarni yaratishga uyalmagani, binobarin ularni misol qilishdan ham hech qachon or qilmasligini bayon etib, mazkur oyatlarni nozil qildi.

«Allohning aniq ko'rsatmalari» — Muhammad payg'ambarning kelishi va unga iymon keltirish lozimligi Tavrot, Injil va boshqa samoviy kitoblarda ham aniq ko'rsatilgan edi.

«U bog'lanishiga buyurgan narsalar» — ota-onaga oq bo'lmasdan ularning rizoligini olish, qarindosh-urug'chilik rishtalarini mahkam tutish va boshqa mo'min-musulmonlar bilan mehr-oqibatli bo'lish kabilardir. «Yer yuzida buzg'unchilik qilib yurish» - odamlar orasida fitna-fasod qo'zg'ash, iymon-e'tiqod yo'llariga to'sqinlik qilish va boshqa buzuq ishlar bilan mashg'ul bo'lish, degan ma'noni anglatadi.

28. O'lik tanangizga jon bergan, keyin o'lim beradigan, so'ngra yana tiriltirganidan keyin O'ziga qaytajagingiz — Allohni qanday inkor qilasiz-a?

29. U shunday zotki, siz uchun Yerdagi barcha narsani yaratdi. So'ngra samoga yuzlandi-da, ularni yetti osmon qilib tikladi. U hamma narsani bilguvchidir.

30. Eslang, (ey Muhammad), Parvardigoringiz farishtalarga: «Men Yerda (Odamni) xalifa qilmoqchiman», deganida ular aytdilar: «U yerda buzg'unchilik qiladigan, qonlar to'kadigan kimsani (xalifa) qilasanmi? Holbuki, biz hamdu sano aytish bilan Seni ulug'laymiz va Sening nomingni mudom pok tutamiz». (Alloh) aytdi: «Men sizlar bilmagan narsalarni bilaman».

31. Va U zot Odamga barcha narsalarning ismlarini o'rgatdi. So'ngra ularni farishtalarga ro'baro' qilib dedi: «Agar xalifalikka biz haqdormiz, degan so'zlaringiz rost bo'lsa, mana bu narsalarning ismlarini Menga bildiring!»

32. Ular aytdilar: «Ey pok Parvardigor, biz faqat Sen bildirgan narsalarnigina bilamiz. Albatta, Sen o'zing ilmu hikmat sohibisan».

33. (Alloh); «Ey Odam, bularga u narsalarning ismlarini bildir», dedi. (Odam)

ularga barcha narsalarning ismlarini bildirganidan keyin (Alloh) aytdi:
«Sizlarga, Men Yeru-osmonlarning sirlarini va sizlar oshkor qilgan va yashirgan narsalarni bilaman, demaganmidim?»

34. Eslang, (ey Muhammad), Biz farishtalarga Odamga ta'zim qiling deyishimiz bilan sajdaga egildilar. Faqat Iblis kibr va or qilib — kofirlardan bo'ldi.

35. Va aytdik: «Ey Odam, siz juftingiz bilan jannatni maskan tuting va undan xohlagan joylaringizda bemalol taomlaning. Faqat mana bu daraxtga yaqinlashmangki, u holda zolimlardan bo'lib qolasiz».

36. Bas, ularni shayton yo'ldan ozdirib, maskanlaridan chiqardi va aytdik: «Tushingiz (jannatdan yerga)! (Sizlar) bir-biringizga dushmansiz. Endi ma'lum vaqtgacha (ajallaringiz yetguncha) Yerda maskan tutib yashaysiz».

37. Keyin, Odam Parvardigor tarafidan bir necha so'zlar (farmonlar) qabul qilib olganidan so'ng Alloh uning tavbasini qabul qildi. Albatta U tavbalarni qabul qilguvchi mehribon zotdir.

38. «U joydan (jannatdan) hammangiz tushing», dedik. «Bas, sizlarga Men tarafdin hidoyat kelganida, shu haq yo'lga ergashgan kishilarga xavfu xatar yo'q va ular g'amgin bo'lmaydilar».

39. Oyatlarimizni inkor qilib, yolg'on degan kimsalar esa do'zax egalari bo'lib, unda abadiy qolajaklar.

I z o h . Yuqoridagi oyatlardan bizga Odamzod Tangrining Yerdagi sir-asrorini biladigan xalifasi ekani va hatto begunoh farishtalar ham unga ta'zim qilishlari ma'lum bo'lgani kabi Shaytonning so'ziga kirish uni jannatdan mahrum qilgani, endi Yerda tinch, osoyishta yashash uchun shaytoni la'inning vasvasalariga uchmaslik zarurligi uqtiriladi.

Endi, Odamzodning koinotdagi eng aziz va mukarram zot ekani bayon qilinganidan keyin so'z bani Isroil (Isroil — Ya'qub payg'ambarning nomlaridan biri, bani Isroil — Isroil bolalari deyilganda yahudiylar tushuniladi) haqida ketadi. Ularning kim ekanliklari, qilmishlari va topajak oqibatlari haqidagi batafsil hikoyada (40-141- oyatlar) aql egalari uchun ibratlar bordir.

40. Ey bani Isroil, sizlarga in'om qilgan ne'matimni eslang va Menga bergan va'da — ahdga vafo qiling. Shunda Men ham ahdga vafo qilaman. Va mendangina qo'rqinglar.

41. Sizlardagi narsani (Tavrotni) tasdiq etgan holda nozil qilgan narsam (Qur'onga) iymon keltiringiz. Uni birinchi inkor qiluvchilardan bo'lmangiz. Va oyatlarimni qiymati oz narsalarga almashtirmanglar va Mendangina ehtiyot bo'linglar.

42. Haqni botilga aralashtirmanglar va bilgan holingizda haqni berkitmanglar.

43. Namozni to'kis ado qiling, zakotni bering va ruku qilguvchilar bilan birga

ruku qiling.

44. Odamlarni yaxshilikka chorlab, o'z'laringizni unutasizlarmi? Holbuki, o'z'laringiz kitob (Tavrot) tilovat qilasizlar. Aqlingizni yurgizmaysizlarmi?

45-46. Sabr va salot (namoz o'qish) bilan madad so'ranglar. Albatta u (namoz o'qish) og'ir ishdur. Magar o'zlarining Parvardigorlariga ro'baro' bo'lishlarini va shubhasiz, unga qaytajaklarini biladigan shikastanafs zotlarga (og'ir emasdir).

47. Ey bani Isroil, sizlarga in'om qilgan ne'matimni va sizlarni butun olamdan afzal qilgan paytimni eslanglar!

48. Birov birov tomonidan hech narsa o'tay olmaydigan, hech kimdan oqlov qabul qilinmaydigan va (gunohlari uchun) evaz ham olinmaydigan – yordam berilmaydigan Kundan qo'rqinglar!

49. Sizlarni og'ir azoblar bilan qiynagan, o'g'illaringizni so'yib, xotinlaringizni tirik qoldirayotgan Fir'avn odamlaridan qutqarganimizni eslanglar. Ana o'sha ishlarda Parvardigoringiz tomonidan buyuk sinov bordir.

50. Dengizni o'rtasidan bo'lib sizlarni qutqarib, ko'z o'ngingizda Fir'avn odamlarini g'arq qilganimizni eslanglar.

51. Muso bilan qirq kechaga va'dalashganimiz, u (bizning huzurimizga) ketganidan keyin sizlar o'zingizga zulm qilgan holingizda buzoqqa ibodat qilganingizni eslanglar.

52. So'ngra, o'sha ishlardan keyin ham shukr qilishingiz uchun sizlarni afv etgandik.

53. Sizlar haq yo'lni topishingiz uchun Musoga kitob va Furqonni (ya'ni Tavrotni) berganimizni eslanglar.

54. Musoning o'z qavmiga aytgan gaplarini eslang: «Qavmim, sizlar buzoqqa ibodat qilish bilan o'zingizga zulm qildingiz. Endi o'zingizni (bir-biringizni) o'ldirish bilan sizni bor qilguvchi zotga tavba qilasiz. Bor qilguvchi zot nazdida mana shu (qatl) sizlar uchun xayrliroqdir». Bas, Alloh taolo tavbangizni qabul qildi, albatta U kechirimli, mehribondir.

55. Ey bani Isroil, eslang: «Ey Muso, Allohni ochiq-ravshan ko'rmagunimizcha hargiz senga ishonmaymiz», deyishingiz bilan qarab turgan holingizda sizlarni chaqmoq urdi.

56. So'ngra shukr qilishingiz uchun o'lganingizdan keyin tiriltirdik.

57. Va bulutni ustringizga soyabon qildik va osmondan shirinlik va bedanalar yog'dirib, «Sizlarga rizq qilib bergan pok narsalardan yenglar», (dedik). (Bani Isroil) Bizga zulm qilmadilar, balki o'zlariga zulm qilguvchi bo'ldilar.

58. «Ushbu qishloqqa (Quddusga) kiringlar-da, undan xohlagan joylaringizda yeb-ichinglar. Darvozadan sajda qilgan holingizda kiringlar va «afv et» denglar, biz xatolaringizni mag'firat qilamiz va yaxshilik egalariga ziyoda ne'matlar ato qilamiz», deganimiznn eslanglar.

59. Shunda zolim kimsalar ularga aytilgan so'zdan boshqa so'zni almashtirib aytdilar. Bas, qilgan isyonlari oqibatida bu zolimlar ustiga Biz osmondan balo yog'dirdik.

60. Eslang (ey bani Isroil), Muso o'z qavmi uchun suv tilaganida: «Asoingni toshga urgin», dedik. Bas, undan o'n ikki chashma otilib chiqdi — har bir qabilaga (ular o'n ikki urug' edilar) o'z suvi ma'lum bo'ldi. «Alloh bergan rizqdan yeb-ichinglar, Yer yuzida buzg'unchilik jinoyatlarini qilmanglar».

61. Eslang: «Ey Muso, bir xil taomga hech qanoat qila olmayapmiz. Parvardigoringga duo qil, bizga yerda unib-o'sadigan sabzavotlardan, bodring, sarimsoq, mosh, piyozga o'xshagan o'simliklardan chiqarib bersin», deganingizda, u: «Yaxshi narsani past narsaga almashtirishni istaysizlarmi? Qaysi shaharga tushsangizlar so'ragan narsalaringiz turibdi-ku?» — dedi. (Noshukrliklari sabab) ularga xorlik va miskinlik yozib qo'yildi va Allohning g'azabiga duchor bo'ldilar. Bunga sabab ularning Alloh oyatlarini inkor qilganlari va Payg'ambarlarni nohaq qatl qilganlaridir. Bunga sabab itoat qilmay tajovuzkor bo'lganlaridir.

62. Albatta, imon keltirgan zotlar, yahudiy bo'lganlar, nasroniylar va sobiiylar (farishtalarga sig'inuvchilar) — (ulardan) qaysilari (avval qaysi dinda bo'lganlaridan qat'i nazar, iymonga kelib, yolg'iz) Allohga, oxirat kuniga ishonsa va yaxshi amallar qilsa, o'shalarga Parvardigorlari huzurida ajr bordir va ular uchun xavfu xatar, g'am-anduh yo'qdir.

63. Eslang (ey bani Isroil), biz ahdu paymoningizni olgandik va ustringizda Tur tog'ini ko'tarib turib, «Keltirgan narsamizni (Tavrotni) mahkam ushlang va undagi bor narsani yodingizda tuting — shoyad taqvo egalaridan bo'lsangiz», degandik.

64. Keyin o'sha ahdu paymondan keyin yuz o'girdingiz. Agar sizlarga Allohning fazlu karami bo'lmaganda edi, ziyon ko'rguvchilardan bo'lib qolar edingiz.

65. Orangizdan shanba kunida haddan oshgan kimsalarni bildingiz. Bas, Biz ularga: «Badbaxt maymunlarga aylaningiz», dedik.

66. Biz bu uqubatni o'sha vaqt va keyingi davrlar uchun ibrat, taqvoli kishilar uchun mav'iza (nasihat) qildik.

I z o h . Yahudiylarga shanba kuni baliq ovlash man qilingan edi. Ulardan ba'zilari shanba kunlari baliqlarni qamab, qorong'i tushishi bilan tutib oladigan bo'ldilar. Mana shu jinoyatlari — o'zlari uchun ulug' kun hisoblangan shanba kunida haddan oshganlari sababli mazkur jazoga mustahiq bo'ldilar.

67. Eslang! Muso o'z qavmiga: «Alloh bir sigir so'yishlaringni buyurdi», deganida, ular: «Ustimizdan kulyapsanmi?» — dedilar. (Muso) dedi: «Unday johillardan bo'lib qolishdan Alloh panoh berishini so'rayman».

68. Ular dedilar: «Parvardigoringga duo qil, uning qandayligini bayon qilsin». (Muso) dedi: «U zotning aytishicha, u qari ham, yosh g'unajin ham bo'lmagan o'rta bir sigirdir. Endi farmonni ado etinglar».

69. Ular dedilar: «Parvardigoringga duo qil. Uning rangini bayon qilsin». (Muso) aytdi: «U zotning aytishicha, u ochiq-mallarang sigir bo'lib, ko'rganlarning ko'ngli chog' bo'ladi».

70. Ular aytdilar: «Parvardigoringga duo qil, uning qandayligini bayon qilsin, bu mol bizga ishtibohli bo'lib holdi. InshoAlloh, endi yo'limizni topib olamiz».

71. (Muso) aytdi: «U zotning aytishicha, u shunday sigirki, xor bo'lib yer haydamaydi, u bilan (suv tashib) ekin sug'ormaydilar, aybu nuqsonsiz, unda o'z rangidan boshqa rang-bo'yoq ham yo'q». Ular: «Endi haqiqatni aytding», dedilar-da, uzoq mashaqqatlar chekib (o'sha aytilgan sifatlarga ega bo'lgan sigirni topib) so'ydilar.

I z o h . Mazkur oyatlar mazmunidan bir hikmatni anglash mumkin: odam birovga ishonib e'tiqod qo'yganidan keyin uning amr-farmonini darhol bajarishi lozim. Aks holda uning o'ziga zarar bo'lishi mumkin. Yuqoridagi oyatlarda zikr qilingan kishilar ketma-ket bergan savollari natijasida shunday sifatli sigir so'yshi lozim bo'ldiki, ular bunday sigirni izlab topish uchun ozmuncha qiynalmadilar. Oxiri topganlarida uning egasi bo'lgan kampir sigiri uchun juda qimmat narx — o'sha sigirning terisi to'la tilla talab qildi va ular bu narxga ko'nishga majbur bo'ldilar. Agar farmon bo'lishi bilan darhol bir sigirni olib qurbon qilganlarida o'zlariga oson bo'lar edi.

72—73. Eslang (ey bani Isroil), bir jonni o'ldirib qo'yib, uning qotili kim ekani haqida janjallashib qolganingizda — holbuki, Alloh yashirgan narsalaringizni yuzaga chiqarguvchidir — «uni (maqtulni) so'yilgan sigirning bir bo'lagi bilan uringlar», degandik. Alloh o'liklarni shu tariqa tiriltiradi va sizlarga fikr qilishingiz uchun o'z oyatlarini ko'rsatadi.

I z o h . Darhaqiqat, shunday qilishgach, haligi jasadga jon kirib, o'zining qotili kim ekanligini aytadi.

74. So'ngra — shunday mo'jizalarni ko'rgandan keyin ham dillaringiz qotdi. Bas, u dillar tosh kabidir yoki undan-da qattiqroqdir. Zero, shunday toshlar borki, ulardan daryolar otilib chiqadi, yana shundaylari borki, yorilib, ichidan suv chiqadi, yana shundaylari ham borki, Allohdan qo'rqqanidan pastga qulaydi. Alloh qilayotgan amallaringdan g'ofil emasdir.

75. Ularning iymonga kelishlariga orzumand bo'lasizmi (ey mo'minlar)? Holbuki ulardan bir guruhi Allohning kalomini eshitadilar, so'ngra, uni anglab yetganlaridan keyin bilib turib o'zgartiradilar.

76. Ular iymonli kishilarga yo'liqqanlarida: «Iymon keltirdik», deyдилar. Bir-birovlari bilan yolg'iz qolganlarida esa: «Ularga (musulmonlarga) Alloh sizlarga ochgan narsa haqida gapiryapsizlarmi? O'sha hujjat bilan Parvardigoringizning huzurida hujjatlashishlari uchun-a? Aqlingizni ishlatmaysizmi?» — deyishadi.

I z o h. Ya'ni, musulmonlarga «Tavrot kitobida kelgan Muhammad payg'ambar haqidagi gaplarni gapiryapsizmi? Bu axir oxiratda o'zingizning zararingizga hujjat bo'ladi-ku?» — deyishdi.

77. Alloh, shubxasiz, ularning yashirgan narsalarini ham, oshkor qilgan narsalarini ham bilguvchi ekanini bilmaydilarimi?

78. Ularning ichida kitobdan bexabar, faqat xom xayollarnigina biladigan omiylari ham borki, ular faqat gumon qiladilar, xolos.

79. O'z qo'llari bilan kitob yozib, so'ngra ozgina qiymatga sotish uchun: «Bu kitob Alloh huzuridan keldi», deyдigan kimsalarga halokat bo'lg'ay, bas, yozgan narsalari ularga xalokat bo'lg'ay, topgan foydalari ularga halokat bo'lg'ay.

80. Yahudiylar: «Bizlarga do'zax o'ti sanoqli kunlardagina tegadi», dedilar. Ularga ayting: «(Ey Muhammad), Allohdan ahdu paymon oldingizmi — zotan, Alloh hargiz ahdiga xilof kilmaydi — yoki Alloh haqida bilmagan narsalaringizni aytyapsizmi?»

81. Yo'q! Kimda-kim yomonlik kasb qilsa va gunohga o'ralib qolsa, ana o'shalar do'zax egalaridir. Ular o'sha joyda abadiy qolajaklar.

82. Iymon keltirib, yaxshi amallar qilgan zotlar esa jannat egalari bo'lib, o'sha joyda abadiy qolguvchilardir.

83. «Faqat Allohgagina ibodat qilasizlar, ota-ona, qarindosh-urug', yetim va miskinlarga yaxshilik qilasizlar. Kishilarga chiroyli so'zlar so'zlangiz va namozni to'kis ado qiling, zakotni bering», deb bani Isroildan ahdu paymon olganimizni eslanglar. Keyin esa (ey bani Isroil) ozgina kishidan tashqari hammangiz yuz o'giran holda ketdingiz.

84. Eslang, «Bir-biringizning qoningizni to'kmaysiz, bir-birovlaringizni diyorlaringizdan haydamaysiz», deb ahdu paymoningizni olgandik, so'ngra (Islom kelgan davrda) o'zingiz guvoh bo'lganingiz holda bunga iqror bo'lgandingiz.

85. Keyin esa sizlarning o'zingiz bir-biringizni o'ldirmoqdasiz, o'z toifangizdan bo'lgan bir guruhni diyorlaridan haydab, ularning ustida gunox va zulm bilan bir-biringizga hamkorlik qilmoqdasiz. Agar ular sizlarga asir holda kelishsa, tovon to'lab qutqarib ham olasiz. Holbuki, ularni xaydash sizlarga harom qilingan edi. Yo kitobning (Tavrotning) bir qismiga ishonib, bir qismini inkor qilasizmi? Oralaringdan kim bu ishni qilsa, uning jazosi bu dunyoda rasvo

bo'lish, qiyomat kunidan esa qattiq azobga duchor qilinadilar. Alloh qilayotgan ishlaringdan g'ofil emasdir.

86. Ana o'shalar oxirat o'rniga dunyo hayotini sotib olgan kimsalardir. Bas, azoblari yengillatilmaydi va ularga yordam ham berilmaydi.

I z o h . Yahudiy qabilalaridan Banu Qurayza Avs nomli arab qabilasi bilan, Banu Nazr degan yahudiy qabilasi esa Avsning dushmani bo'lgan Hazraj deb ataladigan arab qabilasi bilan ittifoqdosh edi. Qachon Avs bilan Hazraj o'rtasida urush bo'lsa, yahudiylar ham ittifoqdoshlari bilan birga urushga chiqib, o'z dindoshlarining qonini to'kib, mol-mulklarini talashar edi. Holbuki, dindoshlar bir-biri bilan urushib, qon to'kishlari Tavrotda harom qilingandir. Endi, urush to'xtaganidan keyin esa bir qabilaga ittifoqdosh bo'lgan yahudiylar ikkinchi qabilaga ittifoqdosh bo'lgan yahudiylardan asir tushganlar bo'lsa tovon to'lab qutqarib ham olardilar. Shuning uchun yuqoridagi oyatda: «Yo kitobning (Tavrotning) bir qismiga ishonib, bir qismini inkor qilasizmi?» — deyildi.

87. Albatta Biz Musoga kitob ato etdik. Undan keyin ham payg'ambarlar yubordik. Iyso binni Maryamga hujjatlar berdik va uni Ruhul-quds (Jabroil) ila quvvatlantirdik. Har qachon bir Payg'ambar sizlarga yoqmaydigan narsa (oyatlar) bilan kelsa, birovini yolg'onchi deb, birovini o'ldiraverasizlarmi?

88. «Dilimiz berk», dedilar. Yo'q, aksincha, kufrlari sababli ularni Alloh la'natlagan. Bas, kamdan-kamlari iymon keltiradilar.

89. Qachonki ularga Allohning huzuridan o'zlarida bor narsani (Tavrotni) tasdiq etuvchi kitob kelganda – holbuki, ilgari kofirlarga qarshi o'sha kitobdan yordam kutardilar — bas, qachonki ularga o'zlari bilgan narsa kelganda unga kofir bo'ldilar. Kofirlarga Allohning la'nati bo'lgay.

90. Alloh bandalaridan xoxlagan zotga o'z fazlu karami bilan (vahiy) yuborishiga qarshi chiqib, Alloh nozil qilgan narsaga kofir bo'lishlari sababli ular o'zlarini eng yaramas narsaga sotdilar. Bas, g'azab ustiga g'azab bilan qaytdilar. Kofirlar uchun xor qiluvchi azob bordir.

91. Qachon ularga: «Alloh nozil qilgan narsaga iymon keltiring», deyilsa, «Biz o'zimizga nozil qilingan narsaga iymon keltiramiz», deydilar. Va undan keyin kelgan o'zlaridagi narsani (Tavrotni) tasdiq etuvchi haq (kitob)ga kofir bo'ladilar. Ayting (Ey Muhammad), «Agar mo'min bo'lgan bo'lsangizlar, nima sababdan ilgari Allohning payg'ambarlarini o'ldirar edingizlar?»

92. Muso sizlarga ochiq xujjatlar keltirganidan keyin o'zlaringizga zulm qilgan holingizda uning ketidan buzoqqa sig'indingiz?

93. Eslang (ey bani Isroil), biz ahdu paymoningizni olgach, ustingizda Tur tog'ini ko'tarib turib: «Keltirgan narsamizni (dinimizni) mahkam ushlang va quloq soling», deganimizda, «Eshitdik va bo'yinsunmadik», dedilar. Kofirliklari sabab ko'ngillari faqat buzoqqa ibodat qilish bilan to'ladi. Ayting: «Agar siz mo'min bo'lsangiz, iymoningiz sizlarni muncha yaramas narsalarga buyuradi?»

94. Ayting (ey Muhammad): «Agar Alloh huzurida oxirat diyori (jannat) boshqa odamlarsiz faqat sizlarniki bo'lsa, u holda rostgo'y bo'lsangizlar, o'lishni orzu qilinglar!»

95. Qilgan kirdikorlari sababli hargiz uni (o'limni) orzu qilolmaydilar. Alloh zolimlarni bilguvchidir.

96. Ularning hatto mushriklardan ham hayotga (yashashga) ochko'z kishilar ekanini ko'rasiz, ularning ayrimlari ming yil umr ko'rishni istaydilar. Holbuki, uzun umr uni azobdan uzoqlashtirmaydi. Axir Alloh qilayotgan amallarini ko'rib turguvchidir.

97. Ayting (ey Muhammad): «Kim Jabroilga dushmang bo'lsa, (U Allohga dushmandir). Zero u (Jabroil) Allohning izni bilan qalbingizga o'zidan avvalgi kitoblarni tasdiq etadigan va mo'minlarga hidoyat va xushxabar bo'lgan Qur'onni nozil qildi.

98. Kim Allohga va uning farishtalariga, payg'ambarlariga, Jabroil va Mikoilga dushman bo'lsa, bas, albatta Alloh (bunday) kofirlarga dushmandir.

99. Haqiqatan Biz sizga ochiq oyatlar nozil qildik. U (oyatlarga) faqat fosiqlargina kofir bo'ladilar.

100. Har qachon biron ahdgga ahdlashsalar ulardan bir guruhi buzaveradimi? Haqiqatan ularning ko'pi iymonsizlardir.

101. Qachon ularga Allohning huzuridan o'zlaridagi narsani tasdiq etuvchi Payg'ambar kelsa, kitob (Tavrot) berilgan kimsalardan bir guruhi Allohning kitobini (Qur'oni Karimni) hech narsa bilmagandek orqalariga otadilar.

102. Va Sulaymon davridagi shaytonlar (jinlar) aytgan narsalarga ergashadilar. Sulaymon kofir emas edi, balki odamlarga sehr o'rgatadigan shaytonlar kofir edilar. Va Bobildagi Horut va Morut nomli farishtalarga tushirilgan narsalarga ergashadilar.— Holbuki, u farishtalar: «Biz faqatgina fitnamiz (ya'ni odamlarni aldab imtihon qilish uchun yuborilganmiz), bas, (biz aytgan narsalarni qilib) kofir bo'lib qolma», demasdan turib hech kimga hech narsa o'rgatmas edilar.— Va o'shalardan (Horut va Morutdan) er-xotinning o'rtasini buzadigan narsalar o'rganadilar. (Lekin) ular (yahudiylar) Allohning iznisiz hech kimga zarar yetkaza olmaydilar. Va hech foydasiz, bil'aks zararli narsalarni o'rganadilar. Axir (Allohning kitobi o'rniga sehrni) almashgan kimsalarga oxiratda hech qanday nasiba yo'q ekanini bilgan edilar-ku. Jonlarini naqadar yomon narsaga (ya'ni oxiratdagi mahrumlikka) sotganlarini bilsalar edi.

103. Agar ular iymonga kelib Allohdan qo'rqasalar, Alloh tarafidan bo'ladigan savob albatta yaxshiroq bo'lishini bilsalar edi.

I z o h . Farishtalar odamlarga sehr o'rgatishlarining o'z hikmati bor. Rivoyat qilishlaricha, o'sha davrda sehrgarlik juda rivojlangan ekan. Sehrgarlar ko'payib,

ularning ayrimlari hatto o'zlarini payg'ambar deb e'lon qilishgacha boradi. Shunda Tangri taolo ikki farishtasini yuboradi. Ular odamlarga turli sehrlarni o'rgatishib, sehrgarlik o'rganish mumkin bo'lgan narsa ekani, payg'ambarlik esa yolg'iz Tangri tarafidan berilishini anglatadilar.

104. Ey mo'minlar, «Ro'ino» demang. «Unzurno» denglar.

I z o h. Arab tilida har ikki so'z «Bizga boqqin, qaragin» degan ma'noni anglatadi. Payg'ambar alayhis-salom Qur'on oyatlarini tilovat qilib berayotganlarida, mo'minlar u kishiga: «Bizlarning holimizni rioya qilgin va oyatlarni shoshmasdan qayta-qayta o'qigin», degan ma'noda «Ro'ino» der edilar. Lekin yahudiylar «ro'ino» so'zining rioya qilmoq, boqmoq degan o'zakdan chiqqanini bilganlari holda ko'ngillari buzuqligi sababli «ruunat — yengiltak bo'lmoq» degan o'zakdan chiqadigan so'zga o'xshatib talaffuz qildilar. Shuning uchun Alloh taolo mo'minlarga bu so'zni ishlatmaslikni amr qildi.

Va (Allohning amr-nahiy-farmon-ta'qiqlariga) quloq soling! Kofirlar uchun alamli azob bor.

105. Na axli kitoblar (yahudiy va nasroniylar) dan bo'lgan kofirlar va na mushriklar sizga Parvardigoringiz tarafidan bir yaxshilik (ya'ni vahiy) tushishini istamaydilar. Alloh esa rahmat-marhamatini o'zi xohlagan kishilarga xos qilib beradi. Alloh buyuk fazlu karam sohibidir.

106. (Ey Muhammad), biron oyatni bekor qilsak yoki yodingizdan chiqarsak, undan yaxshirog'ini yoki o'shaning mislini keltiramiz. Alloh har narsaga qodir zot ekanini bilmadingizmi?

107. Yeru osmonlar yolg'iz Allohning mulki ekanini va sizlar uchun Allohdan o'zga biron do'st yo yordam berguvchi yo'q ekanini bilmadingizmi?

108. Yoki Payg'ambaringizdan, ilgari Musodan so'ralgan narsalarni so'rashni istaysizmi (ey mo'minlar)? Kim iymonga kufрни almashtirsa, albatta to'g'ri yo'ldan adashadi.

109. Ahli kitoblarning ko'pchiligi sizlarni, iymonli bo'lganingizdan keyin (ya'ni hozir), ularning o'zlariga ham haqiqat ochiq ravshan bo'lganidan keyin hasad qilganlari sababli kufrga qaytarishni istaydi. Bas, Allohning farmoni kelgunicha ularni afv qiling va kechiring. Albatta, Alloh har narsaga qodirdir.

110. Namozni to'kis ado qiling va zakotni bering! O'zingiz uchun nima yaxshilik qilgan bo'lsangiz, uni Alloh huzurida topajaksiz. Shubhasiz Alloh qilgan amallaringizni ko'rib turguvchidir.

111. «Jannatga faqat yahudiy yoki nasroniy bo'lganlar kiradi», deyishdi. (Ya'ni yahudiylar: «Biz kiramiz», deyishsa, nasroniylar: «Biz kiramiz», deyishdi.) Bu ularning xom xayollaridir. Ayting (ey Muhammad): «Agar rostgo'y bo'lsangiz, hujjat keltiring!»

112. Yo'q, kim yaxshilik qilgan holida o'zini Allohga topshirsa, uning uchun

Alloh huzurida ajr bor va ular uchun xavfu xatar yo'q va ular g'amgin bo'lmaydilar.

113. Yahudiylar: «Nasroniylar haq emaslar», deyishdi. Nasroniylar: «Yahudiylar haq emaslar», deyishdi. Holbuki ular (ya'ni yahudiylar ham, nasroniylar ham) kitob (ya'ni Tavrot, Injil) tilovat qiladilar, shuningdek, bilmaydigan kimsalar ularning gapiga o'xshash gap aytdilar.

I z o h . Ya'ni Makkadagi mushriklar: «Muhammad haq emas», deyishdi.

Bas, ularning o'zaro ixtilof qilib o'tgan narsalari haqida Alloh qiyomat kunida hukm qiladi.

114. Allohning masjidlarini ularda Alloh ismi zikr qilinishidan to'sadigan va ularni xarob qilish harakatida yuradigan kimsalardan ham zolimroq kim bor? Axir bu kimsalar uchun unday joylarga faqat qo'rqqan hollarda kirish joiz ediku. Ular uchun bu dunyoda rasvolik, oxiratda esa buyuk azob bordir.

115. Mashriq ham, mag'rib ham Allohniki. Bas, qay tarafga yuz bursangiz, o'sha joy Allohning tarafidir. Shubhasiz Alloh (hamma tomonni) qamrab olguvchi bilimondir.

116. «Allohning bolasi bor», dedilar. U zot bularning badgumonidan mutlaqo pokdir. Balki yer va osmonlardagi narsalar u zotga tegishlidirki, hammasi unga bo'yinsunadi.

117. (U) yeru osmonlarni paydo qilguvchidir. Biror ishni hukm qilsa unga faqatgina «Bo'l» deydi, xolos. Bas, u ish bo'ladi.

118. Bilmaydigan kimsalar: «Alloh bizga gapirsa edi yoki biror alomat kelsa edi», deyidilar. Ulardan ilgarigilar ham ularniig gaplariga o'xshash gaplarni aytishgan edi. Dillari bir-biriga o'xshaydi. Biz aniq ishonadigan qavm uchun oyatlarni aniq bayon qildik.

119. Albatta Biz sizni haq (din) bilan xushxabar eltguvchi va ogoxlantiruvchi qilib yubordik. Do'zaxilar xususida siz mas'ul emassiz.

120. Yahudiy va nasroniylar ularning diniga kirmaguningizcha hargiz sizdan rozi bo'lmaydilar. Ayting: «Allohning yo'ligina haqiqiy yo'ldir». Qasamki, agar sizga qelgan haqiqiy bilimdan keyin ularning nafs-havolariga ergashsangiz, Alloh tarafidan sizga na bir do'st va na bir yordam berguvchi bo'lmaydi.

121. Biz kitob (ya'ni Tavrot, Injil) ato etgan zotlar orasida uni to'g'ri tilovat qiladigan kishilar ham bordirki, ana o'shalar (Qur'onga) iymon keltirurlar. Va kimda-kim unga (Qur'onga) kofir bo'lsa, o'shalar ziyon ko'rguvchilardir.

122. Ey bani Isroil, sizlarga in'om qilgan ne'matimni va sizlarni butun olamga afzal qilgan paytimni eslang.

123. Va birov birov tomonidan hech narsa o'tay olmaydigan va hech kimdan evaz qabul qilinmaydigan, oqlov foyda bermaydigan va hech kimga yordam ham berilmaydigan kundan qo'rqing!

124. Eslang: Ibrohimni Parvardigori bir necha so'zlar bilan imtihon qilganida, ularni benuqson holda ado etdi. Shunda (Alloh taolo): «Albatta Men seni odamlarga imom qilguvchidirman», dedi. «Zurriyotimni ham-a?» - deb so'radi u. (Alloh taolo) aytdi: «Mening bu ahdim (sening zurriyoting orasidagi) zolim kimsalarga yetmaydi».

125. Eslang: «Baytullohni odamlar uchun ziyoratgoh va tinch joy qildik va Ibrohimning (Ka'batullohni bino qilayotgan vaqtida) turgan o'rnini namozgoh qilib oling, (dedik) va Ibrohim bilan Ismoilga: «Mening baytimni tavof qilguvchilar, o'sha yerda ibodat qilib turuvchilar, ruku uchun pok tuting», deb buyurdik.

126. Eslang: Ibrohim: «Ey Parvardigor, bu shaharni tinch shahar qilgin va uning ahllaridan Allohga va oxirat kuniga ishonuvchilarini turli mevalar bilan rizqlantirgin», deganida, Alloh taolo: «Kofirlarini ham bir oz foydalantirib, so'ngra do'zax azobiga duchor qilamanki, bu eng yomon oqibatdir», dedi.

127. Eslang: Ibrohim Ismoil bilan birgalikda Baytullohning poydevorini ko'tarib (dedilar); «Parvardigoro, bizdan (ushbu qilgan amalimizni) o'zing qabul ayla. Shubhasiz, sen eshitguvchi, bilguvchisan!

128. Parvardigoro, bizni o'zingga bo'yinsunguvchilardan qilgin va zurriyotimizdan ham o'zingga itoat qiladigan kishilar chiqargin. Va bizga (qiladigan) iboratlarimizni o'rgatgin va tavba-tazarrularimizni qabul et! Shubhasiz, sen tavbalarni qabul qilguvchi, rahmlisan.

129. Parvardigoro, ularning orasiga o'zlaridan bo'lgan, ularga oyatlaringni tilovat qilib beradigan, kitob va hikmatni (Qur'on va Hadisni) o'rgatadigan va ularni poklaydigan bir payg'ambarni yubor! Shubhasiz, sen qudrat va hikmat sohibisan».

130. Ibrohimning dinidan faqat yengiltaklarga yuz o'giradilar. Haqiqatan dunyoda uni tanlab oldik va u oxiratda shubhasiz solih (yaqinlarimizdan)dir.

131. Eslang: Parvardigori «Bo'yinsun!» — deganida: «Butun olamlar egasiga bo'yinsundim» dedi.

132. Ibrohim, u bilan birga Ya'qub ham bolalariga shu dinni vasiyat qilib dedilar: «O'g'illarim, albatta Alloh siz uchun shu dinni tanladi. Bas, musulmon bo'lgan holingizdagina dunyodan o'ting!»

133. (Ey yahudiylar) yoki Ya'qubga o'lim kelgach, u o'g'illariga: «Mendan keyin nimaga ibodat qilasizlar?» deganida: «Sening tangring va otalaring Ibrohim, Ismoil va Ishoqlarning tangrisi bo'lmish yagona Allohga ibodat qilamiz va bizlar faqat Uning o'zigagina bo'yinsunuvchilarmiz», deb javob qilganlariga

guvoh bo'lganmisizlar?

134. Ular o'tib ketgan kishilardir. Ularning qilgan amallari o'zlari uchun, sizlarning qilgan amallaringiz o'zlaringiz uchundir. Va sizlar ular qilgan amallar uchun mas'ul bo'lmaysiz.

135. Yahudiy yoki nasroniy bo'ling, hidoyat topasiz, dedilar. (Ya'ni, yahudiylar yahudiy bo'ling, dedi, nasroniylar nasroniy bo'ling, dedi). (Ayting: Ey Muhammad), balki biz haq yo'ldan toyilmagan, mushriklardan bo'lmagan Ibrohim diniga ergashamiz.

136. Aytingiz (ey mo'minlar), Allohga va bizga nozil qilingan kitobga va Ibrohim, Ismoil, Ishoq, Ya'qubga va o'sha urug'-avlodga nozil qilingan narsalarga, Muso va Iysoga berilgan narsalarga va barcha payg'ambarlarga Parvardigor tarafidan berilgan narsalarga ishondik. Biz ulardan birortasini ajratib qo'ymaymiz va biz u zotga (Alloh taologa) bo'yinsunuvchilarmiz.

137. Endi agar ular (ya'ni, axli kitoblar) sizlar iymon keltirgan narsalarga iymon keltirsalar, haq yo'lin topibdilar. Agar yuz o'girsalar, u holda, shubhasiz, sizlarga nisbatan gina va adovatleri bordir. Ularning yomonligidan sizga (ey Muhammad), Allohning o'zi yetarlidir. U eshitguvchi, bilguvchidir.

138. Allohning rangi-la (ranginmiz).

I z o h . Bu oyatdagi Allohning rangidan murod Allohning dinidir. Zero, xuddi kiyimning ustida rangi ko'ringani kabi mo'min-musulmonlarda ham din alomatlari ko'rinib turadi.

Allohdan ham go'zalroq rang berguvchi bormi? Bizlar ungagina ibodat qilguvchilarmiz.

139. Ayting (ey Muhammad), bizning ham, sizning ham Parvardigoringiz bo'lgan Alloh xususida biz bilan janjallashasizmi? Holbuki, bizning qilgan amalimiz o'zimiz uchun, sizning qilgan amalingiz o'zingiz uchun-ku? Biz faqat ungagina ixlos qo'yuvchilarmiz.

140. Yoki "Ibrohim, Ismoil, Ishoq, Ya'qub va o'sha urug'-avlod yahudiy yo nasroniy bo'lgan", deysizmi? Ayting (ey Muhammad): "Ularning dinlarini sizlar yaxshiroq bilasizmi yoki Allohmi? O'zi biladigan guvohlikni Allohdan yashirgan kimsadan ham zolimroq odam bormi? Alloh qilayotgan ishlaringdan g'ofil emas".

I z o h. Tavrot va Injilda yuqorida mazkur bo'lgan Payg'ambarlarning yahudiy ham, nasroniy ham bo'lmaganliklari ochiq-ravshan aytilgan ekan. Yahudiylar ham, nasroniylar ham mana shu haqiqatni bilib turib yashirganlari uchun yuqoridagi oyat nozil bo'ldi.

141. Ular o'tib ketgan kishilardir. Ularning qilgan amallari o'zlari uchun, sizlarning qilgan amalingiz o'zingiz uchundir va sizlar ular qilgan amallar uchun mas'ul bo'lmaysiz.

IKKINCHI JUZ'

*****

142. Odamlardan aqlsizlari: «Ular (musulmonlar)ni ilgari qaragan qiblalaridan qanday narsa yuz o'girtirdi?» — deyдилar. Ayting: «Mashriq ham, Mag'rib ham Allohnikidir. U O'zi xohlagan kishilarni haq yo'lga hidoyat qiladi».

I z o h . musulmonlar Madinaga kelgan dastlabki davrlarda Quddusga qarab namoz o'qir edilar. Quddus yahudiylarning qiblasi bo'lgani uchun musulmonlar ham o'sha tarafga qarab ibodat qilayotganlaridan ular juda g'ururlanib yurardilar. Qachonki musulmonlarga Makka tarafga yuzlanib sajda qilish buyurilganda yahudiylar yuqoridagi so'zlarni aytdilar.

143. Shuningdek (ya'ni haq yo'lga hidoyat qilganimiz kabi), sizlarni boshqa odamlar ustida guvoh bo'lishingiz va payg'ambar sizlarning ustingizda guvoh bo'lishi uchun o'rta (adolatli) bir millat qildik.

I z o h . Rivoyatlarga qaraganda, Tangri taolo qiyomat kunida har bir payg'ambarни o'z ummatlari bilan ro'baro' qilib, ulardan: «Bu payg'ambarim sizlarga mening amru farmonlarimni to'la yetkazdimi?» — deb so'raganida, ular: «Yo'q», deb javob qilishar, payg'ambar esa: «Yetkazganman», der ekan. Undan guvoh so'ralganida: «Muqammad alayhis-salom va u zotning ummatlari guvohlarimdir», — deydi. Shunda Muhammad payg'ambarни ummatlari bilan hozir qilinib; «Mana bu payg'ambar o'z vazifasini to'la ado etganmi?» - deb so'ralganida, ular: «Ha, o'tgan barcha payg'ambarlar o'z elchilik burchlarini to'la ado etganlar. Bizga bu haqda payg'ambarimiz Muhammad alayhis-salom xabar keltirganlar», — deyishadi. Shuning uchun mazkur oyatda musulmonlarga qarata: «Odamlar ustida guvoh bo'lasiz», — deyildi.

Siz ilgari qaragan qiblani Biz faqatgina kim payg'ambarga ergashib, kim orqasiga qaytib ketishini bilish uchun qilganmiz, xolos. Shubhasiz, bu og'ir ish. Magar Alloh hidoyat qilgan zotlargagina (og'ir emasdir). Alloh iymonlaringizni (ya'ni, iymon bilan o'qigan namozlaringizni) zoe qilguvchi emas. Albatta, Alloh odamlarga mehribon va rahmlidir.

I z o h . Arablar uchun Ka'ba Ibrohim payg'ambar zamonlaridan buyon muqaddas sanalar edi. Muhammad alayhis-salom Madinaga hijrat qilishidan ilgari musulmonlar mana shu Ka'baga yuzlanib ibodat qilardilar. Madinaga ko'chganidan keyin esa ularning iymonlarini sinash uchun boshqa tarafga — Quddusga qarab namoz o'qish buyurildi. Hijratning o'n yettinchi oyida qaytadan Makkaga yuzlanishga amr qilinib quyidagi oyat nozil bo'ldi.

144. Goho yuzingiz samoda kezganini ko'ramiz. Bas, albatta Biz sizni o'zingiz rozi bo'lgan qiblagaga buramiz. Yuzingizni Masjid-al-harom (Makka) tomonga buring! (Ey mo'minlar, sizlar ham) qaerda bo'lsangizlar, yuzlaringizni uning tarafiga buringiz! Kitob berilgan zotlar albatta buning Parvardigorlari tomonidan (kelgan haq hukm) ekanini biladilar. Alloh ular qilayotgan amallardan g'ofil emasdir.

145. Qasamki, agar Siz kitob berilgan kimsalarga bor mo'jizalarni keltirsangiz ham ular qiblangizga boqmaydilar. Siz ham ularning qiblasiga boquvchi

emassiz. Ular (yahudiy va nasroniylar)ning birovleri birovlarining qiblasiga boquvchi emas. Agar farazan Sizga kelgan bilim (vahiy)dan keyin ham ularning havoyi nafslariga ergashsangiz, u holda shubhasiz zolimlardan bo'lib qolasiz.

146. Biz kitob ato etgan kimsalar (yahudiy va nasroniylar) Uni (Muhammad payg'ambarni) o'z farzandlarini tanigan kabi taniydilar. (Ya'ni o'zlarining ilohiy kitoblarida u haqda o'qiganlar.) Va albatta ulardan bir guruhi bilganlari holda haqiqatni berkitadilar.

147. Bu haqiqat (ya'ni qiblaning o'zgarishi) Parvardigoringiz tomonidandir. Bas, shubha qilguvchilardan bo'lmang!

148. Har kimning o'z yuzlanadigan tarafi bor. Bas, yaxshi ishlarga shoshilingiz! Qaerda bo'lmang, Alloh sizlarni (hisob-kitob) uchun keltiradi. Albatta Alloh har narsaga qodirdir.

149. Qaysi tarafdin chiqsangiz, yuzingizni Masjid-al-harom tomonga buring! U shubhasiz Parvardigoringiz (buyurgan) haq (qibla)dir. Va Alloh qilayotgan amallaringizdan g'ofil emasdir.

150. Qaysi tarafdin chiqsangiz, yuzingizni Masjid-al-harom tomonga buring! Va qaerda bo'lsangizlar (ey mo'minlar), yuzlaringizni o'sha tomonga buring! Toki (ayrim) odamlar uchun sizlarning ustingizda hujjat bo'lib qolmasin. Lekin ularning ichida zulm qilguvchilar ham borki, sizlar ulardan qo'rqmangiz. Mendan qo'rqingiz! Va toki sizlarga ne'matimni komil qilib berishim va to'g'ri yo'lga hidoyat topishingiz uchun shunday qilingiz.

I z o h . Yahudiylar: «Nega Muhammad dini boshqa bo'la turib bizning qiblaga — Quddusga qarab ibodat qiladi?», mushrik arablar esa: «Muhammad Ibrohimning dinidaman, deb da'vo qiladi-yu, o'zi yahudiylarning qiblasiga qarab namoz o'qiydi», demasinlar uchun musulmonlarga qaerda bo'lsalar ham faqat Masjid-al-harom tomonga yuzlanib namoz o'qish buyurildi.

151. Shuningdek, sizlarga o'zlaringizdan bo'lgan, sizlarga Bizning oyatlarimizni tilovat qiladigan, sizlarni poklaydigan, sizlarga Kitob va Hikmatni (Qur'on va Hadisni) o'rgatadigan va bilmagan narsalaringizni bildirgan bir payg'ambar yubordik.

152. Bas, Meni eslangiz, Men ham sizlarni eslayman va Menga shukr qilingiz va Meni inkor qilmangiz!

153. Ey mo'minlar, sabr qilish va namoz o'qish bilan (Mendan) madad so'ranglar! Albatta Alloh sabr qilguvchilar bilan birgadir.

154. Va Alloh yo'lida halok bo'lgan shahidlar haqida: «Bular o'liklar», demangiz! Yo'q, ular tiriklardir, lekin sizlar sszmaysizlar.

155-156. Va albatta sizlarni xavfu xatar, ochlik, molu jon va meva-chevalarni kamaytirish kabi narsalar bilan imtihon qilamiz. Biror musibat kelganda:

«Albatta biz Allohning (bandalarimiz) va albatta biz u zotga qaytguvchilarmiz», deydi sobirlarga xushxabar bering (ey Muhammad).

157. Ana o'shalarga Parvardigorlari tomonidan salovot (mag'firat) va rahmat bordur. Ana o'shalar haq yo'lni topguvchilardir.

158. Albatta Safo va Marva Alloh (buyurgan) marosimlardandir.

I z o h. Safo va Marva Ka'ba yaqinidagi ikki tog' bo'lib, Islom kelishidan ilgari ham arablar Ka'bani tavof qilganda ularning oralig'ida yetti marta borib kelish (sa'y qilish) odatlari bor edi. Shuning uchun Islom kelganidan keyin musulmonlar haj qilish paytlarida u tog'lar oraligida sa'y qilishdan tortinganlarida shu oyat nozil bo'ldi.

Bas, kim haj yoki umra qilsa, u ikki tog' orasida sa'y qilishining gunohi yo'qdir.

I z o h. Haj qilish — har yili Zulhijja oyining 10, 11, 12-kunlari ihrom (maxsus kiyim) bilan Ka'bani ziyorat qilish, Arafot tog'ida turib tavba-tazarru va duo iltijo qilishdir. Umra qilish — yilning xohlagan kunida Ka'bani ziyorat qilishdir. Imkoni bo'lgan kishi hayotida bir marta haj qilishi islomda farz bo'lgan amallardan hisoblanadi. Umra esa sunnat amallaridandir.

Va kim o'z ixtiyori-la yaxshilikni niyat qilsa, bas, albatta Alloh shukr qilguvchi (taqdirlovchi) va bilguvchidir.

I z o h. Ya'ni bir marta haj va umra qilganidan keyin ana shu amallarni ixtiyoriy ravishda qilsa, Alloh uning bu yaxshi amallari uchun munosib mukofotlar ato qiladi.

159. Biz nozil qilgan hujjatlar va hidoyatdan iborat (Muhammadning haq payg'ambar ekanligi haqidagi) narsalarni odamlarga Kitobda (Tavrotida) ravshan qilib berganimizdan keyin berkitgan kimsalarni shubhasiz Alloh la'natlagay va la'natlovchi zotlar (farishtalar va mo'minlar) la'natlagaylar.

160. Magar qaysilari tavba qilib, o'zlarini o'nglab, (odamlarga haqiqatni) ochiq aytsalar, bas, ularning tavbalarini qabul qilaman. Va faqat Mengina tavbalarni qabul qilguvchi, rahmlidirman.

161-162. Kufr yo'liga kirib, kofir holida o'lib ketgan kimsalar shubhasiz Allohning va jamiki farishta va odamlarning la'natiga duchor bo'lg'aylar va azoblari yengillatilmagan, rahmat nazaridan bahramand bo'lmagan hollarida abadiy (jahannamda) qolgaylar.

163. Tangringiz yagona tangridir. U mehribon va rahmli tangridan o'zga hech qanday tangri yo'qdir.

164. Albatta osmonlar va yerning yaratilishida, kecha va kunduzning almashib turishida, dengizda odamlarga kerakli narsalarni olib yurgan kemalarning (suzishida) va Alloh osmondan tushirgan va u sababli o'lik yerni tiriltirib, bor jonzotni tarqatib-yoyib yuborgan suv degan ne'matda va shamollarning yo'naltirilishida, osmon va yer orasidagi itoatgo'y bulutda — (bularning

hammasida) aqlli kishilar uchun oyat-alomatlar bordir.

165. Odamlar orasida shunday kimsalar borki, ular o'zgalarni Allohga teng bilib, ularni Allohni sevgandek sevadilar. Iymonli kishilarning Allohga bo'lgan muhabbatlari qattiqroqdir. Bunday zolimlar azobga ro'baro' bo'ladigan zamonlarida (qiyomat kunida) butun kuch-qudrat Allohniki bo'lishini va Allohning azobi qattiq azob ekanini bilsalar edi.

166. U kunda peshvolar ergashuvchilardan tonadilar va hammalari azobni (ko'zlari bilan) ko'radilar. (U kunda ularni bog'lab turadigan) bahonayu sabablar uziladi.

167. Ergashuvchilar: «Qaniydi, yana bir karra (yashashning) iloji bo'lsa-yu, ular bizdan tonganlaridek, biz ham ulardan tonsak», deyilar. Shunday qilib, Alloh taolo ularning qilgan amallarini o'zlariga hasrat-nadomat qilib ko'rsatadi va ular jahannamdan chiquvchi bo'lmaydilar.

168. Ey odamlar, yerdagi halol-pok narsalardan yenglar va shaytonning izidan ergashmanglar! Shubhasiz, u sizlarning ochiq dushmaningizdir.

169. U sizlarni faqat yomonlik va buzuqlikka va Alloh sha'nida bilmagan narsalaringizni gapirishga buyuradi, xolos.

170. Qachon (mushriklarga): «Alloh nozil qilgan hukmlarga bo'ysuningiz», deyilsa, ular: «Yo'q, biz otalarimizni qanday yo'lda topgan bo'lsak, o'shanga ergashamiz», deyishadi. Agar otalari hech narsaga aqlari yetmaydigan, to'g'ri yo'lni topolmaydigan bo'lsalar, ham-a?

171. Kufr yo'lidagi kimsalarni (haq yo'lga da'vat qiluvchi kishining) misoli xuddi faqat ovozi va chaqiriqni eshitadigan hayvonlarga qichqirayotgan kishining misolidir.

I z o h. Ya'ni ular xuddi jonivorlar kabi chaqiriq va ovozlarni eshitadilar-u, lekin hech narsani anglamaydilar. Binobarin, ularni haq yo'lga chorlashning hech foydasi yo'q.

Ular kar, soqov, ko'rdirlar. Demak, tushunmaydilar.

172. Ey mo'minlar, sizlarga rizq qilib berganimiz — pokiza narsalardan yenglar va agar Allohning O'zigagana ibodat qilguvchi bo'lsangizlar U zotga shukr qilingiz!

173. U sizlarga faqatgina o'laksa, qonni, to'ng'iz go'shtini va Allohdan o'zgaga atalib so'yilgan narsalarnigina harom qildi. Endi kimki zolim va haddan oshmagan holida nochor vaziyatda qolsa gunohkor bo'lmaydi. Albatta Alloh mag'firat qilguvchi, rahmlidir.

I z o h. Birov butkul ilojsiz qolganda harom qilingan narsalardan biron narsani salomat qolish uchun o'lmagudek miqdorda yesa, gunohkor bo'lmaydi.

174. Alloh nozil qilgan Kitob (Tavrot)dan iborat bo'lgan narsani (Muhammad alayhis-salomning payg'ambarligini) berkitadigan va uni ozgina qiymatga sotadigan kimsalar qorinlarini faqat olov bilan to'ldiradilar — ularga qiyomat kunida Alloh so'zlamaydi, boqmaydi va ularni (gunohlaridan) poklamaydi. Ular uchun alamli azob bordir.

175. Ana o'shalar hidoyat o'rniga zalolatni, mag'firat o'rniga azobni sotib olgan kimsalardir. Jahannam o'tiga muncha sabr-toqatli ekanlar-a?

176. O'sha (azob) Alloh bu Kitob (Tavrot) ni haq bilan nozil qilgani sabablidir.

I z o h . Alloh taolo Tavrotda Muhammad payg'ambar haqida haq so'zlarni nozil qilgan edi. Ular mana shu haqiqatni yashirganlari uchun do'zax azobiga duchor bo'ldilar.

Albatta bu kitob xususida talashib-tortishadigan kimsalar hech qachon (haq bilan) kelisha olmaydilar.

177. Yuzlaringizni Mashriq va Mag'rib tomonlariga buraverishingiz yaxshilik emas, balki Allohga, oxirat kuniga, farishtalarga, kitoblarga, payg'ambarlarga imyon keltirgan, o'zi yaxshi ko'rib turib molini qarindosh-urug'lariga, yetim-esirlarga, miskin-bechoralarga, yo'lovchi-musofirlarga, tilanchi-gadolarga va qullarni ozod qilish yo'lida beradigan, namozni to'kis ado qilib, zakotni beradigan kishi va ahdlashganlarida ahdlariga vafo qilguvchilar va xususan og'ir-engil kunlarda va jangu jadal paytida sabr-toqat qilguvchilar yaxshi kishilardir. Ana o'shalar chin imyonli kishilardir va ana o'shalar asl taqvodordirlar.

178. (Ey mo'minlar) sizlarga o'ldirilgan kishilar uchun ozod kishi muqobiliga ozod kishidan, qul uchun quldan, ayol kishi uchun ayoldan qasos olish farz qilindi. Endi kimga birodari tomonidan bir oz afv qilinsa (ya'ni qotildan qasos olish o'rniga tovon olishga rozi bo'linsa), u holda yaxshilik bilan bo'yinsunish va chiroyli suratda tovon to'lash lozimdir.

I z o h . Ya'ni, qotilning o'ldirilmasdan tovon to'lashiga rozi bo'lgan taraf qo'pollik qilmay, qo'rqitmay kutishi, qotil tarafi esa cho'zmasdan, xiyonat qilmasdan tovonni to'lashi lozimdir.

Bu (xukm) Parvardigoringiz tomonidan yengillik va rahm-shafqatdir. Bas, kimki shundan keyin haddan oshsa (masalan, tovon to'langandan keyin ham qotilni o'ldirsa), uning uchun alamli azob bordir.

179. Sizlar uchun qasosda hayot bor, ey ahli donishlar! Shoyad (jinoyatlardan) saqlansangizlar.

I z o h . Ya'ni har qanday kishi qasos olinishini o'ylab o'zini qotillik qilishdan tiyadi. Demak, qotildan qasos olish hukmi borligi sababli juda ko'p qotil va maqtul (o'ldiriluvchi) bo'lishi mumkin bo'lgan kishilarning hayoti saqlanib qoladi.

180. Birovingizga o'lim kelgan paytida (o'zidan keyin) mol-dunyo

goldirayotgan bo'lsa, adolat - to'g'rilik bilan ota-onaga, qarindosh-urug'ga vasiyat qilinishi farz etildi. Bunday vasiyat qilish Allohdan qo'rquvchilar ustidagi burchdir.

181. Kim uni (vasiyatni) eshitganidan keyin o'zgartirsa, gunohi faqat o'zgartirganlarning bo'ynida. Albatta Alloh eshitguvchi, bilguvchidir.

182. Endi kim vasiyat qilguvchi tomonidan biron toyilish yoki gunoh sodir bo'lishidan xavf qilib (vasiyat qilguvchi bilan merosxo'rning) oralarini isloh qilib qo'ysa, gunohkor bo'lmaydi. Albatta Alloh mag'firat qilguvchi, rahmlidir.

183-184. Ey mo'minlar, taqvoli kishilar bo'lishingiz uchun sizlardan ilgari o'tganlarga farz qilingani kabi sizlarga ham sanoqli kunlarda ro'za tutish farz qilindi. Endi sizlardan biror kishi xasta yoki musofir bo'lsa, u holda (ro'za tutolmagan kunlarining) sanog'ini boshqa kunlarda tutadi. (Keksalik yoki zaifligi sababli) ro'za tutishga qiynaladigan kishilar bir miskin-bechoraning bir kunlik taomi miqdorida evaz to'lashlari lozim. Bas, kim o'z ixtiyori bilan ziyoda yaxshilik qilsa (lozim bo'lganidan ortiqroq evaz to'lasa), o'ziga yaxshi. Agar bilsangiz, ro'za tutishingiz o'zingiz uchun (evaz berish yoki hatto uzrli holatda ro'za tutmaslikka nisbatan) yaxshiroqdir.

185. (U sanoqli kunlar) Ramazon oyidirki, bu oyda odamlar uchun hidoyat bo'lib va hidoyat va furqon (haq bilan botilni ajratguvchi)ning ochiq oyatlari bo'lib Qur'on nozil qilingan. Bas, sizlardan kim bu oyga hozir bo'lsa, ro'za tutsin. Va kim xasta yoki musofir bo'lsa, u holda (ro'za tutolmagan kunlarining) sanog'ini boshqa kunlarda (tuzalgach yoki safardan qaytgach) tutadi. Alloh sizlarga yengillikni istaydi, sizlarga og'ir bo'lishini istamaydi. Bu sanoqni to'ldirishingiz va hidoyat qilgani sababli Allohni ulug'lashingiz uchundir. Shoyad shukr qilsangiz.

186. Bandalarim Sizdan (ey Muhammad) Men haqimda so'rasalar, Men ularga yaqinman. Menga duo qilgan paytlarida duogo'ylarining duosini ijobat qilaman. Bas, haq yo'lga yurishlari uchun (ular ham) Mening (da'vatimga) javob qilsinlar va Menga iymon keltirsinlar.

187. Sizlarga ro'za kechasida xotinlaringizga qo'shilish halol qilindi.

I z o h . Ro'za tutish farz qilingan birinchi davrda musulmonlarga butun Ramazon oyi mobaynida xotinlari bilan yaqinlashmaslik vojib qilingan edi. Lekin ayrim kishilar o'zlarini tuta olmay ro'za kechalarida bu udumni buzar edilar. Ushbu oyat nozil bo'lishi bilan muammo hal bo'ldi.

Ular sizlarning libosingiz, sizlar ular uchun libossiz (ya'ni er-xotin bir-biriga kishi libosga muhtoj bo'lgani kabi muhtojdirlar).

Alloh sizlar o'zlaringga xiyonat qilayotganlaringni bilib, tavbalaringizni qabul qildi va sizlarni afv etdi. Endi ular bilan (ro'za kechalarida ham bemalol) qovushingiz va Alloh sizlar uchun yozgan narsani (farzandni) talab qilingiz! Va to tongdan oq ip qora ipdan ajraladigan paytgacha yeb-ichaveringlar. So'ngra

kechgacha ro'zani benuqson qilib tutinglar! Masjidlarda e'tikofda bo'lgan chog'ingizda (kechalari ham) ular (xotinlaringiz) bilan qo'shilmang!

I z o h. E'tikof — ma'lum muddatni niyat qilib masjid yoki uydan chiqmay ro'za tutib ibodat qilish.

Bular (yuqorida mazkur bo'lgan hukmlar) Allohning chegaralaridir. Bas, ularga yaqinlashmangiz! Odamlar harom ishlardan saqlanishlari uchun Alloh o'z oyatlarini mana shunday ochiq-ravshan bayon qiladi.

188. Mol-dunyolaringizni oralaringizda nohaq — harom yo'llar bilan yemangiz! (Ya'ni, bir-biringizning haqqingizni yemang!) Va (gunoh qilayotganingizni) bilib turib, odamlarning mollaridan bir qismini harom yo'l bilan yeyish uchun (mollaringizni pora qilib) hokimlarga uzatmang!

189. Sizdan oylar haqida so'rashadi.

I z o h. Ya'ni, «Oy dastlab ipdek nozik holda ko'rinib, so'ngra kattalasha boradi. Nihoyat to'lib, doira shakliga kirgach, yana qaytadan noziklashib, oxiri dastlabki holiga qaytadi. Buning siri nimada?» — deb so'rashadi.

Ayting: u (oylar) odamlar va haj uchun vaqt o'lchovlaridir.

I z o h. Oyning o'zgarib — yangilanib turishiga qarab odamlar o'zlarining dehqonchilik, savdo va boshqa dunyoviy ishlari hamda haj, ro'za, zakot kabi diniy ishlarning vaqtlarini aniqlaydilar.

Uylaringizga orqa tomonidan kirishingiz yaxshilik emas, balki Allohdan qo'rqqan kishi yaxshilik qilguvchidir.

I z o h. Musulmonlar haj safaridan qaytganlarida uylariga eshikdan kirmay, orqa tomondan kelish odatlari bo'lib, bu ularga islomdan oldingi davrlardan meros bo'lib qolgan edi. Ushbu oyat buning befoyda odatligini, haqiqiy yaxshi amal Allohdan qo'rqish ekanini ifoda qiladi.

Uylarga eshiklaridan kiringiz! Va Allohdan qo'rqing! Shoyad najot topsangiz.

190. Sizlarga qarshi urushuvchilar bilan Alloh yo'lida jang qilingiz va tajovuzkor bo'lmangiz! Shubhasiz, Alloh tajovuzkorlarni sevmaydi.

I z o h. Birinchidan, urushni sizlar avval boshlamang. Ikkinchidan, urush qonun-qoidalariga rioya qiling: quloq-burunni kesish, qurolsiz kishilarni, ayollar, go'daklar va qarilarni o'ldirish kabi dinsiz kimsalarning odatlarini qilmang!

191. Ularni (sizlar bilan urush olib borayotganlarni) topgan joyingizda o'ldiringiz va sizlarni (quvib) chiqargan joy (ya'ni Makka) dan ularni ham quvib chiqaringiz! (Odamlarni) aldab, fitnaga solish o'ldirishdan yomonroqdir. O'zlari urush boshlaguncha ular bilan Masjid-al-harom oldida urushmangiz! Bas, agar o'zlari urush boshlasalar, u holda ularni o'ldiringlar! Kofirlarning jazosi

shunday bo'ladi.

192. Endi agar to'xtasalar (kufrdan kechib, Islomga kirsalar), bas, albatta Alloh kechirguvchi rahmlidir.

193. To fitna tugab, butun din Alloh uchun bo'lgunga qadar ular bilan urushingiz! Endi agar to'xtasalar, u holda sizlar ham to'xtangiz! Zero, faqat zolimlarga qarshi dushmanlik qilish mumkin.

194. Urush harom qilingan oy urush harom qilingan oy muqobilida bo'ladi.

I z o h . Urush harom qilingan oyda kofirlar sizlarga qarshi urushar ekanlar, sizlar ham bu oyda ularga qarshi urushishingiz mumkin. Aslida «shahri harom» — urush harom qilingan oyda hech qanday urush-janjol bo'lmasligi lozim. Ammo, modomiki qarshi taraf bu qoidaga rioya qilmas ekan, demak, sizlar ham rioya qilishingiz shart emas, chunki:

Hurmatlar (buzilsa, rioya qilinmasa) qasos (olinadi). Bas, kim sizlarga tajovuz qilsa, sizlar ham ularga tajovuzlari muqobilida tajovuz qiling! Va Allohdan qo'rqingiz! Bilinglarki, Alloh O'zidan qo'rquvchilar bilan birgadir.

195. Alloh yo'lidagi (kurash uchun mollaringizni) sarflanglar! Va (baxillik qilish bilan) o'zingizni halokatga tashlamang! Yaxshilik qiling! Albatta Alloh yaxshilik qilguvchilarni sevadi.

196. Haj va umrani Alloh uchun komil suratda ado qiling! Agar (kasallik yoki yo'lto'sarlar sababli) yo'lingiz to'silib qolsa, muyassar bo'lgan biror hadya yuboring va hadyangiz o'z joyiga yetib bormaguncha boshlaringizni (sochlaringizni) qirmang!

I z o h . Haj yoki umra ibodatini ado etishni niyat qilgan kishi avvalo ihrom (maxsus kiyim) kiyadi. Shundan keyin to haj marosimlarini to'la ado qilgunicha uning uchun soch-soqolga tig' tekkizish, tirnoq olish, jufti bilan yaqinlashish, birovga – hatto eng mayda hasharotga ham ozor berish kabi fe'llar harom bo'ladi. Haj amallarini ado qilib bo'lgach, sochni qirish yoki qisqartirish bilan ihromdan chiqiladi. Endi biror hoji qandaydir sabab bilan haj amallarini oxiriga yetkaza olmasa bir tuya, mol yoki qo'yni o'z tarafidan Alloh yo'lida hadya qilib jo'natishi lozim. Bu hadya joyiga — Makkaga yetib borgach, yo'lda qolgan hoji sochni qirishi — ya'ni ihromdan chiqishi mumkin bo'ladi.

Endi agar sizlardan (hojilardan) kimdir kasal yoki boshida biron dardi bo'lsa (shu uzr bilan ihromda turgan holida sochini qirdirsa), u holda (uch kun) ro'za tutish yoki (olti miskinga) sadaqa berish yoxud (bir qo'y) so'yish bilan evaz to'lasin! Qachonki (yo'lto'sarlar yoki boshqa har qanday mone'dan) xotirjam bo'lsangiz, (oralaringizdan) kim haj (yo'lida) umradan foydalangan bo'lsa (ya'ni haj mavsumida avval umra amallarini bajarib, ihromdan chiqib, so'ngra hajga ihrom bog'lagan bo'lsa), muyassar bo'lgan biron hadyani yuborsin! Kim (hadya qiladigan narsa) topa olmasa, uch kun hajda, yetti kun qaytganidan keyin ro'za tutsin! Bu to'la o'n kundur. Ushbu hukm ahli — oilasi Masjid-al-haromda bo'lmagan kishilar uchundir. (U yerning aholisi uchun bunday huquq va burchlar yo'q). Allohdan qo'rqingiz! Va bilingki, Alloh — azobi qattiq zotdir.

197. Haj (mavsumi) ma'lum oylardir. (Ya'ni Shavvol, Zulqa'ja va Zulhijja oyining o'n kuni). Bas, kim shu oylarda o'ziga hajni farz qilsa (haj qilishni niyat qilsa), haj davomida (juftiga) yaqinlashmaydi, gunoh ishlar, janjal-suron qilmaydi. Qanday yaxshi amal qilsangiz, albatta Alloh biladi. Va (haj qilish uchun yo'lga tushishdan avval zarur ozuqa bilan) ta'minlanib oling! Eng yaxshi ozuqa (ya'ni o'zingiz bilan birga bo'lishi lozim bo'lgan eng yaxshi narsa) Allohdan qo'rqishdir. Mendan qo'rqingiz, ey ahli donishlar!

198. (Haj safarida tijorat qilish bilan) Parvardigoringizdan fazlu karam istashingizdan sizlar uchun hech qanday gunoh yo'qdir. Endi Arafotdan (Makka yaqinidagi tog') tushganingizdan keyin Mash'ar-ul-haromda Allohni zikr qiling! U zot sizlarni — garchi ilgari adashganlardan bo'lgan esangiz-da — haq yo'lga hidoyat qilgani yanglig' sizlar ham u zotni eslang — zikr qiling!

I z o h . Hojilar Zulhijja oyining to'qqizinchi kunidagi ikkinchi yarmida Arafot tog'ida to'planib, Parvardigorga duo va tavbalar qilib turganlaridan keyin tushib Muzdalifa tog'ining etagida Mash'ar-ul-harom degan joyda tun bo'yi duo-takbir, tavba-tazarrular bilan Tangriga munojotlar qiladilar, haq yo'lga hidoyat qilgani uchun shukronalar aytadilar.

199. So'ngra odamlar tushgan tomondan tushinglar va Allohdan (gunohlaringizni) mag'firat qilishini so'ranglar! Albatta Alloh mag'firat qilguvchi, rahmlidir.

200. Endi, marosimlaringizni ado qilib bo'lgach, Allohni ajdodlaringizni eslagandek, balki undan-da qattiqroq eslang! Zotan odamlar orasida shunday kimsalar borki, «Ey Parvardigor, bizga mana shu dunyoda bergan», deydi. Holbuki, uning uchun Oxiratda hech qanday nasiba yo'q.

201. Va ularning orasida shunday zotlar ham borki, «Parvardigoro, bizga bu dunyoda ham yaxshilik ato qilgan, oxiratda ham yaxshilik ato etgin va bizni do'zax azobidan asragin», deydilar,

202. Ana o'sha zotlar uchun qiyagan ibodatleri (haj, duolari) sharofatidan nasiba bor. Alloh tez hisob-kitob qilguvchi zotdir.

203. Sanoqli kunlarda Allohni zikr qilingiz!

I z o h . Zulhijja oyining 11, 12, 13-kunlari nazarda tutiladi. Bu kunlarda hojilar Mino degan joyda turib, Allohni zikr etib duoyu salovotlar aytadilar va shaytonga la'nat toshini otadilar.

Kim ikki kunda shoshilib (zikrni to'xtatsa) unga gunoh yo'q, kim keyinda (uchinchi kunga ham) qolsa, unga-da gunoh yo'qdir. (Mazkur hukmlar) taqvodor kishilar uchundir. Allohdan qo'rqingiz va bilingizkim, sizlar shubhasiz Uning huzurida to'planajaksiz.

204. (Ey Muhammad) odamlar orasida shunday kimsalar borki, uning gapirgan

gapi, hayoti dunyoda Sizga qiziq tuyuladi. Va o'zi (islomga) ashaddiy xusumatchi bo'lgan holida dilidagi «iymoniga» Allohni guvoh keltiradi.

205. (Oldingizdan) ketganida esa yerda buzg'unchilik, ekin va nasllarni halok qilish uchun yugurib-elib yuradi. Alloh esa buzg'unchilik-fasodni sevmaydi.

206. Qachon unga: «Allohdan qo'rqin», deyilsa, uni kibru havosi gunohga tortadi-etaklaydi. Unga jahannam bas kelar. Naqadar yomon joy-a!

I z o h. Yuqoridagi uch oyat – Axnas ibn Shariyq ismli bir munofiq haqida nozil bo'lgandir. U payg'ambar alayhis-salomning huzurlariga kelib, o'zining haqiqiy mo'min ekanligi haqida yolg'on qasamlar ichish bilan payg'ambarning ko'ngillarini o'ziga xayrixoh qilishga uringanida mazkur oyatlar bilan Tangri taolo o'z payg'ambarini ogohlantiradi va u munofiqning mo'minlarga yetgan ziyonlarini elga oshkor qiladi.

207. Odamlar orasida Alloh rizoligi yo'lida o'z jonini beradigan zotlar ham bor. Alloh bandalariga g'amxo'r, mehribondir.

208. Ey mo'minlar, to'la holdagi islomga kiringiz! (Ya'ni, islomning ba'zi hukmlariga itoat qilib, ba'zilariga itoat qilmaydigan kimsalardan bo'lmangiz)! Va shaytonning izidan ergashmanglar! Shubhasiz, u sizlarning ochiq dushmaningizdir.

209. Agar sizlarga ochiq hujjatlar kelganidan keyin ham toyilsangiz, bilingizki, albatta Alloh qudratli, hikmatli zotdir.

210. Ular (haq yo'lni inkor etuvchilar qiyomat kunida) boqmaydilar, magar ularga bulutdan bo'lgan soyabon ostida Alloh va farishtalar (hisob kitob uchun) keladi-da, ish tamom bo'ladi (ya'ni kufrlari sababli do'zaxga hukm qilinurlar). Va barcha ishlar yolg'iz Allohga qaytarilajak.

211. Bani Isroildan so'rang: (ey, Muhammad) ularga qanchalab ochiq mo'jizalar berdik ekan! Kim Allohning ne'mati kelganidan so'ng, uni o'zgartirar ekan, bas albatta Alloh jazosi qattiq zotdir.

212. Kufr yo'lini tutgan kimsalar uchun bu hayoti dunyo chiroyli qilindi. Ular iymon egalarining ustlaridan kuladilar. Holbuki, qiyomat kunida taqvodor kishilar ulardan balanddir. Alloh o'zi istagan kishilarga hisobsiz rizq beradi.

213. Odamlar bir millat edilar. So'ng (oralarida kelishmovchiliklar paydo bo'lgach), Alloh (mo'minlarga) xushxabar eltguvchi va (kofirlarni jahannam azobidan) qo'rqituvchi payg'ambarlarini yubordi, va ularga qo'shib odamlar orasida chiqqan tortishuvlarga hakam bo'lsin, deb Haq kitobni (Tavrot, Injilni) nozil qildi. Endi ochiq oyatlar kelganidan keyin, faqat shu kitob berilgan kimsalar hadlaridan oshib, talashib-tortishdilar. So'ngra Alloh O'z izni bilan mo'minlarni ular (kitob bergan kimsalar) ixtilof qilgan haq yo'lga yo'lladi. Alloh O'zi istagan kishilarni to'g'ri yo'lga hidoyat qiladi.

214. Yoki (ey mo'minlar), sizlardan ilgari o'tgan zotlar ibрати sizlarga kelmay

turib jannatga kirishni o'yladingizmi? Ularga balo va musibatlar (ustma-ust) kelib, shunday larzaga tushgan edilarki, hatto payg'ambar va iymonli kishilar: «Axir qachon Allohning yordami keladi?» deyishgan edi. (Shunda) ularga bunday javob bo'lgan edi: «Ogoh bo'lingizkim, Allohning yordami yaqindir».

215. Sizdan (ey Muhammad), nimalarni ehson qilishni so'raydilar. Ayting: «Qanday yaxshilik qilsangiz, ota-onaga, qarindosh-urug'ga, yetim-miskinlarga va yo'lovchi-musofirlarga qilingiz. Qanday yaxshilik qilsangiz, shubhasiz Alloh uni bilguvchidir».

216. Sizlarga yoqmasa-da, jang qilishingiz farz qilindi. (Zotan) sizlar o'zingiz uchun yaxshi bo'lgan narsani yoqtirmasligingiz va siz uchun yomon bo'lgan narsani yaxshi ko'rishingiz mumkin. Alloh bilur, sizlar bilmassiz.

217. Sizdan «shahri harom» — urush harom bo'lgan oyda jang qilish haqida so'raydilar. Ayting: «U oyda jang qilish katta gunohdir. Allohning yo'lidan to'sish, Unga ishonmaslik va Masjid-al-haromdan (ya'ni Makkadan) to'sish va undan ahllarini quvib, chiqarish. Alloh nazdida ulug'roq gunohdir. Fitna (aldash) o'ldirishdan-da kattaroq gunohdir. Ular (kofirlar) qo'llaridan kelsa to'diningizdan qaytargunlaricha sizlar bilan urishaveradilar. Sizlardan kim o'z dinidan qaytib, dinsiz holda o'lsa, unday kimsalarning qilgan amallari dunyoyu oxiratda behuda ketur. Ular do'zax egalaridir va unda abadiy qolajaklar.

218. Iymon keltirgan, (vatanlaridan) hijrat qilgan, Alloh yo'lida kurashgan zotlar — ana o'shalar Allohning rahmatidan umidvordirlar. Alloh mag'firat va rahm-shafqat qilguvchidir.

219—220. Sizdan araq (ichkilik) va qimor haqida so'raydilar. Ayting: «Bularda katta gunoh va odamlar uchun foydalar bor. Bularning gunohi foydasidan kattaroqdir».

I z o h. Islom kelgan davrda ichkilik ichish, qimor o'ynash kabi illatlar jamiyatning hayotiga singib ketgan oddiy ishlar edi. Shuning uchun Qur'on bularni daf'atan harom qilmadi – zotan bunday illatlarni faqat yuqorining buyrug'i bilan yo'qotish imkonsizdir — balki avvalo bu ishlardan keladigan foyda-zararlarni ko'rsatish va odamlarning bularga bo'lgan munosabatlarini o'zgartirish yo'lini tutdi. Ya'ni bu harom narsalarni musulmonlarning qo'llaridan tortib olishdan ilgari ko'ngillaridan tortib oldi. Shu boisdan keyinroq kelgan «Araq, qimor... shayton amalidan bo'lgan harom narsalardir» degan oyat nozil bo'lishi bilan musulmonlar bu illatlardan biryo'la qutuldilar.

Va Sizdan (ey Muhammad) nimalarni ehson qilishni so'raydilar. (O'zingizdan) ortganini, deb javob qiling! Shunday qilib, dunyo va oxirat haqida tafakkur qilishingiz uchun Alloh sizlarga o'z oyatlarini bayon etadi. Sizdan yetimlarning (mollari) haqida so'raydilar. Ayting: «Ularni isloh qilish yaxshidir. Agar (mollaringizni) ularning (mollari) bilan qo'shib yuborsangiz (zarari yo'q). Zero, ular birodarlaringizdir: Alloh kim buzg'unchi, kim o'nglovchi — isloh qiluvchi ekanini biladi. Agar istasa, sizlarni mashaqqatga solgan bo'lur edi. Albatta Alloh qudrat va hikmat egasidir.

I z o h . Islom dini yetim-esirlarni otaliqqa olishni buyuradi. Bu oyat ularning otalaridan meros bo'lib qolgan mollariga qanday munosabatda bo'lish lozimligi haqidadir. Musulmonlar o'z otaliqlaridagi yetimlarning mollarini qanday sarf qilayotganlariga ko'z-quloq bo'lib turishlarini Qur'on «isloh» deb atab, shunday qilishga buyuradi va ularning mollarini o'z mollariga qo'shib ishlatishlariga ham ruxsat beradi. Faqat bu ish bilan yetimlarning manfaatini ko'zlaganlarni ham, o'z foydalarini o'ylaganlarni ham, Alloh albatta bilishi ta'kidlanadi. Shuningdek, Alloh istasa musulmonlarni bunday qulayliklardan mahrum qilgan bo'lishi mumkin ekanligi uqtiriladi.

221. To iymonga kelmagunlaricha mushrika ayollarga uylanmangiz! Shubhasiz, ozod mushrika ayoldan — garchi u sizga yoqsa-da,— iymonli cho'ri yaxshiroqdir. To iymonga kelmagunlaricha mushrik erlarni (qizlaringizga) uylamangiz! Shubhasiz, ozod mushrikdan — garchi u sizga yoqsa-da,— iymonli qul yaxshirokdir. Ular (mushriklar) do'zaxga chaqiradilar. Alloh o'z izni-irodasi bilan jannatga da'vat qiladi. Va odamlar eslatma olishlari uchun o'z oyatlarini bayon qiladi.

222. Sizdan hayz haqida so'raydilar. Ayting: «U ko'ngilsiz-nopok narsadir. Bas, hayz paytida ayollaringizdan chetlaningiz va to poklanmagunlaricha ularga yaqinlashmangiz! Pok bo'lganlaridan keyin ularga Alloh buyurgan tarafdin kelingiz! Albatta Alloh tavba qilguvchilarni va o'zlarini mudom pok tutguvchilarni sevadi».

223. Xotinlaringiz ziroatgohingizdir.

I z o h . Bu so'zlar bilan Qur'on er-xotinning yaqinlashuvidan birinchi muddao — farzand talab qilish ekaniga ishora qilmoqda.

Bas, ziroatgohingizga xoxlagan holatingizda yaqinlashavering va o'zingiz uchun yaxshi amallar taqdim qiling! Allohdan qo'rqingiz va bilingizkim, sizlar Unga ro'baro' bo'lguvchisiz. (Ey Muhammad) iymonli kishilarga (jannat) xushxabarini yetkazing!

224. Yaxshilik qilish, taqvodor bo'lish va odamlar orasini isloh qilish (kabi amallardan to'suvchi bo'lgan) qasamlaringiz uchun Allohni bahona qilmangiz! Alloh eshitguvchi, bilguvchidir.

I z o h . Ba'zi kishilarga biror yaxshi amalni qilish haqida gapirilsa: «Bajoni dil qilardim-u, shu ishni qilmaslik to'g'risida Alloh nomiga qasam ichgan edim-da», deb bahona ko'rsatishadi. Yuqoridagi va quyidagi oyatlar shunday kishilarga javobdir.

225. Alloh sizlarni tillaringizdagi behuda qasamlaringiz sababli jazolamaydi. Balki dillaringiz bilan qilgan narsangiz (qasamingiz) bilan jazolaydi. Alloh mag'firatli, haliym zotdir.

226. Xotinlaridan qasam bilan yuz o'g'irgan kishilar uchun to'rt oy muhlat bor. Agar (shu muddat ichida xotinlariga) qaytsalar (joizdir). Zero, Alloh shubhasiz mag'firatli, rahmlidir.

227. Va agar taloq qilishni qasd qilgan bo'lsalar, bas, albatta Alloh eshitguvchi, bilguvchidir.

I z o h. Xotinlariga yaqinlashmaslikka qasam ichgan kishilar to'rt oy ichida ularga yaqinlashishlari mumkin. Bu holda nikoh boqiy hisoblanib, qasamlarini buzganlari uchun muayyan kafforat (evaz, jarima) to'laydilar. Agar shu muddat ichida xotinlariga yaqinlashmasalar, muddat tugagach nikoh o'z-o'zidan buzilib, taloq tushadi.

228. Taloq qilingan ayollar uch hayz muddatida o'zlarini kuzatadilar. Agar Allohga va Oxirat kuniga ishonsalar, ular uchun Alloh bachadonlarida yaratgan narsani (homilani yoki hayzni) yashirishlari halol bo'lmaydi. Agar erlari islohn (oilani tiklashni) istasalar, shu muddat ichida ularni qaytarib (nikohlariga) olishga haqlidirlar. Va yaxshi amallarda ular (ayollar) uchun zimmalaridagi erlari oldidagi burchlari barobarida huquqlari ham bor. Va erkaklar uchun (ayollar) ustida bir daraja (imtiyoz) bor. Alloh qudrat va hikmat egasidir.

I z o h. Islom taloq qilingan ayolga nasl-nasablar aralashib ketmasligi uchun uch hayz mobaynida o'zini kuzatib, boshqa turmush qurmay turishni buyuradi. Shu muddat o'tgach, xomila yo'qligi ravshan bo'ladi va u ayol erga tegishi joizdir. Agar homilador ekanligi ma'lum bo'lsa, bola tug'ilib, nifos muddati o'tgandan keyin boshqa turmush qurishi mumkin. Mana shu kutish vaqtini «idda» deb ataladi. Shu idda asnosida er qilgan ishidan pushaymon bo'lib, yarashishni istasa, bunga uning haqqi bor. Endi er-xotinning oilaviy hayotdagi burchi va huquqlari teng bo'lib, faqat erning imtiyozi uning oila boshlig'i ekanligidadir.

229. (Er xotinini qayta nikohiga olishi mumkin bo'lgan) taloq ikki martadir. So'ngra (oilani) yaxshilik bilan saqlash yoki chiroyli suratda ajrashish (lozim). Va sizlar uchun ularga (xotinlaringizga) bergan narsalaringizda (ularning mahrlaridan) biron narsani qaytarib olishingiz durust bo'lmaydi. Faqat er-xotin Alloh buyurgan (oilaviy turmush borasidagi) qonun-qoidalarni ado qila olmasliklaridan qo'rqasalargina (durustdir). Bas, agar ularning (er-xotinning) Alloh buyurgan qonun-qoidalarni ado qila olmasliklaridan qo'rqasangizlar, u holda xotin (eridan ajrashish uchun) evaz qilib bergan narsada (ya'ni xotinning evaz berishida, erning shu evazni olishida) ular uchun gunoh yo'qdir. Bu Allohning qonun-chegaralaridir. Bas, ulardan tajovuz qilib o'tmangiz! Kim Alloh chegaralaridan tajovuz qilib o'tsa, ana o'shalar zolimlardir.

I z o h. Shariat hukmiga ko'ra oila nikoh qilish bilan tuzilib, agar er-xotindan birontasining vafot qilishidan boshqa qandaydir sabab bilan ajralishga to'g'ri kelsa, taloq qilish bilan buziladi. Lekin Islomda taloqni — oilani buzishni Tangri suymasligi ta'kidlanadi. Va bu taloq qilish huquqi erkakka berilgan, chunki tabiatan erkaklar ayollarga nisbatan og'ir-bosiq, har bir ishning oqibatini o'ylab qiladigan va oilani og'ir-engil kunlarda sabr-toqat bilan boshqarib boradigan kishilardir. Bundan tashqari ikki martagacha qayta yarashishga ruxsat berilgan, chunki goho achchiq ustida o'ylanmasdan qilingan taloqdan keyin er ham, xotin ham nadomat qilib qolishlari mumkinki, mazkur ruxsat shunday pushaymon holatida yordamga keladi. Lekin ajrashish aniq bo'lgan holda ham Islom «chiroyli suratda ajrashish»ga, ya'ni er-xotin bir-birini behurmat qilmay, xususan ayol kishini boshqalar nazarida qora qilmay (unga keyin boshqa er xaridor bo'lishi mumkinligini nazardan qochirmaslik lozim) va unga nikoh

sababli berilgan mahr — o'zini eriga bag'ishlagani uchun berilgan evazdan biron narsa olib qolmay ajrashishga buyuradi. Yuqoridagi oyatda shariatdagi yana bir hukm — agar xotin eri bilan yashay olishiga ko'zi yetmasdan undan taloq qilishni so'rsa va bu taloq uchun muayyan miqdorda evaz to'lashini aytsa, er bu evazni qabul qilishi joiz ekani ham bayon qilinadi.

230. Endi agar uni (uchinchi marta) taloq qilsa, u ayol to boshqa er bilan turmush qurmaganicha avvalgi eriga halol bo'lmaydi. So'ng agar (keyingi er ham) taloq qilsa, bu holda Alloh buyurgan qonun-qoidalarini ado qilishlariga ishonsalar, (u xotin avvalgi eri bilan) bir-birlariga qaytishlarining, ya'ni qayta turmush qurishlarining gunohi yo'qdir. Bular Allohning chegaralaridirki, ularni biladigan qavm uchun bayon qiladi.

231. Qachon xotinlaringizni taloq qilsangizlar va ularning idda muddatlari bitib qolsa, bas, ularni yaxshilik bilan olib qoling yoki yaxshilik bilan kuzating. Ularga zulm qilish bilan zarar yetkazish uchun ushlab turmangiz. Kim shunday qilsa, o'ziga zulm qilibdi.

I z o h . Ma'lumki, taloq qilingan ayol iddasi bitishi bilan boshqa erga tegishga haqqi bor. Shuning uchun xotinlarini taloq qilgan erkaklar ularning iddalari bitmay turib yana qaytadan nikohlariga olishlari mumkin. Ammo masalaning boshqa tomoni ham bor. Ayrim kishilar xotinlari bilan birga yashash uchun qayta nikohlariga olsalar, ba'zi bir kimsalar ularni boshqa turmush qurishidan to'sish uchun nikohlariga oladilar va shu yo'l bilan xotinlarini taloq olish uchun evaz to'lashga majbur qiladilar. Mazkur oyat bunday kimsalarni o'zlariga zulm qiluvchilar, deb ataydi.

Allohning oyatlarini hazil deb bilmanglar! Allohning sizlarga bergan ne'matini va sizlarga va'z-nasihat etib nozil qilgan Kitob va (u kitobdagi Hikmatdan iborat narsani) yodingizda tutingiz! Allohdan qo'rqingiz va bilingizkim, albatta Alloh hamma narsani bilguvchidir.

232. Qachon xotinlaringizni taloq qilsangizlar va ularning idda muddatlari bitib qolsa, bas, (ey ota-onalar) ularni o'zaro yaxshilik bilan kelishishgan bo'lsalar, erlariga qayta nikohlanishdan to'smang! Bu hukmlardan sizlarning oralaringizdagi Allohga va Oxirat kuniga ishonadigan zotlar va'z-nasihat oladilar. Bu hukm (ya'ni er-xotinni yarashib olishlaridan to'smaslik) sizlar uchun eng toza va poklovchi hukmdir. Alloh bilur, sizlar bilmassiz.

233. Onalar bolalarini to'la ikki yil emizadilar. (Bu hukm) emizishni benuqson qilmoqchi bo'lgan kishilar uchundir. Ularni (ya'ni onalarni) yaxshilik bilan yedirib-kiydirish otaning zimmasidadir. Hech kimga toqatidan tashqari narsa taklif qilinmaydi. Bolalari sababli ota ham, ona ham zarar tortmasin.

I z o h . Shariat xukmiga ko'ra ona agar o'zi istamasa bolasini emizishga majbur qilinmaydi. Balki er biror emizuvchi enagaga haq to'lab emizdirishi lozim bo'ladi. Yuqoridagi bolasi sababli ona zarar tortmasin, degan gapning ma'nosi — onani, o'zi xohlamasa, emizishga majbur qilinmaydi, deganidir. Endi bola sababli ota zarar ko'rmasin degani — unga xotin tomonidan toqatdan tashqari talablar qo'yilmasin, deganidir.

Merosxo'r — voris zimmasida ham xuddi shunday (burch) bor.

I z o h . Bolaning otasi o'lsa, merosxo'r bo'lgan shaxs zimmasida vafot qilgan otaning zimmasida bo'lgan bolaning onasini yedirish-kiydirish, bolani emizuvchi enagaga haq to'lash kabi vazifalar qoladi.

Agar (ota-ona) o'zaro kelishib, maslahat bilan bolani sutdan ajratmoqchi bo'lsalar, gunohkor bo'lmaydilar. Agar bolalaringizni (emizuvchi enagaga) emizdirmoqchi bo'lsangiz, beradigan haqni yaxshilik bilan to'la-to'kis to'lab tursangiz, gunohkor bo'lmaysiz. Allohdan qo'rqingiz va bilingizki, albatta Alloh qilayotgan amallaringizni ko'rguvchidir.

234. Sizlardan (musulmonlardan) vafot qilgan kishilar xotinlarini qoldirgan bo'lsalar, ular to'rt oyu o'n kun o'zlariga qarab (idda saqlab) turadilar. Endi qachon (idda) muddatlari bitsa ular o'z xususlarida yaxshilik bilan qilgan (boshqa turmush qurish xususidagi) ishlarida sizlar (ya'ni o'lgan erining urug'lari) uchun gunoh yo'qdir. Alloh qilayotgan amallaringizdan xabardordir.

235. U ayollarga (ya'ni, erlari o'lib, idda saqlab turgan ayollarga) sovchilikni ishora qilishingizda yoki ichlaringizda (sovchilik haqida) o'ylashingizda sizlar uchun gunoh yo'q. Alloh sizlar u ayollarga (sovchilik haqida) zikr qilishingizni bildi. Lekin ular bilan xufyona va'dalashmangiz! Faqat yaxshi gaplar gapirishingiz (joizdir). To idda muddati bitmaguncha nikoh bog'lashga qasd qilmang! Va bilingizki, albatta Alloh ichlaringizdagi narsani biladi. Bas, Uning (azobidan) ehtiyot bo'ling! Va bilingizki, albatta Alloh mag'firatli, haliymdir.

236. Agar xotinlaringizni ularga qo'l tekizmay turib yoki ular uchun mahr belgilamay turib taloq qilsangiz (ham) sizlar uchun gunoh yo'qdir. Va (bu xolda) ularni boy boricha, yo'q holicha yaxshilik qilish bilan foydalantiring! (Bu hukm) yaxshilik qilguvchilar zimmasiga burch bo'ldi.

237. Agar ularni mahrni belgilab qo'ygan holingizda qo'l tegizishdan ilgari taloq qilsangizlar, belgilangan mahrning yarmi (zimmangizdadir). Magar ular (yarim mahrni olishdan) kechib yuborsa yoki nikoh qo'lida bo'lgan zot (ya'ni er o'ziga qaytgan yarim mahrdan) kechsa, (ya'ni butun mahrni to'lasa joizdir). Kechib yuborishingiz taqvoga yaqinroq ishdir. O'zaro bir-birlaringizga fazlu karam qilishni unutmangiz! Albatta Alloh qilayotgan amallaringizni ko'rguvchidir.

238. Barcha namozlarni va xususan o'rta namozni (asr namozini) saqlanglar — o'z vaqtlarida ado qilinglar! Va Alloh uchun bo'yinsungan holda turinglar!

239. Endi agar (dushman hujumidan) xavfda qolsangiz, piyoda yoki otliq holingizda (ibodat qilaveringiz!) Qachon xotirjam bo'lganingizda, bilmagan vaqtingizda Alloh qanday o'rgatgan bo'lsa, shunday holda (ya'ni namozning barcha arkonlarini o'rniga qo'yib) Allohni zikr qilingiz!

240. Sizlardan vafot qilgan kishilar xotinlarini qoldirgan bo'lsalar (o'limlaridan oldin), xotinlariga bir yilgacha (erning uyidan) chiqarilmay foydalanadigan

miqdordagi narsani vasiyat qilsinlar. Agar ular (xotinlar) o'zlari chiqib ketsalar, sizlar (erning urug'lari) uchun u xotinlar o'z xususlarida qilgan amallari sababli gunoh yo'qdir. Alloh qudratli, hikmatli zotdir.

241. Taloq qilingan ayollarni yaxshilik bilan foydalantirish taqvodor erlarning zimmasidagi burchdir.

242. Shunday qilib, aql yurgizishingiz uchun Alloh sizlarga o'z oyatlarini bayon qiladi.

243. O'limdan (ya'ni vaboga yo'liqishdan) qochib, o'z diyorlaridan chiqqan minglarcha kishining holi-xabarini bilmadingizmi? Bas, Alloh ularga «O'linglar!» — dedi. (Va ular o'ldilar. Ya'ni o'limning sababi kasallik emas, balki Allohning amridir). So'ngra ularga hayot ato qildi. Albatta Alloh odamlarga fazlu karam qilguvchidir. Lekin juda ko'p odamlar shukr qilmaydilar.

244. Alloh yo'lida jang qilingiz va bilingizki, albatta Alloh eshitguvchi, bilguvchidir.

245. Allohga qarzi hasana (ixtiyoriy qarz) beradigan kim borki, (Alloh) unga bir necha barobar qilib qaytarsa. Holbuki, (rizqingizni) tor va keng qiladigan Allohdir. Va unga qaytarilajaksiz.

246. Bani Isroildan bo'lgan, Musodan keyingi bir jamoatning holi-xabarini bilmadingizmi? Qaysiki, ular o'zlarining (Sham'un ismli) payg'ambarlariga: «Biz uchun bir podshoh tayinlagin, biz (u bilan birga) Alloh yo'lida jang qilaylik», deyishdi. «Agar sizlarga urush farz qilinsa, ehtimol urushmassiz?» — dedi (payg'ambar). Ular aytdilar: «Diyorimizdan haydalib, bolalarimizdan (ajralib) turibmiz-ku, nega Alloh yo'lida urushmas ekanmiz?» Qachonki ularga urush farz qilinganda ozgina kishidan tashqari hammalari bosh tortdilar. Alloh zulm qilguvchilarni bilguvchidir.

247. Payg'ambarlari ularga aytdi: «Albatta Alloh sizlarga Tolutni podshoh qilib tayinladi». «U qayoqdan bizga podshohlik qilsin, axir biz podshohlikka undan haqliroqmiz-ku, qolavrsas, unga keng-katta mol-davlat ato qilinmagan bo'lsa», deyishdi. Payg'ambar aytdi: «Albatta Alloh uni sizlarning ustingizga sayladi va unga ilmda va jismda quvvatni ziyoda qildi. Alloh mulkini O'zi istagan kishiga beradi». Alloh (fazlu karami) keng, bilguvchidir.

248. Payg'ambarlari ularga aytdi: «Uning podshoh bo'lib saylanganligining alomati — sizlarga bir sandiq kelishidirki, unda Parvardigoringiz tomonidan xotirjamlik va Muso va Horun oilalaridan qolgan meros jo qilingan bo'lib, farishtalar ko'tarib turadilar. Agar chindan iymon egalari bo'lsangiz, shubhasiz bu voqeada sizlar uchun oyat-alomat bordir.

249. Qachonki Tolut askarlari bilan (shahardan) chiqqach, aytdi: «Albatta Alloh sizlarni bir daryo bilan imtihon qiladi. Bas, kim undan suv ichsa mening (askarim)dan emas va kim undan ichmasa, u mendandir. Magar kim qo'li bilan faqat bir hovuch olsa (joizdir)». Bas, u daryodan ozginalaridan boshqa

hammalari ichdilar. U iymon keltirgan kishilar bilan birga daryodan o'tgach (aksarlar) aytdilar: «Endi bu kun Jolut va uning lashkarlariga kuchimiz yetmaydi». (Shunda) Allohga ro'baro' bo'lishlariga ishonadigan zotlar: «Qanchadan-qancha kichkina guruhlar Allohning izni bilan katta guruhlar ustidan g'alaba qilgan. Alloh sabr qilguvchilar bilan birgadir», dedilar.

250. Qachonki Jolut va uning lashkariga ko'ringanlarida aytdilar: «Parvardigoro, ustimizdan sabru toqat yog'dirgil, qadamlarimizni sobit qil va O'zing bizni bu kofir qavm ustiga g'olib qil!»

251. Bas, Allohning izni bilan ularni yengdilar. Va (Tolutning askarlaridan bo'lgan) Dovud Jolutni o'ldirdi. Va Alloh unga (Dovudga) podshoxlik, payg'ambarlik va O'zi xohlagan narsalaridan ta'lim berdi. Agar Alloh odamlarning ayrimlarini ayrimlari bilan daf' qilib turmas ekan, shubhasiz, yer fasodga duchor bo'ladi. Lekin Alloh barcha olamlar ustida fazlu karam sohibidir.

252. (Ey Muhammad) bular Allohning oyatlaridir. Ularni Sizga haqqirost tilovat qilmoqdamiz. Va Siz shak-shubhasiz payg'ambarlardandirsiz.

UCHINCHI JUZ'

*****

253. O'sha payg'ambarlarning ayrimlarini ayrimlaridan afzal qildik. Ularning oralarida Alloh (bevosita) so'zlagan zotlar bor. Va (ularning) ayrimlarini (Alloh) yuksak darajalarga ko'tardi. Iyso binni Maryamga hujjatlar berdik va uni Ruhul-quds (Jabroil) bilan quvvatlantirdik. Agar Alloh xohlaganda u payg'ambarlardan keyin o'tgan odamlar hujjatlar kelganidan keyin urishishmagan bo'lardilar. Ammo ular ixtilof qildilar. Bas, ularning orasida mo'minlar ham bor, kofirlar ham. Agar Alloh xohlaganda urishishmagan bo'lardilar, lekin Alloh O'zi xoxlagan ishini qiladi.

254. Ey mo'minlar, na oldi-sotdi, na oshna-og'aynigarchilik va na oqlov bo'lmaydigan KUN kelishidan ilgari hayoti dunyoda sizlarga rizq qilib bergan narsalarimizdan infoq-ehson qilinglar! Kofir bo'lgan kimsalargina zulm qilguvchilardir.

255. Allohdan o'zga hech qanday tangri yo'q. Faqat Uning o'zi bordir. U tirik va abadiy turguvchidir. Uni na mudroq, na uyqu olmaydi. Samovot va yerdagi bor narsalar Uningdir. Uning huzurida hech kim (birovni) Uning iznisiz oqlay olmaydi. U ularning (barcha odamlarning) oldilaridagi va orqalaridagi bor narsani biladi. Va ular U zotning ilmidan faqat O'zi istagan narsalarnigina biladilar. Uning arshi-kursisi osmonlar va yerdan kengdir. Va uni osmonlar va yerni hifzu himoyatda saqlab turish qiynamaydi. U eng yuksak va buyukdir.

256. Dinga zo'rlab (kiritish) yo'qdir. (Zero) haq yo'l zalolatdan ajrab bo'ldi. Bas, kim shaytondan yuz o'girib, Allohga iymon keltirsa, u hech ajrab ketmaydigan mustahkam halqqani ushlabdi. Alloh eshitguvchi, bilguvchidir.

257. Alloh mo'minlarning do'stidir. Ularni qorong'u zulmatlardan yorug'lik — nurga chiqaradi. Kofirlarning do'stlari esa shaytonlardir. Ular kofirlarni yorug'lik-nurdan qorong'u-zulmatlarga chiqaradilar. Ana o'shalar jahannam egalaridir va unda abadiy qolajaklar.

258. Alloh podshohlik berganidan hovliqib Ibrohim bilan Parvardigori haqida talashgan kimsaning (Namrudning) holi-xabarini bilmadingizmi? Qaysiki Ibrohim: «Parvardigorim tiriltirib, o'ldiradigan zotdir», deganida, u: «Men (ham) tiriltiraman va o'ldiraman», dedi. Ibrohim aytdi: «Albatta Alloh quyoshni Mashriqdan chiqaradi. Sen uni Mag'ribdan chiqargin-chi?» Shunda bu inkor qiluvchi dovdirab qoldi. Alloh zolim kimsalarni hidoyat qilmaydi.

I z o h . Podshoh Namrud Ibrohim alayhis-salomga: «Sen bizlarni da'vat qilayotgan Parvardigoring qanday zot?» deganida Ibrohim payg'ambar aytdilar: «Parvardigorim o'z bandalariga jon berib, jon olguvchidir». Shunda Namrud: «Bu mening ham qo'limdan keladi», deb ikki kishini keltirdi-da, birini o'ldirib, yana birini qo'yib yubordi. Ibrohim alayhis-salom uning ahmoqligini ko'rgach, dedilar: «Mening Parvardigorim quyoshni sharqdan chiqaradi. Agar sen chindan ham qudrat egasi bo'lsang, uni g'arbdan chiqargin-chi?!» Ana shundagina Namrud javob topolmay lol bo'lib qoldi.

259. Yoki bir zot (Uzayr payg'ambar) haqidagi masalni (bilmadingizmiki), u zot tomlari yiqilib huvillab qolgan bir qishloqdan o'tarkan: «Alloh bu xarob bo'lgan qishloqni qanday tiriltirar ekan-a?» dedi. Shunda Alloh uni yuz yil muddatga o'ldirdi. So'ngra tiriltirib so'radi: «Qancha muddat (o'lik holda) turding?» «Bir kun yo yarim kun», dedi u. Alloh dedi: «Yo'q, yuz yil turding. Taom va ichimligingga qara — buzilgan emas. Endi eshaginga (chirib, suyaklari ajrab ketganini) ko'rgan. (Bu hodisani Allohning hudratini ko'rsatish) va seni odamlar uchun oyat — ibrat qilish uchun (keltirdik). Bu suyaklarni qanday tiklab, so'ng ularni go'sht bilan qoplashimizni ko'rgan. Qachonki unga bu narsalar aniq ko'ringach: «Albatta Alloh hamma narsaga qodir ekanini bilaman», dedi.

260. Eslang (ey Muhammad), Ibrohim: «Parvardigor, menga o'liklarni qanday qilib tiriltirishingni ko'rsat», deganida, Alloh: «Ishonmaysanmi?» — dedi. Ibrohim aytdi: «Yo'q, ishonaman-ku, lekin dilim yana ham taskin topishi uchun». Alloh aytdi: «To'rtta qushni olib, o'zingga burgin (va ularni bosh, oyoq, qanot va patlarini tortib, uzib, so'ngra bir-birlariga aralashtirib), keyin (atrofdagi tog'lardan) har bir tog'ning ustiga ularni bo'lak-bo'lak qilib qo'ygin va shundan so'ng ularni chaqirgin, darhol keladilar. Bilgilki, Alloh shubhasiz qudratli va hikmatlidir».

261. Alloh yo'lida mollarini infoq-ehson qiladigan kishilarning misoli xuddi har bir boshog'ida yuztadan doni bo'lgan yettita boshog'ni undirib chiqargan bir dona donga o'xshaydi. (Ya'ni, qilingan bir yaxshilik yetti yuz barobar bo'lib qaytishiga ishora qilinmoqda.) Alloh istagan kishilariga, bir necha barobar qilib beradi. Alloh (fazlu karami) keng, bilguvchidir.

262. Mollarini Alloh yo'lida sarflab, so'ngra bergan narsalaricha minnat va ozorni ergashtirmaydigan zotlar uchun Parvardigorlari huzurida ulug' ajr bordir. Ular uchun hech qanday xavfu xatar yo'q va ular g'amgin bo'lmaydilar.

263. Yaxshi gap va kechirish — ketidan ozor keladigan sadaqadan yaxshiroq. Alloh behojat va haliymdir.

264. Ey mo'minlar, molini odamlarga ko'rsatish uchun beradigan, Allohga va oxirat kuniga ishonmaydigan kimsaga o'xshab, bergan sadaqalaringizni minnat va ozor bilan yo'qqa chiqarmang! Zero uning (riyokorning) misoli xuddi bir ustini chang-tuproq qoplab olgan silliq toshga o'xshaydiki, unga sharros quygan yomg'ir tekkan-da, qattiq-silliq toshligicha qoldirgan. (Unday riyokor) munofiqlar yaxshi amallar qildik, deb hisoblaydilar, ammo qiyomat kunida topgan va sarflagan dunyolaridan hech narsaga ega bo'lmaydilar. Alloh kofirlarni hidoyat qilmaydi.

265. Mollarini Allohning rizoligini istab va dillarida mustahkam ishonch bilan sarf qiladigan zotlarning misoli xuddi adirlikdagi sharros quygan yomg'ir tekkach, hosilini ikki barobar qilgan bog'ga o'xshaydi. Endi agar unga sharros quygan yomg'ir tegmagan bo'lsa, maydalab yog'gan yomg'ir ham kifoya qiladi. Alloh qilayotgan amalingizni ko'rguvchidir.

266. Sizlardan birontangiz taglaridan daryolar oqib turguvchi, xurmoyu uzumlari bor, har turli mevalarga to'la bog'i bo'lib, keksayib nimjon bolalari bilan qolgan paytida o'sha bog'ini o'tli bo'ron urib, yonib bitishini istaydimi? Shunday hilib, tafakkur qilishingiz uchun Alloh sizlarga o'z oyatlarini bayon qiladi.

I z o h . Ushbu oyatda Alloh taolo ehson qilib orqasidan minnat qiladigan yoki xo'jako'rsinga ehson qiladigan kimsalarning oxiratdagi ahvoli haqida xabar berib, garchi ular «qilgan ehsonlarimiz sababli jannatlarga erishamiz», deb xomtama bo'lsalar-da, ularning qilgan «ehsonlari»ni minnat va riyo bo'roni uchirib-yondirib ketishi aniq ekanini uqtiradi.

267. Ey mo'minlar, kasb qilib topgan narsalaringizning halol-pokizalaridan va Biz sizlar uchun yerdan chiqargan narsalardan infoq-ehson qilingiz! Ehson qilish uchun ulardan o'zingiz faqat ko'z yumib turib oladigan — past-nopoklarini tanlamangiz! Va bilingizki, albatta Alloh behojat va hamdu sanoga loyiq zotdir.

268. Shayton sizlarni (agar infoq-ehson qilsangiz) kambag'al bo'lib qolishingizdan qo'rqitadi va fahsh ishlarga buyuradi. Alloh sizlarga o'z tarafidan mag'firat va fazlu karam (boylik) va'da qiladi. Alloh (fazlu karami) keng va bilguvchidir.

269. U O'zi istagan kishilarga hikmat (foydali bilim) beradi. Kimga hikmat berilgan bo'lsa, bas, muhaqqaqki, unga ko'p yaxshilik berilibdi. Va'z-eslatmalarni faqat axli donishlargina oladilar.

270. Infoq qilgan har bir nafaqangiz va nazr qilgan har bir nazringizni shubhasiz Alloh biladi. Va (infoq-ehson qilmaydigan) zolimlar uchun hech qanday yordamchi yo'qdir.

271. Agar sadaqalarni oshkora holda bersangiz, juda yaxshi. Va agar maxfiy qilib, faqir-kambag'allarga bersangiz – bu o'zingiz uchun yanada yaxshiroqdir. Va qilgan gunohlaringizga kafforat bo'ladi. Alloh qilayotgan amallaringizdan xabardordir.

272. Ularni hidoyat qilish Sizning zimmangizda emas (ey Muhammad). Balki Alloh o'zi istagan kishilarni hidoyat qiladi. Qanday yaxshilik (mol) infoq-ehson qilsangizlar, bas, o'zingiz uchundir. Faqat Alloh yuzini istab yaxshilik infoq-ehson qilingiz! Qilgan har bir yaxshiligingiz sizlarga zulm qilinmagan hoida o'zingizga to'la-to'kis qaytariladi.

273. (Sadaqot-ehsonlar) Allohning yo'lida to'silgan (ya'ni o'zlarini ushlagan), biror yerga safar qilishga qodir bo'lmaydigan, qanoatlari sababli, bilmagan odamga boy-badavlat bo'lib ko'rinadigan faqir-kambag'allar uchundir. Ularning faqirliklarini siymolaridan bilib olasiz. Ular tilanib turib olmaydilar. Qanday yaxshilik qilsangiz, bas, albatta Alloh uni bilguvchidir.

274. Mol-dunyolarini kechayu kunduz, yashirin va oshkora ehson qiladigan

zotlar uchun Parvardigorlarining huzurida ulug' ajr bor. Ular uchun hech qanday xavfu xatar yo'q va ular g'amgin bo'lmaydilar.

275. Sudxo'r bo'lgan kimsalar (qiyomat kunida qabrlaridan) turmaydilar, magar jin chalgan majnun kabi turadilar. Bunga sabab ularning: «Bay' (oddi-sotdi) ham sudxo'rlikning o'zi-ku?» — deganlaridir. Holbuki, Alloh bay'ni halol, sudxo'rlikni harom qilgan. Bas, kimga Parvardigori dan mav'iza — nasihat yetgach (sudxo'rlikdan) to'xtasa, u holda avval o'tgani o'ziga va uning ishi Allohga (topshiriladi). (Ya'ni O'zi xohlasa afv qilar). Va kim (sudxo'rlikka) qaytsa, o'shalar jahannam egalaridir va unda abadiy qolajaklar.

276. Alloh sudxo'rlikning (foydasini) yo'q qiladi va sadaqalarning (foydasini) ziyoda qiladi. Alloh har qanday (sudxo'rlikni halol deb biladigan) ko'rnamakni va (sudxo'rlik qiladigan) jinoyatchini sevmaydi.

277. Albatta iymon keltirgan, yaxshi amallar qilgan va namozni to'kis ado qilib, zakotni bergan zotlar uchun Parvardigorlari huzurida ajr bor. Ular uchun hech qanday xavf-xatar yo'q va ular g'amgin bo'lmaydilar.

278. Ey mo'minlar, Allohdan qo'rqingiz va agar chindan mo'min bo'lsangizlar, sudxo'rlik sarqitlarini tark qilingiz. (Ya'ni odamlarga bergan qarzlaringizdan chiqadigan foydani olmangiz.)

279. Endi agar (farmonimizni) qilmasangiz, u holda Alloh va payg'ambari tomonidan bo'lgan urushni bilib qo'ying! Agar tavba qilsangiz, dastmoyangiz o'zingizga — zolim ham, mazlum ham bo'lmaysiz.

280. Agar (qarzdor) nochor bo'lsa, boyiguncha kuting! Agar bilsangizlar (bergan qarzingizni) sadaqa qilib yuborishingiz o'zingiz uchun yaxshiroqdir.

281. Va (barchangiz) Allohga qaytariladigan kundan qo'rqingiz! So'ngra har bir jonga qilgan amali uchun to'la jazo beriladi va hech kimga zulm qilinmaydi.

282. Ey mo'minlar, bir-birlaringiz bilan qarz muomalasini qilsangiz, yozib qo'yinglar! Oralaringizda bir kotib adolat bilan yozsin! Hech bir kotib Alloh bildirgan yozishdan bosh tortmasin, albatta yozsin! Zimmasida qarzi bo'lgan kishi yozdirsin — Parvardigori bo'lmish Allohdan qo'rqsin va u qarzdan biron narsa kamaytirib yozmasin! Agar zimmasida qarzi bo'lgan kishi aqlsiz yo ojiz (yosh bola yo juda keksa) bo'lsa, yoki (kar, soqovligi yo til bilmasligi sababli aytib turib) yozdirishga qodir bo'lmasa, uning homiy vakili adolat bilan yozdirsin! Va sizlar rozi bo'ladigan (adolatli) guvohlardan ikki erkak kishini, agar ikki erkak topilmasa, bir erkak va ikki ayolni — biri unutib adashsa, yana biri unga eslatadi— guvoh qilinglar! Guvohlar (guvohlik uchun) chaqirilganda bosh tortmasinlar! Xoh katta, xoh kichik qarz bo'lsin, muddati kelgunicha yozib qo'yishdan erinmanglar. Mana shu Alloh nazdida adolatliroq, guvohlik uchun to'g'riroq va shak-shubha qilmaslikka yaqinroq bo'lgan (hukmdir). Lekin agar (o'rtadagi muomalangiz) oralaringizda yurgizib turgan naqd savdo bo'lsa, uni yozmasangiz-da, sizlar uchun gunoh yo'qdir. Va bir-biringiz bilan savdo qilganda guvoh keltiring! Va na kotib, na guvohga zarar yetmasin. Agar

shunday qilsangiz (ya'ni ulardan birontasiga zarar yetkazsangiz), bu Allohga itoatsizligingizdir. Allohdan qo'rqingiz! Alloh sizlarga (haq-hidoyat yo'lini) bildiradi. Alloh hamma narsani bilguvchidir.

283. Agar safarda bo'lsangiz va kotib topa olmasangiz (berilgan narsa evaziga) qo'l bilan tutgudek garov oling! Agar bir-birlaringizga omonat qo'ysangiz, omonat qo'yilgan kishi omonatini ado qilsin va Parvardigori — Allohdan qo'rqsin! Guvohlikni yashirmangiz! Kim (guvohlikdan bosh tortish bilan) uni yashirsa, bas, albatta uning qalbi osiy -gunohkordir. Alloh qilayotgan amalingizni bilguvchidir.

284. Samovot va yerdagi bor narsa Allohniki. Ichingizdagi narsani xoh oshkor qiling, xoh yashiring, Alloh sizlarni o'sha narsa bilan hisob-kitob qiladi va O'zi istagan kishini mag'firat qilib, O'zi istagan kishini azoblaydi. Alloh hamma narsaga qodirdir.

285. Payg'ambar o'ziga Parvardigoriidan nozil qilingan narsaga iymon keltirdi va mo'minlar (ham iymon keltirdilar). Allohga, farishtalariga, kitoblariga va payg'ambarlariga iymon keltirgan har bir kishi (aytdi): «Uning payg'ambarlaridan biron kishini ajratib qo'ymaymiz». Va «Eshitdik va itoat etdik. Parvardigoro, gunohlarimizni mag'firat qilishingni so'raymiz. Va faqat O'zingga kaytajakmiz», dedilar.

286. Alloh hech bir jonni toqatidan tashqari narsaga taklif qilmaydi. (Har kimning) qilgan (yaxshi) amali o'zi uchundir va (yomon) amali ham o'zining buynigadir. Parvardigoro, agar unutgan yoki xato qilgan bo'lsak, bizni azobingga giriftor aylama! Parvardigoro, bizlarning zimmamizga bizdan ilgari o'tganlarning bo'yinlariga qo'ygan yukingni yuklama! Parvardigoro, bizlarni toqatimiz yetmaydigan narsaga zo'rlama! Bizlarni afv et, (gunohlarimizni) mag'firat qil, (holimizga) rahm ayla! O'zing xojamizsan! Bas, bu kofir qavm ustiga O'zing bizni g'olib qil!

OLI IMRON SURASI

Madinada nozil bo'lgan bu sura ikki yuz oyatdan iborat bo'lib, Qur'ondagi uzun suralardandir. Unda Madina shahridagi musulmon jamoatning hijratning ikkinchi yilida bo'lib o'tgan Badr jangi bilan uchinchi yilidagi Uxud jangi mobaynidagi va undan keyingi davrdagi hayotidan jonli lavhalar tasvirlanadi hamda bu voqealarga munosabat bildirilib, hukmlar bayon qilinadi.

«Oli Imron»da dinning asoslaridan bo'lgan ikki narsa batafsil yoritiladi: birinchisi — aqida va Allohning birligiga aloqador dalilu hujjatlar; ikkinchisi — shariat qonunlari va xususan, Alloh yo'lidagi kurash — jihodga taalluqli amru farmonlar.

Agar «Baqara» surasida ahli kitoblarning yahudiy qavmi va ularning kirdikorlari haqida so'z ketgan bo'lsa, "Oli Imron"da ahli kitoblardan bo'lgan nasroniylar to'g'risida so'z boradi va ularning Iyso alayhis-salomni xudo deb e'tiqod qilishlari xato ekanligi ochiq-ravshan dalillar orqali batafsil yoritiladi. Shuningdek, ularning ichida Qur'on va

Muhammad alayhis-salomning payg'ambarliklarini inkor qiluvchilar ham borligi ayti-lib, bunday munkirlarga aniq xujjatlar bilan javob qilipadi.

Bulardan tashqari, ushbu surada shariatning yana boshqa ko'pdan-ko'p ahkomlariga asos bo'lgan oyatlar x,am bor. Bu surada Maryamning otasi bo'lmish Imron va uning ahli oilasi haqidagi qissa zikr qilingani uchun «Oli imron» — «Imronning xonadoni» deb nomlangan.

Mehribon va rahmli Alloh nomi bilan (boshlayman):

1. Alif, Lom, Mim.

2. Alloh (yagona) hech bir tangri yo'q. Faqat Uning o'zi bor. U tirik va abadiy turguvchidir.

3-4. Sizga (ey Muhammad), o'zidan avval tushgan kitoblarni tasdiqlovchi bo'lgan bu Kitobni (Qur'onni) haq bilan nozil qiddi. Ilgari odamlarni haq yo'lga hidoyat qilish uchun Tavrot va Injilni tushirgan edi. (Endi esa) haq bilan nohaqni ajratguvchi (Qur'onni) nozil qildi. Allohning oyatlarini inkor qiluvchi kimsalar uchun shubhasiz qattiq azob bordir. Alloh qudrat egasi va intiqom sohibidir.

5. Albatta Allohga na yerdagi va na ko'kdagi biron narsa maxfiy emasdir.

6. U sizlarga (onalaringizning) qorinlarida bo'lgan paytingizda O'zi xohlagan suratni berganzotdir. Hechbirtangriyo'q, faqat Uningo'zibor. U qudratli, hikmatlidir.

7. U Sizga Kitob nozil qilgan zotdirki, u (Kitobdan) shu Kitobning asli mohiyati bo'lgan muhkam-aniiq-ravshan oyatlar ham va boshqa (qiyomat, jannat, do'zax va hokazolar haqidagi) mutashobih — tushunish qiyin bo'lgan oyatlar ham (o'rin olgandir). Endi dillarida haq yo'ldan og'ish bo'lgan kimsalar odamlarni aldab fitnaga solish va o'z havoyi nafslariga muvofiq ta'vil-tafsir qilish uchun Uning mutashobih oyatlariga ergashadilar.— Holbuki, unday oyatlarning ta'vilini yolg'iz Allohgina bilur.— Ilmda sobitqadam bo'lgan bunday kishilar esa: «U Kitobga iymon keltirganmiz. Hamma oyatlari Parvardigorimiz huzuridandir»,— deydi. Va faqat ahli donishlargina pand-nasihat olurlar.

8. «Parvardigoro, bizni hidoyat qilganingdan keyin endi dillarimizni haq yo'ldan og'dirma va bizga O'z huzuringdan rahmat ato et! Albatta Sengina barcha yaxshiliklarni ato etguvchisan!»

9. «Parvardigoro, albatta Sen odamlarni hech shak-shubhasiz keladigan bir KUNga to'plaguvchisan. Albatta Alloh va'dasiga xilof qilmagay!»

10. Kufr yo'lini tutgan kimsalarning na mollari va na bolalari ularni Alloh azobidan qutqara olmaydi. Ular do'zaxning o'tinlaridir.

11. Ularning holi xuddi Fir'avn odamlarining va ulardan avval o'tgan

kofirlarning holi kabidirki, bizning oyatlarimizni yolg'on deyishgach, Alloh ularni gunoxlari (kufrlari) bilan ushlab azoblagen. Alloh azobi qattiq zotdir.

12. (Ey Muhammad), kufr yo'lini tutgan kimsalarga ayting: «Shak-shubhasiz (bu dunyoda) mag'lub bo'lasizlar va (oxiratda) jahannamda to'planajaksiz. Naqadar yomon joy u!»

13. (Ey yahudiylar), sizlar uchun biri Alloh yo'lida jang qilgan, ikkinchisi kofir bo'lgan ikki guruh orasidagi to'qnashuvda ibratli hodisa bo'lgan edi. Ular (musulmonlar) o'z ko'zlari bilan (kofirlarning) ikki barobar ko'p ekanini ko'rib turar edilar. Alloh esa O'zi istagan kishilarni g'olib qilish bilan qo'llab-quvvatlaydi. Albatta bu voqeada fikr egalari uchun ibrat bordir.

I z o h. Musulmonlar Badr jangida o'zlaridan bir necha marta ko'p bo'lgan Quraysh kofirlarining ustidan g'alaba qozonishgach, Madinaga qaytganlaridan keyin payg'ambar alayhis-salom yaxudiylarni to'plab: «Ey yaxudiylar, sizlar mening haq payg'ambar ekanimni Tavrotdan o'qib bilgansizlar. Bas, shunday bo'lgach, boshingizga qurayshliklarning kuni tushmasdan avval menga qarshi turishni bas qilinglar!» — dedilar. Shunda ular: «Sen urush ilmidan bexabar bo'lgan bir guruh johil kurayshlikni yengganing bilan g'ururlanma! Bizning zo'rligimizni biz bilan urushganda bilasan», deb javob qilishganda, yuqoridagi oyatlar nozil bo'ldi.

14. Odamlarga ayollar, bolalar, tuganmas oltin-kumush boyliklar, (qimmat) baholi otlar, chorva va ekin-tikinlar kabi istak-xohishlarga ko'ngil qo'yish chiroyli qilindi. Holbuki, bu narsalar hayoti dunyoning (o'tkinchi) narsalaridir. Allohning huzurida esa eng go'zal qaytadigan joy — jannat bordir. (Ya'ni o'tkinchi narsalarga ko'ngil bermay, haqiqiy go'zallikni sevmoq lozim).

15-16-17. Ayting (ey Muhammad): «Sizlarga bulardan yaxshiroq narsa haqida xabar beraymi? Taqvodor kishilar uchun Parvardigorlari huzurida ular abadiy qoladigan, taglaridan daryolar oqib turguvchi bog'lar, pokiza juftlar va Allohning rizoligi bor. Alloh «Parvardigoro, bizlar senga imon keltirganmiz, bas, gunohlarimizni mag'firat ayla va bizni jahannam azobidan asra!» — deydigan sabr-qanoatli, imonlariga sodiq, ibodat-itoatli, infoq-ehsonli bo'lgan va saharlarda Allohdan mag'firat tilaydigan bandalarini ko'rib turguvchidir.

18. Alloh, farishtalar va ilm ahllari — adolat bilan hukm qilguvchi yolg'iz Allohdan o'zga hech qanday tangri yo'q, faqat Uning o'zi borligiga guvohlik berdilar. Hech qanday tangri yo'q, faqat Uning o'zi bor. U qudratli, hikmat egasidir.

19. Albatta Alloh nazdida maqbul bo'ladigan din faqat Islom dinidir. Ahli kitoblar (yahudiy va nasroniylar) ularga (islom va Muhammadning haq payg'ambarligi haqida) hujjat kelganidan keyin faqat o'zaro hasad-adovat qilganlari sababligina talashib-tortishdilar. Kim Allohning oyatlarini inkor qilsa, bas, albatta Alloh tez hisob-kitob qilguvchi zotdir.

20. Agar Siz bilan (din haqida) tortishsalar: «Men va menga tobe' bo'lgan kishilar o'zimizni Allohga topshirdik. Unga bo'yinsundik», deb ayting! So'ng

ahli kitoblar va (kitob berilmagan) omiy-butparastlardan: «Islomga kirdingizmi?» — deb so'rang! Agar islomga kirsalar, muhaqqaq to'g'ri yo'lni topibdilar. Endi agar yuz o'girsalar, u holda Sizning zimmangizdagi narsa faqatgina yetkazishdir. Alloh bandalarini ko'rib turguvchidir.

21. Allohning oyatlarini inkor qiladigan, payg'ambarlarni nohaq o'ldiradigan va odamlar orasidagi adolatga chaqiruvchi zotlarni o'ldiradigan kimsalarga albatta alamli azob «xushxabar»ini yetkazing!

22. Ularning qilgan amallari dunyoyu oxiratda behuda ketmish va ular uchun biror yordamchi yo'qdir.

23. (Ey Muhammad), Kitobdan (Tavrotdan) nasibador bo'lgan kimsalar oralarida hakamlik qilsin uchun Allohning Kitobiga chaqirilganlarni, so'ngra ulardan bir guruhi yuz o'girgan hollarida burilib ketganlarini ko'rmadingizmi?

I z o h. Rivoyat qilishlaricha, yahudiylar o'zlaridan bo'lgan ikki zinokorni payg'ambar alayhis-salomning huzurlariga keltirib, hukm qilishlarini so'rashganda u zot toshbo'ron qilishga buyurganlar. Ular esa: «Bizning dinimizda zinokorni yuziga qora chaplab, ko'cha aylantiriladi», deb turib oladilar. Shunda Tavrot kitobini keltirib ko'rishsa, unda ham toshbo'ron qilish buyurilgan bo'lib chiqadi va jinoyatchilar qilmishlariga yarasha jazo oladilar. Bu hukmdan norozi bo'lgan yaxudiylar yuz o'girib chiqib ketganlarida yuqoridagi oyat nozil bo'ldi.

24. Bunga (ya'ni adolatli hukmdan yuz o'girishlariga) sabab ularning: «Bizga faqat sanoqli kunlardagana do'zax o'ti tegadi», deyishlaridir. Uzlari to'qigan bu yolg'onlari ularni dinlaridan adashtirib qo'ydi.

I z o h. Yahudiylar: «Biz faqat ajdodlarimiz buzoqqa sig'ingan qirq kun muddatdagina do'zaxda bo'lamiz, keyin esa albatta jannatga kiramiz», deb da'vo qiladilar.

25. Endi ularni hech shak-shubhasiz keladigan KUNga to'plaganimizda va har bir jon mazlum bo'lmagan holda qilgan amallari uchun to'la jazo-mukofot berilganda qanday bo'larkin?!

26. Ayting: «Ey mulku davlat egasi bo'lgan Allohim, sen istagan kishingga mulk ato qilursan va istagan kishingdan bu mulkni tortib olursan, istagan kishingni aziz qilursan va istagan kishingni xor qilursan. Bor yaxshilik yolg'iz Sening qo'lingdadir. Albatta Sen barcha narsaga qodirsan.

27. Kechani kunduzga kiritursan va kunduzni kechaga kiritursan, o'likdan tirikni chiqarursan va tirikdan o'likni chiqarursan hamda istagan kishingga behisob rizq berursan».

I z o h. Bu oyatda kecha-kunduzning uzayib-qisqarib turishi va o'lik danak, tuxum, nutfa (maniy, shahvat suvi) kabi narsalardan daraxt, parranda, inson kabi jonli mavjudotning paydo bo'lishi yoki aksincha tirik jonzotdan tuxum, nutfa kabi jonsiz narsalar chiqishi — bularning barchasi yolg'iz Allohning amri bilan bo'lishi ifodalangan.

28. (Modomiki, barcha ish – butun mulk Allohning qo'lida ekan, demak) Mo'minlar mo'minlarni qo'yib, kofirlarni do'st tutmasinlar! Kim shunday qilsa, bas, Allohga hech narsada emas (ya'ni Allohga begonadir). Magar ulardan ehtiyot bo'lib tursalaringiz (yuzaki muomala qilsangiz joizdir), Alloh sizlarni O'zining (azobidan) ogoh qilur. Va faqat Allohga qaytajaksiz.

29. Ayting (ey Muhammad): «Dillaringizdagi narsani xoh yashiring, xoh oshkor qiling, Alloh bilur. Va (shuningdek, U zot) osmonlar va yerdagi bor narsani bilur. Alloh hamma narsaga qodirdir».

30. Har bir jon o'z qilgan yaxshi amallarini hoziru nozir holda ko'radigan, yomon amallarining esa olis-olislarida kolib ketishini istaydigan KUNni (eslanglar)! Alloh sizlarni O'zining (azobidan) ogoh qilur. Alloh bandalariga mehribondir.

31. Ayting (ey Muhammad): «Agar Allohni sevsangiz, menga ergashinglar. Shunda Alloh sizlarni sevadi va gunoxlaringizni mag'firat qiladi. Alloh (gunohlarni) mag'firat qilguvchi, mehribondir».

32. Ayting: «Alloh va payg'ambarga itoat qilingiz!» Agar yuz o'girsalar, bas, albatta Alloh (bunday) dinsizlarni sevmas.

33-34. Albatta Alloh Odam va Nuhni hamda Ibrohim va Imron sulolalarini butun olam ustida (payg'ambarlik uchun) tanlab oldi. Ularning birovlar birovlariga zurriyot (edilar). Alloh eshitguvchi, bilguvchidir.

35. (Ey Muhammad) Imronning xotini: «Parvardigorim, men qornimdagi narsani (homilani dunyo ishlaridan) ozod etib, Senga nazr qildim. Bas, (bu nazrimni O'z dargohingda) qabul ayla! Albatta Sen eshitguvchi, bilguvchisan», deganini eslang!

36. Ko'zi yorigach esa bunday dedi: «Parvardigor, men qiz tug'dim». Holbuki, Alloh uning nima tuqqanini bilguvchiroqdir va har qanday o'g'il bu qiz kabi (bu qizning o'rnini bosguvchi) emasdir.—«Va men unga Maryam deb ism qo'ydim. Men bu qizga va uning zurriyotiga dargohingdan quvilgan shaytonning yomonligidan panoh berishingni Sendan iltijo qilaman».

37. Bas, Parvardigori uni (Maryamni) xush qabul aylab, chiroyli parvarish etdi va unga Zakariyoni kafil qildi. Har qachon Zakariyo (Maryamning) oldiga hujraga kirganida uning huzurida bir rizq-nasiba ko'rdi. U: «Ey Maryam, bu narsalar senga qayoqdan keldi?» — deb so'raganida (Maryam) javob qildi: «Bular Alloh huzuridandir. Albatta Alloh O'zi istagan kishilarga behisob rizq berur».

I z o h . Maryamning onasi ibodatxonaga olib borib bergach, uni tarbiyalash Zakariyo payg'ambarning chekiga tushadi. U qachon Maryamning xonasiga kirsam, u yerda qishda yoz meva-chevalari, yozda qishda bo'ladigan noz-ne'matlarni ko'radi. Shunda ularning o'rtasida yuqoridagi oyatda zikr qilingan savol-javoblar bo'lib o'tadi.

38. O'shanda Zakariyo Parvardigoriga duo qilib dedi: «Parvardigorim, menga ham o'z huzuringdan bir pokiza farzand ato et! Albatta Sen duo-iltijolarimni eshitguvchisan».

39. So'ng mehrobda namoz o'qib turgan vaqtida unga farishtalar nido qildilar: «(Ey Zakariyo), Alloh senga Allohning so'zini tasdiq etadigan, (o'z qavmiga) xoja bo'ladigan, (shahvatlardan o'zini) tiyadigan va solih payg'ambarlardan bo'ladigan Yahyo ismli farzand xushxabarini berur».

40. «Parvardigorim, menga keksalik yetgan, xotinim tug'mas bo'lsa, mendan qanday farzand bo'lsin?» — dedi (Zakariyo). (Alloh) aytdi: «Shunday, Alloh istagan ishini qilur».

41. Parvardigor, men uchun (kampirim homilali bo'lganiga) biron belgi — alomat qilsang», dedi u. Alloh aytdi: «Senga belgi shuki, uch kun odamlarga faqat imo-ishora bilangina gapira olasan. Parvardigoringni mudom yod qil va tunu kun U zotni poklab ibodat qil!»

I z o h. Darhaqiqat, uch kungacha Zakariyoning tili Allohning zikridan o'zga so'zga aylanmay qoldi. Odamlarga esa faqat imo-ishora bilan muomala qildi. Mazkur oyatlarda keksayib, farzand ko'rishdan umidlari, uzilgan kishilarga Tangri o'z izni-irodasi bilan farzand ato etgani bayon qilingan bo'lsa, quyidagi oyatlarda yanada ajibroq qissa — Iysoning otasiz dunyoga kelishi haqida hikoya qilinadi. Bu qissadan hissa shuki, Iyso hech qanday xudo emas, balki Allohning amri bilan bibi Maryamdan tug'ilgan odam farzandidir.

42—43. Farishtalar Maryamga: «Yo Maryam, albatta Alloh seni (ayollar orasidan) tanlab oldi va (barcha gunoxlardan) pokladi hamda seni butun olamlarning ayollaridan afzal qildi. Yo Maryam, Parvardigoringta itoat qil va ruku' (Allohga ibodat) qilguvchilar bilan birga sajda va ruku' (ya'ni ibodat qil!)» — deganlarini eslang!

44. (Ey Muhammad), g'ayb (noma'lum) xabarlaridan bo'lgan bu xabarni Sizga Biz vahiy qilmoqdamiz. Holbuki, Siz ulardan qaysilari Maryamga kafil bo'lishini bilishlik uchun qalamlarini (qur'a qilib) tashlaganlarida ularning oldida emasdingiz va talashib-tortishganlarida ham ularning oldida emasdingiz.

45-46-47. Eslang (ey Muhammad), farishtalar: «Yo Maryam, albatta Alloh senga O'zining So'zini xushxabar qilib beradiki, uning ismi al-Masih Iyso binni Maryam bo'lib, dunyoyu oxiratda obro'li va (Allohning) yaqinlaridan bo'lur hamda odamlarga go'daklik paytida ham voyaga yetgan chog'idagidek gapirur. Va solih bandalardan bo'lur», deganlarida, Maryam: «Parvardigorim, menga odamzod tegmagan bo'lsa, qayoqdan menda farzand bo'lsin?» - dedi. Alloh aytdi: «Shunday, Alloh O'zi xoxlagan narsasini (O'zi xoxlagan suratda) yaratadi. Qachon biron ishni iroda qilsa, unga: «Bo'li!» — deydi. Bas, u ish bo'ladi».

I z o h. Allohning so'zi — Iyso binni Maryamdir. Chunki u zot Qur'onning xabariga ko'ra

Tangrining: «Bo'li!» — degan so'zi — farmoni bilan Maryamdan otasiz tavallud topganlar.

48-49. Va unga (Iysoga) yozish va hikmat ilmini, Tavrot va Injilni ta'lim beradi hamda uni bani Isroil qavmiga payg'ambar qiladi. (Iyso bani Isroilga deydi): «Men (o'zimning haq payg'ambar ekanligim haqida) sizlarga Parvardigoringizdan oyat-dalil keltirdim: Men sizlarga loydan qush timsolini yasab unga puflasam, u Allohning izni-irodasi bilan haqiqiy qush bo'ladi. Va yana ko'r, pes kasallarini tuzata olaman va Allohning izni bilan o'liklarni tiriltiraman hamda sizlarga yeydigan va uylaringizda saqlaydigan narsalaringizni aytib berishga qodirman. Agar mo'min bo'lsangizlar, albatta bu ishlarda sizlar uchun aniq oyat-dalillar bordir».

I z o h . Payg'ambarlar tarixidan shu narsa ma'lum bo'ladiki, har bir payg'ambar o'zining zamonida rivojlanib, taraqqiy qilgan sohada zamondoshlaridan ustun va peshqadam bo'ladi. Masalan, Muhammad alayhis-salom zamonlarida arab olamida adabiyot nihoyat darajada rivojlangan bo'lib, adiblar orasida tez-tez musobaqalar o'tkazilib turar va g'oliblarning asarlarini Ka'ba devorlariga osib qo'yishar edi. Kunlardan bir kuni sahobalardan biri Qur'ondagi eng kichik sura bo'lgan «Kavsar» surasi yozilgan varaqni g'olib asarlar yoniga ilib qo'yadi, Shunda mo'jiza yuz beradi: bu surani o'qigan shoirlar bir ovozdan: «Bu basharning so'zi emas!» — deb guvohlik beradilar. Iso alayhis-salomning davrida esa tabobat ilmi shunday taraqqiy qilgan ediki, dunyoda bironta davosiz dard yo'q, deb hisoblanar edi. Shunda Iso alayhis-salom keldilaru hech bir tabibning qo'lidan kelmaydigan ishni qildilar — o'likni tiriltirdilar! Shuning uchun ham Qur'onda u zotning nomlariga "al-Masih" — silovchi laqabi qo'shildi. Ya'ni, u kishining qo'llari tekkan — silagan o'likka jon kirar edi. Bunday mo'jizalar, tabiiyki, odamlar o'z payg'ambarlariga iymon keltirishlariga sabab bo'lar edi.

50. «(Men) sizlarga o'zimdanda oldingi Tavrotning (haq ekanligini) tasdiqlovchi bo'lgan holda, sizlar uchun harom qilingan ayrim narsalarni halol qilish uchun (keldim). Va sizlarga Parchardigoringizdan oyat-dalil keltirdim. Bas, Allohdan qo'rqingiz va menga itoat qilingiz!

51. Albatta Alloh Parvardigorim va Parvardigoringizdir. Bas, Unga bandalik qilingiz! Mana shu to'g'ri yo'ldir!»

52-53. Qachonki Iso ular tomondan kuforni ko'rgach: «Allohning diniga da'vat qilishimda kim myonga yordamchi bo'lur?» — dedi. Havoriylar aytdilar: «Biz Allohning (diniga) yordam berguvchilarmiz. Allohga iymon keltirdik. (Ey Iyso), guvoh bo'lginki, biz Allohga bo'yinsunguvchilarmiz. Parvardigoro, nozil qilgan narsangga ishondik, payg'ambaringga ergashdik. Bas, bizni (O'zingning birligingga, payg'ambaringning haqligiga) guvohlik beruvchilar qatoriga yozgin!»

54. (Yahuydilar) makr qildilar. Alloh ham «makr» qildi. Alloh «makkorroqdir».

I z o h . Ular Iso alayhis-salomni o'ldirmoqchi bo'ldilar. Alloh esa unga biror zarar yetkazmay O'z huzuriga — samoga ko'tardi. Allohning «makri» — tadbiri ustunroq bo'lib chiqdi.

55. (Ey Muhammad), Alloh aytgan bu so'zlarni eslang: «Yo Iso, albatta Men seni vafot qildirguvchi va O'z huzurimga ko'targuvchiman. Va kofirlar yomonligidan xalos qilguvchiman hamda to qiyomat kunigacha senga ergashgan zotlarni kofirlardan yuqori qo'yurman. So'ngra Menga qaytajaksiz. Bas, o'zim sizlar talashib-tortishgan narsalar haqida oralaringizda hakamlik qilurman.

56. Bas, kofir bo'lgan kimsalarga dunyo va oxiratda qattiq azob-la azob berurman. Va ular uchun hech qanday yordamchi bo'lmas.

57. (Alloh) imyon keltirib, yaxshi amallar qilgan zotlarga esa ajrlarini komil suratda berur. Alloh zulm qilguvchilarni sevmaydi. (Binobarin O'zi ham hech kimga zulm qilmay, har kimga qilgan ishiga loyiq jazo beradi)».

58. (Ey Muhammad), Sizga tilovat qilayotganimiz bu qissa Allohning oyatlari va hikmatli eslatmalaridandir.

59. Albatta Isoning (otasiz tug'ilishining) misoli Alloh nazdida xuddi Odamning misoli kabi, uni tuproqdan yaratib, so'ngra «Bo'l», dedi. Bas, u (jonli odam) bo'ldi.

I z o h. Rivoyat qilishlaricha, bir guruh nasroniylar payg'ambar alayhis-salom huzurlariga kelib: «Nega sen bizning payg'ambarimiz Isoni: «Odam, Allohning bandasi», deb haqorat qilasan! Agar u xudo bo'lmaganida otasiz tug'ilarmidi?» — deyishdi. Shunda Odamning na ota, na onasiz dunyoga kelishi uni bandalik qilishdan to'smagani yanglig', Iysoning otasiz tug'ilishi ham uning banda bo'lishiga mone' bo'lmaydi, degan mazmunda yuqoridagi oyat nozil bo'ldi.

60. (Bu) Parvardigoringiz tomonidan bo'lgan haq so'zdir. Bas, shubha qilguvchilardan bo'lmang!

61. Endi Sizga kelgan mana shu haq ma'lumotdan keyin (nasroniylardan) kimda-kim Siz bilan talashib-tortishmoqchi bo'lsa, (unday kimsalarga) ayting: «Kelinglar, o'g'illarimizni va o'g'illaringizni, ayollarimiz va ayollaringizni, o'zlarimizni va o'zlaringizni chorlab-yig'aylik, so'ngra Allohga tazarru' bilan iltijo qilaylik-da, yolg'onchilarni Alloh la'nat qilishini so'raylik».

I z o h. Mazkur oyatda Muhammad payg'ambarga Isoni xudo deb biluvchi kimsalar agar Qur'on oyatlariga ishonmasalar, yolg'onchilarga Allohning la'natini so'rab, qasam ichishlikka taklif qilish buyurildi. Roviylarning aytishlaricha, bironta nasroniy kelib, qasam ichishga jur'at etmagan ekan.

62. Albatta bu haq-rost qissadir. (Ya'ni Iso hech qanday xudo emas, balki Allohning boshqa hamma payg'ambari kabi oddiy odam zotidandir). Va hech qanday tangri yo'q, faqat Allohning o'zi bor. Va albatta Allohning o'zigina qudrat va hikmat egasidir.

63. Endi ham (haqiqatdan) yuz o'g'irsalar bas, albatta Alloh buzg'unchilarni bilguvchidir.

64. Ayting (ey Muhammad): «Ey ahli kitob (ya'ni yahudiy va nasroniylar), bizga ham, sizga ham bab-barobar bo'lgan bir so'zga kelingiz — yolg'iz Allohgagina ibodat qilaylik, Unga hech narsani sherik qilmaylik va bir-birovlarimizni Allohdan o'zga xudo qilib olmaylik».

I z o h . Islom e'tiqodiga ko'ra butun olamni yaratgan Tangri taolo barcha insonlar baxtli yashashlar deb O'z tomonidan hayot uchun dasturilamal bo'lgan qonun-qoidalar, ya'ni dinni yuborgan. Kimda-kim bu qonun-qoidalarni tan olmasdan o'z-o'zicha yangi qonun chiqarmoqchi bo'lsa, u xudolikni da'vo qilgan hisoblanadi va uning izidan ergashganlar esa uni xudo deb bilgan bo'ladilar.

Agar ular (yani ahli kitoblar) ushbu da'vatdan yuz o'girsalar, unda sizlar (ey mo'minlar): «Guvoh bo'linglar, biz musulmonlar — yagona Allohga itoat qilguvchilarmiz», deb aytingiz!

65. Ey ahli kitob, nima uchun Ibrohim xususida (u bizning dinimizda bo'lgan, deb) talashasizlar! Axir Tavrot ham, Injil ham undan keyin nozil bo'lgani aniq-ku?! Aql yurgizmaysizlarmi?!

66. Hoy (yahudiy va nasroniylar) sizlar biladigan narsalaringiz (Muso va Iyso payg'ambarlar) haqida-ku talashdingiz. Endi nima uchun bilmaydigan narsangiz (Ibrohimning qaysi dinda bo'lganligi) xususida talashmoqdasiz? Alloh bilur, sizlar bilmassiz.

67. Ibrohim yahudiy ham, nasroniy ham emas, balki haq yo'ldan toymagan holida (Allohga) itoat qilguvchi kishi bo'lgan. U mushriklardan ham bo'lmagan.

68. Odamlarning Ibrohimga yaqinrog'i uning yo'liga ergashgan zotlar, mana bu payg'ambar (Muhammad alayhis-salom) va imon keltirgan kishilardir. Alloh mo'minlarning do'stidir.

69. Ahli kitobdan bir toifasi sizlarni (haq diningizdan) adashtirmoqni xohlaydi. Lekin ular o'zlari sezmagan hollarida faqat o'zlarinigina adashtiradilar, xolos.

70. Ey ahli kitob, nima uchun o'zlaringiz guvoh bo'lib turib, Allohning (Tavrotdagi Muhammadning haq payg'ambar ekanligi haqidagi) oyatlarini inkor qilasiz?!

71. Ey ahli kitob,. nima uchun o'zingiz bilgan holingizda haqni botilga aralashtirasiz va haqni berkitasiz?!

72-73-74. Ahli kitobdan bir toifasi bir-birlariga shunday deyishdi: «Mo'minlarga nozil qilingan narsaga (Qur'onga) kunning boshida imon keltirib, kunning oxirida uni inkor qilinglar. Shoyad (ular ham imonlaridan) qaytsalar. Toki birorta odamga sizlarga berilgan bilim berilmasligi yoki Parvardigoringiz huzurida sizlar bilan hujjatlashmasligi uchun faqat o'z diningizga bo'yinsungan kishilarning gaplarinigina tasdiq etib ishoninglar!» Ayting (ey Muhammad): «Albatta haq yo'l Allohning yulidir». Ayting: «Albatta

fazlu karam Allohning qo'lida, uni O'zi istagan kishilarga berur. Alloh fazli keng, bilguvchi Zotdirki, rahmatini (ya'ni payg'ambarlikni) O'zi istagan kishiga xos qilib beradi. Alloh ulug' fazlu marhamat sohibidir».

75. Ahli kitob orasida shunday kishilar borki, unga behisob molni omonat qo'ysangiz, xiyonat qilmay sizga qaytaradi. Ularning orasidy yana shundaylari ham borki, unga bir dinorni ishonib bersangiz, to ustida turib olmaguningizcha sizga qaytib bermaydi. Buning boisi – ularning «omiy-kitobsiz kimsalar uchun bizning ustimizga hech qanday yo'l yo'q», deyishlaridir. (Ya'ni, ayrim yahudiylar o'zlaridan boshqalarni past tabaqa hisoblab: «Biz Allohning suygan bandalarimiz, demak, boshqa millatlarning mollari biz uchun halol», der edilar.) Ular bilib turib Alloh haqida yolg'on so'zlarni so'zlaydilar.

76. Yo'q! (Ularning da'volari botildir.) Balki kim ahdiga vafo qilsa va taqvodor bo'lsa (ana o'sha kishi Allohning suygan bandasidir). Zero, Alloh taqvo qilguvchi kishilarni sevadi.

77. Allohga bergan ahd-paymon va qasamlarini ozgina qiymatga sotib yuboradigan kimsalar uchun oxiratda hech qanday nasiba yo'qdir. Qiyomat kunida Alloh ularga so'z qotmaydi, rahmat nazari bilan boqmaydi va gunohlaridan poklamaydi. Ular uchun alamli azob bordir.

78. Ulardan (yahudiylardan) yana bir guruhi borki, sizlar Kitobdan (Tavrotdan) bo'lmagan narsani Kitobdan deb o'ylashingiz uchun Tavrot kitobini tillarini burab (buzib-o'zgartirib) o'qiydilar va Allohning huzuridan kelmagan (o'zlarining so'zlarini) «Allohning huzuridan kelgan», deydilar. Ular bilib turib Alloh haqida yolg'on so'zlaydilar.

79. Biror odam uchun Alloh unga Kitob, Hikmat va payg'ambarlik berganidan so'ng, odamlarga: «Allohga emas, menga ibodat qilinglar», deyishi joiz emas, balki ularga: «Allohning kitobini odamlarga ta'lim berib va o'zingiz o'qib-o'rganib, yolg'iz Parvardigorga ibodat qiladigan kishilar bo'linglar» (demog'i lozimdir).

I z o h . Bu oyat ba'zi bir nasroniylarning: «Iso alayhis-salom bizni o'ziga sajda qilishga buyurgan», degan botil da'volariga raddiya tarzida nozil bo'lgan.

80. U (payg'ambar) sizlarni farishtalar va boshqa payg'ambarlarni xudo qilib olishingizga buyurishi ham joiz emas. Axir u sizlarni musulmon – Allohga bo'yinsunguvchi bo'lganingizdan keyin kufr – dinsizlikka qaytishga buyuradimi?! Eslang (ey ahli kitob), Alloh barcha payg'ambarlardan: «Men sizlarga qanday Kitob va Hikmat bermayin, keyin sizlarning payg'ambarligingizni tasdiq etuvchi bir payg'ambar (ya'ni Muhammad alayhis-salom) kelgach, albatta unga iymon keltirursiz va yordam berursiz», deb ahd-paymon olgach, ularga: «Mana shu ahd-paymonimni iqrar bo'lib qabul qidtsingizlarmi?» dedi. U payg'ambarlar: «Iqrormiz», deb javob qilishgach, Alloh aytdi: «Guvoh bo'lingiz! Men ham sizlar bilan guvoh bo'lguvchilardanman».

82. Bas, kim shundan keyin ham (ahd-paymondan) yuz o'girsas, ana o'shanday kimsalar fosiq - buzuqilardir.

83. Allohning dinidan o'zga din istaydilar-mi?! Axir osmonlaru yerdagi barcha jon-zot istasa-istamasa Unga bo'yinsunib turibdi-ku! O'shalar (ya'ni Allohning diniga itoat qilishni xohlamayotganlar) ham faqat Uning o'ziga qaytariladilar-ku!

84. (Ey Muhammad), Allohga, bizga nozil qilingan narsaga (Qur'onga) va Ibrohim, Ismoil, Ishok, Ya'qub va uning urug'-avlodlariga nozil qilingan narsalarga va Muso, Iso hamda barcha payg'ambarlarga Parvardigorlari tomonidan berilgan narsalarga iymon keltirdik. U payg'ambarlardan birortasini ajratib qo'ymaymiz. Va biz Uning o'zigagina bo'yinsunguvchilarmiz», deb ayting.

85. Kimda-kim Islomdan o'zga din istasa, bas (uning «dini» Alloh huzurida) hargiz qabul qilinmaydi va u oxir-atda ziyon ko'rguvchilardandir.

86. Iymon keltirib, payg'ambarning haq payg'ambar ekanligiga guvoh bo'lishganidan keyin va ularga dalil-oyatlar kelganidan keyin kofir bo'lgan kimsalarni Alloh qanday hidoyat qilsin?! Alloh zulm qilguvchi qavmni hidoyat qilmaydi.

87-88. Ularning jazosi — ustlariga tushajak Allohning, farishtalarning va barcha odamlarning la'natidir. Ular azoblari yengillatilmagan holda do'zaxda abadiy qolguvchilardir va ularga (bu azob biron lahza) kechiktirilmaydi.

89. Magar shundan (ya'ni kufr-laridan) keyin tavba qilib, o'z-larini o'nglasalar (Alloh gunoh-larini mag'firat qilur). Chunki Alloh mag'firat qilguvchi, mehribondir.

90. Albatta iymon keltirgan-laridan keyin kofir bo'lgan, so'ngra kufr-lari yanada ziyoda bo'lgan kimsalarning qilgan tavbalari hargiz qabul qilinmaydi. Ana o'shalar haq yo'ldan toyilguvchilardir.

91. Albatta kofir bo'lgan va kofir holda o'lgan kimsalar, agar ulardan birontasi yer yuzi to'la oltinni to'lov qilib bersa ham hargiz qabul qilinmas. Unday kimsalar uchun alamli azob bordir. Va ular uchun hech qanday yordamchi bo'lmas.

TO'RTINCHI JUZ'

*****

92. Suygan narsalaringizdats infoq-ehson qilib bermaguningizcha hargiz yaxshilikka (jannatga) yetmagaysiz. Har qanday narsani infoq qilsangiz, albatta Alloh uni bilur.

93. Tavrot tushirilishidan ilgari Isroil (Ya'qub) o'ziga harom qilgan narsa (tuyaning go'shti bilan suti) dan boshqa barcha taomlar bani Isroil qavmiga halol edi. (Ey, Muhammad), «Agar rosto'y bo'lsangizlar Tavrotni keltirib o'qib ko'ringlar», deb ayting.

I z o h . Ma'lumki, yahudiylar zulm va tajovuzkorlik yo'lini tutganlaridan keyin Tangri taolo ularga bir necha xil noz-ne'matlarni harom qildi. Lekin ular buni tan olmay, «Mazkur narsalar asli Ibrohim zamonida ham harom edi», der edilar. Shuning uchun musulmonlarga: «O'zinglar Ibrohimning dinidamiz deysizlar-u, u harom qilgan tuya go'shtini iste'mol qilasizlar», deb ta'na qilishganda yuqoridagi oyat iozil bo'ldi. Aytishlari-cha, shundan keyin birorta yahudiy Tavrotni olib kelib, undan Ibrohim payg'ambarga tuya go'shti harom qilingani haqidagi oyatni topib bera olmagan.

94. Bas, kim mana shundan keyin ham Allohga bo'hton qilsa, ana o'shalar zulm qilguvchilardir.

95. (Ey Muhammad), «Allohning so'zi rostdir. Bas, haq yo'ldan toymagan va mushriklardan bo'lmagin Ibrohimning diniga ergashinglar!» — deb ayting!

96-97. Albatta odamlar ibodat qilishlari uchun qurilgan birinchi uy Makkadagi muborak va butun olamlar uchun hidoyat (myayogi) bo'lgan Ka'badurki, unda maqomi Ibrohim (ya'ni Ka'bani qurishda Ibrohim alayhis-salom oyoqlari ostida bo'lgan xarsang tosh, u toshdan hanuzgacha Ibrohim payg'ambarning oyoq izlari ketmagan) va unga kirgan odam har qanday xavf-xatardan omon bo'lishi (kabi) ochiq oyat-alomatlar bordir. Va yo'lga qodir bo'lgan kishilar zimmasida Alloh uchun mana shu uyni haj-ziyosat qilish burchi bordir. Kimda-kim kofir bo'lsa (ya'ni Ka'bani ziyosat qilish farz ekanini inkor qilsa), bas, albatta Alloh butun olamlardan behojat bo'lgan zotdir.

98. (Ey Muhammad), ayting: «Ey ahli kitob, nima uchun Allohning oyatlarini inkor qilmoqdasiz? Axir Alloh qilayotgan amallaringizga guvoh-ku!»

99. Ayting: «Ey axli kitob, nima uchun iymon keltirgan kishilarni Allohning yo'lidan to'sasizlar va o'zingiz guvoh bo'lgan holingizda undan (ya'ni Allohning yo'lidan) qiyiq axtarasizlar? Axir Alloh qilayotgan amallaringizdan g'ofil emas-ku!»

100. Ey mo'minlar, agar kitob berilgan kimsalarning ba'zi bir guruxlariga bo'yinsunsangiz, ular sizlarni iymonga kelganingizdan keyin yana kofirlikka qaytaradilar.

101. Allohning oyatlari sizlarga tilovat qilinayotgan, Uning payg'ambari

orangizda bo'lgan bir paytda qanday qilib dindan qaytasiz?! Kim Allohga bog'lansa (ya'ni Uning dinini mahkam ushlasa) bas, muhaqqaqki, to'g'ri yo'lga hidoyat qilinibdi.

102. Ey mo'minlar, Allohdan haq-rost qo'rqish bilan qo'rqinglar va faqat musulmon bo'lgan hollaringda dunyodan o'tinglar!

103. Va barchangiz Allohning arqoniga (Qur'onga) bog'laningiz va bo'linmangiz! Hamda Allohning sizlarga bergan ne'matini eslang: bir-biringizga dushman bo'lgan paytlaringizda dillaringizni oshno qilib qo'ydi-yu, sizlar Uning ne'mati sabab birodarlarga aylandingiz. Va do'zax chohining yoqasida turgan edingiz, sizlarni undan xalos qildi. Haq yo'lni topishingiz uchun Alloh sizlarga o'z oyatlarini mana shunday bayon qiladi.

104. Oralaringizdan yaxshilikka (islomga) da'vat qiladigan, ibodat-itoatga buyuradigan va isyon-gunohdan qaytaradigan bir jamoat bo'lsin. Ana o'shalar najot topguvchilardir.

105. Aniq hujjatlar kelganidan keyin bo'linib ketgan va bir-birlari bilan ixtilof qilib, talashib-tortishgan kimsalar kabi bo'lmangiz! Ana undaylar uchun ulug' azob bordir.

106. (Qiyomat) kunida (mo'minlarning) yuzlari oq bo'lur, (kofirlarning) yuzlari qora bo'lur. Endi yuzlari qora bo'lgan kimsalarga: «Iymon keltirgandan keyin yana dindan chiqdingizmi? Bas, kofir bo'lganingiz kasofatiga mana bu azobni totib ko'ringiz», deyilur.

107. Yuzlari oq bo'lgan zotlar esa Allohning rahmati (jannati)da bo'lib, o'sha joyda abadiy qolajaklar.

108. Bular Allohning oyatlaridir. Sizga ularni xaq-rost tilovat qilmoqdamiz. Alloh barcha olamlarga (ya'ni xech kimga) zulm qilishni istamas.

109. Osmonlar va yerdagi bor narsalar Allohniki. Va barcha ishlar yolg'iz Allohga qaytarilajak.

110. (Ey ummati Muhammad), odamlar uchun chiqarilgan millatlarning eng yaxshisi bo'ldingiz. Zero siz yaxshi amallarga buyurasiz, yomon amallardan qaytarasiz va Allohga iymon keltirasiz. Agar ahli kitob ham iymon keltirganda edi, o'zlari uchun yaxshi bo'lardi. Ulardan mo'minlari ham bor va (lekin) ularning ko'plari itoatsiz kimsalardir.

111. Ular sizlarga ozor berishdan boshqa hech qanday zarar yetkaza olmaydilar. Agar sizlar bilan urushsalar, ketlariga qarab qochadilar. So'ngra ularga (hech kim tomonidan) yordam berilmaydi.

112. Agar Allohning va odamlarning (ya'ni musulmonlarning) axdi panohida bo'lmasalar, albatta ularga qaerda bo'lmasinlar, xor-zorlik bitib qo'yildi. Ular Allohning g'azabi bilan ketdilar va ularga bechoraxollik yozib qo'yildi. Bunga

sabab ularning Alloh oyatlarini inkor qilishlari va payg'ambarlarni noxaq o'ldirishlaridir. Bunga sabab ularning qilgan isyonlari va tajovuzkor bo'lganlaridir.

113. (Ahli kitobning hammasi xam) barobar emas. Axli kitob orasida sajda qilgan hollarida tunlari Allohning oyatlarini tilovat qiladigan to'g'ri yo'ldagi kishilar ham bor.

114. (O'sha zotlar) Allohga va oxirat kuniga iymon keltiradilar, yaxshi amallarga buyurib, yomon amallardan qaytaradilar va yaxshilik qilishga shoshiladilar. Ana o'shalar solih bandalardandirlar.

115. Ular qilgan biron yaxshilik berkitilmaydi (ya'ni zoe bo'lmaydi). Alloh taqvodorlarni bilguvchidir.

116. Kufr yo'lini tutgan kimsalarni na mollari va na bolalari Alloh tomonidan bo'ladigan (azobdan) qutqara olmaydi. Ana o'shalar jahannam egalari bo'lib, o'sha joyda abadiy qolajaklar.

117. Ular bu dunyoda (xo'jako'rsinga) qilgan infoq-ehsonlarining misoli xuddi dinsizlik bilan o'zlariga zulm qilgan qavmning ekiniga tegib, uni halok qilgan sovuq shamolga o'xshaydi. Ularga Alloh zulm qilmadi. Balki ular o'zlariga zulm qildilar.

I z o h . Ya'ni xuddi egalari kofir bo'lganlari kasofati bilan ekinlarni sovuq urib ketganidek, riyo bilan qilingan yaxshilikdan ham hech qanday foyda yo'qdir. Har qanday yaxshilik Alloh yo'lida, xolis niyat bilan qilinsagina undan ajr, savob kutish mumkin.

118. Ey mo'minlar, o'zlaringni qo'yib, (u munofiqlarni) sirdosh do'st tutmanglar! Ular sizlarga zarar yetkazishda kuchlarini ayamaydilar va yomon holga tushishingizni orzu qiladilar. Ularning sizlarni yomon ko'rishlari og'izlaridan oshkor bo'ldi. Dillaridagi adovatlar esa yanada kattaroqdir. Agar aql yurgazsangizlar sizlar uchun oyat-alomatlarini aniq-ravshan qilib berdik.

119. Hoy (mo'minlar), sizlar ularni yaxshi ko'rasizlar-u, ular sizlarni suymaydilar. Sizlar hamma kitoblarga iymon keltirasizlar-u (ular sizlarning kitobingizga iymon keltirmaydilar). Sizlarga yo'liqqanlarida: «iymon keltirdik», deyishadi. Uzlari xoli qolishganda esa sizlarni qattiq yomon ko'rganlari sababli barmoqlarini tishlaydilar. (Ey Muxammad, ularga): «Shu adovatlaring bilan o'lib ketinglar!» — deb ayting! Albatta Alloh dillarni egallagan sirlarni bilguvchidir.

120. Agar sizlarga biron yaxshilik tegsa, bu ularni xafa qiladi. Agar sabr-toqat qilsangiz va Allohdan qo'rqsangiz, ularning nayranglari sizlarga hech qanday zarar qila olmaydi. Albatta Alloh ularning qilayotgan amallarini ihota qilguvchidir.

121. (Ey Muhammad), ahli oilangiz xuzuridan chiqib, mo'minlarni urushadigan joylariga taxt qilib qo'ygan paytingizni eslang! Alloh eshitguvchi, bilguvchidir.

I z o h . Mana shu oyatdan boshlab g'azotlar haqida so'z ketadi. Yuqoridagi oyatlarda kofir, munofiqlar bilan so'z maydonida jangu jadal borgan bo'lsa, endi bu jangu jadal urush maydoniga ko'chadi. Bu oyatlarda Uxud urushi haqida batafsil so'z yuritilib, ba'zi o'rinlarda Allohning mo'minlarga qilgan marhamatini yodga solish uchun Badr jangi ham eslab o'tiladi. Yuqoridagi oyat Uxud urushi haqidagi qissaning boshlanishidir.

122. O'sha payt sizlarning orangizdan ikki guruh umidsizlikka tusha boshladi. Holbuki, Alloh ularga yor edi. Bas, mo'minlar yolg'iz Allohgagina suyansinlar!

I z o h . Payg'ambar alayhis-salom Uxud jangiga ming kishilik lashkar bilan chiqdilar. Dushman qarorgohiga yaqinlashganlarida (ularning sanog'i uch mingta edi) musulmonlar orasiga kirib olgan Abdulloh ibn Ubay otli munofiq uch yuz nafar askar bilan jang maydonidan qochib keta boshladi. Buni ko'rgan Banu Salama va Banu Xorisa qabilasidan bo'lgan musulmonlar ham qaytmoqchi bo'ldilar, lekin Tangrining inoyati bilan bu qasdlaridan voz kechdilar.

123. Axir Alloh Badr jangida kuchsiz bo'lsangiz-da, sizlarni g'olib qildi-ku. Bas, Allohdan qo'rqingiz! Shunda shoyad (uning ne'matlariga) shukr qilgaysiz.

124. Mo'minlarga:«Parvardigoringiz sizlarga uch ming ko'kdan tushirilgan farishta bilan madad berishi kifoya qilmaydimi?» degan paytingizni eslang!

125. Yo'q (kifoya qilur). Agar sabr qilsangizlar va Allohdan qo'rsangizlar va ular (kofirlar) shu onda sizlarga hujum qilsalar, Parvardigoringiz sizlarga besh ming belgili farishta bilan madad berur.

126. Bu (madadni) Alloh faqat sizlarga xushxabar bo'lsin, deb va dillaringiz taskin topishligi uchun qildi. Aslida g'alaba faqat qudrat va hikmat egasi bo'lgan Alloh huzuridan kelur.

127. Kofirlarning bir qismini halok qilish yoki mag'lub qilib, noumid holda qaytarish uchun (Alloh sizlarni g'olib qildi).

I z o h . Badr jangida nomdor pahlavonlardan yetmish kishi o'ldirilib, yetmishtasi asir olindi va musulmonlar g'alaba bilan qaytdilar.

128. (Ey Muhammad), Siz uchun bu ishda (ya'ni bandalarga najot berish yoki ularni halok qilish ishida) hech bir narsa (yani inon-ixtiyor) yo'qdir. (Allohning o'zi) yo ularning tavbalarini qabul qilar yoki zolimliklari sababli azoblar.

I z o h . Bu oyat Uxud jangida payg'ambar alayhis-salomning tishlari sinib, yuzlari yorilganida u zot, «o'z payg'ambarlarining yuzini qonga bo'yagan qavm qanday najot topsin?» deya umidsizlikka tushganlarida nozil bo'lgan.

129. Osmonlar va yerdagi bor narsa Allohniki. O'zi istagan kishining gunohlarini mag'firat qilur. Uzi istagan kimsani azoblar. Alloh mag'firatli, mehribondir.

130. Ey mo'minlar, (bergan qarzlaringizni) bir necha barobar qilib olish bilan sudxo'rlik qilmangiz! Allohdan qo'rqingiz! (Shunda) shoyad najot topgaysiz.

131. Va kofirlar uchun tayyorlab qo'yilgan do'zaxdan qo'rqingiz!

132. Alloh va payg'ambarga itoat qilingiz. Shoyad Allohning rahmatiga musharraf bo'lsangiz.

133. Va Parvardigoringiz tomonidan bo'lguvchi mag'firatga hamda taqvodorlar uchun tayyorlab qo'yilgan (eni osmonlar va yer barobarida bo'lgan) jannatga shoshilingiz!

134. (U taqvodor zotlar) yaxshi-yomon kunlarda infoq-ehson qiladigan, g'azablarini ichlariga yutadigan, odamlarning (xato-kamchiliklarini) afvetadigan kishilardir. Alloh bunday yaxshilik qiluvchilarni sevadi.

135. (U taqvodor zotlar) qachon biron-bir noloyiq ish qilib qo'ysalar yoki (qandaydir gunoh ish qilish bilan) o'zlariga zulm qilsalar, darhol Allohni eslab, gunohlarini mag'firat qilishni so'raydigan. — Har qanday gunohni yolg'iz Allohgina mag'firat qilur, — bilgan hollarida qilgan gunohlarida davom etmaydigan kishilardir.

136. Ularning mukofotlari Parvardigorlari tomonidan mag'firat va taglaridan daryolar oqib turguvchi jannatlar bo'lib, ular o'sha joyda abadiy qolajaklar. Yaxshi amal qilguvchilarning ajrlari naqadar yaxshi ajr!

137. Sizlardan ilgari ham ko'p yo'llar – tajribalar o'tgandir. Bas, yerda aylanib yurib, Allohning dinini yolg'on deganlarning oqibatlarini qanday bo'lganini bir ko'ringlar.

138. Bu (Qur'on) odamlar uchun to'g'ri yo'lni bayon qilguvchi va taqvo egalari uchun hidoyat va pand-nasihatdir.

139. Kufrga qarshi kurashda (sustlashmangiz) va (Uxud jangidagi mag'lubiyat sababli) g'amgin bo'lmangiz! Agar (haqiqiy) imon egalari bo'lsangizlar, sizlar ustun bo'lguvchidirsizlar.

140. Agar (bugun — Uxudda) sizlarga jarohat yetgan bo'lsa, (Badr jangida) u qavmga ham xuddi shunday jarohat yetgan. (Toki ibrat bo'lsin deb) va Alloh haqiqiy imon keltirgan kishilarni bilishi hamda oralaringdan shahidlarni saralab olishi uchun bu kunlarni (ya'ni g'alaba va mag'lubiyat kunlarini) odamlar orasida aylantirib turamiz. Alloh zolim kimsalarni sevmaydi.

141. Va toki Alloh imon keltirgan zotlarni (gunohlaridan) poklash va kofirlarni halok kilish uchun (bu kunlarni odamlar orasida aylantirib turadi).

142. (Ey mo'minlar), yoki Alloh sizlarning ichingizdan kim haq yo'lda kurashgan-u, kim sabr-toqat qilganini mutlaqo bilmay turib jannatga kiramiz, deb o'yladingizmi?!

143. O'limga ro'baru bo'lishingizdan ilgari uni orzu qilar edingiz. Mana endi (ya'ni Uxudda) uni ko'zingiz bilan ko'rib turibsiz.

144. Muhammad faqat bir payg'ambar, xolos. Undan ilgari ham payg'ambarlar o'tgandir. Bas, agar u (ya'ni Muhammad alayhis-salom) vafot qilsa yoki o'ldirilsa, ketingizga (kufrga) qaytib ketasizmi?! Kimda-kim ketiga qaytib ketsa, Allohga biron ziyon yetkaza olmas, (balki faqat o'ziga zarar qiladi, xolos). Alloh esa (yo'llaridan qaytmay) shukr qilguvchi bandalarini munosib mukofotlaydi.

145. Har bir jon faqat Allohning izni bilan va aniq belgilab qo'yilgan muddatda o'ladi.

I z o h. Ushbu oyatni shunday tushunmoq lozim: qo'rqqoqlik umrni uzaytirmaydi, shijoat esa uni qisqartirmaydi. Har qanday tadbir-ehtiyotkorlik Tangrining qazo va qadarini o'zgartirmaydi. Bas, nima sababdan haq yo'lidagi kurashdan qochmoqchi bo'lasiz?

Kim dunyo savobini istasa (ya'ni faqat o'lja istab jangga kirsas) unga o'sha istagan narsasini berurmiz. Kim oxirat savobini istasa, unga-da, istagan narsasini berurmiz. Va shukr qilguvchilarni munosib mukofotlaymiz.

146. Qanchadan-qancha payg'ambarlar o'tganki, ular bilan birgalikda ko'pdan-ko'p xudojo'ylar jang qilganlar. Hamda Alloh yo'lida o'zlariga yetgan mashaqqatlar sababli sustkashlik — zaiflik qilmaganlar va (dushmanlariga) bo'yin egmaganlar. Alloh mana shunday sabr qilguvchilarni sevadi.

147. Ularning aytgan gaplari faqat shundan iborat edi: «Parvardigoro, gunohlarimizni va ishlarimizdagi xatolarimizni mag'firat ayla, qadamlarimizni (jang maydonida) sobit qil va bu kofir qavm ustiga O'zing bizni g'olib qil!»

148. Bas, Alloh ularga ham bu dunyo savobini (g'alaba va mol-davlatni) va ham oxiratdagi go'zal ajrni (jannatni) ato qildi. Alloh chiroyli amal qilguvchilarni sevadi.

149. Ey mo'minlar, agar kofirlarga itoat qilsangiz, sizlarni ortingizga (kufrga) qaytaradilar. Bas, ziyon ko'rguvchilarga aylanib qolasizlar.

150. Yo'q, (ular sizlarning do'stingiz emas, balki) Alloh xojangizdir. Va U zot eng yaxshi yordamchidir.

151. (Tangri ekanligiga) hech qanday hujjat-dalil kelmagan narsani (ya'ni jonsiz butlarni) Allohga sherik qilganlari sababli kofirlarning dillariga qo'rquv solajakmiz. Ularning borar joylari jahannamdir, zulm qilguvchilarning joylari naqadar yomon joy!

152. Alloh o'z va'dasining ustidan chiqdi — sizlar Uning izni bilan kofirlarni qira boshladingiz. To sustkashlik qilib, (payg'ambar alayhis-salomning) amru farmonlari borasida talashib-tortishgan va Alloh sizlar yaxshi ko'rgan narsani

(ya'ni g'alabani) ko'zingizga ko'rsatib qo'yganidan keyin payg'ambarning amridan bosh tortgan paytingizgacha (bu ustunliklaringiz davom etdi). Orangizda dunyo istagan kishilar ham, oxirat istagan kishilar ham bor edi. So'ngra sizlarni imtihon qilish uchun ularning (ustidan g'alaba qilish o'rniga mag'lubiyat tomona) burib yubordi. Endi gunohlaringizni afv qildi. Alloh iymon egalariga fazlu marhamat sohibi bo'lgan zotdir.

I z o h. Rivoyat qilishlaricha, Uxud jangi boshlanishidan oldin payg'ambar alayhis-salom ellikta merganni tog' ustiga qo'yib ularga o'rinlaridan jilmay musulmonlarni mudofaa qilib turishni tayinladilar. Urush boshlanishi bilanoq musulmonlarning qo'li baland kela boshlab, g'alaba ko'zlariga ko'rinib qoldi. Shunda u merganlardan ayrimlari o'ljasi qolib ketmaslik uchun, ayrimlari g'olib bo'ldik, deb o'ylab payg'ambar buyurgan o'rinlaridan tog'dan tushib ketishlari bilan shu tog'ning orqasidagi pistirmada turgan dushman askarlari orqa tarafdin to'satdan hujum qildilar va kutilmagan hujumdan tahlikaga tushib qolgan musulmonlar ustidan g'alaba qildilar. Musulmonlarning payg'ambar farmonlarini bajarmaganlari ularni aniq bo'lib qolgan g'alabadan mahrum qildi. Oyatning so'ngida Alloh ularning bu gunohini afv etganini bayon qildi va ularni Tangriniig fazlu marhamatidan noumid bo'lmaslikka buyurdi.

153. (Ey mo'minlar), hech kimga boqmay (jang maydonidan) chiqib ketgan paytingizni eslang! Holbuki payg'ambar ortingizda sizlarni chorlamoqda edi. Bas (g'alaba, o'ljalar yanglig') sizlardan ketgan narsalarga va (mag'lubiyat, qurbonlar kabi) sizlarga yetgan narsalarga xafa — g'amgin bo'lmasliklaringiz uchun Alloh sizlarga g'am ustiga g'am berdi. Alloh qilayotgan amallaringizdan xabardordir.

154. So'ngra bu g'amning ketidan sizlarga bir orom uyqusini tushirdiki, u sizlardan bo'lgan bir toifa kishilarni (ya'ni haqiqiy mo'minlarni) qamrab oldi. Boshqa bir toifa (ya'ni munofiqlar) esa Alloh haqida noto'g'ri, dinsizlarcha badgumon qilib, o'z jonlarining g'amiga tushib qoldilar. Ular: «Endi biz uchun hech qanday g'alaba bo'lmaydi», deyishadi. Ayting (ey Muhammad): «Butun ish Allohning (qo'lida)!» Ular sizga oshkor qilmaydigan narsani (munofiqliklarini) yashiradilar. Aytadilarki, «Agar ixtiyorimiz o'zimizda bo'lganida edi, bu yerlarda o'lib ketmagan bo'lar edik». Ayting (ey Muhammad): «Agar uylaringizning ichiga berkinib olganingizda ham o'ldirilishi Alloh tomonidan hukm qilingan kishilar shubhasiz halokat joyiga kelgan bo'lar edilar». (Alloh bu mag'lubiyatni) ko'ngillaringizdagi narsani (iymon yoki nifoqni) imtihon qilish va dillaringizdagi narsa (iymon)ni poklash uchun qildi. Alloh dillarni egallagan sirlarni bilguvchidir.

155. Ikki jamoat to'qnashgan kuni sizlarning ichingizdan bo'lgan (urush maydonidan) qochgan kishilarni faqat shaytonning o'zi qilgan ayrim gunohlari sababli yo'ldan ozdirdi. Endi Alloh ularning gunohlarini afv etdi. Albatta Alloh mag'firatli, haliym zotdir.

156. Ey mo'minlar, kufr yo'lini tutgan va boshqa yerlarga safar qilib yoki g'azotga chiqib ketgan do'stlari haqida: «Agar biz bilan birga qolganlarida o'lmagan va o'ldirilmagan bo'lar edilar», deydigan kimsalarga o'xshamangiz! (Bu gaplarini) Alloh ularning dillaridagi hasrat qilib qo'yadi. Axir tiriltiradigan

ham, o'ldiradigan ham Alloh-ku?! Alloh qilayotgan amalaringizni ko'rguvchidir.

157. Qasamki, agar Alloh yo'lida o'ldirilsangizlar yoki o'lsangizlar, albatta Alloh tomonidan bo'lg'usi mag'firat va rahmat ular (ya'ni munofiq, kofirlar) to'plagan dunyodan yaxshiroqdir.

158. Qasamki, agar o'lsangiz ham, o'ldirilsangiz ham, albatta Alloh xuzuriga to'planajaksiz.

159. (Ey Muhammad) Alloh tomonidan bo'lgan bir marhamat sababli ularga (sahobalaringizga) yumshoq so'zli bo'ldingiz. Agar qo'pol, qattiq dil bulganingizda edi, albatta atrofigizdan tarqalib ketgan bo'lar edilar. Bas, ularni afv eting, ular uchun Allohdan mag'firat so'rang va ishlaringizda ularga maslahat soling! Endi (maslahat qilgach, biron ishni) qasd qilsangiz, Allohga suyaning — tavakkal qiling! Albatta Alloh O'ziga suyanib (ish qilguvchilarni) sevadi.

160. Agar sizlarga Alloh yor bo'lsa, hech kim sizlardan g'olib bo'lmas. Va agar sizlarni yordamsiz qo'ysa, Undan o'zga hech bir zot yordamchi bo'lmas. Iymon keltirgan zotlar Allohning o'zigagina suyansinlar!

161. Hech bir payg'ambar uchun (urushdan tushgan o'ljalariga) xiyonat qilish joiz emas. Kim xiyonat qilsa, qiyomat kunida (Allohning huzuriga) qilgan xiyonati bilan birga kelur. So'ngra har bir jon mazlum bo'lmagan holida qilgan amaliga komil jazo olgay.

162. Allohning rizoligini istagan kishi, Allohning g'azabiga duchor bo'lgan, borar joyi jahannam bo'lgan kimsa kabi bo'ladimi?! Naqadar yomon oqibat bu!

163. Ular Allohning huzurida har xil daraja — manzilatlarida bo'lurlar. Alloh ular qilayotgan amallarni ko'rguvchidir.

164. Albatta Alloh mo'minlarga o'zlaridan bo'lgan (ya'ni odam jinsidan bo'lgan), ularga Allohning oyatlarini tilovat qiladigan, (gunoxlaridan) poklaydigan hamda ularga Kitob va Hikmatni o'rgatadigan payg'ambarni yuborish bilan yaxshilik qildi. Zero ular ilgari ochiq xato — zalolatda edilar.

165. (Ey mo'minlar), agar sizlarga (Uxudda dushman tomonidan) bir musibat yetsa — holbuki, sizlar (Badr jangida) unga ikki barobar musibat yetkazgan edingiz — Bu balo qaydan keldi? — deysizmi?! (Ey Muhammad), ularga: «Bu musibat — mag'lubiyat o'z qilmishlaringizdan», deb ayting! Albatta Alloh hamma narsaga qodirdir.

166-167. Ikki jamoat to'qnashgan kuni sizlarga yetgan musibat Allohning izni-irodasi bilan va haqiqiy mo'minlarni bilish uchun hamda nifoq yo'lga kirgan kimsalarni aniqlash uchun bo'ldi. Ularga: «Kelinglar, Alloh yo'lida jang qilinglar yoki (hech bo'lmasa bizning sanog'imizni ko'paytirish bilan dushmani) daf qilinglar», deyilsa, «Agar jang bo'lishini aniq bilganimizda-ku sizlarning ortingizdan borgan bo'lar edik», deyishadi. O'sha kuni ular iymondan ko'ra

kufrga yaqinroq edilar. Ular og'izda ko'ngillarida bo'lmagan narsalarni gapirmoqdalar. Alloh esa ularning yashirgan sirlarini juda yaxshi bilguvchidir.

168. (Ey Muhammad), o'sha o'zlari o'tirib olib do'stlari haqida: «Agar bizning gapimizga kirib (jang qilishdan bosh tortganlarida) o'ldirilmagan bo'lar edilar», deydigan kimsalarga: «Agar aytgan gaplaringiz rost bo'lsa, o'zlaringdan o'limni daf qilinglar-chi», deb ayting!

169-170. Alloh yo'lidagi jangda o'ldirilgan zotlarni hargiz o'liklar deb o'ylamang! Yo'q, ular tiriklardir! U zotlar Alloh o'z fazlu karami bilan bergan ne'matlardan xushnud hollarida bahramand bo'lmoqdalar va hali ortlaridan yetib kelmagan birodarlariga hech qanday xavfu xatar yo'qligi va g'amgin bo'lmasliklari haqida xushxabar bermoqdalar.

171-172. Ular Alloh tomonidan bo'lgan ne'mat va fazlu karam haqida hamda o'zlariga jarohat yetganidan keyin ham Alloh va rasuliga bo'yinsungan mo'minlarning ajri — mukofotini Alloh zoe qilmasligi haqida xushxabar beradilar. Ularning orasidagi chiroyli itoat qilgan va Allohdan qo'rqqan zotlar uchun ulug' ajr — mukofot bordir.

173. Unday zotlarga ayrim kimsalar: «Quraysh odamlari sizlarga qarshi (sanoqsiz lashkar) to'plagan, qo'rqingiz!» deganlarida bu gap ularning iymonlarini ziyoda qildi va: «Bizga yolg'iz Allohning o'zi kifoya. U zot eng yaxshi ishonchli vakildir!» — dedilar.

174. Bas, u yurishdan biron noxushlik yetmay Allohning ne'mat va fazli bilan qaytdilar. Ular Allohning rizoligini istadilar. Alloh esa ulug' fazlu marhamat sohibidir.

I z o h . Yuqoridagi oyatlarda musulmonlarning Uxud jangidan keyingi ahvoli bayon qilindi. Rivoyat qilishlaricha, mushriklar Uxudda musulmonlar ustidan g'alaba qilib, uylariga qaytgach, yo'lda: «Nega ularni butunlay qirib tashlamadik?» — deb nadomat qildilar. Bu gap rasulullohga yetib kelganida u zot mushriklarning diliga qo'rquv solish va ularga o'zlarini hali kuch-kuvvatga ega ekanliklarini ko'rsatib qo'yish uchun musulmonlarni ularning ortidan yurishga chaqiradilar. Musulmonlar Uxud jangida ko'p talofot va jarohatlar olganlariga qaramay, payg'ambarning da'vatlariga «Labbay!» deb javob berdilar va ba'zi bir «shayton»larning «qurayshlik mushriklarning son-sanoqsiz lashkari bor», degan vasvasalari ham ularni qo'rqita olmadi, balki iymonlarini ziyoda qildi, xolos. Ular payg'ambar alayhis-salom bilan birga mushriklarning ortidan borib Hamro al-Asad degan joyda ularga yetib oldilar. Shunda Tangri taolo mushriklarning dillariga bir qo'rquv soldi va ular musulmonlarga qarshi jang qilishga jur'at qila olmadilar va musulmonlar eson-omon Madinaga qaytib keldilar.

175. Albatta o'sha (sizlarni vasvasaga solmoqchi bo'lgan) shaytonning o'zidir. U sizlarni o'zining do'stlaridan (kofirlardan) qo'rqitmoqchi bo'ladi. Bas, agar mo'min bo'lsangizlar, ulardan qo'rqmangiz, Mendan qo'rqingiz!

176. (Ey Muhammad), kufr — dinsizlikka shoshayotgan kimsalar Sizni g'amgin qilmasin! Albatta ular Allohga hech qanday zarar yetkaza olmaydilar. (Faqat)

Alloh ular uchun oxiratda biron nasiba bo'lmashligini istaydi. Ular uchun ulug' azob bor (xolos).

177. Albatta kuforni iymonga almashtiradigan kimsalar Allohga hech qanday zarar yetkaza olmaydilar. Ular uchun alamli azob bordir.

178. Kufr yo'lini tutgan kimsalar ularga bergan muxlatimizni zinhor o'zlari uchun yaxshilik deb hisoblamasinlar! Balki biz ularga faqat gunoxlarini ziyoda qilishlari uchungina muxlat beramiz. Ular uchun xor qilguvchi azob bordir.

179. Alloh mo'minlarni sizlar bo'lgan mana shu holatda (ya'ni kim mo'min-u, kim munofiqligi ma'lum bo'lmagan holatda) tashlab qo'yuvchi emas. Hali u (Uxudda munofiqlarni mo'minlardan ajratib qo'ygani kabi) nopokni pokdan ajratadi. Alloh sizlarni g'ayb ilmidan xabardor qilmadi. Lekin Alloh payg'ambarlaridan O'zi istagan zotlarni saylab olur (va uni g'oyibdan xabardor) ogoh qilur. Bas, Alloh va Uning payg'ambarlariga iymon keltiringiz! Agar iymon keltirib, Allohdan qo'rqasangiz, sizlar uchun ulug' ajr — mukofot bordir.

180. Alloh fazlu karami bilan ato qilgan narsalarning (zakotini) berishga baxillik qilgan kimsalar hargiz bu qilmishlarini o'zlari uchun yaxshilik deb hisoblamasinlar! Yo'q, bu qilmishlari o'zlari uchun yomonlikdir. Baxillik qilib bermagan narsalari qiyomat kunida bo'yinlariga o'ralajak! (Barcha jonli-jonsiz narsalar ketar va) osmonlaru yer meros bo'lib Allohning o'ziga qolur. Alloh qila-yotgan amallaringizdan xabardordir.

181. Albatta Alloh: «Alloh kambag'al, bizlar boymiz», degan kimsalarning so'zini eshitdi. Ularning aytgan gaplarini va payg'ambarlarni nohaq o'ldirganlarini yozib qo'yurmiz va (qiyomat kuni) ularga: «Jahannam azobini totib ko'ringiz!» — deb ayturmiz.

182. Bu (azob) o'zlaringiz qilgan gunohlaringiz sabablidir. Albatta Alloh bandalariga zulm qilguvchi emasdir.

183. U kimsalar: «Albatta Alloh bizga biron payg'ambar to bir qurbonlik atab, uni (osmondan tushgan) olov yeb (ya'ni yondirib) ketmaguncha unga iymon keltirmasligimizni buyurgan», dedilar. Ayting (Ey Muhammad): «Muhaqqaqki, mendan ilgari sizlarga ko'p payg'ambarlar ochiq hujjatlar va sizlar aytgan narsani (ya'ni qurbonliklarni) keltirganlar. Bas, agar shu gaplaringiz rost bo'lsa, nima uchun ularni o'ldirgan edingizlar?!»

184. (Ey Muhamamad), agar Sizni yolg'onchi qilishgan bo'lsa (aslo g'amgin bo'lmang, chunki) Sizdan ilgari ham ochiq hujjatlar, bitiklar va nurli Kitob keltirgan ko'p payg'ambarlar yolg'onchi qilinganlar.

185. Har bir jon o'limni totguvchidir. Va qiyomat kunida hech shak-shubhasiz ajr-savoblaringizni komil suratda olursiz. Bas, kim do'zaxdan chetlatilib, jannatga kiritilsa, muhaqqaq (baxt-saodatga) erishgay. Bu hayoti dunyo esa aldaguvchi matodir.

186. Albatta molu jonlaringizda imtihon qilinursizlar (ya'ni Tangri taolo mol va jonlaringizga xilma-xil ofatu balolar yuborib, sizlarning iymoningizni tekshirib ko'rar), va albatta sizlardan ilgari Kitob berilgan kimsalar tomonidan va mushriklar tomonidan ko'p aziyat-malomatlar eshitajaksizlar. Agar (ozorlariga) sabr-toqat qilsangizlar va Allohdan qo'rqsangizlar (najot topursiz). Chunki bu ish (ya'ni sabr-toqatli bo'lib, Allohdan qo'rqish) ishlarning maqsadga muvofiq'idir.

187. Eslang (ey Muhammad), Alloh Kitob berilgan kimsalardan «Albatta u Kitobni odamlarga ochiq bayon qilursizlar va yashirmaysizlar!» — deb ahd-paymon olgan edi. So'ng ular bu ahd-paymonni ortlariga tashladilar va uni ozgina qiymatga sotdilar. Ularning bu oldi-sotdilari naqadar yomon ish bo'ldi!

188. (Ey Muhammad), siz hargiz qilgan ishlari (ya'ni odamlarni haq yo'ldan adashtirishlari) bilan xursand bo'ladigan va qilmagan ishlari bilan maqtovlar eshitishni yaxshi ko'radigan kimsalar azobdan yiroq makondalar, deb o'ylamang! Ular uchun alamli azob bordir.

189. Osmonlar va yerdagi bor mulk Allohniki. Va Alloh hamma narsaga qodirdir.

190. Osmonlar va yerning yaralishida hamda kecha va kunduzning almashinib turishida aql egalari uchun (bir yaratuvchi va boshqarib turguvchi zot mavjud ekanligiga) oyat-alomatlar borligi shubhasizdir.

191. Ular turganda ham, o'tirganda ham, yotganda ham Allohni eslaydilar hamda osmonlar va yerning yaralishi haqida tafakkur qilib (deydilar): «Parvardigoro, bu (borliq)ni behuda yaratganing yo'q! Sen (behuda biron ish qilish aybidan) poksan! O'zing bizni jahannam azobidan asragil!

192. Parvardigoro, albatta Sen kimni jahannamga kiritsang, muhaqqaq uni rasvo qilursan. Va bunday zolimlar uchun hech qanday yordamchi yo'qdir.

193. Parvardigoro, albatta biz: «Parvardigoringizga iymon keltiringiz!» — deb iymonga chorlagan jarchi (Muhammad alayhis-salomning nidolarini) eshitdigu, iymon keltirdik. Parvardigoro, bizning gunoxlarimizni mag'firat qil, qilgan yomonliklarimizni (sahifayi a'molimizdan) o'chirgil va bizlarni yaxshilar bilan birga o'ldir!

194. Parvardigoro, bizlarga payg'ambarlaring orqali va'da qilgan narsalaringni (jannat, mag'firat, visolingdan bahramand etish kabi nematlaringni) ato qil va bizlarni qiyomat kunida rasvo qilmagil! Albatta, Sen va'dangta xilof qilmagaysan.

195. Bas, Parvardigorlari ularning duolarini ijobat qilib (dedi): «Albatta Men sizlardan biron amal qilguvchi erkak yo ayolning amalini zoe qilmagayman. Zero birovingiz birovingizdandirsiz. (ya'ni erkak ayoldan, ayol erkakdan dunyoga kelgan). Bas, vatanlaridan hijrat qilgan, diyorlaridan quvilgan, mening yo'limda aziyatlar chekkan va (mening yo'limda) jang qilib, qatl etilgan

zotlarning qilgan gunohlarini o'chirgayman va ularni Alloh huzuridan savob — mukofot qilib taglaridan daryolar oqib turadigan bog'larga kiriturman. Va eng go'zal savob — mukofot Allohning huzuridadir».

196. Sizni kofirlarning shaharlarda kezishlari aldab qo'ymasin!

197. (Bu yelib-yugurish, g'olibona kezishlar) ozgina matodir. So'ngra joylari jahannam bo'lgay! Naqadar yomon joy u!

198. Ammo Parvardigorlaridan qo'rqqan zotlar uchun Alloh huzuridan ziyofat bo'lmish — taglaridan daryolar oqib turguvchi bog'lar bordirki, ular bu bog'larda abadiy qolajaklar. Yaxshilar uchun Alloh huzuridagi narsa (ya'ni savob-ajr kofirlarning muvaqqat kayf-safolaridan) afzalroqdir.

199. Albatta ahli kitob ichida Allohga hamda sizlarga nozil qilingan va o'zlariga nozil qilingan narsalarga iymon keltiruvchi, Allohga itoat qilib bosh eguvchi, Allohning oyatlarini ozgina qiymatga sotib yubormaydigan zotlar ham bor ekanligi aniq-ravshandir. Ana o'shalar uchun Parvardigorlari huzurida ajru savob bordir. Albatta Alloh tez-da hisob-kitob qilguvchi zotdir.

200. Ey mo'minlar, sabr qilingiz va sabru toqat qilishda (kofirlardan) ustun bo'lingiz hamda doimo (kurash — jihad uchun belingiz bog'liq holda) hozir bo'lib turingiz! Va Allohdan qo'rqingizkim, (shunda) shoyad najot topgaysizlar!

NISO SURASI

Bu sura ham Madinada nozil bo'lgan uzun suralardan bo'lib, bir yuz yetmish olti oyatdan tashkil topgan. U musulmonlarning ichki va tashqi ish faoliyatlariga doir shariat ahkomlari bilan to'la bir suradir. Unda ayol, uy, oila, davlat, jamiyatga aloqador bo'lgan muhim masalalarga javob beriladi hamda birovlarining qaramog'idagi yetim-esirlar va ularning haq-huquqlari to'g'risida so'z boradi. Bu surada shuningdek, meros hukmlari ham batafsil bayon qilindi.

Bulardan tashqari, er-xotin o'rtasidagi aloqalar — ularning bir-birlari oldidagi huquq va burchlari hamda er oilada boshliq ekani va bu huquqdan u qanday foydalanishi lozimligi haqida yo'l-yo'riqlar beriladi. So'ngra oila doirasidan jamiyat miqyosiga chiqib, jamiyat mustahkam bo'lishi uchun kishilar o'rtasida birdamlik va mehr-shafqat, xolislik va bag'rikenglik barqaror bo'lishi zarurligi o'ziga xos uslubda uqtiriladi. Bu surada boshqalardagiga nisbatan ayollarga oid shariat hukmlari ko'p va batafsil bayon etilganligi sababli unga «Niso» nomi berilgan.

Mehribon va rahmli Alloh nomi bilan (boshlayman).

1. Ey insonlar! Sizlarni bir jondan (Odamdan) yaratgan va undan juftini (Havvoni) vujudga keltirgan hamda u ikkovidan ko'p erkak va ayollarni tarqatgan Parvardigoringizdan qo'rqingiz! Yana oralaringizdagi savol-javoblarda o'rta nomi solinadigan Allohdan qo'rqingiz va qarindosh-urug'laringiz (bilan ajralib ketishdan saqlaningiz)! Albatta Alloh ustingizda

kuzatuvchi bo'lgan zotdir.

2. (Voyaga yetganlaridan keyin qo'l ostingizdagi) yetimlarga mollarini beringiz va siz uchun nopok bo'lgan (etimlarning mollarini o'zingizning haqqingiz bo'lgan) pok narsaga almashtirib olmangiz! Va ularning mollarini o'zingizning molingizga qo'shib yemangiz! Zero, bu katta gunoh bo'lgan ishdir.

3. Agar yetim qizlarga adolat qila olmaslikdan qo'rqsangiz, sizlar uchun nikohi halol bo'lgan ayollarga ikkita, uchta, to'rttadan uylanaveringlar. Endi agar (ular orasida) adolat qila olmaslikdan qo'rqsangiz, bir ayolga (uylaning) yoki qo'l ostingizdagi cho'ri bilan (kifoyalaning). Mana shu jabru zulmga o'tib ketmasligingizga yaqinroq ishdir.

I z o h. Ulamolar mazkur oyatni kuyidagicha tafsir qiladilar: shariat hukmicha, ota-onadan ajrab, yetim bo'lib qolgan qizni o'z qaramog'iga olgan odam u qizga uylanishga haqqi bor. Lekin odatda bunday hollarda ko'pincha qizning haqqi-mahrini to'la-to'kis qilib bermay, arzon-garov uylanib olish payiga tushiladi. Shuning uchun Qur'on: «Yetim qizlarning haqini ado qila olmaslikdan qo'rqsangiz, sizlar uchun nikohi halol bo'lgan ayollarga ikkita, uchta, to'rttadan uylanavering», deb ruxsat beradi va darhol u xotinlar o'rtasida adolat qilish shart ekanini ta'kidlaydi. Qolaversa, Islomdagi bu qonun Qur'on nozil bo'lgan davrda keng tarqalgan ko'pxotinlilikni tartibga solish uchun joriy qilingandir. Chunki Islom kelishidan ilgari bir erkak qo'l ostida o'nlab ayollar har qanday haq-huquq, adolat va hurmat-e'tibordan mahrum bo'lgan holda kun ko'rar edilar. Islom kelgach, bu sanoq eng ko'pi bilan to'rtta bo'lishi mumkinligi va albatta o'rtada adolat barqaror bo'lishi shart ekanligi qonun qilindi. Lekin baribir haqli suratda shunday savol tug'iladi: modomiki adolat murod ekan, nima sababdan bir erkakka faqat birgina ayol bilan turmush qilish amr etilmadi? Islom ulamolari bu savolga shunday javob qiladilar; ma'lumki, Islom — voqeiy dindir. Ya'ni u insonlarni pokiza hayot kechirishga da'vat qilishda g'ayrivoqeiy yo'llarni tutmaydi. Binobarin, bu qonunda ham voqeiy insoniy hayot nazarda tutilgan. Birinchidan, asrlar davomidagi tajribalar ko'rsatishicha, o'g'il boladan ko'ra qiz bola ko'proq tug'iladi. Ikkinchidan, ayol kishi erkak kishidan ko'ra uzunroq umr ko'rishi ham voqeiy haqiqatdir. Uchinchidan, turli fojealar, xususan, urush va to'qnashuvlarda asosan erkaklar halok bo'ladilar. Mana shu va yana boshqa ko'p sabablar natijasida insoniyat olamida mudom ayollarning sanog'i erkaklarnikidan ortiq bo'ladi. Demak, bir erkak faqat bir ayolga uylanishi mumkin deyilsa, erkaklar sanog'idan ortib qolgan ayollarga zulm qilingan bo'lur edi. Ya'ni, bu ayollar o'zlarining turmush qurish va ona bo'lish xuquqlaridan mahrum bo'lib qolar edilar. Natijada jamiyatda nopoklik va maishiy buzuvchiliklar yuzaga keladi. Shuning uchun Islom moddiy imkoniyatlari bo'lgan kishilarga agar adolat qila olishning uddasidan chiqsalar birdan ortiq ayol bilan turmush qurishga ruxsat beradi va shu yo'l bilan birga ayollar o'rtasida adolat qilmay, faqat shahvoniy nafsini qondirish uchungina ko'p xotin olishga ruju' qo'ygan kimsalar uchun oxiratda ashaddiy azob borligi haqida ogohlantiradi.

4. Xotinlaringizga mahrlarini hadya kabi (ya'ni chin ko'ngildan, mamnunlik bilan) beringiz! Agar o'zlari sizlar uchun u mahrdan biron narsani ixtiyoriy ravishda kechsalar, sizlar uni pok va muborak bilib yeyaveringlar.

5. (Qo'l ostingizdagi) aqlsiz kimsalarga (ya'ni yosh, nodon yetimlarga) Alloh sizlar uchun turmush vositasi qilib qo'ygan mollaringizni (ya'ni qo'llaringizdagi

ularning mollarini) berib qo'ymangiz, balki ularni o'sha mollardan yedirib-kiydiring va ularga yaxshi so'zlar bilan muomala qiling!

6. Yetimlarni to balog'at yoshiga yetgunlaricha imtihon qilib (tekshirib) turinglar. Agar ularning es-hushlari joyida ekanini ko'rsangiz, mollarini o'zlariga topshiringlar. U mollarni isrof qilib va (egallari) katta bo'lib qolmasin, deb shoshilib yeb qo'ymanglar. (Yetimni otaliqqa olgan kishi) agar boy bo'lsa, (etimning molidan) parhez qilsin. Bordiyu kambag'al bo'lsa, yaxshilik bilan (ya'ni qilgan xizmatiga yarasha) olib yesin. Mol-mulklarini o'zlariga qaytarganingizda esa guvoh keltiringlar. Allohning o'zi yetarli hisob-kitob qilguvchidir.

7. Erkaklar uchun ota-onalar va qarindosh-urug'lari qoldirib ketgan merosdan ulush bordir. Ayollar uchun ham ota-onalari va qarindosh-urug'lari qoldirib ketgan merosdan ulush bordir. Bu ulushlar ozmi-ko'pligidan (qat'iy nazar) farz qilingan haqlardandir.

8. Meros taqsimida uzoq qarindoshlar, yetim va miskinlar ham hozir bo'lsalar, ularni ham shu merosdan bahramand qilib, yaxshi so'zlar aytinglar.

9. (Birovning o'limiga hozir bo'lgan) kishilarning o'zlari ojiz-notavon farzandlarini qoldirib vafot qilib ketsalar, ulardan xavotir olganlari kabi (o'zgalarning yetimlari haqidan ham) qo'rqsinlar. Bas, Allohdan qo'rqib (o'lim oldidagi kishiga) haq so'zni aytsinlar!

I z o h. Bu oyat o'lim soatlari yaqinlashib qolgan paytida topgan mol-mulkini farzandlariga qoldirmasdan begonalarga xayr-ehson qilib yuborishni yoki shar'an meros olish huquqi bo'lmagan kimsalarga vasiyat qilib ketishni mo'ljallagan kishilarning bunday noma'qul niyatlaridan xabardor bo'lib qolgan odamlar haqida nozil qilingan bo'lib, ularga yetimlarning haqlaridan qo'rqish va o'lim oldidagi kishiga to'g'ri so'zlarni aytib, uni bu adolatsiz ishdan qaytarish buyuriladi!

10. Yetimlarning mollarini zulm yo'li bilan yeydigan kimsalar hech shak-shubhasiz qorinlariga olov yegan bo'lurlar. Va albatta do'zaxga kirajaklar!

11. Alloh farzandlaringizga (tegishli meros) haqida bir o'g'il uchun ikki qiz ulushi barobarida meros berishni amr qilur. Agar merosxo'rlar ikkidandan ortiq ayol bo'lsa, ularga er qoldirgan narsaning uchdan ikkisi, agar yakka qiz bo'lsa, unga (merosning) yarmi tegur. Agar marhumning farzandi bo'lsa, ota-onasining har biriga qoldirgan merosidan oltidan biri tegur. Endi agar farzand bo'lmay, faqat ota-onasi (merosxo'r) bo'lsa, u holda onasiga uchdan bir tegur (qolgani otasiga qoladi). Agar uning aka-ukalari bo'lsa, onasiga oltidan bir tegur (qolgan qismi otasiga tegadi, zero, marhumning aka-ukalarini yedirib-kiydirish va uylab-joylash otaning zimmasidadir. Bu taqsimotlar) marhum qilgan vasiyat va uning qarzlari ado etilganidan keyin bo'lur. Ota-onalaringiz va farzandlaringizning qaysi birlari sizlar uchun foydasi teguvchiroq ekanini bilmaysizlar. (Binobarin o'zingizga qolsa, meros taqsimotini ham adolat bilan hal qila olmaysiz. Shu boisdan kimga qancha meros tegishi) Alloh tomonidan qat'iy farz qilib qo'yildi. Albatta Alloh bilim va hikmat egasi bo'lgan zotdir.

12. Sizlarga xotinlaringiz qoldirgan merosdan — agar ulardan farzand qolmagan bo'lsa — yarmi tegur. Endi agar ularning farzandlari qolgan bo'lsa, sizlarga ularning merosidan to'rtidan bir tegur. (Bu taqsimotlar) marhuma qilgan vasiyat va uning qarzlari ado etilgandan keyin bo'lur. Ularga (xotinlaringizga) sizlar qoldirgan merosdan — agar sizlardan farzand qolmagan bo'lsa — to'rtidan bir tegur. Endi agar sizlarning farzandingiz qolgan bo'lsa, ularga sizning merosingizdan sakkizdan bir tegur. (Bu taqsimotlar) sizlar qilgan vasiyat va qarzlaringiz ado qilingandan keyin bo'lur. Agar merosi qolayotgan erkak yoki ayolning na ota va na onasi bo'lmay, (ona tomonidan) bir aka yoki ukasi yoxud bir opa yoki singlisi qolgan bo'lsa, ularning ikkovidan har biriga oltidan bir tegur. Endi agar ular birdan ortiq bo'lsalar, ular merosning uchdan bir hissasiga teng sherik bo'lurlar. (Bu taqsimotlar) merosxo'rlarga zarar yetkazmaydigan holda qilingan vasiyat va qarzar ado qilingandan keyin bo'lur. (Bu hukmlar) Alloh tomonidan bo'lgan amr-farmondir. Alloh bilguvchi va haliymdir.

13. Mana shu Allohning (belgilab qo'ygan) hadlaridir. Kim Alloh va uning payg'ambariga itoat etsa, uni ostidan daryolar oqib turadigan jannatlarga kiritib, o'sha joyda abadiy hayot baxsh etar. Va bu katta zafardir.

14. Kim Alloh va Uning payg'ambariga itoatsizlik qilib Allohning belgilab qo'ygan hadlaridan tajovuz qilsa, uni abadiy qoladigan joyi bo'lmish do'zaxga kiritur. Va uning uchun xor qilguvchi azob bordir.

15. Xotinlaringizdan qaysi bir ayol fohishalik qilsa, unday ayollarning ustida o'zlaringizdan bo'lgan to'rt kishini guvoh qiling. Agar ular guvohlik bersalar, to bu ayollarga o'lim kelguncha yoki Alloh biror yo'lga solguncha ularni uylarida saqlangiz!

I z o h. Bu va quyidagi oyatdagi hukmlar zinokor ayollar va bachchavoz erkaklar uchun buyurilgan muvaqqat jazo edi. Keyinroq nozil bo'lgan «Nur» surasida bu mavzuga keng o'rin berilgan va zino qiluvchi erkak va ayolni agar oilasiz bo'lsa, yuz darra urish, oilali bo'lsa, toshbo'ron qilish hukmi qat'iy, doimiy qilib belgilab qo'yilgan.

16. Sizlardan ikki erkak shunday qilsa (ya'ni bachchavozlik yoki fohishabozlik qilsa) ularni urib-so'kish bilan ta'zirlarini beringiz. Agar tavba qilib, o'zlarini tuzatsalar, ularni tinch qo'yinglar. Albatta Alloh tavbalarni qabul qilguvchi va mehribon bo'lgan zotdir.

17. Albatta Allohning tavbalarni qabul qilishi faqat bironta gunohni nodonlik bilan qilib qo'yib, so'ngra darhol tavba qilgan kishilar uchundir. Alloh ana shunday kishilarning tavbasini qabul qilur. Alloh bilim va hikmat egasi bo'lgan zotdir.

18. Na gunoh ishlarni mudom qilib yurib, qachonki, birovlariga o'lim kelganida «endi tavba qildim» deydigan va na kofir holda o'lib ketadigan kimsalarning tavbalari qabul qilinmas. Ular uchun alamli azobni tayyorlab qo'yganmiz.

19. Ey mo'minlar, sizlar uchun xotinlarni majburiy xolda meros qilib olish durust emasdir.

I z o h. Islom kelishidan ilgari biron ayolning eri o'lsa, marhum egalaridan biri u ayolni majburiy holda xotin qilib olishi lozim edi. Islom bu nomaqbul odatni man' qildi.

Va (agar birga yashash niyatingiz bo'lmasa) bergan mahrlaringizning bir qismini qaytarib olish uchun xotinlaringizni (boshqa erga tegishdan) to'sib turib olmanglar! Magar ular ochiq buzuqlik qilsalar (u holda bergan mahringizni qaytarib olishingiz mumkin). Ular bilan tinch-totuv yashanglar. Agar ularni yomon ko'rsangizlar ham (sabr qilib inoq holda yashayveringlar). Zero, sizlar yomon ko'rgan narsada Alloh ko'p yaxshiliklarni qilib qo'ygan bo'lishi mumkin.

I z o h. Islomdan ilgari biron ayolning eri yomon ko'rib, ko'ngilsiz bo'lib qolsa, u ayolga turli tazyiqlar o'tkazib, jonidan to'yg'izar, lekin talog'ini bermas edi. Qachonki u eridan olgan mahrini yo hammasini, yoki bir qismini qaytarib bersagina taloq qilar edi. Islom bu odatga ham barham berdi.

20. Agar bir xotinni qo'yib, boshqa xotinga uylanmoqchi bo'lsangizlar, avvalgisiga sanoqsiz molu dunyoni (mahr qilib) bergan bo'lsangiz-da, undan biron narsani qaytarib olmangizlar! Uni bo'hton va ochiq gunoh bilan olasizmi?

21. Axir bir-biringiz bilan qo'shilib, ular (ya'ni xotinlaringiz) sizlardan qat'iy ahd-paymon olganlaridan so'ng qanday qilib uni (ya'ni maxrni) qaytarib olasiz?!

22. Otalaringiz uylangan xotinlarni nikohingizga olmang! Magar ilgari o'tgan bo'lsa, (uylangan bo'lsangiz, Alloh afv etar). Albatta bu xunuk va jirkanch bo'lgan yomon qiliqdir.

23. Sizlar uchun onalaringiz, qizlaringiz, opa-singillaringiz, ammalaringiz, xolalaringiz, aka-ukalaringizning qizlari, opa-singillaringizning qizlari, emizgan onalaringiz, emishgan opa-singillaringiz, qaynonalaringiz, jinsiy aloqada bo'lgan xotinlaringizning tarbiyangizda bo'lgan qizlari (mana shu sanab o'tilgan ayollarga uylanish harom qilindi) — agar xotinlaringiz bilan jinsiy aloqada bo'lmagan bo'lsangiz (ularni taloq qilgandan keyin avvalgi erlaridan tug'ilgan qizlarga uylansangiz) sizlar uchun gunoh yo'qdir. Yana o'z pushti kamaringizdan bo'lgan o'g'illaringizning xotinlariga (uylanishingiz) hamda opa-singil-almashlaringiz (ya'ni birini taloq qilmay turib boshqasiga uylanishlaringiz harom qilindi). Magar ilgari o'tgan bo'lsa (Alloh afv etar). Albatta Alloh mag'firatli va mehribon bo'lgan zotdir.

BESHINCHI JUZ'

*****

24. Yana erlik ayollar (ham harom qilindi). Magar (urush-janglarda) ega bo'lgan cho'rilaringiz haloldir.

I z o h . O'sha davrning odatiga ko'ra urushda asir tushgan erkaklar qulga, ayollar esa cho'riga aylantirilar edi. Bu oyatda garchi asira bo'lgan ayolning o'z vatanida eri qolgan bo'lsa-da, ma'lum muddat idda saqlagach, hojasi uchun halol bo'lib qolishi uqtirilmogda.

(Bu hukmlarni) Alloh zimmangizga farz qilib qo'ydi. Mana shulardan boshqa ayollarga zino qiluvchi bo'lmagan holingizda mollaringizni mahr qilib berish bilan uylanishga harakat qilish sizlar uchun halol qilindi. Ular bilan nikoh orqali yaqinlik qilishingiz bilan belgilangan mahrlarini beringiz! Mahr belgilanganidan keyin o'zlaringiz kelishib olishingizda (ya'ni ular o'z ixtiyorlari bilan haqqi mahrlaridan kechib yuborishlarida) sizlar uchun gunoh yo'qdir. Albatta Alloh bilim va hikmat egasi bo'lgan zotdir.

25. Sizlardan kimda-kim ozod mo'mina ayollarga uylanish imkoniyatiga ega bo'lmasa, qo'llaringizdagi mo'mina cho'rilardan biriga uylanaversin. Alloh iymonlaringizni juda yaxshi bilguvchidir. Birovingiz birovingizdandirsiz (ya'ni hammangizning aslingiz bittadir). Bas, ulardan o'zlarini saqlagan, fohishalik qilmagan va maxfiy o'ynashlar tutmaganlariga hojalarining izni bilan uylanaveringlar va mahrlarini to'kis qilib beringlar! Endi erga tekkach, agar buzuqlik qilsalar, ularga ozod ayollarga beriladigan azobning yarmi berilur. Bu (ya'ni cho'rilarga uylanish ruxsati) orangizdagi buzilib ketishdan qo'rqqan kishilar uchundir. Sabr qilib (uylanmay turishlaringiz) o'zingiz uchun yaxshiroqdir. Alloh mag'firatli va mehribondir.

26. Alloh sizlarga shariat hukmlarini bayon qilishni, sizlarni ilgari o'tgan (haq yo'ldagi) zotlarning yo'llariga hidoyat qilishni va tavbalaringizni qabul qilishni istaydi. Alloh bilim va hikmat egasidir.

27. Alloh tavbalaringizni qabul qilishni istaydi, hoyu havasga berilgan kimsalar esa (haq yo'ldan) butunlay ogib ketishingizni istaydilar.

28. Alloh sizlardan (yukingizni) yengillatishni istaydi. (Zotan), inson ojiz qilib yaratilgandir.

29. Ey mo'minlar, mollaringizni o'rtalaringizda nohaq (ya'ni o'g'rilik, qaroqchilik, sudxo'rlik, poraxo'rlik, qimor kabi) yo'llar bilan yemangiz! Balki o'zaro rizolik bilan bo'lgan savdo-sotiq orqali mol-dunyo kasb qilingiz. Hamda bir-birlaringizni o'ldirmangiz! Albatta Alloh sizlarga mehribon bo'lgan zotdir.

30. Kim haddan oshib, zo'ravonlik bilan shunday ishlarni qilsa, biz uni do'zaxga kiritajakmiz. Bu Alloh uchun oson bo'lgan ishdir.

31. Agar sizlar man etilgan gunoxlarning kattalaridan saqlansangizlar, qilgan kichik gunohlaringizni o'chirurmiz va sizlarni ulug' manzil — jannatga

kiriturmiz.

32. Alloh biron ne'mat bilan biringizni biringizdan ortiq qilib qo'ygan bo'lsa, sizlar uni (hasad-adovat bilan) orzu qilmang! Erkaklar ham o'z mehnatlaridan nasiba olurlar, ayollar ham o'z mehnatlaridan nasiba olurlar. Sizlar (birovlariga berilgan ne'matlarga ko'z olaytirish o'rniga) Allohning fazlu marhamatini so'ranglar. Albatta Alloh hamma narsani bilguvchi bo'lgan zotdir.

33. Har bir inson uchun ota-ona va qarindoshlar qoldirib ketgan merosdan (bahramand bo'lguvchi) merosxo'rlar qilib qo'ydik. Kimlar bilan ahd-paymon qilgan bo'lsangiz, bas, ularga o'z hissalarini beringiz! Albatta Alloh hamma narsaga guvoh bo'lgan zotdir.

I z o h . Islomdan oldin o'rtalarida qarindosh-urug'chilik bo'lmagan odamlar ham o'zaro ahd-paymon qilishib do'st bo'lishgach, bir-birlaridan meros olar edilar. Islomning avvalgi davrlarida bu odat bekor qilinmagan edi. So'ng boshqa bir oyat bilan u man' etilgan.

34. Erkaklar xotinlari ustida rahbardurlar. Bunga sabab Alloh ularning birovlarini birovlaridan (ya'ni erkaklarni ayollardan) ortiq qilgani va erkaklar (xotinlari va oilalari uchun) o'z mol-mulklaridan sarf-xarajat qilganlaridir. Bas, ibodat-itoatli va erlari yo'qligida Allohning hifzu himoyati bilan (erlarining mol-mulklarini va o'z iffatlarini) saqlovchi xotinlar — yaxshi xotinlardir. Xotinlaringizning itoatsizligidan qo'rqsangiz, avvalo ularga pand-nasihat qilinglar, so'ng (ya'ni nasihatlarining kor qilmasa) ularni yotoqlarda tark qilingiz (ular bilan bir joyda yotmang, yaqinlashmang), so'ngra (ya'ni shunda ham sizlarga bo'yinsunmasalar) uringlar. Ammo sizlarga itoat qilsalar, ularga qarshi boshqa yo'l axtarmanglar. Albatta, Alloh eng yuksak va buyuk bo'lgan zotdir.

I z o h . Ushbu oyatda oiladagi er bilan xotinning o'rni belgilab berilgan. Shariat hukmicha, er avvalo oilaning barcha moliyaviy va ma'naviy taraflariga javobgar bo'lgan, uni chetdan bo'ladigan har qanday xurujlardan himoya qiladigan shaxsdir. Mana shular evaziga va erkak kishi uchun fazilat hisoblanmish og'ir-bosiqlik, oila tebratishdagi tadbirkorlik kabi sifatlar sababli u oilaning boshlig'i sanaladi. Yaxshi xotin esa diyonatli, urning uyini obod qiladigan va unga bir umr sadoqatli bo'lgan ayoldir. Agar xotin tomonidan oilaning yo er-xotinning tinch-totuvligiga rahna soladigan biron fe'l sodir bo'lsa, urning vazifasi avvalo unga yaxshilik bilan tushuntirish, tushunmasa mehru muhabbatini darig' tutish bilan o'z noroziligini bildirishdir. Bu ishlar foyda bermagan taqdirdagina xotinga (uni urib rohatlanish uchun emas, balki to'g'ri yo'lga solish maqsadida) qo'l ko'tarishga ruxsat beriladi. Lekin, tabiiyki, erga itoat qilishni o'zi uchun burch deb bilgai ayol va o'zidan qudratliroq bo'lgan zot — Alloh ko'rib turganiga iymoni komil bo'lgan er bu oxirgi choragacha yetib kelmaydilar.

35. Agar er-xotinning oralari buzilib ketishidan qo'rqsangizlar, er tomonidan bir hakam, xotin tomonidan bir hakam chaqiringiz. Agar ular isloh qilishni istasalar Alloh er-xotin orasiga ittifoqlikni solur. Albatta Alloh bilguvchi va habardor bo'lgan zotdir.

36-37. Allohga bandalik qilinglar va Unga hech narsani sherik qilmanglar! Ota-onangizga hamda qarindosh-urug', yetim va miskinlarga, qarindosh qo'shni va

begona qo'shniga, yoningizdagi hamrohingizga, yo'lovchi musofirga va qo'llaringizdagi qullaringizga yaxshilik qilingiz! Albatta Alloh o'zlari baxillik qiladigan va o'zga odamlarni ham baxillikka chaqiradigan hamda Alloh fazlu karamidan bergan ne'matlarni yashiradigan mutakabbir va maqtanchoq bo'lgan kimsalarni sevmaydi. Biz bunday kofirlar uchun xor qilguvchi azobni tayyorlab qo'yganmiz.

38. Yana mollarini odamlar ko'rsin, deb ehson qiladigan, o'zlari esa na Allohga va na oxirat kuniga imyon keltirmaydigan kimsalarni ham (Alloh sevmaydi). Kimga shayton do'st bo'lsa, u eng yomon do'st bo'lur.

39. Agar Alloh va oxirat kuniga imyon keltirsalar va Alloh rizq qilib bergan narsalaridan ehson qilsalar, ularga qanday zarar bo'lar edi? Alloh ularning (qilgan amallarini) bilguvchi bo'lgan zotdir.

40. Shubhasiz, Alloh birovga bir zarra vaznicha zulm qilmas. Agar zarracha yaxshilik bo'lsa, uni bir necha barobar qilur va o'z huzuridan ulug' ajr ato qilur.

41. (Ey Muhammad), biz har bir ummatdan (o'sha ummatning payg'ambarini) guvoh keltirganimizda va Sizni ana ularga qarshi guvoh qilganimizda ularning holi ne kechur?!

42. U kunda kofir bo'lgan va payg'ambarga itoatsizlik qilgan kimsalar yer bilan yakson bo'lib ketishni orzu qiladilar va lekin Allohdan biron gapni yashira olmaydilar.

43. Ey mo'minlar, toki gapirayotgan gaplaringizni bilishingiz uchun mast holingizda namozga yaqin kelmanglar. Va yana safarda bo'lmasangiz to cho'milmaguningizcha junub holingizda (namozga yaqin kelmang). Agar betob yo safarda bo'lsangizlar, yoki sizlardan biron kishi hojatxonadan chiqqan bo'lsa, yoxud xotinlaringiz bilan yaqinlashgan bo'lsangiz va (mazkur xolatlarda) suv topa olmasangiz pokiza tuproq bilan tayammum qilib, yuz va qo'llaringizga surtinglar. Albatta Alloh afv etuvchi va mag'firatli bo'lgan zotdir.

I z o h. Bu ichkilik xususida nozil bo'lgan ikkinchi oyatdir. Agar birinchi oyatda (Baqara surasi, 219-oyat) ichkilikda ko'p foyda va zararlar bor, ammo uning zarari foydasidan ko'proq, deyilgan bo'lsa, bu yerda musulmonlar uchun eng ulug' maqom bo'lgan namoz o'qish paytida («Namoz mo'minning me'rojidir» — hadisi sharifdan) mast holda bo'lmaslikka buyurish bilan Qur'on uning harom narsa ekanligiga ishora qilib, unga nisbatan mo'minlarda nafrat uyg'otmoqda. Navbatdagi ichkilik to'g'risida keladigan oyatda uni harom, deb e'lon qilinadi. Shariatning barcha hukmlari ana o'sha so'nggi oyatga asoslanadi.

Junub — erkak va ayolning yaqinlashuvi yoki har qanday suratda erkak yo ayoldan shahvat suvi chiqishi natijasida o'sha erkak yo ayol junub (nopok) bo'ladi.

Tayammum — suv topa olmagan yoki topsa ham qandaydir sabab bilan uni ishlatishga qodir bo'lmagan kishining pok tuproqqa qo'l urib, yuz va qo'llariga surtish bilan pok bo'lishidir. Bu amalni qilishda tahoratni yoki g'usl (cho'milish)ni ham niyat qilinadi. Har

ikkisini qo'shib niyat qilish ham mumkin.

44. (Ey Muhammad), kitobdan (ya'ni, Tavrotdan) nasibador bo'lgan kimsalarning gumrohlikni sotib olayotganlarini va sizlar ham haq yo'ldan toyishingizni istayotganlarini ko'rmadingizmi?

45. Holbuki, Alloh dushmanlaringizni juda yaxshi bilguvchi, Allohning o'zi yetarli do'st, Allohning o'zi yetarli yordamchidir.

46. Yahudiy bo'lganlar orasida shundaylari borki, ular (Tavrot kitobida bo'lgan Muhammad alayhis-salom haqidagi) Allohning so'zini o'z o'rnidan o'zgartiradilar va tillarini burib, dinga jarohat yetkazish g'arazida: «Tingladik va bosh tortdik. Quloq sol, eshitmay qolgur! (roino) Bizga boq», deyдилar. Agar ular «Tingladik va bo'yinsundik. Bizni ham tinglab (unzurno), bizga ham nazar qilib tur», deganlarida o'zlari uchun yaxshiroq va to'g'riroq bo'lur edi. Lekin ular kufrlari sababli Allohning la'natiga duchor bo'lganlar, Bas, ularning kamdan-kamlari iymon keltiradilar.

I z o h. Bu oyatdagi «roino va «unzurno» so'zlarining ma'no va sharxlari Baqara surasining 104-oyatida mazkurdir.

47. Ey Kitob berilgan kimsalar, yuzlarini buzib teskarisiga aylantirib yuborishimizdan ilgari yoki ularni «Shanba egalarini» la'natlaganimizdek la'natlashimizdan (ya'ni maymun va to'ng'izlarga aylantirib qo'yishimizdan) ilgari sizlardagi narsa (Tavrot)ni tasdiqlagan holda nozil qilgan Kitobimiz (Qur'on)ga iymon keltiringiz. Allohning amr-farmoni shubhasiz ado qilingusidir.

48. Albatta Alloh O'ziga (biron narsaning) sherik qilinishini kechirmas. Shundan boshqa gunohlarni O'zi xohlagan bandalari uchun kechirur. Kim Allohga (biror kimsa yoki narsani) sherik keltirsa, bas, u buyuk gunohni to'qib chiqaribdi.

49. (Ey Muhammad), o'zlarini pok qilib ko'rsatayotganlarni ko'rmadingizmi? Yo'q! Faqat Alloh O'zi xohlagan zotlarni poklaguvchidir. Va ularga qilchalik zulm qilinmas.

50. Ularning («Biz Allohning suyuqli bolalarimiz») deb Alloh sha'niga yolg'on to'qiyotganlarini ko'ring. Mana shuning o'zi yetarli ochiq gunohdir.

51. Kitobdan nasibador bo'lgan kimsalarning but va sanamlarga sig'inayotganlarini hamda kofir kimsalar haqida: «O'shalar iymon egalari bo'lgan musulmonlardan ko'ra to'g'riroq yo'ldalar», deyayotganlarini ko'rmadingizmi?

52. Ular Alloh la'natlagan kimsalardir. Kimniki Alloh la'natlar ekan, bas, hech qachon uning uchun biron yordamchini topa olmaysiz.

53. Yoki ularning mol-mulklari bormi? Shunday bo'lgan taqdirda ham

odamlarga zig'irchalik muruvvat qilmagan bo'lur edilar!

54. Yoki odamlarga (ya'ni Muhammad alayhis-salomga) Alloh o'z fazlu karamidan bergan narsaga (ya'ni payg'ambarlikka) hasad qilyaptilarmi? Axir Biz ilgari ham Ibrohim sulolasiga (ya'ni Muso, Dovud, Sulaymon kabi zotlarga) Kitob va Hikmat (payg'ambarlik) berib, ularni ulug' mulku davlatga ega qilgan edik-ku?!

55. Bas, ularning ichida unga (ya'ni Muhammadga) iymon keltirganlar ham bor, undan yuz o'giranlar ham bor. (Bularga) jahannam o'ti bas kelur.

56. Bizning oyatlarimizni inkor qilgan kimsalarni albatta do'zaxga kiritajakmiz. Qachonki terilari kuyib bitishi bilan haqiqiy azobni totib ko'rishlari uchun o'rniga boshqa terilarni almashtiramiz. Albatta, Alloh qudrat va hikmat egasi bo'lgan zotdir.

57. Iymon keltirgan va yaxshi amallar qilgan zotlarni esa ular abadiy yashaydigan, ostidan daryolar oqib turadigan jannatlarga doxil qilajakmiz. Ular uchun u joylarda pok juftlar bordir. Ularni quyuq soyali joylarga kiriturmiz.

58. Albatta, Alloh sizlarni omonatlarini o'z egalariga topshirishga va odamlar orasida hukm qilganingizda adolat bilan hukm qilishga buyuradi. Albatta, Alloh sizlarga eng yaxshi pand-nasihatlar qilur. Albatta, Alloh eshitguvchi, ko'rguvchi bo'lgan zotdir.

59. Ey mo'minlar, Allohga itoat qilingiz, va payg'ambarga hamda o'zlaringizdan bo'lgan (ya'ni musulmon) hokimlarga bo'yinsuningiz! Bordiyu biron narsa haqida talashib qolsangiz,— agar haqiqatan Allohga va oxirat kuniga ishonsangiz — u narsani Allohga va payg'ambariga qaytaringiz! Mana shu yaxshiroq va chiroyliroq yechimdir.

60. (Ey Muhammad), o'zlarini sizga nozil kilingan narsaga (Qur'onga) va sizdan ilgari nozil qilingan narsalarga iymon keltirgan deb hisoblaydigan (ayrim) kimsalarning shaytonga hukm so'rab borishni istayotganlarini ko'rmadingizmi? Holbuki, ularga unga ishonmaslik buyurilgan edi. (Chunki) shayton ularni butunlay yo'ldan ozdirishni istaydi.

61. Qachon ularga «Alloh nozil qilgan Kitobga va payg'ambar o'gitlariga kelinglar», deyilsa, u munofiqarning sizdan qattiq yuz o'giranlarini ko'rasiz.

62. Endi o'zlarining qilmishlari sababli ularga biron musibat yetsa, shundan keyin sizning huzuringizga kelishib: «Biz faqat yaxshilikni va orani o'nglashni istagan edik, xolos», deb qasam ichishlari qandoq bo'ldi?

63. Unday kimsalarning dillaridagi narsani Alloh yaxshi bilur. Bas, siz ularning (kirdikorlariga) boqmang va ularga pand-nasihat qilib, o'zlari haqida yetuk so'zlarni ayting!

64. Biz qay bir payg'ambarni yuborgan bo'lsak, faqat Allohning izni-irodasi

bilan unga itoat qilinsin, deb yuborganmiz. Agar ular (shaytondan hukm so'rab borishlari bilan) jonlariga jabr qilgan paytlarida darhol sizning oldingizga kelib, Allohdan mag'firat so'raganlarida va payg'ambar ham ular uchun mag'firat so'raganida edi, Allohning tavbalarni qabul qilguvchi, mehribon ekanligani topgan bo'lur edilar.

65. Yo'q, Parvardigoringizga qasamki, to ular o'z o'rtalarida chiqqan kelishmovchiliklarda sizni hakam qilmagunlaricha va keyin siz chiqargan hukmdan dillarida hech qanday tanglik topmay, to'la taslim bo'lmagunlaricha-bo'yinsunmagunlaricha zinhor mo'min bo'la olmaydilar.

66. Agar Biz ularga (bani Isroilga buyurganimiz kabi) «bir-biringizni o'ldiring va o'z diyorlaringizdan chiqing», deb buyurganimizda edi, ulardan juda oz qismi bu buyruqni bajargan bo'lur edi. Agar ular qilingan pand-nasihatlariga amal qilganlarida, o'zlari uchun yaxshiroq va iymonlarini mustahkam qilguvchiroq ish bo'lur edi.

67. Va u holda Biz ham ularga o'z huzurimizdan ulug' mukofot bergan bo'lardik.

68. Hamda ularni haq yo'lga hidoyat qilgan bo'lardik.

69. Kimda-kim Alloh va payg'ambarga itoat etsa, ana o'shalar Alloh in'omlariga sazovor bo'lgan zotlar — payg'ambarlar haq-rost iymon egalari, shahidlar va faqat yaxshi amallar bilan o'tgan kishilar bilan birga bo'lurlar. Ular esa eng yaxshi hamrohlardir.

70. Bu Alloh tomonidan bo'lgan fazlu-marhamatdir. Allohning o'zi yetarli bilguvchidir.

71. Ey mo'minlar, dushmandan ehtiyot choralaringizni ko'rib, jangta guruhlariga bo'linib yoki hammangiz to'planib chiqinglar.

72. Shubhasiz oralaringizda (jangga chiqishdan) ketda qoladigan, agar sizlarga biron musibat yetsa, «Alloh yorlaqab ular bilan birga bo'lmadim», (aks holda halok bo'lur edim) deydigan kimsalar ham bor.

73. Bordiyu sizlarga Allohdan fazlu marhamat yetsa (ya'ni g'alabaga erishsangiz), u go'yo (ilgari) sizlar bilan o'zining orasida hech qanday tanishlik bo'lmagandek «koshkiydi, men ham o'shalar bilan birga bo'lib, ulug' zafar (va o'ljalar)ga erishsam edi», deyishi aniqdir.

74. Alloh yo'lida bu hayoti dunyo evaziga oxiratni sotib oladigan zotlar jang qilsinlar. Kim Alloh yo'lida jang qilib o'ldirilsa yoki g'alaba qilsa, unga ulug' mukofot ato etajkmiz.

75. (Ey mo'minlar), sizlarga nima bo'ldiki, Alloh yo'lida va «Parvardigoro, bizni egalari zolim bo'lgan bu shahardan ozod qil va bizga o'z huzuringdan bir do'st bergin, bizga o'z huzuringdan bir yordamchi qilgin», deyayotgan erkaklar, ayollar hamda bolalardan iborat bo'lgan bechoralar (ni ozod qilish) yo'lida jang

qilmayapsizlar?!

76. Iymon egalari Alloh yo'lida jang qiladilar, kofir kimsalar esa shayton yo'lida jang qiladilar. Bas, shaytonning do'stlariga qarshi jang qilingiz! Shubhasiz, shaytonning makri zaif bo'lguvchidir.

I z o h . Ushbu oyatlarda islomiy g'azot haqida so'z yuritildi. Islomiy gazot mustamlakachilik yoki mol-dunyo to'plash uchun, ya'ni shayton yo'lida emas, balki Alloh yo'lida, kufr-zulm istibdodi ostida ezilayotgan bechoralarni (ular qaysi dinga mansub bo'lishlaridan qat'iy nazar) o'sha zulm changalidan ozod qilish uchun bo'lishi lozim ekan.

77. (Ey Muhammad), mana bu kimsalarni ko'rmadingizmiki, ularga (ilgari Makkada turgan paytlarida kofirlarga qarshi jang qilishga talabgor bo'lganlarida) «O'zingizni bosing va namozingizni o'qib, zakotingizni ado etib turinglar», deyilgan edi. Endi jang farz qilinganida esa banogoh ulardan bir to'pi odamlardan Allohdan qo'rqqandek, balki undan-da qattiqroq qo'rqmoqdalar. Va (hatto) «Parvardigor, nega bizga jangni farz qilding? Bizlarga bu ajalni bir oz keyinroq yuborganingda edi», dedilar. Ularga ayting: «Dunyo matosi ozginadir. Allohdan qo'rqqan kishiga oxirat yaxshiroqdir. Sizlarga qilchalik zulm qilinmas».

78. Qaerda bo'lsangiz, hatto mustahkam qal'alar ichida bo'lsangiz ham o'lim sizlarni topib olur. Agar ularga (munofiq'larga) biron yaxshilik yetsa, «Bu Allohning huzuridan», deydilar. Bordiyu biron yomonlik yetib qolsa, «Bunga sen sababsan», deydilar. Ayting: «Hamma narsa Allohdandir». Nega bu qavm kishilari hech gap anglamaydilar-a?!

79. (Ey inson), senga yetgan har qanday yaxshilik faqat Allohdandir. Senga yetgan har qanday yomonlik esa o'zingning qilmishingdandir. (Ey Muhammad), sizni Biz odamlarga payg'ambar qilib yubordik. Bunga Allohning o'zi yetarli guvohdir.

80. Kimki payg'ambarga itoat etsa, demak, Allohga itoat etibdi. Kimki yuz o'g'irsa (buning sizga zarari yo'qdir).

81. Ular «Itolat etamiz», deydilaru huzuringizdan chiqqanlaridan keyin esa ulardan bir toifasi siz aytgan gaplarning aksiga xufyona til biriktiradilar. Alloh esa ularning xufyona kelishuvlarini yozib qo'yur. Bas, siz ulardan yuz o'girib, Allohga tavakkul qiling. Allohning o'zi yetarli vakildir.

82. Axir ular Qur'on haqida fikr yuritmaydilmarmi?! Agar u Allohdan boshqa birov tomonidan bo'lsa edi, unda ko'p qarama-qarshiliklarni topgan bo'lar edilar-ku?!

83. Qachon ularga (jangga ketgan musulmon askarlar haqida) tinchlik yoki xavf-xatar (ya'ni g'alaba yoki mag'lubiyat) xabari kelsa, uni yoyib yuboradilar. Agar (ular o'zlariga kelgan xabarni har kimga yoyib yurmasdan)payg'ambarga va o'zlaridan bo'lgan boshliqlargagina yetkazganlarida edi, uni (ya'ni mana shu xabarning haqiqatini) bilmoqchi bo'lgan kishilar o'shalardan bilgan bo'lar edilar. Agar sizlarga Allohning fazlu marhamati bo'lmasa edi, (ya'ni Alloh o'z

marhamati bilan sizlarni iymonda ustivor qilmasa edi) ayrim kishilardan tashqari hammangiz shaytonga ergashib ketar edingiz.

84. Bas (ey Muhammad), Alloh yo'lida jang qiling. Zotan, siz faqat o'zingiz uchun javobgarsiz. (Demak, yolg'iz qolsangiz ham jang qiling) va mo'minlarni ham targ'ib qiling! Shoyad Alloh kofir bo'lgan kimsalarning shiddatini daf qilsa, Alloh quvvati ortiq, azobi qattiq zotdir.

85. Kim (odamlar orasida) chiroyli — haq taraf olish bilan taraf olsa, o'ziga ham uning savobidan bir ulush tegur. Kim nohaq taraf olish bilan taraf olsa, o'zi uchun uning gunohidan bir ulush tegur. Alloh hamma narsaga qodir bo'lgan zotdir.

86. Qachon sizlarga biron ibora bilan salom berilsa, sizlar undan chiroyliroq qilib alik olinglar yoki (hech bo'lmasa) o'sha iborani qaytaringlar. Albatta Alloh hamma narsani hisobga olguvchi bo'lgan zotdir.

87. Yolg'iz Allohdan o'zga hech qanday iloh yo'qdir. U sizlarni hech shakshubhasiz bo'lgan qiyomat kunida to'playdi. Allohdan ko'ra rostgo'yroq kim bor?!

88. (Ey mo'minlar), nega sizlar munofiqlar to'g'risida ikki guruhga bo'linib oldingiz? Axir, Alloh ularni o'z qilmishlari sababli (kufr va nifoqqa) qaytardi-ku?! Yoki Alloh adashtirgan kimsalarni to'g'ri yo'lga solmoqchimisizlar? Kimniki Alloh adashtirib qo'ygan bo'lsa, uning uchun hargiz yo'l topa olmaysiz!

I z o h . Ushbu oyat sahobalar bilan birga Makkadan Madinaga hijrat qilib, so'ngra payg'ambar alayhis-salomga turli uzr-bahonalar ko'rsatib, yana orqalariga — Makkaga qaytib ketgan bir qavm haqida nozil bo'lgan. Mo'minlarning ayrimlari ularni munofiq deyishsa, ayrimlari ularning yonini oladilar. Shunda Alloh taolo ularni haqiqiy munofiqlar ekanliklarini mo'minlarga ushbu oyat orqali ma'lum qiladi.

89. Ular o'zlari kofir bo'lganlari kabi sizlar ham kofir bo'lib, ular bilan barobar bo'lib qolishlaringizni istaydilar. Bas, Sizlar to Alloh yo'lida hijrat qilmagunlaricha ularni do'st tutmanglar! Agar yuz o'girsalar, ularni topgan joyingizda tutib o'ldiringiz va ulardan na bir do'st va na bir yordamchi olmangiz!

90. Ammo (u munofiqlardan) oralaringizda ahdu paymon bo'lgan qavmga kelib qo'shilgan yoki xoh sizlar bilan, xoh o'zlarining qavmi bilan urushish joniga tegib oldingizga kelgan kimsalarga tegmangiz! Agar Alloh istasa edi, ularni sizlardan ustun qilib qo'ygan bo'lar edi va ular sizlarga qarshi jang qilar edilar. Bas, agar sizlardan chetlanib, sizlarga qarshi jang qilmay sulh tuzishni taklif qilib kelsalar, Alloh sizlar uchun ularning ustiga hech qanday yo'l bermaydi.

91. (U munofiqlardan) boshqa bir toifasining esa sizlardan ham, o'z qavmlaridan ham tinch-xotirjam bo'lishni ko'zlayotganlarini ko'rasizlar.

I z o h . Ya'ni ular Madinaga kelganlarida o'zlarini mo'min qilib ko'rsatadilar, o'z

qavmlariga qaytgach esa yana kofirlikka qaytib, sizlar bilan qilgan ahd-paymonlarini buzadilar.

Qachonki fitnaga (ya'ni kufrga) qaytishga to'g'ri kelsa, o'zlarini unga tashlaydilar. Bas, agar ular sizlardan chetlanmas, sizlarga sulh taklif qilmas va qo'llarini tiymas ekanlar, ularni topgan joyingizda tutib o'ldiringiz. Mana, biz bunday kimsalarga qarshi (hujum qilishingiz uchun) sizlarga ochiq hujjat berib qo'ydik.

92. Mo'min mo'minni faqat bilmagan holdagina o'ldirib qo'yishi mumkin. Kim bir mo'minni bilmay o'ldirib qo'ysa, u bir mo'min qulni ozod qilishi va marhumning egalariga — agar kechib yubormasalar — xun to'lashi vojibdir. Agar marhum o'zi mo'min bo'lib, sizlarga dushman qavmdan bo'lsa, faqat bir mo'min qulni ozod qilishi vojib. Agar u sizlar bilan sulh tuzgan qavmdan bo'lsa, uning egalariga xun to'lash va bir mo'min qulni ozod qilish lozim. Bas, kim (ozod qilish uchun bir qul) topishga qodir bo'lmasa, Allohga tavba qilib muttasil ikki oy ro'za tutmog'i lozim. Alloh bilim va hikmat egasi bo'lgan zotdir.

93. Kim qasddan bir mo'minni o'ldirsa, uning jazosi jahannam bo'lib, o'sha joyda abadiy qolajak. Va u Allohning g'azabi va la'natiga duchor bo'lgan, Alloh uning uchun ulug' azobni tayyorlab qo'ygandir.

94. Ey mo'minlar, qachon Alloh yo'lida jihod uchun safarga chiqsangiz (dushmanlaringizni) aniq tanib olinglar va bu hayoti dunyoning narsasini istab sizlarga salom bergan kishiga: «Sen mo'min emassan!» demanglar! Zero, Allohning huzurida behisob o'ljalar bordir.

I z o h . Rivoyat qilishlaricha, bir necha sahoba ketayotganlarida oldilaridan qo'y boqib yurgan bir kishi chiqib, ularga salom bsribdi. Shunda ular o'zlaricha: «Bu bizdan qutulish uchun o'zini musulmon qilib ko'rsatib salom beryapti», deyдилar va haligi odamga hujum qilib o'ldirib, qo'ylarini o'lja qilib payg'ambar alayhis-salomning oldilariga haydab keladilar. Shunda ushbu oyat nozil bo'ldi.

Ilgari sizlar ham shunday edingiz (ya'ni kofirlar qo'l ostida musulmonligingizni yashirib yurishga majbur edingiz). Endi Alloh sizlarni (Islom davlatida yashash ne'mati bilan) mamnun qildi. Bas, (dushmanlaringizni) aniq tanib olinglar. Albatta, Alloh qilayotgan amallaringizdan xabardor bo'lgan zotdir.

95-96. Mo'minlardan o'zlari beshikast bo'lib turib (jihodga chiqmay) o'tirib olgan kishilar bilan Alloh yo'lida mol va jonlari ila kurashgan zotlar barobar bo'lmaydi. Alloh molu jonlari bilan kurashgan zotlarni (biron uzr sababli jihodga chiqmay) o'tirib olgan kishilardan ham bir daraja afzal qildi va barchalariga go'zal oqibatni (ya'ni jannatni) va'da qildi. Hamda Alloh jihod qilguvchilarni o'tirib oluvchilardan ulug' mukofot — O'z tomonidan bo'lajak yuksak darajalar, mag'firat va marhamat bilan afzal qildi. Alloh mag'firatli, mehribon bo'lgan zotdir.

97. Albatta musulmonlar bilan birga hijrat qilmasdan kofirlar qo'l ostida yashashga rozi bo'lish bilan o'z jonlariga jabr qilgan qimsalarning jonlarini

olish chog'ida farishtalar ularga: «Qanday holda yashadingiz?» — deganlarida: «Biz bu yerda chorasiz bechoralar edik», dedilar. (Shunda farishtalar); «Hijrat qilsanglar Allohning yeri keng edi-ku?! (Nega dinu iymonlaringiz yo'lida bu yurtdan hijrat qilmadinglar?)» — deyishdi. Bundaylarning joylari jahannamdir. Kanday yomon joydir u!

98-99. Faqat biron chora topishga qodir bo'lmay, hijrat yo'lini istab topa olmay chorasiz qolgan kishilar, ayollar va bolalar borki, bundaylarni shoyad Alloh avf etsa. Zotan, Alloh afv etguvchi, mag'firat qilguvchi bo'lgan zotdir.

100. Kim Alloh yo'lida hijrat qilsa, yer yuzida ko'p panoh bo'lgudek joylarni va kengchilikni topgay. Kim uyidan Alloh va Uning payg'ambari sari muhojir bo'lib chiqib, so'ng (shu yo'lida) unga o'lim yetsa, muhaqqaqki uning ajri — mukofoti Allohning zimmasiga tushar. Alloh mag'firatli, mehribon bo'lgan zotdir.

101. Safar qilib boshqa yerlarga borganingizda agar kofirlar fitnasidan qo'rsangiz, namozingizni qasr (qisqa) qilib o'qishingizning gunohi yo'qdir. Chunki kofirlar sizlarga ochiq dushman bo'lgan kimsalardir.

I z o h . «Qasr» namoz deb to'rt rakaatli farz namozlarni ikki rakaat qilib qisqartirib o'qishni aytiladi. Qasr namoz o'qish uchun piyoda yurilsa kamida uch kechayu uch kunduzda bosib o'tish mumkin bo'lgan masofani niyat qilib safarga chiqqan bo'lish kerak. Bu masofani ulamolar 80-100 chaqirim deb belgilaganlar.

102. (Ey Muhammad), qachon siz (jang maydonida) mo'minlar orasida bo'lib, ularga imom bo'lgan holda namoz o'qimoqchi bo'lsangiz, ulardan bir toifasi qurollangan hollarida siz bilan namozga tursinlar. Bas, qachon sajda qilishgach (ya'ni namozning bir rakaatini o'qib bo'lishgach), orqalaringga borib, (sizlarni qo'riqlab) tursinlar va hali namoz o'qimagan boshqa toifa kelib siz bilan birga namoz o'qisinlar. Ular ham ehtiyot choralarini ko'rib, qurollanib olsinlar. Kofirlar sizlar qurol-yarog' va asbob-anjomlaringizdan g'aflatda bo'lgan paytingizda ustingizga birdaniga hamla qilishni istaydilar. Agar yog'ingarchilikdan aziyat cheksangizlar yoki bemor bo'lsangizlar, kurollaringizni yechib qo'yishingiz gunoh emas. Ammo ehtiyot chorangizni ko'rib qo'yinglar. Albatta Alloh kofirlar uchun xor qilguvchi azobni tayyorlab qo'ygandir.

103. Namozni ado qilib bo'lganingizdan keyin ham turgan, o'tirgan va yonboshlagan paytlaringizda doim Allohni yod etingiz! Bas, qachon xotirjam bo'lgach, namozni to'kis ado etingiz! Albatta, namoz mo'minlarga (vaqti) tayinlangan farz bo'ldi.

104. Bu kofir qavmni quvishda sustkashlik qilmangiz! Agar qiynalayotgan bo'lsangizlar, ular ham sizlar qiynalganingizdek qiynalmoqdalar. (Shu bilan birga) sizlar Alloh tomonidan ular umid qilmagan narsani (ya'ni savobni, shahidlik ne'matiga muyassar bo'lishni, qolaversa, g'alaba qozonishni) umid qilmoqdasizlar-ku?! Alloh bilim va hikmat egasi bo'lgan zotdir.

105. Albatta, Biz sizga ushbu Haq Kitobni (Qur'onni) odamlar orasida Alloh

qo'rsatgan yo'l bilan hukm etishingiz uchun nozil qildik. Siz xoinlarni himoya qilguvchi bo'lmang.

106. Allohdan mag'firat qilishni so'rang! Albatta Alloh mag'firat qilguvchi va mehribon bo'lgan zotdir.

107. Siz o'zlariga xiyonat qiladigan (jinoyatkor) kimsalarning yonini olmang! Albatta Alloh xoin va jinoyatchi bo'lgan kimsalarni sevmaydi.

I z o h . Bu oyat madinalik To'ma binni Ubayriq sha'niga nozil bo'lgan. U qo'shnisining sovutini o'g'irlab, o'g'riligi oshkor bo'lish xavfi tug'ilganda u sovutni boshqa bir odamning uyiga olib borib berkitadi. Shundan keyin To'maning qabiladoshlari payg'ambar alayhis-salomning oldilariga kelishib, uni oqlab gapiradilar. Ularga ishonib payg'ambar alayhis-salom To'mani odamlar oldida himoya qiladilar va uni o'g'ri deganlarga qarshi gapiradilar.

108. Ular (o'zlarining jinoyatlarini) odamlardan yashira oladilar, ammo Allohdan yashira olmaydilar. U O'zi rozi bo'lmaydigan gaplarning rejasini xufyona tuzayotgan paytlarida ham ular bilan birga bo'lur. Alloh ularning qilayotgan amallarini ihota qilguvchi bo'lgan zotdir.

109. Hoy sizlar, bu dunyoda-ku, ularning yonini oldingiz. Endi qiyomat kunida kim ularni Allohdan himoya qilib yonlarini olur yoki kim ularning ustida vakil bo'lib turar?!

110. Kim biron bir yomon ish qilsa yoki o'z joniga jabr qilsa, so'ngra Allohdan mag'firat so'rasa, Allohni mag'firat qilguvchi va mehribon ekanini topar - ko'rar.

111. Kimki biron gunoh qilsa, faqat o'ziga zarar qilgan bo'ladi. Alloh Bilim va hikmat egasi bo'lgan zotdir.

112. Kimki biron xato yoki gunohni qilib qo'yib, so'ng uni bir pok odamga tuhmat qilib otsa, muxaqqaqki, u bo'hton va ochiq gunohni o'z zimmasiga olibdi.

113. (Ey Muhammad), agar sizga Allohning fazlu marhamati bo'lmaganda edi, ulardan bir toifasi sizni yo'ldan ozdirishga urinib qolgan edi. Lekin ular faqat o'zlarini adashtiradilar, xolos. Sizga esa biron ziyon yetkaza olmaydilar. (Zero) Alloh sizga Kitob va Hikmatni nozil qildi va bilmagan narsalaringizni bildirdi. Allohning sizga qilgan fazlu marhamati ulug' bo'ldi.

114. Ularning ko'p maxfiy suhbatlaridan — agar sadaqa berishga yo biron yaxshilik qilishga yoki odamlar o'rtasini isloh qilishga buyurgan bo'lmasalar — hech qanday foyda yo'qdir. Kim Alloh rizosini istab bu ishlarni qilsa, unga ulug' mukofot berajakmiz.

115. Kim haq yo'lni aniq bilganidan keyin payg'ambarga xilof ish qilsa va mo'minlarning yo'llaridan boshqa yo'lga ergashib ketsa, biz uni ketganicha

qo'yib beramiz. So'ngra jahannamga dohil qilamiz. Naqadar yomon joydir u!

116. Albatta Alloh o'ziga (biron narsa yo kimsaning) sherik qilinishini kechirmaydi. Shundan boshqa gunohlarni o'zi xohlagan bandalari uchun kechiradi. Kimki Allohga shirk keltirsa, demak, juda qattiq yo'ldan ozibdi.

117. Ular (ya'ni Allohga shirk keltirgan kimsalar) Allohni qo'yib, faqat (Lot, Uzzo, Manot kabi) sanamlarga sig'inadilar va faqat itoatsiz shaytonga sig'inadilar.

118. Alloh uni la'natladi. (Shunda) u dedi: «Qasamki, bandalaring orasidan o'zimga tegishli nasibani albatta olaman.

119. Va ularni yo'ldan ozdiraman, xomxayollarga muhtalo qilaman, buyursam ular chorvalarining quloqlarini kesadilar, buyursam Alloh yaratgan narsalarni o'zgartirib-buzadilar». Kimki Allohni qo'yib, shaytonni do'st tutsa, bas, u ochiqdan-ochiq ziyon qilibdi.

I z o h . Islomdan ilgari arablar tuyalarning beshinchi bolasi erkak tug'lsa, qulog'ini kesib yoki teshib, o'zlari sig'inadigan butlariga qurbonlik qilib bo'sh qo'yib yuborar ekanlar. «Allohning yaratgan narsalarini o'zgartirish»laridan murod — qullarni bichish, ayollarning ziynat uchun qosh terishlari, soch ulashlari kabi narsalarni o'z asliy holatidan soxta-sun'iy holatga o'zgartirish nazarda tutiladi. Qur'on bunday yaramas ishlar, shaytonga bo'ysunish, deb uqtiradi.

120. (Shayton) ularga va'dalar berur, xomxayollarga muhtalo qilur. Oxir-oqibatda shayton bergan va'dalar faqat yolg'on-sarob bo'lib chiqar.

121. Unday kimsalarning joylari jahannam bulib, undan qochib qutula olmagaylar.

122. Iymon keltirib, yaxshi amallarni qilgan zotlarni esa ostidan daryolar oqib turadigan jannatlarga kiritajakmiz – ular u yerda abadiy yasharlar. Bu Allohning haq va'dasidir. Allohdan ko'ra rostgo'yroq kim bor?!

123. Sizlarning xomxayollaringiz ham, ahli kitobning xomxayollari ham haq emas — kimki yomon amal qilsa, jazosini olur va o'zi uchun Allohdan o'zga na bir do'st va na bir madadkor topmas.

124. Xoh erkak, xoh ayol bo'lsin — kimda-kim mo'min bo'lgan hoida yaxshi amallardan qilsa, ana o'sha kishilar jannatga kirurlar va ularga zarracha zulm qilinmas.

125. Haqiqiy musulmon bo'lgan hoida o'zini Allohga topshirgan va haq yo'ldagi Ibrohimning diniga ergashgan kishining dinidan ham go'zalroq din bormi?! (Axir) Ibrohimni Alloh O'ziga do'st tutgan.

126. Osmonlardagi va Yerdagi bor narsa Allohnikidir. Alloh hamma narsani ihota qilguvchi bo'lgan zotdir.

127. (Ey Muhammad), sizdan ayollar haqida fatvo so'raydilar. Ayting: «Ular to'g'risida sizlarga Alloh va Kitobda (Qur'onda) tilovat qilinadigan oyatlar fatvo berur. Yana (qaramog'ingizdagi) yetim ayollarni (agar go'zal bo'lsalar) ular uchun farz qilingan mahrlarini bermasdan (nikohingizga olishingizni) va (agar xunuk bo'lsalar) nikohingizga olishdan yuz o'girib (ulardan qoladigan merosga tama qilib to'lgunlaricha boshqa birovga turmushga chiqarmay saqlashlaringizni sizlarga harom qiladi). Yana nochor bolalar haqida fatvo berib, bunday yetimlar xususida adolat bilan turishingizni amr qilur. Sizlar nima yaxshilik qilsangiz, albatta Alloh uni bilib turguvchi bo'lgan zotdir.

128. Agar biron ayol eri tomonidan ko'ngilsizlik yoki yuz o'girib ketish sodir bo'lishidan qo'rqsa, u ikkovi o'zaro bir sulhga kelishib olishlari zararsizdir. Sulh (ajralib ketishdan) yaxshiroqdir. Nafslar qizg'anishga hoziru nozir bo'lib turadilar. Agar ayollaringizga chiroyli muomala qilsangiz va Allohdan qo'rqsangiz (o'zingizga yaxshidir). Zero, Alloh qilayotgan amallaringizdan xabardor bo'lgan zotdir.

129. Har qancha urinsangizlar ham xotinlaringiz o'rtasida adolat qilishga qodir bo'lmaysizlar. Bas, butunlay (suygan xotinlaringiz tomonga) og'ib ketib (ko'ngilsiz bo'lib qolgan) xotiningizni muallaqa kabi tashlab qo'ymangiz!

I z o h . Muallaqa ayol — eri biron-bir sabab bilan bedarak ketgan ayoldir. U erim bor, desa — eri yo'q, bevaman, deyin, desa — eri taloq bermay ketgan.

Agar o'zlaringizni o'nglab Allohdan qo'rqsangizlar, albatta Alloh mag'firatli, mehribon bo'lgan zotdir.

130. Bordiyu er-xotin ajralib ketsalar, Alloh ikkalasini ham O'zining keng karami bilan behojat qilib qo'ygay. (Ya'ni har ikkisiga ham avvalgi turmushidan yaxshiroq er yoki xotin nasib etishi mumkin). Alloh fazlu karami keng va hikmat egasi bo'lgan zotdir.

131. Osmonlardagi va Yerdagi bor narsa Allohniki. Biz sizlardan ilgari Kitob berilgan zotlarga ham, sizlarga ham Allohdan qo'rqinglar, deb amr qildik. Agar kofir bo'lib ketsangizlar (Allohga hech bir zarar yetkaza olmaysizlar). Zero, Osmonlardagi va Yerdagi bor narsa Allohniki. Va Alloh behojat va maqtovg'a sazovor bo'lgan zotdir.

132. Osmonlardagi va Yerdagi bor narsa Allohniki. Allohning O'zi yetarli vakildir. Ya'ni yer va osmonlardagi barcha ishlarni kuzatib, saqlab turuvchi zotdir.

133. Agar xohlasa, ey odamlar, sizlarni ketkazib, boshqalarni keltirur. Alloh bunga qodir bo'lgan zotdir.

134. Kim bu dunyoning savobini istasa, bilsinki, Allohning huzurida ham bu dunyoning, ham oxiratning savobi bordir. Alloh eshitguvchi, ko'rguvchi bo'lgan zotdir.

135. Ey mo'minlar, adolat bilan turguvchi hamda o'zlaringning yoki ota-ona va qarindosh-urug'larning zarariga bo'lsa-da, Alloh uchun to'g'ri guvohlik berguvchi bo'linglar! U (ya'ni guvohlik beriluvchi) boy bo'ladimi, kambag'al bo'ladimi, har ikkisiga ham Allohning O'zi (sizlardan ko'ra) yaqinroqdir. Bas, adolat qilmasdan nafi havoga ergashib ketmanglar. Agar tillaringni burib (noto'g'ri guvohlik bersanglar) yoki (guvohlik berishdan) bosh tortsanglar, albatta Alloh qilayotgan amallaringizdan xabardor bo'lgan zotdir.

136. Ey mo'minlar, Allohga, uning payg'ambariga va shu payg'ambariga nozil qilgan Kitobiga hamda ilgari nozil bo'lgan Kitoblariga iymoningiz komil bo'lsin. Kimki Allohga, farishtalarga, kitoblariga, payg'ambarlariga va oxirat kuniga ishonmasa, demak, u juda qattiq adashibdi.

137. Albatta iymon keltirib, so'ng kufrga qaytgan, keyin yana iymonga kelib, so'ngra yana kofir bo'lgan, keyin esa kufrlari yanada zyyoda bo'lgan kimsalarni Alloh hargiz mag'firat qilmaydi va ularni zinhor haq yo'lga hidoyat qilmaydi.

138. Bunday munofiqlarga ular uchun alamli azob borligidan «xushxabar» berib qo'ying!

139. Ular mo'minlarni qo'yib kofirlarni do'st tutadilar. Ular o'sha kofirlar oldidan kuch-qudrat izlaydilmarmi?! (Ovora bo'ladilar!) Zero, bor kuch-qudrat Allohniki.

140. Axir Alloh sizlarga Kitobda: «Qachonki Allohning oyatlari inkor qilinayotganini va masxara qilinayotganini eshitsangizlar, to boshqa gapga o'tmagunlaricha unday kimsalar bilan birga o'tirmanglar», degan so'zlarni nozil qilgan edi-ku?! (Modomiki, ular bilan o'tirgan ekansiz), demak, sizlar ham shak-shubhasiz ularning o'zisiz. Albatta, Alloh barcha munofiq va kofirlarni jahannamga jamlaguvchidir.

141. Ular (ya'ni munofiqlar) sizlarga ko'z tikib turadilar. Agar sizlarga Alloh tomonidan fathu zafar bo'lsa: «Biz ham sizlar bilan bir dindamiz-ku», deydilar. Agar g'alaba kofirlarga nasib bo'lsa: «Biz sizlardan ustun bo'lgan va sizlarni mo'minlardan himoya qilgan emasmidik?» — deyishadi. Endi qiyomat kunida Alloh o'rtalaringda hakamlik qilur. Va Alloh hargiz kofirlar uchun mo'minlar ustiga yo'l bermagay.

142. Albatta munofiqlar Allohni aldamoqchi bo'ladilar, holbuki, Alloh ularni «aldab» qo'yguvchidir. Va qachon namozga tursalar dangasalik bilan, xo'jako'rsinga turadilar va Allohni kamdan-kam yodga oladilar.

143. Ular na uyoqlik, na buyoqlik bo'lmay ikki orada sarson holda qolganlar. Kimniki Alloh yo'ldan ozdursa siz unga biron yo'l topib bera olmaysiz.

144. Ey mo'minlar, mo'minlarni qo'yib, kofirlarni do'st tutmanglar! Alloh uchun o'z zararlaringizga ochiq hujjat qilib berishni istaysizmi?

145. Albatta, munofiqlar do'zaxning eng tuban joyida bo'lurlar. Va ular uchun biron madadkor topa olmaysiz!

146. Magar tavba kilib o'zlarini o'nglagan va Allohga bog'lanib, dinlarini Alloh uchun xolis qilgan zotlar – ana o'shalargina mo'minlar bilan birga bo'lurlar. Yaqinda Alloh mo'minlarga ulug' ajr ato etajak!

147. Agar shukr qilib, iymonli bo'lsangizlar, Alloh sizlarni nega azoblasin?! Axir Alloh (bandalarining toat-ibodatlariga savob ato etish bilan) shukr qilguchi va bilguvchi bo'lgan zot-ku?!

OLTINCHI JUZ'

*****

148. Alloh yomon so'zlarning (ya'ni duoibadning) oshkora aytilishini suymaydi. Magar mazlum tomonidan bo'lsa (joizdir), Alloh eshitguvchi, bilguvchi bo'lgan zotdir.

149. (Ey mo'minlar), xoh oshkora, xoh yashirincha biron yaxshilik qilsangiz yoki biron yomonlikni afv qilib yuborsangiz (Alloh suygan bandalardan bo'lursiz). Zero, Alloh qudrat egasi bo'lgani holda afv qilishda barqaror bo'lgan zotdir.

150-151. Albatta, Alloh va payg'ambariga ishonmaydigan, Alloh bilan payg'ambarlarining oralarini ajratishni istaydigan (ya'ni Allohta ishonib, payg'ambarlarini inkor qiladigan) va «ayrim payg'ambarlarga ishonamiz, ayrimlariga ishonmaymiz», deydi hamda ora yo'lni tutishni istaydigan kimsalar — ana o'shalar haqiqiy kofirdirlar. Bunday kofirlar uchun xor qilguvchi azobni tayyorlab qo'yganmiz.

152. Alloh va payg'ambarlariga iymon keltirgan hamda ulardan birontasini ajratib qo'ymagan zotlarga esa yaqinda (Alloh) munosib mukofotlarini ato etajak. Alloh mag'firatli, mehribon bo'lgan zotdir.

153. (Ey Muhammad), ahli Kitob sizdan ko'kdan bir Kitob tushirishingizni so'raydi. Musodan bundan ham kattaroq narsani so'ragan edilar: «Bizga Allohni ochiq ko'rsat», deyishgan edi. Shunda zolimliklari sababli ularni chaqmoq urgan edi. So'ngra ularga aniq-ravshan hujjatlar kelganidan keyin buzoqni xudo qilib olishdi. Buni ham afv etdik va Musoga ochiq hujjat ato etdik.

154. Ahdni buzganlari sababli ustlariga Tur tog'ini ko'tardik va ularga: «Bu darvozadan sajda qilgan holingizda kiringiz», dedik. Yana ularga: «Shanba kunlari (baliq ovlash bilan) haddingizdan oshmang», dedik hamda ulardan qattiq ahd-paymon oldik.

155. So'ngra ahdu paymonlarini buzganliklari, Allohning oyatlarini inkor qilganliklari, payg'ambarlarni nohak o'ldirganliklari va: «Dillarimiz qulf», deganliklari sababli (Biz ularni la'natladik). Yo'q! Balki kufrlari sababli Alloh ularning dillarini muhrlab qo'ygandir. Bas, kamdan-kamlari iymon keltiradilar.

156-157. Yana kofirliklari va Maryam xususida ulug' bo'hton qilganliklari sababli hamda Allohning payg'ambari bo'lgan al-Masih Iyso binni Maryamni «bizlar o'ldirganmiz», degan so'zlari sababli (Biz ularni la'natladik). Holbuki, ular uni o'ldirganlari ham, osganlari ham yo'q. Faqat ular uchun (boshqa birov Iysoga) o'xshatib qo'yildi, xolos. Albatta, Iyso haqida talashib-tortishgan kimsalar uning (o'ldirilgan-o'ldirilmagani) haqida shubhada qolganlar. U haqda faqat gumonlarga beriladilar, xolos. Uni o'ldirmaganlari aniqdir.

158. Balki uni Alloh o'z huzuriga ko'targandir. Alloh qudrat va hikmat egasi bo'lgan zotdir.

159. Har bir axli Kitob o'limi oldidan unga (ya'ni Iysoga) albatta iymon keltirur. Qiyomat kunida esa u bularning zarariga guvoh bo'lur.

160—161. Yahudiy bo'lgan kimsalarning zolimliklari va ko'p kishilarni Alloh yo'lidan to'sganlari sababli, yana man' etilgan bo'lsalar-da, sudxo'rlik qilganlari va odamlarning mollarini nohaq yeganlari sababli ularga oldin halol qilingan narsalarni harom qilib qo'ydik. Va ulardan kofir bo'lgan kimsalar uchun alamli azobni tayyorlab qo'ydik.

I z o h. Yahudiylar uchun ilgari Isroil, ya'ni Ya'qub payg'ambar o'ziga harom qilib olgan tuya go'shti va sutidan boshqa hamma taomlar halol edi. Keyin o'z payg'ambarlariga itoat qilmay zulm-tajovuzkorlik yo'llariga o'tishgach, ular uchun Tavrotda ko'p narsalar, jumladan, qo'y-mollarning yog'lari ham harom qilindi. Bu haqda boshqa suralardagi oyatlarda yana tafsilotlar keladi.

162. Lekin ularning orasidan ilmda mustahkam bo'lgan zotlar hamda sizga nozil qilingan narsaga va sizdan ilgari nozil qilingan narsalarga iymon keltiradigan mo'minlar, xususan namozni barpo qiluvchilar, zakotni ado qiluvchilar va Alloh va oxirat kuniga iymon keltiruvchilar — ana o'shalarga ulug' mukofot ato etajakmiz.

163. (Ey Muhammad), albatta Biz Nuhga va undan keyingi payg'ambarlarga vahiy yuborganimiz kabi sizga ham vahiy yubordik. Yana Ibrohim, Ismoil, Ishoq, Ya'qub va uning urug'-avlodi, Iyso, Ayyub, Yunus, Horun va Sulaymon payg'ambarlarga ham vahiy yuborganmiz. Dovudga Zaburni ato etdik.

164. Ayrim payg'ambarlar haqida sizga ilgari hikoya qildik, ayrim payg'ambarlarni esa sizga hikoya qilganimiz yo'q. Muso bilan Allohning O'zi (bevosita) gaplashdi.

165. Toki bu payg'ambarlar o'tganlaridan keyin odamlar uchun Allohga qarshi hujjat bo'lib qolmasligi uchun payg'ambarlarni (mo'minlarga jannat haqida) xushxabar eltuvchi va (kofirlarni do'zax azobidan) qo'rqituvchi qilib yubordik. Alloh qudrat va hikmat egasi bo'lgan zotdir.

166. Lekin Alloh sizga o'z bilimi bilan nozil qilgan narsaga guvohlik berur. Farishtalar ham guvohlik berurlar. Allohning O'zi yetarli guvohdir.

167. Albatta, kofir bo'lgan va Allohning yo'lidan to'sgan kimsalar qattiq adashgandirlar.

168. Albatta, kufr yo'lga kirib, jabru zulm qilgan kimsalarni Alloh hargiz kechirmaydi va zinhor haq yo'lga hidoyat qilmaydi.

169. Magar ularni jahannam yo'lga ravona qilur va ular u joyda abadiy qolajaklar. Bu Allohga osondir.

170. Ey odamlar, bu payg'ambar sizlarga Parvardigoringizdan haq dinni

keltirdi. Bas, imon keltiringiz, o'zingiz uchun yaxshi bo'lur. Agar inkor qilsanglar (o'zingizga zarar qilasiz, xolos). Zero, Osmonlardagi va Yerdagi bor narsa Allohnikidir. Alloh bilim va hikmat egasi bo'lgan zotdir.

171. Ey ahli Kitob, (Iysoni xudo deyish bilan) diningizda haddingizdan oshmangiz! Alloh sha'niga esa faqat haq gapni aytingiz! Albatta, al-Masih Iyso binni Maryam faqat Allohning payg'ambari va Uning Maryamga yetkazgan so'zi hamda uning tomonidan bo'lgan ruh (sohibidir), xolos. Bas, Alloh va Uning payg'ambarlariga imon keltiringiz! «(Tangri) uchta (ya'ni, Alloh, Maryam va Iyso uchalalari ham tangrilardir)», demangiz! (Bunday botil e'tiqoddan) to'xtangiz, shunda o'zingiz uchun yaxshi bo'lur. Hech shak-shubhasiz Alloh yakka-yagonadir. U farzandlik bo'lishdan pok bo'lgan zotdir. Osmonlardagi va Yerdagi bor narsa Unikidir. Allohning O'zi yetarli vakildir.

172. Masih ham, Allohga yaqin qilingan farishtalar ham Allohga banda bo'lishdan zinhor or qilmaydilar. Kimki Unga bandalik qilishdan or qilsa va kibru havo qilsa, bas, ularning barchasini O'z huzuriga jam' qilajak.

173. Ana o'shanda imon keltirib, yaxshi amallar qilgan kishilarning mukofotlarini komil qilib berib, yana O'z fazlu karamidan qo'shimcha ham qilur. Ammo or qilgan, kibru havo qilgan kimsalarni esa alamli azob bilan azoblaydi va ular o'zlari uchun Allohdan o'zga na bir do'st va na bir madadkor topolmaslar.

174. Ey odamlar, sizlarga Parvardigoringizdan hujjat keldi. Va Biz sizlarga ravshan nurni nozil qildik.

175. Allohga imon keltirib, Unga bog'langan zotlarni o'z tomonidan bo'lgan rahmat va fazlu marhamatga (ya'ni jannatga) doxil qilur. Va ularni O'zining to'g'ri yo'lga yo'llagay.

176. (Ey Muhammad), Sizdan fatvo so'raydilar. Ayting: «Alloh sizlarga na ota va na bolasi bo'lmagan odam to'g'risida fatvo berur: agar farzandsiz bo'lgan yolg'iz bir erkak o'lsa, (agar) uning singlisi bo'lsa (akasi), qo'yib ketgan merosning yarmini olur. Agar singlisining farzandi bo'lmasa, aka unga merosxo'r bo'lur. Agar singillar ikkita bo'lsa, ular uchun aka qoldirgan narsadan uchdan ikkisi tegur. Agar merosxo'rlar aka-singillar bo'lsa, bir erkak uchun ikki ayol hissasi berilur. Adashib ketmasliklaring uchun Alloh sizlarga (O'z hukmlarini) bayon qilur. Alloh hamma narsani bilguvchidir».

MOIDA SURASI

Qur'onning eng so'nggi suralaridan sanaluvchi bu sura Madinada nozil qilingan bo'lib, bir yuz yigirma oyatdan iboratdir. Unda shariat ahkomlari batafsil bayon etilishi bilan birgalikda, e'tiqod mavzui va ahli kitob haqida ham so'z yuritiladi. Ushbu surada kishilar o'rtasidagi aqd (bitim, kelishuv) muomalalari; go'shti halol bo'lgan hayvonlarni so'yish masalalari; ov haqidagi hukmlar: haj va umra kabi ibodatlar uchun shart bo'lgan ihrom bayoni; ahli kitoblardan bo'lgan ayollarga uylanish joizligi xususidagi xukmlar; tahorat

qoidalari; o'g'rilik, zo'ravonlik va buzg'unchilik jinoyatlarining jazolari; ichkilik va qimor to'g'risidagi so'nggi-qat'iy xukm va shariati islomiyyaning yana boshqa ko'pdan-ko'p hukm va qonunlari haqida mufassal ma'lumot beriladi.

Bundan tashqari bu surada bizlarga pand-nasihat va ibrat bo'ladigan qissalar hikoya qilinadi. Shunday qissalardan biri Bani Isroilning o'z payg'ambarlari Muso alayhis-salom bilan bo'lgan mojarolari bo'lib, unda yahudiylar iymonsiz va qo'rqqoqliklari sababli payg'ambar so'ziga kirmay, oqibatda qirq yillab cho'lu sahrolarda sarson-sargardon bo'lib yurganlari aytiladi.

Yana bir qissada esa Odamning ikki farzandi — Qobil va Hobil o'rtasida bo'lib o'tgan mujodala — Qobil o'z birodari Hobilni nohaq o'ldirgani to'g'risida xabar berilib, bu qissa orqali yaxshilik bilan yomonlik o'rtasidagi doimiy kurash tasvirlanadi. Bu fojea yer yuzidagi nohaq qon to'kilish fojealarining birinchisi edi.

Yana Iyso payg'ambarga berilgan mo'jizalardan biri — osmondan moida (dasturxon) tushgani voqeasi ham borki, suraning «Moida» deb atalishining boisi shudir.

Mehribon va rahmli Alloh nomi bilan (boshlayman).

1. Ey mo'minlar, aqdlarga (o'zaro kelishgan bitimlarga) vafo qilingiz! Sizlar uchun — ihromda turib ov ovlashni halol qilib olmagan holingizda — (quyidagi oyatlarda haromligi) tilovat qilinadigan narsalardan boshqa chorva hayvonlari halol qilindi. Albatta, Alloh O'zi istagandek hukm qilur.

I z o h. Bu oyatni shunday tushunmoq lozim. Mo'minlar uchun shu suraning uchinchi oyatida tilovat qilinadigan harom o'lgan hayvon, qon, to'ng'iz go'shti va boshqa narsalardan tashqari tuya, mol, qo'y kabi chorva hayvonlarini so'yib iste'mol etish halol etilgandir. Lekin haj ibodatini ado qilish niyatida ihrom bog'lagan — ya'ni maxsus libos kiygan kishi uchun har qanday jonivorni ovlash yoki so'yish haromdir.

2. Ey mo'minlar, Alloh buyurgan udumlarni buzishni, urush harom qilingan oyda jang qilishni, Alloh yo'lida hadya etilgan hayvonlarni o'ldirishni va ularga osib qo'yilgan hadyalik belgilarini uzib tashlashni hamda Parvardigorlaridan fazlu marhamat va rizolik tilab Baytul-haromni (Ka'bani) maqsad qilib ketayotgan kishilarga qarshi (jang qilishni) halol qilib olmangiz! (Ihromdan chiqib) halol bo'lgach ov qilaveringiz. (Sizlarni Ka'badan to'sganlari sababli) biron qavmni yomon ko'rishingiz haddingizdan oshishingizga tortmasin! Yaxshilik va taqvo yo'lida hamkorlik qilingiz, gunoh va haddan oshish yo'lida hamkorlik qilmangiz! Allohdan qo'rqingiz! Shubhasiz, Allohning azobi qattiqdir.

3. Sizlarga o'laksa, qon, to'ng'iz go'shti, Allohdan boshqa birovning yo'lida so'yilgan narsa, bo'g'ilib o'lgan, urib o'ldirilgan, baland joydan qulab o'lgan, (boshqa biron hayvon bilan) suzishib o'lgan va yirtqich hayvon tishlab o'ldirgan jonivorlar harom qilindi. Magar (bu jonivorlarni joni chiqmasdan turib) so'yib yuborishga ulgurib qolgan bo'lsangiz, haloldir. Yana butlarga atab so'yilgan hayvonlar (go'shtini iste'mol qilish) va (fol) cho'plardan qismatingizni so'rashingiz (ham sizlarga harom qilindi). Zotan bu ishlaringiz itoatsizlikdir.

I z o h . Islom kelishidan ilgari arablar har turli fol ochishlarga juda berilgan edilar. Shulardan biri — ularning doimo yonlarida uchta bir xil cho'pni olib yurishlari edi. U cho'plarning biriga: «Qilgin», yana biriga «Qilmagin», deb belgi qo'yilgan, uchinchisiga esa hech narsa yozilmagan bo'lardi. Qachon biron ishni ado etmoqchi bo'lsalar, o'sha cho'plardan fol so'rardilar. Islom bunday xurofotlarni man' qildi.

Bugun endi kofir bo'lgan kimsalarning sizlarni diningizdan (chiqarishdan) umidlari uzildi. Bas, ulardan qo'rqmangiz, Mendan qo'rqingiz! Bugun sizlarga diningizni komil qildim, ne'matimni benuqson, to'kis qilib berdim va sizlar uchun (faqat) Islomni din qilib tanladim. Bas, kimki ocharchilikda, gunoh tomonga og'magan holida (mazkur harom qilingan narsalarni yeyishga) majbur bo'lsa (Alloh kechirar). Zero, Allah mag'firatli, mehribondir.

4. (Ey Muhammad, mo'minlar) Sizdan o'zlari uchun nimalar halol qilinganini so'raydilar. Ayting: «Sizlar uchun barcha pokiza narsalar va yana sizlarning ta'limingizni olgan jonivorlarning – Allah sizlarga bildirgan narsalardan bildirib qo'lga o'rgatgan jonivorlarning (tutib keltirgan ovlari) halol qilindi. Bas, ular sizlar uchun ushlab keltirgan narsalarni yeyaveringlar va (ularni ovga qo'yib yuborayotganlaringda) Allahning nomini zikr qilinglar! Allahdan qo'rqinglar! Albatta Allah juda tez hisob-kitob qilguvchi zotdir.

5. Bugun sizlar uchun barcha pokiza narsalar halol qilindi. Kitob berilgan kimsalarning taomlari sizlar uchun haloldir va sizlarning taomlaringiz ular uchun haloldir. Qachonki zino qilmay va yashirin o'ynash tutmay mahrlarini berib uylansangiz, sizlar uchun mo'minalar orasidan o'zlarini haromdan saqlagan ayollar va sizlardan ilgari Kitob berilgan kimsalardan bo'lgan o'zlarini haromdan saqlagan ayollar ham haloldir. Kimki iymonidan qaytsa, uning qilgan amali behuda ketishi aniqdir va u oxiratda ziyon ko'rguvchilar toifasidandir.

6. Ey mo'minlar, namozga turganingizda yuzlaringizni hamda qo'llaringizni chig'anoqlarigacha yuvingiz, boshlaringizga masx tortingiz (ya'ni nam qo'llaringiz bilan silangiz) va oyoqlaringizni oshiqlarigacha yuvingiz! Agar junub bo'lsalaringiz, cho'milingiz! Agar bemor yo musofir bo'lsangiz yoki sizlardan biron hojatxonadan chiqqan bo'lsa yoxud xotinlaringizga qo'shilgan bo'lsalaringiz va (mazkur holatlarda) suv topa olmasangiz, pokiza tuproq bilan tayammum qilingiz (ya'ni yuzingiz va qo'llaringizni pokiza tuproq bilan silangiz). Allah sizlarga mashaqqat qilmoqni istamaydi, balki sizlarni poklashni va shukr qilishlaringiz uchun sizlarga O'z ne'matini komil qilib berishni istaydi.

7. Allahning sizlarga bergan ne'matini va: «Eshitdik va itoat qildik», degan paytingizda sizlar bilan bog'lagan ahd-paymonini eslangiz! Allahdan qo'rqingiz! Albatta, Allah dillarni egallagan (sirlarni) bilguvchidir.

8. Ey mo'minlar, Allahning O'zi uchun haq yo'lni tutguvchi, adolat bilan shahodat guvohlik berguvchi bo'lingiz! Biron qavmni yomon ko'rishingiz sizlarni adolat qilmaslikka tortmasin! Adolat qilingiz! Shu taqvoga yaqinroqdir. Allahdan qo'rqingiz! Albatta Allah qilayotgan amallaringizdan xabardordir.

9. Alloh iymon keltirgan va yaxshi amallar qilgan zotlar uchun mag'firat va ulug' ajr bo'lishini va'da qildi.

10. Kofir bo'lgan va Bizning oyatlarimizni yolg'on degan kimsalar esa jahannam egalaridir.

11. Ey mo'minlar, Allohning sizlarga bergan ne'matini — bir qavm sizlarga qo'l ko'tarishni (ya'ni halok qilishni) qasd qilganida ularning qo'llarini sizlardan qaytarganini eslangiz! Allohdan qo'rqingiz! Iymonli kishilar yolg'iz Allohgagina suyansinlar!

I z o h . Ushbu oyat nozil bo'lishining sababi xususida bir necha rivoyatlar mavjud. Shulardan biri «Sahihul-Buxoriy»da keltirilgan hadisdir: payg'ambar alayhis-salom sahobalar bilan ketayotib bir daraxtzor manzilga qo'ndilar. Dam olish uchun har kim har tarafga tarqalib ketdi. Rasululloh yolg'iz o'zlari bir daraxt soyasida yonboshlab, endi ko'zlari ilinganda bir sharpadan uyg'onib ketdilar. Qarasalar, tepalarida bir a'robiy (tog'lik dinsiz arablardan) o'zlarining qilichlarini yalang'ochlab chopmoqchi bo'lib turibdi. Rasululloh uyg'onib ketganlarini ko'rgach, u: «Endi seni mendan kim saqlay oladi?!» — dedi. Payg'ambar alayhis-salom esa xotirjamlik bilan: «Alloh», deb javob qildilar. Shunda a'robiy birdan bo'shashdi va qilichni tashlab, payg'ambar alayhis-salom yonlariga o'tirdi. Shovqinni eshitib yetib kelgan ayrim sahobalar esa bu holdan lolu hayron bo'lib qoldilar. Mazkur oyat Allohning o'ziga suyangan kishilarni Alloh saqlaydi, deb uqtiradi.

12. Alloh Bani Isroilning ahd-paymonini oldi va o'zlaridan o'n ikki boshliqni (Musu bilan birga, Shom zaminini maskan tutgan kofirlarga qarshi jang qilish uchun) jo'natib, Alloh aytdi: «Albatta Men sizlar bilan birgaman. Qasamki, agar namozni to'kis ado qilsangiz, zakotni (haqdorlarga) ato qilsangiz, payg'ambarlarimga iymon keltirib, yordam bersangiz va (beva-bechoralarga yaxshilik — ehson qilish bilan) Allohga qarzi hasana bersangiz (yaxshilik bilan qarzdor qilsangiz), albatta yomonliklaringizni (ya'ni qilgan gunohlaringizni) o'chirurman va albatta sizlarni ostidan daryolar oqib turadigan jannatlarga dohil qilurman. Mana shu ahd-paymondan keyin sizlardan kimki kofir bo'lsa, uning to'g'ri yo'ldan ozgani aniqdir».

13. So'ng ahd-paymonlarini buzganlari sababli ularni la'natladik va toshbag'ir qilib qo'ydik. Ular (Tavrotdagi Muhammad alayhis-salomning payg'ambar bo'lishlari haqidagi) so'zlarini o'z o'rinlaridan o'zgartiradilar, o'zlariga eslatma qilib berilgan narsalardan esa (ko'p) hissasini unutib yuborganlar. (Ey Muhammad), siz mudom ular tarafidan qilingan biron xiyonat ustidan chiqasiz. Magar ulardan (Islomni qabul qilgan) ozchilik kishilargina xiyonat qilmaydilar, xolos. Bas, ularni afv etib, kechirib yuboravering. Albatta, Alloh yaxshilik qilguvchilarni sevadi.

14. «Bizlar nasroniylarmiz», degan kimsalardan ham ahd-paymonlarini oldik. So'ng o'zlariga eslatma qilib berilgan narsalardan (ko'p) hissasini unutdilar. Bas, ularning o'rtalarida to qiyomat kunigacha bug'zu adovatni avj oldirdik. Yaqinda Alloh ularga qilib o'tgan «hunar»larining xabarini berajak.

15-16. Ey axli kitob, mana, elchimiz (Muhammad alayhis-salom) sizlar kitobingiz (Tavrot, Injil) orasidan yashirib kelgan (u zotning payg'ambar bo'lishlari va yana boshqa zarur masalalar xususidagi) ko'p narsalarni sizlarga bayon etgan holda, (faqat sizlarning sirlaringizni ochib, sharmanda qilish uchungina ishlaydigan) ko'p narsalarni tark etgan holda keldi. Sizlarga Alloh tarafidan Nur-Ochiq Kitob keldiki, Alloh u sababli o'zining rizoligiga ergashgan zotlarni najot yo'llariga hidoyat qilur va O'zi iznu irodasi bilan ularni zulmatlardan nurga chiqarur va ularni To'g'ri yo'lga hidoyat qilur.

17. «Alloh – Masih binni Maryamdir», degan kimsalarning kofir bo'lganliklari aniqdir. (Ey Muhammad), ayting: «Agar Alloh Masih binni Maryamni, uning onasini va yerdagi barcha kishilarni halok etishni istasa, kim Alloh tarafidan bo'lgan narsani (baloni) qaytarishga ega bo'la oladi?!» Osmonlar, Yer va ularning orasidagi bor narsalar Allohning mulkidir. U o'zi istagan narsasini O'zi istagan suratda yaratur. Alloh hamma narsaga qodirdir.

18. Yahudiy va nasroniylar: «Biz Allohning suyuqli bolalarimiz», dedilar. Ayting: «U holda nega sizlarni gunoxlaringiz sababli azoblaydi?! Yo'q! Sizlar ham U yaratgan barcha odamlar kabi odamsizlar. O'zi istagan kishisini mag'firat qilur, istagan kishisiga azob berur». Osmonlar, Yer va ularning orasidagi bor narsalar Allohning mulkidir. Faqat uning O'ziga qaytilur.

19. Ey ahli kitob, mana, elchimiz (Muhammad alayhis-salom) avvalgi payg'ambarlardan ancha zamon o'tib: «Bizga na biron (jannat haqida) xushxabar berguvchi va na biron (do'zax azobidan) qo'rqitguvchi kelmagan», demasliklaringiz uchun sizlarga din hukmlarini bayon qilgan holda keldi. Mana, sizlarga xushxabar berguvchi va (do'zaxdan) qo'rqitguvchi bo'lgan zot keldi. Alloh hamma narsaga qodirdir!

20. Eslang (ey Muhammad), Muso qavmiga: «Ey qavmim, Allohning sizlarga bergan ne'matini — orangizdan payg'ambarlar chiqarganini, yana sizlarni mulku davlat egalari qilib, barcha olamlardan biron kishiga bermagan in'omlarini sizlarga ato etganini yodga olingiz.

21-22. Ey qavmim, Alloh sizlar uchun yozib qo'ymish bu Muqaddas yerga (shaharga) doxil bo'lingiz! Orlaringizga qaytib ketmangiz, aks holda ziyon ko'rguvchilarga aylanib qolursiz», deganida ular: «Yo Muso, u yerda zo'ravon odamlar bor. To ular chiqmagunlaricha biz u yerga zinhor kira olmagaymiz. Agar ular chiqib ketsalargina biz doxil bo'lurmiz», dedilar.

23. (Shunda o'n ikki boshlik orasidan) Allohdan qo'rqadigan va uning in'om-marhamatiga muyassar bo'lgan ikki kishi: «Ularning ustiga darvozadan to'satdan kiringiz, undan kirib olishingiz bilanoq shubhasiz g'olib bo'lursiz. Agar mo'min bo'lsangizlar, yolg'iz Allohgagina suyaninglar!» dedilar.

24. (Qavm) aytdi: «Yo Muso, modomiki ular shu joyda ekan, biz hech qachon kira olmagaymiz. Bas, borgin, sen o'zing va Parvardigoring ular bilan urishaveringlar. Biz esa mana shu yerda o'tirib kuturmiz».

25. Muso aytdi: «Parvardigorim, men faqat o'zimga va birodarim (Xorunga)

egaman, xolos. Bas, O'zing biz bilan bu itoatsiz qavmning orasini ajratgin».

26. Alloh dedi: «Endi qirq yil mobaynida bu yer ular uchun haromdir. Ular yerda (sahrolarda) adashib-uloqib yururlar. Sen bu itoatsiz qavm (qilmishi)dan mahzun bo'lmagin».

27. (Ey Muhammad), ularga Odamning ikki o'g'li haqidagi xabarni haqqirost tilovat qiling. O'shanda u ikkovi qurbonlik qilganlarida (qurbonliklari) birovlaridan qabul qilingan, ikkinchilaridan qabul qilinmagan edi. Shunda u «Qasamki, seni o'ldirurman», deganida, birodari aytdi: «Alloh faqat taqvodorlardangina (qurbonliklarini) qabul qilur».

I z o h . Mufasssirlar (Qur'onni tafsir, sharh qiluvchilar) yozishlaricha, voqea bunday bo'lgan: Odamning ikki o'g'li Qobil va Hobil bir qizni talashib qoladilar. Shunda Odam ularga Tangri yo'lida qurbonlik qilishni buyuradi va kimning qurbonligi Tangri dargohida qabul bo'lsa, qizni o'shanga nikohlab berishni aytadi. (Uning qabul bo'lganining alomati — osmondan o't — chaqmoq tushib yondirib ketishi edi). Ular bu shartni qabul qildilar va Qobil o'zining kasbi dehqonchilikdan eng sifatsiz — bemazasini topib, qurbonlik qiladi. Hobil esa qo'ylari orasidan (u chorvador edi) eng yaxshi bir qo'chqorni tanlab qurbonlik qiladi. Shunda Hobilning qurbonligi qabul qilingani ma'lum bo'ladi. Bundan g'azabga kelgan Qobil o'z inisini o'ldirmoqchi bo'ladi.

28. Qasamki, agar sen meni o'ldirish uchun qo'l cho'zsang, men seni o'ldirish uchun qo'l cho'zguvchi emasman. Chunki men butun olamlar Parvardigori bo'lmish Allohdan qo'rqaman.

29. Men seni mening gunohim hamda o'zingning gunohing bilan qaytib, do'zax egalaridan bo'lib qolishingni istayman. Zolimlarning jazosi shudir.

30. Bas, nafsiga unga o'z birodarini o'ldirishni chiroyli qilib ko'rsatib (Qobil) uni o'ldirdi va ziyon ko'rguvchilardan bo'lib qoldi.

31. So'ngra Alloh unga birodarining murdasini qanday ko'mishni ko'rsatish uchun yer titadigan bir qarg'a yubordi. U: «Menga o'lim bo'lsin, mana shu qarg'achalik bo'la olmadimmi — birodarimning murdasini o'zim ko'ma olmadimmi?!» deb nadomat qilguvchilardan bo'lib qoldi.

32. Ana o'sha (fojea) sababli Bani Isroil zimmasiga (shunday farmonni) yozib qo'ydik: kimki biron jonni o'ldirmagan va yerda buzg'unchilik qilib yurmagan odamni o'ldirsa, demak, guyo barcha odamlarni o'ldiribdi va kimki unga hayot ato etsa (ya'ni o'ldirishdan bosh tortsa), demak; go'yo barcha odamlarga hayot beribdi. Ularga (Bani Isroilga) payg'ambarlarimiz mana shunday hujjatlar keltirdilar. Shundan keyin ham ulardan ko'plari yer yuzida (qon to'kish bilan) haddan oshib yurguvchidirlar.

I z o h : Mazkur oyatda Islomning insonparvarligi ko'zga tashlanadi. Ya'ni bir kishini nohaq o'ldirish butun jamiyatni o'ldirish, bir kishini halokatdan saqlab qolish esa butun jamiyatni asrab qolishdir, deb ta'kidlanadi.

33. Albatta, Alloh va payg'ambariga qarshi urushadigan va yerda buzg'unchilik qilish harakatida yuradigan kimsalarning jazosi – o'ldirilish yo dorga osilish, yoki oyoq-qo'llari teskarisiga (ya'ni o'ng qo'l va chap oyoq yoki chap qo'l bilan o'ng oyoq) kesilishi, yoxud o'z yerlaridan surgun qilinishlaridir. Bu jazo ular uchun bu dunyoda rasvolik — sharmandalik bo'lur. Oxiratda esa ular uchun ulug' azob bordir.

34. Magar sizlar qodir bo'lishingizdan (qo'lga tushishlaridan) ilgari tavba qilgan kishilar bo'lsa, bilingizki, Alloh mag'firatli, mehribon zotdir.

35. Ey mo'minlar, Allohdan qo'rqingiz va Unga yaqin bo'lish yo'lini izlangiz hamda Uning yo'lida jihod qilingiz, shunda shoyad najot topursiz!

36. Kofir bo'lgan kimsalar esa yerdagi bor narsa ikki barobar bo'lib ularning mulkiga aylanib, o'shani qiyomat kunidagi azobdan (najot topish uchun) sarf qilmoqchi bo'lsalar, ulardan qabul qilinmas. Ular uchun alamli azob bordir.

37. Ular do'zaxdan chiqmoqchi bo'ladilar-u, hech undan chiquvchi bo'la olmaydilar — ular uchun doimiy azob bordir.

38. O'g'ri erkakni ham, o'g'ri ayolni ham qilmishlariga jazo bo'lsin uchun, Alloh tomonidan azob bo'lsin uchun qo'llarini kesinglar! Alloh qudrat va hikmat egasidir.

39. Ammo kim bunday jabru zulmidan keyin tavba qilib, o'zini tuzatsa, albatta Alloh uning tavbasini qabul qilar. Albatta, Alloh mag'firatli, mehribondur.

40. Axir Osmonlar va Yer Allohning mulki ekanini, U zot O'zi istagan kishisini azoblab, istagan kishisini mag'firat qilishini bilmadingizmi? Alloh hamma narsaga qodirdir.

41. Ey payg'ambar, og'izlarida: «Iymon keltirdik», degan, ammo dillari iymon keltirmagan (munofiqlardan) va yahudiylardan bo'lgan, kufr tomonga qarab chopayotgan kimsalar sizni mahzun qilmasin. Ular yolg'onga quloq berguvchi va sizning oldingizga kelmagan, so'zlarni o'z o'rinlariga qo'yilgandan keyin o'zgartiradigan boshqa qavmga (ya'ni yahudiylarga) quloq berguvchi kimsalardir. (Yahudiylar): «Agar (Muhammad tarafidan) sizlarga mana shu hukm berilsa, olinglar, bo'lmasa, (ya'ni boshqa bir hukm aytilsa), ehtiyot bo'linglar — olmanglar, deyishadi. Kimniki Alloh o'zi adashtirishni istasa, bas, siz uning uchun Alloh tomonidan hech narsa qila olmassiz. Ular Alloh ko'ngillarini poklashni istamagan kimsalardir. Ular uchun dunyoda rasvolik, oxiratda esa ulug' azob bordir.

I z o h. Mazkur oyatning nozil bo'lishiga quyidagi voqeani nisbat qiladilar. Tavrotda zinokorni toshbo'ron qilish buyurilishiga qaramasdan yahudiylar zino qiluvchini darralab, yuziga qora chaplashni odat qilib olgan edilar. Madinada Islom davlati barpo bo'lganidan keyin ular mana shu soxta hukmni Muhammad alayhis-salomdan ham tasdiqlatib olmoqchi bo'lishib, madinalik ayrim munofiq kimsalarni, bir zinokor yahudiyini ko'shib, u zotning huzuriga yuboradilar va ularga: «Agar Muhammad bizning odatimizni tasdiqlasa — qabul qilinglar, ammo toshbo'ron qilishni buyursa — qabul qilmaysizlar», deb

tayinlaydilar. Ular kelib, bu masalani so'raganlarida Payg'ambar alayhis-salom: «Bu haqda Tavrotda nima deyilgan?» — deb so'raydilar. Ular: «Tavrotda ham darralash buyurilgan», deb noto'g'ri javob qiladilar. Shunda rasululloh yahudiy ulamolaridan birini toptirib, undan: «Alloh nomini o'rtaqa qo'yib so'rayman. Tavrotda zinokorga qanday jazo buyurilgan?» deb so'raganlarida u: «Modomiki Alloh nomi bilan so'rar ekansiz, rostini aytishga majburman — toshbo'ron qilishga buyurilgan», — deb javob beradi. Bu javobni eshitgach, Rasululloh zinokor yahudiyni toshbo'ron qilishga buyuradilar. Ammo o'zlari ularning Tavrotidagi Alloh xukmini o'zgartirib yuborganlariga qattiq xafa bo'ladilar. Shunda Alloh payg'ambariga tasalli berish uchun mazkur oyatlarni nozil qildi.

42. Ular yolg'onga quloq beruvchi haromxo'r kimsalardir. Bas, agar Sizga kelsalar (xohlasangiz), o'rtalarida hakamlik qiling, (xohlasangiz) ulardan yuz o'giring. Agar ulardan yuz o'girsangiz, zinhor Sizga biron zarar yetkaza olmaslar. Agar hukm qilsangiz, o'rtalarida adolat bilan hukm qiling. Albatta, Alloh adolat qilguvchilarni sevadi.

43. Oldilarida Tavrot, unda Allohning hukmi bo'lgani holda Sizdan hukm so'rab, so'ngra (ya'ni, hukm qilganingizdan keyin qanday) yuz o'girib ketadilar-a? Ular hech mo'min emaslar!

44. Albatta, Biz Tavrotni hidoyat va nurni o'z ichiga olgan holda nozil qilganmiz. Allohga bo'yinsunuvchi bo'lgan payg'ambarlar, ilohiy bilim egalari va donishmandlar o'zlariga Allohning kitobi omonat qo'yilgani sababli yahudiylarga u (ya'ni Tavrot hukmlari) bilan hukm qiladilar. Ular bu kitob ustida guvohdirlar. Bas, (ey yahudiy ulamolar), odamlardan qo'rqmangiz, Mendan qo'rqingiz va Mening oyatlarimni qiymati oz narsalarga almashtirmangiz! Kimda-kim Alloh nozil qilgan din bilan hukm qilmas ekan, bas, ular kofirlardir.

45. Unda (ya'ni Tavrotida) yahudiylarga jonga jon, ko'zga ko'z, burunga burun, quloqqa quloq, tishga tish va (yana boshqa barcha) jarohatlarga ham qasos olinadi, deb yozib qo'ydik. Endi kim uni (ya'ni qasosni) kechib yuborsa, o'zi uchun kafforat (ya'ni gunohlarni o'chirib yuboruvchi) bo'lur. Kimda-kim Alloh nozil qilgan din bilan hukm qilmas ekan, bas, ular zolimlardir.

46-47. Ularning izlaridan o'zidan oldingi Tavrotni tasdiqlovchi bo'lgan Iyso binni Maryamni ergashtirdik va unga hidoyat va nurni o'z ichiga olgan, o'zidan oldingi Tavrotni tasdiqlaguvchi va taqvodorlar uchun hidoyat, pand-nasihat bo'lgan Injilni berdik hamda «Injil ahli unda Alloh nozil qilgan narsalar bilan hukm qilsinlar», dedik. Kimda-kim Alloh nozil etgan din bilan hukm etmas ekan, ular fosiqlardir.

48. Sizga esa (ey Muhammad), o'zidan oldingi kitob(larni) tasdiqlaguvchi va u (kitoblar) ustida guvoh bo'lgan bu Kitobni haqqirost nozil qildik. Bas, odamlar o'rtasida Alloh nozil qilgan narsa bilan hukm qiling va Sizga kelgan Haqdan yuz o'girib, ularning havoyi nafslariga ergashmang! Sizlardan har bir millat (ya'ni din) uchun (alohida) shariat va yo'l qilib qo'ydik. Agar Alloh xohlasa edi, hammangizni bir millat qilib qo'ygan bo'lur edi. Lekin o'zi ato etgan narsalarda sizlarni imtihon qilish uchun (har bir millatga alohida shariat yo'l qilib qo'ydi).

Bas, yaxshi amallarga shoshilingiz! Barchangiz Allohga qaytishingiz bor. So'ng u zot sizlarga ixtilof qilguvchi bo'lgan narsalaringizning xabarini berur.

49. (Ey Muhammad), ular o'rtasida Alloh nozil qilgan narsa bilan hukm qiling, ularning havoyi nafslariga ergashmang va Alloh Sizga nozil qilgan hukmlarning ayrimlaridan Sizni burib fitnaga solib qo'yishlaridan ehtiyot bo'ling! Agar (Sizning hukmingizdan) yuz o'girsalar, bilingki, Alloh ularga ayrim gunohlari sababli musibat yetkazishni istamoqda. Shubhasiz, odamlardan ko'plari itoatsizdirlar.

50. Dinsizlik hukmron bo'lishini istaydilar mi?! Iymonlari komil bo'lgan qavm uchun Allohdan ham go'zalroq hukm qilguvchi kim bor?!

51. Ey mo'minlar, yahudiylar va nasroniylarni do'st tutmangiz! Ularning ba'zilar ba'zilariga do'stdirlar. Sizlardan kim ularga do'st bo'lsa, bas, u o'shalardandir. Albatta, Alloh zolim qavmni hidoyat qilmas.

52. Bas, Siz dillarida maraz bo'lgan kimsalar: «Bizga biron balo yetishidan qo'rqamiz», degan hollarida ular (kofirlar) tomonga shoshayotganlarini ko'rasiz. Shoyad Alloh musulmonlarga g'alaba bersa yoki o'z huzuridan (bu munofiq kimsalarni sharmanda qiladigan) biron ishni keltirib, ular ichlarida yashirgan narsalariga nadomat qiluvchilarga aylanib qolsalar.

53. (Shunda) mo'minlar (bir-birlariga): «Jon-jahdlari bilan «Sizlar bilan birgamiz», deb qasam ichganlar shular mi?» deyдилar. U munofiqning qilgan amallari behuda ketdi va o'zlari ziyon ko'rguvchilarga aylanib qolishdi.

54. Ey mo'minlar, sizlarning ichingizdan kimda-kim dinidan qaytsa, Alloh boshqa bir qavmni keltirurki, Alloh ularni yaxshi ko'rur, ular Allohni yaxshi ko'rurlar. Ular mo'minlarga xoksor, kofirlarga esa qattiqqo'l, biron malomatgo'yni malomatidan qo'rqmay Alloh yo'lida kurashadigan kishilardir. Bu Allohning fazlu marhamati bo'lib, O'zi xohlagan kishilarga berur. Alloh fazlu karami keng, bilguvchidir.

55. Sizlarning do'stingiz faqat Alloh, Uning payg'ambari va ta'zim-tavoze' qilgan hollarida namozni to'kis ado etadigan, zakotni (haqdorlarga) ato etadigan mo'minlardir.

56. Kimki Allohni, uning payg'ambarini va mo'minlarni do'st tutsa, (najat topgay), zero faqat Allohning guruhigina g'olib bo'lguvchidir

57. Ey mo'minlar, sizlardan ilgari kitob berilganlar ichidan diningizni hazil-masxara qilib olgan kimsalarni va kofirlarni do'st qilib olmangiz! Agar mo'min bo'lsangizlar, Allohdan qo'rqingiz!

58. Sizlar qachon namozga chaqirsangiz (azon aytsangiz), ular o'sha (namozni) masxara o'yin qilib oladilar. Bunga sabab ularning aqlsiz — johil qavm ekanliklaridir.

59. (Ey Muhammad), ayting: «Ey ahli kitob, sizlar bizni Allohga, bizga nozil qilingan Kitob (Qur'on)ga va ilgari nozil qilingan kitoblarga iymon keltirganimiz, sizlarning ko'pchiligingiz esa itoatsiz bo'lganingiz sababligina yomon ko'rasizlar».

60. Ayting: «Sizlarga Allohning huzurida bundan ko'ra yomonroq «savob» (jazo oladigan kimsalar) haqida xabar beraymi? Ular Allohning la'natiga duchor bo'lgan, g'azabiga giriftor bo'lgan va maymun, to'ng'izlarga aylantirib qo'yilganlar hamda shaytonga qul bo'lgan kimsalardir. Ana o'shalar eng yomon martabada bo'lgan va butunlay to'g'ri yo'ldan ozgan kimsalardir.

61. Ular sizlarning oldingizga kelganlarida: «Iymon keltirdik», deydilar. Holbuki, ular (ey Muhammad, sizning huzuringizga) kofir holda kirib, kofir holda chiqurlar. Alloh ular yashiruvchi bo'lgan narsani, (ya'ni dillaridagi kufrni) juda yaxshi bilguvchidir.

62. Ularning ko'plarini gunoh, zulm tomonga va haromxo'rlikka chopayotganlarini ko'rasiz. Qilayotgan ishlari naqadar yomon ish!

63. Olim va donishmandlari ularni gunoh so'zlardan, haromxo'rlikdan qaytarmaydilmirmi?! Qilayotgan hunarlari naqadar yomon hunar.

64. Yahudiylar: «Allohning qo'li bog'liq (ya'ni baxil)», dedilar.— O'zlarining qo'llari bog'lanib qolgay va aytgan gaplari bilan la'natga uchragaylar.— Yo'q! U zotning qo'llari ochiqdir va O'zi istagandek infoq-ehson qilur. Sizga Parvardigoringiz tomonidan nozil qilingan narsa (Qur'on) ulardan ko'plariga tug'yon va kufrni ziyoda qilishi shubhasizdir. Ularning oralariga to qiyomat kunigacha ketadigan bug'zu adovatni tashlab qo'yganmiz. Ular qachon (Sizga qarshi) urush olovini yoqsalar, Alloh uni o'chirur. Ular yerda buzg'unchilik qilib yururlar. Alloh esa buzg'unchi kimsalarni sevmay.

65. Agar ahli kitob iymon keltirib, Allohdan qo'rqsalar edi, Biz albatta yomonliklarini o'chirgan va jannat ne'matlariga doxil qilgan bo'lar edik.

66. Agar ular Tavrotga, Injilga va Parvardigorlari tomonidan nozil qilingan barcha narsalarga amal qilganlarida edi, ustlaridan (osmondan) ham, ostlaridan (erdan) ham rizqlangan bo'lur edilar. Ularning oralarida adolat egalari bo'lgan kishilar ham bor. Ammo ularning ko'plari naqadar yomon amallarni qiladilar.

67. Ey payg'ambar, sizga Parvardigoringiz tomonidan nozil qilingan narsani yetkazing!, Agar (bu farmonga amal) qilmasangiz, Uning elchiligini (bandalariga) yetkazmagan bo'lursiz, Alloh Sizni odamlardan (zararidan) saqlagay. Albatta Alloh kofir qavmni hidoyat qilmas.

68. Ayting: «Ey axli kitob, to Tavrotga, Injilga va sizlarga Parvardigoringiz tomonidan nozil qilingan barcha narsalarga amal qilmaguningizcha, hech qanday dinda emassizlar. (Ey Muxammad), sizga Parvardigoringiz tomonidan nozil qilingan narsa ulardan ko'plariga tug'yon va kufrni ziyoda qilishi

shubhasizdir. Bas, siz bu kofir qavm (qilmishi)dan mahzun bo'lmang!

69. Albatta iymon keltirgan zotlar yahudiy bo'lganlar, sobiiylar (farishtalarga sig'inuvchilar) va nasroniylar — (ulardan) qaysilari (iymonga kelib) Allohga, oxirat kuniga ishonsa va yaxshi amallar qilsa, o'shalar uchun xavfu xatar, g'am-anduh yo'qdur.

70. Biz Bani Isroilning ahd-paymonini oldik va ularga payg'ambarlar yubordik. Qachon ularga bir payg'ambar nafslari xohlamagan biron hukmni keltirsa, birovlarini yolg'onchi qiladilar, birovlarini esa o'ldiradilar.

71. Va (bu qilmishlari natijasida) hech qanday fitna bo'lmaydi, deb o'ylab ko'ru kar bo'lib oldilar. So'ng (tavba qilganlarida) Alloh tavbalarini qabul qildi. Keyin ulardan ko'plari yana ko'r va kar bo'lib oldilar. Alloh qilayotgan amallarini ko'rguvchidir.

72. «Alloh - Masih binni Maryamdir», degan kimsalar aniq kofir bo'ldilar. Holbuki, Masih: «Ey Bani Isroil, Parvardigorim va Parvardigoringiz bo'lmish Allohga bandalik qilingiz!» — demishdir. Albatta kimda-kim Allohga shirk keltirsa, Alloh unga jannatni harom qilur va borar joyi do'zax bo'lur. Zulm qilguvchilar uchun biron yordamchi bo'lmas.

73. «Alloh — Uchtaning (ya'ni Alloh, Maryam, Iysoning) biridir», degan kimsalar ham aniq kofir bo'ladilar. Chunki yagona Ilohdan boshqa biron iloh yo'qdir. Agar aytayotgan gaplaridan to'xtamasalar, albatta ulardan kofir bo'lgan kimsalarni alamli azob ushlaydi.

74. Axir, Allohga tavba qilib, mag'firat qilishini so'ramaydilar mi?! Alloh mag'firatli, mehribon-ku!

75. Masih binni Maryam faqat bir payg'ambar bo'lib, undan ilgari ham ko'p payg'ambarlar o'tgandir. Uning onasi esa siddiqa — Allohga haqqi-rost iymon keltirgan ayoldir. Ikkalalari ham taom yer edilar. (Ey Muhammad), oyat-hujjatlarni ularga qanday bayon qilishimizni ko'ring, so'ng ularni qanday bo'hton tomonga og'ayotganlarni ko'ring!

76. Ayting: «Allohni qo'yib, sizlar zarar ham, foyda ham berishga ega bo'lmagan narsalarga ibodat qilasizmi? Alloh eshitguvchi, bilguvchidir».

YETTINCHI JUZ'

*****

77. Ayting: «Ey ahli kitob, diningizda noto'g'ri tomonga tajovuz qilmang va (islom kelishidan) ilgari yo'ldan ozgan va ko'plarni yo'ldan ozdirgan hamda to'g'ri yo'ldan chiqib ketgan qavmning nafs havolariga ergashmang!

I z o h . Yahudiylar Isoni otasiz tug'ilgani uchun «valadi zino», ya'ni «haromdan bo'lgan bola», deb haqorat tuhmat qilar edilar. Nasroniylar esa «Iso — xudoning o'g'li» deyishar edi. Shuning uchun bu oyatda har ikki toifaga: «Diningizda noto'g'ri tomonga tajovuz qilmang», deb xitob etiladi.

78. Bani Isroil orasidan kofir bo'lgan kimsalar Dovud va Iyso binni Maryam tilida la'natlangandirlar. Bunga sabab ularning qilgan isyonlari va tajovuzkor bo'lganlaridir.

79. Ular bir-birlarini qilgan nолоyiq ishlaridan qaytarmas edilar. Bu qilmishlari naqadar yomon ish!

80. Ulardan ko'plari kofir bo'lgan kimsalarni do'st tutganlarini ko'rasiz. Ularga nafs havolari naqadar yomon narsani — Allohning g'azabini keltirdi. Endi ular abadiy azobda qolguvchidirlar.

81. Agar Allohga, payg'ambarga va unga nozil qilingan kitobga imon keltirganlarida edi, ularni — kofirlarni do'st tutmagan bo'lur edilar. Lekin ulardan ko'plari itoatsiz kimsalardir.

82. Iymon keltirgan zotlarga eng qattiq adovat qilguvchi odamlar yahudiylar va mushrik bo'lgan kimsalar ekanini ko'rasiz. Iymon keltirgan zotlarga eng yaqin do'st bo'lguvchilar esa: «Biz nasroniylarmiz», degan kishilar ekanini ko'rasiz. Bunga sabab ularning orasida olimlar va rohiblar bor ekanligi va ularning kibr-havo qilmasliklaridir.

83. Ular payg'ambarga nozil qilingan narsani (Qur'onni) eshitgan paytlarida, uning haq ekanini bilganlari sababli ko'zlaridan yosh quyilayotganini ko'rasiz. Ular: «Parvardigoro, imon keltirdik. Bas, bizni guvoxlik berguvchilar qatoriga yozgin», deyilar.

I z o h . Ushbu oyatlar Habash davlatidagi nasroniylar haqida nozil bo'lgan. Islomning ilk davrlarida Makka mushriklari payg'ambar alayhis-salomga imon keltirgan sahobalarga turli tazyiqlar o'tkazib, musulmonlar uchun Makkada yashash nihoyat darajada qiyinlashib ketganida Rasululloh bir qancha sahobaga Habash yurtiga hijrat qilishni buyurdilar. U yerda nasroniylar yashar edilar. Musulmonlar borganlarida Habashiston podshohi Najoshiy ulardan kim ekanliklarini va qaysi dinga ishonishlarini so'rab-surishtiradi. Bular o'zlarining arab yurtidan kelganliklarini, dinlari Islom, payg'ambarlari Muhammad alayhis-salom ekanini aytadilar. Najoshiy: «Bu qanday din va qaysi kitobga amal qiladi, u qanday payg'ambar?» — deb so'raganida, musulmonlar payg'ambar alayhis-salom haqlarida ma'lumot berib, Islomning mohiyatini so'zlab beradilar va Qur'on oyatlaridan tilovat qiladilar. Shunda Najoshiy va boshqa nasroniy ulamo va

rohiblar Islom haq din ekaniga, Qur'onning esa ilohiy kitob ekaniga tan beradilar va bu kitob oyatlarining ta'siridan ko'zyoshlarini to'xtata olmay qoladilar. Najoshiy esa: «Bu kitob bilan bizning Injilimizning asli — manbai bittaga o'xshaydi», deydi va musulmonlarga bu yurtida bimalol yashashlari uchun qulayliklar hozirlab berishni buyuradi. Bu voqealardan xabar topgan o'sha yerlik yahudiylar: «Nasroniylar o'z dinlaridan chiqib, musulmon bo'lib ketdilar», deb malomat qilganlarida, nasroniy ulamo va rohiblari ularga javoban bunday deydilar:

84. «Bizga nima bo'ldiki, o'zimiz Allohga va bizga kelgan haq dinga ishonmaymiz-u, yana Parvardigorimiz bizni ham bu solih qavm bilan birga (jannatga) doxil kilishini tama' qilamiz?!»

85. Bas, shu gaplari sababli Alloh ularni ostidan daryolar oqib turadigan, ular abadiy yashaydigan jannatlar bilan mukofotladi. Bu chiroyli amal qilguvchilarning mukofotidir.

86. Kofir bo'lgan va Bizning oyatlarimizni yolg'on degan kimsalar esa jahannam egalidir.

87. Ey mo'minlar, Alloh Sizlar uchun halol qilib qo'ygan pokiza narsalarni harom demanglar va (Alloh belgilagan chegaradan) tajovuz qilmanglar! Albatta, Alloh tajovuzkor kimsalarni sevmas.

88. Alloh sizlarga rizq qilib bergan halol, pok narsalardan yenglar va o'zlaringiz iymon keltirgan Allohdan qo'rqinglar!

89. Alloh sizlarni tillaringizdagi behuda qasamlaringiz sababli jazolamaydi. Balki (dillaringizdagi) mahkam tuggan qasam sababli (agar shunday qasamni buzsangiz) jazolaydi. Bas, uning kafforati o'z oilangizni boqadigan o'rtacha taomlardan o'nta miskinga taom berish yoki ularning sarposini qilish, yoxud bir qulni ozod qilishdir. Kim (bu narsalarni) topa olmasa, uch kun ro'za tutsin! Mana shu — qasam ichgan (va uni buzgan) paytingizdagi qasamlaringiz kafforatidir. Qasamlaringizni (buzishdan) saqlaningiz. Shukr qilishingiz uchun Alloh sizlarga o'z oyatlarini mana shunday ochiq-oydin bayon qilur.

90. Ey mo'minlar, aroq (mast qiladigan ichkilik ichish), qimor (o'ynash), butlar (ya'ni ularga sig'inish) va cho'plar (ya'ni cho'plar bilan folbinlik qilish) shayton amalidan bo'lgan harom ishdir. Bas, najot topishingiz uchun ularning xar biridan uzoq bo'lingiz!

91. Ichkilik, qimor sababli shayton o'rtalaringizga bug'zu adovat solishni hamda sizlarni Allohni zikr qilishdan va namoz o'qishdan to'sishni istaydi, xolos! Endi to'xtarsizlar!

I z o h. Bu hukm Qur'ondagi aroq, qimor... haqidagi oxirgi hukmdir, musulmonlar mana shu hukmga amal qilishlari farzdir. Qur'on odatdagidek bu narsalarni quruqdan-quruq harom deyish bilan kifoyalanmay, nima sababdan harom qilinganini ham bayon qiladi.

92. Allohga itoat qilingiz, payg'ambarga buyinsuningiz va (haromdan) ehtiyot

bo'lingiz! Agar (itoatdan) bosh tortsangiz, bilingizki, payg'ambarimiz zimmasida faqat (bizning hukmlarimizni) ochiq-ravshan qilib yetkazish bor, xolos.

93. Iymon keltirgan va yaxshi amallar qilgan zotlar uchun — agar (harom narsalardan) saqlanib, iymon va yaxshi amallarida sobit bo'lsalar, so'ngra o'zlarini saqlab (u narsalarning haromligiga) iymon keltirsalar, so'ngra Allohdan qo'rqib, chiroyli amallar qilsalar — (ilgari) yeb-ichgan narsalarida gunoh, yo'qdir. Alloh chiroyli amal qilguvchilarni sevadi.

94. Ey mo'minlar, albatta Alloh g'oyibda (ko'rmay) turib o'zidan qo'rqadigan kishilarni bilish uchun sizlarni (haj safarida bo'lgan chog'ingizda) qo'l va nayzalarangiz yetgudek ovlar bilan imtihon qilur. Mana shu (ogohlantirishdan) keyin kim haddidan ohsa (ihromda bo'lgan holda ov ovlasa), uning uchun alamli azob bordir.

95. Ey mo'minlar, ihromda bo'lgan chog'ingizda biron ovni o'ldirmang! Sizlarning orangizdan kim qasddan biron ovni o'ldirsa, (uning zimmasida) chorva mollaridan o'ldirgan ovi barobarida jazo bordirki, u Ka'baga yetib borguvchi hadya bo'lib, unga o'zlaringdan ikki adolat egasi hakamlik qilur. Yoki (uning zimmasida) kafforat — (o'sha ovning qiymati barobarida) miskinlarga taom berish yo o'z ishining ziyonini totib ko'rishi uchun shuning (ya'ni o'sha qiymatning) barobarida ro'za tutish bordir. Ilgari o'tgan ovlarni Alloh afv etdi. Kim yana qaytib (ov) qilsa, undan Alloh intiqom olur. Alloh qudrat va intiqom sohibidir.

96. Sizlarga o'zingiz va boshqa musofirlar foydalanishi uchun dengiz (suv) ovi va uning yemishlari (ya'ni sizlar ovlamay o'zi sohilga chiqib qolgan narsalar) halol qilindi. Va modomiki ihromda ekansizlar, sizlarga quruqlik ovi harom qilindi. (Qiyomat kuni) dargohida to'planadigan Allohdan qo'rqingiz!

97. Alloh Ka'ba — Bayt-ul-haromni, urush harom etilgan oyni, hadya (qurbonliq) va hadya belgilarini (hadya uchun atalgan jonivorlarga osib qo'yiladigan hadyalik alomatlarini) odamlar uchun to'g'rilik asosi qilib qo'ydi.

I z o h . Odamlar Ka'bani muqaddas deb bilganlari uchun u yerda urushmas edilar. Agar Ka'baga biron-bir qotil kirib qolsa, to chiqmagunicha unga tegmaydilar. Urush harom qilingan oylarda (Zul-qa'da, Zul-hijja, Muharram va Rajab oylarida) esa odamlar uchun hech qanday urush xavfi yo'qdir. Alloh yo'lga hadya (qurbonlik) qilingan yoki hadyalik belgisi osib qo'yilgan jonivorlarga ham hech kim tegmas, agar ochlikdan sillalari qurib qolsa ham u jonivorlarni so'yib yeyishni gunoh deb bilardilar. Yuqorida sanab o'tilgan holatlar kishilarda to'g'rilik-rostlik xislatlarini tarbiyalashga qaratilgan.

Bu (narsa) Alloh osmonlar va yerdagi bor narsani bilishini -- Alloh hamma narsani bilguvchi ekanini bilishinglar uchundir.

98. Albatta, Alloh azobi qattiq zot ekanini va albatta Alloh mag'firatli, mehribon ekanini bilingiz!

99. Payg'ambar zimmasida faqat yetkazish bor, xolos. Alloh oshkor etgan narsangizni ham, yashirgan narsangizni ham bilur.

100. (Ey Muhammad), ayting: «Garchi nopok narsaning ko'pligi sizni qiziqtirsa ham, nopok narsa pok narsaga barobar bo'lmas. Bas, axli donish, najot topishingiz uchun Allohdan qo'rqingiz!

101. Ey mo'minlar (Alloh sizlardan kechib yuborgan), ochilganda sizlarni xafa qiladigan narsalar haqida so'ramanglar! Qur'on nozil bo'layotganda u narsalar haqida so'rasangiz, sizlarga ochib beriladi (ya'ni zimmangizga yuklanadi). Holbuki, Alloh u narsalarni kechib yuborgan edi. Alloh mag'firatli, haliymdir.

102. U narsalar haqida sizlardan oldingi qavm so'ragan edi. So'ngra esa u narsalarni inkor qiluvchilarga aylandilar.

I z o h . Bani Isroil qavmi o'z payg'ambarlaridan Alloh ularga buyurmagan narsalarni so'rar edilar. Keyin payg'ambar ularga o'sha narsalarni qilishga amr qilganida esa bosh tortdilar. Shuning uchun Qur'on musulmonlarga Alloh buyurmagan ishlarni so'rab-surishtiravermay, o'zlariga buyurilgan ibodatlarni sidqidildan ado etaverishni uqtiradi.

103. Alloh na «bahiya», na «soiba», na «vasiyla» va na «homiy» qilishga (buyurgani) yo'q. Lekin kofir kimsalar Alloh sha'niga yolg'on to'qimoqdalar. Ularning ko'plari aqlsizdirlar.

I z o h . Islom kelishidan ilgari arablarda shunday odat bor edi: beshta tuqqan tuyaning qulog'ini kesib, butlarga hadya etardilar. Shundan keyin uni sog'ish harom deb hisoblanar edi. Bunday tuyani «bahiya» deb atashardi. Biron kishi betob bo'lib qolsa: «Sog'ayib ketsam, tuyamni Tangri yo'lida haydab yuboraman», deb qasam ichardi. So'ng sog'aygach, tuyasini ko'chaga haydab chiqarar va undan hech kim foydalanmas edi va uni «soiba» deb atashar edi. Arablar ketma-ket ikkita urg'ochi bo'taloq tuqqan ona tuyani ham «vasiyla» deb atab, butlarga qurbonlik qilar edilar. «Homiy» esa pushtidan o'n bo'taloq bo'lgan erkak tuyadir. Arablarning odaticha, bunday tuyani ham o'z ishini qilib bo'lgan deb hisoblanib, bo'sh qo'yib yuborilar edi. Mazkur oyat bu ishlarning birontasi Tangrining farmoni emasligini va xurofot ekanligini uqtiradi.

104. Qachon ularga: «Alloh nozil qilgan narsaga va payg'ambarga kelinglar», deyilsa, ular: «Biz uchun ota-bobolarimizni nimaning (ya'ni qaysi dinning) ustida topgan bo'lsak, o'sha yetarli», deyishadi. Agar ota-bobolari hech narsani bilmaydigan va haq yo'lni topa olmaydigan bo'lsalar ham-a?!

105. Ey mo'minlar, o'zingizni bilingiz! (Ya'ni gunohlardan saqlaningiz!) Modomiki, haq yo'lni tutgan ekansiz, adashgan kimsalar sizlarga zarar yetkaza olmas. Barchangiz ham Allohga qaytishingiz bordir. Ana o'shanda Alloh sizlarga qilib o'tgan amallaringizning xabarini berur.

I z o h . Bu oyatni payg'ambar alayhis-salom shunday sharxlagan ekanlar: «Yaxshilikka yuringiz, yomonlikdan qaytingiz. Qachon odamlarning baxillikka, nafsu havoga va molu dunyoga berilib ketganlarini ko'rsangiz, o'zingizni bu illatlardan saqlangiz, shunda ularning qilgan ishlarining sizga zarari bo'lmaydi».

106. Ey mo'minlar, birovigizga o'lim kelganda — vasiyat qilar vaqtida o'zingizdan (ya'ni musulmonlardan) bo'lgan ikki adodat egasi yoki agar biror yerga safar qilib, o'sha yerda sizga o'lim yetgan bo'lsa, o'zgalardan bo'lgan ikki kishi o'rtalaringizda guvoh bo'lsin! U guvohlarni namoz o'qib chiqqanlaridan keyin tutasizlar. Agar (ularning adolat qilishiga) shubha qilsangiz, ular Alloh nomiga bunday qasam ichadilar: «Garchi guvohlik beriluvchi, ya'ni merosxo'r qarindoshimiz bo'lsa-da, bu qasamimizni ozgina qiymatga almashtirmaymiz va Alloh uchun bergan guvohligimizni yashirmaymiz. Zotan u holda biz hech shak-shubhasiz gunohkorlardan bo'lib qolamiz».

107. Agar ularning gunohkor bo'lganlari (ya'ni yolg'on guvoxlik berganlari) ma'lum bo'lib qolsa, u holda ularning o'rinlariga turadigan, merosga haqdor kishilardan bo'lgan boshqa ikki kishi (guvohlik berish uchun) eng loyiq kishilardir. Bas, bu ikkovi ham: «Bizning bergan guvohligimiz ularning guvohligidan to'g'riroq, biz (bu guvohlik berishda) haqdan tajovuz qilganimiz yo'q. Chunki u holda biz hech shak-shubhasiz zolimlardan bo'lib qolurmiz», deb Alloh nomiga qasam ichadilar.

108. Mana shu rost guvoxlik berishlariga yoki qasamlaridan keyin yana qayta qasamlar ichilishidan (ya'ni sharmanda bo'lishlaridan) qo'rqishlariga yaqinroq hukmdir. (Ey mo'minlar), Allohdan qo'rqingiz va Unga quloq tutingiz! Zotan Alloh itoatsiz qavmni haq yo'lga hidoyat qilmas.

109. Alloh payg'ambarlarini to'plab: «Sizlarga (ya'ni, qilgan da'vatingizga ummatlaringiz tomonidan) qanday javob bo'ldi?» — deb so'raydigan kunida, ular: «Biz bilmaymiz. Faqat Sening O'zinggina g'ayb ilmlarining bilimdonisan», deyilar.

110. Eslang (ey Muhammad), Alloh aytgan edi: «Ey Iyso binni Maryam, senga va validangga bergan ne'matimni — Seni Ruhul-Quds (Jabroil) bilan quvvatlantirganimda, odamlarga beshikda (go'dakligingda) ham balog'atga yetgan holingdagi kabi so'zlaganingni, senga kitob — xat va hikmat — ilmni, Tavrot va Injilni bildirganimni va Mening iznim-ixtiyorim bilai loydan qush timsolini yasaganingni, so'ngra unga puflaganingda, Mening iznim-ixtiyorim bilan rostakam qushga aylanganini, Mening iznim-ixtiyorim bilan ko'r va peslarni tuzatganingni va Mening iznim-ixtiyorim bilan o'liklarni (tiriltirib, qabrlaridan) chiqarganingni eslagin! Yana Bani Isroilga bu mo'jizalarni keltirgan paytingda ularni seni (halok qilishdan) to'sganimni eslagin! O'shanda ularning oralaridagi kofir bo'lgan kimsa: "Bu ochiqdan-ochiq sehrdan o'zga narsa emas", deyishgan edi.

111. Yana havoriylarga (sen orqali): «Menga va payg'ambarimga iymon keltiringlar», deb vahiy yuborganimda, ular: «Iymon keltirdik. (Ey Parvardigor), bizning itoat qilguvchilar ekanimizga O'zing shohid bo'l», deganlarini eslagin!

112. Havoriylar: «Ey Iyso binni Maryam, Parvardigoring bizga osmondan bir dasturxon nozil qilishga qodirmi?» — degan paytlarida (Iyso ularga): «Agar

mo'min bo'lsangizlar, Allohdan qo'rqinglar», deb javob qildi.

113. Ular dedilar: «Biz (faqatgina) u dasturxondan yeyishni va ko'ngillarimiz taskin topishini hamda sening rost so'zlaganingni aniq bilib, u dasturxonga guvohlik beruvchilardan bo'lishni istaymiz».

114-115. (Shunda) Iyso binni Maryam: «Ey Tangrim, Parvardigor, bizga osmondan bir dasturxon nozil qilginki, u avvalu oxirimiz uchun bayram va Sening oyat-mo'jizang bo'lib qolgay. Bizni (shu ne'matdan) bahramand qilgil. O'zing eng yaxshi rizq berguvchisan», deganida, Alloh aytdi: «Men uni sizlarga tushirguvchiman. Ammo shundan keyin sizlardan kimda-kim kofir bo'lsa, uni shunday azobga giriftor qilamanki, butun olamlardan biron odamni unday azoblamagayman».

116. Eslang (ey Muhammad), Alloh: «Ey Iyso binni Maryam, odamlarga: «Allohni qo'yib, meni va onamni xudo qilib olinglar», deb sen aytdingmi?» — deganida, (Iyso) aytdi: «Ey pok Parvardigor, haqqim bo'lmagan narsani aytish men uchun durust emas-ku. Agar aytgan bo'lganimda, Sen albatta bilar eding. Zotan Sen dilimdagi bor narsani bilursan. Ammo men Sening huzuringdagi hech narsani bilmasman. Faqat Sen O'zing g'ayb ilmlarining bilimdonisan.

117. Men ularga faqat O'zing amr qilgan gapnigina aytdim: «Parvardigoringiz bo'lmish Allohga ibodat qilingiz!» Va oralarida bo'lgan muddatimda ularning ustida guvoh bo'lib turdim. Meni O'z huzuringga chorlaganingdan keyin esa, Sen O'zing ularning ustida kuzatuvchi bo'lding. Sen O'zing hamma narsaga guvohdirsan.

118. Agar ularni azoblasang, ular Sening ojiz bandalaring. Agar ularni mag'firat qilsang, albatta Sen O'zing qudrat, hikmat egasidirsan».

119. Alloh aytdi: «Bu kun (ya'ni qiyomat kuni) haqqi-rost iymon keltirganlarga rost so'zlari foyda beradigan kundir». Ular uchun ostidan daryolar oqib turadigan jannatlar bordir. Ular unda abadiy qolajaklar. Ulardan Alloh rozi bo'ldi, ular ham Allohdan rozi bo'ldilar. Bu esa ulug' baxtdir.

120. Osmonlar va yer hamda ulardagi bor narsa Allohning mulkidir. U hamma narsaga qodirdir.

AN'OM SURASI

Makkada nozil qilingan va bir yuz oltmish besh oyatdan iborat bu surada so'z e'tiqod va iymon mohiyati ustida boradi. U mavzu e'tibori bilan Madinada nozil bo'lgan Baqara, Ol-i Imron, Niso va Moida suralaridan keskin farq qiladi. Bu surada islomiy jamiyatning o'ziga xos belgilari — ro'za, haj, oilaviy masalalar yoki jihad hukmlari, yoxud ahli kitoblar va boshqalar xususida so'zlanmaydi. Balki unda e'tiqod va iymonga aloqador markaziy masalalar — Allohning zoti va sifatleri, vahiy va payg'ambarlik mohiyati hamda qayta tirilish va qiyomat kunida bo'ladigan hisob-kitob borasida so'z yuritiladi.

«An'om»dagi oyatlar Alloh yaratuvchilikda ham, shariat qonunlarida ham, ma'budlikda ham yagona, deb uqtiradi. Yana u payg'ambarlar otasi - Ibrohim alayhis-salom va uning zurriyotidan bo'lgan bir qancha payg'ambarlar haqida hikoya qiladi. Bulardan tashqari, yashab turgan dunyomiz inson uchun sinov-imtihon olami ekanligi aytilib, inson bu dunyoda Allohning xalifasidir, deb ta'kidlanadi. Binobarin, bu dunyoni obod-osoyishta qilish ham, xarob-vayronaga aylantirish ham insonning o'z qo'lida ekanligi yana bir bora eslatib o'tiladi. Boshqa suralar bo'linib-bo'linib, har xil muddatlarda nozil qilingani holda bu sura Makkada bir kechada daf'atan to'la nozil bo'lgan.

Bu surada yana chorva hayvonlari va ular haqidagi xukmlar ham bayon etilgani uchun u «An'om» — «Chorvalar» deb ataladi.

Mehribon va rahmli Alloh nomi bilan (boshlayman).

1. Hamdu sano osmonlar va yerni yaratgan, zulmatlar va nurni taratgan Alloh uchundir. So'ngra (ya'ni Uning shunday yagona ekanligi haqidagi hujjatlarni ko'ra turib) kofir bo'lgan kimsalar Parvardigorlariga (o'zgalarni) tenglashtiradilar.

2. U sizlarni (Otangiz Odam Atoni) loydan yaratib, so'ngra ajalni (ya'ni tiriklik muddatini) belgilab qo'ygan zotdir. Uning huzurida yana bir belgilangan ajal (ya'ni tirilish muddati) bordir. Shundan keyin ham sizlar (ey kofirlar) shak-shubha qilmoqdasiz.

3. U osmonlaru yerdagi yakkayu yagona Allohdirkir, sizlarning yashirgan va oshkor qilgan narsangizni ham, qilgan kasbu koringizni ham bilur.

4. Ularga (ya'ni kofirlarga) Parvardigorlarining oyatlaridan biron oyat kelsa, albatta, undan yuz o'giruvchi bo'ldilar.

5. Ularga haq (Qur'on) kelganda uni ham yolg'on dedilar. Endi yaqinda ularga o'zlari masxara qiluvchi bo'lgan narsaning xabarlar kelajak (ya'ni Qur'onda aytilgan xabarlar haq ekanligini bilib oladilar).

6. Ulardan ilgari necha asrlarni (zamonlarni) halok qilganimizni ko'rmadilarmi?! Ularga (ya'ni o'sha asrlarda yashagan odamlarga) yerda sizlarga bermagan joylarni bergan, ustlaridan samoni (ya'ni yomg'irni) serob qilib yuborgan, ostlaridan daryolarni oqizib qo'ygan edik. Bas, gunoxlari sababli o'shalarni ham halok qildik va ulardan so'ng yana boshqa asrlarni paydo qildik.

7. (Ey Muhammad), agar sizga qog'ozga (yozilgan) bir maktub tushirsak va uni qo'llari bilan ushlab ko'rsalar ham kofir bo'lgan kimsalar: "Bu ochiq sehrdan o'zga narsa emas!", degan bo'lur edilar.

8. «Unga (ya'ni Muhammadga payg'ambarligini tasdiq etadigan) biron farishta tushsa edi», dedilar. Agar farishta tushirsak, ish tugatilgan bo'lur edi. So'ngra ularga qarab turilmas.

I z o h. Buni shunday tushunmoq lozim: agar osmondan ular talab etgan farishta tushsa-yu, shundan keyin ham iymon keltirmay kufrlarida oyoq tirab turib olsalar, «ish tugatilgan», ya'ni hech qanday muhlat berilmay, ular darhol halok qilingan bo'lur edilar. Ayrim ishonmaydigan kimsalar: «Agar payg'ambar bizga o'xshagan odam ekan, farishta bo'lganida unga iymon keltirardik», deganlarida, ularga javoban quyidagi oyat nozil bo'ldi.

9. Agar uning (payg'ambarning) o'zini farishta qilsak ham, uni er kishi (ya'ni inson suratida) qilgan va ularga noaniq holda turgan narsani yana xiralashtirgan bo'lur edik.

I z o h. Chunki farishtalar nurdan yaratilgan bo'lganlari uchun agar inson suratiga kiritilmasa, kishilar ularni ko'ra olmaydilar. Inson suratida ko'rganlarida esa farishta ekanligiga ishonmaydilar.

10. (Ey Muhammad), sizdan avval o'tgan payg'ambarlarning ustidan ham kulingan. So'ng ularni masxara qilgan kimsalarni o'sha kulgilari o'rab, (domiga tortib) ketgan (ya'ni halok qilgan).

11. Ayting: «Yerni aylanib sayru sayohat qilinglar, so'ngra (payg'ambarlarni) yolg'onchi qilguvchilarning oqibati qandoq bo'lganini ko'ringlar».

12. Ayting (so'rang): «Osmonlar va yerdagi narsalar kimniki?» Ayting: «Allohniki». U O'z ustiga osmonu yerdagi bor mavjudotga rahmat-marhamat qilishni yozib qo'ygandir. U albatta sizlarni hech shak-shubhasiz bo'lgan qiyomat kuniga to'playdi. Faqat o'zlariga ziyon qilgan kimsalargina iymon keltirmaydilar.

13. Kecha va kunduzga jo bo'lgan bor narsa Uningdir. U eshitguvchi, bilguvchidir.

14. Ayting: «O'zi rizqlanmay (taomlanmay barchani taomlantirgan) holida osmonlar va yerning yaratguvchisi bo'lgan Allohdan o'zgani do'st tutaymi?!» Ayting: «Albatta, men Allohga bo'yinsunguvchi kishilarning avvalgisi bo'lishga ma'murman (amr qilinganman)». Hargiz mushriklardan bo'lmang!

15. Ayting: «Albatta, men agar Parvardigorimga itoatsizlik qilsam, ulug' kunda (qiyomatda Alloh tomonidan) bo'ladigan azobdan qo'rqaman».

16. O'sha kunda kimdan (azob) chetlatilsa, bas, unga Alloh rahm qilibdi. Mana shu ochiq najotdir!

17. Agar Alloh sizni (kambag'allik, xastalik kabi) biron ziyon bilan ushlasa, bas, uni faqat O'zigina aritguvchidir. Agar sizni biron yaxshilik bilan ushlasa, bas, bilingki, U hamma narsaga qodirdir.

18. Uning o'zi bandalari ustida g'olibdir. Uning O'zi hikmat sohibi (har narsadan) ogohdir.

19. Ayting (so'rang): «Qay narsa eng ulug' guvoh bo'lur?» Ayting: «Alloh. U men bilan sizlarning o'rtamizda guvoxdir. Sizlarni va Qur'on-etib borgan kishilarni (oxirat azobidan) ogohlantirishim uchun menga — mana shu Qur'on vahiy qilindi. Sizlar haqiqatan xam: «Alloh bilan birga boshqa xudolar ham bor, deb guvoxlik bera olasizmi?» Ayting: «Men bunday guvoxlik bermayman!» Ayting: «Hech shak-shubhasiz Alloh yakkayu yagonadir. Albatta men sizlarning shirkingizdan pokman».

20. Biz kitob ato qilgan kimsalar (ya'ni yahudiy va nasroniylar) uni (Muhammad payg'ambarni) o'z bolalarini tanigan kabi taniydilar. O'zlariga ziyon qilgan kimsalargina iymon keltirmaydilar.

21. Alloh sha'niga yolg'on to'qigan yoki Uning oyatlarini yolg'on degan kimsadan ham zolimroq kim bor?! Albatta, bunday zolimlar najot topmaslar.

22. Ularning barchalarini to'plab, so'ngra mushrik bo'lgan kimsalarga sizlar: «(Allohning sheriklari deb) gumon qilgan butlaringiz qani?!» — deb so'raydigan Kunimizni (eslang)!

23. Keyin ularning aldov-yolg'onlari faqat shu bo'lur: «Parvardigorimiz Allohga qasamki, bizlar mushrik emas edik».

24. (Ey Muhammad), ular (barcha sirlarni bilguvchi bo'lgan Alloh taolo huzurida yolg'on so'zlash bilan) o'zlarini qanday aldaganliklarini va to'qib olgan «xudolari» yo'q bo'lib qolganligini ko'ring!

25. Ulardan sizga quloq tutadiganlari ham bor, (lekin) Biz uni (Qur'onni) anglamasliklari uchun dillarini pardalab, quloqlarini og'ir qilib qo'ydik. Ular bor oyatlarni (mo'jizalarni) ko'rsalar ham, u (oyat)larga iymon keltirmaydilar. Hattoki siz bilan janjallashgani oldingizga kelgan paytlarida ham, kofir bo'lgan kimsalar: «Bu (Qur'on) faqat avvalgilardan qolgan afsonalar, xolos», deyдилar.

26. Ular (o'zgalarni) undan (Qur'ondan) qaytaradilar va o'zlari ham undan chetlanadilar. Ular o'zlari sezmagan hollarida faqat o'zlarini halok qiladilar, xolos.

27. (Ey Muhammad), ularni do'zax ustida turg'azib qo'yilgan paytlarida: «Orzu edi, (dunyoga) qaytarilsak va Parvardigorimizning oyatlarini yolg'on demay, mo'minlardan bo'lsak», deganlarini ko'rsangiz edi.

28-29. Yo'q, (iymonga kelmaydilar. Faqat hozir) ularga ilgari yashirib yurgan narsalari oshkor bo'lib qoldi, xolos. Agar (dunyoga) qaytarilsalar, shubhasiz, o'zlari, man' qilingan ishlarga qaytadilar — albatta ular yolg'onchidirlar — va: «Hayot faqat dunyodagi hayotimizdir. Biz hech qayta tirilguvchi emasmiz», deb aytadilar.

30. Ularni Parvardigorlari huzurida turg'azib qo'yilgan paytlarida, Alloh: «Mana shu tirilish haq emasmi?!» — deganida, ular: «Parvardigorimizga qasamki, haq

ekan», deganlarini, Alloh esa: «Mana endi kofir bo'lib o'tganingiz sababli azob chekingiz!» — deb javob qilganini ko'rsangiz edi.

31. To to'satdan qiyomat kelib qolganda, ustlariga gunohlarini orqalab olgan hollarida: «U (dunyo)da qilgan sustkashligimizga hasrat-nadomatlar bo'lg'ay», deb qoladigan paytlarigacha Allohga ro'baro' bo'lishni yolg'on deb yurgan kimsalar o'zlariga ziyon qiladilar. Ular naqadar yomon narsani orqalab yuradilar-a!

32. Bu hayoti dunyo faqat (bir nafaslik) o'yin-kulgidir, xolos. Albatta, Allohdan qo'rqadigan kishilar uchun oxirat diyori yaxshiroqdir. Aql yurgazmaysizlarmi?!

33. (Ey Muhammad), ularning gaplari shak-shubhasiz sizni mahzun qilishini bilurmiz. Zotan, ular sizni yolg'onchi qilmaydilar, balki bu zolimlar Allohning oyatlarini inkor qiladilar.

34. Ma'lumki, sizdan avvalgi payg'ambarlar ham yolg'onchi qilinganlar. Bas, to ularga Bizning yordamimiz kelgunicha yolg'onchi qilinganlari va ozorlanganlariga sabr qilganlar. Allohning («Payg'ambarlarimni O'zim qo'llagayman») degan so'zlarini o'zgartira olguvchi biron kimsa yo'qdir. Axir sizga (ey Muhammad), o'tgan payg'ambarlarning ayrim xabarlar kelgan-ku!

35. Agar sizga ularning yuz o'girishlari og'ir botib (sabr qila olmasangiz), u holda yerga (kirib ketadigan) biron teshik yoki osmonga (chiqib ketadigan) biron narvon istab, ularga oyat-mo''jiza (topib) keltirishga qodir bo'lsangiz (shunday qilavering). Agar Alloh xohlaganda albatta ularni hidoyat ustida birlashtirgan bo'lur edi-ku! Bas, hargiz johillardan bo'lmang!

36. Albatta, eshita oladigan zotlargina (sizning da'vatingizni) qabul qilurlar. O'liklarni (kofirlarni) esa Alloh tiriltirur. So'ngra O'ziga qaytarilurlar.

37. «Unga (ya'ni Muhammadga) Parvardigoridan biron oyat-mo''jiza tushirilsa edi», dedilar. Ayting: «Albatta, Alloh (ular istagan) oyatni tushirishga qodirdir. Lekin ularning ko'plari (o'sha mo''jiza tushganidan keyin ham inkor qilsalar, qanday balo kelishini) bilmaydilar.

38. Yerda sudralib yurgan har bir jonivor, osmonda qanot qoqayotgan har bir qush xuddi sizlar kabi (Bizning qo'l ostimizdagi) jamoalardir. Kitobda (ya'ni taqdiri azal kitobida) biron narsani qo'ymay (yozganmiz). Keyin hammalari Parvardigorlari dargohiga to'planurlar.

39. Bizning oyatlarimizni yolg'on degan kimsalar zulmatlarda qolgan kar-soqovdirlar. Alloh xoxlagan kishisini adashtirur, xoxlagan kishisini To'g'ri yo'lda (barqaror) qilur.

40. Ayting (ey Muhammad,): «Allohdan o'zga ilohlar bor» degan so'zingizda) rostgo'y bo'lsangizlar, xabar beringiz-chi, agar sizlarga Allohning azobi kelsa yoki qiyomat qoyim bo'lsa, Allohdan o'zgaga duo-iltijo qilasizlarmi?!

41. Yo'q, Uning O'zigagina iltijo qilasizlar, bas, U agar xohlasa, sizlar duo-iltijo qilgan narsani (balo-musibatni) aritur. Allohga sherik deb biladigan butlaringizni esa unutib yuborursizlar.

42. (Ey Muhammad), ma'lumki, sizdan avvalgi millatlarga ham elchilar yuborganmiz. (Elchilarimizni ular yolg'onchi qilishgach), shoyad tavba-tazarru qilsalar, deb ularni balo va ziyonlar bilan ushlaganmiz.

43. Bizning baloyimiz yetganda ham tazarru qilmadilarmi?! (Albatta tavba-tazarru qilishlari lozim edi), lekin ularning dillari qotib qolgan va shayton qilib yurgan ishlarini o'zlariga chiroyli ko'rsatib qo'ygandir.

44. Endi — o'zlari uchun eslatma qilib berilgan narsani unutgan vaqtlarida, ularga hamma narsaning eshiklarini ochib qo'ydik. Qachonki o'zlariga berilgan narsalar bilan shod turganlarida, ularni to'satdan ushladik. Bas, butunlay nomurod bo'ldilar.

45. Bas, butun olamlarning Parvardigori Allohga xamd bo'lsinki, zolim qavmning dumlari qirqildi (halok qilindilar).

46. Ayting (ey Muhammad); «Xabar beringiz-chi, agar Alloh quloq va ko'zlaringizni tortib olsa va dillaringizni muhrlab qo'ysa, Allohdan o'zga qaysi bir iloh u a'zolari sizlarga keltirib berur?» Qarang, Biz oyatlarni qanday bayon qilmoqdamiz, so'ngra ular yuz o'girmoqdalar.

47. Ayting: «Xabar beringiz-chi, agar sizlarga Allohning azobi to'satdan yoki ochiqdan-ochiq (ya'ni kechasi yoki kunduzi) kelsa, zolim qavmdan o'zga birov halok qilinurmi?! (Yo'q, faqat zolim qavm, ya'ni sizlar halok qilinursizlar).

48. Biz payg'ambarlarni faqat (jannat haqida) xushxabar eltguvchi va (do'zax azobidan) ogoxlantirguvchi bo'lgan hollardagina yuboramiz. Bas, kimlar iymon keltirib, (o'zlarini) tuzatsalar, ularga xavfu xatar yo'qdir va ular g'amgin bo'lmaslar.

49. Bizning oyatlarimizni yolg'on degan kimsalar esa itoatsiz bo'lganlari sababli azobga giriftor bo'lurlar.

50. Ayting (ey Muhammad): «Sizlarga: «Huzurimda Allohning xazinalari mavjud», demaymai va g'aybni ham bilmayman. Yana sizlarga: «Men farishtaman», ham demayman. Men faqat o'zimga vahiy qilingan narsalargagina ergashurman». Ayting: «Ko'r bilan ko'rguvchi (ya'ni yo'lsiz bilan Allohning yo'lida yurguvchi) kishi barobar bo'lurmi?! Tafakkur qilmaysizlarmi?!»

51. (Ey Muhammad), bu (Qur'on) bilan o'zlari uchun Allohdan o'zga na bir do'st va na bir oqlovchi bo'lmagan holda Parvardigorlari dargohida to'planishdan qo'rqadigan zotlarni qo'rqiting! Shoyad ular (gunoh ishlardan) parhez qilsalar.

52. Ertayu kech Parvardigorlarining yuzini istab, Unga iltijo qiladigan zotlarni

(huzuringizdan) haydamang! Sizning zimmangizda ularning hisob-kitoblaridan hech narsa yo'qdir va sizning hisob-kitobingizdan ularning zimmalarida hech narsa yo'qdir. Bas, ularni haydab zolimlardan bo'lib qolmang!

53. «Bizlarning oramizdan ana o'shalarga Alloh in'om qilgan emishmi?» — deyishlari uchun ularning ba'zilarini bazilari bilan ana shunday imtihon qildik. Axir shukr qilguvchilarni Alloh yaxshiroq bilguvchi emas-mi?!

I z o h . Yuqoridagi ikki oyatning nozil bo'lishiga quyidagi voqea sabab bo'lgan. Ma'lumki, payg'ambar alayhis-salomga imyon keltirib, itoat etgan kishilarning ko'pchiligi kambag'al-bechoralar edi. Ular kechayu kunduz sidqidildan Allohga ibodat qilar edilar. Buni ko'rgan Makka zodagonlari payg'ambar alayhis-salomga: «Agar mana shu yalangoyoqlarni huzuringdan xaydaganingda bizlar senga ergashar edik», deyishadi. Shunda payg'ambarning ko'ngillari bo'linmasligi uchun yuqoridagi: «Bas, ularni haydab zolimlardan bo'lib qolmang!» — degan kalimalar bilan tugallangan oyat nozil bo'ladi. Keyin esa mushriklar: «Agar Muhammadning yo'li haq bo'lganida o'sha yo'lga bizlar yurgan bo'lur edik. Chunki tangri hech qachon bizdek zodagonlarni qo'yib, u yalangoyoqlarga to'g'ri yo'lni in'om etmaydi», deb da'vo qiladilar. Qur'on bu holni boylarni kambag'allar bilan imtihon qilish, deb atab: «Axir shukr qilguvchilarni Alloh yaxshiroq bilguvchi emasmi?» deydi.

54. Qachon sizning oddingizga Bizning oyatlarimizga imyon keltiradigan zotlar kelsalar: «Sizlarga tinchlik bo'lsin, Parvardigoringiz O'z zimmasiga rahmat qilishni yozgandir. Sizlardan kim bilmasdan biron yomonlik (gunoh) qilsa, so'ngra o'sha yomonligining ketidan tavba qilib, (o'zini) tuzatsa, bas, (gunohi kechiriladi), albatta (Alloh) mag'firatli, mehribondir», deb ayting.

55. (Haqiqiy mo'minlar kimlar ekani ma'lum bo'lishi) va jinoyatchi kimsalarning yo'li oshkor bo'lishi uchun oyatlarimizni mana shunday mufassal qilurmiz.

56. Ayting: «Men Allohdan o'zga – sizlar iltijo qilayotgan butlarga bandalik qilishdan qaytarilganman». Ayting: «Sizlarning havoyi-nafslaringizga ergashmayman. Zero u holda yo'ldan ozurman va hidoyat topguvchilardan bo'lmay qolurman».

57. Ayting: «Men Parvardigorim tarafidan (Uning yolg'iz ma'bud ekanligi xususida) aniq hujjatga egaman. Sizlar esa uni yolg'on dedingiz. Sizlar shoshtirayotgan narsa (ya'ni Allohning azobi) mening ilgimda emas. Hukm qilish faqat Allohning O'ziga xosdir. U faqat haqni so'ylar. U (haq bilan nohaqni) ajratguvchilarning eng yaxshisidir.

58. Ayting: «Agar sizlar shoshtirayotgan narsa mening ilgimda bo'lganida edi, albatta sizlar bilan o'rtamizdagi ish tugagan bo'lur edi (ya'ni men sizlarni darhol azoblagan bo'lur edim). Alloh zolimlarni juda yaxshi bilguvchidir».

59. G'ayb ochqichlari Uning huzuridadirkim, ularni yolg'iz O'zigina bilur. U quruqlik va dengizdagi bor narsalarni bilur. Biron barg shoxidan uzilib

tushmas, magar U bilur. Yer tublaridagi har bir don, bor ho'lu quruq narsa, albatta, Ochiq Kitobda (ya'ni Allohning ilmi azaliysida) mavjuddir.

60. U kechasi «joningizni oladigan» (ya'ni uyqu beradigan), kunduzi qilgan ishingizni biladigan zotdir. So'ngra aytilgan ajal (yashash uchun berilgan muhlat) ado qilinishi uchun unda (ya'ni kunduzi) sizlarni «tiriltirur». Keyin O'ziga qaytishingiz bordir. So'ngra sizlarga qilib o'tgan amallaringizning xabarini berur.

61. U bandalari ustida g'olib bo'lgan zotdir. Ustingizga (qilgan amallaringizni) yodlab olguvchi farishtalarni elchi qilib yuborur. Qachonki birovigizga o'lim kelsa, elchilarimiz, sustkashlik qilmagan hollarida, uning jonini olurlar.

62. So'ngra (bandalar) haqiqiy hojalari — Allohga qaytarilurlar. Ogoh bo'lingizkim, hukm qilish Uning O'zigagina xosdir va U juda tez hisob-kitob qilguvchidir.

63. Ayting (ey Muhammad): «Qasamki, agar bizga mana shu (balolardan) najot bersa, albatta shukr etguvchilardan bo'lurmiz, deb oshkora va xufyona tavbat-zarru qilgan holda, iltijolar qiladigan paytingizda, sizlarga quruqlik va dengiz balolaridan kim najot berur?»

64. Ayting: «Allohning O'zi sizlarga u (balo)lardan va barcha g'amlardan najot berur. So'ngra sizlar yana shirk keltirursiz!»

65. Ayting: «U sizlarga ustingizdan yo oyoqlaringiz ostidan azob yuborishga, yoki sizlarni guruh-guruh qilib aralashtirib yuborib, (jangu jadallarda) ayrimlaringizga ayrimlaringizning zararini totdirib qo'yishga qodir bo'lgan zotdir». Qarang, anglab yetarmikanlar, deb oyatlarimizni qanday bayon qilmoqdamiz

66-67. Qavmingiz uni (ya'ni Qur'onni) yolg'on dedi. Holbuki, u haqdir. Ularga ayting: «Men ustingizda vakil — qo'riqchi emasman. Har bir xabarning o'z o'rne bor. Yaqinda bilajaksiz».

68. Qachon Bizning oyatlarimizni (masxara qilishga) kirishayotgan kimsalarni ko'rsangiz, to boshqa gapga kirishgunlaricha ulardan yuz o'giring! Endi agar shayton yodingizdan chiqarsa, eslaganingizdan so'ng bu zolim qavm bilan birga o'tirmang!

69. Taqvo qilguvchi zotlar zimmasida u (qavm)ning hisob-kitobidan hech narsa yo'q, lekin ular (oyatlarimizni masxara qilishdan) saqlanishlari uchun eslatib qo'ymoq (lozimdir).

70. Dinlarini o'yin-hazil qilib olgan, hayoti dunyoga aldanib qolgan kimsalarni tark qiling! Va uni (ya'ni Qur'onni, odamlarga) eslatib qo'ying! Toki biron jon qiyomat kunida) kasb qilgan (gunohlari) sababli o'zi uchun Allohdan o'zga na bir do'st va na bir oqlovchi bo'lmagan, agar bor narsani bersa ham — undan qabul qilinmaydigan holda, halokatga tashlanmasin. Qilgan amallari sababli

(Allohning azobiga) tashlangan ana o'sha kimsalar uchun qaynoq suvdan iborat ichimlik va kofir bo'lganlari sababli alamli azob bordir.

71. Ayting: «Allohdan o'zga, bizga foyda ham, ziyon ham keltirmaydigan narsaga iltijo qilamizmi va Alloh bizni hidoyat qilganidan so'ng yana ortimizga qaytarilamizmi? Xuddi jinlar chalib, lol-hayron holda (noma'lum) yerga olib ketgan va do'stlari: «Kel», deb hidoyatga chorlayotgan kimsaga o'xshab-a?» Ayting: «Allohning hidoyatigina haq hidoyatdir. Biz barcha olamlar Parvardigoriga bo'yinsunishga ma'murmiz (amr etilganmiz).

72. (Bizlarga) «Namozni to'kis ado qilingiz va (Allohdan) qo'rqingiz» (deb buyurilgandir). U (hammangiz qiyomat kunida) huzuriga to'planadigan zotdir.

73. U osmonlar va yerni haqqi rost yaratgan zotdir. U: «Bo'l», degan kuni (barcha narsa paydo) bo'lur. Uning so'zi haqdir. Sur chalinadigan (ya'ni qiyomat qoyim bo'ladigan) kunda podshohlik yolg'iz Unikidir. U g'ayb va shahodatni (ya'ni yashirin va oshkora narsalarni) bilguvchidir. U hikmat sohibi va (barcha narsadan) xabardor bo'lgan zotdir.

74. Eslang (ey Muhammad), Ibrohim otasi Ozarga: «Butlarni xudo qilib olyapsanmi? Men seni va qavmingni ochiq zalolatda deb bilaman», degan edi.

75. Shunday qilib Ibrohimga (o'zi uchun hujjat qilib olishi) va aniq ishonuvchilardan bo'lib qolishi uchun osmonlar va yer mamlakatlarini ko'rsaturmiz.

76. Bas, qachonki uni tun o'rab olganida yulduzni ko'rib: «Mana shu Parvardigorim», dedi.

I z o h . Ibrohim alayhis-salom bu so'zlarni e'tiqod qilib emas, balki yulduz, oy va quyoshni iloh deb sig'inayotgan mushriklarga tanbeh bo'lsin, deb aytgandirlar.

U botib ketgach: «Botib ketguvchilarni suymayman», dedi.

77. Bas, qachonki chiqayotgan oyni ko'rgach: «Mana shu Parvardigorim», dedi. U ham botib ketgach: «Qasamki, agar Parvardigorimning o'zi meni hidoyat qilmasa, yo'ldan ozgan qavmdan bo'lib qolurman», dedi.

78. Bas, qachonki chiqayotgan quyoshni ko'rgach: «Mana shu Parvardigorim. Mana shu kattaroq-ku!» — dedi. U ham botib ketgach: «Ey qavmim, men sizlarning shirkingizdan pokman.

79. Men haq yo'lga moyil bo'lgan holimda, yuzimni osmonlar va yerni yaratgan zotga qaratdim va men mushriklardan emasman», dedi.

80. Qavmi u bilan tortishgan edi: «Men bilan Alloh xususida tortishasizmi?! Axir (Uning O'zi) meni hidoyat qildi-ku?! Men sizlar Allohga sherik qilgan butlaringizdan qo'rqmayman. (Chunki u butlar hech qanday ziyon yetkaza olmas), magar Parvardigorim xoxlagan narsagina (bo'lur). Parvardigorim

barcha narsani O'z ilmi bilan qamrab olgandir. Eslatma-ibrat olmaysizlarmi?!» dedi.

81. Sizlar (Alloh) biron hujjat tushirmagan butlarni Allohga shirk qilishdan qo'rqmaysiz-u, men sizlar Allohga sherik qilib olgan butlaringizdan qanday qo'rqay?! Agar bilsangiz (ayting-chi), qaysi guruh (qo'rqmay) xotirjam bo'lishga haqliroq?»

82. Iymon keltirgan, o'z iymonlarini zulm (shirk) bilan aralashtirmagan zotlar — ana o'shalar xotirjam bo'lguvchidirlar va o'shalar hidoyat topguvchidirlar.

83. Mana shular Ibrohimga qavmi ustida bergan hujjatlarimizdir. Biz O'zimiz xohlagan kishilarni (mana shunday baland) darajalarga ko'tarurmiz. Albatta, Parvardigoringiz xikmat egasi va bilguvchidir.

84. Unga (Ibrohimga farzandlari) Ishoq va Ya'qubni hadya etdik. Bularning barchalarini hidoyat qildik. Ilgari Nuhni ham hidoyat qilgan edik. Uning zurriyotidan Dovud, Sulaymon, Ayyub, Yusuf, Muso va Horunni (ham hidoyat qildik). Chiroyli amal qilguvchilarni mana shunday mukofotlaymiz.

85. Zakariyo, Yahyo, Iyso va Ilyosni (ham hidoyat qildik). Barchalari solih bandalardandir.

86. Ismoil, al-Yasa' (Yusha' payg'ambar), Yunus va Lutni (ham hidoyat qildik) va barchalarini butun olamlardan afzal qildik.

87. Ularning ota-bobolaridan, zurriyotlaridan va birodarlaridan (ko'plarini ham afzal qildik). Hamda ularni saylab, To'g'ri yo'lga hidoyat qildik.

88. Bu Allohning hidoyati bo'lib, u bilan bandalaridan O'zi xohlagan kishilarni hidoyat qilur. Agar ular mushrik bo'lganlarida kilgan amallari behuda ketgan bo'lur edi.

89. Ana o'sha zotlarga Kitob, Hikmat va payg'ambarlik berganmiz. Bas, agar bu oyatlarni ana ular (ya'ni Makka mushriklari) inkor etsalar, Biz bu oyatlarni inkor qilmaydigan qavm (ya'ni mo'min-musulmonlar) uchun tayyorlab qo'yganmiz.

90. Ana o'sha (yuqorida mazkur bo'lgan zotlar) Alloh hidoyat qilgan kishilardir. Bas, o'shalarining yo'llarigagina ergashing! Ayting (ey Muhammad); «Men sizlardan buning uchun (ya'ni Qur'on uchun) haq so'ramayman. Bu (Kitob) butun olamlar uchun eslatma (hujjat)dir, xolos».

91. (Yahudiylar): «Alloh basharga hech narsa nozil qilgan emas», degan paytlarida, Allohni to'g'ri taniy olmadilar. Ayting: «Odamlar uchun nur va hidoyat bo'lgan hoida Muso keltirgan, sizlar daftar qilib olib (ayrim oyatlarni) ko'rsatib, (Muhammad payg'ambar haqidagi) ko'p (oyatlarini esa yashirib yuradigan va (undagi oyatlarda) na o'zlaringiz va na ota-bobolaringiz bilgan narsalar bayon etilgan Kitobni (Tavrotni) kim nozil qilgan edi?! «Alloh!», deb

javob qiling. So'ngra ularni o'zlari sho'ng'igan noto'g'ri yo'llarida adashgan hollarida tark eting!

92. Bu (Qur'on) bir muborak, o'zidan oldingi kitoblarni tasdiqlaydigan, barcha qishloqlar (va shaharlarning onasi – markazi bo'lmish (Makka ahlini) hamda uning atrofidagi kishilarni (oxirat azobidan) ogohlantirishingiz uchun O'zimiz nozil qilgan Kitobdir. Oxiratga imon keltiradigan kishilar unga ham imon keltiradilar va ular namozlarini o'z vaqtida ado qiladilar.

93. Alloh sha'niga yolg'on to'qigan yoki o'ziga hech narsa vahiy qilinmagan holda: «Menga vahiy keldi», degan hamda: «Alloh nozil qilgan narsaning mislini (o'xshashini) men ham nozil qila olaman», deb da'vo etgan kimsalardan ham zolimroq kim bor? (Ey Muhammad), bu zolimlarni o'lim girdobida qolgan, o'lim farishtalari qo'llarini cho'zib: «Jonlaringizni beringiz! Bu kun — Alloh sha'niga nohaq gaplarni aytganingiz va Uning oyatlaridan yuz o'girib, kibru havo qilganingiz sababli xorlik azobi bilan jazolanadigan kuningizdir», deb turgan paytda bir ko'rsangiz edi.

94. Mana, Bizning huzurimizga sizlarni avval-boshda qanday yaratgan bo'lsak, shunday yolg'iz holda keldingiz. Sizlarga bergan narsalarimizni ortingizda qoldiribsiz. Sizlar bilan birga o'zingizcha Allohga sherik deb gumon qilgan — oqlovchilaringizni ham ko'rmayapmiz. O'rtalaringiz (orangiz) uzilib qolibdi. Ishonib yurgan narsalaringiz — butlaringiz sizlardan yo'q bo'libdi!

95. Albatta, Alloh don va urug'larni yorib-undirguvchidir. U o'likdan tirikni chiqarur, o'likni tirikdan chiqarguvchidir. Ana o'sha zot Allohdir. Bas, qayoqqa burilib ketmoqdasizlar?!

I z o h. Ulamolarning aytishlaricha, bu oyat qayta tirilish — oxirat borligiga dalildir. Ular — ulamolar: «Jonsiz nutfa yoki tuxumdan inson yoki parrandalarni chiqargan, inson, parrandalardan esa o'sha jonsiz narsalarni chiqaradigan tangri shubhasiz tuproqqa aylangan jasadlarni ham qayta tiriltirishga qodirdir», deydlar.

96. (U zulmatni yorib) tongni chiqarguvchidir. U kechani sukunat – orom qilib qo'ydi, quyosh va oyni esa hisob o'lchovi qildi. Bu qudratli va bilguvchi zotning o'lchovidir.

97. U quruqlik va dengiz zulmatlarida yo'l topishingiz uchun sizlarga yulduzlarni yaratib qo'ygan zotdir. Biladigan qavm uchun oyatlarni batafsil bayon qildik.

98. U sizlarni bir jondan (Odam alayhis-salomdan) paydo qilgan zotdir. Bas, (sizlar uchun ona qorni) qarorgoh va (ota pushti) omonat turadigan joydir. Anglaydigan qavm uchun oyatlarni batafsil bayon qildik.

99. U osmondan suv tushirgan zotdir. Bas, u suv yordamida har turli nabototni chiqardik. Undan esa giyoxlarni chiqardik. Undan (giyohdan) ustma-ust bo'lgan donlarni (ya'ni boshloqlarni) chiqarurmiz. Xurmo novdalaridan (yig'ib-terib olguvchilar uchun) yaqin boshlar-gujumlar (bo'lur). Yana uzumzor toklarni

hamda (barglari) bir-biriga o'xshagan, (mevalari esa) o'xshamaydigan zaytun va anorlarni (chiqarurmiz). (Ey insonlar), ularning har birini meva tukkan paytidagi mevasiga va keyin pishgan holiga boqing! Albatta, bunda iymon keltiradigan qavm uchun oyat-mo''jizalar mavjuddir.

100. Allohga jinlarni sherik qildilar (ya'ni jinlarni ham xudo deb bildilar). Holbuki, ularni (Allohning) O'zi yaratgan edi. Yana Uning uchun bilmagan hollarida o'g'il-qizlar «yasab» oldilar. U zot bular sifatlayotgan narsalardan (sheriklar va bolalardan) pok va yuksakdir.

101. U osmonlar va yerni paydo qilguvchidir. Uning jufti yo`q-ku, qayoqdan bolasi bo'lsin! U hamma narsani yaratdi va U hamma narsani bilguvchidir.

102. Mana shu Alloh Parvardigoringizdir. Hech handay iloh yo`q, magar Uning o'zi bordir. U hamma narsani yaratguvchidir. Bas, Unga bandalik qilingiz! U hamma narsaning ustidagi vakil - muhofaza qilguvchidir.

103. Ko'zlar unga yeta olmas. U ko'zlarga yetar! U mehribon va (har narsadan) ogoh zotdir.

104. Sizlarga Parvardigoringizdan hujjatlar kelmishdir. Kim (ularni) ko'rsa, o'zi uchun ko'rur. Kim ko'r bo'lib olsa, o'ziga ziyondir. Men sizlarning ustringizda qo'riqchi emasman.

105. (Kofirlar: «Avvalgi kitoblardan» o'rganib olgansan), deyishlari uchun va biladigan qavmga ravshan qilib berish uchun — oyatlarimizni mana shunday bayon qilurmiz.

106. (Ey Muhammad), Parvardigoringizdan sizga vahiy qilingan narsalarga ergashing! Hech qanday iloh yo`q, magar Uning O'zi bordir. Mushriklardan yuz o'giring!

107. Agar Alloh xohlaganida, ular mushrik bo'lmagan bo'lur edilar. Biz sizni ularning ustida qo'riqchi qilib qo'yganimiz yo`q. Siz ularning ustida vakil ham emassiz!

108. Allohdan o'zgaga siginadigan kimsalarni (butlarini) so'kmangiz! U holda ular hadlaridan oshib, johillik bilan Allohni so'kurlar. Har bir millatga o'zlari qilgan amalni mana shunday chiroyli ko'rsatib qo'yganmiz. So'ngra Parvardigorlariga qaytmoqlari bor. Bas, U zot ularga qilib o'tgan amallarining xabarini berur.

109. Ular agar biron oyat - mo''jiza kelsa, albatta iymon keltirishlari haqida jon-jahdlari bilan Alloh nomiga qasam ichdilar. Ayting: «Oyatlar faqat Allohning huzuridadir». Qaerdan bilursizlar (ehtimol) oyat kelgan vaqtda ham iymon keltirmaslar.

110. Va xuddi avval-boshda iymon keltirmaganlari kabi dil va ko'zlarini

aylantirib qo'yurmiz va o'z tug'yonlarida adashib-uloqib yurgan hollarida tark qilurmiz.

SAKKIZINCHI JUZ'

*****

111. Agar biz ularga farishtalarni tushirsak va o'liklar (qabrlaridan tirilib kelib) ularga gapirsalar hamda barcha narsani (xaloyiqni) ularning oldida ochiq-ayon to'plasak ham, imon keltiruvchi bo'lmaydilar, magar Alloh xohlasagina (imon keltirurlar). Lekin ularning ko'plari (buni) bilmaydilar.

112. Shuningdek, har bir payg'ambar uchun insu jin(dan bo'lgan) shaytonlarni dushman qilib qo'ydik. Ular bir-birlarini aldash uchun go'zal (yaltiroq) so'zlar bilan vasvasa qiladilar. Agar Parvardigoringiz xohlasa, unday qilmagan bo'lur edilar. Bas, ularni tuhmat, bo'htonlari bilan birga tark qiling!

113. Unday so'zlarga oxiratga ishonmaydigan kimsalarning dillari moyil bo'lishi uchun va o'sha so'zlarga rozi bo'lishib, o'zlari qilmoqchi bo'lgan gunohlarini qilishlari uchun (u shaytonlar vasvasa qiladilar).

I z o h . Rivoyat qilishlaricha, Makka mushriklari payg'ambar alayhis-salomga o'zining payg'ambarligini isbotlash uchun yahudiy, nasroniylardan hakam tayinlashni taklif qilganlarida quyidagi oyat nozil bo'lgan ekan.

114. (Ey Muhammad, ularga ayting): «Allohdan o'zgani hakam qilib olaymi?! Axir Uning O'zi sizlarga bu Kitob (Qur'onni) mufassal nozil qilgan zot-ku?» Biz Kitob bergan kimsalar (yahudiy va nasroniylar) uning (Qur'onning) Parvardigoringizdan haqqi rost nozil qilinganini bilurlar. Bas, hargiz shak-shubha qiluvchilardan bo'lmang!

115. Parvardigoringizning so'zlari sidqu adolatda komil bo'ldi. Uning so'zlarini o'zgartiruvchi yo'qdir. U eshitguvchi, bilguvchidir.

116. Yer yuzidagi kimsalarning juda ko'plariga itoat qiladigan bo'lsangiz, sizni Allohning yo'lidan ozdirurlar. (Zotan) ular faqat gumonlarigagina ergashurlar va faqat aldaydilar, xolos.

117. Albatta, Parvardigoringiz Uning yo'lidan adashgan kimsalarni juda yaxshi bilguvchidir va U haq yo'lda yurguvchilarni ham juda yaxshi bilguvchidir.

118. Bas, agar Allohning oyatlariga imon keltiruvchi bo'lsangizlar, Allohning nomi zikr qilingan narsalardan (ya'ni Allohning nomi aytilib so'yilgan hayvonlarning go'shtidan) yeyaveringlar.

119. Allohning nomi zikr qilingan narsalardan nima uchun yemas ekansizlar?! Axir U sizlarga harom qilingan narsalarni mufassal bayon qilgan-ku. Magar muhtar bo'lib qolgan holingizdagana (u narsalardan yeyishingiz mumkin). Shubhasiz, ko'p (kishilar) o'z hoyu-havaslar bilan bilmagan hollarida (o'zlarini) yo'ldan ozdirurlar. Albatta, Parvardigoringiz bunday tajovuzkor kimsalarni juda yaxshi bilguvchidir.

120. Gunohning ochig'ini ham, maxfiysini ham tark qilingiz! Albatta, gunoh

qilguvchi kimsalar o'zlari qilib o'tgan gunohlariga jazo olajaklar.

121. Allohning nomi zikr qilinmagan narsalardan yemangiz! Zotan, bu ish itoatsizlikdir. Albatta, shaytonlar o'z do'stlarini (ya'ni mushriklarni) sizlar bilan janjallashishlari uchun vasvasaga solurlar. Agar ularga bo'yinsunsangizlar, hech shak-shubhasiz mushriklardan bo'lib qolursizlar.

122. Avval o'lik (kofir) bo'lgan, so'ngra biz uni (dinga hidoyat qilish bilan) tiriltirib, unga odamlar orasida o'zi bilan birga olib yuradigan nurni (iymonni) berib qo'yganimiz bir kishi — zulmatlarda qolib ketgan va undan hech chiquvchi bo'lmagan kimsaga o'xshaydimi?! (Mo'minlarga iymonlari qanday chiroyli ko'rinsa), kofirlarga ham qilayotgan amallari ana shunday chiroyli qilib ko'rsatib qo'yildi.

123. (Xuddi Makka zodagonlarini fosiq-itoatsiz kimsalar qilganimiz kabi) har bir qishloqda o'sha joyning kattalarini hiyla-nayranglar qiladigan jinoyatchilar qilib qo'ydik. Ular faqat o'zlarinigina aldaydilar, xolos, lekin o'zlari sezmaydilar.

124. Qachon ularga (Muhammad alayhis-salomning payg'ambar ekanligi haqida) biron oyat kelsa: «To bizga ham Allohning payg'ambarlariga berilgan oyatlarga o'xshash oyatlar berilmaguncha hargiz iymon keltirmaymiz», deydilar. Alloh payg'ambarlik vazifasini qaerga qo'yishni yaxshiroq bilguvchidir. Yaqinda bunday jinoyatkorlarga qilib o'tgan hiyla-nayranglari sababli Alloh huzurida xorlik va qattiq azob yetajakdir.

125. Alloh kimni hidoyat qilishni istasa uning ko'nglini Islom uchun keng qilib qo'yar. Kimni adashtirishni istasa, uning ko'nglini xuddi osmonga ko'tarilib ketayotgandek, tor va tang qilib qo'yar. Shuningdek, Alloh iymonsiz kimsalarga razolatni (g'olib) qilur.

I z o h . Mazkur oyat Qur'on osmondan tushganligining dalillaridan biridir. Darvoqe, Makka va uning atroflari cho'lu sahrolardan iborat bo'lib, u yerlarda baland tog'lar yo'qdir. Bu oyatda esa osmonga ko'tarilayotganda dilning tor va tang bo'lishi, ya'ni nafas olish qiyinlashishi aytilmoqda. Osmonga ko'tarilgan sari havo siyraklashib, nafas olish qiyinlashishini bilish uchun esa yo baland toqqa chiqib ko'rish, yoki uchoqlarda uchish kerak. Makka sharoitida esa har ikki imkoniyat ham yo'q edi. Demak, bu oyatlar yerninggina emas, balki osmonlarning ham sir-asroridan xabardor bo'lgan zot tarafidan kelgan ekan.

126. Mana shu Parvardigoringizning To'g'ri Yo'lidir. Eslatma-ibrat olguvchi qavm uchun oyatlarni batafsil qildik.

127. Ular uchun Parvardigorlari huzurida doru-s-salom – tinchlik diyori (ya'ni jannat) bordir. U zot (Alloh) qilib o'tgan yaxshi amallari sababli ularning do'stidir.

128. (Ey Muhammad, eslang: Alloh) ularning barchalarini to'playdigan kunda: «Ey jinlar jamoasi, insonlardan juda ko'pini (adashtirdingiz), der». Shunda u jinlarning insonlardan bo'lgan do'stlari: «Parvardigoro, bizlar bir-birimizdan

foydalandik va O'zing biz uchun belgilab qo'ygan ajalimizga yetib keldik», deganlarida, Alloh aytur: «Joyingiz do'zaxdir! Unda abadiy qolursiz, magar Allohniig xoxishi bilangina (chiqishingiz mumkin)». Albatta, Parvardigoringiz hikmat va bilim sohibidir.

129. Shuningdek, qilib yurgan gunoxlari sababli zolim kimsalarni bir-birlariga do'st qilib qo'yurmiz.

130. Ey jin va ins jamoasi, sizlarga o'zlaringizdan bo'lgan payg'ambarlar Mening oyatlarimni so'zlagan ia sizlarni mana shu (ya'ni qiyomat) kuningizdagi uchrashuvdan qo'rqitgan hollarida kelmadilarmi? Ular: «O'zimizning ziyonimizga guvohmiz (ya'ni, o'sha payg'ambarlar kelgan edi)», dedilar. Ularni hayoti dunyo aldab qo'ydi va kofir ekanliklari haqida o'zlariga qarshi guvohlik berdilar.

131. Bunga (ya'ni, avval payg'ambarlar yuborib ogohlantirishga) sabab, Parvardigoringizning aholisi g'ofil bo'lgan qishloq-shaharlarni zulm bilan halok qilguvchi emasligidir.

132. Har kim uchun qilgan amallaridan darajot-savoblar bor. Parvardigoringiz ularning qilayotgan amallaridan g'ofil emasdir.

133. Parvardigoringiz behojat va mehribondir. (Ey zolimlar), agar xoxlasa xuddi sizlarni boshqa qavmning zurriyotidan paydo qilgani kabi sizlarni ketkazib, ortingizdan istagan xalqni xalifa — o'rinbosar qilur.

134. Albatta, sizlarga va'da qilinayotgan narsa (qayta tirilish, oxirat, qiyomat kuni) hech shak-shubhasiz keluvchidir. Sizlar (Allohni) ojiz qila olguvchi emassiz.

135. Ayting (ey Muhammad): «Ey qavmim, joyingizdan jilmay (ya'ni kufringizdan qaytmay) amalingizni qilavering. Men ham (Parvardigorim buyurgan) amalni qilguvchiman. Bas, yaqinda oxirat diyoridagi oqibat kimning foydasiga bo'lishini bilajaksiz». Shubhasiz, zolim kimsalar najot topmaslar.

136. (Mushriklar) Alloh uchun Uning O'zi yaratgan ekin va chorvalardan bir ulush ajratib, o'zlaricha: «Bu Alloh uchun, bu (qolgani) esa butlarimiz uchun», dedilar. Endi butlari uchun bo'lgan ulush Alloh (ulushiga) qo'shilmaydi. Alloh uchun bo'lgan ulush esa butlariga qo'shilaveradi. Naqadar yomon hukm chiqaradilar-a!

137. Shuningdek, shaytonlari mushriklarni halok etish va dinlarini chalkashtirib yuborish uchun ulardan ko'plariga bolalarini o'ldirishni (ya'ni, o'z butlari uchun qurbon qilishni) chiroyli ko'rsatib qo'ydi. Agar Alloh xoxlaganida bu ishni qilmagan bo'lur edilar. Bas, ularni tuhmat-bo'htonlari bilan tark qiling!

138. Ular o'zlaricha: «Mana bu hayvon va ekinlar harom, ularni faqat biz xoxlagan kishilargina (ya'ni butxona xizmatchilari va er kishilargina) yeydilar. Bu hayvonlarni esa minish harom qilingan, dedilar. Ular hayvonlarni

(so'yishda) Allohniig nomini zikr qilmaydilar, (balki butlarning nomini aytadilar va mana shu qilmishlarini Alloh amri deb) U zotga tuhmat qiladilar. Yaqinda bu tuhmatlari sababli ularga O'zi jazo berajak.

139. Ular: «Mana bu hayvonlarning qorinlaridagi narsalar faqat erkaklarimiz uchundir, xotinlarimizga esa haromdir», dedilar. Agar u narsa (ya'ni homila) o'lik bo'lsa, u holda hammalari sherikdirlar (ya'ni erkak-xotin hammalari yeyishaveradi). Yaqinda bunday (o'zlaricha halol-harom deb) sifatlaganlari uchun ularga O'zi jazo berajak. Albatta, U hikmat va bilim sohibidir.

140. O'z bolalarini aqlsizlik qilib johillik bilan o'ldirgan va Allohga tuhmat qilib Alloh bergan rizqni harom qilib olgan kimsalar muhaqqaqki, (o'zlariga) ziyon qildilar. Ular aniq adashdilar va To'g'ri Yo'lga yurguvchi bo'lmadilar.

141. U (so'ritoklarga) ko'tariluvchi va ko'tarilmaydigan bog'larni, xurmozorlar va mevalarni, xilma-xil bo'lgan ekinlarni, (barglari) bir-biriga o'xshagan va (mevalari esa) o'xshamagan zaytun va anorlarni yaratgan zotdir. Mevalaganda mevasidan yenglar, o'rim-terim kunida (bechora-miskinlarga) haqqini beringlar va isrof qilmanglar! Albatta, U isrof qiluvchilarni sevmay.

142. Hayvonlardan yuk tashuvchilarni va (so'yish uchun) yotqiziladigan hayvonlarni (yaratdi). Alloh sizlarga rizq qilib bergan narsalardan yenglar va (o'zingizcha halol, harom deb) shaytonning izidan ergashmanglar! Albatta, u (shayton) sizlarga ochiq dushmandir.

143. Sakkizta juftni (yaratdi). Qo'ydan ikkini (ya'ni erkak va urg'ochini), echkidan ikkini (yaratdi). O'zlaricha harom qilib oluvchi mushriklarga ayting: «(Alloh bu hayvonlardan) ikkala erkagini harom qilganmi yo ikkala urg'ochisini, yoki ikkala urg'ochining bachadonlarida bo'lgan homilanimi?! Agar rostgo'y bo'lsangizlar, biron hujjat bilan menga xabar beringlar-chi?!»

144. Tuyadan ikkini, qora moldan ikkini (yaratdi). Ayting: «Ikkala erkagini harom qilganmi yo ikkala urg'ochisini, yoki ikkala urg'ochining qorinlarida bo'lgan homilanimi?! Yoki Alloh sizlarni shunga (ya'ni harom qilishga) buyurgan paytida guvoh bo'lganmidingizlar?! Bilmagan holda odamlarni yo'ldan ozdirish uchun Alloh sha'niga yolg'on to'qigan kimsadan ham zolimroq kim bor?! Albatta, Alloh zolim qavmni hidoyat qilmas.

145. Ayting: «Menga vahiy qilingan Qur'onda yeydigan kishi uchun xarom qilingan narsani ko'rmayapman. Magar o'laksa yo to'kilgan qon, yoki to'ng'iz go'shti bo'lsa - chunki u haromdir,— yoxud Allohdan o'zga uchun atalgan fosiqlik bo'lsa (haromdir). Bas, kim zolim va tajovuzkor bo'lmagan holda muztar bo'lib qolsa (masalan, ochlikdan o'lmaslik uchun, u narsalardan yeyish bilan gunohkor bo'lmas, zero) Parvardigoringiz mag'firatli, mehribondir.

146. Yahudiy bo'lgan kimsalarga barcha tuyoqlilarni harom qildik. Mol-qo'ydan ular uchun yog'larni harom qildik. Magar biqinlaridagi yo ichlaridagi, yoki suyakka aralashgan yog'largina (harom emasdir). Zolimliklari sababli ularni shunday jazoladik. Albatta, Biz rost so'zlaguvchimiz.

147. Endi agar sizni yolg'onchi qilsalar, ayting: «Parvardigoringiz cheksiz mehribondir, ammo Uning azobi biron jinoyatchi qavmdan qaytarilmas».

148. Hali mushrik bo'lgan kimsalar: «Agar Alloh xoxlaganida biz ham, otabobolarimiz ham na mushrik bo'lgan va na biron narsani harom qilib olgan bo'lur edik», dedilar. Ulardan avvalgilari ham to azobimizni totgunlaricha (o'z payg'ambarlarini) mana shunday yolg'onchi qilganlar. Ayting (ey Muhammad): «Huzuringizda bizga ko'rsatadigan (aytayotgan so'zlaringizni tasdiqlovchi) biron hujjatingiz bormi? Sizlar faqat gumonga ergashmoqdasiz, sizlar faqat yolg'on so'zlamog'dasiz!»

149. Ayting: «Yetuk hujjat faqat Allohning hujjatidir. Bas, agar xoxlaganida barchangizni hidoyat qilgan bo'lur edi».

150. Ayting: «Alloh mana shu (mazkur narsalarni) harom qilganiga guvoxlik beradigan guvoxlaringizni keltiringiz!» Endi agar ular guvohlik bersalar ham, siz ular bilan guvoxlik bermang (ya'ni ularning bergan guvoxliklariga ishonmang)! Va Bizniig oyatlarimizni yolg'on deydigan, oxiratga iymon keltirmaydigan kimsalarning havoyi nafslariga ergashmang! Ular Parvardigorlariga (o'zgalarni) tenglashtirurlar.

151. Ayting: «Kelinglar, Parvardigoringiz sizlarga harom qilgan narsalarni tilovat qilib beray. U zotga biron narsani sherik qilmangiz: ota-onaga yaxshilik qilingiz; bolalaringizni kambag'allikdan (qo'rqib) o'ldirmangiz — Biz sizlarni ham, ularni ham rizqlantirurmiz — buzuq ishlarning oshkorasiga ham, maxfiysiga ham yaqinlashmangiz; Alloh (o'ldirishni) harom qilgan jonlarni o'ldirmangiz, magar haq bilan (ya'ni qasos olish uchun yo murtad bo'lgani, yoki zino qilgani uchun shariat hukmi bilan o'ldirishingiz mumkin). Shoyad aql yurgizarsiz, deb sizlarni mana shu narsalarga buyurdi.

152. Yetimning moliga to voyaga yetgunicha faqat eng chiroyli yo'l bilan yaqinlashingiz! O'lchov va tarozini adolat bilan to'la tortingiz! Biz hech bir jonni toqatidan tashqari narsaga taklif qilmaymiz. So'zlaganingizda (guvoxlik berganingizda) garchi qarindoshingiz bo'lsa ham adolat qilingiz! Allohga bergan ahdingizga vafo qilingiz! Shoyad eslatma (nasihat) olursiz, deb sizlarni mana shu narsaga buyurdi.

153. Albatta, mana shu Mening To'g'ri Yo'limdir. Bas, shu yo'lga ergashinglar! (Boshqa) yo'llarga ergashmangizki, ular sizlarni Uning yo'lidan uzib qo'yar. Shoyad taqvo qilsangiz, deb sizlarni mana shu narsalarga buyurdi.

154. Yana (bilingizki), chiroyli amal qilgan zotlarga (ne'matimizni) komil qilib berish va barcha narsani aniq bayon qilish uchun hamda hidoyat va rahmat bo'lsin, deb Musoga Kitob (Tavrot) ato etdik. Shoyad (bani Isroil) Parvardigorlariga ro'baru bo'lishlariga iymon keltirsalar.

155. Mana bu esa Biz nozil qilgan muborak Qur'ondir! Bas, unga ergashingiz va (Allohdan) qo'rqingiz! Shoyad rahmatga erishsangizlar.

156-157. «Bizdan avvalgi ikki toifaga kitob nozil bo'lgan, biz esa ularning darslarini o'rganishdan g'ofilmiz» demaslaringiz uchun yoki: «Agar bizga kitob nozil qilinganida, ulardan to'g'riroq yo'lda bo'lur edik», demaslaringiz uchun (sizlarga bu Qur'onni nozil qildik). Endi sizlarga Parvardigoringizdan hujjat, hidoyat va raxmat keldi. Bas, Allohning oyatlarini yolg'on degan va ulardan yuz o'girgan kimsadan ham zolimroq kim bor?! Yaqinda oyatlarimizdan yuz o'girgan kimsalarni yuz o'giruvchi bo'lganlari sababli yomon azob bilan jazolagaymiz.

158. Ular faqat o'lim farishtalari kelishini yoki Parvardigoringizning (biron azobi) kelishini, yoki Parvardigoringizning oyatlaridan qiyomat alomatlaridan ayrimlari kelishini kutmoqdalar, xolos. Parvardigoringizning ayrim oyatlari keladigan kunda esa ilgari iymon keltirmagan yoki iymonida yaxshilik kasb qilmagan biron jonga (endi keltirgan) iymoni foyda bermas. Ayting: «Kutaveringlar! Biz ham kutguvchilarmiz!»

159. Dinlarini bo'lib, o'zlari ham guruhlariga bo'linib olgan kimsalar to'g'risidan biron narsada (mas'ul) emassiz. Ularning ishlari faqat Allohning o'ziga havola. Keyin ularga qilib o'tgan ishlarining xabarini berur.

160. Kim biron chiroyli amal qilsa, unga o'n barobar qilib (qaytarilur). Kim biron yomon ish qilsa, faqat o'shaning barobarida jazolanur va ularga zulm qilinmas.

161. Ayting: «Meni Parvardigorim To'g'ri yo'lga, Rost dinga — Haq Yo'lga moyil bo'lgan Ibrohimning millatiga hidoyat qildi. U mushriklardan bo'lmagan edi».

162-163. Ayting: (Ey Muhammad): «Albatta, namozim, ibodatlarim, hayotu mamotim butun olamlarning Parvardigori bo'lmish Alloh uchundir. U zotning bironta sherigi yo'qdir. Mana shunga (ya'ni yagona Allohga ixlos-ibodat qilishga) buyurilganman. Va men bo'yinsunguvchilarning avvali — peshqadamiman».

164. Ayting: «Allohdan o'zgani Parvardigorim deyinmi?! Axir U barcha narsaning Parvardigori-ku?! Har bir jonning qilgan gunohi faqat o'z ziyoriga bo'lur. Hech bir ko'targuvchi (ya'ni gunohkor jon) o'zga jonning yukini (ya'ni gunohini) ko'tarmas. Keyin Parvardigoringizga qaytishingiz bor. Bas, U sizlarga ixtilof qilib o'tgan narsalaringizning (ya'ni qiyomatning) xabarini berur».

165. U sizlarni yerda xalifalar qilib qo'ygan va O'zi ato etgan ne'matlar bilan sizlarni imtihon qilish uchun ayrimlaringizni ayrimlaringizdan yuqoriroq darajalarga ko'tarib qo'ygan zotdir. Albatta, Parvardigoringiz tezda jazolaguvchidir va albatta U mag'firatli, mehribondir.

A'ROF SURASI

Makkada nozil bo'lgan bu sura ikki yuz olti oyatdan tashkil topgan.

U payg'ambarlar haqida batafsil hikoya qilgan birinchi suradir, Unda Nuh, Hud, Solih, Lut, Shuayb va Muso payg'ambarlarning qissalari so'zlanadi. Avvalo shayx ul-anbiyo – payg'ambarlar oqsoqoli Nuh qissasi hikoya qilinib, u zotga o'z qavmlari tarafidan bo'lgan qaysarlik va isyonlar natijasida ularning to'fon balosiga giriftor etilganliklari eslatib o'tiladi.

Bu surada payg'ambarlardan, xususan, Muso alayhis-salomning qissalari batafsil zikr qilinib, u zot bilan zolim Fir'avn o'rtasida bo'lib o'tgan mojarolarga to'xtab o'tiladi va bani Isroilga berilgan noz-ne'matlar, Allohning amr-farmonlaridan bosh tortganlaridan keyin esa boshlariga tushgan balo-musibatlar hikoya qilinadi.

Bu surada ham boshqa Makka suralarida bo'lgani kabi so'z islomning asosi – mohiyati bo'lmish Allohning birligi, tirilish va jazo haq ekani hamda vahiy va payg'ambarlik haqiqati ustida boradi. Suraning avvalida Muhammad alayhis-salomga tushgan mo'jiza — Qur'on haqida so'zlanib, u butun insoniyat unun buyuk ilohiy ne'mat ekanligi, binobarin, dunyo va oxirat saodatiga erishish uchun uning yo'l-yo'riq va pand-nasihatlariga amal qilib borish lozimligi uqtiriladi.

Yana bu surada Alloh bergan ilmni mol-dunyo topish uchun birovlariga ziyon yetkazish yo'lida su'iiste'mol qilgan olimlar qattiq qoralanib, ular tillari osilib, hansirab turadigan itlarga o'xshatiladi. Va nihoyat, bu surada qiyomat kunidagi holat tasvirlanadi. U kuni kishilar uch toifaga bo'linadilar: hayotlarini imon va yaxshi amallar bilan o'tkazgan kishilar ahli jannat, kofirlik va o'zlariga ham, o'zgalarga ham yomonlik qilish bilan o'tgan kimsalar do'zax egalari bo'ladilar; qilgan yaxshiliklari bilan yomonliklari barobar kimsalar esa «A'rof» egalari bo'ladilar. A'rof – jannat bilan do'zax o'rtasini ajratib turadigan devor bo'lib, uchinchi toifaga mansub odamlar uning ustida Alloh o'zlarini jannatgami yoki do'zaxgami hukm qilishini kutib turadilar. Bu surada mana shu holatning tasviri o'z ifodasini topgani uchun «A'rof» deb atalgan.

Mehribon va rahmli Alloh nomi bilan (boshlayman).

1. Alif, Lom, Mim, Sod.

2. (Bu Qur'on) sizga uning yordamida kofirlarni (Allohning azobidan) ogohlantirishingiz uchun nozil qilingan Kitobdir — bas, ko'nglingizda u sababli tanglik (shubhalanish) bo'lmasin! — va u mo'minlar uchun bir eslatmadir.

3. (Ey insonlar), sizlarga Parvardigoringizdan nozil qilingan narsaga (Kitobga) ergashingiz, undan o'zga «do'stlarga» ergashmangiz! Kamdan-kam pand-nasihat olursizlar.

4. (Bizning amrimizga itoat qilmagan) qanchadan-qancha qishloqni halok qildik — bas, ularga azobimiz tun uyqusida yoki tush uyqusida (ya'ni kunduzi) keldi.

5. Bizning azobimiz kelgan vaqtida ular biron da'vo qila olmadilar, magar

«Bizlar o'zimizga zulm qildik», deya oldilar, xolos.

6. Endi albatta payg'ambar yuborilgan kishilar bilan ham, yuborilgan payg'ambarlar bilan ham savol-javob qilurmiz.

7. Endi albatta ularga, bilgan holimizda, (qilib o'tgan ishlari haqida) so'ylab berurmiz. (Zotan) Biz g'oyib — yo'q emas edik, (balki barcha narsaga guvoh bo'lib turgan edik).

8. (Amallarni) to'g'ri tortishlik o'sha kuni bo'lur. Bas, kimning tortilgan (yaxshi amallari) og'ir kelsa, ana o'shalar najot topguvchilardir.

9. Kimning tortilgan (yaxshi amallari) yengil bo'lsa, bas, ular (Bizning oyatlarimizni inkor qilish bilan) zulm qilib o'tganlari sababli o'zlariga ziyon qilgan kimsalardir.

10. Aniqki, Biz sizlarni yerda barqaror etib, sizlar uchun unda tirikchilik vositalarini paydo qildik. Kamdan-kam shukr qilursizlar.

11. Aniqki, Biz sizlarni yaratdik, so'ng sizlarga surat berdik, so'ngra farishtalarga: «Odamga sajda qilinglar», deyishimiz bilan ular sajda qildilar. Magar iblis sajda qilguvchilardan bo'lmadi.

12. (Alloh) dedi: «Senga buyurgan paytimda nima seni sajda qilishdan to'sdi?» «Men undan (Odamdan) yaxshiroqman. Meni olovdan yaratgansan. Uni esa loydan yaratding», dedi u.

13. (Alloh) dedi: «U holda undan (jannatdan) tushgin! Sen uchun unda kibru havo qilib yurish joiz emas. Bas, chiq! Albatta sen xor bo'lguvchilardandirsan!»

14. «Menga ular tiriladigan Kungacha (qiyomatgacha yashash uchun) muhlat ber», dedi u.

15. (Alloh) dedi: «Sen muhlat berilganlardansan».

16. U aytdi: «Qasamki, endi meni yo'ldan ozdirganing sababli mudom Sening to'g'ri yo'ling ustida ularni (Odam bolalarini) kutib o'tirurman.

17. So'ngra ularga oldilaridan va ortlaridan, o'ngu so'llaridan kelib (to'g'ri yo'ldan ozdirurman) va (oqibatda) ularning ko'plarini (bergan ne'matlaringga) shukr qilgan hollarida topmaysan».

18. (Alloh) aytdi: «Undan (jannatdan) jirkanch va mag'lub holda chiq! Qasamki, ulardan kimda-kim senga ergashsa, albatta jahannamni sizlarning barchalaringiz (sen va senga ergashganlar) bilan to'ldirurman.

19. Ey Odam, sen esa jufting (Havvo) bilan jannatni maskan tutib, xohlagan joyingizdan taomlaning. Faqat mana bu daraxtga yaqinlashmangki, u holda zolimlardan bo'lib qolursiz.

20. So'ng shayton ularni berkitilgan avratlarini ochib yuborish uchun vasvasaga soldi va: «Parvardigoringiz faqat farishtalarga aylanmasligingiz yoki (jannatda) abadiy yashab qolmasligingiz uchungina sizlarni bu daraxtdan qaytardi», dedi.

21. Va ularga: «Albatta men sizlarga xolislardanman», deb qasam ichdi.

22. Bas, aldov bilan ularni (tuban holatga) tushirib qo'ydi. O'sha daraxtdan totib ko'rishlari bilanoq avratlari ochilib qoldi va o'zlarini jannat yaproqlari bilan to'sa boshladilar. (Shunda) ularga Parvardigorlari nido qilib (dedi): «Sizlarni bu daraxtdan qaytarmaganmidim va albatta shayton sizlarning ochiq dushmaningiz demaganmidim?!»

23. Ular: «Parvardigoro, bizlar o'z jonimizga jabr-zulm qildik. Agar bizlarni mag'firat va rahm qilmasang, shubhasiz, ziyon ko'rguvchilardan bo'lib qolurmiz», dedilar.

24. Alloh aytdi: «Bir-biringizga (ya'ni shayton insonga, inson shaytonga) dushman bo'lgan holingizda (jannatdan) tushingiz! Endi sizlar uchun ma'lum bir vaqtgacha (ya'ni ajalingiz yetguncha) yerda qaror topib foydalanish bor.

25. Unda yashaysizlar va unda o'lursizlar va undan (hisob-kitob uchun) chiqarilursizlar, dedi U.

26. Ey Odam bolalari, Biz sizlarga avratlaringizni berkitadigan libosni ham, yasan-tusan (libosini) ham tushirdik. (Hammasidan) yaxshiroq libos taqvo libosidir. Bu — Allohning (fazlu marhamatiga dalolat qilguvchi) oyatlaridandir. Shoyad eslatma (pand-nasihat) olsalar.

27. Ey Odam bolalari, shayton Otalaringizning avratlarini o'zlariga ko'rsatish (ya'ni uyatli ahvolga solib qo'yish) uchun liboslarini yechib, jannatdan chiqargani kabi sizlarni ham aldab qo'ymasin! Chunki u va uning malaylari sizlarni o'zingiz bilmaydigan tarafdin ko'rib turadilar (ya'ni qanday aldashganini sezmay qolishingiz mumkin). Albatta Biz shaytonni iymonsiz kimsalarga do'st qilib qo'yganmiz.

28. Ular qachon biron buzuvq ish qilsalar (masalan, ular Ka'bani yalang'och hollarida tavof qilar edilar): «Ota-bobolarimizni shunday holda topganmiz. Buni bizga Alloh buyurgan, deydilar. Ayting (ey Muhammad): «Alloh hech qachon bunday buzuvq ishlarga buyurmaydi. Alloh sha'niga (o'zingiz) bilmaydigan narsalarni aytaverasizlarmi?!

29. Ayting: «Parvardigorim adolatga buyurgandir. Har bir sajda chog'ida o'zlaringizni tikib qo'yingiz (ya'ni bor vujudingiz bilan sidqidildan sajda qilingiz) va U zotga diningizni xolis qilgan holda iltijo etingiz. Sizlarni boshlab yaratgan holiga qaytursiz. (Ya'ni avval sizlardan yo'qdan bor qilgani kabi qiyomat kunida yana hisob-kitob uchun qabrlaringizdan chiqarur.)

30. U bir guruhni hidoyat qildi, boshqa bir guruhga esa yo'ldan ozish haq bo'ldi. Chunki ular Allohni qo'yib, shaytonni do'st tutinib olganlar-da, yana o'zlarini hidoyat topguvchilar, deb hisoblaydilar.

31. Ey Odam bolalari, har bir sajda chog'ida ziynatlaningiz (ya'ni toza libosda bo'lingiz) hamda (xoxlaganingizcha) yeb-ichaveringlar, faqat isrof qilmanglar. Zotan, U isrof qilguvchi kimsalarni sevmas.

32. Ayting: (ey Muhammad): «Alloh bandalari uchun chiqargan bezak (liboslarni) va halol-pok rizqlarni kim harom qildi?!» Ayting: «Ular (ya'ni bezak va halol rizqlar) hayoti do'nyoda iymon egalari uchun (bo'lib, kofirlar ham ularga sherik bo'lur), qiyomat kunida esa faqat (mo'minlarning) o'zlariga xosdir». Biladigan qavm uchun oyatlarni mana shunday mufassal qilurmiz.

33. Ayting: «Parvardigorim faqatgina oshkor va yashirin buzuqliklarni, (barcha) gunoh ishlarni, nohaq zulm qilishni va Allohga (sherik ekanligiga) hech qanday hujjat tushirmagan narsalarni Unga sherik qilib olishingizni hamda Alloh sha'niga bilmaydigan narsalarni gapirishingizni harom qilgan, xolos.

34. Har bir jamoat uchun ajal bordir. Bas, qachon ularga ajallari kelsa, uni biron soatga ketga ham, ilgariga ham sura olmaydilar.

35. Ey Odam bolalari, har qachon sizlarga o'zlaringizdan bo'lgan payg'ambarlar Mening oyatlarimni so'zlagan hollarida kelganlarida kimda-kim (shirkdan) saqlanib, o'zini o'nglab olsa, ularga xavf-xatar yo'qdir va ular g'amgin bo'lmaydilar.

36. Bizning oyatlarimizni yolg'on degan va ulardan kibru havo bilan (yuz o'girgan) kimsalar esa do'zax egalaridir. Ular u joyda (do'zaxda) abadiy qolguvchidirlar.

37. Alloh sha'niga yolg'on to'qigan yoki Uning oyatlarini yolg'on degan kimsadan ham zolimroq kim bor?! Ularga yozilmish — kitobdan bo'lgan rizq-ro'zlari yetib-bitgach, jonlarini olguvchi elchilarimiz — o'lim farishtalari kelib: «Allohni qo'yib, iltijo qilib o'tgan butlaringiz qani (kelib sizlarni o'limdan qutqarmaydildarmi?)», deganlarida, ular: «Bizdan g'oyib bo'lib qoldilar», deyishadi va o'zlarining ziyonlariga — kofir bo'lganliklariga guvohlik berishadi.

38. (Alloh) aytur: «Sizlardan ilgari o'tgan jin va insdan iborat (kofir) millatlar bilan birga do'zaxga kiringiz!» Qachon bir jamoat (o'sha do'zaxga) kirganida, sherigini (ya'ni o'zini yo'ldan urganlarni) la'natlaydi. Qachonki unda (do'zaxda) hammalari topishishgach, keyingilari (ergashganlar) avvalgilari (boshliqlari) haqida: «Parvardigoro, ana o'shalar bizlarni yo'ldan ozdirganlar, bas, ularga do'zax azobini ikki barobar qilgin», deydilar. (Alloh) aytur: «Har biringiz uchun ikki barobar azob bo'lur, lekin sizlar bilmaysizlar».

39. Avvalgilari esa keyingilariga: "Sizlarning bizdan biron afzallik tomonlaringiz yo'qdir, bas, qilib o'tgan gunohlaringizga yarasha azobingizni totaveringlar"

deydilar.

40. Albatta, oyatlarimizni yolg'on degan va ulardan kibr-havo bilan (yuz o'giran) kimsalar uchun hargiz samo eshiklari ochilmas va toki tuya igna teshigidan o'tmas ekan, ular ham jannatga kira olmaslar (ya'ni hech qachon kirmaslar). Jinoyatkor — osiylarni mana shunday jazolagaymiz.

41. Ular uchun jahannamdan to'shak, ustlaridan esa (olovdan bo'lgan) choyshablar bo'lur. Zolimlarni mana shunday jazolagaymiz.

42. Iymon keltirib, yaxshi amallar qilgan zotlar — hech bir jonni toqatidan tashqari narsaga taklif qilmaymiz — ular jannat egalari bo'lib, unda abadiy qolajaklar.

43. Ostlaridan daryolar oqib turar ekan, ularning ko'ngillaridan (bir-birlariga nisbatan bo'lgan) g'illu g'ashliklarni tortib olurmiz va ular: «Bizlarni bu (ne'matlarga) yo'llagan zot — Allohga hamdu-sano bo'lgay. Agar bizni Alloh hidoyat qilmaganida, hargiz yo'l topa olmas edik. Haqiqatan Parvardigorimizning payg'ambarlari haq dinni keltirgan ekanlar», deydilar va ularga: «Qilib o'tgan (yaxshi) amallaringiz sababli sizlarga meros qilib berilgan jannat mana shudir», deb nido qilinur.

44-45. (Shunda) jannat egalari do'zax egalariga qarab: «Bizlar parvardigorimiz bergan va'daning (ya'ni jannat va undagi ne'matlarning) haq ekanini ko'rdik, sizlar ham Parvardigoringiz va'da qilgan narsaning (ya'ni do'zax va undagi azob-uqubatlarnish) xaq ekanini ko'rdingizmi?!» deganlarida, ular: «Ha», deydilar. Bas, ularning o'rtalarida bir jarchi: «Allohning yo'lidan to'sadigan va uni buzishni istaydigan, o'zlari oxiratga ishonmaydigan kimsalar bo'lgan zolimlarga Allohning la'nati bo'lgay», deb jar solur.

46. Ularning (jannat egalari bilan do'zax egalarining) o'rtalarida to'siq bo'lib, u devorlar ustida hammani (ya'ni jannatilarni ham, duzaxilarni ham) siymolaridan tanib oladigan kishilar bo'lur. Ular jannat egalariga: "Sizlarga tinchlik bo'lgay", deydilar. O'zlari esa tama' qilgan — istagan hollarida, unga (jannatga) kira olmaydilar.

47. Qachon ko'zlari do'zax egalari tarafga burilib qolsa: "Parvardigoro, bizlarni bu zolim qavm bilan birga qilib qo'ymagaysan", deydilar.

48-49, A'rof egalari (ya'ni qilgan yaxshi amallari bilan yomon amallari barobar kelib, jannati ham, do'zaxi ham bo'lmay o'rtada a'rof — devorlar ustida turgan kishilar) siymolaridan tanib olgan kishilariga (ya'ni do'zaxilarga) nido qilib dedilar: «To'plagan molu dunyoingiz va qilgan kibru havoyingiz sizlarga asqotmabdi-ku! Sizlar: «Alloh ularga biron rahmat-marhamat yetkazmaydi, deb qasam ichgan kishilar ana u (hayoti dunyodan kambag'al-bechoralik bilan o'tgan mo'min-musulmon)larmi? (Axir ularga) «Sizlar uchun hech qanday xavf-xatar yo'q va sizlar hech g'amgin bo'lmaysizlar» (deyildi-ku)?!

50-51. Do'zax egalari jannat egalariga: "Bizlarga ham suvdan yo Alloh sizlarni

bahramand qilgan narsalardan to'kinglar», deb nido qilganlarida, ular: «Alloh bu ne'matlarini dinlarini hazil-mazax qilib olgan va hayoti dunyoga aldanib qolgan kofirlarga harom qilgandir», dedilar. Bas bu KUN ular bugungi uchrashuvni unutib qo'yganlari va Bizning oyatlarimizni inkor qiluvchi bo'lganlari kabi Biz ham ularni «unutib qo'yarmiz».

52. Haqiqatan Biz ularga (Makka axolisiga) imon keltiruvchi qavm uchun hidoyat va rahmat bo'lgan va O'z bilimimiz bilan mufassal qilgan bir Kitob (Qur'on) keltirdik.

53. Ular esa (bu Kitobning) ta'viyl-oqibatini (ya'ni undagi oyatlar haq ekanligi isbotlanishini) kutadilar, xolos. Uning ta'viyli keladigan KUNda ilgari uni unutgan (ya'ni undan yuz o'giran) kimsalar: «Parvardigorimizning payg'ambarlari haq dinni keltirgan ekanlar, endi bizni oqlaydigan oqlovchilar bormikan yoki qilib o'tgan (yomon) ishlarimizdan boshqa (ezgu) amallarni qilish uchun (yana dunyoga) qaytarilarmikanmiz», deb qoladilar. Ular haqiqatan o'zlariga ziyon qildilar va o'zlari to'qib olgan butlari ulardan g'oyib bo'ldi.

54. Albatta, Parvardigoringiz – Alloh shunday zotdirki, osmonlar va yerni olti kunda yaratib, so'ngra O'z arshiga o'rnashdi. U kechani (qorong'ulikni) kunduzga o'rar (va kecha kunduzni) shoshilgan holda quvib yurar. U quyosh, oy va yulduzlarni O'z amriga bo'ysundirilgan holda (yaratdi). Ogoh bo'lingizkim, yaratish va buyurish faqat Unikidir. Barcha olamlar Parvardigori – Alloh buyukdir.

55. Parvardigoringizga tazarru bilan ichingizda (maxfiy) iltijo qilingiz! Zotan, u haddan oshuvchi kimsalarni (ya'ni el ko'ziga ko'rsatish uchun riyokorlik qiluvchilarni) sevmas.

56. Va (Allohning dini bilan) o'nglab qo'yilganidan keyin, yerda (kufr yo'lini tutib) buzgunchilik qilmang! U zotga (azobidan) qo'rqib, (rahmatidan) umidvor bo'lgan holingizda ibodat qilingiz! Zero Allohning rahmati chiroyli amal qiluvchilarga yaqindir.

57. U shunday zotki, O'z rahmatining (ya'ni yomg'irning) oldidan xushxabar qilib shamollarni yuborur. Qachonki ular vazmin bulutlarni ko'tarib kelgach, Biz uni (bulutni, chanqoq) o'lik shaharga yog'dirurmiz. Bas, unga suv-yomg'ir yog'dirib, uning yordamida har turli mevalar chiqarurmiz. O'liklarni ham (o'z joylaridan) mana shunday chiqarurmiz. Shoyad eslatma-ibrat olsangizlar.

58. Pok shahar yerning giyohi Parvardigoringiz izni-irodasi bilan (oson) unib chiqur. Nopok (ya'ni sho'r, toshloq) yerniki esa faqat qiyinchilik – mashaqqat bilangina chiqur. Shukr qiladigan qavm uchun oyat-alomatlarimizni mana shunday bayon qilib berurmiz.

I z o h . Mazkur oyat pand-nasihatni olib, unga amal qilguvchi imonli kishi bilan nasihatni olmaydigan va eshitgan gapidan ta'sirlanmaydigan diyonatsiz kimsa haqidagi ibratli misoldir.

59. Qasamki, Nuhni o'z qavmiga payg'ambar qildik. Bas, u: «Ey qavmim, Allohga ibodat qilinglar! Sizlar uchun Undan o'zga biron Iloh yo'qdir. Albatta, men sizlarning buyuk KUN (qiyomat kunining) azobiga giriftor bo'lishingizdan qo'rqaman», dedi.

60. (Shunda) uning qavmidan (zodagon) odamlar: «Biz sening ochiq zalolatda ekanligingni ko'rmoqdamiz», deyishdi.

61. U aytdi: «Ey qavmim, men mutlaqo zalolatda emasman, balki men barcha olamlarning Parvardigori tarafidan yuborilgan payg'ambarman!

62. Men sizlarga Parvardigorimning vazifalarini (buyurganlarini) yetkazurman va sizlarga nasihat qilurman hamda Alloh tarafidan sizlar bilmaydigan narsalarni bilurman.

63. Sizlarni (oxirat azobidan) ogoxlantirish uchun va taqvodor bo'lishingiz hamda (Allohning) rahmatiga erishishingiz uchun Sizlarga Parvardigoringizdan bo'lgan eslatma (ogohlantirish) o'zingizdan bo'lgan bir kishi zimmasida (ya'ni mening zimmamda) kelganidan ajablandingizmi?»

64. Bas, uni yolg'onchi qildilar. Shunda Biz uni va u bilan birga bo'lgan (unga iymon keltirgan) zotlarni kemada qutqardik va Bizning oyatlarimizni yolg'on degan kimsalarni g'arq qilib yubordik. Chunki ular (ko'ngillari) ko'r bo'lgan qavm edilar.

65. Od qavmiga o'z birodarlari Hudni (payg'ambar qildik). U aytdi: «Ey qavmim, Allohga ibodat qilingiz! Sizlar uchun Undan o'zga biron iloh yo'qdir. Uning azobidan qo'rqmaysizlarmi?!»

66. (Shunda) uning qavmidan kofir bo'lgan odamlar: «Biz sening nodon ekaningni ko'rib turibmiz va albatta biz seni yolg'onchilardan, deb gumon qilmoqdamiz», deyishdi.

67. U aytdi: «Ey qavmim, men nodon emasman, balki men barcha olamlar Parvardigori tarafidan yuborilgan payg'ambarman.

68. Men sizlarga Parvardigorimning vazifalarini (buyurganlarini) yetkazurman va men sizlar uchun ishonchli nasihat qilguvchiman.

69. Sizlarga Parvardigoringizdan bo'lgan eslatma (sizlarni oxirat azobidan) ogoxlantirish uchun o'zingizdan bo'lgan bir kishi zimmasida kelganidan ajablandingizmi? (Alloh) sizlarni Nuh qavmidan keyin xalifa (o'rinbosar) qilib qo'yganini va kuch-quvvatingizni ziyoda qilib yaratganini eslangiz! Bas, Allohning ne'matlarini eslangiz, shoyad najot topursiz.

70. Ular: «Sen bizga, yolg'iz Allohga ibodat qilishimiz va ota-bobolarimiz sig'inib o'tgan butlarni tark qilishimiz uchun keldingmi? U xolda, agar rostgo'y kishilardan bo'lsang, bizga va'da qilayotgan narsangni (ya'ni Allohning azobini)

keltirgin-chi?» dedilar.

71. U aytdi: «Endi ustingizga Parvardigoringiz tomonidan azob va g'azab tushishi aniq bo'ldi. Men bilan o'zingiz va ota-bobolaringiz qo'yib olgan (butlaringizning nomlari haqida bahslashmoqchimisizlar? Axir Alloh (ularga ibodat qilish haqida) biron hujjat tushirmagan-ku?! U holda (Allohning azobiga) ko'z tutaveringlar, men ham sizlar bilan birga kutuvchilardanman»

72. Bas, unga (Hudga) va u bilan birga bo'lgan (mo'min zotlarga) O'z rahmat-marhamatimiz bilan najot berdik va Bizning oyatlarimizni yolg'on degan kimsalarning dumlarini qirqdik (halok qildik). Ular mo'min emas edilar.

73. Samud qavmiga o'z birodarlari Solihni (payg'ambar qildik). U aytdi: «Ey qavmim, Allohga ibodat qilingiz! Sizlar uchun Undan o'zga biron iloh yo'qdir. Sizlarga Parvardigoringiz tomonidan hujjat — mana bu Alloh (yuborgan) tuyay sizlar uchun oyat — mo'jiza bo'lib keldi. Bas, uni Allohning yerida yeb-ichib yurgan holda qo'yib yuboringlar va unga biron yomonlik yetkazmanglarki, u holda sizlarni alamli azob ushlaydi (azobga yo'liqasizlar)».

I z o h . Rivoyat qilishlaricha, Solih payg'ambarning qavmi undan haq payg'ambar ekanligini tasdiqlovchi biron mo'jiza ko'rsatishni talab qilganlarida payg'ambar ularning ko'z o'nglarida bir xarsang toshni tirik tuyaga aylantiradilar va uni so'ymay-o'ldirmay o'z holiga tashlab qo'yishlarini buyuradilar. Aks holda, boshlariga balo kelishi haqida ularni ogohlantiradilar.

74. «Sizlarni Od (qavmi)dan keyin xalifa qilib qo'yganini va sizlarga yerning tekisliklarida (yozlik) qasrlar qurib olishingiz, tog'lik joylarida (qishlik) boshpanalar yo'nib (tiklab) olishingiz uchun maskan berganini eslangiz! Bas, Allohning ne'matlarini eslangiz va yerda buzg'unchilik qilib sanqib yurmangiz!»

75. (Shunda) uning qavmidan bo'lgan mutakabbir kimsalar bechoralariga — ularning oralaridagi mo'min bo'lgan zotlarga: «Solihni Parvardigori tarafidan yuborilgan payg'ambar deb bilurmisiz?» deyishdi. Ular aytdilar: «Albatta, biz uning vositasida yuborilgan narsaga (dinga) iymon keltirguvchimiz».

76-77. Mutakabbir kimsalar esa: «Biz sizlar iymon keltirgan dinga kofirmiz», deyishdi-da, tuyani so'yib yuborishdi va Parvardigorlarining amridan yuz o'girishdi, keyin: «Ey Solih, agar payg'ambarlardan bo'lsang, bizga va'da qilgan narsangni (ya'ni Allohning azobini) keltir-chi?» deyishdi.

78. Bas, ularni dahshatli zilzila tutib, turgan joylarida to'kildilar (halok bo'ldilar).

79. Keyin (Solih) ulardan yuz o'girib (o'zicha) dedi: «Ey qavmim, mana, men sizlarga Parvardigoringizning dinini yetkazdim va sizlarga nasihatlar qildim. Lekin sizlar xolis nasihat qilguvchilarni sevmaysiz».

80-81. Lut (payg'ambar) o'z qavmiga: «Shunday buzuvchilik qilaysizlarmi? Axir sizlardan ilgari butun olamlardan biron kimsa bunday qilmagan edi-ku?!

(Nahotki) sizlar xotinlaringizni qo'yib, nafsingizni qondirish uchun erkaklarga borsangiz?! Yo'q, sizlar haddan oshuvchi qavmdirsiz», deganini eslang!

82. Qavmning javobi esa faqat mana bundan iborat bo'ldi: «Ularni (ya'ni Lut va tobe'larini) qishlog'ingizdan chiqarib yuboringiz! Chunki ular haddan ortiq pokiza odamlar ekan».

83. Bas, unga va ahliga (ya'ni Lut va unga tobe' bo'lgan zotlarga) najot berdik. Magar uning xotini (najot topmadi, chunki u) qolib halok bo'lguvchilardan edi.

84. Ularning ustiga dahshatli yomg'ir — tosh yog'dirdik. Ana endi jinoyatchi — osiy qavmning oqibati (qismati) qanday bo'lganini ko'ring.

85. Madyan qavmiga o'z birodarlari Shuaybni (payg'ambar qildik). U aytdi: «Ey qavmim, Allohga ibodat qilingiz! Sizlar uchun Undan o'zga biron iloh yo'qdir. Sizlarga Parvardigoringiz tarafidan hujjat (ya'ni din) keldi. Bas, o'lchov va tarozini komil qilib (tortingiz) va odamlarning haqlaridan urib qolmangiz hamda yer (payg'ambarlar yuborish bilan) o'nглаb qo'yilganidan keyin, unda (kofirlik bilan) buzg'unchilik qilib yurmanglar. Agar mo'min bo'lsangizlar, mana shu o'zlaringiz uchun yaxshiroqdir.

86. Har ko'chada (kishilarni) qo'rqitib va Allohga iymon keltirgan zotlarni Uning yo'lida to'sib hamda u yo'lni buzishga harakat qilib o'tirmangiz! Ozchilik (ya'ni kuch-quvvatsiz, nochor) bo'lgan paytingizda sizlarni ko'paytirganini (ya'ni kuch-qudratli, aziz qilganini) eslang va buzg'unchi kimsalarning oqibati (qismati) qanday bo'lganini ko'ring.

87. Agar sizlardan bir toifa men bilan yuborilgan dinga iymon keltiruvchi bo'lib, boshqa bir toifa esa iymon keltirmasa, u holda to Alloh o'rtamizda O'z hukmini chiqargunicha (ya'ni kim haq, kim nohaq ekanligi ma'lum bo'lgunicha) sabr qilingiz. U hukm qilguvchilarning yaxshirog'idir».

TO'QQIZINCHI JUZ'

*****

88—89. (Shunda) uning qavmidan bo'lgan mutakabbir kimsalar: «Ey Shuayb, yo seni va sen bilan birga iymon keltirgan kishilarni qishlog'imizdan haydab chiqaramiz, yoki sizlar bizning dinimizga qaytasizlar», deyishdi. U aytdi: «Agar (diningizni) yomon ko'rsak ham-a? Agar Alloh bizga o'sha diningizdan najot berganidan keyin yana unga qaytsak, Alloh sha'niga yolg'on to'qigan bo'lamiz-ku? (Ya'ni aslida bo'lmagan narsalarni Allohga sherik qilgan bo'lamiz-ku?) Biz uchun u dinga qaytish joiz emas, magar Parvardigorimiz — Alloh (bizni yo'ldan ozdirishni) xoxlasagina (qaytishimiz mumkin). Parvardigorimizning ilmi hamma narsani qamrab olgandir. Allohning O'ziga tavakkul qildik (suyandik). Parvardigoro, biz bilan qavmimiz o'rtasida haq hukm qilgaysan. O'zing hukm qilguvchilarning yaxshirog'idirsan».

90. (Shunda uning) qavmidan kofir bo'lgan kimsalar: «Qasamki, agar Shuaybga ergashsanglar, albatta ziyon ko'rguvchi bo'lursizlar», deyishdi.

91. Bas, ularni dahshatli zilzila tutib, turgan joylarida to'kildilar (xalok bo'ldilar).

92 Shuaybni yolg'onchi qilgan kimsalar go'yo u yerda yashamagandek bo'lib qoldilar. Shuaybni yolg'onchi qilgan kimsalarning o'zlari ziyon ko'rguvchi bo'ldilar.

93. Keyin (Shuayb) ulardan yuz o'girib, (o'zicha) dedi: «Ey qavmim, mana, men Parvardigorimning dinini sizlarga yetkazdim va nasihatlar qildim. Endi shuncha va'z-nasihatlardan keyin ham kofir (bo'lgan) qavmga qanday qayg'ururman?

94. Biz biron qishloqqa (joyga) payg'ambar yuborsak (va u yerdagi odamlar biz yuborgan payg'ambarga iymon keltirishmasa) albatta uning ahlini tavbat-tazarru qilishlari uchun qashshoqlik va musibatlar bilan ushlaganmiz.

95. So'ngra o'sha yomonlik o'rniga yaxshilikni (boy-badavlatlik va xotirjamlikni) almashtirib qo'ydik. Hatto ko'payishib ketganlarida va: «Bunday qiyinchilik va kengchiliklar ota-bobolarimizga ham yetgay (ya'ni bizning dinsizligimizning bu ishlarga hech qanday aloqasi yo'q, balki dunyoning tartibi o'zi shunaqa – bir tanglik kelsa, bir mo'l-ko'lchilik bo'ladi)», deyishgach, ularni o'zlari sezmagan hollarida to'satdan (biron balo-halokat bilan) ushladik.

96. Agar u qishloqlarning (joyning) axli iymon keltirib, taqvodor bo'lganlarida edi, albatta Biz ularga osmonu yerdan barakot (darvozalarini) ochib qo'ygan bo'lur edik. Lekin ular (payg'ambarlarimizni) yolg'onchi qildilar, bas, ularni o'zlari qilgan gunoxlari sababli ushladik.

97. U qishloqlarning axli balo-qazoyimiz tunda, uxlayotgan hollarida kelib qolishidan xotirjam bo'lib qoldilarmi? (Kutmaganmidilar?)

98. Yoki u qishloqlarning ahli balo-qazoyimiz choshgoh paytida, o'yin-kulgi

qilayotgan hollarida kelib qolishidan xotirjammilar?

99. Ular Allohning «makri»dan xotirjam bo'lib qoldilarmi? Bas, Allohning «makri»dan faqat ziyon ko'rguvchi qavmgina xotirjam bo'lur.

100. Bu yerga (ilgarigi) egalaridan keyin merosxo'r bo'layotgan kimsalarni, agar xohlasak, gunoxlari sababli musibat yetkazib qo'yishimiz ma'lum emasmi? Biz ularning dillarini (ana shunday) muhrlab qo'yurmiz. So'ng ular (hech qanday pand-nasihatga) quloq solmay qo'yadilar.

101. (Ey Muhammad), sizga o'sha qishloqlar — ularning xabarlaridan so'ylayotirmiz. Albatta ularga payg'ambarlari hujjat-mo''jizalar keltirganlar, ammo ular ilgari (ya'ni mo''jizalar kelmay turib, payg'ambarlarini) yolg'onchi qilganlari sababli (mo''jizalar kelgandan keyin ham) iymon keltiruvchi bo'lmadilar. Alloh kofirlarning ko'ngillarini ana shunday muhrlab qo'yur.

102. Ularning aksarida biron ahd (ya'ni ahdga vafodorlikni) topmadik va mudom ularning aksarini itoatsiz holda topdik.

103. So'ngra – ulardan keyin Musoni O'z oyatlarimiz bilan Fir'avn va uning odamlariga yuborgan edik, ular (u oyatlarga) zolim-kofir bo'ldilar. Ana endi buzg'unchilarning oqibatlarini qanday bo'lganini ko'ring.

104. (Muso) dedi: «Ey Fir'avn, albatta men barcha olamlarning Parvardigoridan elchiman.

105. Mening zimmamda Alloh sha'niga faqat haqni aytish bordir. Mana, sizlarga parvardigoringizdan hujjat keltirdim. Bas, endi bani Isroilni men bilan birga (o'z yurtlariga) jo'natgin».

I z o h . Mufasssirlarning yozishlaricha, asli avlodlari Muqaddas Zamin (Shom)dan bo'lgan bani Isroil qavmining Misrga o'rnashib qolishlariga sabab — Yusuf alayhis-salomning zamonlarida Ya'qub alayhis-salomning urug'-avlodlari Misrga kelishib, shu yerda uy-joy, bola-chaqa qilib qolib ketadilar. Qachonki davlat ustiga Fir'avn kelgach, ularni qul qilib, eng og'ir ishlarda ishlata boshladi. Shunda Muso payg'ambar bani Isroilni bu asirlikdan qutqarib, ota-bobolarining vatani Muqaddas Zamin (Shom)ga olib ketmoqchi bo'ladi. Endi quyidagi oyatlarda Muso keltirgan mo''jizalar bayon qilinadi.

106. (Fir'avn): «Agar rostgo'y kishilardan bo'lib, oyat-mo''jiza bilan kelgan bo'lsang, qani, uni keltir», dedi.

107. Shunda (Muso tutib turgan) asosini tashlagan edi, banogoh u aso rostakam ajdarga aylandi.

108. Keyin qo'lini (cho'ntagidan) chiqargan edi, banogoh u qarab turganlarga (kundan ham) oq bo'lib ko'rindi (holbuki, Muso qoramag'iz odam edi).

109. Fir'avn qavmidan (ya'ni qibtiylardan) bo'lgan kimsalar: «Shubhasiz, bu (Muso o'tkir sehrgardir)», dedilar.

110. Fir'avn aytdi: «U sizlarni o'z yerlaringizdan chiqarmoqchi, nima deysizlar?»

111-112. Ular dedilar: «Uni va akasi (Horun)ni qo'yib turgin-da, hamma shaharlarga (sehrgarlarni) yig'ib keladigan kishilarni yuborgin, ular senga jami o'tkir sehrgarlarni keltirsinlar».

113. (Shundan keyin) sehrgarlar Fir'avn oldiga kelishib: «Agar biz g'olib bo'lsak, albatta (katta) mukofot (berursan)», deyishdi.

114. U: «Ha, (agar g'olib bo'lsangizlar), albatta sizlar mening yaqinlarimdan bo'lursizlar», dedi.

115. Ular aytdilar: «Ey Muso, yo sen (qo'lingdagi asoni) tashla, yoki biz (o'zimizning qo'limizdagi narsalarimizni) tashlaymiz».

116. U (Muso): «Sizlar tashlanglar», dedi. Bas, ular tashlaganlarida, odamlarni ko'zlarini bo'yab dahshatga solib qo'ydilar va zo'r sehr ko'rsatdilar.

I z o h . Hikoya qilishlaricha, shahar chetidagi bir vodiyya to'plangan xaloyiq oldida minglab sehrgarlar qo'llaridagi tayoqcha va iplarini tashlaganlarida butun vodiyy ustma-ust mingashib-qalashib yotgan ilonlarga to'lib ketgan ekan. Odamlar bu holdan dahshatga tushib qoladilar, hatto Muso payg'ambarni ham xavotir egallab oladi shunda...

117. Biz Musoga: «Asoyingni tashlagin», deb vahiy yubordik. Banogoh u (ajdarga aylangan hassa) ularning «uydirma»larini yuta boshladi.

118. Bas, haqiqat qaror topdi, ularning qilgan harakatlari esa botil bo'ldi.

119. Bas, u yerda (Fir'avn va uning tarafdorlari) mag'lub bo'lishib, beobro' bo'lgan hollarida (shaharga) qaytdilar.

120-121-122. (Shu payt) u sexrgarlar sajda qilgan hollarida yerga tashlanib: «Barcha olamlarning Parvardigoriga — Muso va Horunning Parvardigoriga iymon keltirdik», dedilar.

123-124. Fir'avn aytdi: «Men izn bermay turib unga iymon keltirdingizmi?! Shubhasiz, bu (qilmishingiz) ushbu shahardan uning aholisini chiqarish uchun qilgan makringizdir. Endi yaqinda bilursiz — albatta oyoq-qo'llaringizni qarama-qarshisiga (o'ng qo'l, chap oyog'ingizni) kesurman, so'ngra sizlarning barchangizni dorga osurman».

125. Ular dedilar: «Albatta bizlar Parvardigorimizga qaytguvchimiz (bas, sen bizni o'lim bilan qo'rqita olmaysan).

126. Sen bizdan faqatgina Parvardigorimizning oyatlari kelganda ularga iymon keltirganimiz uchungina o'ch olmoqdasan. Parvardigoro, ustimizdan sabru

toqatni yog'dirgaysan va bizlarni faqat musulmon bo'lgan holimizda o'ldirgaysan!»

I z o h . Islom ta'limotiga ko'ra, Odam Atodan tortib to Muhammad alayhis-salomgacha barcha payg'ambarlar musulmonlikka, ya'ni yagona Allohning O'ziga bandalik qilib bo'yinsunishga da'vat qilganlar. Ular go'yo bir zanjir bo'lib, u zanjirning birinchi halqasi Odam alayhis-salom bo'lsalar, oxirgi halqasi Muhammad alayhis-salomdir. Shuning uchun Muso payg'ambarga imon keltirgan kishilar ham Alloh taolodan faqat uning O'ziga bo'yinsunuvchi, ya'ni musulmon bo'lgan hollarida jonlarini olishni iltijo qildilar.

127. (Shunda) Fir'avn qavmidan bo'lgan odamlar: «Ey Fir'avn), Muso va qavmining yerda buzg'unchilik qilib yurishiga hamda seni va xudolaringni tark etishiga qo'yib berasanmi?» deyishganida, u dedi: «Ularning o'g'illarini o'ldirib, ayollarini tirik qoldirajakmiz. Albatta, biz ularning ustida g'olibdurmiz».

128. (Fir'avnning so'zlaridan dahshatga tushib ketganlarida,) Muso qavmiga dedi: «Allohdan madad tilab, sabr-toqat qilingiz! Bu yer shak-shubhasiz Allohnikidir. Uni O'zi xohlagan bandalariga meros qilib berur. Oqibat-natija esa taqvodorlarniki (Allohdan qo'rqqanlarniki) bo'lur».

129. Ular aytdilar: «Sen bizga (payg'ambar bo'lib) kelishingdan ilgari ham (ya'ni o'shanda ham Fir'avn o'g'illarimizni o'ldirib, ayollarimizni tirik qoldirib, zulm qilgan edi), sen kelganingdan keyin ham ozor ko'rdik». U (Muso) dedi: «Shoyad Parvardigoringiz dushmanlaringizni halok etib, sizlarni bu yerga xalifa qilsa va qanday amallar qilishingizni ko'rsa».

130-131. Qasamki, Biz Fir'avn odamlarini pand-nasihat olishlari uchun (qahatchilik) yillari bilan va meva-chevalarning hosilini kamaytirish bilan ushladik. Shundan keyin ham qachon ularga yaxshiligimiz (osoyishta hayot, unumdorlik) kelsa: «Bunga o'zimiz haqdormiz», deyishdi. Agar ularga biron yomonlik yetib qolsa, Muso va u bilan birga (unga imon keltirgan) kishilardan badgumon bo'ldilar. Ogoh bo'lsinlarki, albatta ularning rizqu nasibalari faqat Allohning huzuridadir. Lekin ularning ko'plari (buni) bilmaydilar.

132-133. Ular (Musoga): «Bizlarni sehrlash uchun qanday oyat-mo''jiza keltirsang ham biz senga hargiz imon keltirguvchi emasmiz», deganlaridan keyin ustlariga to'fon (sel), chigirtka, bit, baqa va qon (balolarini) ochiq oyat-mo''jizalar qilib yubordik. (Lekin) ular kibr-havo qildilar va jinoyatchi — osiy qavm bo'ldilar.

134. Qachonki ularning ustiga bu azob tushgach: «Ey Muso, senga bergan va'dasi haqqi-hurmati, Parvardigoringta duo qil. Qasamki, agar bizlardan shu azobni ko'tarsang, albatta senga (payg'ambarligingga) imon keltirurmiz va bani Isroilni sen bilan birga (o'z vatanlariga) jo'naturmiz», dedilar.

135. Endi ulardan bu azobimizni (ular) o'zlari yetib borguvchi bo'lgan muddatgacha (ya'ni qiyomat kunigacha) ko'targanimizda esa, banogoh (ichgan qasamlarini) buzib turibdilar.

136. Bas, Biz ulardan intiqom oldik — oyatlarimizni yolg'on deganlari va ulardan g'ofil bo'lganliklari sababli dengizga g'arq qildik.

137. (Misr va Shomdagi) yerning O'zimiz barakotli qilgan mashriq va mag'riblariga bechora qavmni (ya'ni bani Isroilni) voris qilib qo'ydik. Sabr-toqat qilganlari sababli bani Isroilga Parvardigoringizning («Bu yerdan bechora bo'lgan zotlarga in'om qilishni va ularni odamlarga yetakchi qilib qo'yishni istaymiz», degan) go'zal so'zlari to'la-to'kis bo'ldi. Fir'avn va qavmi qurib olgan imoratlarni va baland qilib ko'targan qasrlarni esa vayron qildik.

138-139. (Keyin) bani Isroilni dengizdan o'tkazganimizdan so'ng, ular butlariga sig'inib turgan bir qavm oldidan o'tdilar va: «Ey Muso, bizlarga ham ularning ilohlari kabi xudo qilib (yasab) ber», dedilar. U aytdi: «Albatta, sizlar bilmaydigan qavmdirsizlar. Axir ularning (ibodat qilib) turgan narsalari yo'q bo'lguvchi, qilib turgan amallari esa botil-ku?»

140. (Yana) aytdi: «Men, sizlarni butun olamlardan afzal qilib qo'ygan Allohdan o'zgani (ya'ni jonsiz butni) sizlarga xudo qilib beramanmi?!»

141. (Ey bani Isroil), sizlarni yomon azob qiynayotgan, o'g'illaringizni o'ldirib, ayollaringizni tirik qoldirayotgan Fir'avn odamlaridan qutqarganimizni eslangiz! Bu ishlarda (ya'ni bu azob va najotda) Parvardigoringiz tarafidan ulug' imtihon bordir.

142. Muso bilan o'ttiz kechaga va'dalashgan edik. So'ngra uni yana o'n (kecha) bilan to'ldirdik. Bas, Parvardigoringin (uning uchun belgilagan) vaqti komil qirq kecha bo'ldi. (Alloh Tur tog'ida Musoga shuncha muddat tanho ibodat qilishni buyurdi. (Alloh taologa munojot qilish uchun ketar ekan), Muso akasi Horunga dedi: «Qavmim ustida mening o'rinbosarim bo'lgin va (agar ular yomon amal qilsalar) tuzatgin. Buzg'unchi kimsalarning yo'liga ergashmagin».

143. Qachonki Muso (va'dalashgan) vaqtimizda (Tur tog'iga) kelib, Parvardigori unga (bevosita) so'zlagach, u: «Parvardigorim, menga (jamolingni) ko'rsatgin. Senga bir qaray», dedi. (Alloh) aytdi: «Sen Meni (bu dunyoda) hargiz ko'rolmaysan. Ammo mana bu tog'ga boq. (Men unga ko'rinurman.) Bas, agar u (Men ko'ringanimda) o'rnashgan joyida tura olsa, sen ham Meni ko'rajaksan». Qachonki, Parvardigori u tog'ga ko'ringan edi, uni mayda-mayda qilib tashladi va (bu holni ko'rgan) Muso hushsiz holda yiqildi. O'ziga kelganidan keyin esa dedi: «Pok Parvardigor (noo'rin savol so'rashdan), O'zingga tavba qildim. Endi men (Sening naqadar buyuk zot ekaningga) iymon keltiruvchilarning avvali — peshqadamiman».

144. Alloh aytdi: «Ey Muso, haqiqatan Men seni odamlar ustida payg'ambarim bo'lishga va (bevosita) kalomimni eshitishga tanlab oldim. Bas, senga ato etgan narsamni (ya'ni payg'ambarlikni) olgin va shukr qilguvchilardan bo'lgin!»

145. Uning uchun lavhlarga (ya'ni Tavrot varaqlariga) hamma narsani — pand-

nasihat va barcha narsalarning tafsilotini yozib qo'ydik va: «Ularni mahkam ushlagan hamda qavmingni u pand-nasihatlarning eng go'zallarini olishlariga buyurgin» (dedik). Endi sizlarga itoatsiz kimsalarning diyorini ko'rsaturman.

146. Endi yerda nohaq kibru havo qilib yuradigan, agar barcha oyat-mo''jizalarni ko'rsalar ham, ularga iymon keltirmaydigan, to'g'ri - haq yo'lni ko'rsalar uni (o'zlar uchun) yo'l qilib olmaydigan, agar zalolat — noto'g'ri yo'lni ko'rsalar, uni yo'l qilib oladigan kimsalarni O'z oyat-mo''jizalarimdan burib yuborurman (ya'ni anglab yetmaydigan qilib qo'yurman). Bunga sabab ular Bizning oyatlarimizni yolg'on deganlari va u oyatlardan g'ofil bo'lib olganlaridir.

147. Bizning oyatlarimizni va oxiratdagi muloqot (qiyomat)ni yolg'on degan kimsalarning qilgan amallari behuda ketar. Ular faqat o'zlarining amallari (ya'ni kufri isyonlari) bilan jazolanurlar.

148. Musoning qavmi undan keyin (ya'ni u Tur tog'iga Allohga munojot qilish uchun ketganidan keyin) o'zlarining bezak buyumlaridan bir buzoqni — ma'raydigan bir buzoq jasadini (ning shaklini yasab) oldilar (va unga ibodat qila boshladilar) — u o'zlariga so'zlamasligini va hidoyat ham qila olmasligini bilmadilarmi?! — ular o'shani (ibodat qilish uchun) ushlab, (o'zlariga) zulm qilguvchi bo'ldilar.

149. Qachonki qo'lga tushishgach (ya'ni buzoq xudo emasligini bilishib, hafsalarini sovugach) va o'zlarining yo'ldan ozganliklarini bilgach, aytdilar: «Qasamki, agar Parvardigorimiz bizga rahm etmasa va (bu gunohimizni) mag'firat qilmasa, albatta ziyon ko'rguvchilardan bo'lib qolurmiz».

150. Qachonki Muso qavmiga (Ularning buzoqqa sig'inganliklaridan) g'azabl原因 va g'amgin bo'lgan holda qaytgach: «Mening ortimdan naqadar yomon (ishlar qilib) qoluvchi (xalifa) bo'ldingiz. Parvardigoringizning amr-farmonidan (u yetib kelgunicha sabr qilmay) shoshib ketdingizmi?» deb (g'azabl原因idan qo'lidagi) lavxlarni tushirib yubordi va akasining boshidan (sochidan) ushlab o'ziga torta boshladi. (Horun) dedi: «Ey onamning bolasi — birodarim», bu qavm meni xo'rlab, o'ldirishlariga oz qoldi, endi sen ham bu dushmanlarni mening ustimdan kuldirmagin va meni bu zolim qavm bilan birga deb bilmagin.

151. (Muso) dedi: «Parvardigorim, meni va birodarimni O'zing mag'firat qilgaysan va bizni O'z rahmatingga doxil qilgaysan. O'zing rahm qilguvchilarning rahmlirog'isan».

152. Shubhasiz, buzoqni («xudo» qilib) ushlab olgan kimsalarga Parvardigorlari tarafidan g'azab va hayoti dunyoda xor-zorlik yetar. (Alloh sha'niga) yolg'on to'quvchi kimsalarni mana shunday jazolaymiz.

153. Gunoh ishlarni qilib, keyin ularning ortidan tavba qilgan va iymon keltirgan kishilar uchun esa albatta Parvardigoringiz o'shandan keyin ham mag'firat qilguvchi, mehribondir.

154. Qachonki Musoning g'azabi bosilgach, haligi lavhlarni (erdan) oldi — unda Parvardigoridan qo'rqadigan kishilar uchun hidoyat va rahmat bo'lur, deb bitilgan edi.

155. Muso Bizning belgilagan vaqtimizga (huzurimizga) olib kelish uchun o'z qavmidan (buzoqqa sig'inmagan) yetmish kishini tanlab oldi. Shu payt ularni dahshatli zilzila tutgan edi, aytdi: «Parvardigorim, agar xohlasang ularni ham, meni ham ilgari (ya'ni ular buzoqqa sig'inayotgan paytlarida) halok qilsang bo'lur edi. Oramizdagi aqlsiz kimsalarning qilmishlari sababli (endi) bizlarni halok qilasanmi? Axir bu (ya'ni ularning buzoqqa sig'inishlari) faqatgina O'zing xohlagan kishingni u sababli adashtiradigan, xohlagan kishini hidoyat qiladigan bir imtihoning edi-ku? O'zing hojamizsan, bas, bizni mag'firat qil, bizlarga rahm ayla. O'zing mag'firat qilguvchilarning eng yaxshisidirsan.

156-157. Bizlar uchun bu dunyoda ham, oxiratda ham yaxshilik yozgin. O'zingga tavba qildik». (Alloh) aytdi: «Azobimni o'zim xohlagan kimsaga yetkazurman. Rahmatim — mehribonligim esa hamma narsadan kengdir. Men uni (rahmatimni) taqvo qiladigan, zakotni beradigan zotlarga va Bizning oyatlarimizga imyon keltirguvchi bo'lgan kishilarga yozurman. Ular shunday kishilardirki, ummiy (savodsiz) payg'ambarga — nomini o'z oldilaridagi Tavrot va Injilda yozilgan holda topishadigan — elchimizga ergashadilar. U payg'ambar ularni yaxshilikka buyuradi, yomonlikdan qaytaradi va pok narsalarni ular uchun halol qilib, nopok narsalarni ularga harom qiladi hamda ulardan yuklarini va ustlaridagi kishanlarini olib tashlaydi (ya'ni islom dinidan avvalgi dinlarda bo'lgan og'ir, mashaqqatli ibodatlarini olib tashlab, ularning o'rniga oson va yengillarini keltiradi). Bas, unga imyon keltirgan, uni ulug'lab, unga yordam qilgan hamda uning (kelishi) bilan nozil qilingan nurga (ya'ni Qur'onga) ergashgan zotlar — ana o'shalargina najot topguvchilardir.

158. Ayting (ey Muhammad): «Ey odamlar, albatta men sizlarning barchangizga Alloh (yuborgan) elchiman. U shunday zotki, samovot va yer Uning mulkidir. Hech qanday iloh yo'q, faqat Uning O'zi bordir. Hayot va o'lim beradigan ham Uning O'zidir. Bas, Allohga va Uning elchisiga — Alloh va Uning so'zlariga ishonadigan ummiy payg'ambarga imyon keltiringiz va unga ergashingiz— shoyad hidoyat topursiz».

159, Muso qavmidan shunday jamoat ham borki, haq (so'z) bilan (odamlarni) to'g'ri yo'lga boshlarlar va haq (hukmlar) bilan adolat kilurlar.

160. Ular (ya'ni Muso qavmini) jamoa-jamoa qilib o'n ikki urug' — avlodga bo'lib yubordik va Musoga qavmi undan suv so'ragan paytida: «Asoing bilan toshni urgin!» deb vahiy yubordik. Bas, undan (toshdan) o'n ikki chashma otilib chiqdi — hamma odamlar o'z suvlarini bildilar. Ularga (sahroda) bulutni soyabon qildik va ustlaridan shirinlik va bedanalar yog'dirib: «Sizlarni bahramand qilgan pok narsalarimizdan yenglar», dedik. Ular (bergan ne'matlarimizga noshukr bo'lishlari bilan) Bizga jabr qilmadilar, balki o'zlariga jabr qilguvchi bo'ldilar.

161. Ularga: «Mana shu shaharni (Bayt-ul-Muqaddasni) maskan tutingiz va

undan xoxlagan joyingizda taomlaringiz hamda «kechirgin» deb shaharga darvozadan sajda qilgan holingizda kiringiz! (Shunda) gunoxlaringizni mag'firat qilurmiz, chiroyli amal qilguvchilarga esa (marhamatimizni) ziyoda qilurmiz», degan paytimizni eslang!

162. Bas, ulardan zolim bo'lgan kimsalar o'zlariga aytilgan («kechirgin») so'zini butunlay boshqa bir so'zga almashtirdilar. (Shundan keyin) ularga zolim bo'lganlari sababli osmondan azob yubordik.

163. (Ey Muhammad), ulardan (yahudiylardan) dengiz oldidagi qishloq haqida — shanba kuni haddan oshganlari haqida (ya'ni man' qilinganiga qaramasdan shanba kuni baliq ovlaganlari haqida) so'rang. O'shanda, shanbalik qilgan (ya'ni baliq ovlamagan) kunlarida baliqlar (suv yuzida) ochiq kelar edi, shanbalik qilmagan kunlarida (ya'ni shanbadan boshqa kunlarda) esa kelmas edi. Ularni itoatsiz bo'lganlari sababli mana shunday imtihon qilurmiz.

I z o h . Mufasssirlardan Qurtubiyning yozishlaricha, bu voqea Dovud alayhis-salom zamonlarida bo'lgan ekan. O'shanda shanba kunlari baliqlar son-sanoqsiz bo'lib suv yuzida oqib kelar, ertasiga esa daryoda bironta baliq qolmas ekan. Bu fursatdan foydalangan iblis ayrim yaxudiylarni vasvasaga solib, ular daryo chetlarida tez xovuzlar kavlashib, shanba kunlari baliqlarni qamab olishadigan, ertasiga esa o'sha hovuzlardan tutib ketadigan bo'lgan edilar. Bu qilmishlari oqibatida ular Tangrining imtihonidan o'ta olmagan ekanlar. Yuqoridagi oyatda e'tiqodsizlarni Tangri o'tib bo'lmaydigan balo-imtihonlarga giriftor qilishiga ham ishora bordir.

O'shanda yahudiylar uch toifaga bo'linib qolgan ekanlar: bir toifa yuqorida aytilgan shanba kunlari baliq ovlayveradigan itoatsizlar, ikkinchi toifa o'zlarini bu jinoyatdan saqlab, o'zgalarni ham undan qaytaradiganlar, uchinchi toifa esa o'zlari u kunda baliq tutmay, o'zgalarni ham undan qaytarmaydiganlar edi. Quyidagi oyatda mana shu uchinchi va ikkinchi toifa o'rtasida bo'lib o'tgan savol-javob zikr etiladi.

164. O'shanda ulardan bir jamoat: "Ne sababdan Allohning O'zi halok etadigan yoki qattiq azoblaydigan qavmga pand-nasihat qilursizlar?" deganlarida, ular (ya'ni ikkinchi toifadagi odamlar) aytdilar: «Parvardigoringizga (qiyomat kunida) uzrimizni aytish uchun va shoyad (ular) Allohdan qo'rqasalar, deb (nasihat qilmoqdamiz)».

165. Bas, qachon ular (ya'ni itoatsiz kishilar) o'zlariga eslatma qilib berilgan narsani unutishgach, bu gunoh ishdan qaytargan zotlarga najot berdik va zolim kimsalarni itoatsiz bo'lganlari sababli qattiq azob bilan ushladik.

166. Endi qachonki o'zlari qaytarilgan ishdan (qaytmasdan) kibru havo qilganlaridan keyin ularga: «Badbaxt maymunlarga aylaningiz», dedik.

167. O'shanda Parvardigoringiz albatta ularning ustiga qiyomat kunigacha yomon azob bilan azoblaydigan zotlarni yuborishini bildirgan edi. Shubhasiz, Parvardigoringiz (kofirlar uchun) azobi qattiq, (mo'minlarni zsa) mag'firat qilguvchi, mehribondir.

168. Ularni (yahudiylarni) butun yer yuziga jamoa-jamoa qilib bo'lib yubordik. Ularning oralarida yaxshilari (iymonga kelganlari) ham, unday emaslari (iymonsizlari) ham bordir. Ularni (kufr va isyondan) qaytishlari uchun ko'p yaxshilik (ne'matlar) va yomonliklar (balolar) bilan sinab ko'rdik.

169. Ulardan so'ng Kitobga (Tavrotga) merosxo'r bo'lgan bir avlod keldiki, ular bu tuban (dunyo) narsalarini (halol, haromligiga qaramay) oladilar va «Albatta bizlar mag'firat qilinurmiz», deyдилar. Holbuki, agar yana o'shanga o'xshagan narsa kelib qolsa, uni ham olaveradilar. Axir ulardan Kitobda (Tavrotda) Alloh sha'niga faqat haqni aytishlari borasida ahd-paymon olinmaganmidi? Undagi oyatlarni o'qib o'rgangan edilar-ku! Allohdan qo'rqadigan zotlar uchun (bu dunyo matolaridan) oxirat diyori yaxshiroq-ku! Aql yurgazmaysizlarmi?!

170. (Ularning oralarida) Kitobni mahkam ushlagan va namozni to'kis ado qilgan zotlar ham borki, albatta Biz o'zlarini tuzatguvchi kishilarning ajr-mukofotlarini zoe qilmagaymiz.

171. (Ey, Muhammad), Tur tog'ini ko'chirib olib, ularning ustlarida go'yo bir soyabondek ko'tarib turib, ular uni ustlariga qulab tushadi, deb gumon qilgan hollarida: «Biz sizlarga ato etgan narsani (Tavrotni) mahkam ushlangiz va taqvodor bo'lishingiz uchun undagi oyatlarni yodda tutingiz!» degan paytimizni eslang.

172. Parvardigoringiz Odam bolalarining bellaridan (ya'ni pushti kamarlaridan to qiyomat kunigacha dunyoga keladigan barcha) zurriyotlarini olib: «Men Parvardigoringiz emasmanmi?», deb, o'zlariga qarshi guvoh qilganida, ular: «Haqiqatan Sen Parvardigorimizsan, bizlar bunga shohidmiz», deganlarini eslang! (Sizlardan bunday guvoxlik – ahd-paymon olishimiz) qiyomat kunida: «Bizlar bundan bexabar edik», demasliklaringiz uchundir.

173. Yoki: «Axir ilgari ota-bobolarimiz mushrik bo'lgan esalar, bizlar ulardan keyin kelgan (va ularning o'rgatgan yo'llariga ergashgan) avlod bo'lsak, o'sha nohaq yo'lda o'tgan kimsalarning qilmishlari sababli bizlarni halok qilurmisan», demasliklaringiz uchundir.

I z o h . Xalq orasida mashhur bo'lgan «almisoq, almisoqdan qolgan» degan iboralarning asl mazmuni yuqoridagi ikki oyatda mazkur bo'ldi. Qur'on bizga uqtirishicha, Tangri taolo o'z qudrati bilan Odam alayhis-salomning belidan undan tarqaydigan barcha zurriyotlarini chiqarib, ularga O'zining mo'jizalarini ko'rsatgach: «Aytinglar-chi, Men Sizlarning rabbingiz emasmanmi», deganida, ular: «Parvardigoro, O'zing barchamizning rabbimizsan, bizlar bunga guvoh bo'ldik», deb Tangriga ahdu paymon, ya'ni misoq bergan ekanlar. Shuning uchun islom ulamolari: «Kimda-kim kofir bo'lsa yoki dinidan qaytsa, o'zining Tangriga bergan misoqidan qaytgan bo'ladi», deyдилar. Muhammad alayhis-salomning: «Har bir tug'ilgan bola toza holda — islomda tug'iladi. Keyin ota-onasi uni yo yahudiy, yo nasroniy, yo majusiy qilib buzuq tarbiya berishadi», degan hadislarining mazmuni ham yuqoridagi oyatlarga hamohangdir.

174. Shoyad (kufrlaridan) qaytsalar deb oyatlarni mana shunday mufassal qilurmiz.

175. (Ey Muhammad), ularga (yahudiylarga) bir kimsaning xabarini tilovat qiling — u qimsaga oyatlarimizni bildirgan edik. Bas, u o'sha oyatlarimizdan chetlangach (ya'ni ularga amal qilmagach), uni shayton ergashtirib ketib, yo'ldan ozguvchilardan bo'lib qoldi.

176. Agar xoxlasak uni o'sha oyatlar sababli (yuqori darajalarga) ko'targan bo'lur edik. Lekin u yerga (ya'ni molu dunyoga) berildi va havoyi-nafsiga ergashdi. Bas, uning misoli xuddi bir itga o'xshaydiki, uni haydasang ham tilini osiltirib turaveradi yoki (o'z holiga) qo'ysang ham tilini osiltirib turaveradi. Bu Bizning oyatlarimizni yolg'on degan kimsalarning misolidir. Ular tafakkur qilsinlar uchun bu qissalarni so'ylang.

I z o h . Ushbu ikki oyat garchi Muso payg'ambar davridagi mol-dunyoga berilgan bir yahudiy «olim» haqida nozil bo'lgan esa-da, bu oyatlarning hukmi bilgan ilmiga amal qilmay dinfurushlik bilan kun o'tkazadigan «ulamolar»ning barchasiga taalluqlidir. Zotan, ilm kishining diyonat va e'tiqodini ziyoda qilish o'rniga ahli davlat, ahli dunyolarga qul qilib qo'ysa, u ilm emas, balki jaholat — ilmsizlikdir.

177. Bizning oyatlarimizni yolg'on degan kimsalarning misoli naqadar yomon bo'ldi va ular o'zlariga zulm qilguvchi bo'ldilar.

178. Alloh kimni hidoyat qilsa, bas, o'sha hidoyat topguvchidir. U zot kimni yo'ldan ozdirsa, bas, ana o'shalar ziyon ko'rguvchidirlar.

179. Biz jin va insdan ko'plarini jahannam uchun yaratganimiz muhaqqaqdir. Ularning dillari boru anglay olmaydilar, ko'zlari boru ko'ra olmaydilar, quloqlari boru eshitmaydilar. Ular chorvalar kabidirlar, yo'q, ular (beaql, befahmlikda) chorvalardan ham battardirlar. Ana o'shalar g'aflatda qolgan kimsalardir.

180. Allohning go'zal ismlari bordir. Bas, Uni o'sha ismlar bilan chorlanglar (yod etinglar). Uning ismlarida haqdan og'ib (noo'rin joylarda ularni qo'llaydigan mushrik) kimsalarni tark qilinglar. Ular yaqinda qilib o'tgan amallariga yarasha jazolanurlar.

181. Biz yaratgan zotlar orasida (odamlarni) haq (din) bilan hidoyat qiladigan va haq (hukm) bilan adolat qiladigan bir jamoat ham bordir.

182. Bizning oyatlarimizni yolg'on degan kimsalarni esa o'zlari bilmay qoladigan tarafdin sekin-asta halokatga olib borurmiz.

183. (Hozircha) ularga muhlat berib qo'yurman. Albatta, Mening «makrim» qattiqdir.

184. Ular hamroxlarida (ya'ni Muhammad alayhis-salomda) hech qanday junun yo'qligini o'ylamaydilmarmi?! U faqat (Allohning azobidan) oshkora ogohlantirguvchi zotdir.

185. Samovot va Yer mamlakatlari haqida, Alloh yaratgan narsalar to'g'risida

va ajallari yaqinlashib qolgan bo'lishi mumkinligi xususida o'ylamaydilar?! Undan (Qur'ondan) so'ng (ya'ni unga ishonmaganlaridan keyin) yana qanday gapga ishonadilar-a?!

186. Kimni Alloh adashtirib qo'ysa, uning uchun biron hidoyat qilguvchi bo'lmas. (Alloh) undaylarni o'z tug'yonlarida adashib-uloqib yurgan hollarida tark qilur.

187. (Ey Muhammad), sizdan Soat (ya'ni qiyomat) qachon voqe bo'ladi, deb so'raydilar. Ayting: «Uning bilimi faqatgina Parvardigorim dargohidadir. Vaqti-soati kelganida ham faqat O'zi oshkor qilur. U (ya'ni qiyomat) samovot va yer uchun juda og'ir (dahshatli) bir ishdir. U sizlarga faqat to'satdan — kutilmaganda kelur». Go'yo siz u haqda yaxshi biladigandek so'raydilar. Ayting: «Uning bilimi faqatgina Alloh dargohidadir. Lekin juda ko'p odamlar uni bilmaydilar».

188. Ayting: «Men o'zim uchun ham na foyda va na ziyon yetkazishga ega bo'la olaman. Magar Allohning xohlagani bo'lur. Agar g'aybni bilganimda edi, yaxshi amallarni ko'paytirgan bo'lur edim va menga biron ziyon yetmagan bo'lur edi. Men faqat imon keltiradigan qavm uchun (do'zax azobidan) ogoxlantirguvchi va (jannat ne'matlari haqida) xushxabar berguvchiman, xolos».

189. U (Alloh) shunday zotki, sizlarni bir jondan (Odamdan) yaratdi va u orom-oso'yish topsin deb uning o'zidan juftini vujudga keltirdi. Unga qo'shilganidan keyin u (Havvo) yengil yuk (homila) bilan yukli bo'lib, o'sha (yuk) bilan yurdi. Bas, qachonki, og'irlashganida, (ular) Parvardigorlari bo'lmish, Allohga duo qildilar: «Qasamki, agar bizga solih farzand ato qilsang, albatta shukr qilguvchilardan bo'lurmiz».

190. Endi (Alloh) ularga solih (farzand) ato etganidan keyin Unga (Uning) O'zi ato etgan narsada (ya'ni bolaga nom qo'yishda), shirk keltira boshladilar. Bas, Alloh ularning shirk keltirgan narsalaridan yuksakdir.

I z o h . Rivoyat qilishlaricha, Havvo farzand ko'rganida iblis kelib uni yo'ldan ozdirib, bolasiga Abdulxars, ya'ni Xarsning — yerning bandasi, deb nom qo'yadi. Allohdan o'zgaga bandalik qilish joiz bo'lmagani uchun Qur'on Havvoning bu qilmishini shirk deb ataydi.

191. Hech narsani yarata olmaydigan, balki o'zi yaratiluvchi bo'lgan narsalarni (Allohga) sherik qiladilarmi?!

192. Ular uchun biron yordam qilishga qodir bo'lmaydigan, hatto o'ziga o'zi yordam qila olmaydigan (narsalarni Allohga sherik qiladilarmi?!)

193. Agar ularni (ya'ni butlarni) hidoyatga chaqirsangiz, sizlarga ergashmaydilar (ya'ni ular jonsizdirlar). Sizlar uchun ularni chaqirishingiz yoki sukut qilib turishingiz barobardir (ya'ni baribir ular javob bera olmaydilar).

194. Shubhasiz, Allohdan o'zga sizlar iltijo qilayotgan narsalar xuddi (sizning)

o'zlaringiz kabi bandadirlar. Bas, agar rostgo'y bo'lsangizlar, sizlar ularni chaqiringlar, ular sizlarga javob qilsinlar-chi?!

195. Ularning oyoqlari bormiki, yursalar, yo qo'llari bormiki tutsalar, yoki ko'zlari bormiki ko'rsalar, yoxud quloqlari bormiki tinglasalar?! Ayting (Ey Muhammad): «Usha butlaringizni chaqiringlar-da, so'ngra menga bir lahza muxlat bermay bor hiyla-nayrangingizni qilaveringlar». (Qanday hunar ko'rsatmang, natijasi hechdir.)

196. Zotan, mening egam shu Kitobni nozil qilgan Allohdir. U solih bandalarga yor bo'lur.

197. Undan o'zga sizlar iltijo qilayotgan narsalar sizlarga yordam qilishga qodir emaslar va ular o'zlariga ham yordam qila olmaslar.

198. Agar ularni hidoyatga chorlasangiz, eshitmaydilar. Ular o'zlari ko'rmagan hollarida sizga (boqib) turganlarini ko'rursiz.

199. (Ey Muhammad), marhamatli bo'ling, yaxshilikka buyuring va johillardan yuz o'giring!

200. Agar sizni shaytonning vasvasasi yo'ldan urmoqchi bo'lsa, Allohdan panoh so'rang! Albatta, U eshituvchi, bilguvchidir.

201. Taqvo qilguvchi zotlarni qachon shayton tomonidan biron vasvasa ushlasa, (Allohn) eslaydilar, bas (to'g'ri yo'lni) ko'ra boshlaydilar.

202. Ularning (shaytonlarning) do'stlari esa yo'ldan ozdirishda ularga (shaytonlarga) yordam beradilar, so'ng (bu ig'volarini) to'xtatmaydilar.

203. Qachon ularga biron oyat keltirmasangiz, «O'zing to'qiy qolmaysanmi?» deyishadi. Ayting: "Men faqat Parvardigorimdan kelgan vahiygagana ergashurman. Bu (Qur'on) iymon keltiradigan kavm uchun Parvardigoringiz tarafidan ko'rsatma, hidoyat va rahmatdir».

204. Qachonki Qur'on qiroat qilinsa, unga quloq tutingiz va jim turingiz — shoyad (Alloh tarafidan) rahmatga sazovor bo'lsangizlar.

205. Parvardigoringizni ichingizda yolvorib, qo'rqib, dildan ertayu-kech yod qiling va g'ofil kimsalardan bo'lmang!

206. Albatta Parvardigoringizning huzuridagi zotlar (ya'ni farishtalar) Unga ibodat qilishdan or qilmaydilar. Uni poklaydilar va Ungagina sajda qiladilar".

I z o h . Qur'onda bir necha suralarda sajda oyatlari mavjud bo'lib, mazkur suraning so'nggi oyati ham o'sha sajda oyatlarining avvalgisidir. Bunday oyat o'qilganda o'quvchiga ham, tinglovchiga ham bir marta Allohga sajda qilish vojib bo'ladi.

ANFOL SURASI

Bu sura Madinada nozil qilingan bo'lib, yetmish besh oyatdan iboratdir. Unda so'z, asosan, g'azot — jang haqida borib, harbiy qonun-qoidalar, urush va tinchlik xolatlari hamda asir va o'lja olish xususidagi Shariati islomiyyada bo'lgan hukmlar bayon qilinadi. Bu suraning «Anfol» — «O'ljalar» deb nomlanishining sababi ham shudir.

U islom tarixidagi ilk jang — Badr jangidagi voqealarni batafsil hikoya qilgani uchun ayrim sahobalar uni «Badr» surasi, deb ham ataganlar. Islomiy g'azotlar solnomasidan Badr jangi hijriy ikkinchi yilning Ramazon oyida Madinaning janubi-g'arbida joylashgan Badr qishlog'ida bo'lib o'tgani ma'lum. Bu jangda musulmonlar adadlari oz bo'lishiga qaramasdan, askarlar sonida ham, harbiy qurol-anjomlarda ham o'zlaridan bir necha barobar ortiq bo'lgan mushriklar ustidan g'alaba qozonib, dushmanning yetmish askarini halok qiladilar va yetmish kishini asir oladilar, katta o'ljalarga ega bo'ladilar. Jang tugaganidan so'ng o'ljalar taqsimotida ayrim musulmonlar o'rtasida ixtilof chiqqanda, ularga pand-nasihat qilish va to'g'ri yo'l ko'rsatish bilan sura boshlanadi. Sura nihoyasida esa mo'minlar vatan va millatlari bir-biridan qanchalar yiroq va xilma-xil bo'lishidan qat'iy nazar bir ummat ekanliklari, binobarin, kofir kimsalarning fitnalariga aldanmay, o'zaro do'st-birodar bo'lib yashab o'tishlari lozimligi uqtiriladi.

Mehribon va rahmli Alloh nomi bilan (boshlayman).

1. (Ey Muhammad), Sizdan o'ljalar haqida so'raydilar. Ayting: «O'ljalar Alloh va payg'ambarnikidir. Bas, Allohdan qo'rqingiz va o'z oralaringizni o'nglangiz! Agar mo'min bo'lsangizlar, Alloh va Uning payg'ambariga bo'ysuningiz!

I z o h. Badr jangidan so'ng qo'lga kiritilgan o'ljalarni taqsimlashda yosh askarlar bilan keksalari o'rtasida kelishmovchilik paydo bo'ladi. Yoshlar: «G'alaba bizning kuchimiz bilan bo'ldi, binobarin, o'ljalar ham o'zimizniki bo'lishi kerak», deyishsa, keksalar: «Biz sizlarga jang yo'l-yo'riqlarini ko'rsatib turganmiz, demak, bu o'ljalarda bizning ham ulushimiz bor», deyishdi. Shunda yuqoridagi oyat nozil bo'ldi va payg'ambar alayhis-salom tushgan o'ljani yoshu qariga barobar qilib ulashib berdilar.

2. Faqat Alloh (nomi) zikr qilinganida qalblariga qo'rqinch tushadigan, Uning oyatlari tilovat qilinganda imonlari ziyoda bo'ladigan va Parvardigorlarigagina suyanadigan kishilar (haqiqiy) mo'mindirlar.

3. Ular namozni to'kis ado etadilar va Biz ularni bahramand qilgan narsalardan infoq-ehson qiladilar.

4. Ana o'shalar haqiqiy mo'minlar bo'lib, ular uchun Parvardigorlari huzurida (ya'ni, jannatda, yuksak) darajalar, mag'firat va ulug' rizq bordir.

5. (Bu o'lja taqsimotida chiqqan mojaro) xuddi mo'minlardan bir guruhi (urushni) aniq yomon ko'rib turgan hollarida, Parvardigoringiz haq hukm bilan sizni uyingizdan (janggohga) chiqarganga o'xshaydi.

6. (O'shanda) ular go'yo ko'rib turgan hollarida o'limga haydab ketilayotgandek, Siz bilan aniq-ravshan bo'lgan haqiqat (ya'ni, urushga

chiqish) to'g'risida bahslashgan edilar.

I z o h . Madinada Islom davlati barpo bo'lgach, musulmonlar bilan Makka mushriklari o'rtasidagi nizo yanada avj oldi. Mushriklar Makkadagi uy-joylarini tashlab, muhojir bo'lib ketgan musulmonlarning o'z diyorlarida qolgan mol-mulklarini talon-toroj qilishar, musulmonlar esa o'z navbatida Makkadan tijorat uchun chiqqan karvonlarga xujum qilishar edi. Kunlarning birida payg'ambar alayhis-salomga Makka mushriklari katta karvon bilan Shomdan qaytayotganlari ma'lum bo'ladi va o'zlari bilan bir guruh sahobalarini olib, karvonni qo'lga kiritish uchun yo'l oladilar. Bundan xabar topgan makkaliklar katta lashkar bilan musulmonlarga qarshi jang qilish uchun Madina tarafga qo'shin tortib kela boshlaydilar. Shunda Tangri taolo tomonidan payg'ambar alayxis-salomga karvonni qo'yib, mushriklar lashkari bilan jang qilish amr qilinadi. Bu xabarni eshitgan ayrim musulmonlar: «Tayyor karvon o'lja bo'lib turganida, bunday katta qo'shinga qarshi urushamizmi, o'zimiz ozchilik bo'lsak, buning ustiga tayyorgarligimiz ham yo'q-ku!» — deyishib, payg'ambar bilan bahslasha boshlaydilar, Lekin ko'pchilik sahobalar Allohning amriga bo'yinsunishib, kofirlarga qarshi jang qilishga tayyor ekanliklarini bildiradilar. Mazkur oyatlar o'sha tarixiy ibratli voqea haqida hikoya qiladi. Quyidagi oyatlarda ham bu hikoya davom etadi.

7. O'shanda (ey mo'minlar), Alloh ikki toifadan (ya'ni, karvon va qo'shindan) birini sizlar uchun (o'lja) qilishga va'da bergan edi. Sizlar qurol-yarog'siz toifa (ya'ni, karvon) o'zingiz uchun bo'lishini istagan edingiz. Alloh esa O'z so'zlari bilan xaqiqatni muqarrar etishni va kofirlarning dumini qirqishni iroda qilgan edi.

8. U, garchi jinoyatchi — osiylar yomon ko'rsalar-da, haqni haq, botilni botil qilish uchun (shunday iroda qilgan edi).

9. O'shanda Parvardigoringizdan madad tilaganingizda, U sizlarga ijobat qilib: «Men sizlarga ketma-ket keladigan minglab farishtalar bilan madad berurman», dedi,

10. Alloh faqat xushxabar bo'lsin, deb va ko'ngillaringiz xotirjam bo'lishi uchun shunday qildi. G'alaba faqat Allohning dargohidan bo'lur. Haqiqatan, Alloh g'olib va xikmatlidir,

11. O'shanda xotirjam bo'lishingiz uchun sizlarni O'z tarafidan uyquga cho'mdirgan va poklab, sizlardan shayton vasvasasini ketkazish uchun dillaringizni bir va qadamlaringizni mahkam hilish uchun ustingizga samodan suv — yomg'ir yog'dirgan edi.

12. (Ey Muhammad), o'shanda Parvardigoringiz farishtalarga: «Albatta, Men sizlar bilan birgaman, bas, sizlar iymon keltirgan zotlarning (g'alaba qozonishlariga bo'lgan ishonchlarini) mahkamlanglar! Men kofir bo'lgan kimsalarning dillariga qo'rquv solajakman. Bas, ularning bo'yinlarini uzinglar, butun-hamma barmoqlarini chopinglar», deb vahiy qilgan edi.

13. Bunga sabab, ularning Alloh va Uning payg'ambariga qarshi turganlaridir. Kimki, Alloh va Uning payg'ambariga qarshi tursa, bas, albatta Allohning jazosi

qattiqdir.

14. (Ey kofirlar), mana shu sizlarning (jazoingizdir) bas, tortaveringlar. Kofirlar uchun yana do'zax azobi ham bordir.

15. Ey mo'minlar, kofirlarning hujumiga duch kelganingizda, ularga orqa o'girmanglar (ya'ni qochmanglar).

16. Kimki o'sha (urush) kunida jang yo'sinini o'zgartirish yoki boshqa bir guruh (musulmonlarga) qo'shilishdan tashqari holatda, ularga (kofirlarga) orqa o'girib qochsa, bas, u Alloh tarafidan g'azab bilan ketibdi va uning joyi jahannamdir. Naqadar yomon oqibat-a!

17. Bas, (ey musulmonlar), ularni sizlar o'ldirmadingiz, balki Alloh o'ldirdi. (Ey Muhammad, ularning yuziga qo'lingizdagi bir siqim tuproqni) otgan paytingizda, siz otmadingiz, balki Alloh otdi, va (bu g'alabani Alloh) O'z tomonidan mo'minlarga chiroyli in'om bo'lsin, deb qildi. Albatta Alloh eshitguvchi, bilguvchidir.

I z o h . Rivoyat qilishlaricha, payg'ambar alayhis-salom Badr jangida qo'llariga bir siqim tuproq olib: «Yuzlari qaro bo'lgay!» — deb dushman tarafga otganlarida, ko'ziga g'ubor kirmagan biror mushrik qolmagan ekan.

18. (Ey mo'minlar), mana shu (sizlarning mukofotingizdir). Albatta, Alloh kofirlarning hiylasini zaif qilguvchi zotdir.

19. (Ey ahli Makka), agar g'alabani istagan bo'lsangizlar, mana, sizlarning (ziyoningizga) g'alaba keldi, Agar (payg'ambarga qarshi urushishdan) to'xtasangizlar, bas, bu o'zingiz uchun yaxshidir. Agar (yana urushga) qaytsangizlar, Biz ham qaytamiz va guruhingiz qancha ko'p bo'lmasin, sizlarni hech narsadan behojat qila olmaydi. Albatta, Alloh mo'minlar bilan birgadir.

20. Ey mo'minlar, Allohga va Uning payg'ambariga itoat qilingiz va (Qur'onni) eshitib turib, undan yuz o'girib ketmangiz!

21. Va o'zlari eshitmagan (ya'ni, anglab, iymon keltirmagan) hollarida, «eshitdik», degan kimsalar kabi bo'lmangiz!

22. Albatta, kar va soqov bo'lib olgan aqlsiz kimsalar Allohning nazdida eng yomon hayvonlardir.

23. Agar Alloh ularda biron yaxshilikni bilganida edi, albatta ularning quloqlarini ochib qo'ygan bo'lur edi, va agar (Alloh ularning) quloqlarini ochib qo'yganida ham ular yuz o'giran hollarida ketgan bo'lur edilar.

24. Ey mo'minlar, Alloh va Uning payg'ambari sizlarni abadiy hayot beradigan narsaga (ya'ni, dinga) da'vat qilar ekan, uni qabul qilinglar va bilinglarki, shubhasiz, Alloh har bir kishi bilan uning qalbi o'rtasini egallab turur va shubhasiz, Uning huzuriga to'planursizlar.

25. Hamda sizlardan faqat zolim kimsalarning o'zigagina yetmay (balki barchaga yetadigan) balodan saqlaningiz! Va bilingizki, albatta Allohning azobi qattiqdir.

26. Va sizlar yerda (ya'ni, Makkada) ozchilik va nochor bo'lgan holingizda, odamlar (ya'ni, Makka mushriklari) talab ketishlaridan qo'rqib turgan paytingizda sizlarga joy berib (ya'ni, Madinaga ko'chirib) O'z yordami bilan qo'llab-quvvatlaganini va shukr qilishingiz uchun pokiza rizqlar bilan bahramand qilganini eslangiz!

27. Ey mo'minlar, Alloh va Uning payg'ambariga xiyonat qilmangiz va bilgan holingizda sizlarga ishonib berilan narsalarga (ya'ni, dinga va boshqa har qanday omonatlarga) xiyonat qilmangiz!

28. Bilingizki, albatta mol-dunyolaringiz va bola-chaqangiz faqat bir fitna-aldovdir, xolos. Yolg'iz Allohning huzuridagina (ya'ni uning amru farmoniga itoat etishdagina) ulug' ajr-savob bordir.

29. Ey mo'minlar, agar Allohdan qo'rqsangizlar, sizlar uchun haq bilan nohaqni ajratadigan hidoyat ato qilur va yomonlik-gunoxlaringizni o'chirib, sizlarni mag'firat qilur. Alloh ulug' fazlu marhamat sohibidir.

30. (Ey Muhammad), kofirlar sizni hibs qilish yo o'ldirish, yoki (Makkadan) chiqarib yuborish uchun sizga makr qilgan paytlarini eslang! Ular makr qilurlar, Alloh ham «makr» qilur. Alloh «makkor»roqdir.

31. Qachon ularga (kofirlarga) Bizning oyatlarimiz tilovat qilinsa: «Eshitganmiz, agar xoxlasak, bunga o'xshagan gapni o'zimiz aytgan bo'lur edik. Bu faqat avvalgilardan qolgan afsonalar, xolos», deyдилar.

32. Ularning: «Ey Xudo, agar mana shu (Qur'on) Sening dargohingdan kelgan haqiqat bo'lsa, ustimizga samodan tosh yog'dirgin yoki bizlarga alamli azob keltirgin», deganlarini eslang!

I z o h. Ya'ni: «Agar mana shu Qur'on haqiqatan Sening huzuringdan kelgan bo'lsa, bizlarni Ham uning yo'liga hidoyat qilgin», demasdan: «Shu haq bo'ladigan bo'lsa, ustimizdan tosh yog'dirgin», deyishlaridan ularning kim ekanliklari ma'lumdir.

33. Modomiki, siz ularning oralarida ekansiz, Alloh ularni hargiz azoblamas va ular mag'firat so'rab turgan hollarida ham Alloh ularni azoblaguvchi emasdir!

34. (Lekin agar) ular (iymonga kelmasdan kishilarni) Masjid-al-Haromdan to'sar ekanlar, Alloh ularni nega azoblamasin?! (Ya'ni, Siz va mo'minlar Makkadan chiqib ketganingizdan so'ng ularni albatta azobga giriftor qilur). Ular uning (Masjid-al-Haromning) egalari emaslar. Uning egalari faqat Allohdan qo'rquvchi zotlardir. Lekin ularning ko'plari bilmaydilar.

35. Ularning Baytulloh oldida qilgan «ibodat»lari faqat hushtak va chapak

chalish bo'ldi. Bas, (ey mushriklar, bugun — Badrda) kofir bo'lganinglar sababli azobimizni totib ko'ringlar.

I z o h . Makka mushriklari Baytullohni yalang'och hollarida chapak chalib, hushtak chalib tavof qilar edilar. Musulmonlar namoz o'qiyotgan paytlarda ham hushtak, chapak chalib ularni adashtirmoqchi bo'lar edilar.

36-37. Albatta, kofir bo'lgan kimsalar mol-dunyolarini Allohning yo'lidan to'sish uchun ishlaturlar. Bas, uni sarflaydilar-u, so'ngra o'sha (mollari) o'zlariga hasrat bo'lur, so'ngra mag'lub bo'lurlar. Kofir bo'lgan kimsalar Alloh nopokni pokdan (kofirni mo'mindan) ajratishi va nopok kimsalarning hammalarini ustma-ust taxlab, jahannamga solishi uchun to'planurlar. Ana o'shalar ziyon ko'rguvchilardir.

38. (Ey Muhammad), kofir bo'lgan kimsalarga aytingki, agar (kofirliklaridan) to'xtasalar, o'tgan gunohlari mag'firat qilinur. Agar yana (kofirlikka) qaytsalar, u holda avvalgilarining sunnatlari (ya'ni, ko'rguliklari) o'tgan-ku, (ya'ni ularning ham boshlariga avvalgi kofirlarning kuni tushar).

39. To (dunyoda) biron fitna-aldov qolmay, butun din faqat Alloh uchun bo'lgunga qadar ular bilan jang qilinglar! Endi agar (kofirlikdan) to'xtasalar, bas, albatta Alloh qilayotgan amallarini ko'rguvchidir.

40. Agar (kofirlar iymondan) yuz o'girsalar, bas, (ey mo'minlar), bilingizki, shubhasiz, Alloh hojangizdir. U zot naqadar yaxshi hoja va naqadar yaxshi yordamchidir.

O'NINCHI JUZ'

*****

41. Agar Allohga va (haq bilan nohaqning) ajralish-kunida — ikki jamoa to'qnashgan kunda, bandamiz (Muhammadga) nozil qilganimiz (oyatlar va farishtalardan iborat) narsaga imon keltirguvchi bo'lsangizlar, bilingizki, o'lja qilib olgan narsangizning beshdan biri Alloh uchun, payg'ambar uchun va u zotning qarindosh-urug'i, yetimlar, miskinlar va musofirlar uchundir. Alloh hamma narsaga qodirdir.

I z o h. Shariat hukmiga ko'ra, urushda qo'lga kiritilgan o'ljaning beshdan to'rt qismi jangchining haqqi bo'lib, beshdan biri yukoridagi oyatda mazkur bo'lgan jihatlarga sarflanadi.

42. O'shanda sizlar (Madinaga) yaqinroq tarafda, ular (ya'ni, mushriklarning qo'shinlari) yiroqroq tarafda, otliqlar (ya'ni, sizlar o'lja qilib olmoqchi bo'lgan karvon) esa sizlardan quyiroqda (dengiz sohili bo'ylab ketmoqda) edilar. Agar mushriklar bilan jang qilish uchun (avvaldan) va'dalashganlaringizda, biron muayyan vaqtga kelisha olmagan bo'lur edingiz. Lekin Alloh halok bo'lguvchilar (ya'ni, kofirlik yo'lini tutguvchilar) ochiq hujjat bilan (ya'ni, Allohning mo'jizasiga guvoh bo'lgan hollarida) halok bo'lsinlar, tirik qolguvchilar (ya'ni, imoniga keluvchilar) ham ochiq hujjat bilan tirik qolsinlar, deb qilinuvchi bo'lgan ishni (ya'ni, musulmonlarning g'alaba qozonishlari, kofirlarning mag'lub bo'lishlarini) amalga oshirish uchun (Sizlarni to'qnashtirib qo'ydi). Shak-shubhasiz, Alloh eshitguvchi, bilguvchidir.

43. (Ey Muhammad), sizga tushingizda Alloh ularni oz ko'rsatganini eslang! Agar sizga ularni ko'p ko'rsatganda edi, albatta sizlar sustlashib qolgan va bu ish (ya'ni kofirlarga qarshi jangga chiqish) xususida tortishib qolgan bo'lur edingizlar. Lekin Alloh sizlarni bundan saqladi. Albatta, u dillarni egallab olgan sirlarni bilguvchidir.

44. (Ey mo'minlar), Alloh qilinadigan ishni amalga oshirish uchun to'qnashgan paytingizda sizlarning ko'zingizga ularni kam qilib ko'rsatganini, ularning ko'zlariga esa sizlarni oz qilib qo'yganini eslangiz! Barcha ishlar Allohga qaytarilur.

45. Ey mo'minlar, (kofir) jamoatga ro'baro' bo'lganingizda, sabotli bo'lingiz va doimo Allohni yod etingiz, shoyad najot topursizlar.

46. Va Alloh hamda Uning payg'ambariga itoat qilingiz va (o'zaro) talashib-tortishmangizki, u holda sustlashib, kuch-quvvatingiz ketur. Sabr-toqat qilingiz! Albatta, Alloh sabr qilguvchilar bilan birgadir.

47. O'z diyorlaridan (ya'ni, Makkadan) kibru havo bilan o'zlarini odamlarga ko'z-ko'zlab chiqqan va Allohning yo'lidan to'sadigan kimsalar kabi bo'lmangizlar! Alloh ularning qilayotgan ishlarini ihota qilguvchidir (o'rab olguvchidir).

I z o h . *Mushriklar Makkadan dabdabayu as'asa bilan: «O'sha Badrda g'alaba bazmi va sharobxo'rlik qilmagunimizcha qaytmaymiz» deb qasam ichishib chiqqan edilar.*

48. O'shanda, shayton ularga qilayotgan ishlarini chiroyli ko'rsatib: «Bu kun sizlardan g'olib bo'ladigan biron odam yo'q, o'zim sizlarning homiyingizman», dedi. Endi qachonki ikki jamoat uchrashganida esa, ketiga qaytib ketdi va: «Albatta, men sizlardan bezorman. Men (musulmonlar orasida) sizdar ko'rmayotgani (ya'ni, farishtalar borligini) ko'rmoqdaman. Men Allohdan qo'rqaman. Allohning azobi qattiqdir»,— dedi.

49. O'shanda munofiqlar va dillarida maraz bo'lgan kimsalar: «Ularni (ya'ni, musulmonlarni) dinlari mag'rur qilib yubordi (ya'ni, ozgina odam bilan shunday katta qo'shinga qarshi jang qilmoqchi bo'lyaptilar»), deyishar edi. (Munofiqlarning bu so'zlari noto'g'ridir) kim Allohga suyansa, bas, albatta Alloh g'olib va hikmatlidir.

50-51. Agar farishtalar kofir kimsalarning yuz va ketlariga urib, jonlarini olayotgan va: «Do'zax azobini totingiz! Bunga sabab o'zlaringiz qilgan amallaringizdir, zero Alloh hargiz bandalariga zulm qilguvchi emasdir»,— deyayotgan paytini ko'rsangiz edi.

52. (Ularning qilmishlari) xuddi Fir'avn odamlarining va ulardan oldingi kimsalarning qilmishlariga o'xshaydi: ular Alloh oyatlariga kofir bo'lishgach, Alloh ularni gunoxlari sababli (azob bilan) ushlagan edi. Albatta, Alloh quvvat egasi va azobi qattiqdir.

53. Bunga (ya'ni, ularning azobga giriftor bo'lishlariga) sabab — Alloh bir qavmga in'om qilgan ne'matini to ular o'zlarini o'zgartirmagunlaricha o'zgartiruvchi emasligi va Alloh eshitguvchi, bilguvchi ekanligidir.

I z o h . *Bu oyatda Makka mushriklari o'zlariga in'om qilingan ne'mat — payg'ambar alayhis-salomning qadriga yetmasdan, u zotga qarshilik qilganlari sababli, shunday azobga giriftor bo'ldilar, deyilmoqchi.*

54. (Ularning qilmishlari) xuddi Fir'avn odamlari va ulardan oldingi kimsalarning qilmishlariga o'xshaydi. Ular (Fir'avn odamlari) Parvardigorlarining oyatlarini yolg'on deyishgach, Biz ularning gunoxlari sababli halok qildik va (dengizga) g'arq etdik. (Chunki) hammalari zolim kimsalar edilar.

55. Allohning nazdida eng yomon jonzotlar kofir bo'lgan kimsalardir. Chunki, ular iymonsizdirlar.

56. Ularning orasida siz bilan ahdlashib, so'ngra (Allohdan) qo'rqmasdan har safar o'z ahd-paymonlarini buzaveradigan kimsalar bordir.

57. Bas, agar ularni jangda topsangiz, ularni halok qilish bilan ortlaridagi kimsalarni qo'rqitib qo'ying! Shoyad eslatma olsalar.

58. Agar (o'rtalaringizda ahd-paymon bo'lgan) biron qavm tarafidan xiyonatni sezsangiz, ularga (qilgan ahd-paymonlarini) bab-barobar qilib tashlang (ya'ni, o'rtalaringizdagi ahd-paymon tugaganini har ikki taraf ham bilsin). Albatta, Alloh xiyonatkor kimsalarni sevmay.

59. Kofir bo'lgan kimsalar ustun keldik, deb hisoblamasinlar, ular Allohni ojiz qila olmaydilar. (Albatta, ular Allohdan qilmishlariga yarasha jazo olurlar).

60. (Ey mo'minlar), ular uchun imkonigingiz boricha kuch va egarlangan otlarni tayyorlab qo'yingizki, bu bilan Allohning va o'zlaringizning dushmanlaringizni hamda ulardan tashqari sizlar bilmaydigan — Alloh biladigan boshqa birovlarini ham qo'rquvga solursizlar. Alloh yo'lida nimani sarf qilsangiz, sizlarga zulm qilinmagan holda komil qilib qaytarilur.

61. Agar ular sulhga mayl qilsalar, siz ham unga moyil bo'ling va Allohga tavakkul qiling! Albatta, Uning O'zi eshitguvchi, bilguvchidir.

62-63. Agar ular sizni aldamoqchi bo'lsalar, bas, albatta sizga Allohning o'zi kifoyadir. U sizni O'z yordami va mo'minlar bilan quvvatlantirgan va ularning (mo'minlarning) dillarini birlashtirgan zotdir. Agar (siz) yerdagi bor narsani sarflasangiz ham, ularning dillarini birlashtira olmagan bo'lur edingiz. Lekin Alloh ularni birlashtirdi. Albatta, U qudratli, hikmatlidir.

64. Ey payg'ambar, sizga va sizga ergashgan mo'minlarga Allohning O'zi kifoyadir.

65. Ey payg'ambar, mo'minlarni jangga chorlang! Agar sizlardan yigirmata sabr-toqatli kishi bo'lsa, ikki yuzta (dushmani) yengar! Agar sizlardan yuz kishi bo'lsa, kofirlardan mingini yengar! Bunga sabab, ularning ongsiz qavm ekanligidir.

66. Endi Alloh sizlarning (yukingizni) yengil qildi, sizlarda ojizlik borligini bildi. Bas, sizlardan yuzta sabr-toqatli kishi bo'lsa, ikki yuzta (kofirni) yengar. Agar sizlardan ming kishi bo'lsa, Allohning izni bilan ikki ming (kofir)ni yengar. Alloh sabr qilguvchilar bilan birgadir.

67. Biron payg'ambar uchun to yerda g'olib bo'lmaganicha, asir olish joiz emas edi. (Ey mo'minlar), sizlar dunyo narsalarini istamoqdasiz. Alloh esa oxirat (ne'matlari sizlarniki bo'lishi)ni istaydi. Alloh qudratli, hikmatlidir.

I z o h . Bu oyat payg'ambar alayhis-salom va sahobalarga berilgan tanbehdir. Ular mushriklarning yetmish askarini asir olib, so'ng ma'lum tovon-to'lov evaziga bo'shatib yuborganlarida mana shu oyat nozil bo'ldi.

68. Agar Allohning hukmi azaliysida (bilmasdan qilgan xatoni kechirishligi) yozib qo'yilmaganida edi, albatta sizlarga tovon olganinglar sababli ulug' azob yetgan bo'lur edi.

69. Endi o'lja qilib olgan narsalaringizni halol-pok holda yeyaveringlar va Allohdan qo'rqinglar! Albatta, Alloh mag'firatli, mehribondir.

70. Ey payg'ambar, sizlarning qo'lingizda asir bo'lgan kishilarga ayting: «Agar Alloh dillaringizda yaxshilik (ya'ni imon, ixlos) borligini bilsa, sizlarga o'zingizdan olingan narsadan (ya'ni to'lagan tovoningizdan) yaxshiroq narsa berur va sizlarni mag'firat qilur». Alloh mag'firatli, mehribondir.

71. Agar ular sizga xiyonat qilmoqchi bo'lsalar — bas, (bilingizki) ular ilgari Allohga ham xiyonat qilgan edilar. Shunda Alloh (sizni) ularga g'olib qildi. Alloh bilim, hikmat sohibidir.

72. Albatta, imon keltirgan, hijrat qilgan va molu jonlari bilan Alloh yo'lida kurashgan zotlar va (Makkadan hijrat qilib kelgan muhojirlarga) uy-joy berib, yordam qilgan zotlar — ana o'shalar, bir-birlariga do'stdirlar. (Ya'ni, tiriklari bir-biriga xamkor, o'rtalarida o'lim bo'lsa, bir-birlariga merosxo'rdirlar). Iymon keltirgan, ammo hijrat qilmagan (ya'ni hali-hanuz Makkada yashab turgan) kishilar esa to hijrat qilmaganlaricha sizlar ularga do'stlik qila olmaysizlar (ya'ni, bir-birlaringizga hamkor, merosxo'r bo'la olmaysizlar). Agar ular din yo'lida sizlardan yordam so'rasalar, yordam qilish zimmangizdadir. Magar ularga, o'rtalaringizda (urushmaslik haqida) ahd-paymon bo'lgan qavmga zarar yetkazish bilan yordam qilmaysizlar. Alloh qilayotgan amallaringizni ko'rguvchidir.

73. Kofir bo'lgan kimsalar bir-birlariga hamkordirlar. (Bas, ey mo'minlar, sizlar ularni o'zlaringizga dushman tutingiz). Agar shunday qilmasanglar (ya'ni mo'minga do'st, kofirga dushman bo'lmasanglar), yerda fitna va katta fasod bo'lur.

74. Iymon keltirgan, hijrat qilgan va Alloh yo'lida kurashgan zotlar va (muxojirlarga) uy-joy berib, yordam qilgan zotlar — ana o'shalar xaqiqiy mo'minlar bo'lib, ular uchun mag'firat va ulug' rizq bordir.

75. (Sizlardan) keyin imon keltirib hijrat qilgan va sizlar bilan birga kurashgan zotlar — ana o'shalar sizlardandir. Allohning Kitobida qon-qarindoshlar bir-birlariga (merosxo'r bo'lishga) haqdorroqdirlar. Albatta, Alloh hamma narsani bilguvchidir.

TAVBA SURASI

Madinada nozil qilingan bu sura bir yuz yigirma to'qqiz oyatdan iboratdir. U payg'ambar alayhis-salom sahobalar bilan «Tabuk» jangidan qaytayotganlarida nozil bo'la boshlagan. (Tabuk — Madina bilan Damashq orasidagi haj yo'li ustida joylashgan vohadir. Hijriy to'qqizinchi yilda u yerda musulmonlar bilan mushriklar o'rtasida jang bo'lgan edi). Bu surada shariati islomiyyaning ko'pgina qonun-qoidalarini bayon qilish bilan birga, asosan, ikki maqsad ko'zda tutiladi: ulardan birinchisi: Islomning mushriklar va ahli kitoblar bilan qanday munosabatda bo'lish lozimligi xususidagi qat'iy hukmini bildirish bo'lsa, ikkinchisi: Payg'ambar alayhis-salom g'azotga chiqishga chaqirgan

paytlarida kishilar ruhiyatidagi holatlarni ko'rsatishdir.

Bu suraning ayricha xususiyatlaridan biri shuki, Qur'ondagi mavjud bir yuz o'n to'rt suraning ichida yolg'iz mana shu sura avvalida «Bismilloh» aytilmasdan boshlanadi. Bu holni ayrim sahobalar «Tavba» mazmun-mohiyati jihatidan o'zidan avvalgi «Anfol» surasining davomi bo'lgani uchun ikkisining o'rtasini ajratish zarurati bo'lmagan, deb sharhlasalar, boshqa bir guruh sahobalar: «Bismilloh Allohning rahmatidir. Bu surada esa, asosan, jangu jadallar va Allohning la'natiga giriftor bo'lgan munofiqlarning xilma-xil toifalari haqida so'z yuritiladi. Shu boisdan, uning avvalidagi "Bismilloh" aytilmasligi lozim bo'lgan», deganlar. Bu suraning bir necha nomi bo'lib, ulardan eng mashhuri «Tavba»dir. So'ra nihoyasida Alloh mo'minlarning tavbalarini qabul etishi e'lon qilingani uchun ham bu sura «Tavba» nomi bilan atalgandir.

1. (Ey mo'minlar, ushbu) Alloh va Uning payg'ambari tomonidan sizlar (o'zaro urushmaslik haqida) ahd-paymon qilgan mushrik kimsalarga ora ochiqlik (e'lonidir).

2. (Ey mushriklar, urush harom qilingan) to'rt oy ichida yerda sayru sayohat qilib yuraveringlar va bilinglarki, sizlar Allohni ojiz qiluvchi emassizlar — albatta Alloh kofirlarni rasvo qilguvchidir.

I z o h . Yuqoridagi oyatlarda payg'ambar alayhis-salom va sahobalarning mushriklar bilan tuzgan har qanday shartnomalari o'sha mushriklarning xiyonatkorligi sababli bekor qilingani e'lon etildi va bu qaror oradan to'rt oy o'tgach, kuchga kirishi bildirildi.

3. Va (ushbu) Alloh va Uning payg'ambari tomonidan odamlarga katta haj kunida (ya'ni qurbon hayiti kunida) Alloh va uning payg'ambari mushriklardan bezor ekanligini bildirishdir. Bas (ey mushriklar), agar tavba qilsangizlar, bu o'zingiz uchun yaxshiroqdir. Agar yuz o'girsangizlar, u holda bilingizki, sizlar Allohni ojiz qiluvchi emassiz. (Ey Muhammad), kofir bo'lgan kimsalarga alamli azob «xushxabar»ini yetkazing!

4. Magar (Ey mo'minlar), sizlar ahd-paymon qilgan mushrik kimsalar keyin (ahdlaridan) biron narsani buzmasalar va sizlarning ziyoningizga birov bilan hamkorlik qilmasalar, u holda ularning ahdlarini belgilangan muddatgacha to'la-to'kis yetkazinglar! Albatta, Alloh taqvo qilguvchi zotlarni sevar.

5. Bas, qachon urush harom qilingan oylar chiqsa, mushriklarni topgan joyingizda o'ldiringiz, (asir) olingiz, qamal qilingiz va barcha yo'llarda ularni kuzatib turingiz! Endi agar tavba qilsalar va namozni to'kis ado qilishib, zakotni bersalar, ularning yo'llarini to'smangiz! (Ya'ni ular bilan urushishni bas qilingiz). Albatta, Alloh mag'firatli, mehribondir.

6. (Ey Muhammad), agar mushriklardan birontasi sizdan himoya so'rasa, bas, uni himoya qiling, toki u Allohning kalomini eshitsin. So'ng uni o'zi uchun tinch bo'lgan joyga yetkazib qo'ying. Bu (hukm) ularning bilmaydigan qavm bo'lganlari uchundir.

7. Alloh nazdida va uning payg'ambari nazdida mushriklar uchun qanday ahd-

paymon bo'lsin?! (Ya'ni, hech qanday ahd bo'lishi mumkin emas, chunki ular Allohga ham, Uning payg'ambariga ham iymon keltirmaydilar, demak, bergan va'dalarini buzaveradilar), magar sizlar Masjid-al-Harom oldida (ya'ni, Makkada) ahdlashgan kimsalar borki, ular modomiki ahdlarida barqaror turar ekanlar, sizlar ham ahdlaringizda turingiz! Albatta, Alloh taqvo qilguvchi zotlarni sevar.

8. (Ular uchun) qanday (ahd-paymon) bo'lsin? Holbuki, ular agar ustingizda g'olib bo'lsalar, sizlarning xususangizda na ahdga va na burchga boqadilar. Og'izlarida sizlarni rozi qilishadi-yu, ko'ngillari (ahdga vafo qilishga) ibo-or qiladi. Ularning ko'plari itoatsizdir.

9. Ular Allohning oyatlarini ozgina qiymatga almashtirib, (insonlarni) Uning yo'lidan (ya'ni dinidan) to'sdilar. Darhaqiqat, ular eng yomon ishni qilguvchi bo'ldilar.

10. Ular biron mo'min xususida na ahdga va na burchga boqadilar. Ular tajovuzkor kimsalardir.

11. Endi agar tavba qilsalar va namozni to'kis ado etishib, zakotni (haqdorlarga) ato qilsalar, u holda diniy birodaringizdirlar. Biz oyatlarimizni biladigan qavm uchun mufassal bayon qilurmiz.

12. Agar ahdlashganlaridan keyin qasamlarini buzalar va sizlarning diningizga tosh otsalar, u holda (bu kirdikorlaridan) to'xtashlari uchun kufr yetakchilariga qarshi jang qilingiz! Zero, ular uchun hech qanday qasam yo'qdir. (Ya'ni, ular mudom o'zlari ichgan qasamlarni buzaveradilar).

13. (Ey mo'minlar), qasamlarini buzgan va payg'ambarni (Makkadan) chiqarib yuborishga qasd qilgan hamda o'zlari avval-boshda sizlarga qarshi (jang qilishni) boshlagan kimsalar bilan jang qilmaysizlarmi?! Ulardan qo'rqasizlarmi?! Agar (haqiqiy) mo'min bo'lsangizlar, qo'rqishingizga loyiqroq zot Alloh-ku, axir?!

14-15. Ular bilan jang qilinglar, (shunda) Alloh ularni sizlarning qo'lingiz bilan azoblaydi, rasvo qiladi va sizlarni ularning ustiga g'olib qiladi hamda mo'min qavm dillarini qondirib, ko'ngillaridagi g'am-anduhni ketkazadi. Alloh O'zi xohlagan kishilarning tavbalarini qabul qilur. Alloh bilim va hikmat sohibidir.

16. (Ey mo'minlar), balki sizlarning orangizda (haq yo'lda) kurashgan va Allohdan, Uning payg'ambaridan va mo'minlardan o'zga biron kimsani do'st tutmagan zotlarni, Alloh bilmasdan (ya'ni, imtihon qilmasdan o'z holiga) qo'yib qo'yishini o'ylagandirsizlar?! Alloh qilayotgan amallaringizdan xabardordir.

17. Mushriklar o'zlarining kofir ekanliklariga guvoh bo'lgan hollarida Allohning masjidlarini obod qilishlari joiz emas. Ularning qilgan amallari behuda ketar, o'zlari esa do'zaxda abadiy qolguvchidirlar.

I z o h. Mushriklar Ka'ba atrofiga xilma-xil butlarini qo'yib olishib, har safar Ka'bani tavof

etganlaridan keyin haligi butlarga sajda qilar edilar, Yuqoridagi oyat, mushriklar modomiki o'zlari yasab olgan butlarni yagona Allohga sherik deb bilar ekanlar, ularning qilgan ibodat-tavoflari bexuda, deb ta'kidlaydi.

18. Allohning masjidlarini faqat Allohga va oxirat kuniga iymon keltirgan, namozni to'kis ado etgan, zakotni (haqdorlarga) ato qilgan va yolg'iz Allohdangina qo'rqadigan zotlarga obod qilurlar. Ana o'shalar hidoyat topguvchi zotlar bo'lsalar, ajabmas.

19. (Ey mushriklar), sizlar hojilarga suv berishni va Masjid-al-Haromni obod qilishni — Allohga va Oxirat kuniga iymon keltirgan hamda Alloh yo'lida kurashgan zotlar (ning amallariga) teng, deb bildingizmi?! Ular (ya'ni, mo'minlar bilan mushriklar) Alloh nazdida teng emaslar, Alloh zolim qavmni hidoyat qilmas.

I z o h . Mushriklar musulmonlarga qarab: «Sizlar Allohga musulmonchilik bilan bandalik qilayotgan bo'lsangizlar, biz ham hajga borganlarning xizmatlarini bajarib va Ka'bani obod qilib, Allohga bandalik etmoqdamiz», deb da'vo qilganlarida mazkur oyat nozil bo'ldi.

20. Iymon keltirgan, hijrat qilgan va Alloh yo'lida molu jonlari bilan kurashgan zotlarning Alloh nazdidagi darajalari juda ulug'dir va o'shalar (baxt-saodatga) erishuvchidirlar.

21. Parvardigorlari ularga O'z tarafidan rahmat va rizolik hamda ular uchun bo'ladigan jannatlar xushxabarini berurki, u jannatlarda doimiy ne'matlar bordir.

22. Ular o'sha joylarda abadiy qolurlar. Darhaqiqat, faqat Allohning huzuridagina ulug' ajr bordir.

23. Ey mo'minlar, agar iymondan kufrni afzal bilsalar, ota-onalaringiz va akaukalarizingizni (ham) do'st tutmangiz! Sizlarning ichingizda kimda-kim ularni do'st tutsa, (ya'ni, ularni deb iymondan kufrga qaytsa) bas, ular zolimlardir.

24. (Ey Muxammad), ayting: «Agar ota-onalaringiz, bolalaringiz, akaukalarizingiz, juftlaringiz, qarindosh-urug'laringiz va kasb qilib topgan molidunyalaringiz, kasod bo'lib qolishidan qo'rqadigan tijoratlaringiz hamda yaxshi ko'radigan uy-joylaringiz sizlarga Allohdan, Uning payg'ambaridan va Uning yo'lida jihod qilishdan suyuqliroq bo'lsa, u holda to Alloh o'z amrini (ya'ni, azobini) keltirganicha kutib turaveringlar. Alloh itoatsiz qavmni hidoyat qilmas.

25. Alloh sizlarni ko'p o'rinlarda g'olib qildi. Hunayn (Makka bilan Toif o'rtasidagi bir vodi) kunini (eslanglar)! O'shanda sizlarni ko'p ekanligingiz mag'rur qilib qo'ygan edi, ammo u (ya'ni, sanog'ingizning ko'pligi) sizlarni hech narsadan behojat qila olmadi (qutqarib olmadi) va sizlarga keng yer torlik qilib qoldi, so'ng yuz o'girgan holingizda chekingiz!

26, Keyin Alloh payg'ambariga va mo'minlarga O'z tomonidan xotirjamlik nozil

qildi hamda sizlar ko'rmagan bir lashkarni (ya'ni, farishtalarni) tushirdi va kofir bo'lgan kimsalarni azobga duchor hildi. Kofirlarning jazosi shudir.

I z o h . Bu oyatlarda Qur'on jangda g'alabaga erishishning sababi lashkar sanog'ining ko'pligi emas, balki Allohning madadi ekanligini ta'kidlaydi. O'sha Hunayn jangida (hijriy sakkizinchi yil) musulmonlarning lashkari o'n ikki ming bo'lib, kofirlar faqat to'rt ming kishi edilar. Shuning uchun ayrim musulmonlar: «Shu bir hovuch odamdan yengilamizmi?» deb g'ururlandilar va g'alaba Alloh tomonidan bo'lishini unutilib qo'yidilar. Natijada kofirlar ulardan ustun kelib, ular chekina boshladilar. Faqat payg'ambar alayhis-salom Tangriga iltijo qilib duo qilganlaridan keyin mo'minlarning dillariga bir xotirjamlik inib, jangga qaytdilar va Allohning madadi bilan kofirlardan g'olib keldilar.

27. Keyin — o'sha (jangdan) so'ng Alloh O'zi xoxlagan kishilarning tavbalarini qabul qilur. Alloh mag'firatli, mehribondir.

I z o h . Darhaqiqat, Hunaynda musulmonlarga qarshi jang qilgan Havozi qabilasidan juda ko'p kishilar o'sha jangdan keyin Allohga tavba-tazarru qilib, islomga kirdilar.

28. Ey mo'minlar, hech shak-shubhasiz, mushriklar nopok kimsalardir, bas, (ular) bu yildan so'ng Masjid-al-Haromga yaqin kelmasinlar! Agar sizlar (mushriklar haj mavsumida Makkaga keltiradigan oziq-ovqatlar va boshqa narsalar to'xtab qolishi sababli) kambag'allikdan qo'rsangizlar, (bilingki) yaqinda (Alloh) xohlasa, O'z fazlu karami bilan sizlarni boy-badavlat qilajak. Albatta, Alloh bilim va hikmat sohibidir.

29. Allohga va oxirat kuniga ishonmaydigan, Alloh va Uning payg'ambari harom degan narsani harom deb bilmaydigan, Haq (ya'ni islom) diniga e'tiqod qilmaydigan axli kitoblardan iborat bo'lgan kimsalarga qarshi to ular xorlangan (mag'lub) hollarida o'z qo'llari bilan (zimmalaridagi) soliqni to'lamagunlaricha, jang qilingiz!

30. Yahudiylar: «Uzayr Allohning o'g'li», dedilar. Nasroniylar: «(Iyso) Masih Allohning o'g'li», dedilar. Bu ularning og'izlaridagi (hujjat-dalilsiz) gaplaridir. Ularning bu gaplari xuddi avvalgi kofir bo'lgan kimsalarning gapiga o'xshaydi. Ularni Alloh la'natlagay! Qanday adashmoqdalar-a!

31. Ular Allohni qo'yib o'zlarining donishmandlarini va rohiblarini hamda Masih binni Maryamni Parvardigor deb bildilar. Holbuki, faqat yagona Allohga bandalik kilishga ma'mur (buyurilgan) edilar. Hech iloh yo'q, faqat Uning O'zi bordir. U zot ularning shirkalaridan pokdir.

32. Ular Allohning nurini (ya'ni, islomni) og'izlari (ya'ni, behuda gaplari) bilan o'chirmoqchi bo'ladilar. Alloh esa, garchi (kofirlar) xoxlamaslar-da, faqat O'z nurini to'la (ya'ni, har tarafga) yoyishni istaydi.

33. U (Alloh) O'z payg'ambarini hidoyat va haq din bilan — garchi mushriklar xoxlamasalar-da — barcha dinlarga g'olib qilish uchun yuborgan zotdir.

34. Ey mo'minlar, o'sha donishmandlar, rohiblardan ko'pchiligi odamlarning

mollarini nohaq (yo'l) bilan yeydilar va Allohning yo'lidan to'sadilar. Oltin-kumushni bosib, uni Alloh yo'lida infoq-ehson qilmaydigan kimsalarga alamli azob «xushxabarini» yetkazing!

I z o h . Bu oyatlarda odamlarning pul-mollarini talon-toroj qiladigan yahudiy donishmandlari va nasroniy rohiblari bilan birgalikda musulmonlarning orasidagi ayrim boylikka mukkasidan ketgan va to'plagan mol-dunyolarining zakotini bermaydigan kimsalar ham ashaddiy azobga duchor bo'lishlari bayon qilingandir.

35. U kunda (qiyomatda) o'sha (oltin-kumushni) jahannam o'tida qizitilib, o'sha bilan ularning peshonalari, yonlari va ketlariga tamg'a bosilib: «Mana bu o'zlaringiz uchun to'plagan narsalaringizdir. Endi to'plab-bosgan narsalaringizning mazasini totib ko'ringlar» (deyilur).

36. Albatta, Allohning nazdida, oylarning sanog'i Alloh osmonlar va yerni yaratgan kunida belgilab qo'yganidek, o'n ikki oydir. Ulardan to'rti urush harom qilingan (oylar)dir. Mana shu haq dindir (ya'ni, haq hukmdir). Bas, u oylarda (urushni halol deb jangga kirib) o'zlaringizga zulm qilmangiz! Barcha mushriklar (bu hukmga qaramay) sizlarga qarshi jang qilgani kabi (birinchi bo'lib jang boshlasalar), sizlar ham barchangiz ularga qarshi jang qilingiz! Va bilingizki, Alloh taqvodorlar bilan birgadir.

I z o h . Urush harom qilingan oylar: Zul-qa'da, Zul-hijja, Muharram va Rajab oylaridir. Ulardan avvalgi uchtasi ketma-ket kelsa, Rajab oyi oradan besh oy o'tgandan keyin chiqadi. Bu tartib Hazrati Ibrohim payg'ambar zamonlaridan beri amal qilib kelinayotgan haq hukm edi. Lekin keyinchalik ayrim arablar bu qonunni buzib, o'zlari jang qilib turgan paytlarida mazkur oylar kelib qolsa, ularda urush qilishni halol qilib olishar va keyin o'zlari uchun qulay bo'lgan boshqa oylarni harom oy deb e'lon qilar edilar. Navbatdagi oyatda mana shu odat haqida so'z yuritilib, uning diyonatsizlik ekani ta'kidlanadi.

37. Shak-shubhasiz (harom oylarni) ketga surish ortiq darajadagi kofirlikdirki, u sababli kofirlar butunlay yo'ldan toyilurlar. Ular Alloh harom qilgan oylarning sanog'ini (to'rt oyga) to'g'rilab, Alloh harom qilgan narsani halol qilib olish uchun uni (ya'ni, urush harom qilingan oylarni) bir yil halol desalar, yana bir yil harom deydilar. Ularga bu xunuk ishlari chiroyli (ma'qul) ko'rindi. (Chunki) Alloh kofir qavmni hidoyat qilmas.

38. Ey mo'minlar, sizlarga nima bo'ldiki, Alloh yo'lida (jihodga) chiqinglar, deyilsa, o'z yeringizga (ya'ni, yurtigingizga) yopishib oldingiz?! Oxirat (ne'matlari)dan yuz o'girib, hayoti dunyo (lazzatlari)ga rozi bo'lurmisiz?! Oxirat oldida bu dunyo matosi juda oz narsa-ku?!

39. Agar (jihodga) chiqmasangizlar, (Alloh) sizlarni alamli azob bilan azoblar va o'rningizga boshqa bir qavmni keltirur. Sizlar esa U zotga biron ziyon yetkaza olmaysiz. Alloh hamma narsaga qodirdir.

40. Agar sizlar unga (ya'ni, payg'ambarga) yordam qilmasangiz (Allohning O'zi unga yordam qilur). Uni kofirlar ikki kishining biri bo'lgan holidi (ya'ni, bir hamrohi bilan Makkadan) haydab chiqarganlarida, unga Alloh yordam berdi-ku.

O'shanda ikkovlon g'orda bo'lgan paytlarida hamrohiga: «G'amgin bo'lma, shubhasiz, Alloh biz bilan birgadir», der ekan, Alloh uning ustiga xotirjamlik tushirdi va uni sizlar ko'rmagan lashkarlar (ya'ni, farishtalar) bilan qo'llab-quvvatladi hamda kofir bo'lgan kimsalarning so'zlarini tuban qilib qo'ydi, Allohning so'zigina yuksak so'zdir. Alloh qudratli, hikmatlidir.

I z o h . Ushbu oyat payg'ambar alayhis-salomning Makkadan Madinaga hijrat qilishlari haqidadir. Makka mushriklari musulmonlarga nisbatan qilgan zulmu zo'ravonliklari bilan ularni islomdan qaytarishga ko'zlari yetmay qolgach, payg'ambarning jonlariga suiqasd qilish payiga tushadilar. Shunda u zotga Tangri taolo tarafidan Madinaga hijrat qilish — ko'chish amr etiladi va bir qorong'u kechada Tangrining yordami bilan o'ldirmoqchi bo'lib tayyorlanib turgan kofirlarning yonlaridan sog'-salomat chiqib ketib hamrohlari Abu Bakr Siddiq bilan birga Makka yaqinidagi bir g'or ichiga yashirinadilar. Ertalab «ovlari» qo'ldan ketganini anglagan mushriklar bir izquvar bilan ularning ortidan tushishadi. Lekin haligi g'orga yetib kelishgach, iz yo'qoladi va ular... g'orning og'zi o'rgimchak to'rlari bilan to'silganini, u to'rga bir kaptar tuxum ham qo'yganini ko'radilar va hafsalarini pir bo'lib ketadilar.

Shunday qilib g'orda ular uch kun berkinib yotishgach, bir yo'l boshlovchi yetagida Madinaga yetib oladilar. Garchi bu oyat payg'ambar alayhis-salom va u zotning hamrohlari xususida bo'lsa-da, qissadan hissa shuki, kimda-kim Alloh yo'lida, Uning O'zidan madad tilab ezgulikka qadam qo'ysa, Allohning O'zi uni har qanday ta'qibchi va ayg'oqchilardan asrab, ko'zlagan maqsadiga yetkazadi.

41. (Ey mo'minlar), xoh yengil, xoh og'ir holingizda (ya'ni, istasangiz, istamasangiz jihatga) chiqingiz va molu jonlaringiz bilan Alloh yo'lida kurashingiz! Agar bilsangizlar, mana shu o'zlaringiz uchun yaxshiroqdir.

42. (Ey Muhammad), agar (siz da'vat qilayotgan jihat) oson foyda va yaqin safar bo'lgaiida, ular (ya'ni, munofiqalar) albatta sizga ergashgan bo'lur edilar. Lekin ularga masofa uzoq bo'lib ko'rindi (shuning uchun chiqmadilar). Hali ular (yolg'on qasam bilan) o'zlarini halok qilib: «Agar qodir bo'lganimizda sizlar bilan birga chiqqan bo'lur edik», deb qasam ham ichadilar. Alloh esa ularning hech shak-shubhasiz yolg'onchi ekanliklarini bilur.

43. (Ey Muhammad), Alloh sizni afv qildi. (Lekin) nima uchun to sizga rostgo'y kishilar aniq bo'lib, yolg'onchilarni ham aniq bilguningizcha, (ya'ni, ularning yolg'on qasamlariga ishonib) ularga (jihodga chiqmaslik uchun) izn berdingiz?!

44. Allohga va oxirat kuniga ishongan zotlar sizdan molu jonlari bilan jihat qilishdan (qolish uchun) izn so'ramaydilar. Alloh taqvodorlarni bilguvchidir.

45. Balki faqat Allohga va oxirat kuniga ishonmaydigan va ko'ngillarida shak-shubha bo'lgan kimsalargina sizdan (qolish uchun) izn so'raydilar. Chunki ular o'z shubhalarida ikkilanib yuradilar.

46. Agar ular (jihodga) chiqishni istaganlarida uning uchun tayyorgarlik ko'rib qo'ygan bo'lur edilar. Lekin Alloh chiqishlarini istamay, ularni dangasa qilib ko'ydi va ularga (o'zlaridan bo'lgan kimsalar tarafidan): «Qolganlar (ya'ni,

ayollar, yosh bolalar va ojiz-notavon kishilar) bilan birga o'tiraveringlar», deyildi.

47. Agar ular sizlarning orangizdan chiqqanlarida ham, sizlarga faqat ortiqcha ziyon bo'lgan va o'rtalaringizda sizlarni fitnaga solish uchun yugurib-elib yurgan bo'lur edilar hamda oralaringizda ularga quloq soluvchilar ham (topilgan) bo'lur edi. Alloh zolim kimsalarni bilguvchidir.

48. Ular ilgari — hanuz haqiqat ro'yobga chiqib, Allohning dini g'olib bo'lmay turib ham (buni) yomon ko'rgan hollarida fitna qilmoqchi bo'lgan va sizning ishlaringizni ortga ketkizmoqchi bo'lgan edilar-ku.

49. Ularning orasida: «Menga (jangdan qolish uchun) izn bergin, meni fitnaga solmagin», deydi kimsalar ham bordir. Ogoh bo'lingizkim, ular (jangdan qolishlari sababli) fitnaning o'ziga tushdilar. Shak-shubha yo'qki, jahannam kofirlarii o'rab olguvchidir.

50. Agar sizga biron yaxshilik (g'alaba yoki o'lja) yetsa, bu ularni xafa qilur. Agar sizga (Uhud jangida bo'lganidek) biron musibat yetsa: «Ishning oldini olibmiz», deyishib, xursand bo'lgan hollarida yuz o'girib keturlar.

51. Ayting: «Bizga faqat Alloh biz uchun yozib qo'ygan narsagina yetur. U bizning hojamizdir. Bas, iymonli kishilar faqat Allohgagina suyansinlar!»

52. (Ey Muhammad), ayting: «Sizlar biz uchun faqat ikki yaxshilik (ya'ni, yo shahid bo'lishimiz yoki g'alaba qilishimiz)dan birini kutmoqdasiz. Biz esa sizlar uchun Alloh sizlarga O'z dargohidan yoki bizning qo'limiz bilan bir azob yetkazishini kutmoqdamiz. Bas, sizlar ham kutaveringlar, biz ham sizlar bilan birga kutguvchimiz».

53. Ayting: « (Ey munofiqlar), xoh o'z xohishingiz bilan, xoh majburan infoq-ehson qilinglar, sizlardan hargiz qabul qilinmas. Chunki sizlar itoatsiz qavm bo'ldingiz».

54. Qilgan infoq-ehsonlari (Alloh dargohida) qabul qilinishidan to'sgan narsa faqat ularning Alloh va uning payg'ambariga iymon keltirmaganlari, namozga faqat eringan hollaridagina kelishlari va o'zlari istamagan hollaridagina infoq-ehson qilganliklaridir.

55. Bas, sizni ularning molu dunyolari va bola-chaqalari qiziqtirmasin! Chunki Alloh o'sha narsalar sababli hayoti dunyoda ularni azob-uqubatga solishni va kofir bo'lgan hollarida, jonlari chiqishini istaydi, xolos.

56. Ular o'zlarining sizlar bilan birga ekanliklariga Alloh nomiga qasam ichadilar. Holbuki, ular sizlardan emasdirlar. Faqat ular qo'rqqoq qavmdirlar (ya'ni, munofiqliklari ma'lum bo'lib qolsa, boshlariga boshqa kofirlarning kuni tushib qolishidan qo'rqadilar).

57. Agar ular biron boshpanami, g'ormi yoki kiradigan biron teshikmi topsalar

edi, chopganlaricha o'shanga qarab jo'nab qolgan bo'lur edilar.

58. Ularning orasida sadaqotlar to'g'risida sizga ta'na qilguvchi kimsalar ham bordir. Bas, agar o'sha sadaqalardan ularga ham berilsa, rozi bo'ladilar, agar berilmasa, birdan norozi bo'lib qoladilar.

59. Agar ular Alloh va Uning payg'ambari ularga bergan narsaga rozi bo'lishib: «Alloh biz uchun kifoya qilur. Yaqinda Alloh va Uning payg'ambari bizga O'z fazlu karamidan (mol-dunyo ham, baxt saodat ham) berur, Biz Allohning O'ziga intilguvchi kishilarmiz», desalar edi (o'zlari uchun yaxshi bo'lur edi).

60. Albatta, sadaqalar (ya'ni, zakotlar) Alloh tomonidan farz bo'lgan holda, faqat faqirlarga, miskinlarga, sadaqa yig'uvchilarga, ko'ngillari (islomga) oshna qilinuvchi kishilarga, bo'yinlarni (qullarni) ozod qilishga, qarzdor kishilarga va Alloh yo'lida (ya'ni, jihodga yoki hajga ketayotganlarga) hamda yo'lovchi musofirlarga berilur. Alloh bilim va hikmat sohibidir.

I z o h . Zakot Islom dinidagi farz amallaridan biridir. Ma'lum miqdorda boylikka ega bo'lgan kishi shu puldan qirqdan birini zakot qilib berishi farzdir. Yuqoridagi oyatda mana shu zakotni kimlarga berish lozimligi aniq belgilab berilgan. Demak, mazkur kishilardan boshqa birovga berilgan zakot Islom nazarida maqbul emas.

61. Ularning orasida payg'ambarga ozor beradigan va «u (ya'ni, payg'ambar) quloq tutguvchi (ya'ni, eshitgan narsasiga ishonaveradigan kishi)» deydi kimsalar bordir. Ayting: («Ha, u) sizlar uchun yaxshilik bo'lgan narsaga quloq tutguvchi, Allohga iymon keltiruvchi, mo'minlarga ishonadigan va sizlarning orangizdagi iymon keltirgan zotlar uchun rahmat-marhamati bo'lgan zotdir. Allohning payg'ambariga ozor beruvchi kimsalar uchun esa alamli azob bordir».

62. (Ey, mo'minlar), ular sizlarni rozi qilish uchun (payg'ambarga ozor bermadik, deb) Alloh nomiga qasam ichadilar. Holbuki, agar mo'min bo'lganlarida, Alloh va Uning payg'ambarini rozi qilmoqlari loyiqroq ish edi.

63: Ular kimda-kim Alloh va Uning payg'ambari chizgan chiziqdan chiqsa, uning uchun o'zi abadiy qoladigan jahannam otashi bo'lishini va bu ulug'-katta rasvolik ekanini bilmadilarmi?!

64. Bu munofiqlar o'zlari haqida dillaridagi narsadan (ya'ni, munofiqliklaridan) ogohlantiradigan biron sura nozil bo'lib qolishidan qo'rqadilar-u (yana payg'ambar va mo'minlarni) masxara qilib kuladilar. Ayting: «Kulaveringlar, Alloh sizlar (fosh bo'lib qolishidan) qo'rqayotgan narsani albatta (yuzaga) chiqarguvchidir».

65. Qasamki, agar ulardan (nega sizning ustingizdan kulganlari haqida) so'rasangiz, albatta ular: «Biz faqat bahslashib, hazillashib kelyapmiz, xolos», deydi. Ayting: «Allohdan, Uning oyatlaridan, Uning payg'ambaridan kuluvchi bo'ldingizmi?»

I z o h. Payg'ambar alayhis-salom sahobalar bilan Tabuk jangiga ketib borayotganlarida askarlar orasidagi bir guruh munofiqlar bir-birlariga: «Mana bu odamni ko'ringlar. O'zicha Shom qasrlarini va qal'alarini fath qilmoqchi bo'lib yuribdi-ya» deb masxara qilardilar. Alloh payg'ambarini ularning so'zlaridan xabardor qilgach, payg'ambar ulardan: «Nega kulyapsizlar?» deb so'raganida, ular: «Ey Allohning payg'ambari, biz faqat yo'lni qisqartirish uchun hazil-huzul qilib kelmoqdamiz, xolos», deb aldamoqchi bo'lgan edilar.

66. UZR aytmanglar! Sizlar iymon keltirganingizdan so'ng yana kufrga qaytdingiz. Agar sizlardan bir toifani (chin ixlos bilan tavba qilganlari uchun) afv qilsak, boshqa bir toifani jinoyatchi bo'lganliklari sababli azoblaymiz.

67. Munofiq erkaklar va munofih ayollar bir-birlaridandirlar (ya'ni, kofirlikda bir-birlariga o'xshaydilar). Ular yomonlikka buyuradilar, yaxshilikdan to'xtatadilar va (Alloh yo'lida infoq-ehson qilishdan) qo'llarini (o'zlarini) tiyadilar. Ular Allohni unutishgach, Alloh ham ularni unutdi. Albatta, munofiqlar haqiqiy fosiq-itoatsizdirlar.

68. Alloh munofiq va munofiqalarga hamda kofirlarga ular abadiy qoladigan jahannam otashini va'da qildiki, o'sha ular uchun yetarlidir. Alloh ularni la'natladi. Ular uchun doimiy azob bordir.

69. (Ey munofiqlar), sizlar ham xuddi sizlardan ilgari o'tgan (munofiqlar)ga o'xshaysizlar. Ular sizlardan ko'ra quvvatliroq va mol-mulk, bola-chaqalari ham ko'proq edi. Bas, (bu dunyodagi) o'z nasibalarini ko'rdilar. Sizlar ham, ilgari o'tganlar nasibalarini ko'rganlaridek, o'z nasibangizni ko'rdingiz va ular sho'ng'igan narsaga (ya'ni, nohaq yo'lga) sho'ng'idingiz. Ularning (ya'ni, barcha munofiqlarning) qilgan amallari dunyoyu oxiratda behuda ketdi. Ana o'shalar haqiqiy ziyon o'rguvchilardir.

70. Ularga o'zlaridan ilgari o'tgan kishilar bo'lmish Nuh, Od, Samud qavmlarining va Ibrohim qavmining, Madyan aholisining (ya'ni, Shuayb qavmining) hamda zeru zabar bo'lgan qishloqlarning (ya'ni, Lut qavmi qishloqlarining) holi-xabari kelmadimi?! Ularga payg'ambarlari ochiq dalil-hujjatlar keltirgan edilar (shunda ular payg'ambarlarini yolg'onchi qilishgach, bu qavmlar ustiga Allohning balolari yog'ilgan edi). Bas, Alloh ularga zulm qilguvchi bo'lmadi, balki o'zlari o'zlariga zulm qilgan edilar.

71. Mo'min va mo'minalar bir-birlariga do'stdirlar. Ular yaxshilikka buyuradilar, yomonlikdan to'xtatadilar, namozni to'kis ado etadilar, zakotni (haqdorlarga) ato etadilar, Alloh va Uning payg'ambariga itoat qiladilar. Ana o'shalarga Alloh rahm qilur. Shak-shubhasiz, Alloh qudratli, hikmatlidir.

72. Alloh mo'min, mo'minalarga ostidan daryolar oqib turadigan, ular abadiy qoladigan jannatlar va jannat bog'laridagi pokiza maskanlarni va'da qildi. Allohning roziligi esa hamma narsadan ulug'roqdir. Mana shu Haqiqiy buyuk baxtdir.

73. Ey payg'ambar, kofir va munofiqlarga qarshi kurashing va ularga qattiqqo'l

bo'ling. Ularning joylari jaxannamdir. Naqadar yomon oqibat bu!

74. Ular (ya'ni, munofiqlar sizga yetib kelgan haqorat so'zlarini) aytmaganliklariga qasam ichadilar. Holbuki, kufr so'zini aniq aytgan edilar va islomga kirganlaridan so'ng yana kufrga qaytgan edilar hamda o'zlari yetolmagan narsa (ya'ni payg'ambar joniga suiqasd qilishga) qasd qilgan edilar. Alloh ular (munofiqlar) faqat va Uning payg'ambari ularni O'z fazlu karamidan boy-badavlat qilib qo'ygani uchungina (Alloh va Uning payg'ambarini) yomon ko'rdilar, xolos. Bas, endi agar tavba qilsalar, o'zlari uchun yaxshi bo'lur. Agar yuz o'girsalar, Alloh ularni dunyoyu oxiratda alamli azob bilan azoblar va ular uchun yer yuzida biron do'st va yordamchi bo'lmas!

75. Ularning orasida: «Qasamki, agar (Alloh) bizga O'z fazlu karamidan (mol-davlat) ato qilsa, albatta biz kambag'allarga sadaqotlar qilurmiz va solih bandalardan bo'lurmiz», deb Allohga ahd-paymon beradigan kimsalar ham bordir.

76. Endi qachonki (Alloh) ularga O'z fazlu karamidan (mol-davlat) ato qilsa, unga baxillik qilurlar va yuz o'giran hollarida keturlar.

77. Bas, (sadaqotlar berurmiz), deb Allohga bergan va'dalariga xilof qilganlari va (iymon keltirganmiz) deb yolg'on gapiruvchi bo'lganlari sababli (Alloh) ularga to Uning O'ziga ro'baro' bo'ladigan Kungacha dillarida nifoq bo'lishini oqibat qilib qo'ydi.

78. Ular Alloh ularning yashirgan sirlarini ham, o'zaro shivir-shivirlarini ham bilishini va Alloh ko'rinmas narsalarni ham aniq biluvchi ekanini bilmadilarmi?!

79. Mo'minlar orasidan o'z xohishi bilan sadaqotlar qiluvchi kishilarni va (infoq-e hon qilish uchun) kuchlari yetgan narsani topib kelgan kishilarni ayblab, masxara qiladigan kimsalarni Alloh masxara qilur va ular uchun alamli azob bordir.

80. (Ey Muhammad), xoh ular uchun mag'firat so'rang, xoh mag'firat so'ramang — agar yetmish martalab ular uchun mag'firat so'rasangiz ham, Alloh ularni aslo mag'firat qilmas. Bunga sabab ularning Alloh va Uning payg'ambariga kofir bo'lganlaridir. Alloh esa itoatsiz qavmni hidoyat qilmas.

81. (Jihadga chiqishdan) qolgan munofiqlar Allohning payg'ambariga xilof qilib qolganlaridan xursand bo'ldilar va molu jonlari bilan Alloh yo'lida jihad qilishni istamadilar hamda (bir-birlariga): «Bu issiqda urushga chiqmanglar», dedilar. Ayting (ey Muhammad): «Agar ular anglay olsalar, jahannam otashi yanada issiqroqir».

82. Bas, o'zlarining kasb qilgan narsalari (ya'ni, kofirlikni tanlaganlari) jazosiga (bu dunyoda) ozgina kulsinlar, (so'ngra oxiratda) ko'p — abadiy yig'lasinlar!

83. Endi agar Alloh sizni (Tabuk jangidan) qaytarib, ulardan biron toifaga (ro'baro' qilsa) bas, ular sizdan (bundan buyon bo'ladigan g'azotlarga) chiqish

uchun izn so'rasalar, aytingki: «Men bilan xargiz chiqmaysizlar va men bilan birga biror dushmanga qarshi jang xam qilmaysizlar. Chunki sizlar avval-boshda chiqmay o'tirishga rozi bo'ldingiz, bas, yana qolguvchi kimsalar bilan birga o'tiraveringlar».

84. Ulardan birontasi o'lsa, zinhor uning (janoza) namozini o'qimang va qabri ustiga ham borib turmang! Chunki ular Alloh va uning payg'ambariga kofir bo'ldilar va itoatsiz hollarida o'ldilar.

85. Sizni ularning molu dunyolari va bola-chaqalari qiziqtirmasin! Chunki Alloh o'sha narsalar sababli bu dunyoda ularni azob-uqubatga solishni va kofir bo'lgan hollarida, jonlari chiqishini istaydi, xolos.

86. Qachon: «Allohga iymon keltiringiz va Uning payg'ambari bilan birga jihad qilingiz», degan biron sura nozil qilinsa, ulardan boy-badavlat bo'lgan kimsalar sizdan (qolish uchun) izn so'raydilar va «Bizni qo'ygin, anavi qolguvchi (ma'zur, uzrli kishilar) bilan birga bo'laylik», deydilar.

O'N BIRINCHI JUZ'

*****

87. Ular xotin-xalaj bilan qolishga rozi bo'ldilar. Dillari muhrlab qo'yildi. Bas, endi ular (jihodga chiqishda bo'ladigan yaxshilikni) anglamaydilar.

88. Lekin payg'ambar va u bilan birga bo'lgan, iymon keltirgan zotlar molu jonlari bilan kurashdilar. Barcha yaxshiliklar ana o'shalar uchundir. Najot topguvchilar ham ularning o'zidir.

89. Alloh ular uchun ostidan daryolar oqib turadigan, ular abadiy qoladigan jannatlarni tayyorlab qo'ygandir. Mana shu buyuk baxtdir.

90. A'robiylardan (ya'ni tog'lik arablardan) ham o'zlari uchun izn berilishini so'rab uzr aytguvchilar keldi va (iymon keltirdik, deb) Alloh va Uning payg'ambarini aldagan kimsalar urushdan qoldilar. Albatta, ularning orasidagi kofir kimsalarga alamli azob yetajak!

91. Ojiz-notavonlarga, xastalarga va (jihod uchun) bergani hech narsa topa olmayotgan kishilarga — agar ular Alloh va Uning payg'ambari uchun xolis bo'lsalar, biron xaraj — gunoh yo'qdir. Chiroyli amal qiluvchi — muhsinlarni ayblashga hech handay yo'l yo'q. Alloh mag'firatli, mehribondir.

92. Yana sizga (jangga minib borish uchun) ot-ulov so'rab kelgan vaqtlarida, ularga: «Sizlarni mindirib yuboradigan ulov yo'q-ku», deganingizda (jihod uchun) ishlatiladigan biron narsa topa olmaganlari uchun g'amgin bo'lishib, ko'zlaridan yosh to'kib, qaytib ketgan kishilarni ham ayblashga hech qanday yo'l yo'qdir.

I z o h. Darhaqiqat, ansoriylardan (ya'ni madinalik sahobalardan) olti-etti kishi kelib payg'ambar alayhis-salomdan jihodga borish uchun ot-ulov so'rashganida, u kishi ularga beradigan ot-ulov yo'qligini aytib uzr so'raganlar. Shunda ular jihodga chiqishga ojizlik qilganlariga xafa bo'lishib, yig'lab qaytib ketganlar. Yuqoridagi oyat ularning uzrli kishilar ekani, binobarin, jihodga chiqa olmaganlari uchun gunohkor bo'lmasliklarini bayon qildi.

93. Faqat o'zlari boy-badavlat bo'lgan hollarida sizdan izn so'raydigan kimsalarnigina ayblashga yo'l bordir. Ular xotin-xalaj bilan qolishga rozi bo'ldilar. Alloh ularning dillarini muhrlab qo'ydi. Bas, endi (ular jihodga chiqishda bo'ladigan yaxshilikni) bilmaydilar.

94. Ularning oldiga qaytgan vaqtingizda (g'azotga bora olmaganliklari uchun) sizlardan uzr so'raydilar. Ayting: «Uzr so'ramanglar, sizlarga hargiz ishonmaymiz. Alloh bizni sizlarning holi-xabaringizdan ogoh qildi. Shubhasiz, amallaringizni Alloh va uning payg'ambari ko'rib turadi. So'ngra g'aybu shahodatni (ya'ni yashirin va oshkor ishlarning hammasini) bilguvchi zotga qaytarilursizlar. Bas, U sizlarga qilib o'tgan amallaringizning xabarini berur».

95. Ularning oldiga qaytib borgan vaqtlaringizda ulardan yuz o'girishlaringiz (ya'ni, ayblamasliklaringiz uchun sizlarga ularning rostdan ham uzrli

ekanliklariga) Alloh nomi bilan qasam ichadilar. Bas, ulardan yuz o'giringlar! Chunki ular nopokdirlar va qilib o'tgan narsalarini (ya'ni, munofiqliklari) jazosiga joylari jahannamdir.

96. Ulardan rozi bo'lishlaringiz uchun sizlarga qasam ichadilar. Agar sizlar ulardan rozi bo'lsangizlar ham, Alloh bu itoatsiz qavmdan hech rozi bo'lmaydi.

97. A'robiylar kufri nifoqda qattiqroq va Alloh O'z payg'ambariga nozil qilgan narsalarning chegaralarini bilmaslikka loyiqroqdirlar. Alloh bilim va Hikmat sohibidir.

98. A'robiylar orasida shunday kimsalar ham borki, qilgan sadaqasini (o'zi uchun) ziyon deb biladi va sizlarga (mo'minlarga) balolar kelishiga ko'z tutib turadi. (Barcha) yomon balo(lar) o'zlariga bo'lsin! Alloh eshitguvchi, bilguvchidir.

99. A'robiylar orasida Allohga va oxirat kuniga iymon keltiradigan va qiladigan infoq-ehsonini Alloh dargohida qurbat (yaqinlik) hosil qilish va payg'ambar duosiga (musharraf bo'lish) deb biladigan zotlar ham bor. Ogoh bo'lsinlarkim, o'sha infoq-ehsonlari o'zlari uchun qurbatdir. Alloh ularni O'z rahmatiga dohil qilajak. Albatta Alloh mag'firatli, mehribondir.

100. Muhojir va ansorlarning birinchi peshqadamlari va ularga chiroyli amallar bilan ergashgan zotlar — Alloh ulardan rozi bo'ldi va ular ham Undan rozi bo'ldilar. Yana (Alloh) ular uchun ostidan daryolar oqib turadigan, ular abadiy qoladigan jannatlarni tayyorlab qo'ydi. Mana shu buyuk baxtdir.

101. Atrofingizdagi a'robiylar va Madina aholisi orasida nifoqda doimiy bo'lgan shunday munofiqlar borki, ularni siz bilmaysiz. Biz bilurmiz. Ularni qayta-qayta (ya'ni, hayotlik paytlarida qatl qilish, asir olish bilan, o'lganlaridan keyin qabr azobi bilan) azoblaymiz. So'ngra (qiyomat hayotlik paytlarida qatl qilish, asir olish bilan, o'lganlaridan keyin qabr azobi bilan) azoblaymiz. So'ngra (qiyomat kunida) ulug' azobga qaytarilurlar.

102. Yana boshqa bir kishilar borki, gunohlarini e'tirof qilurlar. Ular yaxshi amalni boshqa — yomoniga aralashtirib yuborganlar. Alloh ularning tavbalarini qabul qilsa ajabmas. Albatta, Alloh mag'firatli, mehribondir.

103. (Ey Muhammad), siz ularning mollaridan bir qismini o'zlarini poklab tozalaydigan sadaqa sifatida oling va ularning haqlariga duo qiling. Albatta, sizning duoningiz ular uchun orom-osoyishtalik bo'lur. Alloh eshitguvchi, bilguvchidir.

104. Ular (gunohkorlar) Allohning O'zi bandalari tomonidan bo'lgan tavbani qabul etishini, sadaqalarni ham (O'z dargohida) qabul qilishini va haqiqiy tavbalarni qabul etguvchi va mehribon zot Allohning O'zi ekanini bilmadilarmi?!

105. Ayting: «(Xohlagan) amalni qilinglar. Bas, Alloh, Uning payg'ambari va mo'minlar qilgan amallaringizni ko'rib turar va yaqinda g'aybu shahodatni

(ya'ni, yashirin va oshkor narsalarning barchasini) bilguvchi zotga qaytarilursizlar. Bas, U zot sizlarga qilib o'tgan amallaringizning xabarini berur».

106. Yana boshqa bir (guruh, g'azotga chiqmagan)lar borki, Ular Allohning amriga qoldirilurlar — U zot O'zi ularni yo azobga giriftor qilar, yoki tavbalarini qabul qilur. Alloh bilim va hikmat sohibidir.

I z o h. Ular uch nafar kishi bo'lib, munofiq bo'lganliklari uchun emas, balki dangasaliklari, tanparvarliklari sababli g'azotga chiqmaganlar va boshqa munofiqlar kabi yolg'on uzrlar ham aytmaganlar. Shundan keyin ularning tavbalarini qabul bo'lishi yo qabul bo'lmasligi Allohning amriga mavquf bo'lib qolgan va boshqa musulmonlar ma'lum muddatgacha ular bilan aloqalarini uzganlarki, bu haqda keyin keladigan oyatlarda yana zikr qilinadi.

107. Yana shunday kimsalar ham borki, ular (mo'minlarga) ziyon yetkazish, kufri kuchaytirib va mo'minlar o'rtasiga tafriqa solish hamda ilgari Alloh va Uning payg'ambariga qarshi urushgan (bir) kimsaga ko'z tutish uchun (fitna yuzasidan) masjid qurib oldilar. Yana: «Biz faqat yaxshiliknigina istagan edik», deb qasam ham ichadilar. Alloh guvohlik berurki, ular shak-shubhasiz yolg'onchidirlar.

I z o h. Munofiqlardan o'n ikki kishi Abu Omir degan bir kofir kimsaning buyrug'i bilan mo'minlar orasini buzish niyatida masjid quradilar va musulmonlarga qarshi urushish uchun boshqa davlatlardan lashkar olib kelishga ketgan Abu Omirning yo'liga ko'z tutadilar. Ularning bu maqsadlari musulmonlarga ma'lum bo'lib qolganidan keyin esa o'z qilmishlaridan tonib, qasam ichadilar. Quyidagi oyatda Alloh payg'ambariga bunday amr qiladi:

108. (Ey Muhammad), hech qachon u masjidda namozga turmang! Birinchi kundan taqvo asosiga qurilgan masjid borki, siz o'shanda turishingiz loyiqroq. Unda poklikni sevadigan kishilar bordir. Alloh esa o'zlarini mudom pok tutguvchi zotlarni sevar.

109. Bas, bu binolarini Allohdan qo'rqish va Uning rizoligi asosiga qurgan kishi yaxshiroqmi yoki binolariga yemirilayotgan jar yoqasini asos qilib olib, shu sababli o'zi ham jahannam o'tiga qulagan kimsami?! Alloh bunday zolim qavmni hidoyat qilmas.

110. Qurgan binolarining (buzib tashlanishi) ularning ko'ngillarida shak-shubha bo'lib qolur. Magar yuraklari yorilib — jonlari chiqib ketsagina (shak-shubha ham yo'q bo'lur). Alloh bilim va hikmat sohibidir.

I z o h. Payg'ambar alayhis-salomning farmonlari bilan ular qurgan masjid buzib tashlanadi. Shundan keyin uni qurgan munofiqlar to o'lgunlaricha musulmonlarga nisbatan g'araz bilan o'tadilar.

111. Albatta, Alloh mo'minlarning jonlarini va mollarini ulardan jannat barobariga sotib oldi — ular Alloh yo'lida jang qilishib (kofirlarni) o'ldiradilar va

(o'zlari ham Alloh uchun shahid bo'lib) o'ldiriladilar, (Bunday mo'minlarga jannat berilishiga) Alloh Tavrot, Injil va Qur'onda O'zining haq va'dasini bergandir. Allohdan ham ahdiga vafodorroq kim bor? Bas, (ey mo'minlar), qilgan bu savdolaringizdan shod bo'lingiz. Mana shu haqiqiy buyuk baxtdir.

112. (Ular — tavba qilguvchilar Allohning O'zigagina) ibodat qilguvchilar, shukr qilguvchilar, ro'za tutguvchilar, ruku'-sajda qilguvchilar, yaxshilikka buyurguvchilar, yomonlikdan to'xtatguvchilar va Alloh belgilab qo'ygan qonun-qoidalarga doimiy rioya qilguvchi (mo'minlar)dir. (Ey Muhammad), bu mo'minlarga jannat xushxabarini yetkazing!

113. Na payg'ambar va na bu mo'minlar — agar mushriklar qarindoshlari bo'lsa ham — ularning do'zax egalari ekanliklari aniq ma'lum bo'lganidan keyin, u mushriklar uchun mag'firat so'rashlari joiz emasdir.

114. Ibrohimning o'z otasi uchun mag'firat so'rashi faqat unga bergan va'dasi sababli edi. Endi qachonki unga otasi Allohning dushmani ekanligi aniq ma'lum bo'lgach, undan butunlay tondi. Albatta, Ibrohim ko'ngilchan va haliymdir.

115. Alloh biron qavmni hidoyat qilganidan keyin to ularga saqlanishlari lozim bo'lgan narsalarni aniq bayon qilib bermagunicha, ularni yo'ldan ozdirguvchi bo'lmadi (ya'ni, hamma narsani bilib turib o'zlarini saqlamagan kimsalarnigina yo'ldan ozdirdi). Albatta, Alloh hamma narsani bilguvchidir.

116. Albatta, osmonlar va yerning podshohligi Allohning o'ziga tegishlidir. U hayot va o'lim berur. Sizlar uchun Allohdan o'zga na bir do'st va na bir yordamchi bordir.

117. Haqiqatan Alloh payg'ambarning, muhojirlar va ansorlarning tavbalarini qabul qildi. Ulardan bir guruhning dillari (g'azotdagi mashaqqat va tashnalik sababli) toyilayozganidan keyin og'ir soatda unga (ya'ni, payg'ambarga) ergashgan edilar. So'ng ularning tavbalarini (Alloh) qabul qildi. Albatta, U zot mo'minlarga marhamatli, mehribondir.

118. Yana o'sha uch kishining (tavbalarini ham qabul qildiki), to ularga keng yer torlik kilib qolguncha va dillari siqilib, Allohning (g'azabidan) faqat O'ziga tavba qilish bilangina qutulish mumkin ekanini bilgunlaricha (tavbalari) qoldirilgan edi (ya'ni tavba qilishga muvaffaq bo'lmagan edilar). So'ngra (Alloh) tavba qilishlari uchun ularga tavba yo'lini ochdi. Albatta, Alloh tavbalarni qabul qilguvchi, mehribondir.

119. Ey mo'minlar, Allohdan qo'rqingiz va iymonlarida rostgo'y bo'lgan zotlar bilan birga bo'lingiz!

120. Madina aholisi va ularning atroflaridagi a'robiylar uchun (jihodga chiqmay) Allohning payg'ambaridan qolishlari va Undan yuz o'girib o'zlari bilan ovora bo'lishlari joiz emas edi. Zero, Alloh yo'lida ularga biron tashnalik, mashaqqat, ochlik yetsa va kofirlarni g'azablantiradigan biron qadam bossalar, dushmanga biron ziyon yetkazsalar, albatta ular uchun bu ishlari sababli,

yaxshi amal yozilur. Zotan, Alloh yaxshilik qilguvchilarning amallarini zoe qilmas.

121. Ular kichikmi, kattami biron infoq-ehson qilsalar va (g'azot yo'lida) biron vodiyan o'tsalar, albatta qilgan eng chiroyli amallariga yarasha Alloh mukofotlashi uchun (bularning hammasi) ular foydasiga yozilur.

122. Barcha mo'minlar (jangga) chiqishlari loyiq emas. Axir ulardan har bir guruhdan bir toifa odamlar (jang uchun) chiqmaydilmarmi?! (Qolganlari esa Madinada) dinni o'rganib, (jangga ketgan) qavmlari ularning oldilariga qaytgan vaqtlarida, u qavmlar Allohning azobidan saqlanishlari uchun ularni ogohlantirgani (qolmaydilmarmi)?!

I z o h. Bu oyat payg'ambar alayhis-salom va sahobalar Tabuk jangidan qaytganlaridan so'ng payg'ambar bir guruh askarlarni dushman tomoniga yubormoqchi bo'lib chorlaganlarida, urushdan qoluvchi kimsalar azoblanishi haqidagi yuqoridagi oyatlardan qo'rqib qolgan barcha sahobalar "jangga chiqamiz", deb kelganlarida nozil bo'lgandir. Bu oyatda bunday kichik yurishlarga hamma musulmonlar ketib qolishi to'g'ri emasligi, balki ulardan bir guruhining borishi kifoya qilishi, qolganlari esa payg'ambar alayhis-salom huzurlarida qolishib, u kishidan diniy ta'limotlarni o'rganib, jangga ketganlar qaytishgach, ularga o'zlari o'rgangan narsalarini ta'lim berishlari lozim ekanligi ifodalanadi.

123. Ey mo'minlar, yonlaringizdagi kofirlarga qarshi jang qilinglar va ular sizlardagi kuch-quvvatni ko'rsinlar! Bilinglarki, albatta Alloh taqvodorlar bilan birgadir.

124. Qachon biron sura nozil qilinsa, ulardan (ya'ni, munofiqlardan) bo'lgan kimsalar (masxara qilishib): «Qani, bu sura qaysi birlaringizning iymonlaringizni ziyoda qildi?» deyishadi. Bas, u (sura) iymon keltirgan zotlarning iymonlarini albatta ziyoda qilur va ular shod-xurram bo'lurlar.

125. Ammo dillarida maraz bo'lgan kimsalarni esa dinsizliklariga yana dinsizlik qo'shur va ular kofir hollarida o'lurlar.

126. Ko'rmaydilmarmiki, ular har yili bir-ikki marta baloga – fitnalarga yo'liqmoqdalar. Shundan keyin ham na tavba qiladilar va na pand-nasihat oladilar.

127. Qachonki biron sura nozil qilinsa, (u munofiqlar) «Sizlarni bironta (musulmon) ko'rib qolmadimi?» deb bir-birlariga qarab oladilar-da, so'ngra (uylariga) jo'nab qoladilar. Ular (haqni) anglamaydigan qavm bo'lganlari sababli, Alloh dillarini (Qur'onni fahmlashdan) burib qo'ygandir.

128. (Ey insonlar), axir sizlarga o'zlaringizdan bo'lgan, sizlarning kulfat-mashaqqat chekishingizdan qiynaluvchi, sizlarning (to'g'ri yo'l – haq dinga kelishingizga) haris – tashna bo'lgan va barcha mo'minlarga marhamatli, mehribon bo'lgan bir payg'ambar keldi-ku!

129. Ana endi ham yuz o'girsalar, u holda ayting: «Menga Allohning O'zi yetarlidir! Hech qanday iloh yo'q, faqat Uning O'zi bordir! (Men Uning) O'ziga suyandim. U zot ulug' arsh sohibidir».

YUNUS SURASI

Makkada nozil bo'lgan bu sura bir yuz to'qqiz oyatdan iborat. Unda islomiy aqidaning asl mohiyati: Allohga imon keltirish, Uning kitoblariga, payg'ambarlariga, qayta tirilishga va qiyomat kunidagi jazo-mukofotga ishonish haqida so'z boradi. U ilohiy kitoblarga, xususan Qur'oni Karimga imon keltirishga qizg'in da'vat qilishi bilan boshqa suralardan ajralib turadi.

Bu sura boshlab payg'ambarlik va payg'ambarlar haqida so'zlab, Alloh avvalu oxir hamma bandalariga O'z payg'ambarini yuborganini, binobarin, oxirgi payg'ambar Muhammad alayhis-salomning kelishlaridan ajablanishga o'rin yo'qligini uqtiradi. Keyin xudo va bandaning haqiqati bayon qilinib, yaratgan bilan yaralgan orasidagi aloqa qanday bo'lishi lozimligi aytiladi va odamlarga haqiqiy Parvardigorlari qanday zot ekanligi tanitilib, faqat Ungagina ibodat qilishlari durust va zarur ekanligi ta'kidlanadi. Yana bu surada mushriklarning Qur'onga bo'lgan munosabatlari haqida hikoya qilinib, bu Kitob haqiqiy ilohiy mo'jiza ekani aytiladi, Va "uni Muhammad o'zi to'qib yozgan", deb unga o'xshash birgina sura yozib bersinlar, asossiz ekanligi oshkor etiladi.

Surada Nuh, Muso, Yunus kabi payg'ambarlarning qissalari zikr qilinadiki, suraning nomi ham ulardan biri — Yunus payg'ambar ismlari bilan atalgandir. Sura nihoyasida esa payg'ambar alayhis-salomga faqat Allohning ko'rsatma-vahiylariga amal qilish va Alloh yo'lida chekiladigan ozor-mashaqqatlarga sabru toqat qilish amr etiladi.

Mehribon va rahmli Alloh nomi bilan (boshlayman):

1. Alif, Lom, Ro. Bu hikmatli Kitob oyatlaridir.

2. Bu odamlar uchun o'zlaridan bo'lgan bir kishiga (ya'ni, Muhammad alayhis-salomga, kofir) kimsalarni (Allohning azobidan) ogohlantiring, imon keltirgan zotlarga esa ular uchun Parvardigorlari huzurida azaliy rost martaba borligi haqida xushxabar yetkazing, deb vahiy yuborganimiz qiziq tuyuldimi?! Kofirlar: «Darhaqiqat, bu (ya'ni, Muhammad) zo'r sehrgardir», dedilar.

3. Albatta, Parvardigoringiz osmonlar va yerni olti kunda yaratib, so'ngra O'z arshini egallagan Allohdir. U (har bir) ishning tadbirini qilur. (Qiyomat kunida) biron oqlovchi bo'lmas, magar Uning iznu irodasidan so'nggina (oqlay olur). Ana o'sha Alloh Parvardigoringizdir, bas, Unga ibodat qilingiz! Axir eslatma-ibrat olmaysizlarmi?!

4. (Qiyomat kunida) barchangiz Unga qaytishingiz bordir. (Bu) Allohning haqqirost va'dasidir. Albatta avval-boshda barcha narsani Uning O'zi yaratur. So'ngra imon keltirib, yaxshi amallar qilib o'tgan zotlarni adolat bilan mukofotlash uchun (qiyomat kuni) yana qayta yaratur. Kufr yo'lini tutgan kimsalar uchun esa qaynoq suvdan iborat ichimlik va kofir bo'lganlari sababli

alamli azob bo'lur.

5. U (Alloh) quyoshni ziyo sochguvchi, oyni yorug'lik qilgan va sizlar yillarning sanog'ini hamda (vaqtlarning) hisobini bilishlaringiz uchun uni (ya'ni, oyni bir qancha) manzil-burjlarga bo'lib qo'ygan zotdir. Hech shak-shubhasiz, Alloh bu (borliqni) haq (qonun va maqsad) bilan yaratdi. U zot biladigan qavm uchun O'z oyatlarini mufassal bayon qilur.

6. Albatta, kecha va kunduzning almashib turishida hamda Alloh osmonlar va yerda yaratib qo'ygan narsalarda Allohdan qo'rqadigan qavm uchun oyat-alomatlar bordir.

7-8. Albatta, Bizga ro'baro' bo'lishni umid qilmaydigan, hayoti dunyoning o'zigagina rozi bo'lib, faqat o'sha bilan xotirlari jam bo'lgan kimsalar hamda Bizning oyatlarimizdan g'ofil qolgan kimsalar — ana o'shalarining joylari, kasb qilib o'tgan gunoxlari sababli - do'zaxdir.

9. Iymon keltirib, yaxshi amallar qilgan zotlarni esa iymon-e'tiqodlari sababli Parvardigorlari hidoyat qilur — noz-ne'mat bog'larida ostlaridan daryolar oqib turur.

10. U joydagi duolari: «Ey tangrimiz, O'zingni poklaymiz», deyish, u joydagi o'zaro salomlari (bir-birlariga) tinchlik tilashdir. Oxirgi tilaklari esa butun olamlar Parvardigori — Allohga hamdu sano aytishdir.

11. Agar Alloh bu odamlarga (ya'ni, mushriklarga) yaxshilikni tez keltirgani kabi yomonlikni ham naqd qilsa edi, albatta ularning ajallari yetgan bo'lur edi. Bas, (Biz ularga yomonlikni naqd qilmaymiz, balki) Bizga ro'baro' bo'lishni umid qilmaydigan kimsalarni, o'z tug'yonlarida adashib-uloqib yurgan hollarida tashlab qo'yurmiz.

I z o h . Ushbu oyat makkalik mushriklar payg'ambar alayhis-salomning da'vatlariga quloq solmay: «Yo Alloh, agar Muhammadning dini haq din bo'lsa, boshimizga osmondan tosh yog'dirgil», deb o'zlari uchun yomonlik tilab duoi bad qilganlarida nozil bo'lgan. Bu oyatda ikki ma'noni uqish mumkin: birinchisi, mushrik kimsalarning naqadar nodon ekanliklari. Chunki ular dono va tadbirkor bo'lganlarida: «Agar shu din haq din bo'lsa, bizlarni ham shu dinga yo'llagin», deb iltijo qilgan bo'lur edilar. Ikkinchisi, ayrim zolim va tajovuzkor kimsalarning bemalol harom-harish yo'llarda aysh-ishrat qilib yurishlari ularning tutgan yo'llari to'g'ri ekanligini bildirmaydi, biya'aks, Allohning g'azabiga duchor bo'lganlari uchun haq yo'lni topa olmay tug'yon va isyonlarida adashib-uloqib yurganlarini bildiradi.

12. Qachon inson zotiga biron ziyon-musibat yetsa, yotgan holidam ham, o'tirib ham, turib ham Bizga duo-iltijo qilur. Endi qachonki undan musibatini ketkizsak, go'yo (hech qachon) o'ziga yetgan balo-musibatdan Bizga iltijo qilmagandek (yuz o'girib) ketur. Haddan oshuvchi kimsalarga o'z qilmishlari mana shunday chiroyli qilib qo'yildi.

13. Ma'lumki, sizlardan avvalgi asrlardagi millatlarni o'zlariga zulm qilganlari

va payg'ambarlari ochiq-ravshan hujjat-mo''jizalar keltirgan paytlarida, imon keltirmaganlari uchun xalok qilganmiz. Jinoyatchi qavmni mana shunday jazolagaymiz.

14. So'ngra qanday amallar qilishingizni ko'rish uchun sizlarni ularning ortidan yerga xalifa (o'rinbosar) qilib qo'ydik.

15. Qachon ularga (ularning oldida) Bizning ochiq ravshan oyatlarimiz tilovat qilinsa, Bizga ro'baro' bo'lishni umid qilmaydigan kimsalar: «Bu Qur'ondan boshqa bir Qur'on keltirgin yoki buni o'zgartirgin», dedilar. Ayting: «Men uchun uni o'z tomonimdan o'zgartirish durust emasdir. Men faqat o'zimga vahiy qilingan oyatlargagina ergashurman. Chunki men agar Parvardigoringma isyon qilsam, ulug' Kunning (qiyomatning) azobidan qo'rquрман».

16. Ayting: «Agar Alloh xoxlaganida, men uni (Qur'onni) tilovat qilmagan bo'lur edim va (men orqali Alloh) uni sizlarga bildirmagan bo'lur edi. Axir undan (Qur'on nozil bo'lishidan) ilgari ham bir umr sizlarning orangizda yashab turdim-ku! Axir, aql yurgizmaydizlarmi?

I z o h . Darhaqiqat, Muhammad alayhis-salomning payg'ambar bo'lishlaridan avvalgi qirq yillik umrlari makkalik arablar ko'z o'ngida o'tgan bo'lib, bu davr mobaynida, u zot na bir ustoz ko'rgan edilar va na bir kitob mutolaa qilgan edilar. Bu hol u kishini tanigan-bilgan hamma zamondosh va vatandoshlariga ayon edi. Shuning uchun ham qirq yoshga to'lganlaridan keyin ilohiy oyatlarni tilovat qilib, odamlarni islom diniga da'vat eta boshlaganlarida, bu oyatlarning tengsiz go'zal nazmi, tubsiz teran mag'zidan lol bo'lgan ko'p kishilar bu basharning so'zi emasligiga imon keltirdilar. Lekin Makka mushriklaridan ayrim kimsalar bu ilohiy mo''jizaning qadru qimmatini bilmaydilar va hatto payg'ambar alayhis-salomning ustalaridan istehzo qilib kulishga ham borib yetdilarki, mazkur va quyidagi oyatlar ana shunday kimsalar haqida nozil bo'lgandir.

17. Axir Alloh sha'niga bo'hton qilgan yoki Uning oyatlarini yolg'on degan kimsadan ham zolimroq kim bor?! Albatta (bunday) jinoyatchi kimsalar najot topmaslar.

18. Ular Allohni qo'yib, o'zlariga ziyon ham, foyda ham yetkaza olmaydigan narsalarga ibodat qiladilar va: «Ana shu narsalar Alloh huzurida bizlarning oqlovchilarimiz», deytilar. Ayting: «Allohga osmonlar va yerdagi U zot bilmaydigan narsalarni (shiriklarni) bildirib qo'ymoqchimisizlar?!» Alloh ularning (mushriklarning) shirkalaridan pok va yuksak bo'lgan zotdir.

19. (Avvalda) odamlar faqat bir millat (ya'ni, bir dinda) bo'lgan edilar. So'ngra bo'linib ketdilar. Agar Parvardigoringiz tomonidan (yaxshi-yomon amallarning mukofot-jazolari faqat qiyomatda bo'lishi xususida) So'z bo'lmaganida edi, talashib-tortishayotgan narsalari haqida ularning o'rtalarida hukm qilingan bo'lur edi (ya'ni, dindan chiqqan kimsalar shu dunyodayoq jazolangan bo'lur edilar).

20. Ular: «Unga (ya'ni, Muhammad alayhis-salomga) Parvardigori tomonidan oyat-mo''jiza tushsa edi», deytilar. Bas, (ey Muhammad), ayting: «G'ayb

(ya'ni, kelajak va inson idrokidan maxfiy bo'lgan barcha narsalar bilimi) faqat Allohnikidir. Bas, kutaveringlar. Men ham sizlar bilan birga ko'z tutguvchilardanman»

21. Qachon bu odamlarga yetgan balo (qahatchilik)dan keyin rahmat (to'kinlik)ni totdirsak, banogoh ular Bizning oyatlarimiz haqida makr (ishlatib, masxara) qilurlar. Ayting: «Allohning makri» (azobi) juda tezdir. Albatta, Bizning elchilarimiz (maloikalarimiz) qilayotgan makrlaringizni yozib qo'yurlar.

22. U (Alloh) shunday zotki, sizlarni quruqlik va dengizda yurgizur. To sizlar kemalarda bo'lgan vaqtlaringizda va u (kemalar) xush yel bilan ularni (ya'ni, sizlarni) olib ketayotganida va ular bu bilan shod-xurram bo'lganlarida, bir qattiq shamol kelur hamda ularning ustiga har tarafdin to'liq kelib, o'zlarining girdobda qolganlarini bilganlarida: «Qasamki, agar mana shu (balo)dan bizga najot bersang, albatta shukr qilguvchilardan bo'lurmiz», deb chin ixlos bilan Allohga iltijo qilurlar.

23. Endi qachonki Alloh ularga najot bergach, banogoh ular yer yuzida nohaq zulmu tajovuzkorlik qilurlar. Ey odamlar, bu tajovuzingiz faqat o'zingizning ziyoningizgadir. (Sizlar bu arzimas va qisqa) hayoti dunyo matosi(dan foydalanmoqdasiz). So'ngra Bizga qaytishingiz bordir. Bas, Biz sizlarga qilib o'tgan amallaringizni bildirurmiz.

24. Darhaqiqat, bu hayoti dunyoning misoli xuddi Biz osmondan yog'dirgan bir suvga o'xshaydi, bas, odamzod va hayvonot yeydigan narsalardan iborat bo'lgan yer nabototi u bilan aralashib, hatto yer chiroy olib, yasan-tusan qilganida va yerning ahli uning ustida kuchli-qudratlimiz, deb o'ylay boshlaganida, yerga kechasi yo kunduzi Bizning farmonimiz kelib, Biz uni go'yo kuni-kecha obod bo'lmagandek, vayronaga aylantirib qo'yurmiz. Tafakkur qila oladigan qavm uchun oyatlarni mana shunday mufassal bayon qilurmiz.

25. Alloh tinchlik diyori —jannatga da'vat qilur va O'zi xohlagan zotlarni to'g'ri yo'lga hidoyat qilur.

26. Chiroyli amal qilgan zotlar uchun go'zal oqibat va ziyoda ne'matlar bordir. Ularning yuzlarini na qarolik va na xorlik qoplar. Ana o'shalar jannat egalari bo'lib, u joyda abadiy qolurlar.

27. Yomon amallar qilgan kimsalar uchun esa o'sha yomonliklari barobarida yomon jazo bo'lur va ularni xorlik o'rab olur — ular uchun Alloh tarafidan biron-bir (jazodan) saqlovchi bo'lmas. Ularning yuzlari go'yo qorong'u kechadan bir bo'lagi qoplagandek. Ana o'shalar do'zax egalari bo'lib, u joyda abadiy qolurlar.

28-29. U kunda (qiyomatda) Biz ularning (ya'ni, insonlarning) hammalarini to'playmiz, so'ngra mushrik bo'lgan kimsalarga: «Sizlar ham, Allohga sherik qilib olgan butlaringiz ham o'z joyingizdan jilmangiz», deb ularning o'rtalarini ajraturmiz (ya'ni, mushriklar dunyoda doim birga bo'lib, sig'inib yurgan butlaridan ajralib qolurlar) va butlari (ularga): «Sizlar bizga ibodat qilganingiz yo'q (ya'ni, biz, butlar jonsiz narsalar bo'lganimiz uchun bizga

sig'inganlaringizni bilganimiz yo'q). Bas, Allohning O'zi biz bilan sizning o'rtamizda guvoh bo'lish uchun kifoyadir. Albatta, biz sizlarning ibodatingizdan bexabarmiz», deydilar.

30. O'sha yerda har bir jon qilib o'tgan ishidan xabardor bo'lur va (hammalari) haqiqiy hojalari — Allohga qaytarilurlar hamda o'zlari o'ylab to'qib chiqargan butlari ulardan g'oyib bo'lur.

31. (Ey Muhammad) ayting: «Kim sizlarga osmon va zamindan rizq berur yoki kim quloq-ko'zlaringizga egalik qilur?! Kim o'likdan tirikni chiqarur va tirikdan o'likni chiqarur hamda kim barcha ishlarni tadbir qilib turur?!» Ular albatta: «Alloh», deydilar. Bas, siz ayting: «Axir O'sha zotdan qo'rqmaysizlarmi?!»

32. Bas, mana shu Alloh — haqiqiy Pavardigoringizdir. Haqiqatdan keyin esa faqatgina yo'ldan ozish bor, xolos (ya'ni, haqiqiy Parvardigoringiz bo'lmish Allohdan o'zgaga sig'inar ekansiz, albatta yo'ldan ozgan bo'lursiz). Bas, qay tarafga burilib ketmoqdasizlar?!

33. Mana shunday qilib, iymon keltirmaganlari sababli itoatsiz kimsalar ustiga Parvardigoringizning («Albatta jahannamni kofirlar bilan to'ldirurman», degan) So'zi haq bo'ldi.

34. (Ey Muhammad), ayting (so'rang): «Butlaringiz orasida avval-boshda o'zi yaratib, so'ngra yana qayta yarata oladigan birov bormi?!» Ayting: «Alloh avval-boshda O'zi yaratib, so'ngra O'zi yana qayta yaratur. Bas, qay tarafga burilib ketmoqdasizlar?!»

35. Ayting (so'rang): «Butlaringiz orasida haq yo'lga hidoyat qila oladigan birov bormi?!» Ayting: «Alloh haq yo'lga hidoyat qilur. Endi haq yo'lga hidoyat qiladigan zot itoat etilishga haqliroqmi yoki (hech kimni) hidoyat qila olmaydigan, balki o'zi hidoyatga muhtoj bo'lgan kimsami?! (Ey mushriklar), sizlarga ne bo'ldi — qanday hukm chiqarmoqdasiz?!»

36. Ularning ko'plari jonli-jonsiz butlarga sig'inishlarida faqat gumonga ergashadilar, xolos. Gumon esa biron narsada haqiqatning o'rnini bosolmaydi. Albatta, Alloh ularning qilayotgan ishlarini bilguvchidir.

37. Ushbu Qur'on Allohdan o'zga birov tomonidan to'qilgan bo'lishi mumkin emas. Balki, U butun olamlar Parvardigori tomonidan kelgan va (haq ekanligiga) shak-shubha bo'lmagan O'zidan avvalgi (Tavrot, Injil xabi) narsalarni tasdiqlovchi va (shariat hukmlaridan (iborat) mufassil Kitobdir.

38. Yoki: «Uni (Muhammad) to'qib chiqargan», deydilarmi?! Ayting (Ey Muhammad): «U holda agar rostgo'y bo'lsangizlar, Allohdan o'zga kuchingiz yetgan barcha butlarni (yordamga) chorlab shu (Qur'on)ga o'xshash birgina sura keltiringizlar!»

39. Yo'q! Ular Qur'on ilmini egallamasdan va ularga uning ta'vil — mohiyati ayon bo'lmasdan turib «yolg'on» dedilar. Ulardan avvalgilar ham (o'z

payg'ambarlarining so'zlarini) mana shunday «yolg'on» degan edilar. Mana endi unday zolim kimsalarning oqibati qanday bo'lganini ko'ring.

40. Ularning (ya'ni, mushriklarning) orasida unga (Qur'onga) ishonadiganlari ham bor. Ularning orasida unga ishonmaydiganlari ham bordir. Parvardigoringiz buzg'unchi kimsalarni juda yaxshi bilguvchidir.

41. (Ey Muhammad), agar ular sizni yolg'onchi qilsalar, u holda ayting: «Mening qilgan amalim o'zim uchun, sizlarning amalingiz o'zingiz uchundir. Sizlar mening amalimdan poksizlar, men esa sizlar qilayotgan amallaringizdan pokdirman».

42. Ularning orasida sizga quloq tutadiganlari ham bor (ammo garang odamdek, hech narsa anglamaydilar). Axir siz, agar o'zlari aql yurgizmasalar, kar kimsalarga eshittira olurmisiz?!

43. Ularning orasida sizga qarab turadiganlari ham bor (ammo ko'r odamdek, sizdagi payg'ambarlik belgilarini ko'rmaydilar). Axir, siz, agar o'zlari ko'rmasalar, ko'r kimsalarni hidoyat qila olurmisiz?!

44. Shubhasiz, Alloh insonlarga biron zulm-adolatsizlik qilmas. Balki, insonlar (Yaratganga iymon keltirmasliklari bilan) o'zlariga o'zlari zulm qilurlar.

45. (Alloh) ularni (ya'ni, mushriklarni hisob-kitob uchun) to'playdigan kunda ular (bu dunyoda) go'yoki kunduz kuni bir soatgina turgandek (yashagandek) bir-birlarini tanirlar. Allohga ro'baro' bo'lishni yolg'on degan kimsalar muhaqqaq ziyon qildilar va haq yo'lga yurguvchi bo'lmadilar.

46. Agar ularga va'da qilayotganimiz azobni sizga ko'rsatsak ham (ya'ni, hayot paytingizda ularning kofir bo'lganlari oqibatida tortadigan azoblarini ko'rsangiz ham), yoki (ularni azobga duchor qilishimizdan ilgariroq) sizni vafot qildirsak ham, harholda o'zimizga qaytishlari bordir. Qolaversa, Alloh ular qilayotgan barcha ishlarga guvohdir.

47. Har bir millat uchun payg'ambar bo'lur. Bas, qachon payg'ambarlari kelganida, o'sha (millat)larga zulm qilinmagan holda, ularning o'rtalarida adolat bilan hukm qilinur.

I z o h. Islom ta'limotiga ko'ra, bu olam imtihon olami bo'lib, har bir kishi mana shu imtihonda o'ta olgan-olmaganiga qarab oxiratda mukofot yoki jazoga mustahiq bo'ladi. Bandalar o'zlarining zimmalaridagi burchlarini va haq-huquqlarini tanib, haq yo'lni topib, imtihondan muvaffaqiyat bilan o'tishlari uchun ularga Alloh taolo payg'ambarlari orqali O'z ko'rsatmalarini yuboradi. Bu payg'ambarlarning avvalgisi Odam alayhis-salom bo'lsa, so'nggisi Muhammad alayhis-salomdirlar. Bu ikkalalarining o'rtasida yuz minglab payg'ambarlar o'tganlar. Binobarin, dunyoda biron-bir millat yo'qki, u millatga Alloh payg'ambarlarining da'vati yetmagan bo'lsa. Yuqoridagi oyatda uqtirilishicha, Alloh taolo o'zi yaratgan har bir millatga payg'ambar yuborib, o'z diniga da'vat qiladi. Qachonki, u millat o'sha payg'ambarni yolg'onchi qilib, u keltirgan dindan yuz o'girsas, qiyomat kunida u millatga o'sha payg'ambar guvohligida adolat bilan jazo beriladi. Bu oyat: «To

payg'ambar yubormaguncha hech kimni jazolaguvchi emasmiz», degan mazmundagi Isro surasining 14-oyatiga hamohangdir.

48. Ular: «Agar rostgo'y bo'lsangizlar (aytinglar-chi), mana shu va'da (qilingan azob) qachon bo'ladi?!» deyilar.

49. Ayting (ey Muhammad): «Men agar Alloh xohlamasa (o'zgalar u yoqda tursin), o'zinga ham biron ziyon yo foyda yetkazishga qodir emasman. (Binobarin, kelajak, g'ayb ilmlaridan ham xabardor emasman, lekin) har bir millat-avlod uchun bir ajal bordir. Qachon ajallari yetsa, uni biron soat ketga ham sura olmaydilar, ilgari ham qila olmaydilar.

50. Ayting: «Xabar beringiz-chi, agar U zotning azobi sizlarga kechasi yo kunduzi kelsa (bundan sizlarga ne foyda?) Bu jinoyatchi kimsalar (ya'ni, mushriklar) u azobning nimasini shoshtirmoqdalar-a?!

51. O'shanda (Allohning azobi boshingizga) tushganida (sizlarga): «Unga iymon keltirurmiz? Endi-ya?! Axir (azob tushishiga ishonmay) uni shoshtirayotgan edingizlar-ku?!» (deyilur).

52. So'ngra o'zlariga zulm qilgan bu kimsalarga aytilur: «Mangulik azobini totingiz! Sizlar faqat o'zlaringiz kasb qilgan gunoxlaringiz sababli jazolanmoqdasiz».

53. (Ey Muhammad), sizdan: «U (va'da qilingan azob) haqmi?» — deb so'raydilar. Ayting: «Ha, Parvardigorimga qasamki, albatta u haqdir. Sizlar (undan) qochib qutulguvchi emassizlar».

54. Ular azobni ko'rgan vaqtlarida agar o'ziga jabr qilgan (ya'ni, kofir bo'lib o'tgan) har bir jon uchun yerdagi bor narsa bo'lsa, u (o'sha azobdan qutulish uchun) albatta uni (bor narsasini) fido qilgan va (iymon keltirmagani uchun) afsus-nadomatlar chekkan bo'lur edi. (U kunda) ularga zulm qilinmagan holda o'rtalarida adolat bilan hukm qilinur. (Ya'ni bu dunyodagi qilmishlariga yarasha jazolanurlar).

55. Ogoh bo'lingizkim, osmonlar va yerdagi narsalar, shubhasiz, Allohnikiidir. Ogoh bo'lingizkim, albatta Allohning va'dasi haqqi-rost va'dadir. Lekin ularning ko'plari bilmaydilar.

56. U tiriltirur va o'ldirur. Va Ungagina qaytarilursizlar.

57. Ey insonlar, sizlarga Parvardigoringiz tomonidan pand-nasihat, dillaringizdagi buzuq e'tiqodlardan iborat narsalarga shifo va iymon keltirgan zotlarga hidoyat va rahmat (ya'ni, Qur'on) keldi.

58. (Ey Muhammad), ayting: «Allohning fazlu marhamati (ya'ni, islom) va rahmat-mehribonligi (ya'ni, Qur'on) bilan — mana shu (ne'mat) bilan shod-xurram bo'lsinlar. (Zero), bu ular to'playdigan mol-dunyolaridan yaxshiroqdir».

59. Ayting: «Xabar beringiz-chi (ey mushriklar), Alloh sizlar uchun nozil qilgan rizqu ro'zning (ayrimlarini) harom, ayrimlarini) halol qilib oldingiz». Ayting: «Xabar beringiz-chi, (bunday qilish uchun) sizlarga Alloh izn berdimi yoki Alloh sha'niga bo'hton qilmoqdamisizlar?!»

60. Alloh sha'niga yolg'on to'qiydigan kimsalar qiyomat kuni haqida qanday gumon qilar ekanlar-a? Hech shak-shubhasiz Alloh odamlarga fazlu marhamat sohibidir, lekin ularning ko'plari shukr qilmaydilar.

61. (Ey Muhammad), siz qanday ish (bilan) mashg'ul bo'lmang va u (ish) haqida Qur'ondan biron oyat o'qimang, (ey insonlar), sizlar qanday amalni qilmanglar, o'sha ishlarga kirishgan paytingizda, albatta Biz Sizlarning ustingizda guvoh bo'lurmiz. Yeru osmondagi bir zarra misolichalik, undan ham kichikroq (yoki) kattaroq biron narsa Parvardigoringizdan maxfiy bo'lmas — albatta ochiq Kitobda (ya'ni, Allohning azaliy yozmishida) mavjud bo'lur.

62. Ogoh bo'lingizkim, albatta Allohning do'stlariga (oxiratda) biron xavf-xatar yo'qdir va ular g'amgin bo'lmaydilar.

63-64. Iymon keltirgan va (Allohdan) qo'rquvchi bo'lgan zotlar uchun hayoti dunyoda ham, oxiratda ham xushxabar bordir. Allohning so'zlari (oyatlari) o'zgartirilmas. Mana shu (mazkur ne'matlarga erishish) ulug' baxtdir.

65. Ularning (kofirlarning «Sen payg'ambar emassan», degan) so'zlari sizni g'amgin qilmasin. Butun kuch-qudrat Allohniki. U eshitguvchi, bilguvchidir.

66. Ogoh bo'lingizkim, albatta osmonlardagi va yerdagi barcha jonzot va maxluqot Allohniki. Allohni qo'yib, butlarga iltijo qiladigan kimsalar faqat gumonga ergashadilar, xolos. Ular faqat taxmin qiladilar, xolos.

I z o h. Ya'ni, ko'pdan-ko'p odamlar tangri deb sig'inadigan osmonlardagi va zamindagi narsalarning yaratuvchisi ham, egasi ham yagona Allohdur. Ular faqat o'z gumon va taxminlaricha, u maxluqotlarni tangri deb iltijo qiladilar.

67. U sizlar orom olishingiz uchun kechani va (kasbu kor, sayru sayohat qilishingiz uchun) ochiq-yorug' bo'lgan kunduzni yaratib qo'ygan zotdir. Albatta, bunda qulok tutib anglovchi qavm uchuch oyat-alomatlar bordir.

68. «Allohning bolasi bor», dedilar. U zot (bularning bad gumonidan) mutlaqo pokdir. U behojatdir. Osmonlar va yerdagi bor narsalar Uniki. Sizlarning huzuringizda bu to'g'rida (ya'ni, Allohning bolasi bor, degan) hech qanday hujjat yo'q-ku! Alloh sha'niga bilmaydigan narsangizni aytaverasizlarmi?

69. Ayting (ey Muhammad): «Shubhasiz, Alloh sha'niga yolg'on to'qiydigan kimsalar najot topmaslar».

70. (Unday kimsalar uchun) bu dunyoda ozgina foydalanish bor. So'ngra Bizga qaytishadi. Ana undan keyin kofir bo'lib o'tganlari uchun ularga qattiq azob torttirurmiz.

71. (Ey Muhammad), ularga Nuh haqidagi xabarni tilovat kiling u qavmiga (bunday) degan edi: «Ey qavmim, agar sizlarga (orangizda uzoq yillar yashab) turganligim va Alloh oyatlarini eslatishim og'irlik qilgan bo'lsa, bas, men Allohning O'ziga suyandim — tavakkul qildim. Endi butlaringiz bilan birga bilgan ishlaringizni qilaveringlar. Keyin qilayottan ishlaringiz o'zlaringizga maxfiy bo'lib qolmasin (ya'ni, bemalol, oshkor ish tutaveringlar, men parvo qilmayman), So'ngra menga nisbatan (xohlagan) hukmingizni ijro etaveringlar va menga muhlat ham bermanglar.

72. Bas, agar (mening kilgan pand-nasihatimdan) yuz o'girar ekansizlar, men sizlardan (uning uchun) biror ajr-haq so'raganim yo'q (ya'ni, menga haq berishni istamaganlikdan emas, balki badbaxtliklaring tufayli yuz o'girmoqdasizlar). Men ajr — savobni faqat Allohdan (so'rayman). Va men Unga bo'yinsunuvchi-musulmonlardan bo'lishga ma'murman (amr etilganman)».

73. So'ngra uni (Nuhni) yolg'onchi qilishgach, Biz unga va u bilan kemada birga bo'lgan kishilarga najot berdik va ularni (g'arq bo'lib ketganlarning o'rniga yerda) xalifa kildik. Bizning oyatlarimizni yolg'on degan kimsalarni esa g'arq qildik. (Ey Muhammad), mana (kofirliklari uchun do'zax azobi bilan) qo'rqitilgan kimsalarning ohibati qanday bo'lganini ko'ring!

74. So'ngra (Nuhdan) keyin ham (ko'p) payg'ambarlarni o'z qavmlariga yubordik. Bas, u payg'ambarlar ularga ochiq hujjat-mo''jizalar keltirganlarida, ular ilgari yolg'on degan narsalariga (payg'ambarlarning mo''jizalarini ko'rganlaridan keyin ham) iymon keltiruvchi bo'lmadilar. Tajovuzkor kimsalarning dillarini mana shunday muhrlab qo'yurmiz.

75. So'ngra ularning ortidan Muso bilan Horunni O'z oyat-mo''jizalarimiz bilan Fir'avn va uning odamlariga yuborganimizda, ular kibru havo qildilar va jinoyatchi-gunohkor qavm bo'ldilar.

76. Bas, qachonki ularga Bizning huzurimizdan Haqiqat kelganida, ular: «Bu ochiq sehr», dedilar.

77. Muso dedi: «Sizlarga haqiqat kelgan vaqtida («Bu sehr»), deysizlarmi? Sehrmi shu? Axir sehrgarlar muvaffaqiyat qozonolmaydilar-ku?!»

78. Ular dedilar: «Sen bizlarni ota-bobolarimizni amal qilgan xolda topgan dinimizdan burish uchun va ikkovingiz yerimizga ega bo'lib olish uchun keldingmi?! Biz sizlarga iymon keltirguvchi emasmiz!»

79. Fir'avn o'z odamlariga: «Barcha bilimdon sehrgarlarni keltiringiz!» dedi.

80. Bas, sehrgarlar kelganlarida, Muso ularga: «Tashlamoqchi bo'lgan narsalaringizni (ya'ni, aso va arqonlaringizni) tashlanglar», dedi.

81. Qachonki ular (qo'llaridagi narsalarini) tashlaganlarida (va u arqon, asolar

ilonlarga aylanib qolganida) Muso dedi: «(Mana shu) sizlar qilgan ish sehrdir. Albatta, Alloh uni botil qilur. Zero, Alloh buzg'unchi kimsalarning ishini o'nglamaydi.

82. Va garchi jinoyatchi kimsalar istamasalar-da, Alloh o'z so'zlari (ya'ni amru farmonlari) bilan haqiqatni ro'yobga chiqarur».

83. Shunda Muso qavmidan faqat bir toifa odam Fir'avn va uning odamlarining fitna-fasodlaridan qo'rqqan holda iymon keltirdilar. Chunki Fir'avn u yerda g'olib (edi) va u, shubhasiz, haddan oshuvchi kimsalardandir.

84. Muso u (iymon keltirgan kishilarga) dedi: «Ey qavmim, agar Allohga iymon keltirar ekansizlar, demak, musulmon bo'lsangizlar, Uning o'zigagina suyaninglar — tavakkul qilinglar!»

85. Bas, ular aytdilar: «Allohning o'ziga tavakkul qildik. Parvardigoro, bizlarni bu zolim qavmga maftun — aldanuvchi qilib qo'yma.

86. Va O'zing rahm aylab bizlarni bu kofir qavmdan qutqar».

87. Biz Muso va uning birodariga: «Qavmlaringiz uchun Misrda uylar tayyorlanglar va bu uylaringizni qibla-namozgoh qilib (u uylarda) namozni to'kis ado qilinglar. (Ey Muso), iymon keltirgan zotlarga (tez orada g'alaba qilishlari haqida) xushxabar bering», deb vahiy yubordik.

I z o h . Fir'avn va uning odamlari Bani Isroil qavmini qo'rqitib, ularning ibodatxonalarini vayron qilib yuborganida, Tangri taolo O'z payg'ambarlari Muso va Horunga yuqorida mazkur bo'lgan farmonni vahiy qilib yuborgan va ularga yaqin orada Fir'avn zulmidan xalos bo'lib g'alaba qozonishlari haqida xushxabar bergan.

88. Muso dedi: «Parvardigoro, darhaqiqat, Sen Fir'avn va uning odamlariga hayoti dunyoda zeb-ziynat va mol-dunyo ato etding. Parvardigoro, ular (mana shu mol-davlatlari bilan odamlarni) Sening yo'lingdan ozdirishlari uchun shunday qilding. Parvardigoro, ularning mol-dunyolarini yo'q qilgin, ko'ngillarini qattiq qilgin, toki alamli azobni ko'rmagunlaricha, iymon keltirmasinlar.

89. (Alloh) dedi; «Duolaringiz ijobat bo'ldi. Endi to'g'ri yo'lda sobit bo'linglar va hatto hargiz bilmaydigan kimsalarning yo'liga ergashmanglar!»

90. Biz Bani Isroilni dengizdan o'tkazganimizdan keyin ularga zulmu zo'ravonlik qilish uchun Fir'avn va uning lashkari quvib yetdi. Endi unga (Fir'avnga dengizda) g'arq bo'lish (payti) yetganida esa, u deli: «Hech qanday iloh yo'q, magar Bani Isroil iymon keltirgan zot — Allohgina borligiga iymon keltirdim. Men musulmonlardandirman — Allohga bo'yinsunuvchilardandirman».

I z o h . Rivoyat qilishlaricha, Muso payg'ambar Bani Isroil qavmi bilan birga Fir'avnning zulmidan qutulish uchun Misrdan chiqib ketayotganlarida, yo'llarini to'sib turgan dengiz

Allohning qudrati bilan ikkiga bo'linib, undan hammalari sog'-omon o'tib oladilar. Ularning ortidan quvib kelayotgan Fir'avn va uning lashkari esa, dengizning o'rtasiga yetganlarida ikkiga bo'lingan dengiz birlashib, barchalari g'arq bo'lib ketadilar. Shunda bostirib kelayotgan dengiz to'lqinlarini ko'rib, o'limi ko'ziga ko'rinib qolgan Fir'avn o'zining hech qanday xudo emas (holbuki, shu paytgacha u o'zini xudo deb da'vo qilib kelardi), balki hamma singari oddiy odam ekanligini bo'yniga olib, yagona Allohdan o'zga biron iloh yo'qligiga iymon keltiradi va «men musulmonlardan, ya'ni Allohga so'zsiz itoat qilguvchilardanman», deydi. Lekin quyidagi oyatlardan ma'lum bo'lishicha, Alloh uning iymonini qabul qilmaydi, balki boshqa odamlar ko'rib, ibrat olsinlar, deb uning jasadi dengiz sohiliga chiqarib tashlanadi. Bu oyati karimalar islom ta'limotidagi «butun hayotini kofirlik-dahriylik bilan o'tkazib, nihoyat joni chiqar paytida Allohga iymon keltirgan kimsalarning iymoni maqbul emas», degan aqidaning asosidir.

91. Endi-ya! Axir sen ilgari (ya'ni shu paytgacha) itoatsizlik qilgan va buzg'unchi kimsalardan bo'lgan eding-ku!

92. Mana bugun o'zingdan keyingi kishilarga oyat — ibrat bo'lishing uchun sening jasadingni qutqarurmiz. Darhaqiqat, ko'p odamlar Bizning oyatlarimizdan g'ofildirlar (ya'ni ulardan ibrat olmaydilar).

93. Shubhasiz, Biz Bani Isroilni go'zal manzilga joylashtirdik va ularga halol-pok narsalardan rizqu ro'z berdik. So'ng ular to bilim (ya'ni Tavrot) kelgunicha ixtilof qilmadilar. Albatta, Parvardigoringiz qiyomat kunida talashib-tortishgan narsalari haqida ularning o'rtasida O'zi hakamlik qilur.

I z o h . Bani Isroil qavmi Muso alayhis-salomga iymon keltirgan avvalgi davrlarida hammalari ittifoq bo'lib yashadilar. Qachonki, Musoga Tavrot nozil bo'lgach, ularning oralarida ixtilof paydo bo'ldi. Yuqoridagi oyatda ularning ishlarini Parvardigorning o'ziga topshirish buyuriladi.

94. (Ey Muhammad), agar Biz sizga nozil etgan narsadan (ya'ni ilgari o'tgan qavmlar haqida nozil qilgan oyatlarimizdan) shubhada bo'lsangiz, u holda o'zingizdan avvalgi Kitob (ya'ni Tavrot yoki Injilni) o'qiydigan kishilardan so'rang! Aniqki, sizga Parvardigoringiz tomonidan Haq — Qur'on keldi. Bas, hargiz shubha qilguvchilardan bo'lmang!

95. Va hargiz Allohning oyatlarimni yolg'on deydiganlardan bo'lmangki, u holda ziyonkorlardan bo'lib qolursiz.

96—97. Albatta, zimmalariga Parvardigoringizning So'zi (ya'ni azobi) vojib bo'lgan kimsalar, garchi ularga barcha oyat-mo'jizalar kelsa-da, to alamli azobni ko'rmagunlaricha iymon keltirmaydilar.

98. Qani endi (biz halok qilgan qishloqlar ichida) biron qishloq (ahli o'z payg'ambarlari aytgan azobni sezgan vaqtlarida) iymon keltirsalar edi, albatta iymonlari foyda qilgan (ya'ni, halok bo'lmagan) bo'lar edi. Faqat Yunus qavmigina (shunday qildi). Iymon keltirishgach, ulardan hayoti dunyodagi rasvolik azobini ketkazdik va ularni ma'lum bir vaqtgacha (ya'ni o'z ajallari bilan vafot etgunlaricha) foydalantirdik.

I z o h . Yunus payg'ambar o'z qavmini imon keltirib, Allohning diniga kirishga da'vat qilganlarida imon keltirishmagach, ularni boshlariga tushajak azob bilan qo'rqitib, o'zlari ular orasidan chiqib ketadilar. Payg'ambarlari ketganidan keyin Allohning azobi yaqinlashib qolganini sezgan qavm tavba-tazarru qila boshlaydi. Shunda Alloh taolo sidqidildan qilgan tavbalarini qabul qilib, ularni azobdan xalos etadi.

99. Agar Parvardigoringiz xohlasa edi, butun Yer yuzidagi barcha kishilar imon keltirgan bo'lur edilar. Axir siz odamlarni mo'min bo'lishga majbur qilurmisiz? (Ya'ni bunday qilish durust emasdir. Chunki kishi o'z ixtiyori bilan keltirgan iymongina haqiqiy maqbul iymondir).

100. Allohning iznu irodasisiz hech bir jon mo'min bo'la olmas. U (Alloh) aql yurgizmaydigan kimsalarni azobga duchor qilur.

101. (Ey Muhammad, Makka mushriklariga) ayting: «Osmonlar va yerdagi narsalarni (ya'ni, hamma narsaning yagona yaratuvchisi bor ekanligiga dalolat qiluvchi belgilarni) kuzatinglar. (Chunki) imon keltirmaydigan qavm uchun (xech qanday) oyat-mo'jizalar va qo'rqituvlar foyda bermas.

102. Ular faqat o'zlaridan ilgari o'tgan (kofir) kimsalarning kuniga o'xshash (bir kunni, ya'ni qiyomatni, Allohning azobi)ni kutmoqdalar, xolos. (Ey Muhammad, ularga) ayting: «Kutaveringlar. Men ham sizlar bilan birga kutguvchilardanman».

103. So'ngra (ya'ni qiyomat kelib, azob nozil bo'lgach), payg'ambarlarimiz va imon keltirgan zotlarga najot berurmiz. Shunday qilib, (oxir-oqibatda) imon keltirgan zotlarga najot berish Bizning zimmamizdagi burch bo'ldi.

104. Ayting: «Ey insonlar, agar sizlar mening dinimdan shak-shubhada bo'lsangiz, bas (bilingizki), men sizlar Allohni qo'yib sig'inadigan butlaringizga ibodat qilmayman, balki sizlarning joningizni oladigan zot — Allohga ibodat qilurman. Va men mo'minlardan bo'lishga ma'murman (amr etilganman).

105-106. Va (menga buyurilganki), o'zingizni doimo to'g'ri bo'lgan dinda (islomda) tuting, hargiz mushriklardan bo'lmang va Allohni kuyib, sizga foydya ham, ziyon ham yetkaza olmaydigan narsaga iltijo qilmang! Bas, agar shunday qilsangiz u holda albatta zolimlardandirsiz!

107. Agar Alloh sizga biron ziyon yetkazsa, uni faqat O'zigina ketkaza olur. Agar sizga biron yaxshilik (etkazishni) iroda qilsa, Uning fazlu marhamatini qaytara olguvchi yo'qdir. U O'zi xohlagan bandalariga yaxshilik yetkazur. U mag'firatli, mehribondir.

108. Ayting: «Ey insonlar, sizlarga Parvardigoringizdan Haq Qur'on keldi. Bas, kim hidoyat yo'lga yursa, faqat o'z foydasiga yurgan bo'lur. Kim (u hidoyat yo'lidan) ozsa, faqat o'zining ziyoniga adashgan bo'lur. Men sizlarning ustringizda qo'riqchi emasman».

109. (Ey Muhammad), o'zingizga vahiy qilib yuborilayotgan narsaga (ya'ni amru farmonlarga) ergashing va to Alloh O'z hukmini tushirgunicha, (da'vat yo'lidagi mashaqqatlarga va kofirlar tomonidan yetadigan ozorlarga) sabr qiling. U zot hukm qilguvchilarning eng yaxshisidir.

HUD SURASI

Bir yuz yigirma uch oyatdan tashkil topgan bu sura Makkada nozil bo'lgan. Bu surada ham yolg'iz Allohga, u zot yuborgan payg'ambarlarga va ular keltirgan dinlarning haq ekaniga iymon keltirish, qiyomat kunida qayta tirilib, bu dunyoda qilib o'tgan barcha yaxshi-yomon amallariga yarasha mukofot-jazo olishga ishonish islomiy aqidaning mohiyat-haqiqati ekani borasida so'zlanadi. Bu surada Nuh, Hud, Solih, Lut, Shu'ayb, Muso va boshqa payg'ambarlarning qissalari ancha mufassal hikoya qilinadiki, bundan murod birinchidan, barcha mo'minlarga ilgari o'tgan payg'ambarlar va ularni yolg'onchi qilishlari sababli halokatga uchragan qavmlar haqida ma'lumot berish bo'lsa, ikkinchidan, yaqinda ikki aziz kishisidan — amakisi — Abu Tolib hamda jufti haloli Hadichadan ajralib qolgan va mudom Makka mushriklari tomonidan ozor-aziyatlarga ro'baro' bo'layotgan Muhammad alayhissalomga o'tmishdoshlarining hayotlari va ularning Haqqa da'vat qilish yo'lida chekkan mashaqqatlarini bayon qilish bilan taskin-tasalli berishdir.

Bu sura Qur'oni Karimning aybu nuqsonlardan pok va nazmu mag'ziga hech qachon, hech kim tomonidan xalal yetmaydigan ilohiy Kitob ekanini ta'riflash bilan boshlanib, Alloh taoloning bandalariga payg'ambarlar yuborishdan ko'zlagan hikmatini bayon etish bilan tugallanadi. Bu sura Alloh taolo tomonidan Od Qavmiga yuborilgan Hud payg'ambar nomi bilan atalgandir.

Mehribon va rahmli Alloh nomi bilan (boshlayman).

1-2. Alif, Lom, Ro. (Ushbu Kitob) sizlar faqat Allohgagina ibodat qilishingiz uchun, hikmat sohibi va (hamma narsadan) xabardor zot — Alloh tomonidan oyatlari buzilmaydigan mustahkam va mufassal qilingan bir Kitobdir. Men esa sizlarga U zot tarafidan yuborilgan (kofirlarni do'zax azobidan) ogoxlantirguvchi va (mo'minlarga jannat) xushxabarini eltguvchidirman.

3. (Alloh sizlarga amr qilurki), Parvardigoringizdan mag'firat so'ranglar, so'ngra Uning O'ziga tavba qilinglar, shunda (U) sizlarni ma'lum muddatgacha (ajallaringiz yetgunicha) chiroyli mato (rizq) bilan bahramand qilur va har bir yaxshilik sohibiga yaxshilik (ya'ni ajr-muxofot) berur. Agar yuz o'girsangizlar, u holda Men sizlarga Ulug' kun (ya'ni, qiyomat kuni) azobi yetishidan qo'rqaman.

4. Allohning O'ziga qaytishlaringiz bor. U esa hamma narsaga qodirdir.

5. Ogoh bo'lingizkim, albatta ular (kofirlar) Undan sir tutish uchun dillaridagi (adovatlari)ni yashiradilar. Ogoh bo'lsinlarkim, ular kiyimlariga o'ranib olgan chog'larida ham (Alloh) ularning yashirgan va oshkor qilgan narsalarini bilur. Darhaqiqat, U zot dillarni egallagan sirlarni bilguvchidir.

O'N IKKINCHI JUZ'

*****

6. O'rmalagan narsa borki, barchasining rizqi Allohning zimmasidadir. U zot ularning turar joylarini xam, borar joylarini ham bilur. Hamma narsa ochiq-ravshan Kitobda bordir.

I z o h . Bu oyatdagi ochiq-ravshan Kitobdan murod Lavhul-Mahfuzdir. Lavhul-Mahfuz koinotdagi o'tgan, hozir mavjud va kelajakda bo'ladigan barcha voqea, hodisa va narsalar bitilgan o'chmas Lavh, ya'ni Alloh taoloning bilimidir.

7. U (Alloh) sizlarning qaysilaringiz yaxshiroq ish – amal qilib yashashingizni sinash uchun olti kunda osmonlar va yerni yaratgan zotdir. Ilgari U zotning arshi suv ustida (ya'ni, u arsh ostida suvdan bo'lak hech narsa yaratilmagan edi).

I z o h . Ushbu oyati karimadan ma'lum bo'lishicha, Alloh taolo, osmonu zaminni yakshanbadan jumagacha — olti kunda yaratgandir. Istagan narsasini birgina: «Bo'l», degan farmoni bilan yo'qdan bor qilguvchi zotning yeru ko'kni yaratishda bu qadar shoshmaganining boisi – koinotdagi eng kichik zarradan tortib eng katta mavjudotgacha hamma narsa shunchalar chevarlik bilan yaratilib o'z o'rniga qo'yilganki, bu tartib-intizomga chetdan biron kuch sun'iy yo'l bilan daxl qilsa — aralashsa, butun olam muvozanatiga futur yetadi. Bu oyati karima bilan Tangri bizlarni har qanday muhim ishlarni qilishda xususan o'zgalarning hayot-mamotlariga aloqador ishlarni amalga oshirishda shoshmasdan, mulohazakorlik bilan qadam qo'yishga da'vat etadi.

(Ey Muhammad), qasamki, agar siz: «Shak-shubhasiz, o'lganingizdan keyin qayta tirilursizlar», desangiz, albatta kofir bo'lgan kimsalar: «Bu ochiq sehr-jodudan o'zga narsa emas, deydilar.

8. Qasamki, agar ularni azoblashni ma'lum muddatgacha kechiktirsak, albatta ular: «Uni (azobni) nima to'smoqda?» — deb istehzo qiladilar. Ogoh bo'lsinlarkim, u (azob) kelar kunida ulardan qaytib ketuvchi bo'lmas va kulib-istehzo qilib yurgan narsalari ularni o'rab olur.

9. Qasamki, agar Biz inson zotiga raxmat-marhamatimizni totdirib, so'ngra O'zimiz uni tortib olsak, u albatta noumid va noshukrlik qilishi shubhasizdir.

10. Qasamki, agar unga biron ziyon-zahmat yetganidan keyin Biz noz-ne'matlarni totdirib qo'ysak, albatta u: «Barcha yomonliklar mendan nari ketdi», (endi hech qachon qaytib kelmaydi) deydi. Darhaqiqat, u mag'rur va maqtanchoqdir.

11. Magar (baloli kunlarda) sabr qilib, (safoli kunlarda) yaxshi amallar qiladigan zotlar borki, ana o'shalar uchun mag'firat va katta ajr-mukofot bo'lur.

12. (Ey Muhammad), ehtimol, siz (mushriklar): «Unga osmondan xazina — boylik tushirilsa yoki u bilan birga (uning payg'ambar ekanligini tasdiqlaydigan) biron farishta kelsa bo'lmasmidi?» deganlari sababli o'zingizga

vahiy qilinayotgan oyatlarning ayrimlarini (ularga yetkazishni) tark qilarsiz va shu sababli, dilingiz siqilar? (Yo'q, siz o'zingizga nozil qilingan oyatlarni to'la-to'kis holda kishilarga yetkazavering, chunki) faqatgina siz (kofirlarni do'zax azobidan) ogoxlantirguvchisiz, xolos, Alloh, hamma narsaning ustida vakil — boshqarib turguvchidir.

13. Yoki: «Uni (ya'ni, Qur'onni Muhammad) to'qib chiqargan», deydilarmi? Ayting: «U holda, agar rostgo'y bo'lsangizlar, Allohdan o'zga kuchingiz yetgan barcha butlarni (yordamga) chorlab shunga o'xshash o'ntagina «to'qilgan» sura keltiringiz!»

14. Bas, agar ular (ya'ni, Allohni qo'yib, sig'inadigan butlaringiz) sizlarga javob qilmasalar, u holda, bilingizki, albatta (bu Qur'on) Allohning ilmi azaliysi bilan nozil qilingandir va Undan o'zga biron iloh yo'qdir. Endi musulmon bo'larsizlar?!

15. Kim (faqat) shu hayoti dunyoni va uning zebu ziynatlarini istaydigan bo'lsa, ularga qilgan amallarini (ng ajr-mukofotini) shu dunyoda komil qilib berurmiz va ular bu dunyoda ziyon ko'rmaydilar.

16. Unday kimsalar uchun oxiratda do'zax o'tidan o'zga hech qanday nasiba yo'qdir. Ularning bu dunyoda qilgan barcha yaxshiliklari behuda ketur va qilib o'tgan amallari befoydadir.

17. Ana endi Parvardigori tomonidan aniq hujjatga (ya'ni, Qur'onga) ega bo'lgan kishi (faqat hayoti dunyo manfaatlarini ko'zlovchi kimsalar bilan barobarmi?! Holbuki, Alloh tomonidan bo'lgan shohid (ya'ni, Jabroil farishta) uning (Muhammad alayhis-salomning) hamrohidir va undan (ya'ni, aniq hujjat bo'lgan Qur'ondan) ilgari (Bani Isroil uchun kelgan) peshvo va (Allohning) marhamati bo'lgan Musoning Kitobi (Tavrot) bordir. Ana o'sha zotlar (ya'ni, aniq hujjat egalari) unga (Qur'onga) iymon keltirurlar. Barcha guruhlar orasidan kim u Qur'onga kofir bo'lsa, unga va'da qilingan joy – do'zaxdir. Bas (ey Muhammad, siz u haqda shak-shubhaga tushmang! Albatta, u Parvardigoringiz tomonidan kelgan Haqiqatdir. Lekin odamlarning ko'plari iymon keltirmaydilar.

18. Alloh sha'niga yolg'on to'qigan kimsadan ham zolimroq kim bor?! Unday kimsalar (qiyomat kunida) Parvardigorlariga ro'baro' qilinurlar va barcha guvoh: "Mana shular Parvardigor sha'niga yolg'on so'zlarini so'zlaganlar" deydilar. Ogoh bo'lingizkim, bunday zolimlarga Allohning la'nati bo'lur.

19. U zolim kimsalar (odamlarni) Allohning yo'lidan to'sib, uni (Allohning yo'lini) buzmoqchi bo'ladilar. Ular oxiratni butunlay inkor etadilar.

20. Unday kimsalar yer yuzida (hech qaerga) qochib qutulolmas va ular uchun Allohdan o'zga do'stlar-yordamchilar ham bo'lmas. Ularga azob bir necha barobar qilinur. (Garchi ularga Haqni eshitib, ko'rishlari uchun quloq, ko'z berilgan bo'lsa-da), eshitguvchi ham, ko'rguvchi ham bo'lmadilar.

21. Ular o'zlariga ziyon qilgan kimsalardir. O'zlari to'qib olgan butlari esa (biron foyda bermay) ulardan g'oyib bo'ldi.

22. Shak-shubha yo'qki, ular oxiratda yanada kattaroq ziyon ko'rguvchilardir.

23. Albatta, imon keltirib, yaxshi amallar qilgan va Parvardigorlariga itoat qilib bo'yinsungan zotlar — ana o'shalar, jannat egalari bo'lib, o'sha joyda abadiy qolurlar.

24. Bu ikki guruhning (ya'ni, kofirlar bilan mo'minlar guruhining) misoli, xuddi ko'ru kar bilan ko'rguvchi va eshitguvchining misolidir. Shu ikkalasi bir-biriga barobar bo'lurmi?! Ibrat olmaysizlarmi?!

25-26. Darhaqiqat, Biz Nuhni o'z qavmiga (payg'ambar qilib) yubordik. (U dedi): «Albatta, men sizlar faqat Allohgagina ibodat qilishingiz uchun (kelgan) xolis ogoxlantirguvchiman. (Agar yolg'iz Allohdan o'zga birovga sig'insangizlar), sizlarning ustingizga alamli azob kuni (tushishi)dan qo'rqaman».

27. Shunda uning qavmi orasidagi kofir bo'lgan kimsalar: «Bizlar seni xuddi o'zimizga o'xshagan odam, deb bilamiz va senga faqat ichimizdagi pastkash (yalangoyoq) kimsalar o'ylamasdan ergashganini ko'rmoqdamiz. Bizningcha, sizlarning bizdan biron ortiqchalik joyingiz yo'q, balki biz sizlarni yolg'onchi deb o'ylamoqdamiz», dedilar.

28. U dedi: «Ey qavmim, xabar beringiz-chi, agar men Parvardigorim tomonidan aniq hujjatga ega bo'lsam va U zot menga O'z dargohidan rahmat — payg'ambarlikni ato etgan bo'lsa-yu, ammo bu sizlarga maxfiy bo'lsa, biz sizlarni o'zingiz istamagan holda (imon keltirishga) majbur qilamizmi?!» (Yo'q, unday qilmaymiz, chunki faqat o'z ixtiyorlaringiz bilan keltirgan imonlaringizgina maqbuldir).

29. «Ey qavmim, men sizlardan bu (da'vatim) uchun mol-dunyo so'ramayman. Mening ajr-mukofotim faqat Allohning zimmasidadir. Va men (sizning so'zingizga kirib) imon keltirgan kishilarni (huzurimdan) quvmayman ham. Chunki ular Parvardigorga ro'baro' bo'lguvchidirlar (bas, agar kambag'al bo'lganlari uchun ularni huzurimdan haydasam, albatta, qiyomat kunida Parvardigorga ustimdan shikoyat qilurlar). Lekin men sizlarning nodon qavm ekanligingizni ko'rmoqdaman».

I z o h . Nuh payg'ambar qavmi orasidagi boyon-zodagonlar unga: «Agar atrofingdagi yalangoyoqlarni haydasang, biz senga imon keltirgan bo'lardik», deganlarida, payg'ambar ularga javoban: «Men ularni haydamayman, lekin sizlar bu talabingiz bilan kishining ulug' yoki pastkashligini, uning boy yoki kambag'alligi bilan o'lchaydigan nodon qavm ekanligingizni bildirdingiz», deydi.

30. «Ey qavmim, agar men ularni haydasam, kim menga Allohdan (ya'ni, Allohning azobidan) yordam-najot berur? O'ylab ko'rmaysizlarmi?!»

31. «Men sizlarga: «Huzurimda Allohning xazinalari bor», demayman. G'aybni (ko'zdan pinhon narsa va hodisalarni) ham bilmayman. «Men farishtaman», ham demayman. Shuningdek, sizlar o'zingizcha haqorat qilayotgan kishilar haqida: «Alloh ularga hech qanday yaxshilik bermaydi», deb aytmayman. Ularning dillaridagi narsani (ixlos-iymonni) Alloh juda yaxshi bilur. Aks holda (ya'ni, agar ular to'g'risida yuqoridagi so'zlarni aytadigan bo'lsam), men albatta zolimlardan bo'lib qolurman».

32. Ular (kofirlar) dedilar: «Ey Nuh, mana biz bilan ko'p-bahsu mujodala qilding. Endi agar rostgo'ylardan bo'lsang, bizga va'da qilayotgan narsangni (ya'ni, azobni) keltir-chi».

33. (Nuh) dedi: «Uni sizlarga yolg'iz Allohning o'zi xohlagan paytida keltirur va sizlar (o'shanda) hech qayoqqa qochib qutula olmassiz».

34. «Agar Alloh sizlarni yo'ldan ozdirishni istasa, men nasihat qilishga uringanim bilan nasihatim sizlarga foyda bermaydi. Parvardigoringiz Uning O'zidir va faqat Uning O'ziga qaytarilursizlar».

35. Yoki ular (ya'ni Quraysh kofirlari): «Uni (ya'ni, Qur'onni Muhammadning) o'zi to'qib chiqargan», deydilarmi? Ayting (ey Muhammad): «Agar uni men to'qib chiqargan bo'lsam, gunohim o'z bo'ynimda. Ammo men sizlarning qilayotgan jinoyatingiz — kofirliğingizdan pokman».

I z o h. Ushbu oyatning Nuh payg'ambar haqidagi qissa o'rtasida kelishiga sabab — Quraysh kofirlari bilan Nuh qavmidagi kofirlarning bir toifa ekanligidan ogohlantirishdir.

36-37. Nuhga vahiy qilindiki: «Qavmingdan faqat avvalda iymon keltirgan kishilardan boshqa hech kim iymon keltirmaydi. Bas, ularning (ya'ni, hanuz iymon keltirmagan kimsalarning) qilmishlaridan qayg'urmagin va Bizning hifzi-himoyamizda va Bizning vahiy ta'limimiz bilan bir kema yasagin hamda zolim kimsalar haqida (ya'ni, ularga najot berishimni so'rab) Menga xitob-iltijo qilmagin. Ular shak-shubhasiz, g'arq qilinguvchidirlar».

38. U kemani yasar ekan, qachon oldidan o'z qavmidan bo'lgan (kofir) kimsalar o'tsalar, uni masxara qilib kuldilar. U dedi: «Agar (bugun) sizlar bizdan kulsangizlar, bas, xuddi sizlar kulganingiz kabi biz ham sizlar (ning ustingiz)dan kulurmiz».

39. «Bas, yaqinda kimga sharmanda qilguvchi azob kelishini va kimning ustiga mangu azob tushishini bilib olajaksiz».

40. To Bizning farmonimiz kelib, yerdan favvoralar otilgan vaqtda, (Nuhga) dedik: «U kemaga har (jonivordan) bir juftdan va axli oilangni chiqargin. Lekin qaysi kimsalar xususida Bizning so'zimiz (ya'ni, g'arq bo'lish haqidagi hukmimiz) o'tgan bo'lsa, (ularni ters qilgin. Bular barcha kofirlar va Nuh payg'ambarning xotini Voila bilan o'g'li Kan'on edi). Yana iymon keltirgan kishilarning barchasini (kemaga chiqargin)!» Unga iymon keltirgan kishilar esa juda oz edilar.

- 41. U dedi: «Kemaga mininglar! Uning yurishi ham, turishi ham Alloh nomi bilan bo'lur. Albatta, Parvardigorim mag'firatli, mehribondir».**
- 42. Kema ularni tog'lardek to'lqinlar orasida olib ketar ekan, Nuh bir chetda qolgan o'g'liga nido qildi: «Ey o'g'ilcham, biz bilan birga (kemaga) mingin, u kofirlar bilan birga qolmagin!»**
- 43. U (o'g'li) dedi: «Men o'zimni suvdan saqlaydigan biron tog'ning ustiga chiqib ketajakman», (Nuh) aytdi: «Bugun Allohning amridan saqlaguvchi yo'qdir, magar O'zi rahm qilgan kishilarnigina (saqlar)». (Shu payt) o'rtalarini to'lqin to'sib qo'ydi-da, (o'g'il) g'arq qilinuvchilardan bo'lib qoldi.**
- 44. (So'ngra): «Ey yer, suvingni yutgil, ey samo, o'zingni tutgin (ya'ni, «yog'ishni bas qil»), deyildi. Suv quridi, farmon bajarildi va (kema) Judiy tog'i uzra to'xtadi hamda: «Zolim qavmga xalokat bo'lg'ay», deyildi.**
- 45. Nuh Parvardigoriga nido qilib, dedi: «Parvardigorim, albatta, o'g'lim mening ahli oilamdandir va shubhasiz, Sening (ahli oilamga najot berish xususidagi) va'dang haq va'dadir. Sen eng adolatli hukm qilguvchisan».**
- 46. (Alloh) aytdi: «Ey Nuh, u sening axlingdan emas! Albatta u(ning qilgan amali kufr yo'lini tutgani) yomon amaldir. Bas, o'zing yaxshi bilmagan narsa haqida aslo Mendan so'ramagin! Albatta, Men senga johil-nodonlardan bo'lmaslikni buyuraman».**
- 47. U (Nuh) dedi: «Parvardigorim, men Sendan o'zim bilmagan narsani so'rashdan panoh tilayman! Endi agar meni mag'firat qilib, O'z rahmatingga olmasang, ziyon ko'rguvchilardan bo'lib qolurman».**
- 48. (Shunda) aytili: «Ey Nuh, Bizning tinch, salomat saqlashimiz bilan va o'zingga hamda sen bilan birga bo'lgan kishilarning zurriyotlariga bo'ladigan barakotlar bilan (kemadan yerga) tushgin. (Ya'ni, sen va senga iymon keltirgan kishilarga Biz tomondan tinchlik-omonlik va fayzu barakotlar yetar.) Yana boshqa (ya'ni, kofir) jamoalar ham kelurki, Biz ularni ham ozgina foydalantirurmiz, so'ngra esa ularni Biz tomondan bo'lgan alamli azob tutar».**
- 49. (Ey Muhammad), bular Biz sizga vahiy qilayotgan g'ayb xabarlaridandir. Ilgari bularni na siz va na qavmingiz bilar edingiz. Bas (haq dinga da'vat qilishda kofirlarning yetkazayotgan ozorlariga) sabr qiling. Albatta, oqibat — natija Allohdan qo'rquvchi kishilarnikidir.**
- 50. Od qabilasiga o'z birodarlari Hudni (payg'ambar qildik). U aytdi: «Ey qavmim, Allohga ibodat qilingiz! Sizlar uchun Undan o'zga biron iloh yo'qdir. Sizlar (xilma-xil butlarni) faqat o'zlaringiz to'qib olursizlar, xolos (ular xech qanday iloh emasdir)».**
- 51. «Ey qavmim, men sizlardan bu (da'vatim uchun ajr-mukofot so'ramayman. Mening ajr-mukofotim faqat meni yaratgan zot zimmasidadir. Axir aql**

yurgizmaysizlarmi?!»

52. «Ey qavmim, Parvardigoringizdan mag'firat so'rangiz, so'ng Unga tavba-tazaru qilingiz, shunda U zot ustingizga osmondan yomg'ir quydirar va kuch-quvvatlaringizga yana kuch-quvvat qo'shar. Jinoyatkor-gunohkor bo'lgan holingizda yuz o'girib ketmangiz!»

I z o h. Rivoyatlarga qaraganda, Od qavmi yerlariga uch yil yomg'ir yog'may qurg'oqchilik bo'lib, ularning qirilib ketishlariga oz qolgan edi. Faqat jismonan kuchli qavm bo'lganlari sababligina zo'r-bazo'r kun kechirar ekanlar, Buning ustiga, ular bepushtlik dardiga duchor bo'lgan edilar. Yuqoridagi oyat ularga: «Agar Parvardigorga tavba-tazaru qilsangizlar, osmondan to'xtab qolgan yomg'irni quydirib, yerlaringizni sersuv, unumdor qilur hamda kuch-quvvatlaringizni yanada ziyoda etib, avlodlaringizga yangi-yangi avlodlar qo'shur», deb uqtiradi.

53. Ular dedilar: «Ey Hud, sen bizga (o'zingning payg'ambar ekanligingai tasdiqlaydigan) biron hujjat keltirmading. Bizlar sening quruq gaping bilan o'z xudolarimizni tark qilguvchi emasmiz. Va bizlar senga iymon keltirguvchilar emasmiz».

54-55. «Bizlar faqat: «Seni xudolarimizdan biri, bir balo (ya'ni, majnun) qilib qo'ygan», deymiz, xolos». U (Hud) aytdi: «Albatta, men Allohni guvoh keltiraman, yana o'zlaringiz ham guvoh bo'linglarki, men sizlarning Allohni qo'yib, (Unga soxta-yolg'on xudolarni) sherik qilishingizdan bezorman. Ana endi barchangiz bir bo'lib, hech ta'xir qilmay-kechiktirmay menga qarshi bilgan hiylangizni qilaveringlar».

56. «Men faqat mening ham, sizlarning ham Parvardigorimiz bo'lgan Allohga suyandim. O'rmalagan narsa borki, barchasi U zotning qo'l ostidadir. Parvardigorim, shak-shubhasiz, To'g'ri yo'ldadir».

57. «Endi agar (mening da'vatimdan) yuz o'girsangizlar, bas, men sizlarga elchi qilib yuborilgan dinni yetkazdim. Parvardigorim (sizlarni halok qilib), o'rningizga boshqa qavmni keltirur va sizlar (o'z kufringiz bilan) U zotga biron ziyon yetkaza olmassiz. Albatta, Parvardigorim hamma narsani kuzatib turguvchidir».

58. Qachonki Bizning farmonimiz (ya'ni, azobimiz) kelganida, Hud va u bilan birga iymon keltirgan kishilarni O'z rahmat-marhamatimiz bilan qutqardik va ularga qattiq azobdan najot berdik.

59. Parvardigorlarining oyatlarini inkor qilgan, Uning payg'ambarlariga isyon qilgan va barcha qaysar, zolimlar amru-farmonlariga bo'yinsungan ana o'shalardir.

60. Ularga bu dunyoda ham, qiyomat kunida ham la'nat aytilur. Ogoh bo'lingizkim, albatta Od qabilasi Parvardigorlariga kofir bo'lgan edilar. Ogoh bo'lingizkim, Hudning qavmi bo'lgan Od halokatga uchradi.

61. Samud qabilasiga o'z birodarlari Solihni (payg'ambar qildik). U aytdi: «Ey qavmim, Allohga ibodat qilingiz! Sizlar uchun Undan o'zga biron iloh yo'qdir. U sizlarni yerdan paydo qilib, unga joylashtirdi. Bas, Undan mag'firat so'ranglar va Unga tavba-tazarru qilinglar. Albatta, Parvardigorim yaqin va (duolarni) ijobat qilguvchidir».

62. Ular dedilar: «Ey Solih, sen ilgari bizning oramizdagi umidli kishi eding-ku. Endi bizlarni ota-bobolarimiz ibodat qilib kelayotgan butlarga ibodat qilishimizdan qaytarurmisan?! Albatta, bizlar sening da'vat qilayotgan diningdan shak-shubhadamiz».

63. U aytdi: «Ey qavmim, xabar beringiz-chi, agar men Parvardigorim tomonidan aniq hujjatga ega bo'lsam va menga O'zining rahmati — payg'ambarlikni ato etgan bo'lsa-yu, (shundan keyin) men U zotga isyon qilsam, u holda Allohdan (ya'ni, uning azobidan) meni kim qutqarur?! Bas, sizlar (meni isyonga chorlashingiz bilan) ziyondan o'zga narsa keltirmaysizlar!»

64. «Ey qavmim, mana bu Alloh (yuborgan) tuya sizlar uchun oyat-mo''jiza bo'lib keldi. Bas, uni Allohning yerida yeb-ichib yurgan holda qo'yib yuboringlar va unga biron yomonlik yetkazmanglar, aks holda sizlarni yaqin azob ushlar».

I z o h. Solih payg'ambarning qavmlari u zotdan haq payg'ambar ekanliklarini tasdiqlaydigan biron mo''jiza ko'rsatishni talab qilganlarida, payg'ambar ularning ko'z o'nglarida bir xarsang toshni tirik tuyaga aylantirib qo'yadilar va uni so'ymay-o'ldirmay o'z holiga tashlab qo'yishlarini buyuradilar. Aks holda, boshlariga balo kelishi haqida ogohlantiradilar.

65. Ular esa tuyani so'yib yubordilar. Shunda (Solih) aytdi: «Uy-joylaringizda uch kun (tiriklik ne'matidan) bahramand bo'lingiz. Mana shu chin va'dadir».

66. Endi qachonki Bizning farmonimiz (ya'ni, biz yuborgan balo) kelganida, Solih va U bilan birga iymon keltirgan kishilarga O'z rahmatimiz bilan (u azobdan) va o'sha kundagi sharmandaliqdan najot berdik. Albatta, Parvardigoringiz haqiqiy kuch-qudrat egasidir.

67-68. Zolim kimsalarni esa dahshatli qichqiriq tutib, go'yo u yerda hech qachon yashamagandek, turgan joylarida to'kildilar. Ogoh bo'lingizkim, albatta Samud (qabilasi) Parvardigorlariga kofir bo'lgan edilar. Ogoh bo'lingizkim, Samud (qabilasi) halokatga uchradi.

69. Darhaqiqat Bizning elchilarimiz — farishtalar Ibroximga (Ishoq ismli farzand ko'rishi haqida) xushxabar bilan kelib, salom berdilar. U ham: «Salom», dedi-da, qarab turmay bir buzoqni qovurib keltirdi.

70. Endi qachonki u ovqatga qo'l cho'zmaganlarini ko'rgach, ulardan shubhalandi va ulardan xavfsiray boshladi. (Shunda) ular: «Qo'rqmagin. Bizlar (farishtalarmiz taom yemaymiz), Lut qavmiga (ularni halok qilish uchun)

yuborilganmiz», dedilar.

71. (Parda ortida Ibrohimning) xotini turgan edi. U (farishtalarning Lut qavmini halok qilish uchun kelganliklarini eshitib) kuldi — xursand bo'ldi. Shunda Biz (farishtalarimiz vositasida) u ayolga Ishoq (ismli o'g'il ko'rishi) haqida va Ishoqdan keyin Ya'qub (ismli nabira ko'rishi) haqida xabar berdik.

72. U dedi: «Voy o'lmasam, o'zim kampir, erim qari chol bo'lsa ham tug'averamanmi? Bu juda qiziq ish-ku!»

73. Ular aytdilar: «Allohning amridan ajablanyapsanmi? Ey xonadon egalari, sizlarga Allohning rahmati va barokoti bo'lgay. Albatta, U hamdu sano egasi va buyuk zotdir».

74-75. Endi qachonki Ibrohimdan qo'rquv ketib, unga xushxabar yetgach, Biz (ya'ni, farishtalarimiz) bilan Lut qavmi (ularni halok qilishga shoshmaslik) haqida bahslasha boshladi. Zotan, Ibrohim haliym, ko'ngilchan va ibodatli kishidir.

I z o h . Mufasssirlarning yozishicha, Ibrohim alayhis-salom farishtalardan Lut qavmining halok qilinishi haqida eshitganida, ularga: «Agar u joyda kofirlar orasida ellikta musulmon ham bo'lsa, baribir halok qilaverasizlarmi?» — degan ekan. Ular: «Yo'q», — deb javob qilishgach, «Agar qirqta musulmon bo'lsa-chi?» — deb so'raydi, Ular: «Yo'q, halok qilmaymiz», — deyishadi. Nihoyat, Ibrohim: «Agar u joyda bitta musulmon bo'lsa-chi?» — deganida, ular yana: «Yo'q, u kofirlar orasida bitta musulmon bo'lsa ham, ularni halok etmaymiz», deb javob berishgach, Ibrohim: «Axir u yerda Lut bor-ku?» — deydi. Shunda farishtalar Lut va unga iymon keltirgan kishilarga Alloh taolo najot berishini aytadilar.

76. (Farishtalar aytdilar): «Ey Ibrohim, bu bahsni qo'y. Chunki Parvardigoringning farmoni kelib bo'lgan. Albatta, ularga qaytarib bo'lmas azob kelguvchidir».

77. Qachonki elchilarimiz Lutning oddiga kelganlarida, u bundan yomon holga tushdi va ularning kelishlaridan yuragi siqilib, dedi: «Bu kun og'ir kundir».

I z o h . Farishtalar kelishidan Lutning siqilishiga sabab, ular yosh va xushro'y yigitlar suratida kelishgan edi. Lut qavmidagi kofir kimsalar esa bachchabozlik dardiga muhtalo edilar. Shuning uchun Lut payg'ambar ular bu yigitlarning kelganini payqab qolishib, bema'nilik qilishlaridan xavotirlanib, yuqoridagi so'zlarni aytdi.

78. (Darhaqiqat, Lut payg'ambarning huzuriga yigitlar kelganini eshitishgach) qavmi uning oldiga chopib kelishdi, ilgaridan yomon ishlar — bachchabozlik qilar edilar. U aytdi: «Ey, qavmim, anavi qizlarim (ya'ni, shahrimizdagi qizlar) sizlar uchun pokroq-ku (ya'ni, o'shalarga uylanaversangizlar bo'lmaydimi)?! Bas, Allohdan qo'rqinglar va mehmonlarim oldida meni sharmanda qilmanglar. Orangizda biron to'g'ri yo'lga yurguvchi kishi yo'qmi?!»

79. Ular dedilar: «Sen qizlaringga muhtoj emasligimizni aniq bilasan.

Shuningdek, biz nimani istashimizni ham juda yaxshi bilasan».

80. (Lut) dedi: «Qani edi, sizlarga kuchim yetsa yoki kuchli bir suyanchig'im bo'lsa».

81. (Shunda farishtalar) aytdilar: «Ey Lut, biz Parvardigoringning elchilarimiz. Ular senga hargiz tega olmaslar. Bas, sen kechaning (qolgan) qismida ahli oilangni olib chiqib ketgin va sizlarning ichingizdan xotiningdan boshqa hech kim atrofga alanglamasin! Zotan, unga (xotiningga) ham ularga yetgan balo yetguvchidir. Ularga va'da qilingan vaqt subhdir. Subh yaqin emasmi?!»

I z o h. Lut va hamrohlariga chiqib ketayotganlarida atrofga alanglamaslik buyurilishining sababi ular qolganlarning boshiga kelgan balo-ofatni ko'rib qiynalmasliklari uchundir. Lutning xotini esa o'sha kofirlar guruhidan edi. Shu boisdan, eri bilan qishloqdan chiqib ketar ekan, atrofga alanglab, qolayotgan do'stlarining boshlariga tushayotgan baloni ko'rgancha, «Ey qavmim-a!» deyishi bilan bir tosh kelib tegib, o'sha ketayotgan joyida til tortmay o'ladi. Lut alayhis-salom o'z qavmining kufridan shu qadar g'azablangan ediki, ularning darhol halok bo'lishlarini istagan va subhgacha hayot bo'lishlarini ham uzoq deb bilgan edi. Shu sababdan farishtalar unga: «Subh yaqin emasmi?» deb xitob qiladilar.

82-83. Endi qachonki Bizning farmonimiz (ya'ni azobimiz) kelganida, u joylarni ostin-ustun qilib yubordik va ularning (kofirlarning) ustiga Parvardigoringiz dargohida belgilab qo'yilgan sopol toshlarni paydar-pay yog'dirdik. (Ey Muhammad), u joylar bu zolimlardan (ya'ni Makka mushriklaridan) yiroq emasdir, (ya'ni, o'sha kofirlarning oqibati nima bo'lganini ko'rib ibrat olsalar bo'lmaydimi?!)

I z o h. «Parvardigoringiz dargohida belgilab qo'yilgan sopol toshlar»ning ma'nosi har bir toshga u kimga borib tegishi yozib qo'yilganidir.

84. Madyan qavmiga o'z birodarlari Shu'aybni (payg'ambar qildik). U aytdi: «Ey qavmim, Allohga ibodat qilingiz! Sizlar uchun Undan o'zga biron iloh yo'qdir. Va o'lchov va tarozidan urib kolmanglar. Men sizlarning yaxshilikda (ya'ni to'kin-sochinlikda) ekanligingizni ko'rib turibman. Va men (agar iymon keltirmasangizlar) sizlarning ustringizga o'rab oluvchi Kun — qiyomatning azobi tushishidan qo'rqaman».

85. «Ey qavmim, o'lchov va tarozini adolat bilan to'la tortingiz! Odamlarning narsalarini urib qolmangiz va yerda buzg'unchilik bilan sanqib yurmangiz!»

86. «Agar mo'min bo'lsangizlar (harom-harish yo'llar bilan boy-badavlat bo'lgandan ko'ra) Alloh qoldirgan (halol) narsa sizlar uchun yaxshiroqdir. Men sizlarning ustringizda qo'riqchi emasman».

87. Ular (masxara qilib) dedilar: «Ey Shu'ayb, bizlar ota-bobolarimiz ibodat qilib kelayotgan butlarni tark qilishimiz kerakligini yoki o'z mol-mulkimizni o'zimiz xohlagandek tasarruf qilmasligimiz kerakligini senga o'qiyotgan namozing buyurmoqdami? Haqiqatan, sen juda ko'ngilchan va haliym va rashid

(to'g'ri yo'lni topib olgan) kishisan-da!»

88. U aytdi: «Ey qavmim, xabar beringiz-chi, agar men Parvardigorim tomonidan aniq hujjatga ega bo'lsam va U zot meni O'z tomonidan go'zal rizq bilan rizqlantirgan bo'lsa (shu halol rizqni haromga aralashtirishim kerak-mi?!) Men sizlarga xilof qilib, sizlarni qaytarayotgan narsani (ya'ni, halol-haromga aralashtirishni) o'zim qilishni istamayman. Men faqat imkonim boricha isloh qilishni istayman, xolos. Va (bunga) yolg'iz Allohning yordami bilangina muvaffaq bo'lurman. O'ziga suyandim va O'ziga iltijo qilurman».

89. «Ey qavmim, tag'in menga bo'yinsunmasligingiz sizlarga ham Nuh qavmiga yo Hud qavmiga yoki Solih qavmiga yetgan balolar yetishiga sabab bo'lmasin. Lut qavmi ham sizlardan yiroq emasdir».

90. «Parvardigoringizdan mag'firat so'rangiz, so'ng Unga tavba-tazarru qilingiz! Albatta, Parvardigorim (tavba qilguvchilarga) marhamat qilguvchi va (ularni) do'st tutguvchidir».

91. Ular dedilar: «Ey Shu'ayb, sen aytayotgan narsalarning ko'pini anglab yetmayotirmiz va oramizda ojiz bir kimsa ekaningni ko'rib turibmiz. Agar qavmu qarindoshlaring bo'lmaganida, albatta seni toshbo'ron qilgan bo'lur edik. Sen bizlar uchun aziz - mo'tabar kishi emassan».

92. U aytdi: «Ey qavmim, mening qavmu qarindoshlarim sizlar uchun Allohdan ham azizroqmiki, U zotga orqa o'girib oldingiz? (Ya'ni sizlar mening qavmu qarindoshimni emas, balki Allohni hurmat qilishingiz lozim emasmi?) Shubhasiz, Parvardigorim qilayotgan amallaringizni bilib - ihota qilib turguvchidir».

93. «Ey qavmim, o'zingiz bilgan ishni qilavering, men ham (o'z ishimni) qilguvchiman. Yaqinda kimga sharmanda qiladigan azob kelishini va kim yolg'onchi ekanini bilib olursiz. Ko'z tutaveringlar, men ham sizlar bilan birga ko'z tutguvchiman».

94-95. Qachonki Bizning farmonimiz (ya'ni azobimiz) kelganida, Shu'aybga va u bilan birga iymon keltirgan kishilarga o'z rahmatimiz bilan najot berdik. Zolim kimsalarni esa dahshatli qichqiriq tushib, go'yo hech qachon (dunyoda) yashamagandek, o'z diyorlarida to'kilib qoldilir. Ogoh bo'lingizkim, xuddi Samud qabilasi halokatga uchragani kabi Madyan qavmi ham halokatga uchradi.

96-97. Darhaqiqat, Musoni o'z oyat-mo'jizalarimiz bilan Fir'avn va uning odamlariga (payg'ambar qilib) yuborganimizda, ular Fir'avnning amriga bo'yinsundilar. Holbuki, Fir'avnning amri to'g'ri emasdir.

98. U (Fir'avn) qiyomat kunida o'z qavmini boshlab borib do'zaxga tushirur. U tushiladigan eng yomon joydir!

99. Ularga bu dunyoda ham, qiyomat kunida ham la'nat aytilur, u (jazo)

beriladigan eng yomon «yordam»dir.

100. (Ey Muhammad), mana shu Biz sizga so'ylab berayotgan shaharlarning xabarlaridandir. Ulardan hali-hanuz obod-sog' turganlari ham bor, o'rilib bitgan halok bo'lib (yo'qolib ketganlari) ham bordir.

101. Ularga Biz zulm qilmadik, balki o'zlariga o'zlari zulm qildilar, bas, qachonki, Parvardigoringizning farmoni (ya'ni azobi) kelganida, Allohni qo'yib, iltijo qiladigan butlari ularni hech narsadan behojat qilmadi va ularga ziyondan o'zga biron narsa keltirmadi.

102. Parvardigoringiz (axli-egalari) zolim bo'lgan shaharlarni ushlaganida, mana shunday ushlar. Uning ushlashi-azobi alamli va qattiqdir.

103. Albatta bu qissalarda oxirat azobidan qo'rqqan kishilar uchun oyat-ibratlar bordir. U Kun barcha odamlar to'planadigan va hozir bo'linadigan Kundir.

104. Biz uni faqat sanoqli muddatgacha ta'xir qilib, kechiktirib turamiz, xolos.

105. U Kun kelganida, biron jon gapirmas, magar Uning (Allohning) izni bilangina gapirur. Bas, u (Kunga hozir bo'lganlar) orasida baxtsiz ham bo'lur, baxtlisi ham.

106. Bas, endi badbaxt kimsalar do'zaxda bo'lib, u joyda ohu faryod qilar.

107. Ular unda osmonlar va yer turguncha qolurlar, magar Parvardigoringiz xohlasa (yana O'zi xohlagan hukmini qilur). Zotan, Parvardigoringiz faqat O'zi istagan ishni qilguvchi zotdir!

I z o h . Islomiy aqidaga ko'ra, Alloh taolo ikki olam podshohi bo'lgani uchun bu dunyoda ham, oxiratta ham barcha ishlar faqat Uning istak-xohishiga mavqufdir. Binobarin, mo'minlar «biz jannatimiz» deb o'zlaridan ketmasliklari, gunohkorlar esa «bizning do'zaxga tushishimiz aniq», deb noumidlikka berilmay, o'zlarini o'nqlab haq yo'lga intilishlari lozimdir.

108. Endi baxtiyor zotlar esa jannatda bo'lib, u joyda osmonlar va yer turguncha tururlar, magar Parvardigoringiz xohlasa (yana O'zi xohlagan hukmini qilur). Bu (ya'ni jannatga tushish baxtiga erishish Parvardigoringizning) tuganmas in'omidir.

109. Bas, siz, (ey Muhammad), ana ular (ya'ni mushriklar) ibodat qilayotgan narsadan shak-shubhada bo'lmang (ya'ni ularning nohaq yo'lda ekanliklari aniqdir). Ular ham xuddi ota-bobolari kabi ibodat qilmoqdalar (butga sig'inmoqdalar), xolos (ularni ham ota-bobolarini halok qilganimiz kabi halok qilurmiz). Albatta, Biz ularning nasibalarini (ya'ni jazolarin) to'la qilib berurmiz.

110. Darhaqiqat, Biz Musoga Kitob (ya'ni Tavrot) berganimizda, u haqda ixtilof

qilingan edi (ya'ni, ayrim kishilar unga iymon keltirgan bo'lsalar, ayrimlar uni inkor qildilar). Agar Parvardigoringiz tomonidan (barcha hisob-kitob qiyomat kunida bo'ladi, degan) So'z o'tmaganida, ularning o'rtasida (shu dunyodayoq kim haq, kim nohaq ekanligi haqida) hukm chiqarilgan bo'lur edi. Albatta, ular (ya'ni Makka mushriklari) u haqda (ya'ni Qur'on xususida) shak-shubha ostidadirlar.

111. Qasamki, albatta barcha xaloyiqqa qilgan amallarining jazosini Parvardigoringiz komil qilib berur. Albatta, U zot ularning qilayotgan amallaridan xabardor — ogohdir.

112. Bas (ey Muhammad), siz va siz bilan birga tavba qilgan zotlar o'zingizga buyurilgani yanglig' To'g'ri yo'lda bo'lingiz! Tug'yonga tushmangiz! Albatta, U zot qilayotgan amallaringizni ko'rib turguvchidir.

I z o h . Rivoyat qilinishicha, Qur'on oyatlaridan biron oyat Muhammad alayhis-salomga yuqoridagi oyatchalik qiyin - og'ir ko'rinmagan ekan. Zero, u kishi payg'ambar bo'lganlari uchun ham To'g'ri yo'lda Alloh buyurganicha yashab o'tish naqadar qiyin ekanligini hammadan yaxshiroq anglar edilar. Shuning uchun ham u zot mana shu oyat nozil bo'lganida «Shayyabatniy Hud» — ya'ni, «Hud meni qaritdi», degan ekanlar.

113. Zulm yo'lini tutgan kimsalarga berilib ketmanglar (ergashmanglar). Aks holda sizlarga do'zax o'ti yetar. Sizlar uchun Allohdan o'zga biron do'st yo'qdir. Keyin (ya'ni zolimlarga ergashsangiz) sizlarga yordam berilmas.

114. Kunduzning har ikki tarafida va kechadan bir bo'lagida namozni to'kis ado qiling! Albatta, yaxshi amallar yomonlik-gunohlarni ketkazur. Bu quloq tutguvchilar uchun eslatmadir.

115. (Ey Muhammad, mashaqqat va ozorlarga) sabr qiling! Zotan, Alloh chiroyli amal qilguvchilarning ajr-mukofotlarini zoe etmas.

116. Bas, sizlardan avvalgi asrlarda o'tganlar orasida ham yerda buzg'unchilikdan qaytaradigan boqiy (din) egalari bo'lganlarida edi. Ularning ichlarida faqat Biz najot bergan kamdan-kam kishilargina (shunday zotlar edilar). Zolim kimsalar esa o'z maishatlariga berilib ketdilar va jinoyatchi bo'lib qoldilar.

117. Parvardigoringiz u shaharlarning O'zlarini tuzatib (haq yo'lga yurgan) aholisini zulm bilan halok qilgan emasdir.

118-119. Agar Parvardigoringiz xohlaganida, barcha odamlarni bir millat (ya'ni bir dinga ergashuvchi) qilgan bo'lur edi. (Lekin U Zot bunday qilishni istamadi. Shuning uchun) ular (odamlar) mudom ixtilof qilurlar, magar Parvardigoringiz rahm qilgan kishilargina (haq yo'lda ittifoq bo'lib yasharlar). Ularni shuning uchun (ya'ni birovlar haq yo'lda xidoyat topishlari, boshqalari nohaq yo'llarda talashib-tortishib yurishlari uchun) yaratgandir. Parvardigoringizning "Men jahannamni (kofir) jin va kofir odamlarning barchasi bilan to'ldirurmen", degan So'zi to'la haq bo'ldi.

120. (Ey Muhammad), sizga payg'ambarlarning xabarlaridan dilingizni mustahkam qiladigan qissalarni so'ylab berurmiz va bu qissalarda sizga haqiqat va pand-nasihat hamda barcha mo'minlar uchun eslatmalar keldi.

121-122. Iymon keltirmaydigan kimsalarga ayting: «O'zlaringiz bilgan amallaringizni qilaveringiz, biz ham o'z amalimizni qilguvchimiz. Hamda (qilayotgan ishlaringizning oqibatini) kutaveringiz, biz ham kutuvchilarmiz.

123. Osmonlar va yer faqat Allohnikidir va barcha ishlar Uning O'ziga qaytarilur. Bas, Unga ibodat qiling va O'ziga suyaning! Parvardigoringiz qilayotgan amallaringizdan g'ofil — bexabar emasdir.

YUSUF SURASI

Bir yuz yigirma uch oyatdan iborat bu sura Makkada nozil bo'lgan va payg'ambarlar hayotidan hikoya qiluvchi suralardan biridir. Unda asosan Allohning payg'ambarlaridan Yusuf ibn Ya'qubning hayoti zikr qilinib, u zotning boshiga tushgan balolar, og'a-inilari va begonalardan ko'rgan kulfatlari — chohga tashlanganlari, tuhmatga yo'liqqanlari, zindonband bo'lganlari... haqida va bunday og'ir ko'rgiliklarga sabr-toqat qilishlari natijasida oxir-oqibat zindon azobidan xalos qilinib, butun Misr zaminining mulku xazinasiga ega bo'lganlari xususida so'z boradi.

Bu sura Hud surasidan keyin — Muhammad alayhis-salom hayotlarining eng qora kunlarida — yaqinlari Hadicha va Abu Tolibdan ajragan, mushriklar tomonidan ozor-aziyatlar chekib qiynalib yurgan kezlarida nozil bo'lgandir. Go'yo Alloh taolo O'zining suyukli payg'ambariga va qolaversa, u zotning barcha ummatlariga agar boshlariga tushgan baloyu kulfatlarga va diyonatsiz kimsalarning zulmu zo'ravonliklariga sabr-qanoat qilib o'zlarining Haq yo'lidagi kurashlaridan tolmay, Allohning dinidan qolmay sobitqadam bo'lsalar, Parvardigori olam ularni zulmatlardan va toru tanglikdan xalos qilib, nurli, baxt-saodatli kunlarga yetkazajagini uqtirayotgandek. Bu suraning nazmu uslubida o'zgacha latofat, ayricha joziba mavjudki, islom olamidagi eng buyuk qalam ahllari undan mutaassir bo'lib, she'ru dostonlar bitganlar, ulamolar esa, bu sura xususida jild-jild kitoblar tasnif etganlar. Shunday asarlardan birida «Yusuf surasi jannat ahllari jannatda ham rohat bilan tilovat qilib yuradigan suralardandir», deyilgan bo'lsa, yana birida: «Har Qanday g'am-tashvishga botgan mahzun kishi Yusuf surasini eshitishi bilan orom-osoyish topur», deyiladi.

Mehribon va rahmli Alloh nomi bilan (boshlayman).

1. Alif, Lom, Ro. Ushbu (oyatlar) ochiq-ravshan Kitob oyatlaridir.

2. Darhaqiqat, Biz uni (bu oyatlarni) aqllaringizni yurgizishingiz uchun arabiy Qur'on hoida nozil qildik.

3. (Ey Muhammad), Biz sizga ushbu Qur'on (surasi)ni vahiy qilish bilan qissalarning eng go'zalini so'ylab berurmiz. Holbuki (Qur'on nozil bo'lishi)dan ilgari, siz (bu qissadan) bexabar kishilardan (biri) edingiz!

4. Eslang, Yusuf otasiga degan edi: «Ey ota, men tushimda o'n bir yulduzni, yana quyosh va oyni ko'ribman. Hammalari menga sajda qilishayotgan emish».

I z o h. Bu tushni ko'rganda Yusuf o'n ikki yoshda edi. Tushdagi quyosh bilan oy uning ota-onasi, o'n bir yulduz esa og'a-inilari edi. Darvoqe, uning ota bir, ona boshqa o'n og'asi va ota ham ona ham bir Binyamin ismli bir og'asi bo'lgan. Yusufning bu ko'rgan tushi o'ngga aylanishiga hali qirq sana bor edi.

5. U (otasi) dedi: «Ey o'g'ilcham, bu tushingni og'a-inilaringga hargiz ayta ko'rma, toki ular senga qarshi biron hiyla qilmasinlar. Chunki shayton inson uchun ochiq dushmandir».

6. Shuningdek, (ya'ni, senga shunday ulug' tush ko'rishni nasib etgan kabi) Parvardigoring seni (payg'ambarlik uchun) tanlar va senga barcha tushlarning ta'birini bildirur hamda xuddi ilgari ajdodlaring Ibrohim va Ishoqqa komil qilib bergani kabi, senga va Ya'qubning (boshqa) farzandlariga ham, O'zining (payg'ambarlik) ne'matini komil qilib berur. Albatta, Parvardigoring ilm va hikmat sohibidir.

7. Darhaqiqat, Yusuf va uning og'a-inilari (haqidagi qissa)da so'raguvchilar uchun oyat-ibratlar bordir.

8. O'shanda ular (Yusufning o'gay og'alari) aytgan edilar: «Garchi biz ko'pchilik bo'lsak-da, shak-shubhasiz, Yusuf va uning birodari (Binyamin) otamizga bizdan ko'ra suyukliroqdir. Darhaqiqat otamiz ochiq zalolatdadir.

9. Yusufni o'ldiringlar, yoki biron yerga olib borib tashlanglar, (shundagina) otalaringiz faqat sizlarga boqar. Keyin esa (tavba-tazarru qilib) yaxshi qavm bo'lib olursizlar».

10. (Shunda) ulardan bir so'zlaguvchi dedi: «Yusufni o'ldirmanglar, balki agar (undan qutulish uchun) biron ish qilmoqchi bo'lsangizlar, uni quduq qa'riga tashlab yuboringlar, yo'lovchi karvonlar olib ketsin».

11. (Ular shunday qarorga kelganlaridan so'ng, Ya'qub alayhis-salomning oldiga kelib) dedilar: «Ey ota, ne sababdan Yusufni bizga ishonmaysan? Axir biz uni, shak-shubhasiz, xolis yaxshi ko'ruvchilarmiz-ku.

12. Uni ertaga biz bilan aylanishga yuborgin, o'ynab-yozilib kelsin. Albatta, biz uni qo'riqlab-muhofaza qilguvchilardirmiz».

13. (Ya'qub) dedi: «Uni olib ketishlaringiz meni mahzun qilur. Men, sizlar g'aflatda qolib, uni bo'ri yeb ketishidan qo'rqrman».

I z o h. Naql qilishlaricha, Ya'qub payg'ambar Yusufga shu qadar mehr qo'ygan edilarki, undan biron lahza bo'lsin, ajralishga toqat qila olmas edilar. Yuqoridagi oyatda mazkur bo'lgan so'zlari bilan u zot, bir tomondan, o'g'illariga uzr aytgan bo'lsalar, ikkinchi tomondan o'zlari sezmagan holda, ularning shum niyatlariga bahona topib berdilarki, bu

haqda keyingi oyatlarda zikr qilinadi.

14. Ular dedilar: «Kasamki, agar biz butun bir jamoat bo'lgan xolimizda (g'aflatda qolib) uni bo'ri yeb ketsa, demak, biz, shak-shubhasiz, ziyon ko'rguvchi — halok bo'lguvchilardirmiz».

15. Bas, kachonki uni olib ketishib, so'ngra quduq qa'riga tashlashga qasd qilgan vaqtlarida, Biz unga (Yusufga): «Sen albatta (vaqti kelib) og'ainingga bu qilmishlari haqida xabar berursan. Ular (o'shanda, sen Yusuf ekaningni) sezmaydilar ham», deb vahiy qildik.

16-17. Ular kechqurun otalari oldiga yig'lagan hollarida kelishib: «Ey ota, bizlar Yusufni narsalarimiz oldida qoldirib quvlashib ketgan edik, uni bo'ri yeb ketibdi. Endi rost gapirsak ham sen bizlarga aslo ishonmaysan», dedilar.

18. Va uning (Yusufning) ko'ylagini yolg'on qonga (ya'ni bir qo'yni so'yishib o'shaning qoniga) bo'yab keltirdilar. (Shunda Ya'qub) aytdi: «Yo'q! Sizlarga havoyi-nafslaring biron (yomon) ishni chiroyli qilib ko'rsatgan. Endi (mening ishim) chiroyli sabr qilmoqdir. Sizlar so'zlayotgan bu narsa (ayriliq-musibat) ustida madad so'raladigan zot yolg'iz Allohdir».

I z o h. Yuqoridagi oyatda iymonning asosiy ruknlaridan biri bo'lmish «chiroyli sabr qilmoq» iborasi mazkur bo'ldi. Odamzod shunday yaratilganki, boshiga kelgan balo-musibatdan yig'lab-siqtab besabrlik qiladi. Lekin har qanday odam ham asta-sekin kelgan ko'rgulikka ko'nikib, endi sabr qilish lozimligini anglab yetadi. Allohga va barcha yaxshi-yomon ishlar yolg'iz Uning amri bilan bo'lishiga sidqidildan iymon keltirgan kishilar esa musibat tushgan birinchi lahzadanoq dod-voysiz «chiroyli sabr» qila olar ekanlar. Bu xususida o'zining yeru ko'kka ishonmaydigan farzand-dilbandidan ajralib qolgani haqidagi xabarni eshitgan zahoti «chiroyli sabr» qilishga rozi bo'lgan Ya'qub alayhis-salom to qiyomat iymon-e'tiqod egalari uchun ibratdir. Sabr nima ekanligi haqida payg'ambarimiz Muhammad alayhis-salom esa shunday marhamat qilganlar: «Baloning birinchi zarbasi paytidagi sabrgina chin sabrdir».

19. (Yusuf quduqqa tashlanganining uchinchi kuni, u ochlikdan azoblanib yotganida) bir karvon kelib, o'zlarining suv izlovchilarini (suv keltirgani) yuborganlarida, u chelakni (quduqqa) tashlagan edi, (suvning o'rniga chelakka osilib Yusuf chiqdi. Shunda u): «Suyunchi beringlar, bu bola-ku!» deb yubordi. So'ng uni sotiladigan narsalari qatori yashirib qo'ydilar. Alloh ularning qilayotgan amallarini bilib turguvchidir.

20. (Keyin, karvon Misrga yetib kelgach), uni arzon bahoda — bir necha tangaga sotib (Chunki) ular (Yusufga) qiziqmagan edilar.

I z o h. Karvonning Yusufni arzon bahoda sotib yuborganiga yana bir sabab, uning egasi chiqib qolishidan qo'rqishgani edi. Ammo Yusuf bir balodan — chohdan qutulib, ikkinchi baloga – tutqunlik, qullikka tutildi.

21. Uni Misrdan sotib olgan (Misr shahrining hokimi — Qitfiyr degan) kishi xotini (Zulayho)ga: «Uni yaxshilab joylashtirgan. Shoyad bizga biron foydasi

tegib qolsa yoki o'zimizga bola qilib olarmiz». dedi. Mana shunday qilib (ya'ni o'limdan, chohdan qutqarib va Misr hokimining ko'nglini moyil qilish bilan) Yusufni — unga barcha tushlarning ta'birini bildirish uchun,— o'sha yerga (Misr hokimining uyiga) joylashtirib qo'ydik. Alloh O'z ishida g'olibdir (ya'ni, Uni O'zi xoxlagan ishni qilishdan hech kim man' qila olmaydi), lekin odamlarning ko'plari (buni) bilmaydilar.

22. Qachonki (Yusuf) voyaga yetgach, unga hikmat va bilim berdik. Biz chiroyli amal qilguvchi zotlarni mana shunday mukofotlaymiz.

23. U (Yusuf) uyida bo'lgan ayol (ya'ni, Zulayho, uning husnu malohatiga oshiqi beqaror bo'lib) uni yo'ldan urmoqchi bo'ldi. Eshiklarni mahkam berkitib «kelaqolgin», deganida, (Yusuf) aytdi: «Alloh saqlasin. Axir u (ya'ni, ering) menga yaxshi joylar bergan hojam-ku! Albatta, zolim kimsalar (ya'ni, zinokorlar) aslo najot topmaslar».

24. Haqiqatan, (Zulayho) unga (ya'ni, Yusufning visoliga) intildi. Agar Parvardigorining ochiq hujjat-alomatini ko'rmaganida, (Yusuf) ham unga (Zulayhoga) moyil bo'lar edi. Undan (Yusufdan) yomonlik va buzuvchilikni chetlatish uchun mana shunday qildik (ya'ni uni O'z hifzu himoyatimizda asradik). Zero, u pokiza bandalarimizdandir.

25. (Ikkalasi ham) eshik tomonga chopishdi va (Zulayho Yusufga yetib olib) uning ko'yagini orqa tomondan yirtib yubordi. Eshik oldida esa (Zulayhoning) hojasi — eriga yo'liqib qolishdi. (Shunda Zulayho eriga qarab): «Sening oilangta yomonlik qilmoqchi bo'lgan kimsaning jazosi yo zindon, yoki alamli azobdir», dedi.

26. (Yusuf) aytdi: «Uning o'zi meni yo'ldan urmoqchi bo'ldi». (Shu payt Zulayhoning) urug'laridan biri guvohlik berib (dedi): «Agar uning ko'yagi old tomondan yirtilgan bo'lsa, u holda (Zulayhoning) gapi rostdir va (Yusuf) yolg'onchilardandir.

27. Agar ko'yagi orqa tomondan yirtilgan bo'lsa, u holda (Zulayho) ning gapi yolg'onidir va (Yusuf) rostgo'ylardan bo'lur».

I z o h. Rivoyat qilishlaricha, mazkur guvohlik beruvchi Zulayhoning amakivachchasi bo'lib, beshikdagi chaqaloq edi. Ne tongki, Tangri taolo O'zining ma'sum payg'ambari Yusufni ma'sum bir go'dak tili bilan oqlaydi.

28. Endi qachonki (Zulayhoning eri Yusufning) ko'yagi orqa tomonidan yirtilganini ko'rgach: «(Ey ayollar-a), albatta bu (ish) sizlarning makr-hiylalaringizdandir. Darhaqiqat, sizlarning makrlaringiz juda zo'rdir».

29. «Yusuf, sen bu (ishni) unutgin, sen esa (ey Zulayho), qilgan gunohingga istig'for ayt – tavba qil. Chunki sen adashgan kimsalardan bo'lding», dedi.

I z o h. Yuqoridagi oyatda kofir jamiyatdagi hokim tabaqaning qanchalik nopok usti yaltiroq, mag'zu-mohiyati esa chirik bo'lishi ikki og'iz so'zda ilohiy qalam bilan chizib

berilgan: «Yusuf, sen bu ishni unutgin». Er oilasidagi bevafoqlik, nopoklikdan xabardor bo'lgach, uni faqat bir narsa tashvishga solib: «Odamlar bilmasin, sen buni unut, hech kimga ayta ko'rma», dedi. Ma'naviyat inqirozini bundan yaqqolroq ifodalab bo'lmas. Lekin odamlar bu mojarodan xabardor bo'ladilar va...

30. Shahardagi ayollar: «Hokimning xotini o'z xizmatkorini yo'ldan urmoqchi bo'libdi. Rosa yuragidan uribdi-da! Albatta bizlar uni ochiq zalolatda deb bilamiz», dedilar.

31. Endi qachonki (Zulayho) ularning ig'volarini eshitgach, ularga odam yubordi va (kelganlaridan keyin) suyanib o'tiradigan joy tayyorladi hamda (anvoyi meva-chevalar bilan dasturxonni to'ldirib) ulardan har biriga bittadan pichoq berib qo'ydi. Keyin (Yusufga) «ularning oldiga chiqqin», dedi. Bas, qachonki uni ko'rishgach (ular beixtiyor uni) olqishladilar va (o'zlari sezmagan hollarida, qo'llaridagi pichoqlari bilan) o'z qo'llarini kesa boshladilar. Hamda: «Ey pok Alloh, bu bashar (farzandi) emas, bu asil farishtaning o'zi-ku», deb yubordilar.

32. (Shunda Zulayho): dedi: «Mana shu yigit haqida sizlar meni malomat qilgan edingiz. Darhaqiqat, uni yo'ldan urmoqni bo'lganimda, u pokdemonlik qildi – bo'yinsunmadi. Qasamki, agar mening amrimni bajarmas ekan, albatta zindonga tashlanur va xor-zor qilinur».

33. (Yusuf) dedi: «Parvardigorim, men uchun bular meni chorlayotgan narsadan ko'ra zindon yaxshiroqdir. Agar O'zing mendan ularning makrlarini nari qilmasang, ularga ko'ngil berib nodon kimsalardan bo'lib qolurman».

34. Bas, Parvardigori (Yusufning duosini) ijobat qilib, ularning makrlarini undan nari qildi. U zot, shak-shubhasiz, eshitguvchi, bilguvchidir.

35. So'ngra, ularga (ya'ni Misr hokimi va uning odamlariga Yusuf pok ekanligi haqidagi) oyat-alomatlarni ko'rganlaridan keyin, uni bir vaqtgacha (ya'ni gap-so'zlar tinguncha) zindonband qilib turish ma'qul ko'rindi.

36. Zindonga u bilan birga yana ikki yigit tushgan edi. Ulardan biri (ya'ni, ilgari hokimning soqiysi bo'lgan yigit): «Men tushimda sharob tayyorlayotgan emishman», dedi. Boshqasi esa (ya'ni, ilgari hokimning novvoyi bo'lgan yigit): «Men boshim ustida non ko'tarib turganmishman, qushlar undan yeyayotgan emishlar. Sen bizga shuning ta'birini aytib bersang. Biz sening chiroyli amallar qilguvchi kishi ekanligingni ko'rib turibmiz», dedi.

37. (Yusuf) aytdi: «Men sizlarga rizq bo'ladigan (har qanday) taom oldingizga kelishidan ilgari uning qanday taom ekanini ta'vilini aytib bera olaman. Bu Parvardigorim menga bildirgan narsalardandir. Chunki men Allohga iymon keltirmaydigan va oxiratni mutlaqo inkor qiluvchi qavmning millati – dinini tark etgan kishiman».

38. «Va men ajdodlarim Ibrohim, Ishoq va Ya'qublarning millati — diniga ergashganman. Biz (ya'ni payg'ambarlar) uchun Allohga biron narsani sherik qilish joiz emasdir. Bu (ya'ni yolg'iz Allohgagina bandalik qilish ne'mati)

Allohning biz — payg'ambarlarga va barcha odamlarga qilgan fazl-marhamatlaridandir. Lekin odamlarning ko'plari shukr qilmaydilar.

39. Ey hamzindon do'stlarim, tarqoq turli-tuman «xudolar» yaxshiroqmi yoki yagona va g'olib Allohmi?

40. Sizlar esa, U zotni qo'yib, o'zlaringiz va ota-bobolaringiz atab olgan nomlar-butlarga ibodat qilasizlar. Axir Alloh ularga (ibodat qilish haqida) biron hujjat tushirmagan-ku? Hukm-hokimlik faqat Allohniki. U zot sizlarni faqat O'zigagina ibodat qilishga buyurgandir. Eng to'g'ri din mana shudir. Lekin odamlarning ko'plari buni bilmaydilar.

41. Ey hamzindon do'stlarim, endi sizlarning birinchingizni aytsak, bas, u (bu zindondan xalos bo'lib) yana hojasiga soqiylik qilur. Ammo ikkinchingiz esa dorga osilib, (o'laksaxo'r) qushlar uning boshidan cho'qirlar. Sizlar ta'bir so'rayotgan ish bitdi (ya'ni endi bu ta'birim hech hachon o'zgarmaydi)».

42. (Yusuf) u ikkovining ichidan qutulib ketadi, deb o'ylagan kishiga (ya'ni soqiyga): «Hojangning oldida men haqimda zikr qilgin (zora, u meni bu zulmdan ozod qilsa)», dedi. (Lekin) shayton hojasiga zikr qilishni uning yodidan chiqarib, (Yusuf) bir necha yil zindonda qolib ketdi.

43. (Kunlarning birida Misr mamlakatining) shohi (Rayyon binni-l-Valid): «Men tushimda yettita oriq sigir yettita semiz sigirni yeyayotganini va yettita yashil boshqoq bilan birga boshqa qurigan (etti boshqoq) ni ko'rdim. A'yonlarim, agar tushlarning tabirini ayta oluvchi bo'lsangizlar, bu tushimning ta'birini (menga) aytinglar-chi», dedi.

44. Ular dedilar: «Bu aloq-chaloq tushlar ekan. Biz bunday tushlarning ta'birini bilguvchi emasmiz».

45. (Shunda) haligi ikki (mahbus)ning zindondan qutulib chiqqani, shuncha muddat o'tgach, endi (Yusufning so'zlari) yodiga tushib, dedi: «Uning ta'birini sizlarga men aytib berurman, faqat meni (zindonda yotgan Yusufning oldiga) yuboringlar».

46. (Unga ruxsat berilgach, zindonga Yusufning oldiga kirib aytdi): «Yusuf, ey rostgo'y zot, bizga yettita oriq sigir yettita semiz sigirni yeyayotgani hamda yettita yashil boshqoq bilan birga turgan boshqa qurigan (etti boshqoq) haqidagi (tush) ta'birini aytib bergin. Shoyad men odamlar oldiga qaytib borgach (buni ularga aytib bersam), ular ham bilib olishsa».

47. (Yusuf) dedi: «Sizlar paydar-pay yetti yil (don) ekinglar. Keyin o'rib olgan hosilingizni (buzilmasin uchun) o'z boshog'ida qoldiringlar, magar yeydigan ozgina ozuqalaringiznigina (yanchib olinglar).

48. So'ngra o'sha (serhosil yetti yil) dan keyin yetti yil qahatchilik bo'lib, ular uchun tayyorlab-asrab qo'ygan bor hosilingizni yeb ketar. Magar ozgina (urug'lik uchun) asrab qo'ygan donlaringizgina qolur.

49. So'ngra, o'sha (qahatchilik yillari) dan keyin bir yil kelurki, unda odamlar yog'ingarchilik ostida qolurlar va (turli mevalardan) sharoblar tayyorlab olurlar».

50. (Soqiy podshohning huzuriga qaytib, uning ko'rgan tushini Yusuf qanday ta'bir qilganini aytgach), podshoh dedi: .«Uni mening oldimga keltiringiz!» Qachonki (Yusufning oldiga), shoh elchisi kelgach, u: «Hojangning yoniga qaytib borib, (avval) undan o'z qo'llarini kesgan ayollar nima bo'lganini so'ra. Albatta, Parvardigorim ularning makrlarini bilguvchidir», dedi.

I z o h. Bu oyatlar zamirida Yusufning naqadar pokiza qalbli inson ekanligini ko'rsatib turgan uch nukta bordir. Birinchidan, podshoh tushining ta'biri haqida so'ralganda: «Agar meni bu zindondan ozod qilsa, aytaman», demay, batafsil ta'bir qilib berishi; ikkinchidan, podshoh uni ozod qilishga amr qilganida ham, u zindonni darhol tark etmasdan, o'zining begunohligini isbotlab berishlarini talab qilishi; uchinchidan, o'zining begunohligini isbotlashda ham o'zi tuz ichgan yerning hurmatini saqlab, «Borib meni shunday azobga duchor qilgan Zulayho nima bo'lganini bilib kelgin», demay, «Qo'llarini kesgan ayollar nima bo'lganini so'rab kel», deyishidir. Bu nuqtalarda aql egalari uchun ibrat bordir.

51. (Shunda podshoh u ayollarni to'plab) dedi: «Yusufni yo'ldan urmoqchi bo'lgan vaqtingizda nima bo'lgan edi (ya'ni, u ham sizlarga mayl ko'rsatganmidi)?» (Ayollar) aytdilar: «Alloh saqlasin! Bizlar undan biron yomonlikni sezmaganmiz». (Misr shahri) hokimining xotini (Zulayho) dedi: «Mana endi haqiqat tantana qildi. Uni men yo'ldan urmoqchi bo'lgan edim. U, shak-shubhasiz, rostgo'y zotlardandir».

52. (Elchi qaytib kelib, Yusufga bo'lib o'tgan gaplarni aytib bergach, u dedi): «Buni (ya'ni o'zimning begunohligimni isbotlash talabini) men (shahar hokimi) yo'qligida Unga xiyonat qilmaganimni va Alloh hech qachon xoinlarning ishini o'nglamasligini (mamlakat shohi) bilishi uchun (qildim)».

O'N UCHINCHI JUZ'

*****

53. «Men nafsimni oqlamayman. Chunki nafs agar Parvardigorimning O'zi rahm qilmasa - albatta barcha yomonliklarga buyurguvchidir. Darhaqiqat, Parvardigorim mag'firatli, mehribondir».

54. Podshoh aytdi: «Uni huzurimga keltiringiz, o'zimning xos kishilarimdan qilib olay». Bas, qachonki (Yusuf u bilan so'zlashgach, «Sen bu kun bizning dargohimizda martabali, ishonchli kishidirsan», dedi.

55. (Yusuf) dedi: «Meni shu yerning xazinalari ustiga qo'ygin. Chunki men (ularni) to'la-to'kis saqlaydigan va (to'g'ri tasarruf qilishni) biladigan kishiman»

56. Shunday qilib, Yusufni (Misr) yeridan o'zi xoxlagan joyda manzil-maskan tutib yashaydigan maqomga erishtirdik. Biz fazlu marhamatimizni O'zimiz xohlagan kishilarga yetkazurmiz va chiroyli amal qilguvchi zotlarning ajr-mukofotini zoe qilmasmiz.

57. Albatta, imon keltirgan va taqvo egalari bo'lgan zotlar uchun oxiratda ajr-mukofot yanada yaxshiroq bo'lur.

I z o h. Mamlakat shohi Rayyon binni-l-Valid Yusufning aqlu zakovati, uning halol, bilimdon ekanligini ko'rib, Misr shahrining hokimi Qitfirning o'rniga hokim qilib tayinladi va Qitfir vafot qilganidan keyin, uning bevasi Zulayhoga uni uylantirib qo'ydi. Shunday qilib Yusuf Misr zaminining hukmdoriga aylanib qoldi. Nikoh kechasida Yusuf Zulayhoning yoniga kirar ekan: «Sen bir vaqtlar istagan harom xohishdan mana bu halol shar'iy nikoh yaxshiroq emasmi?» dedi. Ma'lum bo'lishicha, Zulayho hali-hanuz bokira ekan. Alloh taolo ularga ikki farzand ato etdi.

Shundan keyin Yusuf Misr taxtida adolat bilan hukm yurgiza boshladi. Ilgari o'zi shohga bashorat qilgan mo'l-ko'pchilik yillarida juda ko'p don hosili yig'ib-o'rib olinib, omborlarga g'amlab qo'yildi. Keyingi yetti yil esa xuddi Yusuf ta'bir qilganidek, qahatchilik yillari bo'ldi. Bu yillarda butun atrof-javonibdagi yurtlarda qattiq ocharchilik bo'lib, ko'p joylardan Misrga oziq-ovqat izlab odamlar kela boshladilar. Misr mamlakatida oziq-ovqat serob ekanligi haqidagi xabarlar Kan'on zaminiga ham yetib borgach, Ya'qub alayhis-salom o'g'illarini o'sha tarafga yubordi. Quyidagi oyatda so'z shu haqda boradi.

58. Yusufning og'a-inilari (Misrga) kelishib, uning huzuri) kirganlarida, ularni tanidi. Ular esa (Yusuf)ni tanimagan edilar.

I z o h. Rivoyatlarga qaraganda, og'a-inilari kirib kelganlarida Yusuf o'zining taniganini ularga bildirmay: «Sizlar kimsizlar, qaerdan keldingiz?» deb so'ragan ekan. Shunda U «Bizlar Shom mamlakatining Kan'on degan yurtidanmiz. O'zimiz chorvadorlardanmiz. Oziq-ovqat axtarib keldik», deb javob qiladilar. Yusuf: «Ehtimol, bizning yurtimizga josuslik uchun kelgandirsizlar», deydi. Ular aytadilar: «Alloh saqlasin! Bizlar o'zining eng suyukli bolasidan ayrilib g'am-anduhda kolgan bir payg'ambarning o'g'illarimiz. Bizlar hammamiz o'n ikki o'g'ilmiz. Bu yerga kelgan o'ntamiz bir ota-onadanmiz. Yo'qolgan

inimiz bilan uning birodari esa bizning ota bir, ona boshqa inilarimiz bo'ladi. O'sha inimiz biz bilan o'ynab sahroga chiqqanida yo'qolib qolgan edi, shu sababdan uning birodarini otamiz bizlarga ishonmay o'zi bilan olib qoldi». Bu so'zlarni eshitgach, Yusuf xodimlariga ularning barcha ehtiyojlarini qondirishni amr etadi.

59. Qachonki ularning hojatlarini ravon qilgach, (Yusuf) dedi: «O'sha ota bir bo'lgan inilaringizni mening huzurimga keltiringiz. Axir men sizlarga eng yaxshi mezbon bo'lib, (don-dunlarni) to'la qilib o'lchab berayotganimni ko'rmayapsizlarmi?

60. Endi agar uni mening huzurimga olib kelmasangizlar (ya'ni meni aldasangizlar), u holda mening dargohimda — sizlar uchun bir qadoq ham narsa yo'qdir, mening oldimga yaqin kelmay qo'ya qolinglar».

61. Ular: «Otasidan u(ni biz bilan qo'shib yuborishi) haqida o'tinib so'raymiz. Albatta, bizlar (shunday) qilguvchimiz», dedilar.

62. (Yusuf o'zining tarozibon) yigitlariga buyurdi: «Ularning (donga almashtirish uchun) keltirgan narsalarini yuklarining ichiga (qaytarib) solib qo'yinglar. Shoyad uylariga qaytgan vaqtlarida, u narsalarini tanib qolib yana qaytib kelsalar, ajab emas».

63. Endi qachonki ular otalarining oldiga qaytib kelishgach, dedilar: «Ey ota, (bundan keyin) bizlarga oziq-ovqat berilmaydigan bo'ldi. Faqat biz bilan birga inimizni ham yuborsanggina oziq-ovqat ola bilamiz. Bizlar albatta uni muhofaza qilguvchimiz».

64. (Ya'qub) dedi: «Men uni sizlarga ishonmayman. Magar ilgari uning birodarini ishonganimdek ishonaman (ya'ni o'shanda ham menga bergan va'dalaringizga xiyonat qilgan edingiz. Demak, men sizlarga uning inisini ham ishonib topshirolmayman. Lekin men yolg'iz Allohning saqlashiga ishonaman, xolos). Zotan, Alloh eng yaxshi saqlaguvchidir va U zot mehribonlarning mehribonrog'idir».

65. Qachonki ular (olib kelgan) yuklarini ochib ko'rishgach, (oziq-ovqatga almashtirib kelish uchun olib borgan) narsalarini o'zlariga qaytarilganini ko'rib dedilar: «Ey ota, mana narsalarimiz o'zimizga qaytarilibdi. Yana nimani istaymiz?» (Endi sen bizlarga inimizni ham qo'shib yuborsang), yana oilamizga oziq-ovqat keltirurmiz, inimizni muhofaza qilib (borib kelurmiz) va (inimiz uchun ham) bir tuya yukni ortiqroq olurmiz. Bu (misrlik saxiy hokim nazdida) ozgina narsadir».

66. Ya'qub aytdi: «Agar (qaroqchilar yo boshqa to'siqlarga duch kelib) mag'lub bo'lib, halokatga uchramasangizlar, albatta uni (Binyaminii) mening oldimga keltirishingiz haqida Allohdan vasiqa keltirmasangizlar, (ya'ni Alloh nomiga qasam ichmasangizlar) uni hargiz sizlar bilan birga yubormasman. Endi qachonki unga o'z ahd-paymonlarini berishgach (Ya'qub): «Bu aytayotgan gaplarimizga Alloh vakil-guvohdir», dedi.

67. (So'ng ularni safarga kuzatar ekan), aytdi: «Ey o'g'illarim (Misrga) bir darvozadan kirmanglar, balki boshqa-boshqa darvozalardan kiringlar! Men sizlardan Allohning biron hukmini qaytara olmayman. Hukm yolg'iz Allohning izmidadir. Men faqat U zotning o'ziga tavakkul qilganman-suyanganman. Barcha tavakkul qilguvchilar Uning O'zigagina tavakkul qilsinlar-suyansinlar».

68. Ular otalari buyurgan taraflardan (Misrga) kirishlari ulardan Allohning biron hukmini qaytaruvchi emasdir. (Bu) faqat Ya'qubning dilidagi (farzandlariga nisbatan mehr-shafqatdan paydo bo'lgan) bir ehtiyoj ediki, u o'zining shu ehtiyojini qondirgan edi, xolos. Zotan, u Biz (vahiy orqali) bergan ta'limimiz sababli chuqur bilim egasidir. Lekin odamlarning ko'pi (buni) bilmaydilar.

69. Qachonki ular Yusufning huzuriga kirganlarida, u inisini o'ziga tortib: «Men sening og'angman. Endi ular (ya'ni og'a-inilarimiz) qilguvchi bo'lgan narsa (ya'ni ularning hasad-adovatlari)dan g'amgin bo'lmagin», dedi.

70. Bas, qachonki ularning hojatlarini ravon qilgach, inisining yuki orasiga (bildirmay) bir qadahni solib qo'ydi. So'ngra esa jarchi: «Ey karvon egalari, sizlar o'g'ridirsizlar», deb jar soldi.

71. Ular (jarchilar) o'zlarining oldiga kelishgach: «Nima yo'qotdingizlar?» dedilar.

72. (Jarchilardan biri) aytdi: «Podshohning qadahini yo'qotdik. Uni topib keltirgan kishiga bir tuya yuk (mukofotdir). Men shunga vakilman».

73. Ular dedilar: «Allohgga qasamki, bizlar o'g'ri emasmiz. Axir bizlar bu yerga buzg'unchilik qilish uchun kelmaganimizni bilasizlar-ku! Bizlar o'g'ri emasmiz».

74. «Agar yolg'on aytgan bo'lsangizlar, (o'g'rining) jazosi nima bo'lur?» so'rashdi (jarchilar).

75. Ular dedilar: «Uning jazosi, kimning yuki orasidan topilsa, o'sha kimsa jazolanur — qul qilinur. Bizlar (o'g'rilik qilish bilan o'zgalarga) zulm qilgan kimsalarni mana shunday jazolaymiz».

76. Bas, (Yusufning xizmatkori axtarishni) uning birodari (Binyamin)ning idishidan ilgari ularning (ya'ni boshqa og'a-inilarining) idishlaridan boshladi. So'ngra uni (Yusufning) birodari idishidan «topib» oldi. Biz Yusufga mana shunday hiyla-tadbirni bildirdik. (Chunki Misr) podshohining dinida u birodarini (o'g'rilik qilgani uchun qul qilib) olib qola olmas edi. Magar Allohning xohishi bilan (mazkur hiyla-tadbir vositasidagina olib qoldi). Biz o'zimiz xoxlagan kishilarni yuksak darajalarga ko'tarurmiz. Har bir ilm sohibining ustida (undan ustunroq) bilimdon bordir.

77. Ular: «Agar bu (Binyamin) o'g'rilik qilgan bo'lsa (ehtimol, chunki) ilgari uning birodari (Yusuf) ham o'g'rilik qilgan edi», dedilar. Bas, Yusuf bu gapni ichiga solib, ularga bildirmadi. Va: (o'zicha) «Sizlar eng yomon-tuban

martabadadirsizlar (ya'ni bir vaqtlar o'g'ilni otadan o'g'irlab ketgansizlar). Alloh sizlarning to'qib chiqarayotgan gaplaringizni juda yaxshi bilguvchidir», dedi.

78. So'ng ular dedilar: «Ey ulug' zot, uning bir keksa otasi bor. Sen uning (Binyaminning) o'rniga bizlardan birimizni olib qolgin. Zotan bizlar sening chiroyli amallarni qilguvchi zotlardan ekanligingni ko'rmoqdamiz».

79. (Yusuf) aytdi: «Narsamizni idishidan topib olgan kimsadan o'zgani olib qolishdan Alloh saqlasin. Aks holda shak-shubhasiz, zolim kimsalardan bo'lib qolurmiz».

80. Endi qachonki undan umidlari uzilgach, (og'a-inilar) bir chetga chiqib xufyona maslahatlashdilar. Ularning kattalari aytdi: «Otalaringiz sizlarning ustingizda Allohdan vasiqa (ya'ni, ahd-paymoningizni) olib qolganini unutdingizmi?! Ilgari Yusuf to'g'risida ham shunday sustkashlik qilgan edinglar. Bas, to otam menga izn bermagunicha yoki Alloh mening foydamga hukm qilmagunicha (ya'ni, inimiz ozod bo'lmagunicha) mana shu yerdan hargiz jilmayman. U zot (Alloh) hukm qilguvchilarning yaxshirog'idir».

81. «Sizlar otalaringiz oldiga qaytib, aytinglar: «Ey ota, darhaqiqat, o'g'ling o'g'rilik qildi. Bizlar faqat ko'rgan-bilgan narsamizga guvohlik bermoqdamiz. (Oldin senga uni asrashni va'da qilganimizda) g'aybni (ya'ni, kelajakda nima ishlar bo'lishini) bilmagan edik.

82. Biz bo'lib qaytgan shahardan va biz birga ketgan karvondan so'rab-surishtirgin. Albatta, bizlar rost so'zlaguvchilarmiz».

83. (Ular Ya'qub alayhis-salomning oldilariga kelib shu so'zlarni aytishgach), u dedi: «Yo'q! Sizlarga havoyi-nafsingiz biron (yomon) ishni chiroyli qilib ko'rsatgan. Endi (mening ishim) chiroyli sabr qilmoqdir. Shoyadki, Alloh ularning (ya'ni Yusuf, Binyamin va katta o'g'limning) barchalarini bag'rimga qaytarsa. Albatta, U zot bilim va hikmat sohibidir».

84. Keyin ulardan yuz o'girib, dedi: «Ey bechora Yusuf-a!» G'am-alam yutaverib u zotning ko'zlari oqardi (ojiz bo'lib qoldi).

85. (Shunda o'g'illari): «Alloh nomiga qasamki, sen to ramaqijon bo'lib qolguningcha yo bir yo'la halok bo'lguningcha Yusufni eslayveradigan bo'lding», dedilar.

86. U aytdi: «Men g'amu tashvishlarimdan yolg'iz Allohgagina shikoyat qilib yig'lamoqdaman va men Allohning (mehribon, rahmli ekanligi haqida) sizlar bilmaydigan narsalarni bilurman».

87. «Ey o'g'illarim, boringlar, Yusuf va uning birodarini izlanglar va Allohning rahmatidan noumid bo'lmanglar. Zero, Allohning rahmatidan faqat kofir qavmgina noumid bo'lur».

88. (Ular otalaridan bu so'zlarni eshitgach, oziq-ovqatga almashtirish uchun bor bisotlarini olishib, yana Misr tomonga ravona bo'lishdi). Endi qachonki (Misrga yetib kelib Yusufning) huzuriga kirishgach, dedilar: «Ey ulug' zot, bizni va ahli oilalarimizni ocharchilik ushladi. Bizlar bu safar huzuringga o'tmas mollarni olib keldik. Bizlarga yetarli o'lchovda (oziq-ovqat) bergin va bizlarga xayr-sadaqa qilgin. Alloh, shak-shubhasiz, (sendek) sadaqa berguvchi zotlarga mukofotlar ato etur».

89. (Yusuf og'a-inilarini bunday zabun holatda ko'rgach toqat qila olmasdan) dedi: «Yosh-nodon bo'lgan paytingizda Yusuf va uning birodariga nima ishlar qilganlaringizni eslaysizlar-mi?»

90. Ular: «Sen Yusufmisan?» deb so'radilar. «Ha, men Yusufman, bu esa birodarimdir. Alloh bizga marhamat ko'rguzdi (ya'ni shuncha yillik ayriliq azobidan keyin bizni yana birlashtirdi). Darhaqiqat, kimda-kim Allohdan qo'rqib, sabru qanoat qilsa, albatta Alloh bunday chiroyli amallarni qilguvchi kishilarning ajru mukofotini zoe qilmas», dedi u.

91. Ular dedilar: «Allohga qasamki, Alloh seni bizlardan afzal qilmishdir. Bizlar esa, shak-shubhasiz, adashguvchilardan bo'ldik».

92. U dedi: «Bu kun sizlar ayblanmaysiz. Alloh sizlarni mag'firat qilgay. U zot rahm qilguvchilarning rahmlirog'idir».

93. «Sizlar mana bu ko'ylagimni olib borib, otamning yuziga tashlasangiz, uning ko'zlari ochilur. So'ng barcha ahli oilalaringiz bilan birga mening oldimga kelinglar».

94. Karvon (Misrdan) chiqishi bilanoq otalari (Ya'qub alayhis-salom o'z uylarida turib, huzuridagi kishilarga): «Men Yusufning bo'yini tuymoqdaman. Agar meni aqldan ozgan demasangizlar (Yusuf tirik, degan bo'lur edim)», dedi.

95. (Ular) aytdilar: «Allohga qasamki, sen (hali ham) o'sha eski xatoingda turibsan».

96. Endi qachonki xushxabarchi kelib, uni (ya'ni Yusufning ko'ylagini Ya'qubning) yuziga tashlagach, uning ko'zlari ochildi. «Sizlarga men Allohning (mehribon, rahmli ekanligi haqida) sizlar bilmaydigan narsalarni bilurman, demaganmidim», dedi u.

97. Ular dedilar: «Ey ota, (Allohdan) bizlarning gunohlarimizni mag'firat qilishini so'ragin. Albatta, bizlar xato qilguvchilardan bo'ldik».

98. U aytdi: «Albatta, Parvardigorimdan sizlarni mag'firat qilmog'ini so'rayman. Zotan yolg'iz U zotgina mag'firat qilguvchi, mehribondir».

I z o h. Ya'qub alayhis-salom Yusufning hayotligi haqidagi xushxabardan behad shod bo'lib va Alloh taologa beadam shukrlar aytib, darhol o'zining barcha ahli oila, qarindosh-urug'lari bilan Misr tomon yo'l oldilar. Yusuf ham Misr shahrining chetiga chodirlar tikib,

ota-onasining yo'llariga intizor bo'lib turdi.

99. Endi qachonki (manzilga yetib kelishib) Yusufning huzuriga (chodiriga) kirganlarida, u o'zini ota-onasining quchog'iga otdi va «InshoAlloh, Misrga tinch-omon kiringlar», dedi.

100. (Keyin, Misrga kirib Yusufning saroyiga kelganlaridan so'ng) u ota-onasini o'zining taxtiga chiqardi va ular (ya'ni ota-ona va og'a-ikilari Yusufga) sajda qilgan hollarida yiqildilar. U dedi: «Ey otajon, mana shu qirq yil ilgari ko'rgan tushimning ta'biridir. Parvardigorim uni rost qildi. Darhaqiqat, U zot menga (buyuk) in'om qildi — meni zindondan chiqardi, shayton men bilan og'a-inilarim orasini buzib ig'vo qilganidan keyin, mana sizlarni cho'lu sahrodan (Misrga eson-omon holingizda) keltirdi. Albatta, Parvardigorim O'zi xohlagan narsani sezdirmay amalga oshirguvchi zotdir. Albatta, Uning O'zigina bilim va hikmat sohibidir».

101. «Parvardigorim, menga podshohlikni ato etding, yana barcha tushlarning ta'vil-ta'birlaridan ta'lim berding. Ey osmonlar va yerni yaratgan zot, dunyoyu oxiratda O'zing hojamdirsan. (Umrin bitib, sen O'zing belgilab qo'ygan ajalim yetganida) musulmon holimda jonimni olgin va meni ham solih bandalaring qatoriga qo'shgin».

102. (Ey Muhammad), bu Biz sizga vahiy qilayotgan g'ayb xabarlaridandir. (Chunki siz Yusufning og'a-inilari) makr-hiyla bilan o'zlarining rejalarini tuzib ittifoq qilishayotgan paytlarida ularning yonlarida hozir emasdingiz.

103. Garchi siz (barcha odamlarning imyon keltirishlarini) juda istasangiz-da, odamlarning ko'plari mo'min bo'lmaydilar.

104. Siz ulardan bu (da'vatingiz) uchun biron ajr-haq so'ramaysiz. Bu (Qur'on) faqatgina barcha olamlar uchun bir eslatmadir, xolos.

105. Osmonlar va yerda (Allohning borligi va birligiga dalolat qilguvchi) qanchadan-qancha oyat-alomatlar bordir. (Lekin) ular bu oyatlardan yuz o'girgan hollarida o'tib ketaveradilar.

106. Ularning ko'plari Allohga faqat mushrik bo'lgan hollaridagina imyon keltiradilar.

I z o h. Darhaqiqat, ba'zilar o'zlari Allohga imyon keltirsalar-da, hayotlarida o'sha yagona Alloh yaratgan quyosh, oy, olov kabi narsalarga sig'inib yoki o'zlarini «xudo» fahmlaydigan zolim hokimlarga bo'yinsunib, ularning insoniyatni halokatga olib boruvchi «oydin yo'llari»ga ergashib yashab o'tadilar. Bu oyatlarda bunday kimsalarning mushrik ekanliklari uqtiriladi va ularga nogahoniy balo kelishidan yoki qiyomat qoyim bo'lishidan ilgari o'zlarini o'nqlab yagona Allohga qaytishlari tavsiya etiladi.

107. Yoki ular Allohning azobidan biron balo-ofat kelib qolishidan yo to'satdan ular sezmagan hollarida qiyomat qoyim bo'lishidan xotirjammilar?!

108. Ayting: «Mening yo'lim shudir. Men Allohga da'vat qilaman. Men va menga ergashgan kishilar aniq hujjatga - ishonchga egamiz. (Har qanday sherikdan) Allohni poklayman. (Zero) men mushriklardan emasman».

109. (Ey Muhammad), Biz sizdan ilgari ham faqat shahar ahllaridan bo'lgan (farishtalarni emas) kishilarni payg'ambar qilib, ularga vahiy yuborganmiz. Axir (odamlar) yer yuzida sayru-sayohat etishib, o'zlaridan avvalgi (iymonsiz) kimsalarning oqibatlari kanday bo'lganini ko'rsalar bo'lmaydimi? (Allohdan) qo'rqqan zotlar uchun, oxirat diyori (bu foniylar dunyodan) yaxshiroqdir. Aql yurgizmaydizlarmi?!

110. Har qachon payg'ambarlarimiz noumid bo'lib: «Bizlar yolg'onchi qilindik – payg'ambar ekanligimizga ishonmadilar», deb o'ylay boshlaganlarida, ularga Bizning madadimiz – g'alabamiz kelib, Biz hohlagan kishilarga najot berilar edi. (Ammo) jinoatchi bo'lgan qavmdan bizning azobimiz qaytarilmas!

111. Darhaqiqat, ularning qissalarida aql egalari uchun ibrat bordir. (Ushbu Qur'on) to'qib chiqariladigan so'z emas, balki o'zidan avvalgi narsalarni (ya'ni samoviy kitoblarni) tasdiq etuvchi, unga iymon keltiradigan qavm uchun barcha narsalarni mufassal bayon qilib beruvchi hidoyat va rahmat (bo'lgan bir Kitobdir).

RA'D SURASI

Bu sura qirq uch oyatdan iborat bo'lib, Madinada nozil bo'lgan. Bu sura boshlab, Alloh taoloning borligi va birligiga iymon keltirish masalasini o'rta qayta tashlab, so'ng qayta tirilish va hayoti dunyoda qilib o'tilgan har bir yomon-yaxshi amal uchun qiyomat kunida jazo-mukofot bo'lishi haqida xabar qiladigan oyatlar bilan davom etadi. Unda haqiqat bilan botil to'g'risida ikki ibratli masal keltiriladi.

Birinchisi, jilg'alarni to'ldirib oqib kelayotgan yomg'ir suvi haqiqatga, suv ustidagi ko'pik esa botilga tashbeh qilinsa, ikkinchisi, har qanday yerosti ma'danlari ham eritilganida ulardan sof qimmatbaho ma'dan bilan birga ularga aralashib qolgan oddiy toshlar ham chiqishi aytilib, sof ma'dan haqiqatga, chiqindilar esa botilga o'xshatiladi. Mana shunga o'xshash ibratli misollarni o'ziga jo qilgan bu surada yana momaqaldiraq haqida zikr qilinib, hatto u ham Alloh taologa tasbeh aytib, u zotni poklab turishi bayon qilinadiki, bu suraning «Ra'd-momaqaldiraq» deb nomlanishining sababi shudir.

Bizning nazarimizda, bu ulug' sura to'lasicha ham bir dahshatli momaqaldiroqqa o'xshaydi. U momaqaldiraq mo'minlarni yomg'irga — Allohning rahmatiga umidvor qilsa, kofirlarni chaqmoq urishidan — Allohning azobiga duchor bo'lishdan qo'rquvga soladi.

Mehribon va rahmli Alloh nomi bilan (boshlayman).

1. Alif, Lom, Mim, Ro. Ushbu (oyatlar) Kitob (Qur'on) oyatlaridir. (Ey Muhammad), sizga nozil qilingan bu narsa (ya'ni Qur'on ayni) haqiqatdir, lekin odamlarning ko'plari iymon keltirmaydilar.

2. Alloh osmonlarni sizlar ko'rgudek ustunlarsiz ko'tarib qo'ygan, so'ngra o'z arshini egallab, quyosh va oyni O'z amriga bo'ysundirgan zotdir. Ularning har biri muayyan muddatgacha (ya'ni qiyomat qoyim bo'lgunicha) sayr qilaverar. (Alloh) barcha ishning tadbirini qilur va sizlar (qiyomat kunida unga) Parvardigoringizga ro'baro' bo'lishga iymon keltirishingiz uchun O'z oyatlarini mufassal bayon qilur.

3. U Yerni yoyiq qilib yaratib, unda tog'lar va daryolar paydo qilgan zotdir. U Yerdagi har mevani ikkitadan — juft-juft (ya'ni erkak-urg'ochi) qilib yaratdi. U kechani kunduz ustiga yoyar (ya'ni, kecha-kunduz ham bir-birlarining juftlaridir). Albatta, bu (misollar)da tafakkur qiladigan qavm uchun oyat-ibratlar bordir.

I z o h. Darhaqiqat, tafakkur qilib ko'rilsa, bu olamda hamma narsa juft-juft qilib yaratilgani ma'lum bo'ladi: quyoshning jufti oy, yerning jufti osmon, kunning jufti tun, dunyoning jufti oxirat... Agar mana shu mantiq haq bo'lsa, oxirat borligi ham barhaqdir. Yolg'izlik faqat Alloh taologa yarashur.

4. Bu yerda bir-biriga qo'shni bo'lgan bo'lak-bo'lak (ya'ni biri unumdor bo'lsa, biri sho'r) yerlar, uzumzor bog'lar, ekinzorlar va shoxlab ketgan-shoxlamagan xurmolar bo'lib, (ularning hammasi ham) bir suv bilan sug'orilur. (Lekin) Biz ularning ayrimlaridan ayrimlarini ta'mliroq-eyishliroq qilib qo'yurmiz, Albatta, bunda ham aql yurgizadigan qavm uchun oyat-ibratlar bordir.

5. (Ey Muhammad), agar (biron narsadan) ajablansangiz, u holda ularning (kofirlarning): «Tuproq bo'lib ketgach, bizlar yana yangitdan yaratilamizmi?» degan gaplari ajablanarlidir. Ular Parvardigorlariga kofir bo'lgan kimsalardir. (Qiyomat kunida) ularning bo'yinlarida kishanlar bo'lur. Ular do'zax egalari bo'lib, o'sha joyda abadiy qolurlar.

6. Ular sizdan yaxshilik – Allohning rahmatidan avval yomonlik — Allohning azobi kelishini talab qiladilar. Ulardan ilgari ham bunday misollar (Allohning azobiga duchor bo'lganlar) o'tgandir. Albatta, Parvardigoringiz odamlar o'zlariga zulm qilguvchi bo'lgan hollarida ham mag'firat egasidir. Albatta, Parvardigoringiz azobi qattiq zotdir.

I z o h. Bu oyat — Makka mushriklari payg'ambar alayhis-salomni masxaralab: «Agar haq payg'ambar bo'lsang, Tangringga bir duo qil, bizga azob yuborsin» deganlarida nozil bo'lgandir. Unda odamlar har qancha zulmu nohaqlikka berilsalar ham, Parvardigor ularni mag'firat qilib, ya'ni azobga giriftor qilmay turishi mumkinligi, lekin azoblaganida, azobi qattiq bo'lishi haqida va bu mushriklarga o'xshaganlar ilgari ham o'tganligi va qilmishlariga yarasha jazo olganligi to'g'risida bayon qilinadi.

7. Kofir bo'lgan kimsalar: «Unga (Muhammadga) Parvardigori tomonidan biron oyat-mo'jiza nozil qilinsa edi», deydilar. Siz faqat (kofirlarni Allohning azobidan) ogohlantirguvchidirsiz. Har bir qavm uchun (Alloh yo'liga) yetaklovchi — hidoyat qilguvchi bordir.

8. Faqat Allohgina har bir ayolning ko'tarib yurgan homilasini (o'g'ilmi-qizmi,

rasomi-norasomi, chiroylimi-xunukmi ekanini) ham, bachadonlar (muddatidan ilgari) tashlaydigan bolani ham, (to'qqiz oydan) ortiqroq turib qoladigan bolani ham bilur. U Zot dargohida har bir narsa o'lchovlidir.

9. U g'aybu shahodatni (ya'ni maxfiy va oshkora barcha narsani) bilguvchi buyuk va yuksak zotdir.

10. Sizlarning orangizdagi o'z gapini yashirgan kishi ham, uni oshkora qilgan kishi ham, kecha qorong'usida yashirinuvchi ham, kunduzi ochiq-oshkora yuruvchi ham (U zot uchun) barobardir.

11. Uning (ya'ni har insonning) oldida ham, ortida xam ta'qib qilguvchi (farishtalar) bo'lib, ular Allohning amri bilan uni saqlab-muhofaza qilib tururlar. Aniqki, to biron qavm o'zlarini o'zgartirmagunlaricha Alloh ularning ahvolini o'zgartirmas. Qachon Alloh biron qavmga yomonlik — balo yuborishni iroda qilsa, bas, uni qaytarib bo'lmas. Va ular uchun Undan o'zga hokim yo'qdir.

I z o h. Bu oyatda islomiy aqidadagi asosiy ruknlardan biri o'z aksini topgandir: «To biron qavm o'zlarini o'zgartirmagunlaricha, Alloh ularning ahvolini o'zgartirmas». Ya'ni, biron qavmning ahvoli yomon tomonga o'zgarar ekan, bunga sabab ustlaridagi zolim hokimgina emas, balki ularning o'zlari haq yo'lidan ozganlari hamdir. Binobarin, hayotlari yaxshilik tomonga o'zgarishini istaydigan bo'lsalar, avvalo o'zlarini o'nglab, iymon-e'tiqod yo'lini tutmoqlari lozimdir. Payg'ambar alayhis-salomning ushbu hadisleri yuqoridagi oyatga hamohangdir: «O'zlaringiz qanday bo'lsangiz, ustingizga ham shunday hokim kelur».

12. (Ey odamlar, Alloh) sizlarga (momaqalldiroqdan) qo'rqqan va (yomg'ir yog'ishidan) umidvor bo'lgan holingizda chaqmoqni ko'rgizadigan va vazmin bulutlarni paydo qiladigan zotdir.

13. Momaqalldiroq ham U zotga (Allohgaga) hamdu sano bilan tasbeh aytur. Farishtalar ham U zotdan qo'rqqanlari sababli (tasbeh ayturlar). U zot chaqmoqlar yuborib, ular bilan O'zi xohlagan kimsalarni — u kimsalar Alloh xususida talashib-tortishib turgan hollarida, urar. U (ushlagan vaqtida) qattiq ushlovchi zotdir.

14. Haqiqiy duo-iltijo faqat Unga qilinur. Undan o'zga (mushriklar) duo-iltijo qilayotgan butlar u mushriklarning bironta duosini mustajob qilmas. Illo ular bir kimsaga o'xshaydilarki, u kimsa kaftlarini suvga yozib, u suv og'ziga yetishini kutib turar. Holbuki, u (suv) uning og'ziga yetguvchi emasdir. (Ya'ni, xuddi suv jonsiz narsa bo'lgani tufayli tashna kishining holidan bexabar bo'lishi, binobarin, uning og'ziga borib yetmagani kabi u mushriklar duo-iltijo qiladigan butlari ham jonsiz narsa bo'lganlari sababli ularning duolarini eshitmas - mustajob qilmas.) Bunday kofirlarning duolari mutlaqo befoyda — xatodir.

15. Osmonlar va yerdagi barcha jonzot va ularning soyalari xoh istasinlar, xoh istamasinlar, ertayu kech faqat Allohgagina sajda qiladilar — bo'ysunadilar.

I z o h. Islom ta'limotiga ko'ra, koinotdagi barcha mavjudot Alloh taologa sajda qiladi, ya'ni Alloh uning zimmasiga qo'ygan vazifani ado etish bilan U zotga itoat qiladi. Zotan Yaratganga itoatsizlik halokat demakdir. Masalan, ko'kdagi quyosh o'zining sayrini bir daqiqa to'xtatsa, dengizlar bug'lanib-qurib, quruqliklar yonib ketgan bo'lur edi. Shuningdek, xoh mo'min xoh kofir bo'lgan inson badanidagi biron a'zo o'z vazifasini bajarishdan to'xtasa, o'sha insonning butun hayoti izdan chiqadi. Demak, hayot intizomi buzilmasligi uchun yeru osmondagi hamma narsa yolg'iz Yaratuvchiga bo'yinsunishi shart ekan. Faqat yuqoridagi oyatda uqtirilishicha, mo'min o'z ixtiyori bilan itoat qilsa, kofir majburan bo'yinsunar ekan. Bu oyat sajda oyatidir.

16. (Ey Muhammad) ayting (qavmingizdan so'rang: «Osmonlar va Yerning Parvardigori kim?» «Alloh», deb javob qiling (chunki ular bundan boshqa javob topa olmaydilar. Ulardan): «Bas, O'sha (Allohnin qo'yib, (o'zgalar emas, hatto o'zlariga ham foyda-ziyon yetkazishga qodir bo'lmaydigan butlarni ushlab oldingizmi?» deb so'rang. Yana aytingki, «Ko'r (gumroh) bilan ko'ruvchi (haq yo'lga hidoyat topgan kishi) barobar bo'lurmi? Yoki zulmatlar bilan nur barobar bo'lurmi?» Yo ular Alloh yaratgani kabi yarata oladigan butlarni U zotga sherik qilishib olib, so'ngra ularga yaratilgan narsalarni (Alloh yaratganmi yoki sig'inayotgan butlari yaratganmi) noma'lum bo'lib qoldimi? Ayting: «Alloh barcha narsani yaratguvchidir va U tanho g'olibdir».

17. (Alloh) osmondan, suv (yomg'ir) yog'dirganida jilg'alar to'lib-toshib oqib, bu sel o'z ustida ko'piklarni ham ko'tarib kelur. (Odamlar) zeb-ziynat yoki asbob-uskuna yasash uchun o'tda eritadigan narsa-ma'danlardan ham shunga o'xshash ko'pik (chiqindi paydo) bo'lur. Alloh haq bilan botilni mana shunday (misol bilan) bayon qilur. Endi u ko'pik-chiqindi o'z-o'zidan yo'q bo'lib ketur. Odamlarga foydali bo'lgan narsa esa Yer yuzida qolur. Alloh misollarni mana shunday bayon qilur.

18. Parvardigorlariga itoat etgan zotlar uchun go'zal mukofot – jannat bordir. U zotga itoat qilmagan kimsalar esa agar yerdagi bor molu-davlat (yana) ikki barobar (ko'payib) ularning o'zlariniki bo'lsa, albatta uni (Allohnin azobidan qutulish uchun) fido qilgan bo'lur edilar. Ular uchun eng yomon hisob-kitob (Ularning joylari jahannamdir. Naqadar yomon joy u!

19. Muhammad), axir sizga Parvardigoringiz tomonidan nozil qilingan narsa aniq haqiqat ekanini biladigan — iymon keltiradigan kishi (ko'ngil ko'zi) ko'r kimsaga o'xshaydimi?

20. (Bu oyatlardan) faqat Allohga bergan ahdlariga vafo qiladigan va miysoq – va'dalarini buzmaydigan aql egalarigina eslatma olurlar.

21. Ular Alloh bog'lanishga buyurgan narsalarni (ya'ni, qarindosh-urug'lar bilan aloqani) bog'laydilar. Parvardigorlaridan qo'rqadilar, hisob-kitobga duchor bo'lishdan qo'rqib, (doim chiroyli amallar qilishga intiladilar).

22-23. Parvardigorlarining Yuzini ko'zlab (mehnat-mashaqqatlarga) sabr-toqat qilib namozlarini to'kis ado etgan va Biz rizq qilib bergan narsalardan maxfiy va

oshkora infoq-ehson qilgan hamda yomonlikni yaxshilik bilan qaytaradigan zotlar — ana o'shalar uchun oxirat diyori bordirki, (u diyor) abadiy turiladigan jannatlar bo'lib, ular u joylarga, ota-bobolari, jufti halollari va zurriyotlaridan iborat bo'lgan solih bandalar bilan birga kirurlar. So'ng ularning huzurlariga har eshikdan farishtalar kirib (derlar):

24. «(Alloh yulida mexnat-mashaqqatlarga) sabr-toqat qilib o'tganlaringiz sababli (endi bu jannatlarda) sizlarga tinchlik-osoyishtalik bo'lgay. Bu oxirat diyori naqadar yaxshi!»

25. Allohga bergan ahd-paymonlarini mustahkam bo'lganidan keyin buzadigan, Alloh bog'lanishiga buyurgan narsalarni uzadigan va Yer yuzida buzg'unchilik qilib yuradigan kimsalar ham borki, ular uchun (Allohning) la'nati bo'lur va ular uchun eng yomon diyor — jahannam bordir.

26. Alloh, O'zi xohlagan kishilarning rizqini keng qilur (va O'zi xohlagan kishilarning rizqini) tang qilur. (Mushriklar) mana shu hayoti dunyo bilan shod-xurram bo'ldilar, holbuki bu hayoti dunyo oxirat oldida faqat bir arzimas matodir.

27. Kufr yo'lini tutgan kimsalar: «Unga (Muhammadga) Parvardigori tomonidan biron oyat-mo'jiza nozil qilinsa edi», dedilar. (Ey Muhammad, ularga) ayting: «Albatta, Alloh O'zi xohlagan kimsalarni gumroh qilur va (Allohga) ijobat-tavba qilgan kishilarni O'z (diniga) hidoyat qilur».

28. Ular imon keltirgan qalblari Allohni zikr qilish — eslash bilan orom oladigan zotlardir. Ogoh bo'lingizkim, Allohni zikr qilish bilan qalblar orom olur.

29. Iymon keltirib, yaxshi amallar qilgan zotlar uchun xushnudlik va go'zal oqibat — jannat bordir.

30. (Ey Muhammad) shunday qilib, Biz sizni (ko'pdan-ko'p) avlodlardan keyin kelgan bir avlodga - ular Mehribon (Alloh) ni inkor qilib turgan hollarida - Biz sizga vahiy qilgan narsalarni tilovat qilib berishingiz uchun payg'ambar qilib yubordik. Ayting: «U (Mehribon Alloh) mening Parvardigorimdir. Hech qanday iloh yo'q, faqat Uning O'zi bordir. Uning O'ziga tavakkul qildim - suyandim va Uning O'ziga tavba-tazarru qilurman».

31. Agar bir Qur'on bo'lib, uning yordami bilan tog'lar joyidan jildirilsa, yo uning yordami bilan yer yorilib (daryolar paydo qilinsa, yoki uning yordami bilan o'liklar tilga kiritilsa ham (kofir bo'lgan kimsalar imon keltirmaydilar). Yo'q, barcha ish yolg'iz Allohning (ilkidadir. Ya'ni, Alloh xohlasa imon keltiradilar, agar U zot xohlamas ekan, barcha talablari bajo qilinganida ham ular imon keltirmaydilar).

I z o h. Ushbu oyat mushriklar payg'ambar alayhis-salomga: «Agar haqiqiy payg'ambar bo'lsang, tog'larni joyidan jildirib ularning o'rnida daryo va chashmalar paydo qilgin. O'lgan ota-bobolarimizni tiriltirgin, ular tilga kirib, sening payg'ambarligingga guvohlik bersinlar, shunda bizlar ham senga imon keltiramiz», deganlarida nozil bo'lgandir. Oyat

davomida keladigan quyidagi jumalarda: «Biron mo''jiza ko'rsatilsa, mana shu mushriklar ham imyon keltirarmikanlar», deb umidvor bo'lgan ayrim sahobalarga tanbeh berib aytiladi.

Iymon keltirgan kishilar agar Alloh xohlasa, shak-shubhasiz (biron mo''jiza nozil qilmasdanoq) barcha odamlarni xidoyat qilishini (bu Alloh uchun hech narsa emasligini) bilmadilarmi? (Lekin Allohning O'zigina biladigan hikmat sababli U zot hidoyat yo'liga yurish yo yurmaslikni bandalarining ixtiyoriga tashlab qo'ygandir). To Allohning va'dasi kelgunicha (ya'ni, Makka musulmonlar tarafidan fath qilinguncha ham) kufr yo'lini tutgan kimsalarga o'zlarining qilgan qiliqlari sababli mudom turli ofat-balolar yetar yoki ularning diyorlariga yaqin joylarga (kulfat) tushib (ularni bezovta, behalovat qilur). Albatta, Alloh va'dasiga xilof qilmas.

32. (Ey, Muhammad), sizdan avvalgi payg'ambarlarning ustidan ham kulib-masxara qilinganida, Men o'sha (payg'ambarlarini yolg'onchi qilib) kufr yo'lini tutgan kimsalarga (bir oz) muhlat berib, so'ngra ularni (O'zimning azobim bilan) ushlaganman. So'ng ularni qanday jazolaganimni (bilursiz).

33. Har bir jonning qilgan amali ustidan (kuzatib) turguvchi zot hech narsani ko'rmaydigan, eshitmaydigan jonsiz butlarga o'xshaydimi?» Ular (turli mahluqlarni) Allohga sherik qilib oldilar. (Ey Muhammad, ularga) ayting: «U butlaringizning nomlarini (va ularning qo'llaridan keladigan ishlarini) aytinglar-chi? Balki (Allohga) Yer yuzidagi bilmaydigan biron narsasining xabarini berarsizlar?! Yoki faqat yuzaki gap bilan (ya'ni, hech qanday ish-amal qo'lidan kelmaydigan jonsiz narsalarni quruq so'zlarga ishonib xudo deb sig'inib yuribsizlarmi?») Yo'q. Kufr yo'lini tutgan kimsalarga o'zlarining makr-aldovlari chiroyli ko'rasatildi va ular haqiqat yo'lidan to'sildilar. Kimni Alloh yo'ldan ozdirsa, uning uchun biron hidoyat qilguvchi bo'lmas.

34. Ular uchun hayoti dunyoda ham azob bo'lur. Ammo oxirat azobi og'irroq-qattiqroqdir. Ularni Alloh (azobi) dan saqlovchi bo'lmas.

35. Taqvo egalari uchun va'da qilingan jannatning misoli (budir): uning ostidan daryolar oqur, mevalari va soyalari boqiydir. Bu taqvo-parhez bilan o'tgan zotlarning oqibat-kelajagidir. Kofirlarning oqibati esa do'zaxdir.

36. (Ey Muhammad), Kitob (Tavrot, Injil) ato etgan kishilar Sizga nozil narsa (Qur'on) sababli shodlanadilar.

I z o h. Rivoyat qilishlaricha, yahudiy va nasroniylardan bo'lgan Abdulloh ibn Salom, Najoshiy kabi ayrim kishilar xazrati Muhammad alayhis-salomga Qur'on nozil bo'lganidan xabar topishgach, o'zlarining kitoblari va Tavrot va Injildagi Alloh taolo o'zining oxirgi payg'ambarini yuborish haqida bergan va'dasi amalga oshganidan shodlanishib, payg'ambar alayhis-salomga imyon keltirgan ekanlar.

(Yahudiy va nasroniylardan sizga qarshi bo'lgan) to'dalar orasida uning (Qur'onning) bir qismini inkor qiladigan kimsalar ham bordir. (Ularga) ayting: «Albatta, men yolg'iz Allohga ibodat qilishga va Unga (birovni) sherik

qilmaslikka ma'murman (amr etilganman). Men fakat O'sha zotga (ibodat qilishga) da'vat qilurman va yolg'iz Uning O'ziga qayturman».

37. Shuningdek, (ya'ni, ilgari o'tgan payg'ambarlarimizga o'z tillarida vahiy yuborganimiz kabi) Biz uni (Qur'onni) arabiy hukm holida nozil qildik. Qasamki, agar siz o'zingizga kelgan bu bilimdan so'ng ularning hoyu havaslariga ergashsangiz, siz uchun Alloh tomonidan biron do'st ham, saqlovchi ham bo'lmas.

38. Darhaqiqat, sizdan ilgari ham (ko'p) payg'ambarlar yuborganmiz va ularga juftlar va zurriyotlar berganmiz. Biron payg'ambar uchun biron oyat-mo'jiza keltirish imkoni bo'lmagan, magar Allohning izni-irodasi bilangina (keltirganlar). Har bir vaqt uchun (munosib) kitob-hukm bordir.

39. Alloh O'zi xohlagan narsani (ya'ni hukmni) o'chirur va (O'zi xohlagan hukmni) ustivor qilur. Asl Kitob (ya'ni barcha narsalarning bilimi) Uning dargohidadir.

40. Agar Biz sizga (kofirlarga) va'da qilgan ayrim narsalarni (ya'ni azoblarimizni) ko'rsatsak ham yoki sizni (ularni azoblashdan ilgari) vafot qildirsak ham, albatta, sizning zimmangizda (baribir haq dinni odamlarga to'la) yetkazish, Bizning zimmamizda esa hisob-kitob qilish bordir.

41. (Makka mushriklari) Biz ularning yerlariga kelib uni atrofidan kamaytirayotganimizni (ya'ni musulmonlar qadam-baqadam fath qilib kelayotganlarini) ko'rmadilarmi? Alloh hukm qilur — Uning hukmini tekshiruvchi bo'lmas. U tez hisob-kitob qilguvchidir.

42. Ulardan ilgari o'tgan kimsalar ham (o'zlarining payg'ambarlariga qarshi turli) makr-hiylalar qilganlar. Ammo barcha makr-hiylalar Allohning (ilkidadir. Demak, O'sha zotdan amr bo'lmasa, biron makr foyda - zarar yetkaza olmaydi). U zot har bir jonning qilayotgan ishini bilur. Yaqinda kofirlar oxirat diyori kimniki ekanini bilib olajaklar.

43. (Ey Muhammad, sizga) kofir bo'lgan kimsalar: «Payg'ambar emassan», deyдилar. Ayting: «Men bilan sizlarning oramizda Alloh va Kitob — Qur'on ilmidan xabardor bo'lgan (ya'ni, Allohning kalomini bandalarning so'zlaridan ajrata oladigan) har bir kishi yetarli guvohdir.

IBROHIM SURASI

Makkada nozil qilingan bu sura ellik ikki oyatdir. Bu surada ham Makka suralarining aksarisida bo'lgani kabi e'tiqod, vahiy, tavhid — Allohning birligiga iymon keltirish, qayta tirilish va xususan qiyomat kunida bo'ladigan hisob-kitob va jazo-mukofot to'g'rilarida batafsil so'z yuritiladi.

Sura payg'ambarlar zimmasiga yuklatilgan vazifa insoniyatni zulmatlardan nurga olib chiqish ekanini bayon etuvchi oyat bilan boshlanadi. Bu bilan birinchidan, hayotda

zulmatlar – egri-noto'g'ri yo'llar ko'p, nur — haqiqat yo'li esa tanho bo'lishi bayon qilinsa, ikkinchidan, o'sha yagona nurga faqat payg'ambarlar — Allohning elchilariga nozil bo'lgan vahiy vositasidagina yetish mumkinligi uqtiriladi. Yana bu suradan Muso payg'ambarning o'z qavmi bilan bo'lgan muloqotlaridan biri haqidagi oyatlar ham joy olgandir.

Suraning «Ibrohim» deb atilishiga sabab unda payg'ambarlar otasi Ibrohim alayhis-salomning Makkaga kelishlari va u yerda Tangri taologa qilgan duo-iltijolari xususida mufassal hikoya qilinganidir.

Mehribon va rahmli Alloh nomi bilan (boshlayman).

1. Alif, Lom, Ro. (Ey Muhammad, bu Qur'on) Biz sizga, odamlarni Parvardigorlarining izni-irodasi bilan zulmatlardan nurga — qudrat va hamdu sano egasi bo'lgan zotning yo'lga — olib chiqishingiz uchun nozil qilgan Kitobdir.

2. Alloh osmonlar va yerdagi bor narsa O'ziniki bo'lgan zotdir. Kofirlar uchun qattiq azob — halokat bo'lgay.

3. Ular hayoti dunyoni oxiratdan afzal biladigan, (odamlarni) Allohning yo'ldan to'sadigan va uni (egishni-buzishni istaydigan) kimsalardir. Ular (haq yo'ldan) yiroq bo'lgan gumrohlikdadir.

4. Biz har bir payg'ambarni (hukmlarimizni) bayon qilib berishi uchun o'z qavmining tili bilan (so'zlaydigan qilib) yuborganmiz. So'ngra Alloh xohlagan kimsani yo'ldan ozdidur va O'zi xohlagan kishini qilur. U qudratli, hikmatli zotdir.

I z o h . Payg'ambarlarning vazifasi da'vatdir, Biron kishini yo'ldan ozdirish yoki Haq yo'lga hidoyat qilish esa hech qaysi payg'ambarning qo'lidan kelmaydi — bu yolg'iz Alloh taoloning xohishiga bog'liq ishdur.

5. Darhaqiqat, Biz Musoni (Bani Isroil qavmiga) O'z oyatlarimiz bilan yuborib (unga dedik): «Qavmingni (kufr) zulmatlaridan (iymon) nuriga olib chiqqin va ularga Allohning ne'matlarini eslatgin! Albatta, bu (ne'matlar)da har bir sabr-qanoatli, shukr qilguvchi kishi uchun oyat-ibratlar bordir».

6. O'shanda Muso qavmiga aytdi: «Allohning sizlarga bergan ne'matini — sizlarni og'ir azoblar bilan qiynayotgan, o'g'illaringizni so'yib, xotinlaringizni tirik qoldirayotgan Fir'avn odamlaridan qutqarganimizni eslangiz. Ana o'sha ishlarda Parvardigoringiz tomonidan buyuk sinov bordir.

7. Yana Parvardigoringiz bildirgan (bu so'zlarni) eslangiz: «Qasamki, agar bergan ne'matlarimga shukr qilsangizlar, albatta (ularni yanada) ziyoda qilurman. Endi agar kufroni (ne'mat) qilsangizlar, albatta azobim ham juda qattiqdir».

8. Muso yana dedi: «Agar sizlar o'zingiz va Yer yuzidagi barcha kishilar kofir

bo'lsalar ham (Allohgga biron ziyon yetkaza olmaysizlar). Zero, Alloh (sizlarning shukr qilishingizdan) behojat, hamdu sano egasidir».

9. Sizlarga ilgari o'tgan kishilarning — Nuh qavmining, Od, Samud (qabilalarining) va ulardan keyin o'tgan, (sonu sanoqlarini) faqat Allohgina biladigan qavmlarning xabari kelmadimi? Ularga payg'ambarlari (o'zlarining haq payg'ambar ekanliklarini bildiruvchi) hujjatlar keltirganlarida, ular qo'llari bilan (payg'ambarlarning) og'izlarini to'sib, dedilar.: «Biz sizlar elchi qilib yuborilgan dinga kofir bo'ldik. Chunki biz sizlar bizni da'vat qilayotgan diningizdan shak-shubhadadirmiz».

10. Payg'ambarlari aytdilar: «Osmonlar va Yerning yaratuvchisi bo'lmish Alloh(ning borligi va birligi) hususida shak-shubha bo'lishi mumkinmi?! U zot sizlarning gunohlaringizni mag'firat qilish va o'zlaringizni ma'lum muddatgacha (halok qilmay) qoldirish uchun (iymonga) da'vat qilmoqda-ku!» Ular dedilar: «Sizlar ham xuddi o'zimizga o'xshagan odamlarsiz, faqat bizni ota-bobolarimiz ibodat qilib o'tgan narsadan (sanamlarga sig'inishdan) to'smoqchisizlar, xolos. Bas, (agar chin payg'ambar bo'lsangizlar) bizga aniq bir hujjat dalil keltiringlar-chi?!»

11. Payg'ambarlari ularga aytdilar: «(Ha), biz ham xuddi sizlarga o'xshagan odamlarmiz, lekin Alloh O'zi xohlagan bandalariga (payg'ambarlik) in'om qilur. Biz sizlarga biron hujjat keltira olmaymiz, magar Allohning izni-irodasi bilangina (keltirishimiz mumkin). Iymon keltirgan kishilar yolg'iz Allohgagina tavakkul qilsinlar.

12. (Axir) bizni (to'g'ri) yo'limizga hidoyat qilgan Allohga nechun tavakkul qilmaymiz. Albatta, biz sizlar yetkazgan ozorlarga sabr qilurmiz. Tavakkul qilguvchilar yolg'iz Allohga tavakkul qilsinlar»

I z o h. Ibn al-Javziy aytishlaricha, Muhammad alayhis-salomga o'tgan payg'ambarlarning qissalari bu tarzda so'ylab berilishiga sabab, birinchidan, u zotga o'zidan avvalgi salaflarining holi-xabarlarini yetkazish bo'lsa, ikkinchi tomondan, o'zlarining boshlariga ham u payg'ambarlar o'z ummatlari tarafidan ko'rgan ko'rguliklar tushishi mumkinligi va bunday holatda ular kabi sabr-toqat qilish lozimligini uqtirishdir. Tavakkul,— ulamolardan Abu Turobning ta'riflashicha,— o'zini mudom ibodatga chog'lash, dilni yolg'iz Parvardigorga bog'lash, safoli kunlarda shukr qilish, baloli kunlarda sabr qilishdir.

13-14. Kufr yo'lini tutgan kimsalar o'zlarining payg'ambarlariga: «Albatta, biz sizlarni yerimizdan haydab chiqarurmiz yoki sizlar bizning dinimizga qaytursizlar», dedilar. Shunda Parvardigorlari ularga (ya'ni payg'ambarlarga): «Albatta, Biz bu zolimlarni halok qilurmiz va ulardan so'ng shu yerni sizlar uchun maskan qilurmiz. Bu (va'da) Mening huzurimda (so'roq-savol berib) turishdan qo'rquvchi va Mening (kofirlarni do'zaxga giriftor qilish xususidagi) va'damdan xavf qilguvchi kishilar uchundir», deb vahiy yubordi.

15. (So'ngra payg'ambarlar Allohdan) madad tiladilar va barcha jabrkor-sarkash kimsalar baxtsizlikka duchor bo'ldilar.

16-17. Uning (ya'ni, har bir kofir bo'lgan kimsaning) oldida jahannam bordir. (Jahannamda) unga yiringli suvdan berilganida, uni yutmoqchi bo'ladi-yu, (tomog'idan) o'tkazolmaydi, unga har tomondan o'lim keladi-yu, u o'lolmaydi. Uning ortida (bundan-da) og'ir azob bordir.

18. Parvardigorlariga kofir bo'lgan kimsalar qilgan amallarining misoli xuddi bo'ronli kunda qattiq shamol uchirib ketgan kulga o'xshaydi — ular qilgan amallaridan biron foydaga ega bo'la olmaydilar. Bu – yo'ldan ozishning o'zidir.

19. (Ey inson), Alloh osmonlar va yerni haq (qonun) bilan yaratib qo'yganini ko'rmadingmi?! Agar U zot xohlasa sizlarni ketkazib, (o'rningizga o'zgalarni) yangitdan yaratur.

20. Bu (ish) Alloh uchun qiyin emasdir.

21. (Qiyomat kunida) barcha (xaloyiq) Allohga ro'baro' bo'lib, bechora (ergashuvchi)lar mutakabbir kimsalarga (ya'ni, o'zlarining sobiq yo'lboshchilariga): «Bizlar sizlarga ergashgan edik, endi sizlar bizlarni Allohning biron azobidan qutqara olurmisizlar?!» deganlarida, ular aytdilar: «Agar Alloh bizni (haq yo'lga) hidoyat qilganida biz ham sizlarni hidoyat qilgan bo'lur edik. (Endi esa) dod-voy qilamizmi, sabr-qanoat qilamizmi, biz uchun barobardir – hech qanday najot yo'qdir».

22. Qachonki, ish tugagach (ya'ni, jannat yahli jannatga sazovor bo'lib, do'zaxilar do'zaxga hukm qilingach), shayton dedi: «Albatta, Alloh sizlarga xaq va'da qilgan edi. Men esa (yolg'on) va'dalar berib, sizlarni aldagan edim. (Lekin) men uchun sizlarning ustingizda hech qanday hukmronlik yo'q edi, illo men sizlarni (kufr yo'lga) chaqirishim bilanoq o'zingiz menga itoat etdingiz. Endi meni emas, o'zlaringizni malomat qilingiz. Men sizlarga yordam bera olmayman, sizlar ham menga yordam berguvchi emassiz. Albatta, men sizlar ilgari (Allohga) meni sherik qilganingizni inkor qilurman. Albatta, zolimlar (ya'ni kofirlar) uchun alamli azob bordir.

23. Iymon keltirgan va yaxshi amallar qilgan zotlar ostidan daryolar oqib turadigan jannatlarga kiritilib, Parvardigorlarining izni-irodasi bilan u joyda mangu qoldilar. Ularning (jannatdagi) salom-aliklari bir-birlariga tinchlik-omonlik tilashdir.

I z o h . Muhtaram o'quvchi e'tibor bergan bo'lsa, yuqoridagi oyatlarda qiyomat kuni bo'ladigan voqea-hodisalarning hammasi o'tgan zamon fe'li bilan ifodalandi. Mufasssirlarning ta'kidlashlaricha, bu qiyomat qoyim bo'lishi ayon haqiqat ekanligiga bir ishoradir. Zero, bo'lishi yo kelishi aniq bo'lgan ish-voqealar haqida o'tgan zamon tilida gapirish hamma xalqlarda ham bor bo'lgan uslubdir. Masalan, o'lim jazosiga mustahiq bo'ladigan jinoyatni qilgan kimsaga: «Endi o'lding», deyiladi va hokazo.

24-25. (Ey inson), Alloh yaxshi So'zga (ya'ni, iymon kalimasiga) qanday misol keltirganini ko'rgin: u so'z xuddi bir asil daraxtga o'xshaydiki, uning ildizi (er ostiga) mahkam o'rnashgan, shoxlari esa osmonda bo'lib, Parvardigorining

izni-irodasi bilan mudom meva berur. Alloh odamlar eslatma-ibrat olishlari uchun mana shunday misollar keltirur.

26. Yomon soʻzning (yaʼni, kufr soʻzning) misoli esa yerdan (ildizi) uzilib qolgan, bir joyda (oʻrnashib) qoʻnim topmaydigan nopok daraxtga oʻxshar.

27. Alloh iymon keltirgan kishilarni hayoti dunyoda ham, oxiratda ham ustivor Soʻz (iymon kalimasi) bilan sobitqadam qilur. Zolimlarni esa Alloh (haq) yoʻldan ozdirur. Alloh Oʻzi xohlagan ishni qilur.

28-29. (Ey inson), Allohning neʼmatini (yaʼni iymonni) kufrga almashtirib yuborgan va qavmlarini (yaʼni oʻzining ortidan ergashganlarni) halokat chohiga — oʻzi kiradigan jahannamga qulatgan kimsalarni koʻrmadingmi?! Naqadar yomon joy u!

30. Ular (odamlarni) Alloh yoʻlidan ozdirish uchun U zotga "teng"larni (oʻylab) topdilar. (Ey Muhammad), ayting: «Foydalanib qolinglar! Hech shubha yoʻqki, oqibat boradigan joyingiz doʻzaxdir».

31. (Ey Muhammad), iymon keltirgan bandalarimga ayting, namozni toʻkis ado qilsinlar hamda oldi-sotdi va oshna-ogʻaynigarchilik boʻlmaydigan Kun (qiyomat) kelib qolishidan ilgari Biz ularga rizq qilib bergan narsalardan maxfiy va oshkora infoq-ehson qilsinlar.

32. Alloh osmonlar va yerni yaratgan va osmondan suv (yomgʻir-qor) yogʻdirib, uning yordamida sizlarga rizq boʻladigan mevalarni chiqargan zotdir. U Oʻz amri bilan dengizda suzib yurishi uchun kemalarni sizlarga boʻyinsundirdi. Yana daryolarni ham sizlarga boʻyinsundirdi.

33. U doimo aylanib turuvchi quyosh va oyni ham sizlar uchun boʻyinsundirdi (yaʼni, sizlar yaxshi yashashingiz uchun tartib-intizomga solib qoʻydi). Yana kecha va kunduzni sizlar uchun boʻyinsundirdi.

34. Shuningdek, sizlarga barcha soʻragan narsalaringizdan ato etdi. Agar Allohning neʼmatlarini sanasangizlar, sanogʻiga yetolmaysizlar. Haqiqatan, inson zoti oʻta zolim va juda noshukrdir.

35. (Ey Muhammad), eslang, Ibrohim aytgan edi: «Parvardigorim, bu shaharni (yaʼni Makkani) tinch shahar qilgin, meni va bolalarimni butlarga bandalik qilishdan yiroq qilgin.

36. Parvardigorim, u butlar koʻpdan-koʻp odamlarni yoʻldan ozdirdilar. Bas, kim menga ergashsa, ana oʻsha mendandir (yaʼni mening dinimdadir). Kim menga isyon qilsa, yana Oʻzing magʻfiratli, mehribonsan (yaʼni, unday kimsalarni ham haq yoʻlga hidoyat qilishga qodirsan).

37. Parvardigoro, albatta men zurriyotimdan (bir boʻlagini — oʻgʻlim Ismoil va uning onasi Hojarni) Sening hurmatli Bayting huzuridagi ekin oʻsmaydigan bir vodiya joylashtirdim.

I z o h . Rivoyat qilinishicha, Ibrohim alayhis-salomning Hojar ismli xotinlari Ismoil alayhis-salomni tuqqanlarida, Sora (Ibrohim payg'ambarning boshqa xotinlari) bundan g'ashlanib, Hojarga rashk qila boshlagan ekan. Shunda Ibrohim alayhis-salom Alloh taolo amri bilan o'g'illari Ismoil va uning onasi Hojarni olib, Shomdan Makkaga borib, ularni o'sha joyga joylashtirib qaytayotib, Tangri taologa iltijo qilib mana shu oyatlarda mazkur bo'layotgan duolarni o'qigan ekanlar. Hadisi sharifda zikr qilinishicha, Alloh taolo O'z payg'ambari Ibrohim alayhis-salomning duolarini ijobat qilib, o'sha sahrodan «zam-zam» chashmasini chiqarib, u yerda qolganlarga obi hayot ato etgan ekan.

Parvardigoro, (ular) namozni to'kis ado qilsinlar deb (shunday qildim). Bas, Sen O'zing odamlarning dillarini ularga moyil qilib qo'ygil va ularni (barcha) mevalardan bahramand etgil. Shoyad shukr qilsalar.

38. Parvardigoro, albatta Sen bizlar yashirgan narsani ham, oshkor qilgan narsani ham bilursan, Alloh uchun yeru osmondagi biron narsa maxfiy emasdir.

39. Menga keksalik paytimda Ismoil va Ishoqni hadya qilgan zot — Allohga hamdu sanolar bo'lsin. Albatta, Parvardigorim barcha duolarni eshitguvchidir.

40. Parvardigorim, meni va zurriyotimdan (bo'lgan bolalarimni) namozni to'kis ado etguvchi qilgil. Parvardigoro, duoimni qabul ayla.

41. Parvardigoro, hisob-kitob qilinadigan (qiyomat) kuni meni, ota-onamni va barcha mo'minlarni mag'firat qilgil.

42. (Ey Muhammzd), siz hargiz: «Alloh zolim kimsalarning qilayotgan amallaridan g'ofil», deb o'ylamang! Faqat Alloh ularni (ng jazolarini) ko'zlar (dahshatdan) qotib qoladigan (qo'rqinchli qiyomat) kuniga qoldirmoqda, xolos.

43. (U kuni) ular boshlarini (osmonga) ko'targan hollarida (chorlangan tomonga xisob-kitob uchun) chopurlar. Ko'zlari o'zlariga qaytmaydi (ya'ni, qo'rquvdan qotib qolib, o'zlarining qanday holda ekanliklarini ham ko'rmaydilar). Dillari (dahshatdan) bo'm-bo'sh bo'lib qolur.

44. (Ey Muhammad), odamlarni ogohlantirib qo'yingki, ularga azob kelar kunda (qiyomatda) zolim-kimsalar: «Parvardigoro, bizlarga ozgina muhlat bergin, (ya'ni, bizlarni dunyoga qaytarib, ozgina hayot bergin, albatta) Sening da'vatingni qabul qilurmiz va payg'ambarlaringga ergashurmiz», deydilar. (Shunda ularga javob qilinur): «Ilgari (hayot paytlaringizda) hech qachon zavolga yuz tutmasligingiz (ya'ni, hech qachon o'lmasligingiz va oxirat jazosiga duchor bo'lmasligingiz) haqida qasam ichmagan edingizlarmi?!

45. (Axir) sizlar o'zlariga zulm qilgan kimsalarning maskanlariga (ular zavolga yuz tutganlaridan keyin) joylashgan edingizlar. Ularni qanday (halok) qilganimiz ham sizlarga aniq ma'lum edi. Biz sizlar uchun (qanchadan-qancha) misollar keltirgan edik (lekin sizlar bu ko'rgan bilganlaringizdan ibrat olmadingiz, haq yo'lga yurmadingiz)».

46. Darhaqiqat, ular (ya'ni Makka mushriklari) o'zlarining makr-hiylalarini qildilar. (Lekin) agar ularning makrlari sababli tog'lar yemirilib ketadigan bo'lsa-da, ularning (bu) makr-hiylalari Alloh huzurida (ma'lumdir).

I z o h. Bu oyatda mushriklarning Muhammad alayhis-salomga qarshi qilgan hiylalari va Alloh taolo ularning barcha urinishlarini behuda ketkazganiga ishora qilinmoqda.

47-48. (Ey Muhammad), siz hargiz Allohni o'z payg'ambarlariga bergan («Biz albatta payg'ambarlarimizni g'olib qilurmiz», degan) va'dasiga xilof qiluvchi, deb o'ylamang. Albatta, Alloh g'olibdir va (u) yer boshqa yerga, osmonlar (o'zga osmonlarga) aylanib qoladigan hamda (barcha odamlar) yolg'iz va qudratli Allohga rubaro' bo'ladigan kunda (qiyomatda) intiqom olguvchidir.

49. (Ey Muhammad), u kunda jinoyatchi kimsalarni kishanlar bilan bog'langan hollarida ko'rursiz.

50. Ularning kiyimlari qora moydan bo'lib, yuzlarini olov o'rab olur.

51. Alloh har bir jonga qilgan ishiga yarasha jazo berish uchun (mana shunday qayta tiriltirur). Albatta, Alloh juda tez hisob-kitob qilguvchidir.

52. (Qur'on) odamlar ogohlantirilishlari va (Alloh) yagona iloh ekanini bilishlari hamda aql egalari eslatma-ibrat olishlari uchun (Alloh tarafidan nozil qilingan) bir bayonot – xabardir.

O'N TO'RTINCHI JUZ'

*****

HIJR SURASI

Bu sura Makka suralaridan bo'lib, to'qson to'qqiz oyatdan tashkil topgandir. Bu suraning mehvari — o'qi turli asrlardagi payg'ambarlarni yolg'onchi qilib, ularga qarshi chiqqan osiylarning hammasi halokatga uchraganlari atrofida aylanadi. Shu boisdan sura bunday kimsalarga iymonsizliklarining oqibati xatarli ekanligi haqida tanbeh berish bilan boshlanadi.

Bu surada burjlarga bo'lingan osmon, hayot kechirish unun moslab yaratilgan zamin, ma'dan-xazinalarni o'z bag'riga olib o'rnashgan tog'lar, yomg'irli bulutlarga «homilador» bo'lgan shamollar zikr qilinib, ularning barchasi Haq taolo tarafidan insonga xizmat qilish uchun yaratilgani uqtiriladi. So'ngra Yaratganning amri bilan asli zuvalasi «qora loy»dan qorilgan insonga butun mavjudot sajda qilganida faqat Iblisgina bu farmonga bo'yinsunmay kibr-havo qilganini bayon qilish bilan shaytonning insoniyatga nisbatan bo'lgan adovati to qiyomatgacha davom etishiga ishora qilinadi. Yana bu surada Allohning payg'ambarlari — Ibrohim, Lut, Shu'ayb va Solih alayhis-salomlarning qissalari so'ylanadi. Bulardan Solih payg'ambarning qavmlari — Samud qabilasi Hijr (Madina va Shom o'rtasidagi vodiylar)dan ekanligi zikr qilinib, mazkur suraniig «Hijr» deb nomlanishining boisi shudir.

Mehribon va rahmli Alloh nomi bilan (boshlayman).

- 1. Alif, Lom, Ro. Ushbu (oyatlar) Kitobning – ravshan Qur'onning oyatlaridir.**
- 2. Hali (qiyomat kuni) kofir bo'lgan kimsalar musulmon bo'lishni istab qolurlar.**
- 3. (Ey Muhammad,) ularni qo'yavering, yeb-ichib, foydalanib qolsinlar, orzu-havaslariga mashg'ul bo'laversinlar. Bas, yaqinda (bu qilmishlarining oqibati nima bo'lishini) bilib olurlar.**
- 4. Biz biron shaharni (ya'ni, uning aholisini) halok qilgan emasmiz, magar uning uchun aniq muddat bo'lgandir (ya'ni, o'sha muddati – ajali bitgandan so'nggina halok qilganmiz.**
- 5. Biron avlod o'z ajalidan ilgari keta olmaydi. Shuningdek (undan), ortda ham qola olmaydi.**
- 6-7. Ular (ya'ni, Makka kofirlari Muhammad alayhis-salomni masxara qilishib): «Ey (o'ziga) eslatma — Kur'on nozil kilingan (deb da'vo qilayotgan) kishi, darhaqiqat, sen, majnunsan. Agar («Men Allohning payg'ambariman», degan da'voingda) rostgo'ylardan bo'lsang, bizga (so'zlaringni tasdiqlaydigan) farishtalarni keltirgin-chi», dedilar.**
- 8. Biz esa farishtalarni faqatgina (kofirlar zimmasiga) haq (bo'lgan azob) bilan tushirurmiz va bu holda ularga (kofirlarga) qarab turilmas (ya'ni, ular darhol haloq qilinurlar).**

9. Albatta bu eslatmani (ya'ni Qur'onni) Biz O'zimiz nozil qildik va shubhasiz, O'zimiz uni saqlaguvchimiz.

I z o h . Ushbu oyati karima asrlar osha Qur'onning ilohiy Kitob ekanini qayta-qayta isbotlab kelmoqda. Uzoq o'tmishni qo'yib turaylik, mana shu bizning asrimizning o'zida bu aziz kitobni yo'q qilish uchun qanchadan-qancha xurujlar bo'lmadi. Uni o'tga yoqdilar, daryolarga oqizdilar, qabrlarga ko'mdilar. Bugina emas! Yana Qur'onni yod olgan yoki hayotini shu ilohiy kitobga amal qilib o'tkazmoqni istagan millionlab ulug' zotlarni qirib yo'qotib yubordilar. Keyin-chi? Keyin boshqa millionlar qo'llarida, tillarida va dillarida biror harfi ham zahalanmagan shu aziz kitob bilan paydo bo'ldilar! «Shubhasiz O'zimiz uni saqlaguvchimiz», degan ilohiy so'zlar o'z tasdig'ini topdi. Islom ta'limotiga ko'ra Qur'on ilohiy kitoblarning so'nggisidir. Binobarin, mana shu oyatda uni to qiyomat yo'qotmay, buzmay saqlashni Tangri taolo O'z zimmasiga olgandir. Shu bois, boshqa — ilgari ummatlarga nozil qilingan ilohiy kitoblarga o'zgarishlar kiritilib, buzilgani holda (masalan, Injilning yetmishdan ortiq tarjimalari bor, lekin asl nusxasi hech qayerda mavjud emas). Qur'on mana, o'n to'rt asrdan buyon payg'ambar alayhis-salomga qanday nozil qilingan bo'lsa, (yo'q qilishga urinishlar, balo-ofatlardan asralib) xuddi o'shanday saqlanib kelmoqda.

10. (Ey Muhammad), aniqki, Biz sizdan ilgari o'tgan, avvalgi (turli-tuman) toifalarga ham (payg'ambarlar) yuborganmiz.

11. Ular ham o'zlariga kelgan har bir payg'ambarni masxara qilib kulgan edilar.

12. Shuningdek, uni (ya'ni, payg'ambarlar ustidan kulish illatini) barcha jinoyatchi — osiylarning dillariga solib qo'yurmiz.

13. Ular unga (Qur'onga) iymon keltirmaydilar. Holbuki, avvalgilarning sunnatlari — ibratlari o'tgandir (ya'ni, avvalgi kofirlik bilan o'tgan kimsalarning oqibatlarini nima bo'lgani ma'lumdir).

14-15. Agar Biz ularga osmondan bir darvoza ochib qo'ysag-u, undan (osmonga) ko'tarila boshlasalar ham, albatta ular: «Shak-shubhasiz, bizlarning ko'zlarimiz bog'lanib qoldi, balki bizlar sehrlanib qolgan kishilardirmiz», degan bo'lur edilar.

I z o h . Bu oyatlarda uqtiriliishcha, ko'ngil ko'zi ko'r kimsalar ularga samoning siru sinoatlarini, undagi maloikalarni ko'rish nasib etganida ham, baribir, Yaratganga iymon keltirish o'rniga: «Bizlarning ko'zimizni bog'lab qo'yishdi, o'zimizni sehrlab qo'yishdi», deyishdan nariga o'tmas ekanlar.

16. Ma'lumki, Biz osmonda burjlar yaratdik va kuzatuvchilar uchun uni (yulduzlar bilan) bezab qo'ydik.

17. Va uni (osmonni) barcha mal'un-shayton, jinlardan muhofaza qildik.

18. Magar (u jinlardan) birontasi (osmondagi maloikalarning biron so'zini) o'g'rincha eshitib olsa, bas, uni ochiq (uchar) yulduz quvib yetar (ya'ni, halok

etar).

I z o h . Diniy ta'limotga ko'ra, zamin insonlarning makoni, osmon esa maloikalarning oshyonidir. Bu farishtalar «Allohning askarlari» sanalib, Tangri taolo O'zining yerdagi bandalari xususidagi barcha hukm-farmonlarini ado qilishni ana o'sha farishtalar zimmasiga yuklagandir. Endi olamda uchinchi bir toifa — jinlar toifasi ham borki, ulardan ayrimlari osmondagi farishtalarning o'zaro gap-so'zlarini o'g'rincha eshitib olishib, yerdagi folbinlarga yetkazmoqchi bo'ladilar. Mazkur oyatlarda uqtirilishicha, osmondagi uchar yulduzlar ana o'shanday shayton-jinlarga otilgan o'qlardir.

19. Yerni esa yoyiq — keng qildik va unda tog'larni o'rnatib qo'ydik hamda unda (har yerning o'ziga) moslangan turli-tuman narsalarni (o'simlik, mevalarni) undirib-o'stirdik.

20. Va unda (ya'ni, yerda) sizlar uchun ham sizlar rizqlantira olmaydigan (balki faqat Biz rizq beradigan sizlarning qo'l ostingizdagi) kishilar uchun ham tirikchilik — rizqu nasibalarni yaratib qo'ydik.

21. (Sizlarning rizqu ro'zingiz bo'lmish) har bir narsaning asli - manbai Bizning dargohimizdadir. Biz u narsalarni aniq o'lchov bilan (sizlarga) tushirurmiz.

22. Biz shamollarni (bulutlarga) homilador bo'lgan hollarida yubordik, osmondan suv (yomg'ir) yog'dirib, sizlarni u bilan sug'ordik. Sizlar uni to'plab olguvchi emassiz (balki Biz daryo va ko'llar yaratib, u suvni sizlar uchun to'plab berurmiz).

23. Albatta, Biz o'zimiz (barcha jonzotga) hayot berurmiz va o'lim berurmiz. Biz vorisdirmiz (ya'ni, barcha o'tgandan keyin yolg'iz O'zimiz qolurmiz).

24. Aniqki, Biz sizlardan ilgari o'tgan (barcha) zotlarni bildik. Aniqki, Biz keyin kelguvchi zotlarni xam bildik.

25. (Ey Muhammad), albatta Parvardigoringizning O'zi (qiyomat kuni) ularni (ya'ni, avvalu oxir o'tgan insonlarni) to'plar. Albatta, U hikmat va bilim sohibidir.

26. Ma'lumki, Biz insonni (Odamning asli) qora botqoqdan bo'lib (odam) surati berilgach, quritilgan loydan yaratganmiz.

I z o h . Darvoqe, hozirgi ilm-fan inson badanida yer tarkibida bo'lgan barcha jismlar mavjud ekanini isbotlagan.

27. Jinni (ya'ni, Iblisni) esa (Odamdan) ilgari otash-olovdan yaratgan edik.

28-29. (Ey Muhammad), eslang, Parvardigoringiz farishtalarga: «Albatta, Men (asli) qora botqoqdan bo'lib (odam surati berilgach) quritilgan loydan Inson yaratguvchiman. Bas, qachon uni tiklab, ichiga O'z (dargohimdagi) jondan kiritganimda, sizlar unga sajda qilgan holingizda yiqilingiz!» deganida;

- 30. Barcha-barcha farishtalar unga (ya'ni, Odamga) sajda kildilar.**
- 31. Magar Iblis sajda qiluvchilar bilan birga bo'lishdan bosh tortdi.**
- 32. (Shunda Alloh) dedi: «Ey Iblis, nechun sen sajda qilguvchilar bilan birga emassan?»**
- 33. U aytdi: «Men (asli) qora botqoqdan bo'lib, (odam surati berilgach) quritilgan loydan Sen yaratgan Odamga sajda qilguvchi emasman).**
- 34. (Alloh) dedi: «Bas, undan (ya'ni, jannatdan) chiq! Endi sen, shak-shubhasiz, (Mening dargohimdan) quvilgan - mal'unsan.**
- 35. Va albatta to jazo (qiyomat) kunigacha senga (barchaning) la'nati bo'lur».**
- 36. (Iblis iltijo qilib) dedi: «Parvardigorim, u holda menga ular qayta tiriladigan kungacha (o'lmasdan yashash uchun) muhlat bergin».**
- 37-38. (Alloh) dedi: «Bas, sen ma'lum vaqtda (etib keladigan) Kungacha (qiyomatgacha) muhlat berilganlardansan».**
- 39. (Iblis) aytdi: «Parvardigorim, qasamki, endi meni yo'ldan ozdirganing sababli albatta ularga (Odam bolalariga) yerdagi (barcha gunoh ishlarni) chiroyli ko'rsatib qo'yurman va albatta ularning hammalarini yo'ldan ozdirurman.**
- 40. Magar ularning orasidagi pokiza bandalaringgina (haq yo'ldan ozmay qolurlar)».**
- 41-42. (Alloh) dedi: «Mening zimmamdagi To'g'ri yo'l budir: aniqki, Mening bandalarim ustida sen uchun hech qanday saltanat — hukmronlik yo'qdir, magar senga ergashgan gumroh kimsalarnigina (bu To'g'ri yo'ldan ozdira olursan)».**
- 43. U kimsalarning barchalari uchun va'da qilingan joy, shak-shubhasiz, jahannamdir.**
- 44. Uning yetti darvozasi bo'lib, har bir darvozadan ularning bir to'dasi kirur.**
- 45. Taqvodor — parhezkor zotlar esa albatta bog'lar va chashmalar ustidadirlar.**
- 46. (U zotlarga: «Jannatlar)ga tinchlik bilan sog'-omon kiringlar», (deyilur).**
- 47. Biz (jannatlardagi) so'rilarida do'st-birodar bo'lib, bir-birlariga ro'baro' o'tirgan zotlarning dillaridagi har qanday gina-kuduratlarni chiqarib tashladik.**
- 48. U joyda ularga biron charchoq yetmas va ular u joydan chiqarilguvchi ham emaslar!**

49-50. (Ey Muhammad), bandalarimga yolg'iz Mening O'zimgina mag'firatli, mehribon ekanligimni va Mening azobim eng alamli azob ekanligini xabar qiling!

51. Yana ularga Ibrohimning mehmonlari haqida xabar bering!

52. O'shanda ular (Ibrohimning) huzuriga kirib: «Salom», deganlarida, (Ibrohim alik olib, ularga bir semiz buzoqni pishirib keltirdi. Lekin mehmonlar taomga qo'l cho'zishmagach), u: «Biz sizlardan qo'rqmoqdamiz (Kimsizlar o'zi)?» dedi.

53. Ular dedilar: «Qo'rqmagin (biz Alloh yuborgan elchi - farishtalarmiz). Biz senga bir bilimdon o'g'il (ya'ni, Ishoq) xushxabarini yetkazurmiz».

54. U dedi: «Menga keksalik yetgan paytida (farzand ko'rishim haqida) xushxabar keltirdingizmi? Endi menga (bu yoshimda) nimaning ham xushxabarini yetkazar edingizlar?»

55. Ular aytdilar: «Biz senga rostdan ham (farzand ko'rishing) xushxabarini keltirdik. Bas, sen noumid kimsalardan bo'lmagin!»

56. U dedi: «Parvardigorining fazlu rahmatidan faqat gumroh kimsalargina noumid bo'lurlar».

57. (So'ngra, ularga qarab yana) dedi: «Ey elchilar, nima yumush bilan keldingiz?»

58. Ular dedilar: «Bizlar bir jinoyatchi qavmga (ya'ni, Lut qavmiga ularni halok qilish uchun yuborilganmiz.

59. Lekin biz Lutning oilasini to'la-to'kis qutqarguvchidirmiz.

60. Faqat uning xotiniga (najot yo'qdir)». (Chunki) Biz (ya'ni, Alloh) uning (azob-uqubatda) qolguvchilardan bo'lishini taqdir qilib qo'yganmiz.

61-62. Endi qachonki Lut oilasiga elchilarimiz kelgach, u (Lut) dedi: «Aniqki, sizlar notanish qavmsiz».

63. Ular dedilar: «Yo'q, (biz Allohning elchi - farishtalarimiz). Biz senga ular (ya'ni, qavming) shak-shubha qilayotgan narsani (ya'ni, Allohning azobini) keltirdik.

64. Biz senga haq azobni keltirdik. Biz, shak-shubhasiz, rostgo'ydirmiz.

65. Endi sen kechaning bir qismi (o'tgach), ahli oilang bilan yo'lga tush va o'zing ularning ortida ketgin. Sizlardan biron kishi atrofga alanglamasin va sizlarga buyurilgan tarafga qarab ketaveringlar».

66. Biz unga (ya'ni, Lutga) tong paytida ana u (kofir qavm)ning dumi qirqilishi – halok bo'lishi haqidagi mana shu farmonni vahiy qildik.

67. (Lutning uyiga chiroyli yigitlar kelgani haqidagi xabarni eshitib) shahar aholisi shod-xurram bo'lgan hollarida keldilar. (Chunki ular bachchabozlik illatiga muhtalo bo'lgan edilar).

68. (Shunda Lut) dedi: «Axir bu (yigitlar) mening mehmonlarim-ku. Meni sharmanda qilmanglar.

69. Allohdan qo'rqinglar! Meni rasvo qilmanglar!»

70. Ular aytdilar: «Biz seni barcha olam (odamlarini himoya qilish)dan qaytarmaganmidik?!»

I z o h . Rivoyat qilishlaricha, Lut alayhis-salom doimo qishloqlariga kelgan musofirlarni ularga zo'rlik qilmoqchi bo'lgan kofirlarning axloqsiz xatti-harakatlaridan himoya qilur ekanlar. Shunda u kofirlar Lutga: «Agar yana begonlarni bizdan himoya qilsang, seni qishlog'imizdan quvib chiqaramiz», deb do'q urgan ekanlar.

71. U (Lut) dedi: «Agar (shu ishni) qilguvchi bo'lsangizlar, ana (qishlog'imizdagi) qizlarim (turishibdi, o'sha qizlarni nikohlaringizga olaveringlar)».

72-73. (Ey Muhammad), hayotingizga qasamki, ular o'z mastliklarida tentirab yurgan hollarida, (to'satdan) tong paytida ularni dahshatli qichqiriq tutdi.

74. Biz u shaharni ostin-ustun qilib yubordik va ularning ustiga sopoldan bo'lgan tosh yog'dirdik.

75. Albatta, bu (hodisa)da farosatli kishilar uchun oyat-ibratlar bordir.

76. Darvoqe, u (shahar) doimiy yo'l ustidadir (ya'ni, uning nima sababdan Tangrining g'azabiga duchor bo'lib vayron qilingani haqida tafakkur kilmaydilarmi?!)

77. Albatta, bunda mo'minlar uchun oyat-ibrat bordir.

78. Shubhasiz, daraxtzor egalari (ya'ni, Shu'ayb payg'ambarning qavmi zolim (kofir) bo'lganlari aniqdir.

79. Bas, Biz ulardan intiqom oldik. Darvoqe, ularning (ya'ni, Lut qavmining shahri va Shu'ayb qavmining shahri) ikkisi ham ochiq yo'l ustidadir. (Ya'ni, ularni ko'rib ibrat olmaysizlarmi?)

80. Aniqki, Hijr (vodiy) egalari (Samud oilasi) ham payg'ambarlarni (ya'ni, Solih alayhis-salomni) yolg'onchi qilgandirlar.

81. Biz ularga O'z oyat-mo''jizalarimizni ato etgan edik, ular bu oyatlardan yuz

o'giruvchi bo'ldilar.

82-83. (Shundan so'ng) ular tinch-omonlikda (go'yo hech qachon o'lmaydigandek) tog'laridan uylar yo'nib yurganlarida, ularni tong chog'ida dahshatli qichqiriq tutdi.

84. So'ngra ularga qilgan narsalari (ya'ni, tosh qal'alari) biron foyda bermadi.

85. Biz osmonlar va yerni hamda ularning o'rtasidagi narsalarni faqat haq qonun-qoida bilan yaratdik. Soat — qiyomat ham, shak-shubhasiz, kelguvchidir. Bas (shunday ekan, ey Muhammad, siz johil — kimsalarning yetkazayotgan ozor-aziyatlariga sabr-toqat qiling va ulardan) chiroyli yuz o'girish bilan yuz o'giring!

I z o h. Bu oyatni shunday tushunmoq lozimdir. Bu olamdagi biron narsa tasodifiy emas, balki yeru osmondagi har bir zarra yetuk hikmat va aniq o'lchov bilan yaratilgandir va hamma mavjudot bir-biri bilan uzviy bog'liqdir. Qilinadigan yaxshi-yomon amallar ham aniq qonun-qoida asosida O'z mukofot va jazosini olur.

Bu dunyo hayoti avvalidan oxirigacha birgina soatdir. Shu soat bitgach, qiyomat boshlanur va o'sha soatning har bir daqiqa, soniyasida qilingan ish — amallar hisob-kitob qilinur. Bas, shunday bo'lgach, johillardai yuz o'girib, bu qisqa umrning har bir soniyasini dunyoda ham, oxiratda ham foyda beradigan amallarni qilishga sarflamoq lozimdir.

86. Albatta, Parvardigoringizning O'zigina yaratguvchi, bilguvchidir.

87. Darhaqiqat, Biz sizga yetti takrorlanuvchini (ya'ni, yetti oyatdan iborat bo'lgan, har bir rakaat namozda takrorlanadigan «Fotiha» surasini) va Ulug' Qur'onni ato etdik.

88. Siz ko'zlaringizni Biz u (kofirlardan ayrim) toifalarni bahramand qilgan narsalarga (ya'ni, ularning molu davlat, sha'nu shavkatlariga) tikmang! Ularning (iymonsizliklari) ustida g'amgin ham bo'lmang! Mo'minlar uchun qanotingizni past tuting (ya'ni mudom kamtar-tavozu'li bo'ling!)

89. Va (iymonsiz kimsalarga ayting: «Albatta men (sizlarga Allohning azobi tushishidan) ochiq-oshkor ogohlantirguvchiman».

90-91. Xuddi Qur'onni bo'lak-bo'lak qilib olgan kimsalarga (ya'ni, Qur'onning ayrim oyatlari o'zlarining istak-xohishlariga to'g'ri kelib qolsa, unga iymon keltirib, ayrim oyatlarini esa havo'i xohishlariga to'g'ri kelmagani uchun inkor etadigan yahudiy va nasroniylarga ilgari Tavrot va Injil kitoblarini) nozil qilganimiz kabi (sizga ham ushbu Qur'onni nozil qildik).

92-93. Parvardigoringiz nomiga qasamki, albatta ularning barchasidan qilib o'tgan ish amallari haqida so'raymiz.

94. Bas, siz o'zingizga buyurilgan ishni (ya'ni, Hak dinga da'vat qilishni) yuzaga

chiqaring va mushriklardan yuz o'giring!

95. Albatta, Biz O'zimiz — sizni masxara qilguvchilarni (halok etish uchun) kifoya qilurmiz.

96. Ular Allohga yana boshqa «iloh»larni (sherik) qilurlar. Bas, yaqinda (qiyomat kunida bu qilmishlarining oqibatini) bilib olurlar.

97. Shak-shubhasiz, Biz ular (sizni masxara qilib) aytayotgan so'zlardan dilingiz siqilishini bilurmiz.

98. Bas, siz Parvardigoringizga hamd aytish bilan (U zotni «sherik»lardan) poklang va sajda qilguvchilardan bo'ling (shunda Alloh dilingizdagi g'am-alamni ketkazur!)

99. (Shuningdek), to sizga aniq-narsa (ya'ni, o'lim soati) kelgunicha Parvardigoringizga ibodat qiling!

NAHL SURASI

Bu sura Makkada nozil qilingan bo'lib, bir yuz yigirma sakkiz oyatdir. U qiyomat soati yaqinlashib qolgani haqida xabar berish bilan boshlanadi. So'ngra Tangri taolo o'zining yakka-yolg'iz ekani, yerdagi jonli-jonsiz butlar Unga sherik bo'lolmasliklari xususida ogohlantiradi va yeru osmonlar, dengizlar, tog'lar, vodiylar va vohalar, osmondan tushib yerni ko'kartirayotgan yomg'ir, yerdan unib chiqib, osmonga intilayotgan nabotot, dengizlarda suzib borayotgan kemalar, kechalarda yo'lovchi musofirlar uchun mayoq bo'lgan yulduzlar va xususan bir tomchi suvdan yaralib butun borliqdan aziz va mukarram bo'lgan inson — ularning barchasi bir dono va bilimdon Yaratguvchi Zot borligiga dalolat qilib turishi to'g'risida uqtiriladi. So'ngra Alloh taolo ato etgan behisob ne'matlarning shukrini ado qilish lozimligi, kufroni ne'mat qilgan ko'rnamak kimsalarning oqibati halokat ekanligini bayon qiluvchi oyatlar keltiriladi. Sura nihoyasida payg'ambar alayhis-salom va u kishining ummatlariga Allohning diniga ilmu hikmat va chiroyli pand-nasihat qilish bilan da'vat etish hamda bu da'vat yo'lida chekiladigan jabru jafolarga sabr-toqat qilish amr etiladi. Tangri taoloning ojiz va mo'jiz maxluqi bo'lmish asalari xususida, uning ibratli hayot tarzi haqida hikoya qiladigan oyatlar o'rin olgani uchun u «Nahl» — «Asalari» surasi deb atalgandir.

Mehribon va rahmli Alloh nomi bilan (boshlayman).

1. Allohning farmoni (ya'ni qiyomat) kelib qoldi. Bas, sizlar (ey mushriklar), uni shoshtirmay qo'ya qolinglar. (Alloh) ularning shirkalaridan pok va yuksakdir.

I z o h . Mazkur oyat Makka mushriklari payg'ambar alayhis-salomni masxara qilishib: «Ey Muhammad, sen bizlarni qo'rqitayotgan qiyomat rost bo'lsa, kelsin-chi, ko'raylik», deganlarida nozil bo'lgan.

2. (Alloh) O'z amri-irodasi bilan O'zi xohlagan bandalariga Farishtalarni (shunday) vahiy bilan tushirur: («Ey payg'ambarlarim, insonlarni)

ogohlantiringlarki, hech qanday iloh yo'q, faqat Men O'zingina bordirman. Bas, (barchalaringiz) Mendangina qo'rqingiz!»

3. U osmonlar va yerni haq (qonun) bilan yaratdi. U (mushriklarning) shirkalaridan yuksakdir.

4. U insonni nutfadan – bir tomchi suvdan yaratgan edi. Banogoh (inson) ochiqdan-ochiq raqibga aylanib oldi.

I z o h . Bu oyatda qayta tirilish haq ekanligi ochiq mantiq bilan isbotlanmoqda — ya'ni, bir tomchi suvdan shunday go'zal xilqatli insonni yaratishga qodir bo'lgan Alloh taolo uning jonsiz jasadiga qaytadan jon ato etishga qodir emasmi?! Inson esa o'zining nimadan yaratilganini unutib Yaratganga qarshi xusumat qilib yuribdi.

5. U zot yana sizlar uchun issiq kiyim va (turli) manfaatlar bo'lsin, deb chorva mollarini ham yaratdiki, sizlarning taom-ozuqalaringiz ulardan bo'lur.

6. Yana sizlar uchun ular kechqurun o'tloqdan qaytayotgan va tongda o'tloqqa ketayotgan paytida bir chiroy - fayz bo'lur.

7. Shuningdek, ular sizlar jonlaringizni qiynab, zo'r-bazo'r (mashaqqat bilan) yetadigan yurtlarga yuklaringizni eltib berur. Albatta, Parvardigoringiz mehribon va rahmlidir.

8. U zot yana sizlar minishingiz uchun ziynat qilib otlar, xachirlar va eshaklarni (yaratdi). Yana sizlar (hali) bilmaydigan narsalarni ham yaratur.

I z o h . Bizga zamondosh mufasssirlar ushbu oyatdagi: «... sizlar bilmaydigap narsalarni ham yaratur» jumlasini Qur'on nozil bo'lgan davrda mavjud bo'lmay, keyin ilm-fan taraqqiy etishi bilan kashf qilingan sayyora — mashina, qator — poezd, tayyora — samolyot va boshqa bizlar ham bilmaydigan, bundan keyin kashf qilinadigan naqliyot — transport vositalari, deb tafsir qiladilar.

9. To'g'ri yo'lga (hidoyat qilish) yolg'iz Alloh izmidadir, (Zotan, yo'llar) orasida egrisi ham bordir. Agar (Alloh) xohlaganida sizlarning barchangizni (To'g'ri yo'lga) hidoyat qilgan bo'lur edi. (Lekin U zot sizlarga qaysi yo'l to'g'ri va qaysi yo'llar egri ekanini ko'rsatib, qay bir yo'lni tanlash ixtiyorini o'zlaringizga qo'yib berdi va aql-idrok bilan To'g'ri yo'lni tanlab olgan baxtli bandalarini O'z xohish-irodasi bilan O'sha Haq yo'lga hidoyat etishni va'da qildi, egri yo'llarni tanlagan kimsalar esa har ikki dunyoda baxtsiz bo'lib, o'zlariga ziyon qilishlari to'g'risida xabar berdi).

10. U osmondan sizlar uchun ichimlik bo'lgan suvni yog'dirgan zotdir. Sizlar (hayvonlaringizni) boqadigan dov-daraxtlar (o't-o'lanlar) ham o'sha suvdan (ichar).

11. U zot sizlar uchun o'sha (suv) yordamida (turli) ekinlarni, zaytun, xurmo, uzum va barcha mevalarni undirib-o'stirur. Albatta, bu narsada (ya'ni, bir xil suv yordamida rangu ro'yi, ta'mu lazzati boshqa-boshqa bo'lgan meva-

chevalarning unib-o'sishida) tafakkur qiladigan qavm uchun oyat-ibrat bordir.

12. U zot sizlar (bekamu ko'st hayot kechirishingiz uchun) kecha va kunduzni, quyosh va oyni (bir tartibga solib) bo'ysundirib qo'ydi. (Barcha) yulduz — sayyoralar ham Uning amriga bo'yinsundirilgandir. Albatta, bu narsada aql yurgizadigan qavm uchun oyat-ibratlar bordir.

13. Yana U zot sizlar uchun yerda yaratib qo'ygan rango-rang narsalarni (ya'ni, hayvonot va nabotot olamini, yer osti va yer usti boyliklarini ham sizlarga bo'yinsundirdi). Albatta, bu narsada ibrat-eslatma oladigan qavm uchun oyat-ibrat bordir.

14. U sizlar yangi go'sht (ya'ni, baliq go'shti) yeyishlaringiz va taqadigan taqinchoqlar chiqarib olishlaringiz uchun (sizlarga) dengizni ham bo'yinsundirib qo'ygan zotdir, Siz unda (suvni) yorib ketayotgan kemalarni ko'rursiz. U zotning fazlu marhamatidan (rizqu ro'z) istashlaringiz va (bergan ne'matlariga) shukr qilishingiz uchun (sizlarga dengizlarni bo'yinsundirib qo'ydi).

15. U zot Yer sizlarni tebratmasligi uchun unda tog'larni barpo qildi, (o'zlaringiz uchun ichimlik bo'lishi hamda ekin-tikinlaringizni sug'orishingiz uchun) daryolarni (oqizib qo'ydi) va (ko'zlagan manzillaringizga borishda) adashmasliklaringiz uchun yo'llarni paydo qildi.

16. Va (u yo'llarga) belgilar (qilib qo'ydi. Kechalarda esa kishilar) yulduzlar bilan yo'l topurlar.

17. (Ey mushriklar), axir (barcha mavjudotni) yaratguvchi zot — Alloh bilan (hech narsa) yarata olmaydigan (butlaringiz) barobarmi?! O'ylamaysizlarmi?!

18. Agar Allohning ne'matlarini sanasangizlar, sanog'iga yeta olmaysizlar. Albatta, Alloh mag'firatli, mehribondir.

19. Alloh yashirgan narsalaringizni ham, oshkor qilgan narsalaringizni ham bilur.

20. (Mushriklarning) Allohni qo'yib, iltijo qilayotgan butlari biron narsani yaratguvchi emasdir, balki o'zlari yaralguvchidirlar.

21. (Ular) jonsiz o'liklardir. Va ular (o'zlariga sig'inayotgan mushriklarning) qachon qayta tirilishlarini ham seza olmaydilar.

22. Tangringiz yagona tangridir. Bas, oxiratga iymon keltirmaydigan kimsalarning ko'ngillari (Allohning yakka-yagona ekanligini) inkor qilur, (ularning) o'zlari mutakabbir kimsalardir.

23. Shak-shubha yo'qki, Alloh ularning yashirgan narsalarini ham, oshkor qilgan narsalarini ham bilur. Albatta, U zot mutakabbir kimsalarni sevmay.

24. Qachon ularga: «Parvardigoringiz Muhammad alayhis-salomga) qanday narsa nozil qildi?» — deyilsa, ular (masxara qilishib): «Avval o'tganlarning afsonalarini», deydilar.

25. Ular (bu yolg'on so'zlarni, boshqa odamlarni yo'ldan ozdirish uchun va oqibatda) qiyomat kunida, o'zlarining barcha gunohlariga hamda o'zlari jaholat bilan yo'ldan ozdirgan kimsalarning gunohlaridan ham (bir qismiga) javobgar bo'lish uchun (aytgandirlar). Ogoh bo'lingiz, ular juda yomon yukni (ya'ni, gunohlarni) orqalib olibdilar.

26. Ulardan avvalgi (kofir) kimsalar ham (o'z payg'ambarlariga mana shunga o'xshash) makr-hiylalar qilgan edilar. Shunda Alloh ular (qurgan makr-hiyla) binolarini tag-tugi bilan yemirib tashladi, bas, ular (to'qib olgan yolg'on bino-tuzumlari)ning tomi o'zlarining ustiga quladi va ularga o'zlari sezmagan — kutmagan tarafdin azob-halokat keldi.

27. Keyin — qiyomat kunida (Alloh) ularni yana rasvo qilur va aytur: «Mening «sherik»larim qaerda qolishdi?! (Axir) sizlar (Mening payg'ambarlarim bilan o'shalar to'g'risida) talashib-tortishar edinglar-ku?!» (Shunda) ilm berilgan zotlar (ya'ni payg'ambarlar va ulamolar) derlar: «Darhaqiqat, bugun butun rasvolik va azob-uqubat qofirlar ustiga tushar».

28. Ular (kufr yo'lini tanlashlari sababli) o'z jonlariga jabr qilgan hollarida (o'lim) farishtalari ularning jonlarini olurlar. Shunda ular (taqdirga) tan berishib — (bo'yinlarini qisishib): «Bizlar biron yomonlik — gunoh qilgan emasmiz» (derlar). Yo'q! Shak-shubhasiz, Alloh qilgan amallaringizni bilguvchidir.

29. Endi o'zlaringiz mangu qoladigan jahannam darvozalaridan kiringiz! Mutakabbir kimsalarning borar joylari naqadar yomon!

30. Taqvodor bo'lgan zotlarga: «Parvardigoringiz (O'z payg'ambariga) qanday narsani nozil qildi?» deyilganida, ular: «Yaxshilikni», derlar. Chiroyli amal qilgan zotlar uchun bu dunyoda ham chiroyli mukofotlar bo'lur. Lekin shak-shubha yo'qki, oxirat diyori yanada yaxshiroqdir. Taqvodor zotlarning turar joylari naqadar yaxshi!

31. Ular ostidan daryolar oqib turadigan mangu jannatlarga kirurlar. Ular uchun u joyda xohlagan narsalari bo'lur. Alloh taqvodor zotlarni mana shunday mukofotlar.

32. Ular (shirk va isyondan) pok bo'lgan hollarida, farishtalar ularning jonlarini olar ekanlar: «Sizlarga tinchlik-omonlik bo'lgay. (Endi) qilib o'tgan amallaringiz sababli jannatga kiringiz», derlar.

33. (Kofirlar esa) faqat o'zlariga (o'lim) farishtalari kelishini yoki Parvardigoringizning amri — azobi kelishini kutarlar. Ulardan avval o'tgan (kofir) kimsalar ham mana shunday qilgan edilar (ya'ni, o'zlariga kelgan payg'ambarlarni yolg'onchi qilishib, halokatga duchor bo'lgan edilar). Ularga

Alloh jabr qilgani yo'q, balki ular (o'zlari) o'z jonlariga jabr qilguvchi bo'ldilar.

34. Bas, qilgan yomonliklari (ularning) o'zlariga yetdi va kulib-masxara qilgan narsalari o'zlarini tutdi.

35. Mushrik bo'lgan kimsalar: «Agar Alloh xohlaganida, biz (ham), ota-bobolarimiz (ham) undan o'zga biron narsaga ibodat qilmagan, va Uning (hukmisiz) biron narsani harom qilmagan bo'lur edik», dedilar. Ulardan avval o'tgan (kofir) kimsalar ham mana shunday qilgan edilar (ya'ni, o'z ixtiyorlari bilan kufr yo'lini tanlab, so'ngra: «Bizning kofirligimizga Allohning O'zi sabab», deb Alloh taolo sha'niga tuhmat qilgan edilar). Payg'ambarlar zimmasida (odamlarni majburan dinga kirgizish emas, balki) faqat (Alloh nozil qilgan vahiy) ochiq-oydin yetkazish bordir.

36. Aniqki, Biz har bir ummatga: «Allohgga ibodat qilinglar va shaytondan yiroq bo'linglar», (degan vahiy bilan) bir payg'ambar yuborganmiz. Shunda ular (o'sha ummatlar) orasida Alloh hidoyat qilgan zotlar ham shuningdek, cheklariga yo'ldan ozishlik tushgan kimsalar ham bo'lgan. Bas, Yer yuzida sayru sayohat qilib, (O'z payg'ambarlarini) yolg'onchi qilgan kimsalarning oqibatlari qanday bo'lganini ko'ringlar.

37. (Ey Muhammad), agar siz u (mushrik)larning xidoyat topishlariga tashna bo'lsangiz-da bilingki, Alloh O'zi yo'ldan ozdiradigan kimsalarni hargiz hidoyat qilmas va ular uchun biron madadkor ham bo'lmas.

38. Ular jon-jahdlari bilan:«Alloh o'lgan kishilarni qayta tiriltirmaydi», deb Alloh nomiga qasam ichdilar. Yo'q! (Albatta tiriltirur!) Bu — U zotning haq va'dasidir. Lekin odamlarning ko'plari (bu olam imtihon olami ekanini, asl-abadiy hayot qayta tirilgandan keyin bo'lishini) bilmaydilar.

39. Ularga o'zlari ixtilof qilayotgan narsalarini bayon qilib (ko'rsatib) berish uchun hamda kofir bo'lgan kimsalar o'zlarining yolg'onchi ekanliklarini bilishlari uchun ham (albatta Alloh barcha xaloyiqni qayta tiriltirur).

40. Biz biron narsani iroda qilsak, unga aytadigan so'zimiz «Bo'l», demoqlikdir. Bas, o'sha narsa bo'lur.

41. Zulmu qiynoqlarga duchor bo'lganlaridan so'ng, Alloh yo'lida hijrat qilgan zotlarni albatta bu dunyoda ham go'zal (go'shalarga) joylashtirurmiz. Endi oxirat ajri — mukofoti yanada kattaroq ekanini (odamlar) bilsalar edi!

42. Ular (mushriklar yetkazgan ozor-aziyatlarga) sabr-toqat qilgan va yolg'iz Parvardigorgagina suyangan zotlardir.

43. (Ey Muhammad), Biz sizdan (ya'ni, sizni payg'ambar qilib yuborishimizdan) ilgari ham (farishtalarni emas, balki) faqat (siz kabi kishilarni — insonlarnigina O'zimiz tushirgan vahiy bilan (payg'ambar qilib) yuborganmiz. (Ey mushriklar), agar (bu haqda) bilmaydigan bo'lsangizlar, ahli ilmlaridan (ya'ni, Tavrot va Injilni biladigan kishilardan) so'ranglar!

I z o h . Bu oyat Makka mushriklari Muhammad alayhis-salomning payg'ambar ekanliklarini inkor qilishib: «Alloh odamzodni O'zining elchisi qilib yubormaydi. Agar farishta kelib, Men Allohning elchisiman, deganida, iymon keltirgan bo'lur edik», deganlarida nozil bo'lgan.

44. (Biz avvalgi payg'ambarlarni) ochiq hujjatlar va kitoblar bilan (yuborganmiz). Sizga esa odamlarga nozil qilgan narsalarni (ya'ni, shariat ahkomlarini) bayon qilib berishingiz uchun va shoyad tafakkur qilsalar, deb bu eslatmani — Qur'onni nozil qildik.

45. (Muhammad alayhis-salomni qatl etish uchun) eng yomon makru hiylalarni qilgan kimsalar o'zlarini yer yutishidan yoki (ularga) sezmagan-kutmagan taraflaridan (Allohning) azobi kelib qolishidan xotirjam bo'ldilarmi?!

46. Yoki safar-sayohatlarda yurgan chog'larida ularni (balo-ofatlar) ushlab, hech qayoqqa qochib qutulolmay qolishlaridan (qo'rqmadilarmi)?

47. Yoki (qilgan makr-hiylalarining oqibatidan o'zlari) qo'rqib-pusib yurgan paytlarida, ularni (Allohning balosi) ushlab qolishidan (qo'rqmadilarmi)?! Darhaqiqat, Parvardigoringiz mehribon va rahmlidir.

48. Axir ular Alloh yaratgan barcha narsalarning soyalari o'ngu so'llariga, Allohga sajda qilgan holda egilayotganini - ular (barchasi Allohga) bo'yinsunuvchi ekanliklarini ko'rmadilarmi?!

49. Osmonlar va yerdagi barcha jonivorlar va farishtalar ham kibr-havo qilmagan hollarida yolg'iz Allohga sajda qilurlar.

I z o h . Yuqoridagi ikki oyat sajda oyatlaridir. Bu Qur'ondagi sajda oyatlarining A'rof surasidagi 205-oyat va Ra'd surasidagi 15-oyatlaridan keyingi uchinchisidir.

50. Ular ustilaridagi (ularni kuzatib turgan) Parvardigorlaridan qo'rqurlar va faqat o'zlariga amr etilgan ishlarnigina qilurlar.

51. Alloh: «Ikki xudoga bandalik qilmanglar! Faqat birgina iloh bordir, xolos. Bas, Mendangina qo'rqingiz!» dedi.

52. Osmonlardagi va yerdagi barcha narsalar Uning mulkidir. Toat-ibodat mudom yolg'iz Unga (bo'lmog'i lozimdir). Allohdan o'zgalardan (ya'ni, jonsiz butlardan yoki o'zlarinigizga o'xshagan odamlardan) qo'rqurmisizlar?!

53. Sizlarga berilgan barcha noz-ne'matlar yolg'iz Alloh dandir. Shuningdek, qachon sizlarga (biron) balo-musibat yetsa ham faqat Ungagina iltijo qilursizlar.

54-55. So'ng, U zot sizlardan baloni aritganida esa, banogoh sizlarning orangizdan bir to'da chiqib, Biz ularga ato etgan narsalarga kufroni ne'mat qilishib, Parvardigorlariga shirk keltirurlar. Bas, (ey mushriklar, to'rt kunlik

dunyoda Biz bergan ne'matlardan) foydalanib qolinglar. Yaqinda, (ya'ni, qiyomat kunida bu shirkclaringizning oqibatini) bilursizlar.

56. Ular Biz rizq qilib bergan narsalardan o'zlari bilmaydigan (ya'ni, johilliklari, bilimsizliklari sababli xudo deb o'ylagan) butlari uchun nasiba ajraturlar. (Ey mushriklar), Alloh nomiga qasamki, albatta sizlar o'zlaringiz to'qib-bichib olgan butlaringiz to'g'risida (qiyomat kunida) mas'ul bo'lursizlar.

57. Ular: («Farishtalar Allohning qizlari», deyishib), u «qizlar»ni Allohniki qilishadi – U zot (bu bo'htondan) pokdir — o'zlarining ko'ngillari tusagan narsani (ya'ni o'g'illarni) esa o'zlariniki qilib olishdi).

58. Qachon birovlariga qiz (ko'rgani haqida) xushxabar berilsa, g'azabga to'lib, yuzlari qorayib ketar.

59. Va u (qizni) xo'rlagan holida olib qolish yoki (tiriklay) tuproqqa qorish (to'g'risida o'y surib), o'ziga xushxabar berilgan narsaning (ya'ni, qiz ko'rishning) "yomon"ligidan (nomus qilib) odamlardan yashirinib olur. Ogoh bulingizkim, ular (bu qilmishlari bilan) eng yomon (ya'ni, nohaq) xukm chiqarurlar.

I z o h. Islom dini kelishidan ilgari arablarda vahshiy bir odat bor edi, ular qiz farzand ko'rishni o'zlari uchun or deb bilishar va ko'plari qizlarini tiriklay yerga ko'mib yuborar edilar. Bunga sabab dinsiz iymonsiz kimsalarning jaholat va kibr-havolari bo'lib, ayrim tarixchi ulamolar bu razolatni bir voqeaga bog'laydilar: uzoq o'tmishda butun arab jazirasi No'mon ismli podshoh qo'l ostida bo'lib, barcha qavm qabilalar unga boj to'lar ekanlar. Bir yili qabilalardai biri zimmalardagi soliqni to'lashdan bosh tortishganida, podshoh askarlari bostirib kelishib, u qabilaning hamma xotin-xalaj, o'g'il-qizlarini asir qilib olib ketishgan va ularni o'z qabilalariga qaytarish uchun boj to'lanishini shart qilishgan ekan. Bu talab bajarilguncha oradan o'tgan fursat ichida qabila boshlig'ining qizi bilan podshohning o'g'li bir-birlariga ko'ngil qo'yib qolishgan ekan. Shuning uchun qiz boshqalar safida o'z yurtiga qaytib ketishdan bosh tortadi. Hech qanday do'q-po'pisa va yalinib-yolvorishlar kor qilmagach, qizning otasi — qabila boshlig'i, dushmaniga ko'ngil qo'yib, o'zini sharmanda qilgan qizidan nihoyat darajada g'azablanib, bundan keyin qiz ko'rsa, albatta tiriklay yerga ko'mishga qasam ichadi. Shunday qilib, bu qabih odat avloddan-avlodga o'tib, tarqab kelaveradi va qachonki Islom dini vujudga kelgach, Qur'on bu yaramas odatni man' etadi.

60. Oxiratga imon keltirmaydigan kimsalar eng yomon sifat egalaridir. Alloh esa eng yuksak xislatlar sohibidir. U qudrat va hikmat egasi bo'lgan zotdir.

61. Agar Alloh odamlarni (ular qilgan har qanday) zulm-zo'ravonliklari bilan ushlaganida (azoblaganida) Yer yuzida biron jonivorni qo'ymagan bo'lur edi. Lekin U zot ularni ma'lum muddatgacha qo'yib qo'yar. Bas, qachon ularning ajallari yetib kelganida esa uni biron soat ketga ham sura olmaydilar, muqaddam ham qila olmaydilar.

62. Ular o'zlari yomon ko'radigan narsalarni (ya'ni, qiz bolalarni) Allohniki deyishib, yana (ularning) tillari o'zlari uchun chiroyli mukofot — jannat bo'lishi

haqida yolg'on so'zlarni so'zlaydi. Shak-shubha yo'qki, ular do'zax egalaridir va albatta ular (do'zaxga) birinchilar (qatorida tashlanurlar).

63. (Ey Muhammad), Alloh nomiga qasamki, darhaqiqat, Biz sizdan ilgari o'tgan ummatlarga ham payg'ambarlar yuborganimizda, shayton ularga ham o'zlarining (qabih) amallarini chiroyli qilib ko'rsatgan edi. Chunki u bugun (bu dunyoda) ularning «do'sti»dir. (Oxiratda esa) ular uchun alamli azob bordir.

64. Biz sizga iymon keltirgan qavm uchun hidoyat va rahmat bo'lgan bu Kitob — Qur'onni faqat ularga o'zlari ixtilof etayotgan narsalarni bayon qilib berishingiz uchungina nozil qildik.

65. Alloh osmondan suv (yomg'ir) yog'dirib, uning yordamida o'lik yerni tiriltirdi. Albatta, bu ishda (va'z nasihatga) quloq tutadigan qavm uchun oyat-ibrat bordir.

66. Darvoqe, sizlar uchun chorva hayvonlarida ham bir ibrat bordir. Biz sizlarni ularning qorinlaridagi najosat va qon oralaridan ichuvchilar uchun o'timli ta'mli bo'lib chiqqan narsa – toza sut bilan sug'orurmiz.

67. Sizlar mast qilguvchi (aroqni) ham, go'zal — halol rizq(ning o'zini) ham xurmo va uzumlarning mevalaridan olursizlar. Albatta, bunda ham aql yuritadigan qavm uchun oyat-ibrat bordir.

I z o h. Ushbu sura nozil qilingan paytda hali aroq harom qilinmagan edi. Chunki aroq Madinada nozil bo'lgan «Moida» surasining 90-oyatida harom qilingan, bu sura esa hijratdan ilgari Makkada nozil bo'lgan edi.

68. (Ey Muhammad), Parvardigoringiz asalariga vahiy — amr qildi: «Tog'larga, daraxtlarga va (odamlar) quradigan inlarga uya solgin.

69. So'ngra turli mevalardan yeb, Parvardigoring (sen uchun) oson-qulay qilib qo'ygan yo'llardan yurgin!» Uning qornidan odamlar uchun shifo bo'lgan alvon rangli ichimlik – asal chiqur. Albatta, bu ishda tafakkur qiladigan qavm uchun oyat-ibrat bordir.

70. Sizlarni Alloh yaratgandir. So'ngra joningizni ham Uning O'zi olur. Sizlarning orangizda (yoshlikdagi go'zal-totli hayotdan keksalik paytidagi) eng tuban kun ko'rishga (ya'ni, o'z-o'zini boshqara olmaydigan holatga) qaytarilib, ilgari bilgan narsalarining barchasini unutib yuboradigan kishilar ham bordir. Albatta, Alloh bilguvchi va qudratlidir.

71. Alloh ayrimlaringizdan ayrimlaringizni rizqda ustun qilib qo'ydi. Bas, bu (rizqda) ustun qilingan kishilar o'zlarining rizqlarini qo'l ostidagi qullariga qaytarib (boy-kambag'allikda) barchalari barobar bo'lib olmaydilar-ku! (Shunday bo'lgach, qandoq qilib barchaga rizqu ro'z ato etguvchi Tangri taologa qo'lidan hech ish kelmaydigan butlarni barobar qiladilar?!) Allohning ne'matini inkor qilurlarmi?! (Ya'ni, Yaratganning O'zi ato etgan rizqu ro'zni inkor qilishib, bu ne'matlarni o'sha jonsiz butlar bergan, deb o'ylaydilararmi?!).

72. Alloh sizlar uchun o'zlaringizdan juftlar yaratib, juftlaringizdan sizlar uchun bolalar, nabiralar paydo qildi va sizlarni halol-pok rizqlardan bahramand etdi. Bas, ular botil butlarga iymon keltirib, Allohning ne'matiga kofir bo'lurlarmi?!

73. Va Allohni qo'yib, ular uchun osmonlar va yerdan biron narsani rizq qilib bera olmaydigan, hech narsaga qodir bo'lmaydigan butlarga ibodat qilurlarmi?!

74. Bas, Allohning o'xshashini qidirmanglar! (U zotning misli — o'xshashi yo'qdir.) Albatta Alloh (barcha narsani) bilur, sizlar (hech narsani) bilmassiz.

75. Alloh bundoq bir misol keltirur: hech narsaga kuchi yetmaydigan egalik (birovga qaram) qul bilan Biz O'z tarafimizdan chiroyli mo'l rizq berib, o'sha rizqdan yashirin yo oshkora infoq-ehson qilayotgan (erkin) bir kishi barobar bo'lurmi? (Bas, nega mushriklar qulga o'xshagan jonsiz butlarni butun koinotning egasi bo'lgan va uni O'zi xohlaganidek tasarruf qiladigan Alloh taologa teng sherik deb biladilar?!) Hamdu sano Allohnikidir (ya'ni, O'sha zotgina hamdu sanoga va ma'budlikka loyiqdir). Lekin ularning ko'plari (buni) bilmaydilar.

76. Alloh yana ikki kishi haqida misol keltirur: ulardan biri hech narsaga kuchi yetmaydigan gung – soqovdir. U egasiga ortiqcha yuk bo'lib (egasi) qaerga jo'natsa, biron yaxshilik-foйда keltirmaydi. O'sha kimsa bilan o'zi To'g'ri yo'lda bo'lgan holda, (o'zgalarni ham) adolat – haqiqatga buyuradigan kishi barobar bo'lurmi?! (Hech qachon barobar bo'lmas. U holda nega mushriklar gung-soqov butlarni butun olamni To'g'ri yo'lga yurishga buyuradigan Alloh taologa teng — sherik deb biladilar?!)

77. Osmonlar va yerdagi g'ayb — sirlarni (bilish) Allohga xosdir. Soat — qiyomat amri (ya'ni, qiyomatning qoyim bo'lishi) ko'z ochib yumguncha yo undan-da tezdir. Darhaqiqat, Alloh hamma narsaga qodirdir.

78. Alloh sizlarni onalaringiz qornidan biron narsa bilmagan holingizda chiqardi va shukr qilishingiz uchun sizlarga kuloq, ko'zlar va dillarni berdi.

79. Osmoni falakda (uchish uchun) bo'yinsundirilgan qushlarga boqmaydilarmi?! Ularni yolg'iz Alloh ushlab turibdi-ku! Albatta, bu ishda iymon keltiradigan qavm uchun oyat-ibratlar bordir.

80. Alloh sizlar uchun uylaringizni oromgoh qildi va sizlar uchun chorva hayvonlarining terilaridan ko'chadigan kunlaringizda va qo'nadigan kunlaringizda yengil ko'tarib keta oladigan uy-o'tovlar (bunyod) etdi hamda (qo'ylarning) junlaridan, (tuyalarning) yunglaridan va (echkilarning) tivitlaridan ma'lum bir vaqtga qadar foydalaniladigan jihoz va matolar (yaratdi).

81. Alloh sizlar uchun O'zi yaratgan narsalardan soya-salqin joylar (bunyod) etdi va sizlar uchun tog'lardan g'or-boshpanalar qildi hamda sizlar uchun issiq (sovuq)dan asraydigan kiyimlar va sizlarni (dushmanning) ziyon yetkazishidan

saqlaydigan sovutlar (yaratdi). U zot shoyad musulmon bo'larsizlar, deb sizlarga O'z ne'matini mana shunday komil qilib berur.

82. (Ey Muhammad), agar endi ham ular (sizdan) yuz o'girsalar, u holda sizning zimmangizda faqat (haqiqatni mana shunday) ochiq-oydin qilib yetkazish bor, xolos.

83. Ular Allohning ne'matini tanirlar va keyin uni inkor qilurlar. Ularning ko'plari kofirlardir (ya'ni, Hech qachon Allohga iymon keltirmaydilar).

84. (Qiyomat) kuni har bir ummatdan bir guvohni (ya'ni, o'sha ummatning payg'ambarini) keltirib qo'yurmiz. So'ngra (endi) kofir bo'lgan kimsalarga (tavba-tazarru qilish uchun) izn berilmas hamda ulardan (Alloh rozi bo'ladigan amallarga) qaytish ham talab qilinmas.

85. Zolim (kofir) bo'lgan kimsalar azobni ko'rgan vaqtlarida (ya'ni, qiyomat kunida) ulardan (u azob) yengillatilmas va ularga muhlat ham berilmas (ya'ni, barcha yaxshi amallarni hayot vaqtlarida O'z ixtiyorlari bilan qilgan kishilargina savob olurlar).

86. (U kunda) mushrik bo'lgan kimsalar o'zlarining butlarini ko'rgan vaqtlarida: «Parvardigoro, bizlar Seni qo'yib, anavi butlarimizga iltijo qilar edik», deganlarida, u (butlar bunga javoban): «Sizlar, shak-shubhasiz, yolg'onchidirsizlar», deb gap qotarlar.

87. Ular u Kunda yolg'iz Allohga bo'yinsunurlar, o'zlari to'qib olgan «xudo»lari esa ulardan g'oyib bo'lur.

88. Kofir bo'lgan va (odamlarni) Alloh yo'lidan to'sgan kimsalarga buzg'unchilik qilganliklari sababli azob ustiga azobni ziyoda qilurmiz.

89. (Qiyomat kuni) har bir ummat orasidan o'zlaridan bo'lgan bir guvohni (ya'ni, payg'ambarini) keltirurmiz. Sizni esa (ey Muhammad), ana u (o'z ummatingizga) guvoh qilib keltirdik va sizga — hamma narsani bayon qilib beruvchi, hidoyat, rahmat va musulmonlar uchun xushxabar bo'lgan Kitobni — Qur'onni nozil qildik.

90. Albatta, Alloh adolatga, chiroyli amallar qilishga va qavm-qarindoshga yaxshilik qilishga buyurur hamda buzuqlik, yomon ishlar va zo'ravonliklardan qaytarur. U zot shoyad ibrat-eslatma olarsizlar, deb sizlarga pand-nasihat qilur.

91. Ahd-paymon bergan vaqtlaringizda, Allohga bergan ahdingizga vafo qilingiz! Allohni kafil qilib ichgan qasamlaringizni (Alloh nomini zikr etish bilan) mustahkam qilganingizdan keyin buzmangiz! Albatta, Alloh qilayotgan ishlaringizni bilur.

92. Va sizlar bir millat boshqa bir millatdan (son yo boylik jihatidan) ortiqroq bo'lgani uchun qasamlaringizni (buzib) aldov vositasi qilishingiz bilan (ya'ni, boshqa boyroq va kuchliroq qavmni topsangiz, avvalgi qasamingizdan kechib

ketaverishingiz bilan) xuddi o'zi to'qigan narsasini pishiq-puxta bo'lganidan so'ng parcha-parcha qilib buzib-chuvatib tashlagan xotinga o'xshab qolmangiz! Albatta, Alloh bu (ahdga vafo qilishga buyurish) bilan sizlarni imtihon qilur va albatta qiyomat kunida sizlarga ixtilof qilib o'tgan narsalaringizni bayon qilib berur.

I z o h. Makkada bir telba xotin bor bo'lib, u kun bo'yi turli narsalarni to'qir, kechga borib esa to'qigan narsalaripi buzib-chuvab tashlar ekan. Mazkur oyatda birov bilan ahdlashib, so'ngra ahdlarini buzib qasamxo'rlik qiladigan kimsalarni o'sha telbaga tashbeh qilinmoqda.

93. Agar Alloh xohlaganida albatta sizlarni bir ummat qilgan bo'lur edi. Lekin U zot O'zi xohlagan kimsalarni yo'ldan ozdirur – O'zi xohlagan kishilarni (To'g'ri yo'lga) hidoyat qilur. Va albatta qilib o'tgan amallaringizga mas'ul bo'lursizlar.

94. Qasamlaringizni aldov vositasi qilib olmangiz! U holda (islom yo'lida) mahkam o'rnashgan oyoq toyib ketur va Alloh yo'lidan to'sganlaringiz sababli (chunki sizlarning qasamxo'rlik qilganingizni ko'rib, ayrim kishilar Islomga intilish o'rniga undan yiroqlashib keturlar va bunga sizlarning qilmishingaz sabab bo'lur) yomonlik (balo va musibatlar)ni totib qolursizlar hamda (oxiratda) sizlar uchun ulug' azob bo'lur.

95. Allohga berilgan ahd-paymonni ozgina qiymatga almashtirib yubormangiz! Agar bilsangizlar» albatta Alloh dargohidaga narsa (ya'ni, ajr-savob) sizlar uchun (dunyo matolaridan) yaxshiroqdir.

96. Sizlarning huzurlaringizdagi narsalar yo'q bo'lur. Alloh dargohidagi narsalar esa boqiydir. Biz albatta sabr-qanoat etgan zotlarni o'zlari qilib o'tgan amallaridan chiroyliroq ajr-savoblar bilan mukofotlaymiz.

97. Erkakmi yo ayolmi — kimda-kim mo'min bo'lgan holida biron yaxshi amal qilsa, bas, Biz unga pokiza hayot ato eturmiz va ularni o'zlari qilib o'tgan amallaridan chiroyliroq ajr-savoblar bilan mukofotlaymiz.

98. (Ey mo'min bandam), har qachon Qur'on qiroat qilsang, albatta quvilgan — mal'un shayton (vasvasasi)dan Alloh panoh berishini so'ragin!

99. Albatta, iymon keltirgan va yolg'iz Parvardigorlariga tavakkul qiladigan zotlar ustida (shayton) uchun hech qanday saltanat –hukmronlik yo'qdir.

100. Uning (shaytonning) hukmronligi faqat (uni) do'st tutib, (Alloh)ga sherik qilib oladigan kimsalar ustidadir.

101. Qachon Biz bir oyat o'rniga boshqa bir oyatni almashtirsak holbuki, Alloh O'zi nozil qiladigan oyatlarni juda yaxshi bilguvchidir – ular (payg'ambarga): «Shak-shubhasiz, sen o'zing to'qib olursan», deyдилar! Yo'q! Ularning ko'plari bilmaydilar!

102. (Ey Muhammad, ularga) uni (ya'ni, Qur'onni) Ruhul-Quds (ya'ni, Jabroil)

Parvardigoringiz tarafidan imyon keltirgan zotlarni sobitqadam qilish uchun musulmonlarga hidoyat va xush xabar bulgan holidan haqqi-rost nozil qilganini ayting.

103. Aniqki, Biz ularning «(Qur'onni Muhammadga) biron odam o'rgatmoqda», deyayotganini bilurmiz. (Lekin ularning bu da'volari puchdir, chunki) ular ishora qilayotgan kimsaning tili ajamiy (ya'ni, arabiy emas), bu (Qur'on) esa ochiq-ravshan arabiydir.

I z o h . Sahobalardan biri ibn Abbos raziyallohu anhu aytadilar: Makkada Quraysh qabilasiga mansub kishilardan birining ajam quli bor edi. Payg'ambar alayhis-salom ba'zan u bilan gaplashib, unga islom ahkomlaridan ta'lim berar edilar. Buni ko'rgan ayrim qurayshliklar: «Muhammadga Qur'onni mana shu qul o'rgatsa kerak», deb gap tarqatganlarida yuqoridagi oyat nozil bo'ldi.

104. Albatta, Alloh oyatlariga imyon keltirmaydigan kimsalarni Alloh hidoyat qilmas. Ular uchun alamli azob bordir.

105. Yolg'on so'zlarni ham faqat Alloh oyatlariga imyon keltirmaydigan kimsalargina to'qurlar. Ana o'shalarning o'zlari yolg'onchidirlar.

106. Kim Allohga imyon keltirganidan keyin (yana qaytib) kofir bo'lsa (Allohning g'azabiga duchor bo'lur). Lekin kim qalbi imyon bilan orom olgani holda (kufr kalimasini aytishga) majbur qilinsa, (uning imyoniga ziyon yetmas). Ammo kimning ko'ngli kufr bilan (ya'ni, dindan chiqib, kofir bo'lish bilan) yoziladigan bo'lsa, bas, unday kimsalarga Alloh tomonidan g'azab va ulug' azob bordir.

I z o h . Mufasssirlar aytishlaricha, bu oyat Ammor ibn Yosir roziyallohu anhu haqida nozil bo'lgan. Mushriklar u zotni hibs qilishib, Islom dinidan chiqishni talab etadilar va dahshatli azoblar bilan qiynaydilar. Nochor-noiloj qolgach, majbur holda ularning butlaridan birini tilga olganlaridan keyingina u kishini qo'yib yuboradilar. Odamlar orasida esa «Ammor dindan chiqdi», degan gap tarqab ketadi. U zot payg'ambar alayhis-salom huzurlariga yig'lab, aytgan so'zlaridan iztirobga tushib kelganlarida, payg'ambar: «Qalbing nima deydi?» deb so'raydilar. U: «Qalbim faqat imyon bilan orom oladi», deb javob beradi. Shunda payg'ambar alayhis-salom: «Senga necha marta majburlab kufr kalimasini aytdirsalar ham hargiz iymondan ajrab qolmaysan», deganlar. Demak, shariati islomiyaning hukmiga ko'ra faqat o'z ixtiyori bilan kufr yo'lini tanlab olgan kimsalargina kofir bo'lurlar va ular uchun oxiratda eng qattiq azob-uqubatlar bo'lur.

107. Bunga (ya'ni, bunday azob-uqubatlarga duchor bo'lishlariga) sabab ular hayoti dunyoni oxiratdan afzal bilganlaridir. Alloh esa kofir qavmni hidoyat qilmas. (Bas, ular kofir bo'lganlari sababli haq yo'lni topa olmay o'lib keturlar).

108. Alloh unday kimsalarning dillarini, quloqlarini va ko'zlarini muhrlab qo'ygandir. Ular g'ofil kimsalardir.

109. Shak-shubha yo'qki, ular oxiratda ziyon ko'rguvchilardir.

110. So'ngra (ey Muhammad, bilingki) albatta Parvardigoringiz, fitnalarga duchor etilganlaridan keyin (Makkai mukarramadan Madinai munavvaraga) hijrat qilgan, so'ng (Alloh yo'lida) jihod etib, (bu jihod mashaqqatlariga sabr-toqat qilgan zotlar uchun) madadkor, yordamchidir. Albatta, Parvardigoringiz u (mehnat-mashaqqatlarni ko'targanlaridan) keyin (ular uchun) mag'firat qilguvchi, mehribondir.

111. Har bir jon faqat o'zini o'ylab — himoya qilib qoladigan va har bir jon qilgan amalining (mukofotini) to'la oladigan hamda ularga zulm qilinmaydigan Kunni (eslang).

112. Alloh bir shaharni (ya'ni Makkani) misol keltirur: u tinch, sokin (shahar) edi, har tomondan rizqu ro'zi bekamu-ko'st kelib urar edi. Bas, (qachonki) u (ya'ni, uning aholisi) Allohning ne'matiga noshukrlik qilgach, Alloh u (shahar aholisiga) bu «xunarlari» (kufri isyonlari) sababli ocharchilik va notinchlik balosini totdirib qo'ydi.

113. Darhaqiqat, ularga o'zlaridan bo'lgan bir payg'ambar kelganida uni yolg'onchi qilishgach, ularni zolim bo'lgan hollarida (Allohning) azobi ushladi.

114. Bas, (ey mo'minlar), Alloh sizlarga rizq qilib bergan halol-pok narsalardan yenglar va agar Allohga ibodat etguvchi bo'lsangizlar, U zotning ne'matlariga shukr qilinglar!

115. U (Alloh) sizlarga faqatgina o'laksani, qonni, to'ng'iz go'shtini va Allohdan o'zgaga atalib so'yilgan narsalarnigina harom qildi. Endi kimki zolim va haddan oshuvchi bo'lmagan holda nochor vaziyatda qolsa (va shu holda mazkur narsalardan o'lmagudek miqdorda yesa, gunohkor bo'lmaydi). Bas, albatta Alloh mag'firat qilguvchi, rahmlidir.

116. Alloh sha'niga yolg'on to'qish uchun (ya'ni, Alloh buyurmagan hukmlarni Allohnikideyish uchun) tillaringizga kelgan yolg'onni gapirib: «Bu halol, bu harom», deyavermanglar! Chunki Alloh sha'niga yolg'on to'qiydigan kimsalar hech najot topmaslar.

117. (Unday kimsalar uchun bu hayoti dunyoda) ozgina foyda bo'lur. (Oxiratda esa) ular uchun alamli azob bordir.

118. (Ey Muhammad), yahudiy bo'lgan kimsalarga ilgari (An'om surasida) sizga so'zlab bergan narsalarni harom qildik. Biz ularga zulm qilmadik, balki ular o'zlariga (o'zlari) zulm qilguvchi bo'ldilar.

119. So'ngra (biling-ki), albatta Parvardigoringiz, bilmagan holda yomonlik — gunoh qilib qo'yib, keyin tavba qilgan va o'zlarini tuzatgan kishilar uchun, shak-shubhasiz, o'sha (tavba-tazarrularidan) so'ng Parvardigoringiz (ularni) mag'firat qilguvchi, mehribondir.

120. Albatta, Ibrohim Allohga itoat qilguvchi, haq yo'ldan toyilmagan bir

peshvo-imom edi. U mushriklardan emas edi.

121. U (Allohning) ne'matlariga shukr qilguvchi edi. (Shu sababdan Alloh) uni (payg'ambarlikka) tanlab, To'g'ri yo'lga hidoyat qildi.

122. Biz unga bu dunyoda chiroyli (obro'-e'tibor) ato etdik (zero, barcha dinlarning ahllari Ibrohim alayhis-salomning nomlarini hurmat bilan tilga oladilar). Albatta, u oxiratda ham solih — yaqinlarimizdandir.

123. So'ngra (Biz, ey Muhammad), sizga haq yo'ldan toyilmagan Ibrohimning diniga ergashing, u mushriklardan emas edi, deb vahiy yubordik.

124. «Shanba» (u kunni ulug'lash) faqatgina u kun haqida ixtilof qilgan kimsalarning (ya'ni, yahudiylarning) ustiga (farz) qilingandir. Albatta, Parvardigoringiz qiyomat kunida ularning o'rtasida o'zlari ixtilof qilib o'tgan narsalar to'g'risida hukm qilur.

I z o h . Yahudiylar: «Muhammad Ibrohimning diniga qarshi chiqdi, Ibrohim shanba kunini ulug'lar edi, Muhammad esa juma ulug' kun deydi», dedilar. Shunda shanba kunini ulug'lash Ibrohim alayhis-salomning dinlarida bo'lmaganini ta'kidlab, ushbu oyat nozil bo'ldi.

125. (Ey Muhammad), Parvardigoringizning yo'li — diniga donolik, hikmat va chiroyli pand-nasihat bilan da'vat qiling! Ular (siz bilan talashib-tortishadigan kimsalar) bilan eng go'zal yo'lda mujodala — munozara qiling! Albatta, Parvardigoringizning O'zi Uning yo'lidan ozgan kimsalarni juda yaxshi bilur va U zot hidoyat topguvchi kishilarni ham juda yaxshi bilur.

126 (Ey mo'minlar), agar sizlar (o'zingizga yetgan biron ziyon-zahmat uchun) intiqom olmoqchi bo'lsangizlar, u holda faqat sizlarga yetkazilgan ziyon barobarida intiqom olingiz. (Ammo) agar (intiqom olmay) sabr-toqat qilsangizlar, albatta sabr qilguvchi kishilar uchun (bu intiqom olmoqdan) yaxshiroqdir.

127. (Ey Muhammad, bu da'vat yo'lida sizga yetgan ozor-aziyatlarga) sabr-toqat qiling. Yolg'iz Alloh yordami bilangina sabr qilishga qodir bo'lursiz. Ularning (ya'ni, mushriklarning dinga kirmaganliklari) ustida mahzun bo'lmang. Ularning makru hiylalaridan siqilmang ham!

128. Zotan, Alloh taqvodor bo'lgan va chiroyli amallar qilguvchi zotlar bilan birgadir.

O'N BESHINCHI JUZ'

*****

ISRO SURASI

Bir yuz o'n bir oyatdan iborat bo'lgan bu sura Makkada nozil kilingan. Bu surada ham boshqa Makka suralarida bo'lgani kabi e'tiqod, Alloh taoloning yakka-yolg'izligi, qayta tirilish aniq ma'lumligi borasida so'z ketsa-da, undagi eng asosiy jihat payg'ambar Muhammad alayhis-salomning shaxsiyatlari va u zotga Alloh tomonidan ato etilgan mo'jizalar ta'rif-tavsifidir. Bu sura Alloh taolo O'zining so'nggi payg'ambariga ko'rsatgan «sayr» mo'jizasi haqida xabar berish bilan boshlanadi. Shu boisdan, suraning nomi «Al-isro» — «Tungi sayr» deb atalgandir.

Bu surada Bani Isroil qavmi xususida ham so'z yuritilib, ularning tug'yon va isyonlari hamda oxirat-oqibat topajak musibatlari haqida xabar beriladi. Shuning uchun ayrim ulamolar uni "Bani Isroil" surasi deb ataydilar.

Bu sura mo'minlarga yolg'iz Alloh taologagina ibodat qilishdan keyingi eng zarur amal ota-onaga yaxshilik qilish, ularning huzurida ta'zim-tavozu' bilan turish, buyurgan ishlarini quloq qoqmay bajarish ekanini uqtiradi. Yana bu surada borliqdagi jonli-jonsiz barcha mavjudot o'z vujudlari, o'zaro bog'lanishlari va bir tartib-intizomga so'zsiz bo'yinsunishlari bilan ularni yaratgan ham, boshqarib turgan ham yolg'iz Alloh taolo ekanligiga dalolat qilib turishi ta'kidlanadi.

Mehribon va rahmli Alloh nomi bilan (boshlayman).

1. (Alloh) bir kecha, O'z bandasi (Muhammad)ni — unga oyat-mo'jizalarimizdan ko'rsatish uchun (Makkadagi) Masjid-al-haromdan (Quddusdagi) Biz atrofini barakatli qilib qo'ygan Masjid-al-Aqsoga sayr qildirgan (barcha aybu nuqsondan) pok Zotdir. Darhaqiqat, U eshitguvchi, ko'rguvchi zotdir.

I z o h . Bu — me'roj, ya'ni Alloh huzuriga ko'tarilish qissasi bo'lib, u payg'ambar alayhis-salom Madinaga hijrat qilishidan bir yil ilgari voqe' bo'lgandir. Rasululloh aytadilar:

«Bir kecha Masjid-al-haromda ekanman, banogoh huzurimga Jabroil Buroq ismli otni yetaklab keldi va meni o'sha otga mindirib samoga olib chiqib ketdi. Bir zumda Quddus shahriga yetib keldik. Bu yerdagi Masjid-al-Aqsoda ikki rakaat nafl namozini o'qigach, yana Buroqqa minib Jabroil bilan osmonga yo'l oldik. Yettinchi osmonga yetgach, Tangri taolo menga va mening ummatimga kunda besh vaqt namoz o'qishni farz qilib, dedi: «Bu bir kecha-kunduzda o'qiladigan besh vaqt namozning har biriga o'n namoz savobini ato eturman! Demak, besh vaqt namoz o'qigan kishiga ellik vaqt namoz savobi yozilur. Shuningdek, bandalarimdan kim bir yaxshilik qilishga azm etib, uni ado eta olmasa bir savob, ado eta olsa, o'n savob ato qilurman. Endi kimki, biron yomon ishni — gunohni qasd qilsa-yu, uni amalga oshirmasa, u kishiga gunoh yozilmas, agar o'sha yomon niyatini amalga oshirsa, bir gunoh yozilur». Parvardigorimdan ushbu vazifalarni olib, zaminga tushdim va bir nafasda o'zimni Makkada ko'rdim».

Rivoyat qilishlaricha, Payg'ambar alayhis-salom me'rojga chiqib ketayotib hujralarining eshigini yopganlarida qimirlab qolgan eshik halqasi osmondan qaytib tushganlarida ham silkinib turgan ekan.

2. Biz Musoga Kitob (Tavrot) ato etdik va u (Kitobni) Bani Isroil (qavmi) uchun hidoyat qilib (dedik): «Sizlar Mendan o'zgani vakil (ya'ni, barcha ishlar ishonib topshiriladigan zot) qilib olmanglar!»

3. «(Ey) Biz (g'arq bo'lishdan qutqarib) Nuh bilan birga (kemada) ko'tarib najot bergan kishilarning zurriyotlari, (sizlar ham Nuhning yo'lini tutinglar), zero, u doimo shukr qilguvchi banda edi».

4. Shuningdek, Biz Bani Isroilga u Kitobda: «Sizlar albatta (Shom) zaminida ikki marta buzg'unchilik qilursizlar va katta tug'yonga tushursizlar», deb xabar berdik.

5. Bas, qachon u (buzg'unchilik)lardan avvalgisining vaqti kelganida, Biz sizlarning ustringizga (qilmishlaringiz barobarida) jazolash uchun (kuch-quvvat egalari bo'lgan) bandalarimizni yubordik. Ular (sizlarni halok qilish, asir olish uchun) hovli-joylar oralab kezdilar. (Bu va'da) ado qilinguvchi va'da bo'ldi.

I z o h . Mufasssirlar aytishlaricha, Bani Isroil qavmi haromni halol deb, nohaq qon to'kib buzg'unchilik yo'lga kirganlarida, Tangri taolo ularning ustiga Bobil hukmdorini g'olib qilib qo'yadi. U o'z lashkari bilan kelib, Bani Isroildan yetmish ming nafarini qilichdan o'tkazadi. Uy-joylarini vayronaga aylantiradi. Bu Tangri taolo va'da qilgan jazo edi.

6. So'ngra (tavba-tazarru qilib o'zlaringizni o'nglaganingizdan keyin) Biz sizlarni qaytadan ularning (Bobil hukmdorining) ustiga g'olib qildik va sizlarga mol-dunyo, bola-chaqa bilan madad berib son-sanoqlaringizni ko'paytirdik.

7. Agar (shundan keyin) chiroyli amallar qilsangizlar - o'zlaringizga yaxshilik qilgan bylursizlar. Agar yomon, gunoh amallar qilsangizlar ham o'zlaringiz uchundir. Bas, qachon keyingi (buzg'unchilikning) vaqti-soati kelganida, (ular yana) yuzlaringizni qaro qilishlari, avvalgi safar kirganlari kabi Masjid (al-Aqso)ga kirib, (uni toptashlari) uchun hamda o'zlari egallab olgan (barcha) yerlarni vayron etishlari uchun (yana dushmanlaringizni sizlarning ustringizga yuborurmiz).

I z o h . Darhaqiqat, Bani Isroil qavmi yana yo'ldan ozib, o'zlariga yuborilgan payg'ambarlarni qatl etishgach, Alloh taolo ularning ustiga Fors majusiylarini olib qolib, ular Bani Isroil qavmining boshiga balo yog'dirgan, yurtlarini vayronaga aylantirgan ekan.

8. (Agar tavba-tazarru qilsangizlar), shoyad Parvardigorlaringiz sizlarga rahm qilsa. Agar (yana buzg'unchilikka) qaytsangizlar, biz ham (sizlarni halok etishga) qayturmiz. Biz kofirlar uchun jahannamni zindon qilib qo'yganmiz.

9. Albatta, bu Qur'on eng to'g'ri yo'lga hidoyat qilur va yaxshi amallarni qiladigan mo'minlarga katta ajr-mukofot borligini(ng) xush xabar(ini) berur.

10. Shuningdek, oxiratga ishonmaydigan kimsalar uchun alamli azob tayyorlab qo'yganimizni(ng ham «xush-xabari»ni berur).

11. Inson (Alloh taolodan) yaxshilik so'rab duoi xayr qilgani kabi (goho siqilgan paytlarida) yomonlik tilab duoibad ham qilur. Inson (mana shunday) shoshqaloqdir.

12. Biz kecha va kunduzni (o'zimizning qudrati ilohiyamizni ko'rsatib turadigan) ikki belgi — alomat qilib qo'ydik. (Hech narsa) ko'rinmas qorong'ilikni kechaning alomati qildik. Kunduz alomatini esa, Parvardigoringizdan fazlu marhamat (ya'ni, rizqu ro'z) istashlaringiz uchun hamda yillar sanog'ini va hisob-kitobni bilishlaringiz uchun yorug'lik qilib qo'ydik. Va biz barcha narsani (ro'zi azaldayoq) batafsil bayon qilib qo'yganmiz (ya'ni, dunyodagi sodir bo'ladigan biron ish yoki voqea-hodisa tasodifiy bo'lmay, balki har birining voqe bo'lish joyi, vaqti va sabablari batafsil bayon qilib qo'yilgandir).

13. Biz har bir insonning amalini bo'yniga ilib qo'ygandirmiz (ya'ni, uning qilgan har bir amali ikki dunyoda unga ajralmas hamroh bo'lur). Biz Qiyomat kuni unga ochiq holda ro'baro' bo'ladigan bir kitobni (ya'ni, nomai a'molini) chiqarib ko'rsaturmiz.

14. (Va unga deyilur); «Nomai a'molini o'qi! Bugun o'z nafsing o'zingga qarshi yetarli hisobchidir».

15. Kim hidoyat yo'luga yursa, bas, o'zi uchun yurar. Kim (hidoyat) yo'lidan ozsa, u ham o'z ziyoniga ozur. Hech bir ko'targuvchi (ya'ni, gunohkor jon) o'zga jonning yukini (ya'ni, gunohini) ko'tarmas. Biz to biron payg'ambar yubormaguncha (u orqali O'zimizning amru farmonlarimizni yuborib, unga itoat qilishdan bosh tortmagunlaricha, biron kimsani) azoblaguvchi emasmiz.

16. Biz qachon biron shaharni halok qilishni istasak, uning boyonlarini (O'zimiz yuborgan payg'ambarlarga itoat etishga) buyurib, ular itoatsizlik qilishgach, u shahar (aholisi) ustiga So'z (azob tushishi) vojib — muqarrar bo'lur. Bas, biz uni vayronaga aylantirurmiz.

17. Nuh (qavmidan) keyin ham qancha asrlarni (avlodlarni) halok qildik. (Ey Muhammad), Parvardigoringizning O'zi bandalarining gunohlaridan yetarli xabardor, ogohdir.

18. Kim naqd (dunyo)ni ko'zlovchi bo'lsa, Biz (shu dunyoda ulardan) O'zimiz istagan kimsalar uchun O'zimiz xohlagan narsani naqd qilib berurmiz. So'ngra (ya'ni, oxiratda) uning uchun o'zi mazammot va quvg'inga duchor bo'lgan holda kiradigan jahannamni joy qilib berurmiz.

19. Kim oxiratni istasa va mo'min bo'lgan hoida (oxiratga loyiq) sa'y-harakat qilsa, bas, unday zotlarning sa'ylari (Alloh nazdida) maqbul bo'lur.

20. (Ey Muhammad, bu dunyoda odamlarning) barchalariga — mana bu (mo'min)larga ham, anavi (kofir)larga ham Parvardigoringizning ne'matidan ato eturmiz. Parvardigoringizning ne'mati (hech kimdan) man' qilinmas.

21. (Bu dunyoda) ularning birovlaridan birovlarini (rizqu martabada) qanday ustun qilganimizni ko'ring! Shak-shubha yo'qki, oxirat darajalari necha barobar ulug' va afzalroqdir.

22. Siz yana Alloh bilan birga o'zga biron iloh ham bor deb mazammatlanguvchi va mahrum bo'lib o'tirmang!

23. Parvardigoringiz, yolg'iz Uning O'ziga ibodat qilishlaringizni hamda ota-onaga yaxshilik qilishlaringizni amr etdi. Agar ularning (ota-onangizning) birovi yoki har ikkisi sening qo'l ostingda keksalik yoshiga yetsalar, ularga qarab «uf» tortma va ularning (so'zlarini) qaytarma! Ularga (doimo) yaxshi so'z aytl!

24. Ular uchun, mehribonlik bilan, xorlik qanotini past tut — xokisor bo'l va: «Parvardigorim, meni (ular) go'daklik chog'imdan tarbiyalab-o'stirganlaridek, sen ham ularga rahm-shafqat qilgin», deb (haqlariga duo qil)!

I z o h . Ushbu ikki oyatda ota-ona va farzand o'rtasidagi munosabat xususida so'z boradi. Avvalo, Islom barcha mo'min-musulmon farzandlar uchun ota-onaga yaxshilikni yolg'iz Alloh taologa ibodatdan keyingi ikkinchi vazifa qilib qo'yadi. Bu ta'limotga binoan, ota-ona mo'minmi, kofirmi, yaxshimi-yomonmi, baribir farzand ularga nisbatan hurmat saqlashi, so'zlarini qaytarmasligi va haqlariga yaxshi duolar qilishi vojibdir. Lekin mana shu oyati karimada zikr qilingan duoda juda ham zarur bir nuqta borki, biz, undan g'ofil bo'lmasligimiz lozim. Ota-onalik huquqini qozonish uchun bola tug'ishning o'zi kifoya qilmay, balki ularga ta'lim-tarbiya berish ham muhim shartlardan ekan.

25. (Ey insonlar), Parvardigoringiz dillaringizdagi sirlaringizni juda yaxshi bilguvchidir. Agar sizlar yaxshi bo'lsangizlar (ya'ni, ota-onalaringizning huquqlarini tanib, ularga mehribon bo'lsangizlar. Albatta Alloh bilmasdan qilgan gunohlaringizni mag'firat qilur). Zero, u tavba qilguvchilarni mag'firat etuvchi bo'lgan zotdir.

26. (Ey Muhammad), qavmi-qarindoshga, miskin va yo'lovchiga (xayru ehson qilish bilan) haqlarini ato eting va isrofgarchilikka yo'l qo'ymang!

27. Chunki isrof qilguvchilar shaytonlarning do'stlari bo'lgan kimsalardir. Shayton esa Parvardigoriga butunlay kofir bo'lgandir.

28. Agar siz Parvardigoringiz tomonidan bo'ladigan marhamatdan umidvor holingizda (hozir qo'lingizda bo'lmagani sababli xayr-ehson qilish imkonini topmay), ulardan (ya'ni, qavm-qarindosh, miskin va yo'lovchilardan) yuz o'giradigan bo'lsangiz, u holda ularga yumshoq so'z ayting!

29. (Baxillik bilan) qo'lingizni bo'yningizga bog'lab ham olmang. Isrofgarchilik qilish bilan uni butunlay yozib ham yubormang. Aks holda, malomat va

nadomatda qolursiz.

30. Shubhasiz, Parvardigoringiz O'zi xohlagan kishilarning rizqini keng qilur va (O'zi xohlagan kishilarning rizqini) tang qilur. Albatta, u bandalaridan ogoh va (ularni) ko'rib turguvchi bo'lgan zotdir.

31. (Ey insonlar), bolalaringizni yo'qchiliqdan qo'rqib o'ldirmangizlar — ularga ham, sizlarga ham Biz o'zimiz rizq berurmiz. Ularni o'ldirmoq, shak-shubhasiz, katta xatodir.

32. Zinoga yaqinlashmanglar! Chunki (bu) buzuqlikdir - eng yomon yo'ldir.

33. Alloh (o'ldirishni) harom qilgan jonni (ya'ni, qatl etilishga mustahiq bo'lmagan jonni nohaq o'ldirmangiz, magar haq shar'iy qonun) bilangina o'ldirishlaringiz mumkindir. Kimki mazlum bo'lgan holida (ya'ni, nohaq) o'ldirilsa, biz uning egasi — vorisi uchun (qasos olishga) saltanat-huquq bergandirmiz. Bas, u (qotilni) o'ldirishda haddan oshmasin (ya'ni, qotilning o'rniga boshqa bironni o'ldirmasin, yo bir kishining muqobiliga ikki kishini o'ldirmasin, yoki qotilni o'ldirishda uning quloq-burnini kesmasin)! Zero, u (Alloh tomonidan qotilning ustiga) g'olib qilingan zotdir.

34. Yetimning moliga to u balog'at yoshiga yetgunicha yaqinlashganlar, magar eng chiroyli yo'sinda (unga biron ziyon yetkazmasdan yaqinlashinglar — tasarruf qilinglar). Ahdga vafo qilinglar. Zero, ahd-paymon (Qiyomat kuni) mas'ul bo'linadigan ishdir.

35. (O'rtalaringizdagi oldi-berdi, savdo-sotiqdan biron narsani) o'lchagan vaqtlaringizda o'lchovni to'la-to'kis qilinglar va to'g'ri tarozidan tortinglar! Mana shu eng yaxshi va chiroyli yechim hukmdir.

36. (Ey inson), o'zing aniq bilmagan narsaga ergashma! Chunki quloq, ko'z, dil — bularning barchasi to'g'risida (har bir inson) mas'ul bo'lur (ya'ni, eshitgan, ko'rgan ishongan har bir narsasi uchun kishi Qiyomat kunida javob beradi).

37. Yer yuzida kibr-havo bilan yurmagin! Chunki sen (oyoqlaring bilan) hargiz yerni teshib (uning tubiga) ketolmaysan va bo'yi bastda tog'larga yetolmaysan. (Bas, bu kadar ojiz ekansan, nechun kibru havo qilursan?!)

38. Bularning (ya'ni, yuqoridagi oyatlarda man' etilgan narsalarning) barchasi Parvardigoringiz nazdida makruh bo'lgan gunohlardir.

39. (Ey Muhammad), bu oyatlar Parvardigoringiz sizga vahiy qilgan hikmatlardan ayrimlaridir. Siz Alloh bilan birga yana boshqa biron iloh bor deb, malomatlangan va (Alloh rahmatidan) quvilgan holda jahannamga tashlanmang.

40. (Ey mushriklar), Parvardigoringiz sizlarga o'g'illarni tanlab berib, O'ziga farishtalarni qiz qilib oldimi?! Darhaqiqat, sizlar og'ir so'zni — katta gunohni so'zlamogdasiz!

I z o h . Ushbu oyat mushrik arablarning: «Farishtalar Tangrining qizlaridir», degan so'zlarini inkor qilib nozil bo'lgandir.

41. Albatta, Biz bu Qur'onda ular eslatma (ibrat) olishlari uchun (turli masal va hikmatlarni) bayon qildik. (Lekin bu eslatmalar) ularni yanada (haqdan) yiroqlashtirur. (Ey Muhammad), ayting: «Agar ular aytganlaridek Alloh bilan birga (boshqa) ilohlar ham bo'lsa edi, u holda o'sha (ilohlar) arsh sohibiga (ya'ni, Allohga) qarshi yo'l izlagan bo'lur edilar».

43. (Alloh) ular aytgan narsadan pok va nihoyat darajada yuksaqdir.

44. Yetti osmon, yer va ulardagi bor jonzot (Allohni) poklar. Mavjud bo'lgan barcha narsa hamdu sano aytish bilan U zotni poklar. Lekin sizlar (ey insonlar), ularning tasbeh aytishlarini — poklashlarini anglamassizlar. Darhaqiqat, U haliym va mag'firatli bo'lgan zotdir.

45. (Ey Muhammad), qachon siz Qur'on qiroat qilganingizda, Biz siz bilan oxiratga ishonmaydigan kimsalar o'rtasida ko'rinmas parda qilib (tortib) qo'yurmiz (bas, ular Qur'on ma'nolarini anglay olmaslar).

46. Shuningdek, (Qur'onni) anglay olmasinlar uchun ularning dillarida to'siqlar va quloqlarida og'irlik - karlik paydo qilurmiz. Qachon siz Qur'onda yolg'iz Parvardigoringizni zikr qilsangiz, (mushriklar) orqalariga burilib qochurlar.

47. Biz ularning sizga (ya'ni, sizning qiroatingizga) quloq tutayotgan paytlarida nima sababdan quloq tutayotganlarini va o'zaro shivirlashib, zolim kimsalar (mo'minlarga): «Aniqki sizlar sehrlangan, aqldan ozgan kishiga ergashmoqdasizlar» deyayotganlarini juda yaxshi bilurmiz.

48. (Ey Muhammad), ular siz haqingizda (sehrlangan, majnun, shoir deb) qanday misollar keltirganlarini, bas, yo'ldan ozib (haq) yo'lni topa olmayotganlarini ko'ring!

49. Ular: «Suyak va (chirik) murdalarga aylanib ketgach, yana yangitdan yaralib tirilurmizmi?!» dedilar.

50-51. Ayting: «Sizlar xoh tosh yo temir bo'linglar yoki ko'ngillaringizda (hayotligini tasavvur qilishi) juda qiyin bo'lgan boshqa biron maxluq bo'linglar, (harholda Alloh sizlarni tiriltirur)». Hali ular: «Bizlarni kim qayta tiriltira olur?»— deydilar. «Sizlarni ilk bor yaratgan zot», deb ayting! Hali ular: «U (kun) qachon bo'lur?» deb (so'raydilar). «Shoyadki yaqin bo'lsa», deb ayting!

52. U zot sizlarni chorlaydigan kunda Unga hamdu sano bilan javob berursizlar va o'zlaringizning (dunyoda) juda oz (muddat) turganlaringizni o'ylab qolursizlar.

53. Bandalarimga ayting-ki, ular (o'zaro so'zlashganlarida) eng go'zal so'zlardan so'zlasinlar. Zero, shayton ularning o'rtalarida buzg'unchilik qilur.

Darhaqiqat, shayton insonga ochiq dushmandir.

54. (Ey insonlar), Parvardigoringiz sizlarni juda yaxshi bilur. Xohlasa sizlarga rahm-shafqat qilur, xohlasa sizlarga azob berur. (Ey Muhammad), Biz sizni (odamlar) ustiga qo'riqchi qilib yuborgan emasmiz (ya'ni, sizning vazifangiz faqat Bizning amru farmonlarimizni ularga yetkazmoqdir).

55. Parvardigoringiz osmonlar va yerdagi bor jonzotni juda yaxshi bilur. Haqiqatan, Biz ayrim payg'ambarlarni ayrimlaridan ustun qildik. Biz Dovudga Zaburni ato etdik.

I z o h . Bu oyat ba'zi mushriklar Muhammad alayhis-salomning payg'ambar ekanliklariga iymon keltirmay, «Oramizda qanchadan-qancha oliynasab zodagonlar turganida mana shu yetim, yalangoyoq Muhammad payg'ambar bo'ladimi?» deyishganida nozil qilingandir. Tangri taolo unda nafaqat makkaliklarni, balki yeru osmonlardagi barcha jonivorlarni ham juda yaxshi bilishini, binobarin, kimni payg'ambar qilib tanlash ham O'z ixtiyorida ekanligini bayon qiladi va O'zi yuborgan payg'ambarlariga turli mo''jizalar berish bilan ayrimlarini ayrimlaridan afzal qilib qo'ygani haqida xabar beradi.

56. (Ey Muhammad, mushriklarga) ayting: «(Allohdan) o'zga (iloh) deb gumon qilgan kimsalaringizni chorlanglar! Ular sizlardan biron ziyonni arita olmaslar va (uni sizlardan boshqalarga) burib ham yubora olmaslar.

57. Ular (iloh deb) iltijo qiladigan o'sha kimsalarning o'zlari ham Parvardigorga qay birlari yaqinroq bo'lish uchun yo'l izlarlar. U zotning rahmat-marhamatidan umidvor bo'lurlar, azobidan qo'rqurlar. Parvardigoringizning azobi qo'rqinchlidir.

I z o h . Ba'zi bir toifalar farishtalarni, nasroniylar Iyso payg'ambarini, yahudiylar esa Uzayr payg'ambarini iloh deyishib, u zotlarga sig'inadilar. Ushbu ikki oyat o'shalar xususida bo'lib, ularga sig'inayotgan zotlar Allohning ojiz bandalari ekani bayon qilingandir.

58. (Yer yuzidagi) bor qishloq-shaharning (barchasini) Biz qiyomat kuni (kelishi)dan ilgari halok qilguvchidirmiz yoki qattiq azob bilan azoblaguvchidirmiz. Ushbu hukm Kitobda taqdiri azalda bitilgandir.

59. (Ey Muhammad, mushriklar sizdan talab qilgan) oyat-mo''jizalarni yuborishdan Bizni faqat avvalgi ummatlar u (mo''jizalarni) yolg'on deganlarigina qaytardi. Samud qabilasiga ochiq (mo''jiza bo'lgan) tuyani ato etganimizda uni inkor etdilar (va oqibatda qirilib ketdilar). Biz mo''jizalarni faqat (bandalarimizni halokatdan) qo'rqitish uchungina yuborurmiz.

60. Eslang, (ey Muhammad), Biz sizga Parvardigoringiz (barcha) odamlarni o'rab-ihota qilib olgandir, degan edik. Biz sizga (Me'roj kechasida ko'rsatgan) «Tush»ni va Qur'onda la'natlangan (Zaqqum) daraxtini u odamlar uchun bir fitna-imtihon qildik, xolos. Biz (mushriklarni turli mo''jizalar bilan) qo'rqiturmiz, ammo bu ularni battar tug'yonga solur.

I z o h. Payg'ambar alayhis-salom me'rojdan qaytganlaridan so'ng, ertalab bu kecha o'zlarining Alloh taolo huzuriga chiqqanlari va jannatni ham, do'zaxni ham o'z ko'zlari bilan ko'rganlarini aytib, o'sha do'zaxning qoq o'rtasida Allohning la'natiga uchrab jahannamga tushgan kimsalar uchun «ovqat» bo'ladigan «Zaqqum» daraxti borligi haqida xabar berganlarida, Quraysh kofirlari: «Sen juda ajoyib tush ko'ribsan-ku, axir o't-olov u daraxtni kuydirib yubormaydimi?» deb u zotni masxara qilib kulishdi. Shunda yuqoridagi oyat nozil bo'lib, unda Alloh taolo O'z payg'ambariga O'zining barcha bandalar ahvolidan ogoh zot ekanini yana bir bor eslatib, Me'roj va unda ko'rilgan narsalar, xususan «Zaqqum» daraxti kishilarning haqiqiy mo'min yoki kofir ekanligini sinash uchun bo'lgan bir imtihon-sinov ekanligini ta'kidlaydi va bunday qo'rqituv sinovlar mo'minlarning iymonini ziyoda qilsa, kofirlarni battar tug'yonga solishi haqida xabar beradi.

61. Eslang, Biz farishtalarga Odamga sajda qiling, deyishimiz bilan sajdaga egildilar. Faqat iblis (kibru havo bilan): «Sen loydan yaratgan kimsaga sajda qilurmanmi?» dedi.

62. U (yana shunday) dedi: «Menga xabar bergin-chi, mana shu kimsani mendan ulug'-ustun qildingmi? Qasamki, agar Sen meni Qiyomat kunigacha (tirik) qoldirsang, albatta, men uning zurriyotini qirib yuborurman, ya'ni, haq yo'ldan ozdirib, halokat yo'llariga burib yuborurman, magar ozginalarigina (haq yo'lda) qolurlar».

63. (Alloh) aytdi: «Bor, (senga Qiyomatgacha umr berdim) Bas ulardan kim senga ergashsa, U holda, shak-shubhasiz, jahannam sizlarga yetarli jazo bo'lur!

64. Ulardan kuching yetgan kimsani ovozing bilan qo'zg'at, ularning ustiga otliq va piyoda (lashkaringni) tort, topgan mol-davlat va bola-chaqalarida ularga sherik bo'l (ya'ni, ularni haromdan mol-dunyo va bola-chaqa orttirishga unda), ularga (yolg'on) va'dalar qil». Darhaqiqat, shayton ularga faqat aldov-yolg'on narsalarnigina va'da qilur.

65. «Mening (iymon-e'tiqodli) bandalarim ustiga esa sen uchun hech qanday saltanat-hukmronlik bo'lmas. Parvardigoringning O'zi yetarli qo'riqllovchidir».

66. (Ey insonlar), Parvardigoringiz Uning fazlu marhamatidan (rizqu ro'z) izlanglar, deb sizlar uchun dengizda kemalarni yurgizib qo'ygan zotdir. Darhaqiqat, U sizlarga mehribondir.

67. Qachon dengizda sizlarga biron musibat yetsa, sizlar iltijo qiladigan butlar g'oyib bo'lur, faqat Uning O'zigina qolur. Endi qachonqi, U zot sizlarga najot berib quruqlikka chiqarib qo'ygach, sizlar Undan yuz o'girursiz. Darhaqiqat, inson kufroni ne'mat qilguvchidir.

68. Yo (Alloh), sizlarni quruqlik tomonida ham (erga) yuttirib yuborishidan, yoxud ustringizdan tosh yog'dirishidan, so'ngra o'zlaringiz uchun biron vakil — saqllovchi topolmay qolish (g'ami)dan xotirjammasiz?!

69. Yoki U zot sizlarni yana qaytadan (dengizga) qaytarib, ustingizga qattiq shamol yuborishidan, bas, kofir bo'lganlaringiz sababli g'arq qilishidan, so'ngra o'zlaringiz uchun Bizdan o'ch olib berguvchi birovni topa olmay qolish g'amidan xotirjammisiz?!

70. Darhaqiqat, Biz Odam bolalarini aziz-mukarram qildik va ularni barru-bahrda — quruqlik va dengizda (ot-ulov va kemalarga) chiqarib qo'ydik hamda ularga halol-pok narsalardan rizqu ro'z berdik va ularni O'zimiz yaratgan juda ko'p jonzotlardan afzal-ustun qilib qo'ydik.

71. Biz har bir odamni o'z nomai a'moli bilan chorlaydigan (Qiyomat) kunini eslangiz! Bas, kimgaki o'z kitobi — nomai a'moli o'ng qo'lidan berilsa, ana o'sha kishilar o'zlariga qilchalik zulm qilinmagan holida, nomai a'mollarini o'qurlar (ya'ni, unda bu dunyoda qilib o'tgan barcha yaxshi amallarining savobi bitilgan bo'lur).

72. Kimki, bu dunyoda ko'r-gumroh ekan, bas, u oxiratda ham ko'r va butunlay yo'ldan ozguvchidir.

73. (Ey Muhammad, mushriklar) sizni Bizning sha'nimizga, (vahiydan) o'zga narsalarni to'qib chiqarishingiz uchun — Biz sizga vahiy qilgan oyatlardan aldab-burib yuborishlariga oz qoldi. U holda, (ya'ni, ularning yo'riqlariga yursangiz), sizni do'st qilib olgan bo'lur edilar.

74. Agar Biz sizni (haq yo'lda) qilmaganimizda, siz ularga bir qadar moyil bo'lishingizga oz qoldi.

75. U holda albatta Biz sizga dunyo (azobini) ham, oxirat (azobini) ham ikki hissa qilib totdirgan bo'lur edik, so'ngra o'zingiz uchun Bizga qarshi biron madadkor topa olmagan bo'lur edingiz.

I z o h . Mushriklar payg'ambar alayhis-salomga ergashishlari uchun u kishi ham o'zlarining ba'zi shartlarini qabul etishlarini talab qiladilar. Shunda tangri taolo o'z payg'ambarini mushriklar fitnasidan ogoh etib yuqoridagi oyatlarni nozil qiladi. Ulug' sahobalardan Ibn Abbos roziyallohu anhu aytishlaricha, bu oyatlarda garchi payg'ambar alayhis-salomga xitob qilingan bo'lsa-da, bular u kishining ummatlari uchun ham tanbex bo'lib, Alloh taolo ularni kofirlar ko'rsatgan yo'llarga ergashmaslikka buyuradi, aks holda dunyoyu oxiratda baxtsiz bo'lib qolishlari to'g'risida ogohlantiradi.

76. Ular sizni bu yerdan (Makkadan) chiqarib yuborish uchun (turli makr-hiylalar bilan) qo'zg'atib yuborishlariga oz qoldi. U holda, ularning o'zlari ham sizdan keyin ozgina (muddat) tura oladilar, xolos (so'ngra, albatta halok qilinurlar).

77. (O'z payg'ambarlarini quvib chiqargan qavmning halok qilinishi) sizdan ilgari yuborgan payg'ambarlarimizdan qolgan yo'l-qonundir. Siz hargiz Bizning qonunimiz o'zgarganini ko'rmaysiz.

78. Quyosh og'ishidan to tun qorong'usigacha namozni to'kis ado qiling va tonggi o'qishni (bomdod namozini) ham (to'kis ado qiling). Zero tonggi o'qish (kecha va kunduz farishtalari) hozir bo'ladigan namozdir.

I z o h. Barcha mufassirlar ushbu oyatni har kuni besh vaqt namoz farz ekanligiga hujjat deb qabul qilganlar. Chunki quyosh og'ishi bilan «peshin» namozi o'qiladi. Kishining soyasi o'ziga ikki barobar bo'lgach esa «asr» vaqti kiradi. Kun botishi bilan «shom» bo'lsa, kecha qorong'usi tushishi bilan «xufton» vaqti kirgan bo'ladi. Tun tugab, tong boshlangach, (hali quyosh chiqmasdan turib) «bomdod» o'qish farz bo'ladi.

79. Kechaning (bir qismida) uyg'onib o'zingiz uchun nafl (ibodat) bo'lgan namozni o'qing! Shoyadki, Parvardigoringiz sizni (Qiyomat kunida) maqtovli (ya'ni, gunohkor ummatlaringizni shafolat qilib oqlaydigan) maqomda tiriltirur.

80. Va ayting: «Parvardigorim, meni (qabrimga) haqqi-rost (ya'ni, gunoxlardan pok bo'lgan holimda) dohil qilgin va (Qiyomat kuni tiriltirganingda ham) haqqi-rost (o'ng tomonim bilan) chiqargin, hamda men uchun o'z dargohingdan bir madadkor quvvat ato qilgin».

81. Yana ayting: «Haqiqat (ya'ni, Islom) keldi va botil (ya'ni, kufr) o'chib-yo'qoldi. Chunki botil yo'qolguvchi narsadir».

82. Biz mo'minlar uchun shifo va rahmat bo'lgan Qur'on oyatlarini nozil qilurmiz. (Lekin bu oyatlar) zolim-kofir kimsalarga faqat ziyonni ziyoda qilur.

83. Qachon Biz insonga (tinchlik, salomatlik, to'kinlikni) in'om etsak, u (shukr qilishdan) yuz o'girib, chetga burilib ketur. Qachon unga (xastalik, kambag'allik kabi) biror yomonlik yetsa, noumid bo'lur.

84. Ayting: Har kim o'z holicha amal qilur. Parvardigoringiz to'g'ri yo'ldagi zotlarni juda yaxshi bilur (va har kimga qilgan ish-amaliga muvofiq jazo-mukofot berur).

85. (Ey Muhammad), sizdan ruh-jon haqida so'raydilar. Ayting: «Ruh yolg'iz Parvardigorim biladigan ishlardandir». Sizlarga juda oz ilm berilgandir.

I z o h. Ushbu oyatda Tangri taoloning hatto O'z payg'ambarlariga ham ma'lum qilmagan ishlari borligi bayon etilib, barcha insoniyat bilishi mumkin bo'lgan bilim-ma'rifat juda oz narsa ekani ta'kidlanadi.

86. Qasamki, agar xohlasak, so'zsiz, sizga vahiy qilgan narsa — Qur'onni (sizdan) ketkazurmiz, so'ngra o'zingiz uchun (ya'ni, Bizdan Qur'onni qaytarib olish uchun) Bizga qarshi biron vakil-homiy topa olmassiz.

87. Illo, Parvardigoringizning marhamati bilangina (Qur'on ne'mati qo'lingizda, dilingizda boqiydir). Darhaqiqat, U zotning sizga bo'lgan fazlu marhamati kattadir.

88. Ayting: «Qasamki, agar bor insu jin mana shu Qur'onni o'xshashini keltirish

yo'lida birlashib, bir-birlariga yordamchi bo'lsalar-da, uning o'xshashini keltira olmaslar».

89. Aniqki, Biz bu Qur'onda odamlar uchun barcha misol-ibratlardan bayon qildik. Lekin odamlarning ko'plari faqat kufrnigina ixtiyor etdilar.

90. Va dedilar: «Toki bizlar uchun mana shu yerni yorib, bir chashma chiqarib bermasang, biz senga hargiz iymon keltirmaymiz.

91. Yo sening xurmozor, uzumzor bog'ing bo'lib, uning o'rtasidan yorib daryolar paydo qilmasang,

92. Yoki, o'zing da'vo qilganingdek, osmonni ustimizga parcha-parcha qilib tushirmaguningcha yoki Alloh va farishtalarini oldimizga keltirmaguningcha,

93. Yoki sening oltindan bir uying bo'lmagunicha, yoxud o'zing (ko'z oldimizda) osmonga ko'tarilmaguningcha (hargiz senga iymon keltirmaymiz). Toki, bizlarga o'qiydigan biron kitob tushirmas ekansan, bu (osmonga) ko'tarilishingga ham hargiz ishonmaymiz». Ayting: «Ey Pok Parvardigorim, men faqat elchi-payg'ambar bo'lgan bir odam edim-ku!»

94. Odamlarga hidoyat kelgan paytida, faqat: «Alloh farishtalarni emas, balki) odamzodni payg'ambar qilib yuboribdimi?!» degan so'zlarigina ularni iymon keltirishlaridan to'sdi.

95. Ayting: «Agar bu — Yerda (odamlar emas, balki) farishtalar maskan tutib yurganlarida edi, albatta Biz, (ya'ni, Alloh) ularga osmondan farishta payg'ambarni tushirgan bo'lur edik».

96. Ayting: «Men bilan sizlarning o'rtamizda Allohning O'zi yetarli guvohdir. Albatta, U bandalaridan ogoh va (ularni) ko'rib turguvchi bo'lgan zotdir».

97. Alloh kimni hidoyat qilsa, bas, o'sha hidoyat topguchidir. U zot kimni yo'ldan ozdirda, bas, ular uchun Undan o'zga do'st madadkorlarni topa olmassiz, ularni Qiyomat kunida yuztuban hollarida ko'r, soqov, kar qilib tiriltirurmiz. Ularning borar joylari jahannamdir. Har qachon (jahannam o'ti) susaysa, Biz ularga olovni lovullatib yuborurmiz.

98. Bu Bizning oyatlarimizga kofir bo'lganlari hamda: «Suyak va (chirik) murdalarga aylangan vaqtimizda yangitdan yaralib qayta tirilurmizmi?!» deganlari sababli, ularga berilgan jazodir.

99. Axir ular (kofirlar) osmonlar va Yerni yaratgan zot – Alloh – ularning (ya'ni, insonlarning) mislini ham yaratishga qodir ekanini bilmadilarmi?! (Alloh) ular uchun (ya'ni, o'lishlari va qayta tirilishlari uchun) aniq bir muddatni belgilab qo'ygandir. Lekin zolim kimsalar faqat kufrgagina rozi bo'lurlar.

100. (Ey Muhammad, u mushriklarga) ayting: «Agar sizlar Parvardigorimning rahmat-rizq xazinalariga ega bo'lsangizlar, o'shanda ham (uni) ishlatishdan

(tugatib qo'yishdan) qo'rqib, mumsiklik-baxillik qilgan bo'lur edingizlar». (Chunki) inson zoti xasis bo'lur.

101. Aniqki, Biz Musoga to'qqiz ochiq oyat-mo'jiza ato etdik. So'ng u (Fir'avn va uning odamlarining oldiga) kelgan paytida, (unga): «Bani Isroilni (o'z yurtlari Shomga qo'yib yuborilishini, Fir'avndan) so'ragin», (deb amr etdik). Shunda Fir'avn unga: «Ey Muso, hech shubha yo'qki, men seni sehr-joduga chalingan, deb o'ylamoqdaman», dedi.

102. (Muso) dedi: «(Ey Fir'avn), sen anavi ochiq-ravshan (mo'jizalarni) faqat osmonlar va Yerning Parvardigorigina nozil qilganini aniq bilursan. Hech shubha yo'qki, ey Fir'avn, men seni halok qilinguvchi, deb o'ylamoqdaman».

103. Shunda, (Fir'avn Muso va uning qavmini) quvib chiqarmoqchi bo'lganida, Biz uni (Fir'avnni) va u bilan birga bo'lgan kimsalarning barchalarini (dengizga) g'arq qildik.

104. (Fir'avndan) so'ng, Bani Isroilga: «Mana shu yerni (Misrni) maskan tutinglar. Endi qachon va'da qilingan oxirat kelganida sizlarning barchangizni (qayta tiriltirib) keltirurmiz», dedik.

105. Biz (Qur'onni) haqqi-rost nozil qildik va u haq (hukm-farmonlarimiz) bilan nozil bo'ldi. (Ey Muhammad), Biz sizni faqat (mo'minlarga) xushxabar eltuvchi va (kofirlarni do'zax azobidan) ogohlantiruvchi qilib yubordik.

106. Siz Qur'onni odamlarga asta-sekin o'qib berishingiz uchun Biz uni bo'laklarga bo'ldik va bo'lib-bo'lib nozil qildik.

107. Ayting: «Ey mushriklar), sizlar (xoxlasangiz), Unga ishoninglar, (xohlasangiz) ishonmanglar. Zotan, (Qur'on nozil bo'lishidan) ilgari ilm (ya'ni, Tavrot) berilgan kishilar (Qur'on) tilovat qilingan vaqtida sajda qilgan hollarida yuzlari bilan yiqilurlar.

I z o h . Ushbu oyat sajda oyati bo'lib, uni o'qigan kishi Alloh uchun bir marta sajda qilishi vojib bo'ladi.

108. Va ular: «Ey Pok Parvardigor! Albatta Parvardigorimizning («Men so'nggi payg'ambarimni yuborurman va unga Qur'on nozil qilurman», degan) va'dasi ado qilinguvchi va'dadir», deydilar.

109. Ular, yig'lagan hollarida, yuzlari bilan yiqilurlar va (Qur'on) ularning xokisorliklarini ziyoda qilur.

110. (Ey Muhammad), ayting: «Alloh, deb chorlangiz, yoki Rahmon Mehribon, deb chorlangiz. Qanday chorlasangizlar-da (joizdir). Zero, U zotning go'zal ismlari bordir». (Ey Muhammad), siz namozingizni juda jahriy (baland ovozda, oshkora) ham qilib yubormang (toki, mushriklar eshitib, Qur'onni haqorat qilmasinlar) va o'ta maxfiy ham qilib yubormang (toki, sahobalaringiz tinglab-foydalansinlar). Shularning (ya'ni, jahriylik bilan maxfiylik) o'rtasidagi yo'lni

tuting!

111. «Hamdu sano bola-chaqa qilmagan, podshohlik-ilohlikda sherigi yo'q, xor-zorlikdan (qutqarguvchi) do'sti-yordamchisi bo'lmagan (ya'ni, hech kimga xor-muhtoj bo'lmaydigan) zot - Alloh uchundir», deb ayting va U zotni mudom ulug'lang!

KAHF SURASI

Bu sura ham Makka suralaridan bo'lib, bir yuz o'n oyatdan iboratdir. Surada kishilarning Tangri taolaga bo'lgan imon-e'tiqodlarini mustahkamlash uchun eng go'zal, ibratli qissalardan uchtasi so'ylab beriladi.

Ulardan birinchisi «Ashobul-Kahf» qissasi bo'lib, unda zolim hokim istibdodidan dinu imonlarini saqlab qolish uchun o'z jonlarini fido qilgan yigitlarning bir kahfga - g'orga panoh tortib kirishib, u joyda uch yuz yil qolib ketishgani haqida hikoya qilinadi. Suraning «Kahf»— «G'or» deb nomlanishiga sabab ham shudir.

Ikkinchi qissa Muso va Xizir payg'ambarlar qissalaridirki, unda Muso alayhis-salomning ilm yo'lidagi xokisorliklari, Xizir alayhis-salomning boshqa payg'ambarlarga berilmagan g'oyibdan ogohlik ne'matiga muyassar bo'lganliklari to'g'risidagi lavhalar ilohiy qalam bilan bayon etiladi. Uchinchi qissada Alloh taolo marhamati bilan butun dunyoni o'z hukmida tutish sharafiga noil bo'lgan adolat va taqvoda benazir buyuk shoh Zul-qarnayn, u kishining fath-yurishlari xususida so'z yuritiladi.

Yana bu suradan molu davlat g'ururlanishga arzimaydigan narsalar ekani, umuman bu hayoti dunyo o'tkinchi – bebaqoligi haqida aytilgan bir qancha ibratli misollar ham joy olgandir.

Mehribon va rahmli Alloh nomi bilan (boshlayman).

1-2-3. (Barcha) hamdu sano Alloh uchundir. U zot (kofirlarni) O'z huzuridan keladigan qattiq azobdan qo'rqitish va yaxshi amallar qiladigan mo'minlarga o'zlari abadiy qoladigan go'zal mukofot — jannat xushxabarini berish uchun — bandasi (Muhammad alayhis-salom)ga biron egriligi bo'lmagan raso Kitob – Qur'onni nozil qilgandir.

4-5. Shuningdek, U zot o'zlarining ham, ota-bobolarining ham biron bilim-ma'rifati bo'lmaga holda, «Allohning bolasi bor», degan kimsalarni (qattiq azobdan) ogohlantirish uchun (ushbu Kitobni) nozil qilgandir. Ularning og'izlaridan chiqqan so'z og'ir so'zdir. Ular faqat yolg'on so'zlaydilar.

6. (Ey Muhammad), agar ular ushbu so'zga – Qur'onga imon keltirmasalar, ehtimol siz ularning ortidan, afsus-nadomat bilan o'zingizni halok qilursiz (bundoq qilmoq sizga noravodir).

7. Albatta, Biz (bandalarimizdan) qaysilari chiroyliroq amallarni qilishlarini sinamoq uchun Yer ustidagi bor narsani unga ziynat — bezak qilib qo'ydik

(ya'ni, o'sha bezaklarga aldanib, mag'rurlanib qolmagan kishilargina Bizning sinovimizdan o'turlar).

8. Hech shak-shubhasiz, uning (Yerning) ustidagi (bezaklar)ni sip-silliq, qup-quruq qilib (yo'q qilib) qo'yguvchi ham Bizdirmiz.

9. Balki siz Kahf (g'or) va Bitik (ularning qissalari bitilgan tosh) egalari (haqidagi rivoyatdan voqif bo'lgach, bu) Bizning (oxirat, Qiyomat haqqi-rost ekanligi to'g'risidagi) oyatlarimizning eng ajoyibi, deb o'ylagandirsiz?

I z o h . Mufasssirlar yozishlaricha, «Ashobul-Kahf» - «G'or egalari»ning qissasi bundoq bo'lgan ekan: Iyso alayhis-salom zamonlaridan keyin Rum davlatlaridan birida Daqyonus nomli zolim shox chiqib, odamlarni butlarga ibodat qilishga majbur qilar, amriga bo'yinsunmagan kishilarni esa o'ldirar ekan. Kunlardan birida, unga fuqarolaridan bir necha yigit uning farmonidan bosh tortishib, butlarga sig'inishmayotganini yetkazibdilar. Podshoh ularni saroyiga chaqirib, bu xabarning rost-yolg'onligini so'raganida, ular: «Bizlar yolg'iz Allohdan o'zga biron kimsa yoki narsaga sig'inmaymiz», deb javob qiladilar. Shunda shoh ularga: «Senlar yosh, chiroyli, baquvvat yigitlar ekansanlar, o'z jonlaringga jabr qilmanglar. Men senlarni o'ldirib yuborishga ko'zim qiymayapti. Yaxshisi, ertalabgacha o'ylab ko'rib, ertaga menga javobini aytinglar», deb ularga ruxsat beradi. Yigitlar o'zaro maslahatlashib, «Allohdan o'zgaga bo'yinsungandan ko'ra shu badbaxt diyorni tark qilganimiz afzal», deyishib, tun qorong'usida shaharni tark qilishadi. Yo'lda yaylovdan o'tib borayotganlarida ularga o'sha yerlik bir cho'ponning iti ham ergashadi. Tongga yaqin bir toqqa yetib borishib katta g'orga kirib yashirinadilar. Ertalab bu voqeadan xabardor bo'lgan shoh 33 askarlari bilan ularning ortidan tushib, usha g'or og'ziga yaqinlashgach, askarlar unga kirgani qo'rqadilar. Shunda Daqyonus ularga g'ordagi yigitlar ochlik va tashnalikdan qirilib ketishlari uchun g'or og'zini berkitib tashlashni buyuradi. Lekin Tangri taolo O'zining sadoqatli bandalarini halok bo'lishdan saqlaydi – ularni uzoq uyquga cho'mdiradi. Uyg'onganlarida oradan uch yuz yil o'tgan edi. Bundan bexabar yigitlar bir yo yarim kun uxladi, deb o'ylaydilar va oralaridan bittalarini yashirincha shaharga yegulik xarid qilib kelish uchun jo'nata dilar. U yigit bozorga kelib taom sotib olib, yonidagi tangani uzatganida, sotuvchi hayron bo'lib: «Bu Daqyonusdan qolgan tanga-ku, biron yerdan xazina topib oldingmi?» deb so'raydi, Yigit ham hayron bo'lib «Hech qanday xazina topib olganim yo'q, bu mening qavmim ishlatadigan oddiy tanga», deb javob qilib, Daqyonusga nima bo'lganini so'raydi. Bu orada to'planib ketgan odamlar uning allaqachon o'lib ketganini aytishib, yigitni podshoh oldiga olib boradilar. Bu shoh mo'min, solih kishi edi. Yigitdan o'zi va o'rtoqlarining boshidan kechgan voqealarni eshitgach, askarlari va shahar ahli bilan o'sha g'or og'ziga boradilar. Ichkaridagi yigitlar Daqyonus olib ketgani keldi, deb o'ylashib, o'lim oldidan so'nggi bor ibodat qilib olishga tutinadilar. Podshoh va uning odamlari g'orga kirishib, ularni ibodat ustida ko'radilar va namozlarini tugatganlaridan so'ng podshoh yigitlarning har biri bilan quchoqlashib ko'rishib, ularning boshlaridan kechgan sarguzasht Alloh taolo bandalarini Qiyomat kunida hisob-kitob qilish uchun qayta tiriltirishi haq ekaniga bir oyat — alomat ekanligini aytadi. Yuqorida mazkur bo'lgan va quyida keladigan oyatlarda mana shu «Ashobul-Kahf» xususida so'z ketadi.

10. Eslang, o'shanda ular g'orga panoh istab borishib: «Parvardigoro, bizlarga o'z huzuringdan rahmat — marhamat ato etgin va bizlarning ishimizni O'zing o'nglagin», dedilar.

11. Bas, Biz o'sha g'orda bir necha yil ularning quloqlariga urib (ya'ni, ularni uxlatib) qo'ydik.

12. So'ngra (ularning ichidagi qancha uxlaganlari haqida tortishadigan) ikki guruhdan qaysi biri turgan muddatlarini (to'g'ri) hisoblaganini bilish uchun ularni uyg'otdik.

13. (Ey Muhammad), Biz sizga ularning hol-xabarlarini ro'y-rost so'ylamoqdamiz. Darhaqiqat, ular Parvardigorlariga iymon keltirgan va Biz iymonlarini ziyoda qilgan yigitlardir.

14. Biz ularning dillarini (iymonlarini) quvvatlantirdik - o'shanda ular (zolim shoh qarshisida) turib dedilar: «Bizning Parvardigorigimiz osmonlar va yerning Parvardigoridir. Bizlar Undan o'zga biron «iloh»ga hargiz iltijo qilmaymiz. Aks holda, nohaq so'zni aytgan bo'lurmiz.

15. Ana u qavmimiz esa Undan o'zgalarni «iloh» qilib oldilar. Ular o'zlari uchun (o'sha butlarning iloh eqani haqida) biron hujjat keltirsalar edi. Bas, Alloh sha'niga yolg'on to'qigan kimsadan ham zolimroq kim bor?!»

16. (Yigitlar) Modomiki ulardan (mushriklardan) va Allohdan o'zga ular sig'inayotgan narsalardan yuz o'girgan ekansizlar, endi g'orga panoh topib boringiz. Parvardigoringiz sizlarga O'z rahmat marhamatini keng — serob qilur va sizlarning ishlaringizni o'nglar».

17. Quyosh chiqishda ularning g'orlaridan o'ng tarafdin o'tib ketganini, botishda esa ulardan so'l tomonga yiroqlashib ketganini (chiqishda ham, botishda ham ularni qizdirib, uyqu-omrlarini buzmagani), ular esa (g'or)ning to'rida ekanliklarini ko'rursan. Bu ham Allohning oyat-mo'jizalaridan (biridir). Kimni Alloh hidoyat qilsa, bas, o'shagina hidoyat topguvchidir. Kimni yo'ldan ozdirsa, bas, uning uchun to'g'ri yo'lga yo'llaguvchi biron do'st topa olmassan.

18. Uyquda ekanlar, (ko'zlari ochiq bo'lgani uchun) sen ularni uyg'oq, deb o'ylarsan. Biz ularni (badanlaridan yerga tegib turgan tomoni chirib ketmasligi uchun) o'ng tomon, so'l tomonga aylantirib tururmiz. Ularning itlari esa oldi oyoqlarini ostonaga yozib yotur. Agar ularning ustidan chiqib kolsang (va ko'zlari ochiq holda u yondan-bu yonga ag'darilib yotganlarini ko'rsang) ularning (ahvolidan) dahshatga tushib yuz o'girib qochgan bo'lur eding.

19. O'zaro savol-javob qilishlari uchun ularni (yigitlarni, qanday uxlatib qo'ygan bo'lsak) ana shunday uyg'otdik. Ulardan biri dedi: «Qancha (muddat uxlagan) holda turdinglar?» Ular(ning ayrimlari): «Bir kun yo yarim kun», dedilar. (Qolganlari esa): «Qancha (uxlab) turganlaringizni yolg'iz Parvardigoringiz bilur. Endi bir kishini mana shu pulingiz bilan shaharga jo'natinglar, u eng sara, pokiza taomlarni tanlab, sizlarga undan rizq, nasiba olib kelsin. U ehtiyot bo'lsin va sizlarni birontaga sezdirib qo'ymasin.

20. Chunki ular (ya'ni, shahar ahli) sizlardan ogoh bo'lib qolsalar, sizlarni toshbo'ron qilurlar yoki yana o'zlarining dinlariga qaytarurlar va, u holda, hech qachon qutula olmassizlar», deyishdi.

21. Shunday qilib, Allohning (qayta tiriltirish haqidagi) va'dasi haq ekanini va Qiyomat soatining (kelishi) shak-shubhasiz ekanini bilishlari uchun (odamlarni g'ordagi yigitlarning ahvolidan) ogoh qildik. O'shanda (ya'ni, g'ordagi yigitlar uyqularidan uyg'onib, odamlar bu mo'jizaning guvohi bo'lganlaridan keyin, ular ajallari yetib vafot qilishgach) o'zaro ularning ishlari haqida talashib-tortisha boshladilar. Bas, (ayrim kishilar): «Ularning ustiga uylar bino qilinglar. Parvardigor ularning (qaysi joyda, qanday holda yotganlarini) juda yaxshi bilur», dedilar. Ularning ustida hukmron bo'lgan (podshoh va saroy a'yonlari esa); «Albatta, siz ular (ya'ni, Ashobul-Kahf) qabrining ustida bir masjid qurib olurmiz», deyishdi.

22. Hali ular (ya'ni, payg'ambar alayhis-salomga zamondosh bo'lgan yahudiy va nasorolarning ayrimlari o'sha Ashobul-Kahfni): «Uchtadir, to'rtinchilari itlaridir», desalar, ayrimlari: «Ular beshta bo'lib, oltinchilari itlaridir», deb g'aybga tosh oturlar (aniq bilmagan narsalari haqida gap soturlar). Yana: «Ular yettitadirlar, sakkizinchilari itlaridir», ham deyдилar. (Ey Muhammad), «Ularning sanoqlarini eng yaxshi biladigan zot Parvardigorimdir. Ularni juda oz kishi bilur», deng. Bas, ular (ya'ni zamondosh ahli kitoblar bilan Ashobul-Kahf) xususida (o'zingizga nozil bo'lgan vahiy vositasida) ochiq mujodala — munozara qiling va (Ashobul-Kahf) haqida ularning birontasidan fatvo - savol so'ramang!

23-24. Va biron narsa haqida «Men albatta ertaga qilguvchiman», deya ko'rmang, magar «Insha Alloh – Alloh xohlasa» (deng. Bu so'zlarni aytishni) unutib qoldirgan vaqtingizda (yodingizga tushishi bilan): Parvardigoringizni zikr qiling (ya'ni «Insha Alloh», deng) va: «Shoyad Parvardigorim meni bundan ham (ya'ni, Ashobul-Kahf voqeasi haqida xabar berishdan ham) yaqinroq (mening haq payg'ambar ekanligimga yaxshiroq dalolat qiladigan) To'g'ri yo'lga hidoyat qilsa», deng!

I z o h . Mufasssirlar rivoyat qilishlaricha, bu ikki oyat nozil qilinishiga quyidagi voqea sabab bo'lgandir, yahudiylar qurayshlik arablarga: «Borib Muhammaddan so'ranglar-chi, agar haqiqatan ham payg'ambar bo'lsa, sizlarga ruh - jon haqida, Ashobul-Kahf va Zul-qarnayn to'g'risida xabar bersin», degan ekanlar. Ular kelib payg'ambar alayhis-salomdan shu haqda, so'raganlarida, u zot: «Ertaga kelinglar, albatta sizlarga javob qilurman», debdilaru, «Insha Alloh» so'zini qo'shmabdilar. Shunda bir qancha vaqt vahiy kelishi to'xtab, so'ngra payg'ambar alayhis-salomga bir tanbeh bo'lib yuqoridagi oyatlar nozil bo'lgandir.

25. Ular kahf — g'orlarida uch yuz yil turdilar va yana to'qqiz yilni ziyoda ham qildilar.

I z o h . Ushbu oyat Ashobul-Kahfni o'z g'orlarida shamsiy hisob bilan uch yuz yil turganlari haqida xabar bermoqda. Keyingi to'qqiz yil qo'shilishi esa qamariy hisobdan kelib chiqqan. Shamsiy hisobdagi yuz yil qamariy hisobda bir yuz uch yilga to'g'ri keladi.

26. (Ey Muhammad), ayting: «Ularning qancha turganlarini Alloh juda yaxshi bilguvchidir. Osmonlar va Yerning sirlari yolg'iz Unikidir. U zot naqadar ko'rguvchi, eshitguvchidir! (Odamlar) uchun Undan o'zga biron do'st-madadkor yo'qdir. U O'z hukmida hech kimni sherik qilmas».

27. (Ey Muhammad), siz faqat o'zingizga vahiy qilingan Parvardigoringizning Kitobi Qur'onning tilovat qiling! Uning (Allohnig) so'zlarini o'zgartiruvchi yo'qdir. Hargiz Undan o'zga biron panoh topa olmassiz.

I z o h . Bu oyat Quraysh kofirlari payg'ambar alayhis-salomga: «Bundan boshqa Qur'on keltirsang yoki uning oyatlarini o'zgartirsang, bizlar ham senga iymon keltirar edik», deganlarida nozil bo'lgandir.

28. Siz o'zingizni ertayu, kech Parvardigorlarining yuzini – roziligini istab, Unga iltijo qiladigan zotlar bilan birga tuting! Ko'zlaringiz hayoti dunyo ziynatlarini ko'zlab, ulardan o'tib (o'zga ahli dunyolarga boqmasin)! Va Biz qalbini Bizni zikr qilishdan g'ofil qilib qo'ygan, havoyi-nafsiga ergashgan va qilar ishi isrofchilik bo'lgan kimsalarga itoat etmang!

I z o h . Makka zodagonlari payg'ambar alayhis-salomga: "Yoningdan Suhayb, Ammor, Solmon kabi qullarni quvsang, bizlar ham senga ergashar edik», deganlarida, u kofir kimsalarga itoat qilmaslikni buyurib, Tangri taolo o'z payg'ambariga yuqoridagi oyatni tushirdi.

29. Ayting: «(Bu Qur'on) Parvardigoringiz tomonidan (kelgan) Haqiqatdir. Bas, xohlagan kishi iymon keltirsin, xohlagan kimsa kofir bo'lsin». Aniqki, Biz zolim — kofirlar uchun alangalari do'zaxilarni o'rab-chirmab oladigan do'zaxni tayyorlab ko'ygandirmiz. Agar ular (tashnalik shiddatiga chidamay) suv so'rasalar, eritilgan (dog'langan) yog' kabi yuzlarni kuydirguvchi suv berilur. Naqadar yomon ichimlik u, naqadar yomon joy u!

30. Iymon keltirgan va yaxshi amallar qilgan zotlar esa, shak-shubhasiz - Biz (ular kabi) chiroyli amallar qilgan kishilarning ajr-mukofotini zoe qilmasmiz.

31. Ular uchun ostlaridan daryolar oqib turadigan abadiy jannatlar bor bo'lib, ular u joyda oltindan bo'lgan bilakuzuklar bilan bezanurlar va ipak-shoyilardan bo'lgan, yashnab turuvchi liboslar kiyib, so'rilarida yastanib o'tirurlar. Naqadar yaxshi mukofot u, naqadar go'zal joy u!

32. (Ey Muhammad, kofirlarga) ikki kishi (haqidagi) masalni keltiring. Ulardan biri uchun ikki uzumzor bog' qilib, u ikkisini xurmozor bilan o'ragan va o'rtalarini ekinzor qilgan edik.

33. Har ikki bog' hosillarini bekamu ko'st berar, Biz ularning o'rtasidan bir anhor o'tkazgan edik.

34. Yana uning (o'sha kishining) mol-davlati ham bor edi. Bas, u birodariga

maqtanib: «Mening mol-dunyoim senikidan ko'proq va odamlarim kuchliroq, quvvatliroq», dedi.

35. Va (kofirlik bilan) o'ziga zulm qilgan holda, bog'iga kirar ekan, aytdi: «Bu (bog' — mening molu davlatim) hech qachon yo'q bo'lmaydi.

36. Va Qiyomat ham qoyim bo'lmaydi, deb o'ylayman. Qasamki, agar Parvardigorimga qaytarilsam, (ya'ni, Qiyomat qoyim bo'lib, qayta tirilsam) albatta bundan ham yaxshiroq oqibat - baxtni topurman».

37. Birodari unga xitob qilib, dedi: «Sen o'zingni (asli-nasling bo'lmish Odamni) tuproqdan so'ng nutfa — bir tomchi suvdan yaratib, so'ngra uni) inson qilib rostlagan zot - Allohga kofir bo'ldingmi?!

38. Men esa: «U – Alloh Parvardigorimdir», (deyman) va Parvardigorimga hech kimni sherik qilmayman.

39. Sen bog'ingga kirgan paytingda: «Alloh xohlagan narsagina (bo'lur), bor kuch-quvvat yolg'iz Alloh bilandir», desang edi! Agar sen meni mol-davlat va bola-chaqa jihatidan o'zingdan kamroq deb bilsang.

40. Shoyadki, Parvardigorim menga sening bog'ingdan yaxshiroq (bir bog') ato etar (sening bog'ingga esa) osmondan chaqmoqlar yuborur, bas, u sip-silliq yerga aylanib qolur.

41. Yoki uning suvi (erga singib ketib, sen u)ni istab ham topa olmay qolursan»

42. (Darhaqiqat), uning meva-bog'i halok qilindi. O'zi esa huvillab qolgan ishqomlarini (ko'rib) va ularga sarflagan narsalarini (o'ylab), chapak chalganicha (afsus-nadomat chekkanicha): «Qani edi, men ham Parvardigorimga hech kimni sherik qilmaganimda!» deb qolaverdi.

43. Shuningdek, uning uchun Allohdan o'zga na bir yordam beradigan jamoat bo'ldi va na o'zi (o'ziga) yordam bera olguvchi bo'ldi.

44. U joyda (Qiyomat kunida) ham saltanat Haq taolonikidir. U eng yaxshi savob - mukofot ato etguvchi va eng xayrli oqibatni berguvchi zotdir.

45. (Ey Muhammad, odamlarga) hayoti dunyo misolini keltiring, (U) xuddi bir suv kabidirki, Biz osmondan yog'dirib (avval — kishi hayotining bahorida) u sababli zamin nabototi (bir-biriga) aralashib-chirmashib ketur, so'ngra (hayot kuzi kelgach) shamollar uchirib ketadigan xas-xashakka aylanib qolur. Alloh hamma narsaga qodir bo'lgan zotdir.

46. Mol-mulk, bola-chaqa shu hayoti dunyo ziynatidir. Parvardigoringiz nazdida esa (abadiy) qolguvchi yaxshi amallar savobliroq va orzuliroq (orzu qilishga arzirliroqdir).

47. Biz tog'larni (bulutlar yanglig') yurgizadigan va siz (barchangiz) Yerni ochiq-yalang'och (tog'-toshlarsiz, bog'-rog'larsiz) ko'radigan Kunni (ya'ni, Qiyomatni eslangiz)! (U Kunda) Biz ulardan birontasini qo'ymay yig'dik.

48. Ular saf tortgan hollarida Parvardigoringizga ro'baro' qilindilar (va Biz ularga aytdik): «Mana, sizlarni avval-boshda qanday yaratgan bo'lsak, shunday holda (ya'ni, mol-dunyo, bola-chaqalaringizni tark qilib, yalang'och holingizda) huzurimizga keldingiz. Balki Bizni, sizlarga va'da qilingan Kunni (ya'ni, Qiyomatni paydo) qila olmas, deb o'ylagandirsizlar?!»

49. (So'ng har bir kishining) nomai a'moli o'rta qo'yilur. Bas, gunohkorlarning unda (bitilgan) narsalardan dahshatga tushib: «Bizlarga halokat bo'lg'ay, bu qandoq kitobki, na kichik va na katta (gunohni) qoldirmay, barchasini hisoblab-bitib qo'yibdi», deyishlarini ko'rursiz. Ular qilib o'tgan barcha amallarini hoziru nozir holda topurlar. Parvardigoringiz hech kimga zulm qilmas.

50. Eslang, (ey Muhammad), farishtalarga Odamga ta'zim qiling, deyishimiz bilan sajdaga egildilar. Faqat iblis (sajda qilmadi). U jinlardan edi. Bas, Parvardigoringning amriga bo'yinsunishdan bosh tortdi. Endi sizlar (ey Odam bolalari)» Meni qo'yib, uni (ya'ni, iblisni) va zurriyotlarini do'st tururmisiz?! Ular sizlarga dushman-ku! U (iblis) zolim kimsalar uchun (Allohning o'rniga ibodat qilinadigan) naqadar yomon «badal o'rinbosardir».

51. Men ularni (iblis va uning zurriyotini) osmonlar va Yerni yaratishga va na o'zlarini yaratishga guvoh qilgan emasman (ya'ni, ular yeru osmonlar qanday yaralganini ham, o'zlari qanday yaralganliklarini ham mutlaqo bilmaydilar, bularning barchasini yolg'iz O'zim yaratganman), shuningdek, bu yo'ldan ozdirguvchilarni (O'zimga) yordamchi ham qilib olganim yo'q (bas, sizlar nechun ularga ibodat qilursizlar)?!

52. U Kunda (Qiyomat qoyim bo'lganida, Alloh): «Sizlar Mening sheriklarim deb o'ylagan butlaringizni) chaqiringiz», der. Bas, (mushriklar) ularni chorlaganlarida, (ular) javob qila olmaydilar. (Chunki) Biz ularning o'rtalarida halokat chohini (do'zaxni) paydo qilib ko'ygandirmiz.

53. Gunohkor kimsalar do'zaxni ko'rib, o'zlarining unga tushuvchi ekanliklarini o'yladilar, ammo undan qocharga joy topmadilar.

54. Biz bu Qur'onda odamlarga (pand-nasihat olishlari uchun) turli masallar bayon qildik. Darhaqiqat, inson juda ko'p janjal-bahs qilguvchidir.

55. Odamlarga hidoyat kelgan paytida, ular iymon keltirishlaridan va Parvardigordan mag'firat so'rashlaridan faqat ularga o'tganlarning sunnati — halokatlari kelishi yoki ochiq azob kelishini (kutishlarigina) to'sdi (ya'ni, ular avvalgi kofir kimsalarga tushgan halokatga yo azobga loyiq ekanliklarigina ularni mo'min bo'lishdan man' qildi).

56. Biz payg'ambarlarni faqat (mo'minlarga jannat) xushxabarini eltuvchi va

(kofirlarni do'zax azobidan) ogoxlantirguvchi bo'lgan hollaridagina yuborurmiz. Kofir bo'lgan kimsalar esa botil (hujjatlar) bilan talashib-tortishib, uning yordamida Haqni yengmoqchi bo'lurlar hamda Mening oyatlarimni va o'zlari ogoxlantirilgan narsani (ya'ni, oxirat azobini) masxara qilib kulurlar.

57. Parvardigorining oyatlari bilan pand-nasihat qilingach, ulardan yuz o'girgan, o'zi qilib o'tgan gunohlarini unutib qo'ygan kimsadan ham zolimroq kim bor?! Darhaqiqat, Biz (Qur'onni) anglamasliklari uchun ularning dillarini pardalab, quloqlarini og'ir qilib qo'ydik. Demak, agar siz ularni hidoyat — haq yo'lga chaqirsangiz ham hargiz hidoyat topmaslar.

58. Parvardigoringiz mag'firatli, mehr-shafqat sohibidir. Agar ularni (kofirlarni) qilgan gunoxlari bilan ushlaganida, ularga azobni naqd qilgan bo'lur edi. Yo'q, ular uchun va'da qilingan bir vaqt (Qiyomat) borki, (u vaqtda Allohdan) o'zga biron pushtipanoh topa olmaslar.

59. Ana u shaharlarni (ularning aholisini, ular) zulm qilishgach, halokat vaqtlarini aniq belgilab (ya'ni, payg'ambarlaringizga itoat qilmasangizlar, halok bo'lursizlar, deb) qo'ygan holimizda, halok qildik.

60. Muso (o'zining xizmatkor) yigitiga: «To ikki dengiz qo'shiladigan yerga yetmaguncha yoki uzoq zamonlar kezmaguncha yurishdan to'xtamayman», degan paytini eslangiz.

I z o h . Mana shu oyat bilan Muso va Xizir payg'ambarlar haqidagi qissa boshlanadi. Rivoyat qilishlaricha, Muso alayhis-salom Tangri taolaga munajat qilib: «Bandalaring orasida mendan ilmi ziyodaroq bo'lgan kishi bormi?» deb so'raganida, Alloh taolo: «Ha, Xizir sendan olimroq», deb javob qilgan ekan. Shunda Muso: «U zotni qandoq izlab topurman?» deganida, «Dengiz sohilidagi qoya oldidan topursan», degan javob bo'libdi. «U yerga qanday borilur?» deb so'raganida, Alloh taolo aytgan ekan: «Bir baliqni savatga solib, yo'lga chiqarsan. Qaerda uni yo'qotib qo'ysang, Xizirni o'sha yerdan topursan!» Shundan keyin Muso xizmatkor yigitiga baliq solingan savatni berib: «Bu baliqni yo'qotgan joyingda menga aytarsan», deb tayinlab yo'lga tushibdilar.

61. Endi qachonki, u ikkisi (ikki dengiz) qo'shiladigan yerga yetishgach, baliqlarini unutdilar. Bas, u (baliq) dengizga qarab yo'l oldi.

62. Bas, qachonki (u yerdan) o'tishgach, (Muso) yigitiga: «Nonushtamizni keltir, haqiqatan bu safarimizdan juda charchadik», degan edi.

63. U (xizmatkor) aytdi: «Buni ko'ring, biz (dengiz sohilidagi) qoyaga borib (orom olgan) paytimizda, men baliqni (unga jon kirib savatdan tushib ketganini) unutibman. (Bu voqeani sizga) aytishni faqat shayton yodimdan chiqardi. U (baliq) dengizga ajoyib (sezdirmagan yo'sinda) yo'l olgan edi».

64. (Muso) dedi: «Mana shu biz istagan narsadir». So'ng uni (Xizirni) izlab ortlariga qaytdilar.

65. Bas, bandalarimizdan bir bandani topdilarki, Biz unga O'z dargohimizdan

rahmat (ya'ni, payg'ambarlik) ato etgan va O'z huzurimizdan ilm bergan edik.

66. Muso unga: «Senga bildirilgan bilimdan, menga ham to'g'ri yo'lni ta'lim berishing uchun senga ergashsam maylimi?» dedi.

67. U (Xizir) aytdi: «Aniqki, sen men bilan birga (ilm mashaqqatlariga) sabr qilishga hargiz toqating yetmas.

68. (Zotan) o'zing egallab olmagan — xabardor bo'lmagan narsaga qanday sabr qilursan?!»

69. (Muso) dedi: «Insha Alloh, sen mening sabr-toqatli ekanimni ko'rursan. Men biron ishda senga osiylik itoatsizlik qilmasman».

70. U (Xizir) aytdi: «Bas, agar menga ergashsang, to o'zim senga aytmagunimcha biron narsa haqida mendan so'ramagin!»

71. Bas, ikkov yo'lga tushdilar. To borib bir kemaga minishlari bilan (Xizir kemani) teshib qo'ydi. (Muso) aytdi: «Uni odamlarni g'arq qilish uchun teshdingmi?!»

72. U (Xizir) dedi: «Aniqki, sen men bilan birga sabr qilishga hargiz toqating yetmas, demaganmidim?!»

73. (Muso) aytdi: «Unutganim sababli, meni ayblamagin va bu ishim uchun meni mashaqqatga duchor qilmagin».

74. So'ng yana yo'lga tushdilar. To borib bir bolaga ro'baro' bo'lganlarida (Xizir) uni o'ldirdi. (Buni ko'rgan Muso) dedi: «Birovni o'ldirmagan bir begunoh jonni o'ldirding-a. Darhaqiqat, (sen) buzuvq ish qilding!»

O'N OLTINCHI JUZ'

*****

75. U (Xizir) dedi: «Men senga, sen men bilan birga sabr kilishga hargiz toqating yetmas, demaganmidim?!»

76. (Muso) dedi: «Agar bundan buyon sendan biron narsa haqida so'rasam, meni o'zingga hamroh qilmagin. Chunki (u holda) men tomonimdan uzrga yetgan bo'lursan (ya'ni, u holda meni tashlab ketganing uchun seni ayblay olmasman)».

77. So'ng (ular) yana yo'lga tushdilar. To bir shahar ahlining oldiga kelib ulardan taom so'ragan edilar, ular mehmon qilishdan bosh tortishdi. Keyin o'sha joyda yiqilay deb turgan bir devorni ko'rishgach, (Xizir) uni tiklab qo'ydi. (Muso) dedi: «Agar xohlasang, bu ishing uchun haq olishing mumkin edi».

78. U (Xizir) aytdi: «Mana shu sen bilan mening ajrashimizdir. Endi men seni sabr qilishga toqating yetmagan narsalarning ta'vili (sharhi)dan ogoh qilurman.

79. Kema xususiga kelsak, u dengizda ishlaydigan (yuradigan) miskin-bechoralarniki edi. Bas, men uni aybli qilib qo'ymoqchi bo'ldim. (Chunki) ularning (kemadagilarning) ortida (ko'zlab ketayotgan manzillarida) barcha (butun) kemalarni talon-toroj qilib, tortib olguvchi bir podshoh bor edi.

80. Haligi bolaning esa ota-onalari mo'min kishilar edilar. Bas, biz u (bola) tug'yon va kufr bilan ularni qiynab qo'yishidan qo'rqdik.

81. Shu sababdan, ularga Parvardigor (bola)dan ko'ra pokizaroq, undan ko'ra mehribonroq (boshqa bir bolani) badal-evaz qilib berishini istadik.

82. Endi devor esa shu shahardagi ikki yetim bolaniki bo'lib, uning ostida ular uchun bir xazina bor edi. Ularning otalari juda yaxshi kishi edi. Bas, Parvardigoring ular voyaga yetib, Parvardigoringning rahmat-marhamati bo'lmish xazinalarini chiqarib olishlarini iroda qildi. Men bu (ishlarning birontasini) o'z-o'zimcha qilganim yo'q. Mana shu sen sabr qilishga toqating yetmagan narsalarning ta'vilidir».

I z o h . Mazkur ilohiy qissadan olinadigan ibrat bandalarga berilgan ilmning cheksiz-chegarasiz ekanligidir. Payg'ambarlar tarixidan ma'lumki, Muso alayhis-salom «Kalimulloh»— «Alloh taolo bilan bevosita so'zlashguvchi» degan nomga sazovor bo'lgan zotdirlar. Demak, u kishi, Yaratgan bilan savol-javob qilganlarida, o'rtada hatto farishta ham vositachilik qilmagan — bor haqiqatni Haq taoloning O'zidan olganlar. Binobarin, o'zlaricha dunyoda mendan ham ilmliroq odam bormikan, degan fikr ko'ngillaridan kechgan bo'lsa kerakki, yuqoridagi oyatlarda zikr qilingan qissada Tangri O'z payg'ambarini ogohlantirib, go'yo shunday deydi: «Agar senga bo'lib o'tgan barcha narsalar to'g'risida bilim bergan bo'lsam, bandalarim orasida shunday bir kishi ham mavjudki, unga endi bo'ladigan narsalarning bilimini ato etgandirman - ya'ni, sen o'z ilm-ma'rifating bilan butun dunyoga ustoz bo'lishing mumkin, ammo u bandamga

shogird bo'lishga ham o'zlik qilursan». Bu hikoya bilan Alloh O'zining: «Har bir bilim sohibi ustida undan-da bilimdonroq birov bordir», degan oyati karimasini yana bir karra isbot etadi.

Endi quyidagi oyatlarda Zul-qarnayn haqida hikoya qilinadi. Qadimda yashab o'tgan bu buyuk shohning nima sababdan Zul-qarnayn — ikki shox egasi deb atalishi xususida xilma-xil rivoyatlar bordir. Ba'zilar uning boshida ikkita shoxi bo'lgan, desalar boshqa rivoyatlarda u ikki kokilli edi, deyiladi. Yana bir mo'tabar manba'da esa, Yerning Sharqu G'arbga hukmronlik qilgani uchun ham ikki shox egasi degan nom olgan, deyiladi. Quyida Tangri taoloning ana o'sha iymon va taqvo egasi bo'lgan bandasining yer yuzida haqni qaror topdirish uchun qilgan sa'y-harakatlari haqida so'ylanadi.

83. (Ey Muhammad), yana sizdan Zul-qarnayn haqida so'raydilar. Ayting: «Endi men sizlarga u haqdagi xabarni tilovat qilurman».

84. Darhaqiqat, Biz unga (Zul-qarnaynga) bu Yerda saltanat – hukmronlik berdik va (ko'zlagan) barcha narsasiga yo'l-imkoniyat ato etdik.

85. Bas, u (avval G'arbga qarab) yo'l oldi.

86. To (ketayotib) kun botadigan joyga yetgach u (quyoshning) bir loyqa buloqqa botayotganini ko'rdi va u (buloq) oldida bir qavmni uchratdi. Biz: «Ey Zul-qarnayn, yo (ularni) azobga duchor qilursan, yoki ularga yaxshi muomalada bo'lursan», dedik.

87. U aytdi: «Zolim bo'lgan kimsani, albatta, azoblagaymiz. So'ngra Parvardigoriga qaytarilgach, U zot uni yana dahshatli azob bilan azoblar.

88. Endi iymon keltirib yaxshi amallar qilgan zotga kelsak, uning uchun go'zal oqibat — jannat mukofot bo'lur. Biz ham unga ishimizdan oson-engillarini buyururmiz».

89. So'ngra, u (Sharqqa qarab) yo'l oldi.

90. To (ketayotib) kun chiqishga yetib borgach, uning (quyoshning) bir qavm ustiga chiqayotganini (ko'tarilayotganini) ko'rdiki, Biz u (qavm) uchun quyoshdan (saqlanadigan uy libos kabi) biron parda qilmagan edik.

91. Xuddi ilgarigidek bo'ldi (ya'ni, Zul-qarnayn bu qavmga ham kun botishdagi qavmga qilgan muomalani qildi). Aniqki, Biz uning barcha ishlaridan xabardormiz - (uni) ihota qilib olgandirmiz.

92. So'ngra, u yana yo'l oldi.

93. To (ketayotib) ikki tog' o'rtasiga yetib kelgach, u (tog'lar ortida) biron gapni anglay olmaydigan qavmni uchratdi.

94. Ular: «Ey Zul-qarnayn, shak-shubhasiz, (shu tog'lar ortidagi) Ya'juj va Ma'juj (qabilalari) Yer yuzida buzg'unchilik qilguvchilardir. Bizlar senga bir

(miqdor) to'lov to'lasak, (bilan ularning o'rtasiga bir sad chekib (bir to'g'on qurib) berurmisan?» dedilar.

95. U (Zul-qarnayn) aytdi: «Parvardigorim menga ato etgan (saltanat) sizlar beradigan (mol-dunyodan) yaxshiroqdir. Bas, sizlar menga (mol-dunyo bilan emas, balki) quvvat bilan yordam beringlar, men sizlar bilan ularning o'rtasiga bir devor bino qilay.

96. Sizlar menga temir parchalarini keltiringlar». To (temir parchalari) ikkala tog' bilan barobar bo'lgach, (Zul-qarnayn: «(Bosqonlar bilan) dam uringlar», dedi. Bas, qachon u (temir-tersaklarni qizdirib) o't qilgach (eritgach), dedi: «Menga eritilgan mis (ham) keltiringlar, uni (temir parchalarining) ustidan quyurman.

97. Endi ular u (to'siq) ustiga chiqishga ham, uni teshib o'tishga ham qodir emaslar».

98. «Bu Parvardigorim tomonidan bo'lgan bir marhamatdir. Endi qachon Parvardigorim (Ya'juj va Ma'juj chiqadi, deb) va'da qilgan vaqt kelganida (ya'ni, Qiyomat qoyim bo'lishiga yaqin qolganida), O'zi u (to'siqni) tep-tekis qilib qo'yur. Parvardigorimning va'dasi haqdir», dedi u.

99. U Kunda (Qiyomatda, odamlarni) bir-birlariga aralash-quralash qilib tashladik. Sur chalingach, ularning barchalarini to'pladik.

100. U Kunda kofirlar uchun jahannamni ko'ndalang qilib qo'ydik.

101. Ularning ko'zlari (dunyoda) Mening eslatmalarimdan to'silgan edi. Ular (Mening pand-nasihatlarimni) eshitishga ham qodir emas edilar.

102. Yoki kofir bo'lgan kimsalar, Meni qo'yib, bandalarimni do'st tutishni (O'zim yaratgan farishtalar yoki Iyso kabi payg'ambarni iloh deb sig'inishni) o'yladilarmi?! Shak-shubhasiz, Biz jahannamni kofirlar tushadigan joy qilib qo'ygandirmiz.

103. (Ey Muhammad), ayting: «Sizlarga qilgan ish-amallaridan eng ko'p ziyor ko'rguvchi kimsalarning xabarini beraylikmi?!

104. Ular (kofir bo'lganlari sababli) qilgan sa'y-harakatlari hayoti dunyodayoq yo'q bo'lib ketgan-u, ammo (nodonliklari sababli) o'zlarini chiroyli — yaxshi amal qilayotgan kishilar, deb hisoblaydigan kimsalardir!»

105. Ular Parvardigorlarining oyatlarini va U zotga ro'baro' bo'lishni inkor qilishib, butun ish-amallari behuda ketgan kimsalardir. Bas, Biz Qiyomat kunida ular (qilib o'tgan amallar) uchun hech qanday qadr-qiyomat bermasmiz!

106. Kofir bo'lganlari hamda Mening oyatlarimni va payg'ambarlarimni masxara qilganlari sababli, ularning jazolari o'sha jahannamdird!

107. Albatta, imon keltirgan va yaxshi amallar qilgan zotlar uchun Firdavs bog'lari manzil bo'lur.

108. Ular, u joylarda mangu qolar ekanlar, (boshqa biron joyga) ko'chishni istamaslar.

109. Ayting: «Agar barcha dengiz Parvardigorimning so'zlari (ya'ni, ilmu hikmatlarini bitish) uchun siyoh bo'lsa va yana shuncha siyoh keltirsak ham, Parvardigorimning so'zlari bitishidan ilgari, u dengizlar tugab bitar!»

110. (Ey Muhammad, Ularga) ayting: «Hech shak-shubha yo'qki, men ham sizlar kabi bir odamdirman. Menga Tangringiz yolg'iz Allohning O'zi ekani vahiy etilmoqda. Bas, kim Parvardigoriga ro'baro' bo'lishidan umidvor bo'lsa, u holda yaxshi amal qilsin va Parvardigoriga bandalik qilishda biron kimsani (unga) sherik qilmasin! (Ya'ni, qiladigan barcha amallarini yolg'iz Alloh uchun qilsin)».

MARYAM SURASI

To'qson sakkiz oyatdan iborat bo'lgan bu sura Makkadanozil qilingan. Bu surada ham bir qancha payg'ambarlar qissalari zikr qilinadi. Boshlab Zakariyo va uning keksalik chog'ida ko'rgan farzandi Yahyo haqida so'zlanib, so'ngra eng ajib va g'arib qissa — Maryam va uning beota dunyoga kelgan va beshikda yotgan chog'idayoq tilga kirib o'zining kimligini aytgan farzandi Iysoning qissasi hikoya qilinadi va Yaratgan nazdida bu oson ish ekanligi ta'kidlanadi. Suraning Maryam deb nomlanishiga ham sabab shudir.

Yana bu surada Alloh taoloning payg'ambarlaridan Ibrohim, Ishoq, Ya'qub, Muso, Horun, Ismoil, Idris va Nuhlarining nomlari ham zikr qilinib, ularning barchalari bir zanjirning halqalari ekanliklari, ya'ni Yagona Allohning diniga da'vat etganliklari yana bir bor eslatib o'tiladi.

Shuningdek, bu surada qiyomatning ayrim manzaralari, u kunning dahshatlari — jahannamga tashlanishlarini kutib, tiz cho'kib turgan kofirlarning ahvoli ilohiy qalam bilan chizib beriladi. Lekin U zotning yolg'iz Allohga bandalik qiladigan kishilarga bu dunyoda ham, u dunyoda ham rahm-shafqatli ekanligi ta'kidlanib, suraning bir necha o'rinlarida Alloh kalimasining o'rniga Rahmon-Mehribon so'zi qo'llanadi.

Sura nihoyasida Alloh taoloning farzand va sherikdan pok — tengi yo'q zot ekani yana bir karra uqtirib o'tiladi.

Mehribon va rahmli Alloh nomi bilan (boshlayman).

1. Kof, Ho, Yo, Ayn, Sod.

I z o h. Bu sura ham yuqorida o'tgan va quyida keladigan ayrim suralar kabi «xurufi muqatta'ot», ya'ni ma'nodan uzilgan yolg'iz-yolg'iz harflar bilan boshlandi.

2. (Ey Muhammad, ushbu) Parvardigoringiz O'z bandasi Zakariyoga qilgan marhamatining zikri-qissasidir.

3-4. Eslang, Parvardigoriga xufyona duo-iltijo qilib, degan edi: «Parvardigorim, darhaqiqat mening suyaklarim mo'rtlashdi, keksalikdan boshim — sochim oqardi. Parvardigorim, men senga duo qilib (hech qachon) noumid bo'lgan emasman.

5-6. Men ortimda qoladigan qarindosh-urug'larim (mening dinimni zoe qilib yuborishlari)dan xavfdaman. Xotinim tug'mas bo'lib qolgan. Endi Sen (menga) o'z dargohingdan menga va (bobom) Ya'qub xonadoniga merosxo'r bo'ladigan bir do'st (ya'ni farzand) hadya etgin va uni (O'z nazdingda) rozi bo'linadigan (solih) kishilardan qilgin».

7. (Alloh aytdi): «Ey Zakariyo, Biz senga bir farzand xushxabarini berurmizki, uning ismi Yahyo bo'lib, ilgari unga biron (kimsani) otdosh qilgan emasmiz».

8. (Zakariyo) dedi: «Parvardigorim, xotinim tug'mas bo'lib qolgan, o'zim esa keksalikning (umrimning) nihoyasiga yetib qolgan bo'lsam, mendan qanday farzand (bunyod) bo'lsin?»

9. (Alloh) aytdi: «Shunday, Parvardigoring ayturki, bu (ish) Menga osondir. (Axir) Men ilgari hech narsa bo'lmagan paytingda seni (ham) yaratgan edim-ku (ya'ni yo'qdan bor qilgan edim-ku)!»

10. «Parvardigorim, men uchun (kampirim homilali bo'lganiga) biron belgi-alomat qilsang», dedi u (Zakariyo). (Alloh) aytdi: «Senga belgi shuki, soppa-sog' bo'lgan holingda uch kungacha odamlarga gapira olmaysan».

11. Bas, (Zakariyo) mehrobdan qavmining oldiga chiqib, ularga ertayu kech (Allohn) poklab — ibodat etishni ishora qildi.

I z o h. Darhaqiqat, Zakariyo alayhis-salom uch kungacha tasbeh o'girish va Tavrot tilovat qilishdan boshqa narsaga tillari aylanmay qoladi va ibodatxonaga kelgan kishilarga ham faqat imo-ishora bilan pand-nasihat qiladilar. So'ng vaqti-soati yetib, Yahyo alayhis-salom dunyoga kelgach, Alloh taolo unga go'daklik chog'idayoq vahiy yuboradi. Quyidagi oyatlarda shu haqda hikoya qilinadi.

12. (Biz unga): «Ey Yahyo, Kitobni (ya'ni Tavrotni) mahkam ushlagin», (dedik) va unga go'daklik chog'idayoq hikmat-ma'rifat ato etdik.

13. Yana unga O'z dargohimizdan mehr va poklik (ato etdik). U taqvoli bo'ldi.

14. U ota-onasiga mehribon bo'lib, jabru sitam qiluvchi, quloqsiz emas edi.

15. Unga tug'ilgan kunida ham, vafot etadigan kunida ham, qayta tiriladigan (qiyomat) kunida ham tinchlik-omonlik bo'lur (ya'ni u tug'ilish mashaqqatidan, o'lim azobidan va qiyomat kunida do'zaxga tushish xavfidan xolidir).

16-17. (Ey Muhammad), ushbu Kitobda (ya'ni Qur'onda) Maryamni zikr qiling: U o'z ahli-oilasidan chetga — kun chiqar tomonga borib, ulardan berkinib olgan

paytida, Biz unga o'z ruhimiz - (ya'ni Jabroil)ni yubordik. Bas u (Maryamga) bus-butun (ro'y-rost) odam bo'lib ko'rindi.

18. (Maryam unga): «Men Rahmonga (ya'ni Allohga) sig'inib, sendan panoh berishni iltijo qilurman. Agar (Allohdan) qo'rquvchi bo'lsang (menga ziyon yetkazmagin),» dedi.

19. (Jabroil) aytdi: «(Qo'rqmagin), men faqat senga bir pokiza o'g'il hadya qilish uchun (kelgan) Parvardigoringning elchisidirman, xolos».

20. (Maryam) dedi: «Menga odamzod tegmagan bo'lsa, buzuq ayol bo'lmasam menda qayoqdan farzand bo'lsin?!»

21. (Jabroil) aytdi: «Shunday. Parvardigoring ayturki, bu (ish) Menga osondir. Biz u (bolani) odamlar uchun oyat-mo'jiza va O'z tomonimizdan bo'lgan rahmat-marhamat qilurmiz. Bu bitgan ishdir.

22. Bas, (Maryam) unga homilador bo'lib, u bilan birga yiroq bir joyga ketdi.

23. Bas, to'lg'oq azobi uni bir xurmo daraxtining shoxiga olib bordi (va u shoxga osilgan holda ko'zi yorigach), dedi: «Qani, mana shu (kundan) ilgari o'lib ketsam-u, butunlay unutilib ketsam edi».

I z o h. Bibi Maryam o'sha fursat ochiqqan, chanqagan va nihoyatda qiynalgan edilar. Suv yo'q, yemish yo'q, ruhlari tushkun edi.

24. Shunda (xurmo daraxtining) ortidan (Jabroil) nido qildi: «G'amgin bo'lma, Parvardigoring (oyoq) ostingdan bir ariq oqizib qo'ydi.

25. (Mana shu qurib qolgan) xurmo shoxini silkitgin, u senga yangi xurmo mevalarini tashlar.

26. Endi sen yeb-ichgin, shod-xurram bo'lg'in. Bas, agar odamzoddan birontasini ko'rib qolsang (va u sendan bu bolaning otasi haqida so'rasa) u holda: «Men Rahmon yo'lida ro'za tutmoqni nazr (ahd) qilganman, bas, bugun biron insonga so'zlamayman», degin.

27. So'ng (Maryam bolasini) ko'targan holda qavmiga kelganida ular: «Ey Maryam, sen hech kim qilmagan ishni qilding-ku!

28. Ey Horunning singlisi, sening otang yomon odam emas, onang ham fohisha emas edi-ku!» dedilar.

29. Shunda (Maryam og'iz ochmasdan bolasiga) ishora qildi (ya'ni uning o'zidan so'ranglar, dedi). Ular aytdilar: «Beshikdagi go'dak bilan qanday so'zlashurmiz?!»

30. (Shu payt chaqaloq, ya'ni Iyso tilga kirib) dedi: «Men Allohning bandasidirman. U zot menga Kitob — Injil ato etdi va meni payg'ambar qildi.

31. Yana meni qaerda bo'lsam, xayru-barakotli qildi va modomiki hayot ekanman, namozni (ado etishni) va zakotni (ato etishni) amr qildi.

32. Shuningdek, (Alloh) meni onamga mehribon qildi va meni sitamkor badbaxt qilmadi.

33. Menga tug'ilgan kunimda ham, vafot bo'ladigan kunimda ham, qayta tiriladigan kunimda ham tinchlik-omonlik bo'lur».

34. Ular (ya'ni yahudiy va nasroniylar) shak-shubha qilayotgan Iyso binni Maryam (ya'ni uning haqidagi Allohning) Haq so'zi mana shudir.

I z o h. Yuqorida mazkur bo'lgan va quyida zikr qilinadigan oyatlarda Iyso binni Maryam Alloh taoloning «Bo'l», degan amri bilan otasiz dunyoga kelgan bir banda va payg'ambar ekanliklari to'g'risidagi Haq taoloning so'zi bayon qilinadi va Iyso haqidagi «U valadi zino» deydigan yahudiylarning so'zi ham, «U xudoning o'g'li» deydigan nasroniylarning so'zi ham botil — nohaq so'zlar ekani ta'kidlanadi.

35. Alloh uchun hech qanday bola tutish joiz emas — U zot (bunday nuqsondan) pokdir. U biron ishni qilmoqni istasa faqat unga «Bo'l», der. Bas (o'sha ish) bo'lur.

36. (Iyso aytdi): «Albatta Alloh Parvardigorim va Parvardigoringizdir. Bas, Unga bandalik qilingiz! Mana shu haq yo'ldir».

37. So'ng (yahudiy va nasroniy) firqalar (Iyso xususida) o'zaro ixtilof qildilar. Bas, kofir bo'lgan kimsalarga ulug' Kun — Qiyomatga guvoh-hozir bo'lganlarida halokat bo'lgay.

38. Ular Bizga keladigan kunda juda ham (aniq) ko'radigan va eshitadigan bo'lib qolurlar. Lekin u zolimlar bugun ochiq zalolatdadir.

39. (Ey Muhammad), siz ularni (ya'ni Makka mushriklarini) barcha ish bitirilib, (ya'ni jannat axli jannatga, do'zaxilar do'zaxga hukm qilinib), ular hasrat-nadomat qilib qoladigan Kundan — Qiyomatdan qo'rqiting! (Bugun) ular g'aflatdadir, (shu sababdan) ular iymon keltirmaydilar.

40. Shak-shubhasiz Biz O'zimiz bu yerga va undagi bor jonzotga merosxo'r bo'lurmiz (ya'ni barcha jonzot o'tar, yolg'iz Bizgina qolurmiz). Va faqat Bizgina qayturlar.

41. (Ey Muhammad), ushbu Kitobda Ibrohim (qissasini) zikr qiling! Darhaqiqat, u juda rostgo'y payg'ambar edi.

42. Eslang, u otasiga: «Ey ota, nega sen eshitmaydigan, ko'rmaydigan va senga biron foyda yetkaza olmaydigan butga ibodat qilursan?»

43. Ey ota, darhaqiqat senga kelmagan ilm-ma'rifat menga keldi. Bas, sen

menga ergashgin, seni haq yo'lga hidoyat qilurman.

44. Ey ota, sen shaytonga ibodat-qullik qilmagin. Chunki shayton Rahmonga osiy bo'lgandir.

45. Ey ota, haqiqatan men senga Rahmon tomonidan azob yetib, (do'zaxda) shaytonga do'st-yaqin bo'lib qolishingdan qo'rqrurman», deganida.

46. (Otasi) aytdi: «Sen mening xudolarimdan yuz o'giruvchimisan, ey Ibrohim?! Qasamki, agar sen (mening xudolarimni so'kishdan) to'xtamasang, albatta, seni toshbo'ron qilurman va (yoki) meni butunlay tark et!»

47. (Ibrohim) dedi: «Omon bo'l. Endi Parvardigorimdan seni mag'rifat qilishini so'rarman. Shak-shubhasiz U menga mehribon bo'lgan zotdir.

48. Men sizlardan ham, sizlar Allohni qo'yib iltijo qilayotgan butlaringizdan ham chetlanurman va (yolg'iz) Parvardigorimga iltijo qilurman. Parvardigorimga iltijo qilganim sharofatidan (sizlar kabi) badbaxt bo'lib qolmasman, deb umid qilurman».

49. Bas, qachonki (Ibrohim) ulardan va Ular Allohni qo'yib sig'inayotgan butlaridan chetlangach, Biz unga (farzandlari) Ishoq va Ya'qubni hadya etdik va barchalarini payg'ambar qildik.

50. Shuningdek, ularga O'z fazlu-marhamatimizdan in'om etdik va ular uchun rost, yuksak - maqtovlarni (barqaror) qildik.

51. (Ey Muhammad), ushbu Kitobda Muso (qissasini) zikr qiling! Darhaqiqat u tanlab olingan elchi-payg'ambar edi.

52. Biz unga Tur (tog'ining) tomonidan nido qildik va uni munojot qilgan holida (O'zimizga) yaqin etdik.

I z o h . Rivoyat qilishlaricha, Muso alayhis-salom Madyan shahridan Misrga qarab yo'lga tushib, Alloh taologa munojot qilib ketayotganlarida, o'ng tomonlaridagi Tur tog'idagi bir daraxtdan ovoz keladi va o'sha joyda Alloh taolo bilan bevosita so'zlashadilar.

53. Biz unga O'z fazlu-marhamatimiz bilan payg'ambar bo'lmish og'asi Horunni hadya etdik.

54. (Ey Muhammad), ushbu Kitobda Ismoil (qissasini) zikr qiling! Darhaqiqat u va'dasi rost elchi-payg'ambar edi.

55. U o'z axli-ummatini namoz va ro'zaga buyurar edi. U Parvardigori nazdida rozi bo'lingan kishi edi.

56. Yana ushbu Kitobda Idris (qissasini) zikr qiling! Darhahiqat u juda rostgo'y payg'ambar edi.

57. Va Biz uni yuksak martabaga ko'tardik.

58. Ana o'sha Odam zurriyotidan bo'lgan (Idris kabi), Biz Nuh bilan birga (kemada) ko'tarib (to'fon balosidan najot bergan) kishilardan (ya'ni ularning farzandlaridan bo'lgan Ibrohim kabi), Ibrohim zurriyotidan bo'lgan (Ismoil, Ishoq, Ya'qub kabi), Isroil-Ya'qub (zurriyotidan bo'lgan Muso, Horun, Zakariyo, Yahyo va Iyso kabi) va Biz hidoyat qilgan va tanlab olgan kishilardan bo'lgan payg'ambarlardan iborat Allohning in'omiga sazovor bo'lgan zotlarga qachon Rahmon oyatlari tilovat qilinsa, sajda qilgan va yig'lagan hollarida yiqilurlar.

I z o h. Mazkur oyat ham sajda oyati bo'lib, uni tilovat qiluvchiga ham, tinglaguvchiga ham bir marta sajda qilish vojibdir.

59. So'ng ularning ortidan namozni zoe qiladigan va shahvatlarga beriladigan kimsalar o'rinbosar bo'ldilar. Endi u (o'rinbosarlar) albatta yomonlikka (ya'ni yomon jazoga) yo'liqurlar.

60. Magar iymon keltirib, yaxshi amallar qilgan zotlarga (azobga duchor qilinmaslar). Bas, ular jannatga kirurlar va ularga biron zulm qilinmas.

61. Ular Rahmon g'oyibda (ya'ni bandalar ko'ziga ko'rinmay) turgan holida O'z bandalariga va'da qilgan mangu (yashaladigan) jannatlarga (kirurlar). Albatta U zotning va'dasi amalga oshgusidir.

62. U joyda ular biron behuda so'z eshitmaslar, magar (ahli jannat tomonidan) salom (eshiturlar xolos). U joyda ular uchun ertayu-kech rizqlari hozirdir.

63. U – Biz bandalarimizdan taqvodor bo'lgan kishilarga meros qilib beradigan jannatdir.

64. «(Ey Muhammad), biz yolg'iz Pardigoringizning amri farmoni bilangina nozil bo'lurmiz. Oldimizdagi (oxirat) ham, ortimizdagi (dunyo) ham, (dunyo va oxirat) o'rtasidagi barcha ish-amallar ham yolg'iz Uningdir. Parvardigoringiz unutguvchi emasdir.

65. U osmonlar, yer va ularning orasidagi bor narsalarning hojasidir. Bas, siz Unga ibodat qiling va bu ibodatda sabr-toqatli bo'ling! Uning uchun biron «teng»ni bilurmisiz?! (Yo'q! Bilmassiz!)»

I z o h. Ushbu ikki oyat Jabroil alayhis-salomning so'zlaridir. Paygambar alayhis-salomga bir muddat vahiy kelishi to'xtab qolganidan so'ng Jabroil kelganida payg'ambar alayhis-salom: «Nega kelmay qoldingiz?» — deb so'raganlarida, u Allohning amri bilan yuqoridagi so'zlarni aytgan ekan.

66. (Kofir) inson: «O'lganimdan so'ng yana tirik holda qabrimdan chiqarilurmanmi?!» der.

67. Axir o'sha inson Biz uni ilgari o'zi hech narsa bo'lmagan paytida yaratganimizni (ya'ni yo'qdan bor qilganimizni) eslamasmi?!

68. Bas (ey Muhammad), Parvardigoringizga qasamki, albatta, Biz ularni (yo'ldan ozdirgan) shaytonlari bilan birga to'plarmiz, so'ngra (barchalarini) jahannam atrofida tiz cho'kkan hollarida hozir qilurmiz.

69. Keyin har bir guruhdan qaysi kimsa Rahmonga qattiqroq osiy bo'lgan bo'lsa (o'shani) sug'urib olurmiz (va jahannamga oturmiz).

I z o h. Ulamolar uqtirishlaricha, «Rahmonga qattiqroq osiy bo'lgan» kimsalar xalqni Haq yo'lidan ozdirib, boshi berk ko'chalarga boshlagan dohiylardir.

70. Hech shak-shubha yo'qqi, Biz o'zimiz unga (jahannamga) kirishga loyiqroq bo'lgan kimsalarni yaxshiroq bilguvchidirmiz.

71. Sizlardan har biringiz unga tushguvchidirsiz. (Bu) Parvardigoringiz (amriga binoan) vojib bo'lgan hukmdir.

72. So'ng taqvodor bo'lgan zotlarni (undan) qutqarurmiz va zolim kimsalarni tiz cho'kkan hollarida (jahannamda) qoldirurmiz.

73. Qachon ularga (ya'ni insonlarga) ochiq-ravshan bo'lgan oyatlarimiz tilovat qilinsa, kofir bo'lgan kimsalar iymon keltirgan zotlarga: «Qaysi guruh yaxshiroq martaba va go'zalroq majlisda?» deydilar. (Ya'ni boy-badavlat mushriklar faqir va miskin mo'minlarning ustidan kuladilar).

74. Holbuki Biz ulardan ilgari qancha mato' va suratlari chiroyli bo'lgan avlodlarni halok qilgandirmiz!

75. (Ey Muhammad), ayting: «Kim zalolatda bo'lsa, bas Rahmon unga muddat — umr bersin. Toki o'zlariga (ya'ni yo'ldan ozganlarga) va'da qilgan) azobini yoki qiyomat qoyim bo'lishini ko'rgan vaqtlarida, albatta kimning martabasi yomonroq va lashkari ojizroq ekanini bilurlar.

76. Alloh haq yo'ldagi kishilarga yana hidoyatni ziyoda qilur. Parvardigoringiz nazdida abadiy qolguvchi yaxshi amallar savob jihatidan ham, oqibat jihatidan ham ortiqroqdir».

77. (Ey Muhammad), Bizning oyatlarimizga kofir bo'lgan va: «Qasamki, albatta (oxiratda ham) menga mol-mulk va bola-chaqa ato etilur», degan kimsani ko'rdingizmi?

78. U g'oyibdan xabardor bo'ldimikin yoki Rahmon dargohidan axdu paymon oldimikin?!

79. Yo'q! Albatta Biz uning aytayotgan so'zini yozib qo'yurmiz hamda uning uchun azobni ziyoda qilurmiz.

80. U aytayotgan (mol-dunyoga) Biz merosxo'r bo'lurmiz va u huzurimizga yolg'iz holda kelur.

81. Ular (ya'ni Makka mushriklari) Allohni qo'yib, o'zlariga kuch-qudrat bo'lishi uchun «xudolar» tutdilar — butlarga sig'indilar.

82. Yo'q! (Qiyomat kunida butlari ularni shafolat qilmaydi, balki) ular qilgan ibodatlarni inkor qilurlar va ularga zid – dushman bo'lurlar.

83. (Ey Muhammad), Biz kofirlarga ularni (gunoh-ma'siyatlarga) qo'zg'atadigan shaytonlarni yuborganimizni ko'rmadingizmi?

84. Bas, siz ular ustida shoshqaloqlik qilmang (ya'ni nega azobga giriftor bo'la qolmayaptilar, deb hayron bo'lmang)! Hech shak-shubhasiz Biz ularning (qolgan oy, kunlarini ham, qilayotgan gunoxlarini ham) aniq hisob-kitob qilib tururmiz.

85. Biz taqvodor zotlarni otliq hollarida Rahmon dargohiga to'playdigan,

86. Va jinoyatchi-kofirlarni jahannamga tushishlari uchun haydaydigan kunni (eslang)!

87. (U kunda) faqat Rahmon nazdida ahdu-paymon olgan, (Allohni bir bilib zimmalaridagi farzlarni ado etgan) kishilargina shafolat qilishga ega bo'lurlar.

88. (Mushriklar): «Rahmonning bolasi bor», dedilar.

89. (Ey mushriklar), sizlar shunday og'ir gap aytdingizki,

90-91. Uning (og'irligidan) — Rahmonning bolasi bor, degan (gapning og'irligidan) osmonlar yorilib, yer bo'linib, tog'lar parchalanib qulab ketishga yaqin bo'lur.

I z o h. Ushbu oyatlarni diqqat va insof bilan o'qigan kishi darhaqiqat ularni osmonu zaminni ham, tog'u toshlarni ham yaratgan egasi nozil qilganiga iymon keltiradi. Chunki yerlik odamning xayoliga yer yorilishidan o'zga narsa kelishi amri mahol.

92. Rahmon uchun bola tutish loyiq emasdir (ya'ni U zot bolaga muhtoj emas).

93. Osmonlar va yerdagi bor jonzot (qiyomat kunida) Rahmon (huzuriga) bo'yinsungan holda kelur.

94. U zot ularni sanab-aniqlab qo'ygandir.

95. Ularning barchasi qiyomat kunida yolg'iz holda U zotning huzuriga kelguvchidir.

TOHA SURASI

Makkada nozil bo'lgan bu sura bir yuz o'ttiz besh oyatdir.

Bu sura Muhammad alayhis-salomga xitob qilish bilan boshlanib, u zotga bor mavjudotning Hojasi tomonidan ingan Quroni Karimning Allohdan qo'rqadigan kishilar uchun bir pand-nasihat ekani va Yaratganning eng maxfiy narsalardan ham ogoh bo'lgan zot ekanligi bayon qilinadi. Bu surada Alloh taolo O'zining so'nggi payg'ambariga undan avval o'tgan salafлари uchun ham Haq yo'lga da'vat qilish oson bo'lmaganini eslatib, suraning asosini tashkil etadigan Muso va Horun payg'ambarlarning qissasini batafsil bayon qiladi. Unda Muso alayhis-salomning qay holatda payg'ambar bo'lganlari va u zotga Tangri taolo tomonidan qanday mo'jizalar ato etilgani; Muso bilan zolim Fir'avn o'rtasidagi mujodala; Muso bilan sehrgarlar o'rtasida bo'lib o'tgan muboraza-musobaqa; nihoyat Fir'avn va uning lashkarlari qanday halok bo'lganlari va boshqa voqea-hodisalar haqida hikoya qilinadi.

Yana bu surada barcha jonzot hisob-kitob uchun jamlanadigan qiyomat kunida ovozlari ham Rahmonga ta'zim qilishlari va faqat pichirlashlarga quloqqa chalinishi kabi qiyomat manzaralari ham tasvirlab o'tiladi hamda Haq yo'lidan toymagan kishilar o'zlariga va'da qilingan jannatlarga kiritilib, kofirlar esa jahannamga tashlanishlari haqida xabar beriladi. Sura payg'ambar alayhis-salomga ayrim ilohiy yo'l-yo'riqlar ko'rsatish bilan nihoyalanadi.

Bu suraning nima sababdan «Toha» deb nomlangani xususida turli rivoyatlar mavjuddir. Ularning aksarisida «Toha» — payg'ambar alayhis-salomning ismlaridan biridir, deyiladi.

Mehribon va rahmli Alloh nomi (bilan boshlayman).

1. To, Ha.

2. (Ey Muhammad), Biz sizga bu Qur'onni qiynalib jafo chekishingiz uchun emas,

3. Balki (Allohdan) qo'rqadigan kishilarga pand-nasihat bo'lsin uchun nozil qildik.

4. (U) yerni va yuksak osmonlarni yaratgan zot tomonidan nozil qilingandir.

5. (U zot) O'z arshini egallagan Rahmondur.

6. Osmonlardagi, yerdagi va ularning orasidagi hamda tuproq ostidagi bor narsa Uningdir.

7. Agar siz oshkora gapirsangiz ham, (va yoki) xufyona gapirsangiz ham, U zotga barobardir. Zero U sirni ham, eng maxfiy narsalarni ham bilur.

8. Allohdan o'zga (hech qanday) Tangri yo'q. Faqat Uning O'zi bordir. Uning uchun eng go'zal ismlar bordir.

9. (Ey Muhammad), sizga Muso haqida xabar keldimi?

10. Eslang, u (uzoqdan) bir olovni ko'rib ahli oilasiga: «(Shu yerda) turinglar, men bir olov ko'rib qoldim, shoyadki sizlarga undan biron cho'g' olib kelsam yoki shu o't oldidan biron yo'l (ko'rsatuvchi) topsam», dedi.

11. Bas, qachonki u (olovning yaqiniga) kelgach: «Ey Muso», degan nido eshitildi.

I z o h. Rivoyat qilishlaricha, Muso alayhis-salom o'z oilasi bilan Madyan shahridan Misrga qaytib kelayotganida bir qorong'u-qorli kechada yo'ldan adashib qoladi. O't yoqay desa, chaqmoq toshi yonmaydi. Shu payt uning ko'ziga uzoqdan bir olov ko'rinib, cho'g' olish va u yerdagilardan yo'l so'rab kelish uchun o'sha tarafga borganida, u ko'ringan yorug'lik olov emas, Allohning nuri ekanligi ma'lum bo'ladi.

12. «(Ey Muso), Men sening Parvardigoringdirman. Endi kavushlaringni yechgin. Chunki sen muqaddas Tuvo vodiysidasan.

14. Darhaqiqat Men Allohdirman. (Hech qanday) iloh yo'q, faqat Men bordirman. Bas, sen Mengagina ibodat qil va Meni zikr qilish uchun namozni to'kis ado qil!

15. Toki har bir jon qiladigan sa'y-harakati sababli jazolanishi uchun (qiyomat) soati albatta kelguvchidir. (Lekin) Men (qiyomat qachon qoyim bo'lishini) yashirishni istayman.

16. Bas, seni (qiyomatga) ishonmaydigan va havo nafsiga ergashgan kimsalar undan to'smasinlarki, u holda halok bo'lursan.

17. Ana u - qo'lingdagi nimadir, ey Muso?!»

18. (Muso) dedi: «U asoim, unga tayanurman va u bilan qo'ylaringa (barg) qoqib berurman. Yana unda boshqa ishlarim ham bor».

19. (Alloh) aytdi: «Uni (erga) tashlagin, ey Muso!»

20. Bas, (Muso) uni tashlagan edi, banogoh u yuradigan — jonli ilon bo'lib qoldi.

21. (Alloh) dedi: «Uni ushla! Qo'rqmagin, Biz uni avvalgi holiga qaytarurmiz.

22. Qo'lingni qanoting – qo'ltig'ingga tiqqin, u hech qanday ziyon-zahmatsiz oppoq – nurli bo'lib chiqur. (Bu) ikkinchi mo'jiza (bo'lur).

23. Biz senga buyuk mo'jizalarimizni ko'rsatish uchun (shunday qildik).

24. (Endi) sen Fir'avnning oddiga borgan! Darhaqiqat u haddidan oshdi (ya'ni odamlarga zulm qilib hatto «xudoman» deb da'vo qildi)».

25. (Muso) dedi: «Parvardigorim, qalbimni keng qilgin;

26. Ishimni oson qilgin;

27, Tilimdan tug'unni-duduqlikni yechib yuborgin;

28. (Toki) ular (qavmim) so'zimni anglasinlar.

29-30. Menga o'z ahlim-urug'imdan bo'lgan Horun og'amni vazir qilgin.

31 U bilan belimni mahkam qilgin.

32. Va uni ishimda (ya'ni payg'ambarlik ishida) sherik qilgin.

33. Toki biz Seni ko'proq poklab-ibodat qilaylik;

34. Va Seni ko'proq zikr qilib – eslaylik.

35 Albatta Sen bizni ko'ruvchi bo'lgan zotsan».

36. (Alloh) aytdi: «So'ragan narsalaring senga ato etildi, ey Muso!

37. Biz senga (go'daklik chog'ingda ham) yana bir karra in'om-marhamat qilgan edik.

38. O'shanda sening onangga (shunday) vahiy-ilhom yuborgandik;

39. «Uni (ya'ni Musoni) sandiqqa solib, daryoga tashlagin. Bas, uni daryo (to'lqini) sohilga otsin. (Shunda) uni Mening ham, uning ham dushmani — Fir'avn ushlab olur». (Ey Muso, barchaga suyukli bo'lishing) va Mening hifzu himoyamda unib-o'sishing uchun Men sening ustingga O'z tomonimdan bir muhabbat tashladim (ya'ni seni ko'rgan kishi suyub qoladigan yoqimtoy bola qildim).

40. O'shanda opang (seni daryodan ushlab olgan kishilar ortidan) yurib: «Sizlarni bu (bola)ga kafil bo'lib (emizadigan ayolning) oldiga olib boraymi», deganlarini (eslagin)! So'ng Biz seni ko'zlari quvonsin, g'amgin bo'lmasin, deb onangga qaytargan edik. (Yigitlik chog'ingda) bir jonni o'ldirib qo'yganingda, Biz seni bu g'amdan ham qutqargan edik. (Keyin) Biz seni ko'p sinovlar bilan sinab ko'rdik. Sen Madyan ahli orasida ham (necha) yillar turding; so'ngra (payg'ambar bo'lishing uchun aniq belgilab qo'yilgan) taqdir bo'lib (bu yerga) kelding, ey Muso!

41. Va Men seni O'zimga (payg'ambarlik uchun) tanladim.

I z o h. Yuqoridagi (37-40) oyatlarning tafsirida mufasssirlar shunday rivoyatni keltiradilar. Munajjimlar Fir'avnga: «Sening mulku davlating Bani Isroil qavmidan tug'iladigan bir bola qo'lida xarob bo'ladi», deyishgach, u o'sha qavmdan dunyoga kelgan har bir o'g'il bolani qatl qilishga buyruq beradi, Muso alayhis-salom ana o'sha

Bani Isroil uchun halokatli bo'lgan qora yillarda tavallud topadilar. Shunda chaqalog'iniig halok bo'lishidan g'amga botib qolgan onaga g'oyibdan farmon kelib bolasini bir sandiqqa avaylab soladi-da, uni Nil daryosiga qo'yib yuboradi. Ittifoqo O'sha paytda daryo sohilida o'tirgan Fir'avn oqib kelayotgan sandiqni ko'rib qoladi va xodimlariga uni olib chiqishni buyuradi. Xizmatkorlar sandiqni olib kelishgach, ochib qarasalar, uning ichida oydek bir chaqaloq uxlab yotibdi. Shunda Fir'avn xotining mehri tushib qolib, undan bolani o'g'il qilib olishga izn so'raydi. U ruxsat bergach, bolani saroyga olib borib, shahardan bola emizadigan ayollarni surishtirib topadilar. Lekin Muso biron ayolni emmaydi. Shu payt bir qiz kelib Fir'avnning xotiniga: "Men sizlarga shu bolani emizadigan bir ayolni olib kelaman", deydi. U Musoning opasi bo'lib, uni bolasi daryoda ketganidan so'ng g'am-anduhga botgan ona Muso haqida biron darak topib kelish uchun shaharga yuborgan edi. U qiz saroyda Musoni ko'rib tanigach, o'zining kim ekanligini yashirib yuqoridagi so'zlarni aytadi va borib darhol onasini yetaklab keladi. Bu ayol tutgan ko'krakni chaqaloq darhol ema boshlaganini ko'rgan Fir'avnning xotini benihoya xursand bo'lib, u ayoldan saroyda qolishni iltimos qiladi. Lekin u uyi va bola-chaqasini tashlab kela olmasligini aytib, agar rozi bo'lsalar bu bolani o'z uyida emizib katta qilib berishga va'da bergach, noiloj qolgan malika bu taklifga rozi bo'ladi va onaga ko'p xayru-saxovat ko'rsatib bolani unga qo'shib, berib yuboradi. Shunday qilib, Tangri taoloning marhamati bilan bola tuqqan onasiga qaytariladi. Agar e'tibor berilsa, bu qissada yana bir ibratli jihat bordir. Fir'avn o'zini halok qiladigan bolani — Muso alayhis-salomni o'z qo'li bilan suvga g'arq bo'lishidan qutqarib qoladi. Shu ma'noda arablarda bir naql yoyilgandir: «Likulli Fir'avn Muso — Har Fir'avnga bir Muso», ya'ni har qanday zolim hokimning peshonasiga Alloh taolo uni yo'q qiladigan bir adolatparvar — Haqsevar kishini yozib qo'ygandir».

42. (Ey Muso), sen o'zing va og'ang (Horun) Mening mo'jizalarimni (odamlarga) olib boringlar va Meni zikr qilib — yodingizda tutishda sustkashlik qilmanglar!

43. Sizlar Fir'avnning oldiga boringlar, chunki («Men xudoman», deb u) haddidan oshdi.

44. Bas, unga yumshoq so'z so'zlanglar! Shoyad pand-nasihat olsa yoki (Mening qahrimdan) qo'rqsa.

45. Ular dedilar: «Parvardigoro, darhaqiqat biz (agar uni Senga iymon keltirishga da'vat etsak) u shoshqaloqlik (bilan bizni azobga giriftor) qilishidan yoki battar tug'yonga tushishidan xavfdamiz.

46. (Alloh) aytdi: «Qo'rqmanglar. Shak-shubhasiz Men sizlar bilan birgaman — eshitib, ko'rib tururman.

47. Bas, sizlar uning oldiga borib: «Biz Parvardigoringning elchilaridirmiz. Sen Bani Isroil (qavmini) biz bilan birga qo'yib yuborgin, ularni azoblamagin. Biz senga Parvardigoring tomonidan oyat-mo'jiza keltirdik. Hidoyatga ergashgan kishilarga tinchlik-omonlik bo'lur.

48. Bizga vahiy qilindiki, (Allohning payg'ambarlarini) yolg'onchi qilgan va (ularga iymon keltirishdan) yuz o'giran kimsalarga azob bulur», denglar».

49. (Ular Fir'avn oldiga kelib yuqoridagi so'zlarni aytishgach) u dedi: «Sizlarning Parvardigoringiz kim, ey Muso?»

50. (Muso) aytdi: «Parvardigorimiz barcha narsaga o'z xilqatini — shaklini ato etib, so'ngra (uni) to'g'ri yo'lga solib qo'ygan zotdir».

51. (Fir'avn) dedi: «U holda avvalgi avlodlarning holi nedir? (Ya'ni Parvardigoring ularni ham azoblaganmi?)»

52. (Muso) aytdi: «Ular haqidagi bilim Parvardigorim huzuridagi Kitobda — Lavhul-Mahfuzdadir. Parvardigorim adashmas va unutmas».

53. U zot yerni sizlar uchun beshik — qarorgoh qilib qo'ydi va unda yo'llar paydo qildi hamda osmondan suv (yomg'ir-qor) yog'dirdi. Bas, Biz u (suv) yordamida turli nabotot navlarini undirib chikardik.

54. Sizlar (ulardan) yenglar, chorvalaringni boqinglar. Albatta bunda aql egalari uchun oyat-ibratlar bordir.

55. Biz sizlarni (erdan) yaratdik, yana unga kaytarurmiz va (qiyomat kunida) sizlarni yana bir bor undan chiqarurmiz.

56. Darhaqiqat Biz unga (ya'ni Fir'avnga) bor oyat-mo''jizalarimizni ko'rsatdik. Bas, u (ularni) yolg'on deb, yuz o'girdi.

57. U dedi: «Sen o'z sehring bilan bizlarni yerimizdan chiqarish uchun keldingmi, ey Muso!

58. U holda bizlar ham senga xuddi o'shanday sehr keltirurmiz. Bas, sen o'zing bilan bizlarning o'rtamizda bir va'dagoh tanlaginki, u sen ham, bizlar ham qarshilik qilmaydigan o'rta bir joy bo'lsin».

59. (Muso) aytdi: «Va'da bayram kuni (to'planadigan joy)dir. Odamlar choshgohda to'planurlar».

60. Bas Fir'avn borib, o'zining makr-nayrangini (ya'ni sehrgarlarini) yig'di. So'ngra (va'da qilingan joyga) keldi.

61. Muso ularga (ya'ni sehrgarlarga) dedi: «Holinglarga voy! Sizlar Alloh sha'niga yolg'on to'qimanglar (ya'ni ochiq mo''jizani sehr demanglar), u holda (Alloh) sizlarni azob bilan halok qilur! Yolg'on to'qigan kimsalar noumid bo'lishlari aniqdir».

62. Bas, ular (qiladigan) ishlarini talashib-tortishib asta shivirlasha boshladilar.

63. (So'ng bir-birlariga) aytdilar: «Albatta bu ikkovi (ya'ni Muso va Horun) o'z sehrlari bilan sizlarni yeringizdan chiqarmoqni va yuksak yo'lingizni (ya'ni diningizni) yo'qotmoqni istaydigan sehrgarlardir.

64. Bas, makr-hiylangizni yig'ingiz, so'ng bir saf bo'lib kelingiz. Bugun ustun bo'lgan kishilar najot topurlar».

65. (Maslahatlari bitgach), dedilar: «Ey Muso, sen (qo'lingdagi asoingni avval) tashlaysanmi yoki bizlar birinchi tashlovchi bo'laylikmi?»

66. (Muso) aytdi: «Yo'q, sizlar tashlanglar». (Ular qo'llaridagi aso va iplarini tashlagan edilar) banogoh iplari va asolari sehr qilganlari sababli (Musoga) yurib ketayotgandek tuyuldi.

67. Bas, Muso ichida bir qo'rquvni his qilgan edi.

68. Biz aytdik: «Qo'rqmagin. Albatta sen o'zing g'olib bo'lguvchisan.

69. Qo'lingdagi narsani (ya'ni asoingni) tashlagin, ular yasagan narsalarni yutib yuborur. Ularning yasagan narsalari faqat bir sehgarning makri-hiylasi xolos. Sehrgar esa qaerda bo'lmasin zafar topmas».

70. (Muso asoini tashlagach, sehgarni bor yasagan narsalarini yutib yubordi). Bas sehgarni sajda qilgan hollarida (erga) tashlanib: «Horun va Musoning Parvardigoriga iymon keltirdik», dedilar.

71. (Fir'avn) aytdi: «Unga men izn bermay turib iymon keltirdingizmi? Shak-shubhasiz u sizlarga sehr o'rgatgan kattangizdir. Bas, endi albatta oyoq-qo'llaringizni qarama-qarshisiga (ya'ni o'ng qo'l, oyog'ingizni yoki aksincha) kesurman va sizlarni xurmo shoxlariga osurman, (ana o'shanda) qaysimizning (ya'ni, meningmi yo Musoning xudosi) azobi qattiqroq va uzunroq ekanini bilib olursizlar».

72. Ular dedilar: «Bizlar hargiz o'zimizga kelgan aniq hujjat-mo'jizani va bizlarni yaratgan Zotni qo'yib, seni tanlamaymiz. Bas, qiladigan hukmingni qilaver. Sen faqat mana shu dunyodagina hukm qilursan.

73. Bizlar esa xatolarimizni va sen bizlarni majbur qilgan sehgarnlikdan iborat (gunohimizni) mag'rifat qilishi uchun Parvardigorimizga iymon keltirdik. Alloh(ning savobi) yaxshiroq va (azobi) uzunroqdir».

74. Hech shubha yo'qki, kimda-kim Parvardigorining (huzuriga) jinoyatchi-kofir bo'lgan holda kelsa, u holda albatta uning uchun jahannam bor bo'lib, u (kofir) u joyda na o'la olur va na yashay olur.

75. Kim u zotga yaxshi amallar qilgan mo'min holida kelsa, bas, ana o'sha (kishilar) uchun yuksak darajalar —

76. Ostidan daryolar oqadigan, ular abadiy qoladigan jannatlar bo'lur. Bu (shirku-kufrdan) pok bo'lgan kishilarning mukofotidir!

77. Darhahiqat Biz Musoga: «Sen bandalarimni (ya'ni Bani Isroilni) tunda olib

ketib, ular uchun (suvi) qurigan dengizni yo'l qil - (ortlaringdan Fir'avn) yetib olishidan xavf qilma va (dengizga g'arq bo'lishdan ham) qo'rqma», deb vahiy yuborganmiz.

78. Bas, Fir'avn ularning ortidan o'z lashkarlari bilan quvgan edi, ularni dengiz o'ragancha-o'rab, barchalari (unga g'arq bo'ldilar).

79. Fir'avn qavmini To'g'ri yo'lga boshlamadi, (balki) To'g'ri yo'ldan ozdirdi.

80-81. Ey Bani Isroil, Biz sizlarga dushmaningizdan najot berdik va sizlarga (ya'ni Musoga) Tavrot nozil qilish uchun Tur (tog'ining) o'ng tomonini va'dalashdik va sizlarga shirinlik, bedanalar yog'dirib, (dedik): "Sizlarni bahramand qilgan pok rizqlarimizdan yenglar va ularga (shukr qilmaslik bilan) haddan oshmanglarki, u holda ustingizga Mening g'azabim tushar. Mening g'azabim kimning ustiga tushar ekan, u muhaqqaq halok bo'lur.

82. Va men tavba qilgan, hamda iymon keltirib yaxshi amallar qilgan, so'ngra To'g'ri yo'lga yurgan kishilarni mag'firat qilguvchidirman".

83. (Bani Isroil qavmidan yetmish nafarini o'zi bilan birga olib, Tur tog'i tomonga ketayotgan Muso yo'lda ulardan ilgarilab ketadi. Shunda Alloh dedi): «Qavmingdan munchalar ilgarilab ketding, ey Muso!»

84. U aytdi: «Ular ana – izimdan kelurlar. Men esa Sen rozi bo'lishing uchun shoshdim, Parvardigorim!»

85. (Alloh) dedi: «Haqiqatan Biz sening ortingdan qavmingni fitnaga soldik — imtihon qildik. — Somiriy ularni yo'ldan ozdirdi».

86. Bas, Muso qavmiga g'azablangan va g'amga botgan holda qaytib kelib, dedi: «Ey qavmim, Parvardigoringiz sizlarga (Tavrot nozil etish haqida) chiroyli va'da qilmaganmidi?! Sizlarga (o'tgan) vaqt uzun (ko'rinib) ketdimi yoki ustingizga Parvardigoringiz tomonidan g'azab tushishini istab menga bergan va'dani buzdinglarmi?!

I z o h . Muso Tur tog'iga ketarkan, Bani Isroil qavmi unga Allohdan o'zga hech kimga sig'inmaslikka so'z bergan edilar. Keyin esa, Somiriy yasagan buzoqqa sig'inish bilan va'dalarini buzadilar.

87. Ular aytdilar: «Bizlar senga bergan va'dani o'z inon-ixtiyorimiz bilan buzganimiz yo'q. Lekin bizlar (Misrdan chiqib kelayotganimizda Fir'avn) qavmining zeb-ziynatlaridan iborat narsalarni ko'tarib chiqqan edik, bas (Somiriyning amri bilan) ularni (olovga) tashladik. So'ng Somiriy ham (o'zi ko'tarib chiqqan narsalarni olovga) tashladi.

88. So'ng (Somiriy o'sha zeb-ziynatlarni olovda eritib, xuddi tirik buzoq kabi) ovozi bor haykal-buzoq (yasab) chiqarib berdi, so'ng (Somiriy va uning sheriklari); «Sizlarning ham, Musoning ham ilohi shu edi, (Muso) unutib, (uni boshqa yerdan izlagani ketibdi»), dedilar.

89. Axir uning o'zlariga biron so'z qaytara olmayotganini va biron ziyon ham, foyda ham yetkazishga qodir emasligini ko'rmaydilarmi?!

90. Holbuki (buzoqqa sig'inishlaridan) ilgari Horun ularga: «Ey qavmim, sizlar bu bilan faqat imtihon qilindinglar xolos, (bas, u buzoqqa sig'inmanglar!) Shak-shubha yo'qki, sizlarning Parvardigoringiz yolg'iz Rahmon — Marhamatli Allohdir. Bas, menga ergashinglar va amrimga itoat qilinglar!» — deganida.

91. Ular: «To bizlarga Muso qaytmagunicha, unga (shu butga) ibodat qilib — sig'inishdan hargiz ajralmaymiz», degan edilar.

92-93. (Muso qaytib kelgach) dedi: « Ey Horun, sen ularning yo'ldan ozganlarini ko'rgan paytingda mening ortimdan borishingdan (va menga bu haqda xabar berishingdan) seni nima to'sdi?! Mening amrimga itoatsizlik qildingmi?!»

94. «Ey onamning o'g'li, sen mening soch-soqolimdan tortmagin. Men (agar buzoqqa sig'inayotganlarni qo'yib, yo'ldan ozmagan kishilar bilan sening ortingdan borsam) «Mening so'zimni kutmay, Bani Isroilni bo'lib yuboribsan», deyishingdan qo'rqdim».

95. (So'ngra Muso Somiriyga qarab): «Bu nima qilganing, ey Somiriy?» dedi.

96. U aytdi: «Men ular (ya'ni Bani Isroil) ko'rmagan narsani ko'rdim. (Ya'ni Jabroil sening oldingga kelganida hayot otiga minib kelgan edi. Uning tuyog'i tekkan tuproq qanday jonsiz narsaga tegsa, darhol unga jon kirardi, men shuni ko'rib qolgan edim), bas, elchi — Jabroilning bosgan izidan bir siqim olib, uni (buzoqning haykaliga) sochgan edim (undan tirik buzoq kabi ovoz chiqdi. Buni ko'rgan Bani Isroil qavmidan bo'lgan odamlar o'sha buzoqqa sig'ina boshladilar). Menga nafsim ana shunday qilishni chiroyli ko'rsatdi».

97. (Muso) dedi: «Bas, yo'qol! Endi sen hayotda «Menga tegmanglar», deyishgina bordir (ya'ni umringning oxirigacha yakka moxov bo'lib qolursan. Oxiratda esa) sen uchun hargiz xilof qilinmaydigan bir va'da — azob bordir. Sen ustidan jilmay ibodat qilgan «ilohingning» (holini) ko'rib qo'y! Biz albatta uni yondirib, so'ngra (kulini) dengizga sochib yuborurmiz».

98. (Ey insonlar), ilohingiz yakkayu yolg'iz Allohdir! Hech qanday iloh yo'q, magar Uning O'zi bordir. U barcha narsani O'z ilmi bilan qamrab olgandir.

99. (Ey Muhammad), Biz sizga o'tib ketgan (avlodlarning) xabarlarini mana shunday so'ylab berurmiz. Darhaqiqat Biz sizga O'z dargohimizdan eslatma — Qur'on ato etdik.

100. Kim undan yuz o'g'irsa, bas albatta u qiyomat kunida (gunohning eng og'ir) yukini ko'tarib turar.

101. Ular u yuk ostida abadiy qolurlar. U (yuk) qiyomat kunida ular uchun juda

og'ir yuk bo'lur.

102. U sur chalinadigan kundir. U kunda Biz jinoyatchi-kofir kimsalarni ko'zlari ko'k (ya'ni nursiz, yuzlari qaro) bo'lgan hollarida yig'urmiz.

103. Ular o'zaro shivirlashib: «(Dunyoda) o'n kungina turdinglar», (deydilar).

104. Biz ularning aytadigan so'zlarini juda yaxshi bilurmiz. O'sh ularning eng to'g'ri yo'l tutgan — donolari: «Bir kungina turdinglar», deydi(lar).

105. (Ey Muhammad), ular sizdan tog'lar (qiyomat kunida qanday holda bo'lishi) haqida so'raydilar. Bas, ayting: «Parvardigorim ularni (qum kabi) sochib yuborur.

106. So'ng (erni) tep-tekis qilib qo'yurki,

107. Unda na chuqurni va na do'nglikni ko'rursiz».

108. U kunda (odamlar mahshargohga) chorlovchi (farishtaga) egilmay-burilmay ergashurlar — itoat qilurlar. Ovozlar ham Rahmonga ta'zim qilur, bas faqat pichirlashnigina eshitursiz.

109. U kunda oqlov foyda bermas, magar Rahmon izn bergan va so'zidan U zot rozi bo'lgan kishigagina (foйда berur).

110. U zot ularning oldilaridagi (ya'ni oxiratdagi) va ortlaridagi (ya'ni dunyodagi) bor narsani bilur. Ular esa U zotni bila olmaslar.

111. Yuzlar xam Tirik va abadiy Turguvchi (U) zotga ta'zim qilur. Kim zulmni (shirkni) ko'tarib kelgan bo'lsa noumid bo'lishi aniqdir.

112. Kim mo'min bo'lgan holda yaxshi amallar qilsa, bas u zulmdan ham (ya'ni unga zulm qilinib, o'zi qilmagan gunohlarga mas'ul bo'lishdan ham), kamayishdan ham (ya'ni qilgan yaxshi amallarining savob-mukofoti to'la berilmay qolishidan ham) xavf qilmas.

113. Shuningdek, Biz uni arabiy Qur'on qilib tushirdik va unda ko'rqinchli va'dalarni (takror-takror) bayon qildik. Shoyad ular (shirk va kufrdan) saqlansalar yo (bu va'dalar) ular uchun eslatma-ibratlar paydo qilsa.

114. Haq Podshoh — Alloh yuksakdir. (Ey Muhammad), sizga (Qur'on) vahiysi bitishidan ilgari qiroat qilishga shoshmang (balki farishta Jabroil Alloh tomonidan keltirgan oyatni to'la o'qib bo'lganidan keyingina qiroat qiling) va ayting: «Parvardigorim, ilmimni yanada ziyoda qilgin».

115. Darhaqiqat Biz ilgari Odam bilan (Jannatdagi bir daraxtga yaqinlashmasligi haqida) ahdlashgan edik U (ahdni) unutdi va Biz uning qasd-subutini ko'rmadik.

116. Eslang, Biz farishtalar: «Odamga sajda qilinglar», deyishimiz bilan sajdaga egildilar, faqat iblis bosh tortdi.

117. Bas, Biz aytdik: «Ey Odam, albatta bu (iblis) senga ham, xotiningga ham dushmandir. Bas, u ikkovingizni jannatdan chiqarib, baxtsiz bo'lib qolmagin.

118. Shubhasiz sen u joyda (ya'ni jannatda) och-yalang'och qolmaysan.

119. Va u joyda tashna ham bo'lmaysan, issiqda ham qolmaysan».

120. So'ng shayton unga vasvasa qilib: «Ey Odam, men senga abadiyat daraxtini va yo'q bo'lmas mulku davlatni ko'rsataymi?» dedi.

121. Bas, (Odam bilan Havvo) undan yeyishlari bilan avratlari ochilib qoldi va o'zlarini jannat yaproqlari bilan to'sa boshladilar. Odam Parvardigoriga osiy bo'lib, yo'ldan ozdi.

122. So'ngra Parvardigori uni saylab – O'ziga yaqin qilib, tavbasini qabul etdi va To'g'ri yo'lga hidoyat qildi.

123. (Alloh) aytdi: (Undan (ya'ni jannatdan) har ikkingiz tushingiz. Ayrim (zurriyotlaringiz) ayrimlariga dushmandir. Bas, sizlarga Men tarafdin hidoyat kelganida kim Mening hidoyatimga ergashsa, yo'ldan ozmas va baxtsiz bo'lmas.

124. Kim Mening eslatmamdan yuz o'g'irsa, bas, albatta uning uchun tang – baxtsiz hayot bo'lur va Biz uni qiyomat kunida ko'r holda tiriltirurmiz».

125. U: «Parvardigorim, nega meni ko'r qilib tiriltirding, axir ko'rar edim-ku», degan edi,

126. (Alloh) aytdi: «Shunday. Senga Bizning oyat-mo'jizalarimiz kelganida ularni unutding. Bugun sen ham ana shunday «unutilursan».

127. Haddan oshgan va Parvardigoring oyatlariga iymon keltirmagan kimsalarni mana shunday jazolarmiz. Oxirat azobi esa shak-shubxasiz qattiqroq va uzunroqdir.

128. Biz ulardan ilgari ham ularning maskanlarida (yashab), yurgan qancha avlodlarni (kufrlari sababli) halok qilganimiz ularga ma'lum emasmi?! Albatta bunda aql egalari uchun oyat-ibratlar bordir.

129. Agar Parvardigoringiz tomonidan (barcha yaxshi-yomon amallarning mukofot-jazolari qiyomatda bo'lishi xususida) So'z va belgilangan muddat bo'lmaganida edi, albatta (ular darhol azobga giriftor bo'lishlari) lozim edi.

130. Bas (ey Muxammad), ular aytayotgan so'zlarga sabr-toqat qiling va quyosh chiqishidan ilgari va botishidan avval Parvardigoringizga hamdu sano aytish bilan (U zotni poklang – namoz o'qing! Kecha(ning avvalgi va oxirgi)

vaqtlarida hamda kunduz(ning avvalgi va oxirgi taraflarida ham tasbeh ayting – namoz o`qing, shoyad xursand bo`lursiz.

131. Siz ko`zlaringiz (kofirlardan ayrim) toifalarni fitnaga solish uchun bahramand qilgan — hayoti dunyo go`zalliklaridan iborat narsalarga tikmang! Parvardigoringizning rizqi yaxshiroq va boqiyroqdir.

132. Ahli-ummatingizni namoz o`qishga buyuring va o`zingiz ham (namoz o`qishda) chidamli bo`ling! Biz sizdan rizq so`ramaymiz, (bil`aks) O`zimiz sizga rizq berurmiz. Oqibat-jannat ahli taqvonikidir.

133. (Mushriklar: «Parvardigori tomonidan bizlarga biron oyat-mo`jiza keltirsa edi» dedilar. Axir ularga ilgarigi sahifalardagi (ya`ni avvalgi ilohiy kitoblardagi) narsalarning bayoni (ya`ni Qur'on) kelmadimi?!

134. Agar Biz ularni (Muhammad kelishidan va Qur'on nozil bo`lishidan) ilgari biron azob bilan halok qilganimizda, ular albatta: «Parvardigoro, bizlarga biron payg`ambar yuborganingda edi, bizlar xor-zor va sharmanda bo`lmay, Sening oyatlaringga ergashar – itoat etar edik», degan bo`lur edilar.

135. (Ey Muhammad), ayting: «Barcha(miz) kutguvchidir(miz). (Ya`ni sizlar ham, bizlar ham oxir-oqibatda kim haq, kim nohaq bo`lib chiqishini kutmoqdamiz). Bas, kutaveringlar! Yaqinda kim To`g`ri yo`l egalari va kimlar hidoyat topgan kishilar ekanini bilursizlar».

O'N YETTINCHI JUZ'
*****

ANBIYO SURASI

Bu sura Makkada nozil bo'lgan. U bir yuz o'n ikki oyatdir.

Sura qiyomat soati yaqinlashib qolgani, odamlar esa u Kundagi hisob-kitobga hozirlanib, yaxshi amallar qilish o'rniga g'aflat uyqusiga g'arq ekanliklari haqida xabar berish bilan boshlanadi. So'ng o'quvchi e'tibori koinotdagi har bir mavjudotning o'ta nozik va aniq o'lchov bilan yaratilib, yakkayu yolg'iz Yaratgan tomonidan boshqarib turilishiga qaratiladi va yeru osmonda Allohdan o'zga yana biron iloh bo'lsa, u o'lchov va tartibga futur yetib, borliq buzilib ketishi aniq ekanligi ta'kidlanadi.

Bu surada Ibrohim payg'ambar va u zot bilan butparastlar o'rtasida bo'lib o'tgan mojarolar xususida batafsil hikoya qilinib, o'zini o'zi himoya qilishga ojiz bo'lgan jonsiz but-sanamlar birovga yordam qilishi yoki ziyon yetkazishi amrimahol ekanligi uqtiladi.

Yana bu surada Alloh taoloning payg'ambarlaridan Ishoq, Ya'qub, Lut, Nuh, Dovud, Sulaymon, Ayyub, Ismoil, Idris, Zul-kifl, Zunnun, Zakariyo va Iyso alayhis-salomlar to'g'risida ham xabarlar vorid bo'lganki, suraning «Anbiyo — Payg'ambarlar» deb nomlanishiga ham bois shudir.

Suraning nihoyasida Alloh taoloning so'nggi payg'ambari hazrati Muhammad sollallohu alayhi vasallamning barcha olamga Allohning rahmat-marhamati bo'lib kelganlari zikr qilinadi.

Mehribon va rahmli Alloh nomi bilan (boshlayman).

1. Odamlarga hisob-kitoblari (ya'ni qiyomat qoyim bo'lishi) yaqinlashib qoldi. Ular esa g'aflatda, (iymon keltirib, yaxshi amallar qilishdan) yuz o'girguvchidirlar.

2—3. Ularga Parvardigorlari tomonidan biron yangi eslatma — oyat kelar ekan, albatta uni masxara qilib, dillari g'ofil bo'lgan hollarida tingladilar va zolim-kofir kimsalar: «Bu (ya'ni Muhammad) o'zlaringizga o'xshagan bir odam xolosku! Ko'rib turgan holingizda sehr-joduga (aldanish uchun) kelaverasizlarmi?!» (deb) o'zaro shivirlashdilar.

4. (Shunda Muhammad) aytdi: «Parvardigorim osmonu-zamindagi har bir so'zni bilur. U eshitguvchi, bilguvchidir».

5. «Balki, —dedilar ular — (Muhammad vahiy deb da'vo qilayotgan so'zlar) — aloq-chaloq tushlardir, balki (bu so'zlarni) u o'zi to'qib olgandir, balki u bir shoirdir. Bas, u ham ilgari yuborilgan payg'ambarlar (keltirganlari) kabi biron oyat-mo''jiza keltirsin!»

6. Ulardan oldin, Biz halok qilgan biron qishloq-shahar (aholisi) iymon keltirgan emas, bas, ular iymon keltirarmidilar?!

- 7. (Ey Muhammad), Biz sizdan ilgari ham faqat kishilarni (ya'ni insonlarni) O'zimiz vahiy yuborgan holda payg'ambar qilgandirmiz. Bas (ey Makka ahli), agar o'zlaringiz bilmaydigan bo'lsangizlar (Tavrot, Injilni biladigan) ahli ilmlardan so'ranglar!**
- 8. Biz u (payg'ambar)larni taom yemaydigan bir jasad qilgan emasmiz va ular mangu hayot kechirguvchi ham emas edilar.**
- 9. So'ngra Biz (bergan) va'damizga vafo qilib, u (payg'ambar)larga O'zimiz xohlagan (iymonli) kishilar bilan birga najot berganmiz, haddan oshuvchi kimsalarni — kofirlarni esa halok qilganmiz.**
- 10. Darhaqiqat Biz sizlarga bir Kitob — Qur'on nozil qildikki, unda sizlar uchun zikr (ya'ni sha'nu sharaf) bordir. (Chunki u sizlarning tilingizda nozil qilindi). Aql yurgizmaysizlarmi?!**
- 11. Qancha zolim-kofir bo'lgan qishloq-shaharlarning (ahlini) halok qildik va ularning ortidan (butunlay) boshqa qavm-avlodni vujudga keltirdik.**
- 12. Bas, qachonki ular (ya'ni halok qilingan kimsalar halokatlari oldida) Bizning azobimiz (tushishini) sezib qolishgach, banogoh u joydan qochib qolurlar.**
- 13. (Shu payt farishtalar): «Qochmanglar, maishatga botgan joylaringizga, o'z maskanlaringizga qaytinglar, ehtimol javob berarsizlar», (deganlarida),**
- 14. (Ular bir-birlariga): «Ey holimizga voy! Darhaqiqat, bizlar (o'zimizga) zolim bo'ldik», dedilar.**
- 15. Bas, to Biz ularni (o't-o'lan kabi) o'rilgan, (o'tin kabi) o'chgan holga solgunimizcha ularning ana o'sha dod-voylari davom etdi.**
- 16. Biz osmon va yerni hamda ularning orasidagi narsalarni o'ynab-behuda yaratganimiz yo'q. (Balki O'z qudratimizni namoyish qilish uchun va bandalarimiz foydalanishlari uchun yaratdik.)**
- 17. Agar Biz vaqtichog'lik qilishni (ya'ni xotin, bola-chaqa orttirishni) istasak, agar (shunday) qilguvchi bo'lgan chog'imizda ham uni (ya'ni xotin, bola-chaqani) O'z dargohimizdan (ya'ni maloikalardan yoki jannat hurlaridan) qilgan bo'lur edik.**
- 18. Yo'q, (Biz unday aybu nuqsondan pokdirmiz), Biz Haq Qur'onni botil-jaholatning ustiga oturmiz, bas (haqiqat botilni) ezib-yanchib, banogoh (botil) yo'q bo'lur. Sizlar uchun esa (mushriklar, Allohni «xotin, bolasi bor», deb noloyiq sifatlar bilan) sifatlaganlaringiz sababli halokat bo'lur.**
- 19. Osmonlar va yerdagi bor jonzot Unikidir. Uning huzuridagi zotlar (ya'ni farishtalar) Unga ibodat qilishdan orlanib-zorlanmaydilar.**

20. Ular tunu kun sustkashlik qilmasdan (Allohni) poklaydilar.

21. Yoki ular (ya'ni mushriklar) yerning o'zidan (ya'ni, tosh, yog'ochlardan), (o'liklarni) tiriltira oladigan «xudolarni» topib oldilarmi?!

22. Agar (osmonu zaminda) Allohdan o'zga xudolar bulganida, har ikkisi buzilib ketar edi, Bas, arsh egasi bo'lmish Alloh ular sifatlayotgan (sheriklardan) pokdir.

23, U O'zi qiladigan biron narsa haqida mas'ul bo'lmas, ular (ya'ni bandalar esa qiladigan har bir ish-amallari xususida) mas'ul bo'lurlar.

24. Yoki Uni qo'yib (boshqa) «xudolarni» topib oldilarmi?! (Ey Muhammad), ayting: («Ey mushriklar, mana shu shirkklaringiz haq ekanligiga) hujjat-dalillaringizni ko'rsatingiz! Mana men bilan birga bo'lgan (mo'minlarning) eslatmasi (ya'ni Qur'on) va mendan avvalgilarning eslatmalari (ya'ni Tavrot, Injil, Mana shu kitoblarning qaysi birida Allohdan o'zga ham xudolar mavjud ekanligiga hujjat-dalil bor?!))» Yo'q, ularning aksariyati Haqiqatni bilmay turib, (Undan) yuz o'giruvchilardir.

25. (Ey Muhammad), Biz sizdan ilgari yuborgan har bir payg'ambarga ham: «Hech qanday iloh yo'q, magar Mengina bordirman, bas Mengagina ibodat qilinglar», deb vahiy yuborgandirmiz.

26. Ular (ya'ni mushriklar): «Rahmonning (farishtalardan) bolasi bor», dedilar. U zot (mushriklarning badgumonlaridan) mutlaqo pokdir. Yo'q, (farishtalar aslo Allohning bolalari emas, balki) ulug' bandalardir.

27. (Farishtalar) U zotdan ilgari biron so'z aytmaydilar (ya'ni Alloh buyurmagan biron ishni qilmaydilar), Ular (Allohning) amri farmoni bilangina amal qilurlar.

28. U zot ularning oldilaridagi (qiladigan) va orqalaridagi (qilib o'tgan) barcha ish-amallarini bilur. Ular (qiyomat qoyim bo'lgan kunda) faqat (Alloh) rozi bo'lgan kishilarnigina shafolat qilurlar – oqlay olurlar. Ularning (o'zlari Allohdan) qo'rqib xavfu xatarda tururlar.

29. Ulardan biron kimsa: «Men ham (Allohdan) o'zga bur ilohman», desa, bas, Biz o'shani jahannam bilan jazolarmiz. Biz barcha zolim-mushriklarni ham ana shunday jazolaymiz.

30. Kofir bo'lgan kimsalar osmonlar ham, yer ham (avvalda) to'siq (ya'ni osmonlardan yog'in yog'mas, yerdan esa biron giyoh unmas) bo'lganini, bas, Biz ularni ochib yuborganimizni (ya'ni osmondan yog'in yog'dirib, yerdan giyoh undirganimizni) va barcha jonli mavjudotni suvdan (paydo) qilganimizni ko'rmadilarmi?! Endi ham iymon keltirmaydilarmi?!

31. Biz yer (odamlarni) tebratmasin uchun unda tog'larni (paydo) qildik va adashmasliklari uchun unda keng dara-yo'llar qildik.

32. Biz osmonni qulab tushmaydigan tom qilib qo'ydik. Ular (mushriklar) esa (osmondagi oy, quyosh, yulduz kabi Allohning qudratini ko'rsatib turgan) alomatlardan yuz o'giruvchidirlar.

33. (Alloh) kecha va kunduzni, quyosh va oyni yaratgan zotdir. (Bularning) barchasi o'z falak-fazosida suzurlar!

34. (Ey Muhammad), Biz sizdan avval ham biron odamzodga abadiy hayot bergan emasmiz. Bas, agar siz o'lsangiz, ular abadiy qolurlarmi?! (Yo'q, ular ham mangu qolmaslar).

35. Har jon o'limni totib ko'rguvchidir. Biz sizlarni (sabr-toqatlaringizni sinash uchun) yomonlik bilan ham, (shukr qilishingizni bilish uchun) yaxshilik bilan ham «aldab» imtihon qilurmiz. (Keyin) faqat Bizgagina qaytarilursizlar.

36. (Ey Muhammad), qachon kofir bo'lgan kimsalar sizni ko'rsalar, faqat (birlariga sizni ko'rsatishib): «Sizlarning ilohlaringizni ayblaydigan kimsa mana shumi?» (deyishib) masxara qiladilar xolos. Holbuki ularning o'zlari Parvardigorning eslatmasi Qur'ondan yuz o'giruvchilardir.

37. (Haqiqatan) inson shoshqaloq holda yaralgandir. Yaqinda Men sizlarga O'z oyat-alomatlarimni ko'rgazurman (ya'ni Menga osiy bo'lgan kimsalarni qanday azoblashimni ko'kursizlar) . Bas, Meni shoshtirmangiz.

38. Ular (ya'ni dinsiz kimsalar): «Agar rostgo'y bo'lsangiz (aytinglar-chi) mana shu va'da qachon bo'ladi?» derlar.

39. Agar kofir bo'lgan kimsalar na oldilaridan va na ortlaridan (do'zax) o'tini to'sa olmay qoladigan, ularga yordam berilmaydigan vaqtni (qiyomat kunidagi dahshatlarni) bilsalar edi, (bu so'zlarni aytmagan bo'lur edilar).

40. Yo'q, (qiyomat) to'satdan kelib, ularni hayronu xasta qilib qo'yur, bas uni qaytarishga ham kuchlari yetmas, ularga (tavba-tazarru' uchun) muhlat ham berilmas.

41. (Ey Muhammad), aniqki, sizdan avvalgi payg'ambarlar ham masxara qilingan. Bas ularning ustidan kulgan kimsalarga o'zlari (ishonmay) masxara qilgan narsalari (Allohning azobi) tushgandir.

42. Ayting: «Kechasiyu kunduzi sizlarni Rahmon (azobidan) kim saqlay olur?!» Yo'q, ular Parvardigorni eslashdan yuz o'giruvchilardir.

43. Yoki ularning Bizdan o'zga himoya qiladigan «xudolari» bormikan?! U («xudolar») o'zlariga yordam qilishga ham qodir emaslar va ular Bizning tomonimizdan himoya ham qilinmaslar.

44. Yo'q, Biz ularni (kofirlarni) va ota-bobolarini (dunyo matolaridan shunday) foydalantirdikki, hatto ularga umr-hayot uzun-abadiy (ko'rinib, bir kun kelib bu

hayot tugashiga ishonmay qo'ydilar va Allohning azobini ham inkor qildilar). Axir ular Biz yerni atrofidan kamaytirib kelayotganimizni (tobora ko'proq kishilar Islom kirib, kufr dunyosi qisqarib borayotganini) ko'rmaydirlarmi?! O'shalar g'olib bo'lurlarmi?! (Yo'q, ular mag'lubdirlar, Allohning diniga iymon keltirgan zotlar g'olibdirlar).

45. Ayting: Men sizlarni faqat vahiy bilan qo'rqitib-ogohlantirurman. (Leki gunglar (ya'ni dinsizlar o'zlari uchun oxiratda azob haqidagi vahiy bilan) qo'rqitilayotgan vaqtlarida da'vatni eshitmaydilar.

46. Qasamki, agar ularga Parvardigoringizning azobidan andak yetsa, albatta ular: «Holimizga voy! Darhaqiqat bizlar (o'z jonimizga) jabr qilguvchilar bo'ldik», deb qolurlar.

47. Biz qiyomat kuni uchun adolatli mezon-tarozilar qo'yurmiz, bas, biron jonga zarracha zulm qilinmas. Agar xardal (o'simligining) urug'idek (yaxshi yoki yomon amal qilingan) bo'lsa, o'shani-da keltirurmiz! Biz O'zimiz yetarli hisob-kitob qilguvchidirmiz.

48. Darhaqiqat, Biz Muso va Horunga (haq bilan botilni) ajratguvchi, ziyo va taqvodor kishilar uchun eslatma bo'lgan (Tavrotni) ato etdik.

49. Ular Parvardigorlaridan ko'rmay turib, qo'rqurlar. Ular (qiyomat qoyim bo'ladigan) soatdan xavfda turguvchilardir.

50. Bu (Qur'on) Biz nozil qilgan muborak eslatmadir. Hali sizlar uni inkor qilguvchimisizlar?!

I z o h. Ushbu oyatdagi xitob Makka arablariga qaratilgan bo'lib, uni shunday tushunmoq lozim: Boshqa til, boshqa millat egalari Qur'on tilini bilmaganlari bois, Uning qadri-qimmatini to'la anglay olmasliklari mumkin. Ammo sizlar o'z tilingizda nozil qilingan, teran ma'no-mohiyatidan tashqari balog'at va fasohatga to'liq bo'lgan nazmining o'zidan ilohiy mo'jiza ekani ko'rinib turgan Kitobni qanday inkor qila olasizlar?!

51. Darhaqiqat Biz (Musodan) ilgari Ibrohimga Haq yo'lini ato etdik. Biz uning (Haq yo'lga loyiq ekanini) bilgan edik.

52. O'shanda (Ibrohim) otasi va qavmiga: «Sizlar doimo cho'qinadigan bu haykallar nimadir (ya'ni nega jonsiz haykallarga sig'inyapsizlar?!))» deganida:

53. Ular aytdilar: «Bizlar ota-bobolarimizni ham ularga sig'ingan holda topganmiz».

54. U dedi: «Darhaqiqat sizlar ham, ota-bobolaringiz ham ochiq zalolatda ekansizlar».

55. Ular aytdilar: «Keltirgan aytgan (bu so'zlaring) rostmi yoki sen hazil qilguvchilardanmisan?»

56. U dedi: «Yo`q! Sizlarning Parvardigoringiz (mana bu hech kimga foyda ham, ziyon ham yetkaza olmaydigan butlar emas, balki) osmonlar va yerning Parvardigoridirki, U zot ularni O`zi yaratgandir. Men bunga guvohlik berguvchilardandirman.

57. Alloh nomiga qasamki, sizlar (hayitgohlaringizga) ketganlaringizdan keyin butlaringizni bir balo qilurman».

I z o h. Tangri taoloning hidoyati bilan go`daklik chog`idayoq xonsiz haykal-butlarga sig`inishdan bosh tortgan Ibrohim alayhis-salomni otasi: «Zora xudolarimiz haqidagi xato fikrlari o`zgarsa», deb o`zlarining yilda bir bo`ladigan diniy bayramlariga olib bormoqchi bo`ladi. Lekin u oyog`i og`riyotganini bahona qilib, bayramga bormaydi va ichida ular ketgach butxonadagi haykallarni sindirishga qasam ichadi.

58. Bas, u (butlarni) parcha-parcha qildi. Faqat, «shoyad (mushriklar u butlarning) kattasiga qaytsalar» deb, o`shanigina (qoldirdi va uning bo`yniga bir boltani ilib qo`ydi).

59. Ular (qaytib kelganlaridan so`ng): «Bizning xudolarimizni kim bunday qildi? Shubhasiz u zolim kimsalardandir», dedilar.

60. Ular(ning ayrimlari) aytishdi: «(Xudolarimizni) ayblab yuradigan Ibrohim degan bir yigitni eshitgandik»

61. (Shunda ularning kattalari): «Uni odamlar qoshiga keltiringiz! Ular guvoh bo`lsinlar», deyishdi.

62. (Uni keltirishgach): «Xudolarimizni sen shu (holga) soldingmi, ey Ibrohim?» deb (so`rashdi).

63. (Ibrohim) aytdi: «Yo`q, bu ishni ularning kattasi mana bu «haykal» qildi. Bas, (butlaringizdan) so`ranglar, agar gapira oladigan bo`lsalar (aytib bersinlar)».

64. Bas, (mushriklar) o`zlariga kelib, (bir-birlariga): «Sizlar o`zingiz zolimlarsiz» dedilar.

65. So`ngra esa yana boshlari aylanib: «Sen ularning gapirmasliklarini yaxshi bilarding-ku?!» deyishdi.

66. (Ibrohim) aytdi: «Axir Allohni qo`yib, sizlarga biron foyda xam, ziyon ham yetkaza olmaydigan narsalarga sig`inasizlarmi?!

67. Sizlarga ham, Allohni qo`yib sig`inayotgan butlaringizga ham suf-e! Axir aql yurgizmaysizlarmi?!»

68. (Ibrohimning haq ta`na va dashnomlariga biron javob topa olmay qolgan Namrud boshchiligidagi mushriklar dedilar: «Uni yoqib yuboringlar! Agar uddalay olsanglar (mana shu ish bilan) o`z xudolaringizga yordam qilinglar».

I z o h. *Shundan keyin mushriklar ulkan o'tin g'arami hozirlashib, uning hamma tomoniga o't qo'yidilar va Ibrohimni qo'l-oyog'ini bog'lab bir manjaniqqa (qadimiy tosh otish quroli) solishib olovga otdilar. Shunda...*

69. Biz aytdik: «Ey olov, sen Ibrohim uchun salqin va omonlik bo'!»

I z o h. *Mufasssirlar aytishlaricha, Ibrohim alayhis-salom manjaniqdan otilgan lahzada uning yoniga farishta Jabroil kelib: «Menga biron hojat-tilaging bormi?» — deb so'ragan ekanlar, Ibrohim: «Senga (ya'ni yolg'iz Allohdan o'zga biron kimsaga) ehtiyojim yo'q», deb javob beribdilar. «Parvardigorga-chi?» - so'rabdi Jabroil, «Parvardigorim o'zi ahvolimdan ogohdir», debdilar Ibrohim. Shunda Tangri taolo olovga yuqorida zikr qilingan farmonini yuborib, uning yorug'i qolib, issig'i yo'qolibdi. Ibrohim alayhis-salomning esa bog'langan arqoni yonib bitibdi-yu, u kishining o'ziga ozor yetmabdi.*

Qissadan hissa shuki, kimda kim Ibrohim payg'ambar kabi yolg'iz Alloh taologa bandalik qilib, U zotdan o'zga biron kimsadan madad-yordam tilamasa Alloh uni o'tda kuydirmas, suvda cho'ktirmas.

70. Ular (Ibrohimga) makr qilmoqchi bo'ldilar (ya'ni uni yondirib yubormoqchi bo'ldilar). Biz esa ularning o'zlarini ko'proq ziyon ko'rguvchi qilib qo'ydik.

71. Va unga hamda Lutga najot berib, (ularni) Biz barcha olamlar uchun muborak qilgan (Shom) zaminiga (yubordik).

72. Biz (Ibrohimga Bizdan bir farzand so'raganida) Ishoqni hadya etdik va Ya'qubni ham ziyoda qildik hamda (ularning) barchalarini solih kishilar qildik.

73. Yana ularni Bizning amrimiz bilan (kishilarni Haq yo'lga) hidoyat etadigan peshvolar kildik va ularga yaxshi amallar qilishni, namozni to'kis ado etishni va zakotni (mustahiq kishilarga) ato etishni vahiy qildik. Ular yolg'iz Bizgagina ibodat qilguvchi bo'ldilar.

74. Lutga esa hikmat va ilm ato etdik va uni nopokliklar qiluvchi bo'lgan qishloq (ahli)dan kutqardik. Darhaqiqat ular yomon buzuq qavm edilar.

75. Va uni O'z rahmat-jannatimizga dohil qildik. Shak-shubhasiz u solihlardandir.

76. Nuhni (eslang): O'shanda - (mazkur payg'ambarlarning davridan) ilgari nido qilganida Biz uning (nidosini) mustajob qilib, o'zini va axli-tobe'larini ulug' g'amdan qutqardik.

77. Va unga Bizning oyatlarimizni yolg'on degan qavmdan madad-najot berdik. Darhaqiqat ular yomon qavm edilar. Bas, Biz ularning barchasini g'arq qilib yubordik.

78. Dovud va Sulaymonning ekinzor xususida hukm qilayotgan paytlarini (eslang). O'shanda unga qavmning qo'ylari bo'shalib kirib (uni payhon qilib

yuborgan) edi. Biz ular (chiqargan) hukmga shohid edik.

79. Bas, Biz uni Sulaymonga anglatdik.

I z o h . Rivoyat qilishlaricha, Dovud va Sulaymon payg'ambarlarning oldilariga ikki kishi bir mojaro xususida hukm so'rab keladi. Ulardan birining qo'ylari ikkinchisining ekinzoriga kirib ketib biron narsani sog' qoldirmay payhon qilib chiqib ketgan edi, Dovud alayhis-salom qo'ylar ekinzor egasiga berilsin, deb hukm chiqaradilar. Buni eshitgan o'g'illari Sulaymon alayhis-salom esa «erni qo'ylarning egasiga, qo'ylarni esa ekinzor sohibiga berilsa-yu, qo'ylarning egasi yerni o'nqlab, ekin ekib avvalgi holiga qaytargach, qo'ylarini qaytib olsa. Shu muddat ichida ekinzor sohibi u qo'ylarning yungi, sutidan foydalanib, shu davrda tug'ilgan qo'zilarini ham o'ziga olib qolsa», deyдилar. Shunda Dovud Sulaymonga qarab: «O'g'ilcham, sening hukming to'g'riroqdir», deb o'z chiqargan hukmlarini bekor qiladi...

Biz har ikkisiga hikmat-payg'ambarlik va ilm ato etdik. Tog'lar va qushlarni Dovud bilan birga tasbeh aytadigan qilib bo'ysundirib qo'ydik. Biz shunday qila olguvchidirmiz.

I z o h . Aytishlaricha, Dovud alayhis-salom benazir xush ovozi sohibi bo'lib, Zaburni tilovat qilganlarida samoda uchib ketayotgan qush muallaq qotib, atrofdagi tog'lar ham birga qiroat qilar ekan.

80. Yana (Dovudga) sizlarga ziyon yetishidan saqlaydigan sovut ilmini ta'lim berdik. Bas sizlar shukr qilurmisiz?!

81. Sulaymonga esa bo'ronli shamolni (bo'ysundirib), uning amri bilan Biz muborak qilgan zaminga (Shomga) esadigan qilib qo'ydik. Biz barcha narsani bilguvchidirmiz.

82. Yana shayton-jinlardan (Sulaymon uchun) g'avvoslik qiladigan va bundan boshqa ishlarni ham ado etadigan kimsalarni (yaratdik). Va biz ularni (Sulaymonning amridan chiqib ketmasliklari uchun) qo'riqlab turguvchi bo'ldik.

83. Ayyubning Parvardigoriga nido qilib: «(Parvardigorim), meni balo ushladi. O'zing rahm-shafqat qilguvchilarning rahmlirog'idirsan», deb iltijo qilgan paytini (eslang).

84. Bas Biz uning (duosini) mustajob qilib, undagi ziyon-zahmatni ketkazdik hamda O'z huzurimizdan mehribonlik ko'rsatib, barcha ibodat qilguvchilarga eslatma-ibrat bo'lsin, deb (Ayyubga) ahli-oilasini va ular bilan qo'shib yana o'shalarining mislicha bola-chaqa ato etdik.

I z o h . Ayyub payg'ambar asli Rum mamlakatidan bo'lib, ser-farzand va boy-badavlat kishi edilar. So'ngra boshlariga og'ir kunlar tushib mol-dunyolaridan ajradilar, lekin qanoat qildilar; bolalari birin-ketin halok bo'lishib, ulardan ham judo bo'ldilar, sabr qildilar; salomatliklaridan ajrab, eng og'ir xastaliklarga duchor bo'ldilar, shikoyat qilmadilar. Qachonki ayrim kimsalar: «Bu eng yomon gunoh-jinoyatlarni qilganki, Xudo unga shunday balolarni yuborgan», deganlarini eshitgandan keyingina sabr kosasi to'lib,

Alloh taologa iltijo qilib, o'z holidan shikoyat qilgan va Tangri taolo u zotning duolarini ijobat qilib, salomatliklarini ham, mol-davlatlarini ham qaytarib bergan. Halok bo'lgan yetti o'g'il, yetti qizlariga hayot ato etib, yana yetti o'g'il va yetti qiz ko'rganlar,

Mazkur oyatdagi «barcha ibodat qilguvchilarga eslatma-ibrat bo'lsin, deb» degan so'zlarning ma'nosi shuki, boshlariga biron balo tushgan kishilar Ayyub alayhis-salom kabi sabr-qanoat qilsalar, albatta Alloh taolo ularning balolarini ketkazib, avvalgidan ham ziyoda ne'matlar ato etur.

85. Ismoilni, Idrisni va Zul-kiflni (eslang). Barchalari sabr qilguvchi zotlardandirlar.

86. Biz ularni O'z rahmat-jannatimizga doxil qildik. Darhaqiqat ular solih zotlardandirlar.

87. Zunnun — Yunusning (qavmidan) g'azablangan holda (o'z qishlog'idan chiqib) ketib, Bizni uning ziyoniga hukm qilmaydi, deb o'ylagan paytini, so'ng (Biz uni baliq qorniga tashlaganimizdan keyin) qorong'u zulmatlarda turib: «Hech iloh yo'q, magar O'zing bordirsan, ey pok Parvardigor, darhaqiqat men (o'z jonimga) jabr qilguvchilardan bo'lib qoldim», deb nido qilgan (paytini eslang).

88. Bas, Biz uning (duosini) mustajob qildik va uni g'am-g'ussadan qutqardik. Biz mo'minlarga mana shunday najot berurmiz.

89. Zakariyoning: «Parvardigorim, meni yolg'iz holda tashlab qo'yma (ya'ni menga O'z dargohingdan bir merosxo'r farzand ato et), O'zing vorislarning yaxshirog'idirsan (ya'ni hammaning ortida qolguvchidirsan) deb nido qilgan paytini (eslang).

90. Bas Biz uning (duosini) mustajob qildik va unga Yahyoni hadya etdik hamda juftini o'nglab (tug'maydigan kampirni bola ko'rishga qodir qilib) qo'ydik. Darhaqiqat ular (ya'ni mazkur payg'ambarlar) yaxshi ishlarni qilishga shoshar va Bizga rag'bat va qurquv bilan duo-iltijo qilar edilar. Ular Bizga ta'zim-itoat qilguvchi edilar.

91. Yana o'z nomusini saqlagan ayolni (ya'ni Maryamni eslang). Bas, Biz O'z tarafimizdan bo'lgan ruhni unga pufladik (va u Isoga homilador bo'ldi) va uni hamda o'g'lini barcha olamlar uchun oyat-ibrat qildik.

92. (Ey insonlar), sizlarning millatingiz-diningiz haqiqatda bir dindir (ya'ni Islomdir). Men esa (barchalaringizning) Parvardigoringizdirman. Bas, Mengagina ibodat qilinglar! (Odamlar) esa ishlarini (ya'ni dinlarini) o'zaro parchalab-bo'lib oldilar. Barchalari Bizga qaytguvchidirlar.

94. Bas, kim mo'min bo'lgan holida yaxshi amallardan qilsa uning sa'y-harakati zoe bo'lmas – Biz uni yozib qo'yguvchidirmiz.

95-96-97. Biz halok qilgan biron qishloq-shahar (ahli qayta dunyoga kelishi)

haromdir. To Ya'juj va Ma'juj (to'g'oni) ochilib, ular har bir tepalikdan oqib keladigan va Haq va'da (ya'ni qiyomat) yaqin bo'ladigan vaqtgacha ular (ya'ni Biz halok qilgan kimsalar) qaytmaydilar. Ana u vaqtda esa kofir bo'lgan kimsalarning ko'zlari qotib: «Ey, holimizga voy, bizlar bunday (oqibatdan) g'aflatda edik. Yo'q, bizlar (o'z jonlarimizga) jabr qilguvchi bo'ldik», (deydilar).

98. (Ey mushriklar), sizlar ham, Allohni qo'yib sig'inayotgan butlaringiz ham jahannam o'tinlaridir. Sizlar u (jahannamga) tushguvchidirsizlar.

99. Agar (sizlar sig'inadigan butlaringiz) xudolar bo'lganida (jahannamga) tushmagan bo'lur edilar. (Bu butlar va ularga sig'inadiganlarning) barchalari u joyda abadiy qolguvchidirlar.

100. Ular uchun u joyda (faqat) dod-faryod qilishgina bordir. Ular u joyda (biron narsani) eshitmaslar.

101. Albatta Bizning tomonimizdan go'zal (manzilat-martaba) berilgan zotlar - ana o'shalar (jahannamdan) uzoq qilinurlar.

102. Ular uning sharpasini ham eshitmaslar. Ular o'zlari istagan ne'matlarda abadiy qolguvchidirlar.

103. Ularni Buyuk dahshat (ya'ni qiyomat) mahzun qilmas. Farishtalar ularni: «Mana shu sizlarga va'da qilingan kundir», deb kutib olurlar.

104. U kunda Biz osmonni ham xuddi maktub yozilgan sahifani o'ragan yanglig' o'rab, birinchi marta qanday yaratgan bo'lsak, (o'sha holga) qaytarurmiz. (Bu) Bizning zimmamizdagi va'dadir. Albatta Biz (shunday) qilguvchidirmiz.

105. Darhaqiqat Biz (Lavhul-mahfuzda) zikr qilgandan so'ng Zaburda: «Albatta (jannatning) yeriga mening solih bandalarim voris bo'lurlar», deb yozib qo'ygandirmiz.

106. Albatta mana shu (Qur'onda) ibodat qilguvchi qavm uchun yetarli narsa bordir.

107. (Ey Muhammad), darhaqiqat Biz sizni barcha olamlarga faqat rahmat (ya'ni Allohning rahmati-jannatiga yetaklaguvchi) qilib yubordik.

108. Ayting: «Menga faqat (Sizning) ilohingiz yakka yagona iloh ekani vahiy qilinur. Bas, sizlar (vahiyga) bo'yinsunuvchimisizlar?»

109. Endi agar yuz o'girsalar, u holda ayting: «Men sizlarning (barchangizga hech kimni ayirmay menga nozil bo'lgan vahiy)ni eshitdirdim. Sizlarga va'da qilingan (qiyomat kunidagi azobni) yaqin yo yiroqligini esa bilmasman».

110. Albatta U zot so'zning oshkorasini ham bilur, sizlar berkitadigan so'zlarni ham bilur.

111. Bilmayman, ehtimol bu (ya'ni azob soatining ta'xirga tashlanishi) sizlar uchun bir aldov-sinov va bir oz vaqtgacha (ajallaringiz yetib o'lguningizgacha) foydalanishdir».

112. (Muhammad) aytdi: «Parvardigorim, O'zing Hak hukmingni qilgin. Parvardigorimiz — sizlarning («Alloh yolg'iz emas», deb U zotni bo'hton sifat bilan) sifatlashlaringizdan madad so'raladigan Rahmondir».

HAJ SURASI

Bu sura Madinada nozil qilingan bo'lib, yetmish sakkiz oyatdir.

Sura dillar dahshatga tushib, aqllar adashadigan, ona emizayotgan go'dagini unutib, homilador ayol homilasini tashlab yuboradigan Qiyomat oldi dahshatlarini tasvirlash bilan boshlanadi va o'z hayotlarini Tangri taolo buyurgan dini Islom ahkomlariga amal qilish bilan o'tkazgan kishilar uchun o'sha Kunda ham hech qanday xavf-xatar bo'lmasligi, dinu iymonsiz tirikchilik qilib o'tgan kimsalar esa U Kunda xoru rasvo bo'lishlari ta'kidlanadi.

Ma'lumki, agar Makkada nozil qilingan suralarda so'z asosan iymon, e'tiqod haqida ketsa, Madinada ingan suralarda g'oliban shariati Islomiyadagi qonun-qoidalar zikr qilinadi. Inchunun ushbu sura ham bundan mustasno emas. Bu surada Islom dinining besh asosiy ruknidan biri bo'lmish Haj ibodati va Odam alayhis-salomdan qolgan «Eski Uy — Baytulloh» xususida ancha batafsil bayon qilinadiki, suraning «Haj» deb nomlanishiga ham sabab shudir.

Mehribon va rahmli Alloh nomi bilan (boshlayman).

1. Ey insonlar, Parvardigoringizdan qo'rqingiz! Zero (qiyomat) soati (oldidagi) zilzila ulug'-dahshatli narsadir.

2. Uni ko'rar kuningizda emizayotgan (onalar) emizib turgan (bolasini) unutar va barcha homilador (ayollar) o'z homilasini tashlab yuborar, odamlarni mast-alast holda ko'rursiz, holbuki ular o'zlari mast emaslar, lekin Allohning azobi qattiqdir.

3. Odamlar orasida o'zi bilmagan holida Alloh xususida mujodala qiladigan va har bir itoatsiz shaytonga ergashib ketaveradigan kimsalar ham bordir.

4. U (shaytonga esa) o'zini do'st tutgan kimsani albatta yo'ldan ozdirish va do'zax azobiga yo'llash yozib qo'yilgandir — hukm qilingandir.

5. Ey insonlar, agar sizlar qayta tirilishdan shubhada bo'lsangizlar, u holda (qaranglar), Biz sizlarga (Allohning qudratini) bayon qilish uchun sizlar (ya'ni otangiz Odamni) tuproqdan, so'ngra (barcha jonzotni avvalo) nutfa-maniydan, so'ngra laxta qondan, so'ngra yaralib bitgan-bitmagan (ya'ni inson suratida shakllanib bitgan yoki bitmagan) parcha go'shtdan yaratdik. Biz (sizlarni) O'zimiz xohlaganimizcha - muayyan muddatgacha (onalaringiz) qornida

goldirib, so'ngra chaqaloq holingizda (yorug' olamga) chiqarurmiz, so'ngra voyaga yetgunlaringizgacha (ham O'zimiz tarbiya qilurmiz). Sizlardan (go'daklik, yoshlik yillaridayoq) vafot topadigan kishilar xam bo'lur, yana sizlardan (ko'p narsa-bilimlarni o'rganib) bilganidan so'ng hech narsani bilmay qolishi uchun eng tuban umrga (ya'ni qarib munkillab qolishga) qaytariladigan kishilar ham bo'lur. (Qayta tirilish haq ekanligining yana bir dalili ushbudir) — siz(lar) bu yerni quruq-o'lik holida ko'rursiz. Endi qachonki Biz uning ustidan suv-yomg'ir yog'dirsak, u harakatga kelib ko'pchir va turli-tuman go'zal (nabotot) juftlarini undirur.

6. Bunga sabab Alloh Haq ekani va Uning O'zi o'liklarga hayot berishi hamda U hamma narsaga qodir ekanligidir.

7. Yana aniqki, (qiyomat) soati shak-shubhasiz kelguvchidir va albatta Alloh qabrlardagi bor jonzotni tiriltirur.

8-9. Odamlar orasida o'zi bilmagan va (Haq yo'liga) hidoyat topmagan holida, biron nurli Kitobsiz (ya'ni aniq hujjatsiz, To'g'ri yo'ldan) bo'yin burib, (o'zgalarni ham) Alloh yo'ldan ozdirish uchun Alloh xususida mujodala qiladigan kimsalar ham bordir. U (kimsalar) uchun bu dunyoda rasvolik-sharmandalik bo'lur, qiyomat kunida esa unga o't azobini totdirurmiz.

10. (Va unga dermiz): «Bu (azob) o'z qo'llaring (bilan) qilgan gunohing sabablidir. Zero Alloh hargiz bandalariga zulm qilguvchi emasdir».

11. Odamlar orasida Allohga bir chetda (ya'ni sidqidildan emas, balki til uchida) ibodat qiladigan kimsalar ham bordir. Bas, agar unga (dindor bo'lgani sharofatidan) yaxshilik yetsa, o'sha sababli xotirjam bo'lur, agar biron fitna-baxtsizlik yetsa (dindan) yuz o'girib ketur. U dunyoyu oxiratda ziyon ko'rur. Bu esa ochiq-aniq ziyondir.

12. U Allohni qo'yib o'ziga ziyon ham, foyda ham bera olmaydigan butlarga iltijo qilur. Bu — yo'ldan qattiq ozishning o'zidir.

13. U shak-shubhasiz ziyoni foydasidan yaqinroq bo'lgan butlarga iltijo qilur. (Lekin u butlar) naqadar yomon «hoja»dir va naqadar yomon «oshno»dir!

14. Albatta Alloh iymon keltirgan va yaxshi amallar qilgan zotlarni ostidan daryolar oqib turadigan jannatlarga doxil qilur. Albatta Alloh yolg'iz O'zi xohlagan ishni qilur.

15. (Albatta Alloh O'z payg'ambariga yordam berur, endi) kimda-kim: «Alloh hargiz unga yordam qilmas», deb gumon qilguvchi bo'lsa, u holda bir arqon bilan osmonga-shiftga osilib, (o'zini yerdan) uzsin (ya'ni o'zi uchun dor yasab, unga osilsin), so'ng qarasin – bu nayrangi g'azabini ketkazarmikan.

I z o h. Ushbu oyatni shunday tushunmoq lozim: Alloh taolo o'z payg'ambari Muhammad alayhis-salomga va Islom diniga yordam-g'alaba bermaydi, deb o'ylab yuradigan kimsalar yaxshisi bir dor yasab o'zlarini osganlari ma'qul. Aks holda Tangri taoloning

musulmonlarga bergan g'alabasini ko'rib u kimsalarning boshlari xafachilikdan chiqmay qolur.

16. Biz uni (ya'ni Qur'onni) mana shunday aniq-ravshan oyatlar(dan iborat) bo'lgan holida nozil qildik. Albatta Alloh O'zi istagan kishilarni hidoyat qilur.

17. Darhaqiqat iymon keltirgan zotlar, yahudiy bo'lgan kimsalar, sobiyalar (farishtalarga sig'inuvchilar), nasroniylar, majusiylar (otashparastlar) va mushrik bo'lgan kimsalar — aniqki Alloh qiyomat kunida ularning o'rtasini ajrim qilur (ya'ni mo'minlarni jannatga doxil qilur, kofirlarni do'zaxga giriftor qilur). Albatta Alloh barcha narsaga guvohdir.

18. (Ey Muhammad), siz osmonlardagi va yerdagi bor jonzot, quyosh, oy, yulduzlar, tog'lar, dov-daraxtlar va (barcha) jonivorlar hamda ko'pdan-ko'p insonlar (yolg'iz) Allohga sajda qilishini ko'rmadingizmi? Ko'p (odamlarga esa kofir bo'lganlari sababli) azob haq bo'lgandir. Kimni Alloh xor qilib qo'ysa, bas, uni (hech kim) aziz qilguvchi bo'lmas. Albatta Alloh O'zi xohlagan narsani qilur.

I z o h . Ushbu oyat navbatdagi sajda oyatidir.

19. Mana shu ikki g'anim (ya'ni mo'minlar bilan kofirlar) Parvardigorlari(ning haq dini) xususida talashdilar (ya'ni mo'minlar Allohning haq dini bo'lmish Islomning g'olib bo'lishini istadilar, kofirlar esa bu dinni yo'q qilmoqchi bo'ldilar). Bas, kofir bo'lgan kimsalar uchun o'tdan bo'lgan kiyimlar bichildi, (endi) ularning boshlaridan qaynoq suv quyulib,

20. U (suv) bilan ularning ichlaridagi narsalar ham, terilari ham eritib yuborilur.

21. Ular uchun temir gurzilar bordir.

22. Har qachon ular (do'zax) g'am-azobidan (qochib) chiqmoqchi bo'lsalar (gurzilar bilan) yana unga qaytarilurlar va (ularga): «O't azobini totib ko'ringiz», (deyilur).

23. Albatta Alloh iymon keltirgan va yaxshi amallar qilgan zotlarni ostidan daryolar oqib turadigan jannatlarga doxil qilur. Ular u joyda oltindan bo'lgan bilakuzuklar va marvarid-marjonlar bilan bezanurlar, liboslari esa harir-ipak bo'lur;

24. Ular (bu dunyoda) xush-haq so'zga (ya'ni «Alloh yakka-yagonadir», degan so'zga) hidoyat qilinurlar va hamdu-sano egasi — Allohning yo'lga yo'llanurlar.

25. Albatta o'zlari kofir bo'lgan va (o'zgalarni) Alloh yo'lidan to'sadigan, hamda Biz (Makkada) turguvchilar uchun ham, (boshqa yurtlardan) kelguvchilar uchun ham barobar qilib qo'ygan, Masjid-al-Haromdan (to'sadigan) kimsalar va kimki u joyda zulm-zo'ravonlik bilan yo'ldan chiqmoqchi bo'lsa (bularning har biriga) alamli azobdan totdirib qo'yurmiz

26. (Ey Muhammad), eslang, Biz Ibrohimga Baytullohning o'rnini (o'sha uyga qarab ibodat qilishi va uni obod qilishi uchun) belgilab berib, (unga shunday degan edik): «Sen Menga biron narsani sherik qilmagin va Mening Baytim — Uyimni tavof qilguvchilar qiyom, ya'ni namozda tik g'oz turish, ruku', sajda qilguvchilar (ya'ni o'sha joyda namoz o'qiguvchilar) uchun pok tutgin!

I z o h. Ushbu oyatdagi «Baytullohning o'rnini» shunday tushunmoq lozim: Odam alayhis-salom jannatdan yerga tushganlarida Tangri taoloning amri bilan birinchi bino qilgan uylari Baytulloh bo'lgan ekan. (Shuning uchun ham quyidagi oyatlarda uni «Eski Uy», deb ham ataladi). Lekin Nuh payg'ambar zamonlarida bo'lgan to'fon balosida Alloh taoloning farmoni bilan farishtalar u uyni yettinchi osmonga olib chiqib ketgan ekan. Hadisi sharifda aytilishicha o'sha davrdan buyon samodagi Baytullohni har kuni yetmish ming farishta tavof qilar, ammo Allohning lashkari bo'lmish farishtalarning sanog'i shu qadar beadad ekanki, hanuzgacha bir farishta ikki marta tavof qilishga ulgurmagan ekan. Ana o'sha samoga olib chiqib ketilgan Baytullohning o'rnini Tangri taolo Ibrohim alayhis-salomga bildirib, o'sha joyga barcha musulmonlar uchun qibla bo'lgan Baytulloh bino qilishni buyurgan.

27. Va odamlar orasida (yurib ularni) hajga chaqirgin, ular senga (ya'ni sening da'vatingga javoban) yayov hollarida va yiroq yo'llardan keladigan oriqlardan toygan tuyalar ustida kelurlar.

28. Ular o'zlari uchun bo'lgan (diniy va dunyoviy) manfaatlarga shohid bo'lish uchun va ma'lum kunlarda (ya'ni Qurbon hayiti kunlarida Alloh) ularga rizq qilib bergan chorva hayvonlarini (qurbonlik uchun so'yish) ustida Alloh nomini zikr qilish uchun (kelurlar). Bas, undan o'zlaringiz ham yeyaveringlar, bechora kambag'allarga ham yediringlar.

29. So'ngra (qurbonlik qilganlaridan keyin) ular kirlarini ketkazsinlar (ya'ni ehromdan chiqib, sochlarini oldirib, toza liboslarini kiysinlar), nazrlarini (ya'ni zimmalaridagi haj majburiyatlarini) to'la ado qilsinlar va «Eski Uy»ni tavof qilsinlar!

30—31. (Ish) shudir. Kim Alloh harom qilgan narsalarni hurmat (rioya) qilsa, bas bu Parvardigori nazdida o'zi uchun yaxshidir. Sizlar uchun (harom ekanligi) tilovat qilinadigan narsalardan boshqa (barcha) chorva mollari halol qilinadi. Bas sizlar Alloh uchun haqiqiy (yo'ldan og'magan musulmon) bo'lgan va U zotga shirk keltirguvchi bo'lmagan holingizda butlardan iborat najosatdan yiroq bo'lingiz va yolg'on so'zdan yiroq bo'lingiz! Kim Allohga shirk keltirsa bas, u osmondan qulaganu, uni (biron vahshiy) qush (o'lja qilib) olib ketgan yoki (qattiq) shamol yiroq joylarga uchirib ketgan kabitir.

32. (Ish) shudir. Kim Alloh qonunlarini hurmat qilsa, bas, albatta (bu hurmat) dillarning taqvdorligi sababli bo'lur.

33. Sizlar uchun ularda (ya'ni Baytullohda qurbon qilish uchun olib ketayotgan qo'y, mol, tuyalaringizda) ma'lum muddatgacha foyda-manfaatlar bordir (ya'ni yo'lda ularni qo'zilatib, sog'ib, minib foydalanib ketishlaringiz joizdir. So'ngra Eski Uyga (etgach) ularni so'yish (vojibdir).

34. Biz (sizlardan avvalgi mo'min millatlardan ham) barcha millatga (Alloh) ularni rizqlantirgan chorva hayvonlarini (so'yish-qurbon qilish) ustida Allohning nomini zikr qilishlari uchun qurbonlik qilishni buyurganmiz. Bas, (barchalaringizning) ilohingiz bir Ilohdir. Bas, Ungagina bo'yinsuningiz! Itoat qilguvchi zotlarga xushxabar bering!

35. Ular Allohni zikr qilinganida, dillari qo'rquvga tushadigan, o'zlariga yetgan balolarga sabr-toqat qiladigan, namozni to'kis ado etadigan va Biz rizq qilib bergan narsalardan infoq-ehson qiladigan zotlardir.

36. (Baytullohda qurbon qilinadigan) tuya-mollarni Biz sizlar uchun Alloh qonunlaridan qildik. Sizlar uchun ularni (qurbon qilishda) yaxshilik bordir. Bas ular (so'yish uchun) tizib qo'yilgan hollarida Alloh nomini zikr qilingiz. Endi qachon yonboshlari bilan tushganlarida (ya'ni jon taslim qilganlarida), ulardan (o'zlaringiz ham) yeyaveringlar, (birovdan bir narsa so'ramaydigan) qanoatli kishiga va (muhtoj) tilanchiga ham yediringlar. Shukr qilishlaringiz uchun Biz ularni (ya'ni tuya-mollarni) sizlarga bo'ysundirdik.

37. Allohga (qilgan qurbonliklaringizning) go'shtlari ham, qonlari ham yetmas. Lekin u zotga sizlarning taqvo-ixlosingiz yetar. Alloh sizlarni hidoyat qilgani sababli U zotni ulug'lashlaringiz uchun (ya'ni qurbonliklaringizni so'yayotgan paytingizda Allohning ismini zikr qilishingiz uchun) ularni sizlarga bo'ysundirib qo'ydi. Yaxshilik qilguvchilarga xushxabar bering.

38. Albatta Alloh imon keltirgan zotlarni mudofaa qilur. Albatta Alloh barcha xoin va kufroni ne'mat qilguvchilarni suymas.

39. Hujumga uchrayotgan zotlarga mazlum bo'lganlari sababli (jang qilish) izni berildi. Albatta Alloh ularni g'olib qilishga qodirdir.

I z o h . Mufasssirlar aytishlaricha, ushbu oyat musulmonlarga jihad qilish uchun berilgan birinchi ruxsatdir. Payg'ambar alayhis-salom Makkada turgan paytlarida ham sahobalar u kishining huzurlariga ko'p marta mushriklarning qilayotgan hujumlaridan shikoyat qilib kelar edilar. Lekin u zot: «Sabr qilinglar, menga hali Parvardigorim tomonidan jang qilishga ruxsat berilgani yo'q», deb qaytarardilar. Darhaqiqat Qur'oni karimdagi yetmishdan ortiq oyatda musulmonlar kofirlarga qarshi jihoddan qaytarilgandir. Madinaga hijrat qilinganidan keyin Islom davlati barpo bo'lgach, mazlum musulmonlarga zolim kofirlarga qarshi jihad qilish izni berildi va bu jangda albatta Alloh yo'lida kurashgan zotlar g'olib bo'lishi bashorat qilindi.

40. Ular o'z diyorlaridan faqatgina «Bizning Parvardigorimiz (yagona) Allohdir», deganlari uchun quvilgan zotlardir. Agar Alloh odamlarning ayrimlarini ayrimlari bilan daf' qilib turmas ekan, shubhasiz Alloh nomi ko'p zikr qilinadigan (rohiblarning) uzlatgohlari, (nasroniylarning) butxonalari, (yahudiylarning) ibodatxonalari va (musulmonlarning) masjidleri vayron qilingan bo'lur edi. Albatta Alloh O'ziga (ya'ni diniga) yordam beradigan zotlarni g'olib qilur. Shubhasiz Alloh kuchli, qudratlidir.

I z o h. Bu oyatdagi bir nuqta ayricha e'tiborga loyiqdir. Musulmonlarning muqaddas kitobi bo'lmish Qur'onda masjidlar o'zga dindagi kishilarning ibodatxonalaridan keyin — to'rtinchi o'rinda zikr qilindi. Bundan ma'lum bo'ladiki, Islom davlatida o'zga din ahlari ham musulmonlar bilan bab-barobar huquqqa ega bo'lar ekanlar.

41. Ularni (ya'ni musulmonlarni) agar Biz yer yuziga g'olib qilsak – ular namozni to'kis ado etadilar, zakotni (haqdorlarga) ato etadilar, yaxshilikka buyuradilar, yomonlikdan qaytaradilar. (Barcha) ishlarning oqibati Allohning (izmidadir).

42. (Ey Muhammad), agar ular (ya'ni Makka mushriklari) sizni yolg'onchi qilsalar, (bilingki) ulardan ilgari Nuh qavmi, Od, Samud (qabilalari) ham (o'zlariga yuborilgan payg'ambarlarni) yolg'onchi qilgandirlar.

43-44. Ibrohimning qavmi (Ibrohimni), Lut qavmi (Lutni), Madyan (shahrining) aholisi (Shuaybni yolg'onchi qilgandirlar). Muso ham yolg'onchi qilindi. Men esa kofir bo'lgan kimsalarga muxlat berib qo'yib, so'ngra ularni (O'z azobim bilan) ushladim. Bas, Mening inkorim qanday bo'ldi?!

45. Zotan qanchadan-qancha zolim-kofir bo'lgan hollarida Biz halok qilgan, bas tomlari (yiqilib) huvillab qolgan qishloq-shaharlar, (qancha) tashlandiq quduqlar va yuksak (lekin kimsasiz) qasrlar bordir.

46. Axir ular (ya'ni Makka mushriklari) yer yuzida sayr qilib-aylanmaydilmami, (ana o'shanda) ular uchun dono dillar, tinglaydigan quloqlar bo'lur edi. Zero, ko'zlar ko'r bo'lmas, balki ko'kraklaridagi ko'ngillar ko'r bo'lur.

47. Ular sizdan (istehzo bilan Alloh va'da etgan) naqd azobni talab qiladilar. Holbuki Alloh O'z va'dasiga hargiz xilof qilmas. Darvoqe', Parvardigoringiz nazdidagi bir kun(lik azob) sizlarning hisob-kitobingizdagi ming yilga barobardir.

48. Qanchadan-qancha zolim-kofir bo'lgan hollarida Men (halok qilmay) muxlat berib qo'yib, so'ng (azobim bilan) ushlagan qishloq-shaharlar bo'lgandir. Yolg'iz Mengagina qaytish(ingiz) bordir.

49. Ayting: «Ey insonlar, men sizlar uchun faqat bir ochiq ogohlantirguvchiman, xolos».

50. Bas iymon keltirgan va yaxshi amallar qilgan zotlar uchun mag'firat va ulug' rizq bo'lur.

51. Bizning oyatlarimiz bilan olishishga uringan kimsalar – ular do'zax egalaridir.

52. (Ey Muhammad), Biz sizdan ilgari yuborgan har bir elchi va payg'ambar borki, kachon (ulardan birontasi o'ziga nozil bo'lgan oyatlarni) qiroat qilsa, shayton uning qiroatiga (oyatda bo'lmagan narsalarni) tashlagandir. Bas Alloh shayton tashlaydigan narsani bekor qilur, so'ngra Alloh O'z oyatlarini

mustahkam qilur. Alloh ilm va hikmat egasidir.

53. (Alloh) shayton tashlaydigan narsani dillarida maraz bo'lgan (munofiqlar), tosh dil kimsalar (ya'ni kofirlar) uchun fitna-sinov qilish uchun (paydo qilur). Darhaqiqat, zolim-kofirlar mangu ixtilofdadirlar.

54. Va ilm ato etilgan kishilar u (Qur'on) Parvardigoringiz tomonidan kelgan Haqiqat ekanini bilib, unga iymon keltirishlari, bas dillari u sababli taskin topishi uchun (Alloh shunday qilur). Darhaqiqat Alloh iymon keltirgan zotlarni To'g'ri yo'lga hidoyat qilguvchidir.

I z o h . Ayrim rivoyatlarga qaraganda, yuqoridagi uch oyatning nozil bo'lishiga bir voqea sabab bo'lgan ekan: Bir kuni payg'ambar alayhis-salom Qur'on suralaridan «Van-najmi»ni qiroat qilayotganlarida shayton vasvasasi bilan adashib, Qur'onda bo'lmagan so'zlarni ham qo'shib yuboradilar. Bundan shu yerda hozir bo'lgan munofiq va kofirlar shodlanib xursand bo'lishadi. Lekin Alloh taolo darhol O'z payg'ambarini bu xatodan ogoh qiladi va mazkur oyatlarni nozil qilib, bu ish behuda bo'lmaganini, balki munofiq va kofirlarni yana bir bor sinash hamda mo'minlarning iymonlarini yanada ziyoda qilish uchun bo'lganini uqtiradi.

55. Kofir bo'lgan kimsalar to ularga to'satdan (qiyomat) soati kelgunicha yoki tug'mas (ya'ni ertasi bo'lmagan) Kunning azobi kelgunicha (Qur'on)dan shak-shubhadadirlar.

56. U kunda podshohlik (yolg'iz) Allohniki. U zotning O'zi ular o'rtasida hukm qilur. Bas iymon keltirgan va yaxshi amallar qilgan zotlar noz-ne'matlarga (to'la) jannatlardadirlar.

57. Kofir bo'lgan va Bizning oyatlarimizni yolg'on degan kimsalar – ular uchun xor qilguvchi azob bordir.

58. Alloh yo'lida hijrat qilgan, so'ngra qatl qilingan yoki vafot topgan zotlarni albatta Alloh go'zal rizq (ya'ni mangu jannat) bilan rizqlantirur. Darhaqiqat Allohning O'zigina eng yaxshi rizq berguvchidir.

59. Albatta (Alloh) ularni O'zlari rozi bo'ladigan joyga – jannatga doxil qilur. Darhaqiqat Alloh bilguvchi va halimdir.

60. (Ish) shudir. Kim o'ziga berilgan azob-uqubat barobarida o'ch olsa, so'ngra yana unga zulm-zo'ravonlik qilinsa, albatta Alloh unga (mazlumga) yordam qilur. Darhaqiqat Alloh afv qilguvchi, kechirguvchidir.

61. Bunga (ya'ni Alloh mazlumga yordam qila olishiga) sabab Alloh kechani kunduzga kiritishi (ya'ni kechani qisqartirib, kunduzni uzaytirishi) va (askincha) kunduzni esa kechaga kiritishi (ya'ni u O'zi xohlagan narsaga qodir ekani) va shak-shubhasiz Alloh eshitguvchi, ko'rguvchi ekanligidir.

62. Bunga sabab Allohning O'zigina haqiqiy Iloh ekani va sizlar Uni qo'yib iltijo qilayotganlar esa botilning o'zi ekani, hamda, shak-shubhasiz, Alloh O'zigina

eng yuksak va buyuk zot ekanligidir.

63. Alloh osmondan suv-yomg'ir yog'dirib, (butun) yer ko'm-ko'k bo'lishini ko'rmadingizmi?! Darhaqiqat Alloh mehribon va ogoh zotdir.

64. Osmonlardagi va yerdagi bor narsa Unikidir. Darhaqiqat Allohning O'zigina behojat va hamdu sano sohibidir.

65. Alloh sizlarga yerdagi narsalarni va dengizda Uning amri bilan suzib ketayotgan kemalarni bo'ysundirib qo'yganini, hamda O'zi osmonni yerga qulab tushishdan tutib turishini, magar (osmon) Uning izni-irodasi bilangina (qulashi mumkinligini) ko'rmadingizmi?! Darhaqiqat, Alloh odamlarga mehribon va rahmlidir.

66. U sizlarga hayot bergan, so'ngra (ajallaringiz yetganida) o'lim beradigan, so'ngra (qiyomat qoyim bo'lganida yana) hayot beradigan zotdir. Darhaqiqat inson kufroni ne'mat qilguvchidir.

67. Biz barcha millatga qurbonlik qilish (qonunini) buyurganmiz – ular o'sha (qonunga) amal qilguvchidirlar. Bas (ey Muhammad), ular siz bilan (qurbonlik) ishi xususida hargiz talashmasinlar! Siz (odamlarni) Parvardigoringizga da'vat qiling! Albatta siz To'g'ri yo'l ustidadirsiz. Agar ular siz bilan mujodala qilsalar, u holda ayting: «Alloh sizlar qilayotgan (yomon) ishlarni juda yaxshi bilguvchidir».

69. Alloh qiyomat kunida sizlar ixtilof qilib o'tgan narsalar haqida o'rtangizda hukm qilur.

70. (Ey Muhammad), siz Alloh osmon va yerdagi bor narsani bilishini bilmadingizmi?! Albatta, bu Kitobda (ya'ni Lavhul-maxfuzda yozib qo'yilgandir). Albatta, bu Allohga osondir.

71. Ular (ya'ni Quraysh kofirlari) Allohni qo'yib, U zot (iloh ekaniga) biron hujjat tushirmagan va o'zlari ham bilmagan narsalarga ibodat qilarlar. Bu zolimlar uchun biron yordamchi yo'qdir.

72. Qachonki ularga Bizning ochiq-ravshan bo'lgan oyatlarimiz tilovat qilinsa, kofir bo'lgan kimsalarning yuzlarida inkor (alomatini) sezursiz. Ular, o'zlariga Bizning oyatlarimizni tilovat qilayotgan zotlarga chang solishga yaqin bo'lurlar. (Siz ularga) ayting: «Endi men sizlarga bundan yomonroq narsaning xabarini beraymi? (U) Alloh kofir bo' kimsalarga va'da qilgan do'zaxdir. Naqadar yomon oqibat u!»

73. Ey insonlar, bir masal aytilgandir, bas unga quloq tuting: Aniqki, sizlar Allohni qo'yib iltijo qilayotgan butlar agar barchalari birlashganlarida ham bir chivin yarata olmaslar, agar chivin ulardan biron narsani tortib olsa, uni (o'sha chivindan ham) qutqarib ola bilmaslar. (Demak o'sha butlardan hojatini (ravo qilishni so'raguvchi (mushrik) ham, so'ralguvchi (butlar) ham nochor-notavondir.

74. Ular Allohning haqiqiy qadri — ulug'ligini bilmadilar. Darhaqiqat Alloh kuchli, qudratlidir.

75. Alloh farishtalardan ham elchilar tanlar, insonlardan ham. Darhaqiqat Alloh eshitguvchi, ko'rguvchidir.

76. U zot ularning oldilaridagi va ortlaridagi narsalarni bilur. Va (barcha) ishlar yolg'iz Allohga qaytarilur.

77. Ey mo'minlar, ruku' qilingiz, sajda qilingiz va Parvardigoringizga ibodat qilib, yaxshilik qilingiz, shoyadki najot topsangizlar.

I z o h . Ushbu oyat navbatdagi sajda oyatidir.

78. Va Alloh (yo'lida) haqiqiy jihat qilingiz! Uning O'zi sizlarni (shu muqaddas din uchun) sayladi va bu dinda sizlarga biron xaraj-tanglik qilmadi. Otalaringiz Ibrohimning dinini (ya'ni Islomni ushlangiz. Toki (qiyomat kunida) payg'ambar sizlarning ustingizda guvoh bo'lishi uchun, sizlar esa (barcha dinlardagi) odamlar ustida guvoh bo'lishingiz uchun (Allohning) O'zi sizlarni ilgari (gi mukaddas kitoblarida) ham mana shu (Qur'onda) ham musulmonlar (ya'ni O'zining diniga bo'yinsunuvchilar) deb atadi. Bas, namozni to'kis ado etingiz, zakotni (haqdorlarga) ato etingiz va Allohga bog'laningiz! U sizlarning hojatingizdir. Bas, U zot naqadar yaxshi hoja va naqadar yaxshi madadkordir.

O'N SAKKIZINCHI JUZ'

*****

MU'MINUN SURASI

Bir yuz o'n sakkiz oyatdan iborat bu sura Makkada nozil qilingandir.

Sura Alloh Taoloning borligi va birligiga hamda Muhammad alayhis-salom U zotning so'nggi payg'ambari ekanligiga iymon keltirgan mo'minlar Firdavs bog'lariga merosxo'r bo'lish uchun qaysi amallarni qilib, qaysi amallardan tiyilishlari lozim ekanligini bayon qilish bilan boshlanadi. Shu boisdan u «Mo'minlar» deb atalgandir.

Bu surada ham o'tmishdagi ayrim payg'ambarlar va ularga mushriklar tomonidan yetgan ozorlar zikr qilinishi bilan payg'ambar alayhis-salomga Makka kofirlarining yetkazayotgan aziyatlarida tasalli beriladi, Suraning mehvari (o'qi) asosan bu dunyodagi hayot uchun qayta tirilish haq ekani atrofida aylanadi. Yana bu surada hayotlarini kufr bilan o'tkazgan kimsalarning «sakarotul-mavt — o'lim mastligi» chog'ida tortadigan azoblari, ajallari yetib — orzu-xayollari puchga chiqqan paytida chekadigan afsus-nadomatlar ham bayon qilinadi.

Sura odamlar ikki toifaga: baxtli va badbaxtlarga bo'linadigan, har qanday nasl-nasab, qarindosh-urug'chilikdan toniladigan, faqat iymon va qilingan yaxshi amalgina foyda beradigan Qiyomat kuni haqida xabar berish bilan nihoya topadi.

Mehribon va rahmli Alloh nomi bilan (boshlayman).

- 1. Darhaqiqat mo'minlar najot topdilar.**
- 2. Ular namozlarida (qo'rquv va umid bilan) bo'yin eguvchi kishilardir.**
- 3. Ular behuda – foydasiz (so'z va amallardan) yuz o'girguvchi kishilardir.**
- 4. Ular zakotni (ado) qilguvchi kishilardir.**
- 5. Ular avratlarini (haromdan-zinodan) saqlaguvchi kishilardir.**
- 6. Magar o'z juftu-halollaridan va qo'llaridagi cho'rilaridangina (saqlanmaydilar). Bas ular malomat qilinmaslar.**
- 7. Endi kim shundan o'zgani (zino va shu kabi shariati Islomiyada harom qilingan narsalarni) istasa, bas ana o'shalar haddan oshguvchilardir.**
- 8. Ular (ya'ni mo'minlar) o'zlariga ishonilgan omonatlarga va (o'zgalarga) bergan ahdu paymonlariga rioya qilguvchi kishilardir.**
- 9. Ular (barcha) namozlarini (vaqtida ado etib qazo bo'lishdan) saqlaguvchi kishilardir.**
- 10—11. Ana o'shalar Firdavs (jannatiga) merosxo'r bo'lguvchi vorislardir. Ular o'sha joyda mangu qolurlar.**

I z o h . Yuqoridagi oyatlardan ma'lum bo'lishicha, mo'minlar najot topib, baxt-saodatga erishishlari uchun, Firdavs jannatiga merosxo'r bo'lishlari uchun mazkur fazilatlarga ega bo'lishlari lozim ekan.

- 12. (Qasamki), Biz insonni (ya'ni Odam alayhis-salomni) loyning mag'zidan yaratdik.**

I z o h . «Loyning mag'zi»dan murod — loy-er jinsidagi barcha moddalardir. Darvoqe', zamonaviy tibbiyot ham inson vujudida yer jinsining barcha moddalari mavjud ekanini isbotlaydi.

- 13. So'ngra uni (ya'ni barcha insonlarni) avvalo mustahkam qarorgohdagi (ya'ni bachadondagi) nutfa-maniy qildik.**

- 14. So'ngra bu nutfadan laxta qonni yaratib, laxta qondan parcha go'shtni yaratib, parcha go'shtdan suyaklarni yaratib, bu suyaklarga go'sht qopladik, so'ngra (unga jon kirgizib, avval boshdagi bir tomchi suv — nutfadan butunlay) boshqa bir jonzot holida paydo qildik. Bas eng go'zal yaratguvchi (ya'ni yo'qdan bor qilguvchi bo'lmish) Alloh barakatli — buyukdir.**

I z o h . Ushbu oyatda insonning ona qornidagi bir tomchi suvdan to tirik, komil insonga

aylangunigacha kechgan jarayon Yaratganning O'z ilohiy qalami bilan aniq-ravshan qilib chizib berildi.

15. So'ngra shak-shubhasiz sizlar (ey insonlar), mana shundan (ya'ni yaralib, hayotga kelganingizdan) keyin (ajallaringiz bitgach) albatta vafot topguvchidirsizlar.

16. So'ngra shak-shubhasiz sizlar qiyomat kunida qayta tirilursizlar.

17. (Qasamki) Biz sizlarning ustingizda yetti yo'lni (ya'ni yetti qavat osmonni) yaratdik. Biz O'z xalqimizdan g'ofil bo'lmadik.

I z o h. Mufasssirlar aytishicha, bu oyatda yetti qavat osmonning "etti yo'l" deb atalishini shunday tushunmoq mumkin: Alloh taolo insonni va barcha maxluqotni yaratganidan so'ng Ularning holidan g'ofil bo'lib qolgani yo'q, balki ularga rizqu ro'z yog'ilib turishi uchun ustlarida yetti yo'l-etti osmonni paydo qildi.

18. Va Biz osmondan (aniq) o'lchov bilan suv (yomg'ir-qor) yog'dirib, uni yerga joylab qo'ydik. Shak-shubhasiz, Biz uni ketkazishga ham qodirdirmiz.

19. So'ng Biz sizlar uchun u (suv) yordamida xurmo va uzum bog'larini paydo qildik. Sizlar uchun u (bog'larda) ko'p mevalar bo'lur, sizlar ulardan yeysizlar.

20. Yana (Biz sizlar uchun) Turi Sayno (tog'i)dan chiqadigan yog'li va yeguvchilar uchun (non) hurush bo'lgan holda o'sadigan bir daraxtni (ya'ni zaytunni yaratdik).

21. Albatga sizlar uchun chorva mollarida xam ibrat bordir – Biz sizlarni ularning qornidagi sut bilan sug'orurmiz, yana sizlar uchun ularda (yunqlaridan kiyimlar to'qish, minish kabi) ko'p foydalar bordir, shuningdek ular(ning go'sht-yog'lari) dan yeysizlar.

22. Yana ularning ustida va (daryo-dengizlarda esa) kemalarda yuk tashiysizlar.

23. (Qasamki), Biz Nuhni o'z qavmiga payg'ambar qildik. Bas u: «Ey qavmim, Allohga ibodat qilinglar! Sizlar uchun Undan o'zga iloh yo'qdir. Axir qo'rqmaysizlarmi», dedi.

24. (Shunda) uning qavmidan kofir bo'lgan kimsalar: «Bu ham xuddi sizlarga o'xshagan odam. (Faqat) sizlardan ustun bo'lib olmoqchi. Agar Alloh (payg'ambar yuborishni) xohlasa edi, farishtalarni tushirgan bo'lur edi. Bizlar bu (Nuh aytayotgan «Alloh yakka-yagonadir», degan so'z)ni avvalgi ota-bobolarimizdan eshitgan emasmiz.

25. U (ya'ni Nuh) faqat bir jinni bo'lgan odamdir. Bas unga bir (oz) vaqtgacha ko'z tutinglar, (agar shu so'zidan qaytmas ekan o'ldirib yuborursizlar)», dedilar.

26. (Nuh) aytdi: «Parvardigorim, ular meni yolg'onchi qilganlari sababli O'zing menga yordam qilgin (va ularni halok qilgin)».

27. Bas Biz unga vahiy qildik: Bizning hifzu-himoyamizda va Bizning vahiy-ta'limimiz bilan bir kema yasagin. Bas qachon Bizning farmonimiz kelib, tannurdan (olov o'rniga) favvoralar otilgan vaqtida u kemaga har (jonivordan) bir juftdan va ahli-oilangni solgin. Lekin (kofirlardan) qaysi kimsalar ustida Bizning so'zimiz (ya'ni suvga g'arq bo'lishi haqidagi hukmimiz) o'tgan bo'lsa (ularni tark qilgin) hamda u zolim kimsalar haqida (ya'ni ularga najot berishimni so'rab) Menga xitob-iltijo qilmagin. Ular shak-shubhasiz g'arq qilinguvchidirlar.

I z o h. Ayrim sahobalar «tannur»dan murod barcha yer yuzi, degan farazni ham aytganlar. Shuning uchun biz Hud surasining 40-oyatida tannurni "er" deb ham tarjima qilganmiz.

28. Endi qachon o'zing va sen bilan birga bo'lgan kishilar kema ustida joylashib olgach, aytgin: «Bizlarni zolim qavmdan qutqargan Allohga hamdu-sano bo'lsin».

29. Yana ayt: «Parvardigorim, meni bir muborak manzilga tushirgin. Sen o'zing eng yaxshi(manzillarga) tushirguvchisan».

30. Albatta bunda (ya'ni Nuh va uni qavmi mojarosida) oyat-ibratlar bordir. Biz imtihon qilguvchidirmiz.

31. So'ngra Biz ulardan keyin boshqa asrlarni (ya'ni avlodlarni Od qabilasini) paydo qildik.

32. Bas ularga o'zlaridan bo'lgan bir payg'ambarni (ya'ni Hudni) yubordik. (U aytdi): «Allohga ibodat qilinglar! Sizlar uchun Undan o'zga iloh yo'qdir. Axir qo'rqmaysizlarmi?!»

33. Uning qavmidan kofir bo'lgan, oxiratudagi muloqotni yolg'on degan va Biz hayoti dunyoda boy-badavlat qilib qo'ygan kimsalar dedilar: «Bu ham xuddi sizlarga o'xshagan odam. U ham sizlar yeydigan narsadan yeydi, sizlar ichadigan narsadan ichadi.

34. Qasamki, agar sizlar o'zingizga o'xshagan odamga itoat kilib (o'z butlaringizdan kechsangizlar), u holda albatta ziyon ko'rguvchidirsizlar.

35. U sizlarga o'lib tuproq va suyaklarga aylanganingizdan keyin albatta (qabrlaringizdan) chiqarilguvchidirsizlar, deb va'da bermoqdami?

36. Sizlarga va'da qilinayotgan narsa juda-juda uzoqdir.

37. Hayot faqat (shu) dunyodagi hayotimizdir. (Ayrimlarimiz) o'lsak (boshqalarimiz) hayotga kelaveramiz. Biz hech qayta tirilguvchi emasmiz.

38. U (ya'ni Hud) faqat Alloh sha'niga yolg'on to'qigan kimsadir. Bizlar unga hech iymon keltirguvchi emasmiz.

39. (Shunda Hud) aytdi: «Parvardigorim, meni yolg'onchi qilganlari sababli O'zing menga yordam qilgin (va ularni halok qilgin)».

40. (Alloh) dedi: «Ozginadan keyin ular albatta nadomat qilguvchilarga aylanib qolurlar».

41. Bas haqli ravishda ularni (dahshatli) qichqiriq tutib, Biz ularni xas-xashakka aylantirdik. U zolim qavmga halokat bo'lgay.

42. So'ngra, ulardan keyin boshqa asrlarni (avlodlarni) paydo qildik.

43. Biron millat-avlod o'z ajalidan o'zib ham keta olmas, (uni) ketga ham sura bilmas.

44. So'ngra paydar-pay payg'ambarlar yubordik. Har qachon biron millatga o'z payg'ambarlari kelsa, uni yolg'onchi qildilar. Bas, Biz ularni (ya'ni u iymonsiz millatlarni) birin-ketin (halok qildik) va ularni (kishilar o'rtasida ko'chib yuradigan) gapga aylantirib qo'ydik. Bas iymon keltirmaydigan qavmga halokat bo'lgay.

45-46. So'ngra Biz Muso va uning birodari Horunni O'z oyat-mo'jizalarimiz va ochiq hujjat bilan Fir'avn va uning odamlariga payg'ambar qilib yuborganimizda, ular kibr-havo qildilar. Ular mutakabbir qavm edilar.

47. Ular aytdilar: «Xuddi o'zimizga o'xshagan ikki kishiga iymon qeltirurmizmi?! Holbuki ularning qavmi (ya'ni Bani Isroil) bizlarga qullik qilguvchidirlar».

48. Bas ikkisini yolg'onchi qilishib, halok qilinguvchilardan bo'ldilar.

49. Darhaqiqat, Biz Musoga (Bani Isroil qavmi) hidoyat topishi uchun Kitob – Tavrotni ato etdik.

50. (Keyin) Maryamning o'g'li (Iysoni) va uning onasi Maryamni (Bizning qudratimizga dalolat qiladigan) oyat-alomat qildik va ikkisini bir oqar suvli baland-ko'rkam qarorgohga joyladik.

51. (Yuborgan barcha payg'ambarlarimizga shunday dedik); «Ey payg'ambarlar, halol-pok taomlardan yenglar va yaxshi amallar qilinglar! Albatta Men qilayotgan amallaringizni bilguvchidirman.

52. Shak-shubhasiz (barchangizni) millatingiz ya'ni diningiz) bir millat (ya'ni Islomdir). Men esa sizlarning Parvardigoringizdirman, bas, Mendangina qo'rqingiz!»

53. So'ng (odamlar) ishlarini (ya'ni dinlarini) bo'laklarga bo'lib yubordilar. Har

bir guruh o'z oldilaridagi narsa (din) bilan xursanddirlar.

54. Bas (ey Muhammad), siz (ma'lum) vaqtgacha ularni (ya'ni Makka mushriklarini) o'z g'aflatlarida qoldiring!

55-56. Ular Biz ularga berayotgan mol-davlat va bolalari uchun yaxshiliklarni tezlatishimiz deb o'ylaydildarmi? Yo'q, ular (buni g'aflatlari yanada ziyoda bo'lishi uchun qilinayotganini) sezmaydilar.

57. Albatta, Parvardigorlaridan qo'rqib xavfda turguvchi kishilar,

58. Parvardigorlarining oyatlariga iymon keltiradigan kishilar,

59. Parvardigorlariga shirk keltirmaydigan kishilar,

60. (Kambag'al-bechoralarga) bergan sadaqalarini (qiyomat kunida hisob-kitob uchun) Parvardigorga qaytguvchi ekanliklaridan dillari qo'rqib turgan xolda beradigan kishilar –

61. Ana o'shalargina (barchadan) o'zguvchi bo'lgan hollarida yaxshiliklar qilishga shoshurlar.

62. Biz hech bir jonni toqatidan tashqari narsaga taklif qilmasmiz. Bizning dargohimizda faqat haqni so'zlaydigan kitob (ya'ni har bir bandaning nomayi a'moli) bordir. Ularga (qiyomat kunida yaxshiliklarini yashirish yo yomonliklarini oshirish bilan) zulm kilinmas.

63. Yo'q, (kofirlarning) dillari bundan (ya'ni yuqorida mazkur bo'lgan mo'minlarning fazilatlaridan) g'aflatdadir. Ular uchun o'zlari qiluvchi bo'lgan bundan boshqa (dinsizlik, riyokorlik, shirk va dilozorlik kabi) amallar bordir.

64. To qachon Biz ularning boyonlarini azobga giriftor qilganimizda (ya'ni mol-davlatlarini ketkazib, och-yalang'och qilib qo'yganimizda) banogoh ular faryod qilurlar.

65. (Shunda Biz dermiz): «Bugun endi faryod qilmangiz! Aniqki sizlarga Biz tomonimizdan (hech qanday) yordam bo'lmas.

66. (Chunki) sizlarga Mening oyatlarim tilovat qilinganida, sizlar ketingizga tislangan edingiz.

67. («Baytulloh bizlarniki», deb), u bilan mutakabbirlik qilgan hollaringizda tungi suhbatlaringizda (Qur'on xususida) behuda so'zlar aytar edingizlar».

68. Axir ular bu So'zni — Qur'onni tadabbur-tafakkur qilib ko'rmadildarmi yoki ularga avval o'tgan ota-bobolariga kelmagan narsa keldimi (ya'ni ularga ham Alloh tarafidan payg'ambarlar kitoblar bilan kelgan edi-ku)?!

69. Yoki o'z payg'ambarlarining (ya'ni Muhammad alayhis-salomning ishonchli,

rostgo'y va xushxulq inson ekanini) tanimay, uni inkor qilguvchi bo'ldilarmi?!

70. Yoxud: «Unda (Muhammadda) jinnilik bor», dedilarmi?! Yo'q! (Muhammad) ularga Haqiqatni keltirdi. Ularning ko'plari esa Haqiqatni yomon ko'rguvchilardir.

71. Agar Haqiqat — Qur'on ularning havo'i nafslariga ergashsa edi (ya'ni unda: «Allohning sheriklari bor», degan gap kelsa edi, albatta osmonlar, yer va ulardagi bor jonzot buzilib-halok bo'lgan bo'lur edi. Yo'q, Biz ular uchun eslatma keltirdik, Ular esa o'zlariga (kelgan) eslatmadan yuz o'girguvchidirlar.

72. (Ey Muhammad,) yoki siz ulardan xarj (ya'ni Qur'on oyatlarini keltirganingiz evaziga haq) so'ramoqdamisiz? (Yo'q, siz hargiz ulardan xarj so'ramassiz, chunki) Parvardigoringizning xarji – beradigan ajri yaxshiroqdir. U eng yaxshi rizq berguvchidir.

73-74. Shak-shubhasiz siz ularni faqat to'g'ri yo'lga da'vat qilursiz. Albatta oxiratga iymon keltirmaydigan kimsalar bu yo'ldan ozguvchidirlar.

75. Agar Biz ularga rahm-shafqat qilsak va ular bilan bo'lgan narsani (qahatchilikni) aritsak, shak-shubhasiz ular yana o'z tug'yonlarida adashib-uloqib yurishga kayturlar.

76. Mana Biz ularni azob-ocharchilik bilan ushladik. Ular esa na Parvardigorga bo'yin egdilar va na tavba-tazarru' qildilar.

77. To qachon Biz ularga qattiq azob-qahatchilik darvozasini ochib qo'yganimizda, esa banogoh ular noumid bo'lguvchidirlar.

I z o h . Rivoyat qilinishicha, Makka mushriklari payg'ambar alayhis-salomning qarg'ishlariga uchrab, ocharchilikka giriftor bo'lishib ham iymon keltirmaganlaridan keyin ularga «azob darvozasi ochilib», bu qahatchilik yetti yilga cho'zilgan ekan. Shunda Quraysh kattalari butunlay umidsizlikka tushib, payg'ambar alayhis-salomning huzurlariga kelishganida, Alloh taolo u zotga agar bu kofirlarga yana mo'l-ko'lchilik berilsa, ular o'zlarining kibru tug'yonlariga qaytishlari haqida xabar beradi. Yuqorida mazkur bo'lgan uch oyati karima shu haqdadir.

78. (Alloh) sizlar uchun quloq(lar)ni, ko'zlarni va dillarni paydo qilgan zotdir. Sizlar esa kamdan-kam shukr qilursizlar.

79. U sizlarni yer yuzida yaratib - (taratgan) zotdir. Va sizlar (qiyomat kunida) Uning huzuriga to'planursizlar.

80. U hayot va o'lim beradigan zotdir. Kecha va kunduzning o'zgarib turishi ham Uning (izmidadir). Axir aql yurgizmaysizlarmi?!

81. Yo'q, ular ham xuddi avvalgilar aytgan so'zlarni aytdilar.

82. Ular dedilar: «Bizlar o'lib tuproq va suyaklarga aylangan vaqtimizda yana

qayta tirilguvchimizmi?!

83. Darvoqe' bizlarga ham, ilgari ota-bobolarimizga ham mana shu va'da qilingan. Bu faqat avvalgilarning afsonalaridir».

84. (Ey Muhammad, ularga) ayting: «Agar bilguvchi bo'lsanglar (aytinglar-chi), bu yer va undagi bor jonzot kimniki?»

85. Ular: «Allohniki», derlar. Ayting: «Bas (shundan) ibrat-eslatma olmaysizlarmi?! »

86. Ayting: «Yetti osmonning hojasi va ulug' arshning sohibi kimdir?»

87. Ular: «(Bularning barchasi) Allohniki», derlar. Ayting: «Axir qo'rqmaysizlarmi?!»

88. Ayting: «Agar bilsanglar (aytinglar-chi), "Barcha narsaning podshohligi qo'lida bo'lgan, O'zi (barchaga) Homiylik qiladigan, Unga qarshi biron homiylik qila olmaydigan zot kimdir?»

89. Ular: «Bunday podshohlik va homiylik yolg'iz Allohniki», derlar. Ayting: «Bas qanday aldanmoqdadirsizlar?!»

90. Yo'q! Biz ularga (qayta tirilishlari haqidagi) Haqiqatni keltirdik. Ular esa shak-shubhasiz yolg'onchidirlar.

91. Allohning bolasi yo'qdir va U zot bilan birga biron iloh bo'lgan emasdir. Aks holda albatta har bir iloh o'zi yaratgan narsa bilan ketib, bir-birlaridan ustun bo'lib olur edilar, (ya'ni har bir «iloh» o'z hukmini o'tkazmoqni istab, natijada yeru osmon buzilib ketgan bo'lur edi). Alloh ular aytayotgan sheriklardan pokdir.

92. U g'aybu-shahodatni (ya'ni yo'qu-borni) bilguvchidir. Bas u (mushriklarning) shirkalaridan yuksakdir.

93. Ayting: «Parvardigorim, agar Sen menga (kofirlarga) va'da qilinayotgan (azob)ni (ularning ustiga tushganini) ko'rguzadigan bo'lsang,

94. Parvardigorim, (o'sha soatda) meni u zolim qavm bilan birga qilmagin».

95. Albatta, Biz sizga ularga va'da qilayotgan (azobimizni) ko'rgizishga qodirdirmiz.

96. Siz (ular qilayotgan) yomonlikni eng go'zal so'zlar bilan daf' qiling! Biz ular (sizni masxaralab) aytayotgan gaplarni juda yaxshi bilguvchidirmiz.

97. Va ayting: «Parvardigorim, men Sendan shaytonlarning vasvasalaridan panoh berishingni so'rayman.

98. Yana men Sendan (yo) Parvardigorim, ular mening huzurimga kelishlaridan panoh berishingni so'rayman».

99. Toki qachon ulardan (ya'ni mushriklardan) biriga o'lim kelganida: «Parvardigor, meni (yana hayotga) qaytaringlar.

100. Shoyad, men qolgan umrimda yaxshi amal qilsam», deb qolur. Yo'q! (U aslo hayotga qaytarilmas). Darhaqiqat bu (har bir jon berayotgan kofir) aytadigan so'zdir. Ularning ortida to qayta tiriladigan kunlarigacha (dunyoga qaytishlaridan to'sib turadigan) bir to'siq bo'lur.

I z o h. Naql qilishlaricha, umrini kufru-tug'yon bilan sovurgan kimsaga o'lim soati kelganida, shu qadar nadomat va azobga duchor qilinadiki, bu azob oldida dunyodagi barcha uqubatlar rohat bo'lib qoladi. Endi u jahannamda shunday azoblarga giriftor bo'ladiki, buning oldida o'layotgan soatida ko'rgan azobi rohatga aylanib qoladi.

101. Bas qachon sur chalinganida (ya'ni qiyomat qoyim bo'lganida) ana u kunda ularning o'rtalarida hech qanday nasl nasab qolmas va ular bir-birlari bilan savol-javob ham qila olmaslar.

102. Endi kimning (yaxshilik) mezonlari (yomonlik-gunohlaridan) og'ir kelsa bas, ana o'shalar najot topguvchidirlar.

103. Kimning mezonlari yengil bo'lsa (ya'ni yomonliklari yaxshi amallarini bosib ketsa), bas ana o'shalar o'zlariga ziyon qilibdilar. Ular jahannamda mangu qolguvchidirlar.

104. Ularning yuzlarini o't kuydirib badbashara bo'lib qolguvchidirlar.

105. (Ularga): «Sizlarga mening oyatlarim tilovat qilingan emasmidi, sizlar ularni yolg'on degan emasmidingizlar?!» (deyilganida),

106. Ular dedilar: «Parvardigoro, badbaxtligimiz bizlardan g'olib kelib, adashgan qavm bo'lib qolgan ekanmiz.

107. Parvardigoro, bizlarni (jahannamdan hayoti dunyoga) chiqargin. Bas agar yana (tug'yonga) qaytsak, u holda shak-shubhasiz (o'z jonimizga) jabr qilguvchidirmiz».

108. (Alloh) aytdi: «(Jahannamda) xor bo'lingiz va Menga so'z qotmangiz!

109. Aniqki, Mening bandalarimdan bir guruh bor edi. Ular: «Parvardigoro, (O'zingga) iymon keltirdik. Bas sen Bizlarni mag'firat qilgin va bizlarga rahm ayla: Sen O'zing rahm qilguvchilarning yaxshirog'idirsan», der edilar.

110. Bas sizlar ularni masxara qildingiz, hatto ular(ning ustidan kulish) sizlarga Meni eslashni unuttirdi. Sizlar ulardan kulgan edingiz.

111. Men bugun ularni (sizlarning ozor-aziyatlaringizga) sabr-toqat qilganlari

sababli mukofotladim — ular haqiqiy (baxt-saodatga) erishguvchidirlar».

112. «Yerda qancha yil turdinglar?» dedi (Alloh).

113. Ular aytdilar: «Bir kun yo yarim kun. Sanab turguvchi (farishtalardan) so'ragin».

114. (Alloh) dedi: «Agar sizlar biladigan bo'lsangizlar (dunyoda) juda oz turdingizlar (ya'ni-sizlar abadiy deb o'ylagan dunyo aslida juda oz muddatdir).

115. Yoki sizlarning gumoningizcha, Biz sizlarni behuda (ya'ni dunyoda sizlarga biron vazifa bermaydigan, oxiratda hisob-kitob qilmaydigan holda) yaratdigu, sizlar Bizning huzurimizga qaytarilmaysizlarmi?!» (Undoq emas)!

116. Zotan Haq Podshoh - Alloh (biron ishni behuda qilishdan) yuksakdir. Hech qanday iloh yo'q, magar U - ulug' arsh sohibi bordir.

117. Kim o'zi uchun hech qanday hujjat bo'lmagan holda Alloh bilan birga boshqa biron ilohga iltijo qilsa, bas uning hisob-kitobi Parvardigorining huzurida bo'lur. Albatta kofir bo'lgan kimsalar najot topmaslar.

118. (Ey Muhammad), ayting: «Parvardigorim, O'zing (gunohlarimizni) mag'firat hqilgin va (holimizga) rahm ayla. Sen O'zing rahm qilguvchilarning yaxshirog'idirsan».

NUR SURASI

Bu sura Madinada nozil bo'lgan. U oltmish to'rt oyatdir.

Suraning asosiy mavzusi Islomiy jamiyatdagi axloq-odob qonun-qoidalaridir. Unda musulmonlarning bir-birlari bilan o'rnatishlari lozim bo'lgan munosabatlaridan tortib, islomiy oilalarning ichida barpo qilinishi zarur bo'lgan toza iqlim va pokiza muhit yo'l-yo'riqlarigacha batafsil bayon qilinadi.

Yana bu surada jamiyatni fisqu-fasoddan toza tutish, nasl-nasablarni aralashib ketishidan saqlash va insonlarni axloqiy tubanlikdan asrash uchun Alloh taolo farz qilib qo'ygan ayrim jazo choralari, jumladan zinokorlikka qarshi, tuhmatchilikka qarshi Islomiy jazo choralari ham zikr qilinadi. Va bu bilan Islom nazarida kishi uchun birovning molini nohaq olish qanday harom sanalsa, birovning or-nomusiga tegish yoki nohaq obro'sini to'kish ham shunday harom ekanligi uqtiriladi.

Suraning «Nur» deb nomlanishining sababi, birinchidan, undan Alloh yeru-osmonlarning nuri - asl ijodkori ekanligi xususidagi go'zal oyati karimalar o'rin olgani bo'lsa, ikkinchidan, bu surada insonlar baxtli, saodatli hayot kechirishlari uchun nur kabi zarur bo'lgan ilohiy ahkomlar mavjudligidir.

Mehribon va rahmli Alloh nomi bilan (boshlayman).

1. (Ushbu) Biz nozil qilgan va (undagi hukmlarni musulmonlar zimmasiga) farz qilgan bir suradir. Sizlar eslatma-ibrat olishingiz uchun Biz unda ochiq-ravshan oyatlarni nozil qildik.

2. Zinokor ayol va zinokor erkak — ulardan har (zirini yuz darradan uringlar. Agar sizlar Allohga va oxirat kuniga imon keltirguvchi bo'lsangizlar Allohning (bu) hukmida (ya'ni zinokorlarni darralashda) sizlarni ularga nisbatan rahm-shafqat (tuyg'ulari) tutmasin! Ularning azoblanishiga bir toifa mo'minlar guvoh bo'lsinlar!

I z o h. Bu hukm bo'ydoq yoki tul va beva (ya'ni oilasiz) zinokorlarning jazosidir. Agar oilali erkak va xotinlar zinokorlik qilsalar, ularning jazolari toshbo'ron qilib o'ldirilmoqdir.

3. Zinokor erkak faqat zinokor ayolga yoki mushrikaga uylanur. Zinokor ayolga faqat zinokor ekak yoki mushrik uylanur. Va bu (ya'ni zinokor ayollarga uylanish) mo'minlarga harom qilingandir.

4. Pokiza ayollarni (zinokor) deb badnom qilib, so'ngra (bu da'volariga) to'rtta guvoh keltira olmagan kimsalar(ni) ularni sakson darra uringlar va hech qachon ularning guvohliklarini qabul qilmanglar! Ular fosiq-itoatsiz kimsalardir.

I z o h. Ma'lumki jamiyat intizomini izdan chiqaradigan narsalardan biri turli mish-mishlar tarqatishdir. Shuning uchun, Islom dinida birovlar ortidan mish-mish tarqatish, birovni buzuqlikda ayblab, tosh otish fosiqlik deb atalib, qattiq qoralanadi va bunday kimsalarga mazkur oyatdagi jazo beriladi hamda ularni guvohliklari o'tmaydigan yolg'onchilar deb e'lon qilinadi. Shu o'rinda bir savol tug'ilishi tabiiy: Bir odam yolg'iz o'zi yoki to'rtta emas, masalan uchta guvoh bilan birga birovning zino qilayotgani ustidan chiqib qolsa va bu voqea — jinoyatdan o'zgalarni ogoh qilib qo'ysa, buning nimasi yomon, nega u jazolanishi kerak? Mufasssirlar bu savolga shunday javob beradilar: Birinchidan, u o'zi guvoh bo'lgan nopok manzarani ko'tarib kelib bir toza majlisni ham iflos qilmasligi yaxshiroqdir. Ikkinchidan, agar o'sha zinokor erkak yo ayol jinoyatlarini ochilmay qolgani sababli bandalar beradigan jazodan qutulib qolsalar ham, hech shak-shubha yo'qki, ular har yerda hoziru nozir bo'lgan Yaratgan beradigan jazodan hech qayoqqa qochib qutula olmaydilar.

5. Magar shu (qilmishlaridan) so'ng tavba qilib, (o'zlarini) tuzatgan kishilargina (fosiq emasdir). Zero Alloh mag'firatli, mehribondir.

6. O'zlaridan boshqa guvohlari bo'lmagan holida o'z xotinlarini (buzuq deb) badnom qiladigan kimsalar — ularning har biri o'zini shak-shubhasiz rostgo'ylardan deb, Alloh nomiga to'rt marta guvohlik berishi (vojibdir).

7. (U urning) beshinchi (guvoxligi esa) agar yolg'onchilardan bo'lsa, ustiga Allohning la'nati (tushishini so'ramoqligidir).

I z o h. Bironta guvohsiz o'z xotinini buzuqqa chiqargan er bu da'vosining rost ekanligiga Alloh nomiga to'rt marta qasam ichishi go'yo uning uchun to'rtta guvohning o'rniga o'tadi va beshinchisida, agar xotiniga tuhmat qilgan bo'lsa, Allohning la'natiga duchor bo'lishni aytadi. Mana shu qasamlari bilan u sakson darradan qutuladi va navbat

badnom qilingan xotinga keladi. Endi u zino jazosiga duchor bo'lmisligi uchun quyidagi ikki oyatda qilingan qasamni ichishi lozim, aks holda zinokor deb topilib jazolanadi.

8. U (ayoldan) azob-jazoni «U (ya'ni eri) shak-shubhasiz yolg'onchilardan», deb Alloh nomiga to'rt marta guvohlik berishi daf' qilur.

9. (U ayolning) beshinchi (guvohligi esa agar eri) rostgo'ylardan bo'lsa, o'zining ustiga Allohning g'azabi tushishini so'ramoqligidir.

10. Agar sizlarga Allohning fazlu-marxamat bo'lmasa va Alloh tavbalarni qabul qilguvchi, hikmat sohibi bo'lmasa edi (albatta yo er, yo xotin sharmanda qilingan bo'lur edi).

11. Shak-shubhasiz bu bo'htonni (vujudga) keltirgan kimsalar o'zlaringizdan bo'lgan bir to'dadir. Uni sizlar o'zlaringiz uchun yomonlik deb o'ylamanglar, balki u sizlar uchun yaxshilikdir Ulardan (ya'ni bo'htonchilardan) har bir kishi uchun o'zi kasb qilgan gunoh(ga yarasha jazo) bordir. Ularning orasidagi (gunohning) kattasini ko'targan kimsa uchun ulug' azob bordir.

I z o h . Ushbu oyatda mazkur bo'lgan «bo'hton»ning tarixi bundaydir: Payg'ambar alayhis-salom sahobalari bilan birga bir g'azotdan qaytar ekanlar, Madinaga yaqinlashib qolganlarida qorong'u kechada askarlarga bir oz orom olish uchun ruxsat beradilar. Shunda payg'ambar alayhis-salom bilan birga g'azotga chiqqan jufti halollari Oisha - (Alloh undan rozi bo'lsin) hojat uchun chiqib, askarlardan ancha uzoqqa ketib qoladi va qaytib kelganida karvon jilib ketganini ko'radi. Shu payt odatda karvon ortidan qolgan narsalarni yig'ib yurish uchun tayinlangan bir sahoba kelib qolib, Oishani ko'rib taniydi va uni tuyaga mindirib, o'zi yayov holda karvonning ortidan yetkazib boradi. Buni ko'rgan ayrim munofiq kimsalar Oishani badnom qilishib turli mish-mishlar tarqatadilar. Bu mish-mishlarni eshitgan payg'ambar alayhis-salom ham, Oisha ham, Abu Bakr Siddiq ham va boshqa musulmonlar ham nihoyatda iztirobda qoladilar. Oradan to'la bir oy vaqt o'tgandan so'nggina payg'ambar alayhis-salomga yuqorida mazkur bo'lgan va quyida zikr qilinadigan oyatlar nozil bo'lib, Oishaning pokligi aniqlanadi va bu mish-mish bo'hton ekanligi oshkor bo'ladi hamda bo'htonchilarning har biri uchun qilgan gunohiga yarasha jazo berilishi, ularning kattasi bo'lgan munofiq uchun esa oxiratda ulug' azob borligi haqida xabar beriladi. Alloh taolo bu mojaroni mo'minlar uchun yomonlik emas, balki yaxshilik, Oishaning Kalomulloh guvohligida oqlanishi deb ataydi.

12. (Ey mo'minlar), sizlar (bu bo'htonni) eshitgan paytingizda, mo'min va mo'minalar bir-birlari haqida yaxshilikni o'ylab: «Bu ochiq bo'hton-ku!» desalar bo'lmasmidi?!

13. Ular (ya'ni Oishani bandom qilmoqchi bo'lganlar o'z da'volariga) to'rtta guvoh keltirsalar bo'lmasmidi?! Endi agar guvoh keltira olmasalar, u holda Alloh nazdida ular yolg'onchidirlar.

14. Agar sizlarga dunyo va oxiratda Allohning fazlu-marhamati bo'lmasa edi, albatta sizlarni tinmay so'zlagan narsa — bo'htonlaringiz sababli ulug' azob ushlagan bo'lur edi.

15. O'shanda sizlar uni tildan tilga olib, og'izlaringiz bilan o'zlaringiz aniq bilmagan narsani so'ylar va buni yengil ish deb uylar edingizlar. Holbuki u Alloh nazdida ulug' (gunohdir).

16. Uni eshitgan paytingizda: «Bu (mish-mishni) so'zlash biz uchun joiz emasdir. Ey pok Parvardigor, bu ulug' bo'hton-ku!» desangizlar bo'lmasmidi?!

17. Agar mo'min bo'lsangizlar, hargiz unga o'xshagan narsalarga qaytmasliklaringizni Alloh sizlarga pand-nasihat qilur.

18. Va Alloh sizlarga O'z oyatlarini bayon qilur. Alloh ilm va hikmat sohibidir.

19. Albatta iymon keltirgan kishilar o'rtasida buzuqliklar yoyilishini istaydigan kimsalar uchun dunyoda ham, oxiratda ham alamli azob bordir. Alloh bilur, sizlar bilmassiz.

20. Agar sizlarga Allohning fazlu-marhamati va Allohning mehribon va rahmli ekani bo'lmasa edi (albatta sizlarga bu qilmishlaringiz uchun azobni naqd qilgan bo'lur edi).

21. Ey mo'minlar, shaytonning izidan ergashmanglar! Kim shaytonning izidan ergashsa, bas, albatta (shayton) buzug'lik va yomonlikka buyurur. Agar sizlarga Allohning fazlu-marhamati bo'lmasa edi, sizlardan biron kishi (biron gunohdan) pok bo'lmas edi. Lekin Alloh (fazlu-marhamati bilan) O'zi xoxlagan kishini poklar. Alloh eshitguvchi, bilguvchidir.

22. Sizlardan fazl va keng-katta mol-davlat egalari qarindoshlarga, miskinlarga va muhojirlarga Alloh yo'lida infoq-ehson qilmaslikka qasam ichmasin, balki ularni afv qilib, kechirsinar! Alloh sizlarni mag'firat qilishini istamaysizlarmi?! Alloh mag'firatli, mehribondir.

I z o h. Bu oyat Abu Bakr Siddiq (Alloh undan rozi bo'lsin) haqidadir. U kishi qizi Oisha haqida mish-mish tarqatganlar orasida bo'lgani uchun o'zining qarindoshlaridan biriga yordam bermaslikka qasam ichgan edi. Yuqoridagi oyat nozil bo'lganidan so'ng darhol qasamini buzib unga infoq-ehson qilgan ekan hamda qasamni buzganlik kafforat-to'lovini ham to'lagan ekan.

23. Albatta (buzuq niyatlardan) bexabar, pokiza, mo'mina ayollarni badnom qiladigan kimsalar dunyoda ham, oxiratda ham la'natga duchor bo'ldilar. Ular uchun ulug' azob bordir.

24. U kunda qiyomatda qilib o'tgan (bo'htonlari) sababli ularning tillari ham, qo'l va oyoqlari ham o'zlarining ziyonlariga guvoxlik berur.

25. O'sha kunda Alloh ularning haqiqiy jazolarini komil qilib berur va ular Allohning aniq-haq ekanini bilurlar.

26. Nopok ayollar nopok erlar uchundir (ya'ni loyiqdir), nopok erlar nopok ayollar uchundir. Pokiza ayollar pokiza erlar uchundir, pokiza erlar pokiza

ayollar uchundir. Ana o'sha (pokiza erlar va pokiza ayollar) ularning (ya'ni nopok erlar va nopok ayollarning) aytayotgan bo'htonlaridan pokdirlar. Ular uchun mag'firat va ulug' rizq (ya'ni jannat ne'matlari) bordir.

27. Ey mo'minlar, o'z uylaringizdan boshqa uylarga to izn so'ramaguningizcha va egalariga salom bermaguningizgacha kirmangiz. Mana shu sizlar uchun yaxshiroqdir. Shoyad eslatma-ibrat olsangizlar.

28. Endi agar u (uylarda) hech kimni topmasangizlar, u holda to sizlarga izn berilmaguncha, ularga kirmangiz! Agar sizlarga «qaytinglar», deyilsa (ya'ni kirishga izn berilmasa) qaytib ketinglar! Shu sizlar uchun eng toza (yo'ldir). Alloh qilayotgan amallaringizni bilguvchidir.

29. (Birov uchun) maskan bo'lmagan (mehmonxona, karvonsaroy kabi) sizlar foydalanadigan uylarga (izn so'ramasdan) kirishlaringizda sizlarga gunoh yo'qdir. Alloh oshkor qilayotgan narsangizni ham, yashirayotgan narsangizni ham bilur.

30. (Ey Muhammad), mo'minlarga ayting, ko'zlarini (nomahram ayollarga tikishdan) to'ssinlar va avratlarini (haromdan) saqlasinlar! Mana shu ular uchun eng toza (yo'ldir). Albatta Alloh ular qilayotgan hunarlardan xabardordir.

31. Mo'minalarga ham ayting, ko'zlarini (nomahram erkaklarga tikishdan) to'ssinlar va avratlarini (haromdan) saqlasinlar! Hamda ko'rinib turgandan boshqa zeb-ziynatlarini (ya'ni ustlaridagi liboslaridan boshqa zeb-ziynatlarini nomahramlarga) ko'rsatmasinlar va ko'kraklarini ro'mollari bilan to'ssinlar! Ular zeb-ziynatlarini ko'rsatmasinlar, magar erlariga yo otalariga yo erlarining otalariga yo o'g'illariga yo erlarining o'g'illariga yo o'zlarining og'a-inilariga yo og'a-inilarining o'g'illariga yo opa-singillarining o'g'illariga yo o'zlari (kabi) ayollarga yo qo'l ostilaridagi cho'rilariga yo (ayollardan) behojat bo'lgan (ya'ni juda keksayib qolgan yoki aqlsiz-devona) erkak xizmatkor-qullarga yo ayollarning avratlaridan xabardor bo'lmagan go'daklargagina (ko'rsatishlari joizdir). Yana yashirgan zeb-ziynatlar bilinsin uchun oyoqlarini (erga) urmasinlar! Barchalaringiz Allohga tavba qilinglar, ey mo'minlar! Shoyadki (shunda) najot topsangizlar.

32. O'z oralaringizdagi tul-bevalarni hamda qul va cho'rilaringizni yaxshilarini uylantiringlar. Agar ular kambag'al bo'lsalar, Alloh ularni O'z fazlu-karami bilan boy-behोजat qilur. Alloh (fazlu-karami) keng, bilguvchidir.

33. Nikoh (uchun lozim bo'lgan mol-davlatni) topa olmagan kishilar to Alloh ularni O'z fazlu-karami bilan boy-badavlat qilgunicha o'zlarini (haromdan, zinokorlikdan) pok tutsinlar!! (Ey mo'minlar) qo'l ostingizdagi qullardan bitim tuzishni istaydigan kishilar bo'lsa, u holda agar sizlar ularda yaxshilikni (ya'ni diyonat, iymonni) bilsangizlar, ular bilan bitim tuzinglar va ularga Allohning sizlarga ato etgan molidan ato etinglar!

I z o h . Ma'lumki, Islom dini kelgan vaqtida quldorlik davri edi. Binobarin musulmonlar

orasida ham hojalar va qul cho'rilar bo'lishi tabiiy hol edi. Lekin Islom musulmonlarni ozod qilishning bir qancha yo'l-yo'riqlarini ko'rsatgan. Shulardan biri mukobata — bitim tuzishdir. Unda ozod bo'lishni istagan qul o'z hojasi bilan muayyan miqdordagi pulni topib berib, ozod bo'lish haqida bitim tuzadi. Mana shu bitim tuzilgan soatidan boshlab u qulning bo'yni qullikda bo'lsa-da, ozod bo'ladi, ya'ni kelishilgan miqdordagi pulni topish uchun hojasining uyidan tashqariga chiqib ishlab yuraverishi joiz bo'ladi. Qolaversa, yuqorida zikr qilinganidek, Alloh taolo hojalarga O'zi ularga ato etgan mol-dunyodan berib, bitim tuzgan qullarining ozod bo'lishlariga yordam qilishni buyuradi...

Poklikni istagan cho'rilingizni hayoti dunyo narsalarini istab zinokorlik qilishga majburlamanglar. Endi kim ularni majbur etsa, bas, albatta Alloh majburlaganlaridan so'ng (u cho'rilarni) mag'firat qilguvchi va (ularga) rahm-shafqat qilguvchidir.

I z o h . Bu oyatning ikkinchi qismi Abdulloh ibn Ubay ibn Salul degan munofiq haqida nozil bo'lgandir. U pul-mol topish uchun o'zining ikki cho'risini zinokorlik qilishga majburlaydi. Ular payg'ambar alayhis-salom huzurlariga u munofiqning ustidan shikoyat qilib kelganlarida Alloh taolo O'z payg'ambariga yuqoridagi oyatlarni nozil qiladi.

34. (Ey mo'minlar), darhaqiqat, Biz sizlarga ochiq-ravshan oyatlarni, sizlardan ilgari o'tgan zotlar to'g'risidagi misollarni va taqvodor kishilar uchun pand-nisihatni nozil qildik.

35. Alloh osmonlar va yerning nuridir (ya'ni ularning barchasini yoritib, ko'zga ko'rsatib — yo'qdan bor qilib turguvchidir). U zot nurining (mo'min banda qalbidagi) misoli xuddi bir tokcha, uning ustida bir chiroq, bu chiroq bir shisha ichida, u shisha go'yo bir dur yulduzga o'xshaydi. U (chiroq) na sharqiy va na g'arbiy bo'lmagan (balki zaminning qoq markazidagi) muborak zaytun daraxtining (moyidan) yoqilur. Uning moyi (tiniq, musaffoligidan) garchi unga olov tegmasa-da, (atrofni) yoritib yuborgudek. (Olov tekkach esa) nur ustiga nur (bo'lur). Alloh O'zining (bu nuriga) O'zi xohlagan kishilarni hidoyat qilur. Alloh odamlar (ibrat olishlari) uchun (mana shunday) misollar keltirur. Alloh barcha narsani bilguvchidir.

36-37. (U chiroq) bir uylarda (ya'ni masjidlarda yoqilurki), Alloh ularni baland ko'tarib (bino) qilinishiga va ularda O'zining nomi zikr qilinishiga izn bergan (ya'ni amr qilgan) edi. U (masjidlarda) ertayu kech U zotni poklaydigan kishilar bordirki, ularni na tijorat va na oldi-sotdi Allohni zikr qilishdan, namozni to'kis ado etishdan va zakotni (haqdorlarga) ato etishdan mashg'ul qila olmas. Ular dillar va ko'zlar iztirobga tushib qoladigan (qiyomat) kunidan qo'rqurlar.

38. Ular Alloh o'zlarini qilgan amallarining eng go'zallari sababli mukofotlashi va yana ularga O'z fazlu-karami bilan ziyoda (savoblar ato) qilishi uchun (ertayu kech Allohni poklab ibodat qilurlar). Alloh O'zi xohlagan kishilarga behisob rizq berur.

39. Kofir bo'lgan kimsalarning qilgan amallari esa sahrodagi sarobga o'xshaydi. Tashna odam uni suv deb o'ylar, toki qachon uning (ya'ni, qilgan amalining) oldida topur. Bas U zot uning hisob-kitobini komil qilur. Alloh juda tez hisob-

kitob qilguvchidir.

40. Yoki (kofirlarning qilgan amallari) ustma-ust to'liq va uning ham ustida (qora) bulut qoplab olgan dengizdagi zulmatlarga o'xshaydi. (Ular) ustma-ust zulmatlardir. U o'z qo'lini chiqarib (qarasa) ko'rishga yaqin bo'lmas. Kimga Alloh nuri (iymon) bermasa, bas uning (uchun) hech qanday nur bo'lmas.

41. (Ey Muhammad), Allohga osmonlar va yerdagi bor jonzot ham, (samoda) saf tortgan qushlar ham tasbeh aytib — poklashini ko'rmadingizmi? Aniqki, (Alloh) barchaning duoyu tasbehini bilib turur. Alloh ularning qilayotgan (barcha) ishlarini bilguvchidir.

42. Osmonlar va yerning podshohlighi Allohniki. Yolg'iz Allohga qaytish bordir.

43. Alloh bulutlarni haydashni, so'ngra ularni birlashtirishni, so'ngra ularni ustma-ust qilishini ko'rmadingizmi? So'ng (bulut) orasidan yomg'ir chiqayotganini ko'rursiz. (Alloh) osmondan — undagi (bulutlar) tog'idan do'l yog'dirib, uning (ziyonini) O'zi xohlagan kishilarga yetkazur va O'zi xohlagan kishilardan nari yetkazur. Uning chaqmog'ining yorug'ligi (qaragan) ko'zlarni yetkazgudek bo'lur.

44. Alloh kecha va kunduzni aylantirib turur. Albatta bunda dil egalari uchun ibrat bordir.

45. Alloh barcha jonivorni suvdan yaratdi. Ulardan qorni bilan (sudralib) yuradiganlari ham bor, ikki oyoqda yuradiganlari ham bor, to'rt (oyoqda) yuradiganlari ham bordir. Alloh O'zi xohlagan narsani yaratur. Albatta Alloh barcha narsaga qodirdir.

46. Darhaqiqat Biz ochiq-ravshan oyatlarni nozil qildik. Alloh O'zi xohlagan kishilarni To'g'ri yo'lga hidoyat qilur.

47. Ular (ya'ni munofiqlar): «Allohga va payg'ambarga iymon keltirdik va bo'yinsundik», deyдиларu, shundan keyin ulardan bo'lgan bir guruh yuz o'girib ketur. Ular mo'min emasdirlar.

48. Qachon ular Alloh va Uning payg'ambariga o'rtalarida hukm chiqarish uchun chorlansalar, banogoh ulardan bir guruhi (payg'ambar huzuriga kelishdan) yuz o'girguvchidir.

49. Agar haqiqat ular (taraf)da bo'lsa, (payg'ambar oldilariga) bo'yin egib kelurlar.

50. Ularning dillarida maraz bormi yoki Muhammadning haq payg'ambar ekanligidan shubhalandilarmi yoxud Alloh va Uning payg'ambari o'zlariga zulm qilishidan qo'rqarlarmi?! Yo'q! Ularning o'zlari zolimlardir.

51. Alloh va Uning payg'ambariga o'rtalarida hukm chiqarish uchun chorlangan

vaqtlarida, mo'minlarning so'zi «eshitdik bo'yinsundik», (demoqdir). Ana o'shalargina najot topguvchilardir.

52. Kim Alloh va Uning payg'ambariga bo'yinsunsa va Allohdan qo'rqib, taqvo qilsa, bas ana o'shalargina (baxt-saodatga) erishguvchilardir.

53. (Munofiqlar) agar siz amr etsangiz, albatta (jihodga) chiqishlari haqida jon-jahdlari bilan qasam ichdilar. Ayting: «Qasam ichmanglar! (Jihod) ma'lum ibodatdir (ya'ni bu haqda qasam ichishga hojat yo'qdir). Albatta Alloh qilayotgan amallaringizdan xabardordir».

54. Ayting: «Allohga bo'yinsuningiz va payg'ambarga bo'yinsuningiz! Endi agar yuz o'girsangizlar bas, (payg'ambar) zimmasida o'ziga yuklangan narsa (ya'ni odamlarga Allohning dinini yetkazish) bordir, sizlarning zimmangizda esa o'zlaringizga yuklangan narsa (payg'ambarga bo'yinsunish) bordir. Agar unga bo'yinsunsangiz, hidoyat topursizlar. Payg'ambar zimmasida (sizlarni zo'rlab dinga kirgizish emas, balki) faqat (sizlarga Haq dinni) yetkazish bordir.

55. Alloh sizlardan iymon keltirgan va yaxshi amallar qilgan zotlarga xuddi ilgari o'tgan (iymon-e'tiqodli) zotlarni (er yuziga) xalifa-hukmron qilganidek, ularni ham yer yuzida xalifa qilishni va ular uchun O'zi rozi bo'lgan (Islom) dinini g'olib-mustahkam qilishni hamda ularning (ahvolini Makkada ko'rgan) xavfu-xatarlaridan so'ng (Madinada) tinchlik-xotirjamlikka aylantirib qo'yishni va'da qildi. Ular Menga ibodat qilurlar va Menga biron narsani sherik qilmaslar. Kim mana shu (va'da)dan keyin kufroni (ne'mat) qilsa, bas ular itoatsiz kimsalardir.

56. (Ey mo'minlar), namozni to'kis ado etinglar, zakotni ato etinglar va payg'ambarga bo'yinsuninglar. Shoyad rahmatga erishsangizlar.

57. (Ey Muhammad), siz hargiz kofir bo'lgan kimsalarni yer yuzida (biron joyga) qochib qutulguvchi deb o'ylamang! Ularning borar joylari do'zaxdir. Naqadar yomon oqibatdir u!

58. Ey mo'minlar, qo'l ostingizdagi (qul va cho'rilaringiz) hamda o'zlaringizning balog'atga yetmagan (bolalaringiz) uch vaqtda (huzuringizga kirish uchun) sizlardan izn so'rasinlar — bomdod namozidan ilgari, peshin vaqtida (issiqdan) kiyimlaringizni tashlagan paytingizda va xufton namozidan keyin. (Bu uch vaqt) sizlarning avratlaringiz (ochiq bo'lishi mumkin bo'lgan vaqtlardir). Ular o'sha (vaqtlardan) so'ng (izn so'ramay kirishlarida) sizlarga ham, ularga ham gunoh yo'qdir. (Chunki) ular sizlarga, biringiz biringizga kelib-ketib turguvchidirsizlar. Alloh oyatlarni sizlarga mana shunday bayon qilur. Alloh bilim va hikmat sohibidir.

59. Qachon go'daklaringiz balog'atga yetsalar, bas ular ham xuddi ulardan ilgari (balog'atga yetganlar) kabi izn so'rasinlar! Alloh O'z oyatlarini sizlarga mana shunday bayon qilur. Alloh bilim va hikmat sohibidir.

60. Xotinlardan (o'tirib) keksayib qolgan, erga tegishni o'ylamaydiganlari biron

zeb-ziynat bilan yasanmagan hollarida kiyimlarini (ya'ni ro'mol, yopinchiqlarini) olib qo'yishlarida ularga gunoh yo'qdir. O'zlarini pok (ya'ni, ro'mol, yopinchiqda) tutishlari o'zlari uchun yaxshiroqdir. Alloh eshitguvchi, bilguvchidir.

61. (Jihodga chiqmay qolishlarida) ko'zi ojiz kishiga xaraj-tanglik yo'qdir, cho'loqqa xaraj yo'qdir, xastaga xaraj yo'qdir (ya'ni ular jihodga chiqmaganlari uchun ayblanmas). (Ey mo'minlar), sizlar o'z uylaringizdan yo otalaringizning uylaridan yo onalaringizning uylaridan yo og'a-inilaringizning uylaridan yo opa-singillaringizning yo amakilaringizning uylaridan yo ammalaringizning uylaridan yo tog'alaringizning uylaridan yo xolalaringizning uylaridan yo sizlar kalitlariga ega bo'lgan uylardan yo do'stingizning uyidan (izn so'ramasdan) taomlanishingizda sizlarga (gunoh yo'qdir). To'plangan yo bo'lingan hollaringizda taomlanishingizda sizlarga gunoh yo'qdir. Bas qachon uylarga kirsangizlar, bir-birlaringizga Alloh huzuridan bo'lgan muborak pokiza salomni aytinglar (ya'ni «Assalomu alaykum», denglar). Sizlar aql yurgizishlaringiz uchun Alloh O'z oyatlarini sizlarga mana shunday bayon qilur.

62. Albatta mo'minlar faqat Allohga va Uning payg'ambariga iymon keltirgan zotlardir. Ular (payg'ambar) bilan biron muhim ish ustida bo'lgan vaqtlarida, to undan izn so'ramagunlaricha ketmaslar. Faqat sizdan izn so'raydigan zotlar – ana o'shalariga – Alloh va Uning payg'ambariga iymon keltiradigan zotlardir. Endi qachon ular sizdan ba'zi bir ishlari uchun izn so'rasalar, bas, ulardan o'zingiz xohlagan kishilarga izn bering va Allohdan ularni mag'firat qilishini so'rang. Albatta Alloh mag'firatli, mehribondir.

63. (Ey mo'minlar), payg'ambarni chaqirishni o'rtalaringizda bir-birlaringizni chaqirish kabi qilmangizlar (ya'ni u zotni hurmat-ehtirom bilan «Ey Allohning payg'ambari», deb chaqiringlar). Sizlardan berkingan hollarda (payg'ambar huzuridan) sug'urilib chiqib ketadigan kimsalarni Alloh yaxshi bilur. (Payg'ambarning) amriga xilof ish qiladigan kimsalar o'zlariga biron fitna-kulfat yetib qolishdan yoki alamli azob yetib qolishidan hazir bo'lsinlar!

64. Ogoh bo'lingizkim, osmonlar va yerdagi bor narsalar shak-shubhasiz Allohnikidir. U zot sizlar ustida turgan narsani (ya'ni mo'min yo munofiqligingizni) ham, (barcha bandalar) O'ziga qaytariladigan (qiyomat) kunini ham yaxshi bilur, bas ularga (o'sha kunda) qilib o'tgan amallarining xabarini berur. Alloh barcha narsani bilguvchidir.

FURQON SURASI

Makkada nozil qilingan bu sura yetmish yetti oyatdan iboratdir.

Sura ushbu Furqonni — haq bilan botilni ajratib berguvchi Kitobni Muhammad alayhis-salomga Buyuk Tangri nozil qilganini ta'kidlash bilan boshlanadi.

So'ngra: «Nega payg'ambar farishta emas, balki oddiy odamlarga o'xshab taom yeb, bozorlarda yuradigan insondan bo'lar ekan», deydigan sarkash mushriklarning da'volari

qat'iy hujjatlar bilan rad etiladi.

Yana bu surada dohiy «do'st»larning vasvasalariga uchib, o'z iymon-e'tiqod va dinu-diyonatlaridan voz kechgan kimsalar oxiratda bu qilmishlaridan afsus-nadomat chekib, barmoqlarini tishlab qolishlari haqida ogohlantirib o'tiladi.

Sura nihoyasida esa Rahmon bandalari — haqiqiy mo'min-musulmonlarning sifatlari va ularni jannat ne'matlariga erishishlariga sabab bo'ladigan xulq-atvorlari tasvirlanadi.

Qur'oni Karimda, Alloh taolo tomonidan nozil qilingan barcha ilohiy kitoblar Furqon — haq bilan nohaqni ajratib berguvchi Kitob, deb atalaveradi. Bu suraga nom bo'lgan Furqondan murod esa Qur'ondir.

Mehribon va rahmli Alloh nomi bilan (boshlayman).

1. Barcha olamlarni (oxirat azobidan) qo'rqitguvchi bo'lsin deb O'z bandasi (Muhammad)ga Furqon — Qur'on nozil qilgan zot — Alloh barakotli - Buyukdir.

2. U — osmonlar va yerning podshohligi O'ziniki bo'lgan, bola-chaqa qilmagan, podshohlikda biron sherigi bo'lmagan va barcha narsani yaratib (aniq) o'lchov bilan o'lchab qo'ygan zotdir.

3. (Mushriklar) esa U zotni qo'yib, biron narsa yarata olmaydigan, (balki) o'zlari yaralguvchi bo'lgan, (o'zgalar u yoqda tursin, hatto) o'zlariga ham biron ziyon yo foyda ega bo'lmaydigan va na (birovlariga) o'lim berishga, na hayot berishga va na qayta tiriltirishga ega bo'lmaydigan «xudolar»ni ushladilar (ya'ni o'shalarga sig'indilar).

4. Kofir bo'lgan kimsalar: «Bu (Qur'on) faqat (Muhammad) o'zi to'qib olgan bir yolg'ondir. Unga bu (yolg'onni to'qishda) boshqa bir qavm (ahli kitoblar) yordam qilgan» deb kufr keltirdilar va bo'hton qildilar.

5. Yana ular: «(Bu) avvalgilardan qolgan afsonalardir (Muhammad) ularni ko'chirib olgan. Bas (bu afsonalar birovlar tomonidan) unga ertayu kech o'qib berilur», dedilar.

6. (Ey Muhammad, siz ularga) ayting: «Uni osmonlar va yerdagi barcha sir-asrorni biladigan zot nozil qilgandir. Albatta u mag'firatli mehribon bo'lgan zotdir».

7-8. Yana ular (masxara qilishib): «Nega bu payg'ambar (oddiy odamlardek) taom yer va bozorlarda yurar?! Unga (payg'ambarligini tasdiqlaydigan) biron farishta tushirilib, u bilan birga qo'rqitguvchi bo'lsa edi. Yoki unga (osmondan) xazina tashlansa (va u bozorlarda savdo-sotiq bilan tirikchilik o'tkazmay, o'sha xazinadan sarf qilib yursa) edi, yoxud uning uchun bir bog'u-bo'ston bo'lib, u (faqat o'sha bog'dan) yeb-ichsa edi», dedilar. Bu zolim kimsalar (mo'minlarga): «Sizlar faqat bir sehrlangan — aqldan ozgan kishiga ergashmoqdasiz», dedilar.

9. (Ey Muhammad), qarang, ular siz uchun qanday misollar keltirdilar-a?! Bas, ular (haq) yo'ldan ozdilar. Endi ular yo'l topishga qodir emaslar.

10. Agar xoxlasa, siz uchun (shu dunyodayoq) o'shandan (ya'ni ular aytgan bog'u-xazinadan) yaxshiroq narsani – ostidan daryolar oqib turadigan jannatlarni qilib bera oladigan va siz uchun qasr-saroylarni qilib bera oladigan zot – Alloh barakatli - buyukdir.

11. Yo'q, ular (Qur'on oyatlariga boqmaydilar, chunki ular qiyomat) soatini yolg'on deganlar. Biz esa u soatni yolg'on degan kimsalar uchun do'zax o'tini tayyorlab qo'ygandirmiz.

12. (Do'zax) ularni uzoq joydan ko'rgan vaqtidayoq uning xayqiriq va bo'kirigini eshiturlar.

13. Qachon ular kishanlangan hollarida (do'zaxdan) tor bir joyga tashlanganlarida o'sha joyda (o'zlariga) o'lim tilab qolurlar.

14. (Shunda ularga): «Sizlar bugun bir o'limni emas, ko'p o'limlarni tilanglar (chunki sizlar butun umrlaringizni kufri isyonda o'tkazganlaringiz uchun ko'pdan-ko'p o'lim-halokatlarga duchor bo'lursiz», deyilur).

15. (Ey Muhammad, ularga) ayting: «Shu (do'zax) yaxshiroqmi yoki taqvodor zotlarga va'da qilingan mangu jannatmi?!» U (ya'ni jannat taqvodorlar) uchun mukofot va oqibat - borar joy bo'ldi.

16. Ular uchun o'sha joyda mangu qolguvchi bo'lgan hollarida barcha xohlagan narsalari muhayyo bo'lur. Bu Parvardigoringiz zimmasidagi so'ralguvchi va'da bo'ldi.

17. (Alloh) ularni (ya'ni mushriklarni) ham, ular Allohni qo'yib ibodat qilayotgan butlarin ham to'plab (u butlarga): «Mening anavi bandalarimni sizlar yo'ldan ozdirdingizlarmi yoki ularning o'zlari yo'ldan ozdilarimi?» - deydigan Kunda,

18. Ular derlar: «Ey pok Parvardigor, bizlar uchun Sendan o'zga biron do'st tutish joiz bo'lgan emasdir (bas qanday qilib o'zgalarni bizga bandalik qilib sig'inishga majburlab yo'ldan ozdiraylik)?! Lekin Sen ularni va ota-bobolarini (uzoq umr va mo'l-ko'l rizqu-ro'z bilan shunday) foydalantirdingki, hatto ular (Sening O'zingni) eslashni ham unutdilar va halok bo'lguvchi qavm bo'lib qoldilar».

19. (Ey mushriklar) mana, ular («xudo»lar deb sig'ingan butlar) sizlarni aytayotgan so'zlaringizda aniq yolg'onchi qildilar. Endi (azobdan) qutulishga ham, (o'zlaringga) biron yordam qilishga ham qodir emassizlar. Sizlardan kim zolim - mushrik bo'lsa, Biz unga katta azobni totdirurmiz.

20. (Ey Muhammad), Biz sizdan ilgari yuborgan barcha payg'ambarlar ham, shak-shubhasiz, taom yer va bozorlarda yurar edilar. Biz sizlarning

ba'zilaringizni ba'zilaringiz uchun fitna-sinov qilib qo'ydik (ya'ni sizning oddiy odamlar kabi faqirona kun kechirishingiz boshqalar uchun bir sinovdir. Chunki agar Biz sizni boy-badavlat qilib kuyganimizda, ular sizga mol-dunyongiz uchun itoat qilgan bulur edilar). Sizlar (Bizning bu sinovimizga) sabr qila olurmisizlar? Parvardigoringiz ko'rib turguvchi bo'lgan zotdir.

O'N TO'QQIZINCHI JUZ'
*****

21. Bizga ro'baro' bo'lishni umid qilmaydigan kimsalar: «Bizlarga (payg'ambarlik uchun odam emas, balki) farishtalar tushirilsa edi yoki bizlar Parvardigorimizni (o'z ko'zimiz bilan) ko'rsak (va U bizlarga Muhammadning haqiqiy payg'ambar ekanligini bildirsa) edi», dedilar. Darhaqiqat, ular o'zlariga bino qo'ydilar va juda katta ketdilar.

22. Ular farishtalarni ko'radigan kunni (ya'ni qiyomat kunini eslang.) U kunda jinoyatchi kimsalar uchun biron xushxabar bo'lmas. Va (farishtalar ularga) derlar: «(Har qanday xushxabar sizlar uchun) butunlay haromdir».

23. (Zotan) Biz ular qilgan har bir (yaxshi) amalga kelib, uni sochilgan to'zon (kabi) qilib qo'ygandirmiz.

I z o h. Islomiy aqidaga ko'ra, yolg'iz Allohga iymon keltirmasdan turib qilingan yoki yagona Allohni ko'zlamasdan xujako'rsinga qilingan har qanday yaxshi amal ham xuddi havoda uchib yurgan chang-to'zon kabi foydasizdir. Shu boisdan but-sanamlar yo'lida qilingan yoki yaxshi nom chiqarish uchun riyokorlik bilan qilingan «savob ish»larning egalari uchun qiyomat kunida biron ajru-mukofot bo'lmas.

24. Jannat egalari esa u kunda eng yaxshi maskan va eng go'zal zirohatgohlarda bo'lurlar.

25. Bulutli osmon yorilib, (barcha) farishtalar (er yuziga) tushirilgan (qiyomat) kunini (eslang)!

26. O'sha kunda xaq-sobit podshoxlik (yolg'iz) Rahmon uchun bo'lur (Chunki boshqa barcha muvaqqat podshoxliklar yo'q bo'lib bitur! U (kun) kofirlarga ko'p qiyin kun bo'lur.

27. U kunda bu zolim qo'llarini (barmoqlarini tishlab nadomatlar qilib) der: «E, qaniydi men ham payg'ambar bilan bir yo'lni tutganimda edi,

28. O'lim bo'lsin menga, qaniydi men falonchini do'st tutmaganimda edi,

29. Aniqki, menga eslatma — Qur'on kelganidan so'ng, o'sha (falonchi) meni yo'ldan ozdirdi». (U kunda) shayton (hayoti dunyoda o'ziga ergashgan barcha) insonni yordamsiz qo'yguvchidir.

I z o h. Bu oyatlardagi «zolim» Aqaba ibn Abu Mu'ayt, falonchi esa Ubay ibn Xalafdir. Aqaba payg'ambar alayhis-salomning da'vatlarini qabul qilib, Islomga kirganidan so'ng o'sha do'sti Ubay uni yo'ldan ozdirib, vasvasaga solishi oqibatida murtad bo'lib, dindan chiqadi. Mazkur oyatlarda Alloh taolo ana shunday shaytonlarning vasvasalariga uchib, o'z dinlaridan voz kechadigan zolimlarning qiyomat kunidagi ahvolini tasvirlaydi va shaytonlar unga oxiratda biron yordam bermasligini ta'kidlaydi.

30. Payg'ambar aytdi: «Ey Parvardigorim, darhaqiqat mening qavmim

(Quraysh qabilasi) ushbu Qur'onni tark qilib (undan yuz o'girdilar)»

31. Biz (sizdan ilgari o'tgan) har bir payg'ambar uchun (ham) jinoyatchi kimsalardan mana shunday dushman(lar) qilganmiz. Parvardigoringizning O'zi yetarli yetakchi va yordamchidir.

32. Kofir bo'lgan kimsalar: « (Nega) bu Qur'on unga (payg'ambar alayhis-salomga) bitta to'plam bo'lgan holda nozil qilinmadi?» dedilar. (Ey Muhammad), Biz u — Qur'on bilan sizning dilingizni ustivor qilish uchun mana shunday (parcha-parcha holda nozil qildik) va uni bo'lib-bo'lib bayon qildik.

33. Ular sizga (Qur'onni ayblash uchun yuqoridagi kabi) biron misol-savol keltirsalar, albatta Biz sizga haq (javobni) va eng go'zal sharhni keltirib qo'ydik.

34. Yuztuban hollarida jahannam tomonga sudraladigan kimsalar — ana o'shalar eng ahvoli yomon va butunlay yo'ldan ozgan kimsalardir.

35-36. Qasamki, Biz Musoga Kitob – Tavrot ato etdik va birodari Horunni u bilan birga bo'lguvchi vaziri qilib, dedik: «Bizning oyatlarimizni yolg'on degan qavm (Fir'avn va uning qavmi) oldiga boringlar!» Bas (ikkovlari borib, Allohning diniga da'vat qilgan vaqtlarida, ular o'z kufrlaridan qaytishmagach) Biz ularni (dengizga g'arq qilish bilan) qirib tashladik.

37. Nuh qavmini (eslang)! Qachonki, ular payg'ambarlarini yolg'onchi qilishgach, Biz ularni g'arq qildik va ularni odamlar uchun oyat-ibrat qilib qo'ydik. Yana Biz zolim-kofir kimsalar uchun (oxiratda ham) alamli azob tayyorlab qo'ygandirmiz.

38. Od, Samud (qabilalarini) va quduq egalarini (ya'ni Shuayb payg'ambarini yolg'onchi qilganlari sababli quduqqa qulab halok bo'lgan kimsalarni) hamda shu oradagi ko'pdan-ko'p asrlarni (eslang)!

39. Barchalariga misollar — dalillar keltirdik va (Bizning pand-nasihatlarimiz kor qilmagach) barchalarini butunlay yo'q qilib yubordik. Aniqki, ular (ya'ni Makka mushriklari o'zlarining safar-sayohatlarida) eng yomon yomg'ir (ya'ni tosh) yog'dirilgan shahardan o'tgandirlar. (Axir ular uni ko'rib ibrat olmadilarmi)?! Yo'q, ular qayta tirilishdan umidsiz bo'lgan kimsalardir.

41-42. (Ey Muhammad) qachon ular sizni ko'rsalar, faqat: «Alloh mana shuni payg'ambar qilib yubordimi?! Agar sabr qilib (mahkam turmaganimizda) haqiqatan u bizlarni xudolarimizdan ozdirayozdi-ya», deb sizni masxara qilurlar. Yaqinda — azobni ko'rgan vaqtlarida kim yo'ldan ozganroq ekanini bilib olurlar.

43. Xabar bering-chi, kim havoï nafslarini iloh kilib olgan bo'lsa, siz uning ustida vakil-qo'riqchi bo'lurmisiz?! (Yo'q, sizning vazifangiz havoï nafsiga qullik qiladigan kimsalarni bu qilmishlaridan saqlash — qo'riqlash emas, balki faqat Biz sizga yuborgan vahiyni bandalarimizga yetkazmoqdir).

44. Yoki siz ularning ko'plariga (haq so'zni) tinglay oladilar yo anglay oladilar deb o'ylaysizmi?! (Undoq emas, zero) ular hech narsa emaslar, magar chorva hayvonlari kabitdirlar. Yo'q, ular yanada yo'ldan ozganroq kimsalardir!

45. Parvardigoringizning (qudratini) — soyani qanday yoyib qo'yganini ko'rmadingizmi?! Agar xohlasa uni sokin — jilmas qilib qo'ygan bo'lur edi. So'ngra quyoshni unga (ya'ni soyaning borligiga) dalil qildik.

46. So'ngra uni asta-sekin O'zimizga tortib oldik.

I z o h. Yuqoridagi ikki oyatni mufasssirlar quyidagicha tafsir qiladilar. Subhi sodiqdan to quyosh chiqqunicha ufqda yoyilgan qorong'ulik bilan yorug'lik o'rtasidagi holat — Alloh yer yuzi uzra yeyib qo'ygan bir soyadir. U zot agar xohlasa uni ketmaydigan qilib qo'yar edi, lekin Tangri taolo chiqayotgan quyoshni soya borligiga dalil qildi — zero Nur bo'lmasa soyaning borligi bilinmas — va U soya — pardani yer yuzidan asta tortib oldi.

47. (Alloh) sizlar uchun kechani libos, uyquni orom qilib qo'ygan, kunduzni esa (sizlar uchun) qayta tirilish qilgan zotdir.

48-49. U o'z rahmatining (ya'ni yomg'irning) oldidan xushxabar qilib shamollarni yuborgan zotdir. Biz o'lik shahar-maskanlarni tiriltirish va O'zimiz yaratgan ko'plab chorva hayvonlari hamda insonlarni sug'orish uchun osmondan pok suv yog'dirdik.

50. Va u (suvni) eslatma olishlari uchun (odamlar) orasida taqsimlab qo'ydik, (ammo) odamlarning ko'plari faqat kufroni ne'mat qilishnigina istadilar.

51. Agar Biz xoxlasak, har qishloq-shaharga bir (oxirat azobidan) qo'rqitguvchi - payg'ambar yuborgan bo'lur edik. (Lekin Biz barcha qishloq-shahardan oxirat azobidan ogoh qilish burchini sizning zimmangizga yukladik).

52. Bas siz kofir kimsalarga bo'yinsunmang va (Qur'on) yordamida ularga qarshi qattiq kurashing!

53. (Alloh) ikki dengiz – daryoni bunisi chuchuk – shirin, unisi sho'r — achchiq qilib oqizib qo'ygan va ularning o'rtasida to'siq-to'g'on va ko'rinmas parda qilib qo'ygan zotdir.

54. U suvdan – nutfadan insonni yaratib, so'ng uni nasl-nasab (egasi) va quda-anda qilib qo'ygan zotdir. Darhaqiqat Parvardigoringiz (har ishga) qodirdir.

55. (Kofirlar) Allohni qo'yib, o'zlariga foyda ham, ziyon ham yetkaza olmaydigan narsalarga ibodat qiladilar. Kofir o'z Parvardigoriga qarshi (shaytonga) yordamchi bo'lgan kimsadir.

56. (Ey Muhammad,) Biz sizni faqat (mo'minlarga jannat) xushxabarini yetkazguvchi, (kofirlarni esa oxirat azobidan) qo'rqitguvchi qilib yubordik.

57. Ayting: «Men sizlardan buning uchun hech qanday haq so'ramayman, faqat Parvardigor tomonga yo'l tutishni xoxlagan kishilar (o'sha yo'lni tutishlarini so'rayman»).

58. Va o'lmaydigan tirik Zotga tavakkul qiling, xamda U zotga hamdu sano aytish bilan poklang! U O'z bandalarining gunoxlaridan yetarli ogohdir.

59. U osmonlar va yerni hamda ularning orasidagi barcha narsalarni olti kunda yaratib, so'ngra O'z arshiga o'rnashgan zotdir. U Rahmondur. Bas, U zot haqidagi ogoh — bilimdon (kishilar) dan so'rang!

60. Qachon (mushriklarga): «Rahmonga sajda qilinglar», deyilsa, ular: «Nima u Rahmon? Sen buyurgan narsaga sajda qilaveramizmi?» — deyishar va (bu so'z) ularni yanada yiroqlashtirar.

I z o h. Ushbu oyat navbatdagi sajda oyatidir.

61. Osmonda burjlarni barpo qilgan va unda chiroq – quyosh va oyni paydo qilgan zot barakotli — buyukdir.

62. U eslatma-ibrat olmoqchi bo'lgan, yoki shukr qilmoqchi bo'lgan kishilar uchun kecha va kunduzni (bir-birining) o'rnini bosuvchi qilib qo'ygan zotdir.

63. Rahmonning (suyukli) bandalari yerda tavozu' bilan yuradigan, johil kimsalar (bema'ni) xitoblar qilgan vaqtida ham «Omon bo'linglar», deb javob qiladigan kishilardir,

64. Ular kechalarni Parvardigorga sajda qilib va (joynamoz ustida) tik turib — bedor o'tkazadigan kishilardir.

65. Ular: «Parvardigoro, O'zing bizlardan jahannam azobini daf' qilgin. Darhaqiqat uning azobi ketmas — mangu (azobdir).

66. Darhaqiqat u eng yomon qarorgoh va eng yomon joydir», deydigan kishilardir.

67. Ular infoq-ehson qilgan vaqtlarida isrof ham, xasislik ham qilmaslar (balki ehsonlari) ana o'sha (xasislik bilan isrofning) o'rtasida — mo'tadil bo'lur.

68. Ular Alloh bilan birga boshqa biron ilohga iltijo qilmaslar va Alloh (o'ldirishni harom qilgan) biron jonni nohaq o'ldirmaslar hamda zino qilmaslar. Kim mana shu (gunoxlardan birontasini) qilsa uqubatga duchor bo'lur.

69. Qiyomat kunida uning uchun azob bir necha barobar qilinur va u joyda xorlangan holida mangu qolur.

70. Magar kim tavba qilsa va iymon keltirib yaxshi amallar qilsa, bas Alloh ana o'shalarining yomonlik-gunohlarini yaxshilik-savoblarga aylantirib qo'yur. Alloh mag'firatli, mehribon bo'lgan zotdir.

71. Kim tavba qilib, yaxshi (amallar) qilsa, bas albatta u Allohning (rizo-mag'firatiga) qaytgan bo'lur.

72. Ular (ya'ni Rahmonning suyuqli bandalari) yolg'on guvohlik bermaslar va lag'v (behuda so'z yo amal) oldidan o'tgan vaqtlarida, olijanoblik bilan (ya'ni undan yuz o'giran hollarida) o'turlar.

73. Ularga Parvardigorlarining oyatlari eslatilgan vaqtida u (oyatlarga) gung va ko'r hollarida tashlanmaydilar, (balki ularni anglab-bilib amal qilurlar).

74. Ular: «Parvardigoro, O'zing bizlarga jufti halollarimizdan va zurriyotlarimizdan shod-xurramlik hadya etgin va bizlarni taqvodorlarga peshvo qilgin», deyigan kishilardir.

75. Ana o'shalar sabr-qanoat qilganlari sababli (jannatdagi) yuksak darajalar bilan mukofotlanurlar va u joyda (farishtalar tomonidan) salom va omonlik bilan qarshi olinurlar.

76. Ular o'sha joyda mangu qolurlar. U eng go'zal qarorgoh, eng go'zal manzildir.

77. (Ey Muhammad, mushriklarga) ayting: «Agar duo-iltijo qilmas ekansizlar, Parvardigorim sizlarga parvo qilmas. Bas, sizlar (U zot yuborgan payg'ambarni) yolg'onchi qildingiz. Endi albatta (azob-uqubat) sizlarga lozim bo'lur».

SHUARO SURASI

Ikki yuz yigirma yetti oyatdan iborat «Shuaro» surasi ham Makka suralaridandir.

U Qur'onning Alloh tomonidan nozil qilingan (ochiq oyatlardan) iborat eslatma ekanini ta'kidlash bilan boshlanib, payg'ambar alayhis-salomga mushriklarning iymonsizliklaridan qayg'urmaslik kerakligini uqtiradi va ular yaqinda — Qiyomat kunida Allohning azobiga duchor bo'lishlari haqida xabar beradi.

Bu surada ham avval o'tgan ayrim payg'ambarlar haqida hikoya qilinib, ularning barchalari bir narsaga — yakkayu yagona Allohga imon keltirib, U zotning O'zigagina itoat etishga da'vat qilganlari aytiladi va ularni yolg'onchi qilgan kimsalarning topgan oqibat-halokatlari tasvirlanadi.

Sura nihoyasida so'z yana Qur'onga qaytib, uning jinlar keltirgan cho'pchak yo shoirlar bitgan she'r emas, balki Alloh tomonidan Jabroil farishta vositasida ochiq arab tilida nozil qilingan ilohiy Kitob ekanligi ta'kidlanadi.

Bu suradan Tangri taoloning shoirlar haqidagi oyatlari ham o'rin olgani sababli u «Shuaro» surasi deb atalgandir.

Mehribon va rahmli Alloh nomi bilan (boshlayman).

1. To, Sin, Mim.

2. Ushbu (oyatlar) ochiq-ravshan Kitob oyatlaridir.

3. (Ey Muhammad), ehtimol siz (Makka mushriklari) mo'min bo'lmaganlari uchun o'zingizni halok qilguvchidirsiz. (Undoq qilmang, chunki)

4. Agar Biz (ularning mo'min bo'lishlarini) xoxlasak, ularga osmondan oyat-mo'jiza nozil qilib, shu bilan bo'yinlari egilib qolardi. (Lekin Biz buni istamaymiz, zero iymon-ishonch nochor-noilojlikdan emas, balki qalb qanoati bilan ixtiyoriy bo'lishi lozimdir).

5. Ularga Rahmon tomonidan biron yangi eslatma kelsa, albatta, ular undan yuz o'giruvchi bo'ldilar.

6. Bas, aniqki ular (payg'ambarni) yolg'onchi qildilar. Endi yaqinda ularga o'zlari masxara qilgan narsaning axboroti (oqibati) kelur.

7. Axir ular yerni — unda, Biz barcha turli foydali (o'simlik) navlaridan qanchasini undirib qo'yganimizni ko'rmadilarmi?!

8. Albatta bunda oyat — ibrat bordir. (Lekin Makka mushriklarining) ko'plari iymon keltirguvchi bo'lmadilar.

9. Shak-shubhasiz Parvardigoringizning O'zi (kofirlar ustidan) g'olib, (mo'minlarga) mehribondir.

10-11. (Ey Muhammad), eslang, Parvardigoringiz Musoga nido qilib: «U zolim qavmga — Fir'avn qavmiga borgin, ular (Mendan) qo'rqqmaydilarimi?!» (degan edi),

12. Muso aytdi: «Parvardigorim, (albatta amringga itoat eturman — u zolim qavm oldiga borurman, faqat) ular meni yolg'onchi qilishlaridan qo'rqrman;

13. Va (ular meni yolg'onchi qilishlaridan) dilim siqilur, tilim burro emasdir, bas (Misrda Fir'avn zulmi ostida yashab turgan birodarim) Horunga ham (payg'ambarlik) yuborsang, (u menga yordamchi bo'lsa).

14. Yana ularning nazdida men gunohkorman (ya'ni ular meni bir misrlik — qibtiy yigitni qasddan o'ldirishlikda ayblaydilar), bas meni, (Sening farmoningni ularga yetkazmasimdan) o'ldirib qo'yishlaridan qo'rqrman».

15. (Alloh) dedi: «Yo'q (ular seni o'ldira olmaslar). Bas (birodaring Horun bilan) Bizning oyat-mo'jizalarimizni olib boringlar! Albatta Biz sizlar bilan birga (savol-javoblaringizni) eshitib turguvchidirmiz.

16. Endi Fir'avnga borib aytinglar: «Haqiqatan biz barcha olamlar Parvardigoringning elchilaridirmiz.

17. (Qo'l ostingdagi) Bani Isroil (qavmi)ni bizga qo'shib (o'z yurtlari — Falastinga) jo'natgin».

18. (Ular kelib Fir'avnga shu so'zlarni aytishgach, u Musoga qarab) dedi: «Biz seni bolalik chog'ingda o'z ichimizda (ya'ni saroyimizda) tarbiyalamaganmidik, umringning bir necha yilida oramizda turgan eding-ku!

19. Keyin nonko'rlardan bo'lib qilgan qilmishingni — qilgan eding-ku (ya'ni bir Qibtiyni o'ldirib qo'yib qochib ketgan eding-ku)!»

20. (Muso) aytdi: «O'shanda men u ishni bilmagan holda qilgan edim.

21. So'ng sizlardan qo'rqib qochib ketdim. Keyin Parvardigorim, menga hikmat — ilm hadya etdi va meni payg'ambarlardan qildi.

22. O'sha sen menga minnat qilayotgan ne'mat (aslida) sen Bani Isroilni qul qilib olishingdir».

I z o h. Bu oyatni shunday tushunmoq lozim: «Ey Fir'avn, sen meni bolaligimdan tarbiyalab o'stirganingni menga minnat qilmoqdasan. Aslida nima sababdan men sening saroyingga kelib qoldim? Sen Bani Isroil qavmini qul qilib, ularning barcha o'g'il bolalarini o'ldirayotganing uchun onam meni aniq o'limdan qutulib qolarmikan, deb sandiqqa solib, daryoga oqizganida sening xotining meni daryodan tutib olgan edi-ku! Agar sen bani Isroil qavmiga bunday zulmu sitamlar qilmaganingda, meni ham o'z ota-onam tarbiyalagan bo'lar edi-ku! Ana o'sha qilmishingni ne'mat deb atashga uyalmaysanmi?!» Bu oyat o'zga yurtlarni bosib, O'ziga qaram qilib olgan, so'ngra «Biz senlarni tarbiyalab odam qilganmiz» deb da'vo qiladigan barcha mustamlakachilarga berilgan javobdir.

23. Fir'avn dedi: «Barcha olamlarning Parvardigori (deganing) nimasi yana?»

24. (Muso) aytdi: «U agar ishonadigan bo'lsanglar, osmonlar va yerning hamda ularning orasidagi barcha narsalarning Parvardigori — hojasidir».

25. (Fir'avn) atrofidagi (a'yonlar)iga: «Quloq solmaysizlarmi?», deb (masxara qildi).

26. (Muso) aytdi: «U sizlarning ham, o'tgan ota-bobolaringizning ham Parvardigori».

27. (Fir'avn) dedi: «Sizlarga elchi qilib yuborilgan bu payg'ambaringiz shakshubhasiz jinnidir».

28. (Muso) aytdi: «Agar aql yurgizuvchi bo'lsangizlar, U mashriq va mag'ribni hamda ularning o'rtasidagi bor narsalarning Parvardigori».

29. (Fir'avn) dedi: «Qasamki, agar sen mendan o'zgani iloh qilib oladigan bo'lsang, albatta men seni zindonband kimsalardan qilib qo'yurman!»

30. (Muso) aytdi: «Agar men senga (o'zimning haq payg'ambar ekanligimni dalolat qiladigan) ochiq narsa — mo'jiza keltirsam ham-a?»»

31. (Fir'avn) dedi: «Bas, agar rostgo'ylardan bo'lsang, o'sha (mo'jizangni) keltir-chi?!»»

32. Shunda (Muso) asoini tashlagan edi, banogoh u rostakam ajdarga aylandi.

33. Keyin qo'lini (cho'ntagidan) chiqargan edi, banogoh u qarab turganlarga (kundan ham) oq bo'lib ko'rindi, (holbuki Muso o'zi qoramag'iz odam edi).

34. (Fir'avn) atrofidagi odamlarga: «Shubhasiz, bu (Muso) o'tkir sehrgardir.

35. U o'z sehri bilan sizlarni o'z yerlaringizdan chiqarmoqchi, nima deysizlar?» dedi.

36-37. Ular aytishdi: «Uni va akasi (Horun)ni qo'yib turgin-da, hamma shaharlarga (sehrgarlarni yig'ib keladigan kishilarni jo'natgin), ular senga jami o'tkir sehrgarlarni keltirsinlar»».

38. Bas sehrgarlar ma'lum kunda belgilangan joyga to'plandilar.

39-40. Va odamlarga: «Sizlar ham to'planib bo'ldinglarmi? Ehtimol bizlar agar sehrgarlar g'olib bo'lib chiqsalar, o'shalarga ergashurmiz», deyildi.

41. Endi qachonki, sehrgarlar kelishgach, Fir'avnga: «Agar biz g'olib bo'lsak, albatta bizlar uchun (katta) mukofot bo'lurmi?» — deyishdi.

42. U: «Ha, u holda albatta sizlar mening yaqinlarimdan bo'lursizlar», dedi.

43. Muso ularga: «Tashlaydigan narsalaringizni tashlanglar», dedi.

44. Bas ular arqon va asolarni (erga) tashladilar va: «Fir'avnning qudratiga qasamki, albatta bizlargina g'olib bo'lguvchidirmiz», dedilar.

45. So'ng Muso asoini tashlagan edi, banogoh u (aso) ularning «uydirma»larini yuta boshladi.

46-47. Bas u sehrgarlar sajda qilgan hollarida yerga tashlanib: «Barcha olamlarning Parvardigoriga — Muso va Horunning Parvardigoriga iymon keltirdik», dedilar.

49. (Fir'avn) aytdi: «Men izn bermay turib unga iymon keltirdingizmi?! Albatta u (Muso) sizlarga sehr o'rgatgan kattangizdir. Endi yaqinda bilursizlar – albatta men oyoq-qo'llaringizni qarama-qarshisiga (o'ng qo'l, chap oyoq yoki aksincha) kesurman va sizlarning barchangizni dorga osurman»».

50. Ular dedilar: «Zarari yo'q. Zero bizlar Parvardigorimizga qaytguvchidirmiz.

51. Albatta bizlar (Musoga) birinchi imon keltirgan kishilar bo'lganimiz sababli Parvardigorimiz bizlarning xato-gunohlarimizni mag'firat etishini umid qilurmiz».

52. Biz Musoga: «Bandalarim (ya'ni Bani Isroil kavmi) bilan tunda yo'lga chiqqin! Albatta sizlarning izingizga tushilur (ya'ni Fir'avn va uning qo'shini ortingizdan quvib yetur» deb vahiy yubordik.

53. Bas (Muso va uning qavmi yo'lga tushganlaridan xabar topgach), Fir'avn barcha shaharlarga (askar) yig'uvchilarni jo'natdi (va dedi):

54. «Aniqki ular bir hovuch yalangoyoqlardir.

55. Darhaqiqat ular (qo'l ostimizdan chiqib ketishlari bilan) bizlarni g'azablantirdilar.

56. Shubhasiz bizlar ehtiyot choralarini ko'rib turguvchi qavmdirmiz».

57-58-59. Bas mana shunday qilib Biz ularni (ya'ni Fir'avn va unga ergashganlarni) bog'lar va buloqlardan, xazinalar va ulug'-go'zal maskandan ayirdik va ularni (ng barchasiga) Bani Isroilni voris qildik.

60. Bas (Fir'avn) tong paytida ularni quvib yetdi.

61. Endi qachonki ikki jamoat bir-birlarini ko'rishgach, Musoning hamrohlari: «Bizlar aniq tutildik, (chunki oldimizda hech qanday yo'l yo'q, faqat dengiz bor) dedilar.

62. (Muso) aytdi: «Yo'q, aniqki men bilan birga Parvardigorim bor. Albatta u meni (najat) yo'liga boshlar».

63. Bas, Biz Musoga: (Asoing bilan) dengizni urgin», deb vahiy yubordik. Bas (dengiz) bo'linib, har bir bo'lak (suv) baland tog' kabi bo'ldi. (So'ng Muso va uning qavmi dengiz o'rtasidan ochilgan yo'lga tushdilar.)

64. Va keyingilarni (ya'ni Fir'avn va uning qo'shinini ham) o'sha (yo'lga) yaqin qildik.

65. Va Muso hamda u bilan birga bo'lgan kishilarning barchalariga najot berdik.

66. So'ngra keyingilarni (dengizga) g'arq qilib yubordik.

67. Albatta bunda (Fir'avn va uning qavmi halokatida) oyat-ibrat bordir. (Lekin odamlarning) ko'plari imon keltirguvchi bo'lmadilar.

68. Shak-shubhasiz Parvardigoringizning O'zi (kofirlar ustidan) g'olib, (mo'minlarga) mehribondir.

69. (Ey Muhammad), ularga Ibrohim xabarini tilovat qiling!

70. O'shanda u otasi va qavmiga: «Nimaga ibodat qilmoqdasizlar?» — deganida.

71. Ular: «But-sanamlarga ibodat qilmoqdamiz. Bas ularga sodiqligimizcha qolurmiz», dedilar.

72-73. (Ibrohim) aytdi: «Iltijo qilgan paytlaringizda (butlaringiz) sizlarni (ng iltijolaringizni) eshitdilar mi yoki sizlarga foyda yo ziyon yetkaza oladilarmi?!»

74. Ular dedilar: «Yo`q, bizlar ota-bobolarimizning mana shunday (butlarga ibodat) qilishlarini ko`rganmiz (shuning uchun bizlar ham butlarga ibodat qilamiz).

75-76. (Ibrohim) aytdi: «Sizlar o`zingiz ham, qadim-qadim ota-bobolaringiz ham ibodat qilguvchi bo`lgan butlaringiz xaqida hech o`ylab ko`rdinglarmi?

77. Shak-shubhasiz ular men uchun dushmandir (bas men ularga ibodat qilmayman), magar barcha olamlar Parvardigorigagina (ibodat qilurman).

78. U meni yaratgandir, bas O`zi meni hidoyat qilur.

79. Uning O`zigina meni to`ydirur va qondirur.

80. Kasal bo`lgan vaqtimda Uning O`zi menga shifo berur.

81. U meni o`ldirur, so`ngra (qiyomat kunida qayta) tiriltirur.

82. U jazo (qiyomat) kunida mening xato-gunoxlarimni mag`firat etishini umid qilurman.

83. Parvardigorim, menga hikmat-ilm hadya etgin va meni solih (bandalaring) qatoriga qo`shgin.

84. Yana men uchun keyin kelguvchi kishilar o`rtasida rost maqtovlar qilgin.

85. Yana meni noz-ne`matlar bog`ining vorislaridan qilgin.

86. Otamni ham mag`firat qilgin. U shubhasiz adashganlardan bo`ldi.

87. Va (barcha jonzot) qayta tiriladigan Kunda meni sharmanda qilmagin».

88. U kunda na molu-davlat va na bola-chaqa foyda bermas;

89. Magar Alloh huzuriga toza dil bilan kelgan kishilargagina (foйда berur).

90. (U kunda) jannat taqvodor bo`lgan zotlarga yaqin qilindi.

91. Do'zax yo'ldan ozgan kimsalarga ko'rsatib qo'yildi.

92-93. Va ularga: «Sizlar Allohni qo'yib ibodat qilib o'tgan butlaringiz qani?! Ular sizlarga yordam bera olurmi yoki o'zlari yordam ola bilurmi?!» — deyildi.

94-95. Bas u (butlar) yo'ldan ozdirgan kimsalar va Iblis lashkarlari (ya'ni kishilarni Haq yo'ldan ozdirgan dohiylar) barchalari (do'zaxga) uloqtirildi.

96. Ular (do'zaxda) talashib-tortishar ekanlar, dedilar:

97-98. «Alloh nomiga qasamki, albatta bizlar sizlarni (ey but va sanamlar!) barcha olamlarning Parvardigoriga tenglashtirgan paytimizda ochiq zalolatda bo'lgan ekanmiz.

99. Bizlarni faqat jinoyatchi («dohiy»)lar yo'ldan ozdirdilar.

100-101. Endi bizlar uchun na oqlovchilar va na biron qadrdon do'st bordir.

102. Bas qaniydi yana bir marta (yashashning iloji) bo'lsa-yu, bizlar ham mo'minlardan bo'lsak».

103. Albatta bunda (ya'ni Ibrohim va uning qavmi haqidagi qissada) oyat-ibrat bordir. (Lekin odamlarning) ko'plari iymon keltirguvchi bo'lmadilar.

104. Shak-shubhasiz Parvardigoringizning O'zi (kofirlar ustidan) g'olib, (mo'minlarga) mehribondir.

105. Nuh qavmi payg'ambarlarni yolg'onchi qildi (ya'ni Nuhni ham, boshqa payg'ambarlarni ham inkor qildilar).

106. O'shanda ularga birodarlari Nuh aytgan edi: «(Allohdan) qo'rqmaysizlarmi?!

107. Albatta men sizlar uchun ishonchli payg'ambardirman.

108. Bas, Allohdan qo'rqinglar va menga itoat etinglar!

109. Men sizlardan bu (da'vatim) uchun ajr-mukofot so'ramayman. Mening ajr-mukofotim faqat barcha olamlarning Parvardigori Allohning zimmasidadir.

110. Bas, Allohdan qo'rqinglar va menga itoat etinglar!»

111. Ular dedilar: «Senga pastkash (yalangoyoq) kimsalar ergashgan bo'lsa, (bizlar senga (qanday qilib iymon keltirurmiz?))

112. (Nuh) aytdi: «Men ularning ish-amal qilguvchi ekanliklarini bilmasman.

113. Agar payqay olsangizlar ularning hisob-kitobi yolg'iz Parvardigorimning zimmasidadir.

114. Va men (sizning so'zingizga kirib) mo'min bo'lgan kishilarni (huzurimdan) quvmayman ham.

115. Men faqat ochiq ogoxlantirguvchidirman».

116. Ular dedilar: «Qasamki, agar (bu da'vatingdan) to'xtamasang ey Nuh, albatta toshbo'ron qilinguvchilardan bo'lursan!»

117. (Shunda Nuh) aytdi: «Parvardigorim, qavmim meni yolg'onchi qildilar.

118. Endi Sen O'zing men bilan ularning orasini ochib qo'ygin va menga hamda men bilan birga bo'lgan mo'min kishilarga najot bergin».

119. Bas Biz unga va u bilan birga bo'lgan kishilarga (odamlar, hayvonlar va parrandalar bilan) liq to'la bo'lgan kemada najot berdik.

120. So'ngra, (ularga najot berganimizdan keyin) qolganlarni g'arq qildik.

121. Albatta bunda (ya'ni Nuh va uning qavmi haqidagi qissada) oyat-ibrat bordir. (Lekin odamlarning) ko'plari iymon keltirguvchi bo'lmadilar.

122. Shak-shubhasiz Parvardigoringizning O'zi (kofirlar ustidan) g'olib, (mo'minlarga) mehribondir.

123. Od (qabilasi) payg'ambarlarni yolg'onchi qildi.

124. O'shanda ularga birodarlari Hud aytgan edi: (Allohdan) qo'rqmaysizlarmi?!

125. Albatta men sizlar uchun ishonchli payg'ambardirman.

126. Bas Allohdan qo'rqinglar va menga itoat etinglar!

127. Men bu (da'vatim) uchun sizlardan ajr-mukofot so'ramayman. Mening ajr-mukofotim faqat barcha olamlarning Parvardigori zimmasidadir.

128. Sizlar har bir tepalikka o'yin-kulgi uchun bir belgi — baland bino quraverasizlarmi?!

I z o h. Naql qilishlaricha, Od qabilasi hoyu-havasga juda berilgan bo'lib, o'z shaharlaridan tashqaridagi yo'l yoqalariga ham o'yin-kulgi qiladigan baland-qimmatbaho imoratlar qurishar va o'zlari yashaydigan uy-joylarni ham go'yo hech qachon o'lmaydigandek haddan ortiq mustahkam va naqshu-nigorli qilib qurib, butun umrlarini mana shunday behuda ishlarga sarflashar va bu bilan faxrlanib, maqtanib yurar edilar. Yuqoridagi va quyidagi oyatlarda Hud alayhis-salom ularni bunday behuda ishlar bilan mashg'ul bo'lishdan qaytarib, dunyo va oxirat uchun foydali yumushlar bilan band bo'lishga da'vat qilganlari haqida xabar beriladi.

129. Va go'yo mangu yashab qoladigandek qasr-saroylar solasiz-lar?!

130. Qachon (biron kishini jazolash uchun) ushlasangizlar, berahmlarcha ushlaysizlar?!

131. Bas, Allohdan qo'rqinglar va menga itoat etinglar!

132. Va sizlarni o'zlaringiz biladigan ne'matlar bilan qo'llagan-siylagan zotdan (Allohdan) qo'rqingiz!

133-134. U sizlarni chorva hayvonlari va o'g'illar bilan, bog'lar va buloqlar bilan qo'lladi-ku!

135. Albatta men sizlarning ustingizga ulug' kunning — Qiyomatning azobi tushishidan qo'rqrman».

136. Ular dedilar: «Sening va'z-nasihat qilishing yoki qilguvchilardan bo'lmasliging bizlar uchun barobardir (ya'ni bizlarga pand-nasihat qilib ovora bo'lma).

137. Albatta bu (aysh-ishratga berilib umr o'tkazish) avvalgilardan qolgan odatdir.

138. Bizlar azoblanguvchi emasmiz».

139. Bas ular (Hudni) yolg'onchi qilishgach, Biz ularni halok etdik. Albatta bunda (ya'ni Hud va uning qavmi bo'lmish Od qabilasi haqidagi qissada) oyat-ibrat bordir. (Lekin odamlarning) ko'plari imyon keltirguvchi bo'lmadilar.

140. Shak-shubhasiz Parvardigoringizning O'zi (kofirlar ustidan) g'olib, (mo'minlarga) mehribondir.

141. Samud (qabilasi) payg'ambarlarni yolg'onchi qildi.

142. O'shanda ularga birodarlari Solih aytgan edi: (Allohdan) qo'rqmaysizlarmi?!

143. Albatta men sizlar uchun ishonchli payg'ambardirman.

144. Bas, Allohdan qo'rqinglar va menga itoat etinglar!

145. Men bu (da'vatim) uchun sizlardan ajr-mukofot so'ramayman. Mening ajr-muofotim faqat barcha olamlarning Parvardigori zimmasidadir.

146-147-148. Sizlar bu yerdagi narsalarda - bog'laru buloqlarda, ekinlar va novdalari muloyim xurmo daraxtlari ichida qo'yib qo'yilurmisiz (ya'ni shunday nozu ne'matlardan foydalanib mangu yashayveramiz deb o'ylaysizlarmi)?!

149. Yana mohirlik bilan tog'lardan uylar ham yo'nmoqdasi

(yasamoqdasizlar)?!

150. Bas, Allohdan qo`rqinglar va menga itoat etinglar!

151-152. Va yer yuzida buzg`unchilik qiladigan va (hech narsani) o`nglay olmaydigan haddan oshuvchi kimsalarning amriga itoat etmanglar!»

153. Ular dedilar: «Hech shak-shubhasiz sen sehrlangan — aqldan ozgan kimsalardandirsan.

154. Sen ham xuddi bizlarga o`xshagan odamdirsan. Bas, agar (payg`ambarman degan da`voyingda) rostgo`ylardan bo`lsang biron oyatmo`jiza keltir!»

155. U aytdi: «(Mening mo`jizam) mana shu tuyadir. (Ma`lum bir kun suv) ichish navbati unikidir. Ma`lum bir kun esa sizlarning ichish navbatingizdir.

156. Yana unga biron yomonlik yetkazmanglarki, u holda sizlarni ulug` Kunning — Qiyomatning azobi ushlar».

157. Bas ular (tuyani) so`ydilaru, nadomat qilguvchilarga aylandilar.

158. Ularni azob ushladi. Albatta bunda (ya`ni Solih va uning qavmi haqidagi qissada) oyat-ibrat bordir. (Lekin odamlarning) ko`plari iymon keltirguvchi bo`lmadilar.

159. Shak-shubhasiz Parvardigoringning O`zi (kofirlar ustidan) g`olib, (mo`minlarga) mehribondir.

160. Lut qavmi payg`ambarlarni yolg`onchi qildi.

161. O`shanda Ularga birodarlari Lut aytgan edi: «(Allohdan) qo`rqmaysizlarmi?

162. Albatta men sizlar uchun ishonchli payg`ambardirman. Bas, Allohdan qo`rqinglar va menga itoat etinglar!

164. Men bu (da`vatim) uchun sizlardan ajr-mukofot so`ramayman. Mening mukofotim faqat barcha olamlarning Parvardigori zimmasidadir.

165. Sizlar butun olamlardan (ajrab) hech bir jon-zot qilmagan ishni qilib erkaklarga yaqinlashurmisizlar?! Va Parvardigoringiz sizlar uchun yaratgan jufti halollaringizni tark qilurmisiz?! Yo`q, sizlar haddan oshuvchi qavmdirsizlar».

167. Ular dedilar: «Qasamki, agar to`xtamasang, Lut, albatta surgun qilinguvchilardan bo`lursan».

168. U «Albatta men sizlarning (bu) ishlaringizni yomon ko`rguvchilardanman.

169. Parvardigorim, menga va ahlinga (ya'ni menga iymon keltirgan kishilarga) ular (kofirlarning) qilayotgan amallari (oqibati) dan najot bergin)».

170. Bas Biz unga va uning barcha ahli tobe'lariga najot berdik.

171. Magar (azob ostida) qolguvchilardan bo'lgan bir kampirga (ya'ni Lutning iymonsiz bo'lgan xotiniga najot bermadik).

172. So'ngra boshqalarni ham halok qildik.

173. Va ularning ustiga (tosh) yomg'ir yog'dirdik. Bas (azob haqida) ogohlantirilgan (lekin o'zlarining yaramas qilmishlaridan qaytmagan) kimsalarning yomg'iri naqadar yomon bo'ldi.

174. Albatta bunda (Lut va uning qavmi haqidagi qissada) oyat-ibrat bordir. (Lekin odamlarning) ko'plari iymon keltirguvchi bo'lmadilar.

175. Shak-shubhasiz Parvardigoringizning O'zi (kofirlar ustidan) g'olib, (mo'minlarga) mehribondir.

176. Daraxtzor egalari (ya'ni Shu'ayb payg'ambar qavmi) payg'ambarlarni yolg'onchi qildilar.

177. O'shanda ularga Shu'ayb aytgan edi: (Allohdan) qo'rqmaysizlarmi?!

178. Albatta men sizlar uchun ishonchli payg'ambardirman.

179. Bas Allohdan qo'rqinglar va menga itoat etinglar!

180. Men bu (da'vatim) uchun sizlardan ajr-mukofot so'ramayman. Mening ajr-mukofotim faqat barcha olamlarning Parvardigori zimmasidadir.

181. O'lchovni to'la o'lchanglar va kamaytirib (tortguvchilardan) bo'lmanglar!

182. Va to'g'ri tarozi bilan tortinglar!

183. Odamlarga narsalarini kamaytirib bermanglar va yer yuzida buzg'unchilik qilib sanqib yurmanglar!

184. Hamda sizlarni ham (sizlardan) avval yaralgan ummatlarni ham yaratgan zot — Allohdan qo'rqinglar!»

185. Ular dedilar: «Hech shak-shubhasiz sen sehrlangan — aqldan ozgan kimsalardandirsan.

186. Sen ham xuddi bizlarga o'xshagan odamdirsan. Albatta bizlar seni yolg'onchi kimsalardan deb gumon qilurmiz.

187. Bas agar rostgo'ylardan bo'lsang, ustimizga osmondan bir bo'lagini tashlab yubor!>

188. U aytdi: «Parvardigorim O'zi sizlarning qilayotgan amallaringizni juda yaxshi bilguvchidir (ya'ni sizlar qanday azobga mustahiq bo'lsangiz, Alloh o'zi bilib jazoingizni berguvchidir)».

189. Bas ular (Shu'aybni) yolg'onchi qilishgach, ularni «soyabon» kunining azobi ushladi. Darhaqiqat u ulug'-dahshatli kunning azobi edi.

I z o h. Ulamolar aytishlaricha, Tangri taolo Shu'ayb alayhis-salomning qavmini Shu'aybga iymon keltirishdan bosh tortishgach, avvalo qattiq issiq bilan ushlagan ekan, ular nafasleri qaytib uylaridan tashqariga sahroga chiqqanlarida, Alloh taolo ularning ustiga soyabon qilib bir bulut yuborgan va ular o'sha «soyabon» ostida to'planib turganlarida osmondan olov yog'ilib barchalari tiriklay yonib ketgan ekanlar.

190. Albatta, bunda (ya'ni Shu'ayb va uning qavmi haqidagi qissada) oyat-ibrat bordir. (Lekin odamlarning) ko'plari iymon keltirguvchi bo'lmadilar.

191. Shak-shubhasiz Parvardigoringizning O'zi (kofirlar ustidan) g'olib, (mo'minlarga) mehribondir.

I z o h. Ushbu surada o'tgan payg'ambarlar va ularning qavmlari haqidagi yetti qissa mazkur bo'ldi. Alloh taolo O'zining so'nggi payg'ambari Muhammad alayhis-salomga Makka mushriklarining iymonsizliklaridan behad ozor chekib turgan paytlarida avvalgi payg'ambarlarning qissalarini so'ylash bilan u kishiga taskin-tasalli berib, bunday iymonsiz kimsalar ilgari ham bo'lganini va bundan keyin ham albatta bo'lishini bildiradi. «Albatta bunda oyat-ibrat bordir».

192. Albatta (bu Qur'on) barcha olamlar Parvardigori tomonidan nozil qilingandir.

193-194-195. (Ey Muhammad), siz (oxirat azobidan) ogoxlantirguvchilardan bo'lishingiz uchun qalbingizga uni (ya'ni Qur'onni) Ruhul-Amin – Jabroil ochiq-ravshan arabiy til bilan nozil qildi.

196. Albatta (Qur'on haqidagi xabarlar) o'tganlarning kitoblarida ham bordir.

197. Axir (Qur'on haqida) Bani Isroil olimlari ham bilishlari (Makka mushriklari) uchun (Qur'on haqiqatan Alloh tomonidan nozil bo'lganiga) oyat-dalil emasmi?!

198-199. Agar Biz (Qur'onni) ajamlardan (ya'ni arab bo'lmagan kishilardan) biriga nozil qilsak, bas u (Qur'onni) ularga o'qib bersa, unga ham iymon keltirguvchi bo'lmas edilar.

200. (Payg'ambarlarni yolg'onchi qilishni) jinoyatchi kimsalarning dillariga mana shunday yo'llab-kiritib qo'yganmiz.

201. Ular to alamli azobni ko'rmagunlaricha, (Qur'onga) iymon keltirmaydilar.

202. Bas u (azob) ularga o'zlari sezmagan hollarida to'satdan kelur,

203. So'ng ular: «Bizlarga (bir oz) muxlat berilarmikan, (albatta iymon keltirgan bo'lur edik)», deb qolurlar.

204. Bas ular Bizning azobimizn shoshtirurlarmi?!

205-206-207. (Ey Muhammad), xabar bering-chi, agar Biz ularni (uzoq) yillar (sihat-salomatlik, mol-davlat bilan) foydalandirsak-da, so'ngra ularga va'da qilingan narsalar (ya'ni azob) kelsa, (o'sha payt) ularga (hayoti dunyoda) foydalangan narsalari asqoturmi?!

208-209. Biz biron qishloq-shaharni halok qilmadik, magar uning uchun (azob-halokatdan) ogoxlantirguvchi (payg'ambarlar) bo'lgan holida (u qishloq ahli o'z payg'ambarlarini yolg'onchi qilganlaridan keyingina kelajak avlod uchun) eslatma-ibrat bo'lsin, deb (halok qildik). Ba Biz zolim bo'lmadik.

210. (Qur'onni osmondan) jinlar olib tushganlari yo'q.

211. Ular uchun buning imkoni yo'q va ular bunga qodir shaxslar emaslar.

212. Chunki ular (vahiyni o'g'rincha) eshitib olishdan chetlatilganlari aniqdir.

I z o h. Makka mushriklari avval «Qur'onni Muhammadning o'zi yozib olgan», deb ko'rdilar, lekin bu ig'volari foyda bermadi, chunki payg'ambar alayhis-salomning Qur'ondek benazir Kitobni yozish emas, balki uni o'qib berishga ham qodir bo'lmagan savodsiz kishi ekanliklari makkaliklarga ma'lum edi. Shundan keyin, ular «Muhammadning ham boshqa kohin-folbinlarga o'xshab o'z jinlari bor. Qur'onni unga o'shalar o'rgatadilar», degan yangi yolg'onni o'ylab topdilar. Mazkur oyatlarda Alloh taolo bu ish jinlarning qo'lidan kelmasligini, ular osmon xabarlarini eshitishdan chetlatilganlarini aytib (bu haqda Hijr surasining 17-18-oyatlarida ham zikr qilingan edi) Qur'oni Karim U zotning O'zi nozil qilgan kitob ekanini ta'kidlaydi. Suraning 221-223-oyatlarida yana shu mavzuga qaytilib, jinlar kimlarning oldiga tushishi aniq aytiladi.

213. Bas (Ey Muhammad), siz Alloh bilan birga boshqa biron «iloh»ga iltijo qilmang! Aks holda azoblanguvchi kimsalardan bo'lib qolursiz.

214. Va yaqin qarindosh-urug'laringizni (Allohning azobidan) ogoxlantiring!

I z o h. Ushbu ikki oyatda Tangri taolo O'z payg'ambariga yolg'iz Allohdan o'zga biron kimsa yo narsaga sig'inmaslikni va boshlab bu Haq dinga o'z qarindosh-urug'larini chorlashni buyurdi. Shu oyatlar nozil bo'lishi bilan payg'ambar alayhis-salom qarindoshlarini yig'ib, ularni oxirat azobidan faqat o'z iymon-amallari bilangina xalos bo'lishlari mumkin ekanligi haqida ogohlantiradilar va jumladan o'z qizlariga qarab shunday deydilar: «Ey Fotima, qancha so'rab-yolvormagin, oxirat kunida men senga asqotmayman (ya'ni oxirat azobidan payg'ambar qizi ekaning uchun emas, balki o'z amaling bilangina qutula olursan, deydilar. Bu Muhammad alayhis-salomning barcha

ummatlariga saboqdir.

215. O'zingizga ergashgan mo'min bo'lgan kishilar uchun qanotingizni past tuting (ya'ni ularga xush xulq bilan kamtarona muomalada bo'ling)!

216. Bas agar ular itoatsizlik qilsalar, u holda ayting: «Albatta men sizlarning amalingizdan pokdirman».

217. G'olib va mehribon (Alloh) ga tavakkul qiling!

218-219. U sizni o'zingiz (namoz uchun) turayotgan vaqtingizda ham, sajda qilguvchilar (namoz o'quvchilar) orasida (imom bo'lgan holingizda namoz ruknlarining biridan ikkinchisiga) ko'chayotgan (vaqtingizda ham) ko'rib turar.

220. Shak-shubhasiz U eshitguvchi, bilguvchi zotdir.

221. (Ey Muhammad,) ayting: «men sizlarga jinlar kimlarga tushishi haqida xabar beraymi?»

222. Ular barcha gunohga botgan tovlamachilarga tushib,

223. Eshitib olganlarini ularga tashlarlar. Ularning (jinlarning) ko'plari yolg'onchilardir»

224. Shoirlarga yo'ldan ozganlar ergashur.

225-226. Ularning (So'z vodiylaridan) har vodiya daydishlarini (ya'ni o'zlariga yoqib qolgan eng tuban kimsa yo narsalarni ham ko'kka ko'tarib, yoqtirmaganlarini tuproqqa qorishlarini) va o'zlari qilmaydigan narsalarni aytishlarini ko'rmadingizmi?!

I z o h. Bu oyatlar barcha zamonlardagi Allohdan qo'rqmaydigan, ustlaridagi hokimiyat — siyosat o'zgarishi bilan yozayotgan mavzulari, qahramonlari ham o'zgarib ketaveradigan, o'zgalarga to'g'rilik, ezgulik haqida lof urib, o'zlari nopok yo'llardan yuradigan maddoh qalamkashlar va o'zlarining bor ilhom-iste'dodlarini ma'shuqalarining ta'rif-tavsiflariga sarf qiladigan nazmbozlar haqidadir. Lekin iymonli, ezgu amallar qiladigan va doim Allohni yodda tutadigan shoirlar bundan mustasno ekanligi to'g'risida quyidagi oyati karimada aytib o'tiladi, Yana bu xususda payg'ambar alayhis-salomdan ham ko'p hadislar rivoyat qilingan. Shulardan biri mana bu hadisdir. Sahobalardan bo'lgan bir shoir kelib payg'ambar alayhis-salomga, Alloh taolo shoirlar haqida aytgan bu so'zlardan keyin bizlarning holimiz ne kechadi, deganlarida hazrat shunday javob berganlar: «Mo'min kishi ham tig'i bilan, ham tili (ya'ni qalami) bilan Alloh yo'lida jihod qilur. Yaratgan Egamning nomiga qasamki, sizlar otadigan o'qning tig'i o'tkirroqdir».

227. Magar iymon keltirgan va yaxshi amallar qilgan hamda doim Allohni yodda tutgan va (ilgari) mazlum bo'lganlaridan keyin (Islom zafar topgach) g'olib bo'lgan kishilar (ya'ni shoirlar yo'ldan ozdirguvchi emaslar). Zolim kimsalar esa yaqinida qanday oqibatga qarab ketayotganlarini bilib qolurlar.

NAML SURASI

Bu sura Makkada nozil qilingan bo'lib, to'qson uch oyatdan iboratdir. Unda payg'ambarlardan Muso, Solih, Lut alayhis-salomlarning qissalari zikr qilinadi va, xususan, Dovud va Sulaymon payg'ambarlar haqida bir qadar batafsil to'xtalib, Sulaymon alayhis-salom Alloh taoloning payg'ambari bo'lish bilan birga yana jamiyki insu-jin va parrandayu-darranda olamiga podshoh qilingani to'g'risida hikoya qilinadi hamda u zot bilan Saba' mamlakatining Malikasi Bilqis o'rtasida bo'lib o'tgan voqealar ham tasvirlanadi.

Yana bu surada Qur'ondagi pand-nasihat, ibrat-eslatmalardan faqat ko'zi ochiq kishilargina foydalanishlari mumkinligi ayricha ta'kidlab o'tiladi.

Shuningdek, qiyomat qoyim bo'lishi oldidan yer yuziga chiqadigan jonivor haqidagi xabar hamda mo'min va kofirlarning qiyomat kunidagi ahvoli xususidagi ibratli oyatlar ham shu suradan joy olgandir.

Surada Alloh taoloning eng zaif va zahmatkash maxluqlaridan biri bo'lgan chumoli haqida ham zikr qilingani sababli uni «Naml — Chumoli» surasi deb atalgandir.

Mehribon va rahmli Alloh nomi bilan (boshlayman).

1. To, Sin. Ushbu (oyatlar) Qur'on — ochiq Kitob oyatlaridir.

2-3. (Bu oyatlar) namozni to'kis ado etadigan, zakotni (haqdorlarga) ato etadigan va oxiratga aniq ishonuvchi bo'lgan kishilar – mo'minlar uchun hidoyat va xushxabardir.

4. Albatta oxiratga imon keltirmaydigan kimsalar uchun Biz (qilayotgan) amallarini chiroyli ko'rsatib qo'ygandirmiz. Bas ular adashib-uloqib yuraveradilar.

5. Ana o'sha kimsalar uchun (dunyoda ham) eng yomon azob bordir va ular oxiratda eng ko'p ziyon ko'rguvchi kimsalardir.

6. (Ey Muhammad), shak-shubhasiz sizga bu Qur'on dono va bilguvchi Zot dargohidan berilur.

7. Muso axli-oilasiga: «Men olov ko'rib qoldim. Sizlarga undan biron xabar keltirurman yoki sizlarga isinib olishingiz uchun bir o't-cho'g' keltirurman», deganini eslang.

8. Endi qachonki u olov oldiga kelgach, unga nido qilindi: «Olov oldidagi kishiga (ya'ni Musoga) va uning atrofidagi zotlarga (farishtalarga) xayru-barakot bo'lsin. Barcha olamlarning Parvardigori — Alloh (aybu-nuqsondan) pokdir.

9. Ey Muso, shak-shubhasiz Men g'olib va hikmat sohibi Allohdirman.

10. Asoingni tashlagin!» Bas qachonki (Muso) uning ilondek qimirlayotganini ko'rgach, ortiga qaramay qochdi. (Shunda Biz dedik): Ey Muso, qo'rqmagin. Zero, Mening xuzurimda payg'ambarlarim qo'rqmaslar.

11. Lekin kim zulm qilsa-yu, so'ngra — yomonlikdan keyin, uni chiroyli (amalga) almashtirsa, bas albatta Men mag'firatli, mehribondirman.

12. Qo'lingni cho'ntagingga solgin, u hech qanday dardsiz oppoq bo'lib chiqur. (Bu mo''jizalar) sen (Fir'an va uning qavmiga) olib boradigan to'qqiz oyat-mo''jiza ichida bordir. Darxaqiqat ular itoatsiz qavm bo'ldilar.

13. Bas qachonki ularga Bizning oyat-mo''jizalarimiz ravshan holda yetib kelgach, ular: «Bu ochiq sehrdir», dedilar.

14. Va o'zlari aniq bilgan hollarida zulm va kibr qilib, u (mo''jizalarni) inkor etdilar. Endi (ey Muhammad), u buzg'unchi kimsalarning oqibati qanday bo'lganini ko'ring.

15. Qasamki, Biz Dovud va Sulaymonga (etuk) bilim ato etdik va ular: «Bizlarni ko'p mo'min bandalaridan afzal qilib qo'ygan zot –Allohga hamdu sano bo'lsin», dedilar.

16. Sulaymon (payg'ambarlik va ilmda) Dovudga voris bo'ldi va aytdi: «Ey odamlar, bizga qushlarning (va barcha jonivorlarning) tili bildirildi hamda (payg'ambar va podshoxlarga beriladigan) barcha narsalardan berildi. Albatta bu ochiq fazlu-marhamatning o'zidir.

17. Sulaymon (amri bilan) jin, ins va qushlardan bo'lgan lashkarlari to'planib, tizilgan hollarida turdilar.

18. To ular chumolilar vodiysiga yetgan vaqtlarida, bir chumoli: «Ey chumolilar, uyalarigizga kiringlar, yana Sulaymon va uning lashkarlari o'zlari sezmagan hollarida sizlarni bosib-yanchib ketmasinlar», degan edi.

19. (Sulaymon) uning so'zidan kulib-tabassum qildi va dedi: «Parvardigorim, meni Sen menga va ota-onamga in'om etgan ne'matingga shukr qilishga va O'zing rozi bo'ladigan yaxshi amallarnigina qilishga muvaffaq etgin va meni ham O'z fazlu rahmating bilan solih bandalaring qatoriga kiritgin».

20-21. U qushlarni ko'zdan kechirib (ularning orasida hudhudga ko'zi tushmagach): «Nega men hudhudni ko'rmayapman, balki u (mendan beizn) g'oyib bo'lguvchilardandir?! Albatta uni qattiq azob bilan azoblarmen yo so'yib yuborurman yoki u menga (o'z uzrini bayon qilib) ochiq hujjat keltirur», dedi.

22. So'ng uzoqqa qolmay (hudhud kelib) dedi: «Men sen ogoh bo'lmagan narsadan ogoh bo'ldim va senga Saba' (shahri) dan aniq bir xabar keltirdim.

23. Darhaqiqat men bir ayolni ko'rdim. U ularning malikasi ekan. Unga barcha

narsadan ato etilgan bo'lib, katta taxti ham bordir.

I z o h. Sulaymon alayhis-salom zamonlarida (miloddan ilgari — taxminan o'ninchi asrda) Yaman mamlakatining Saba' shahrida Bilqiys ismli ayol hukmronlik qilgan.

24-25. Men u va uning qavmi Allohni qo'yib, quyoshga sajda-ibodat qilayotganlarini ko'rdim». Shayton ularga (qilayotgan) amallarini chiroyli ko'rsatib, ularni (Haq) yo'ldan to'sib qo'ygandir. Bas ular (to) Allohga sajda qilmagunlaricha (Haq yo'lga) hidoyat topmaslar. (Alloh) osmonlar va yerdagi barcha sirlarni oshkor qiladigan hamda sizlar yashiradigan va oshkor qiladigan barcha narsalarni ham biladigan zotdir.

I z o h. Ushbu oyat sajda oyati bo'lib, uni o'quvchiga ham, eshitguvchiga ham bir marta sajda qilish vojibdir.

26. «Alloh — hech qanday iloh yo'q, magar Uning O'zigina bordir. U ulug' arsh egasidir».

27. (Sulaymon) dedi: «Sen rost so'zladingmi ski yolg'onchilardan bo'ldingmi, ko'rurmiz.

28. Mana bu maktubimni olib borib, ularga tashlagin, so'ngra ulardan chetlanib kuzatgin-chi, nima (javob) qaytarar ekanlar».

29. (Qachonki hudhud Sulaymonning maktubini olib kelib, malika Bilqiysning oldiga tashlagach) u dedi: «Ey odamlar, haqiqatan menga ulug' bir maktub tashlandi.

30-31. Albatta u Sulaymondandir va u (maktubda shunday bitilgandir): «Mehribon va rahmdil Alloh nomi bilan boshlayman. Sizlar menga kibr-havo qilmay, huzurimga bo'yinsungan holingizda kelingiz!»

32. (Malika) aytdi: «Ey odamlar, menga bu ishimda fatvo-maslahat beringlar. Men to sizlar guvoh bo'lmaguningizcha biron ish haqida hukm qilguvchi emasman».

33. Ular dedilar: «Bizlar kuch-quvvat va jur'at-matonat egalaridirmiz. (Qanday ishga) buyurish sening o'zingga havola. Bas nimaga buyurishni o'ylab ko'raver, (bizlar esa senga itoat eturmiz)».

34. U aytdi: «Aniqki podshoxlar qachon biron qishloqqa (bostirib) kirsalar uni vayron eturlar, aholisining obro'-e'tiborlilarini esa hor-zor qilurlar. Ularning qilmish-odatlar shudir.

35. Men ularga bir hadya yuborib, ko'ray-chi, elchilarim nima (xabar) bilan qaytar ekanlar».

I z o h. Bilqiys dono malika edi. U hadya yuborish bilan Sulaymon alayhis-salomning haqiqiy payg'ambarmi yoki oddiy bosqinchi podshohmi ekanligini imtihon qiladi.

Malikaning fikri shunday edi: «U agar oddiy podshoh bo'lsa, hadyani darhol qabul qiladi, demak unga qarshi hujum uyushtirish ham mumkin bo'ladi. Endi agar u Alloh taoloning payg'ambari bo'lsa, hadya qabul qilmaydi, u holda unga bo'ysunish lozim bo'ladi».

36. Bas qachonki (Bilqiysning elchilari uning yuborgan hadyasini olib) Sulaymon (huzuriga) kelgach u dedi: «Sizlar menga mol-dunyo bilan madad bermoqchimisiz?! U holda (bilingizki, Alloh menga ato etgan (payg'ambarlik va mulku-davlat) U zot sizlarga bergan (mol-dunyodan) yaxshiroqdir. Balki sizlar hadyalaringiz bilan xursand bo'larsizlar, (lekin mening unga ehtiyojim yo'qdir).

37. Sen (qavmingga) qaytib borib (aytginki, agar huzurimga bo'yinsungan hollarida kelmasalar) albatta biz ularga shunday qo'shin bilan borurmizki, ular unga aslo bas kela olmaslar va albatta biz ularni (qishloqlaridan) mag'lub hollarida quvib chiqarurmiz».

I z o h. Bilqiysning elchisi uning oldiga hadya bilan qaytib borib Sulaymon alayhis-salomning javoblarini yetkazgach, u «Bu oddiy podshoh emasligini bilgan edim», dedi va Sulaymon payg'ambarga: «Men sening kimligingni va da'vat qilayotgan dinning qanday din ekanligini bilish uchun o'z a'yonlarim bilan huzuringga bormoqdaman», degan xabar bilan chopar yuborib, o'zi o'n ikki ming odam bilan yo'lga tushdi. Qachonki ular Sulaymon alayhis-salomning qarorgohlariga yetib kelishlariga bir farsax (olti chaqirim atrofida) qolganida u zot bundan xabar topib, ularga o'zining haq payg'ambar ekanligini isbotlaydigan bir mo''jiza ko'rsatish va malika Bilqiysning fahmu-farosatini sinash maqsadida qo'l ostidagi xaloyiqqa qarab:

38. «Ey odamlar, ular mening huzurimga bo'ysungan hollarida kelishlaridan ilgari qaysi birlaringiz menga uning (ya'ni Bilqiysning o'z shahrida qolgan) taxtini keltira olur», dedi.

39. (Shunda) jinlardan bir paxlavoni aytdi: «Men uni sen o'rningdan turishingdan ilgari senga keltirurman. Albatta men bunga qodir va ishonchlidirman».

40. Kitobdan ogoxligi bor bo'lgan bir zot esa: «Men uni ko'zing o'zingta qaytgunicha (ya'ni ko'z ochib yumguncha) senga keltirurman», dedi. «Bu Parvardigorimning men shukr qilamanmi yoki kufroni ne'mat qilamanmi, imtihon etish uchun bergan fazlu-marhamatidandir. Kim shukr qilsa, bas, albatta u faqat o'z (foydasini) uchun shukr qilur. Kim kufroni ne'mat qilsa, bas, albatta Parvardigorim (uning shukr qilishidan) behojat va fazlu-karam egasidir».

41. (Qachonki malikaning kelishi yaqinlashib qolgach, Sulaymon unin fahmu-farosatini sinash uchun) dedi: «Uning taxtini tanimaydigan qilib — o'zgartirib qo'yinglar u (o'z taxtini tanishga) topurmi yoki yo'l topa olmaydigan kimsalardan bo'lurmi, ko'rurmiz».

42. Endi qachonki u kelgach: «Sening taxting shundaymidi?» — deyildi. U (hayratga tushib): «Xuddi o'shaning o'zi-ku» dedi. (Shunda Sulaymon aytdi: «Alhamdulillahki), bizlarga undan ilgari ilm-ma'rifat berilib, musulmon

bo'lganmiz.

43. Uni esa o'zi Allohni qo'yib, ibodat qilgan narsasi (Allohga shirk keltirib, musulmon bo'lishdan) to'sgandir. Chunki u kofir qavmdan edi».

44. (Malikaga): «Saroyga kirgin», deyildi. Endi qachonki u (saroyni) ko'rgach, uni suv (to'lqin) deb o'ylab oyoqlarini ochgan edi, (Sulaymon): «Bu oynadan yasalgan baland qasrdir», dedi. Shunda malika) aytdi: «Parvardigorim, darhaqiqat men (quyoshga sig'inish bilan) jonimga jabr qilibman, (endi) Sulaymon bilan birga barcha olamlar hojasi — Allohga bo'yinsundim».

45. Kasamki, Biz Samud (qabilasi)ga birodarlari Solihni payg'ambar qildik. (U): «Allohga ibodat qilingiz», (dedi). Bas banogoh ular talashib-tortishadigan ikki guruh bo'lib oldilar.

46. (Samud qabilasidagi kofir bo'lgan guruh Solihga: «Agar chin payg'ambar bo'lsang, bizlarni qo'rqitayotgan azobingni keltir-chi», deganlarida) u aytdi: «Ey qavmim, nega sizlar yaxshilik-rahmatdan ilgari yomonlik-azobni shoshtirmoqdasiz?! Sizlarga rahm-shafqat qilinishi uchun Allohdan mag'firat so'rasangizlar bo'lmasmi?!»

47. Ular dedilar: «Bizlar (boshimizga tushgan ocharchilik-qahatchilik) sening va sen bilan birga bo'lgan (mo'minlarning) shumqadamligidan deb bildik». U aytdi: «Sizlarning (boshingizga tushgan) baxtsizlik Alloh huzuridandir. Balki sizlar imtihon qilinayotgan qavmdirsiz».

48. U shaharda (o'zlarini) o'nglamay yer yuzida buzg'unchilik qilib yuradigan to'qqiz nafar kimsa bor edi.

49. O'shalar Alloh nomiga qasam ichishib (bir-birlariga) aytdilar: «Albatta (Solihni) va uning axli-tobe'larini tunda halok qilurmiz, so'ngra uning valiy-homiysiga: «Bizlar (na Solihning va na) uning axli-tobe'larining halokatiga guvoh bo'lgan emasmiz. Albatta bizlar rostgo'y kishilardirmiz», deymiz».

50. Ular (Solih va uning tobe'lariga qarshi o'z) makrlarini qildilar. Biz ham ular sezmagan hollarida (ularni halok qilish bilan) bir «makr» qildik.

51. Endi ularning qilgan makrlari oqibati qanday bo'lganini ko'ring — Biz ularni va barcha qavmlarini halok qildik.

52. Mana, ular zolim bo'lganliklari sababli uylari huvillab qoldi! Albatta bunda biladigan qavm uchun oyat-ibrat bordir.

53. Iymon keltirgan va taqvodor bo'lgan zotlarga esa najot berdik.

54. Lutni (eslang). O'shanda u qavmiga aytgan edi: «Sizlar ko'rib-bilib turgan holingizda buzuqlik qilurmisizlar?!

**55. Sizlar xotinlaringizni qo'yib, shahvat bilan erkaklarga yaqinlashurmisizlar?!
Yo`q, sizlar johil qavmdirsiz!»**

YIGIRMANCHI JUZ'

*****

56. (Lut) qavmining javobi esa faqat «Lutning axli-tobe'larini qishlog'ingizdan (quvib) chiqaringiz! Darhahiqat ular juda «pokiza» kishilardir», deyishlari bo'ldi.

57. So'ng Biz (Lutga) va uning ahli-tobe'lariga najot berdik. Magar uning xotini (najot topmadi, chunki) Biz uni qolib halok bo'lguvchilardan bo'lishini taqdir qilib — belgilab qo'ydik.

58. Va ularning ustiga bir yomg'ir (ya'ni tosh yog'dirdik) Bas (azobdan) o'xlantirilguvchilar yomg'iri naqadar yomon bo'dtsi!

59. (Ey Muhammad,) ayting: «Allohg'a hamdu-sano bo'lsin va Uning O'zi (payg'ambarlik uchun) tanlagan bandalariga duoyu-salom bo'lsin». Alloh yaxshiroqmi yoki ular (Makka mushriklari Allohga) sherik qilayotgan butlarimi?!

60. Yoki osmonlar va yerni yaratgan hamda sizlar uchun osmondan suv-yomg'ir yog'dirib, uning yordamida go'zal bog'larni o'stirgan zotmi?! Sizlar uchun u (bog'larning) dov-daraxtini o'stirish imkoni yo'q edi. Alloh bilan birga yana biron iloh bormi?! Yo'q, ular (Allohga o'zgalarni) teng biladigan qavmdirlar!

61. Yoki yerni (barcha jonzotlar uchun) qarorgoh qilib, uning o'rtasida daryolar paydo qilgan va uning uchun tutqi-tog'lar barpo qilgan hamda ikki (ya'ni sho'r-chuchuk) dengiz-daryo o'rtasida to'siq-to'g'on insho qilgan zotmi?! Alloh bilan birga yana biron iloh bormi?! Yo'q, ularning ko'plari bilmaydilar!

62. Yoki muztar-nochor odam duo-iltijo qilgan vaqtida (duosini) ijobat qiladigan va (uning) mushkulini oson qiladigan hamda sizlarni yerning xalifa-egalari qiladigan zotmi?! Alloh bilan birga yana biron iloh bormi?! Kamdan-kam eslatma-ibrat olursizlar!

63. Yoki sizlarga quruqlik va dengiz zulmatlarida to'g'ri yo'lni ko'rsatadigan va O'z rahmati-yomg'iri oldidan shamollarni xushxabar qilib jo'natadigan zotmi?! Alloh bilan birga yana biron iloh bormi?! Alloh ularning shirk keltirgan narsalaridan yuksakdir!

64. Yoki boshlab O'zi yaratib, so'ngra (oxiratda) qayta yaratadigan zotmi?! Kim sizlarga osmon va zamindan rizqu-ro'z berur? Alloh bilan birga yana biron iloh bormi?! (Ey Muhammad, kofirlarga) ayting: «Agar rostgo'y bo'lsangizlar hujjatlaringizni keltiringiz!»

65. Ayting: «Osmonlar va yerdagi biron kimsa g'aybni bilmas, magar Allohgina (bilur)». Ular qachon qayta tirilishlarini ham seza olmaslar.

66. Balki ularning oxirat haqidagi bilimlari pishib yetilgandir (va shu sababdan

oxirat haqida so'rayotgandirlar) Yo'q, ular (oxiratdan) shak-shubhadadirlar! Yo'q, ular undan ko'rdirlar!

67. Kofir bo'lgan kimsalar dedilar: «O'zimiz ham ota-bobolarimiz ham tuproqqa aylanib ketgan vaqtimizda (qayta tirilib, qabrlarimizdan) chiqarilguvchidirmizmi?! Darhaqiqat bizlarning o'zimizga ham, ilgari ota-bobolarimizga ham mana shu va'da qilingandir. Bu faqat o'tganlarning afsonalaridir».

69. Ayting: «Yerni aylanib, jinoyatchi kimsalarning oqibatlari qanday bo'lganini ko'ringlar!»

70. (Ey Muhammad), siz ularning (iymon keltirmaganlari) ustida g'am chekmang ular qilayotgan makrlardan siqilmang ham!

71. Ular: «Rostgo'y bo'lsangizlar (aytinglar-chi), mana shu va'da (qilingan azob) qachon bo'ladi?» deyilar.

72. Ayting: «Ehtimol sizlar shoshtirayotgan (azobning) ba'zisi sizlarga yaqin kelib qolgandir».

73. Albatta, Parvardigoringiz odamlarga fazlu-marhamat sohibidir. Lekin ularning ko'plari shukr qilmaydilar.

74. Albatta, Parvardigoringiz ularning dillari yashiradigan narsani ham, ular oshkor qiladigan narsani ham bilur.

75. Osmon va zamindagi har bir sir ochiq Kitobda (ya'ni Lavhul-Mahfuzda) mavjuddir.

76. Albatta, ushbu Qur'on Bani Isroilga ular ixtilof qilayotgan narsalarning ko'pini so'ylab – bayon qilib berur.

77. Albatta, u iymon keltiradigan kishilar uchun hidoyat va rahmatdir.

I z o h. Bani Isroil qavmi, ya'ni yahudiylar o'zaro ixtilof qilib yuradigan Iyso payg'ambar haqida va boshqa juda ko'p muammolar to'g'risida Qur'oni Karimda aniq tafsilotlar bayon qilingandir. Ushbu ikki oyatda Qur'onning unga iymon keltiradigan kishilar uchun Allohning rahmatiga hidoyat qilguvchi rahbar-yo'lboshchi ekanligi uqtiriladi.

78. Albatta, Parvardigoringiz (odamlar) o'rtasida O'z hukmi (ya'ni adolati) bilan hukm qilur. U g'olib va bilguvchidir.

79. Bas siz Allohga tavakkul qiling! Albatta, siz ravshan haqiqat ustidadirsiz.

80. Aniqki, siz (o'z da'vatingizni) "o'liklarga" uqtira olmassiz va yuz o'girib ketayotgan karlarga ham bu da'vatni uqtira olmassiz.

81. Yana siz ko'rlarni ham zalolatlaridan (chiqarib, haq yo'lga) hidoyat qila

olguvchi emasdirsiz. Siz faqat Bizning oyatlarimizga iymon keltirib, musulmon bo'ladigan kishilargagina uqtira olursiz.

82. Qachon (kofirlarning) ustiga so'z-azob tushganida (ya'ni qiyomat yaqinlashib qolganida), Biz ular uchun yerdan bir jonivor chiqarurmiz. U ularga odamlar Bizning oyatlarimizga ishonmaydigan bo'lib qolganlari haqida so'zlar.

I z o h. Hadisi sharifda aytilishicha, oxir zamon bo'lganda, yer ostidan misli ko'rilmagan bir hayvon chiqib, Alloh taoloning oyatlariga iymon keltirmaydigan kimsalarni la'natlar va shu hodisadan keyin qiyomat qoyim bo'lishi aniq ekan.

83. Biz har bir millatdan bir guruh Bizning oyatlarimizni yolg'on deydigan kimsalarni to'plab, ular tizilib turadigan kunni (eslang).

84. Endi qachon ular (hisob-kitob qilinadigan joyga) kelishgach, (Alloh) aytdi: «Sizlar aniq-puxta bilmagan holingizda Mening oyatlarimni yolg'on dedingizmi?! Bo'lmasa nima qilguvchi bo'ldingizlar?!»

85. Zolim-kofir bo'lganlari sababli ularning ustiga so'z — azob tushdi. Bas ular (biron so'z) so'zlay olmaslar.

86. Biz ular orom olishlari uchun kechani paydo qilganimizni va kunduzni yorug' qilib qo'yganimizni ko'rmadilarmi?! Albatta bunday iymon keltiradigan qavm uchun oyat-ibratlar bordir.

87. Sur chalinib, Alloh O'zi xoxlagan zotlardan boshqa osmonlardagi va yerdagi (barcha) kimsalar dahshatga tushib qolgan va barcha U zot (huzuriga) bo'yin eggan holda kelgan kunni eslang.

88. Siz tog'larni ko'rib tek qotib turibdi, deb o'ylarsiz. Holbuki ular ham xuddi bulutlar yurgandek yurarlar. (Bu) barcha narsani puxta qilgan zot — Allohning hunaridir. Albatta, U Zot sizlar qilayotgan (barcha) ishlardan ogohdir.

I z o h. Ushbu oyat yerning tinmasdan o'z o'qi atrofida aylanib turishiga Tangri taolo tomonidan nozil qilingan dalildir «Albatta bunda aql egalari uchun oyat-ibrat bordir».

89. Kim yaxshilik bilan kelsa, bas uning uchun o'sha (yaxshiligidan) yaxshiroq mukofot bo'lur. Va ular o'sha Kunning dahshatidan omondadirlar.

90. Kim yomonlik bilan kelsa, bas yuztuban hollarida do'zaxga tashlanurlar. (Va ularga aytilur): «Sizlarga faqat qilib o'tgan amallaringizning jazosi berilur».

91-92. (Ey Muhammad, ularga ayting): «Men faqat mana shu shaharning (ya'ni Makkai Mukarramaning) Parvardigorigagina ibodat qilishga buyurilgandirman. U (bu shaharni) xarom qilgan zotdir (ya'ni bu shaharda qon to'kilishi, biron kishiga zulm qilinishi, ov ovlanishi va hatto o't yulinishi ham harom qilingandir). Barcha narsa Unikidir. Men musulmonlardan bo'lishga va Qur'on tilovat qilishga buyurilgandirman». Bas kim haq yo'lga yursa faqat o'z

(foydasi) uchun yurar. Kim yo'ldan ozsa, u holda aytingki: «Men faqat (yo'ldan ozgan kimsalarni Allohning azobidan) ogohlantirguvchilardandirman».

93. Ayting: «Hamdu-sano Alloh uchundir. Yaqinda U sizlarga O'z oyatmo''jizalarini ko'rsatur. Bas sizlar u (mo''jizalarni) tan olursizlar (lekin u kunda tan olishingiz sizlarga foyda bermas)». (Ey Muhammad), Parvardigoringiz sizlarning qilayotgan amallaringizdan g'ofil emasdir.

QASAS SURASI

Qur'oni Karim matnida yigirma sakkizinchi tartibda kelgan bu sura Makka suralaridan bo'lib, sakson sakkiz oyatni tashkil etadi.

Sura o'z ma'no-mohiyati e'tibori bilan «Shuaro» va «Naml» suralarining davomidir.

Bu surada insonlar ibrat olishlari uchun ikki zolim kimsaning qilgan kirdikorlari va topgan oqibat-halokatlari haqida hikoya qilinadi. Ulardan biri qo'l ostidagi hukmu-saltanat sababli o'zidan ketib, hatto o'zini xudo deb atashgacha borib yetgan zolim va mustabid podshoh Fir'avn bo'lsa, ikkinchisi topgan molu-davlatiga mast bo'lib, dinu-diyonatni unutgan Qorundir, Qur'on ulardan birini suv, ikkinchisini esa yer yutgani haqida xabar beradi.

Bu surada Alloh taoloning suyukli payg'ambarlaridan Muso alayhis-salomning tug'ilishlaridan tortib, qanday payg'ambar bo'lganlari va ko'rgach-kechirgan ibratli sarguzashtlari boshqa suralarga nisbatan mufassal va mukammal so'ylangani sababli uni «Qasas-Qissa» deb atalgandir. Sura ikki dunyo saodati bo'lmish iymon-e'tiqodga da'vat qilish bilan xotimalanadi.

Mehribon va rahmli Alloh nomi bilan (boshlayman).

1. To, Sin, Mim.

2. Ushbu (oyatlar) ochiq-ravshan Kitob oyatlaridir.

3. (Ey Muhammad), iymon keltiradigan qavm (o'qib, ibrat olishlari) uchun sizga Muso va Fir'avn xabaridan haqqi-rost tilovat qilib (so'ylab) berurmiz.

4. Darhaqiqat Fir'avn (Misr) yerida tug'yonga tushib, uning aholisini bo'lak-bo'lak qildi. U ulardan bir toifani (ya'ni Bani Isroil qavmini) xorlab o'g'illarini so'yar, ayollarini tirik qoldirar. Albatta u buzg'unchi kimsalardan bo'ldi.

5. Biz esa u yerda xorlangan kishilarga marhamat qilishni, ularni (xor-bechoralikdan chiqarib, barchaga peshvo zotlarga aylantirishni va ularni (Fir'avn mulking) vorislari qilishni istaymiz.

6. Yana ularni o'sha yerda barqaror qilib, Fir'avn va (uning vaziri) Homonga hamda ikkovining lashkarlariga (Bani Isroil) tomonidan o'zlari qo'rquvchi bo'lgan narsani (ya'ni mulku-davlatlari qo'llaridan ketib, hukmu-saltanat Bani

Isroil qavmining qo'liga o'tishini ko'rsatib qo'yishni (istaymiz).

7. Biz Musoning onasiga (Musoni tug'ib, uni ham Fir'avn odamlari kelib o'ldirishlaridan qo'rqib turgan paytida) vahiy qildikki: «Uni emizavergin. Bas qachon (Fir'avn odamlari o'g'il ko'rganingni bilishib qolib, uni o'ldirib ketishlaridan) qo'rqsang, uni daryoga tashlagin va qo'rqmagin ham, qayg'urmagin ham. Zero Biz uni senga (ya'ni tirik holida) qaytarguvchidirmiz va uni payg'ambarlardan qilguvchidirmiz».

8. Bas uni Fir'avn xonadoni (o'sib-ulg'aygach) o'zlariga dushman va g'am-tashvish bo'lishi uchun tutib oldilar. Albatta Fir'avn, Homon va ularning lashkarlari xato qilguvchi bo'ldilar.

9. Fir'avnning xotini (unga): «(Bu bola) men uchun ham, sen uchun ham ko'z quvonchidir. Uni o'ldirmanglar. Shoyadki, uning bizlarga nafi tegsa yoki uni bola qilib olsak», dedi. Ular (o'zlarining halokatlari shu go'dak qo'lida ekanini) sezmagan hollarida (uni bola qilib oldilar).

10. Muso (daryoda oqib ketgach), onasining qalbi bo'm-bo'sh bo'lib qoldi. Agar Biz («Musoni o'zingga qaytarurmiz», degan va'damizga) imyon keltirguvilardan bo'lishi uchun uning ko'nglini xotirjam qilmaganimizda, albatta, u (Muso o'zining o'g'li ekanini) ochib qo'ygan bo'lur edi.

11. Va (Musoning) onasiga: «Uning (ortidan) tushgin», dedik. Bas u (Fir'avn xonadonidagilar) sezmagan hollarida (Musoni) uzoqdan kuzatib turdi.

12. Biz avval (Musoga barcha) emizguvchi ayollarni harom kildik (bas u biron ayolni emmadi), shunda (uning opasi kelib): «Men sizlarga unga kafil bo'lib (emizadigan) va unga xolis (tarbiya beradigan) bir oilani ko'rsataymi?» dedi.

13. Shunday qilib, Biz (Musoning onasining) ko'zlari shodlanishi va g'am chekmasligi uchun hamda Allohning va'dasi haq ekanini bilishi uchun uni onasiga qaytardik. Lekin ko'p (odamlar Allohning va'dasi xaq ekanini) bilmaydilar.

14. Qachonki u voyaga yetib, (aqli) to'lgach, Biz unga hikmat va bilim ato etdik. Biz chiroyli amal qilguvchi kishilarni mana shunday mukofotlarmiz.

15. (Kunlardan birida Muso) shaharga uning aholisi g'aflatda bo'lgan (peshin) paytida kirgan edi, unda ikki kishi urushayotganini ko'rdi. (Ulardan) biri o'z guruhidan (ya'ni Bani Isroil qavmidan) va biri dushmanidan (ya'ni Qibtiylardan) edi. (Bas Musoning) guruhidan bo'lgan kishi undan dushman tomondan bo'lgan kimsaga qarshi yordam so'radi. Shunda Muso bir musht urib uni o'ldirib ko'ydi. (So'ng qilib qo'ygan ishidan pushaymon bo'lib), dedi: «Bu shaytonning ishidandir. Albatta u yo'ldan urguvchi ochiq dushmandir»,

16. (Keyin Allohga iltijo qilib), dedi: «Parvardigorim, darhaqiqat men o'z jonimga jabr qilib qo'ydim. Endi O'zing meni mag'firat qilgin». Bas (Alloh) uni mag'firat qildi. Albatta Uning O'zigina mag'firat qilguvchi, mehribondir.

17. U (yana) dedi: «Parvardigorim, Sen menga qilgan in'oming haqqi-hurmati endi hargiz jinoyatchi kimsalarga yordam qilguvchi bo'lmasman».

18. Bas u erta tongda shaharda qo'rquvga tushib, (biron kori holga) ko'z tutgan holda ketayotgan edi, banogoh kecha undan yordam so'ragan (Bani Isroil qavmidan bo'lgan) kimsa yana (bir Qibtiy bilan urushayotganini va yana) uni yordamga chaqirayotganini (ko'rdi). Muso unga dedi: «Darhaqiqat sen aniq gumrohdirsan».

19. Endi u o'zlariga dushman bo'lgan kimsani (ya'ni Qibtiyni) ushlamoqchi bo'lgan edi, (Muso endi meni urmoqchi shekilli, deb gumon qilgan Bani Isroildan bo'lgan kimsa): «Ey Muso, kecha bir jonni o'ldirganing kabi (bugun) meni ham o'ldirmoqchimisani?! Sen faqat yer yuzida jabru zulm qilguvchi bo'lmoqchisan. Sen isloh qilguvchilardan bo'lishni istamaysan», dedi.

I z o h . Naql qilinishicha, Muso alayhis-salom o'rta tushib Qibtiy bilan Isroiliyni ajratib qo'ygach, bir kun ilgari o'ldirilgan qabiladoshining qotili Muso ekanidan xabar topgan Qibtiy borib Fir'avn va uning odamlariga bu haqda so'zlab beradi. Shunda Fir'avn Muso alayhis-salomni qatl qilishga amr qilib, uni topib kelishi uchun odamlarni yuboradi. Lekin Qibtiylar orasidagi bir diyonatli kishi kelib, Musoni bu haqda ogohlantirib qo'yadi. Quyidagi oyatda shu to'g'risida hikoya qilinadi.

20. Shaharning narigi tarafidan bir kishi shoshgancha kelib: «Ey Muso, (Fir'avn) odamlari seni o'ldirish uchun til biriktirmoqdalar. Bas sen (bu shahardan) chiqib ketgin. Albatta men senga xolis bo'lgan kishilardandirman», dedi.

21. Bas u qo'rquvga tushib, (ortidan yetib kelib qolishlariga) ko'z tutgan holda u yerdan chiqib, dedi: «Parvardigorim, O'zing menga bu zolim qavmdan najot bergin».

22. Va qachonki Madyan (shahri) tomonga yuzlangach, dedi: «Shoyad Parvardigorim meni to'g'ri yo'lga hidoyat qilsa».

23. Qachonki Madyanning suvi - qudug'iga yetib kelgach, u joyda bir to'p odamlar (chorvalarini) sug'orayotganlarini ko'rdi va ulardan quyiyoqda ikki ayol (o'z qo'ylarini quduqdan) to'sib turganlarini ko'rib: «Sizlarga ne bo'ldi (ya'ni nega qo'ylaringizni sug'ormay turibsizlar)?» dedi. Ular: «Biz to podachilar (mollarini) qaytarmaguncha sug'ora olmaymiz. Otamiz esa qari chol (ya'ni qo'ylarimizni sug'organi kela olmas)», dedilar.

24. Shunda (Muso) ularga (qo'ylarini) sug'orib berdi. So'ngra (bir chetdagi daraxt) soyasiga borib (o'tirib), dedi: «Parvardigorim, men O'zing men uchun nima yaxshilik (ya'ni rizq) tushirsang, o'shanga muhtojdirman».

I z o h . Mufasssirlar yozishlaricha, hazrati Muso alayhis-salom Fir'avn qavmidan yolg'iz, bechora, och va dahshatga tushgan holda qochib chiqqanlarida aytdilarki: «Parvardigor, yolg'izman, xastaman, bechoraman!» Shunda u kishiga javob bo'ldi: «Ey Muso! Mendek

do'sti bo'lmagan kishi yolg'izdir, Mendek tabibi bo'lmagan odam xastadir, Men bilan aloqasini uzgan kimsa bechoradir». Darhaqiqat, Alloh taolo O'z do'stlarini yolg'izlatib qo'ymasligi haqida quyidagi oyatlarda hikoya qilinadi. Muso alayhis-salom qo'ylarini sug'orib bergan ikki qiz Shu'ayb payg'ambarning qizlari edi. Keksayib qolgan Shu'ayb alayhis-salom qizlarining har kungi odatlaridan ertaroq qaytib kelganlaridan hayron bo'lib, buning sababini so'raganlarida, ular bir notanish yigit qo'ylarini sug'orib berganini aytadilar. Shunda u zot qizlaridan birini Musoni chaqirib kelish uchun yuboradilar.

25. Bas ulardan biri hayo bilan yurib kelib: «Otam seni bizlarga (qo'ylarimizni) sug'orib berganing haqini berish uchun chaqirmoqda», dedi. Bas qachonki (Muso Shu'aybning huzuriga) kelib, unga o'z qissasini so'ylab bergach, u: «Qo'rqmagin. Sen u zolim qavmdan najot topding», dedi.

26. (Qizlardan) biri: «Ey ota, uni (ishga) yollagin. Zero, sen yollagan eng yaxshi kishi kuchli, ishonchli kishidir», dedi.

27. (Shu'ayb) aytdi: «(Ey Muso, agar rozi bo'lsang), menga sakkiz yil ishlab berishing badaliga men senga mana shu ikki qizimdan birini nikohlab bermoqchiman. Endi agar o'n yilni to'latsang (ya'ni to'la o'n yil ishlab bersang), sen tomoningdan (bizga marhamat bo'lur). Men seni qiynashni istamayman. Insha Alloh, sen mening solih kishilardan ekanligimni ko'rursan».

28. (Muso) dedi: «Mana shu sen bilan mening o'rtamizdagi (bitimdir). Ikki muddatdan qay birini ado qilsam bas, menga zo'rlik qilinmas. Alloh aytayotgan so'zimizga guvohdir».

29. Endi qachonki Muso (kelishilgan) muddatni o'tab, ahli-oilasi bilan (Misr tomon) yo'lga tushgach, Tur (tog'i) tarafdin bir olovni ko'rib qoldi. U ahli-oilasiga: «Sizlar kutib turinglar. Aniqki men bir olovni ko'rib qoldim. Shoyad sizlarga biron xabar yoki isinib olishlaringiz uchun u olovdan cho'g' olib kelsam», dedi.

30. Endi qachonki uning oldiga yetib kelgach u muborak joydagi vodiyni o'ng tarafidan — daraxtdan unga nido qilindi: «Ey Muso, albatta, Men barcha olamlarning Parvardigori Allohdirman.

31. Asoingni (erga) tashlagin!» Bas qachon (Muso) uni ilondek qimirlaganini ko'rgach, ortiga qaramay qochdi. «Ey Muso, kel, qo'rqmagin. Zero sen (xavf-xatardan) omonda bo'lguvchi kishilardandirsan.

32. Qo'lingni cho'ntagingga solgin, biron ziyon-dardsiz oppoq bo'lib chiqur va qanotingni (ya'ni qo'lingni) qo'rquvdan (ya'ni agar bu mo'jizalardan qo'rqib ketsang qo'ltig'ingga) qisib olgin (u yana o'z holiga qaytur). Bas shu ikkisi (ya'ni aso bilan qo'l) Parvardigoring tomonidan Fir'avn va uning odamlariga ikki hujjatdir. Darhaqiqat ular fosiq qavm bo'ldilar».

33. (Muso) dedi: «Parvardigorim, men ulardan bir jonni o'ldirib qo'yganman. Va ular meni o'ldirishlaridan qo'rqrman.

34. Og'am Horun mendan ko'ra tili go'yoroqdir. Bas uni men bilan birga meni tasdiqlaydigan yordamchi qilib yuborgin. Chunki meni ular yolg'onchi qilishlaridan qo'rqrman».

35. (Alloh) aytdi: «Biz seni og'ang bilan quvvatlantirurmiz va ikkingiz uchun saltanat (ya'ni g'alaba ato) qilurmiz. Bas ular sizlarga (biron ziyon) yetkaza olmaslar. Bizning oyat-mo'jizalarimiz bilan sizlar ham, sizlarga ergashgan kishilar xam g'olib bo'lguvchidirlar».

36. Endi qachonki Muso ularga Bizning aniq-ravshan oyat-mo'jizalarimizni keltirgach, ular: «Bu hech narsa emas, magar uydirma-sehrdir. Bizlar bu narsani o'tgan ota-bobolarimiz (zamoni)da bo'lganini ham eshitgan emasmiz», dedilar.

37. Muso aytdi: «Parvardigorim kim O'zining huzuridan hidoyat keltirganini ham, oxirat diyoridagi oqibat kimning foydasiga bo'lishini ham juda yaxshi bilguvchidir. Albatta zolim kimsalar najot topmas».

38. Fir'avn: «Ey odamlar, men sizlar uchun o'zimdan boshqa biron iloh borligini bilgan emasman. Bas, sen, ey Homon, loyni pishirib, (g'isht quyib) men uchun bir baland qasr bino qil, shoyadki men (uning ustiga chiqib) Musoning xudosini ko'rsam. Albatta men uni yolg'onchi kimsalardan deb o'ylamoqdadirman», dedi.

39. U (Fir'avn) ham, uning lashkarlari xam (iymon keltirmasliklari bilan) yer yuzida nohaq kibru-havo qildilar va o'zlarini Bizga qaytarilmaydilar, deb gumon qildilar.

40. Bas Biz uni va lashkarlarini ushladik-da, dengizga tashladik. Endi siz u zolim kimsalarning oqibati qanday bo'lganini ko'ring.

41. Va ularni, (dinsiz kimsalarni) do'zaxga chorlab turadigan peshvolar qilib qo'ydik. Qiyomat kunida ham ularga yordam berilmas.

42. Biz bu dunyoda ham ularga la'natni ergashtirdik. Qiyomat kunida ham ular (Bizning rahmatimizdan) yiroq qilinguvchi kimsalardandirlar.

43. Aniqki Biz avvalgi asr-avlodlarni (kofirliklari sababli) halok kilganimizdan keyin Musoga odamlar uchun nur, xidoyat va rahmat bo'lgan Kitob ato etdik. Shoyad ular eslatma-ibrat olsalar.

44. (Ey Muhammad), Biz Musoga ishni (ya'ni payg'ambarlikni) hukm qilgan paytda siz (Tur tog'ining) g'arb tomonida (Biz Muso bilan va'dalashgan joyda turgan) emas edingiz va guvohlardan ham bo'lgan emas edingiz.

45. Lekin Biz (Muso zamonidan so'ng, ko'p) asrlarni paydo qildik, bas ularga umr-zamon cho'zilib ketdi (va ular Musoga yuborilgan hukmlarni unutib yubordilar. Shunda Biz hukmu farmonlarimizni odamlarga haqqi-rost yetkazishingiz uchun sizni payg'ambar qilib yubordik). Siz Madyan ahli orasida

turguvchi ham, ularga Bizning oyatlarimizni tilovat qilguvchi ham bo'lgan emasdingiz. Lekin Biz (sizni) payg'ambar qilib yuborguvchi bo'ldik, (bas siz Bizning vahiyalarimiz vositasida Muso to'g'risida ham, Madyan shahrining ahli haqida ham xabardor bo'ldingiz).

46. Biz (Musoga) nido qilgan paytda siz Turning yonida bo'lgan emas edingiz. Lekin (siz) Parvardigoringiz tomonidan rahmat bo'lib, sizdan ilgari biron ogoxlantirguvchi kelmagan bir qavmni ogohlantirish uchun (payg'ambar qilindingiz). Shoyad ular eslatma-ibrat olsalar.

47. Agar ularga o'z qilmishlari sababli biron musibat-balo yetganida: «Parvardigoro, bizlarga payg'ambar yuborganingda edi, Sening oyatlaringga ergashar va iymon keltirguvchilardan bo'lur edik», deyishmasa edi (Biz sizni ularga payg'ambar qilib yubormas edik).

48. Endi qachonki ularga Bizning huzurimizdan haq (payg'ambar) kelgach esa, ular: «Unga (ya'ni Muhammadga) ham Musoga berilgan mo'jizalar berilganida edi (bizlar unga ergashgan bo'lardik)», dedilar. Axir ular ilgari Musoga berilgan mo'jizalarga ham kofir bo'lmaganmidilar?! Ular: «(Tavrot va Qur'on) bir-birini qo'llab-quvvatlaydigan ikki sehrdir», dedilar, va: «Bizlar (bu ikki kitobdan) har biriga kofirdirmiz», dedilar.

49. (Ey Muhammad, ularga) ayting: «U holda agar rostgo'y bo'lsanglar, sizlar Alloh huzuridan u ikki (Kitobdan) ko'ra to'g'riroq bo'lgan biron kitob keltiringlar, men unga ergashurman».

50. Endi agar ular sizga javob bera olmasalar, bas, bilingki ular faqat havoyi nafslarigagina ergashurlar. Alloh tomonidan hidoyatlanmagan holda o'z havoi nafsiga ergashgan kimsadan ham yo'ldan ozganroq kim bor?! Albatta Alloh bunday zolim qavmni xidoyat qilmas.

51. Aniqki, Biz eslatma-ibrat olishlari uchun ularga So'zni — Qur'onni ulab (ya'ni paydar-pay nozil qildik).

52. Biz (Qur'ondan) ilgari Kitob (ya'ni Tavrot, Injil) ato etgan zotlar (ya'ni yahudiy va nasroniylar orasidagi mo'minlar) unga (ya'ni Qur'onga) iymon keltirurlar.

53. Qachonki ularga (Qur'on) tilovat qilinsa ular: «Bizlar unga iymon keltirdik. Albatta, u Parvardigorimiz tomonidan bo'lgan Haqiqatdir. Shak-shubhasiz, bizlar (Qur'on nozil bo'lishidan) ilgari ham musulmonlar (ya'ni Allohni yagona bilib bo'yinsunuvchilar) edik», derlar.

54. Ana o'sha zotlarga (dinu-iymon yo'lida) sabr-toqat qilganlari sababli ajr-mukofotlari qayta-qayta ato etilur. Ular yaxshilik (ya'ni sabr-toqat) bilan yomonlikni (ya'ni kofirlarning ozorlarini) daf' qilurlar va Biz ularga rizq qilib bergan narsalardan infoq-ehson qilurlar.

55. Qachon behuda (so'z yo ishni) eshitsalar undan yuz o'girurlar va:

«Bizlarning amallarimiz o'zimiz uchun, sizlarning amallaringiz ham o'zlaringiz uchundir. Omon bo'linglar. Bizlar nodon kimsalar bilan (hamsuhbat) bo'lishni istamaymiz», derlar.

56. (Ey Muhammad), aniqki, siz o'zingiz suygan kishilarni hidoyat qila olmassiz, lekin Alloh O'zi xohlagan kishilarni hidoyat qilur. U hidoyat topguvchi zotlarni yaxshiroq bilguvchidir.

I z o h. Ushbu oyat payg'ambar alayhis-salomning amakilari Abu Tolib haqida nozil bo'lgandir. Ma'lumki, Abu Tolib Muhammad alayhis-salomni bolalik chog'laridan boshlab o'z otalig'iga olib to umrining oxirigacha ham u zotga homiylik qilgan bo'lsa-da, o'zi Islomga kirmagan edi. Abu Tolib payg'ambarimizni o'z o'g'lidek yaxshi ko'rar va u zotni mudom boshqa mushriklarning xurujlaridan himoya qilib kelar edi. Shuning uchun ham unga o'lim soati yaqinlashganida, payg'ambar alayhis-salom uni kofir holda o'lib ketishini istamay: «Ey amaki, «La iloha illalloh» deng, men qiyomat kunida sizni mo'min holda vafot qilgan deb guvohlik beray», deganlarida, u: «Men sening yo'ling haq ekanligini bilaman, ammo odamlar: «Abu Tolib o'limdan qo'rqib iymon keltirdi», deyishlarini xohlamayman», deb javob bergan ekan. Shunda, o'zining suyukli amakisi dunyodan beiymon ko'z yumayotganidan behad g'am-g'ussaga to'lgan payg'ambariga Haq taolo yuqoridagi oyatni nozil qilgan.

57. Ular (ya'ni Quraysh kofirlari): «(Ey Muhammad), agar bizlar sen bilan birga to'g'ri yo'lga ergashsak, o'z yerimizdan ajralurmiz», dedilar. Axir Biz ularga tinch-osoyishta Haramni makon qilib bermadikmi?! Barcha narsaning meva-hosillari Bizning dargohimizdan rizqu ro'z bo'lgan holda o'sha joyga yig'iladi-ku! Lekin ularning ko'plari (buni) bilmaslar.

58. Biz qancha maishati haddan oshgan qishloq-shaharni halok qildik. Bas o'shalarining maskanlari ulardan keyin kamdan-kam maskan qilindi. (Ularning barchalari halok bo'ldilar) va (ularni mulku-diyorlariga) Biz O'zimiz voris bo'lib qoldik.

59. Parvardigoringiz to barcha qishloq-shaharlarning markazlariga Bizning oyatlarimizni ularga tilovat qiladigan bir payg'ambarni yubormagunicha, (u qishloq-shaharlarni) halok qiluguvchi bo'lmadi. Biz qishloq-shaharlarni faqat ularning aholisi zolim — kofir bo'lgan holdagina halok qiluguvchi bo'ldik.

60. Sizlarga berilgan narsalar faqat hayoti dunyoning mato va ziynatlaridir. Alloh huzuridagi (ajru-mukofot) esa yaxshiroq va boqiyroqdir. Axir aql yurgizmaysizlarmi?!

61. Axir Biz go'zal va'da (jannat) va'da qilgan, bas unga erishgan kishi, Biz hayoti dunyo matosidan ozgina foydalantirib, so'ngra qiyomat kunida (mangu azobga) duchor qilinguvchilardan bo'lgan kimsa kabi bo'lurmi?!

62-63. (Eslang, Alloh qiyomat kunida) ularga nido qilib: «Sizlar (bor deb) gumon qiluguvchi bo'lgan «sheriklarim» qaerda qolishdi?» deganida, ustlariga So'z – azob tushishi haq-muqarrar bo'lgan kimsalar (ya'ni odamlarni Haq yo'ldan ozdirgan dohiylar): «Parvardigoro, ana u bizlar yo'ldan ozdirgan

kimsalarni ham xuddi o'zimiz yo'ldan ozgan kabi yo'ldan ozdirgandirmiz (ya'ni bizlar ham, barchamiz o'z ixtiyorimiz bilan ozgandirmiz). Bizlar Senga (ya'ni ularning yo'ldan ozishlariga aybdor emasmiz) oqdirmiz. Ular bizlarga ibodat qilguvchi bo'lmaganlar, (balki o'z havo nafslariga ibodat qilganlar)», derlar.

64. Ularga: «Butlaringizga iltijo qilinglar, (mana endi sizlarga yordam bersinlar)», deyilib, ularga iltijo qilinganlarida (butlar) javob qilmaslar va ular azobni ko'rurlar. Agar ular hidoyat topsalar edi (bunday azobni ko'rmagan bo'lur edilar).

65. (Alloh) ularga nido qilib: «Payg'ambarlarimga nima javob qilgan edinglar?» deyidigan kunda,

66. O'sha kunda ularga xabarlar (ya'ni o'zlarini oqlaydigan bahonayu sabablar) ko'rinmay qolur, bas (dahshat va qo'rquvga tushib) bir-birlaridan ham so'rasha olmaslar.

67. Endi kim tavba qilib, iymon keltirib, yaxshi amal qilib o'tgan bo'lsa, shoyadki ana o'sha (kishi) najot topguvchilardan bo'lur.

68. Parvardigoringiz O'zi xohlagan narsani yaratur va (O'zi xoxlagan ishni) ixtiyor qilur. Ular uchun ixtiyor yo'qdir. Alloh ularning shirkalaridan pok va yuksakdir.

69. Parvardigoringiz ularning dillari yashirgan narsalarni -sirlarni ham, oshkor qilgan narsalarini – so'zlarini ham bilur.

70. U (yolg'iz) Allohdir. Hech qanday iloh yo'q, magar Uning O'zigina bordir. Avvalu-oxirda (ya'ni dunyoyu-oxiratda) hamdu-sano (yolg'iz) Uning uchundir. Hukm Uning (hukmidir). Va (barchalaringiz) yolgiz Unga qaytarilursizlar.

71. (Ey Muhammad), ayting: «Xabar beringiz-chi, agar Alloh kechani qiyomat kunigacha ustingizda mangu qilib qo'ysa, Allohdan o'zga qaysi bir iloh sizlarga biron yorug'lik keltira olur?! Axir anglamaysizlarmi?»

72. Ayting: «Xabar beringiz-chi, agar Alloh kunduzni qiyomat kunigacha ustingizda mangu qilib qo'ysa, Allohdan o'zga qaysi bir iloh sizlarga orom oladigan kechani keltira olur?! Axir ko'rmaysizlarmi?!

73. (Alloh) sizlar uchun kecha va kunduzni unga (ya'ni kechada) orom olishlaringiz, (kunduzi esa) Uning fazl-rizqidan istashlaringiz va shukr qilishlaringiz uchun paydo qilib qo'ygani Uning rahmat — Marhamatidandir.

74. (Eslang, Alloh qiyomat kunida) ularga nido qilib: «Sizlar (bor deb) gumon qilguchi bo'lgan «sheriklarim» qaerda qolishdi?!» der.

75. Biz (u kunda) har bir ummatdan bir guvohni (ya'ni payg'ambarni) chiqarib, (ularga «Alloh yolg'iz emas», deb keltirgan shirkalarigiz haq bo'lsa qani) hujjat-dalillaringizni keltiringlar-chi», dedik. Bas ular (xudolik) haqqi-huquqi

(yolg'iz Allohnik ekanini) bildilar va o'zlari to'qib olgan «xudolari esa ulardan g'oyib bo'ldi.

76-77. Albatta Qorun o'zi Muso qavmidan edi. Bas u (qavmdoshlariga) kibru-havo qildi. Biz unga xazina-dafinalardan kalitlari(ni ko'tarib yurishning o'zi) kuch-quvvat egalari bo'lgan bir jamoatga ham og'irliq qiladigan narsalarni ato etgan edik. O'shanda qavmdoshlari unga: «Xovliqmagin, Chunki Alloh hovliqma kimsalarni suymas. Va Alloh senga ato etgan mol-davlat bilan (avvalo) oxirat (obodligini) istagin va dunyodan bo'lgan nasibangni ham unutmagin. Alloh senga ehson qilgani kabi sen ham (Allohning bandalariga) infoq-ehson qil. Yerda (zulmu-zo'ravonlik bilan) buzg'unchilik kilishga urinma. Chunki Alloh buzg'unchi kimsalarni suymas», deganlarida.

78. U: «Menga (bor molu-davlatim) faqat o'zimdagi bilim sababligina ato etilgandir, (bas, hech kim uni mendan tortib ololmas»), dedi. Axir u o'zidan avvalgi asrlar-avlodlardan, undan ko'ra quvvatliroq va jamg'armasi ham ko'proq (qanchadan-qancha) kimsalarni Alloh halok qilganini bilmasmi?! U jinoyatchi kimsalardan gunohlari haqida so'ralmas ham, (balki ular hech qanday so'roq-savolsiz do'zaxga tashlanurlar)!

79. So'ng, (Qorun) qavmi oldiga yasan-tusan qilib chiqqan edi, hayoti dunyoni istaydigan kimsalar: «Ex, qani edi bizlar uchun ham Qorunga ato etilgan molu-davlat bo'lsa edi. Darhaqiqat u ulug' nasiba egasidir», dedilar.

80. Ilm-ma'firat ato etilgan kishilar esa: «O'lim bo'lsin sizlarga! Iymon keltirgan va yaxshi amal qilgan kishi uchun Alloh beradigan ajr-savob yaxshiroq-ku! U (savobga) faqat sabr-qanoatli kishilargina erishurlar», dedilar.

81. Bas, Biz (Qorunni) ham, uning hovli-joyini ham (erga) yutdirdik. So'ng uning uchun Allohdan yordam beradigan o'zga biron jamoat bo'lmadi va uning o'zi xam g'oliblardan bo'lmadi.

82. Va kuni kecha uning martabasini orzu qilgan kimsalar: «Voajab, Alloh bandalaridan O'zi xohlagan kishilarning rizqini keng qilib (O'zi xohlagan bandalarining rizqini) tang qilib berar ekan-da. Agar Alloh bizlarga marhamat qilmaganida, bizlarni ham (erga) yutdirgan bo'lur edi. Voajab, kofir bo'lgan kimsalar najot topmas ekan-da», deb qoldilar.

83. Biz o'sha oxirat diyorini yer yuzida zulmu-zo'ravonlik va buzg'unchilik qilishni istmaydigan kishilar uchun qilurmiz. Oqibat taqvo qilguvchi kishilarnikidir.

84. Kim yaxshilik bilan kelsa, bas uning uchun (qilgan yaxshiligidan) yaxshiroq (mukofot bo'lur). Kim yomonlik bilan kelsa, bas, yomonliklar qilgan kimsalar faqat o'zlari qilgan yomonliklari bilangina jazolanadilar.

85. (Ey Muhammad), albatta sizga (ushbu) Qur'onni (ya'ni uni tilovat qilishni unga amal qilishni va uni ummatlaringizga (etkazishni) farz qilgan zot, shak-shubhasiz sizni bir qaytadigan joyga (Makkaga) qaytarguvchidir.

(Mushriklarga) ayting: «Parvardigorim, hidoyat keltirgan kishilarni ham, ochiq-ravshan zalolatdagi kimsalarni ham juda yaxshi bilguvchidir».

I z o h. Mufasssirlar yozishlaricha ushbu oyat payg'ambar alayhis-salom Makkadan Madinaga hijrat qilib ketayotganlarida, yo'lda Juhfa degan joyga qo'nib, o'zlari tashlab chiqib keayotgan vatanlari Makkani qo'msagan vaqtlarida nozil bo'lgan ekan.

86. Siz o'zingizga Kitob – Qur'on tushirilishidan umidvor ham bo'lgan emasdingiz. Faqat Parvardigoringiz tomonidan rahmat-marhamat bo'lib (sizga Qur'on nozil qilindi). Bas siz hargiz kofir kimsalarga yordamchi bo'lmang!

87. Va sizga Allohning oyatlari nozil qilinganidan so'ng hargiz (u oyatlarga amal qilishingizdan) to'smasinlar! Siz (odamlarni ham yolg'iz) Parvardigoringizga (ibodat qilishga) chorlang va mushrik kimsalardan bo'lmang!

88. Alloh bilan birga boshqa biron «iloh»ga iltijo qilmang! Hech qanday iloh yo'q magar Uning O'zigina bordir. Barcha narsa halok bo'lguvchidir, magar Uning O'zigina (mangudir). Hukm Uning (hukmidir), Va (barchalaringiz) yolg'iz Unga qaytarilursizlar.

ANKABUT SURASI

Oltmish to'qqiz oyatdan iborat bo'lgan bu sura ham Makkada nozil qilingandir. Sura iymon egalari sidqidildan mo'min bo'lganmilar yoki til uchida iymon keltirganmilar, sinash uchun turli imtihonlarga ro'baro' qilinishlari aniq ekanligi haqida xabar berish bilan boshlanib, yaralganlarning fitnalariga aldanib iymon-e'tiqodidan kechgan kimsalar albatta Yaratganning azobiga giriftor bo'lishlarini uqtiradi.

Shuningdek, bu surada dinu iymonga da'vat qilguvchi kishilar zimmasida juda sharaflari va ayni paytda o'ta mushkul vazifa borligi aytilib, bir necha payg'ambarlar faoliyati misolida Haq yo'lidagi da'vatning mo'jizasi tasvirlab beriladi. Yana bu surada Alloh taolo O'zining mo'jizasi bo'lmish Qur'oni Karimni bandalariga yetkazish uchun o'qishni ham, yozishni ham bilmaydigan Muhammad alayhis-salomni payg'ambarlikka tanlagani to'g'risida xabar berib, aks holda buzg'unchi kimsalar: «Qur'onni Muhammadning o'zi yozgan», deb odamlarni shubhaga solishlari aniq ekanligini uqtiradi. Sura sabr-toqat bilan Haq yo'lida kurashgan zotlarga Allohning o'zi yor bo'lishi haqida oyat bilan tugallanadi.

Bu suradan o'zlari qo'llari bilan yasab olgan butlariga sig'inib, ulardan najot kutadigan mushriklar xuddi o'zi to'qigan to'ridan panoh istaydigan o'rgimchakka o'xshashligi to'g'risidagi oyat ham o'rin olgani uchun «Ankabut — O'rgimchak» surasi deb nomlangandir.

Mehribon va rahmli Alloh nomi bilan (boshlayman).

1. Alif, Lom, Mim.

2. Odamlar: «Iymon keltirdik», deyishlari bilangina, imtihon qilinmagan

hollarida, qo'yib qo'yilishlarini o'yladilarmi?!

3. Holbuki Biz ulardan avvalgi (iymon keltirgan barcha) kishilarni imtihon qilgan edik-ku!! Bas (shu imtihon vositasida) albatta Alloh («Iymon keltirdik» deb) rost so'zlagan kishilarni ham, yolg'onchi kimsalarni ham aniq bilur.

4. Yoki yomon amallar qiladigan kimsalar Bizdan (jazoyimizdan) qochib qutulishni o'yladilarmi?! Naqadar yomon hukm chiqaradilar-a?!

5. Kim Allohga ro'baro' bo'lishdan umidvor bo'lsa, bas, albatta, Alloh (belgilagan mukofot va jazo) fursati shak-shubhasiz kelguvchidir. U eshitguvchi, bilguvchidir.

6. Kim jihod qilsa, faqat o'z (foydasi) uchun jihod qilur (ya'ni kim Alloh yo'lida sa'y harakat qilsa, bundan Alloh emas, balki o'sha kishining o'zi uchun manfaat bo'lur). Zero Alloh barcha odamlardan behojatdir.

7. Iymon keltirgan va yaxshi amallar qilgan zotlarning yomonliklarini (ya'ni avval qilgan gunohlarini) shak-shubhasiz o'chirmiz va albatta ularni qilib o'tgan eng chiroyli amallari bilan mukofotlarmiz.

8. Biz insonni ota-onasiga yaxshilik qilishga buyurdik (ya'ni ota-ona hoh yaxshi, hoh yomon bo'lsin, xoh musulmon, xoh kofir bo'lsin, ularga yaxshilik qilish farzandning burchidir, ammo) agar ular sen o'zing bilmagan narsalarni (ya'ni soxta «xudo»larni) Menga sherik qilishing uchun zo'rlasalar, u holda ularga itoat etmagin! (Barchangiz) Menga qaytursiz, bas (ana o'sha kunda) Men sizlarga qilib o'tgan amallaringizning xabarini berurman.

9. Iymon keltirgan va yaxshi amallar qilgan zotlarni shak-shubhasiz solih bandalar qatoriga (ya'ni jannatga) doxil qilurmiz (kiriturmiz).

10. Odamlar orasida shunday kimsalar ham borki, o'zlari: «Allohga iymon keltirdik», deydi-da, so'ng Alloh yo'lida (kofirlar tomonidan biron aziyat bilan) ozorlansa, odamlarning (bu) fitna-ozorlarini Allohning azobi kabi qilib olur (ya'ni o'tkinchi hokimlarning fitna-fasodlaridan Allohning azobidan qo'rqqandek qo'rqib o'z iymon-e'tiqodidan kechur). Qasamki, agar Parvardigoringiz tomonidan (siz - mo'minlarga) g'alaba kelsa shak-shubhasiz ular: «Albatta bizlar sizlar bilan birga edik», derlar. Axir Alloh barcha odamlarning dillaridagi narsalarni juda yaxshi bilguvchi emasmi?!

11. Albatta Alloh iymon keltirgan zotlarni ham, munofiq kimsalarni ham aniq bilur.

12. Kofir bo'lgan kimsalar iymon keltirgan zotlarga: «Sizlar bizlarning yo'limizga ergashinglar, gunohlaringizni bizlar ko'tarurmiz», dedilar. Holbuki ular (mo'minlarning) gunohlaridan biron narsani ko'tara olguvchi emasdiralar. Albatta ular yolg'onchidirlar,

I z o h. Ushbu oyat Quraysh kattalari iymon keltirgan kishilarga: «Qayta tirilish,

qiyomatdagi hisob-kitob degan narsalar yo'q narsalardir. Kishi dunyoga bir marta keladi, bundan boshqa dunyo yo'qdir. Sizlar bizning yo'limizga yuraveringlar, agar u dunyo haqidagi gaplar rost chiqib, qiyomat qoyim bo'lsa barcha gunohlaringizni biz bo'ynimizga olurmiz va sizlar azobga duchor bo'lmassizlar», deyishganida nozil qilingan bo'lib, ular mo'minlarning biron gunohini bo'yinlariga olishga qodir emasliklari haqida ogohlantiradi. Quyidagi oyatda odamlarni Haq yo'lidan ozdirgan bunday kimsalar o'zlarining gunohlariga qo'shib tobe'larining gunohlariga ham javobgar bo'lishlari haqida xabar beriladi. Sahihul-Buxoriyda rivoyat qilingan bir hadisi sharif xam bu oyati karimaga hammazmundir: «Kim odamlarni zalolatga da'vat qilsa, uning zimmasida o'ziga ergashgan kimsalarning gunohlari ham bo'lur, ammo ularning o'z ustlaridagi gunohlari ham zarracha kamaymas».

13. Albatta ular o'zlarining yuk-gunohlarini ham, u yuklari bilan birga (boshqa) yuklarni ham ko'tarurlar va albatta qiyomat kunida o'zlari to'qib olgan (yolg'onlari) to'g'risida so'ralurlar.

14. Aniqki, Biz Nuhni o'z qavmiga (payg'ambar qilib) yubordik. Bas, u ularning orasida ellik yili kam ming yil turdi (ammo ular iymon keltirmadilar), bas ularni zolim-kofir bo'lgan hollarida to'fon (balosi) tutdi.

15. So'ng Biz (Nuh)ga va kema(dagi) hamrohlariga najot berdik va (u to'fon balosini) barcha olamlarga oyat-ibrat qilib qo'ydik.

16. Ibrohimni (eslang) - u o'z qavmiga degan edi: «Allohga ibodat qilinglar va Undan qo'rqinglar! Agar bilguvchi bo'lsangizlar mana shu sizlar uchun yaxshiroqdir.

17. Sizlar Allohni qo'yib faqat butlarga ibodat qilmoqdasizlar va (ularni «xudolar» deb) yolg'on to'qimoqdasizlar. Aniqki sizlar Allohni qo'yib ibodat qilayotgan narsalar sizlarga rizqu-ro'z berishga qodir emaslar. Bas (shunday ekan) sizlar rizqni (yolg'iz) Alloh dargohidan istanglar va Ungagina ibodat qilinglar, Ungagina shukr qilinglar, (zotan) sizlar Ungagina qaytarilursizlar.

18. Agar sizlar (meni) yolg'onchi qilsangizlar, bas, sizlardan avvalgi ummatlar ham (o'z payg'ambarlarini) yolg'onchi qilgandirlar. Payg'ambar zimmasida esa faqat (Alloh farmonini bandalarga) ochiq-ravshan yetkazishgina bordir».

19. Axir ular dastavval Alloh qanday qilib (yo'qdan) yaratishini ko'rmadilarmi?! So'ngra (qiyomat kunida esa) U o'sha (avval yo'qdan bor qilgan narsasi)ni qaytarur. Albatta bu Allohga osondir.

20. (Ey Muhammad), ayting: «Yerda aylanib (Alloh) dastavval qanday qilib yaratganini (va so'ng O'zi yo'qdan bor qilgan narsalarni yo'q qilganini) ko'ringlar. So'ngra Alloh (ularni) ikkinchi (marta) paydo qilur. Albatta Alloh barcha narsaga qodirdir.

21. U O'zi xohlagan kimsalarni azoblar va O'zi xohlagan kishilarga rahm qilur. (Yolg'iz) Ungagina qaytarilursizlar.

22. Sizlar (Allohning jazosidan) na yerga va na osmonga qochib qutulguvchi emasdirlar. Va sizlar uchun Allohdan o'zga biron yordamchi yo'qdir.

23. Allohning oyatlarini va Unga ro'baro' bo'lishni inkor qilgan kimsalar ular Mening marhamatimdan noumid (mahrum) bo'lgan kimsalardir va ular uchun alamli azob bordir.

24. Bas (Ibrohimning da'vatiga) qavmining javobi faqat: «Uni o'ldiringlar yoki yoqib yuboringlar», deyishlari bo'ldi. So'ng Alloh unga olovdan najot berdi. Albatta bunda iymon keltiradigan qavm uchun oyat-ibratlar bordir.

25. Ibrohim aytdi: «Sizlar faqat hayoti dunyodagi o'zaro oshna-og'aynigarchiligingizni ko'zlab, Allohni qo'yib, butlarni ushladinglar. Hali qiyomat kunida ayrimlaringiz (ya'ni peshvolaringiz) ayrimlaringizdan (ergashuvchilardan) tonur, ayrimlaringiz ayrimlaringizni la'natlar. Sizlarning borar joyingiz do'zaxdir. (U joyda) sizlar uchun yordamchilar yo'qdir».

26. Bas Lut unga iymon keltirdi.

I z o h . Lut o'zi Ibrohimning og'asining o'g'li bo'lib, Ibrohim kofirlar tomonidan olovga tashlanganida yonmaganini ko'rgach, uning haq payg'ambar ekanini bilib, birinchi bo'lib iymon keltiradi...

(Ibrohim) aytdi: «Albatta men Parvardigorim (buyurgan tomon)ga hijrat qilguvchidirman. Albatta Uning O'zigina qudrat va hikmat egasidir».

27. Biz (Ibrohimga o'g'li) Ishoq va (nabirasi) Ya'qubni hadya etdik hamda payg'ambarlikni ham (barcha samoviy kitoblar)ni ham uning zurriyotiga (xos) qildik va unga shu dunyoda ham ajri-mukofotini berdik, albatta u oxiratda ham solih zotlardandir.

28-29. Lut o'z qavmiga: «Albatta sizlar shunday buzuqlik qilmoqdasizlarki, sizlardan ilgari butun olamlardan biron kimsa bunday qilmagan edi. Haqiqatan sizlar (xotinlaringizni qo'yib) erkaklarga borurmislaringiz; yo'lto'sar-qaroqchilik qilurmislaringiz: majlislaringizda yomon ishlar qilurmislaringiz?» deganini eslang. Bas (Lut) qavmining javobi faqat «Agar sen rostgo'y kishilardan bo'lsang, bizlarga Allohning azobini keltir-chi», deyishlari bo'ldi.

30. (Shunda) u aytdi: «Parvardigorim, bu buzg'unchi qavm ustiga O'zing meni g'olib qil».

31. Qachonki Bizning elchilarimiz (ya'ni farishtalar) Ibrohimga (farzand ko'rishi haqidagi) xushxabarni keltirishgach, aytdilar: «Albatta bizlar mana shu qishloq ahlini halok qilguvchidirmiz. Chunki uning ahli zolim — kofir bo'ldilar».

32. (Ibrohim); «Axir u joyda Lut bor-ku?» — dedi. Ular aytdilar: «Bizlar U joyda kim borligini yaxshiroh bilguvchidirmiz. Albatta bizlar (Lutni) va uning axli-oilasini qutqarurmiz. Magar uning xotini (najot topmas, chunki u) qolib halok bo'lguvchilardan edi.

33. Qachonki elchilarimiz Lutning oldiga kelganlarida, u bundan yomon holga tushdi va ularning kelishlaridan yuragi siqildi. Ular dedilar: «Qo'rqma va g'amgin bo'lma. Albatta bizlar senga va ahli oilangga najot berguvchilardirmiz. Magar xotining (najot topmas chunki u) qolib halok bo'lguvchilardan edi».

34. Shak-shubhasiz Biz fosiq-itoatsiz bo'lganlari uchun bu qishloq axli ustiga osmondan azob-tosh yog'diruvchidirmiz.

35. Aniqki Biz aql yurgizadigan qavm uchun (ibrat bo'lsin, deb) u (qishloq)dan oyat-nishona qoldirgandirmiz.

36. Madyan (qavmi)ga o'z birodarlari Shu'aybni (payg'ambar qildik). Bas u aytdi: «Ey qavmim, Allohga ibodat qilingiz va oxirat kunidan umidvor bo'lingiz hamda Yer (yuzi)da buzg'unchilik qilib sanqib yurmangiz!»

37. Ular (Shu'aybni) yolg'onchi qilishgach, ularni dahshatli zilzila tutib, turgan joylarida (tutdek) to'kildilar.

38. Od va Samud (qabilalarini ham xalok qildik). (Bu) sizlarga ularning maskanlaridan (ya'ni u maskanlardan qolgan xarobalardan) ko'rinib turibdi. Shayton ularga (qilayotgan) amallarini chiroyli ko'rsatib, ularni (haq) yo'ldan to'sdi. Holbuki ular aqlu-hushli kishilar edi.

39. Qorun, Fir'avn va Homonni ham (xalok qildik). Darhaqiqat Muso ularga (payg'ambar ekanligini dalolat qiladigan) aniq hujjatlar keltirganida ular yer (yuzi)da kibr-havo qildilar va (Bizning azobimizdan) qochib qutulguvchi bo'lmadilar.

40. Biz (ulardan) har birini o'z gunohi bilan ushladik. Bas ularning orasida Biz ustiga tosh yog'dirgan kimsalar ham bordir, ular orasida qichqiriq tutib (halok bo'lgan) kimsalar ham bordir, ular orasida Biz yerga yutdirgan kimsalar ham bordir va ular orasida Biz (suvga) g'arq qilgan kimsalar ham bordir. Alloh ularga zulm qilguvchi bo'lmadi, lekin ular o'z jonlariga jabr qilguvchi bo'ldilar.

41. Allohdan o'zga «do'stlar»ni ushlagan kimsalarning misoli xuddi (o'zi uchun) uy qurib olib, (o'sha uyidan panoh istagan) o'rgimchakka o'xshaydi. Albatta uylarning eng nimjoni o'rgimchak uyasidir. Agar ular bilsalar edi, (o'rgimchak uyasi kabi ojiz butlardan panoh istamagan bo'lur edilar).

42. Shak-shubhasiz, Alloh ular O'zini qo'yib, iltijo qilishayotgan butlarini bilur. U qudrat va hikmat egasidir.

43. Ushbu masallarni Biz odamlar (ibrat olsinlar) uchun ayturmiz. (Lekin) ularni faqat ilm egalarigina anglay olurlar.

44. Alloh osmonlar va yerni haq (qonun) bilan yaratgandir. Albatta bunda iymon keltirgan kishilar uchun oyat-ibrat bordir.

45. (Ey Muhammad), siz o'zingizga vahiy qilingan Kitob – Qur'ondan bo'lgan (oyatlar)ni tilovat qiling va namozni to'kis ado qiling! Albatta namoz buzuvlik va yomonlikdan to'sur. Aniqki Allohni zikr qilmoq (barcha narsadan) ulug'roqdir. Alloh qilayotan ishlaringizni bilib turur.

YIGIRMA BIRINCHI JUZ'

*****

46. (Ey mo'minlar), sizlar axli kitob bilan faqat eng chiroyli yo'sinda mujodalamunozara qilinglar, magar ularning orasidagi zulmu-zo'ravonlik qilgan kimsalar bilangina (keskin muomala qilishingiz mumkindir). Va aytinglar: «Bizlar o'zimizga nozil qilingan (Qur'on)ga ham sizlarga nozil qilingan (Tavrot va Injil)ga ham iymon keltirganmiz. Bizlarning ilohimiz ham, sizlarning ilohingiz ham Bir (iloh)dir va bizlar Ungagina bo'yinsunguvchimiz».

47. (Ey Muhammad, Biz sizdan avvalgi payg'ambarlarga kitoblar nozil qilganmiz). Shuningdek, sizga ham Kitob-Qur'on nozil kildik. Bas Biz Kitob (ya'ni Tavrot va Injil) ato etgan zotlar unga (ya'ni Qur'onga) iymon keltirurlar. Ana u (Makka ahli orasida ham) unga iymon keltiradigan kishilar bordir. Bizning oyatlarimizni faqat kofirlargina inkor qilur.

48. Siz (o'zingizga Qur'on nozil qilinishidan) ilgari biron kitobni tilovat qilguvchi bo'lgan emas edingiz va o'z qo'lingiz bilan xat ham yozgan emas edingiz. Aks holda buzg'unchi kimsalar albatta shubhaga tushgan bo'lur edilar.

49. Yo'q u (ya'ni Qur'on) ilm ato etilgan zotlarning ko'ngillaridagi aniq-ravshan oyatlardir. Bizning oyatlarimizni faqat zolimlarga inkor qilur.

50. Ular (kofirlar): «Unga (ya'ni Muhammadga) ham Parvardigori tomonidan oyat-mo''jizalar tushganida edi», dedilar. Ayting: «Oyat-mo''jizalar yolg'iz Allohning huzuridadir. Men esa faqat (osiylarni Allohning azobidan) ochiq ogoxlantirguvchiman xolos».

51. Axir ularga tilovat qilinayotgan shu Kitobni Biz sizga nozil qilganimiz ular uchun yetarli emasmi?! Albatta bu (Kitob)da iymon keltiradigan qavm uchun rahmat va eslatma bordir.

52. Ayting: «Alloh men bilan sizlarning o'rtangizda yetarli guvohdir. U zot osmonlar va yerdagi bor narsani bilur. Botil narsaga (ya'ni butlarga) iymon keltirib, Allohga kofir bo'lgan kimsalar - ana o'shalar ziyon ko'rguvchilarning o'zidirlar».

53. Ular sizdan azobni tezlatishni talab qilurlar. Agar belgilangan muddat (ya'ni qiyomat kuni) bo'lmasa edi, albatta ularga (darhol) azob kelgan bo'lur edi. Shak-shubhasiz (azob) ularga o'zlari sezmagan hollarida to'satdan kelur.

54. Ular sizdan azobni tezlatishni talab qilurlar. Albatta jahannam kofirlarni o'rab olguvchidir.

55. U kunda azob ularning ustilaridan ham, oyoqlarining ostidan ham o'rab olur va (Alloh) aytur: «Qilib o'tgan amallaringizning jazosini totinglar!»

56. Ey iymon keltirgan bandalarim, shak-shubha yo'qki, Mening yerim keng, kattadir. Bas sizlar Mengagina ibodat qilingiz!

I z o h . Ushbu oyati karima Makkadagi mushriklarning zulmu-fitnalari sababli toat-ibodatlarini bemalol qila olmay qolgan musulmonlar haqida nozil qilingandir. Tangri taolo oyat orqali ularga O'zining zamini keng ekanligi, binobarin agar bu yerda ularning iymon-e'tiqodlariga daxl qilinsa, o'zga yerlarga hijrat qilib, o'sha joylarda yolg'iz O'ziga ibodat qilishlari lozimligini uqtiradi. Xuddi shu xususdagi payg'ambar alayhis-salomning bir hadisi muboraklari ham barcha mo'min-musulmonlar uchun ibratli eslatmadir: "Kim o'z dini(ni saqlab qolish) uchun bir yerdan boshqa yerga ketar ekan, albatta u jannatga haqdor bo'libdir".

57. Har bir jon o'lim (sharbatini)ni totguvchidir. So'ngra O'zimizga qaytarilursizlar.

58. Iymon keltirgan va yaxshi amallar qilgan zotlarni albatta jannatda ostidan daryolar oqib turadigan joylarga joylashtirurmiz. Ular o'sha joylarda mangu qolurlar. (Yaxshi) amallarni qilguvchi zotlarning ajri-mukofoti naqadar yaxshidir!

59. Ular (kofirlar tomonidan bo'ladigan zulmu kulfatlarga) sabr-toqat qilgan va yolg'iz Parvardigorlarigagina tavakkul qiladigan — suyanadigan zotlardir.

60. O'z rizqu ro'zini ko'tara (ya'ni topa) olmaydigan qanchadan-qancha jonzotlar bordir. Alloh ularga ham, sizlarga ham rizqu ro'z berur. U eshitguvchi, bilguvchidir.

61. Qasamki, agar siz ulardan: «Osmonlar va yerni yaratgan, quyosh va oyni (O'z izmiga) qaratgan zot kim?» — deb so'rasangiz, albatta ular: «Alloh», deb (javob qilurlar). Bas (shundoq ekan, o'sha Allohga ibodat qilishning o'rniga) qayoqqa burilib ketmoqdalar-a?!

62. Alloh bandalaridan O'zi xohlagan kishilarning rizqini keng qilur va (O'zi xoxlagan kishilarning rizqini) tang qilur. Albatta Alloh barcha narsani bilguvchidir.

63. Qasamki, agar siz ulardan: «Osmondan suv yomg'ir yog'dirib yerni «o'lganidan» so'ng «tiriltirgan» zot kim?» — deb so'rasangiz, albatta ular: «Alloh», deb (javob qilurlar). Siz (ularga): «E'tirof etganlaringiz uchun Allohga hamdu sano bo'lsin», deb ayting. Yo'q, ularning ko'plari aql yurgizmaydilar.

64. Bu hayoti dunyo faqat (bir nafaslik) o'yin-kulgidir. Agar ular bilsalar oxirat diyorigina (mangu) hayot (diyoridir).

65. Qachon ular kemaga minsalar (g'arq bo'lishdan ko'rqib) Allohga chin ixlos bilan duo-iltijo qilurlar. Endi qachonki (Alloh) ularga najot berib quruqlikka (chiqargach), banogoh ular (Allohga) shirk keltirurlar!

66. Biz ularga ato etgan ne'matlarga kofir bo'laversinlar va (shu bir nafaslik hayotlarida) «foydalanib» qolsinlar. Hali yaqinda (bu qilmishlarining oqibatini) bilib qolajaklar!

67. Ular o'zlarining atroflaridan odamlar talon-torojga duchor bo'layotgani holda Biz Haramni (ya'ni Makkani) tinch-osoyishta qilib qo'yganimizni ko'rmadilarmi?! Nahotki ular botil-butlarga iymon keltirib, Allohning ne'mati (Islomga)ga kofir bo'lsalar?!

68. Alloh sha'niga yolg'on to'qigan yoki Haq – Qur'on kelgan chog'ida uni yolg'on degan kimsadan ham zolimroq kim bor?! Jahannamda kofir kimsalar uchun joy topilmasmi?!

69. Bizning (yo'limiz)da jihod qilgan — kurashgan zotlarni albatta O'z yo'llarimizga hidoyat qilurmiz. Aniqki, Alloh chiroyli amal qilguvchi zotlar bilan birgadir.

RUM SURASI

Bu sura ham Makkada nozil qilingan bo'lib, oltmish oyatdan iboratdir.

Sura ikki katta davlat — Rum va Fors davlatlari o'rtasida bo'lgan urushda forslarning qo'li ustun kelgani haqida xabar berish bilan boshlanib, yaqin yillar ichida rumliklar g'alaba qilishi to'g'risida bashorat qiladi. Oradan yetti yil o'tgach, bu Ilohiy bashorat haq ekanligi ma'lum bo'ladi - Rum davlati forslar ustidan g'alaba qozonadi. Suraning «Rum» deb atalishining boisi shudir.

Bu surada ham boshqa Makka suralaridagi kabi mo'minlarni yolg'iz Allohga ibodat qilishga chorlanadi va uzoq-yaqin o'tmishdagi Allohni inkor etib, Uning payg'ambarlarini yolg'onchi qilgan kimsalarning oqibatlarini qanday bo'lgani haqida xabarlar beriladi.

Yana bu surada Alloh taoloning qudrati ilohiyyasiga dalolat qiladigan bir qancha ibratli misollar sanab o'tilib, so'ngra sura payg'ambar alayhis-salomni va u zotning ummatlarini o'z iymon-e'tiqodlarida sabr-toqat bilan ustivor bo'lishga buyurish bilan nihoyalanadi.

Mehribon va rahmli Alloh nomi bilan (boshlayman).

1. Alif, Lom, Mim.

2-3-4-5. Juda yaqin joyda Rum mag'lub bo'ldi. (Lekin) ular (ya'ni rumliklar) bu mag'lubiyatlaridan so'ng bir necha yil ichida albatta g'alaba qilajaklar. Avvalu-oxir barcha ish Allohning (izmida)dir. O'sha kunda mo'minlar Alloh (rumliklarni) g'olib qilgani sababli shodlanurlar. (Alloh) O'zi xoxlagan kishini g'olib qilur. U qudrat va rahm-shafqat egasidir.

I z o h . Rum mamlakati arablarga yaqin bo'lib, rumliklar nasroniy diniga mansub, forslar esa majusiy edilar. Shuning uchun ham forslar g'olib bo'lgani haqidagi xabar Makkaga yetib kelganida, Makka mushriklari quvonishib mo'min-musulmonlarga «Senlar Qur'onga ishonganlariig kabi rumliklar Injilga ishonishadi, forslar esa xuddi bizlarga o'xshab hech qanday ilohiy kitobga iymon keltirishmagan. Mana bugun forslar rumliklarni yengishganidek, yaqinda bizlar ham senlarni yengamiz», der edilar. Shunda

yuqoridagi oyatlar nozil bo'lib, mo'minlarga taskini dil baxsh etdi va darhaqiqat u oyatlarning bergan bashorati rost bo'lib chiqdi. Barcha islom ulamolarining nazdida, ushbu oyatlar g'ayb-kelajak haqidagi bu haq xabarni berganligi Muhammad alayhis-salom Allohning payg'ambari ekanliklariga, Qur'on esa Allohning kalomi ekanligiga yana bir dalildir.

6. (Bu) Allohning va'dasidir. Alloh O'z va'dasiga xilof qilmas. Lekin ko'p odamlar bilmaslar.

7. Ular oxiratdan g'ofil-bexabar bo'lgan hollarida faqat hayoti dunyoning zohirinigina bilurlar.

8. Axir ular o'zlaricha Alloh osmonlar va yerni hamda ular orasidagi bor narsani faqat haq (qonun) va belgilangan muddat bilan yaratganini (demak o'sha muddat bitgach, dunyo tugab, oxirat boshlanishini) tafakkur qilib ko'rmadilarmi?! Darhaqiqat bu odamlardan ko'pchilik qayta tirilib, Parvardigorlariga ro'baro' bo'lishni inkor qilguvchidirlar.

9. Axir ular yer yuzida sayru sayohat etishib, o'zlaridan avvalgi payg'ambarlarni yolg'onchi qilib iymonsiz (ketgan) kimsalarning oqibatlari qanday bo'lganini ko'rsalar bo'lmaydimi?! O'sha (halok bo'lgan kimsalar) bulardan (ya'ni Makka kofirlaridan) ko'ra kuchli-quvvatliroq bo'lgan va (o'z) yerlarini bular obod qilganidan ko'ra ko'proq haydab (ya'ni ekinzorlarga aylantirib), obod qilgan edilar-ku! Ularga ham o'z payg'ambarlari aniq-ravshan hujjatlar keltirganlarida, (u payg'ambarlarni yolg'onchi qilishgach, halok bo'ldilar). Bas Alloh ularga zulm qilguvchi bo'lmadi, lekin ular (Haq yo'liga yurishdan bosh tortishlari bilan) o'zlariga zulm qilguvchi bo'ldilar.

10. So'ngra (oxiratda esa) Allohning oyatlarini yolg'on deyish va ularning ustidan kulish bilan (o'zlariga) yomonlik qilgan kimsalarning oqibati yanada yomonroq bo'ldi.

11. Alloh avval boshda O'zi yaratib, so'ngra (qiyomat kunida) O'zi yana qayta yaratur. So'ngra (hisob-kitob qilinishi uchun) Unga qaytarilursizlar.

12. (Qiyomat) soati qoyim bo'ladigan kunda jinoyatchi kimsalar butunlay nomurod bo'lurlar.

13. (U kunda) ular uchun butlari tomonidan oqlovchilar bo'lmas (ya'ni ular hayoti dunyoda Allohga sherik qilib olishgan kimsalar ulardan tonar) va ular ham butlaridan tonguvchi bo'lurlar.

14. (Qiyomat) soati qoyim bo'ladigan kunda – ana o'sha kunda (mo'minlar bilan kofirlar) bir-birlaridan ajralurlar.

15. Endi iymon keltirgan va yaxshi amallar qilgan zotlar (jannat) bog'ida shodlanurlar.

16. Ammo kufr yo'lini tutgan va Bizning oyatlarimizni hamda oxirat muloqotini

yolg'on degan kimsalar — ana o'shalar (mangu) azobga duchor qilinurlar.

17-18. Bas tunga kirish paytlaringizda ham, tongga kirish paytlaringizda ham, oqshomda ham, peshin paytiga kirishingizda ham Allohni poklangiz (ya'ni U zotga hamdu sano aytingiz. Zero) osmonlar va yerdagi bor hamdu-sano Unikidir (ya'ni koinotdagi barcha mavjudot Unga hamdu-sano aytur).

19. Alloh o'likdan tirikni chiqarur, tirikdan o'likni chiqarur va yerni o'lganidan keyin (bahorda qayta) tiriltirur. Sizlar ham (kiyomat kunida qabrlaringizdan) mana shunday chiqarilursizlar.

20 (Allohnin kudrati ilohiyyasiga dalolat qiladigan) oyat-alomatlaridan (biri) — U zot sizlarni (ya'ni otangiz Odamni) tuproqdan yaratgani, so'ngra sizlar basharga aylanib (er yuziga) taralishlaringizdir.

21. Uning oyatlaridan (yana biri) U zot sizlar hamdam bo'lishlaringiz uchun o'zlaringizdan juftlar yaratishi va o'rtalaringizda oshnolik va mehr-muhabbat paydo qilishidir. Albatta bunda tafakkur qiladigan qavm uchun oyat-ibratlar bordir.

22. Uning oyatlaridan (yana biri) — U zot osmonlar va yerni yaratishi va sizlarning tillaringiz va ranglaringizni xilma-xil qilib qo'ygandir. Albatta bunda barcha olamlar uchun oyat-ibratlar bordir.

23. Uning oyatlaridan (yana biri) — kechasi va kunduzi uxlashlaringiz hamda (kunduzlari) Uning fazlu marhamatidan (rizqu-ro'z) istashlaringizdir. Albatta bunda anglaydigan qavm uchun oyat-ibratlar bordir.

24. Uning oyatlaridan (yana biri) — U zot sizlarga (momaqalldiroqdan) qo'rqqan va (yomg'ir yog'ishidan) umidvor bo'lgan holingizda chaqmoqni ko'rgizur va osmondan suv-yomg'ir yog'dirib, uning yordamida yerni, o'lganidan so'ng tiriltirur. Albatta bunda aql yurgizadigan qavm uchun oyat-ibratlar bordir.

25. Uning oyatlaridan (yana biri) — osmon va yer U zotning amri bilan (fazoda muallaq) turishidir. So'ngra (qiyomat qoyim bo'lganida) U sizlarni (yotgan) yerlaringizdan bir bor chaqirishi bilan barchangiz birdan (hisob-kitob) uchun chiqarsizlar.

26. Osmonlar va yerdagi bor jonzo'tlar, U zotga tegishlidirki, hammasi Unga bo'yinsunur.

27. U avval boshda O'zi yaratib, so'ngra (qiyomat kunida) O'zi yana qayta yaratadigan zotdir. (Qayta yaratish — tiriltirish) U zotga juda osondir. Osmonlar va yerdagi eng yuksak xislat (ya'ni Yakkayu-Yagonalik) Unikidir. U qudrat va hikmat egasidir.

28. (Alloh) sizlarga o'zlaringizdan bir misol keltirur: sizlar uchun qo'llaringizdagi qullaringizdan Biz sizlarga rizq qilib bergan molu-mulkka sherik bo'lib olguvchilar bormi, bas sizlar (mol-mulkingizni tasarruf qilishda u

qullaringiz bilan) barobar bo'lib, ulardan ham o'zlaringizdan qo'rqqanday qo'rqurmisizlar? Aql yurgizadigan qavm uchun oyatlarni mana shunday bayon qilurmiz.

I z o h. Bu oyatni quyidagicha tushunish kerak: agar qo'l ostingizdagi qullaringiz sizlarning molu davlatlaringizga sheriklik da'vo qilsalar va sizlarga itoat qilishdan bosh tortishib, molu dunyolaringizni sizlar bilan bab-barobar tasarruf qila boshlasalar, sizlar esa xuddi o'zlaringizga o'xshagan ozod odamlardan qo'rqqaningdizdek qo'rqib tursangiz rozi bo'larmidingiz? Albatta rozi bo'lmas edinglar, bas shunday ekan, nega endi barcha olamlarning Parvardigori bo'lmish Alloh taologa O'zining qullarini sherik qilib olursizlar?! Yo'q, hech qachon Yaratganga yaralganlar teng bo'la olmas!

29. Yo'q, zolim kimsalar biron bilim-hujjatsiz havoï nafslariga egrashib (Allohga shirk keltirdilar). Bas, Alloh yo'ldan ozdirgan kimsani kim hidoyat qila olur?! (Hech kim hidoyat qila olmas) va ular uchun (oxiratda) yordam berguvchilar ham bo'lmas.

30. Bas (ey Muhammad), o'zingizni doimo to'g'ri bo'lgan dinda (Islomda) tuting! Alloh insonlarni yaratgan tabiiy xilqatni saqlangiz! Allohning yaratishi o'zgartirilmas. Eng to'g'ri din mana shudir. Lekin ko'p odamlar bilmaslar.

I z o h. Ushbu oyatda ta'kidlanishicha Islom tabiiy xilqat dinidir. Hadisi sharifda aytilishicha, «Har bir bola tabiiy xilqatda — Islomda dunyoga kelur. So'ng uni ota-onasi yo yahudiy qilurlar, yo nasroniy qilurlar va yo majusiy qilurlar». Demak, inson har ikki dunyoda ham ruhan, ham jismonan baxtli-saodatli bo'lishi uchun o'zining yaralgan tabiiy xilqatidan — Islomidan ajralmasligi lozim ekan.

31. (Allohga) qaytguvchi bo'lgan hollaringizda (Uning dinini mahkam tutinglar) va U zotdan qo'rqinglar hamda namozni to'kis ado qilinglar! Mushriklardan bo'lmanglar!

32. Ular (ya'ni mushriklar) dinlarini bo'lib, firqa-firqa bo'lib olgandirlar. Har bir firqa o'z oldilaridagi narsa bilan xursanddirlar.

33. Qachon (dinsiz) odamlarga biron ziyon yetsa, Parvardigorlariga qaytib, Unga iltijo qilurlar, so'ngra qachon (Alloh) ularga O'z tomonidan biron marhamat totdirib qo'ysa, banogoh ulardan bir guruhi Parvardigorlariga shirk keltira boshlar.

34. Ular Biz ato etgan ne'matlarga noshukurlik qilaversinlar! Bas (ey mushriklar), foydalanib qolinglar! Hali yaqinda (bu qilmishlaringizning oqibatini) bilib olursizlar!

35. Yoki Biz ularga (osmondan) ularning (Allohga) shirk keltirishlarini (to'g'ri deb) so'zlaydigan biron hujjat nozil qildikmi?! (Yo'q, ular faqat nodonlik bilan o'z havoï nafslariga ergashib, Allohga turli narsalarni sherik deb bilmoqdalar).

36. Qachon Biz odamlarga biron marhamat totdirsak, ular bundan quvonib keturlar. Agar ularga o'zlari qilgan gunohlari sababli biron yomonlik yetsa,

banogoh ular noumidlikka tushurlar.

37. Axir ular Alloh O'zi xohlagan kishining rizqini keng qilishini va (O'zi xohlagan kishining rizqini) tang qilishini bilmadilarmi?! Albatta bunda iymon keltiradigan qavm uchun oyat-ibratlar bordir.

38. Bas qarindosh-urug'ga, miskin va musofirga (xayru-ehson qilish bilan haqlarini ato eting! Alloh yuzini istaydigan kishilar uchun mana shu eng yaxshi (ishdir). Ana o'shalar najot topguvchidirlar.

39. Sizlar odamlarning mollari ichida ziyoda bo'lib (qaytishi) uchun bergan sudxo'rlik-foydaxo'rlikdan iborat bo'lgan pul-mollaringiz (ya'ni sovg'a-salomlaringiz) Alloh nazdida ziyoda (savob) olishingizga sabab bo'lmas. Allohning yuzini — roziligini istab ato etgan zakotdan iborat bo'lgan narsalaringiz, bas ana o'sha (zakot berguvchi kishilar ajru-savoblarini) bir necha barobar qilib olguvchilardir.

40. Alloh sizlarni yaratgan, so'ngra rizqu-ro'zingizni bergan, so'ngra joningizni oladigan, so'ngra sizlarga (qayta) hayot beradigan zotdir. Sizlar (sig'inayotgan) butlaringiz orasida mana shularning birontasini qila oladigan kimsa bormi?! (Alloh) ularning shirkalaridan pok va yuksakdir.

41. Odamlarning o'zlari qilgan qilmishlari sababli quruqlikda ham, dengizda ham (turli) ofat-balolar yuz berdi. (Bu balo va ofatlar odamlar qilayotgan gunoh-ma'siyatlaridan) qaytishlari uchun, ularga qilgan ayrim gunoxlarining (jazosini) totdirib qo'yish uchundir.

42. (Ey Muhammad, mushriklarga) ayting: «Yer yuzida sayru sayohat qilib, ilgari o'tganlarning oqibatlarini qanday bo'lganini ko'ringlar! Ularning ko'plari mushrik edilar».

43. Bas, siz Alloh tomonidan, qaytarilmaydigan kun (ya'ni qiyomat) kelmay turib o'zingizni doimo rost dinda tuting! O'sha kunda (mo'minlar bilan kofirlar) bo'linurlar.

44. Kimda-kim kofir bo'lsa, kufri o'zining bo'ynidadir. Kim yaxshi amal qilsa, bas ular o'zlari uchun (jannatdan) joy tayyorlarlar.

45. Zero (Alloh) iymon keltirgan va yaxshi amallar qilgan zotlarni O'z fazlu-karamidan mukofotlar. Darhaqiqat U zot kofirlarni suymas.

46. (Allohning qudrati ilohiyyasiga dalolat qiladigan) oyatlaridan (biri) (yomg'ir haqida) xushxabar eltguvchi bo'lgan shamollarni yuborishidir. (Alloh) sizlarga O'z rahmati-yomg'iridan totdirish uchun va (dengizdagi) kemalar Uning amri bilan joriy bo'lishi hamda sizlar (u kemalarda) Uning fazlu-marhamatidan (rizqu-ro'z) istashlaringiz uchun va shukr qilishlaringiz uchun (shamollarni yuborur).

47. Aniqki, Biz sizdan ilgari ham payg'ambarlarni o'z qavmlariga yuborganmiz.

Bas ular (qavmlariga) aniq-ravshan hujjatlar keltirganlar. So'ng Biz jinoyat qilgan kimsalardan intiqom olganmiz va imon keltirgan zotlarni g'olib qilish Bizning zimmamizdagi haq bo'lgan.

48. Alloh shunday zotdirki, shamollarni yuborur, bas ular bulutni haydar, so'ng (Alloh bulutni) O'zi xoxlagandek yoyur va (agar xoxlasa) uni bo'lak-bo'lak qilur, bas siz ularning orasidan yomg'ir chiqayotganini ko'rursiz. Qachon (Alloh) uni O'zi xoxlagan bandalariga yetkazsa banogoh ular shod-xurram bo'lurlar.

49. Holbuki ular ustlariga (yomg'ir) yog'dirilishidan oldin mutlaqo noumid edilar.

50. Bas, siz Allohning rahmati yomg'irning izlariga qarang: U qanday qilib yerni o'lganidan keyin tiriltirdi-ya! Hech shak-shubhasiz mana shu (Alloh) o'liklarni ham tiriltirguvchidir. U barcha narsaga qodirdir.

51. Qasamki, agar Biz bir shamol yuborib, ular (ekinlarini) sarg'ayib-quriganini ko'rsalar, albatta ana undan keyin kufroni ne'mat qilishga tururlar.

52. Aniqki, siz «o'liklar»ga (so'zingizni) anglata olmassiz, orqa o'girib ketayotgan «kar»larga ham uqtira olmassiz.

53. Yana siz «ko'r»larni o'z zalolatlaridan (qaytarib) hidoyat qilguvchi emassiz. Siz faqat Bizning oyatlarimizga imon keltiradigan kishilargagina (o'z so'zlaringizni) uqtira olursiz. Ana o'shalar musulmonlardir.

54. Alloh shunday zotdirki, sizlarni nochor narsadan (ya'ni bir tomchi suvdan) yaratdi, so'ngra (sizlar uchun) nochorlikdan keyin kuch-quvvat (paydo) qildi, so'ngra kuch-quvvatdan keyin yana nochorlik va qarilikni paydo qildi. U O'zi xoxlagan narsani yaratur. U bilimdon va qudratlidir.

55. (Qiyomat) soati qoyim bo'ladigan kunda jinoyatchi kimsalar (dunyoda) bir soatdan ortiq turmaganlariga qasam ichurlar. Ular (hayoti dunyoda ham) mana shunday (rostdan yolg'onga) burilguvchi edilar!

56. (Shunda) ilm va imon ato etilgan zotlar aytadilar: «Aniqki, sizlar Alloh (Lavhul-Mahfuzda) yozib qo'yganidek tirilish kunigacha turdinglar. Bas, mana shu tirilish kunidir. Lekin sizlar (bu kunning haq ekanini) bilmas edinglar».

57. Ana o'sha kunda (kofir bo'lish bilan o'z jonlariga) jabr qilgan kimsalarga uzru bahonalari foyda bermas va ulardan (Alloh rozi bo'ladigan amallarga) qaytish ham talab qilinmas.

58. Aniqki, Biz ushbu Qur'onda odamlar uchun har turli misollarni bayon qildik. Qasamki, agar siz (ey Muhammad), ularga (o'zlari talab qilgan) oyat-mo''jizani keltirsangiz ham, albatta kofir bo'lgan kimsalar «Sizlar yolg'onchining o'zidirsizlar», derlar.

59. Alloh (haqiqatni) bilmaydigan kimsalarning dillarini ana shunday qoplab-berkitib qo'yur.

60. Bas (ey Muhammad), sabr-toqat qiling! Shak-shubhasiz Allohning (sizni va ummatlaringizni kofir qavm ustiga g'olib qilish haqidagi) va'dasi haqdir. (Oxiratga) ishonmaydigan kimsalar sizni hargiz betoqat qilmasinlar.

LUQMON SURASI

O'ttiz to'rt oyatdan iborat bu sura Makkada nozil bo'lgandir.

Sura Qur'oni Karimning ta'rifi bilan boshlanib, so'ngra shu buyuk borliqda ham Alloh taoloning borligi va birligiga dalolat qiladigan turli oyat-alomatlar mavjud ekanligi haqida xabar beriladi va koinotdagi eng kichik zarradan tortib, eng katta sayyoralargacha, barcha mavjudot yagona Yaratgan tomonidan belgilangan tartib-intizomga bo'yinsunishi uqtiriladi.

Bu surada to'rt kunlik dunyo mato'lariga aldanib qolgan mushriklar va ularning topajak oqibatlari to'g'risida ham, yolg'iz Allohga iymon keltirib, hayotlarini yaxshi amallar bilan o'tkazayotgan iymon egalari haqida ham misollar keltiriladi va sura nihoyasida barcha insonlarni bola-chaqa ham, mol-dunyo ham foyda bermaydigan hisob-kitob Kuni – Qiyomat haq ekanligi xususida ogohlantiriladi.

Bu suradan Luqmoni hakim to'g'risidagi xabar va uning o'z farzandiga qilgan o'gitlari ham o'rin olgani sababli u «Luqmon» surasi deb nomlangandir.

Mehribon va rahmli Alloh nomi bilan (boshlayman).

1. Alif, Lom, Mim.

2. Ushbu (oyatlar) hikmatli Kitob oyatlaridir.

3-4. U namozni to'kis ado etadigan, zakotni (haqdorlarga) ato etadigan va oxiratga aniq ishonadigan, chiroyli amal qilguvchi zotlar uchun rahbar-yo'lboshchi va rahmat bo'lgan (Kitob)dir.

5. Parvardigorlari tarafidan hidoyat topganlar ana o'shalardir va najot topguvchilar ham ularning o'zidir.

6. Odamlar orasida shunday kimsalar ham borki, ular bilimsizlik bilan (o'zgalarni) Allohning yo'lidan ozdirish uchun va u (yo'lni) masxara qilish uchun behuda so'z(lar)ni sotib olur. Ana o'shalar uchun xor qilguvchi azob bordir.

7. Qachon unga Bizning oyatlarimiz tilovat qilinsa, go'yo ularni eshitmagandek, go'yo quloqlarida og'irlik-karlik bordek kibru-havo bilan yuz o'girib ketur. Bas unga alamli azob haqida «xushxabar» berib qo'ying!

8. Albatta imon keltirgan va yaxshi amallar qilgan zotlar uchun noz-ne'mat bog'lari bordir.

9. Ular u joyda mangu qolurlar. (Bu) Allohning haq va'dasidir. U qudrat va hikmat egasidir.

10. U osmonlarni sizlar ko'radigan ustunlarsiz yaratib, sizlarni tebratmasligi uchun yerda tog'larni barpo qildi va unda har turli jondor(lar)ni tarqatib-yoyib yubordi. Yana Biz osmondan suv-yomg'ir yog'dirib, (erda) har turli foydali (o'simliklarni) o'stirib qo'ydik.

11. Bular Alloh yaratgan narsalardir. Endi (ey mushriklar,) sizlar Menga Undan o'zga «xudolar» nimalarni yaratganini ko'rsatinglar-chi! Yo'q, (ular biron narsani ko'rsata olmaslar, demak) u zolim kimsalar ochiq zalolatdadirlar.

12. Aniqki, Biz Luqmonga hikmat ato etdik (va unga dedik): «Allohgga shukr qilgin! Kim shukr qilsa, faqat o'z foydasi uchun shukr qilur (ya'ni qilgan shukrining foydasi o'ziga bo'lur). Kim noshukurlik qilsa, bas albatta Alloh (uning va barcha olamlarning shukr qilishidan) behojat va hamdu sanoga loyiq zotdir».

I z o h. Naql qilishlaricha, Luqmoni hakim ming yil umr ko'rgan bo'lib, Tangri taolo u zotga narsa va voqea-hodisaning mohiyat-haqiqatiga bexato yetish va eng to'g'ri hukmini chiqara olish ne'matini — ya'ni hikmatni ato etgan ekan. Shu boisdan ham u kishidan inson shuurining qorong'u yo'laklarini yoritib yuboradigan minglab ibratli hikmatlar asar bo'lib qolgandir.

13. Eslang, Luqmon o'g'liga pand-nasihat qilar ekan, degan edi: «Ey o'g'ilcham, Allohga shirk keltirmagin! Chunki shirk keltirish katta zulmdir».

14. Biz insonga ota-onasini (ya'ni ularga yaxshilik qilishni) amr etdik. Onasi unga ojizlik ustiga ojizlik bilan homilador bo'ldi (ya'ni qornidagi homila kattargan sari onaning holi qurib, zaiflasha borur) uni (ko'krakdan) ajratish (muddati) ikki yilda (kelur). (Biz insonga buyurdikki), «Sen Menga va ota-onangga shukr qilgin! Yolg'iz O'zingga qaytajaksan!»

15. Agar ular (ya'ni ota-onang) seni o'zing bilmagan narsalarni Menga sherik qilishga zo'rlasalar u holda ularga itoat etma! Ularga (garchi kofir bo'lsalar-da), dunyoda yaxshi muomalada bo'lgan va o'zing menga ijobat-tavba qilgan kishilarning yo'lga ergashgin! So'ngra (ya'ni qiyomat kunida) O'zingga qaytursizlar, bas, men sizlarga qilib o'tgan amallaringizning xabarini berurman».

16. (Luqmon dedi): «Ey o'g'ilcham, shak-shubha yo'qki, agar xardal (o'simligining) urug'idek (bir zarra yaxshi yoki yomon amal qilinadigan) bo'lsa, bas u (amal) biron xarsang tosh ichida yo osmonlarda yoki yer ostida bo'lsa, o'shani-da Alloh keltirur. Zero Alloh sergak va ogohdir.

17. Ey o'g'ilcham, namozni to'kis ado et, yaxshilikka buyur va yomonliqdan

qaytar hamda o'zingga yetgan (balolarga) sabr-qil! Albatta mana shu ishlarning maqsadga muvofiq'idir.

18. Odamlardan (mutakabbirlik bilan) yuzingni o'girmagin va yerda kibru-havo bilan yurmagin. Chunki Alloh barcha—kibr-havoli —maqtanchoq kimsalarni suymas.

19. Yurganingda o'rtacha yurgin va ovozingni past qilgin. Chunki ovozlarning eng yomoni eshaklar ovozidir».

20. (Ey insonlar), Alloh osmonlar va yerdagi barcha narsalarni sizlarga bo'ysundirib qo'yganini va sizlarga barcha zohiriy va botiniy (ya'ni moddiy-ma'naviy) ne'matlarini komil qilib berganini ko'rmadinglarmi?! Odamlar orasida shunday kimsalar ham borki, ular o'zlari bilmagan, hidoyat topmagan va yorqin kitob-hujjatga ega bo'lmagan hollarida Alloh xususida mujodala qilurlar.

21. Qachon ularga: «Alloh nozil qilgan narsaga ergashinglar», deyilsa, ular: «Yo'q, bizlar ota-bobolarimizni nimaning ustida topgan bo'lsak (ana o'shanga) ergashurmiz» deyishadi. Agar shayton ularni o't azobiga chaqirib turgan bo'lsa ham-a?!

22. Kim chiroyli amal qilguvchi bo'lgan holida o'zini Allohga topshirsa, bas u mustahkam xalqani ushlabdi. Barcha ishlar oxir-oqibatda yolg'iz Allohga borur.

23. Kim kofir bo'lsa, bas sizni (ey Muxammad), uning kufri g'amgin qilmasin. Ular O'zimizga qaytajaklar, bas Biz ularga qilgan amallarining xabarini berurmiz. Zero Alloh dillardagi sirlarni bilguvchidir.

24. Biz ularni (bu dunyoda) ozgina (muddat) foydalantirib, so'ngra qattiq azobni (totishga) majbur qilurmiz!

25. Qasamki, agar ulardan «Osmonlar va yerni kim yaratgan?» deb so'rasangiz albatta «Alloh» derlar. Siz «Allohga hamdu-sano bo'lsin», deng. Yo'q, ularning ko'plari ana o'sha Allohgagina ibodat qilish zarur ekanini bilmaslar.

26. Osmonlar va yerdagi bor narsalar Allohniki. Albatta Allohning O'zigina behojat va hamdu sanoga loyiq zotdir.

27. Agar yer yuzidagi bor dov-daraxt qalamlar bo'lib, dengiz (siyoh bo'lsa va) undan so'ng yana yetti dengiz yordamga kelsa Allohning so'zlari tugab-bitmas. Albatta Alloh qudrat va hikmat egasidir.

28. (Ey insonlar), sizlarni (barchangizni avval boshda) yaratish ham, (qiyomat kunida) qayta tiriltirish ham xuddi bir jonni (yaratish va qayta tiriltirishning) o'zginasidir (ya'ni shu qadar osondir). Zero Alloh eshitguvchi, ko'rguvchidir.

29. Alloh kechani kunduzga kiritishini, kunduzni kechaga kiritishini hamda quyosh va oyning har birini belgilangan muddatga joriy bo'ladigan qilib

bo'ysundirib qo'yganini va Alloh shak-shubhasiz qilayotgan amallaringizdan ogoh ekanini ko'rmadingmizmi?!

30. Buning boisi Allohning O'zigina Haq (iloh) ekani, ular (ya'ni mushriklar Allohni) qo'yib iltijo qilayotgan butlari esa botil narsa ekani va Allohning O'zigina eng yuksak va buyuk zot ekanligidir.

31. Kemalar sizlarga Allohning oyat-mo'jizalaridan ko'rsatish uchun U zotning marhamati bilan dengizda (suzib) yurganini ko'rmadingizmi?! Albatta bunda barcha (balolarga) sabr qilguvchi, (ne'matlarga) shukr qilguvchilar uchun oyat-ibratlar bordir.

32. Qachon (kofirlarni) tog'lardek to'lqin(lar) o'rab olsa, ular chin ixlos bilan Allohga duo iltijo qilurlar. Endi qachonki, (Alloh) ularga najot berib, quruqlikka (chiqarsa), u holda ulardan (ayrimlarigina) to'g'ri yo'l tutguvchidir. Bizning oyatlarimizni inkor qilmas, magar barcha xoin va noshukur kimsalargina (inkor qilurlar).

33. Ey insonlar, Parvardigoringizdan qo'rqingiz va yana bir Kundan (ya'ni qiyomatdan) qo'rqingizkim, (u kunda) biron ota o'z bolasi tomonidan (biron narsa) o'tay olmas va bola ham otasi tomonidan biron narsa o'tay olguvchi bo'lmas. Albatta Allohning (qayta tiriltirib, hisob-kitob qilish haqidagi) va'dasi haqdir. Bas hargiz sizlarni hayoti dunyo (o'zining o'tkinchi ne'matlari bilan) aldab qo'ymasin va hargiz sizlarni g'urur (ya'ni shayton) Alloh (har handay gunohni kechaveradi degan aldov) bilan aldab qo'ymasin!

34. Darhaqiqat, yolg'iz Allohning huzuridagina (qiyomat) soati (qachon bo'lishi to'g'risidagi) bilim bordir. U (O'zi xoxlagan vaqtda, O'zi xoxlagan joyga yomg'ir yog'dirur va (onalarning) bachadonlaridagi homilalarini (o'g'ilmi-qizmi, rasomi-nuqsonlimi, baxtlimi-baxtsizmi ekanini) bilur. Biron jon ertaga nima ish qilishini bila olmas. Biron jon qay yerda o'lishini ham bila olmas. Faqat Allohgina bilguvchi va ogohdir.

SAJDA SURASI

Bu sura o'ttiz oyatdan iborat bo'lib, Makkada nozil qilingandir.

U Qur'oni Karimning shak-shubhasiz Alloh taolo tomonidan Muhammad alayhis-salomga tushirilgan Kitob ekanini ta'kidlash bilan boshlanib, «Uni Muhammadning o'zi to'qib olgan», deydi mushriklarning so'zlari yolg'on ekanligi uqtiriladi.

So'ngra «Mana shu hayotdan boshqa hayot yo'q, hech qachon qayta tirilmaymiz», degan kimsalarning so'zlari aniq hujjatlar bilan rad etilib, oxirat va qiyomat haq ekanligi hamda hayotlarini imon va ezgu amallar qilish bilan o'tkargan mo'minlar uchun Allohning ajru-mukofotlari borligi, hayoti dunyoda Allohni unutgan kimsalarni esa u kunda Alloh ham «unutib» qo'yishi haqida xabar beriladi.

Sura ana o'sha hisob-kitob kuni kechadigan ahvolni tasvirlash bilan nihoyalanadi.

Bu surada sajda oyati mavjud bo'lgani sababli uni «Sajda» surasi deb nomlangandir.

Mehribon va rahmli Alloh nomi bilan (boshlayman).

1. Alif, Lom, Mim.

2. Bu Kitobning (ya'ni Qur'onning) nozil qilinishi, hech shak-shubhasiz barcha olamlarning Parvardigori tomonidandir.

3. Balki «Uni (Muhammadning o'zi) to'qib olgan», derlar. Yo'q, u (ya'ni Qur'on) sizdan ilgari biron ogoxlantirguvchi kelmagan qavmni (oxirat azobidan) ogohlantirishingiz uchun Parvardigoringiz tomonidan (nozil qilingan) Haqiqatdir. Shoyad ular hidoyat topsalar.

4. Alloh osmonlar va yerni hamda ularning o'rtasidagi bor narsani olti kunda yaratib, so'ngra arshni egallagan zotdir. Sizlar uchun Undan o'zga biron do'st va oqlovchi yo'qdir. Axir eslatma-ibrat olmaysizlarmi?!

5. U osmondan yergacha bo'lgan barcha ishni tadbir qilib – boshqarib turur, so'ngra (bu ishlarning barchasi) sizlarning hisobingizga ming yilga teng bo'ladigan bir kunda (ya'ni qiyomatda) Uning O'ziga ko'tarilur.

I z o h. Islomiy aqidaga ko'ra, qiyomat kuni — kofirlar uchun hisob-kitobning og'ir kechganligi sababli ming yilga, yana boshqa bir oyati karimada xabar berilishicha, ellik ming yilga tengdek tuyular, mo'minlar uchun esa, hadisi sharifda kelganidek, bir vaqt namoz o'qigudek muddat kabi qisqa va oson o'tar ekan. Ana o'sha kunda hayoti dunyoda ro'y bergan barcha ishlar Alloh taoloning dargohiga ko'tarilib, U zot O'zining haq hukmini chiqaradi.

6. Mana shu (Alloh) g'oyib va hozirni bilguvchi, qudratli va mehribondir.

7. U barcha narsani chiroyli qilib yaratgan zotdir.

I z o h. Ushbu oyatda Alloh taolo bandalar e'tiborini O'zi yaratgan maxluqotlarning har birini naqadar yetuk xikmat bilan yaratganiga qaratmoqda. Darhaqiqat, dunyodagi mavjudotning qay biriga diqqat e'tibor bilan nazar solinsa, undagi mutanosiblik va puxtalik aql egalari yodiga Yaratganning naqadar dono va bilguvchi ekanini keltiradi. Shunda o'tgan ulamo va hukamolarning «Har bargda bir Xudo yashar», degan so'zlarining hikmati ravshanroq anglashiladi.

U insonni (ya'ni Odamni) dastavval loydan yaratdi.

8. So'ngra uning nasli avlodini haqir bir suvdan iborat bo'lgan nutfadan paydo qildi.

9. So'ngra uni (inson qilib) rostlab, ichiga O'z (dargohidagi) jondan kiritdi. U zot sizlar uchun quloq, ko'z, dillarni paydo qildi. Sizlar esa kamdan-kam shukr qilursizlar.

10. Ular (ya'ni kofirlar): «Bizlar yer (ostida) yo'q bo'lib ketgach, xaqiqatan ham yana yangi yaralish bilan yaralurmizmi?» dedilar. Yo'q, ular Parvardigorga ro'baro' bo'lishni inkor qilguvchidirlar.

11. (Ey Muhammad), ayting: «Sizlarga vakil qilingan o'lim farishtasi jonlaringizni olur, so'ngra Parvardigoringizga qaytarilursizlar».

12. Agar siz u jinoyatchi kimsalarni (qiyomat kunida) Parvardigorlari huzurida boshlari egik holda turib: «Parvardigoro, (va'dang rost ekanligini) ko'rdik va eshitdik, bas bizlarni (hayotga) qaytargin, bizlar yaxshi amal qilaylik. Endi bizlar (qiyomat haq ekanligiga) shak-shubhasiz ishonguvchidirmiz» (deyishlarini) ko'rsangiz edi.

13. Agar Biz xohlasak, albatta har bir jonga o'z hidoyatini ato etgan bo'lur edik, lekin Men tomondan bu so'z haq-sobit bo'lgandir: «Men jahannamni (kofir) jin va (dinsiz) odamlarning barchasi bilan to'ldirurman».

I z o h. Ushbu oyatda Tangri taolo hech kimni majburan hidoyatga boshlamasligi, balki insu jinni o'z ixtiyorlariga qo'yib qo'yilib, so'ngra Allohning diniga itoat etishdan bo'yin tovlagan kimsalarni jahannamga duchor qilinishlari aniq ekanligi uqtiriladi.

14. Bas (ey kofirlar), ushbu kuningizdagi uchrashuvni unutib qo'yganlaringiz sababli (alamli azobni) totingiz! Darvoqe, Biz Ham (bugun) sizlarni «unutdik». Qilib o'tgan amallaringiz sababli mangu azobni totingiz!

15. Bizning oyatlarimizga faqat qachon u (oyatlar) zikr qilinsa, sajda qilgan hollarida yiqiladigan va kibr-havo qilmagan hollarida hamdu sano aytish bil Parvardigorlarini poklaydigan zotlarga imon keltirurlar.

I z o h. Ushbu oyat ham sajda oyatidir.

16. Ularning yonboshlari o'rin-joylaridan yiroq bo'lur (ya'ni tunlarini ibodat bilan o'tkazishib, oz uxlaydilar). Ular Parvardigorlariga qo'rquv va umidvorlik bilan duo-iltijo qilurlar va Biz ularga rizq qilib bergan narsalardan infoq-ehson qilurlar.

17. Bas ularning qilib o'tgan amallariga mukofot qilib ular uchun berkitib qo'yilgan ko'zlar quvonchini (ya'ni oxirat ne'matlarini) biron jon bilmas.

18. Axir mo'min bo'lgan kishi bilan fosiq-itoatsiz bo'lgan kimsa teng bo'lurmi? (Yo'q), barobar bo'lmaslar!

19. Iymon keltirgan va yaxshi amallar qilgan zotlar uchun qilib o'tgan amallari sababli jannat ma'volari manzil bo'lur.

20. Fosiq bo'lgan kimsalarning ma'volari esa do'zaxdir. Har qachon undan chiqmoqchi bo'lsalar, yana unga qaytarilurlar va ularga: «O'zlaringiz yolg'on degan do'zax azobini totingiz», deyilur.

21. Albatta Biz ular ko'z (kufru isyonlaridan) qaytishlari uchun ularga ulug' azobdan ilgari yaqin azobni (ya'ni dunyo azobini) totdirurmiz.

22. O'z Parvardigorning oyatlari bilan pand-nasixat qilinganidan so'ng, ulardan yuz o'g'irgan kimsadan ham zolimroq kim bor?! Albatta Biz unday jinoyatchi kimsalardan intiqom olguvchidirmiz.

23. Aniqki, Biz Musoga Kitob — Tavrot ato etdik. Bas (Ey Muhammad), siz uning (Tavrotga) ro'baro' bo'lganidan shubha-gumonda bo'lmang. Biz (Tavrotni) Bani Isroil (qavmi) uchun rahbar-yo'lboshchi qildik.

24. Ular (o'z dinlari yo'lidagi balo-kulfatlarga) sabr-toqat qilishgach, Biz ulardan (odamlarni) hidoyat qiladigan peshvolarni chiqardik. Ular Bizning oyatlarimizga aniq ishonar edilar.

25. (Ey Muhammad), albatta Parvardigoringizning O'zi qiyomat kunida (odamlar) o'rtasida ular ixtilof qilib o'tgan narsalar haqida O'z hukmini bayon qilur.

26. Axir ularga (ya'ni mushriklarga) Biz ulardan ilgari qancha asr-avlodlarni halok qilganimiz va o'zlari o'shalarining maskanlarida yurganlari ma'lum emasmi?! Albatta bunda oyat-ibratlar bor-ku! Axir ular anglamaydilar mi?!

27. Axir ular Biz quruq yerga suv haydab, uning yordamida ularning chorvalari ham, o'zlari ham yeydigan ekinlarni chiqarishimizni ko'rmadilar mi?! Axir qaramaydilar mi?!

28. Ular (musulmonlarga): «Agar rostgo'y bo'lsangizlar qachon mana shu fath (ya'ni sizlarning g'alabangiz) ro'y berur», derlar.

29-30. (Ey Muhammad), ayting: «Fath kunida kofir bo'lgan kimsalarga iymon keltirishlari foyda bermay qolur va ularga (tavba-tazarru' qilish uchun muxlat ham berilmas. So'ng siz ulardan yuz o'g'iring va (ularga keladigan azobga) ko'z tuting! Zero, ular ham ko'z tutguvchidirlar.

AHZOB SURASI

Yetmish uch oyatdan iborat bu sura Madinada nozil qilingan.

Ma'lumki, odatda Madina suralarida, Makkada nozil bo'lgan suralardan farqli o'laroq, so'z asosan islomiy turmush tarzi va diniy urf-odatlar haqida boradi. Ya'ni mavzu islomiy aqidani anglatishdan islomiy shariatni bayon qilishga ko'chadi. Ushbu sura ham bundan mustasno emasdir.

U dastlab Muhammad alayhis-salomga Alloh taolodangina qo'rqishda ustivorlik tilab, yolg'iz Allohgagina suyanishga va faqat vahiy ilohiygagina ergashishga buyurish bilan boshlanadi, so'ngra dini Islomdagi (ayrim hukmlarda) boqib olingan bola tuqqan farzand

bilan barobar bo'lmasligi bayon qilinadi va sura davomida bu mavzuga yana qaytiladi.

Yana bu surada payg'ambar alayhis-salomning ahli-ayollari to'g'risida hamda ularning zimmalaridagi ayricha vazifalari va alohida haq-huquqlari borasida ham so'z yuritiladi, shuningdek ular barcha mo'min-musulmonlar uchun ona maqomida ekanliklari, binobarin mo'minlar ularga ziyoda ehtirom va o'ta ehtiyotkorlik bilan muomala qilishlari lozim ekani uqtiriladi. Sura nihoyasida inson o'z zimmasiga olgan Alloh taoloning barcha amru farmonlariga itoat etish vazifasi, hatto osmonu zamin va tog'u toshlar ham ko'tara olmagan og'ir va mas'ul vazifa ekanligi ta'kidlanadi,

Bu suradan Madinada yangi barpo bo'lgan Islom davlatini yo'q qilib yuborish g'arazida turli qabila-firqalar birlashib qilgan hujumlari va bu jang vositasida Tangri taolo mo'minlarning iymon-e'tiqodlarini yana bir bor sinovdan o'tkazgani haqidagi oyatlar ham o'rin olgani sababli u «Ahzob – Firqalar» deb nomlangandir.

Mehribon va rahmli Alloh nomi bilan (boshlayman).

1. Ey Payg'ambar, Allohdan qo'rqing va kofir, munofiq kimsalarga bo'yinsunmang! Albatta Alloh bilguvchi va hikmat egasi bo'lgan zotdir.

2. Va (faqat) sizga Parvardigoringiz tomonidan vahiy qilinadigan oyatlarga ergashing! Albatta Alloh sizlar qilayotgan amallardan ogoh bo'lgan zotdir.

3. Yolg'iz Allohga tavakkul qiling! Allohning O'zi yetarli vakil – saqlaguvchidir.

4. Alloh biron kishining ichida ikki yurak qilgan emasdir, (shuningdek) sizlar zihor qiladigan xotinlaringizni ham sizlarga ona qilgan emas va asrandi bolalaringizni o'z bolalaringiz qilgan emasdir. Bu (ya'ni xotinlaringizni «ona» deyishlaringiz, asrandilaringizni «bola» deyishlaringiz) sizlarning og'izlaringizdagi so'zingizdir. Yolg'iz Alloh haqiqatni aytur va Uning O'zi (haq) hidoyat qilur.

I z o h. Ushbu oyatda ikki masala xususidagi Tangrining hukmi bayon qilindi: Birinchisi «Zihor» masalasi bo'lib, bu ibora arablarning istilohida kishi o'z xotiniga «sen menga onamning badani kabi haromsan», deyishini anglatadi. Odatda, ular, bu so'zlar aytilgan xotin onaga aylanib qoladi, demak, endi u bilan yashash mumkin emas, deb hisoblar edilar. Qur'on ularning bu gumonlari noto'g'ri ekanligini uqtiradi. Fikh – qonunshunoslik kitoblarida yuqoridagi so'zlarni aytgan kishilar ushbu nолоyiq so'zlari uchun ma'lum tartibda kafforat – jarima to'lab, nikohlaridagi xotinlari bilan yashayverishlari joiz ekanligi aytiladi.

Ikkinchi masala: Asrandi bola Shariati Islomiyya hukmicha har taraflama pushti kamardan bo'lgan bola kabi bo'lmasligi haqidadir. Bu oyat payg'ambar alayhis-salom o'g'il qilib olgan Zayd binni Xorisa haqida nozil qilingan bo'lib, sura davomida bu mavzuga yana qaytiladi.

5. Ularni o'z otalari (ismi) bilan chaqiringlar. Shu Alloh nazdida to'g'riroqdir. Endi agar ularning otalarini bilmasangizlar, u holda (ular) sizlarning diniy birodarlaringiz va do'stlaringizdir (ya'ni u holda ularni birodarim Falonchi, yoki

do'stim Falonchi, deb chaqiringlar, lekin boqib olgan otasining nomi bilan chaqirmanglar). Qilgan xatolaringiz sababli sizlar uchun gunoh yo'qdir, lekin ko'ngillaringiz (bilan) qasd qilgan narsadagina (gunohkor bo'lursizlar). Alloh mag'firatli, mehribon bo'lgan zotdir.

6. Payg'ambar mo'minlarga o'zlaridan xam haqdorroqdir, uning ayollari esa ularning onalaridirlar. Allohning kitobida qarindosh-urug'lar (merosxo'rlikda) bir-birlariga (qon-qarindosh bo'lmagan) mo'minlardan va muhojirlardan ko'ra haqdorroqdirlar. Magar sizlar (diniy) do'stlaringizga (ularni o'zingiz uchun voris qilishlik bilan) yaxshilik qilmog'ingiz (joizdir). Bu — Kitobda (ya'ni Lavhul-Mahfuzda) bitib qo'yilgan (hukmdir).

7-8. Eslang, Biz (barcha) payg'ambarlardan va (xususan sizdan) Nuhdan, Ibrohim, Muso va Iyso binni Maryamdan ahdu paymonlarini olgandik. U rostgo'ylardan (qiyomat kunida) rostgo'yliklari xaqida so'rash uchun ulardan puxta axdu paymon qildik - Alloh kofirlar uchun alamli azob tayyorlab qo'ygandir.

9. Ey mo'minlar, sizlarga (qarshi turli firqalardan iborat) qo'shinlar kelgan paytida, Biz ularning ustiga shamol va sizlar ko'rmagan qo'shirlarni (ya'ni farishtalarni) yuborganimizni — Allohning sizlarga bergan ne'matini eslanglar! Alloh qilayotgan amallaringizni ko'rib turguvchi bo'lgan zotdir.

10. O'shanda ular sizlarning yuqori tomoningizdan xam, sizlardan quyiyoq tomondan ham (bostirib) kelgan edilar. O'shanda ko'zlar tinib, yuraklar bo'g'izlarga tiqilib qolgan va sizlar Alloh haqida (turli) gumonlar qila boshlagan edinglar.

11. Ana o'sha joyda mo'minlar (yana bir bor) imtihon qilindilar va (bu dahshatdan) qattiq larzaga tushdilar.

12. O'shanda munofiqlar va dillarida maraz bo'lgan (ya'ni e'tiqodlari zaif bo'lgan) kimsalar: «Alloh va Uning payg'ambari bizlarga faqat yolg'on va'da qilgan ekanlar», deya boshladilar.

13. O'shanda ulardan bir toifa odam dedi: «Ey Yasrib (ya'ni Madina) ahli, sizlar uchun (bu qadar ko'p sonli yovga qarshi) turish imkoni yo'qdir, bas (o'z uylaringizga) qaytib ketinglar». Ulardan yana bir guruh esa «Uylarimiz ochiq-sochiq (qolgan edi),» deb payg'ambardan izn so'rardilar. Holbuki (uylari) ochiq-sochiq emas edi. Ular faqat (jang maydonidan) qochishnigina istardilar.

14. Agar ularning (munofiqlarning) ustiga (Madinaning turli) tomonlaridan (bostirib) kirilsa-da, so'ngra ulardan fitna (ya'ni musulmonlarga xiyonat qilish) talab qilinsa, shak-shubhasiz ular ko'p (ikkilanib) turmasdan (xiyomatga rozilik) bergan bo'lur edilar.

15. Holbuki, ular ilgari ortga chekinmasliklari haqida Allohga axdu paymon bergan, Allohga berilgan ahdu paymon esa (qiyomat kunida) so'ralguvchi edi.

16. (Ey Muhammad), ayting: «Agar sizlar o'lishdan yo o'ldirilishdan qochsangizlar, bu qochish sizlarga biron foyda bermas, demak sizlar juda oz (ya'ni ajallaringiz yetguncha) foydalanursizlar, xolos.

17. Ayting: «Agar Alloh sizlarga yomonlikni iroda qilsa, qay bir kimsa sizlarni undan asray olur, yoki U zot sizlarga marhamatni iroda qilsa (kim uni to'sa olur)?!» Ular o'zlari uchun Allohdan o'zga biron do'st, biron yordamchi topa olmaslar.

18-19. Alloh sizlarning orangizdagi (jihodga) to'sqinlik qiladigan va o'z do'stlariga «Biz tomonga o'tinglar» deydigan kimsalarni aniq bilur. Ular jangga kamdan-kam, sizlarga (ya'ni sizlarning g'alaba qozonib, o'ljalarga ega bo'lishingizga) baxilliklari kelgan holdagina kelurlar. Bas, qachon (yov tomonidan) xavf kelsa, siz ularni o'lim o'rab (shaytonlab) qolgan kimsa kabi ko'zlari o'ynab, siz tomonga qarayotganlarini ko'rursiz. Endi qachon xavf ketsa, ular yaxshilik (ya'ni o'ljalar) ustida ochko'zlik qilib sizlarni o'tkir tillar bilan ranjiturlar. Ular (sidqidildan) iymon keltirmaganlar, bas (shu sababli) Alloh ularning amallarini behuda ketkazdi. Bu Allohga oson bo'lgan ishdir.

20. Ular (ya'ni munofiqlar qo'rqqoqliklari sababli kofir firqalar Madina atrofidan tarqab ketganlaridan keyin ham) u firqalarni ketmagan deb o'ylaydilar, va agar u firqalar (yana qaytib) qolsalar (munofiqlar shaharda — sizlarning ichingizda emas, balki sahroda) ko'chmanchi badaviylar orasida bo'lib, sizlarning holi-xabarlaringiz haqida so'rab-bilib turishni do'st tutadilar. Agar ular sizlarning orangizda bo'lganlarida ham kamdan-kam jang qilgan bo'lur edilar.

I z o h. Yuqoridagi (9-20) oyatlarda hijratning beshinchi sanasida bo'lib o'tgan va Islom tarixida «Xandaq jangi» degan nom bilan qolgan bir jang tafsiloti bayon qilindi. Mufasssirlarning yozishlaricha, voqea bunday bo'lgan ekan: Makka va Madina atroflaridagi bir necha qabila-firqalar musulmonlarni yo'q qilib yuborish uchun til biriktirishib, o'n ikki mingdan ortiq qo'shin to'playdilar va Madinaga yurish qiladilar. Bu shum xabardan voqif bo'lgach, payg'ambar alayhis-salom uch ming chog'li askarlari bilan Madinaning chetiga chiqib, sahobalardan Salmoni Forsiyning maslahatlariga ko'ra zudlik bilan shaharning chor-atrofiga xandaq kavlaydilar va o'zlari himoyaga hozir bo'lib turadilar. Shu orada har tarafdin yetib kelgan turli firqalarning yo'lini shu paytgacha arab urushlarida qo'llanilmagan usul — xandaq to'sadi va ular Madinani to'rt tomonidan qurshab qamal qiladilar, ammo shahar ichiga kirish chorasini topa olmaydilar. Shahar aholisi esa qamal qilib turgan yovning vahshatidan dahshatga tushadi va shunda mo'min kim-u, munofiq kimligi ajralib qoladi: Mo'minlar Alloh taoloning nusratiga ko'z tikib, payg'ambar alayhis-salom tevaragiga yanada jipslashadilar, munofiqlar esa butunlay noumidlikka tushib, o'zgalarni ham vasvasaga sola boshlaydilar. Mana shu zaylda bir oyga yaqin muddat kechganidan so'ng, bir kuni to'satdan havo sovub, qattiq bo'ron turadi va qamal qilib turganlar yoqqan o't-olovlarni o'chirib, tikkan chodir-o'tovlarini o'chirib ketadi va ular Madinaga kirishdan umidlari uzilib, ortlariga qaytib ketishdan o'zga chora topa olmay qoladilar. Shunday qilib, Tangri taolo ushbu og'ir damlarda mo'minlarning iymonlarini yana bir bor imtihon qiladi va til uchida iymon keltirsalar-da, dillarida maraz-nifoq bo'lgan kimsalarning kirdikorlarini fosh etadi.

21. (Ey mo'minlar), sizlar uchun — Alloh va oxirat kunidan umidvor bo'lgan hamda Allohni ko'p yod qilgan kishilar uchun Allohning payg'ambari (iymon-e'tiqodi va xulqi atvori)da go'zal ibrat bordir.

22. Mo'minlar u firqalarni ko'rgan vaqtlarida: "Bu Alloh va payg'ambari bizlarga va'da qilgan narsadir (ya'ni imtihondir). Alloh va payg'ambarining so'zi rostdir", dedilar va (ustilariga bostirib kelayotgan firqalarning son-sanoqsizligi) ularning (Allohga bo'lgan) iymon va itoatlarini yanada ziyoda qildi, xolos.

23. Mo'minlar orasida o'zlari Allohga bergan (U zotning yo'lida jihod qilib, shahid bo'lish haqidagi) ahdu paymonlariga sodiq bo'lgan kishilar bordir. Bas ulardan (ayrim) kishilar o'z ahdiga vafo qildi, (ya'ni shahid bo'ldi), ulardan (ayrim) kishilar esa (shahid bo'lishga) intizordir. Ular (munofiqlarga o'xshab Allohga bergan ahdu paymonlarini) o'zgartirganlari yo'q.

24. Alloh (o'z ahdu paymonlariga) sodiq bo'lgan kishilarni rostgo'yliklari sababli mukofotlash uchun, munofiqlarni esa agar O'zi xoxlasa (munofiq hollarida o'ldirib) azobga giriftor etish, yoki tavbalarini qabul qilib (gunohlarini mag'firat etish) uchun (mazkur sinovga duchor qildi). Alloh mag'firatli va mehribon bo'lgan zotdir.

25. Alloh kofirlarni (ya'ni firqalarni) xafa hollarida qaytardi. Ular biron yaxshilik foydaga erishmadilar. Alloh mo'minlarga jang to'g'risida kifoya qildi (ya'ni osmondan shamol va farishtalar yuborib, mo'minlarni jangsiz g'olib qildi). Alloh kuchli, qudratli bo'lgan zotdir.

26. U (firqalarga) yordam bergan, ahli kitobdan iborat bo'lgan kimsalarni (Alloh) o'z qal'alaridan tushirdi va dillariga qo'rqinch soldi. (Endi) sizlar (ulardan) bir guruhni o'ldirursizlar, bir guruhni asir olursizlar.

27. Va sizlarni ularning yerlariga, hovli-joylariga, molu mulklariga va (hali) sizlarning oyoqlaringiz yetmagan yerlarga voris qildi. Alloh har narsaga qodir bo'lgan zotdir.

I z o h. Bu ikki oyat Banu Qurayza nomli yahudiy qabilasi haqida nozil qilingandir. Bu qabila ilgari payg'ambar alayhis-salom bilan bir-birlariga qarshi urushmaslik haqida bitim tuzgan edi. Kofir firqalar mo'minlarga qarshi yurish qilganlarida esa ular o'rtadagi bitimni xiyonatkorona buzib, firqalarga qo'shilib oldilar. Shuning uchun u firqalar qaytib ketganlaridan keyin musulmonlar Banu Qurayza qabilasini qurshovga oladilar va ular yashirib olgan qal'alaridan chiqib taslim bo'lishga majbur bo'ladilar. Shunda ulardan bir qanchasi qatl qilinib, qolganlari musulmonlar tomonidan asir olinadi va yer-mulklari musodara qilinadi.

28. Ey payg'ambar, juftlaringizga ayting: «Agar sizlar hayoti dunyoni va uning zebu-ziynatlarini istaydigan bo'lsangizlar, u holda kelinglar, men sizlarni (o'sha narsalardan) bahramand etay va chiroyli kuzatish bilan kuzatay.

29. Agar Allohni, Uning payg'ambarini va oxirat diyorini istaydigan

bo'lsangizlar, holda shak-shubhasiz, Alloh sizlarning orangizdagi chiroyli amal qilguvchilar uchun ulug' mukofot — jannatni tayyorlab qo'ygandir».

30. Ey payg'ambar ayollari, sizlardan kim aniq gunohni qilar ekan, uning uchun azob ikki barobar qilinur. Bu Allohga oson bo'lgan ishdur.

YIGIRMA IKKINCHI JUZ'

*****

31. Sizlardan kim Alloh va Uning payg'ambariga itoat etsa va yaxshi amal qilsa, Biz uning ajru mukofotini ikki hissa qilib berurmiz va uning uchun ulug' rizq (ya'ni jannat)ni tayyorlab qo'ygandirmiz.

32. Ey payg'ambar ayollari, sizlar agar taqvodor bo'lsangizlar, ayollardan birontasi kabi emasdirsizlar (ya'ni biron ayol fazlu martabada sizlar kabi bo'la olmas). Bas, sizlar (parda ortidan biron nomahram erkakka javob qilgan paytlaringizda) mayin-nazokatli so'z qilmanglarki, u holda ko'nglida maraz-nifoq bo'lgan kimsa tama' qilib qolur. Yaxshi - to'g'ri so'zni so'zlanglar!

33. O'z uylaringizda barqaror bo'linglar (ya'ni besabab uylaringizdan tashqariga chiqmanglar, magar biron hojat uchun chiqqanlaringizda esa ilgarigi dinsizlik (davri)dagi yasan-tusan kabi yasan-tusan qilmanglar! Namozni to'kis ado qilinglar, zakotni (haqdorlarga) ato etinglar hamda (barcha ishlarda) Alloh va Uning payg'ambariga itoat etinglar! (Ey payg'ambar) xonadonining ahli, Alloh sizlardan gunohni ketkazishni va sizlarni butunlay poklashni istaydi xolos.

34. Uylaringizda Allohning oyatlari va hikmat (ya'ni payg'ambar hadislari)dan iborat tilovat qilinadigan narsalarni zikr-tilovat qilinglar! Albatta Alloh mehribon va ogoh bo'lgan zotdir.

35. Albatta muslim va muslimalar, mo'min va mo'minalar, itoatgo'y erkaklar va itoatgo'y ayollar, rostgo'y erkaklar va rostgo'y ayollar, sabr-qanoat qilguvchi erkaklar va sabr-qanoat qilguvchi ayollar, tavozu'li erkaklar va tavozu'li ayollar, xayru-sadaqa qilguvchi erkaklar va xayru-sadaqa qilguvchi ayollar, ro'za tutguvchi erkaklar va ro'za tutguvchi ayollar, avratlarini (haromdan) saqlaguvchi erkaklar va (avratlarini haromdan) saqlaguvchi ayollar, Allohni ko'p zikr qilguvchi erkaklar va (Allohni ko'p) zikr qilguvchi ayollar – ular uchun Alloh mag'firat va ulug' mukofot (ya'ni jannat) tayyorlab qo'ygandir.

36. Alloh va Uning payg'ambari bir ishni hukm qilgan — buyurgan vaqtida biron mo'min va mo'mina uchun (Allohni hukmini qo'shib) o'z ishlaridan ixtiyor qilish joiz emasdir. Kim Alloh va Uning payg'ambariga osiy bo'lsa, bas u ochiq yo'ldan ozish bilan yo'ldan ozibdi.

I z o h. Ushbu oyat payg'ambar alayhis-salomning ammalari Ummu Aymanning qizi Zaynab binti Jahsh haqida nozil bo'lgandir. Payg'ambarimiz Zaynabni o'zlarining asrab olgan o'g'illari Zayd bin Xorisaga xotinlikka so'rab sovchi bo'lib borganlarida, u unamasdan: «Yo Rasululloh, axir men Qurayshning eng oliy nasabli ayollaridan bo'lsam, Zayd esa kuni kecha ozod bo'lgan qul bo'lsa, qanday qilib u menga munosib bo'lsin», deydi. Shunda payg'ambar alayhis-salomga yuqoridagi oyat nozil bo'lgach, noiloj qolib, o'z roziligini beradi va Zaydga nikohlab beriladi. Lekin Zayd bilan Zaynabning turmushlari yaxshi bo'lmaydi. Chunki Zaynab eriga nopisandlik bilan muomalada bo'lar va mudom unga o'zining oliynasab ekanini pesh qilaverar edi. Oxir oqibat Zayd payg'ambarning oldilariga Zaynab haqida shikoyat qilib kelib, u bilan birga ortiq yashay

olmasligini aytadi. Darvoqe, bu orada Alloh taolo tomonidan payg'ambar alayhis-salomga vahiy kelgan bo'lib, unda Zayd Zaynab bilan ajrashib ketishlari va payg'ambar Zaynabga uylanishlari haqida xabar berilgan edi. Lekin payg'ambar alayhis-salom odamlarning «Muhammad o'zi asrab olgan o'g'lining xotiniga uylandi», deb ta'na qilishlaridan cho'chib bu vahiyini oshkor qilmay kelar edilar. Shuning uchun ham Zayd kelib xotini bilan ajrashmoqchi ekanini bildirganida, unga sabr qilishni maslahat beradilar. Quyidagi oyatda Alloh taolo O'z payg'ambariga mana shu ishi uchun tanbeh beradi.

37. (Ey Muhammad), eslang, siz Alloh (Islomga hidoyat qilish bilan) in'om-marhamat qilgan va siz (qullikdan ozod qilib, o'zingizga o'g'il qilib olish bilan) in'om qilgan kishiga (ya'ni Zayd binni Xorisaga): «Juftingni o'z huzuringda ushlagin (ya'ni taloq qilishga shoshmagin), Allohdan qo'rqgin», deb Alloh oshkor qilguvchi bo'lgan narsani ichingizga yashirgan edingiz va Allohdan qo'rqishingiz haqroq bo'lgani holda, siz odamlardan (ya'ni ularning ta'na qilishlaridan) qo'rqqan edingiz. Bas, qachonki Zayd undan (ya'ni Zaynabdan) hojatini ado qilgach (ya'ni uni taloq qilgach), Biz sizni unga uylantirdik. Toki mo'minlarga asrandi bolalari o'z xotinlaridan hojatlarini ado qilishgach (ya'ni ularni taloq qilishgach) ularning (xotinlariga uylanishlarida tanglik bo'lmasligi uchun (shunday) qildik). Va Allohning amri irodasi qilinguvchi bo'ldi.

38. Alloh payg'ambarga farz qilgan (ya'ni halol qilgan) narsada unga biron tanglik bo'lmas. (Bu) ilgari o'tgan (payg'ambarlar) haqidagi Allohning yo'li – qonunidir (ya'ni ular uchun ham Alloh halol qilgan narsalarda hech qanday tanglik bo'lmagan). Allohning amri irodasi taqdiri azaliy bo'ldi.

39. Ular (ya'ni o'tgan payg'ambarlar) Allohning amru-farmonlarini (bandalarga) yetkazadigan, U zotdan qo'rqadigan va Allohdan o'zga birovdan qo'rqmaydigan zotlardir. Allohning O'zi yetarli hisob qilguvchidir.

40. Muhammad sizlardan biron kishining otasi emasdir, balki u Allohning payg'ambari va payg'ambarlarning so'nggisidir. Alloh barcha narsani bilguvchi bo'lgan zotdir.

41. Ey mo'minlar, Allohni ko'p zikr qilinglar.

42. Va ertayu kech U zotni poklab tasbeh aytinglar!

43. U sizlarni (kufr) zulmatlaridan (iymon) nuriga chiqarish uchun sizlarga marhamat ko'rsatadigan zotdir. Uning farishtalari ham (haqlaringizga duo qilurlar). U mo'minlarga mehribon bo'lgan zotdir.

44. (Mo'minlar Allohga) ro'baro' bo'ladigan kunda ularga (Alloh tomonidan yo'llanadigan) salom tinchlik-omonlik tilash bo'lur. (Alloh) ular uchun ulug' mukofot (ya'ni jannat) tayyorlab qo'ygandir.

45-46. Ey payg'ambar, darhaqiqat Biz sizni (qiyomat kunida barcha ummatlar ustida) guvohlik berguvchi, (mo'minlarga jannat haqida) xushxabar eltuvchi va (kofirlarni do'zax azobidan) ogohlantiruvchi hamda Allohning izni-irodasi

bilan U zotga (ya'ni Uning diniga) da'vat qilguvchi va (Haq yo'lini ko'rsatguvchi) nurli chiroq qilib yuborgandirmiz.

47. Mo'minlarga xushxabar beringki, shak-shubhasiz, ular uchun Alloh tomonidan katta fazlu marhamat (ya'ni jannat) bordir.

48. Siz kofirlar va munofiq'larga bo'yinsunmang va ularning ozor-aziyatlariga parvo qilmang hamda Allohga tavakkul qiling! Allohning O'zi yetarli vakil-homiydir.

49. Ey mo'minlar, qachon sizlar mo'minalarni nikohlaringizga olsangizlar-u, so'ngra ularga qo'l tegizishdan (yaqinlashishdan) ilgari ularni taloq qilsangizlar, u holda sizlar uchun ularning zimmasida sanaydigan idda bo'lmas. Bas sizlar ularni (ozmi-ko'pmi hadya bilan) bahramand qilib, chiroyli kuzatish bilan kuzatinglar!

I z o h. Ma'lumki, shariati Islomiyga qonuniga ko'ra er-xotin ajralishganida, xotin boshqa turmush qurish huquqiga faqat uch hayz muddatida idda saqlaganidan keyingina ega bo'lar edi. Endi agar er-xotin qovushmasdan turib ajraladigan bo'lsalar, u holda xotinning idda saqlashiga hojat yo'qdir, chunki idda xotin kishining homilador bo'lgan-bo'lmaganini aniqlash uchun saqlanar edi. Yana bunday holatda er-xotinning haq-maxrini to'lashi ham lozim emas, balki o'zi ko'nglidan chiqqan biron sovg'a bilan o'sha xotinni foydalantirishi kifoya ekan.

50. Ey payg'ambar, albatta Biz siz uchun haqqi-mahrini bergan juftlaringizni, Alloh sizga (jangu jadallarda) o'lja qilib bergan qo'l ostingizdagi cho'rilingizni, siz bilan birga hijrat qilgan amakingizning qizlarini va ammalingizning qizlarini, tog'angizning qizlarini va xolalaringizning qizlarini yana (har qanday) mo'mina ayolni — agar u o'zini payg'ambarga hadya etsayu, payg'ambar uni (haqqi mahr bermay) o'z nikohiga olishni istasa (mazkur ayollarning barchasini Biz siz uchun) halol qildik. (O'zini hadya etgan ayolga haqqi mahrini bermasdan uylanish ijozati) mo'minlar uchun emas, xolis siz uchundir. Biz (mo'minlarga) juftlari va qo'l ostilaridagi cho'rilari xaqida farz qilgan hukmlarimiz esa aniq ma'lumdur. Toki sizga tanglik bo'lmasligi uchun (Biz sizga mazkur imtiyozlarni berdik). Alloh mag'firatli va mehribon bo'lgan zotdir.

51. Siz (ayollaringizdan) o'zingiz xoxlagan ayolni koldirib, o'zingiz xohlagan ayolni o'zingizga hamxona qilursiz. O'zingiz chetlatgan ayollaringizdan biron ayolni (o'zingizga yana hamxona qilishni) istasangiz sizga hech qanday gunoh bo'lmas. Bu (ya'ni ayollaringizga qiladigan muomalangizda sizga ixtiyor berib qo'yishimiz), ularning ko'zlari quvonishiga, g'amgin bo'lmasliklariga va siz ularga ato etgan narsaga barchalari rozi bo'lishlariga yaqinroq (yo'ldir). Alloh sizlarning dillaringizdagi sirlaringizni (ham) bilur. Alloh bilguvchi va halim bo'lgan zotdir.

52. (Ey Muhammad), siz uchun bundan so'ng ayollar (ya'ni mana shu ayollaringiz ustiga yana uylanishingiz) halol bo'lmas va garchi (boshqa) xotinlarning husni jamollari sizni qiziqtirsa ham ularni (o'z ayollaringizga)

almashtirish ham (ya'ni ayollaringizni taloq qilib, ularni nikohingizga olish ham siz uchun halol bo'lmas). Magar siz ega bo'lgan cho'rilar (haloldir). Alloh barcha narsa ustida kuzatib turguvchi bo'lgan zotdir.

53. Ey mo'minlar, payg'ambarning uylariga faqat sizlarni biron taomga chaqirilsagina kiringlar. (O'shanda ham) uning pishishiga ko'z tutib turguvchi bo'lmanglar, balki chaqirilgan paytingizda kirib, taomlangach tarqalinglar va biron gapga berilgan holingizda (u yerda qolib ketmanglar)! Chunki bu (ishlaringiz) payg'ambarga ozor berur, u esa sizlardan (ya'ni sizlarni chiqarib yuborishdan) tortinar. Alloh haqni (aytishdan) tortinmas. Qachon sizlar (payg'ambar ayollaridan biron narsa so'rasangizlar) parda ortida turib so'ranglar! Mana shu sizlarning dillaringizni ham, ularning dillarini ham toza tutguvchiroqdir. Sizlar uchun Allohning payg'ambariga ozor berish va uning ortidan ayollariga uylanishingiz hech qachon durust emasdir. Chunki bu (ishlaringiz) Alloh nazdida ulug' (gunoh) bo'lgan ishdir.

54. Agar sizlar biron narsani oshkor qilsangizlar yo yashirsangizlar, albatta (Alloh bilur). Zero Alloh barcha narsani bilguvchi bo'lgan zotdir.

55. (Payg'ambar ayollari) o'zlarining otalariga, o'g'illariga, og'a-inilariga, og'a-inilarining o'g'illariga, opa-singillarining o'g'illariga, (mo'mina) ayollarga va qo'l ostilaridagi cho'rilariga (ochiq holda ko'rinishlarida) ularga biron gunoh bo'lmas. (Ey payg'ambar ayollari), Allohdan qo'rqinglar! Albatta Alloh barcha narsa ustida guvoh bo'lgan zotdir.

56. Albatta Alloh ham, Uning farishtalari ham payg'ambarga duoyu salavot ayturlar. Ey mo'minlar, sizlar ham u zotga salovot va salomlar aytinglar!

57. Albatta Allohga va Uning payg'ambariga ozor beradigan kimsalarni Alloh dunyoda ham, oxiratda ham la'natlagandir va ular uchun xor qilguvchi azobni tayyorlab qo'ygandir.

58. Mo'min va mo'minalarga biron gunoh qilmasliklaridan ozor beradigan kimsalar ham bo'hton va ochiq gunohni o'z ustlariga olibdilar.

59. Ey payg'ambar, juftlaringizga, qizlaringizga va mo'minlarning ayollariga ayting, ustlariga yopinchiqlarini o'rasinlar! Mana shu ularning (cho'ri emas, balki ozod ayollar ekanliklari) tanilib, ozorlanmasliklari uchun eng yaqin (vositadir). Alloh mag'firatli va mehribon bo'lgan zotdir.

60-61. Qasamki, agar munofiqlar, dillarida maraz bo'lgan kimsalar va Madinada mish-mish tarqatib yuruvchilar (o'z qilmishlaridan) to'xtamasalar, albatta Biz sizni ularga qarshi oyoqlantirurmiz, so'ngra ular (Madinada) siz bilan birga tura olmay qolurlar, magar la'natga duchor bo'lgan hollarida ozgina (vaqt tura olurlar xolos), (U paytda) ular qaerda topilsalar ushlanurlar va o'ldirib tashlanurlar.

62. (Bu) ilgari o'tgan zotlar haqidagi Allohning yo'li-qonunidir. Allohning yo'lini esa hargiz o'zgartira olmassiz.

- 63. Odamlar sizdan (qiyomat) soati (qachon bo'lishi) haqida so'raydilar. «U (soatni) bilish yolg'iz Allohning huzuridadir», deb ayting. Qaerdan bilursiz, ehtimol u soat yaqin kelib qolgandir.**
- 64. Albatta Alloh kofirlarni la'natladi va ular uchun o'tni tayyorlab qo'ydi.**
- 65. Ular na biron do'st va na biron yordamchi topmagan hollarida u joyda mangu qolurlar.**
- 66. Yuzlari olovda aylantiriladigan – kuydiriladigan kunda, ular: «Koshki edi bizlar ham Allohga itoat etganimizda, payg'ambarga itoat etganimizda», derlar.**
- 67-68. Yana ular: «Parvardigoro, darhaqiqat bizlar boshliqlarimizga va kattalarimizga bo'yinsundik, bas ular bizlarni (to'g'ri) yo'ldan ozdirdilar. Parvardigoro, Sen ularga azobni ikki hissa qilib bergin va ularni katta la'nat bilan la'natlagin», dedilar.**
- 69. Ey mo'minlar, sizlar (o'z payg'ambarlaringiz Muhammadga nisbatan Bani Isroil qavmidan bo'lgan) Muso) ozor bergan kimsalar kabi bo'lmangizlar! Bas Alloh (Musoni) ular aytgan ayblardan pokladi. U Alloh nazdida obro'li kishi edi. (Xuddi shuningdek Muhammad ham Alloh nazdida obro'li kishidir).**
- 70. Ey mo'minlar, Allohdan qo'rqinglar, to'g'ri so'zni so'zlanglar!**
- 71. (Shunda Alloh) ishlaringizni o'nglar va gunohlaringizni mag'firat qilur. Kim Allohga va Uning payg'ambariga itoat etsa, bas u ulug' baxtga erishibdi.**
- 72. Albatta Biz bu omonatni (ya'ni shariati Islomiyadagi toat-ibodatlarini) osmonlarga, yerga va tog'u toshlarga ko'ndalang qilgan edik, ular uni ko'tarishdan bosh tortdilar va undan qo'rqdilar. Inson esa uni o'z zimmasiga oldi. Darhaqiqat u (o'ziga) zulm qilguvchi va nodon edi (ya'ni bu omonatning naqadar vazmin yuk ekanligini butun koinot bildi va uni ko'tarishga qurbi yetmasligini sezdi, ammo inson o'zi bilmagan holda o'ta mushkul vazifani o'z zimmasiga oldi).**
- 73. Alloh munofiq va munofiqalarni, mushrik va mushrikalarni azoblash uchun xamda mo'min va mo'minalarning tavba-tazarrularini qabul kilib, (gunohlarini mag'firat qilish uchun Odam bolalariga bu omonatni yukladi). Alloh mag'firat qilguvchi va mehribon bo'lgan zotdir.**

SABA' SURASI

Bu sura ellik to'rt oyatdan iborat bo'lib, Makkada nozil qilingan.

Sura osmonlar va yerni yaratgan, dunyo va oxiratning yolg'iz podshohi bo'lgan Tangri taologa hamdu-sano aytish bilan boshlanib, so'ngra U zotning yeru-osmondagi barcha sirru-asrordan ogoh ekani, binobarin qiyomat kunida bu dunyoda qilib o'tilgan har bir

zarra yaxshilik va yomonlikning mukofot - jazosini berishi haqida xabar beriladi va bu dunyoda odamlarni Haq yo'ldan ozdirib botil yo'llarga boshlagan kimsalar u dunyodagi dahshatli azob oldida ularga ergashgan kishilarning gunohlarini bo'yinlariga olmasliklari ta'kidlanadi. Bu surada Alloh taolo ato etgan ne'matlarga shukr qilib, U zotga sidqidildan bandalik qilgan Dovud va Sulaymon payg'ambarlarning qissalari ham yana zikr qilinadi. Shuningdek, Tangri ato etgan noz-ne'matlarga noshukurlik qilganlari oqibatida ulardan mahrum bo'lgan «Saba'» qabilasi haqida ham hikoya qilinadiki, bu suraning «Saba'» deb atalishining boisi shudir.

Mehribon va rahmli Alloh nomi bilan (boshlayman).

1. (Barcha) hamdu sano Alloh uchundir. U shunday zotki, osmonlardagi va yerdagi bor narsa Unikidir. Oxiratdagi hamdu sano ham yolg'iz Uning uchundir. U hikmat egasi va (barcha narsadan) xabardordir.

2. U yerga kiradigan (yomg'ir-qor suvi, xazinayu-dafina va jasadlar kabi) narsalarni ham, undan chiqadigan (ut-o'lan, nabotot va buloq suvlari kabi) narsalarni ham, samodan tushadigan (rizqu ro'z, xayru baraka kabi) narsalarni ham, unga ko'tariladigan (yaxshi amal va duo-iltijo kabi) narsalarni ham bilur. U mehribon va mag'firatlidir.

3. Kofir bo'lgan kimsalar «Bizlarga (qiyomat) soati kelmas», dedilar. (Ey Muhammad, ulvrga) ayting: «Yo'q! G'aybni bilguvchi Parvardigorimga qasamki, shak-shubhasiz u (ya'ni qiyomat) sizlarga kelur. Osmonlar va yerdagi bir zarra misolichalik, undan ham kichik (yoki) katta biron narsa (Alloh)dan mahfiy bo'lmas — albatta ochiq Kitobda (ya'ni, Allohning azaliy yozmishi — Lavhul-mahfuzda u) mavjud bo'lur».

4. Toki (Alloh) iymon keltirgan va yaxshi amallar qilgan zotlarni mukofotlashi uchun (shak-shubhasiz qiyomat soati kelur). Ana o'sha zotlar uchun mag'firat va ulug' rizq (ya'ni jannat) bordir.

5. Bizning oyatlarimizga (qarshi) kurashish harakatida yurgan kimsalar uchun esa alamli jazodan iborat azob bordir.

6. (Ey Muhammad), ilm ato etilgan zotlar sizga Parvardigoringiz tomonidan nozil qilingan (Qur'onning) haq (Kitob) ekanini va u qudratli, hamdu sanoga loyiq zotning yo'lga hidoyat qilishini bilurlar.

7-8. Kofir bo'lgan kimsalar esa: «Sizlarga (qabrlaringizda chirib) titilib bo'lak-bo'lak bo'lib ketgan vaqtingizda shak-shabhasiz yana yangitdan yaratilursizlar, deb xabar beradigan bir kishini ko'rsataylikmi? U Alloh sha'niga yolg'on to'qib oldimi yoki jinni bo'lib qoldimi?» — dedilar. Yo'q, (Muhammad alayhis-salom yolg'on to'qib olgani ham, jinni bo'lib qolgani ham yo'q, (balki) oxiratga ishonmaydigan kimsalarning o'zlari azobda va (haq yo'ldan yiroq) zalolatdadirlar.

9. Axir ular oldilaridagi va ortlaridagi (ya'ni chor-atroflaridagi) narsalarga — osmonu zaminga boqmaydilarmi?! Agar Biz xoxlasak, ularni yerga yuttirib

yuborurmiz yoki osmonni ustlariga parcha-parcha qilib tushirurmiz. Albatta bunda har bir (Allohga) qaytguvchi banda uchun oyat-ibrat bordir.

I z o h . Ya'ni har bir insof-diyonatli banda bundan ibrat olib, yeru-osmondek buyuk mavjudotni yaratgan va ularni O'z qudrati ilohiyyasiga bo'yinsundirgan Tangri taolo albatta qabrlardagi jasadlarga ham qayta jon ato etishga qodir ekanini bilib olishi mumkindir.

10. Aniqki Biz Dovudga (ulug`) bir fazl-martaba ato etdik «Ey tog'lar va qushlar (Dovud) bilan birga tasbeh aytinglar!» Va uning uchun temirni (xamirdek) yumshoq qilib qo'ydik.

11. (Va unga dedik): «Sovutlar yasagin va (ularni) to'qishda aniq-puxta ish qilgin! (Ey Dovud xonadoni), yaxshi amal qilinglar! Zero Men qilayotgan amallaringizni ko'rib turguvchidirman».

12. Sulaymonga ertalab bir oylik, kechki payt bir oylik (masofani bosib o'tadigan) shamolni (bo'ysundirdik) va uning uchun mis bulog'ini oqizib qo'ydik. Yana jinlardan ham Parvardigorining izni-irodasi bilan uning qo'l ostida ishlaydigan kimsalarni (bo'ysundirib qo'ygandirmiz). Ulardan kim Bizning amrimizdan toyilsa, Biz unga o't-olov azobidan totdirib qo'yurmiz.

13. Ular (Sulaymonga misdan) u xohlagan narsalarni — ibodatxonalarni, haykallarni, hovuzlar kabi (katta)laganlarni va (o'choqlarga) o'rnashgan (vazmin) qozonlarni qilib berurlar. «(Ey) Dovud xonadoni, (Alloh sizlarga ato etgan bu ne'matlarning shukronasi uchun amal-ibodat qilinglar! Bandalarim orasida shukr qilguvchi (zotlar juda) ozdir».

14. Endi qachonki Biz (Sulaymonga) o'limni hukm qilgach, uning o'limiga faqat asoini yeyayotgan (yog'och) kemiruvchi qurtgina dadolat qildi. Bas qachonki u qulab tushgach, jinlarga aniq bo'ldiki, agar ular g'aybni bilguvchi bo'lganlarida bu xor qilguvchi azobda-mehnatda qolmagan bo'lur edilar.

I z o h . Mazkur oyatlarda ota-o'g'il — Dovud va Sulaymon payg'ambarlarga Alloh taolo ato etgan ne'matlar sanab o'tildi. Darhaqiqat Tangri taolo Dovud alayhis-salomga shunday xush ovoz bergan ekanki, u kishi Zaburni tilovat qilganlarida osmonda uchib ketayotgan qushlar tek qotar va chor atrofdagi tog'u-toshlar bilan birga u zotga jo'rovoz bo'lib tilovat qilishar ekan. O'sha zamonda temirchilik hunari nihoyat darajada ravnaq topgan bo'lib, temirchilar o'zlarining asbob-anjomlari vositasida istagan narsalarini yasay olar ekanlar. Asli kasbi sovutsozlik bo'lgan Dovud payg'ambar esa shunday fazilatga ega ekanlarki, qo'llari tekkan temir xamirdek muloyim bo'lib qolar va u zot biron asbob-anjomsiz uni o'zlari xohlagan shaklga kiritar edilar. Bu mo'jizaning guvohi bo'lgan kishilar Dovudning haq payg'ambar ekaniga iymon keltirishar edi.

Endi Sulaymon alayhis-salomga esa Alloh taolo insu-jin podshohligini ato etgan edi. Uchar shamollar ham u zotning inon-ixtiyorida bo'lib, istagan joylariga bir zumda eltib qo'yar edi. Sulaymon payg'ambarga berilgan mo'jizalardan yana biri mis bulog'i bo'lib, rivoyat qilinishicha undan suv o'rniga muzdek mis oqib yotar, payg'ambar izmidagi jinlar esa o'sha misdan u zotning xohlagan narsalarini yasab berishar ekan. Ushbu so'nggi

oyat ayrim kishilarning jinlar g'aybni — ya'ni kelajakda ro'y beradigan voqea-hodisalarni biladilar, degan gumonlarini rad etadi. Chunki ular to o'tirgan hollarida jon taslim qilgan Sulaymon alayhis-salomning suyanib o'tirgan asolarini bir yil davomida yog'och qurti yeb yerga qulab tushmagunlaricha u zotning vafot qilganlarini bilmaganlar va tinim bilmasdan payg'ambar ularga buyurgan og'ir mehnatda — baland qasr bino qilishda davom etganlar. Ushbu oyatlarda Alloh taolo ato etgan fazlu-marhamatiga shukr qilib o'tgan solih payg'ambarlar haqida hikoya qilingan bo'lsa, quyidagi oyatlarda Tangri bergan ne'matlarga noshukurlik qilganlari oqibatida ulardan mahrum qilinib, halokatga giriftor bo'lgan qavm to'g'risida so'z yuritiladi.

15. Aniqki Saba' (qabilasi) uchun o'z maskanlarida Allohning fazlu-marhamatiga dalolat qiladigan) bir alomat bor edi — o'ng tomon ham, so'l tomon ham bog'-rog' bo'lib, (Biz ularga) «Parvardigoringiz (bergan) rizqu-ro'zidan bahramand bo'linglar va U zotga shukr qilinglar! (Shahringiz) pokiza shahardir, (Parvardigoringiz) mag'firat kilguvchi Parvardigordir», (degan edik).

16. Bas ular (Bizga shukr qilishdan) yuz o'girishgach, Biz ularning ustiga to'g'on bilan (to'qib qo'yilgan) selni (ochib) yubordik va ularning bog'larini achchiq-taxir mevali, yulg'unzor va yakkam-dukkam butazor «bog'lar»ga almashtirib qo'ydik.

17. Kofir bo'lganlari sababli ularni mana shu (jazo bilan) jazoladik. Biz faqat kofir bo'lgan kimsagagina (mana shunday) jazo berurmiz.

18. Biz ular bilan O'zimiz barakatli qilgan (Shom) qishloq-shaharlarining orasida ko'rinib turadigan (ya'ni bir-biriga yaqin) qishloqlarni barpo qilib (qo'ygan) va, ular orasida yurish (masofasi)ni ham o'lchab-belgilab (ularga): «Bu (qishloqlarda) kechalari ham, kunduzlari ham tinch-omon yuraveringlar», (degan edik).

19. Ular esa (bu ne'matlarga noshukurlik qilib): «Parvardigoro, safarlarimiz orasidagi (masofani) yiroq qilgin», deyishib, o'zlariga zulm qildilar, bas Biz ularni (odamlar gapirib yuradigan) cho'pchak-hikoyaga aylantirib qo'ydik va bo'lak-bo'lak qilib (har tomonga tirqiratib yubordik). Albatta bunda har bir (balolarga sabr-qanoat qilguvchi, ne'matlarga) shukr qilguvchi uchun oyat-ibratlar bordir.

20. Darhaqiqat Iblis ularning ustidagi («Men ularni yo'ldan ozdira olurman», degan) gumonini ro'yobga chiqardi, bas (Saba' qabilasi Iblisga ergashdilar), faqat bir guruh mo'minlarga (unga bo'yinsunmadilar).

21. (Iblisning) ular ustidagi hukmronligi – faqat Biz oxiratga iymon keltiradigan kishilarni, undan (ya'ni oxiratdan) shak-shubhada turgan kimsalardan bilib-ajratib olishimiz uchun bo'lgandir. (Ya'ni oxirat haqida shubha qilguvchi kimsalar Iblisning ig'vosiga uchib, unga ergashurlar va Allohning ne'matlariga noshukurlik qilurlar. Oxiratga iymon keltirgan zotlarga esa uning vasvasasi kor qilmas.) Parvardigoringiz barcha narsaning ustida kuzatib turguvchidir.

22. (Ey Muhammad, mushriklarga) ayting: «Sizlar Allohdan oʻzga (ilohlar) deb gumon qilgan butlaringizga duo-iltijo qilaveringlar-chi, (ular sizlarga ijobat qila olarmikanlar)! Ular na osmonlarda va na yerda bir zarra vaznicha (narsa)ga ega emasdir va ular uchun (osmonlar va yerda Allohga) sheriklik ham yoʻqdir hamda (Alloh) uchun ulardan biron yordamchi ham yoʻqdir.

23. (Alloh) huzurida faqat Uning Oʻzi izn bergan kishilargagina shafolat-oqlov foyda berur (yaʼni ana oʻsha zotlarga shafolatga erishurlar, yo oʻzgalarni shafolat qila olurlar). To qachon (Parvardigor ular uchun shafolatga izn berishi bilan) dillaridan qoʻrquv ketkazilgach ular (bir-birlariga): «Parvardigoringiz nima dedi (yaʼni shafolatga haqiqatan izn berdimi?)», deb (savol qilishib), «Haqni (aytdi, yaʼni haqiqatan shafolatga izn berdi), U yuksak va buyuk zotdir», deyishib (javob qilurlar).

24. (Ey Muhammad, mushriklarga) ayting: «Kim sizlarga osmonlar va yerdan rizqu roʻz berur?» Ayting: «Alloh (rizq berur). Shak shubhasiz yo bizlar yoki sizlar (yaʼni ikki toifadan biri) anik hidoyat ustida yoki ochiq zalolatdadir».

25. Ayting: «Sizlar bizlar qilgan gunoh toʻgʻrisida masʼul boʻlmassizlar va bizlar sizlar qilayotgan amallar toʻgʻrisida masʼul boʻlmasmiz».

26. Ayting: «Parvardigorimiz (qiyomat kunida) oʻrtamizni jamlar, soʻngra oʻrtamizda haqiqat — adolat bilan hukm qilur. Uning Oʻzigina (adolat bilan) hukm qilguvchi va (kim haq, kim nohaq ekanini) bilguvchidir».

27. Ayting: «(Ey mushriklar), sizlar menga (oʻzlaringizcha Allohga) qoʻshib olgan butlaringizni (haqiqatan U zotga) sheriklar ekanini koʻrsatingiz-chi?! Yoʻq, (bu gumonlaringiz xatodir). Balki (yolgʻiz) Allohning Oʻzigina qudrat va hikmat egasidir.

28. (Ey Muhammad), Biz sizni shak-shubhasiz, barcha odamlarga: (moʻminlarga jannat haqida) xushxabar eltguvchi, (kofirlarni esa doʻzax azobidan) ogoxlantirguvchi boʻlgan holingizda, paygʻambar qilib yubordik. Lekin koʻp odamlar bilmaslar.

29. Ular: «Agar rostgoʻy boʻlsangizlar (aytinglar-chi), mana shu vaʼda (qilingan qiyomat) qachon boʻladi? derlar.

30. Ayting: «Sizlar uchun shunday bir kunning vaʼdasi bordirki, sizlar undan biron soat ketga ham, ilgariga ham sura olmassizlar».

31. Kofir boʻlgan kimsalar: «Bizlar bu Qurʼonga ham, undan oldingi (kitoblarga) ham hargiz iymon keltirmaymiz», dedilar. (Ey Muhammad), agar siz oʻsha zolim kimsalarni (qiyomat kunida) Parvardigor huzurida turgʻizub qoʻyilib, bir-birlariga gap qaytarayotganlarini koʻrsangiz edi. (Oʻshanda) bechora sanalgan (yaʼni ergashuvchi boʻlgan) kimsalar, mutakabbir kimsalarga (yaʼni oʻz peshvolariga): «Agar sizlar boʻlmaganingizda, bizlar shak-shubhasiz, moʻminlar boʻlur edik», desalar,

32. Mutakabbir kimsalar bechora sanalgan kimsalarga: «Sizlarga hidoyat kelganidan so'ng sizlarni (undan) biz to'sdikmi? Yo'q, o'zlaringiz jinoyat qilguvchi bo'ldingizlar», derlar.

33. Bechora sanalgan kimsalar esa mutakabbir kimsalarga: «Yo'q, kechayu kunduz qilgan makr-hiyla(laringiz bizlarni mo'min bo'lishdan to'sgan edi). O'shanda sizlar (o'z makr-hiylalaringiz bilan) bizlarni Allohga kofir bo'lishga va U zotga (o'zgalarni) teng sherik qilishga zo'rlar edingizlar», dedilar. Azobni (o'z ko'zlari bilan) ko'rgan vaqtlarida ular (ya'ni peshvolar ham, ergashganlar ham) ichlarida nadomat qildilar va Biz kofir bo'lgan kimsalarning bo'yinlariga kishanlar soldik. Ularga faqat o'zlari (hayoti dunyoda) qilib o'tgan qilmishlarining jazosi berilur.

34. Biz qaysi bir qishloq-shaharga biron ogoxlantirguvchi (payg'ambar) yubormaylik, albatta u joyning boyonlari «Aniqki biz sizlar elchi qilib yuborilgan narsaga kofirdirmiz», dedilar.

35. Yana ular: «(Bizlarning mol-dunyo va bolalarimiz — imon keltirganlardan ko'ra) ko'proq, (binobarin bizlar) azoblanguvchi emasdirmiz», dedilar.

36. (Ey Muhammad, ularga) ayting: «Albatta Parvardigorim O'zi xohlagan kishilarning rizqini keng qilur va (O'zi xohlagan kishilarning rizqini) tang qilur. Lekin ko'p odamlar (buni) bilmaslar».

37. Na molu dunyolaringiz va na bolalaringiz sizlarni Bizning dargohimizga yaqin qilguvchi emasdir. Faqat imon keltirgan va yaxshi amal qilgan zotlar — ana o'shalar uchungina qilgan amallari sababli necha barobar mukofot bo'lur va ular (jannatdagi) yuksak manzillarda tinch-omon bo'lurlar.

38. Bizning oyatlarimizga (qarshi) kurashish harakatida yuradigan kimsalar - ular azobga duchor qilinguvchidirlar.

39. Ayting: «Albatta Parvardigorim bandalaridan O'zi xoxlagan kishilarning rizqini keng qilur va (O'zi xohlagan kishilarning rizqini) tang qilur. Ne bir narsani infoq-ehson qilsangizlar, bas (Alloh) uning o'rnini to'ldirur. U rizq berguvchilarning yaxshirog'idir.

40. (Eslang, Alloh) ularning (ya'ni mushriklarning) barchalarini to'plab, so'ngra farishtalarga «Ana u (mushriklar) sizlarga ibodat qilguvchi bo'lganmidilar?» deyilgan kunda.

41. (Farishtalar): «Pok Parvardigor, Sen O'zing bizlarning do'stimizdirsan, ular emas. Yo'q, ular jinlarga ibodat-itoat qilar edilar. Ularning ko'plari (jinlarga) imon keltirguvchidirlar», derlar.

42. Endi Bu kunda biringiz biringizga na foyda va na ziyon yetkazishga qodir bo'lmas va Biz, zolim bo'lgan kimsalarga: «O'zlaringiz yolg'on degan do'zax azobini totib ko'ringiz», dermiz.

43. Qachon ularga Bizning aniq-ravshan bo'lgan oyatlarimiz tilovat qilinsa: ular: «Bu (ya'ni Muhammad alayhis-salom) faqat sizlarni ota-bobolaringiz ibodat qilib o'tgan butlardan to'smoqchi bo'lgan kimsadir», derlar va «Bu (ya'ni Qur'on) faqat to'qilgan bir bo'htondir», derlar. Kofir bo'lgan kimsalar ularga Haqiqat – Qur'on kelgan vaqtida u haqda «Bu faqat ochiq sehrdir», dedilar.

44. Holbuki (ilgari) Biz ularga o'qib-o'rganadigan kitoblar ato etgan emasmiz va ularga sizdan avval biron ogoxlantirguvchi (payg'ambar) ham yuborgan emasmiz.

45. Ulardan ilgari (o'tgan) kimsalar ham (o'z payg'ambarlarini) yolg'onchi qilgan edilar — Holbuki (Makka mushriklari) Biz ularga ato etgan ne'matlarning o'ndan biriga ham yetganlari yo'q. Bas o'shalar Mening payg'ambarlarimni yolg'onchi qilishgach, Mening inkorim qanday bo'lgan edi?!

46. (Ey Muhammad, mushriklarga) ayting: «Men sizlarga faqat birgina narsani – Alloh uchun juft-juft, yolg'iz-yolg'iz holingizda turib, so'ngra (Muhammad va U keltirgan Kitob haqida) tafakkur qilishingizni tavsiya qilurman. Sohibingizda (ya'ni Muhammadda) hech qanday jinnilik yo'qdir. U faqat qattiq azob oldidan sizlarga (yuborilgan) bir ogohlantirguvchi (payg'ambardir) xolos».

47. Ayting: «Men sizlardan so'ragan bor ajru-mukofot o'zlaringizga bo'lsin (ya'ni men sizlardan biron ajr-mukofot so'ramasman). Mening ajr-mukofotim yolg'iz Allohning zimmasidadir. U barcha narsaga guvohdir».

48. Ayting: «Albatta Parvardigorim Haq – Qur'onni (botil-jaholat ustiga) otur. U g'ayblarni aniq bilguvchidir».

49. Ayting: «Haq – Qur'on keldi (va botil-dinsizlik yo'q bo'ldi. Endi (botil) yangi dinsizlikni) boshlay ham olmas, (eski dinsizlikni) qaytara ham olmas.

50. Ayting: «Agar men (Haq yo'lidan) ozsam, bas faqat o'z ziyonimga ozurman va agar (Uning yo'luga) hidoyat topsam, u holda Parvardigorim menga vahiy qilayotgan (Qur'on) sababligina (hidoyat topurman). Shak-shubhasiz U eshitguvchidir, yaqindir».

51. (Ey Muhammad), agar siz (mushrik-kofirlarni) dahshatga tushib, qochgani joy topa olmay qolgan va yaqin bir makondan (do'zaxga tashlash uchun) tutib ketilgan paytlarida ko'rsangiz edi!

52. (O'sha kunda) ular: «(Muhammad alayhis-salomga) iymon keltirdik», dedilar. (Ular agar hayoti dunyoda iymon keltirganlarida qabul qilingan bo'lur edi, ammo endi) yiroq bir makondan (ohirat diyoridan turib iymon va tavba-tazarru'ga) qo'llari qandoq yetsin?!

53. Holbuki ular ilgari (hayoti dunyoda) unga kofir bo'lgan edilar! Holbuki ular yiroq bir makondan g'aybga (oxiratga tosh) otar edilar!

54. (Mana endi) xuddi ulardan ilgari o'tgan hammaslaklariga qilingani kabi, ular bilan o'zlari istaydigan narsaning (ya'ni iymon keltirib, do'zax azobidan qutulib qolishning) o'rtasi to'sib qo'yildi, Zero ular (hayoti dunyodalik paytlarida) shak-shubha ostida edilar.

FOTIR SURASI

Ushbu sura ham Makkada nozil qilingan bo'lib, qirq besh oyatdan iborat.

Sura Alloh taolaga hamdu-sano aytish bilan boshlanib, Uning osmonlar va yerni yo'qdan bor qilgan zot ekani hamda insonlarni haq yo'lga hidoyat qilish uchun O'zi bilan ular o'rtasida farishtalarni elchi-vositachi qilib qo'ygani haqida xabar beriladi.

Bu surada hayoti dunyodan keyin oxirat hayoti kelishi haq ekanligiga osmonu zaminda kishilar ko'z o'ngida kechadigan voqea-hodisalar ham aniq dalolat qilib turishi va shu bilan birga koinotdagi har bir maxluqot o'zining nechog'li mukammalligi va o'ta nozik intizomi bilan nihoyat darajada qudrat va hikmat egasi bo'lgan bir Yaratguvchi mavjud ekaniga ochiq hujjat bo'la olishi uqtiriladi.

Sura mushriklarning jonsiz butlarga sig'inishlarini keskin qoralash bilan nihoyalanadi.

Bu sura Alloh taoloning go'zal ismlaridan biri bo'lmish «Fotir» — «Ilk Yaratguvchi» nomi bilan atalgandir.

Mehribon va rahmli Alloh nomi bilan (boshlayman).

1. Hamdu-sano osmonlar va yerni ilk yaratguvchi hamda (O'zi bilan bandalari o'rtasida) farishtalarni ikki, uch, to'rt qanotli elchilar (vositachilar) qilguvchi Alloh uchundir. U zot (yaratgan) mahluqotida O'zi xohlagan narsani ziyoda qilur. Albatta Alloh barcha narsaga qodirdir.

2. Alloh odamlar uchun ne bir rahmat-marhamatni ochib qo'ysa, bas uni ushlab-to'sib qolguvchi bo'lmas va neni ushlab qolsa, bas U zot (ushlab qolgani)dan so'ng u (narsani bandalarga) biron yuborguvchi bo'lmas. U qudrat va hikmat egasidir.

3. Ey insonlar, sizlarga Alloh ato etgan son-sanoqsiz ne'matni eslangiz! Sizlarga osmonu zamindan rizqu-ro'z beradigan Allohdan o'zga bironta yaratguvchi bormi?! Hech bir iloh yo'q, magar Uning O'zigina bordir. Bas, qayoqqa burilib ketmoqdasizlar?!

4. (Ey Muhammad), agar (mushriklar) sizni yolg'onchi qilsalar, bas (bilingki), sizdan avvalgi payg'ambarlar ham yolg'onchi qilingandirlar. (Barcha) ishlar yolg'iz Allohga qaytarilur.

5. Ey insonlar, albatta Allohning (qayta tiriltirish va bu dunyoda qilib o'tilgan yaxshi-yomon amallarning mukofot jazosini berish to'g'risidagi) va'dasi haq

(va'dadir). Bas, hargiz sizlarni hayoti dunyo aldab qo'ymasin! Va hargiz sizlarni Alloh (barcha gunoxlarni kechib yuboraveradi, deb) aldaguvchi (shayton) aldab qo'ymasin!

6. Aniqki, shayton sizlarga dushmandir, bas uni dushman tutinglar! Shak-shubhasiz u, o'z firqasini (ya'ni o'ziga ergashgan kimsalarni) do'zax egalari bo'lishlari uchun da'vat qilur.

7. Kofir bo'lgan kimsalar uchun qattiq azob bordir. Iymon keltirgan va yaxshi amallar qilgan zotlar uchun esa mag'firat va ulug' mukofot bordir.

8. Axir (qilgan) yomon amali o'ziga chiroyli ko'rinib, uni go'zal (amal) deb o'ylagan kimsa (Alloh haq yo'lga hidoyat qilgan zot kabi bo'lurmi)?! Zotan Alloh O'zi xohlagan kimsalarni yo'ldan ozdirur va O'zi xohlagan kishilarni hidoyat qilur. Bas (Ey Muhammad), joningiz ularning (iymon keltirmaganlari) ustida hasrat-nadomatlar chekib ketmasin. Albatta Alloh ularning qilayotgan hunarlarini bilguvchidir.

9. Allohning O'zi shamollarni yubordi. Bas ular bulutni qo'zg'atgach, Biz uni o'lik shaharga haydab, uning yordamida o'lgan yerni tiriltirdik. (Qiyomat qoyim bo'lgan kuni) qayta tirilish ham shuning o'zidir.

10. Kim kuch-qudratni istaydigan bo'lsa, bas barcha kuch-qudrat Allohnikiidir. (Har bir) xush so'z Unga yuksalur va yaxshi amalni ham (Alloh O'z dargohiga) ko'tarur. Yomon makr-hiylalar qiladigan kimsalar uchun esa qattiq azob bordir va ularning makrlari ham halok bo'lur (ya'ni behuda ketur).

11. Alloh sizlarni (avval) tuproqdan, so'ngra nutfadan yaratib, keyin sizlarni juft-juft (ya'ni erkak-ayol) qilib qo'ydi. Har bir ayolning homilador bo'lishi ham, ko'zi yorishi ham shak-shubhasiz Uning bilishi – ogohligi bilan bo'lur. Har bir umr ko'rguvchining umri uzun qilinmas va (yo) umridan kamaytirilmas, magar (bularning barchasi) Kitobda (ya'ni Lavhul-Mahfuzda bitilgan bo'lur). Albatta bu Allohga osondir.

12. Daryo-dengiz teng bo'lmas — bunisi shirin-totli va ichilishi oson, bunisi esa sho'r-taxirdir. Sizlar (ularning) har biridan yangi go'sht (ya'ni baliq tutib) yeysizlar va taqadigan zeb-ziynat chiqarib olursizlar. Va sizlar (Allohning) fazlu-marhamatidan (ya'ni rizqu-ro'zidan) istashlaringiz uchun (dengiz va daryolarda suvni) yorib ketayotgan kemalarni ko'rursizlar. Shoyad shukr qilsangizlar.

13. (Alloh) kechani kunduzga kiritur va kunduzni kechaga kiritur, U quyosh va oyni ham (sizlarning manfaatingiz uchun) bo'yinsundirib qo'ygandir – har biri muayyan muddatgacha (ya'ni qiyomat kunigacha o'z fazosida) joriy bo'lur. Ana shu Alloh sizlarning Parvardigoringizdirki, (barcha olamlarga) podshohlik yolg'iz Unikiidir. (Ey mushriklar), sizlar U zotni qo'yib iltijo qilayotgan butlaringiz esa po'stloqcha narsaga ham ega emasdir.

14. Agar sizlar ularni chorlasangizlar, duolaringizni eshitmaslar. Agar

eshitsalar-da, sizlarga javob qila olmaslar va qiyomat kunida ularni (Allohga) sherik qilib olganlaringizni inkor qilurlar. (Ey Muhammad, dunyo-yu, oxirat haqida hech kim) sizga xabardor zot (ya'ni Alloh) kabi xabar bera olmas.

15. Ey insonlar, sizlar Allohga muhtojdirlarsizlar. Allohning O'zigina (barcha odamlardan) behojat va (barcha) maqtovga loyiq zotdir.

16. Agar U xoxlasa sizlarni (er yuzidan) ketkazib, (o'rningizga) yangi bir xalqni keltirur.

17. Va bu (ish) Allohga qiyin emasdir.

18. (Qiyomat kunida) hech bir ko'targuvchi (ya'ni gunohkor jon) o'zga jonning yukini (ya'ni gunohini) ko'tarmas, Agar og'ir gunoh egasi bo'lgan jon (birovni) o'z yuki-gunohiga (ya'ni gunohining bir qismini ko'tarishga) chorlasa, (garchi chorlanguvchi) yaqin qarindoshi bo'lsa-da, u (gunohdan) biron narsa ko'tarilmas (ya'ni u kunda har kim o'z amali bilan mashg'ul bo'lib, ota bolaga, aka ukaga qarashga imkon topmas). (Ey Muhammad), siz faqat g'aybdagi (ya'ni ko'zlariga ko'rinmaydigan) Parvardigordan qo'rqadigan va namozni to'kis ado etgan zotlarnigina ogohlantira olursiz. Kim pokdoman bo'lsa, u faqat o'z (foydasi) uchun pokdoman bo'lur. Yolg'iz Allohgagina qaytilur.

19-20-21. Ko'r kimsa (kofir) bilan ko'rguvchi zot (mo'min), zulmatlar (kufr) bilan nur (iymon), soya (jannat) bilan jazirama (do'zax) barobar emasdir.

22. Tiriklar (mo'minlar) bilan — o'liklar (kofirlar) ham barobar emasdir. Albatta Alloh O'zi xohlagan kishilarga (xaq da'vatni) eshittirur. (Ey Muhammad), siz qabrlardagi kimsalarga (ya'ni o'lik dillariga) eshittira olguvchi emasdirlsiz.

23. Siz faqat ogoxlantirguvchidirlsiz.

24. Albatta Biz sizni haq (din) bilan, xushxabar eltguvchi va ogohlantirguvchi qilib yubordik. (Sizning ummatingizdan avvalgi) har bir ummat ichida ham albatta bir ogoxlantirguvchi — payg'ambar o'tgandir.

25. Agar (mushriklar) sizni yolg'onchi qilsalar, bas (bilingki), ulardan avvalgi kimsalar ham (o'zlariga kelgan payg'ambarlarni) yolg'onchi qilgandilar. Holbuki payg'ambarlari ularga aniq-ravshan mo'jizalar, (ilohiy) sahifalar va (Tavrot, Injil kabi) nurli Kitob keltirgan edilar.

26. So'ngra kofir bo'lgan kimsalarni (kufrlari sababli) ushladim – jazoladim. Bas Mening inkorim – azobim qandoq bo'ddi?!

27. Alloh osmondan suv (yomg'ir-qor) yog'dirib, uning yordamida rangi ro'ylari turli-tuman bo'lgan mevalarni chiqarganimizni ko'rmadingizmi?! Yana tog'lardan ham oq, qizil — rango-rang yo'l(li tog'lar) ham, tim qora (tog'lar) ham bordir.

28. Shuningdek odamlar, jonivorlar va chorva hayvonlari orasida ham rang-

baranglari bordir. Allohdan bandalari orasidagi olim-bilimdonlargina qo'rqr. Shak-shubhasiz Alloh qudratli, mag'firatlidir.

I z o h . Bu ikki oyatda olamdagi barcha mavjudotning yaratguvchisi yolg'iz Alloh taolo ekanligi ta'kidlanmoqda. Darhaqiqat ilm-ma'rifat egasi bo'lgan har bir inson osmondan yog'ilgan bir xil rangdagi suv sababli qora yerdan unib chiqadigan rangu ro'yi turli-tuman bo'lgan nabotot olamiga, usti ko'rinishi ham, ostida yashirgan xazina-dafinalari ham rango rang tog'u-toshlarga – jamodot olamiga va zaminning ostu-ustida tarqalib, o'zlariga yuklangan vazifalarni bosh tortmasdan bajarib yurgan hayvonot olamining rang-barangligiga va nihoyat mana shu barcha mavjudotdan foydalanib, ularni boshqarishni o'z zimmasiga olgan insonlarning rangu ro'ylari ham, fe'li atvor va udum an'analari ham necha turfa ekanligiga tafakkur va ibrat nazari bilan boqsa, Yaratganning qudratu-xunarmandchiligiga tasanno aytmasdan qolmas. Shuning uchun ham mazkur oyatda Allohdan faqat haqiqiy ilm-ma'rifat egalari qo'rqishlari uqtirib o'tildi.

29-30. Albatta Allohning Kitobini tilovat qiladigan, namozni to'kis ado etadigan va Biz ularga rizq qilib bergan narsalardan maxfiy va oshkora infoq-ehson qiladigan zotlar hargiz kasod bo'lmaydigan oldi-sotdidan (ya'ni ulardan yaxshi amal va infoq-ehson Allohdan ajru-mukofot bo'lishidan) umidvordirlar, zero (Alloh) ularning ajrlarini komil qilib berur va O'z fazlu-karamidan ularga yana ziyoda (mukofotlar) ham berur. Albatta U mag'firatli va o'ta shukr qilguvchidir (ya'ni ozgina yaxshi amal uchun ko'p mukofot ato qilguvchidir).

31. (Ey Muhammad), Biz sizga vahiy qilgan Kitob – Qur'on o'zidan avvalgi ilohiy kitoblarni tasdiqlaguvchi bo'lgan Haq (Kitobdir). Albatta Alloh O'z bandalaridan ogoh va (ularning barcha ishlarini) ko'rib turguvchidir.

32. So'ngra Biz bu Kitobga bandalarimizdan O'zimiz tanlagan zotlarni (ya'ni sizning ummatingizni) voris qildik. Bas ularning orasida (Qur'onni o'qisa-da, unga amal qilmaydigan) o'z joniga jabr qilguvchi ham bor, ularning orasida o'rtacha amal qilguvchi ham bor va ularning orasida Allohning iznu irodasi bilan mudom yaxshiliklarga shoshilguvchi ham bordir. Ana o'sha (ya'ni Qur'onga voris bo'lish Allohning) katta marhamatidir.

33. Ular oltindan bo'lgan bilakuzuklar va marvarid-marjonlar bilan bezangan hollarida mangu (turadigan) jannatlarga kirurlar. U joyda ularning liboslari harir-ipak bo'lur.

34. Va ular (jannatga kirgan chog'larida) dedilar: «Bizlardan g'am-qayguni ketkazgan zot — Allohga hamdu-sano bo'lsin. Darhaqiqat Parvardigorimiz mag'firatli va o'ta shukr qilguvchidir.

35. U O'z fazlu-marhamati bilan bizlarni mangu turadigan bir diyorga tushirdiki, bu joyda bizlarga na mashaqqat yetar va na charchoq yetar».

36. Kofir bo'lgan kimsalar uchun esa jahannam o'ti bordirki, na ularga (ikkinchi bor o'lish) hukm qilinib, o'la olurlar va na ulardan (jahannam) azobi yengillatilur. Biz har bir kofirni mana shunday jazolarmiz.

37. Ular u joyda: «Parvardigoro, bizlarni (bu azobdan) chiqargin, bizlar qilib o'tgan amallarimizdan boshqa yaxshi (amallarni) qilurmiz», deb dod-voy qilurlar. Axir Biz sizlarga eslatma oladigan kishi eslatma olgudek uzun umr bermaganmidik?! Sizlarga ogohlantirgurchi (payg'ambar) ham kelgan edi-ku! Bas endi azoblaringizni totaveringlar! Endi zolim kimsalar uchun biron yordamchi bo'lmas!

38. Albatta Alloh osmonlar va yerning g'aybini (sirru asrorini) bilguvchidir. Albatta U dillardagi sirlarni ham aniq bilguvchidir.

39. U sizlarni yer yuzida xalifa qilib qo'ygan zotdir. Bas kim kofir bo'lsa, uning kufri faqat o'zining ziyoniga bo'lur. Kofir bo'lgan kimsalarga kufrlari Parvardigor huzurida faqat g'azabnigina ziyoda qilur. Kofir bo'lgan kimsalarga kufrlari faqat isyonkorliknigina ziyoda qilur.

40. (Ey Muhammad, mushrmilarga) ayting: «Xabar beringiz-chi, sizlar Allohni qo'yib iltijo qilayotgan butlaringiz (nimaning sharofati bilan iltijo-ibodat qilinishga sazovor bo'ldilar?) Sizlar menga ko'rsatma beringiz-chi, ular yerdagi biron narsani yaratganmilar, yoki ularning osmonlarni (yaratishda Allohga) sherikliklari bormi, yoxud Biz ularga biron kitob ato etdikmi-ki, ular o'sha (kitobdan o'zlarining Bizga sherik ekanliklari haqida) biron hujjat ustida bo'lsalar?! Yo'q, u zolim kimsalar bir-birlariga («Butlarimiz bizlarni shafolat qiladilar», deb) faqat aldovni va'da qilurlar.

41. Albatta Alloh osmonlar va yerni qulab tushishdan ushlab-asrab turur. Aniqki agar ular qulasalar, U zotdan so'ng (ya'ni Allohdan o'zga) biron kimsa ularni tutib tura olmas. Darhaqiqat U halim va mag'firatli bo'lgan zotdir.

42. (Makka kofirlari) agar ularga biron ogohlantirguvchi (payg'ambar) kelsa, albatta har qanday ummatlardan ham hidoyat topguvchiroq bo'lishlari haqida jon-jahdlari bilan qasam ichgandilar. Bas qachonki ularga ogohlantirguvchi (Muhammad alayhis-salom) kelgach, (bu) ularni yanada (hidoyatdan) uzoqlashtirdi xolos.

43. Ular yerda mutakabbirlik qilgan va (payg'ambarga qarshi) yomon makr-hiyla qilgan hollarida (hidoyatdan uzoqlashdilar). Yomon makr-hiyla esa faqat o'z egalarini o'rab halok qilur. Bas ular faqat avvalgilarning sunnatlariga (ya'ni ko'rguliklariga) ko'z tutmoqdalar, xolos (ya'ni ularning ham boshlariga avvalgi dinsizlarning kuni tushar). Bas siz hargiz Alloh sunnati-qonunining o'zgarganini ko'rmassiz va hargiz Alloh sunnatining aylanganini (ya'ni azobga mustahiq bo'lgan kimsalar qolib, o'zgalar azoblanganini) ko'rmassiz.

44. Axir ular yer yuzida sayr qilib o'zlaridan avvalgi (dinsiz kimsalarning) oqibatiganday bo'lganini ko'rmaydilmarmi?! Holbuki (avvalgilar) bulardan ko'ra kuchli-quvvatliroq edilar. Na osmonlardagi va na yerdagi biron narsa Allohdan qochib qutuluvchi emasdir. Zotan U bilim va qudrat egasi bo'lgan zotdir.

45. Agar Alloh odamlarni ular qilgan gunohlari bilan jazolasa edi, (er) ustida biron jonivorni qo'ymagan bo'lur edi. Lekin U zot ularni (jazolashni) belgilagan

muddatgacha (ya'ni qiyomat kunigacha) qoldirur. Bas qachon o'sha muddat kelgach (ularning har biriga qilib o'tgan barcha yaxshi-yomon amallarining mukofot-jazolarini berur). Zero Alloh bandalarini ko'rib turguvchi bo'lgan zotdir.

YOSIN SURASI

Sakson uch oyatdan tashkil topgan bu sura ham Makkada nozil bo'lgandir.

U Qur'oni Karimga qasam-la Muhammad alayhis-salomning haq payg'ambar ekanliklarini tasdiqlash bilan boshlanib, so'ngra u Zotni yolg'onchi qilgan Quraysh kofirlari va ularning topajak oqibatlari haqida xabar beradi.

Bu surada Alloh taoloning Antokiya shahriga yuborgan elchilari va shahar ahli ularni yolg'onchi qilganlari sababli halokatga duchor bo'lganlari to'g'risida hamda o'sha yerdagi iymon keltirganligi sharofatidan Allohning marhamatiga sazovor bo'lgan Habib an-Najjor ismli bir solih banda haqida hikoya qilinadi.

Yana bu surada o'quvchi e'tibori kecha bilan kunduzning almashib turishidagi; oy va quyoshdek buyuk sayyoralarning biron soniya tinim bilmasdan o'z fazolarida o'ta nozik intizom bilan aylanib turishlaridagi Yaratganning qudratiga dalolat qiladigan jihatlarga qaratiladi.

Bu surada iymon va taqvo ahli uchun hozirlab qo'yilgan jannat manzaralari nihoyatda jonli lavhalarda chizib beriladi va kofirlarning tillar soqov bo'lib, qo'llar tilga kiradigan, oyoqlar guvohlik beradigan qiyomat kunidagi ahvollari butun dahshati bilan bayon qilinadi.

Sura o'zining ilk oyati «Yosin» nomi bilan atalgan bo'lib, uning Qur'oni Karimda tutgan o'rnini — martabasi haqida payg'ambar alayhis-salomdan mana shunday hadisi sharif rivoyat qilingandir. U zot: «Albatta har bir narsaning qalbi bordir. Qur'onning qalbi «Yosin»dir. Men bu surani ummatimdan har kishining qalbida bo'lishini istar edim» degan ekanlar.

Mehribon va rahmli Alloh nomi bilan (boshlayman).

1. Yo, Sin.

2-3-4. (Ey Muhammad, ushbu) hikmatli Qur'onga qasamki, hech shak-shubhasiz siz To'g'ri yo'l (ya'ni haq din) ustidagi payg'ambarlardandirsiz.

5-6. (Bu Qur'on) ota-bobolari (biron payg'ambar orqali oxirat azobidan) ogohlantirilmasdan, g'ofil bo'lib qolgan bir qavmni ogohlantirishingiz uchun qudratli va mehribon zot tomonidan nozil qilingandir.

7. Aniqki ularning ko'plariga So'z (ya'ni azob haqidagi hukm) haq bo'lgandir. Bas ular iymon keltirmaslar.

8. Darhaqiqat Biz ularning bo'yinlariga to'iyaklarigacha (etadigan) kishanlarni urib qo'ydik, bas ular g'o'dayib qoldilar (ya'ni ular Haqqa egilmaslar).

9. Va Biz ularning oldilaridan bir to'siq – parda qilib, ularni o'rab qo'ydik. Bas ular ko'ra olmaslar.

10. (Ey Muhammad), siz ularni ogohlantirdingizmi yoki ogohlantirmadingizmi ularga barobardir — iymon keltirmaslar.

11. Siz faqat ergashgan va g'oyibda (ya'ni, ko'rmay) turib, Rahmondan qo'rqqan kishilarnigina ogohlantira olursiz. Bas o'sha (kishilarga) mag'firat va ulug' ajr (jannat) xushxabarini bering!

12. Albatta Biz O'zimizgina o'liklarni tiriltirurmiz va ularning qilgan amallarini hamda (qoldirgan) izlarini yozib qo'yurmiz. Barcha narsani Biz ochiq Kitobda (ya'ni Lavh-ul-Mahfuzda) belgilab qo'ygandirmiz.

13. (Ey Muhammad), siz ularga (Antokiya) qishlog'ining ahlini — u joyga elchilar kelgan paytini misol keltiring!

I z o h . Ushbu va quyidagi oyatlarda so'z Haq yo'liga da'vat qilish uchun Iyso alayhis-salom tomonidan Rum mamlakatidagi Antokiya shahri aholisiga yuborilgan elchilar va ularni yolg'onchi qilganlari oqibatida halokatga duchor bo'lgan Antokiya axli haqida boradi. Bu qissa orqali Qur'on Makka mushriklarini Muhammad payg'ambar alayhis-salomga iymon keltirmaslikning mudhish oqibatlaridan ogohlantiradi.

14. O'shanda Biz ularga ikki (elchini) yuborganimizda, u ikkisini yolg'onchi qilishgach, uchinchi (elchi) bilan quvvatlantirdik. Bas (uchchala elchi Antokiya ahliga): "Darhaqiqat biz sizlarga (yuborilgan) elchilarmiz", degan edilar.

15 Ular: «Sizlar ham xuddi o'zimizga o'xshagan odamlarsiz. Raxmon (ya'ni Alloh) biron narsa – vahiy nozil qilgani yo'q. Sizlar faqat yolg'on so'zlamog'dasizlar», dedilar.

16. (Elchilar) aytdilar: "Parvardigorimiz bilurki, bizlar shak-shubhasiz sizlarga (yuborilgan) elchilardirmiz.

17. Va bizlarning zimmamizda (Allohning vahiysini sizlarga) ochiq-ravshan yetkazish bordir".

18. Ular dedilar: «Haqiqatan bizlar sizlar haqingizda badgumondamiz. Qasamki, agar (bu so'zlaringizni) to'xtatmasangizlar albatta sizlarni toshbo'ron kilurmiz va sizlarga biz tomondan bir alamli azob yetar».

19. (Elchilar) aytdilar: «Badgumoningiz o'zlaringiz bilandir (ya'ni bizlardan emas, balki o'zlaringizning kufrlaringizdan badgumon qilinglar). Sizlarga va'z-nasihat qilinsa (qabul qilish o'rniga badgumonda bo'lib do'q-po'pisa qilurmisiz)?! Yo'q, sizlar haddan oshgan qavmdirsiz!»

20. (Shu payt) bir kishi shaharning bir chekkasidan shoshgancha kelib, dedi: «Ey qavmim, bu elchilarga ergashinglar!

21. O'zlari hidoyatda bo'lgan va sizlardan biron ajr-mukofot so'ramaydigan zotlarga ergashinglar!»

I z o h. Rivoyat qilinishicha, bu kishi shahar chetida istiqomat qiluvchi xudojo'y va sahovatli — bir odam bo'lib, ismi Habib an-Najjor edi. U hamshaharlari o'zlarini haq yo'lga da'vat qilish uchun kelgan elchilarni yolg'onchi qilishib, o'ldirishmoqchi bo'lib turganlaridan xabar topgach, shoshgancha ularning oldiga kelib, mazkur oyatlardagi so'zlarni aytadi. Bu so'zlarni eshitgan qavmi: «Hali sen ham shularning dinidamisan?!» deganlarida,

22. U aytdi: «Nega men o'zimni yaratgan Zotga ibodat qilmayin? Sizlar ham (dunyodan o'tgach) yolg'iz Ungagina qaytarilursizlar.

23. Men U zotni qo'yib (jonsiz butlarni) xudo qilib olaymi?! (Hargiz unday qilmasman, chunki) agar Rahmon menga biron ziyon yetkazishni istasa, u (but)larning oqlovlari meni biron narsadan behojat qila olmas va ular meni (Allohning azobidan) qutqara olmaslar.

24. U holda men shak-shubhasiz ochiq zalolatda bo'lurman.

25. Haqiqatan men (jonsiz butlarga emas, balki barchalaringizni yaratgan) Parvardigoringizga iymon keltirganman. Bas meni tinglangiz!»

26-27. (Lekin joxil qavm Habib an-Najjorning so'zlariga quloq solmasdan uni qatl qilishgach, unga) «Jannatga kir», deyildi. (Allohning amri bilan jannatga kiritilib, u joydagi noz-ne'mat va izzat-ikromni ko'rgach), u aytdi: «Qani edi qavmim ham meni Parvardigorim mag'firat qilganini va meni izzat-ikromli kishilardan qilganini bilsalar edi».

YIGIRMA UCHINCHI JUZ'

*****

28. Biz (Habib an-Najjorni o'ldirganlaridan) keyin uning ustiga (ularni halok qilish uchun) osmondan biron qo'shin (ya'ni azob farishtalarini) tushirmadik, Biz (hech narsa) tushirguvchi bo'lmadik.

29. Faqat birgina dahshatli qichqiriq bo'ldi-yu, banogoh ular «o'chib» qoldilar.

30. (Allohning elchilarini yolg'onchi qilib, ularga ozor-aziyat yetkazadigan barcha) bandalarga hasrat-nadomat bo'lgay! Ularga biron payg'ambar kelmas, magar ular uning ustidan masxara qilib kulguvchi bo'lurlar.

31. Axir ular o'zlaridan ilgari ham qancha asrlarni (avlodlarni) halok qilganimizni — o'shalar ularning oldiga (ya'ni bu dunyoga) qaytib kelmasliklarini ko'rmadilarmi?!

32. Hech shak-shubhasiz (ularning barchalari (qiyomat kunida) to'planguvchi, Bizning dargohimizda hozir qilinguvchidirlar.

33. O'lik-quruq yer ular uchun (qayta tirilish haq ekaniga) bir oyat-alomatdir — Biz uni (suv bilan) tiriltirdik va undan (turli) don-dunni undirib chiqardik. Bas ular o'sha (don) dan yerlar.

34. Yana Biz u (er)da xurmozor va uzumzor bog'larni (paydo) qildik va unda buloqlarni oqizib qo'ydik.

35. Toki (odamlar o'sha bog'larning) mevasidan yesinlar uchun (shunday qildik). Holbuki u (mevalar)ni ular (qo'llari bilan) qilmagan — yasab olmagan edilar. Axir shukr qilmaydilarmi?!

36. Yer undirib-o'stiradigan narsalardan, (odamlarning) o'zlaridan va yana ular bilmaydigan narsalardan iborat barcha juftlarni yaratgan (Alloh har qanday aybu-nuqsondan) pok zotdir.

I z o h . Mazkur oyatda Alloh taolo koinotdagi barcha narsani juft qilib yaratgani uqtirildi. Endi quyidagi oyatlarda ana o'sha juftlardan kecha va kunduz hamda quyosh va oy haqida so'z yuritilib, ulardan har biri Buyuk Ilohiy qudratga dalolat qiladigan oyat-alomatlardan ekani ta'kidlanadi.

37. Kecha ham ular uchun (bizning qudratimizni ko'rsatib turadigan) bir oyatdir: Biz undan kunduzni yechib olishimiz bilan banogoh ular zulmatda qolurlar.

38. Quyosh (biron soniya to'xtamay) o'z qarorgohi sari joriy bo'lur. Bu qudratli va bilguvchi zotning taqdiri — o'lchovidir.

I z o h . Yerdan ming-ming marta katta hajmga ega bo'lgan quyosh to «kun va oy birlashib ketadigan» qiyomat kuni kelgunicha bir nafas ham tinmasdan fazoda

aylanaveradi, Faqat qudratli va dono zot — Alloh taoloning O'zigina uni shunday tartib-o'lchovga bo'ysundirib qo'ya olur.

39. Biz oyni ham toki u eski (xurmo) butog'i kabi bo'lib (egilib hilol holiga kelib) qolguncha bir necha manzilga belgilab-tayinlab qo'gandirmiz.

I z o h . Darhaqiqat oy bir oy davomida yigirma sakkiz manzil — joyda turli suratda ko'ringani sababli ko'zga yigirma sakkizta bo'lib tuyuladi. So'ngra bir yoki ikki kecha ko'rinmasdan turadi-da, keyin yana o'sha tartibda takrorlanadi, Agar quyosh kunduzlari olamni nur va haroratga to'ldirsa, oy kechalarga yorug'lik baxsh etishi bilan birga barcha kishilar uchun vaqt o'lchovi bo'lib ham xizmat qiladi.

40. Na quyosh uchun oyga yetish mumkin bo'lur va na kecha kunduzdan o'zguvchidir. (Quyosh, oy va yulduzlarning) barchalari falakda suzib yurur.

I z o h . Ya'ni to qiyomat qoyim bo'lguncha quyosh oyga yeta olmas va kecha kunduzning o'rnini egallab ola bilmas. Ushbu oyati karimada yana koinotdagi barcha katta-kichik sayyoralar fazoda muallaq holda suzib yurishlari bayon qilingandir. Ilm-fanga yigirmanchi asrning boshlariga kelibgina ma'lum bo'lgan bu haqiqatlar haqida Qur'oni Karim bundan o'n to'rt asr ilgari xabar bergan edi. Bunda aql egalari uchun ibrat bordir.

41. Biz ularning avlod-zurriyotlarini (Nuh payg'ambar bilan birga odamlar va turli jonivorlarga) to'la kemada ko'targanimiz (va to'fon balosidan najot berganimiz) ular uchun (Bizning qudratimizni ko'rsatadigan) yana bir oyatdir.

42. Yana Biz ular uchun xuddi O'sha (kemaga) o'xshash (boshqa) minadigan narsalarini (ya'ni katta-kichik kemalarni) ham yaratdik.

43. Agar Biz xoxlasak ularni g'arq qilurmiz-da, so'ng ular uchun biron yordamchi bo'lmas va ular (halokatdan) qutqazilmaslar.

44. Magar Biz tomondan bo'lgan marhamat sababli va (ma'lum) bir vaqtgacha (ya'ni ajallari yetguncha hayot ne'matlaridan) bahramand bo'lishlari uchun (ularga balo-qazolardan najot berilur).

45. Qachon (mushriklar)ga: «rahmatga erishishlaringiz uchun oldilaringizdagi (dunyo fitnalaridan) va ortingizdagi (oxirat azobidan) qo'rqinglar», (ya'ni iymonga kelinglar) deyilsa (ular quloq solmaslar).

46. Ularga Parvardigorning oyatlaridan biron oyat kelmas, magar ular (o'sha oyatlnrdan) yuz o'g'irguvchi bo'lurlar.

47. Qachon ularga: «Alloh sizlarga rizq qilib bergan narsalardan infoq-ehson qilinglar», deyilsa, kofir bo'lgan kimsalar iymon keltirgan zotlarga (istehzo bilan): «Agar Alloh xohlasa O'zi taomlantirib oladigan kishilarga bizlar taom berurmizmi? Sizlar hech shak-shubhasiz ochiq zalolatdadirsizlar», derlar.

48. Ular: «Agar rostgo'y bo'lsangizlar (aytinglar-chi), mana shu va'da (qilingan

azob) qachon bo'ladi?» — derlar.

49. Ular faqat birgina dahshatli qichqiriqni kutmoqdalar xolos. U ularni (o'limdan mutlaqo bexabar hollarida ko'cha-ko'y va bozorlarda bir-birlari bilan) janjallashib turganlarida olib ketar (ya'ni halok etar).

50. Bas ular na biron vasiyat qilishga va na uylariga qaytishga qodir bo'lurlar.

51. (Qiyomat soati kelib farishta Isrofilning) suri chalinishi bilan banogoh ular qabrlaridan Parvardigori huzuriga (hisob-kitob uchun) sug'urilib chiqurlar.

52. Ular: «Ey bizlarga o'lim bo'lsin! Kim bizlarni yotgan joyimizdan (qabrlarimizdan) turg'azdi?» deganlarida, (ularga aytilur): «Mana shu Rahmon va'da qilgan va payg'ambarlar rost so'zlagan narsa Qiyomatdir».

53. Faqatgina bir dahshatli qichqiriq bo'lar-u, banogoh ularning barchalari Bizning dargohimizda hozir qilinguvchidirlar.

54. Mana bu Kunda hech bir jonga biron zulm qilinmas va sizlar faqat o'zlaringiz qilib o'tgan amallaringiz sababli jazolanursiz.

55. Shak-shubhasiz jannat egalari bu Kunda o'zlari istagan (orzu qilgan) ish(lari) bilan shod-xurram bo'lguvchidirlar.

56. Ular o'z juftlari bilan birga barcha soya-salqin joylardagi so'rilarda yastanib o'tirurlar.

57. Ular uchun u joyda (har turli) meva-cheva mavjuddir va ular uchun chorlagan – istagan narsalari hozirdir.

58. (Ularga) Mehribon Parvardigori tomonidan salom aytilur.

I z o h . Hadisi sharifda vorid bo'lishicha «Jannat egalari o'zlariga va'da qilingan noz-ne'matlar ichida rohat-farog'atda ekanlar, banogoh ustlarida bir nur paydo bo'lur. Boshlarini ko'tarib... «Assalomu alaykum, ey ahli jannat», deb turgan Parvardigori olamni ko'rurlar». Jannat egalari yetajak saodati abadiyya zikr qilingach, endi do'zaxilarning topajak azob uqubatlari haqida xabar beriladi.

59. Ey jinoyatchi kimsalar, mana bu Kunda (mo'minlardan) ajralinglar!

60-61. Men sizlarga «Ey Odam bolalari, shaytonga ibodat qilmangiz, chunki u sizlarga ochiq dushmandir. Mengagina ibodat qilinglar! Mana shu To'g'ri yo'ldir», deb buyurmaganmidim?!

62. Aniqki (shayton) sizlarning ichingizdan ko'p avlodni yo'ldan ozdirdi. Axir aql yuritguvchi bo'lmadingizlarmi?!

63. Sizlarga va'da qilingan jahannam mana shudir!

64. Sizlar (hayoti dunyoda) kofir bo'lib o'tganlaringiz sababli mana bu Kunda (jahannamga) kiringiz!

65. Bu kun Biz ularning og'izlarini muhrlab qo'yurmiz. Va Bizga ularning qilib o'tgan ishlari haqida — ularning qo'llari so'zlar va oyoqlari guvohlik berur.

66. Agar Biz xohlasak, ularning ko'zlarini yo'q qilgan bo'lur edik. Ana u holda ular yo'llariga shoshardilar-u, (lekin) qayoqdan ko'ra olsinlar.

67. Agar Biz xohlasak, ularni turgan joylarida (maymun, to'ng'iz yoki tosh kabi) boshqa narsalarga aylantirib qo'ygan bo'lur edik. So'ng ular (oldinga) yurishga ham qodir emaslar, (ortlariga ham) qayta olmaslar.

I z o h. Ushbu ikki oyatni shunday tushunmoq lozim: Alloh taolo hayotlarini kufru isyon bilan o'tkazgan kimsalar haqida «Agar biz istasak ularning ko'zlarini ko'r qilib, yo'llarini topa olmaydigan qilib ko'yishimiz yoki ularni insonlikdan chiqarib butunlay boshqa narsalarga aylantirib qo'yishimiz mumkin edi. Ammo Biz ularni To'g'ri yo'lga yursinlar va tavba-tazarru' qilsinlar deb insonliklarida qoldirgan edik. Lekin ular o'z dinsizliklaridan qaytmadilar va oqibat-natijada jahannam egalari bo'lib qoldilar», deydi va bu bilan hali-hanuz hayoti dunyoda bo'lgan kishilarni ogohlantiradi.

68. Biz kimga (uzun) umr bersak uning xilqatini (jismu-jonini) tuban — nochor qilib qo'yurmiz. Axir aql yurgizmaydilar mi (ya'ni bir kishining surat va siyratida yosh-yalangligi bilan qari-qartangligi o'rtasida naqadar katta farq borligini ko'rib ibrat olmaydilar mi)?!

69-70. (Muhammadga) she'r o'rgatmadik va (shoirlik) uning uchun durust emasdir.

I z o h. Zotan Muhammad alayhis-salom modomiki Alloh taolo tomonidan yuborilgan payg'ambar ekanlar, demak faqat rost so'zlamog'lari lozim. She'riyat esa o'z ko'tarinkiligi, mubolag'alari bilan (ya'ni o'z tabiati bilan to'la ma'nodagi) rostgo'ylikni ko'tara olmaydi. Bil'aks shoirlarning e'tiroflaricha ham, she'rning eng shirini eng yolg'onidir. Binobarin, o'z ummatlariga bir umr amal qilib o'tishadigan din arkonlarini o'rgatadigan va g'ayb olami, oxirat diyori haqida xabar beradigan payg'ambar shoir bo'lishi durust emasdir.

(Muhammad tilovat qilayotgan narsa) faqat u tirik bo'lgan kishilarni ogohlantirishi uchun va kofirlar ustiga So'z — azob haq bo'lishi uchun (nozil qilingan) bir eslatma va ochiq-ravshan Qur'ondir.

71. Axir ular, Biz uchun O'z (qudrat) qo'limiz bilan qilgan narsalarni — chorva hayvonlarini yaratib qo'yganimizni — ko'rmadilar mi?! Mana ular o'sha (hayvon)larga egadirlar.

72. Biz o'sha (hayvon)larni ularga bo'ysundirib qo'yganmiz. Ana ularning minadigan narsalari ham o'sha (hayvon)lardandir, yeydigan (taom)lari ham o'shalardandir.

73. Yana ular uchun o'sha (hayvon)larda (turli) foydalar va ichimlik (sut-qaymoq)lar bordir. Axir shukr qilmaslarmi?!

74. (Yo'q, ular shukr qilmadilar, balki) Allohni qo'yib yordam olish umidida (o'zga) «xudo»larni tutdilar.

75. Ular o'sha («xudo»lari) uchun hozirlangan qo'shinlari bo'lgan hollarida xam u («xudo»lar) ularga yordam berishga qodir bo'lmaslar.

76. Bas (ey Muhammad), sizni ularning so'zlari g'amgin qilmasin! Zotan Biz ularning yashiradigan narsalarini ham, oshkor qiladigan narsalarini ham bilurmiz.

77. Inson Biz uni nutfadan, bir tomchi suvdan yaratganimizni, endi esa banogoh u (O'zimizga) ochiq qarshilik qilguvchi bo'lib qolganini ko'rmadimi?!

78. U Bizga «Chirib bitgan suyaklarni kim ham tiriltira olur?» deb, misol keltirdi-yu, (ammo) o'zining (bir tomchi suvdan) yaralganini unutib qo'ydi.

79. (Ey Muhammad), ayting: «U (chirigan suyak)larni dastlab (bir tomchi suv)dan paydo qilgan zotning O'zi qayta tiriltirur. U (O'zi yaratgan) barcha xalqni bilguvchidir».

80. U sizlar uchun yam-yashil daraxtdan olov paydo qilgan zotdir. Bas, sizlar o'shandan o't yoqursizlar.

81. Osmonlar va yerni yaratgan zot yana ularning o'xshashini yaratishga qodir emasmi?! Yo'q, (albatta qodirdir), Uning O'zigina yaratguvchi va bilguvchidir.

82. Biron narsani (yaratishni) iroda qilgan vaqtida Uning ishi faqatgina «Bo'l», demoqligidir. Bas u (narsa) bo'lur — vujudga kelur.

83. Bas barcha narsaning egaligi O'z qo'lida bo'lgan (Alloh har qanday aybunuqsondan) pok zotdir. Yolg'iz Ungagina qaytarilursizlar.

SOFFAT SURASI

Makkada nozil bo'lgan bu sura bir yuz sakson ikki oyatdir.

Iymon-e'tiqod va undan yetadigan foydalar, kufri-isyon va uning ziyonlari haqida so'zlovchi bu sura Alloh taoloning amru-farmoniga mudom muntazir bo'lib turadigan zotlar haqida zikr qilinishi bilan boshlanadi.

So'ngra jinlar to'g'risida so'z yuritilib, ayrim nodon kimsalarning «Jinlarning Allohga yaqinligi bor», degan afsonalari keskin rad etiladi.

Bu surada oxirat hayoti — jannat ahli musharraf bo'lgan baxt-saodat, do'zaxilar duchor etilgan azob-uqubat haqidagi juda jonli lavhalar mazkurdir.

Shuningdek, bu surada ham Tangri taoloning bir necha payg'ambarlarining qissalari bayon qilinadi va ularning barchalari «chiroyli amal qilguvchi» bandalar bo'lganliklari uqtiriladi. Xususan Ibrohim alayhis-salom Alloh taolo tomonidan o'z o'g'illari Ismoilni qurbon qilishga buyurilishlari va ularning har ikkisi Yaratganning amriga quloq qoqmay itoat etgach chog'larida Tangri taolo jannatdan bir qo'chqor tushirib, Ismoil alayhis-salomning o'rnilariga o'shani so'yishga buyurgani xususidagi xabar bilan iymon va imtihon haqida ibratli misol keltiriladi.

Qur'oni Karimdagi bir necha suralarni Alloh O'zi yaratgan ayrim mahluqoti nomiga qasam bilan boshlaydi. Bu sura ham Yaratganning barcha buyruqlarini darhol ijro etish uchun saf tortib turadigan haqiqiy iymon-e'tiqod egalari nomiga qasam ichish bilan boshlangani sababli u «Va-s-Soffat — Saf tortib turguvchilarga qasam», deb atalgandir.

Mehribon va rahmli Alloh nomi bilan (boshlayman).

1-2-3-4. (Alloh yo'lida) saf tortib turadigan, (Allohning bandalarini gunoh yo'llaridan) mudom to'sadigan, (Allohning kalomini) doimo tilovat qiladigan (insonlar va farishtalardan iborat barcha) zotlarga qasamki, shak-shubhasiz sizlarning ilohingiz yagonadir.

5. (U zot) osmonlar, yer va ularning o'rtasidagi bor narsalarning Parvardigoridir. (U zot) bor kunchiqar joylarning (va bor kunbotar joylarning) Parvardigoridir.

6. Darhaqiqat Biz eng yaqin osmonni yulduzlar bilan ziynatladik.

7. Va (uni) har bir itoatsiz shaytondan — jindan saqladik.

8-9. U (jin)lar eng yuksak mavjudotlarni (ya'ni farishtalarning so'zlarini) hargiz eshita olmaslar va (ularni) haydash uchun ularga har tomondan (yulduzlar) otilur. Ular uchun (oxiratda) doimiy azob bordir.

10. Magar biron marta (biron so'zni) ilib olgan kimsa (ya'ni jin) bo'lsa, uni ham uchar yulduz quvib yetar (va halok etar)

11. Bas (ey Muhammad, Makka kofirlaridan) so'rang-chi, ular(ni) yaratish qiyinroqmikan yoki Biz yaratgan zotlarnimi?! (ya'ni, farishtalar va yeru osmondagi barcha mavjudotni yaratish odamzotni yaratishdan og'irroq emasmi?!) Zotan Biz (insonlarning asli-avvali bo'lmish Odam alayhis-salomni) yopishqoq bir loydan yaratgandirmiz.

12. Balki siz (ularning qayta tirilishini inkor qilayotganlaridan) taajjubdadirsiz, (ammo) ular (sizning oxirat hayoti haqidagi so'zlaringizni) masxara qilurlar.

13. Ularga (Qur'on bilan) pand-nasihat qilinsa, pand-nasihatni olmaslar.

14. (Sizning haq payg'ambar ekanligingizga dalolat qiladigan) biron oyat-mo'jizani ko'rsalar, (darhol iymon keltirish o'rniga) yanada ziyodaroq masxara

qilurlar.

15. Va derlar: «Bu faqat ochiq-ravshan sehrdir.

16. Bizlar o'lib tuproq va suyaklarga aylanib ketgan chog'imizda rostdan ham yana qayta tirilguvchi ekanmizmi?!

17. Avval o'tib ketgan ota-bobolarimiz ham-a?! »

18. (Ey Muhammad, siz ularga) ayting: «Ha! Sizlar xor-zor bo'lgan holingizda (albatta qayta tirilursizlar)».

19. U (ya'ni qayta tirilish) faqatgina farishta Isrofilning suri bilan chalingan bir qichqiriqdir xolos, bas banogoh ular (qayta tirilib, «kunlarini») ko'rurlar.

20. Va «Ey, o'lim bo'lsin bizlarga! Bu jazo-qiyomat kuni-ku!» deb qolurlar.

21. Mana shu sizlar yolg'on deb o'tgan (haq bilan botil) ajratiladigan Kundir.

22-23. (Ey farishtalar, sizlar) zolim-kofir bo'lgan kimsalar va ularning hamtovoqlarini hamda ular Allohni qo'yib ibodat qilib o'tgan narsalarini to'plab, do'zax yo'liga boshlanglar.

24. (Ammo to Mening farmonim bo'lmaguncha) ularni to'xtatib (do'zaxga tashlamay) turinglar! Chunki ular (avval hayoti dunyoda qilib o'tgan kufru isyonlari to'g'risida) so'ralguvchidirlar.

25. (U Kunda kofirlarga deyilar): «Nega bir-birlaringizga yordam bermayapsizlar?!»

26. Yo'q, ular bu Kunda (hech narsa qila olmaslar, (balki faqat Bizning hukmimizga) bo'yinsunguvchidirlar.

27. Ularning birovleri birovlariga qarab savol-javob qilurlar:

28. (Ergashuvchilar o'zlarini yo'ldan urgan peshvolariga): «Haqiqatan sizlar bizlarga o'ng tomondan (ya'ni bizlar ishonib yaxshilik kutadigan tomondan) kelar edinglar», deganlarida.

29. (Peshvolar) ayturlar: «Yo'q, sizlar o'zlaringiz mo'min bo'lmagan edinglar.

30. Axir bizlar uchun sizlarning ustringizda biron saltanat – hukmronlik – yo'q edi-ku! Yo'q, sizlar o'zlaringiz haddan oshguvchi qavm edinglar.

31. Bas endi (bizlarga ham, sizlarga ham) Parvardigorimizning So'zi — azobi haq bo'ldi. Shak-shubhasiz, bizlar (uni) totguvchidirmiz.

32. Chunki bizlar yo'ldan ozguvchi bo'lganimiz sababli sizlarni ham yo'ldan urdik».

33. Bas albatta ular (ya'ni Alloh yo'ldan ozgan kimsalar va ularni yo'ldan urgan peshvolari) o'sha Kunda azobda sherik bo'lguvchidirlar.

34. Darhaqiqat Biz jinoyatchi kimsalarni (mana shunday) azobga duchor qilurmiz.

35. Chunki ular o'zlaricha: «Hech qanday iloh yo'q, magar yolg'iz Allohgina bordir», deyilgan vaqtda kibr-havo qilgan edilar.

36. Va ular «Hali bizlar bir majnun shoirni deb xudolarimizni tark qilar ekanmizmi?» der edilar.

37. Yo'q, (Muhammad alayhis-salom aslo shoiri majnun emasdir, balki) u Haq (din)ni olib keldi va (o'zidan avval o'tgan) barcha payg'ambarlarni tasdiq etdi.

38. (Ey jinoyatchi kimsalar), sizlar shak-shubhasiz alamli azobni totguvchidirsizlar.

39. Sizlar faqat qilib o'tgan jinoyatlaringiz sababli jazolanursizlar.

40. Magar Allohning pokiza bandalari bordirki;

41. Ana o'shalar uchun ma'lum rizq;

42-43-44.— (har turli) mevalar bo'lur. Va ular noz-ne'mat bog'larida so'rilar ustida bir-birlariga ro'baro' o'tirgan hollarida hurmat-izzat ko'rguvchidirlar.

45-46. Ularga oqar chashmadan ichguvchilar uchun lazzat bo'lgan oppoq (sharob) kosalari aylantirib turilurki,

47. U (sharob)da mast qilguvchi – aqldan ozdirguvchi narsa bo'lmas va ular undan mast bo'lmaslar.

48-49. Yana ularning oldilarida ko'zlarini (begonalarga qarashdan) tiyguvchi, go'yo yashirib qo'yilgan (oppoq) tuxumdek (zahalanmagan) ohu ko'zlar bo'lur.

50. Bas ular (ya'ni ahli jannat) bir-birlariga qarab savol-javob qilurlar.

51. (Shunday suhbatlarning birida) ulardan biri dsdi: «Mening bir do'stim bor edi.

52-53. U (menga) «Rostdan ham sen (o'lganimizdan so'ng yana qayta tirilishimizni) tasdiq etguvchilardanmisan? Bizlar o'lib, tuproq va suyaklarga aylanib ketgan vaqtimizda haqiqatan ham (qayta tiriltirilib) jazolanguchimizmi?» der edi.

54. (So'zlaguvchi hayoti dunyoda oxiratni inkor qilgan do'sti haqidagi hikoyani tugatgach, jannatdagi birodarlariga): Sizlar (ham men bilan birga o'sha

do'stimning do'zaxdagi holi nima bo'lganiga) qaraguvchimisizlar?» dedi.

55. So'ng o'zi qarab uni do'zaxning o'rtasida ko'rgach;

56. Dedi: «Alloh nomiga qasamki, darhaqiqat sen meni ham halok qilayozgan eding.

57. Agar Parvardigorimning ne'mati (ya'ni hidoyati) bo'lmasa edi, albatta men (sen bilan birga do'zaxga) hozir qilinguvchilardan bo'lur edim.

58-59. (Qani menga aytgin-chi) bizlar faqat birinchi o'limimizdan boshqa o'lguvchi emas ekanmizmi?! (Bir marta o'lganimizdan so'ng tirilib) azoblanguvchi emas ekanmizmi?

60. Albatta mana shu (ahli jannat yetadigan ne'matlar) ulug' baxtning o'zidir.

61. Bas, amal qilguvchilar mana shunday (mangu baxt saodat) uchun amal qilsinlar!

62. Mana shu yaxshiroq ziyofatmi yoki zaqqum daraxtimi?

63. Haqiqatan Biz uni (ya'ni Zaqqum daraxtini) zolim kimsalar uchun fitna-aldov qilib qo'ydik.

I z o h. Do'zaxda Zaqqum daraxti bo'lishi haqida so'zlanganida kofirlar «Do'zaxda qanday qilib daraxt o'ssin, axir do'zaxning o'ti uni kuydirib yubormaydimi?» deganlar. Shuning uchun yuqoridagi oyatda kofirlar Alloh taoloning qudratiga shak keltirganlari uchun u daraxt to'g'risida zikr qilinganida, aqllari bovar qilmay fitna-aldovga duchor bo'lishlari uqtirildi.

64. Darhaqiqat u do'zax qa'rida o'sadigan bir daraxtdir.

65. Uning butoqlari(dagi mevalari xunuklikda) xuddi shaytonlarning boshlariga o'xshar.

66. Bas ular (ya'ni do'zaxilar) albatta undan yeb, qorinlarini to'ldirguvchidirlar.

67. So'ngra albatta ular uchun uning (Zaqqum mevalarining) ustiga qaynoq suvdan aralashtirilur (ya'ni ularga majburan qaynayotgan suv ichirilur).

68. So'ngra ularning qaytadigan joylari yana albatta do'zaxda bo'lur (ya'ni qaynoq suv ularning butun ichki a'zolarini kuydirib bitganidan so'ng, endi do'zax o'ti ularning badanlarini kuydirur).

69. Albatta ular (ya'ni Makka mushriklari) o'zlarining ota-bobolarini yo'ldan ozgan holda topdilar.

70. Endi o'zlari ham ularning izlaridan chopmoqdalar.

71. Aniqki, ulardan avval o'tganlarning ko'plari ham yo'ldan ozgan edilar.

72. Holbuki Biz ularning (ya'ni avval o'tganlarning) orasiga ogoxlantirguvchi (payg'ambar)larni yuborgan edik.

73. Bas (ey Muhammad), ogohlantirilgan kimsalarning oqibatlari qanday bo'lganini ko'ring!

74. Magar Allohning pokiza bandalarigina (halokatga duchor bo'lmadilar).

I z o h . Mazkur oyatlarda Makka mushriklarining iymon-islomga kelmaganidan benihoyat g'amgin bo'lib kelgan Muhammad alayhis-salomga taskin-tasalli bo'lsin uchun ulardan ilgari ham o'zlariga yuborilgan payg'ambarlarni yolg'onchi qilib halokatga duchor bo'lgan qavmlar o'tgani haqida xabar berildi. Quyidagi oyatlarda esa Alloh taolo O'zining so'nggi payg'ambariga avvalgi payg'ambarlardan yetti kishining qissalarini mo'jaz (qisqacha) bayon qiladi.

75-76. Qasamki, Nuh (qavmi uni yolg'onchi qilgan vaqtda) Bizga iltijo qildi. Bas (Biz) naqadar yaxshi ijobat qilguvchidirmiz – Biz unga va uning ahli-tobe'lariga ulug' g'amdan (ya'ni g'arq bo'lishdan) najot berdik.

77. Va uning zurriyotini (to qiyomat) boqiy qolguvchi kishilar qilib qo'ydik.

78. Va keyingi (avlod)lar orasida (Nuh) haqida (go'zal maqtovlar-olqishlar) qoldirdik.

79. Barcha olamlarda Nuhga salom bo'lgay.

80. Albatta Biz chiroyli amal qilguvchilarni mana shunday mukofotlarmiz.

81. Darhaqiqat u Bizning mo'min bandalarimizdandir.

82. So'ngra boshqalarni (ya'ni Nuhni yolg'onchi qilgan kimsalarni) g'arq qilib yubordik.

83. Shak-shubhasiz Ibrohim ham (Nuh)ning guruhidandir.

84. Eslang, u Parvardigoriga toza dil bilan keldi.

85. O'shanda u otasi va qavmiga degan edi: «Nimaga ibodat qilmoqdasizlar?!»

86. Allohni qo'yib, soxta «xudolar»ga (sig'inishni) istaysizlarmi?!

87. U holda barcha olamlarning Parvardigori haqida (ya'ni U zot sizlarning mushrikligingiz uchun beradigan jazosi haqida) ne gumoningiz bor?!»

88-89. So'ng u yulduzlarga tikilib turib: «Albatta men (vabo) kasaliga yo'liquvchidirman», dedi.

I z o h . Naql qilinishicha, o'sha davrda kishilar o'rtasida yulduzlarga qarab fol ochish – munajjimlik juda keng yoyilgan ekan. Shuning uchun Ibrohim alayhis-salom mushriklarning bayramini nishonlash uchun hayitgohga chiqib ketayotgan qavmidan ajralib qolish maqsadida Ibrohim alayhis-salom go'yo yulduzlarga qarab bilib olgandek, ularga «Men vaboga yo'liqar ekanman» dedilar. Bu so'zni eshitgach vabo yuqishidan qo'rqqan qavm:

90. Darhol undan yuz o'girgan hollarida ketdilar.

91-92. Bas (Ibrohim) asta ularning butlari oldiga kelib: «(Oldilaringizdagi) taomlarni yemaysizlarmi? Nega so'zlamayapsizlar?!» dedi.

93. So'ng ularga yaqin kelib, o'ng qo'li(dagi bolta) bilan urdi.

94-95-96. Bas (qavmi) uning oldiga shosha-pisha kelishgach, dedi: «O'zlaringiz yo'nib-yasab olgan narsalarga ibodat qilurmisizlar?! Holbuki sizlarni ham, qilib olgan butlaringizni ham Alloh yaratgan-ku?!»

97. Ular (bir-birlariga) dedilar: Ibrohim uchun (olov yoqiladigan) binolar qurib uni o'sha olovga tashlanglar».

98. Bas ular (Ibrohimga) makr qilmoqchi bo'lgan edilar. Biz ularni tuban-mag'lub qildik.

99. (U o't ichidan eson-omon chiqdi) va dedi: «Albatta men Parvardigorim (buyurgan taraf)ga ketguvchidirman. Uning O'zi meni (To'g'ri yo'lga) hidoyat qilur.

100. (Parvardigorim,) O'zing menga solih (farzand)lardan hadya etgin».

101. Bas Biz unga bir halim o'g'ilning hushxabarini berdik.

102. Endi qachonki u (bola Ibrohim) bilan birga yuradigan bo'lgach, (Ibrohim): «Ey o'g'ilcham, men (hadeb) tushimda seni (qurbonlik uchun) so'yayotganimni ko'rmoqdaman. Endi sen o'zing nima ra'y-fikr qilishingni bir o'ylab ko'rgin», degan edi. U aytdi: «Ey otajon, senga (tushingda Parvardigor tomonidan) buyurilgan ishni qilgin. Insho Alloh meni sabr qilguvchilardan topursan».

I z o h . Sahobalardan Abdulloh ibn Abbos roziyallohu anhu aytishlaricha, Alloh taoloning barcha payg'ambarlarining tushlari vahiydir. Shuning uchun ham Ibrohim alayhis-salom tushlarida berilgan farmonning o'zi bilanoq o'g'illari Ismoil alayhis-salomni qurbon qilishga chog'landilar va o'g'illari ham (o'shanda u kishi endigina o'n uch yoshga qadam qo'ygan ekanlar) to'la rozilik bilan Allohning amriga bo'yinsundilar.

103. Bas, qachonki ikkisi ham (Allohning vahiysiga) bo'yinsunib, (endi Ibrohim o'z o'g'li Ismoilni qurbon qilish uchun) peshonasi bilan (erga) yotqizgan ediki,

104—105. Biz unga nido qildik: «Ey Ibrohim, darhaqiqat sen (ko'rgan) tushingni rost-bajo qilding». Albatta Biz chiroyli amal qilguvchilarni mana

shunday mukofotlarmiz.

106. Albatta bu (ya'ni Ibrohimning o'z o'g'lini qurbon qilishga buyurilishi) ochiq-ravshan imtihondir xolos.

107. Biz (Ismoilning) o'rniga (Ibrohimga) katta bir (ko'chqor) so'yishni — qurbonliqni evaz qilib berdik (ya'ni katta bir qo'chqorni jannatdan tushirdik).

108. Va keyingi (avlod)lar orasida (Ibrohim) haqida (go'zal maqtovlar-olqishlar) qoldirdik.

109. Ibrohimga salom bo'lgay.

110. Biz chiroyli amal qilguvchilarni mana shunday mukofotlarmiz.

111. Darhaqiqat, u Bizning mo'min bandalarimizdandir.

112. Yana Biz unga payg'ambar (va) yaxshilardan (bo'lg'usi) Ishoqning xushxabarini berdik.

113. Va (Ibrohimga) ham, Ishoqqa ham (dinu-dunyolarida) barakot berdik. Ularning zurriyotidan chiroyli amal qilguvchi ham, o'z joniga ochiq jabr qilguvchi ham bo'lur.

114. Qasamki Biz Muso va Horunga (payg'ambarlik) in'om qildik.

115. Biz ikkisiga va ularning qavmiga ulug' g'amdan najot berdik.

116. Va ularni O'zimiz qo'lladik, bas ular (Fir'avn va uning odamlari ustidan) g'olib bo'ldilar.

117. Biz ularga ravshan Kitob — Tavrot ato etdik.

118. Hamda ularni To'g'ri yo'lga hidoyat qildik.

119. Va keyingi (avlod)lar orasida (Muso va Horun) haqida (go'zal maqtovlar — olqishlar) qoldirdik.

120. Muso va Horunga salom bo'lgay.

121. Albatta Biz chiroyli amal qilguvchilarni mana shunday mukofotlarmiz.

122. Darhaqiqat ikkisi ham Bizning mo'min bandalarimizdandir.

123. Ilyos ham shak-shubhasiz payg'ambarlardandir.

124. Eslang, u o'z qavmiga degan edi: «(Allohdan) qo'rqmaysizlarmi?!»

125-126. Sizlar Ba'l (nomli oltindan yasalgan but)ga sig'inib, sizlarning ham,

avvalgi ota bobolaringizning ham Parvardigorini — eng go'zal-afzal Yaratguvchi Allohni tark qilurmisizlar?!»

127. Bas (qavmi Ilyosni) yolg'onchi qildilar. Endi albatta ular (do'zax azobiga) hozir qilinguvchidirlar.

128. Magar Allohning pokiza bandalarigina (azobga duchor bo'lmaslar).

129. Biz keyingi (avlod)lar orasida (Ilyos) haqida (go'zal maqtovlar-olqishlar) qoldirdik.

130. Ilyosga salom bo'lgay.

131. Albatta, chiroyli amal qilguvchilarni mana shunday mukofotlarmiz.

132. Albatta, u Bizning mo'min bandalarimizdandir.

133. Lut ham, shak-shubhasiz, payg'ambarlardandir.

134. Eslang, Biz unga v uning barcha ahli-tobe'lariga najot bergan edik.

135. Faqat (azobda) qolguvchilardan bo'lgan bir kampirga (ya'ni Lutning xotiniga najot bermadik).

136. So'ngra boshqalarni (ya'ni Lutni yolg'onchi qilganlarni) halok qildik.

137-138. (Ey Makka axli,) aniqki, sizlar ertayu kech ularning ustidan o'tib turursizlar. Axir aql yurgizmaysizlarmi (ya'ni Lutning qavmi boshiga tushgan halokat sizlarning ham boshingizga tushib qolishidan qo'rqmaysizlarmi)?!

139. Yunus ham, shak-shubhasiz, payg'ambarlardandir.

140. Eslang, u (o'z qavmidan g'azablanib, Parvardigorining iznisiz qishlog'idan chiqib, (odamlar bilan) to'la bo'lgan kemaga qarab qochgan edi.

141. Bas (kemadagilar bilan) qur'a tashlashib mag'lub bo'lgach, (uni dengizga uloqtirdilar).

I z o h. Rivoyat qilinishicha, Yunus alayhis-salom o'zlarini yolg'onchi qilgan qavmlaridan g'azablanib, ularning ustiga yaqin-orada qattiq balo tushishi haqida ogohlantiradilar va o'zlari Alloh taoloning izni-farmonisiz o'z qishloqlaridan chiqib ketib, bir dengiz sohiliga borib qoladilar va o'sha vaqtda jo'nashga shay turgan, odamlar bilan to'la bir kemaga minib yo'lga tushadilar. Ammo u kema dengizning o'rtasida to'xtab qoladi. Shunda kemadagilar «Oramizda o'z hojasidan qochib kelayotgan bir qul bor, agar uni kemadan tushirib yubormasak, hammamiz g'arq bo'lishimiz tayin», deyishib o'rtalarida qur'a tashlaganlarida, qur'a Yunus alayhis-salomga chiqadi va kemadagilar uni dengizga uloqtiradilar.

142. Bas uni (Parvardigorining iznisiz o'z qavmini tashlab chiqib ketgani

sababli) malomatga loyiq bo'lgan holida bir nahang baliq yutib yubordi.

143-144. Endi agar u (Allohga doimo) tasbeh aytguvchilardan bo'lmasa edi, albatta u (baliq) qornida to qayta tiriladigan kunlarigacha (ya'ni qiyomatgacha) qolib ketgan (ya'ni halok bo'lgan) bo'lur edi.

145. Bas Biz uni xasta holida quruqlikka otdik.

146. Va uning ustida (soya tashlab turishi uchun) qovoq daraxtini o'stirib qo'ydik.

147. Biz uni yuz ming, balki undan-da ko'proq (odamga) payg'ambar qildik.

148. Bas ular (Yunusga) iymon keltirdilar. So'ng Biz ularni (ma'lum) bir muddatgacha (ya'ni ajallari bitguncha hayot ne'matidan) bahramand etdik.

149. Endi (ey Muhammad, Makka kofirlaridan) so'rang-chi, qizlar (ya'ni, ularning gumonicha, farishtalar Allohning qizlari emish) Parvardigoringizniki-yu, o'g'illar ularnikimikan.

150. Yoki Biz farishtalarni ular guvoh bo'lgan hollarida qiz qilib yaratdikmikan?!

151-152. Ogoh bo'lingizkim, ular yolg'onchiliklari tufayli «Allohning bolasi (ya'ni qizlari) bor» derlar. Ular shak-shubhasiz yolg'onchidirlar.

153. (Alloh) o'g'illarni qo'yib, qizlarni tanlab olgan emishmi?!

154. (Ey Makka ahli), sizlarga nima bo'ldi?! Qanday (nohaq-noravo) hukm chiqarmoqdasizlar-a?!

155. Axir es-hushingizni yig'maysizlarmi?!

156. Yoki sizlar uchun (Alloh bola ko'rgani haqida) biron ochiq-ravshan hujjat bormi?!

157. Bas agar rostgo'y bo'lsangizlar (mana shu da'volaringizni quvvatlovchi) kitobingizni keltiringlar-chi?!

158. (Mushriklar, Alloh) bilan jinlar (ya'ni farishtalar) o'rtasida nasab (ya'ni ota-bolalik bor, deb gumon) qildilar. Holbuki jinlar-farishtalar esa, (mushriklarning Alloh azobiga) hozir qilinguvchi ekanliklarini aniq bildilar.

159. Alloh ularning («Allohning bolasi bor», deb) sifatlashlaridan pokdir.

160. Magar Allohning pokiza bandalarigina (mudom Allohni U zotga noloqiq bo'lgan sifatlardan pok tutarlar).

161-162. (Ey Makka ahli), shak-shubha yo'qki, sizlar ham, sig'inayotgan

butlaringiz ham (barchalari biron kishini, Alloh)ga qarshi fitnaga solguvchi — alday olguvchi emasdirsizlar.

163. Magar (Allohning taqdiri azaliysida) do'zaxga kirguvchi bo'lgan kimsalarnigina (alday olursizlar).

164. (Farishtalar dedilar): «Bizlarning har birimiz uchun (osmonlarda) aniq ma'lum bir o'rin bordir(ki, bizlar ana o'sha o'rnimizda Allohning amrini ado eturmiz).

165. Darhaqiqat bizlar (Allohning yo'lida) saf tortib turguvchilardirmiz.

166. Darhaqiqat bizlar (Allohni har qanday aybu nuqsondan poklab) — tasbeh aytguvchilardirmiz».

167-168-169. Darvoqe' (Makka ahli Qur'on nozil bo'lishidan ilgari): «Agar bizning oldimizda ham avvalgilar(ning kitoblari)dan biron eslatma — Kitob bo'lsa edi, albatta bizlar ham Allohning pokiza bandalari bo'lur edik», der zdilar.

170. Endi (Qur'on nozil bo'lgach), esa unga kofir bo'ldilar. Bas yaqinda (bu kufrlarining oqibati nima bo'lishini) bilib olurlar.

171-172-173. Aniqki, Bizning payg'ambar bo'lgan bandalarimiz haqida: «Shak-shubhasiz ular qo'llab-quvvatlanguvchilardir va shak-shubhasiz Bizning qo'shinimiz (ya'ni payg'ambarlar va ularga iymon keltirgan kishilar) g'olib bo'lguvchidirlar», degan So'zimiz o'tgan — sobit bo'lgandir.

174. Bas (ey Muhammad), siz ulardan (ya'ni Makka kofirlaridan ma'lum) bir vaqtgacha yuz o'giring!

175. Va ularni (yaqinda mag'lub bo'lganlarida) ko'ring! Bas yaqinda ular (kufrlarining oqibatini) ko'rajaklar!

176. Hali ular Bizning azobimizni shoshirmoqdamilar?!

177. Bas qachon (Bizning azobimiz) ularning hovlilariga (ya'ni ustlariga) tushganida, o'sha ogohlantirilgan kimsalarning kunlari juda yomon bo'lur.

178. Siz ulardan (ma'lum) bir vaqtgacha yuz o'giring!

179. Va ularni (yaqinda mag'lub bo'lganlarida) ko'ring! Bas yaqinda ular (kufrlarining oqibatini) ko'rajaklar!

180. Quadrat egasi bo'lmish Parvardigoringiz ularning sifatlaridan (ya'ni har qanday aybu nuqsondan) pokdir.

181. (Barcha) payg'ambarlarga Alloh tomonidan salom bo'lgay!

182. Hamdu sano barcha olamlarning Parvardigori — Alloh uchundir!

SOD SURASI

Sakson sakkiz oyatdan tashkil topgan bu sura ham Makkada nozil bo'lgan.

Sura avvalida Qur'oni Karim sha'niga — uning Haq Kitob ekaniga qasam ichiladi.

So'ngra mushriklarning Muhammad alayhis-salom da'vatlariga nisbatan ko'rsatgan inod-qaysarliklari to'g'risida xabar beriladi va u zotga taksin-tasalli bo'lsin uchun o'z salafлари — o'tgan ayrim payg'ambarlarning hayotlaridan va ularning kofirlar tomonidan ko'rgan ozor-aziyatlaridan lavhalar keltiriladi.

Bu surada ham Alloh taolo mo'minlar uchun hozirlab qo'ygan go'zal oqibat-jannat va hayoti dunyodan dinsizlik bilan o'tadigan kofirlar uchun tayyorlab qo'yilgan do'zax haqidagi bir necha oyatlar mavjuddir.

Shuningdek, bu surada ahli iymonni kibru-havo illatidan yiroq bo'lishga da'vat etilib, Iblisning jannatdan quvilishiga sabab bo'lgan narsa – Tangri taoloning amriga itoat etishdan bosh tortib mutakabbirlik qilgani ekanligi ayricha ta'kidlab o'tiladi. Sura vaqt-zamon o'tishi bilan Qur'on xabarlarining haqiqat ekanligi ma'lum bo'lib boraverishini uqtirish bilan nihoyalanadi.

Bu sura o'zi boshlangan «Sod» harfi bilan nomlangandir.

Mehribon va rahmli Alloh nomi bilan (boshlayman).

1. Sod. Sha'nu-sharaf sohibi bo'lgan Qur'onga qasamki, (albatta Qur'on ilohiy mo'jizadir va albatta siz, ey Muhammad, Allohning haq payg'ambaridirsiz).

2. Balki kofir bo'lgan kimsalar (bu haqiqatni qabul qilishdan) kibru-havoda va (Alloh va payg'ambarga) muxoliflikda sobitdirlar.

3. Biz ulardan ilgari ham qancha asr avlodni (iymonsizliklari sababli) halok qilganimizda, ular (boshlariga azob tushganida yordam so'rab) nido-iltijo qilganlar, (ammo bu vaqt azobdan) qochib qutulish vaqti emas edi.

4. (Makka mushriklari) ularga o'zlaridan (ya'ni bashar avlodidan bo'lgan bir ogoxlantirguvchi – payg'ambar kelganidan ajablandilar va u kofirlar dedilar: «Bu bir yolg'onchi sehrgardir.

5. (Shuncha) xudolarni bitta xudo qilib olibdimi?! Haqiqatan bu juda qiziq narsa!»

I z o h. Makka mushriklari payg'ambar alayhis-salomning amakilari Abu Tolibning oldiga kelib «Muhammadga aytgin, bizlarning dinimizni ayblashni va xudolarimizni haqorat qilishni bas qilsin», deyishganida, ularning talablaridan

xabardor bo'lgan hazrat: «U holda mening birgina so'zimni qabul qilinglarki, sizlar u so'z sharofatidan arabu ajamga podshoh bo'lursizlar», deydilar. Shunda mushriklar shodlanishib: «U qanday so'z ekan-a? Agar aytganlaring rost bo'lsa, bir emas o'n so'zingni ham qabul qilamiz», deyishganida payg'ambar alayhis-salom aytadilar: «U so'z — la iloha illallohdir - ya'ni Hech qanday iloh yo'q, magar yolg'iz Allohgina bordir», Ular bu so'zni eshitishgach, dahshatga tushadilar va yuqoridagi oyati karimada mazkur bo'lgan so'zlarni aytadilar va payg'ambar alayhis-salomning oldilaridan chiqib ketisharkan:

6. Ulardan kattalari (bir-birlariga shunday deya tarqalib) ketdilar: «Yuringlar va o'z xudolaringizga (sig'inishda) qanoat qilinglar (ya'ni ustivor bo'linglar)! Albatta bu (ya'ni «La ilaha illalloh» deyish bizlardan) istaladigan (talab qilinadigan juda katta) narsadir.

7. Bizlar bu haqda (ya'ni Allohning yakkayu yagona ekanligi haqida) so'nggi millat — dinda(gi odamlardan ham, ya'ni Islomdan avvalgi so'nggi din bo'lmish Nasroniy dinidagi odamlardan ham) eshitgan emasmiz. Bu faqat bir uydirmadir xolos.

8. Bizlarning oramizda (shuncha boy-zodagonlar turib) o'sha (Muhammad)ga eslatma-Qur'on nozil qilingan emishmi?!» (Ularning bu so'zlarni aytishlariga sabab o'ta bilimdonliklari emas), balki ular Mening eslatmam Qur'ondan shak-shubhadadirlar, balki ular hali Mening azobimni totib ko'rganlari yo'q (bas shuning uchun Qur'on va payg'ambar sha'niga mana shunday noloyiq so'zlarni aytmogdalar).

9. Yoki qudratli va saxovatli Parvardigoringizning rahmat xazinalari ularning oldilaridamikin-a?!

10. Yoki osmonlar va yerning hamda ularning o'rtasidagi bor narsalarning podshohligi ularnikimikin-a?! U holda (ularni osmonlarga eltadigan) narvonlariga chiqaversinlar (va o'sha joydan o'zlari istagan odamlariga vahiy nozil qilaversinlar).

11. (Ey Muhammad), Makka mushriklari o'sha yerning O'zida yengilib-bitguvchi firqalardan bir to'dadir xolos, (bas siz ular aytayotgan behuda so'zlarga parvo ham qilmang!)

12. Ulardan ilgari ham Nuh qavmi (Nuhni), Od (qabilasi Hudni) va qoziqlar (ya'ni yerga qoziqdek qoqilgan baland ehromlar va qasrlar) egasi bo'lgan Fir'avn (va uning odamlari Musoni yolg'onchi qilgandirlar).

13. Shuningdek Samud (qabilasi Solihni), Lut qavmi (Lutni) va daraxtzor egalari (Shu'aybni yolg'onchi qilgandirlar). Ana o'shalar (ham o'zlariga yuborilgan payg'ambarlarga qarshi chiqqan) firqalardir.

14. Barchalariga faqat payg'ambarlarni yolg'onchi qilganlari sababli Mening azobim haq bo'lgandir. (Bas Makka mushriklariga ham Muhammad alayhis-salomni yolg'onchi qilganlari uchun shak-shubhasiz azob-uqubat bo'lur).

15. Ana o'shalar(ning barchalari) faqat hech to'xtamasdan keladigan birgina dahshatli qichqiriqni kutmoqdalar xolos. (Bas o'sha qichqiriq bo'lishi bilan barcha jonzot qayta tirilur va kufr yo'lini tutgan kimsalar do'zax azobiga duchor bo'lurlar).

16. Ular (ya'ni Makka mushriklari masxara qilishib) «Parvardigoro, bizlarga (va'da qilingan azobdan iborat) nasibamizni hisob-kitob Kunidan ilgariyoq (ya'ni shu hayoti dunyodayoq) tezroq keltira qolgin», dedilar.

17. (Ey Muhammad), siz ular aytayotgan so'zlarga sabr qiling va Bizning bandamiz (toat-ibodatda) quvvat sohibi bo'lgan Dovudni eslang! Darhaqiqat u (Alloh rozi bo'ladigan yo'lga) butunlay qaytguvchidir.

18. Albatta Biz tog'larni kechki payt va ertalab (ya'ni mudom) u bilan birga tasbeh aytadigan qilib bo'yinsundirib qo'ydik.

19. Va (har tarafdin) to'planguvchi bo'lgan qushlarni ham. (Dovud bilan birga tasbeh aytadigan qilib bo'yinsundirib qo'ydik. Tog'lar va qushlarning) barchalari Dovudga itoat etishga butunlay qaytguvchidir.

20. Yana Biz uning mulku-davlatini kuchli-quvvatli qildik va unga hikmat hamda aniq-ravshan xitob (ya'ni zaboni go'yo) ato etdik.

21-22. (Ey Muhammad), sizga (bir-birlari bilan) da'volashguvchi (ikki jamoat) xabari keldimi? O'shanda ular (Dovud payg'ambar ibodat qilayotgan) mehrobgga chiqishib, Dovudning oldiga kirishgan edi, u ulardan qo'rqib ketdi. Ular dedilar: «Qo'rqmagin. (Bizlar) birimiz birimizga zulm qilgan ikki da'volashguvchi (jamoat)dirmiz. Bas sen bizlarning o'rtamizda haq (hukm) bilan hukm qilgin va (bizlardan biron tarafga) jabr qilmagin hamda bizlarni tekis-to'g'ri yo'lga boshlagin».

23. (Da'vogarlarning biri dedi): «Darvoqe' mana bu mening birodarim bo'lib, uning to'qson to'qqiz sovliq qo'yi bor, mening esa birgana sovlig'im bordir. Bas u (shu birgina sovliqqa ham ko'z olaytirib): «O'shani menga topshirgin», dedi va meni bu so'zda — janjalda yengib qo'ydi».

24. (Dovud ikkinchi da'vogarning so'zini tinglamasdan) dedi: «Darhaqiqat u sening sovlig'ingni so'rab (va) o'z sovliqlariga (qo'shib olish) bilan senga zulm qilibdi. Darvoqe' ko'p oshna-og'aynilar bir-birlari zulm qilurlar. Faqat iymon keltirgan va yaxshi amallar qilgan kishilargina (zulm qilmaslar. Ammo) ular juda ozdirlar». Dovud (bu hodisa vositasida) Biz uni imtihon qilganimizni bildirdi, Parvardigoridan (shoshib hukm chiqargani uchun) mag'firat qilishini so'radi va (sajdaga) egilgan holida yiqilib, tavba-tazarru' qildi.

I z o h. Ushbu oyat sajda oyatidir.

25. Bas, Biz uning o'sha (xatosi)ni mag'firat qildik. Shak-shubhasiz uning uchun Bizning huzurimizda yaqinlik va go'zal oqibat (ya'ni jannat) bordir.

26. Ey Dovud, darhaqiqat Biz seni yerda xalifa qildik. Bas sen (nafs) xohishiga ergashib ketmagin! Aks holda u seni Allohning yo'lidan ozdirur. Albatta Alloh yo'lidan ozadigan kimsalar uchun hisob-kitob kunini (ya'ni Qiyomatni) unutib qo'yganlari sababli qattiq azob bordir.

27. Biz osmon va yerni hamda ularning o'rtasidagi bor narsalarni behuda yaratgan emasmiz. Bu (ya'ni ular behuda-bemaqsad yaratilgan degan gumon) kofir bo'lgan kimsalarning gumonidir. Bas kofir bo'lgan kimsalar uchun do'zaxdan iborat halokat bo'lgay!

28. Balki Biz imon keltirgan va yaxshi amallar qilgan zotlarni yerda buzg'unchilik qilib yurgan kimsalar kabi qilib qo'yurmiz?! Balki Biz taqvodor zotlarni fisqu-fujur qilib yurgan kimsalar kabi qilib qo'yurmiz?! (Yo'q! Aslo undoq bo'lmas!)

I z o h . Yuqoridagi ikki oyatni shunday tushunmoq lozim: Alloh taolo osmonu zamin va ular o'rtasidagi biron narsani behuda yaratgan emasdir. Balki U zot koinotdagi har bir mavjudotni yetuk hikmat bilan yaratib, ularni O'zining yerdagi xalifasi bo'lmish inson manfaati uchun bo'ysundirib qo'ydi.

Shuningdek, U zot borliqdagi har bir narsaga alohida surat va siyrat ato etib, to qiyomat amal qilib o'tadigan hayot qonunini belgilab qo'ydi. Bas eng kichik zarradan tortib eng yirik sayyoragacha har bir mavjudot Yaratgan belgilab qo'ygan ana o'sha qonunga so'zsiz amal qilishi lozim. Aks holda ham ilohiy qonunni buzuvchi halokatga yuz tutadi, ham olam intizomiga futur yetadi. Endi ushbu olamning azizu mukarram bir bo'lagi va yer yuzining xalifasi bo'lmish Inson uchun Tangri taolo tomonidan nozil qilingan ilohiy qonun Shariati Islomiyyadirki, Allohga imon keltirgan va shariat ko'rsatmalariga amal qilgan Inson ham o'zi ikki dunyo saodatiga erishadi, ham uning atrofidagi olam undan biron ozor ko'rmaydi. Aks holda esa ilohiy qonunni inkor etib, unga bo'yinsunmagan kimsalar ham o'zlari yashab turgan olamga jabr-zulm qiladilar, ham mana shu jinoyatlariga yarasha jazo oladilar.

To'g'ri, ko'p hollarda ushbu imtihon olami bo'lmish dunyoda yaxshi bilan yomon, zolim bilan mazlum, mo'min kofir yonma-yon – yaxshi bahosini, yomon jazosini olmasdan o'taverishi mumkin. Ammo imtihon o'tib, hayoti dunyo nihoyasiga yetib, oxirat diyoriga borilgach, albatta yer yuzidagi xalifalikni o'rniga qo'yib imon va yaxshi amallar bilan o'tgan taqvodor zotlar o'zlari uchun tayyorlab qo'yilgan mukofotlarni, Yaratganni unutib yerda buzg'unchilik qilib o'tgan fosiqlar esa haqiqiy jazolarini olishlari aniqdir.

29. (Ey Muhammad, ushbu Qur'on barcha odamlar) oyatlarini tafakkur qilishlari va aql egalari eslatma-ibrat olishlari uchun Biz sizga nozil qilgan bir muborak Kitobdir.

30. Biz Dovudga Sulaymonni hadya etdik. (Sulaymon) naqadar yaxshi bandadir. Darhaqiqat u (Alloh rozi bo'ladigan yo'lga) butunlay qaytguvchidir.

31. Eslang, unga (bir kuni) kechki payt gijinglab turguvchi uchqur otlar ro'baro' qilingan edi.

32. Bas u (o'sha otlarga maxliyo bo'lib, kun botish oldida o'qiydigan namozi qazo bo'lgach,) dedi: «Darhaqiqat men Parvardigorimni eslashdan (ya'ni o'qiydigan namozimdan qolib) bu suyakli otlarni suyak-erkalashga berilib ketibman! Hatto (quyosh ham) parda ortiga berkinibdi (ya'ni botib ketibdi)!

33. U (ot)larni menga qaytaringlar-chi! Bas u (qilich bilan otlarning) oyoq va bo'yinlarini «silash»ga kirishdi (va ularni Alloh yo'lida qurbonlik qilib yubordi).

34. Darhaqiqat Biz Sulaymonni imtihon qildik va uning taxti ustiga bir jonsiz jasadni tashladik. So'ngra u tavba-tazarru' qilib;

35. Dedi: «Parvardigorim, O'zing meni mag'firat qilgin va menga o'zimdan keyin birontasi uchun muassar bo'lmaydigan bir mulku-davlat hadya etgin. Zero yolg'iz Sening O'zinggina (barcha yaxshiliklarni) hadya etguvchisan».

36. Bas Biz unga uning amri bilan u istagan tomonga mayin esaveradigan shamolni bo'yinsundirdik.

37. Yana barcha (baland qasrlarni) bino qilguvchi va (dengizlarning qa'ridan durru g'aharlarni topib chiquvchi) g'avvos shaytonlarni (ya'ni jinlarni) ham Sulaymonga bo'yinsundirib qo'ydik).

38. Boshqa (bo'yinsunmaydigan jin)larni esa kishanlar bilan bog'langan holda soldik.

39. (Va Sulaymonga dedik): «Mana shu Biznin (senga) ato etgan narsamizdir. Bas sen (ushbu ne'matlardan o'zing xohlagan kishilarga) ehson qil, yoki qilma (seni bu to'g'ri hisob-kitob qilinmas».

40. Shak-shubhasiz (Sulaymon) uchun Bizning huzurimizda yaqinlik va go'zal oqibat (ya'ni jannat)dir.

41. (Ey Muhammad), bandamiz Ayyubning Parvardigori nido qilib «Darhaqiqat meni shayton balo va azob bilan ushladi», degan paytini eslang!

42. (Shunda unga aytili): «Oyog'ing bilan (ostingdagi yerni) tepgin!» (U Allohning amrini bajargan edi, o'sha yerdan bir chashma otilib chiqdi. So'ng unga aytili): Mana shu muzdek cho'miladigan va ichimlik suvdur». (Qachonki Ayyub u suvda cho'milib, so'ng undan ichgach uning barcha zohiriy va botiniy dardlari darhol davo topdi).

43. Va Biz O'z tomonimizdan mehribonlik ko'rsatib hamda aql egalari uchun eslatma-ibrat bo'lsin deb, (Ayyubga) ahli oilasini va ular bilan ko'shib, yana o'shalarining mislicha (bola-chaqa) hadya etdik.

I z o h. Ayyub payg'ambar va u zotning ahli oilalari haqida «Anbiyo» surasining 84-oyati ostida izoh berilgan edi.

44. (Yana Biz Ayyubga aytdik): «Qo'lingga bir bog' (novdani) olib, u bilan (xotiningni) urgin – qasamingni buzmagin».

I z o h. Ayyub alayhis-salom kasallik chog'larida boqib parvarish qilgan xotinlari bir kuni u kishiga beparvolik ko'rsatganida, Ayyub payg'ambar dillari og'rib «Tuzalгимda, albatta seni yuz qamchi uraman», deb qasam ichgan ekanlar. Shu boisdan shifo topganlaridan so'ng, Alloh taolo u kishiga ichgan qasamlarining ustidan chiqishlari uchun yuzta novdani bir bog'lam qilib bog'lab, u bilan xotinlarini bir marta urishga amr qildi.

Darhaqiqat Biz (Ayyubni) sabr qilguvchi holda topdik. U naqadar yaxshi bandadir. Haqiqatan u (Alloh rozi bo'ladigan yo'lga) butunlay qaytguvchidir,

45. (Ey Muhammad), siz Bizning kuch-quvvat va fahm-farosat egalari bo'lgan bandalarimiz – Ibrohim, Ishoq va Ya'qublarni eslang!

46. Darhaqiqat Biz ularni bir toza (xislat — mudom oxirat) diyorini eslash (xislati) bilan xolis qildik — pokladik.

47. Haqiqatan ular Bizning huzurimizda tanlangan, yaxshi kishilardandir.

48. Yana Ismoil, al-Yasa' (Yusha' payg'ambar) va Zul-Kiflni eslang! Barchalari yaxshi kishilardandir.

49. Bu (Biz sizga so'ylagan qissalar) bir eslatmadir. Shak-shubhasiz, taqvodor zotlar uchun go'zal oqibat —

50. Ular uchun barcha darvozalari lang ochiq mangu jannatlar bordir.

51. Ular u joylardagi (so'rilarda) yastanib o'tirib, mo'l-ko'l (ya'ni xohlaganlaricha) meva-cheva va sharob chaqirurlar.

52. Va ularning oldilarida ko'zlarini (nomahramga boqishdan) saqlagan (yosh va husnda) tengdosh (qiz)lar bo'lur.

53. U (zikr qilingan narsalar) sizlarga hisob-kitob (ya'ni Qiyomat) kuni uchun va'da qilinadigan narsalardir.

54. Shak-shubhasiz bu Bizning (jannat axliga ato etadigan) rizqu-ro'zimizdirki, uning uchun tugab qolish bo'lmas.

55. (Haqiqat) shudir. (Endi) hech shak-shubhasiz haddan oshguvchi-tug'yonga tushguvchi kimsalar uchun eng yomon oqibat —

56. Ular kiradigan jahannam bordir. Bas naqadar yomon joy u.

57. Mana bu qaynoq va yiringdir! Bas ular o'shani totib ko'rsinlar!

58. Boshqa (azob-uqubatlar) ham o'sha tur, o'sha shaklda bo'lur!

59. (Do'zaxga kirgan paytlarida kofirlarning peshvolariga hayoti dunyoda ularga ergashgan kimsalarni ko'rsatilib) «Mana bu (odamlar sizlar bilan birga (ya'ni sizlar sababli jahannamga tashlanguvchi jamoatdir», (deyilganida, peshvolar aytdilar): «Xush kelmadilar! Haqiqatan ularning o'zlari do'zaxga kirguvchi kimsalardir».

60. Ular (ya'ni ergashuvchilar peshvolarga) dedilar: «Yo'q, sizlar xush kelmadingiz! (Chunki) sizlar o'sha (azobni) bizlarga keltirdingiz! Bas naqadar yomon joy (bu do'zax)!»

61. Ular (yana) dedilar: «Parvardigoro, kim bizlarga mana shu (azob)ni keltirgan bo'lsa, bas O'zing unga do'zaxda azobni bir necha barobar ziyoda qilgin».

62. (Jahannam egalari bir-birlariga) aytdilar: «Nega bizlar (dunyodalik paytimizda) yomonlardan deb hisoblab o'tgan kishilarni (ya'ni mo'minlarni do'zaxda) ko'rmayapmiz-a?!

63. Bizlar o'shalarni masxara qilib olgan edikmi?! Yoki (ular ham bizlar bilan mana shu jahannamda birga-yu, ammo) ko'zlarimiz og'ib (ularni ilg'amay qoldimi)?!»

64. Albatta do'zax ahlining ana shunday talashib tortishishlari haqdir – aniqdir.

65. (Ey Muhammad, Makka mushriklariga) ayting: «Men faqat bir ogohlantirguvchidirman xolos. Hech qanday iloh yo'q, magar yakkayu yolg'iz g'olib Allohgina bordir...

66. U osmonlar va yerning hamda ularning o'rtasidagi bor narsaning qudratli va mag'firatli Parvardigoridir».

67. Ayting: «O'sha (ya'ni men sizlarga yetkazgan mana shu so'zlar) ulug' bir xabardir.

68. Sizlar esa undan yuz o'girmoqdasizlar!

69. Men uchun (Odamning yer yuziga xalifa qilinishi to'g'risida Alloh taolo bilan) tortishayotgan farishtalar haqida hech qanday bilim yo'q edi.

70. Menga faqat o'zimning ochiq-ravshan ogohlantirguvchi ekanligim vahiy qilinmoqda xolos».

71. Eslang, Parvardigoringiz farishtalarga degan edi: «Albatta men loydan bir odam yaratguvchidirman.

72. Bas qachon uni rostlab, unga O'z ruhimdan puflab kirgizganimdan so'ng unga sajda qilgan hollaringizda yiqilinglar!»

73. Bas farishtalarning barcha-barchalari (Odamga) sajda qildilar.

74. Magar Iblisgina kibru havo qilib, kofirlardan bo'ldi.

75. (Shunda Alloh) dedi: «Ey Iblis, Men O'z qudrat qo'lim bilan yaratgan narsaga — Odamga sajda qilishdan nima seni man' qildi?! Kibru havo qildingmi, yoki sen (Odamga nisbatan) yuksak martabali zotlardan edingmi?!»

76. U aytdi: «Men undan yaxshiroqdirman. Sen meni olovdan yaratgansan, uni esa loydan yaratding».

77. (Alloh) dedi: «Bas undan (ya'ni, jannatdan) chiq! Endi sen, shak-shubhasiz, (Mening dargohimdan) quvilgan – mal'unsan.

78. Va albatta to jazo (qiyomat) kunigacha senga Menin la'natim bo'lur».

79. (Iblis iltijo qilib) dedi: «Parvardigorim, u holda menga ular tiriladigan kungacha (o'lmasdan yashash uchun) muhlat bergin».

80-81. (Alloh) dedi: «Bas, sen ma'lum vaqtda yetib keladigan Kungacha (qiyomatgacha) muhlat berilganlardansan».

82. (Iblis) aytdi: «Endi, Sening qudratingga qasamki, albatta ularning hammasini yo'ldan ozdirurman.

83. Magar ularning orasidagi (ayrim) pokiza bandalaringgina (haq yo'ldan ozmay qolurlar)».

84-85. (Alloh) dedi: «Haqqa (qasam). Faqat Xaqni ayturmanki, albatta Men jahannamni sen va (odamlar) orasidagi barcha senga ergashgan kimsalar bilan to'ldirurman!»

86. (Ey Muhammad, ularga) ayting: «Men (Qur'onni yetkazganim uchun) sizlardan biron ajr-haq so'ramayman va men soxtakorlardan (ya'ni yolg'ondan payg'ambarlikni da'vo qilguvchi kimsalardan) ham emasman.

87. (Ushbu Qur'on) faqat barcha olamlar uchun (Alloh taolo tomonidan nozil qilingan) bir eslatmadir, xolos.

88. Albatta sizlar uning (ilohiy vahiy ekanligi haqidagi) xabarni (ozgina) vaqtdan so'ng (Qiyomat kuni) bilib olursizlar».

ZUMAR SURASI

Makka suralaridan bo'lgan bu sura yetmish besh oyatdir. Sura Qur'oni Karimning Alloh taolo tomonidan nozil qilingan Kitob ekanini ta'kidlash bilan boshlanib, so'ngra payg'ambar alayhis-salomni va barcha insonlarni yolg'iz Alloh uchun xolisanlilloh ibodat qilishga buyuriladi.

Bu surada yeru osmon va ularning o'rtasidagi barcha mavjudotni yo'qdan bor qilgan Tangri taolo har bir narsaga o'ziga xos surat va siyrat ato etgani hamda ularning har biriga alohida vazifa yuklab qo'ygani, demak bu olam korxonasidagi har bir narsa faqat Yaratgan buyurgan va imkon bergan ish-amalni qilib o'tishi aniq ekanligi uqtirib o'tiladi. So'ngra insoniyat uchun Alloh taolodan o'zga biron kimsa yo narsaga sig'inish – ibodat qilish durust emasligi xususida so'zlanib, birgina Xojaga bo'ysunib, faqat uninggina buyruq-farmonini bajarishga va faqat unigina rozi qilishga harakat qiladigan xizmatkor bilan bir necha xo'jayin o'rtasida qolib, ularning qaysilarini ko'nglini olishni bilmay, balki ularning birortalarini to'la rozi qilish imkonini topa olmay arosatda qolgan xizmatkor barobar emasligi haqida ibratli misol keltiriladi.

Sura nihoyasida mahshar Kunidagi hisob-kitob tasvirlanib, u Kunda hech kimga zulm qilinmasligi, bil'aks iymon va yaxshi amallar qilish bilan yashab o'tgan mo'minlar to'p-to'p bo'lgan holda jannatga, kufru isyon bilan o'tgan kofirlar esa to'da-to'da qilinib, jahannamga haydalishi haqida xabar beriladi. Suraning «Zumar — Guruhlar» deb nomlanishining boisi ham shudir.

Mehribon va rahmli Alloh nomi bilan (boshlayman).

- 1. (Ushbu Qur'on) qudratli va hikmatli Alloh tomonidan nozil qilingan Kitobdir.**
- 2. (Ey Muhammad), albatta Biz sizga bu Kitobni haqqirost nozil qildik, bas siz Allohga — U zot uchun diningizni xolis kilgan holda ibodat qiling!**
- 3. (Ey insonlar), ogoh bo'lingizkim, xolis din yolg'iz Allohniki (ya'ni yolg'iz Allohgina chin ixlos bilan ibodat qilinishga loyiq zotdir). U zotdan o'zga «do'stlar»ni («xudo») qilib olgan kimsalar: «Biz (o'sha «xudo»larimizga) faqat ular bizni Allohga yaqin qilishlari uchungina ibodat qilurmiz», (derlar). Shak-shubha yo'qki, Alloh (qiyomat kunida) ular ixtilof qilayotgan narsalar xususida ularning o'rtasida hukm qilur. Shak-shubha yo'qki, Alloh yolg'onchi va ko'rnamak kimsalarni hidoyat qilmas.**
- 4. Agar Alloh bola-chaqa tutishni istasa, so'zsiz O'zi yaratgan narsalaridan xoxlaganini tanlab olgan bo'lur edi. U zot (bunday aybdan) pokdir. U yakkayu yagona va g'olib Allohdir.**
- 5. U osmonlar va yerni haq (qonun) bilan yaratgandir. U kechani kunduzning ustiga o'rar, kunduzni kechani ustiga o'rar. U quyoshni ham, oyni ham (O'z amriga) bo'ysundirib qo'ygandir. (Ularining) har biri ma'lum muddatgacha joriy bo'lur. Ogoh bo'lingizkim, U qudratli va benihoya mag'firatli zotdir.**
- 6. U sizlarni bir jondan (Odamdan) yaratdi, so'ngra undan juftini (ya'ni Havvoni paydo) qildi va sizlar uchun chorva hayvonlaridan sakkizta juftni tushirdi (ya'ni dunyoga keltirdi). U sizlarni onalaringizning qornida uch (qavat) zulmat ichida asta-sekin yaratur. Mana shu Alloh Parvardigorlaringizdir. Barcha podshohlik yolg'iz Uniki. Hech qanday iloh yo'q, magar Uning O'zigina bordir. Bas (ana o'sha zotga ibodat qilmay) qayoqqa burilib ketmoqdasizlar-a?!**

I z o h. *Ushbu oyati karimadagi sakkizta juft chorva hayvonidan murod tuya, mol, qo'y*

va echkining erkak va urg'ochi jinslaridir. Chunki ulardan har bir jins vakili o'z muqobilidagi jins vakiliga nisbatan juft hisoblanadi. Binobarin mazkur to'rt tur hayvon erkak va urg'ochi bo'lib sakkizta juftidir. Endi ona qornidagi uch qavat zulmat — ona qorni, bachadon va bolaning yo'ldoshidir, bolaning asta-sekin yaratilishi esa uning ona qornida avval nutfa, so'ngra bir parcha laxta qon, so'ngra bir parcha go'shtga aylanib borishidir.

7. Agar sizlar kofir bo'lsangizlar, bas albatta Alloh sizlardan behojatdir. (Ammo) U O'z bandalarining kofir bo'lishiga rozi bo'lmas. Agar shukr qilsangizlar (va iymon keltirsangizlar), U zot sizlar uchun (faqat shukr qilib, iymon keltirishlaringizgagina) rozi bo'lur. Hech bir ko'targuvchi (ya'ni, gunohkor) o'zga jonning yukini (ya'ni, gunohini) ko'tarmas. So'ngra yolg'iz Parvardigorlaringizga qaytishlaringiz bordir. Bas, U zot sizlarga qilib o'tgan amallaringizning xabarini berur. Albatta U dillardagi sirlarni bilguvchidir.

8. Qachon insonni biron ziyon ushlasa, u Parvardigoriga tavba-tazarru' qilgan holda duo-iltijo qilur. So'ngra qachon (Alloh) O'z tomonidan unga biron ne'mat ato etsa, (inson) ilgari (Allohga) qilgan duo-iltijolarini unutib qo'yur va (o'zgalarni ham) Allohning yo'lidan ozdirish uchun U zotga «teng»larni (o'ylab) topur. (Ey Muhammad), ayting: «Sen o'z kufring bilan (bu o'tkinchi dunyoda) ozgina foydalanib qol! Shak-shubhasiz sen do'zax egalaridandirsan».

9. Yoki kechalari sajda qilgan va qiyomat-tik turgan xolda toat-ibodat qilguvchi, oxiratdan qo'rqadigan va Parvardigoring rahmat-marhamatidan umid qiladigan kishi (bilan kufru isyonga g'arq bo'lgan kimsa barobar bo'lurmi)?!» Ayting: «Biladigan zotlar bilan bilmaydigan kimsalar barobar bo'lurmi)?!» Darhaqiqat faqat aql egalarigina pand-nasihat olurlar.

10. (Ey Muhammad), Mening iymon keltirgan bandalarimga ayting: «Parvardigoringizdan qo'rqingiz! Bu dunyoda chiroyli amal qilgan zotlar uchun (oxiratta) chiroyli (oqibat-jannat) bordir. Allohning yeri kengdir. Hech shak-shubha yo'qki, sabr-toqat qilguvchilarga ajr-mukofotlari hisob-kitobsiz to'la-to'kis qilib berilur.

I z o h. Ushbu oyatda so'z hijrat haqidadir. Parvardigordan qo'rqib, taqvodorlik bilan yaxish amal qilgan zotlarning amallari zoe bo'lmasligi uqtirilib, endi agar kishi o'z vatanida zolim hokim, yoki nosoz tuzum sababli Alloh taologa ibodat qilishdan mahrum etilsa, u holda o'zga yurtlarga – Alloh taologa bexalal toat-ibodat qilish mumkin bo'lgan joylarga hijrat qilishi vojib bo'lishi, zotan Allohning yeri keng ekanligi uqtiriladi va dinu-iymon yo'lida o'z diyorlaridan hijrat qilgach, Vatan hijroni va musofirlik mehnat-mashaqqatlariga sabr-toqat qilgan kishilar uchun behisob ajr-mukofotlar bo'lishi haqida xabar beriladi.

11. Ayting: «Darhaqiqat men Allohga U zot uchun dinimni xolis qilgan holda ibodat qilishga buyurilganman.

12. Va men musulmonlarning – bo'yinsunguvchilarning avvali – peshqadami bo'lishga buyurilganman».

13. Ayting: «Albatta men agar Parvardigorigma osiy bo'lsam, ulug' Kunning azobidan qo'rqrman».

14. Ayting: «Men yolg'iz Allohga U zot uchun dinimni xolis qilgan holda ibodat qilurman».

15. Endi sizlar esa (ey mushriklar), U zotni qo'yib, o'zlaringiz xoxlagan butlaringizga ibodat qilaveringlar, (yaqinda bu shirkklaringizning oqibati qanday bo'lishini juda yaxshi bilib olursizlar!)). («Ey Muhammad, agar ota-bobolaringning dinidan chiqsang, ziyonkor bo'lursan», deydigan mushriklarga) ayting: «Albatta ziyonkorlar qiyomat kuni o'zlariga ham, ahli oilalariga ham ziyon qilguvchi (ya'ni, o'zi ham mushrik bo'lib, axli-oilasini ham To'g'ri yo'ldan ozdirgani sababli qiyomat kunida o'zi va axli oilasi do'zax azobiga giriftor bo'lguvchi) kimsalardir. Ogoh bo'lingizkim, ana shugina ochiq ziyonkorlikdir».

16. Ular uchun ustlaridan ham olovdan bo'lgan "soyabonlar", ostlaridan xam (olovdan bo'lgan) «soyabonlar» bo'lur. Bu (bo'lajak azob-uqubat) bilan Alloh O'z bandalarini qo'rqitur. Ey bandalarim, Mendan qo'rqingiz!

17-18. Shaytondan — unga ibodat qilishdan yiroq bo'lgan va Allohga (ya'ni, yolg'iz Allohga ibodat qilishga) qaytgan zotlar uchun (jannat) xushxabari bo'lsin! Bas (ey Muhammad), Mening bandalarimga — so'zga quloq tutib, uning eng go'zaliga (ya'ni najotga eltguvchi rost So'zga) ergashadigan zotlarga xushxabar bering! Ana o'shalar Alloh hidoyat qilgan zotlardir. Va ana o'shalargina aql egalaridir.

19. Axir bir kimsaga azob So'zi (ya'ni azobga duchor bo'lish) haq bo'lsa (siz uni hidoyat qilishga qodir bo'lurmisiz)?! Axir siz do'zaxdagi kimsani qutqara olurmisiz?!

20. Lekin Parvardigorlaridan qo'rqqan zotlar uchun (jannatda) ustma-ust qurilgan xonalar bo'lib, ularning ostidan daryolar oqib turar. (Bu) Allohning va'dasidir! Alloh va'dasiga xilof qilmas.

21. Alloh osmondan suv (yomg'ir-qor) yog'dirib, uni yerdagi buloqlar-chashmalar qilib oqizib qo'yganini ko'rmadingizmi? So'ngra u (suv)ning yordamida rango-rang ekin-tikin chiqarur, so'ngra u qurir, bas siz uni sarg'aygan holda ko'rursiz, so'ngra (Alloh) uni xas-xashakka aylantirur. Albatta bunda aql egalari uchun eslatma-ibrat bordir.

22. Axir Alloh ko'ksini Islom uchun keng qilib qo'ygan, bas o'zi Parvardigori tomonidan bir nur — hidoyat ustida bo'lgan kishi (kufr zulmatlarida adashib-uloqib yurgan kimsa bilan barobar bo'lurmi)?! Bas dillari Allohni eslashdan qotib qolgan (ya'ni Allohni eslashni tark qilgan) kimsalarga halokat bo'lgay! Ular ochiq zalolatdadirlar!

23. Alloh eng go'zal So'zni (oyatlari fasohat va balog'atda) bir-biriga o'xshagan, (ichidagi hukmlari) takror-takror kelguvchi bir Kitob-Qur'on qilib nozil qildiki, (undagi Allohning azobi haqidagi oyatlarni tilovat qilganlarida)

Parvardigorlaridan qo'rqadigan zotlarning terilari titrab ketar, so'ngra terilari – badanlari ham, dillari ham Allohning zikriga yumshar – moyil bo'lur. Mana shu (Kitob) Allohning hidoyatidirki, unga O'zi xoxlagan kishilarni hidoyat qilur. Va kimni Alloh yo'ldan ozdirsa, bas, uning uchun biron hidoyat qilguvchi bo'lmas.

24. Axir qiyomat Kunida yomon azobdan o'z yuzi bilan saqlanadigan kimsa (u Kundagi har qanday azobdan tinch-xotirjam kishi bilan barobar bo'lurmi)?! (U kunda) zolim-kofirlarga «O'zlaringiz kasb qilib o'tgan narsani (ya'ni dinsizlik mevasini) totib ko'ringlar!» deyildi.

I z o h. «Qiyomat kunidagi yomon azobdan o'z yuzi bilan saqlanadigan kimsa» deyilganida qo'llari kishanband bo'lgani sababli qo'llar bilan yuzlarini do'zax o'tidan to'sishga qodir bo'lmaydigan va oqibat-natijada u olovda avval yuzlari kuyadiga kimsalar tushuniladi.

25. Ulardan avvalgilar ham (o'z payg'ambarlarini) yolg'onchi qilganlarida, ularga azob o'zlari sezmaydigan tomondan kelgan edi.

26. Bas Alloh ularga mana shu hayoti dunyoda rasvolikni tortdirdi. Shak-shubhasiz, oxirat azobi yanada kattaroqdir. Agar ular (Allohning azobini) bilsalar edi (o'z Payg'ambarlarini yolg'onchi qilmagan bo'lur edilar).

27. Aniqki, Biz ushbu Qur'onda odamlar uchun turli misollar keltirdik. Shoyad eslatma-ibrat olsalar.

28. (Biz uni) biron egrilik egasi bo'lmagan arabiy Qur'on hoida (nozil qildik). Shoyad (Allohdan) qo'rqasalar.

29. Alloh (shunday) bir misol keltirdi: bir kishi – qul borki, uning ustida talashguvchi sheriklar (ya'ni xojalar) bor. Yana bir kishi – qul borki, u bus-butun hoida bir kishi – xojanikidir. Ikkisining misoli barobar bo'lurmi?! (Yo'q, barobar bo'lmas. Xuddi shuningdek, bir necha «xudo»larga sig'inadigan mushrik bilan yolg'iz Allohgagina bandalik qiladigan mo'min ham barobar bo'lmas). Hamdu-sano (yolg'iz) Alloh uchundir. Yo'q, ularning ko'plari bilmaslar, (bas, ana shu sababdan turli «xudo»larga sig'inurlar).

30. (Ey Muhammad), hech shak-shubhasiz, siz ham o'lguvchidirsiz, ular xam o'lguvchidirlar.

31. So'ngra albatta, sizlar qiyomat Kunida Parvardigorlaringiz huzurida (birlaringiz bilan) talashib-tortishursizlar (va siz o'z zimmangizdagi payg'ambarlikni to'la-to'kis yetkazganingizga hujjat keltirursiz, ular esa sizni yolg'onchi qilib, kufu zalolatda o'tganlariga turli bahonalarni ro'kach qilurlar, ammo Allohning adolatli hukmidan qochib qutula olmaslar)!

YIGIRMA TO'RTINCHI JUZ'
*****

32. Axir Alloh sha'niga (Uning sherigi va bola-chaqasi bor», deb yolg'on so'zlagan va Rost-Qur'onni o'ziga kelib-etgan paytidayoq (o'ylamay-netmay) yolg'on degan kimsadan ham zolimroq biron kimsa bormi?! Yo jahannamda kofirlar uchun joy yo'qmi?!

33. Rost Qur'onni keltirgan zot (ya'ni, Muhammad alayhis-salom) va uni tasdiq etgan (mo'minlar) – ana o'shalar taqvodor zotlardir.

34. Ular uchun Parvardigorlari huzurida (ya'ni jannatda) o'zlari xohlagan narsalari bordir. Bu chiroyli amal qilguvchi kishilarning mukofotidir.

35. Zero Alloh ularning qilgan yomon amallarini o'chirib, qilib o'tgan eng chiroyli amallarining ajri bilan mukofotlar.

36. Alloh O'z bandasiga (ya'ni Muhammad alayhis-salomga, u kishini barcha balo-qazodan asrash uchun) yetarli emasmi?! (Ey Muhammad), ular sizni (Allohdan) o'zga butlari bilan qo'rqiturlar.

I z o h. Quraysh kofirlari payg'ambar alayxis-salomni «Sen bizning xudolarimizni ayblayotganing sababli ular seni halok qilmasalar edi», deb qo'rqitmoqchi bo'lganlarida ushbu oyat nozil bo'lib, Alloh O'z bandasini har qanday yomonlikdan asrashga qodir ekanini uqtiradi va jonsiz but-sanamlarga sig'inadiganlarni yo'ldan ozgan kimsalar deb ataydi.

Kimni Alloh yo'ldan ozdirsa, bas, uning uchun biron hidoyat qilguvchi bo'lmas.

37. Kimni Alloh hidoyat qilsa, bas uning uchun biron yo'ldan ozdirguvchi bo'lmas. Alloh qudratli va (O'z dushmanlaridan) intiqom olguvchi emasmi?!

38. Qasamki, agar siz ulardan «Osmonlar va yerni kim yaratgan», deb so'rasangiz, ular albatta «Alloh» derlar. Ayting: «Endi xabar beringlar-chi, sizlar Allohni qo'yib duo-iltijo qilayotgan butlaringiz – agar Alloh menga biron ziyon yetkazishni istasa, o'sha (butlar) U zotning ziyonini arita olguvchimilar? Yoki (Alloh) menga biron marhamat qilishni iroda qilsa, o'sha (butlar) U zotning marhamatini ushlab qolguvchimilar?!» Ayting: «Menga Allohning O'zi yetarlidir. Tavakkul qilguvchi – suyanguvchi zotlar yolg'iz Unga tavakkul qilurlar».

39-40. Ayting: «Ey qavmim, joyingizdan jilmay (ya'ni kufringizdan qaytmay) amalingizni qilavering. Men ham (Parvardigorim buyurgan) amalni qilguvchiman. Bas yaqinda kimga rasvo qiladigan azob kelishini va mangu azob tushishini bilajaksizlar!»

41. Albatta, Biz sizga bu Kitobni barcha odamlar (bilib, amal qilishlari) uchun haqqi-rost nozil qildik. Bas kim hidoyat yo'lga yursa, o'z foydasiga yurgan bo'lur. Kim (bu hidoyat yo'lidan) ozsa, faqat o'zining ziyoniga adashgan bo'lur.

Siz ularning ustida vakil – qo'riqchi emassiz.

42. Jonlarni o'lim vaqtlarida, (hali-hanuz) o'lmaganlarini esa uxlayotgan paytlarida Alloh olur. Bas O'zi o'limga hukm qilgan jonlarni (badanlarga qaytarmasdan) ushlab qolur, boshqalarini esa belgilangan bir muddatgacha (ya'ni ajallari yetgunicha) qo'yib yuborur. Albatta bunda tafakkur qiladigan qavm uchun oyat-ibratlar bordir.

43. (Yo'q, mushriklar tafakkur qilmadilar), balki ular Allohdan o'zga «oqlovchilar»ni (ya'ni o'zlarining gumonlaricha ularni Alloh huzurida shafolat qiladigan «oqlovchilar»ni — butlarni) ushladilar. (Ey Muhammad), ayting: «(O'sha jonsiz butlar sizlarni oqlaydimi?!) Agar ular biron narsaga ega bo'la olmaydigan va (biron narsani) anglamaydigan bo'lsalar ham-a!».

44. Ayting: «Barcha shafolat-oqlov yolg'iz Allohniki. Osmonlar va yerning podshohligi ham Unikidir. So'ngra (barchalaringiz) yolg'iz Ungagina qaytarilursizlar».

45. Qachon yolg'iz Alloh zikr qilinsa, oxiratga imon keltirmaydigan kimsalarning dillari siqilib ketar. Qachon U zotdan o'zga butlar zikr qilinganida esa banogoh ular shodlanib keturlar.

46. Ayting: «Allohim,—(ey) osmonlar va yerni ilk yaratguvchi zot (ey) g'aybu shahodatni (ya'ni yashirin va oshkor narsalarni) bilguvchi zot, yolg'iz O'zinggina bandalaring o'rtasida ular ixtilof qilib o'tgan narsalar haqida hukm qilursan».

47. Agar zolim-kofir kimsalar uchun yerdagi bor narsa va u bilan birga yana o'shaning mislicha narsa bo'lsa, albatta ular qiyomat Kunidagi azobning yomonligidan, o'sha (qo'llaridagi bor narsalarini) to'lov qilib berib yuborgan bo'lur edilar. (Chunki u Kunda) ularga Alloh tomonidan ular o'ylab ham ko'rmagan narsalar — azoblar ko'rindi.

48. Ularga o'zlari kasb qilgan yomonliklari oshkor bo'ldi va ularni o'zlari (dunyodalik chog'larida) masxara qilib o'tgan azob o'rab oldi.

49. Bas qachon insonni biron ziyon ushlasa, U bizga duo-iltijo qilur. So'ngra qachon Biz O'z tomonimizdan unga biron ne'mat ato etsak, u «Hech shak-shubhasiz bu (ne'mat) menga o'zimning bilimdonligim sababli berildi», der. (Yo'q, u ne'mat o'sha insonning sa'y-harakati va donoligi uchun berilgan emas), balki u (o'sha bandaning shukr yo ko'rnamaklik qilishini bilish uchun) bir sinov – imtihondir. Lekin ularning ko'plari bilmaslar.

50. U (so'z)ni ulardan avvalgilar ham aytgan edilar. Bas, ularga o'zlari kasb qilib topgan narsalari asqotgani yo'q.

51. Bas, ularga qilgan yomonliklari yetdi. Ana ulardan (Makka mushriklaridan) bo'lgan zolim kimsalarga ham yaqinda qilgan yomonliklari yetar. Ular ham qochib qutulguvchi emasdirlar.

52. Axir ular Alloh O'zi xoxlagan kishining rizqini keng qilishini va (O'zi xohlagan kishining rizqini) tang qilishini bilmadilarmi?! Albatta bunda iymon keltiradigan qavm uchun oyat-ibratlar bordir.

53. (Ey Muhammad), Mening o'z jonlariga jinoyat qilgan (turli gunoh-ma'siyatlar qilish bilan) bandalarimga ayting: «Allohning rahmat-marhamatidan noumid bo'lmangiz! Albatta Alloh (O'zi xohlagan bandalarining) barcha gunoxlarini mag'firat qilur. Albatta Uning O'zigina mag'firatli, mehribondir.

54. Sizlarga azob kelib, so'ngra yordam berilmay qolishidan ilgari (ya'ni Allohning biron balo-qazosiga duchor bo'lmay turib), Parvardigorlaringizga qaytinglar – Unga bo'yinsuninglar!

55. Sizlarga, o'zlaringiz sezmagan holingizda to'satdan azob kelib qolishidan ilgari Parvardigorlaringiz tomonidan sizlarga nozil qilingan eng go'zal narsa — Qur'onga ergashinglar!

56-57. Biron jon: «Alloh haqqida (ya'ni U zotga toat-ibodat qilishda) sustkashlik qilganimga nadomat bo'lgay! Rostdan ham men (Uning dinini va Qur'onini masxara qilguvchilardan bo'lgan edim», deb qolmasligi uchun; «Agar Alloh meni hidoyat qilganida, albatta taqvodorlardan bo'lur edim», deb qolmasligi uchun;

58. Yoki azobni ko'rgan chog'ida: «Qani endi men uchun yana bir karra (yashashning imkoni) bo'lsa-yu, men ham chiroyli amal qilguvchilardan bo'lsam», deb qolmasligi uchun (Qur'onsa ergashinglar!)

59. (Aks holda unga Alloh tomonidan aytilur): «Yo'q, (Men senga hidoyat yo'lini ko'rsatgan edim, aniqki senga Mening oyatlarim kelganida, sen ularni yolg'on degan eding va kibr-havo qilib, kofirlardan bo'lgan eding».

60. Qiyomat Kunida Alloh sha'niga yolg'on so'zlagan kimsalarni yuzlari qora holda ko'rursiz. Yo jahannamda mutakabbir kimsalar uchun joy yo'qmi?!

61. Alloh, taqvo qilgan zotlarni (jannatga) erishganlari sababli (jahannam azobidan) qutqarur va ularga biron yomonlik ham yetmas va ular g'amgin ham bo'lmaslar.

62. Alloh barcha narsaning Yaratguvchisidir. U barcha narsaning ustida vakilhomiylardir.

63. Osmonlar va yerning ochqichlari Uning (qo'l ostidadir). Alloh oyatlariga kofir bo'lgan kimsalar – ana o'shalargina – ziyon ko'rguvchilardir.

64. (Ey Muhammad, u mushriklarga) ayting: «Hali sizlar meni Allohdan o'zgaga ibodat qilishga buyururmisizlar, ey nodonlar!».

65. Darhaqiqat sizga ham, sizdan avvalgi (payg'ambarlarga ham shunday) vahiy qilingandir: «Qasamki: agar mushrik bo'lsang, albatta qilgan amaling behuda ketur va albatta ziyon ko'rguvchilardan bo'lib kolursan!

66. Yo'q, sen yolg'iz Allohgagina ibodat qilgin va shukr qilguvchilardan bo'lgin!»

67. Ular Allohni to'g'ri taniy olmadilar! Butun yer qiyomat kunida Uning qabzasi – changali(dadir). Osmonlar esa Uning qudrat qo'liga yig'ilgandir U zot ularning shirkalaridan pok va yuksakdir.

68. Sur chalindi-yu, osmonlar va yerdagi bor jonzot o'ldi, magar Alloh xohlagan zotlarga (tirik qoldilar). So'ngra u ikkinchi bor chalindi-da, banogoh ular (ya'ni barcha xaloyiq qayta tirildi, qabrlaridan) turib, (Allohning amriga) ko'z tutarlar.

69. Yer (ya'ni mahshargoh) Parvardigorining nuri bilan yorishdi; kitob – nomai a'mol (hisob-kitob qilish uchun hozirlab) qo'yildi; payg'ambarlar va guvohlar keltirildi va ularning (ya'ni barcha bandalarning) o'rtalarida (birontalariga) zulm qilinmagan holda haq (hukm) bilan hukm qilindi.

70. Va har bir jonga qilgan amali(ning mukofot yoki jazosi) komil qilib berildi, (Alloh) ularning qilar ishlarini juda yaxshi bilur;

71. Va kofir bulgan kimsa to'da-to'da qilinib jahannamga haydaldi. To qachon ular (jahannamga) kelib yetganlarida, uning darvozalari ochildi va uning qo'riqchilari (kofirlariga): «Sizlarga o'zlaringizdan bo'lgan payg'ambarlar – Parvardigorlaringizning oyatlarini sizlarga tilovat qilgan hollarida va sizlarni mana shu Kuningizdagi muloqotdan ogohlantirgan hollarida kelmaganmidilar», deganlarida ular: «Ha, (kelganlar), lekin azob So'zi kofirlar ustiga haq bo'lgandir, (bas, bizlar ham ularni yolg'onchi qilganimiz sababli mana shu azobga giriftor bo'ldik)», dedilar.

72. (Shunda ularga) aytili: «Jahannam darvozalaridan kiringlar! Sizlar o'sha joyda mangu qolursizlar!» Bas kibr-havo qilguvchi kimsalarning joylari naqadar yomondir!

73. Parvardigorlaridan qo'rqqan zotlar esa to'p-to'p holda jannatga «haydaladilar». To qachon ular darvozalari ochilgan holdagi (jannatga) kelib yetganlarida va uning qo'riqchilari; «Sizlarga tinchlik-omonlik bo'lsin! Xush keldingiz! Bas unga mangu qolguvchi bo'lgan hollaringizda kiringiz», deganlarida (ular behad shodlanurlar).

74. Va «Bizlarga va'dasini rost qilgan va bizlarni bu (jannat) yeriga voris qilgan hamda jannatdan o'zimiz xohlagan tarafda o'rin olishimizga (muvaqqat qilgan) Allohga hamdu sano bo'lsin», derlar. Bas (chiroyli) amal qilguvchi zotlarning ajr-mukofoti naqadar yaxshidir!

75. (Ey Muhammad), siz (o'sha Kunda) farishtalar arsh atrofini o'rab olgan

hollarida Parvardigorlariga hamdu sano aytish bilan (U zotni) poklab-tasbeh aytayotganlarini ko'rsiz. (Zero) ularning (ya'ni barcha bandalarning) o'rtalaridan haq (hukm) bilan hukm qilindi. Va «Hamdu sano barcha olamlarning Parvardigori bo'lmish Alloh uchundir», deyildi.

G'OFIR SURASI

Qur'oni Karimdagi suralar tartibida paydar-pay joylashib, «Ho, Mim» harflari bilan boshlanadigan yetti suraning avvalgisi bo'lgan bu sura Makkada nozil qilingan. U sakson besh oyatdir.

Suraning avvalida ushbu Qur'onni nozil qilgan zot — Alloh taoloning ulug' sifatlaridan bir nechasi sanab o'tiladi. Ulardan biri «G'ofir — Mag'firat qilguvchi» sifati bo'lib, sura mana shu ulug' sifat bilan nomlangandir.

Bu surada ham so'z boshqa Makka suralarida bo'lgani kabi Islomiy aqida atrofida borib, haq bilan botil, imon bilan tug'yon o'rtasidagi Odam Ato davridan buyon davom etib kelayotgan kurash ilohiy qalam bilan chizib beriladi.

Bu surada farishtalar tunu kun duoyu tasbehlarida Yaratgandan mo'minlarning gunohlarini mag'firat qilishini so'rab duo-iltijo qilishlari haqida xabar beriladi, Shuningdek bu surada ham Muso payg'ambar bilan Fir'avn o'rtasida bo'lib o'tgan mojarolar bayon qilinib, boshqa suralarda zikr qilinmagan bir lavha ancha batafsil tasvirlanadiki, u ham bo'lsa Fir'avn xonadonidan bo'lgan va o'zining Alloh taologa imon keltirganini sir tutib yurgan bir mo'min kishining qissasidir. Shuning uchun bu surani «Mo'min» surasi deb ham ataydilar.

Mehribon va rahmli Alloh nomi bilan (boshlayman).

1. Ho, Mim.

2-3. (Ushbu Qur'on) qudratli va bilguvchi, gunohni mag'firat qilguvchi, tavba-tazarru'ni qabul qilguvchi, azobi qattiq va in'om-ehson egasi bo'lmish Alloh tomonidan nozil qilingan Kitobdir. Hech qanday iloh yo'q, magar Uning O'zigina bordir. Faqat Uning O'ziga qaytilur.

4. Allohning oyatlari haqida faqat kofir bo'lgan kimsalargina talashib-tortishurlar. Bas sizni ularning shaharlarida kezishlari aldab qo'ymasin!

I z o h. Ushbu oyatda payg'ambar alayhis-salom va barcha mo'minlarga xitob qilinib, Allohning oyatlariga imon keltirmagan kimsalarning Tangri taoloning azobiga duchor bo'lmay sog'-salomat shaharma-shahar kezib yurishlari va savdo-sotiqdari ham rivoj topayotganini ko'rib, aldanib qolmasliklari lozimligi uqtirilmogda. Hamda unday kimsalar garchi bu foni dunyoda ayshu-ishrat bilan o'tsalar-da, oxiratda mangu azobga giriftor bo'lishlari shubhasiz ekanligiga ishora qilinmogda.

5. Ulardan (ya'ni Makka kofirlaridan) ilgari Nuh qavmi va u (qavmdan) keyingi (Od, Samud qabilalari kabi turli) firqalar xam (o'z payg'ambarlarini) yolg'onchi

qilganlar. (O'sha millatlardan) har bir millat o'zlarining payg'ambarlarini tutishga-o'ldirishga qasd qilgan va botil (hujjatlar) bilan talashib-tortishib, uning yordamida Haqni yengmoqchi bo'lgan edilar. Shunda men ularni (O'z azobim bilan) ushladim. Bas Mening azobim qanday bo'ldi?!

6. (Ey Muhammad, sizning qavmingiz orasidagi) kofir bo'lgan kimsalarning ustiga ham Parvardigoringizning so'zi – azobi mana shunday haq bo'lgandir, albatta ular do'zax egalaridir.

7. Arshni ko'tarib turadigan va uning atrofidagi (farishtalar) Parvardigorlariga hamdu-sano aytish bilan (U zotni barcha aybu nuqsonlardan) poklab-tasbeh ayturlar va U zotga iymon keltirurlar, hamda iymon keltirgan kishilarni mag'firat qilishini so'rarlar: «Parvardigoro, O'zing rahmat-mehribonlik va ilm jihatidan barcha narsadan kengdirsan. Bas tavba-tazarru' qilgan va Sening yo'lingga ergashgan kishilarni O'zing mag'firat qilgin va ularni do'zax azobidan saqlagin.

8. Parvardigoro, ularni ham, ularning ota-bobolari, jufti halollari va zurriyotlari orasidagi solih-mo'min bo'lgan kishilarni ham O'zing ularga va'da qilgan mangu jannatlarga dohil qilgin. Albatta Sening O'zinggina qudrat va hikmat sohibidirsan.

9. O'zing ularni barcha yomonliklardan asragin. Kimni o'sha Kundagi (qiyomatdagi) yomonliklardan asrasang, bas haqiqatan unga rahm-shafqat qilibsan. Mana shu buyuk baxtdir».

10. Shubha yo'qki, kofir bo'lgan kimsalarga (qiyomat Kunida, do'zaxga tashlanib, shunday azobga duchor qilgan nafslarini la'natlab turgan vaqtlarida): «Sizlar (hayoti dunyoda) iymonga chorlanib (iymon keltirish o'rniga) kofir bo'lgan chog'laringizdagi Allohning g'azabi-yomon ko'rishi sizlarning (bu Kundagi) o'z nafslaringizni yomon ko'rishingizdan qattaroqdir», deb nido qilinur.

11. Ular dedilar: «Parvardigoro, Sen bizlarni ikki bor o'ldirding va ikki bor tiriltirding (ya'ni avval ona qornida o'lik-jonsiz holda yaratib, so'ngra O'zing bizlarga jon-hayot ato etding. Keyin, ajalimiz yetganda, O'zing jonimizni olib-o'ldirib, qiyomat Kunida yana tiriltirding). Bas bizlar (hayot dunyoda qilib o'tgan barcha) gunohlarimizni e'tirof etdik. Endi (bu do'zax azobidan) chiqishning biron yo'li bormi?»

12. (Yo'q, sizlar mana shu azobda mangu qolursizlar). Bunga sabab, qachon (sizlarni) yolg'iz Allohgagina (ibodat qilishga) da'vat qilinganida, kofir bo'lib-bo'yinsunmay, agar U zotga shirk keltirilsa (ya'ni turli but-sanamlarga sig'inishga chorlaganda), iymon keltirishlaringizdir. Bas barcha hukm yuksak va ulug' Allohniki.

13. U zot sizlarga O'z oyatlarini (ya'ni O'zining borligi va birligiga dalolat qiladigan alomatlarni) ko'rgizur va sizlarga osmondan rizqu-ro'z yog'dirur. (Lekin bu oyat-alomatlardan) faqat (Allohga) inobat-iltijo qiladigan kishigina

eslatma-ibrat olur.

14. Bas (ey mo'minlar), garchi kofirlar yomon ko'rsalar-da, Allohga — U zot uchun dinni xolis qilgan holingizda duo-iltijo qilingiz!

15. U yuksak martabalidir, arsh sohibidir, U O'z amri bilan bandalaridan O'zi xoxlagan kishilarga — toki u (insonlarni) muloqot Kunidan (ya'ni qiyomatdan) ogohlantirish uchun — vahiy tushirar.

16. Ular (qabrlaridan) chiqadigan Kunda Allohga ular(ning qilib o'tgan amallari)dan biron narsa maxfiy bo'lib qolmas. Bu Kunda podshohlik kimnikidir? Yakkayu yagona g'olib zot Allohniki.

17. Bu Kunda har bir jon o'zi qilgan ish-amali bilan jazolanur. Bu Kunda (hech kimga) zulm qilinmas. Albatta Alloh tez hisob-kitob qilguvchi zotdir.

18. (Ey Muhammad), siz ularni yaqin Kundan (ya'ni qiyomatdan) ogohlantiring! O'shanda ular yuraklari halqumlariga tiqilib, (o'zlari) g'am-hasratga to'lib tururlar. Zolim kofir kimsalar uchun (u Kunda) na bir do'st va na itoat qilinadigan (ya'ni shafoti qabul qilinadigan) oqlovchi bo'lmas.

19. (Alloh) ko'zlarning xiyonatini (ya'ni qarash harom qilingan narsaga o'g'rincha ko'z tashlashni) ham, dillar yashiradigan narsalarni ham bilur.

20. Alloh haq (hukm) bilan hukm kilur. Ular (Allohni), qo'yib duo iltijo qilayotgan butlari esa biron narsaga hukm chiqara olmaslar. Albatta Allohning O'zigina eshitguvchi va ko'rib turguvchi zotdir.

21. Axir ular yer yuzida sayru-sayohat qilishib, o'zlaridan avval o'tgan, (o'z payg'ambarlarini yolg'onchi qilib, iymonsiz ketgan) kimsalarning oqibatlari qanday bo'lganini (ular qanday qismatga yo'liqishganini) ko'rsalar bo'lmaydimi?! Ular (Makka mushrikalaridan) ko'ra kuch-quvvat va yerdagi osori atiqalari jihatidan zo'rroq edilar. Bas Alloh Ularni gunohlari sababli ushladi — halok qildi va ular uchun Allohdan o'zga biron saqlovchi bo'lmadi.

22. Bunga sabab — ularga payg'ambarlari aniq hujjatlar keltirganlarida, ular kofir bo'ldilar. Bas Alloh ularni ushladi — halok qildi. Zero, U quvvat egasi va azobi qattiqdir.

23-24. Aniqki, Biz Musoni O'z oyat-mo'jizalarimiz va ochiq hujjat bilan Fir'avn, Homon va Qorunga yuborganimizda, ular «(Bu Muso) yolg'onchi sehrgardir», dedilar.

25. Endi qachonki (Muso) ularga Bizning huzurimizdan Haq (payg'ambarlik) bilan kelganida, ular «u bilan birga mo'min bo'lganlarning o'g'illarini o'ldirib, ayollarini tirik qoldiringiz!» dedilar. (Lekin) kofirlarning makr-hiylalari albatta zalolatdir (ya'ni zoe bo'lguvchidir).

I z o h: Fir'avn Bani Isroil qavmidan bo'lgan o'g'il bolalarni qatli om qilgani haqida

boshqa suralarda jumladan «Toha» surasidagi 37-40 oyatlar va ularga berilgan izohda) batafsil aytilgan edi. Endi yuqoridagi oyatda Fir'avn Muso alayxis-salomga iymon keltirgan kishilarni yana qatli om qilishga buyurgani, lekin uning bu makru hiylasi ham befoyda ketgani haqida xabar berildi. Shunda u Muso payg'ambarning hayotlariga suiqasd qilmoqchi bo'lgani va bu urinishi ham behuda ketgani to'g'risida quyidagi oyatlarda bayon qilinadi.

26. Fir'avn dedi: «Meni qo'yinglar, Musoni o'ldiray. (Qani) u Parvardigoriga duo-iltijo qilsin-chi, unga najot berarmikan. Darhaqiqat men (Muso) sizlarning diningizni o'zgartirib yuborishdan yoki yer yuzida buzg'unchilik avj oldirishdan qo'rqmoqdaman».

27. Muso aytdi: «Albatta men, Parvardigorim va Parvardigoringiz (bo'lmish Alloh)dan hisob-kitob kuniga iymon keltirmaydigan barcha mutakabbir (kimsalarning yomonligi)dan panoh berishini so'raganman.

28. (Shunda) Fir'avn xonadonidan bo'lgan, o'zining iymonini yashirib yuradigan bir mo'min kishi dedi: «Bir kishini, «Mening Parvardigorim Allohdir», degani uchun o'ldirurmisizlar?! Holbuki, u sizlarga Parvardigoringiz tomonidan aniq hujjatlar keltirgandir. Agar u yolg'onchi bo'lsa, yolg'oni o'z bo'yniga. (Ammo) agar rostgo'y bo'lsa (u holda) sizlarga u (kofirlar uchun) va'da qilayotgan (azoblardan) ayrimlari yetib qoladi-ku! Albatta Alloh haddan oshguvchi, yolg'onchi kimsalarni hidoyat qilmas.

29. Ey qavmim, bugun-ku mulku davlat sizlarniki, mana shu yerda g'olibsizlar. Endi agar bizlarga Allohning azobi kelar bo'lsa, kim bizlarga (undan najot topishimiz uchun) yordam berur?!» Fir'avn aytdi: «Men sizlarga faqat o'zim ra'y qilayotgan narsani (ya'ni Musoni o'ldirishning maslahatinigina ko'rsaturman va men sizlarni faqat to'g'ri yo'lga yetaklarman».

30-31. Iymon keltirgan kishi dedi: «Ey qavmim, haqiqatan men sizlarning ustringizga ham xuddi Nuh qavmi, Od, Samud (qabilalari) va ulardan keyingi (kufr yo'lini tutgan) kimsalarning ishi – o'sha firqalarning kuni tushib qolishidan qo'rqrman. Holbuki, Alloh o'z bandalariga zulm qilishni istamas (ya'ni Alloh o'sha firqalarni halok qilish bilan ularga zulm qilgani yo'q, balki ular o'zlarining kufru tug'yonlari sababli halokatga mustahiq bo'ldilar).

32. Ey qavmim, haqiqatan men sizlar haqingizda (kishilar bir-birlariga) nido qilib qoladigan Kundan (ya'ni Qiyomat Kunida do'zax azobiga duchor bo'lib, dod-voy qilib qolishlaringizdan) qo'rqrman.

33. U Kunda sizlar (jahannam dahshatlaridan) yuz o'girib qochursizlar, (ammo) sizlar uchun Alloh(ning azobidan) saqlaguvchi – to'sguvchi bo'lmas. Kimni Alloh yo'ldan ozdirsa, bas, uning uchun biron hidoyat qilguvchi bo'lmas.

34. Darvoqe', ilgari Yusuf sizlarga (o'zining payg'ambar ekanligini isbotlaydigan) aniq hujjatlar keltirganida ham, u sizlarga keltirgan narsalardan shubha-gumon qilib turib olgan edinglar. To qachon u halok bo'lganida: «(Endi Yusufdan) so'ng Alloh hargiz payg'ambar yubormas» dedinglar. Haddan

oshuvchi, shak keltiruvchi bo'lgan kimsalarni Alloh mana shunday yo'ldan ozdirib qo'yar.

35. Allohning oyatlari haqida o'zlariga kelgan biron hujjat-dalilsiz talashib-tortishadigan kimsalar Alloh nazdida xam, iymon keltirgan zotlar nazdida xam katta nafratga duchor bo'lurlar. Alloh har bir mutakabbir va zo'ravonning qalbini mana shunday muhrlab qo'yar.

36-37 Fir'avn (mo'min kishidan yuqorida zikr qilingan so'zlarni eshitgan odamlar Haq yo'lga yurib ketishlaridan ko'rqib, ularni chalg'itish uchun) aytdi: «Ey Homon, men uchun bir (baland) kasr qurgin, shoyadki, men (u qasrning ustiga chiqib) yo'llarga osmonlarning yo'llariga yetib, Musoning ilohini ko'rsam, darhaqiqat men uni yolg'onchi deb gumon qilmoqdaman», Fir'avnga o'zining yomon amali mana shunday chiroyli ko'rindi va u (To'g'ri) yo'ldan to'sildi. Fir'avnning barcha makru-hiylasi albatta nochor-befoydadir.

38. Iymon keltirgan kishi dedi: «Ey qavmim, sizlar menga ergashinglar, men sizlarni To'g'ri yo'lga yetaklayman.

39. Ey qavmim, bu hayoti dunyo faqat bir (arzimas) mato'dir. Albatta oxiratgina (mangu) qarorgoh bo'lgan diyordir.

40. Kim biron yomonlik qilsa, unga (oxiratda o'sha yomonligi) barobarida jazo berilishi aniqdir. Va erkakmi, ayolmi kim mo'min bo'lgan hoida biron yaxshilik qilsa, ana o'shalar jannatga doxil bo'lurlar (va) u joyda ularga behisob rizq berilur.

41. Ey qavmim, nega men sizlarni najotga — jannatga chorlasam, sizlar meni do'zaxga chaqirmoqdasizlar-a?

42. Sizlar meni Allohga kofir bo'lishga va (o'zim) (iloh ekanligini) bilmaydigan narsalarni U zotga sherik qilishga chaqirmoqdasizlar. Men sizlarni qudratli, benihoya mag'firatli zotga chorlamoqdaman.

43. Shak-shubha yo'qki, albatta sizlar meni (ibodat qilishga) chaqirayotgan butlaringiz (jonsiz narsalar bo'lgani sababli) na dunyoda va na oxiratda (biron kimsani o'zlariga ibodat qilish uchun) da'vat qila olmas. Va albatta (barchalarimizning Allohga qaytishimiz bordir. Darhaqiqat haddan oshuvchi kimsalargina do'zax egalaridir.

44. Hali (boshlaringizga azob tushganida albatta hozir) men sizlarga aytayotgan so'zlarni eslaysizlar. Men o'z ishimni Allohga topshirurman. Zero, Alloh bandalarini ko'rib turguvchidir».

45. Bas, Alloh u (iymon keltirgan kishi)ni ularning yomon makr-hiylalaridan saqladi va Fir'avn xonadonini yomon azob o'rab oldi.

46. (U azob bir) olovdorki, ular ertayu-kech o'shanga ko'ndalang qilinib (kuydirilurlar). (Qiyomat) soati qoyim bo'ladigan Kunda esa (do'zax

farishtalariga): «Fir'avn xonadonini eng qattiq azobga kiritinglar», (deyilur).

47. O'shanda ular do'zaxda o'zaro tortishib, bechora (ergashuvchi)lar mutakabbir kimsalarga (ya'ni o'zlarining sobiq yo'lbo'shchilarga): «Bizlar sizlarga ergashgan edik, endi sizlar bizlardan do'zax (azobi)dan biron bo'lagini daf' qila olurmisizlar?», der ekanlar;

48. Mutakabbir kimsalar aytdilar: «Bizlarning barchamiz shak-shubhasiz (do'zaxdadir). Darhaqiqat Alloh bandalari o'rtasida O'z hukmini chiqardi».

49. (Shunda) do'zaxdagi kimsalar jahannam qo'riqchilariga: «Parvardigoringlarga duo qilinglar, bizlardan biron kunlik azobni yengillatsin», deb yolvorganlarida;

50. Ular aytdilar: «Axir sizlarga payg'ambarlaringiz aniq hujjatlar keltirmaganmidilar?!» «Ha, (keltirgan edilar, lekin bizlar ularni yolg'onchi qilgan edik)», dedi ular. (Shunda farishtalar ularga) aytdilar: «U holda o'zlaringiz duo-iltijo qilaveringlar. Kofirlarning duo-iltijolari albatta zalolatdadir (ya'ni befoydadir)».

51. Albatta Biz payg'ambarlarimizga va imon keltirgan zotlarga hayoti dunyoda ham, guvohlar (hozir bo'lib) turadigan Kunda (qiyomatda) ham yordam berurmiz.

52. U Kunda zolim-kofir kimsalarga uzr-bahonalari foyda bermas va ularga la'nat bo'lur, ularga eng yomon joy – do'zax bo'lur.

53-54. Aniqki, Biz Musoga hidoyat ato etgan va Bani Isroilni aql egalari uchun hidoyat va eslatma-ibrat bo'lgan Kitob-Tavrotga voris qilgan edik.

55. Bas (ey Muhammad, sizga mushriklar tomonidan yetayotgan ozor-aziyyatlarga) sabr qiling – zero, Allohning (O'z payg'ambarlari va mo'minlarga yordam berish haqidagi) va'dasi haqdir va gunohingizga mag'firat so'rang hamda tunu kun Parvardigoringizga hamdu sano aytish bilan (U zotni) poklang!

56. Albatta Allohning oyatlari haqida o'zlariga kelgan biron hujjat – dalilsiz talashib-tortishadigan kimsalar, aniqki ularning dillarida bir kibr (ya'ni o'zlarini sizdan katta olish) bordirki, ular o'shanga (ya'ni o'zlari orzu qilgan kattalikka) yetuvchi emasdirlar. Bas siz Allohdan panoh so'rang. Albatta Uning O'zigina eshitguvchi, ko'rib turguvchidir.

57. Shak-shubhasiz, osmonlar va yerni yaratish insonlarni yaratishdan kattaroq (ish)dir. Lekin ko'p odamlar bilmaydilar.

I z o h. Kofirlarga: «Osmonlar va yerni kim yaratgan?» deyilsa, «Alloh» deydlar-u, ammo «Alloh taolo qiyomat kunida barcha insonni qayta tiriltiradi», deyilsa ishonmaydilar. Mazkur oyati karima ana o'shalarga berilgan tanbehdir.

58. Ko'r kimsa bilan ko'rguvchi zot, imon keltirib, yaxshiliklar qilgan zotlar

bilan yomonlik qilguvchi kimsa barobar bo'lmas. Kamdan-kam eslatma-ibrat olursizlar.

59. Albatta (Qiyomat) soati kelguvchidir. U haqida shak-shubha yo'qdir. Lekin ko'p odamlar (uning kelishiga) iymon keltirmaslar.

60. Parvardigorlaringiz: «Menga duo-iltijo qilinglar, Men sizlarga (qilgan duolaringizni) mustajob qilurman», dedi. Albatta Menga ibodat qilishdan kibr-havo qilgan kimsalar yaqinda bo'yinlarini eggan hollarida jahannamga kirurlar.

61. Alloh sizlar orom olishingiz uchun kechani va (kasbu kor, sayru sayohat qilishingiz uchun) ochiq-yorug' kunduzni yaratib qo'ygan zotdir. Albatta Alloh odamlarga fazlu marhamat sohibidir. Lekin odamlarning ko'plari shukr qilmaydilar.

62. Mana shu Alloh Parvardigorlaringizdir, U barcha narsaning yaratguvchisidir. Hech qanday iloh yo'q, magar Uning O'zigina bordir. Bas qayoqqa burilib ketmoqdasizlar?!

63. Allohning oyat-mo'jizalarini inkor qilguvchi bo'lgan kimsalar mana shunday burilib keturlar.

64. Alloh sizlar uchun Yerni qarorgoh, osmonni tom qilib qo'ygan va sizlarga surat-shakl berib suratlaringizni go'zal qilgan hamda sizlarni halol-pok narsalardan rizqlantirgan zotdir. Mana shu Alloh Parvardigoringizdir. Bas, barcha odamlarning Parvardigori bo'lmish Alloh barakatli – buyukdir.

65. U tirik zotdir. Hech qanday iloh yo'q, magar Uning O'zigina bordir. Bas (ey mo'minlar), sizlar (Allohga) U zot uchun dinni xolis qilgan holingizda duo-iltijo qilingiz! Hamdu sano barcha olamlarning Parvardigori Alloh uchundir.

66. (Ey Muhammad), ayting: «Shak-shubhasiz, men o'zimga Parvardigorim tomonidan aniq hujjatlar kelgan paytida, sizlar Allohni qo'yib, duo-iltijo qilayotgan butlarga ibodat qilishdan qaytarildim va barcha olamlarning Parvardigoriga bo'yinsunishga buyurildim».

67. U sizlarni (ng otangiz Odamni) tuproqdan, so'ngra (uning barcha avlodlarini) nutfadan, so'ngra laxta qondan yaratgan zotdir. So'ngra U sizlarning (onalaringiz qornidan) chaqaloq holingizda, (yorug' dunyoga) chiqarur, so'ngra (U zot) sizlarni voyaga yetishlaringizga, so'ngra qarib-qartayishingizga (qo'yib berur). Sizlarning orangizda (voyaga yetishdan, yoki keksalik yoshidan) ilgari vafot topadigan kishilar ham bo'lur. (U zot) sizlarni belgilangan ajalga yetishlaringizga (qo'yib berur). Shoyadki, aql yurgizsangizlar.

68. U tiriltiradigan va o'ldiradigan zotdir. Bas qachon biron ishni hukm qilsa, Unga faqat «Bo'l», der xolos. Bas u (ish) bo'lur.

69. Allohning oyatlari haqida talashib-tortishadigan kimsalarni

ko'rmadingizmi? Qayoqqa burilib ketmoqdalar-a?!

70. Kitob – Biz payg'ambarlarimiz bilan yuborgan narsalarni yolg'on degan kimsalar yaqinda (qiyomat Kunida dinsizliklarining oqibatini) bilajaklar.

71-72. O'shanda (ya'ni do'zaxga tashlanganlarida) ular bo'yinlarida kishan va zanjirlar bilan qaynoq suv tomonga sudralurlar, so'ngra olovda yondirilurlar.

73-74. So'ngra ularga: «Sizlar Allohni qo'yib shirk keltirib o'tgan butlaringiz qani?» deyilganida, ular: «U (butlar) bizning ko'zimiz)dan g'oyib bo'lib qolishdi. Yo'q-yo'q, bizlar ilgari hayoti dunyoda) hech narsaga duo-iltijo qilgan emasmiz» dedilar. Alloh kofirlarni mana shunday yo'ldan ozdirur.

75. Mana shu (jahannam azobiga yo'liqishlaringiz)ga sabab sizlar yerda (o'zlaringiz qilgan ayshu ishrat va gunoh-ma'siyatlar bilan)nohaq shodu-hurram bo'lganlaringiz va kibru havo qilganlaringiz va kibru-havo qilganlaringiz.

76. Jahannam darvozalaridan u joyda mangu qolguvchi bo'lgan hollaringizda kiringiz! Bas mutakabbir kimsalarning joyi naqadar yomon bo'ldi!

77. Bas, (Ey Muhammad, sizga mushriklar tomonidan yetayotgan ozor-aziyyatlarga) sabr qiling – zero Allohning (O'z payg'ambari va mo'minlarga yordam berish va kofirlarni azoblash haqidagi) va'dasi haqdir! Endi agar Biz sizga o'sha (kofirlar)ga va'da qilayotganimiz (azob)dan ayrimlarini ko'rsatsak (ya'ni siz hayotlik paytingizda ularni ayrim azob-uqubatlarga duchor qilsak, ko'rarsiz yoki sizni (ularga azob tushirshimizdan ilgari) vafot topdirsak, u holda ham yolg'iz O'zimizga qaytarilurlar.

78. Aniqki, Biz sizdan ilgari (ko'p) payg'ambar yuborgandirmiz. Ulardan Biz sizga hikoya qilib bergan kishilar ham bor, yana ulardan Biz sizga hikoya qilmagan kishilar ham bordir. Biron payg'ambar uchun – Allohning iznu-irodasidan tashqari biron oyat-mo'jiza keltirish joiz bo'lgan emas (ya'ni har bir payg'ambar faqat Alloh unga amr qilgan mo'jizalarnigina keltirgandir). Bas qachon Allohning (kofirlarga azob tushishi to'g'risidagi) amri kelgach, (payg'ambarlar va ularni yolg'onchi qilgan kofirlar o'rtasida) haq (hukm) bilan hukm qilinur va o'shanda buzg'unchi kimsalar ziyonkor bo'lurlar.

79. Alloh sizlar uchun chorva hayvonlarini (toki) sizlar o'sha (hayvon)lardan (ayrimlarini) minishlaringiz uchun (paydo) qildi. O'sha (hayvon)lardan yeysizlar ham.

80. Sizlar uchun ulardan (ko'p) foydalar bordir. (U hayvonlar) sizlar ularning ustida dillaringizdagi hojatlaringizga yetishlariigiz uchun ham (yaratilgandirlar). Sizlarni (quruqlikda) o'sha (hayvonlar) ustida va daryo-dengizlarda esa (kemalarda) (ko'zlagan manzillaringizga) eltib qo'yilur.

81. (Alloh) sizlarga O'z oyat-alomatlarini ko'rsatur. Bas sizlar Allohning qaysi oyatlarini inkor qilursizlar?!

82. Axir ular yer yuzida sayru-sayohat qilishib, o'zlaridan avvalgi (o'z payg'ambarlarini yolg'onchi qilib iymonsiz ketgan) kimsalarning oqibatlari qanday bo'lganini (ular qanday qismatga yo'liqishganini ko'rsalar bo'lmaydimi?! Ular (Makka mushriklaridan) ko'ra ko'proq hamda quch-kuvvat va yerdagi osori atiqalari jihatidan zo'rroq edilar. (Ammo) ularga topgan (molu-dunyolari ham, kuch-quvvatlari ham) asqotgani yo'q.

83. Chunki ularga payg'ambarlari (Allohga iymon keltirish va U zotga bo'yinsunish zarur ekanligi haqida) aniq hujjatlar keltirgan vaqtlarida ular o'zlarining oldilaridagi (faqat dunyoviy bo'lgan) bilimlari bilan shodlanib-maqtandilar (va payg'ambarlari ogohlantirgan azobni masxara qilib kuldilar). Va ularni o'zlari masxara qilguvchi bo'lgan (azob) o'rab oldi.

84. Endi qachonki ular Bizning azobimizni ko'rishgach «Yakka-yu yagona Allohga iymon keltirdik va (ilgari Allohga) sherik qilib olganimiz butlarga kofir bo'ldik», dedilar.

85. (Lekin) Bizning azobimizni ko'rgan vaqtdagi iymonlari ularga foyda berguvchi bo'lmadi - (Bu) Allohning (barcha) bandalari haqidagi o'tgan yo'li – qonunidir (ya'ni azob tushgan vaqtida keltirilgan iymonning foydasi bo'lmas). Va o'shanda kofirlar ziyonkor bo'ldilar.

FUSSILAT SURASI

Bu sura ellik to'rt oyatdan tashkil topgan bo'lib, Makkada nozil qilingan.

Sura Qur'oni Karim ta'rifi bilan boshlanib, xushxabar eltguvchi va ogohlantirguvchi bo'lgan bu Kitobning oyatlari ongli – aqlli kishilar uchun mufassal bayon qilib berilganligini uqtiradi. Shuning uchun ham bu sura «Fussilat – Mufassal bayon qilingan sura» deb atalgandir.

So'ngra yeru osmonlarning Alloh taolo tomonidan yaratilib, intizomga solingani va O'sha zot tomonidan idora qilib turilishi batafsil bayon qilinadi.

Bu surada Tangri taolo qiyomat Kunida har bir insonning ko'z-qulog'idan terisigacha til-zabon berib, dunyodan kufru-isyon bilan o'tgan kimsalarning a'zoyi badanlari ham o'zlariga qarshi guvohlik berishi haqida ogohlantiriladi va insonning «Qilayotgan amallarimni Alloh bilmaydi», degan gumonda bo'lishi uning oxiragini kuydirishi aniq ekanligi ta'kidlanadi.

Shuningdek, bu surada yolg'iz Alloh taoloni Parvardigorim deb, so'ngra U zot ko'rsatgan to'g'ri yo'lda ustivor bo'lgan zotlar uchun oxirat diyorida tayyorlab qo'yilgan mukofot-ziyofatlar haqida ham xabar beriladi.

Sura butun borliqda ham, bir insonning vujudida ham Yaratganning qudrati va hikmatiga dalolat qiladigan oyat-alomatlar mavjud ekanligi va Tangri taolo bor mavjudotni O'z ilmu qudrati bilan ixota qilib olgan Zot ekanligi haqidagi oyatlar bilan nihoyasiga yetadi.

Mehribon va rahmli Alloh nomi bilan (boshlayman).

1. Ho, Mim.

2. (Ushbu Qur'on) mehribon va rahmli (Alloh) tomonidan nozil qilingandir.

3-4. U biladigan qavm uchun (mo'minlarga) xushxabar berguvchi va (kofirlarni azobdan) ogohlantiruvchi — arabiy Qur'on holida (nozil qilinib), oyatlari mufassal bayon qilingan Kitobdir. Bas (kofirlarning) ko'plari (uning oyatlari haqida tafakkur qilishdan) yuz o'girdilar, demak ular «eshitmaslar»,

5. Ular dedilar: «Dillarimiz sen bizlarni da'vat qilayotgan narsadan pardalangan, quloqlarimizda esa og'irlik-karlik bordir va sen bilan bizlarning o'rtamizda bir to'siq bordir. Bas sen ham o'z amalingni qilaver, bizlar ham albatta o'z amallarimizni qilguvchidirmiz».

6-7. (Ey Muhammad, ularga) ayting: «Hech shak-shubha yo'qki, men ham xuddi sizlar kabi bir odamdirman. Menga Tangringiz yolg'iz Allohning O'zi ekani vahiy qilinmoqda. Bas sizlar Uning O'ziga to'g'ri (toat-ibodatda) bo'lingiz va Undan mag'firat so'rangiz! Zakotni (haqdorlarga) ato etmaydigan, o'zlari oxiratga kofir bo'lgan mushriklarga esa halokat bo'lgay!»

8. Albatta imon keltirgan va yaxshi amallar qilgan zotlar uchun bitmas-tuganmas ajr-mukofot bordir.

9. Ayting: «Haqiqatan ham sizlar Yerni ikki kunda yaratgan Zotga kofir bo'lurmisisizlar va o'zgalarni Unga tenglashtirurmisisizlar?! Bu (Alloh) barcha olamlarning Parvardigori-ku?!

10. U zot (Yerning) ustida tog'larni (paydo) qildi va uni barakotli qildi hamda o'sha (er)da uning yemishlarini (ya'ni yer ahlining rizqu ro'zlarini) to'la to'rt kunda belgilab — taqsimladi. (Bu tafsilot) so'raguvchilar uchundir.

11. So'ngra tutun holidagi osmonga yuzlanib, unga va yerga: «(Mening amri-farmonimga) ixtiyorani yoki majburan kelinglar!» degan edi, ular: «O'z ixtiyorimiz bilan keldik, (amringga bo'yinsundir)», dedilar.

12. Bas ikki kunda yetti osmonni barpo qildi va har bir osmonga (unga buyurilgan) ishi-vazifasini vahiy qildi (bildirdi). Biz quyi osmonni chiroqlar-yulduzlar bilan bezadik va (uni ofat-balolardan) saqladik. Bu qudratli va bilguvchi zotning taqdiri – o'lchovidir.

I z o h . Mazkur oyatlar Qur'onda bir necha o'rinlarda kelgan Alloh taolo osmonlar va yerni olti kunda yaratgani haqidagi oyatlarning tafsilotidir. Ya'ni Tangri taolo yerni ikki kunda yaratib, to'rt kun deganda uning rizqu ro'zini ham taqsimlab-bo'lib bergani va olti kun deganda esa yetti osmonni ham yaratib bo'lgani bayon qilib berildi.

13. Bas agar ular (ya'ni Makka mushriklari mana shu tafsilotdan keyin ham

yolg'iz Allohga iymon keltirishdan) yuz o'girsalar, u holda ayting: «Men sizlarni xuddi Od va Samud (qabilalarini urgan) chaqmoqqa o'xshagan bir chaqmoq-halokatdan ogohlantirdim.

14. O'shanda payg'ambarlari ularning oldilaridan ham, orqalaridan ham kelishib: «Yolg'iz Allohgagina ibodat qilinglar», (deganlarida), ular: «Agar Parvardigorimiz (payg'ambar yuborishni) xohlaganida, albatta farishtalarni nozil qilgan bo'lur edi. Bas, (modomiki sizlar farishta emas, balki odamzot ekansizlar) bizlar sizlar elchi qilib yuborilgan dinga kofirdirmiz», dedilar.

15. Endi Od (qabilasiga)ga kelsak, ular yer yuzida nohaq kibr-havo qildilar va «Kuch-quvvatda bizlardan zo'rroq kim bor?» dedilar. Axir ular o'zlarini yaratgan zot – Alloh kuch-quvvatda ulardan zo'rroq ekanini bilmadilarmi?! – Va ular Bizning oyatlarimizni inkor qilguvchi bo'ldilar.

16. Bas, ularga mana shu hayoti dunyoda rasvo-xor qilguvchi azobni totdirib qo'yish uchun naxsli-shum kunlarda ustilariga bir dahshatli bo'ron yubordik. Oxirat azobi esa shak-shubhasiz yanada rasvoroq - xor qilguvchiroqdir va ularga (o'zlari sig'inib o'tgan butlari tomonidan hech qanday) yordam berilmas.

17. Endi Samud (qabilasi)ga kelsak, bas Biz ularni (To'g'ri yo'lga) hidoyat qilgan edik, ular hidoyatni qo'yib, ko'rlikni, zalolatni ixtiyor qildilar. Bas o'zlari qilguvchi bo'lgan narsalari (ya'ni kufrni ixtiyor etganlari) sababli ularni xor qilguvchi azob chaqmog'i urdi.

18. Va Biz iymon keltirgan va taqvodor bo'lgan zotlarga (ya'ni Samud qabilasini hidoyat yo'liga da'vat qilgan Solih payg'ambar va u kishiga iymon keltirgan zotlarga chaqmoq balosidan) najot berdik.

19. Allohning dushmanlari do'zaxga (haydalish uchun) to'planib, tizilib turadigan Kunni (eslang).

20. Endi qachonki ular (do'zaxga) kelishgach, (hayoti, dunyoda qilib o'tgan kufri isyonlari haqida so'raladi, lekin ular o'z qilmishlaridan tonishga urinadilar. Shunda) ularning quloqlari, ko'zlari va terilari ular qilib o'tgan narsalari haqida o'zlariga qarshi guvohlik beradi.

21. Ular terilariga: «Nima uchun bizga qarshi guvohlik berdinglar?»— deyishganida, (terilari): «Bizlarni barcha narsani so'zlatgan zot Alloh so'zlatdi. Sizlarni dastlab U yaratgan va sizlar yana Uning O'zigagina qaytarilursizlar», dedilar.

22. Sizlar (hayoti dunyoda gunoh ishlarni qilganlaringda sharmanda bo'lishdan qo'rqib, odamlardan yashirinar edinglar-u, ammo) quloqlaringiz, ko'zlaringiz va terilaringiz o'zlaringizga qarshi guvohlik berishidan (saqlanish uchun ulardan) yashiringuvchi emas edinglar, (chunki sizlar qiyomat Kunida a'zoyi badanlaringizga ham zabon berilishini bilmasdinglar). Lekin sizlar Alloh qilayotgan amallaringizdan ko'pini (ya'ni odamlardan yashirincha qilgan gunohlaringizni) bilmaydi, deb o'yladinglar.

23. Va Parvardigorlaringiz haqida o'ylagan mana shu gumonlaringiz sizlarni halok qildi (ya'ni do'zaxga tushishlaringizga sabab bo'ldi). Bas sizlar ziyonkor kimsalarga aylanib qoldinglar.

24. Endi agar ular (azobga) chidasalar, ana o'sha do'zax joylaridir (ya'ni azob uqubatni tortaveradilar), agar ortga qaytishni talab qilsalar, endi ular qaytarilguvchi emaslar.

25. Biz ular uchun (ularni To'g'ri yo'ldan ozdiradigan) «do'stlar» tayyorlab qo'ydik, bas o'sha («do'stlar») ularga oldilaridagi (gunohlarini) ham, orqalaridagi (gunohlarini) ham chiroyli ko'rsatdilar va ularga ham o'zlaridan avval o'tgan – halok bo'lgan insu-jindan iborat ummatlar qatorida So'z – azob haq bo'ldi. Darhaqiqat ular ziyonkor bo'ldilar.

26. Kofir bo'lgan kimsalar (bir-birlariga «Muhammad tilovat qilayotgan vaqtda) sizlar bu Qur'onga quloq solmanglar va (uni o'zgalarga ham eshittirmaslik uchun og'izlaringizga kelgan gapni) javrayveringlar, (shunda) shoyad g'olib bo'lsangizlar», dedilar.

27. Bas, albatta Biz ana o'sha kofir bo'lgan kimsalarga qattiq azobni totdirurmiz va ularni o'zlari qilib o'tgan kufru isyonlari (sababli) eng yomon jazo bilan jazolarmiz.

28. Bu (qattiq azob) Alloh dushmanlarining jazosi bo'lgan do'zaxdir. Ular uchun, Bizning oyatlarimizni inkor qiluvchi bo'lganlari sababli o'sha joyda mangu qolish (azoblanish) bordir.

29. Kofir bo'lgan kimsalar (do'zax o'tida azoblanar ekanlar), dedilar: «Parvardigoro, bizlarni (sening To'g'ri yo'lingdan) ozdirgan insu jindan bo'lgan kimsalarni bizlarga ko'rsatgin, ularni oyoqlarimiz ostiga olib (ezaylik), toki ular (do'zaxning qa'ridagi) eng tuban — xor kimsalardan bo'lsinlar».

30. Albatta: «Parvardigorimiz Allohdir», deb, so'ngra (yolg'iz Allohga toat-ibodat qilishda) to'g'ri — ustivor bo'lgan zotlarning oldilariga (o'lim paytida) farishtalar tushib, (derlar): «Qo'rqmanglar va g'amgin bo'lmanglar. Sizlarga va'da qilingan jannat xushxabari bilan shodlaninglar!

31. Bizlar hayoti dunyoda ham, oxiratda ham sizlarning do'stlaringizdirmiz. Sizlar uchun (jannatda) ko'ngillaringiz tilagan narsalaringiz bordir va sizlar uchun u joyda istagan narsalaringiz bordir.

32. (Bu) mag'firatli va mehribon zot tomonidan bo'lgan ziyofatdir».

33. (Odamlarni) Alloh(ning dini)ga da'vat qilgan va o'zi ham yaxshi amal qilib, «Shak-shubhasiz men musulmonlardandirman», degan kishidan ham chiroyliroq so'zlaguvchi kim bor?

34. Yaxshilik bilan yomonlik barobar bo'lmas. Siz (har qanday yomonlikni) eng

go'zal so'zlar bilan daf' qiling! (Shunda) banogoh siz bilan o'rtalaringizda adovat bo'lgan kimsa qaynoq-sodiq do'st kabi bo'lib qolur.

35. Unga (yomonlikni yaxshilik bilan daf' qilish xislatiga) faqat sabr-toqatli zotlarga erishurlar, unga faqat ulug' nasiba egasiga erishur.

36. Agar sizni shayton tomonidan biron vasvasa yo'ldan ozdirib (mazkur xislat egasi bo'lishdan qaytarmoqchi bo'lsa) u holda Allohdan panoh so'rang. Zero U eshitguvchi, bilguvchi zotdir.

I z o h. Mazkur oyatlarda Alloh taolo har bir mo'min musulmon uchuch zarur bo'lgan go'zal fazilatlarni bayon qildi. Quyidagi oyatlarda endi O'zining qudrat va yetuk hikmatiga dalolat qiladigan oyat-alomatlarini keltirib, yolg'iz O'zigina ma'budlikka loyiq zot ekanligini uqtiradi.

37. Kecha va kunduz, quyosh va oy Uning (tanholigi va qudratiga dalolat qiladigan) oyat-alomatlaridandir. Agar sizlar (Allohga) ibodat qilguvchi bo'lsanglar, quyoshga ham, oyga ham sajda qilmanglar, (balki) ularni (ng barchasini) yaratgan zotga — Allohga sajda qilinglar!

I z o h. Ushbu oyat navbatdagi sajda oyatidir. Bunday oyat o'qilganda, o'kuvchiga ham, tinglovchiga ham bir marta Allohga sajda qilish vojib bo'ladi.

38. Endi agar (kofirlar Allohga sajda qilishdan) kibr-havo qilsalar, bas (bilingki), Parvardigoringizning huzuridagi zotlar (farishtalar) kecha-yu kunduzi hech zerikmasdan-malollanmasdan U zotga tasbeh ayturlar — sajda qilurlar.

39. Uning (tanholigi va qudratiga dalolat qiladigan) oyat-alomatlaridan (biri) siz yerni qup-quruq holda ko'rishingizdir. Bas qachon Biz uning ustiga suv-yomg'ir yog'dirsak, u harakatga kelar va unib-o'sar. Albatta o'sha yerni tiriltirgan zot o'liklarni ham tiriltira olguvchidir. Zero U barcha ishga qodirdir.

40. Albatta Bizning oyatlarimizga egrilik qiladigan (ya'ni ularni buzmoqchi bo'lgan) kimsalar Bizga maxfiy-noma'lum bo'lib qolmaslar. Axir do'zaxga tashlanadigan kimsa yaxshiroqmi, yoki Qiyomat Kuniga (Allohning azobidan) xotirjam holda keladigan kishimi?! O'zlaringiz xohlagan amalni qilaveringlar! Albatta U qilayotgan amallaringizni ko'rib turguvchidir.

41. Albatta o'zlariga Eslatma — Qur'on kelgan vaqtda unga kofir bo'lgan kimsalar (qattiq azobga yo'liqurlar). Shak-shubhasiz u aziz — qudratli Kitobdir.

42. Unga oldidan ham, ortidan ham (hech qanday) botil-nohaqlik kelmas (ya'ni Qur'oni Karimning hech qaysi tomonidan biron kitob yo hujjat kelib, uni botil qila olmas, chunki u) hikmat va hamdu-sano egasi tomonidan nozil qilingandir.

43. (Ey Muhammad), sizga ham (kofirlar tomonidan) faqat sizdan avvalgi payg'ambarlarga (kofirlar tomonidan) aytilgan so'zlarga aytilur (ya'ni agar mushriklar sizga ozor-aziyatlar yetkazayotgan bo'lsalar, siz bunga sabr qiling,

chunki avvalgi payg'ambarlarga ham kofirlar tomonidan xuddi shunga o'xshagan ozor-aziyatlar yetgandir). Shak-shubhasiz, Parvardigoringiz ham mag'firat sohibidir, ham alamli azob sohibidir.

44. Agar Biz (Qur'onni) ajamiy (ya'ni arab tilida bo'lmagan) Qur'on qilganimizda, albatta ular: «Uning oyatlari (bizlarning tilimizda) bayon qilinmabdi-da. (Muhammadning o'zi) arab-ku, (nega unga) ajamiy (Qur'on tushibdi?)» degan bo'lur edilar. Ayting: «(Ushbu Qur'on) iymon keltirgan zotlar uchun hidoyat va (dillaridagi shak-shubhani ketkazuvchi) shifodir. Iymon keltirmaydigan kimsalarni esa quloqlarida og'irlik-karlik bordir va (Qur'on) ularga ko'rlik (ya'ni qop-qorong'i zulmat) bo'lur. Ular (go'yo) uzoq bir joydan chaqirilayotgan kishilar kabi dirlar, ya'ni garchi Qur'on oyatlarini eshitsalar-da, uning ma'no-hikmatlarini anglay olmaslar).

I z o h . Ushbu oyati karima «Qur'on agar ajamlarning tilida bo'lganida, bizlar ham unga iymon keltirgan bo'lardik», deb bahona qilgan ayrim mushriklarga javoban nozil bo'lgandir.

45. Darhaqiqat, Biz Musoga Kitob – Tavrot ato etganimizda, u (Tavrot) haqida ham (xuddi Qur'on haqida ixtilof qilinganidek) ixtilof qilingandir. Agar Parvardigoringiz tomonidan (barcha hisob-kitob qiyomat Kuni bo'lishi xususidagi) So'z o'tmaganida, ularning o'rtasida hukm qilingan bo'lur edi (ya'ni ularga iymonsizliklari uchun darhol jazo berilgan bo'lur edi). Haqiqatan ham ular (Qur'on) haqida shubha-gumondadirlar.

46. Kim biron yaxshi amal qilsa, o'zi uchundir. Kim yomonlik qilsa, o'z ziyoniga qilur. Parvardigoringiz bandalariga zulm qilguvchi emasdir.

YIGIRMA BESHINCHI JUZ'

*****

47. (Qiyomat) soati (qachon bo'lishi) haqidagi bilim Uning O'zigagina qaytarilur (ya'ni qiyomat qachon bo'lishi haqida so'ralgan kishi «Uni yolg'iz Alloh biladi», deyishi lozimdir). Barcha mevalarning o'z gulkosalaridan chiqishi ham, har bir ayolning (urg'ochi jinsning) homila olib, ko'z yorishi ham albatta Uning ilmi bilan bo'lur. U zot mushriklarga) «Mening «sheriklarim» qani?!»— deb nido qiladigan Kunda ular: «Bizlar Senga bildirurmizki, oramizda (Sening «sheriklaring» borligiga) bironta ham guvoh yo'qdir», dedilar.

48. Va o'zlari ilgari (hayoti dunyoda) duo-iltijo qilib o'tgan butlari ulardan g'oyib bo'ldi. Ular o'zlari uchun (Allohning azobidan) qochadigan biron joy yo'q ekanligiga ishonidilar.

49. Inson (o'zi uchun) yaxshilik (mulku-davlat, baxt-saodat) tilashdan hech zerikmas. Agar unga yomonlik (kambag'allik, baxtsizlik) yetib qolsa, noumidlikka, tushkunlikka tushguvchidir.

50. Qasamki, agar unga biron balo-kulfat yetganidan so'ng Biz O'z tomonimizdan bo'lgan biron marhamatni totdirsak, albatta u «Bu yolg'iz o'zimning (donoligim va sa'y-harakatim bilan bo'ldi). Men (qiyomat) soati qoyim bo'lishiga ishonmayman. Qasamki, agar (mabodo qiyomat qoyim bo'lib), men Parvardigoringa qaytarilsam hech shak-shubhasiz Uning dargohida ham men uchun go'zal (oqibat)— jannat bo'lur», der. Bas (ana o'sha o'zlari iymon keltirmagan va yaxshi amal qilmagan hollarida jannatdan xomtama' bo'lib yurgan kimsalar bilsinlarki), albatta Biz kofir bo'lgan kimsalarga o'zlari qilgan amallarining xabarini berurmiz va albatta ularga qattiq azobni totdirurmiz.

51. Qachon Biz insonga (ne'mat-davlat) in'om qilsak, u (Bizga shukr qilishdan) yuz o'girar va o'z tomoniga ketar (ya'ni Bizni unutar). Qachon unga yomonlik (kambag'allik-kulfat) yetib qolsa esa u uzundan-uzoq duo-iltijo egasidir

52. (Ey Muhammad, mushriklarga) ayting: «Xabar beringiz-chi agar (Qur'on) haqiqatan ham Alloh huzuridan (nozil qilingan bo'lsa-yu, so'ngra sizlar u (Qur'on)ga kofir bo'lsangizlar, (u holda) kim (sizlar kabi) mangu ixtilofda bo'lgan kimsalardan ham yo'ldan ozganroq bo'lur?!»

53. Toki ularga (ushbu Qur'on rostdan ham Alloh tomonidan nozil qilingan) Haq (Kitob) ekanliga aniq ma'lum bo'lgunicha, albatta, Biz ularga atrof-oyoqdagi va o'z vujudlaridagi (Bizning borligimiz va qudratimizga dalolat qiladigan) oyat-alomatlarimizni ko'rsatajakmiz. Axir (ularga) Parvardigoringizning barcha narsaga guvoh ekani (ya'ni Alloh taolo ushbu Qur'onda koinotdagi barcha narsani qamrab olib, O'z hukmini bayon qilayotgani sizning haq payg'ambar ekanligingizni isbotlash uchun) yetarli emasmi?!

54. (Ey insonlar) ogoh bo'lingizkim, albatta ular Parvardigorlariga ro'baro' bo'lishdan shak-shubhadadirlar. Ogoh bo'lingizkim, albatta U zot barcha narsani ihota qilguvchidir.

SHO'RO SURASI

Bu sura ellik uch oyatdan iborat bo'lib, Makkada nozil qilingan.

U Qur'oni Karimning Alloh taolo tomonidan tushirilgan vahiy ekanligini ta'kidlash bilan boshlanib, so'ngra avvalu-oxir barcha payg'ambarlar keltirgan shariatlar mohiyati jihatidan bir bo'lib, yolg'iz Alloh taologagina sig'inib-ibodat qilishga buyurgani haqida xabar beradi.

Bu surada ham boshqa Makka suralaridagi kabi mo'minlar qo'rquv va umid bilan kutayotgan, kofirlar esa inkor etayotgan Qiyomat kunining kelishi aniq va yaqin ekani ta'kidlanadi va barcha insonlarni o'sha Kun kelib qolishidan ilgari, Parvardigorga iymon keltirib, yolg'iz Uning amr-farmoniga itoat etishga buyuriladi.

Sura nihoyasida ushbu Qur'on mo'minlarni Haq yo'lga hidoyat qiladigan bir ilohiy Nur ekanligi uqtiriladi.

Bu surada ahli iymonning go'zal fazilatlaridan bo'lmish — har bir ishda maslahat — kengash bilan ish tutish xislatiga da'vat etadigan oyatlar ham mavjud bo'lgani uchun u «Sho'ro-Maslahat» surasi deb nomlangan.

Mehribon va rahmli Alloh nomi bilan (boshlayman).

1. Ho, Mim.

2. Ayn, Sin, Qof.

3. (Ey Muhammad), Quدراتli va Hikmatli Alloh sizga va sizdan avvalgi (payg'ambarlar)ga mana shunday vahiy qilur.

4. Osmonlar va yerdagi bor narsalar Unikidir. U yuksak va ulug'dir.

5. (Mushrik jamoalarning shirk keltirishlari sababli) ustlaridagi osmonlar yorilib ketishga yaqin bo'lur. Farishtalar esa Parvardigorga hamdu sano aytish bilan (U zotni aybu nuqsondan va «sheriklar»dan) poklarlar va yerdagi (mo'min-musulmon) kishilar uchun (Allohdan) mag'firat so'rarlar. Ogoh bo'lingizkim, albatta Allohning O'zigina mag'firat qilguvchi, mehribondir.

6. (Allohni) qo'yib (boshqa) «Do'stlar»ni ushlagan (ya'ni o'shalarga sig'inayotgan) kimsalar ustida Alloh kuzatib turguvchidir. (Ey Muhammad), siz ularning ustida vakil-qo'riqchi emassiz.

7. (Barcha) qishloq-shaharlar onasi — poytaxti (Makka ahlini) va uning atrofidagi kishilarni (oxirat azobidan) ogohlantirishingiz uchun va (oxirat azobidan) shak shubha bo'lmagan to'planish Kunidan ogohlantirishingiz uchun Biz sizga mana shunday arabiy Qur'onni vahiy qildik. (U kunda) bir guruh jannatda bo'lsa, bir guruh do'zaxdadir.

8. Agar Alloh xoxlaganida, albatta ularni (ya'ni barcha insonlarni) bir millat (bir dinda – Islomda) qilgan bo'lur edi. Lekin U O'zi xoxlagan kishilarni O'z rahmatiga (jannatiga) doxil qilur. Zolim-kofirlar uchun esa biron do'st va yordamchi yo'qdir.

9. Yoki, ular (Allohni) qo'yib (boshqa) «do'stlar»ni ushlab oldilarmi (ya'ni, o'shalarga sig'inmoqdalarmi)?! (Yo'q), faqat Allohning O'zigina Do'stdir. U o'liklarga hayot berur va U barcha narsaga qodirdir.

10. (Ey Muhammad, mo'minlarga ayting): «Sizlar (bu hayoti dunyoda kofirlar bilan) ixtilof qilgan har bir narsaning hukmi (Qiyomat kunida) Allohga (qaytarilur va U zot kim haq, kim nohaq ekanligini ajratib berur). Mana shu Alloh Parvardigorimdir. O'ziga suyandim va O'ziga iltijo qilurman».

11. (Alloh) osmonlar va yerning ilk yaratguvchisidir. U sizlar uchun o'zlaringizdan bo'lgan juftlarni yaratdi va chorva hayvonlaridan ham juft-juft (yaratdi). U sizlarni o'sha (juftlik vositasida) ko'paytirur. Biron narsa U zotga o'xshash emasdir. U eshitguvchi va ko'rib turguvchidir.

12. Osmonlar va yer (xazinalarining) ochqichlari Unikidir. U O'zi xohlagan kishilarning rizqini keng qilur va (O'zi xohlagan kishilarning rizqini) tang qilur. Darhaqiqat U barcha narsani bilguvchidir.

13. (Ey mo'minlar, Alloh) sizlar uchun ham dindand Nuhga buyurgan narsani va Biz sizga (ya'ni Muhammadga) vahiy qilgan narsani, (shuningdek) Biz Ibrohim, Muso va Iysoga buyurgan narsani – shariat - (qonun) qildi,— «Dinni barpo qilinglar va unda firqa-firqa bo'lib bo'linmanglar!»

I z o h: Ushbu oyati karimada Alloh taolo barcha payg'ambarlarga bir narsani, ya'ni yolg'iz Allohning dinini barpo qilishni va bu dinda turli firqalarga bo'linib ketmaslikni buyurgani bayon etilmoqda.

(Ey Muhammad), mushriklarga siz da'vat qilayotgan narsa (ya'ni, yolg'iz Allohga ibodat qilish) zo'r keldi — og'irlik qildi. Alloh u (dinga) hidoyat topish uchun O'zi xohlagan kishilarni saylar va Unga (yolg'iz Allohga) iltijo qiladigan kishilarni hidoyat qilur.

14. Ular (ya'ni avvalgi payg'ambarlarning qavmlari) ham bo'linmaganlar, magar o'zlariga (turli firqalarga bo'linmaslik zarurligi haqida) bilim-hujjat kelganidan so'ng o'zaro hasad-adovat qilishib (firqa-firqa bo'lib ketganlar. Agar Parvardigoringiz tomonidan (ularning jazolarini) belgilangan muddatgacha (ya'ni qiyomatgacha ta'xir qilish xususidagi) So'z o'tmaganida, albatta ularning o'rtasida hukm qilingan bo'lur edi - (ya'ni ular mana shu dunyodayoq jazolarini tortgan bo'lur edilar)! Albatta ulardan keyin Kitobga (Tavrot, Injilga) voris qilingan kimsalar (ya'ni Muhammad alayhis-salomga zamondosh bo'lgan yahudiy va nasroniylar) ham undan (o'z Kitoblaridan) shak-shubhadadirlar.

15. Bas, (ey Muhammad), mana shuning uchun (ya'ni avvalgi qavmlar firqa-firqa bo'lib ketganlari sababli yo'ldan ozganlari uchun — siz o'z

ummatlaringizni birlik-ittifoqqa) da'vat qiling va o'zingizga buyurilgani yanglig' To'g'ri yo'lda bo'ling hamda ularning (mushriklarning) havoyi nafslariga ergashmang! Ayting: «Men Alloh nozil qilgan har bir Kitobga iymon keltirdim va sizlarning o'rtangizda (mendan so'rab kelgan muammolaringizni hal etishda) adolat qilishga amr etildim. Alloh Parvardigorimiz va Parvardigoringizdir. Bizlarning amallarimiz o'zimiz uchun, sizlarning amallaringiz o'zlaringiz uchundir. Bizlar bilan sizlarning o'rtangizda biron janjal yo'qdir. Alloh (Qiyomat kunida) barchamizni jamlar va yolg'iz Unga qaytish bordir.

16. Alloh (dini) haqida uni qabul qilinganidan so'ng (odamlarni yo'ldan ozdirish uchun) talashib-tortishadigan kimsalarning hujjatlari (ya'ni talashib-tortishishlari) Parvardigor nazdida botil-behudadir. Ularga (bu dunyoda) g'azab, (oxiratda esa) qattiq azob bordir.

17. Alloh Haqqi-rost bo'lgan Kitobni va tarozi-adolatni nozil qilgan zotdir. Qaerdan bilursiz, ehtimol (Qiyomat) soati yaqindir. (Bas, g'aflatda qolmay Alloh nozil qilgan Haq Kitob va adolatni mahkam ushlash lozimdir).

18. (Qiyomatga) iymon keltirmaydigan kimsalar uni shoshtirurlar. Iymon keltirgan zotlar esa undan qo'rquvchidirlar. Ular (Qiyomatning) haq eqanligini bilurlar. Ogoh bo'lingizkim, (Qiyomat) soati xususida talashib-tortishadigan kimsalar (Haq yo'ldan) yiroq zalolatdadirlar.

19. Alloh bandalariga mehribondir, U O'zi xohlagan kishilarga (keng-mo'l) rizq berur. U kuchli, qudratlidir.

20. Kim (o'z amali bilan) oxirat ekinini (ya'ni savobini) istar ekan, Biz unga ekinini (ng hosilini) mo'l-ziyoda qilurmiz. Kim dunyo ekinini istar ekan, Biz unga o'shandan (dunyo matolaridan) berurmiz va uning uchun oxiratda biron nasiba bo'lmas!

I z o h. Bu oyati karimada har qanday yaxshi amal faqat oxiratdagi mukofotni ko'zlab qilinsagina, Alloh taolo uning ajru savobini komil qilib berishi, ammo agar mol-dunyo va shon-shuhratga yetish g'arazida riyokorlik bilan qilingan amallar uchun esa oxiratda hech qanday savob yo'qligi uqtirilmoqda.

21. Balki ular (Makka mushriklari) uchun (kufr va shirk kabi) Alloh buyurmagan narsalarni — «din»ni ularga shariat qilib bergan sheriklari — butlari bordir?! Agar (yaxshi-yomon amallar Qiyomat Kunida) ajralishi xususidagi So'z bo'lmaganida, albatta ularning o'rtalarida (shu dunyodayoq) hukm qilingan bo'lur edi. Zolim kimsalar uchun shak-shubhasiz alamli azob bordir.

22. (Qiyomat kunida) u zolimlarni o'zlari (hayoti dunyoda) kasb qilgan narsadan (ya'ni, kufru isyonlariga beriladigan jazolardan) qo'rqib turgan hollarida ko'rursiz. U (jazo esa qo'rqasalar-qo'rqamasalar) ularga tushguvchidir! Iymon keltirgan va yaxshi amallar qilgan zotlar esa jannatlarning bog'larida bo'lishib, ular uchun Parvardigorlari huzurida xohlagan narsalari bordir! Mana shu katta fazlu marhamatning o'zidir!

23. Alloh iymon keltirgan va yaxshi amallar qilgan bandalariga beradigan xushxabari ana shudir! (Ey Muhammad, Makka mushriklariga), ayting: «Men sizlardan bu (da'vatim) uchun ajr-mukofot so'ramayman, faqat qarindoshchilikdagi do'stlik-yaqinliknigina (ya'ni, men sizlar bilan nasl-nasab jihatidan qarindosh bo'lganim haqqi-hurmati bu da'vatimga to'sqinchilik qilmasliklaringiznigina so'rayman)». Kim biron chiroyli amal qilsa, Biz uning uchun o'sha (chiroyli amali)da yana husni ziyoda qilurmiz (ya'ni ziyoda savob ato eturmiz). Albatta Alloh mag'firat qilguvchi, yaxshilikni bilguvchidir.

24. Yoki ular: «(Muhammad Qur'on Alloh tomonidan nozil bo'lgan, deb) Alloh sha'niga yolg'on to'qidi» deydilarmi?! (Undoq emas), chunki agar (siz yolg'on to'qiydigan bo'lsangiz) Alloh xohlasa dilingizni muhrlab qo'yur. Alloh O'z so'zlari bilan botil-nohaq (gaplar)ni yo'q qilur va Haqni haq qilur – ro'yobga chiqarur. Albatta U dillarni egallagan (sirlar)ni bilguvchidir.

25. U bandalaridan tavba-tazarru' qabul qiladigan, yomonliklarni afv etadigan va qiladigan ishlarinigizni biladigan zotdir.

26. U iymon keltirgan va yaxshi amallar qilgan zotlarning (duolarini) ijobat qilur va ularga (so'ragan narsalarini ato etib, yana) O'z fazlu karamidan ziyoda qilur. Kofirlar uchun esa qattiq azob bordir.

27. Agar Alloh (barcha) bandalarining rizqlarini keng-mo'l qilsa, albatta ular yer yuzida zulm-tajovuzkorlik qilgan bo'lur edilar. Lekin U zot (bandalarining rizqu-ro'zlarini) O'zi xohlaganicha o'lchov bilan tushirur. Albatta U bandalaridan ogoh va ko'rib turguvchidir.

28. U (odamlar yog'in-sochindan) umidsizlikka tushganlaridan keyin yomg'ir yog'diradigan va O'z rahmat-barokotini keng yoyadigan zotdir. U hamdu-sano egasi bo'lgan Do'stdir.

29. Osmonlar va yerning yaratilishi hamda (Alloh) ularda tarqatib-yoyib yuborgan jonivorlar Uning (qudrati ilohiyasiga dalolat qiladigan) oyat-alomatlaridandir. U O'zi xohlagan vaqtida ularni jamlab-yig'ib olishga qodirdir.

30. (Ey insonlar)» sizlarga ne bir musibat yetsa, bas o'z qo'llaringiz qilgan narsa – gunoh sababli (etur). Yana U ko'p (gunohlarning jazosini bermasdan) afv qilib yuborur.

31. Sizlar yerda (hech qayoqqa) qochib qutulguvchi emassizlar. Va sizlar uchun Allohdan o'zga biron do'st va yerdamchi yo'qdir.

32. Dengiz-daryolardagi tog'lar yanglig' suzib yurgan (kema)lar ham Uning (qudrati ilohiyasiga dalolat qiladigan) oyat-alomatlaridandir.

33. Agar (Alloh) xohlasa shamolni to'xtatib qo'yur, bas ular (dengiz) ustida (hech qayoqqa suzolmay) turib qolurlar — Albatta bunda har bir (baloga) sabr qilguvchi, (Allohning ne'matlariga) shukr qilguvchi uchun oyat-ibratlar bordir.

34. Yoki (agar Alloh xohlasa qattiq bo'ron yuborib, kema-dagi odamlarning) qilgan gunohlari sababli u (kema)larni halok (g'arq) qilur va ko'plarni (halokatdan qutqarib) afv etur.

35. (Toki) Bizning oyatlarimiz xususida talashib-tortishadigan kimsalar o'zlari uchun (Allohning azobidan) biron qochib qutuladigan joy yo'q ekanligini bilib olsinlar!

36. Bas (ey insonlar), sizlarga ato etilgan bor narsa(lar) hayoti dunyo matosidir va imon keltirgan xamda yolg'iz Parvardigorlariga suyanadigan zotlar uchun Alloh huzuridagi narsalar (ya'ni oxirat ne'matlari — dunyo matolaridan) yaxshiroq va boqiyroqdir.

37. Ular katta gunohlardan va buzuqliklardan chetlanadigan, g'azablangan vaqtlarida esa kechirib yuboradigan zotlardir.

I z o h. Ushbu va quyidagi oyatlarda Alloh taolo oxirat ne'matlariga sazovor bo'ladigan mo'minlarning sifat-fazilatlarini bayon qiladi. Muhtaram o'quvchi e'tibor bergan bo'lsa, yuqoridagi oyatda umuman gunohlardan emas, balki katta gunohlar va buzuqliklardan yiroq bo'lish haqida aytiladi. Ular Allohga shirk keltirish, nohaq odam o'ldirish, ota-onaga oq bo'lish, o'g'rilik, poraxo'rlik, sudxo'rlik va zinokorlik kabilar bo'lib, mo'min odam unday illatlardan pok bo'lishi vojibdir. Ammo kishi bilib-bilmay qilib qo'yadigan kichik sahvu xatolar ham bordirki, bu haqda payg'ambar alayhis-salom shunday marhamat qilganlar: «Har bir odam bolasi xatokordir. U xatokorlarning yaxshirog'i — qilib qo'ygan sahvu xatolariga tavba-tazarru' qiladigai kishilardir».

Endi «g'azablangan vaqtlarida kechirib yuboradilar» jumlasini shunday tushunmoq lozim. Islom dini nazarida g'azablanmaslikning o'zi hech qanday fazilat emas, chunki masalan dinga tosh otilgan vaqtda g'azablanmagan musulmon musulmon emas, balki munofiq bo'ladi. Fazilat o'sha g'azab tuyg'usiga qul bo'lib qolmasdan aql va insof bilan ish yuritmoqdir.

38. Ular Parvardigorlariga ijobat-itoat etgan va namozni to'kis ado qilgan zotlardir. Ularning ishlari (mudom) o'zaro sho'ro-maslahat (bilan) bo'lur va Biz ularni rizqlantirgan narsalardan infoq-ehson qilurlar.

39. Ular o'zlariga zulm yetganda, (unga qarshi kurashib) g'olib bo'ladigan zotlardir.

I z o h. Agar boshqa dinlarda «O'ng yuzingga ursalar, chap yuzingni ham tutib ber» qabilida zolimlarga mute'lik targ'ib qilinsa, Islom dini nazarida haqiqiy mo'min zo'ravonlikning har qanday ko'rinishiga qarshi kurashib g'olib, bo'ladigan kishidir. Zotan zolimning zulmidan qo'rqib, haqsizlik va adolatsizlikka qarshi tura olmagan odamning iymoni komil imon emasdir! Zero...

40. (Har qanday) yomonlikning jazosi xuddi o'ziga o'xshagan yomonlikdir (ya'ni har bir yomonlikning o'ziga yarasha jazosi bordir). Endi kim (intiqom olishga qodir bo'lgani holda) afv qilib (o'rtani) tuzatsa, bas uning ajri Allohning

zimmasidadir. Albatta U zulm qilguvchilarni sevmas.

41. Albatta kim mazlum bo'lganidan so'ng (o'ziga zulm qilgan kimsadan) g'olib bo'lsa (intiqom olsa) bas, ular(ni olgan intiqomlari uchun ayblash)ga yo'l yo'qdir.

42. Faqat odamlarga zulm qiladigan va yerda nohaq hadlaridan oshadigan kimsalar(ni ayblash va zulmu zo'ravonliklari uchun jazolash)gagina yo'l bordir. Ana o'shalar uchun alamli azob bordir.

43. Albatta kim (o'ziga yetgan ozor-aziyatlarga) sabr qilsa va (intiqom olmay Alloh uchun) kechirib yuborsa, shak-shubhasiz bu ish ishlarning maqsadga muvofiq'idir,

44. Kimni Alloh yo'ldan ozdursa, bas, uning uchun o'shandan keyin biron (To'g'ri yo'l ko'rsatguvchi) do'st yo'qdir. Unday zolimlarning (qiyomat Kunida) azobni ko'rgan vaqtlarida: «(Yana dunyoga) qaytishga biron yo'l bormikan?» deyayotganlarini ko'rursiz.

45. Ularning xorlikdan egilgan va (do'zaxga) ko'z qirlari bilan qaragan hollarida unga ko'ndalang qilinayotganlarini ko'rursiz. Iymon keltirgan zotlar: «Albatta ziyon ko'rguvchilar (garchi dunyo ne'matlaridan foydalanib o'tgan bo'lsalar-da) va qiyomat kunida o'zlariga, ahli-oilalariga ziyon qilgan kimsalardir», dedilar. Ogoh bo'lingizkim, u zolimlar mangu azobdadirlar.

46. Ular uchun Allohdan o'zga yordam beradigan hech qanday «do'stlar» bo'lmas. Kimni Alloh yo'ldan ozdursa, bas, uning uchun biron (To'g'ri) yo'l yo'qdir.

47. (Ey insonlar), Alloh tomonidan hech qaytarib bo'lmaydigan bir Kun (Qiyomat) kelib qolishidan ilgari Parvardigoringizga ijobat-itoat etingiz! U kunda sizlar uchun biron qochadigan joy ham bo'lmas va sizlar uchun (qilib o'tgan gunohlaringizni) inkor qilish (imkoni) ham bo'lmas.

48. (Ey Muhammad), agar (mushriklar) endi ham (yolg'iz Allohga iymon keltirishdan) yuz o'girsalar, bas, Biz sizni ularning ustiga qo'riqchi qilib yuborganimiz yo'q! Sizning zimmangizda faqat (Biz sizga nozil qilgan vahiyini) yetkazish bor xolos. Darhaqiqat Biz insonga O'z tomonimizdan rahmat-ne'matni totdirgan vaqtimizda, u o'sha (ne'mat) bilan shodlanur, (ammo) agar ularga qo'llari qilgan (gunohlari) sababli biron yomonlik yetsa, bas albatta inson (zoti) kufroni ne'mat qilguvchidir — ko'rnamakdir!

49. Osmonlar va yer Allohning mulkidir. U O'zi xohlagan narsani yaratur, U O'zi xohlagan kishiga qizlarni xadya etur va O'zi xohlagan kishiga o'g'illarni hadya etur.

50. Yoki ularni egizak o'g'illar va qizlar qilur va O'zi xohlagan kishini — tug'mas (bepusht) qilib qo'yur. Albatta U (barcha narsani) bilguvchi va (O'zi xohlagan narsani yaratishga) qodirdir.

51. Biron odam uchun Alloh unga soʻzlashi joiz emas, magar vahiy-ilhom orqali, yo biron parda-toʻsiq ortidan yoki biron elchi-farishta yuborib, oʻsha (farishta Allohning) izni-ixtiyori bilan oʻzi xohlagan narsani vahiy qilishi orqali (soʻzlar). Albatta U yuksak va hikmat egasidir.

I z o h . Mazkur oyatdan paygʻambarlar Alloh taolo bilan uch vosita orqali bogʻlanganlari maʼlum boʻldi, birinchisi: gʻoyibdan kelgan vahiy - ilhom yoki oʻngidan keladigan tush orqali. Chunki paygʻambar alayhis-salom: «Paygʻambarlarnig tushlari vahiydir», deganlar, Bunga misol Ibrohim xalilullohga tushlaridan oʻz oʻgʻillari Ismoil zabixullohning Alloh yoʻlida qurbonliq qilishga buyurilishidir. Ikkinchisi: biron parda-toʻsiq ortidan Alloh taolo Oʻz paygʻambariga soʻzlashidir. Bunga misol Tur togʻida Tangri taolo Muso paygʻambarga bevosita soʻzlaganidir. Uchinchisi: Alloh taolo Oʻz paygʻambarlariga farishtalar orqali vahiy yuborishi boʻlib, Jabroil alayhis-salom Tangri taoloning vahiyclarini paygʻambarlarga eltguvchi farishtadir.

52. (Ey Muhammad), shunday qilib (xuddi avvalgi paygʻambarlarga vahiy qilganimizdek) Biz Oʻz amrimiz bilan sizga Ruhni — Qurʻonni vahiy qildik.

I z o h . Bu oʻrinda Alloh taolo tomonidan Qurʻoni Karim "Ruh" deb atalishiga sabab jasad jon bilan tirik boʻlgani kabi dinning ruhi – joni Qurʻondir.

Siz (paygʻambar boʻlishingizdan) ilgari na Kitobni – Qurʻonni va na iymonni (yaʼni uning haqiqat-mohiyatini) bilguvchi edingiz. Lekin Biz uni (Qurʻonni) bir nur qildikki, u bilan bandalarimizdan Oʻzimiz xohlagan kishilarni hidoyat Qilurmiz. Albatta siz (oʻzingizga tushgan vahiy yordamida) Toʻgʻri yoʻlga yetaklaysiz.

53. U (yoʻl) osmonlardagi va yerdagi bor narsa Oʻziniki boʻlgan zot — Allohning yoʻlidir! Ogoh boʻlingizkim, barcha ishlar yolgʻiz Allohga qaytur!

ZUHRUF SURASI

Makkada nozil qilingan bu sura sakson toʻqqiz oyatdan tashkil topgan.

U Qurʻoni Karim taʼrifi bilan boshlanib, soʻngra Alloh taolo Oʻz bandalariga ato etgan behisob neʼmatlardan ayrimlari sanab oʻtiladi.

Bu surada barcha narsani Alloh yaratganiga oʻzlari iqror boʻlib turib, yana Tangri taologa oʻzgalarni «sherik» qiladigan va xususan «Uning bolasi bor» deydigan mushriklarning daʼvolari aniq-ravshan hujjatlar bilan keskin rad etiladi.

Bu surada ham Muhammad alayhis-salomning salafclaridan hazrati Ibrohim va Muso paygʻambarlarning daʼvatlari va chekkan aziyatlaridan ayrim lavhalar tasvirlanadi.

Suraning «Zuxruf – Zeb-ziynat» deb nomlanishiga sabab, unda bu dunyo oltin-kumush va zeb-ziynatlari Alloh taolo nazdida qanday martabada ekanligi batafsil bayon qilinadi.

Sura payg'ambar alayhis-salomni mushriklardan yuz o'girishga buyurib, ularning yaqinda qilmishlariga yarasha jazo olishlari aniq ekani haqida xabar berish bilan nihoyasiga yetadi.

Mehribon va rahmli Alloh nomi bilan (boshlayman).

1. Ho, Mim.

2-3. Ochiq-ravshan Kitobga — Qur'onga qasamki, albatta Biz uni sizlar aql yurgizishingiz (ma'no-mazmunini fahmlashingiz) uchun arabiy Qur'on qildik.

4. Darhaqiqat u Bizning dargohimizdagi Asl Kitobda (Lavhul — Mahfuzda) yuksak (martabali) va hikmatli (Kitobdir).

5. Bas (kufri isyonda) haddan oshuvchi qavm bo'lganlaringiz uchun Biz sizlardan bu Eslatmani burib (sizlarni o'z hollaringizga tashlab) qo'yurmizmi?!

6. Biz avvalgilarga ham qancha payg'ambar yuborganmiz.

7. Ular ham o'zlariga kelgan har bir payg'ambarni masxara qilib kulgan edilar.

8. Bas, Biz ulardan (Makka kofirlaridan) kuchli-quvvatliroqlarni ham halok qilganmiz. (Ushbu Qur'onda) avvalgilarnish masal-qissalari o'tdi-ku!

9. (Ey Muhammad), qasamki, agar siz ulardan: «Osmonlar va yerni kim yaratgan?» deb so'rasangiz, albatta: «Ularni qudratli va dono (Alloh) yaratgan», derlar. (Ammo o'zlari hech narsa yarata olmaydigan but va sanamlarni U zotga sherik qilib, ularga sig'inurlar).

10. O'sha zot sizlar uchun yerni beshik-qarorgoh qilib qo'ydi va (safarlaringizda ko'zlagan manzillaringizga) yo'l topishlaringiz uchun unda (erda turli) yo'llarni (paydo) qildi.

11. O'sha zot osmondan (aniq) o'lchov bilan suv-yomg'ir yog'dirdi. Bas, Biz u (suv) bilan «o'lik» shahar-qishloqlarni tiriltirdik (ya'ni quruq yerdan turli-tuman giyohlarni chiqardik). Sizlar ham (Qiyomat kunida qabrlaringizdan) mana shunday chiqarilursizlar.

12. O'sha zot barcha juftlarni (ya'ni bor maxluqotni) yaratdi va sizlar uchun kemalar va chorva hayvonlaridan — sizlar minadigan narsalar (paydo) qildi.

13-14. Toki sizlar ularning ustiga o'rnashgaysizlar, so'ngra, unga o'rnashib olgach, Parvardigoringizning ne'matini eslab: «Bizlarga bu (kema yoki ot-ulov)ni bo'ysundirib qo'ygan zot (ya'ni Alloh barcha aybu-nuqsondan) pokdir. Bizlar o'zimiz bunga qodir emas edik. Shak-shubhasiz bizlar (barchamiz) «Parvardigorimizga qaytguvchidirmiz», degaysizlar.

I z o h. Yuqoridagi oyatlarda Alloh taolo bandalariga ato etgan ne'matlari qatorida ular shukr qilib, ibrat olishlari uchun o'zlaridan necha barobar katta va kuchli kema va tuya

kabi, insonlar minib va boshqarib yuradigan narsalarni ham yaratib qo'yganini va shunday qudratli, bahaydat narsalarni insonga bo'yinsundirib qo'yganini bayon qildi. Endi quyidagi oyatlarda «farishtalar — Allohning qizlari» degan botil aqida egalari bo'lgan mushriklar haqida hikoya qilinib, ularning bu puch da'volari ilohiy mantiq bilan rad etiladi.

15. Ular (mushriklar, Alloh) uchun O'z bandalaridan (ayrimlarini, ya'ni farishtalarni) juz'-bo'lak qildilar! (Allohning bandalari bo'lgan farishtalarni «U zotning qizlari, ya'ni Uning bir juz'i dedilar. Chunki farzand otaning juz'idir). Darhaqiqat inson ochiq-oydin ko'rnamak-noshukurdir!

16. Balki, (Alloh) O'zi yaratadigan narsalardan qizlarni olib qolib, sizlarga o'g'illarni tanlab bergandir?!

17. Qachon ularning birontasiga, o'zi Rahmon uchun misol qilgan narsa (ya'ni qiz ko'rgani) haqida xushxabar berilsa, g'azabga to'lgan holda yuzi qorayib ketar.

18. «Hali zeb-ziynat ichida o'stiriladigan, (hech qanday) janjal-munozarada (o'z maqsadini) ochiq-ravshan bayon qilib bera olmaydigan (ojiz notavon qiz bolami)?!»

19. (Holbuki) o'zlari Rahmonning bandalari bo'lmish farishtalarni «Qizlar» dedilar! Yo ular (Alloh farishtalarni) yaratishiga guvoh bo'lganmidilar?! Ularning bu «guvoh»liklari albatta (nomai a'mollariga) yozilur va ular (qiyomat kunida) so'roqqa tutilurlar!

20. Ular: «Agar Rahmon xohlaganida, bizlar ularga (ya'ni farishtalarga «ular Allohning qizlari», degan e'tiqod bilan) ibodat qilmagan bo'lur edik», dedilar. Ular uchun bu haqda hech qanday bilim-asos yo'qdir. Ular faqat yolg'on so'zlamoqdalar!

21. Yoki Biz ularga (Qur'ondan) ilgari biron kitob ato etganmiz-u, ular o'shani ushlaguvchimilar?! (Yo'q, aslo undoq bo'lgan emas)!

22. Balki ular (shunday) dedilar: Albatta bizlar ota-bobolarimizni bir millat – din ustida topganmiz va albatta bizlar ularning izlaridan borib hidoyat topguvchidirmiz».

23. (Ey Muhammad), shuningdek Biz sizdan ilgari biron qishloq-shaharga biron ogoxlantirguvchi-payg'ambar yubormadik, magar (yuborganimizda) u joyning boyonlari: «Albatta bizlar ularning izlaridan ergashguvchidirmiz», deganlar.

24. (Shunda payg'ambarlari ularga) «Agar men sizlarga sizlar ota-bobolaringizni (e'tiqod qilgan hollarida) topgan dindan to'g'riroq dinni keltirgan bo'lsam ham-a?» deganida, ular: «Albatta bizlar sizlar elchi qilib yuborilgan dinga kofirdirmiz», dedilar.

25. Bas Biz ulardan intiqom oldik. Endi u (o'z payg'ambarlarini) yolg'onchi

qilguvchilarning oqibatlari qanday bo'lganini ko'ring!

26. Eslang, Ibrohim otasiga va qavmiga degan edi: «Albatta men sizlar ibodat kilayotgan butlardan pokdirman.

27. Magar meni yaratgan zotgagina (ibodat qilurman). Bas, albatta U meni (Haq dinga) hidoyat qilajak».

28. U (Ibrohim) o'shani (ya'ni o'zining yolg'iz Allohga ibodat qilishi haqidagi so'zni o'zidan keyin keladigan zurriyot-avlodlari ham unga) qaytishlari uchun o'z ortida qolguvchi so'z qildi.

29. Men esa (Ibrohim avlodlaridan bo'lgan, ammo u qoldirgan So'zga itoat etmagan) ana u (Makka aholisi)ni ham, ularning ota-bobolarini ham to ularga Haq-Qur'on va ochiq-ravshan payg'ambar (Muhammad alayhis-salom) kelgunicha (uzun umr va farovon hayot bilan) foydalantirdim.

30. (Ammo) qachonki ularga Haq-Qur'on kelgach, ular: «Bu sehrdir, albatta bizlar unga kofirdirmiz», dedilar.

31. Yana ular: «Bu Qur'on ikki qishloq(ning biri)dan bo'lgan ulug' odamga nozil qilinganida edi», dedilar.

I z o h. Ikki qishloqdan murod Makka va Toif shaharlaridir. Mushriklar nazarida Makkaning ulug'i o'sha joylik boyonlardan Valid ibn Mug'iyra bo'lsa, Toifning ulug'i Urva ibn Mas'ud as-Saqafiy nomli bir boy edi. U mushriklar ham barcha zamonlardagi dunyoga qul bo'lgan kimsalar kabi ulug'likni mol-davlat va saltanat bilan o'lchar edilar. Shuning uchun ular: «Agar bu Qur'on haq kitob bo'lganida Muhammadga o'xshagan bir yetim va kambag'alga emas, balki Valid va Urva kabi ulug' zotlarga tushgan bo'lar edi», dedilar.

32. (Ey Muhammad), Parvardigoringizning rahmati (bo'lmish payg'ambarlik)ni o'shalar taqsimlaydilar mi?! (Yo'q, aslo undiq emas!) Ularning hayoti dunyodagi maishat-tirikchiliklarini ham ularning o'rtalarida Biz O'zimiz taqsimlaganmiz va ba'zilar ba'zilarini qo'l ostiga olib (ishlatish) uchun ayrimlarini ayrimlaridan baland daraja-martabalarga ko'tarib qo'yganmiz. Parvardigoringizning rahmati-payg'ambarlik esa ular to'playdigan narsa (mol-dunyo)laridan yaxshiroqdir. (Bas, Biz bu ulug' ne'matni faqat O'zimiz tanlagan kishilargagina ato eturmiz).

33. Agar (iymonsiz kimsalarning boy-badavlat, to'kin-sochinlikda yashayotganlarini ko'rishib, barcha) odamlar bir millat (ya'ni kofir) bo'lib olishlari bo'lmaganida edi, albatta Biz Rahmonga (ya'ni Bizga) kofir bo'ladigan kimsalar uchun uylarining shiftlarini ham, unga chiqadigan narvonlarni ham kumushdan qilib qo'ygan bo'lur edik.

34. Yana ularning uylarining eshiklarini ham, o'zlari ustida suyanib-yastanib o'tiradigan so'rilarini ham (kumushdan qilib qo'ygan bo'lur edik).

35. Yana (barcha) zeb-ziynat, naqsh-nigorlarni ham (o'sha kofirlar uchun qilib qo'ygan bo'lur edik. Zero bularning) barchasi faqat hayoti dunyo matolaridir. Oxirat esa Parvardigoringiz nazdida taqvodor zotlar uchundir.

I z o h. Ushbu oyatlardan Alloh taolo nazdida bu dunyo o'zining bor zebu-ziynat va hoyu-havasi bilan naqadar haqir bir narsa ekani ma'lum bo'ldi. Payg'ambar alayhis-salomdan rivoyat qilingan bir hadisi sharif mazkur oyatlarning munosib tafsiri bo'lsa kerak: «Agar Alloh taoloning huzurida dunyo uchun pashshaning qanoticha vazn-qimmat bo'lganida, Alloh kofirga undan bir qultumini ham ravo ko'rmagan bo'lur edi». Qur'oni Karim bu oyatlar vositasida bizlarni tarki dunyochilikka targ'ib qilmaydi, balki bu dunyo unga qul bo'lishga arziydigan matoh emasligini uqtiradi.

36. Kim Rahmon eslatmasidan (ya'ni Qur'on pand-nasihatlaridan) ko'r bo'lib olsa — yuz o'g'irsa, Biz unga shaytonni yaqin qilib qo'yurmiz, bas u o'sha (kofirga doimiy) hamroh bo'lur.

37. Shak-shubhasiz (shaytonlar, kofirlarni To'g'ri) yo'ldan to'surlar, (ammo kofirlar) o'zlarini hidoyat topguvchilar, deb hisoblaydilar.

38. To qachon Bizning huzurimizga kelgach, (o'zini To'g'ri yo'ldan ozdirgan shaytonga qarab): «Orzu edi, men bilan sening o'rtang Sharqu G'arbning o'rtasidagi masofa (kabi yiroq) bo'lsa. Bas (sen), naqadar yomon hamrohdirsan», der.

39. (Ey kofirlar va ularni To'g'ri yo'ldan ozdirgan peshvolari, hayoti dunyoda kufr yo'lini tanlash bilan o'zlaringizga) zulm qilganlaringiz sababli bu Kun sizlarga azobda sherik ekanliklaringiz hargiz foyda bermas (ya'ni azobni qattiqligidan har biringiz o'zingiz bilan ovora bo'lib, sheriklaringizga hamdardlik bildirib, azoblarini yengillata olmassizlar)!

40. Bas, (Ey Muhammad), siz karlarga eshittira olurmisiz, yo ko'rlar va ochik zalolatda bo'lgan kimsalarni hidoyat qila olurmisiz?

41. Bas, agar Biz (kofirlarni mag'lub etishdan ilgari) sizni ketkazsak (ya'ni vafot qildirsak ham) albatta biz ulardan (oxiratda) intiqom olguvchidirmiz.

42. Yoki, albatta Biz ularga va'da qilgan narsani (ya'ni boshlariga tushajak azobni hayotlik chog'ingizdayok) sizga ko'rsaturmiz. Zero Biz ularga (azob berishga) qodirdirmiz.

43. Bas, siz o'zingizga vahiy qilingan narsani Qur'onni mahkam ushlang! Albatta, siz To'g'ri yo'ldadirsiz.

44. Albatta u (Qur'on) siz uchun ham, qavmingiz-ummatingiz uchun ham bir sharafdir va yaqinda (Qiyomat kunida bu ne'mati ilohiyya xususida) so'ralursizlar.

45. (Ey Muhammad), Biz sizdan ilgari yuborgan payg'ambarlardan so'rab (ya'ni ular keltirgan diniy ta'limotlarni o'rganib) boqing-chi, Biz Rahmondan (ya'ni

O'zimizdan) o'zga ibodat qilinadigan «iloh»lar qilganmikanmiz?! (Yo'q, barcha payg'ambarlar yolg'iz Allohga ibodat qilishga da'vat etgandirlar)!

46. Aniqki, Biz Musoni O'z oyat-mo'jizalarimiz bilan Fir'avn va uning odamlariga yubordik. Bas, u: «Albatta men barcha olamlar Parvardigorining payg'ambaridirman», dedi.

47. Endi qachonki u Bizning oyat-mo'jizalarimizni ularga keltirgach, banogoh ular u (mo'jizalar ustidan) kula boshladilar.

48. Biz ularga (to'fon, chigirtka balolari kabi azob oyatlaridan) biron oyat ko'rsatsak, albatta u (o'zidan avvalgi) sherigidan ulug'roq-dahshatliroq oyat bo'lur edi. Shoyad (kufrdan iymonga) qaytsalar, deb Biz ularni (turli) azob bilan ushladik.

49. Ular (Bizning oyatlarimizni ko'rishgach, Musoga): «Ey sehrGAR, senga bergan (duoyingni mustajob qilishi xususidagi) va'dasi haqqi-hurmati Parvardigoringga bizlar uchun duo qil. (Agar U sening duoying sababli bizlardan bu azoblarni aritsa) albatta bizlar hidoyat topguvchidirmiz (ya'ni o'sha Allohga iymon keltirguvchidirmiz)», dedilar.

50. Endi qachonki Biz (Musoning duosi sharofati bilan) ulardan azobni aritsak, banogoh ular (o'z ahdlarini) buza boshladilar.

51. Va Fir'avn o'z qavmiga jar solib, dedi: «Ey qavmim, Misr podshoxligi va mana bu ostimdan oqib turgan daryolar mening (mulkim) emasmi?! Axir ko'rmayapsizlarmi?!

52. Balki men mana bu xor bo'lgan va (o'z maqsadini) ochiq bayon qila olmaydigan kimsadan (ya'ni Musodan) yaxshiroqdirman?!

53. Bas unga (Musoga osmondan xuddi podshoxlarning bo'yniga gulchambar tashlanganidek) oltindan bo'lgan bilaguzuklar tashlanganida edi yoki u bilan birga farishtalar hamroh bo'lib kelganida edi (uning payg'ambarligiga ishonsanglar bo'lar edi. Undoq bo'lmagach nega unga iymon keltirasizlar)?!»

54. Bas, u o'z qavmini tezlatgan edi, ular unga itoat etdilar. Darhaqiqat ular fosiq qavm edilar.

55. Endi qachonki ular Bizni darg'azab qilishgach, Biz ulardan intiqom oldik – ularning barchalarini (dengizga) g'arq qilib yubordik.

56. Bas, ularni keyingilar uchun o'tmish-ibrat va misol qilib qo'ydik.

57. (Ey Muxammad), kachonki (Iyso) binni Maryam misol keltirilsa, banogoh qavmingiz (bu misoldan shodlanib) qichqira boshlaydilar.

58. Ular: «Bizlarning ilohlarimiz yaxshiroqmi yoki umi (ya'ni Iysomi?!)) dedilar. Ular (bu misolni) sizga faqat talashib-tortishish uchungina keltirdilar. Axir ular

xusumatchi-urushqok qavmdirlar!

I z o h . Bu oyatlar mushriklar Iyso binni Maryamni misol qilib, Muhammad alayhis-salomni mulzam etmoqchi bo'lishgani xususidadir. Payg'ambar alayhis-salom qurayshliklarga «(Ey mushriklar), sizlar ham, Allohni qo'yib sig'inayotgan butlaringiz ham jahannam o'tinlaridir», oyatini (Anbiyo surasi, 98-oyat) tilovat qilganlarida, mushriklar g'azabga minishib: «Ey Muhammad, bu faqat bizlarga tegishlimi yoki barcha millatlargami?» dsb so'rashadi, Hazrat ularga «Bu oyat barcha zamonlardagi mushriklar va ular sig'inadigan narsalarga tegishlidir», deb javob bergach, ulardan biri turib: «Axir sen Iysoni Allohning payg'ambari deb eding-ku! Holbuki nasroniylar uni xudo deb sig'inadilar. Bas, agar Iyso nasroniylar uni xudo qilib olganlari sababli do'zaxga tushadigan bo'lsa, bizlar ham o'z xudolarimiz bilan do'zaxga tushishga rozimiz. Endi bizlarga aytgin-chi, bizlarning xudolarimiz yaxshiroqmi yoki Iysomi?!» dedi. Shunda yuqoridagi oyatlar nozil bo'lib, Iyso payg'ambar vafot topib ketgandan keyin nasroniylar u zotni xudo qilib olishganlari uchun u kishi aybdor emasliklari, bu mushriklar esa faqat talashib-tortishish uchungina bunday bexuda misollarni keltirishlari bayon etiladi, Quyidagi oyatlarda Iyso binni Maryam kim bo'lganliklari xususida yana bir bor uqtiriladi.

59. U faqatgina Biz (payg'ambarlik) in'om etgan bir bandadir. Biz uni (otasiz dunyoga keltirish bilan) Bani Isroil uchun (Bizning qudratimizni namoyish qiladigan) bir misol-ibrat qildik.

60. Agar xohlaganimizda, albatta sizlarning o'rningizga yerda xalifa bo'ladigan farishtalarni (paydo) qilgan bo'lar edik.

I z o h . Bu oyatda Alloh taolo uchun nafaqat Iysoni otasiz yaratish, balki yer yuzidagi barcha odamlarni yo'q qilib, ularning O'rniga farishtalarni qo'yib qo'yish ham juda oson ish ekanligi ta'kidlanadi.

61. Albatta (Iyso Qiyomat) soati haqidagi bilim-alomatdir. Bas, sizlar u (soat) haqida hargiz shak-shubha qilmangiz!

I z o h . Sahobai kiromlardan Ibn Abbos va Qatodaning aytishlaricha (Alloh ulardan rozi bo'lsin), qiyomat qoyim bo'lishi oldida Alloh taolo Iyso alayhis-salomni dunyoga tushirib, u kishi butun yer yuzida Islom hukmini yurgizar ekanlar. Shuning uchun ushbu oyati karimada Iyso – qiyomat alomatidir deyildi. Oyatning davomida endi payg'ambar alayhis-salomga buyuriladi:

(Ey Muhammad, Makka ahliga ayting): «Menga ergashinglar! Mana shu To'g'ri yo'ldir».

62. Sizlarni hargiz shayton (Allohning dinidan) to'smasin. Albatta u sizlar uchun ochiq dushmandir.

63. Qachonki Iyso aniq-ravshan hujjat-mo'jizalarni keltirgach, dedi: «Mana men sizlarga Hikmat – Injil bilan, sizlarga o'zlaringiz ixtilof qilayotgan ayrim narsalarni bayon qilib berish uchun keldim. Bas Allohdan qo'rqingiz va menga itoat etingiz!

64. Albatta Allohning O'zi Parvardigorim va Parvardigoringizdir, bas (yolg'iz), Unga ibodat qilingiz! Mana shu To'g'ri yo'ldir».

65. So'ng (Nasroniylarning ichidan chiqqan) firqalar (Iyso xususida, ayrimlari uni «xudo», deb, ayrimlari «Xudoning o'g'li, deb) o'zaro ixtilof qildilar. Bas, u zolim kimsalarga alamli Kun – qiyomatning azobi — halokat bo'lgay!

66. Ular faqat o'zlari ham sezmagan hollarida (Qiyomat) soati to'satdan kelib qolishini kutadilar xolos.

67. U Kunda do'stlar bir-birlariga dushmandir, magar (Alloh yo'lida do'stlashgan) taqvodor zotlarga (mangu do'stdirlar).

68-69. (U Kunda ularga aytilur): «Ey, Bizning oyatlarimizga iymon keltirgan va musulmon bo'lib o'tgan bandalarim, bu Kun sizlar uchun hech xavfu-xatar yo'qdir va sizlar aslo g'amgin bo'lmaysizlar.

70. Sizlar jufti halollaringiz bilan birga shod-xurram bo'lgan hollaringizda jannatga kiringiz!»

71. Ularga oltindan bo'lgan laganlar(da taomlar) va qadaxlar(da sharoblar) aylantirilur. U joyda ko'ngillar tilaydigan va ko'zlar lazzatlanadigan (barcha) narsa bordir. Sizlar u joyda mangu qolursizlar.

72. Qilib o'tgan amallaringiz sababli sizlarga meros qilib berilgan jannat mana shudir.

73. Sizlar uchun u joyda ko'plab meva-chevalar bo'lib, sizlar ulardan yersizlar.

I z o h. Mazkur oyatlarda besh kunlik dunyoda taqvo bilan yashab o'tgan mo'min-musulmonlarga meros qilib beriladigan jannatdagi noz-ne'matlar beaded va mangu boqiy, bog'-mevalari esa xazon bilmas ekanligi bayon etildi. Endi dinsiz osiylarning oqibatlari qanday bo'lishi haqida xabar beriladi.

74. Albatta jinoyatchi kimsalar (ya'ni kofirlar) jahannam azobida mangu qolguvchidirlar.

75. Ulardan (azob biron lahza ham) yengillatilmaz va ular (o'sha azobda qolib) butunlay nomurod bo'lguvchidirlar!

76. Ularga Biz zulm qilmadik, lekin ular (o'zlariga) zulm qilguvchi bo'ldilar.

77. Ular (do'zax xodimi bo'lgan farishtaga) «Ey Molik, Parvardigoring bizlarga hukmini qilsin (ya'ni tezroq jonimizni olsin, bizlar bu azobdan qutulaylik», deb) nido qilganlarida, u «Albatta sizlar (mana shu azobda mangu) turguvchidirsizlar», dedi.

78. Aniqki Biz sizlarga Haq-Qur'onni keltirganmiz, lekin sizlarning ko'plaringiz Haqni yomon ko'rguvchidirsizlar.

79. Balki ular (ya'ni Makka mushriklari payg'ambar alayhis-salomga suiqasd qilish uchun) biron ishga qaror qilgandirlar?! Bas, albatta Biz ham (O'z payg'ambarimizga ularning makrlaridan najot berib, u suiqasd qilguvchilarning o'zlarini halok etishga) qaror qilguvchidirmiz.

80. Balki ularning gumonlaricha, Biz ularning sirlarini (bilmasmiz) va shivir-shivirlarini eshitmasmiz?! Undoq emas! Bizning elchilarimiz (farishtalar) ularning oldilarida (har bir qilgan ishlarini) yozib tururlar!

81. (Ey Muhammad, «Allohning bolasi bor», deydigan mushriklarga) ayting: «Agar Rahmonning bolasi bo'lganida men (u bolaga) ibodat qilguvchilarning birinchisi bo'lur edim, (lekin U zotning bolasi ham, oilasi ham yo'qdir)!»

81. Osmonlar va yerning Parvardigori, Arsh Egasi (bo'lgan Alloh) ular sifatlayotgan va'da qilingan Kunga ro'baro' bo'lgunlaricha (nohaq yo'llariga) sho'ng'ishib, (o'z dunyolarida) o'ynab-kulib yuraversinlar!

84. U (Alloh) osmonda ham iloh, yerda ham iloh bo'lgan zotdir. U hikmat egasi va bilguvchidir.

85. Osmonlar va yer hamda ularning o'rtasidagi bor narsalar podshohligi O'ziniki bo'lgan zot barakotli — buyukdir. (Qiyomat) soati haqidagi bilim ham yolg'iz Uning huzuridadir. Yolg'iz Ungagina qaytarilursizlar.

86. (Mushriklar Allohni) qo'yib duo iltijo qilayotgan butlari (Qiyomat kunida biron kishini) shafolat qilishga ega bo'la olmas, magar o'zlari bilgan hollarida Haq guvohlik bergan (ya'ni, «Hech qanday iloh yo'q, magar yolg'iz Allohgina bor ekanligiga guvoxlik beraman» degan) kishilargina (Allohning izni irodasi bilan shafolat qilishga qodir bo'lurlar).

87. (Ey Muhammad), qasamki, agar siz ulardan o'zlarini kim yaratgani haqida so'rasangiz, albatta ular: «Alloh», derlar. Bas, (Usha yaratguvchiga ibodat qilish o'rniga) qayoqqa burilib ketmoqdalar?!

88. (Alloh taolo Muhammad alayhis-salomning): «Parvardigorim, darhaqiqat ana ular iymon keltirmaydigan qavmdir», degan (so'zlarini ham bilur).

89. Bas, (ey Muhammad), siz ulardan yuz o'giring va «Tinchlik-omonlik bo'lsin», deng! Bas, ular yaqinda (kufri isyonlarining oqibati qanday bo'lishini) bilib olajaklar!

DUXON SURASI

Bu sura ham Makkada nozil qilingan bo'lib, ellik oyatdir.

Sura Qur'oni Karimning muborak Qadr kechasida nozil bo'lgani haqida xabar berish bilan boshlanadi,

So'ngra bu aziz Kitobdan shak-shubhada bo'lgan mushriklar osmondan «tutun»— g'ubor yog'iladigan kun bilan ogohlantiriladilarki, suraning «Duxon-Tutun» deb nomlanishi shundandir.

Bu surada Tangri taoloning payg'ambarlaridan Muso alayhis-salomning Fir'avn qavmiga yuborilishlari va u zotga iymon keltirgan kishilarga qanday najot berilib, inkor etganlar qanday halokatga yo'liqqanlari batafsil bayon qilinadi.

Sura kofirlar tushadigan do'zax dahshatlari va mo'minlar uchun tayyorlab qo'yilgan jannat manzaralarini tasvirlash bilan nihoyasiga yetadi.

Mehribon va rahmli Alloh nomi bilan (boshlayman).

1. Ho, Mim.

2-3. Ochiq-ravshan Kitobga — Qur'onga qasamki, albatta Biz uni bir muborak-barakotli kechada nozil qildik. Darhaqiqat Biz (insonlarni ushbu Qur'on bilan oxirat azobidan) ogohlantirguvchi bo'ldik.

I z o h . Ko'pchilik ulamolarning aytishlaricha bu kecha Ramazon oyidagi Qadr kechasi bo'lib, Qur'oni Karim o'sha kechada nozil bo'la boshlagandir. Uning «muborak-barakotli kecha deyilishiga sabab esa, jaholat zulmatlarida qolib, o'z yo'lini yo'qotib qo'ygan insoniyat olami o'sha kechada osmon bilan bog'lanib, undan o'zi uchun to qiyomat dasturul-amal bo'ladigan ilohiy yul-yo'riqlar ola boshlaganidir. Bu kechaning yana boshqa xislatlari ham borki, u haqda quyidagi oyatlarda bayon qilinadi.

4. U (kecha)da barcha puxta-aniq ish(lar) ayrilur (belgilanur).

I z o h . Ibn Abbos (Alloh undan rozi bo'lsin) aytadilarki, Alloh taolo bu kechada to kelgusi sananing shu kechasigacha bo'ladigan, bandalarga taalluqli barcha ishlar haqida hukm qilur.

5. (Bu kechada taqdir qilinadigan barcha ishlar) Bizning huzurimizdan bo'lgan Ishdir. Darhaqiqat Biz (bashariyatga payg'ambarlar) yuborguvchi bo'ldikki,

6. (Bu) Parvardigoringiz tomonidan bo'lgan rahmat-mehribonlikdir. Albatta Uning O'zigina (barcha narsani) eshitguvchi, bilguvchidir.

7. Agar haqiqiy ishonguvchi bo'lsangizlar, (o'sha sizlarning Parvardigoringiz) osmonlar va yerning hamda ularning o'rtasidagi bor narsalarning ham Parvardigori.

8. Hech qanday iloh yo'q, magar Uning O'zi bordir. Hayot va o'lim beradigan ham Uning O'zidir. Sizlarning Parvardigoringiz ham, avvalgi ota-bobolaringizning Parvardigori ham (Uning O'zidir).

9. Yo'q, ular (ya'ni mushriklar qayta tirilish xususida) shak-shubhada bo'lib, (Allohning payg'ambarlarining ustidan masxara qilib) o'ynarlar.

10. Bas, (ey Muhammad), siz osmon ochiq (ya'ni barchaga ko'rinadigan) tutunni keltiradigan Kunga ko'z tuting!

11. U (tutun barcha) odamlarni o'rab olur. Bu alamli azobdir.

I z o h . Imom Buxoriy rivoyat qilishlaricha, qurayshliklar o'z kufr isyonlaridan qaytishmagan, u zot Alloh taolodan Yusuf payg'ambar zamonlarida bo'lib o'tgan qahatchilik kabi balo yuborishni so'ragan ekanlar. Shunda bir necha yil davomida shunday qurg'oqchilik va qahatchilik bo'libdiki, odamlar qo'llariga tushgan narsani yeya boshlabdilar va qurib-qaqshab ketgan yerdan ko'tarilgan chang-to'zon ularning ko'zlariga tutundek ko'rina boshlabdi. Ana endi ular Alloh taologa yolvorib duo-iltijo qilishga tutinadilar.

12. «Parvardigor, O'zing bizlardan bu azobni aritgin. Albatta bizlar iymon keltirguvchidirmiz».

13-14. (Lekin) ular uchun qayoqdan ham (boshlariga tushgan bu balo-ofatlardan) eslatma-ibrat olish bo'lsin?! Holbuki ularga ochiq payg'ambar (ya'ni Muhammad alayhis-salom) keldi, so'ngra undan yuz o'girdilar va: «(Unga Qur'on birovlar tomonidan) o'rgatib qo'yilgan, (u) majnun», dedilar-ku?! (Bas, ochiq-ravshan mo'jiza — Qur'onni keltirgan payg'ambarga iymon keltirmay, undan yuz o'girgan kimsalar boshqa biron narsadan pand-nasihat olarmidilar?!)

15. Albatta Biz bu azobni (sizlardan) bir oz (vaqtgacha) aritguvchidirmiz, sizlar ham shak-shubhasiz (o'z kufr isyonlaringizga) qaytuvchidirsizlar.

16. Biz dahshatli ushlash bilan ushlaydigan kunda (ya'ni Badr jangida yoki Qiyomat kunida Biz ulardan intiqom olurmiz). Zero Biz intiqom olguvchidirmiz.

17. Aniqki, Biz Ulardan ilgari Fir'avn qavmini ham imtihon qilganmiz va Ularga bir ulug' payg'ambar (ya'ni Muso alayhis-salom) kelgandir.

18. (U ularga dedi): «Sizlar menga Allohning bandalarini (ya'ni Bani Isroil qavmini) topshiringlar! Albatta men sizlar uchun ishonchli payg'ambardirman».

I z o h . Ma'lumki, Fir'avn va uning qavmi bo'lgan Qibtiylar Bani Isroil qavmini mustamlaka qilib, ularga ko'p zulmu zo'ravonliklar qilar edilar. Muso payg'ambar Alloh taoloning amri bilan Fir'avn oldiga borib, undan Bani Isroil qavmini ozod qilib yuborishni talab qiladi. Mazkur va quyidagi oyatlarda shu haqda xabar beriladi.

19. «Va Allohga kibru havo qilmanglar! Albatta men sizlarga (o'zimning haq payg'amar ekanligimga) ochiq-ravshan hujjat (mo'jizalar) keltirurman».

20. (Shunda Fir'avn va uning qavmi Musoni o'ldirish bilan tahdid solganlarida u dedi): «Albatta men Parvardigorim va Parvardigoringizdan sizlar meni toshbo'ron qilishlaringizdan panoh so'raganman, (demak sizlarning

tahdidlaringizdan qo'rqmayman).

21. Agar menga iymon keltirmasangizlar u holda meni xoli qo'yinglar!»

22. Bas, u Parvardigoriga «Darhaqiqat ular jinoyatchi qavmdir (ya'ni O'zing ularning jazolarini bergin»), deb duo qildi.

23. Bas, (Alloh Musoga vahiy yubordiki,) «Bandalarim (ya'ni Bani Isroil qavmi) bilan birga tunda yo'lga chiqqin! Albatta, sizlarning izingizga tushilur (ya'ni Fir'avn va uning qo'shini ortingizdan quvib yetur).

24. Va dengizni sokin (ya'ni sizlar o'tayotganda ikkiga bo'lingan edi, ana o'sha holida) qo'yavergin (va Fir'avn o'z qo'shini bilan undan o'tib olishidan qo'rqma). Shak-shubhasiz ular g'arq qilinguvchi qo'shindir».

25-26. Ular qanchadan-qancha bog'larni, chashmalarni, ekinzorlarni va ulug'go'zal joylarni qoldirib (o'zlari g'arq bo'lib) ketdilar!

27. Va (qanchadan-qancha) o'zlari vaqtichog'lik qilgan ne'matlarni (qoldirib ketdilar)!

28. Mana shunday! Biz u (ne'matlarni boshqa) bir qavmga meros qilib berdik!

29. Bas, ularga osmon ham, yer ham (aza tutib) yig'lagani yo'q va ularga (tavba-tazarru' uchun) muxlat ham berilmadi!

30-31. Darhaqiqat Biz Bani Isroilga xor qilguvchi azobdan — Fir'avndan najot berdik. U haqiqatan mutakabbir, haddan oshuvchilardan edi.

32. Darhaqiqat Biz ularni (Bani Isroil qavmini) bilgan holimizda (o'z zamonlaridagi barcha) olamlar — odamlardan tanlab oldik — afzal qildik.

33. Va ularga oyat-mo'jizalardan (dengizning qoq o'rtasidan bo'linishi, osmondan rizqu ro'z yog'ilishi kabi) narsalarni ato etdikki, ularda (tafakkur qilguvchi uchun) ochiq imtihon-sinov bordir.

34-35-36. Albatta ana ular (ya'ni Quraysh kofirlari: «O'lim) faqat birinchi o'limimizdir va bizlar qayta tirilguvchi emasmiz. Bas, agar («oxirat hayoti ham bor», degan so'zlaringizda) rostgo'y bo'lsangizlar (o'lib ketgan) ota-bobolarimizni (qayta tiriltirib) keltiringlar-chi?» derlar.

37. Ular (kuch-quvvatda) yaxshiroqmi yoki Tubba' qavmi va ulardan avvalgi kimsalarmi?! Biz ularni halok qildik. Chunki ular jinoyatchi — osiy edilar.

I z o h . Tubba' — qadim zamonda Madina atrofida yashab o'tgan bir solih podshoh bo'lib, uning qavmi juda baquvvat kishilar edi. Ular kuch-quvvatlariga ishonib Tubba'ga itoat etmaganlaridan keyin Alloh taolo ularni halok qilgan edi. Ushbu oyat «Bizlarni yoshimizni yashab bo'lgunimizcha hech kim halok qila olmaydi va o'lganimizdan keyin hech kim tiriltira olmaydi», deydi Quraysh kofirlari haqidadir.

38. Biz osmonlar va yerni hamda ularning orasidagi narsalarni o'ynab-behuda yaratganimiz yo'q.

39. Biz ularni faqat Haq (qonun, intizom) bilan yaratganmiz. Lekin ularning ko'plari bilmaslar.

40. (Haq bilan botilning) ajralish Kuni (ya'ni Qiyomat kuni) barchalarining (insonlarning) hisob-kitob vaqtidir.

41. U Kunda do'st do'stga biron narsada asqotmas va ularga yordam ham berilmas.

42. Magar Alloh rahmat qilgan kishilargagina (yordam berilur). Albatta Uning O'zigina qudratli va mehribondir.

43-44. Albatta (do'zaxning o'rtasida o'sadigan) Zaqqum daraxti gunohkorning taomidir.

45-46. (U taom) misoli qaynoq suvning qaynashi kabi qorinlarda qaynaydigan eritilgan (dog'langan) yog'dir!

47-48. (Do'zax farishtalariga): «Uni (gunohkorni) ushlab do'zaxning o'rtasiga sudrab olib boringlar, so'ngra boshi ustidan qaynoq suvdan — azobdan quyinglar!» (deb amr etilur).

49-50. (Unga masxara qilish uchun: «Mana bul azobni) totib ko'rgin! Darhaqiqat, sening o'zinggina «qudratli va ulug'dirsan». Darvoqe', bu (azob) sizlar (hayoti dunyodalik paytingizda) shak-shubha qilgan narsangizdir!» (deyilur).

51-52. Albatta taqvodor zotlar (U Kunda) osoyishta joyda, bog'lar va chashmalar ustida bo'lurlar.

53. Ular bir-birlariga ro'baro' bo'lgan hollarida ipak-shoyidan liboslar kiyib (o'ltirurlar).

54. Mana shunday! Yana Biz ularga ohuko'z hurlarni jufti halol qilib qo'ygandirmiz.

55. Ular u joyda tinch-xotirjam bo'lgan hollarida (xizmatkorlardan) barcha meva-chevani chaqirurlar.

56. Ular (jannatda) birinchi o'limdan (ya'ni hayoti dunyodan ko'z yumganlaridan) boshqa o'limni totmaslar. (Alloh) ularni do'zax azobidan saqlagandir.

57. (Bu) Parvardigoringiz tomonidan bo'lgan fazlu marhamatdir. Mana shu ulug' baxtdir.

58. Bas, (ey Muhammad), darhaqiqat, shoyad ular eslatma-ibrat olsalar, deb Biz (bu Qur'onni) sizning tilingiz bilan oson-engil qilib berdik. (Lekin ular Qur'on pand-nasihatlarini qabul qilmadilar).

59. Bas, endi siz (ularning hollari ne kechishiga) ko'z tuting! Ular ham albatta (sizning halokatingizga) ko'z tutguvchidirlar.

JOSIYA SURASI

O'ttiz yetti oyatdan iborat bo'lgan bu sura ham Makka suralaridandir.

Dastlabki oyatlaridanoq osmonlar va yerdagi har bir narsa va voqea-hodisada yagona Yaratguvchining borligiga dalolat qiladigan alomatlar mavjud ekanligini uqtiradigan bu surada ham so'z asosan iymon-e'tiqod ustida boradi.

Bu surada yana Bani Isroil qavmiga Tangri taolo tomonidan ato etilgan noz-ne'matlar va imtiyoz fazilatlariga ular noshukurlik qilganliklari haqida va umuman havoyi nafslarini «xudo» qilib olgan kimsalar va ularning topajak oqibatlari xususida xabarlar beriladi.

Sura nihoyasida Qiyomat kunida ro'y beradigan ahvol tasvirlanadi va u Kunda har bir ummat tiz cho'kkan holda Alloh Robbil-olamiyn tarafidan bo'ladigan hukmga ko'z tutib turish bayon etiladi. Suraning «Josiya – Tiz cho'kuvchilar», deb atalishining sababi shudir.

Mehribon va rahmli Alloh nomi bilan (boshlayman).

1. Ho, Mim.

2. (Bu Qur'on) qudratli va hikmatli Alloh tomonidan nozil qilingan Kitobdir.

3. Shak-shubhasiz, osmonlar va yerda mo'minlar uchun (Allohning qudrat va hikmatiga dalolat qiladigan) oyat-alomatlar bordir.

4. Yana sizlarning (bir tomchi suv-nutfadan) yaralishingizda va (Alloh yer yuziga) tarqatib yuborgan jonivorlardan iborat narsalarda ham aniq ishonadigan qavm uchun oyat-ibratlar bordir.

5. Yana kecha va kunduzning almashib turishida va Alloh osmondan yog'dirib, uning yordamida «o'lgan» yerni tiriltirgan rizq-yomg'irda hamda shamollarning yo'naltirilishida aql yurgizadigan qavm uchun oyat-ibratlar bordir.

6. (Ey Muhammad), bular Allohning oyatlari bo'lib, Biz ularni sizga haqqi-rost tilovat qilib bermoqdamiz. Bas, ular (Makka kofirlari) Alloh va Uning oyatlarini qo'yib qaysi so'zga iymon keltirurlar?!

7. Barcha bo'htonchi-yolg'onchi gunohkorga halokat bo'lg'ayki;

8. U o'ziga tilovat qilinayotgan Alloh oyatlarini eshitar, so'ngra go'yo ularni eshitmagandek, kibru havo qilgan holda (o'z kufrida) oyoq tirab turar! Bas (ey Muhammad), siz unga alamli azob xushxabarini bering!

9. Qachon Bizning oyatlarimizdan biron narsa bilib olsa, u (oyat)larni masxara qilur! Ana o'shalar uchun xor qilguvchi azob bordir!

10. Ularning ortida jahannam bor! Kasb qilgan-topgan (mol-dunyo, bola-chaqalari) ham, Allohni qo'yib ushlagan «do'stlari» ham ularga biron narsada asqotmas! Ular uchun ulug' – katta azob bordir!

11. Ushbu (Qur'on imyon keltirgan zotlar uchun) hidoyatdir. Parvardigorlarining oyatlariga kofir bo'lgan kimsalar uchun esa ashaddiy azobdan alamli nasiba bordir!

12. Alloh (dengizdagi) kemalar O'zining amri bilan joriy bo'lishi hamda sizlar (u kemalarda) Uning fazlu marhamatidan (rizqu-ro'z) istashlaringiz uchun va shukr qilishlaringiz uchun sizlarga dengizni bo'yinsundirib qo'ygan zotdir.

13. U O'z tomonidan (ya'ni O'z xohish-irodasi bilan) sizlarga osmonlardagi va yerdagi barcha narsalarni bo'yinsundirdi. Albatta bunda tafakkur qiladigan qavm uchun oyat ibratlar bordir.

14. (Ey Muhammad), imyon keltirgan zotlarga ayting, ular Alloh (va'da qilgan hisob-kitob) kunlaridan noumid bo'lgan kimsalar yetkazayotgan ozor-aziyatlar)ni kechirib yuboraversinlar. Toki (Alloh o'sha ozorlarga sabr-toqat qilgan) qavmni kasb qilgan narsalari (ya'ni kechirib yuborganliklari) sababli mukofotlagay!

15. Kim biron yaxshilik qilsa, bas, o'zi uchun (ya'ni o'z foydasiga qilgan) bo'lur, kim yomonlik qilsa, bas, o'z ziyoniga (qilgan) bo'lur. So'ngra Parvardigoringizga qaytarilursizlar.

16. Darhaqiqat Biz Bani Isroil (qavmi)ga Kitob-Tavrot, hikmat va payg'ambarlik ato etdik va ularni halol-pok narsalardan rizqlantirdik hamda ularni (o'z zamonlaridagi) barcha olamdan ustun qildik.

17. Yana Biz ularga (din) ishlari haqida aniq-ravshan hujjatlar ato etdik. Bas, ular ixtilof qilmadilar, magar ularga (Biz tomonimizdan din haqida) ilm-hujjat kelganidan so'ng o'zaro hasad-adovat qilishib (talashib-tortishdilar). Albatta Parvardigoringiz Qiyomat kunida ularning o'rtalarida ixtilof qilib o'tgan narsalari haqida hukm qilur.

I z o h. Mufasssirlarning aytishlaricha, mazkur oyatlarda Bani Isroil qavmi va ularning o'zlariga Alloh taolo tomonidan ato etilgan shunchalik aniq oyat-mo'jizalar va noz-ne'matlardan keyin ham o'zaro hasad-adovat qilishib, din haqida turli ixtiloflarga berilib ketganliklari to'g'risida hikoya qilinishidan maqsad Makka mushriklari tomonidan berilayotgan xilma-xil ozor-aziyatlardan iztirobga tushgan Muhammad alayhis-salomga

taskin-tasalliy berish va u kishini ham xuddi Muso payg'ambar Bani Isroilning zulmiga sabr qilganidek sabr toqat qilishga da'vat etishdir.

18. So'ngra (Ey Muhammad), Biz sizni (din) ishidan bir shariat (aniq-ravshan yo'l) ustida (barqaror) qildik. Bas, siz (faqat mana shu yo'lga) ergashing va bilmaydigan kimsalarning havoyi nafslariga ergashmang!

19. Chunki, (agar siz ularning havoyi nafslari ko'rsatgan zalolat yo'lga yursangiz,) ular sizdan Alloh tomonidan bo'lgan biron narsani (azobni) qaytara olmaslar. Albatta zolimlar bir-birlariga do'stdirlar. Alloh esa taqvodor zotlarning do'stidir.

20. Ushbu (Qur'on barcha) odamlar uchun (ravshan) ko'rsatmalardir va aniq ishonadigan qavm uchun hidoyat va rahmatdir.

21. Balki yomonlik-gunohlar kasb etgan kimsalar Biz ularni ham iymon keltirgan va yaxshi amallar qilgan zotlar kabi qilishimizni va hayotlari ham, mamotlari ham (ya'ni dunyolari ham, oxiratlari ham mo'minlar bilan) barobar bo'lishini o'ylagandirlar?! Naqadar yomon (noto'g'ri) hukm qilurlar-a?!

22. Alloh osmonlar va yerni (O'zining qudrati ilohiyasiga dalolat qilishi uchun) va har bir jon mazlum bo'lmagan hollarida o'zlari qilgan amallari sababli jazolanishi uchun haq (qonun va nizom) bilan yaratdi.

23. (Ey Muhammad), havoyi nafsini o'ziga «iloh» qilib olgan va Alloh uni bilgan holida yo'ldan ozdirib, quloq va ko'nglini muhrlab, ko'z oldiga parda tortib qo'ygan kimsani ko'rganmisiz? Bas, uni Alloh (yo'ldan ozdirgani)dan so'ng kim hidoyat qila olur?! Axir eslatma-ibrat olmaysizlarmi?!

24. Ular (ya'ni qiyomatni inkor qilguvchilar: «Hayot) faqat dunyodagi hayotimizdir. (Ba'zilarimiz) o'lib, (boshqalarimiz) hayotga kelaveramiz va bizlarni (Alloh o'ldirmaydi, balki) faqat zamon (o'tishi)gina o'ldiradi», dedilar. Ular faqat (shunday) gumon qilurlar, xolos.

25. Qachon ularga (qayta tirilish haqligi to'g'risidagi) Bizning aniq-ravshan bo'lgan oyatlarimiz tilovat qilinsa, ularning (bu oyatlarga qarshi) «hujjatlari» faqat: «Agar rostgo'y bo'lsangizlar, ota-bobolarimizni (tiriltirib) keltiringlar-chi», deyishlarigina bo'lur.

26. Ayting: «Alloh sizlarga hayot berur, so'ngra (ajallaringiz yetgach) o'ldirur, so'ngra sizlarni hech shak-shubhasiz (keladigan) Qiyomat kuniga to'plar. Lekin odamlarning ko'plari (buni) bilmaslar»!

27. Osmonlar va yerdagi bor mulk Allohnikiidir. (Qiyomat) soati qoyim bo'ladigan kunda — ana o'sha kunda buzg'unchi kimsalar ziyon torturlar!

28. (U Kunda) barcha ummatni (dahshat va iztirob-la) tiz cho'kkan holda ko'rarsiz. Har bir ummat o'z nomai-a'moliga chaqirilur, (so'ng ularga deyilur): «Bugun qilib o'tgan amallaringiz bilan jazolanursizlar.

29. Mana bu kitobimiz (ya'ni Bizning amrimiz bilan yozilgan nomai-a'molingiz) sizlarga haqiqatni aytur. Darhaqiqat Biz sizlar qilguvchi bo'lgan barcha amallaringizni (ushbu nomai-a'molga) ko'chirib qo'ygandirmiz».

30. Bas, iymon keltirgan va yaxshi amallar qilgan zotlarga kelsak, ularni Parvardigor O'z rahmati-jannatiga doxil qilur. Bu ochiq baxtning o'zidir!

31. Endi kofir bo'lgan kimsalarga kelsak, (bas ularga aytilur): «Axir sizlarga Mening oyatlarim tilovat qilingan emasmidi?! Bas, sizlar (u oyatlarga iymon keltirmasdan) kibru-havo qildinglar va jinoyatchi qavm bo'ldinglar!»

32. Qachon (sizlarga) «Darhaqiqat Allohning va'dasi rostdir, (Qiyomat) soati shak-shubhasiz (kelguvchidir)», deyilsa, sizlar «Biz u soat nima ekanini bilmaymiz, faqat gumon qilamiz, xolos. Biz (Qiyomat soati kelishiga) aniq ishonguvchi emasmiz», dedinglar.

YIGIRMA OLTINCHI JUZ'

*****

33. (Mana endi) ularga qilib o'tgan yomonliklar oshkor bo'ldi va o'zlari masxara qilib o'tgan (azob) ularni o'rab oldi!

34. Va (ularga) deyildi: «Xuddi sizlar mana shu bugungi kuningizdagi uchrashuvni unutganlaringizdek, Biz ham bugun sizlarni «unuturmiz». Sizlarning joyingiz do'zaxdir va sizlar uchun do'zax azobidan qutqaruvchi yordamchilar ham yo'qdir!

35. Bunga sabab — sizlar Allohning oyatlarini masxara qilib olgan edinglar va sizlarni hayoti dunyo aldab qo'ygan edi. Bas, bugun ular (do'zaxdan) chiqarilmaslar va ulardan (Alloh rozi bo'ladigan amallarga) qaytish ham talab qilinmas.

36. Bas, barcha hamdu sano osmonlar Parvardigori, yer Parvardigori, butun olamlar Parvardigori – Alloh uchundir.

37. Osmonlar va yerdagi barcha buyuklik yolg'iz Unikidir! U qudrat va hikmat sohibidir!

AXQOF SURASI

Ho, Mim» harflari bilan boshlanguvchi suralarning so'nggi – yettinchisi bo'lgan bu sura Makkada nozil qilingan bo'lib, o'ttiz besh oyatdir.

U Qur'oni Karimning qudrat va hikmat sohibi bo'lmish Alloh tomonidan tushirilgan Kitob ekanini ta'kidlash bilan boshlanib, so'ngra mushriklarning sig'inayotgan butlari biron narsa yaratishga ham, ularning duo-iltijolarini eshitishga ham qodir bo'lmagan jonsiz toshlar ekanligini uqtiradi.

Bu surada har bir inson ota-onasiga yaxshilik qilishga amr etilgani xususida xabar beriladi va farzandni tug'ib, qatorga qo'shguncha ona chekadigap mehnat-mashaqqatlar ayricha tasvirlanadi.

Bu surada o'tgan payg'ambarlardan Hud alayhis-salomning Yaman yurtidagi qumtepalarni maskan tutgan Od qabilasini yolg'iz Alloh taologagina ibodat qilishga da'vat etganlari, ular esa kuch-quvvatlariga ishonib, payg'ambar da'vatini inkor qilishlari oqibatida, halokatga duchor bo'lganlari haqida xabar beriladi. Suraning «Ahqof – Qumtepalar» deb nomlanishining boisi shudir.

Sura payg'ambar alayhis-salomni kofirlar tomonidan tortayotgan aziyatlarga sabr-toqat qilishga chaqirish bilan xotima topadi.

Mehribon va rahmli Alloh nomi bilan (boshlayman).

1. Ho, Mim.

- 2. (Bu Qur'on) qudratli va hikmatli Alloh tomonidan nozil qilingan Kitobdir.**
- 3. Biz osmonlar va yerni hamda ularning o'rtasidagi narsalarni faqat haq (qonun) (Qiyomat kunigacha) belgalangan muddat bilan yaratdik. Kofir bo'lgan kimsalar esa o'zlari ogohlantirilgan narsadan (ya'ni Oxiratdagi azobdan) yuz o'giruvchidirlar (uni inkor qilguvchidirlar).**
- 4. (Ey Muhammad, mushriklarga) ayting: «Sizlar Allohni qo'yib duo-iltijo qilayotgan (butlaringiz) haqida xabar beringiz – menga ko'rsatinglar-chi, ular yerdan nimani yaratganlar?! Agar rostgo'y bo'lsangizlar, menga ushbu (Qur'on)dan ilgari (nozil bo'lgan va sizlarning butlarga sig'inishingizni tasdiqlaydigan) biron kitobni yoki biron ilmiy asarni (ya'ni avvalgi ulamolardan qolgan bironta aniq hujjatni) keltiringlar!»**
- 5. Allohni qo'yib, Qiyomat kunigacha ham (duoni) mustajob qila olmaydigan butlarga duo-iltijo qiladigan kimsadan ham yo'ldan ozganroq kim bor?! Holbuki u (jonsiz but)lar o'sha (mushrik)larning duolaridan g'ofildirlar!**
- 6. (Qiyomat kunida) insonlar (hisob-kitob uchun) to'plangan vaqtida o'sha (butlar) ularga (mushriklarga) dushman bo'lurlar va ularning (Allohni qo'yib, o'zlariga) ibodat qilganlarini ham inkor eturlar!**
- 7. Qachon ularga Bizning aniq-ravshan bo'lgan oyatlarimiz tilovat qilinsa, kofir bo'lgan kimsalar Haq (Qur'on) to'g'risida u o'zlariga kelgan vaqtidayoq (tafakkur qilib ko'rmasdanoq) «Bu ochiq sehrdir», derlar.**
- 8. Yoki ular («Qur'onni Muhammadning) o'zi to'qib olgan», deydilarmi?! Ayting: «Agar uni o'zim to'qib olgan bo'lsam, u holda, sizlar men uchun Alloh (azobi)dan biron narsa(ni daf' qilish)ga ega bo'la olmassizlar (ya'ni u holda Allohning O'zi Uning sha'niga yolg'on to'qiganim uchun meni hech kim qaytara olmaydigan azob bilan jazolagan bo'lur edi. Bas, men sizlardan emas, balki Alloh taolodan qo'rqqanim sababli sizlarga Haq vahiyini keltirmoqdaman)! U sizlar kirishayotgan narsani (ya'ni Qur'onni "bir sehr, bir uydirma" deyayotganlaringizni) juda yaxshi bilguvchidir. Uning O'zi men bilan sizlarning o'rtangizda yetarli guvohdir. U mag'firatli, mehribon zotdir».**
- 9. (Ey Muhammad), ayting: «Men payg'ambarlardan yangi — birinchisi emasman (ya'ni mendan avval ham Allohning payg'ambarlari o'tgan-ku, nega sizlar mening payg'ambarligimga hayron bo'lib, inkor qilmoqdasizlar?!) Men (kelajakda) na o'zimga va na sizlarga nima qilinishini bilmasman (ya'ni g'aybdan xabardor emasman). Men faqat o'zimga vahiy qilinadigan narsaga ergashurman. Men faqat ochiq ogohlantirguvchidirman».**
- 10. Ayting: («Ey mushriklar), xabar beringiz-chi, agar (ushbu Qur'on) Allohning huzuridan bo'lsa-yu, sizlar unga kofir bo'lsangizlar va Bani Isroildan bo'lgan bir guvoh ham u (Qur'on)ning o'xshashi (yolg'iz Alloh tomonidangina nozil bo'lishi)ga guvohlik berib, iymon keltirsa-yu, sizlar (unga iymon keltirishdan) kibr-havo qilsangizlar (ya'ni sizlar eng zolim odamlar bo'lib**

qolmaysizlarmi?! Albatta Alloh zolim qavmni hidoyat qilmas!»

I z o h. Mufasssirlar aytishlaricha «Bani Isroil qavmidan bo'lgan guvoh» — yahudiy Abdulloh ibn Salom bo'lib, u kishi payg'ambar alayhis-salomning oldilariga kelib, Qur'oni Karim oyatlarini eshitgach va bir necha savollariga rasulullohdan aniq javoblar olgach, darhol Qur'onning ilohiy Kitob ekaniga, Muhammad alayhis-salomning haq payg'ambar ekanliklariga iymon keltirgan ekan.

11. Kofir bo'lgan kimsalar iymon keltirgan zotlar xaqida «Agar (bu Qur'on) yaxshi bo'lganida, (anavi yalangoyoqlar) unga bizlardan ilgari bormagan bo'lur edilar», dedilar. Ular o'zlari (Qur'on) bilan hidoyat topishmagach: «Bu eski uydirmadir», derlar.

I z o h. Ma'lumki, avval-boshda Islom dinini Ammor, Bilol Suhayb va Xabbob kabi kambag'al-bechoralar qabul qilgan edilar. Shuning uchun zodagon mushriklar yuqoridagi so'zlarni aytdilar.

12. U (Qur'on)dan ilgari Musoning peshvo va rahmat bo'lgan Kitobi (Tavrot) bor edi. Bu (Qur'on) arabiy lisondagi, (o'zidan avval nozil bo'lgan barcha ilohiy kitoblarni) tasdiqlaguvchi bir Kitobdir. U zolim-kofir bo'lgan kimsalarni (oxirat azobidan) ogohlantirish uchun va chiroyli amal qilguvchilarga (jannat haqida) xushxabar bo'lish uchun (nozil qilingandir).

13. Albatta «Parvardigorimiz Allohdir», degan, so'ngra (To'g'ri yo'lda) ustivor bo'lgan zotlar uchun xavf-xatar yo'qdir va ular g'amgin bo'lmaslar.

14. Ana o'shalar jannat egalari bo'lib, u joyda mangu qolurlar. (Bu) ular qilib o'tgan amallarining mukofotidir.

15. Biz insonni ota-onasiga yaxshilik qilishga buyurdik. Onasi unga qiynalib homilador bo'lib, qiynalib tuqqandir. Unga homilador bo'lish va uni (sutdan) ajratish (muddati) o'ttiz oydir. Endi qachon u voyaga yetib, qirq yoshga to'lganida: «Parvardigorim, meni Sen menga va ota-onamga in'om etgan ne'matingga shukr qilishga va O'zing rozi bo'ladigan yaxshi amallarnigina qilishga muvaffaq etgin va O'zing men uchun zurriyotimga ham yaxshilik qilgin (ya'ni farzandlarimni ham ahli solih bandalarindan qilgin). Albatta men Senga (qilgan barcha gunohlarimdan) tavba qildim va albatta men musulmonlardandirman», dedi.

I z o h. Ushbu oyati karimada yana har bir insonni ota-onaga yaxshilik qilishga buyurildi. Tabiiy bir savol tug'ilishi mumkin: Nega Qur'onda ota-onaga mehr-muruvvat ko'rsatish vojib ekanligi bot-bot uqtiriladi-yu, farzandlarga mehribonlik qilishga buyurilgan oyatlar deyarli uchramaydi? Kalomullohni sinchiklab o'qib-o'rgangan kishi undan yuqoridagi savolga javob topa oladi: Qur'onda biron behuda jumla yoki so'z yo'qdir. Alloh taolo mo'min-musulmonlarni komil inson qilib tarbiyalash uchun qaysi farmonni necha marta takrorlash lozim bo'lsa, uni shuncha marta nozil qilgan. Negaki, Yaratgan O'z bandalarining jismoniy jihatlaridan ham, ruhoniyl xususiyatlaridan ham juda yaxshi ogohdir. Masalan, U zot ota-onaga, xususan onaga o'z farzandlariga nisbatan shunday mehr ato etganki, ona uchun eng og'ir, hatto tahlikali davr bo'lgan homiladorlik va ko'z

yorish davri hamda chaqaloqni emizib, tarbiyalash yillari ota-ona hayotidagi eng baxtli damlardir. Binobarin, ota-onani (albatta ular agar ma'naviyatdan ajrab vahshiylik darajasiga tushib ketgan bo'lsalar) farzandga yaxshilik qilishga buyuraverishning o'zi ortiqcha bir ishdir. Ammo farzandlar esa yoshliklariga borib yoki o'zlarining o'g'il-qizlari bilan ovora bo'lishib, ortlaridagi ota-onalariga beparvo bo'lib qolishlari mumkin. Shuning uchun Qur'on farzandlarni tez-tez ota-ona oldidagi burchlarini ado etishga da'vat qiladi.

Yuqoridagi oyatning davomida kamolot yoshi bo'lmish qirq yoshga yetgan musulmoni komil kishi uchun Alloh taolodan qanday tilak-istaklar so'rash loyiq ekanligi bayon qilindi. Endi quyidagi oyatda ana shunday xislat egalari bo'lgan mo'min-musulmonlarning kelajak-oqibatlari haqida xabar beriladi.

16. Ana o'shalar shunday zotlardirki, Biz ulardan qilgan eng chiroyli amallarni qabul qilurmiz va jannat egalari qatorida ularning yomonlik gunoxlaridan o'tib yuborurmiz. (Bu) ularga va'da qilinguvchi haqqirost va'dadir.

17. Yana bir kimsa borki, ota-onasiga: «Suf sizlarga! Sizlar menga (o'lganimdan keyin qayta tirilib, qabrdan) chiqarilishim haqida va'da beryapsizlar-mi?! Holbuki mendan ilgari ham asrlar-avlodlar o'tgan-ku, (ulardan birontasi qayta tirilib keldimi)?!» der. U ikkisi Allohdan madad tilagan hollarida (o'g'illariga qarab): «Halok bo'lgur, imon keltirgin! Albatta Allohning (barcha bandalarni qayta tiriltirish haqidagi) va'dasi haqdir», (desalar), u: «Bu faqat avvalgilarning afsonalaridir», der.

18. Ana o'shalar shunday kimsalardirki, ularning ustiga o'zlaridan ilgari o'tgan insu-jinsdan iborat (kofir) ummatlar qatorida (azob) So'zi haq bo'lgandir. Albatta ular ziyon ko'rguvchi bo'ldilar.

19. (Mo'minlar va kofirlardan) har biri uchun o'zlari qilgan amallari sababli daraja-martabalar bordir. Chunki (Alloh) ularga qilgan amallarini(ng mukofot va jazolarini) komil qilib berur va ularga zulm qilinmas.

20. Kofir bo'lgan kimsalar do'zaxga ko'ndalang qilinadigan Kunda (ularga deyilur): «Sizlar o'z huzur-halovatlaringizni hayoti dunyolaringizdayoq ketkazdingiz va ulardan foydalanib bo'ldingiz. Endi Bugun yerda nohaq kibru havo qilganlaringiz va itoatsiz bo'lganlaringiz sababli xorlik azobi bilan jazolanursizlar».

21. (Ey Muhammad), Od (qabilasi)ning birodarini (ya'ni Hud payg'ambarni) eslang! O'shanda u o'zining qumtepalaridagi qavmini: «Sizlar yolg'iz Allohgagina ibodat qilinglar! Men haqiqatan sizlarning ustringizda ulug' Kunning azobidan qo'rqrurman», deb ogoxlantirgan edi, - darhaqiqat undan ilgari ham, undan keyin ham ogohlantirguvchi (payg'ambar)lar o'tgandir;

22. Ular: «Sen bizlarni xudolarimizdan burish (yuz o'girtirish) uchun keldingmi?! U holda agar rostgo'y kishilardan bo'lsang, bizlarga va'da qilayotgan narsangni (ya'ni Allohning azobini) keltirgan-chi?» dedilar.

23. U aytdi: «(Azob kelar vaqtning) bilimi yolg'iz Alloh huzuridadir. Men

sizlarga o'zim elchi qilib yuborilgan dinni yetkazurman. Lekin men sizlarni nodon qavm ekanligingazni ko'rmoqdaman».

24. Bas, qachonki, ular o'sha (azob)ni o'z vodiylariga qarab kelayotgan bir qora bulut holida ko'rishgach: «Bu bizlarga yomg'ir keltirguvchi bulutdir», dedilar. «Yo'q, u o'zlaringiz shoshtirgan narsa — bir bo'ronki, unda alamli azob bordir.

25. U Parvardigorining amri bilan barcha narsani vayron (halok) qilur. Bas, (u bo'ron kelib, Od qabilasidagi kofirlarning o'zlarini ham, mol-hollarini ham halok qildi. Barchalari qirilib bitib), tong otganida, faqat ularning uy-joylarigina ko'zga tashlanar edi. Biz jinoyatchi-osiy qavmni mana shunday jazolaymiz.

26. Holbuki (ey Makka ahli), Biz ularni (mol-dunyo va kuch-quvvat jihatidan) sizlarni qodir qilmagan narsalarga qodir qilgan edik va ularga ham quloq, ko'z va dillar (ato) qilgan edik. (Lekin) ular Allohning oyat-mo'jizalarini inkor etganlari uchun ularga quloq-ko'zlari ham, dillari ham biron foyda bermadi (ya'ni Haq yo'lni ko'rib-idrok qila olmadilar). Va ularni o'zlari masxara qilib kulgan narsalari (Allohning azobi) o'rab oldi.

27. (Ey Makka axli), aniqki, Biz sizlarning atrofingizdagi qishloq-shaharlarni halok qildik. Biz ularga shoyad (kufri isyonlaridan) qaytsalar, deb oyat-mo'jizalarni batafsil bayon qilgan edik, (lekin ular qaytmay halokatga duchor bo'ldilar).

28. Axir o'zlari Allohni qo'yib, (Allohgga) yaqin qiladigan «xudo»lar, deb ushlab olgan — sig'ingan butlari (halokatdan qutulishlari uchun) ularga yordam bersalar bo'lmasmidi?! Yo'q, u (butlar mushriklardan yordamga muhtoj bo'lgan vaqtlarida) g'oyib bo'lib qolishdi. Bu (ya'ni butlar butparastlarni Allohga yaqin qiladi, degan aqida) ularning uydirmalaridir va (Alloh sha'niga) to'qib olgan bo'htonlaridir.

29. (Ey Muhammad), eslang, Biz sizning oldingizda bir guruh jinlarni Qur'on tinglasinlar, deb yuborgan edik. Bas, qachonki ular (Qur'on tilovatiga) hozir bo'lishgach, (bir-birlariga): «Jim turinglar», dedilar. Endi qachonki (tilovat) tugatilgach, ular o'z qavmlari oldiga ogohlantirguvchi bo'lgan hollarida qaytib ketdilar.

I z o h. Rivoyat qilinishicha, payg'ambar alayhis-salomning huzurlariga bir necha bor jin toifasining vakillari kelib, Qur'onni tinglab ketgan ekanlar. Mazkur oyatdagi voqea shulardan biri bo'lib, uni keltirishdan murod Makka mushriklarini ogohlantirishdir. Go'yo ularga: «Inson toifasidan bo'lmagan jinlar Qur'onni bir bor eshitishlari bilanoq unga iymon keltirib, boshqa jinlarni ham iymonga da'vat qilish uchun ketsalar-u, sizlar o'zlaringizning tilingizdagi Qur'onga va o'z toifangizdan bo'lgan payg'ambarga iymon keltirmay kofirligingizcha qolsangizlar!» deyilmoqda. Quyidagi oyatlarda jinlarning o'z qavmlari oldiga borib, Qur'on xabarini yetkazganlari bayon qilinadi.

30. Ular dedilar: «Ey qavmimiz, darhaqiqat bizlar Musodan keyin nozil qilingan, o'zidan oldingi (ilohiy kitob)larni tasdiq qilguvchi bo'lgan, Haq (din)ga va To'g'ri yo'lga hidoyat qiladigan bir Kitobni — Qur'onni tingladik.

31. Ey qavmimiz, Allohga da'vat qilguvchi (Muhammad alayhis-salomning da'vati)ni qabul qilinglar va unga iymon keltiringlar, (shunda Alloh) sizlarning gunoxlaringizni mag'firat qilur va sizlarga alamli azobdan panoh berur.

32. Kim Allohga da'vat qilguvchi (da'vati)ni qabul qilmasa, bas, u yer yuzida (biron joyga) qochib qutulguvchi emasdir va uning uchun (Allohdan) o'zga (Uning azobidan qutqarguvchi) «do'stlar» ham yo'qdir. Ana o'shalar ochiq zalolatdadirlar».

33. Axir ular (oxiratda qayta tirilish haq ekanini inkor qilguvchi kimsalar) osmonlar va yerni yaratgan, ularni yaratishga ojizlik qilib qolmagan zot — Alloh o'liklarni tiriltirishga ham qodir ekanligini (o'ylab) ko'rmadilarmi?! Yo'q, albatta (Alloh o'liklarni tiriltirishga ham qodirdir). Zero U zot barcha narsaga qodirdir.

34. Kofir bo'lgan kimsalar do'zaxga ko'ndalang qilinadigan Kunda (ularga): «Ushbu (azob) haq emas ekanmi?!» (deyilganida), ular: «Yo'q, Parvardigorimizga qasamki, (bizlarga va'da qilingan azob haq ekan)», derlar. (Shunda Alloh) aytar: «Bas, kofir bo'lganlaringiz sababli mana shu azobni totinglar!»

35. Bas, (ey Muhammad), siz ham (o'tgan) payg'ambarlar orasidagi sabot-matonat egalari sabr qilganlaridek, (mushriklarning ozor-aziyatlariga) sabr qiling va ularga (tushadigan azob)ni shoshtirmang. Ular o'zlariga va'da qilinayotgan azobni ko'radigan Kunda go'yo (bu dunyoda) faqat kunduzdan bir soatgina turgandek bo'lib qolurlar! (Bu Alloh tomonidan nozil qilingan) bir bayonot-xabardir. Bas, faqat itoatsiz qavmgina halok qilinur.

MUHAMMAD SURASI

Madinada nozil bo'lgan bu sura o'ttiz sakkiz oyatdan tashkil topgan.

Unda so'z asosan Alloh yo'lida jihad qilish va u jangda rioya qilinishi lozim bo'lgan tartib-intizom va qonun-qoidalar haqida boradi. Shuning uchun uni «Jang» surasi ham deb ataydilar.

Bu surada mo'minlarga agar ular Allohning diniga yordam bersalar, Alloh taolo ham ularning yordamida bo'lishi ta'kidlanadi.

Shuningdek, ro'baro'dagi dushmanga qarshi jang qilish bilan birga, oralaridagi munofiqlardan ham ogoh-ehtiyot bo'lib turish lozimligi uqtiriladi va ularning ayrim sifat-kirdikorlari ancha batafsil bayon qilinadi.

Sura nihoyasida Tangri taolo mo'min-musulmonlarga O'zi ular bilan birga ekanligini uqtirib, ularni Haq yo'lida sustlashmay-og'ishmay sa'y-harakat qilaverishga da'vat etadi.

Bu sura payg'ambar alayhis-salom nomlari bilan «Muhammad», deb atalgandir.

Mehribon va rahmli Alloh nomi bilan (boshlayman).

1. Kofir bo'lgan va (o'zgalarni ham) Alloh yo'lidan to'sgan kimsalarning amallarini (Alloh) zoe ketkazur.

I z o h. Ushbu oyatda o'zlari iymonsiz bo'lib, boshqalarni ham din-iymon yo'lidan to'sadigan kimsalar agar yaxshi amallarni qilsalar ham, ularga hech qanday ajr-savob berilmasligi bayon etildi.

2. Iymon keltirgan va yaxshi amallar qilgan hamda Muhammad (alayhis-salom)ga nozil qilingan narsaga (Qur'onga) – holbuki u Parvardigorlari tomonidan kelgan Haqiqatdir — iymon keltirgan zotlarning esa yomonlik-gunoxlarini o'chirur va ishlarin o'nglar.

3. Bunga (ya'ni kofirlarning amallari zoe bo'lish mo'minlarning gunohlari o'chirilishiga) sabab – kofir bo'lgan kimsalarning botil (yo'l)ga ergashganlari, iymon keltirganlarning esa Parvardigorlari tomonidan bo'lgan Haq (Qur'on yo'li)ga ergashganlaridir. Alloh insonlarga ularning misollarini mana shunday bayon qilib berur.

4. Bas, (ey mo'minlar), qachon sizlar (jang maydonida) kofir bo'lgan kimsalar bilan to'qnashganlaringizda bo'yinlariga uringiz — o'ldiringiz! Endi qachon ularni (ng ko'plarini) qirib (mag'lub qilganingizdan keyin ularni asir olib) arqonlar bilan bog'langiz! So'ng yo (ularni ozod qilib yuborish bilan) marhamat ko'rsatursizlar yo (ularni qo'yib yuborish uchun) fidya-tovon olursizlar, Toki urush yuklarini qo'yguncha (ya'ni to'xtaguncha sizlarga buyurilgan ish) mana shudir. Agar Alloh xohlasa ulardan (jang-jadalsiz ham) g'olib bo'lur (ya'ni ularni yo'q qilib yuborur) edi, lekin U zot sizlarning ayrimlaringizni ayrimlaringiz bilan imtihon qilish uchun sizlarni jangga buyurdi). Alloh yo'lida o'ldirilgan zotlarning amallarini hargiz zoe ketkizmas.

5. Ularni (jannat yo'liga) hidoyat qilur va ishlarini o'nglar.

6. Ularni (Allohning) O'zi ularga tanitgan jannatga kiritur.

7. Ey mo'minlar, agar sizlar Allohga yordam bersangizlar (ya'ni Uning yo'lida jihad qilsangizlar), U zot ham sizlarga yordam berur va jang maydonida kadamlaringizni sobit-barqaror qilur.

8. Kofir bo'lgan kimsalar uchun esa halokat bo'lur va (Alloh) ularning amallarini zoe ketkazur.

9. Bunga sabab, ularning Alloh nozil qilgan narsalarni (ya'ni, Qur'on va undagi hukmlarni) yomon ko'rganlaridir. Bas, (Alloh) ularning amallarini behuda ketkazdi.

10. Axir ular yer yuzida sayru-sayohat qilishib, o'zlaridan avvalgi (payg'ambarlarni yolg'onchi qilib iymonsiz ketgan) kimsalarning oqibatlarini

qanday bo'lganini (ular qanday qismatga yo'liqishganini) ko'rsalar bo'lmaydimi?! Alloh ularning ustiga halokat yuborib (butunlay yo'q bo'lib ketdilar-ku)! Bu kofirlar uchun ham xuddi o'sha (oqibat-halokat) ularning o'xshashi bo'lur.

11. Bunga (ya'ni Alloh mo'minlarga yordam berishiga, kofirlarni esa halok qilishiga) sabab Alloh imon keltirgan zotlarning do'sti-homiysi ekanligi, kofirlar uchun esa hech qanday homiy yo'q ekanligidir.

12. Albatta Alloh imon keltirgan va yaxshi amallar qilgan zotlarni ostidan daryolar oqib turadigan jannatlarga kiritur. Kofir bo'lgan kimsalar esa (mana shu hayoti dunyoning o'tkinchi lazzatlaridan) foydalanib, chorva hayvonlari yeganidek yeb-ichurlar va ularning joylari do'zax bo'lur!

13. (Ey Muhammad), sizni haydab chiqargan qishloq (ya'ni Makka ahli)dan ko'ra (aholisi) kuchli-quvvatliroq bo'lgan qanchadan-qancha qishloqni halok qilganmiz. Bas, ular uchun biron yordamchi bo'lmagan.

14. Axir Parvardigori tomonidan aniq-ravshan hujjatga (ya'ni Qur'onga) ega bo'lgan kishi (ya'ni rasullulloh va mo'minlar), qilgan yomon amali o'ziga chiroyli ko'ringan va havoyi nafsiga ergashgan (kofir) kimsalar kabi bo'lurmi?!

15. Taqvo egalari uchun va'da qilingan jannatning misoli - sifati (budir): «Unda aynimagan suvdan bo'lgan daryolar ham, ta'mi o'zgarmagan sutdan bo'lgan daryolar, ichguvchilar uchun lazzatli (ya'ni badta'm va aqldan ozdirguvchi bo'lmagan) maydan bo'lgan daryolar ham, musaffo asaldan bo'lgan daryolar ham bordir. Ular uchun u joyda barcha mevalardan bordir va (ular uchun u joyda) Parvardigorlari tomonidan mag'firat bordir. (Ana shunday jannat axli bo'lgan taqvo egalari) do'zaxda mangu qoladigan va (u joyda) qaynoq suv bilan sug'orilib, u (suv) ichaklarini bo'lak-bo'lak qilib tashlagan (kofir) kimsalar kabi bo'lurmi?!

I z o h. Yuqoridagi oyatlarda Alloh taolo mo'minlar bilan kofirlar hech qachon barobar bo'lmasliklarini aniq dalillar bilan bayon etdi va taqvodor mo'minlarning borar joylarini ham, kofirlarning topajak oqibatlarini ham jonli lavhalar bilan tasvirlab berdi. Endi quyidagi oyatlarda so'z munofiqlar va ularning kirdikorlari haqida boradi.

16. (Ey Muhammad), ularning (munofiqlarning) orasida shunday kimsalar ham borki, ular sizga quloq solib turur-da, huzuringizdan chiqqan vaqtlarida, ilm ato etilgan zotlardan (masxara qilishib): «Hozirgina (Muhammad) nima devdi?» deb so'rarlar. Ana o'shalar Alloh dillarini muhrlab qo'ygan va o'zlarining havoyi nafslariga ergashgan kimsalardir.

17. Hidoyat topgan – To'g'ri yo'lga yurgan zotlarga esa (Alloh) yana hidoyatni ziyoda va taqvo ato etur, (ya'ni ularga haromdan parhez qilish yo'llarini ko'rsatur).

18. Ular (Makka kofirlari o'tmishdagi o'z payg'ambarlarini yolg'onchi qilgan qavmlar duchor bo'lgan halokatlardan eslatma-ibrat olmadilar), endi faqat

to'satdan (qiyomat) soati kelib qolishinigina kutmoqdalar. Darvoqe uning alomatlari keldi. Bas, ularga (qiyomat soati) kelgan vaqtida ularning eslatma-ibrat olishlari (uchun) qanday (imkon) bo'lur?!

I z o h. Ya'ni Alloh taoloning oyat-mo'jizalaridan pand-nasihat olib To'g'ri yo'lda yurishni istagan kishi Qiyomat soati kelib qolishidan ilgari pand-nasihat olsin. Chunki u soat kelib qolgach, qilingan tavba-tazarru'ning hech qanday foydasi yo'qdir. Darvoqe Qiyomat yaqinligining alomatlari ko'rinib qoldi. O'zlar yotga, og'aynilar yovga aylanishi, ulug'lar kamayib, pastkash-tuban kimsalar ko'payishi ana shunday alomatlardandir.

19. Bas, (ey Muhammad), hech qanday iloh yo'q, magar Allohgina bor ekanligini biling va o'z gunohingiz uchun hamda mo'min-mo'minalar(ning gunohlari) uchun mag'firat so'rang! Alloh sizlarning (bu dunyodagi) kezar joylaringizni ham, (oxiratda) borar joylaringizni ham bilur.

20-21. Iymon keltirgan zotlar: «(Kofirlarga qarshi jang qilishga buyurilgan) biron sura nozil qilinganida edi», derlar. Endi qachon aniq bir sura nozil qilinib, unda jang zikr etilsa, dillarida maraz bo'lgan kimsalarni, sizga xuddi (kelib qolgan) o'limdan (qo'rqib,) behush bo'lib qolgan kimsaning qarashi bilan qarashayotganini ko'rursiz. (Holbuki), ular uchun (sizga) itoat etish va yaxshi so'z (so'zlash) loyiqroq edi. Endi qachon ish – jang muqarrar bo'lsa, u holda agar ular Allohga (iymon keltirish va Uning jang qilish haqidagi amriga itoat etishda) sodiq-rostgo'y bo'lganlarida, albatta o'zlari uchun yaxshiroq bo'lur edi.

22. Agar (iymondan) yuz o'girsangizlar, yaqin-ki, sizlar yerda buzg'unchilik qilursizlar va qarindosh-urug'laringiz (bilan ham aloqalaringiz)ni uzursizlar!

23. Unday kimsalarni esa Alloh la'natlagandir, bas ularning (quloqlarini pand-nasihat eshitishdan) kar, ko'zlarini esa (To'g'ri yo'lni ko'ra olmaydigan) ko'r qilib qo'ygandir.

24. Axir ular Qur'on haqida fikr yuritmaydilmarmi?! Balki dillarida qulflari bordir, (shuning uchun u dillarga Qur'on nuri yetmayotgandir)?!

25. Albatta o'zlariga hidoyat (yo'li) aniq-ravshan bo'lganidan keyin yana ortlariga (kufrga) qaytib ketgan kimsalarga (bu ishlarini) shayton chiroyli qilib ko'rsatdi va ular uchun (puch orzu-xayolarni) uzun qilib qo'ydi.

26. Bunga (ya'ni kufrga qaytib ketishlariga) sabab, ularning Alloh nozil qilgan narsani (Qur'onni) yomon ko'rgan kimsalarga: «Biz ayrim ishlarda sizlarga itoat etamiz», deganlaridir. Holbuki, Alloh ularning yashirgan (sirlari)ni bilur.

I z o h. Munofiqlar musulmonlarga qarshi yahudiylar bilan ba'zi bir rejalarni xufyona tuzib yurar edilar. Mazkur oyatda Alloh taolo O'z payg'ambariga ularning sirlarini oshkor qildi.

27. Endi, farishtalar ularning yuzlari va orqalariga urib, jonlarini olar vaqtida, (ularning hollari) qanday bo'lur?!

28. Bunga (ya'ni o'lim soatidagi bunday azobga) sabab, ularning Allohni g'azablantirgan narsaga (ya'ni munofiqlik yo'liga) ergashib, U zotning rizoligini (ya'ni mo'minlar bilan birga kofirlarga qarshi jang qilishni) yomon ko'rganlaridir. Bas, (Alloh) ularning qilgan yaxshi) amallarini ham behuda ketkazdi.

29. Balki dillarida maraz-nifoq bo'lgan kimsalar Alloh ularning (dillaridagi mo'minlarga nisbatan bo'lgan) adovatlarini oshkor qilmas, deb o'ylagandirlar?!

30. (Ey Muhammad), agar Biz xoxlasak, albatta sizga ularni (munofiqlarni) ko'rsatib-tanitib qo'ygan bo'lur edik, u holda siz ularni (Biz belgilab qo'ygan) belgi-alomatlaridan tanib olgan bo'lur edingiz. (Qasamki, endi) albatta siz ularni (ular so'zlayotgan — zohiri iymonga dalolat qiladigan, botini esa kufr bo'lgan) so'z ohang — uslubidan tanib olursiz. Alloh sizlarning (barcha) amallaringizni bilib turur.

31. Albatta Biz, to sizlarning orangizdagi (Bizning yo'limizda molu-jonlari bilan) jihad qilguvchi va (yaxshi-yomon kunlarda) sabr qilguvchi zotlarni bilgunimizcha, hamda sizlarning holi-xabarlaringizni tekshirib — yuzaga chiqargunimizcha, sizlarni imtixon qilurmiz.

32. Albatta kofir bo'lgan va (o'zgalarni ham) Allohning yo'lidan to'sgan hamda o'zlariga hidoyat (yo'li) aniq-ravshan bo'lganidan keyin yana payg'ambarga qarshilik kilgan kimsalar, Allohga biron ziyon yetkaza olmaslar va (Alloh) ularning (payg'ambarga qarshilik qilish yo'lidagi barcha) amallarini behuda ketkazur.

33. Ey mo'minlar, Allohga itoat etingiz va payg'ambarga itoat etingiz! Va (kufr, yo munofiqlik yo'liga kirish bilan qilgan) amallaringizni botil-befoyda qilib qo'ymanglar!

34. Albatta kofir bo'lgan va (o'zgalarni ham) Alloh yo'lidan to'sgan, so'ngra kofir hollarida o'lgan kimsalarni Alloh hargiz mag'firat qilmas!

35. Bas (ey mo'minlar), sizlar (u kofirlarga qarshi jang qilayotganingizda hargiz) sustkashlik qilmangiz va o'zlaringiz ustun-g'olib bo'lgan hollaringizda (ularni) yarashga ham chaqirmangiz! Alloh sizlar bilan birgadir va U hargiz qilgan amallaringizning savob-mukofotini) kamaytirmas.

36. Albatta bu hayoti dunyo faqat (bir nafaslik) o'yin-kulgidir. Agar sizlar iymon keltirsangizlar va taqvo egalari bo'lsangizlar U zot sizlarga ajr-mukofotlaringizni berur va sizlardan mol-dunyolaringizni so'ramas.

37. Agar (Alloh) sizlardan (mol-dunyolaringizni) so'rab, sizlarni qiynaydigan bo'lsa, sizlar baxillik qilursizlar va U sizlarning (dillaringizdagi) kek-adovatlaringizni oshkor qilur.

38. Mana, sizlar shunday kishilardirsizki, Alloh yo'lida infoq-ehson qilish uchun

da'vat qilinursizlar. Bas, (aniqki) sizlarning orangizda baxillik qiladigan kimsalar ham bordir. Kim baxillik qilsa, bas, albatta u faqat o'z ziyoniga baxillik qilur. (Chunki u ajr-savobdan mahrum bo'lur). Alloh (sizlarning xayr-ehsonlaringazdan) boy-behojat, sizlar esa (U zotning ajr-savobiga) faqir-muhtojdirsizlar. Agar sizlar (Allohga itoat etishdan) yuz o'girib ketsangizlar, U zot (o'rningizga) sizlardan boshqa bir qavmni almashtirib qo'yur, so'ngra ular sizlarga o'xshagan bo'lmaslar, (balki Allohga toat-ibodat qilurlar)!

FATH SURASI

Bu sura Madinada nozil qilingan bo'lib, yigirma to'qqiz oyatdir.

Bu surada payg'ambar alayhis-salom bilan Makka mushriklari o'rtasida hijriy oltinchi sanada bo'lib o'tgan Xudaybiyya sulhi haqida va bu sulhning oradan bir yil o'tgach ro'y beradigan buyuk Fath — Makka mushriklari ustidan qozonilgan g'alabaning boshlanishi bo'lib qolgani to'g'risida so'z boradi. Suraning «Fath — G'alaba» deb nomlanishining boisi ham shudir.

Yana unda mo'minlarning din yo'lida qilgan jihodlari, iymoni zaif kimsalar va munofiqlarning esa bu jihoddan qolish uchun ko'rsatgan bahonalari haqida, shuningdek, sahobalarning to boshlariga o'lim kelgunicha Alloh yo'lida kurashish xususida rasullullohga bergan bay'at-qasamyodlari to'g'risida xabar beriladi.

Bu suradan Alloh taolo O'z payg'ambarining ko'rgan tushlarini rost qilgani haqidagi oyat ham o'rin olgandir.

Sura Muhammad alayhis-salomning haq payg'ambar ekanliklarini ta'kidlash va u zot bilan birga bo'ladigan u zot ko'rsatgan yo'lga yuradigan mo'min musulmonlarning sifat-fazilatlarini bayon qilish bilan xotima topadi.

Mehribon va rahmli Alloh nomi bilan (boshlayman).

1-2-3. (Ey Muhammad), toki Alloh sizning gunohingizdan ilgari o'tgan va keyin kel(adi)gan narsalar (barcha gunoxlaringiz)ni mag'firat qilishi uchun va sizga O'z ne'matini komil qilib berib, sizni To'g'ri yo'lga hidoyat qilishi uchun hamda Alloh sizga qudratli Yordam berishi uchun darhaqiqat Biz sizga ochiq-ravshan fath-g'alaba ato etdik.

I z o h. Sura mana shunday fayzi ilohiy – kechmish-kelmish barcha gunohlarni mag'firat qilish, ilohiy ne'matlarni komil qilib berish, To'g'ri yo'lga hidoyat, Alloh taolo tomonidan beriladigan Qudratli madad va ochiq-ravshan fath-g'alabani e'lon qilish bilan boshlandi. Shuning uchun ham payg'ambar alayhis-salom ushbu sura nozil bo'lganida «Bu kecha menga dunyo va undagi bor narsadan suyuqliroq bo'lgan bir sura nozil qilindi», degan ekanlar. Xo'sh, mazkur g'alaba qanday g'alaba edi? Islom tarixidan ma'lumki, Hijriy oltinchi sananing oxirida (milodiy 627 yilda) rasululloh o'zlarining bir yarim mingga yaqin sahobalari bilan Umra (sunnat bo'lgar haj ibodati) qilish niyatida Madinai munavvaradan Makkai mukarramaga qarab yo'l oladilar. Ular urush g'arazida ketmayotganlarini bildirish uchun Makkaga yetib borganlarida qurbonliq qilish uchun olgan chorva hayvonlarini

oldilariga solib haydab boradilar. Lekin musulmonlar Makka yaqinidagi Xudaybiyya deb nomlangan bir vodiyya yetib kelganlarida mushriklar ularni Baytullohga kirishdan to'sadilar. Shunda Muhammad alayhis-salom maqsadlari Makka shahrini egallab olish emas, balki Ka'batullohni ziyorat-tavof qilib qaytib chiqib ketish ekanligini yetkazish uchun Usmon ibn Affon roziyallohu anhu boshliq bir guruh elchilarni Makka kattalari oldiga yuborganlarida ular Usmonni hibsga oladilar, lekin payg'ambar alayhis-salomga mushriklar Usmonni qatl qildilar, degan xabar boradi. Shunda rasululloh sahobalarni Makkani fath etish uchun bay'at-qasamyod qilishga chaqirganlarida, ularning barchalari bay'at qiladilarki, bu haqda sura davomida alohida hikoya qilinadi. Musulmonlarning qasamyodlarini eshitib dahshatga tushib qolgan mushriklar o'z odamlarini Xudaybiyyaga jo'natib, bu yil musulmonlarni Ka'batullohga yo'latmasliklarini va agar rozi bo'lsalar, kelgusi yilda o'zlari musulmonlarga bemalol ziyorat qilishlari uchun Makkani bo'shatib berishlarini bildirib, sulh taklif qiladilar. Payg'ambarimiz bu taklifni qabul qiladilar va bu sulh dini Islom tarixidagi burilish nuqtalaridan biri bo'lib qoladi. Chunki bundan bor-yo'g'i bir yil oldin musulmonlarni yer yuzidan yo'q qilib yuborish g'arazida juda katta lashkar bilan Madinaga borgan Makka mushrikleri bugunga kelib ularga qarshi urushish u yoqda tursin, o'zlari yarash taklif qilmoqda edilarki, bu o'z mohiyat e'tibori bilan Islom dinining Haq va o'lmaydigan bir din ekanligini e'tirof etish edi. Bu sulhning Makkadagi va boshqa atrof-javonibdagi odamlarga juda katta ta'siri bo'lib, musulmonlarning ular bilan bevosita muloqot qilishlari va Islomga da'vat etishlari natijasida minglab kishilar bu haq dinga iymon keltiradilar.

4. U (Alloh) o'z iymon-ishonchlariga yana ishonch qo'shishlari uchun mo'minlarning dillariga sakinat-orum tushirgan zotdir. Osmonlar va yer qo'shinlari (ya'ni koinotdagi barcha jonzot va kuchlar) yolg'iz Allohnikiidir. Alloh bilim va hikmat egasi bo'lgan zotdir.

5. U mo'min va mo'minalarni ostidan daryolar oqib turadigan, ular mangu qoladigan jannatlarga kiritish uchun va ulardan yomonlik-gunohlarini o'chirish uchun (ularning dillarini O'zi buyurgan, kofirlarga qarshi jihod qilish kabi hukmlardan taskin-orum oladigan qilib qo'ydi). Va bu Alloh nazdida ulug' baxt bo'ldi.

6. Va Alloh haqida (U O'z payg'ambariga va mo'minlarga g'alaba bermaydi deb) yomon gumon qilguvchi munofiq va munofiqalarni hamda mushrik va mushrikalarni azoblash (uchun mo'minlarni ularga qarshi jihod qilishga buyurdi). Ularning ustiga halokat balosi tushguvchidir. Alloh ulardan darg'azab bo'ldi, ularni la'natladi va ular uchun jahannamni tayyorlab qo'ydi. Naqadar yomon joydir u!

7. Osmonlar va yer qo'shinlari Allohnikiidir. Alloh qudrat va hikmat sohibi bo'lgan zotdir.

8. (Ey Muhammad), darhaqiqat Biz sizni (qiyomat kunida barcha ummatlar ustida) guvohlik berguvchi, (mo'minlarga jannat haqida) xushxabar eltuvchi va (u kofirlarni do'zax azobidan) ogohlantiruvchi qilib yuborgandirmiz.

9. (Ey insonlar, Biz bu payg'ambarini) sizlar Allohga va uning payg'ambariga

ymon keltirishlaringiz uchun va U zotni ulug'lab, ehtirom qilishlaringiz hamda ertayu-kech Uni poklab, tasbeh aytishlaringiz uchun (yubordik).

10. (Ey Muhammad), darhaqiqat sizga bay'at-qasamyod qiladigan zotlar hech shak-shubhasiz Allohga bay'at qilurlar. Allohning qo'li ularning qo'llari ustida bo'lur. Endi kim (o'z qasamyodini) buzsa, bas, u faqat o'z ziyoniga buzur. Va kim Alloh bilan ahd-paymon qilgan narsasiga vafo qilsa, u holda (Alloh) unga ulug' ajr-mukofot ato etur.

I z o h . Sahihul-Buxoriyda rivoyat qilinishicha Xudaybiyya vodiysidagi bir daraxt ostida o'sha joyda hozir bo'lgan bir yarim mingga yaqin sahobalar payg'ambar alayhis-salomga qo'l berib, to boshlariga o'lim soati kelgunicha, u zotga sodiq bo'lishga bay'at-qasamyod qiladilar. Qur'on ularning payg'ambar vositalarida Alloh taoloning O'ziga bay'at qilganlarini uqtiradi va bu bay'at islom tarixida "Bay'atur-rizvon" ya'ni Alloh rozi bo'lgan bay'at degan nom bilan qoladi, Bu haqda ushbu surada alohida oyat mavjuddir.

11. (Ey Muhammad), hali (Madinaga qaytganingizdan keyin) sizga a'robiylardan bo'lgan (siz bilan birga Umra safariga chiqmasdan) qolgan (munofiq) kimsalar «Bizlarni mol-mulklarimiz va axli-oilalarimiz mashg'ul qilib qo'ydi, (shuning uchun sen bilan birga safarga chiqa olmadik). Endi o'zing bizlar uchun (Allohdan) mag'firat so'ragin», derlar. Ular tillarida dillarida bo'lmagan narsani – yolg'onni ayturlar. Ayting: «Agar (Alloh) sizlarga biron ziyon (etkazish)ni istasa, yoki U sizlarga biron manfaat (etkazish)ni istasa, u holda kim sizlar uchun Alloh tomonidan bo'lgan biron narsa(ni daf' qilishga ega bo'la olur?! Yo'q, Alloh sizlar qilayotgan amallaringizdan ogoh bo'lgan zotdir!

12. Balki sizlar payg'ambar va mo'minlar (bu safarlaridan) o'z axli-oilalariga hech qachon qaytib kelmaydilar, deb o'yladinglar va bu dillaringizga chiroyli ko'rinib, yomon gumon qildinglar hamda halok bo'lguvchi qavm bo'ldinglar!»

13. Kim Allohga va Uning payg'ambariga imon keltirmagan bo'lsa, bas, albatta Biz unday kofirlar uchun do'zaxni tayyorlab ko'ygandirmiz.

14. Osmonlar va yerning mulki Allohniki, u O'zi xohlagan kishilarni mag'firat qilur va O'zi xohlagan kimsalarni azoblar, Alloh mag'firatli va mehribon bo'lgan zotdir.

15. Hali sizlar (Haybar jangida qo'lga kiritgan) o'ljalarini olish uchun ketayotgan vaqtingizda (jihodga chiqmasdan) qolgan kimsalar: «Bizlar ham (o'sha o'ljalardan olish uchun) sizlarga ergashishimizga (yo'l) qo'yinglar», derlar. Ular Allohning kalomini o'zgartirmoqchi bo'ladilar. Ayting: «Hargiz bizlarga ergashmaysizlar! Alloh ilgari mana shunday degandir». Endi ular: «Yuq, sizlar bizlarga hasad-baxillik qilmoqdasizlar», derlar. Yo'q, ular kamdan-kam narsalarnigina angillarlar.

I z o h . Payg'ambar alayhis-salom boshliq sahobalar Xudaybiyya sulhidan qaytishgach, Haybar vohasidagi yahudiylarga qarshi jang qilishib, g'alaba qozonadilar va katta o'ljalarni qo'lga kiritadilar. Bu o'ljalardan xabar topgan munofiqlar o'zlari jangdan qochgan bo'lsalar-da, o'ljadan xomtama' bo'lganlarida, mazkur oyat orqali ularga keskin

rad javobi beriladi va Alloh taolo bu o'ljalarni faqat Xudaybiyya sulhida ishtirok etgan kishilar uchun xos qilib qo'ygani bayon etiladi, hamda u munofiqlarning Alloh buyurgan hukmlaridagi hikmatni anglay olmasliklari ham oshkor qilinadi.

16. A'robiylardan bo'lgan (jihodga chiqmasdan) qolgan (munofiq) kimsalarga ayting: «Yaqinda sizlar kuch-quvvat egalari bulgan bir qavm (bilan jang qilish)ga da'vat etilursizlar. (Ushanda yo) ular bilan urishursizlar, yoki ular (jang-jadalsiz) Islomga kirurlar. Bas agar (o'sha payt sizlarni kofir qavmga qarshi jihod qilish uchun da'vat etuvchiga) itoat etsangizlar, Alloh sizlarga go'zal ajr-mukofot ato etur. Agar ilgari yuz o'girib ketganlaringizdek yuz o'girib ketsangizlar, (Alloh) sizlarni alamli azob-la azoblar.

17. (Jihodga chiqmay qolishdan) ko'zi ojiz kishiga xaraj-tanglik yo'qdir. Cho'loqqa xaraj yo'qdir, xastaga xaraj yo'qdir (ya'ni ular jihodga chiqmaganlari uchun ayblanmaslar). Kim Alloh va uning payg'ambariga itoat etsa, U zot uni ostidan daryolar oqib turadigan jannatlarga kiritur. Kim yuz o'girib ketsa, uni alamli azob-la azoblar.

18-19. (Ey Muhammad), darhaqiqat Alloh mo'minlardan — ular daraxt ostida sizga bay'at qilayotgan vaqtlarida — rozi bo'ldi. Bas, U zot ularning dillaridagi narsa (sadoqat va vafo)ni bilib, ularga sakinat – orom tushirdi va ularni (Xaybar jangida erishiladigan) yaqin g'alaba va o'zlari(gina) oladigan ko'pdan-ko'p o'ljalar bilan mukofotladi. Alloh qudrat va hikmat sohibi bo'lgan zotdir.

20. (Ey mo'minlar), Alloh sizlarga o'zlaringiz oladigan ko'pdan-ko'p o'ljalar va'da qildi. Endi mana bu (Xaybar jangida qo'lga kiritadigan o'ljalaringiz)ni esa naqd qilib qo'ydi va (sizlarga dushman bo'lgan) odamlarning qo'llarini sizlar(ga biron ziyon yetkazish)dan to'sib qo'ydi, Toki (bu ne'matlar) mo'minlar uchun oyat-ibrat bo'lgay va (Alloh) sizlarni To'g'ri yo'lga hidoyat qilgay.

21. Yana boshqa sizlar hali-hanuz qodir bo'lmagan (o'lja)lar ham borki, Alloh ularni (sizlarning o'ljalaringiz ekanini O'z ilmi ilohiysi bilan) ihota qilib olgandir. Alloh barcha narsaga qodir bo'lgan zotdir.

22. Agar (Makka axlidan) kofir bo'lgan kimsalar (sulh tuzish o'rniga) sizlar bilan jang qilganlarida, albatta ortlariga qarab qochgan bo'lur edilar. So'ngra ular na bir do'st va na bir yordamchi toparlar.

23. Bu, ya'ni mo'minlar zafar topib, kofirlar mag'lub bo'lishi Allohning yo'li — qonuni bo'lib, ilgari ham o'tgandir. Allohning yo'lini esa hargiz o'zgartira olmassiz.

24. U (Alloh) Makkaning ichida (ya'ni Xudaybiyyada) sizlarni ularning (Makka mushriklarining) ustiga g'olib qilganidan keyin ularning qo'llarini sizlardan, sizlarning qo'llaringizni ulardan to'sgan (ya'ni o'rtalaringizda sulh paydo qilgan) zotdir. Alloh qilayotgan amallaringizni ko'rib turguvchi bo'lgan zotdir.

25. Ular (Makka mushrikleri) kofir bo'lgan va sizlarni Masjid-al-Haromdan, hadya (qurbonliq qilish uchun olgan hayvonlaringiz)ni esa mahbus bo'lgan

holida, o'z joyiga yetishdan to'sgan kimsalardir. Agar (Makkada) sizlar bilmagan mo'min kishilar va mo'mina ayollar bo'lmasa edi — sizlar ularni bilmagan holingizda (mushriklardan deb o'ylab) bostirib — halok qilib qo'yib, ular sababli sizlarga or-gunoh yetmasa edi. (Alloh sizlarni Makkaga yurish kilishdan to'smagan bo'lur edi). Alloh O'zi xoxlagan kishilarni O'z rahmatiga doxil qilish uchun (ya'ni ularni mushriklar qatorida halok bo'lib ketishlaridan asrash uchun sizlarni jang qilishdan to'sdi). Agar (mo'minlar) ajralib olganlarida, albatta ulardan (ya'ni Makka axlidan) kofir bo'lgan kimsalarnk alamli azob-la azoblagan bo'lur edik.

26. O'shanda kofir bo'lgan kimsalar dillariga qiziqqonlikni — dinsizlik qiziqqonligini solganlarida (ya'ni Muhammad alayhis-salomning payg'ambar ekanliklarini inkor etishib, musulmonlarni Makkaga kirishdan to'sganlarida) Alloh O'z payg'ambarining va mo'minlarning ustiga O'z sakinat — oromini tushirdi va ularga taqvo kalimasini (ya'ni "La ilaha illalloh" kalimasini) lozim qildi. Ular o'sha (kalima)ga juda haqdor va ahl-loyiq edilar. Alloh barcha narsani bilguvchi bo'lgan zotdir.

27. Qasamki, Alloh O'z payg'ambariga (u kishi ko'rgan) tushni haqqi-rost qildi: albatta sizlar (ey mo'minlar), insho Alloh Masjid-al-Xaromga tinch-omon boshlaringizni (sochlaringizni) qirdirgan va (yoki) qisqartirgan hollaringizda xavf-xatarsiz kirursizlar. Bas (Alloh) sizlar bilmagan narsani bilib, undan (Makka fathidan) oldin yaqin bir g'alabani (Xaybar jangidaga g'alabani muyassar) qildi.

I z o h. Mufasssirlar rivoyat qilishlaricha, payg'ambar alayhis-salom Xudaybiyya sulhidan ilgari tushlarida sahobalari bilan birga Makkaga kirganlarini va Ka'batullohni tavof qilishgach, ayrimlari sochlari qirdirib, ayrimlari qisqartirib haj-umra marosimlarini ado etganlarini ko'rgan va sahobalarga bu tushlarini so'zlab bergan ekanlar. Bunday xushxabardan benihoya shodlangan sahobalar rasullulloh bilan birga Umra ibodatini ado etish uchun Makkai Mukarrama tomon yurish qiladilar. Lekin Xudaybiyya vodiysiga yetib kelganlarida mushriklar tarafidan yo'llari to'silib, ikki o'rtada o'tgan oyatlarda mazkur bo'lgan sulh tuzilgach, Makkaga kira olmasdan Madinaga qaytib ketishayotganida munofiq kimsalar: «Muhammadning ko'rgan tushi rost chiqmadi-ku! » deb, musulmonlar orasida ig'vo tarqatganlarida, yuqoridagi oyat nozil bo'lib, payg'ambar alayhis-salomning tushlari shak-shubhasiz o'ngidan kelishi, ammo Alloh taolo bandalar bilmaydigan sir-asrorlarni bilib, Makka fathidan avval Xaybar jangidagi g'alabani muyassar qilgani haqida xabar berildi. Mana shundan keyin oradan bir yil kechgach, Makka musulmonlar tomonidan fath qilindi.

28. U (Alloh) O'z payg'ambari (Muhammad alayhis-salom)ni hidoyat va Haq din (Islom) bilan, u (din)ni barcha (din)larga g'olib-ustun qilish uchun yuborgan zotdir. Allohning O'zi (ushbu va'dasining ro'yobga chiqishiga) yetarli guvoxdir.

29. Muhammad Allohning payg'ambaridir. U bilan birga bo'lgan (mo'min)lar kofirlarga qahrli, o'z oralarida (mo'minlar bilan) esa rahm-shafqatlidirlar. Ularni (mudom) Allohdan fazl-marhamat va rizolik tilab ruku', sujud qilayotgan hollarida ko'rursiz. Ularning yuzlarida sajda izidan (qolgan) belgi-alomatlari bordir. Mana shu (ya'ni kofirlarga qahrli bo'lish, mo'minlarga mehribonlik va

ko'p namoz o'qib, ruku'-sajda qilish) ularning Tavrotdagi misollaridir. (Ya'ni Tavrotda ham Alloh taolo mo'minlarni mana shunday sifatlar bilan sifatlagandir). Ularning Injildagi misollari esa xuddi bir shoxlar chiqarib, quvvatga kirgach, yo'g'onlashib, o'z novdasida tik turgan, dehqonlarni lol qoldiradigan o'simlikka o'xshaydi. (Mo'minlarning avval-boshda zaif-ozchilik bo'lishib, keyin asta-sekin ko'payib, kuchga to'lib ketishlari Injilda yuqorida zikr qilinganidek o'simlikka o'xshatilishi) ular sababli kofirlarni xafa qilish uchundir. Alloh (mo'minlardan) iymon keltirib, yaxshi amallar qilgan zotlarga mag'firat va ulug' ajr-mukofot va'da qilgandir.

HUJUROT SURASI

Bu sura Madinada nozil qilingan bo'lib, o'n sakkiz oyatdir.

U nisbatan qisqa sura bo'lishiga qaramasdan, o'z ichiga Islomiy odob-axloqqa oid juda ko'p qonun-qoidalarni qamrab olgandir.

Sura dastlab mo'minlarni Alloh va Uning payg'ambari izni-ruxsatisiz biron ish yo so'z qilmaslikka buyurish bilan boshlanib, so'ngra payg'ambarga nisbatan muomala odobi bayon etiladi.

Shuningdek, bu surada jamiyat intizomini saqlash uchun zarur bo'lgan ko'pdan-ko'p yo'l-yo'riqlar ko'rsatiladi.

Sura mo'minlarni birovlarini masxara qilib kulishdan, bir-birlariga turli laqablar taqishdan, g'iybat, ayg'oqchilik qilish va asossiz o'zgalardan badgumon bo'lish kabi illatlardan saqlanishga chaqiradi.

Sura nihoyasida tillarida iymon keltirdik, deydigan, ammo dillariga iymon nuri kirmagan kimsalar to'g'risida xabar berilib, haqiqiy mo'minlar ega bo'lishi lozim bo'lgan sifat-fazilatlar bayon etiladi.

Bu surada payg'ambar alayhis-salomning jufti halollari bo'lmish onalarimiz istiqomat qiladigan hujralar haqida zikr qilingan oyati karima ham mavjud bo'lgani sababli u «Hujurot — Hujralar» deb nomlangandir.

Mehribon va rahmli Alloh nomi bilan (boshlayman).

1. Ey mo'minlar, sizlar Alloh va Uning payg'ambari oldida (ya'ni ikkisining iznisiz biron so'z yoki ishga) qadam bosmanglar! Va Allohdan qo'rqinglar! Albatta Alloh eshitguvchi, bilguvchidir.

2. Ey mo'minlar, (toki qilgan yaxshi) amallaringiz o'zlaringiz sezmagan hollaringizda behuda-befoyda bo'lib qolmasligi uchun sizlar (payg'ambar bilan so'zlashgan paytlaringizda) ovozlaringizni payg'ambarning ovozidan yuqori ko'tarmanglar va unga bir-birlaringizga ochiq (dag'al so'z) qilgandek ochiq-dag'al so'z qilmanglar!

3. Albatta Allohning payg'ambari huzurida ovozlarini past qilgan zotlar – ana o'shalar Alloh dillarini taqvo uchun imtihon qilgan (ya'ni taqvo imtihonidan o'tgan) zotlardir. Ular uchun mag'firat va ulug' ajr-mukofot bordir.

4. (Ey Muhammad), albatta (sizni chaqirib, bezovta etmasdan) sabr qilganlarida, albatta o'zlari uchun yaxshiroq bo'lur edi. Alloh mag'firatli, mehribondir.

6. Ey muminlar, agar sizlarga bir fosiq kimsa biron xabar keltirsa, sizlar (haqiqiy ahvolni) bilmagan holingizda, biron qavmga musibat yetkazib qo'yib, qilgan ishlaringizga afsus-nadomat chekib qolmasliklaringiz uchun (u fosiq kimsa olib kelgan xabarni) aniqlab-tekshirib ko'ringlar!

7. Va bilinglarki, oralaringizda Allohning payg'ambari bor. Agar u ko'p ish(lar) dan sizlarga (iymoni komil bo'lmagan johil kimsalarga) bo'yinsunsa, (ya'ni Alloh tomonidan vahiy nozil bo'lishini kutmasdan sizlar keltirgan xabarlarga ishonadigan bo'lsa), albatta sizlar balo-musibatlarga duchor bo'lur edingizlar. Lekin Alloh sizlarga (iymoni komil, taqvo imtihonidan o'tgan zotlarga iymonni suyukli qildi va uni dillaringizga chiroyli ko'rsatdi hamda sizlarga kuforni, (Alloh va payg'ambarga) itoatsizlikni va isyonni yomon ko'rsatib qo'ydi. Ana o'shalargina (ya'ni iymon yo'lida sobitqadam bo'lib, kufr-isyonni yomon ko'rgan kishilargina), To'g'ri yo'lga yurguvchi zotlardir.

8. (Bu) Alloh tomonidan bo'lgan fazlu marhamat va ne'matdir. Alloh bilim va hikmat sohibidir.

9. (Ey mo'minlar), agar mo'minlardan bo'lgan ikki toifa (bir-birlari bilan) urushib qolsalar, darhol ularning o'rtasini o'nglab qo'yinglar! Endi agar ulardan birovi ikkinchisining ustiga tajovuz qilsa, bas to (tajovuzkor toifa) Allohning amriga qaytgunicha, sizlar tajovuz qilgan (toifa) bilan urushinglar! Endi agar u (toifa tajovuzkorlikdan) qaytsa, sizlar darhol ularning o'rtasini adolat bilan o'nglab qo'yinglar. (Mudom) adolat qilinglar! Zero Alloh adolat qilguvchilarni suyur.

10. Mo'minlar hech shak-shubhasiz og'a-inilardir. Bas, sizlar ikki og'a-iningizning o'rtasini o'nglab qo'yinglar! Allohdan qo'rqinglar — shoyad U zot tomonidan bo'ladigan rahmatga erishsangizlar.

11. Ey mo'minlar, (sizlardan bo'lgan) bir qavm (boshqa) bir (mo'min) qavmdan masxara qilib kulmasin — ehtimolki, (o'sha masxara qilingan qavm) ulardan yaxshiroq bo'lsalar. Yana (sizlardan bo'lgan) ayollar ham (boshqa mo'mina) ayollarga (masxara qilib kulmasinlar) ehtimolki, (o'sha masxara qilingan ayollar) ulardan yaxshiroq bo'lsalar. O'zlaringizni (ya'ni, bir-birlaringizni) mazax qilmanglar va bir-birlaringizga laqablar qo'yib olmanglar! Iymondan keyin fosiqlik bilan nomlanish (ya'ni mo'min kishining yuqorida man' qilingan fosiqona ishlar bilan nom chiqarishi) naqadar yomondir. Kim tavba qilmasa, ana o'shalar zolim kimsalarnitsg o'zidirlar.

12. Ey mo'minlar, ko'p gumon(lar)dan chetlaninglar! Chunki ayrim gumon(lar)

gunohdir! (O'zgalarning ayblari ortidan) josuslik qilib yurmanglar va ayrimlaringiz ayrimlarni g'iybat qilmasin! Sizlardan biron kishi o'zining o'lgan birodarining go'shtini yeyishni yaxshi ko'rurmi?! Ana yomon ko'rdingizmi?! (Bas, gunohi bundan-da ortiq bo'lgan g'iybatni ham yomon ko'ringiz)! Allohdan qo'rqingiz! Albatta Alloh tavbalarni qabul qilguvchi, mehribondir.

I z o h. Mazkur oyati karimada mo'minlar jamiyatdagi tartib-intizomni izdan chiqaradigan va mehr-oqibat yo'qolib ketishiga sabab bo'ladigan uch illatdan qaytarildilar. Bulardan birinchisi, o'zgalar haqida yomon gumon qilish, ikkinchisi, birovlarining ayblarini axtarib topish uchun orqalaridan josuslik-ayg'oqchilik qilib yurishdir. Shariati Islomiyada shaxsning zohirda qilayotgan ish-amali va aytgan so'zi mo'tabardir. Ya'ni, masalan bir kishining muayyan bir ayb yo jinoyatga daxldor ekanligiga aniq hujjat bo'lmas ekan, uning o'sha ayb yo jinoyatda gumon qilinishi haromdir. Faqat uning munofiqligi yoki xoinligi aniq bo'lib qolgan taqdirdagina u haqda yomon gumon qilish va undan hazar qilish vojibdir, Chunki Payg'ambar alayhis-salom aytganlaridek: «Mo'min kishi bir teshikdan (ya'ni unda yashirinib yotgan ilon yo chayondan) ikki marta chaqilmaydi».

Yuqoridagi oyatda yana g'iybatdan qaytarildi. G'iybat o'zi nima? Bu to'g'rida payg'ambarimiz shunday deganlar: «G'iybat — birodaringning ortidan o'zi eshitib qolsa xafa bo'ladigan ayb-nuqsonini aytishingdir». Demak bir mo'minning ortidan unda bo'lmagan ayblarni unga nisbat berish g'iybat emas, balki uning haqiga bo'xton va tuhmat bo'lar ekan, unda bo'lgan ayblarni ortidan aytish esa uni sifatlash emas, balki g'iybat qilish bo'lar ekin. Endi g'iybatning naqadar og'ir gunoh ekanligi xususida mazkur oyatda Alloh taolo tomonidan keltirilgan misol ibratlidir. Chunki aql-hushi joyida bo'lgan biron inson boshqa bir insonning go'shtini yeyishni istamaydi. Endi agar o'sha inson o'zining birodari bo'lsachi, yana kamiga o'lgan holda bo'lsa-chi! Uning go'shtini yeyish dunyodagi eng vahshiy hayvon ham hazar qiladigan bir jinoyatdir! Bir mo'minning ortidan g'iybat qilish ana o'shandan-da og'irroq jinoyatdir! Shuning uchun ham payg'ambar alayhis-salom: «G'iybat qilish (birovni nohaq) o'ldirishdan-da yomonroqdir», deganlar.

13. Ey insonlar, darhaqiqat Biz sizlarni bir erkak (Odam) va bir ayol (Havvo)dan yaratdik hamda bir-birlaringiz bilan tanishinglar (do'st-birodar bo'lishinglar) uchun sizlarni (turli-tuman) xalqlar va qabila-elatlar qilib qo'ydik. Albatta sizlarning Alloh nazdidagi eng hurmatliragingiz taqvodorrog'ingizdir. Albatta Alloh bilguvchi va ogohdir.

I z o h . Ushbu oyatda Islom dinining insoniyat olamiga nisbatan bo'lgan ko'z qarashi bayon etilgandir: Birinchidan, barcha insonlar bir ota-onaning farzandlaridir. Ikkinchidan, insonlarning turli el-urug'larga bo'linishlari bir-birlari bilan yer yoki mol-dunyo talashib urush-janjall bilan umr o'tkazishlari uchun emas, balki bir-birlari bilan tanishib, hamkorlik qilishlari va birgalikda o'zlari xalifa bo'lgan zaminni obod qilishlari uchundir. Va nihoyat uchinchidan odamlarning Alloh taolo huzurida obro'-e'tiborli bo'lishlari mol-dunyo yoki oliynasab bilan emas, balki Allohdan qo'rqish va U zot nozil qilgan amr-farmonlarga itoat etish bilan bo'lur.

14. A'robiylar: «Iymon keltirdik», dedilar. (Ey Muhammad, ularga) ayting: «Sizlar iymon keltirganlaringiz yo'q, lekin sizlar «Bo'yinsundik», denglar,

(chunki hali-hanuz) iymon dillaringizga kirgan emasdir. Agar sizlar Allohga va Uning payg'ambariga itoat etsangizlar, U zot sizlarga (qilgan yaxshi) amallaringizdan (ya'ni ularning savobidan) biron narsani kamitmas. Albatta Alloh mag'firatli, mehribondir».

I z o h. Mufasssirlarning aytishlaricha, bu va quyidagi oyatlar Bani Asad nomli qabiladan bo'lgan bir guruh a'robiylar haqida nozil bo'lgandir. Ular qahatchilik yilida Madinaga tushib, payg'ambar alayhis-salomga o'zlarining mo'min bo'lganlarini pesh qilib, u zotdan musulmonlarga tegishli bo'lgan o'ljalardan ularga ham berishlarini talab qilishadi. Lekin Qur'on ularning dillariga iymon kirmaganini, ular faqat o'ljaga ega bo'lish uchun zohirda Islomga kirib turganlarini oshkor qiladi va agar ular sidqidildan iymon keltirib, Alloh va payg'ambarga itoat etsalar Tangri taolo ularni bu dunyoda ham, u dunyoda ham kam qilmasligini uqtiradi.

15. Haqiqiy mo'minlar faqat Alloh va Uning payg'ambariga iymon keltirib, so'ngra (hech qanday) shak-shubha qilmagan va molu jonlari bilan Alloh yo'lida kurashgan zotlardir. Ana o'shalargina (o'z iymonlarida) sodiq bo'lgan zotlardir.

16. Ey Muhammad, u a'robiylarga ayting: «Sizlar Allohga dininglarni (iymonlaringai haqiqiy ekanligini) bildirmoqchimisizlar?! Holbuki Alloh osmonlardagi va yerdagi bor narsani bilur. Alloh barcha narsani bilguvchidir!»

17. Ular sizga musulmon bo'lganlarini minnat qilurlar. Ayting: «Sizlar menga musulmon bo'lganlaringizni minnat qilmanglar. Balki agar (iymoninglarda) sodiq bo'lsangizlar, Alloh sizlarni iymonga hidoyat qilganini minnat qilur.

18. Albatta Alloh osmonlar va Yerdagi g'ayb-sirlarni bilur. Alloh qilayotgan amallaringizni ko'rib turguvchidir».

QOF SURASI

Qirq besh oyat bo'lgan bu sura Makkada nozil qilingan.

Barcha Makka suralari kabi Islomiy aqidaning asoslari haqida so'zlaguvchi bu surada so'z asosan mana shu aqidaning bir bo'lagi bo'lgan qayta tirilish va bu dunyoda qilib o'tilgan barcha amallar hisob-kitob qilinishi haq ekanligi to'g'risida boradi.

Sura oyatlari oxiratni inkor etuvchi kimsalarning nazarini yeru osmondagi Alloh taoloning qudrati ilohiyasiga dalolat qilib turgan ko'pdan-ko'p ajoyibotlarga jalb qiladi va mana shu koinotni yo'qdan bor qilgan zot ularni qayta yaratishga ham qodir ekanligini ta'kidlaydi.

Bu surada ham qayta tirilishni yolg'on deganlari sababli turli azob-uqubatlarga giriftor bo'lgan avvalgi qavmu-qabilalar yana bir bor eslatib o'tiladi,

Sura sur chalinib qabrlardan hisob-kitob uchun chiqiladigan Kunda bo'ladigan voqea-hodisalarni bayon qilish bilan xotima topadi.

Sura o'zining ilk kalimasi bo'lmish «Qof» harfi bilan nomlangan.

Mehribon va rahmli Alloh nomi bilan (boshlayman).

1. Qof. (Ey Muhammad), Ulug' Qur'onga qasamki, (Biz sizni qayta tirilish haq ekanligidan ogohlantirguvchi payg'ambar qilib yuborganimizda Makka ahli iymon keltirmaydi).

2. Balki ularga (farishta emas, balki) o'zlaridan bo'lgan bir ogohlantirguvchi kelganidan ajablanib, u kofirlar aytdilar: «Bu juda qiziq narsa-ku!

3. Bizlar o'lib, tuproq bo'lib qolgan vaqtimizda (yana hayotga qaytarilamizmi)?! Bu juda uzoq (aql bovar qilmaydigan) qaytishdir!»

4. Aniqki, Biz yer ular(ning jasadlari)ni kamaytirayotganini (ya'ni jasadlari chirib tuproqqa aylanib ketayotganini) bildik. Va Bizning huzurimizda (barcha narsani o'z sahifalarida) saqlaguvchi Kitob (Lavhul — Mahfuz) bordir, (demak ularni qayta tiriltirib, hisob-kitob qilish Biz uchun qiyin ish emasdir).

5. Yo'q, ularga Haq (Qur'on) kelgan vaqtida uni ham yolg'on dedilar. Bas, ular bir noaniq ishga — holga tushib qolganlar. (Shuning uchun ular goh Qur'onni «sehr» deyishsa, goh «she'r» deyishadi, goho esa «Avvalgilardan qolgan afsona», deyдилar).

6. Axir ular ustlaridagi osmonni — Biz uni qanday bino qilib, (yulduzlar bilan) bezab qo'yganimizni va uning teshik-yoriqlari ham yo'q ekanligini ko'rmadilarmi?!

7. Yerni esa yoyiq — keng qildik va unda tog'larni o'rnatib qo'ydik hamda unda (o'simlik, mevalardan) har turli go'zal juftlarni undirib-o'stirdik.

8. (Parvardigorga) qaytguvchi har bir bandaga ko'rgazma va eslatma-ibrat bo'lsin uchun (mana shunday qildik).

9-10. Biz osmondan barakatli suv — yomg'ir yog'dirib, uning yordamida bog'rog'larni va o'rib olinguvchi don-dunlarni hamda terilgan (mevali) novdalari bo'lgan baland xurmolarni undirib-o'stirdik.

11. Bandalarga rizq bo'lsin uchun (mana shunday qildik). Yana u (suv) yordamida o'lik shaharni — yerni tiriltirdik. (O'liklarning o'z qabrlaridan qayta tirilib) chiqishlari ham mana shunday bo'lur.

I z o h . Ushbu oyatlarda xuddi o'lik zamin vaqti soati bilan tirilib bog'u-rog'larga va gulu gulzorlarga aylangani kabi insonlarga ham qiyomat soati kelganida qayta jon ato etilib, qabrlaridan chiqishlari eslatib o'tilgach, endi quyidagi oyatlarda ilgari o'tgan va oxiratni inkor etguvchi bo'lgan qavm-qabilalarning boshlariga tushgan ko'rgulik zikr qilinadi.

12-13-14. Ulardan (Makka kofirlaridan) ilgari Nuh qavmi, quduq egalari (a'ni Shu'ayb payg'ambarni yolg'onchi qilganlari sababli quduqqa qulab halok

bo'lgan bir qavm), Samud va Od (qabilalari), Fir'avn (va uning qavmi), Lutning og'a-inilari, daraxtzor egalari (ya'ni Shu'ayb payg'ambarning qavmi va Tubba' qavmi ham (o'z payg'ambarlarini) yolg'onchi qilgan edilar. (Ularning) barchalari payg'ambarlarni yolg'onchi qilishgach, Mening va'dam (ya'ni azobim ularning ustiga) haq-vojib bo'ldi.

15. Axir Biz avvalgi yaratishga (ya'ni yo'qdan bor qilishga) ojizlik qildikmi? Yo'q, (ojizlik qilmadik, demak tuproqqa aylangan jasadlarga qayta jon ato etishga ham ojilik qilmaymiz), ular esa yangi yaralishdan (ya'ni, qayta tirilishdan) shak-shubhadadirlar.

16. Aniqki, insonni Biz yaratganmiz, (demak), uning nafsasi vasvasa qiladigan (ya'ni ko'nglidan o'tgan barcha) narsalarni ham bilurmiz,— Biz unga jon tomiridan ham yaqinroqdirmiz.

17. Zotan o'ng va chap (tomon)da o'tirgan ikki qabul qilguvchi (yozib turguvchi farishta insonning aytgan va qilgan barcha yaxshi-yomon so'z-amallarini) qabul qilib-yozib tururlar.

18. U biron so'z talaffuz qilmas, magar (talaffuz qilsa) uning oldida hoziru-nozir bo'lgan bir kuzatguvchi (farishta u so'zni yozib olur).

19. Mana, o'lim mastligi (ya'ni jon chiqar payti) haqqi-rost (etib keldi (Ey inson), bu (o'lim) sen qochguvchi bo'lgan narsadir.

20. (Qayta tirilishga da'vat qilguvchi) Sur ham chalindi. Bu (kofirlarga azob) va'da qilingan Kundir!

21. Va har bir jon o'zi bilan birga (uni mahshargohga) haydaguvchi (bir farishta) va uning qilib o'tgan amallariga) guvohlik berguvchi (bir farishta) bo'lgan holda keldi.

22. (Ey inson), aniqki, sen bu (og'ir Kun)dan g'aflatda eding. Bas, Biz sendan pardangni (ya'ni mana bu qiyomat Kuni haqidagi shak-shubhalaringni) ochib yubordik. Endi bu Kun sening ko'zing juda o'tkirdir.

23. Uning (kofirning) yaqini-hamrohi (bo'lgan, uning qilib o'tgan gunohlarini yozib-guvohlik berguvchi farishta) dedi: «Mana bu (nomai a'mol) mening huzurimda hoziru nozir bo'lgan narsadir».

24-25. (Shundan keyin do'zax xodimlaridan ikki farishtaga aytilur): «Barcha (Haqqa qarshilik qilguvchi) qaysar, yaxshilikni man' qilguvchi, zo'ravon va (Allohning diniga shak keltirguvchi) kofir-ko'rnamakni jahannamga tashlanglar!

26. (Qay) bir kimsa Alloh bilan birga boshqa bir «iloh» qilib olsa (ya'ni yolg'iz Allohga biron narsa yo kimsani sherik qilib olsa), bas, uni qattiq azobga tashlanglar!»

27. Uning yaqini (bo'lgan shayton): «Parvardigoro, uni men tug'yonga solganim yo'q, lekin uning o'zi (haq yo'ldan) yiroq zalolatda bo'ldi», dedi.

28. (Alloh kofir va uning shaytoniga) aytdi: «Mening dargohimda talashib-tortishmanglar, aniqki, Men ilgari sizlarga (kofir bo'lganlaringiz sababli oxiratda azobga giriftor bo'lishlaringiz to'g'risida) va'da qilganman.

29. Mening dargohimda (va'da qilingan) so'z o'zgartirilmas va Men bandalarga zulm qilguvchi ham emasdirman».

30. U Kunda Biz jahannamga "To'lib bitdingmi?" dermiz, u esa, «Yana qo'shimcha bormi?» der.

I z o h. Yuqoridagi oyatlarda hayoti dunyodan kufru-isyon bilan o'tgan kimsalarning Qiyomat kunida kechadigan ahvol-ko'rguliklari batafsil bayon etilgach, endi taqvo egalari uchun tayyorlab qo'yilgan jannat manzaralari tasvirlanadi.

31. Jannat taqvodor zotlarga yiroq bo'lmagan (bir makonga) keltirildi (va ularga deyildi):

32-33. «Mana shu (ne'matlar) Sizlarga — har bir (Allohga) qaytguvchi, (o'z ahdini) saqlaguvchi (rioya qilguvchi), g'aybdagi Rahmondan qo'rqqan va tavba-tazarru' qilgan dil bilan kelgan kishilarga va'da qilinayotgan narsalardir.

34. Unga (jannatga) tinch-omon kiringiz! Bu (kun) mangu (qoladigan) Kundir».

35. Ular uchun u joyda xohlagan narsalari bordir. Va yana Bizning dargohimizdagi qo'shimcha (izzat-ikrom)lar ham bordir.

36. Biz ulardan (Quraysh kofirlaridan) ilgari ulardan kuchli-quvvatliroq bo'lgan qancha asr-avlodni halok kildik. Bas, o'shalar (Biz boshlariga tushirgan balodan qochib), biron najot bormikan, deb shaharlarda izg'ib yurdilar, (lekin halokatdan qochib qutula olmadilar).

37. Albatta bunda (ogoh) qalb egasi bo'lgan yoki o'zi hozir bo'lgan xolda (ya'ni sidqidildan) quloq tutgan kishi uchun eslatma-ibratlar bordir.

38. Aniqki, Biz osmonlar va yerni hamda ularning o'rtasidagi bor narsani olti kunda yaratdik va Bizni hech qanday charchoq ushlagani yo'q.

39. Bas, (Ey Muhammad), ular (kofirlar) aytayotgan so'zlarga sabr-toqat qiling va quyosh chiqishidan ilgari va botishidan avval Parvardigoringizga hamdu sano aytish bilan (U zotni) poklang — namoz o'qing!

40. Yana kechaning (bir qismida) va sajdalar (ya'ni namozlar) ortidan U zotni poklang!

41. Va jarchi (Isrofil farishta) yaqin bir makondan turib jar soladigan Kunda

(uning nidosiga) quloq tuting!

42. U Kunda ular (barcha xaloyiq) u dahshatli qichqiriqni haqqi-rost eshiturlar. Bu (qabrlardan tirilib) chiqish Kunidir!

43. Albatta Biz O'zimiz (barcha jonzotga) hayot berurmiz va o'lim berurmiz. Yolg'iz Bizga qaytish bordir!

44. U Kunda ularning ustidagi yer yorilib, (ular) shoshgan hollarida (qabrlaridan chiqib kelurlar). Bu (ya'ni Qiyomat kunida barcha xaloyiqni hisob-kitob uchun to'plash) yolg'iz Bizgagina oson bo'lgan to'plashdir.

45. Biz ular (kofirlar) aytayotgan so'zlarni juda yaxshi bilurmiz. (Ey Muhammad), siz ularning ustida (dinu-iymonga) zo'rlaguvchi emassiz. Bas, ushbu Qur'on bilan Mening (kofirlarni azob-uqubatga giriftor qilish haqidagi) va'damdan qo'rqadigan kishilarga pand-nasihat qiling.

ZORIYOT SURASI

Bu sura ham Makkada nozil qilingan bo'lib, oltmish oyatdan tashkil topgandir.

Sura avvalida Alloh taolo O'zi yaratgan to'rt narsa nomi bilan qasamyod qilib oxirat diyori va undagi jazo-mukofot haq ekanligini ta'kidlaydi va insonlarga notanish bo'lgan u sirli olamning sir-sinoatini — kofirlarni yutishga hozir bo'lib kutib turgan jahannamni va mo'minlarga muntazir ko'z tutib turgan jannatini ilohiy qalam bilan ta'riflab, O'z bandalarini ogohlantiradi.

Bu surada ham o'z qavmining iymon keltirmayotganidan ozurdadil bo'lgan payg'ambar alayhis-salomga taskin-tasalli va barcha insonlarga eslatma-ibrat bo'lsin uchun u kishining salaflari bo'lmish o'tgan payg'ambarlar va ularni yolg'onchi qilganlari sababli turli azob-uqubatlarga duchor bo'lgan qavm-qabilalar haqidagi ibratli qissalar zikr qilingandir.

Sura insu jinning yaratilishidan ko'zda tutilgan birdan-bir maqsad ularning Yaratganni tanib, yolg'iz O'sha zotgagina sig'inib-ibodat qilib o'tishlari ekanligini ta'kidlash bilan xotima topadi.

Bu sura o'zining ilk oti «Va-z-Zoriyot» nomi bilan atalgan bo'lib, bu kalima «Surib ketguvchi shamollarga qasam» degan ma'noni anglatadi.

Mehribon va rahmli Alloh nomi bilan (boshlayman).

1-2-3-4-5. (Bulutlarni) surib ketguvchi (shamol)larga, yuk (yomg'ir) tashiguvchi (bulut)larga, (suv yuzida) yengil suzib borguvchi (kema)larga va (Allohning amri bilan (barcha) ish (lar)ni taqsimlaguvchi (farishta)larga qasamki, sizlarga va'da qilinayotgan narsa (qayta tirilish) shak-shubhasiz haqqi-rostdir!

6. Va albatta (Qiyomat kunida hisob-kitob qilinganidan keyin) jazo-mukofot voqe' bo'lguvchidir.

7-8. (Samodagi yulduzlar harakat qiladigan) yo'llar egasi bo'lgan osmonga qasamki, albatta sizlar (ushbu payg'ambar xususida) xilma-xil so'z ustidadirsizlar.

I z o h. Ya'ni, xuddi samodagi sayyoralarning harakat qiladigan yo'llari xilma-xil bo'lgani kabi sizlar ham, ey mushriklar, payg'ambar alayhis-salom haqida turli-tuman so'zlar aytursizlar: ayrimlaringiz u zotni «sehrGAR», desangizlar, boshqalaringiz «shoir», deysizlar.

9. Undan (ya'ni Qur'ondan, payg'ambardan Allohning ilmi azaliysida hidoyat yo'lidan) burilgan (va saodatdan mahrum qilingan) kimsa burilib (yuz o'girib) ketur.

10-11. (Haq payg'ambarni «yolg'onchi, sehrGAR, shoir» deguvchi) o'sha yolg'onchilarga — (jaholat) girdobida adashib yurguvchi bo'lgan kimsalarga o'lim – la'nat bo'lgay!

12. Ular jazo (qiyomat) Kuni qachon bo'lishini so'rarlar.

13. (U Kun) ular do'zaxda tekshiriladigan — yondiriladigan Kunda bo'lur.

14. (O'shanda ularga aytilur): «Azoblaringizni totinglar! Sizlar (hayoti dunyodalik paytingizda) shoshtirguvchi bo'lgan narsa mana shudir!»

15-16. Albatta taqvodor zotlar (u Kunda) Parvardigor o'zlariga ato etgan narsalarni (ajr-mukofotlarni) qabul qilgan hollarida jannatlar va buloqlar ustida bo'lurlar. Zero ular bundan ilgari (ya'ni hayoti dunyodalik chog'larida) chiroyli amallar qilguvchi edilar.

17. Ular kechadan ozgina (fursatgina) ko'z yumar edilar.

18. Va saharlarda ular (qilgan sahv-xatolari uchun Parvardigordan mag'firat so'rar edilar.

19. Ularning mol-mulklarida so'raguvchi va (mol-davlatdan) mahrum-muhtoj kishilar uchun (ajratilgak) haq-ulush bo'lar edi.

20-21. (Ey insonlar), yerda (undagi tog'u toshlar va vodiylar, dengizlar va daryolarda, hayvonot va nabotot olamida) hamda o'zlaringizda (ushbu hayotga kelib-ketishingizdan tortib, vujudlaringizdagi har bir a'zoingizda, balki har bir hujayrangizning naqadar nozik tartib-intizom bilan yaratilib, o'z o'rniga joylashtirilganida va o'z zimmasidagi Yaratgan buyurgan vazifani quloq qoqmasdan ado etib borishida) ishonguvchi zotlar uchun (Allohning qudratiga dalolat qiladigan) oyat-alomatlar bordir. Axir ko'rmaysizlarmi?!

22. Osmonda esa sizlarning rizqu-ro'zlaringiz (ya'ni yerda mo'l hosil bo'lishiga

sabab bo'lguvchi yomg'ir) va sizlarga va'da qilinayotgan narsa (ya'ni jannat) bordir.

23. Bas, osmon va yerning Parvardigoriga qasamki, albatta u (ya'ni sizlarga va'da qilinayotgan barcha narsa) xuddi sizlarning so'zlashingiz kabi (ya'ni so'zlagan so'zlaringiz o'zlaringiz uchun qandoq haq bo'lsa, ana shunday) haqqi-rostdir!

24. (Ey Muhammad), sizga Ibrohimning izzat-ikromli mehmonlari haqidagi xabar keldimi?

25. O'shanda ular (Ibrohimning) huzuriga kirib, «Salom», deyishgan edi, u ham: «Salom, (Bular) notanish qavm-ku?», dedi.

26-27. So'ng u asta oilasi oldiga chiqib, (qovurilgan) bir semiz buzoqni keltirdi-da, uni ularga yaqin qilib, «(Taomdan) yemaysizlarmi?» dedi.

28. (Lekin mehmonlar ovqatga qo'l cho'zishmagach), ulardan xavfsiray boshladi. (Shunda) ular: «Qo'rqmagin. (Bizlar farishtalarmiz, shuning uchun taom yemaymiz)», dedilar va (Ibrohimga) bir dono o'g'il xushxabarini berdilar.

29. Shunda (ularning so'zini eshitib turgan Ibrohimning) xotini qichqirgancha keldi-da, (bu xushxabardan ajablanganidan) o'zining yuziga urib: «(Axir men) tug'mas kampir(man)ku!» dedi.

30. Ular aytdilar: «Parvardigoring mana shunday dedi. Albatta Uning O'zigina hikmat va bilim Sohibidir».

YIGIRMA YETTINCHI JUZ'
*****

31. (Ibrohim) dedi: «Ey elchilar, ne yumush bilan keldingiz?»

32-33-34. Ular aytdilar. «Bizlar bir jinoyatchi qavmga (ya'ni, Lut qavmiga) ularning ustidan, Parvardigorning huzurida haddan oshuvchi kimsalar uchun belgilab qo'yilgan loydan-sopoldan bo'lgan (ya'ni, har bir halok qilinguvchi kofirning nomi yozilgan) toshni yog'dirish uchun yuborilgandirmiz.

35. Bas, Biz u joydagi mo'minlardan bo'lgan kishilarni chiqarib yubordik.

36. (Lekin) u joyda bir xonadondan (ya'ni, Lut payg'ambar xonadonidan) o'zga musulmonlarni topmadik.

37. Biz (u qishloqdagi barcha kofirlarni halok qilganimizdan so'ng) alamli azobdan qo'rqadigan zotlar (ibrat olishlari) uchun u joyda oyat-alomat qoldirdik.

I z o h. Ushbu oyati karimada Allohning qudratiga dalolat qiladigan oyat-alomatlardan faqat oxiratdagi alamli azobdan qo'rqadigan kishilargina pand-nasihat olishlari ta'kidlab o'tildi. Endi, Ibrohim alayhis-salomga yuborilgan farishtalar va ularning Lut qavmidan kofir bo'lgan kimsalarni halok qilganlari haqidagi ibratli qissa hikoya qilingach, navbatdagi oyatlarda kofir bo'lganlari sababli halokatga duchor qilingan boshqa bir qancha qavmlar to'g'risida qisqacha xabarlar beriladi.

38. Muso (qissasi)da ham (ibrat bordir). Eslang, Biz uni ochiq hujjat bilan Fir'avn oldiga yuborgan edik.

39. U o'z arkoni (davlati)ga suyanib (Musoga iymon keltirishdan) yuz o'girdi va «(Muso yo) sehragar, yoki majnun», dedi.

40. Bas, Biz uni ham, qo'shinlarini ham ushlab, ularni dengizga otdik — g'arq qilib yubordik. U (Fir'avn o'zining kibru havosi va kufri isyoni sababli har qanday) malomatga loyiqdir.

41. Od (qabilasining qissasi) da ham (ibrat bordir). Eslang, Biz ularning ustiga tug'mas (ya'ni hech qanday foyda yetkazmaydigan) bo'ronni yuborgan edik.

42. U (bo'ron) nimaning ustidan o'tsa, albatta uni (halok etib) xuddi chirib-bitgan suyaklar kabi qilib qo'yar edi.

43. Samud (qabilasining qissasi)da ham (ibrat bordir). Eslang, ularga (Alloh tomonidan mo'jiza qilib yuborilgan tuyani so'yib yuborgan paytlarida) "bir vaqtgacha (ya'ni uch kungacha tiriklik ne'matidan) bahramand bo'lingiz", deyilgan edi.

44. Bas, ular Parvardigorning amri(ga igoat etish)dan kibr-havo qilishgach, qarab turgan hollarida ularni chaqmoq urdi.

45. Bas, ular (u chaqmoqdan qochib qutulish uchun o`rinlaridan) turishga ham qodir bo`lmadilar va (biron kimsa tomonidan) yordam olguvchi ham bo`lmadilar!

46. (Mazkur qavmlardan) ilgari Nuh qavmini ham (halok qilgandirmiz). Chunki ular fosiq-itoatsiz qavm edilar.

47. Osmonni Biz qudrat bilan barpo qildik. Darhaqiqat Biz qudratlidirmiz.

48. Yerni esa yoyiq-keng qilib qo`ydik. Bas, (Biz) naqadar yaxshi yoyguvchidirmiz.

49. Sizlar eslatma-ibrat olishlaringiz uchun Biz har bir narsani juft-juft qilib yaratdik.

50. (Ey Muhammad), ularga ayting: «Bas, Allohga (iymon keltirish uchun) chopinglar-shoshinglar! Albatta men sizlar uchun U zot(ning azobi)dan ochiq ogohlantirguvchidirman.

51. Va sizlar Alloh bilan birga yana boshqa biron iloh bor, demanglar! Albatta men sizlar uchun U zot(ning azobi)dan ochiq ogohlantirguvchidirman».

52. Xuddi shuningdek, (ya`ni sizni sehrigar, majnun, shoir deganlari kabi) ulardan (ya`ni, Makka mushrikalaridan) avvalgi (kofir bo`lgan) kimsalarga biron payg`ambar kelganida, ular ham albatta (o`sha payg`ambarni yo) sehrigar, yoki majnun der edilar.

53. Ular o`sha (so`z)ni bir-birlariga vasiyat qilib qoldirganmilar? Yo`q, (zotan ular bir-birlaridan yiroq zamonlarda va makonlarda yashab o`tganlari sababli o`zaro vasiyat qilish imkoniga ega emaslar, lekin faqat bir narsa ularning barchalaritsi yuqoridagi kabi so`zlarni aytishga majbur etar) — ular tug`yonga tushgan qavmdirlar!

54. Bas, (ey Muhammad), siz ulardan yuz o`giring! Endi (zimmangizdagi payg`ambarlikni to`la yetkazganingizdan so`ng kofirlardan yuz o`girsangiz) siz malomat qilinguvchi emassiz.

55. Va (Qur'on bilan) pand-nasihat qiling! Zero u pand-nasihatlar mo`minlarga naf' yetkazur.

56. Men jin va insni faqat O`zimga ibodat qilishlari uchungina yaratdim.

57. Men ulardan biron rizq istamasman va ular Meni taomlantirishini istamasman.

58. Zero Allohning O`zigina (barcha xaloyiqqa) rizqu ro`z berguvchi, kuch-quvvat sohibi va qudratlidir.

59. Bas, zolim-kofir bo'lgan kimsalar uchun shak-shubhasiz xuddi (ilgari o'tgan kofir) do'stlarining nasibalari kabi (azobdan iborat) nasiba bordir. Bas, ular Meni (ng azobimni) shoshtirmay qo'ya qolsinlar!

60. Bas, kofir bo'lgan kimsalar uchun ularga va'da qilinayotgan (azobga giriftor qilinadigan) Kunlarida halokat bo'lgay!

TUR SURASI

Bu sura Makkada nozil bo'lgan. U qirq to'qqiz oyatdir.

Sura avvalida Tangri taolo besh narsaga qasamyod qilib, Qiyomat kunidagi kofirlar ustiga tushadigan azob haq ekanligini uqtiradi.

So'ngra Alloh taolodan qo'rquvchi taqvo egalari uchun tayyorlab qo'yilgan jannat va unda kelajak mangu saodatli hayot haqida so'z boradi.

Shuningdek, bu surada Qur'oni Karimga iymon keltirmagan va Muhammad alayhis-salomni yolg'onchi qilgan kimsalarning barcha da'volari puch va asossiz ekanligi rad etib bo'lmaydigan dalillar vositasida ochib beriladi.

Sura nihoyasida payg'ambar alayhis-salomni Alloh taoloning hukmi ilohiysiga sabr qilishga buyurilib, ertayu-kech Allohni poklab tasbeh aytishga da'vat etiladi.

Sura o'zining ilk oyati nomi bilan «Va-t-Tur» — «Tur tog'iga qasam», deb atalgandir.

Mehribon va rahmli Alloh nomi bilan (boshlayman).

1. Tur (tog'i)ga,

2-3. Ochiq sahifaga yozilgan Kitobga (Qur'onga),

4. Baytul-Ma'murga (Obod Uyga),

5. Baland ko'tarilgan tomga (osmonga),

6. Va to'lib-toshgan dengizga qasamki,

7. Parvardigoringizning azobi shak-shubhasiz voqe' bo'lguvchidir!

8. Uning uchun biron daf' qilguvchi – to'siq yo'qdir.

I z o h. Yuqorida zikr qilingan «Baytul-Ma'mur — Obod Uy»dan murod Alloh taoloning amri bilan Odam alayhis-salom bino qilgan Baytulloh bo'lib, Nuh payg'ambar zamonlarida ro'y bergan to'fon balosida Alloh taoloning amri bilan farishtalar u uyni yettinchi osmonga olib chiqib ketgan ekanlar. Uning «Obod Uy» deb atalishiga sabab u uyni har kuni yetmish ming farishta tavof qilishidir.

9. U Kunda osmon titrab-chayqalur;

10. Va tog'lar ham (o'rnashgan joylaridan jilib), yo'lga tushur!

11-12. Ana o'sha Kunda (payg'ambarlarni) yolg'onchi qilguvchi, o'zlari sho'ng'igan noto'g'ri yo'llarida adashib yuradigan kimsalarga halokat bo'lur!

13. U Kunda ular jahannam o'tiga haydalurlar!

14. (Va ularga deyilur): «Sizlar yolg'on deb yurgan do'zax mana shudir!»

15. Qani, bu (azob) ham sehrmi, yoki sizlar (hayoti dunyoda Haqni ko'ra olmaganlaringiz kabi bu azobni ham) ko'rmayapsizlarmi?!

16. (Do'zaxga) kiringiz! Endi (uning azobiga) xoh sabr qilinglar, xoh sabr qilmanglar, sizlarga barobardir! (Ya'ni u azob sizlardan yengillatilmas). Sizlar faqat o'zlaringiz qilib o'tgan qilmishlaringizning jazosini tortursizlar!»

17-18. Taqvodor zotlar esa ularga Parvardigorlari ato etgan narsalar bilan shod-xurram bo'lgan hollarida shak-shubhasiz jannatlar va ne'matlar ichra barqarordirlar. Parvardigorlari ularni do'zax azobidan saqlagandir.

19-20. (Ularga): «Sizlar qilib o'tgan (yaxshi) amallaringiz sababli qator tizilgan so'rilar ustida yastangan hollaringizda ko'ngildagidek yeb-ichinglar», (deyilur) va Biz ularga shahlo ko'zlarni jufti halol qilib berdik.

21. O'zlari iymon keltirib, zurriyotlari ham ularga iymon bilan ergashgan zotlarga (o'sha) zurriyotlarini qo'shdik va ularga qilgan amallaridan biron narsani ham kamitmadik. Har bir kishi o'zi kasb qilgan ishi bilan garovga olinguvchidir — ushlanguvchidir.

I z o h . Ushbu oyatni shunday tushunmoq lozim: Agar ajdodlar hayoti dunyodan iymon va ezgu amallar bilan o'tib, Alloh taolo nazdida yuksak darajotlarga erishsalar va ularning farzandlari ham ularga iymon bilan ergashsalar-u, ammo ota-bobolari muyassar bo'lgan baland maqomlarga ko'tarila olmasalar-da, Tangri taolo ularni ham ota-bobolariga qo'shib, barchalariga O'zi va'da qilgan jannatdan joy ato etadi, ammo farzandlari sababli ajdodlarning ajr-mukofotlarini zarracha kamitmaydi. Chunki har bir jon o'zi qilgan ishiga javobgardir.

Endi quyidagi oyatlarda yana o'sha ahli jannatga ato etiladigan baxt-saodat va noz-ne'matlar zikr qilinadi.

22. Yana Biz ularni ko'ngillari istaydigan meva-cheva va go'sht bilan quvvatlantirdik.

23. Ular u joyda (shunday sharob) kosalarini talashib – qo'lma-qo'l qilib ichurlarki, u (sharob)da (ya'ni uni ichganlari sababli) na behuda-sergaplik va na gunoh bo'lar.

24. Ularning ustida go'yo (sadaф ichida) yashiringan gavhardek (pokiza va xushsurat) g'ulomlari aylanib (xizmatga hozir bo'lib) turur.

25-26. Ular bir-birlariga boqishib, basti-javob qilishib, deydilar: «Haqiqatan bizlar ilgari (hayoti dunyoda) ahli-oilamiz orasida (bo'lgan chog'imizda oxiratda Allohning azobiga duchor bo'lishdan) qo'rqar edik.

27. Mana, Alloh bizlarga marhamat ko'rguzdi va bizlarni samumdan (ya'ni badanlarni ilma-teshik qilib yuboradigan do'zaxiy shamoldan) saqladi.

28. Darhaqiqat bizlar ilgari (hayoti-dunyoda) U zotga duo-iltijo qilar edik. Albatta Uning O'zigina marhamatli, mehribondir».

29. Bas, (ey Muhammad) siz insonlarga Qur'on oyatlari bilan) pand-nasihat qilavering! Chunki siz Parvardigoringizning ne'mat-marhamati bilan kohin-folbin ham, majnun ham emasdirlar.

30. Balki ular (mushriklar): «(Muhammad), bir shoirdir. Bizlar unga zamon hodisot-balolari (etishi)ni kuturmiz», derlar?!

31. Ayting: «Kutaveringlar! Men ham sizlar bilan birga kutguvchilardandirman. (Qani, baloga kim yo'liqar ekan)».

32. Balki ularning «aqlari» mana shunday («dono» so'zlarni aytishga) buyurar?! Yoki ular tug'yonga tushgan qavmlar(ki, bunday so'zlarni aytishlariga sabab o'sha tug'yonmi)?!

33. Balki ular: (Muhammad Qur'onni) «o'zi ichidan to'qib olgan», derlar?! Yo'q, ular iymon keltirmaslar!

34. U holda agar rostgo'y bo'lsalar o'zlari ham o'sha (Qur'on)ga o'xshash biron so'z — kitob keltirsinar-chi?!

35. Balki ular hech narsadan (ya'ni, Yaratguvchisiz) yaralib qolgandirlar?! Yoki ular o'zlari yaratguvchimikanlar-a?!

36. Balki osmonlar va yerni ham ular yaratgandirlar?! Yo'q, ular ishonmaslar!

37. Balki ularning huzurlarida Parvardigoringizning xazinalari bordir?! Yoki ular (butun borliqni) boshqarib turguvchimikanlar-a?!

38. Balki ularning (osmonga ko'tarilib, farishtalarning so'zlarini) eshitib oladigan narvonlari bordir?! U holda ularning eshitib olguvchilari (o'zlarining haqiqatan Allohning amridan xabardor bo'lganiga) biron ochiq hujjat keltirsin-chi?!

39. (Ey mushriklar), balki qizlar U zotniki-yu, o'g'illar sizlarnikidir?!

I z o h. Ya'ni sizlar «Farishtalar Allohning qizlari», deb da'vo qilasizlar. Qay bir hujjat

bilan bunday demoqdasizlar?! Sizlar «dono»liklaringizdan o'zlaringiz yomon, ko'radigan va orlanadigan qizlarni Allohnik deb, o'g'il bolalarni o'zlaringizniki qilib olmoqchimisizlar?! Agar shu «dono»liklaringiz bo'lsa, sizlarning Qur'onni ham, payg'ambarni ham, o'lgandan keyin qayta tirilishni ham inkor qilishlaringiz hech tong emasdir!

40. (Ey Muhammad), balki siz ulardan (o'z da'vatingiz uchun) ajr-haq so'rayotgandirsizki, ular (o'sha) to'lov(ni to'lash)dan qiynalib qolgandirlar (va shu sababli iymon keltirmayotgandirlar)?

41. Balki ularning huzurlarida g'ayb (ilmi — Alloh taoloning O'z bandalaridan yashirgan sirlari) bo'lib, ular (o'sha sirlarni) yozib olayotgandirlar (va shu sababli siz keltirgan xabarlariga ishonmayotgandirlar?!) Aslo undoq emasdir! U holda nega ular sizga iymon keltirmaslar?!

42. Balki ular (sizni halok qilish uchun) biron hiyla-nayrang qilmoqchidirlar?! U holda o'sha kofir bo'lgan kimsalarning o'zlari hiyla-nayrangga giriftor bo'lurlar!

43. Balki ular uchun Allohdan o'zga biron «iloh» bordir?! Alloh ularning shirkalaridan pokdir!

44. Agar ular (ustlariga ularni halok qilish uchun) osmondan bir bo'lak-parcha tushayotganini ko'rsalar (o'shanda ham iymon keltirmaslar, balki «Bu to'plangan bulutdir», derlar.

45. Bas, (ey Muhammad) siz ularni toki o'zlari halok qilinadigan kunlariga ro'baro' bo'lgunlaricha tark qiling!

46. U Kunda ularning hiyla-nayranglari biron foyda bermas va ularga yordam ham berilmas!

47. Albatta zolim-kofir bo'lgan kimsalar uchun bundan (Qiyomat kunidan) ilgari mana shu dunyoda) ham azob-uqubat(lar) bordir, lekin ularning ko'plari (buni) bilmaslar!

48. (Ey Muhammad) siz Parvardigoringizning hukmiga (ya'ni mushriklarni darhol azobga duchor qilmaganiga va sizni turli mashaqqatli sinovlar bilan imtihon qilishiga) sabr qiling. Zotan siz shak-shubhasiz Bizning ko'z o'ngimizda (ya'ni hifzi-himoyamizda)dirsiz. Va (tongda uyqudan) turgan paytingizda Parvardigoringizga hamdu sano aytish bilan (U zotni barcha ayb-nuqsandan) poklang!

49. Shuningdek kechadan (bo'lgan soatlarda) va yulduzlar yuz o'girib ketgach (ya'ni sahar paytlarida) ham U zotga tasbeh ayting!

NAJM SURASI

Oltmish ikki oyatdan tashkil topgan bu sura Makkada nozil qilingan.

U butun payg'ambarlar tarixida yagona bo'lgan mislsiz mo'jiza — Muhammad alayhis-salomning Me'rojga chiqishlarini va u dargohdagi aqlu shuurni lol qilguvchi manzarani tasvirlash bilan boshlanadi.

So'ngra mushriklar o'z qo'llari bilan yasashib, keyin o'zlaricha turli nomlar bilan atab olishib sig'inadigan but va sanamlari hech kimga hech qanday foyda ham ziyon ham yetkaza olmaydigan imkonsiz maxluqlar ekanligi uqtiriladi.

Bu surada yana har bir inson oxiratda faqat o'zi qilib o'tgan amallari bilan jazolanishi, o'zgalar uning gunohlarini o'z yelkalariga ololmaganlari kabi, unga o'zlarining savdolaridan ham bera olmasliklari ayricha ta'kidlanadi.

Sura etagida esa o'tmishda kufri isyon bilan o'tgan qavmlarning qanday halokatlarga duchor bo'lganliklari eslatilib, barcha insonlarni yolg'iz Allohgagina ibodat qilishga da'vat etiladi.

Sura o'zining ilk oti nomi bilan «Van-Najm» — «Yulduzga qasam» deb atalgandir.

Mehribon va rahmli Alloh nomi bilan (boshlayman).

1-2. Botib ketayotgan yulduzga qasamki, sizlarning sohibingiz (ya'ni Muhammad alayhis-salom) zalolatga ham ketgani yo'q, yo'ldan ham ozgani yo'q!

3. Va u (sizlarga keltirayotgan Qur'onni) o'z havoyi-xohishi bilan so'zlamas.

4. U (Qur'on) faqat (Alloh tomonidan payg'ambarga) vahiy qilinayotgan (tushirilayotgan) bir vahiydir.

5-6-7. Unga (bu vahiy) bir kuchga to'lgan, sohibi qudrat (ya'ni Jabroil alayhis-salom) ta'lim bermishdir. Bas, u (avval) yuksak ufqda (ko'rinib), tik turdi.

8. So'ngra yaqinlashib, pastladi.

9. Bas, (Muhammad alayhis-salomga) ikki kamon oralig'ida yo (undan-da) yaqinroq bo'lib.

10. (Alloh) o'z bandasi (Muhammad alayhis-salom) ga tushirgan vahiyi keltiradi.

11. (Payg'ambarning) ko'ngli ko'rgan narsasini inkor etmadi. (Ya'ni Jabroil farishtaning suratini ko'rib, payg'ambarning ko'ngli ham qanoatlandi va uning Alloh taolo tomonidai farishta ekanligiga iymon keltirdi).

12. Endi sizlar, (ey mushriklar payg'ambar) ko'rib turgan narsasi ustida u bilan tortishurmisizlar?!

13-14. Qasamki, (Muhammad alayhis-salom Jabroil farishtani o'zining asliy suratida) ikkinchi bor (jannat) chetidagi Nilufar oldida ko'rdi.

I z o h . Bu ko'rish Payg'ambar alayhis-salom Jabroil farishta bilan birga Me'rojga ko'tarilganlarida ro'y bergan edi. Endi quyidagi oyatlarda rasulullohning o'sha me'rojda ko'rgan — guvoh bo'lgan manzaralari tasvirlanadi.

15. Jannati ma'vo ham o'sha (Nilufar)ning oldidadir.

16. O'shanda Nilufarni o'ragan narsa (ya'ni Alloh taoloning fayzi ilohiysi) o'rab olgan edi.

17-18. (Payg'ambarning) ko'zi (o'ngu so'lga) og'gani ham yo'q, o'z haddidan oshgani ham yo'q. Darhaqiqat u (o'sha soatda) Parvardigorining buyuk oyatlarini (ya'ni U zotning qudrati ilohiysiga dalolat qiladigan juda ko'p alomatlarni), ko'rdi.

19-20. (Ey mushriklar, o'zlaringizcha sig'inayotgan sanamlaringiz) — «Lot», «Uzzo», va yana uchinchilari bo'lmish tuban «Manot» haqida hech o'ylab ko'rdinglarmi?!

21. (Sizlar o'sha but-sanamlarni va farishtalarni «Allohnin qizlari», deysizlar, demak (jinsi) sizlarniki-yu, ayol (jinsi) U zotnikimi?!

22. U holda bu adolatsiz taqsim-ku?!

23. U (nom)lar faqat sizlar o'zlaringiz va ota-bobolaringiz qo'yib olgan nomlardir. Alloh ular(ga ibodat qilish) haqida biron hujjat tushirgan emas. U (mushrik)larga (payg'ambar alayhis-salom vositalarida) Parvardigor tomonidan hidoyat (Qur'on) kelib turgan holda ular faqat gumonga va havoyi nafslarigagina ergashadilar-a!

24. Yoki inson uchun o'zi orzu qilgan narsa bo'laverarmi?! (Hargiz bo'lmas!)

I z o h . Mushriklar o'zlari yasab keyin «Lot, Uzzo va Manot» deb nom qo'yib olgan butlari haqida «Bular Allohning qizlaridir. Mana shular Qiyomat Kunida bizlarni shafolat qilishadi», deb xomxayol qilib yurar edilar. Yuqoridagi oyat ularning bu xomxayollari hech qachon amalga oshmasligini ta'kidladi.

25. Zero oxirat ham, dunyo ham yolg'iz Allohnikiidir!

26. Osmonlarda qanchadan-qancha farishtalar bo'lib, o'shalarining shafotlari ham biron foyda bermas, magar Alloh O'zi xohlagan rozi bo'lgan kishilar uchun (shafotga) izn berganidan keyingina (u shafotning foydasi tegur).

27. Darvoqe', oxiratga imon keltirmaydigan kimsalar farishtalarni ayollar nomi bilan ataydilar.

28. Holbuki ular uchun bu xaqda (ya'ni, farishtalarning qaysi jinsdan ekanligi haqida) biron bilim-hujjat yo'qdir. Ular faqat gumon-taxminga ergashurlar xolos. Aniqki, gumon haqiqatdan biron narsaning o'rniga o'tmas!

29. Bas, (ey Muhammad), siz Bizning eslatmamizdan orqa o'girib ketgan va faqat hayoti dunyoningina istagan kimsalardan yuz o'giring!

30. Ularning «ilm»dan yetgan joylari mana shu (hayoti dunyo matolarinigina istash)dir. Albatta Parvardigoringizning O'zi Uning yo'ldan ozgan kimsalarni juda yaxshi bilguvchidir va U hidoyat topgan zotlarni ham juda yaxshi bilguvchidir.

31. Osmonlardagi va yerdagi bor narsalar yolg'iz Allohnikidir. U zotning O'zi yomonlik-gunoh qilib o'tgan kimsalarni qilgan amallari bilan jazolagay va chiroyli amal qilgan zotlarni go'zal (savob-jannat) bilan mukofotlagay!

32. Ular (ya'ni jannatga sazovor bo'lganlar) kichik xatolardan boshqa katta gunohlardan va buzuqliklardan yiroq bo'ladigan zotlardir. Albatta Parvardigoringiz mag'firati keng zotdir. U sizlarni (ya'ni otalaringiz Odamni) O'zi yerdan – tuproqdan paydo qilgan paytidanoq va sizlar onalaringizning qornida homila bo'lgan paytingizdanoq juda yaxshi bilguvchidir. Bas, sizlar o'zlaringizni poklamay qo'ya qolinglar! U taqvodor bo'lgan kishilarni ham juda yaxshi bilguvchidir.

33-34. (Ey Muhammad, iymondan) yuz o'girib ketgan va ozgina (mol) berib, (keyin shart qilingan molni berishni) to'xtatgan kimsani ko'rdingizmi?

I z o h. Bu oyatlarning nozil bo'lishiga bir voqea sabab bo'lgan. Valid ibn Mug'iyra degan bir kishi payg'ambar alayhis-salom huzurlarida o'tirib, u zotning pand-nasihatlarini eshitgach, ta'sirlanib, Islom diniga kirmoqchi bo'ladi. Shunda mushriklardan biri unga «Sen ota-bobolaringni yo'ldan ozgan kimsalar deb ularning dinini tark qilib, Muhammadning diniga kirmoqchimisan?», deb qutqu soladi. Ikkilanib qolgan Valid: «Axir men Islomga kirmasam, Allohning azobiga giriftor bo'laman-ku?» deganida, haligi mushrik unga: «Agar sen menga falon miqdorda mol-pul bersang, sening barcha gunohlaringni oxiratda o'z bo'ynimga olaman», deydi, Uning vasvasasiga uchgan Valid dindan yuz o'giradi va o'zaro shartlashgan mollaridan bir qismini haligi mushrikka beradi, ammo qolganini baxillik qilib bermay qo'yadi. Shunda yuqoridagi oyati karimalar nozil bo'ladi va shu mavzu' quyidagi oyatlarda ham davom etadi.

35. Uning huzurida g'ayb ilmi bormidiki, u (kelajakda boshqa birov o'zining gunohini zimmasiga olishini) bilib olsa?!

36-37. Yoki unga Musoning va (ahdiga) vafodor zot bo'lgan Ibrohimning sahifalaridagi so'zlar xabari berilmaganmidi?!

38. Hech bir ko'targuvchi (ya'ni gunohkor jon) o'zga jonning yukini (ya'ni gunohini) ko'tarmas!

39. Inson uchun faqat o'zi qilgan harakatigina bo'lur (ya'ni o'zgalarning qilgan yaxshi amallaridan unga biron foyda yetmas).

40. Uning qilgan sa'y-harakati esa yaqinda (Qiyomat kunida) ko'rinur.

41. So'ngra u (o'sha sa'y-harakati uchun) to'la-to'kis jazo-mukofot olur.

42. Albatta oxirgi chegara yolg'iz Parvardigoringiz oldiga (bormoqlik)dir.

43. Albatta kuldirgan ham, yig'latgan ham Uning O'zidir.

44. Albatta o'ldirgan ham, tiriltirgan ham Uning O'zidir.

45-46. Va albatta U zot otilib chiqadigan nutfadan erkak-ayol juftlarni yaratgandir.

47. Albatta (barcha xaloyiqni o'lganidan so'ng) ikkinchi bor paydo qilish ham yolg'iz Uning zimmasidadir.

48. Albatta boy qilgan ham, badavlat qilgan ham Uning O'zidir.

49. Albatta She'ro (yulduzi)ning Parvardigori ham Uning O'zidir.

I z o h . Mushriklarning bir toifasi yozning issiq kechalarida ko'rinadigan She'ro (Sirius) nomli yulduzga sig'inar edilar. Mazkur oyati karima Alloh taolo ular sig'inayotgan She'roning ham Parvardigori ekanligini uqtiradi.

50-51. Albatta U zot avvalgi Od va Samud (qabilalari)ni ham halok qildi, bas (ulardan biron kishini tirik) qoldirmadi.

52. Yana U zot ilgari Nuh qavmini ham (halok qilgandir). Chunki ularning o'zlari juda zolim va tug'yonga tushgan kimsalar edilar.

53-54. Yana U zot zeru-zabar bo'lgan qishloqni (ya'ni Lut payg'ambar qavmini) ham qulatib, uni o'ragan narsa (ya'ni osmonda yog'ilgan toshlar) bilan o'rab ko'mib tashladi.

55. Bas, (ey inson) Parvardigoringning qaysi ne'matlari haqida shak-shubha qilursan?!

56. Bu (ya'ni Muhammad alayhis-salom ham) avvalgi ogohlantirguvchilar (payg'ambarlar jumlasidan bir ogohlantirguvchidir.

57-58. Yaqin bo'lguvchi (qiyomat) yaqin qoldi. Uning uchun Allohdan o'zga biron ochguvchi (qachon bo'lishini bildirguvchi) yo'qdir.

59. (Ey mushriklar), hali sizlar mana shu Soʻzdan (Qurʻondan) ajablanursizlarmi?!

60-61. (Undagi oyatlarning benazir va bemisl oʻgit-nasihatlaridan taʼsirlanib) yigʻlamasdan, gʻofil boʻlgan hollaringizda kulursizlarmi?!

62. Bas, sizlar yolgʻiz Allohga sajda va ibodat qilinglar!

I z o h. Ushbu oyati karima navbatdagi sajda oyati boʻlib, uni oʻqigan va tinglagan har bir kishi uchun bir bor sajda lozim boʻlur.

QAMAR SURASI

Bu sura ham Makka suralaridan boʻlib, ellik besh oyatdir.

U paygʻambar alayhis-salomga ato etilgan moʻjizalardan biri – Oyning boʻlinishi haqidagi oyati karima bilan boshlanadi. Suraning «Qamar – Oy» deb nomlanishining boisi ham shudir.

Soʻngra barcha odamlar «goʻyo yoyilgan chigirtkalar kabi qabrlaridan chiqib keladigan» Qiyomat kuni va u Kunda roʻy beradigan dahshatli hodisalar tasvirlanadi.

Bu surada ham oʻtmishdagi oʻzlariga yuborilgan paygʻambarlarni yolgʻonchi qilgan qavmlarning mana shu dunyodayoq halokatga duchor etilganliklari uqtirilib, ularning oxiratda koʻrajak azob-uqubatlari yanada dahshatliroq ekanligi toʻgʻrisida ham xabar beriladi.

Sura taqvo egalari uchun Alloh taolo huzurida tayyorlab qoʻyilgan goʻzal oqibat — jannatning tavsifi bilan xotima topadi.

Mehribon va rahmli Alloh nomi bilan (boshlayman).

1. (Qiyomat) soati yaqinlashib qoldi va oy ham boʻlindi.

2. Agar ular (Quraysh kofirlari Muhammad alayhis-salomning haq paygʻambar ekanliklariga dalolat qiladigan) biron oyat-moʻjiza koʻrsalar (ham u paygʻambarga iymon keltirish oʻrniga) yuz oʻgirurlar va «(Bu) har doimgi sehr-ku!» derlar.

I z o h . Juda koʻp sahobalar tomonidan rivoyat qilinishicha, Makka kofirlari paygʻambar alayhis-salomga: «Agar sen chin paygʻambar boʻlsang, bizlarga anavi oyni ikkiga boʻlib ber-chi», dedilar va agar u zot shu ishni qila olsalar, iymon keltirishlarini aytishdi. Oʻshanda oy toʻlgan kecha edi. Shundan soʻng rasululloh Parvardigoriga iltijo qilib, fazlu marhamatini darigʻ tutmasligini yolvorib soʻragan edilar, banogoh toʻlin oy qoq oʻrtasidan boʻlinib, yarmi Safo togʻi ustida, yarmi esa uning roʻbaroʻsidagi Qayqaon togʻi ustida paydo boʻldi. Bu moʻjizani koʻrib turgan mushriklar... «Muhammad bizlarni sehrlab qoʻydi. Mayli, u hamma odamlarni sehrlay olmaydi-ku, bu yerda xozir boʻlmagan kishilardan soʻraymiz», dedilar. Mana shu paytda Makkaga kirib kelgan karvon ahlidan

so'rashgan edi, ular ham yo'lda kelishayotganida oyning ikkiga bo'linganini ko'rganlarini aytdilar. Lekin Abu Jahl (Johil – nodonlarning otasi) laqabli bir mushrik boshliq kofirlar «Bu har doimgi sehrlardan biri» degan gapdan nariga o'tmadilar. Shunda yuqoridagi oyatlar nozil bo'ldi.

3. Ular (payg'ambari) yolg'onchi qildilar va havoyi nafslariga ergashdilar. — Har bir ish (o'z) joyini topguvidir (ya'ni garchi kofirlar yuz o'girsalar-da, bu haq din yer yuzida qaror topur).

4-5. — Holbuki ularga (ilgari o'tgan kofirlarning) xabarlaridan iborat bir narsa-etuk hikmat keldiki, unda (kufri zalolatdan) tiyilish (lozim ekanligini uqtirguvchi ibratlar) bor edi. (Lekin ular o'zlarining kufrlaridan tiyilmadilar). Bas, (ularga hech qanday) ogohlantirish foyda bermas!

6-7. (Ey Muhammad), endi siz ulardan yuz o'giring! Chorlaguvchi (Isrofil farishta) notanish bo'lgan bir narsaga (ya'ni Qiyomatdagi kofirlar uchun dahshatli hisob-kitobga) chorlaydigan Kunda ular (kofirlar) ko'zlari (qo'rquvdan) quyiga boqqan hollarida go'yo yoyilgan chigirtkalar kabi, qabrlaridan chiqib kelurlar!

8. Chorlaguvchi tomoniga shoshganlaricha ketar ekanlar, u kofirlar «Bu og'ir kundir», derlar.

9. Ulardan (Makka kofirlaridan) ilgari Nuhning qavmi ham (uni) yolg'onchi qilgan edi. — Ular Bizning bandamiz (Nuh)ni yolg'onchi qilishib: «(U) bir majnun», dedilar va u (o'z payg'ambarlik vazifasini ado etishdan) to'sib qo'yildi.

10. Shunda u Parvardigoriga: «Men (u kofir qavmimdan) mag'lubdirman. O'zing yordam qilgin», deb duo-iltijo qilgan edi.

11. Biz osmon darvozalarini (tinimsiz) quyilguvchi suv — sel bilan ochib yubordik.

12. Va barcha yerdan chashmalar chiqarib yubordik. Bas, (osmon va yerning) suvi taqdir qilib qo'yilgan bir ish (ya'ni kofirlarni g'arq qilib yuborish) ustida uchrashdilar!

13. Uni (Nuhni) esa taxtayu-mixlar egasida (ya'ni taxtalar va mixlardan yasalgan bir kemada) ko'tardik.

14. U (kema) Bizning ko'z o'ngimizda (hifzu-himoyamizda) suzar. (Bu o'z qavmi tomonidan payg'ambarligi) inkor qilingan kishi (ya'ni Nuh payg'ambar) uchun mukofotdir.

15. Darhaqiqat, Biz u (To'fon balosi)ni bir oyat-ibrat qilib qoldirdik. Bas, biron eslatma-ibrat olguvchi bormi?!

16. Bas, Mening (payg'ambarlarimni yolg'onchi qilgan kimsalarga ko'rsatgan)

azobim va ogoxlantirish qandoq bo'ldi?!

17. Qasamki, Biz Qur'onni zikr-eslatma olish uchun oson qilib qo'ydik. Bas, biron eslatma-ibrat olguvchi bormi?

18. Od (qabilasi ham o'zlariga yuborilgan Hud payg'ambarni) yolg'onchi qildi. Bas, Mening azobim ogoxlantirishim qandoq bo'ldi?!

19-20. Darvoqe', Biz ularning ustiga bir davomli nahs kunida (ya'ni nahs-shumligi xech ketmaydigan kunda) bir dahshatli bo'ronni yubordikki, u odamlarni go'yoki ular sug'urib olingan xurmo (daraxti)ning tanalaridek yulib-uchirib ketur.

21. Bas, Mening azobim va ogoxlantirishim qandoq bo'ldi?!

22. Qasamki, Biz Qur'onni zikr-eslatma olish uchun oson qilib qo'ydik. Bas, biron eslatma-ibrat olguvchi bormi?!

23. Samud (qabilasi ham Solih payg'ambar keltirgan) ogoxlantirishlarni yolg'on dedi.

24. Bas, ular aytdilar: «Bizlar o'zimizning oramizdagi bir odamga (payg'ambar deb) ergashurmizmi?! U holda bizlar haqiqatan ham gumroxlik va ahmoqlik-nodonlikda bo'lurmiz-ku!

25. Bizlarning oramizdan ana o'shanga eslatma – vahiy tashlanibdimi?! Yo'q, u haddan oshgan yolg'onchidir».

26. Ular ertaga (oxiratda) kim haddan oshgan yolg'onchi ekanligini bilib olajaklar.

27. Albatta Biz ularni imtihon qilish uchun bir tuya yuborguvchidirmiz. Bas, (ey Solih), sen (ularning qilmishlarini) kuzatib va (ozor-aziyatlariga) sabr qilib turavergin!

28. Va suvning ular (bilan tuya) o'rtasidagi taqsimlab qo'yilgani (ya'ni suvdan bir kun ular ichsalar, bir kun tuya ichishligi lozim ekanligi) va har bir ichishga (navbat kelganida) hozir bo'linishi haqida ularga xabar bergin!

29. So'ng ular (Samud qabilasi) o'zlarining bir sheriklarini (tuyani o'ldirish uchun) chorlagan edilar, u (kelib qilichini) oldi-da, (tuyani) so'yib yubordi.

30. Bas, Mening azobim va ogoxlantirishim qandoq bo'ldi?!

31. Darvoqe' Biz ularning ustiga bir dahshatli qichqiriq yuborgan edik, ular xuddi (qo'ylari uchun) qo'ra yasovchining (qo'rasidan to'kilgan) xas-xashak kabi bo'lib qoldilar.

32. Qasamki, Biz Qur'onni zikr-eslatma olish uchun oson qilib qo'ydik. Bas,

biron eslatma-ibrat olguvchi bormi?

33. Lut qavmi (u keltirgan) ogohlantirishlarni yolg'on dedi.

34. Darvoqe', Biz ularning ustiga (tosh) bo'ron yubordik. Magar Lut xonadonigagina tong-saharda najot berdik.

35. (Bu najot) Bizning huzurimizdan bo'lgan bir ne'matdir. Shukr qilgan kishilarni Biz mana shunday mukofotlaymiz.

36. Aniqki, (Lut) Bizning (azob bilan) ushlashimizdan ularni (ya'ni o'z qavmini) ogoxlantirgan edi, (ammo) ular ogohlantirishlardan shubhalanib, yolg'on dedilar.

37. Aniqki, ular (Lutning) mehmon(lar)ini yo'ldan urmoqchi bo'ldilar. Bas, Biz ularning ko'zlarini ko'r qilib qo'ydik: «Endi Mening azobimni va ogoxlantirishimni totib ko'ringlar!»

38. Haqiqatan erta tongda ularga barqaror-mangu azob keldi.

39. Endi Mening azobimni va ogoxlantirishimni totib ko'ringlar!

40. Qasamki, Biz Qur'onni zikr-eslatma olish uchun oson qilib qo'ydik. Bas, biron eslatma-ibrat olguvchi bormi?!

41. Aniqki, Fir'avn xonadoniga ham ogoxlantirishlar keldi.

42. Ular Bizning barcha oyat-mo'jizalarimizni yolg'on deganlaridan so'ng, Biz ularni kuchli-qudratli zotning ushlashi bilan ushladik (ya'ni, barchalarini dengizga g'arq qilib, yubordik!)

43. (Ey Makka ahli), sizlarning kofirlaringiz ana o'shalardan yaxshiroqmi-ortiqroqmi, yoki sizlar uchun (samoviy) kitoblarda ora ochiqlik (vasiqasi) bormi (ya'ni sizlar kofir bo'lib, o'z payg'ambarlaringizni yolg'onchi qilsangizlar ham hech qanday azob-uqubatga yo'liqmasliklaringiz to'g'risida vasiqalaringiz bormi)?!

44. Balki, ular: «Biz g'olib jamoatdirmiz», deyishar?!

45. Yaqinda o'sha jamoat yengilib, ortlariga qarab qochib qolurlar!

I z o h. Ushbu oyat payg'ambar alayhis-salomning chin payg'ambar ekanliklariga dalolat qiladigan, kelajakda sodir bo'ladigan hodisa haqidagi xabarlardan biridir. Darvoqe' mana shu oyat nozil bo'lganidan so'ng ko'p vaqt o'tmay «Badr» jangida o'sha mag'rur mushriklar yengilib, ortlariga qarab qochib qoldilar.

46. (Bugina emas), balki ularga (mangu azob uchun) va'da qilingan vaqt (Qiyomat) soatidir. U soat yanada balolik, yanada achchiqdir!

47. Albatta jinoyatchi-osiy kimsalar gumrohlik va ahmoqlikdadir.

48. Ular yuztuban hollarida do'zaxga sudraladigan Kunda (ularga): «Do'zax azobini totib ko'ringlar!» (deyilur).

49. Albatta Biz har bir narsani (aniq) o'lchov bilan yaratdik.

50. (Yaratmoqchi bo'lgan har bir narsamiz uchun) Bizning farmonimiz faqat birgina (ya'ni, «Bo'l», degan) so'zdir. (Bas, o'sha narsa) ko'z yumib ochguncha (yo'qdan bor bo'lur).

51. Qasamki, Biz sizlarning o'xshashlaringizni halok qildik. Bas, biron eslatma-ibrat olguvchi bormi?

52. Ular qilgan har bir narsa kitoblarda (nomai-a'mollarida) bordir.

53. Har bir kichik va katta (amal Lavhul-Mahfuzda) bitilmishdir.

54-55. Albatta taqvodor zotlar jannatlarda va daryolar (usti)da Qodir Podshoh huzuridagi rozi bo'lingan o'rinda bo'lurlar.

RAHMON SURASI

Bu sura Madinada nozil qilingan bo'lib, yetmish sakkiz oyatdir.

U o'zining ilk oyatida Alloh taoloning Rahmon — Mehribonligini uqtirib, U zotning O'z bandalariga ko'rsatgan eng katta marhamati – ularga butun hayotlari uchun dasturil-amal bo'lgan Qur'oni Karimni tushirgani ekanligini ta'kidlaydi.

So'ngra koinotdagi eng katta sayyoralardan tortib, eng mayda zarragacha bo'lgan barcha mavjudot Tangri taolo tomonidap o'ta nozik hisob-kitob bilan yaratilgani va ulardan har biri o'z zimmasiga qo'yilgan vazifani bajarishda Yaratganga so'zsiz itoat etishi bayon qilinib, insonlar uchun ham o'zaro oldi-berdi muomalalarida adlu-insof bilan ish tutsinlar, deb mezon-tarozu barpo qilingani uqtiriladi.

Bu surada mo'minlarga ato etiladigan jannat ne'matlari va kofirlarga ko'z tutib turgan do'zax azobi batafsil bayon etiladi va o'zga suralarda guvoh bo'linmagan bir uslub qo'llanib, Alloh taoloning qudrati ilohiyyasiga dalolat qiladigan har bir jumladan so'ng, ya'ni sura davomida o'ttiz bir bor insu-jinga qarab: «Bas, Parvardigoringizning qaysi ne'matlarini yolg'on deya olursizlar?!» deb xitob qilinadi.

Sura Tangri taoloning buyuk va barakotli zot ekanligini yana bir bor ta'kidlash bilan xotimalanadi.

Mehribon va rahmli Alloh nomi bilan (boshlayman).

1-2. Mehribon (Alloh Muhammad payg'ambar va uning ummatlariga) Qur'onni ta'lim berdi.

3-4. U zot insonni yaratib, unga (dilidagi maqsadini bayon eta olishi uchun) bayonni (nutqni) ta'lim berdi.

5. Quyosh ham, oy ham (aniq) hisob-o'lchov bilan (joriy bo'lur).

6. O't-o'lan ham, dov-daraxt ham (yolg'iz Allohga) sajda qilur — bo'yinsunur.

7-8. U zot osmonni baland qilib qo'ydi va sizlar tosh-tarozida tug'yonga tushmasliklaringiz (ya'ni o'zgalarga zulm qilmasliklaringiz) uchun mezon-tarozini o'rnatdi.

9. (Ey insonlar, o'zaro oldi-berdi muomalalaringizda) to'g'ri, adolat bilan tortinglar va tarozidan urib qolmanglar!

10. Yerni U zot (jamiyki) jonzotlar uchun (ya'ni ular joylashib, foydalanishlari uchun) past-tekis qilib qo'ydi.

11. Unda (turli-tuman) meva-cheva va gulkosali xurmo daraxtlari bor.

12. Yana somonli don-dun va xushbo'y (gullar) bor.

13. Bas, (ey insonlar va jinlar), Parvardigoringizning qaysi ne'matlarini yolg'on deya (ya'ni inkor qila) olursizlar?!

14. U zot insonni (yani Odam alayhis-salomni) sopol kabi qurigan qora loydan yaratdi.

15. Jinlarni esa alanga-olovdan yaratdi.

16. Bas, (ey insonlar va jinlar), Parvardigoringizning qaysi ne'matlarini yolg'on deya olursizlar?!

17. (Alloh) ikki sharqning (ya'ni kun va oy botadigan joylarning) ham Parvardigoridir.

18. Bas, (ey insonlar va jinlar), Parvardigoringizning qaysi ne'matlarini yolg'on deya olursizlar?!

19. U zot ikki dengiz-daryoni bir-birlari bilan uchrashadigan hollarida (yonma-yon) oqizib qo'ydi.

20. (Ammo) u ikkisining o'rtalarida bir to'siq bo'lib, ular (o'sha to'siqdan) oshib o'tmaslar.

I z o h. Ma'lumki, dengiz qa'ri ham, daryo tubi ham suv bermalol sizib o'ta oladigan qumloq yoki tuproqdir. Ko'p hollarda sho'r suvli dengiz bilan chuchuk suvli daryo yoki ko'l shundoq yonma-yon joylashib ham qoladi. Lekin Alloh taoloning qudrati bilan ulardan birining sho'ri ikkinchisiga urib ketmaydi.

21. Bas, (ey insonlar va jinlar), Parvardigoringizning qaysi ne'matlarini yolg'on deya olursizlar?!

22. U ikkisidan (biri bo'lmish dengizdan) marvarid va marjonlar chiqur.

23. Bas, (ey insonlar va jinlar), Parvardigoringizning qaysi ne'matlarini yolg'on deya olursizlar?!

24. Dengizdagi tog'lar kabi baland ko'tarilgan qatnovchilar (ya'ni yelkanli kemalar) ham yolg'iz U zotnikidir.

25. Bas, (ey insonlar va jinlar), Parvardigoringizning qaysi ne'matlarini yolg'on deya olursizlar?!

26. (Yer) yuzidagi barcha jonzot foniidir.

27. Buyuklik va karam sohibi bo'lgan Parvardigoringizning yuzi — O'zigina boqiy mangu qolur.

28. Bas, (ey insonlar va jinlar), Parvardigoringizning qaysi ne'matlarini yolg'on deya olursizlar?!

29. Osmonlar va yerdagi (barcha) jonzot (Unga muhtojdir va bor tilak-maqсадlarini yolg'iz) Undan so'rar. U zot har kuni ish-amaldadir.

I z o h. Ushbu oyati karima o'zi mo'jaz bo'lishiga qaramasdan Islomiy aqidaning asosiy ruknlaridan birini to'la ifodalagandir. Ya'ni, yeru osmonda Alloh taologa muhtoj bo'lmagan va Undan madad-yordam tilamagan biron jonzot yo'qdir. U zot har kuni, har soat, har lahzada O'zi yaratgan koinotdagi barcha jon zotni boshqarib-parvarish qilib turadigan Parvardigordir. Bu oyat, «Alloh taolo borliq va undagi narsalarni yaratgach, ularni o'z holiga tashlab qo'ygan», deyidigan ayrim faylasuflarga ochiq raddiyadir.

30. Bas, (ey insonlar va jinlar), Parvardigoringizning qaysi ne'matlarini yolg'on deya olursizlar?!

31. Yaqinda (Qiyomat qoyim bo'lgan Kunda) sizlar(ni hisob-kitob qilish) uchun forig' bo'lajakmiz, ey insu jinlar!

I z o h. Ya'ni, ozgina fursat o'tgach, hayoti dunyo tugab, undagi ish-amal bitar va Alloh taolo barcha insonlar va jinlarning hayotlarida qilib o'tgan amallarini hisob-kitob qilish va munosib mukofot-jazo berish uchun forig' bo'lur. U Kunda Tangri taoloning odil jazosidan hech kim qochib qutula olmas. Quyidagi oyatlarda so'z shu haqda boradi.

32. Bas, (ey insonlar va jinlar), Parvardigoringizning qaysi ne'matlarini yolg'on deya olursizlar?!

33. Ey jin va ins jamoasi! Agar sizlar (Allohning jazosidan qochib) osmonlar va yer chegaralaridan o'tib ketishga qodir bo'lsangizlar, u holda o'tib

ketaveringlar! Sizlar faqat kuch-qudrat bilangina o'ta olursizlar, (lekin u Kunda sizlarda hech qanday kuch-qudrat bo'lmas)!

34. Bas, (ey insonlar va jinlar), Parvardigoringizning qaysi ne'matlarini yolg'on deya olursizlar?!

35. (U Kunda) sizlarning ustingizga olovdan bir alanga va tutun yuborilurki, sizlar (undan hargiz) qutula olmassizlar!

36. Bas, (ey insonlar va jinlar), Parvardigoringizning qaysi ne'matlarini yolg'on deya olursizlar?!

37. Endi qachon (Qiyomat qoyim bo'lgach) osmon yorilib, (jahannam haroratidan qizib ketgan) teri kabi qizarib qolganida,

38. Bas, (ey insonlar va jinlar). Parvardigoringizning qaysi ne'matlarini yolg'on deya olursizlar?!

39. Ana o'sha Kunda na bir ins va na bir jin (qilib o'tgan) gunohidan so'ralmas!

40. Bas, (ey insonlar va jinlar), Parvardigoringizning qaysi ne'matlarini yolg'on deya olursizlar?!

41. (Chunki u Kunda) jinoyatchi-osiy kimsalar siymo-belgilaridan tanilib, peshona va oyoqlaridan olinurlar (va jahannamga otilurlar)!

42. Bas, (ey insonlar va jinlar), Parvardigoringizning qaysi ne'matlarini yolg'on deya olursizlar?!

43. Jinoyatchi-osiy kimsalar yolg'on deydigan jahannam mana shudir!

44. Ular o'sha (jahannam) bilan o'ta qaynoq suv o'rtasida aylanaverurlar!

I z o h . Ya'ni, hayoti-dunyodan kufru-isyon bilan o'tgan kimsalar oxiratda do'zax o'tida kuyar ekanlar, do'zax xodimlari bo'lmish farishtalardan biron qultum suv berishni so'rarlar. Shunda ularga qaynoq suv berilib, yana do'zaxga otilurlar va bu hol abadul-abad davom etur.

Mazkur oyatlarda kofirlar duchor bo'lajak azob-uqubatlar bayon etildi. Endi quyida keladigan oyatlarda iymon egalariga ko'z tutib turgan go'zal oqibat — jannatdagi mangu saodatli hayot qilinadi.

45. Bas, (ey insonlar va jinlar), Parvardigoringizning kaysi ne'matlarini yolg'on deya olursizlar?!

46. Parvardigori (huzurida) turishidan (ya'ni o'zining Parvardigor oldida turib, hayoti dunyoda qilib o'tgan barcha amallariga javob berishdan) qo'rqqan kishi uchun ikki jannat bordir.

47. Bas, (ey insonlar va jinlar), Parvardigoringizning qaysi ne'matlarini yolg'on deya olursizlar?!

48. (U ikki jannat son-sanoqsiz) shoh-novdalar egasidirlar, (ya'ni, sermeva va soya-salqindirlar).

49. Bas, (ey insonlar va jinlar). Parvardigoringizning qaysi ne'matlarini yolg'on deya olursizlar?!

50. U ikkisida ikki oqar chashma bordir.

51. Bas, (ey insonlar va jinlar), Parvardigoringizning qaysi ne'matlarini yolg'on deya olursizlar?!

52. U ikkisida barcha mevadani ikki navi bordir.

53. Bas, (ey insonlar va jinlar), Parvardigoringizning qaysi ne'matlarini yolg'on deya olursizlar?!

54. (Ahli jannat) astarlari shoyidan bo'lgan ko'rpachalar ustida yastangan hollarida (o'ltirurlar). U jannatlarning mevasi yaqin bo'lguvchidir (ya'ni jannat axli qaybir mevani yeyishni istasa, o'sha mevaning o'zi ularga egilib, yaqin kelur).

55. Bas, (ey insonlar va jinlar), Parvardigoringizning qaysi ne'matlarini yolg'on deya olursizlar?!

56. U (jannat)larda shunday ko'zlarini (begona erkaklarga qarashdan) tiyguvchi (qiz)lar borki, ularga (jannat axlidan) ilgari na bir ins va na bir jin tegingandir.

57. Bas, (ey insonlar va jinlar), Parvardigoringizning qaysi ne'matlarini yolg'on deya olursizlar?!

58. Ular (soflik va oqlikda) go'yoki yoqut va marjondirlar.

59. Bas, (ey insonlar va jinlar), Parvardigoringizning qaysi ne'matlarini yolg'on deya olursizlar?!

60. Ehson-yaxshilikning jazosi-mukofoti faqat yaxshiliqdir.

I z o h . Ya'ni, hayoti-dunyodan iymon va ezgu amallar bilan o'tgan kishining oxiratdagi mukofoti jannatdir. Ehson kalimasining lug'aviy ma'nosi — chiroyli amal qilmoqlikdir, Payg'ambar alayhis-salomdan «Ehson nimadir?» deb so'ralganida, u kishi shunday javob qilgan ekanlar: «Ehson — Alloh taologa go'yo Uni ko'rib turgandek ibodat qilishidir. Zotan, sen U zotni ko'rmasang-da, U zot shak-shubhasiz seni ko'rib turguvchidir».

61. Bas, (ey insonlar va jinlar), Parvardigoringizning qaysi ne'matlarini yolg'on deya olursizlar?!

62. U ikki (jannat)dan quyiroqda yana ikki jannat bordir.

63. Bas, (ey insonlar va jinlar), Parvardigoringizning qaysi ne'matlarini yolg'on deya olursizlar?!

64. (U ikki jannat) sersuv va seryaproqlikdan qoramtirdirlar.

65. Bas, (ey insonlar va jinlar), Parvardigoringizning qaysi ne'matlarini yolg'on deya olursizlar?!

66. U ikkisida tinmay otilib turguvchi ikki chashma bordir.

67. Bas, (insonlar va jinlar), Parvardigoringizning qaysi ne'matlarini yolg'on deya olursizlar?!

68. U ikkisida meva, xurmo va anorlar bordir.

69. Bas, (ey insonlar va jinlar), Parvardigoringizning qaysi ne'matlarini yolg'on deya olursizlar?!

70. U (jannat)larda xushxulq va go'zal yuzli (ayol)lar bordir.

71. Bas, (ey insonlar va jinlar), Parvardigoringizning qaysi ne'matlarini yolg'on deya olursizlar?!

72. (Ular) chodirlarda asralgan hurlardir.

73. Bas, (ey insonlar va jinlar), Parvardigoringizning qaysi ne'matlarini yolg'on deya olursizlar?!

74. Ularga (jannat axlidan) ilgari na bir ins va na bir jin tegingandir.

75. Bas, (ey insonlar va jinlar), Parvardigoringizning qaysi ne'matlarini yolg'on deya olursizlar?!

76. (Jannat ahli u jannatlarda) yashil bolishlar va go'zal gilamlar ustida yastangan hollarida (o'ltirurlar).

77. Bas, (ey insonlar va jinlar), Parvardigoringizning qaysi ne'matlarini yolg'on deya olursizlar?!

78. Buyuklik va karam sohibi bo'lgan Parvardigoringizning nomi barakotli — muborakdir.

VOQEA SURASI

To'qson olti oyatdan tashkil topgan bu sura Makkada nozil bo'lgan.

Bu surada Qiyomat qoyim bo'lishi va o'sha paytda ro'y beradigan dahshatli voqea-hodisalar hamda u Kunda kishilar uch toifaga bo'linib qolishlari haqida xabar beriladi va sura davomida har bir toifaning topajak oqibatlarini bayon qilinadi. Shuning uchun ham u «Voqea»— «Voqe' bo'lguvchi» (Qiyomat) deb nomlangandir.

Shuningdek, bu surada do'zax dahshatlari va jannat manzaralari batafsil tasvirlanadi hamda oxirat hayotini inkor etguvchi kimsalarga hech rad qilib bo'lmaydigan hujjatlar bilan javob beriladi.

Sura xotimasida yuqorida zikr qilingan har bir xabar aniq haqiqat ekanligi yana bir bor ta'kidlanib, barcha mo'min-musulmonlarni Ulug' Parvardigor nomini poklab-tasbeh aytishga amr etiladi.

Mehribon va rahmli Alloh nomi bilan (boshlayman).

1-2. Qachon Voqea — Qiyomat voqe' bo'lsa, u voqe' bo'lgan chog'da biron yolg'on so'zlaguvchi bo'lmas.

I z o h . Ya'ni, aniq tushguvchi bo'lgan Qiyomat soati kelganida, hayoti dunyoda Alloh taolo sha'niga yolg'on to'qib yurgan kimsalardan birontasi yolg'on so'zlay olmay qoladi.

3-4-5-6-7. Yer (qattiq) larzaga kelgan, tog'lar titilib, chang-to'zonga aylangan va sizlar uch sinf-toifa bo'lib qolgan chog'da (Qiyomat kofirlarni do'zaxga duchor etish bilan) past qilguvchi, (mo'minlarni esa jannatga kiritish bilan) baland qilguvchidir.

I z o h . Ya'ni, bu dunyoda nafslari istagan xirsu havaslarga mukkadan ketib, mol-davlat va saltanatlari bilan havolanib yurgan dinsiz-iymonsiz kimsalarni Qiyomat eng tuban do'zaxga tashlash bilan past qilib qo'yar, ammo bu hayoti dunyoda mudom ro'y berib turadigan zulmu sitam va haqsizlik azobidan ezilib yursalar-da, o'z iymon-e'tiqodlarida ustivor bo'lgan mo'min-musulmonlarni esa jannatlardagi baland maqomlarga ko'tarur.

Endi yuqorida zikr qilingan uch toifa kimlar ekanligi bayon etiladi.

8. Bas, (u uch toifadan birinchisi) o'ng tomon egalaridir. O'ng tomon egalari (bo'lmoq) ne (saodat)dir!

9. (Ikkinchi toifa) shum-chap tomon egalaridir. Shum-chap tomon egalari (bo'lmoq) ne (baxtsizlik)dir!

I z o h . O'ng tomon egalari hayoti - dunyodan iymon-e'tiqod bilan o'tganlari sababli Qiyomat kunida nomai-a'mollari o'ng tomonlaridan berilib, jannat ne'matlariga sazovor bo'lgan saodatmand kishilardir. Chap tomon egalari esa hayoti dunyodan kufru isyon bilan o'tganlari sababli Qiyomat kunida nomai-a'mollari chap tomonlaridan berilib, do'zaxga giriftor bo'lgan badbaxt kimsalardir.

10. (Uchinchi toifa bo'lmish barcha yaxshi amallarga) peshqadam bo'lguvchi zotlar (jannat ne'matlariga erishishida ham) peshqadam bo'lguvchi zotlardir!

11-12. Ana o'shalar noz-ne'mat bog'larida (Alloh taologa) yaqin qilinguvchilardir.

13-14. (U peshqadamlar) avvalgi (ummat)lardan ko'pchilik, keyingilardan (ya'ni Muhammad alayhis-salom ummatlaridan) esa ozdir.

I z o h. Ya'ni, Odam alayhis-salomdan tortib, to Muhammad alayhis-salomgacha, o'tgan barcha payg'ambarlarga iymon keltirgan va ularning yonlarida turib Alloh taolo buyurgan dinga da'vat qilishda yordamchi bo'lgan avvalgi ummatlar orasidagi peshqadam zotlarning sanoqlariga nisbatan Muhammad alayhis-salom ummatlari o'rtasidagi peshqadam zotlarning sonlari ozdir.

15-16. (Ular oltindan) to'qilgan so'rilarda yastangan hollarida bir-birlariga ro'baro' bo'lib (o'ltirurlar).

17-18. Ustlarida esa mangu yosh (ya'ni hech qarimaydigan) bolalar oqar chashmadan (mayli) qadahlarni, ko'zalnarni va kosalnarni aylantirib tururlar.

19. U (may)lardan ularning boshlari ham og'rimas, mast ham bo'lmaslar.

20-21. Yana o'zlari tanlab oladigan meva-cheva hamda ishtahalari tortgan qush go'shtlari ham (aylantirib turilur).

22-23. Yana (ular uchun) xuddi yashirib qo'yilgan marvarid misol ohu ko'z hurlar bordir.

24. (Bu) ular (hayoti dunyoda) qilib o'tgan amallarining mukofotidir.

25-26. Ular u joyda biron behuda va gunoh-yolg'on (so'z)ni eshitmaslar, faqat «Salom-salom», deyilganinigina (eshiturlar).

27. O'ng tomon egalari... O'ng tomon egalari (bo'lmoq) ne (saodat)dir!

28. (Ular) tikansiz butazorlarda.

29. Tizilgan bananzorlarda.

30. Yoyilgan soya (osti)da.

31. Oqizib qo'yilgan suv (usti)da.

32-33. Tugab qolmaydigan va man' etilmaydigan ko'pdan-ko'p (turli tuman) meva-cheva (osti)da.

34. Baland ko'tarilgan ko'rpachalar (usti)dadirlar.

35. Darvoqe', Biz ularni (oxu ko'z hurlarni) daf'atan paydo qildik (ya'ni ular onadan tug'ilmadilar, balki Allohning qudrati bilan daf'atan paydo bo'ldilar).

36-37-38. So'ng ularni o'ng tomon egalari uchun (yoshda ham, husnu jamol va qaddu qomatda ham) biri-biriga teng, ehtirosli bokira qizlar qilib qo'ydik.

39-40. (O'ng tomon egalari bo'lmish saodatmand kishilar) avvalgi (ummat)lardan ham ko'pchilik, keyingilardan (ya'ni Muhammad alayhis-salom ummatlaridan) ham ko'pchiliqdir.

41. Chap tomon egalari... Chap tomon egalari (bo'lmoq) ne (baxtsizlik)dir!

42. (Ular do'zaxdan tinimsiz esib turadigan, badanlarni ilma-teshik qilib yuboruvchi) Samum (shamoli) va qaynoq suv ichida;

43-44. va na salqin, na foydali bo'lmagan qora tutundan iborat «soya» (osti)dadirlar.

45. Darvoqe' ular bundan ilgari (ya'ni hayoti dunyoda hirsu xavasga mukkadan ketgan) boyonlar edilar.

46. Ular ulug' gunoh (ya'ni shirk) ustida oyoq tirab turar edilar.

47-48. Va: «Bizlar o'lib, tuproq va suyaklarga aylangach, rostdan xam qayta tirilguvchimizmi, avvalgi ota-bobolarimiz ham-a?!» deb (masxara qilar) edilar.

49-50. (Ey Muhammad, siz ularga) ayting: «Albatta avvalgilar ham, keyingilar xam ma'lum Kundagi belgilangan vaqtga shak-shubxasiz to'planguvchidirlar.

51. So'ngra albatta sizlar, ey (qayta tirilishni) yolg'on deguvchi gumroxlar,

52-53. Shak-shubhasiz (jahannamning o'rtasida o'sadigan) Zaqqum daraxtidan yeguvchi – undan qorinlaringizni to'ldirguvchidirsizlar.

54-55. So'ng uning ustiga qaynoq suvdan ichguvchi, (ichganda xam) tashna-to'ymas tuyalar kabi ichguvchidirsizlar!

56. Mana shu ularning jazo (qiyomat) Kunidagi "ziyofatlaridir"!

57. (Ey insonlar), sizlarni Biz O'zimiz yaratdik-ku! Endi sizlar (oxiratda yana qayta yaratishga qodir ekanligimizni) tasdiq etmaysizlarmi?!

I z o h. Ya'ni, yo'qdan bor qilishga qodir bo'lgan zot qayta yaratishga ham shak-shubhasiz qodirdir. Endi quyidagi oyatlarda Tangri taolo O'zining qayta yaratishga qodir ekanligiga to'rt narsani, ya'ni insonni yaratganini, nabotot (ekin-o'simliklar)ni yaratganini, suvni yaratganini va o't-olovni yaratganini dalil qilib keltiradi.

58. Sizlar (xotinlaringizning bachadoniga) to'kadigan maniy-urug' haqida hech o'ylab ko'rdinglarmi?

59. Uni sizlar (komil inson qilib) yaraturmisizlar yoki Biz yaratguvchimizmi?.

I z o h. Darhaqiqat, bu inson ko'z o'ngida doimo takrorlanib turganligi sababli e'tibor berilmaydigan buyuk bir mo'jizadir: nahotki kishi badanidan ajralib chiqib turadigan ter, ko'z yoshi kabi bo'lgan bir tomchi suvdan – maniydan – ozgina muddat o'tgach, o'z-o'zidan erkak yo ayol jinsiga mansub, eshitguvchi, ko'rguvchi bir inson paydo bo'lib qolsa. Tasavvur ham qilib bo'lmaydigan bu ish qanday sodir bo'ldi? Axir bu inson o'zining suyaklari, go'shti va terisi bilan tomirlari-yu, tuk va tirnoqlari bilan hamda faqat o'zigagina xos bo'lgan xulqi-tabiati bilan qaerga yashirinib olgan edi?! Qaysi bir dono odam bir tomchi suv o'z-o'zidan mana shunday insonga aylangan deya oladi? Hech kim! Chunki maniy ona bachadoniga tushishi bilanoq er-xotinning ish-amali bitgan: ular o'sha bir tomchi suvdan homila paydo bo'ladimi-yo'qmi bilishga qodir emaslar, endi bu yog'i yolg'iz Yaratganning xohishiga havola. Agar U zot xohlasa, O'z qudrati bilan bir xil xujayradan iborat bo'lgan o'sha maniydan insonning jamiyki a'zolarining har biri o'ziga xos bo'lgan ming-minglab hujayralarini paydo qiladi va har bir a'zoning hujayrasiga o'z vazifasini paydo qiladi va unga jon kiritadi... Darhaqiqat, bu ilohiy mo'jizada aql yuritguvchi kishilar uchun yetarli ibrat bordir.

60-61. Sizlarning o'rtangizdagi o'limni ham Biz belgilab qo'ygandirmiz (ya'ni sizlarga hayotni ham, o'limni ham Biz berurmiz). Va Biz (sizlarni vafot topdirib, o'rninglarga) sizlarga o'xshaganlarni almashtirib qo'yishga hamda sizlarni o'zlaringiz bilmaydigan holat-suratda qayta paydo qilishga ham ojiz emasdirmiz.

62. Darvoqe' sizlar dastlabki paydo bo'lishlaringiz (qanday bo'lgani)ni bildinglar-ku! Bas, eslatma-ibrat olmaysizlarmi?!

63. Sizlar ekayotgan ziroatlaringiz haqida hech o'ylab ko'rdinglarmi?

64. Uni sizlar undirib-o'stirurmisizlar yoki Biz undirguvchimizmi?!

65. Agar Biz xoxlasak, albatta uni quruq cho'p qilib qo'ygan bo'lur edik, bas, sizlar ajablangan hollaringizda.

66. «Shak-shubhasiz bizlar ziyon ko'rguvchilarmiz.

67. Yo'q, bizlar (barcha rizqu-ro'zdan) mahrum bo'lguvchilarmiz», (deb nadomat qilib qolgan bo'lur edingazlar).

68. Sizlar o'zlaringiz ichadigan suv haqida hech o'ylab ko'rdinglarmi?

69. Uni bulutlardan sizlar yog'dirdinglarmi yoki Biz yog'dirguvchimizmi?!

70. Agar Biz xoxlasak, uni sho'r qilib qo'ygan bo'lur edik. Bas, shukr qilmaysizlarmi?!

71. Sizlar yoqadigan o't-olov haqida hech o'ylab ko'rdinglarmi?

72. Uning daraxtini sizlar paydo qildinglarmi yoki Biz paydo qilguvchimizmi?!

73. Biz uni (jahannam o'tidan) bir eslatma va (sahrolarda yuradigan) musofir-yo'lovchilar uchun foydalanadigan narsa qilib qo'ydik.

74. Bas, (ey Muhammad), ulug' Parvardigoringizning nomini (har qanday ayb-nuqsondan) poklab-tasbeh ayting!

75-76-77-78. Men yulduzlarning botar joylariga qasam ichurmanki, Holbuki bu (qasam) agar bilsangizlar shak-shubhasiz ulug'-katta qasamdir – albatta u (Qur'on sehr yoki uydirma emas, balki) asralgan Kitobdagi (Lavhul-Mahfuzdagi) Ulug' Qur'ondir!

79. Uni faqat tahoratli – pok kishilargina ushlarlar.

80. (U) barcha olamlar Parvardigori tomonidan nozil qilingandir.

81. Bas (ey kofirlar), sizlar mana shu So'z — Qur'onga beparvolik qilurmisizlar (ya'ni sizlar shunday ulug' Kitobni nazarlaringizga ilmasdan inkor qilmoqdasizlarmi)?!

82. Va sizlar (Qur'onni) yolg'on deyish(dek badbaxtlik)ni o'zlaringizning rizq-nasibalaringiz qilib olursizlarmi)?!

83-84-85-86-87. Bas, qachon (vafot qilayotgan kishining joni) xalqumiga yetganida — xolbuki o'sha vaqtda sizlar qarab turursizlar va Biz unga sizlardan ko'ra yaqinroq bulurmiz, lekin sizlar (buni) kurmayisizlar (bilmaysizlar) Bas, agar sizlar egasiz bo'lsangizlar, (va o'zlaringizning: «Hech qanday ega — Parvardigor ham, qayta tirilish ham yuq», degan so'zlaringizda) rostgo'y bulsangizlar o'sha (jonni yana jasadga) qaytara olsangizlar edi! (Yuq, hech qachon qaytara olmassizlar).

88-89. Endi agar o'sha (vafot qilguvchi kishi Allohga yaqin qilingan (peshqadam)lardan bulsa, u holda (uning uchun) rohat-farog'at, go'zal rizq va noz-ne'matli jannat bordir!

90-91. Endi agar u o'ng tomon egalaridan bo'lsa, u xolda (ey saodatmand bandam), senga o'ng tomon egalaridan salom bo'lgay!

92-93-94. Endi agar u (qayta tirilishni) yolg'on deguvchi gumroxlardan (ya'ni chap tomon egalaridan) bo'lsa, u xolda qaynoq suvdan iborat «ziyofat» va do'zaxga kiritilish bordir!

95. Shak-shubxasiz (ushbu surada zikr qilingan narsalar) ayni haqiqatning o'zidir!

96. Bas, ulug' Parvardigoringizning nomini (xar qanday ayb-nuqsondan) poklab-tasbeh ayting!

HADID SURASI

Yigirma to'qqiz oyatdan tashkil topgan bu sura Madinada nozil bo'lgan.

U borliqdagi barcha narsa mudom Yaratganga tasbeh aytib, ulug'lab turishi haqida xabar berish bilan boshlanadi. Shundan keyin Alloh taoloning ilohiy sifatleri bayon qilinadi.

Bu suradan mo'minlarni Alloh ularga ato etgan narsalardan xayr-saxovat qilishga chorlagan oyatlar ham o'rin olgandir.

Sura mo'minlar bilan munofiqlarning oxiratdagi ahvoli to'g'risida xabar berib, u joyda munofiqlar dunyodagi kabi mo'minlar orasiga qo'shilib keta olmasdan, ajralib qolishlarini uqtiradi va bu hayoti dunyoning o'tkinchi ekanligini bahor yomg'iri ostida to'rt kun barq urib ochilib, so'ng yoz issig'iga bardosh bera olmay qurib, qovjirab qoladigan chechaklarga tasbeh qilinadi. Sura Iyso payg'ambar yo'llariga ergashgan ahli kitoblarni Allohdan qo'rqishga va U zotning so'nggi payg'ambari Muhammad alayhis-salomga iymon keltirishga da'vat qilish bilan xotima topadi.

Bu surada kishilarning tinchlik-osoyishtalik kunlarida ham, harbu-zarblarida ham birdek zarur va foydali bo'lgan temir moddasi haqida zikr qilingani uchun u «Hadid»— «Temir» surasi deb nomlangandir.

Mehribon va rahmli Alloh nomi bilan (boshlayman).

- 1. Osmonlar va yerdagi bor narsa Allohga tasbeh aytdi. U qudrat va hikmat sohibidir.**
- 2. Osmonlar va yer Uning mulkidir. U hayot va o'lim berur. U barcha narsaga qodirdir.**
- 3. Avval ham, oxir ham, zohir ham, botin ham Uning O'zidir. U barcha narsani bilguvchidir.**

I z o h. Ushbu oyati karimada har bir mo'min Alloh taoloning bor va birligiga iymon keltirish bilan birga e'tiqod qilishi lozim bo'lgan to'rt ilohiy sifati bayon etildi: Alloh avvaldir, ya'ni U azaliy zot bo'lib, Undan avval biron zamon o'tgan emas; Alloh, oxirdir, ya'ni U abadiy-mangu zot bo'lib, barcha narsa yo'q bo'lur, lekin Uning intihosi yo'qdir; Alloh zohirdir, ya'ni koinotdagi har bir narsa Uning borligiga ochiq-zohir dalolat qilib turadi; Alloh botin-maxfiydir, ya'ni Uning zotini ko'z bilan idrok etib bo'lmas va Uning mohiyat-haqiqatiga aql bilan yetib bo'lmas.

- 4. U osmonlar va yerni olti kunda yaratib, so'ngra O'z arshiga o'rnashgan zotdir. U yerga kiradigan (yomg'ir-qor suvi xazinayu-dafina va jasadlar kabi) narsalarni ham, undan chiqadigan (o't-o'lan, nabotot va buloq suvlari kabi) narsalarni ham, samodan tushadigan (rizqu nasiba, hayru baraka kabi) narsalarni ham, unga (samoga) ko'tariladigan (ya'ni amal va duo-iltijo kabi) narsalarni ham bilur. Sizlar qaerda bo'lsangizlar, U sizlar bilan birgadir. Alloh qilayotgan amallaringizni ko'rib turguvchidir.**

5. Osmonlar va yer Uning mulkidir. Barcha ishlar yolg'iz Allohga qaytarilur.

6. U kechani kunduzga kiritur va kunduzni kechaga kiritur. U dillardagi sirlarni bilguvchidir.

7. (Ey insonlar), Allohga va Uning payg'ambari (Muhammad alayhis-salom)ga iymon keltiringlar hamda U zot sizlarni xalifa qilib qo'ygan narsalardan (ya'ni vaqtincha qo'llaringizda turgan erta bir kun sizlar istasangiz-istamasangiz o'zgalarning qo'llariga o'tib ketadigan Alloh bergan mol-davlatdan) infoq-ehson qilinglar! Bas, sizlardan iymon keltirgan va infoq-ehson qilgan zotlar uchun katta ajr-mukofot bordir.

8. Agar sizlar iymon keltirguvchi bo'lsangizlar — payg'ambar (oralaringizda) sizlarni Parvardigoringizga iymon keltirishga da'vat qilib turgani holda (Alloh esa sizlarning ruhlaringizni yaratgan paytidayoq, iymon keltirish haqidagi) ahdu-paymoningizni olgani holda nega sizlar (Allohga) iymon keltirmayapsizlar?

9. U O'z bandasi (Muhammad alayhis-salom)ga toki u sizlarni (kufr) zulmatlaridan (iymon) nuriga olib chiqish uchun aniq-ravshan oyatlarni (ya'ni Qur'oni Karimni) nozil qiladigan zotdir. Albatta Alloh sizlarga mehribon va rahmlidir.

10. Nega sizlar Alloh yo'lida infoq-ehson qilmayapsizlar?! Holbuki osmonlar va yerning vorisligi yolg'iz Allohniki-ku (ya'ni oz kunda sizlar bu olamdan o'tib ketib, qo'llaringizdagi barcha mol-dunyolaringiz Allohga meros bo'lib qoladi-ku)! Sizlardan (Makka) fath bo'lishidan ilgari infoq-ehson qilgan va (rasululloh bilan birga kofirlarga qarshi) urushgan kishilar (Makka fathidan keyin infoq-ehson qilgan va urushgan kishilar bilan) barobar bo'lmas. Ular keyin infoq-ehson qilgan va urushgan kishilardan ulug'roq martabadadirlar. Barchalariga Alloh go'zal (oqibat-jannat) va'da qilgandir. Alloh kilayotgan amallaringizdan xabardordir.

11. Allohga qarzi xasana (ixtiyoriy qarz, ya'ni Uning yo'lida xayru saxovat) qiladigan kim bor? Bas, U zot o'sha (kishi)ga bir necha xissa qilib qaytarur va uning uchun ulug' ajr-mukofot bo'lur.

12. Mo'min va mo'minalarning oldilarida va o'ng tomonlarida nurlari (ya'ni qilgan yaxshi amallari va nomai a'mollari yo'llarini yoritib) ketayotganini ko'radigan Kunni (eslang)! (O'sha Kunda ularga deyilur): «Sizlar uchun Bugungi xushxabar — ostidan daryolar oqib turadigan, (sizlar) mangu qoladigan jannatlardir. Bu ulug' baxtning o'zidir!»

13. U Kunda munofiq va munofiqalar iymon keltirgan zotlarga: «Bizga qarab turinglar, biz ham sizlarning nuringizdan ozgina olib foydalanaylik», desalar, (ularga) «Ortinglarga qaytib nur istayveringlar», deyilur. So'ng ular (bilan mo'minlar)ning o'rtasiga darvozali bir devor urilurki, uning ichida rahmat-jannat, tashqarisida-oldida esa azob-do'zax bo'lur.

14. Ular (mo'minlarga) «Biz (hayoti dunyoda) sizlar bilan birga emasmidik», deb nido qilganlarida, (mo'minlar) derlar: «Ha, (ko'rinishda biz bilan birga edinglar), lekin sizlar (munofiqlik bilan) o'zlaringizni fitnaga duchor qildinglar va (bizlarga balo-ofatlar yetishiga) ko'z tutdinglar hamda (Islomning haq «din ekanligi to'g'risida) shubhalandinglar va to Allohning amri (ya'ni o'lim) kelgunicha sizlarni (hali umr uzoq ekanligi, Alloh har qanday gunohni kechib yuboraverishi kabi) xomxayollar aldadi. Sizlarni Alloh haqida (U zotning karami keng, hech qachon O'zi yaratgan bandalarni azobga giriftor qilmaydi, deb) aldaguvchi (shayton) aldab qo'ydi».

15. Mana Bugun sizlardan ham, (ey munofiqlar), kofir bo'lgan kimsalardan ham (do'zax azobidan qutulishlaringiz uchun) biron to'lov olinmas. Joylaringiz do'zaxdir! U sizlarga eng munosib joydir! Naqadar yomon oqibat (bu)!

I z o h . Mazkur oyatlarda zohirlari mo'min-u, botinlari munofiq bo'lgan kimsalarning oxiratda duchor bo'ladigan oqibatlari bayon qilindi. Endi mo'minlarga murojaat qilinib, ularni o'zlaridan avval o'tgan ahli kitoblar kabi dillari qotib, fosiq-itoatsiz bo'lib ketmasdan ko'ngillarini Allohning zikriga va Qur'on tilovatiga moyil qilishga da'vat etiladi.

16. Iymon keltirgan zotlar uchun dillari Allohning zikriga va nozil bo'lgan Haq-Qur'onga moyil bo'lish (vaqti) kelmadimi? (Shuningdek ular uchun) ilgari kitob ato etilgan, so'ng (ular bilan payg'ambarlari o'rtasidagi) muddat uzaygach, dillari qotib ketgan kimsalar (ya'ni, yahudiy va nasroniylar) kabi bo'lib qolmaslik (vaqti kelmadimi)? Ulardan (yahudiy va nasroniylardan) ko'plari fosiq-itoatsizdirlar!

17. (Ey mo'minlar), bilinglarki, albatta Alloh o'lgan yerni tiriltirur (ya'ni Alloh qurib-qaqshab yotgan yerni yomg'ir bilan «tiriltirgani» kabi sizlarning dillaringizni ham Allohning zikri va Qur'on tilovati bilan yumshatur). Mana Biz aql yurgizishlaringiz uchun sizlarga (O'z qudrati ilohiyyamizga dalolat qiladigan) oyatlarni batafsil bayon qildik.

18. Albatta sadaqa qilguvchi erkaklar va sadaqa qilguvchi ayollar hamda Allohga qarzi xasana berganlar uchun (bergan xayru sadaqalari) bir necha hissa qilib qaytarilur va ular uchun ulug' ajr-mukofot bordir.

19. Allohga va Uning payg'ambarlariga iymon keltirgan zotlar — ana o'shalar Parvardigorlari huzurida siddiqlar (ya'ni juda rostgo'y zotlar) va shahidlarning o'zidirlar. Ular uchun (oxiratda) ajr-mukofotlari va (ularning yo'llarini yoritib boradigan) nurlari bo'lur. Kofir bo'lgan va Bizning oyatlarimizni yolg'on degan kimsalar — ular do'zax egalaridir!

20. Bilinglarki, bu hayoti dunyo faqat (bir nafaslik) o'yin-kulgi, zeb-ziynat, o'rtalaringizdagi o'zaro maqtanish va mol-dunyo hamda farzandlarni ko'paytirishdir xolos. (U) xuddi bir yomg'irga o'xsharki, uning (yog'ishi sababli unib chiqqan) o't-o'lani kofirlarni hayratga solib (aqlarini band qilib qo'yur). So'ngra u qurir, bas uni sarg'aygan holda ko'rursiz. So'ngra u quruq cho'p bo'lib qolur. (Hayoti dunyoning holi ham shundan o'zga emasdir). Oxiratda esa

(o'sha to'rt kunlik dunyoga aldanib qolganlar uchun) qattiq azob va (iymon-e'tiqod bilan o'tganlar uchun) Alloh tomonidan mag'firat va rizolik bordir. Hayoti dunyo esa faqat aldaguvchi matodir.

21. (Ey insonlar), Parvardigoringiz tomonidan bo'ladigan mag'firatga xamda Alloh va Uning payg'ambarlariga iymon keltirgan zotlar uchun tayyorlab qo'yilgan, kengligi osmon va yerning kengligi kabi bo'lgan jannatga shoshilingiz! Bu (ya'ni va'da qilingan mag'firat va jannat) Allohning fazlu marhamati bo'lib, uni O'zi xoxlagan kishilarga ato etur. Alloh ulug' fazlu marhamat sohibidir.

22. Na yerga va na o'zlaringizga biron musibat yetmas, magar (etsa) Biz uni paydo qilishimizdan ilgari Kitobda (Lavhul-Mahfuzda bitilgan) bo'lur. Albatta bu Allohga osondir.

I z o h. Ya'ni, hayotda sodir bo'ladigan har bir yaxshi-yomon, katta-kichik voqea-hodisa albatta Alloh taoloning taqdiri azaliysida bitilgan bo'ladi. Yaratganning amrisiz bironvning badaniga bir tikan kirmaydi. Bu haqiqat bayon etilishiga sabab:

23. Toki sizlar qo'llaringizdan ketgan narsaga qayg'urmagaysizlar va (Alloh) ato etgan narsa bilan shodlanib (havolanib) ketmagaysizlar. Alloh barcha kibr-havoli, maqtanchoq kimsalarni suymas.

24. Ular baxillik qiladigan va odamlarni ham baxil bo'lishga buyuradigan-chaqiradigan kimsalardir. Kim (baxillik qilib infoq-ehson qilishdan) yuz o'girib ketsa, u holda albatta Allohning O'zi (barcha olamdan) behojat va hamdu sanoga loyiq zotdir.

25. Qasamki, Biz O'z payg'ambarlarimizni aniq hujjat-mo'jizalar bilan yubordik va ular bilan birga Kitob hamda odamlar adolatni barpo qilishlari uchun mezon-tarozi tushirdik. Yana Biz temirni tushirdik-yaratdik. Unda kuch-quvvat va odamlar uchun manfaatlar bordir. Alloh g'aybda (bandalari ko'ziga ko'rinmasdan) turgan holida O'ziga va payg'ambarlariga (Alloh yo'lida jihod qilish bilan) yordam beradigan kishilarni bilish uchun (temirni yaratdi). Albatta Alloh kuchli, qudratlidir.

I z o h . Ushbu oyati karimada jamiyat intizomi va kishilar osoyishtaligi uchun Allohning kitobi va adolat tarozisi bilan birga yana temir, ya'ni qurolli kuchga ham muhtoj bo'linishiga ishora qilinmoqda.

26. Qasamki, Biz Nuh va Ibrohimni payg'ambar qilib yubordik hamda payg'ambarlik va Kitobni (ya'ni, Tavrot, Injil, Zabur va Qur'onni) ham ikkovining zurriyotlariga (ato) qildik. Bas, ularning (ya'ni Nuh va Ibrohim zurriyotlarining) orasida hidoyat topguvchi (kishilar) ham bor, (ammo) ularning orasida ko'plari fosiq-itoatsizdirlar.

27. So'ngra ularning izlaridan ketma-ket payg'ambarlarimizni yubordik va Iyso binni Maryamni ham (ularning) ortidan yubordik va unga Injil ato etdik hamda unga ergashgan zotlarning dillarida mehribonlik va rahm-shafqat (paydo)

qildik. Rohiblikni esa ular o'zlari chiqarib oldilar. Biz ularga (rohib bo'lishlarini) yozganimiz — buyurganimiz yo'q, lekin ular o'zlari Allohning rizoligini istab (rohiblikni odat) qildilar-u, so'ng unga to'g'ri-to'la rioya qila olmadilar. Bas, Biz ulardan iymon keltirgan zotlarga ajr-mukofotlarini ato etdik. (Ammo) ularning orasida ko'plari fosiq-itoatsizdirlar.

28. Ey (Iysoga) iymon keltirgan zotlar, Allohdan qo'rqinglar va Uning payg'ambari (Muhammad alayhis-salom)ga ham iymon keltiringlar, (shunda) U zot sizlarga O'z rahmatidan ikki hissa ato etur va sizlar uchun (Qiyomat kunida oldilaringizda) yuradigan nur (paydo) qilur hamda sizlarni mag'firat qilur. Alloh mag'firatli, mehribondir.

29. Ahli kitob o'zlari Allohning fazlu-marhamatidan biron narsaga (etishga) qodir bo'la olmasliklarini va fazlu marhamat Allohning qo'lida bo'lib, uni faqat O'zi xohlagan kishilarga ato etishini bilishlari uchun (Alloh ularga yuqoridagi hukmlarni bayon qildi). Alloh ulug' fazlu marhamat sohibidir.

YIGIRMA SAKKIZINCHI JUZ'
*****

MUJODALA SURASI

Bu sura ham Madinada nozil qilingan bo'lib, yigirma ikki oyatdir.

Sura avvalida bir ayol o'z erining qilmishi to'g'risida shikoyat qilib kelib payg'ambar alayhis-salom bilan munozara qilgani bayon etiladi. Suraning «Mujodala-Munozara» deb nomlanganining boisi shudir. So'ngra o'sha shikoyat qilib kelingan «Zihor» mas'alasining hukmi va zihor qilguvchi zimmasiga tushadigan kafforat-to'lov haqida so'z boradi.

Bu surada yaxudiy va munofiqlarning gunoh, zo'ravonlik va payg'ambarga itoatsizlik qilish to'g'risida o'zaro shivir-shivir qilishib til biriktirishlari, ularning mo'minlarga va xususan payg'ambarimizga yetkazadigan ozor-aziyatlari hamda oxir-oqibat topajak azob-uqubatlari xususida xabar beriladi.

Shuningdek, bu surada mo'minlarga ularning o'zaro munosabatlarida va payg'ambar alayhis-salom bilan qiladigan muomalalarida rioya etishlari lozim bo'lgan odob-axloq borasida yo'l-yo'riqlar ko'rsatiladi.

Sura nihoyasida Alloh taologa va oxirat Kuniga iymon keltirgan kishilarning sifat-fazilatlarini xususida so'zlanib, ular erishajak baxt-saodat xabari beriladi.

Mehribon va rahmli Alloh nomi bilan (boshlayman).

1. (Ey Muhammad), darhaqiqat Alloh siz bilan o'z jufti haqida bahslashayotgan va Allohga shikoyat qilayotgan (ayol)ning so'zini eshitdi. Alloh sizlarning basti-javoblaringizni eshitur. Albatta Alloh eshitguvchi, ko'rguvchidir.

I z o h . Ushbu oyatning nozil bo'lishiga quyidagi voqea sabab bo'lgandir: Sahobalardan Avs ibn Somitning xotini Havla binti Sa'laba ismli bir ayol payg'ambar alayhis-salomning huzurlariga kelib: «Yo rasululloh, Avs meni zihor qildi», deb o'z eridan shikoyat qiladi. «Zihor» iborasi arablarning istilohida kishi o'z xotiniga: «Onamning badani kabi sening badaning ham menga harom», deyishini anglatadi. Islom dini kelishidan ilgari zihor qilingan xotin eri uchun onaga aylanib qolgan, demak taloq qilingan hisoblanar edi. (Bu xususda «Ahzob» surasining to'rtinchi oyatida ham bayon qilingan). Shuning uchun mazkur ayol erining bu qilmishidan nolib, o'rtalarida go'dak bolalari borligi, agar er-xotin ajrashib ketsalar, o'sha bolalarga jabr bo'lishini aytib keladi. Lekin payg'ambarimizga «Zihor» mas'alasi haqida Alloh taolo tomonidan hali biron hukm nozil qilinmagan edi. Shu sababdan u zot shikoyatchi ayolga: «Demak, sen eringga harom bo'lib qolibsana», deb javob qiladilar. Ammo u ayol bu javobdan qanoatlanmay, yana o'z so'zlarini takrorlaydi. Rasululloh ham yana avvalgi javoblarini qaytaradilar. Ikkalalari shu tariqa basta-javob qilib turishlari asnosida, birdan payg'ambar alayhis-salomga yuqoridagi va quyida keladigan oyatlar nozil bo'ladi hamda ularda Alloh taolo «Zihor» mas'alasi xususida O'z xukmini bayon qiladi.

2. Oralaringizdagi o'z xotinlarini zihor qiladigan kimsalarning (zihor qilingan xotinlari) ularning onalari emasdirlar. Faqat ularni tuqqan (ayol)largina

ularning onalaridirlar. Shak-shubhasiz ular so'zning nomaqbul va yolg'onini ayturlar. (Lekin) Alloh shubhasiz afv etguvchi va mag'firat qilguvchidir.

I z o h . Ya'ni, o'sha o'z xotinlarini onalariga o'xshatishdek nomaqbul va yomon so'z aytganlar o'z qilmishlaridan pushaymon bo'lib tavba qilsalar, shak-shubhasiz Alloh taolo afv etguvchi, mag'firat qilguvchidir. Ularning o'rtasiga hech qanday taloq tushmaydi. Lekin o'z xotinini zihor qilib, keyin unga qaytmoqchi bo'lgan kimsa bu qilmishi uchun ma'lum miqdorda kafforat — to'lov to'lashi kerak. Endi quyidagi oyatlarda o'sha kafforat miqdorlari bayon qilinadi.

3. O'z xotinlarini zihor qilib, so'ngra aytgan so'zlaridan qaytadigan kimsalar (zimmasida) (er-xotin) qo'shilishlaridan ilgari bir qulni ozod qilish bordir. Bu sizlarga mav'iza-ibrat bo'lgay. Alloh qilayotgan amallaringizdan xabardordir.

4. Endi kim (ozod qilish uchun qul) topa olmasa (uning zimmasida er-xotin) qo'shilishlaridan ilgari paydar-pay ikki oy ro'za tutish bordir. Endi kim (ro'za tutishga) qodir bo'lmasa (uning zimmasida) oltmishta bechora-miskinga taom berish bordir. Bu (hukmlar) sizlar Alloh va Uning payg'ambariga iymon keltirishlaringiz uchun (nozil qilindi). Bular Allohning (belgilab qo'ygan) hadlari — qonunlaridir. Va (bu qonunlarni inkor etguvchi) kofirlar uchun alamli azob bordir.

5. Albatta Alloh va Uning payg'ambari chizgan chiziqdan chiqadigan kimsalar xuddi o'zlaridan avvalgilar halok qilingani kabi halok qilinurlar. Darvoqe' Biz ochiq-ravshan oyatlar nozil qildik (Mana shu oyatlarni inkor etguvchi) kofirlar uchun xor qilguvchi azob bordir.

6. (O'sha kofirlar azobga duchor qilinadigan) Kunda Alloh ularning barchalarini qayta tiriltirib, (hayoti dunyoda) qilgan amallarining xabarini berur. U (amallar)ni Alloh hisoblab-bitib qo'ydi, ular esa unutib yubordilar. Alloh barcha narsa ustida guvohdir.

7. Alloh osmonlardagi va yerdagi bor narsani aniq bilishini ko'rmadingiz — bilmadingizmi! Uch kishining o'zaro shivir-shivirlari bo'lsa, albatta U zot ularning to'rtinchisidir, besh kishining (o'zaro shivir-shivirlari bo'lsa), albatta U zot ularning oltinchisidir. (O'zaro sirlashayotgan kishilar) bundan oz bo'ladimi, yo ko'p bo'ladimi, albatta U zot qaerda bo'lsalar ham ular bilan birgadir. So'ngra, Qiyomat kunida ularga qilgan amallarining xabarini berur. Albatta Alloh barcha narsani bilguvchidir.

8. (Ey Muhammad), o'zaro shivir-shivirdan qaytarilganlaridan so'ng yana o'zlari qaytarilgan narsaga qaytadigan hamda gunoh, zo'ravonlik va payg'ambarga itoatsizlik qilish to'g'risida o'zaro shivirlashadigan kimsalarni ko'rmadingizmi? Qachon ular sizning oldingizga kelsalar, sizga bir ibora bilan salom berurlarki, Alloh sizga o'sha (so'z) bilan salom bermagan edi. Yana o'zlaricha: «Nega aytayotgan so'zimiz sababli Alloh bizlarni azoblamayapti? (Agar Muhammad haq payg'ambar bo'lganida, albatta Alloh bizlarni azobga giriftor qilgan bo'lur edi)», derlar. Ularga o'zlari kiradigan jahannam (azob to'g'risida) kifoya qilar! Bas, naqadar yomon oqibat (bu)!

I z o h. Ushbu oyat mo'minlarni ko'rganlarida bir-birlari bilan pichir-pichir va turli imo-ishoralar qilishib, ularga ozor beradigan yahudiy va munofiqlar haqidadir. Payg'ambar alayhis-salom ularni bu qiliqlaridan qaytarganlaridan keyin ham ular o'z visir-visirlaridan qaytmaydilar, balki hadlaridan oshib rasulullohga ro'baro' bo'lganlarida, «Assalomu alaykum», ya'ni «sizlarga tinchlik-omonlik bo'lsin», deyish o'rniga «Assomu alaykum», ya'ni «sizlarga o'lim bo'lsin», deyilar. Shuning uchun Alloh taolo ularning jazolari jahannamga kirish ekanligi xususida xabar beradi.

9. Ey mo'minlar, sizlar o'zaro shivirlashib gaplashganlaringizda, gunoh va zo'ravonlik va payg'ambarga itoatsizlik qilish to'g'risida shivirlashmanglar, (balki) yaxshilik va taqvo haqida shivirlashinglar hamda sizlar huzuriga to'planadigan zot Allohdan qo'rqinglar!

10. (Yahudiy va munofiqlarning) o'zaro shivir-shivirlari faqat shayton tomonidan bo'lib, imyon keltirgan zotlarni g'amgin qilish uchundir. (Lekin) u Allohning izni-irodasisiz ularga biron ziyon yetkaza olguvchi emasdir. Bas, mo'minlar, yolg'iz Allohgagina tavakkul qilsinlar — suyansinlar!

11. Ey mo'minlar, qachon sizlarga (majlis-suhbatlarda do'st-birodarlaringiz kelib: «Bizlarga ham shu majlisdan joy beringlar», deyilsa, darhol joy beringlar, Alloh sizlarga ham (O'z jannatidan) joy berur. Va qachon «(o'rinlaringizdan) turinglar», deyilsa, darhol turinglar, Alloh sizlardan imyon keltirgan va ilm ato etilgan zotlarni (baland) daraja-martabalarga ko'tarur. Alloh qilayotgan amallaringizdan xabardordir.

I z o h. Bu oyati karimada mo'minlarga majlis odoblari ta'lim berildi va ularni bag'rikenglikka, ya'ni majlislariga kelib qo'shilmoqni istagan do'stlariga yonlaridan joy berishga va agar hamma joylar band bo'lsa, keyin kelganlarga o'z o'rinlarini bo'shatib berishga da'vat etildi. Yana bu oyatda ilmning fazilati alohida ta'kidlab o'tildiki, bu borada payg'ambar alayhis-salom tomonlaridan ham ko'pdan-ko'p hadislar rivoyat qilingan bo'lib, ulardan biri mana bu hadisi sharifdir: «Olimning obid ustidagi fazilati xuddi to'lin oyning boshqa yulduzlar ustidagi fazilati kabi». Hukamolardan birining quyidagi so'zlari ham ibratlidir: «Men ilm topa olmagan odam nima topganini, ilm topgan odam esa nima yo'qotganini bilsam edi».

12. Ey mo'minlar, qachon sizlar payg'ambar bilan sirlashmoq — suhbatlashmoqni istasangizlar, suhbatlaringiz oldidan (kambag'al-miskinlarga) biron xayr-sadaqa taqdim etinglar. Bu o'zlaringiz uchun yaxshiroq va (gunohlaringizni) poklaguvchiroqdir. Endi agar (sadaqa qilgudek narsa) topa olmasangizlar, u holda albatta Alloh mag'firatli, mehribondir.

13. Suhbatlaringiz oldidan xayr-sadaqalar taqdim etishdan (kambag'al bo'lib qolamiz, deb) qo'rqdinglarmi? Bas, sizlar (xayr-sadaqa) qilmagan ekansizlar va Alloh tavbalariningizni qabul qilgan ekan, endi namozni to'kis ado etinglar va zakotni (haqdorlarga) ato etinglar hamda Alloh va Uning payg'ambariga itoat etinglar! Alloh qilayotgan amallaringizdan xabardordir.

14. (Ey Muhammad), Allohning g'azabiga duchor bo'lgan qavmni (yahudiylarni)

do'st tutgan kimsalarni (munofiqlarni) ko'rmadingizmi? U (munofiqlar) sizlardan (ya'ni musulmonlardan) ham, ulardan (ya'ni yahudiylardan) ham emasdir! Yana ular (o'zlarining munofiq ekanliklarini) bilib turgan hollarida, («Bizlar musulmonlarmiz», deb) qasam ham ichurlar.

15. Alloh ular uchun qattiq azobni tayyorlab qo'ygandir! Darhaqiqat, ularning qilgan amallari naqadar yomondir!

16. Ular o'zlarining (yolg'on) qasamlarini qalqon qilib olishib, (odamlarni) Allohning yo'lidan to'sdilar. Bas, ular uchun xor qilguvchi azob bordir!

17. Ularning mollari ham, bolalari ham Alloh tomonidan (bo'ladigan) biron narsani-azobni ulardan daf' qila olmas. Ular do'zax egalaridir. Ular, o'sha joyda mangu qolguvchidirlar!

18. U Kunda (ya'ni Qiyomatda) Alloh ularning barchalarini qayta tiriltirib, ular xuddi sizlarga qasam ichayotganlaridek, U zotga ham qasam ichurlar va o'zlarini (shu yolg'on qasamlari sababli) biron (foyda) ustida deb hisoblarlar. Ogoh bo'lingizkim, albatta ular g'irt yolg'onchi kimsalardir!

19. Ularni shayton egallab olib, ularga Allohni eslashni unuttirdi. Ana o'shalar shayton hizbi-guruhidirlar. Ogoh bo'lingizkim, albatta shayton hizbi (bo'lgan kimsalargina) ziyon ko'rguvchilardir.

20. Albatta Alloh va Uning payg'ambari chizgan chiziqdan chiqqan kimsalar — ana o'shalar eng xor kimsalar qatoridadirlar!

21. Alloh (Lavhu-Mahfuzga): «Shak-shubhasiz Men O'z payg'ambarlarim bilan birga g'olib bo'lurman», deb yozib qo'ygandir. Albatta Alloh kuchli, qudratlidir.

22. Allohga va oxirat kuniga iymon keltiradigan qavmning Alloh va Uning payg'ambari chizgan chiziqdan chiqqan kimsalar bilan — garchi ular o'zlarining otalari, yoki o'g'illari, yoki og'a-inilari, yoki qarindosh-urug'lari bo'lsalar-da, do'stlashayotganlarini topmassiz. Ana o'shalarining dillariga (Alloh) iymonni bitib qo'ygandir va ularni O'z tomonidan bo'lgan Ruh – Qur'on bilan quvvatlantirgandir. U zot ularni ostidan daryolar oqib turadigan, ular mangu qoladigan jannatlarga kiritur. Alloh ulardan rozi bo'ldi va ular ham (Allohdan — U zot bergan ajr-mukofotlardan) rozi bo'ldilar. Ana o'shalar Allohning xizbidirlar. Ogoh bo'lingizkim, albatta Allohning hizbi (bo'lgan zotlarga) najot topguvchidirlar!

HASHR SURASI

Yigirma to'rt oyatdan iborat bu sura Madinada nozil qilingan.

Sura mehvari — o'qi yahudiylardan Banu Naziyr nomli qabilaning xiyonatkorliklari sababli o'z diyorlaridai surgun qilinishlarini va Islom tarixida «Banu Naziyr g'azoti» nomi bilan qolgan g'azot tafsilotini bayon qilish atrofida aylanadi. Shuning uchun ham bu sura

«jamlab surgun qilish» degan ma'noni ifodalovchi «Hashr» nomi bilan atalgandir. Shuningdek, bu surada yahudiylarning hamtovoqlari bo'lgan munofiqlarning kirdikorlari ochib tashlanadi va ular garchi ko'rinishlarida bir-birlari bilan o'zaro ittifoqdek ko'rinsalar-da, dillaridagi g'araz-maqсадlari tamoman turli-tuman ekanligi ta'kidlanadi.

Sura sahobayi kiromlarning ta'rif-tavsiflari va Qur'oni Karimning qadr-martabasi haqidagi oyatlarni ham o'z ichiga olgandir.

Sura nihoyasida Alloh taoloning go'zal ismlari va ilohiy sifatlari zikr etilib, mo'minlarni yolg'iz Allohdangina qo'rqishga buyuriladi.

Mehribon va rahmli Alloh nomi bilan (boshlayman).

1. Osmonlardagi va yerdagi bor narsa Allohga tasbeh aytdi. U qudrat va hikmat sohibidir.

2. U ahli kitoblardan (yahudiylardan) kofir bo'lgan kimsalarni birinchi to'plashdayoq o'z diyorlaridan haydab chiqargan zotdir. (Ey mo'minlar), sizlar ularning chiqib ketishlarini o'ylagan ham emas edingiz. Ular ham o'zlarining qo'rg'on-qal'alarini Alloh(ning azobidan) to'sguvchi deb o'ylagan edilar. Bas, Alloh(ning azobi) ular hisobga olmagan tomondan keldi va dillariga qo'rqinch soldi. Ular uylarini o'z qo'llari va mo'minlarning qo'llari bilan buzurlar. Bas, ey aql egalari, (ularning ahvolidan) ibrat olingiz!

I z o h . Payg'ambar alayhis-salom Makkayi Mukarramadan Madinayi Munavvaraga hijrat qilib kelganlaridan so'ng, yahudiylarning Madina atrofida yashaydigan Banu Naziyr qabilasi u kishi bilan betaraflik to'g'risida sulh tuzgan edi Lekin musulmonlar Uhud jangida mag'lubiyatga uchraganlaridan keyin Banu Naziyr yahudiylari o'rtadagi sulhni buzishib, musulmonlar orasiga suqulib kirib olgan ayrim munofiq kimsalar bilan til biriktirishib, Makka kofirlarigi odam yuboradilar va Muhammad alayhis-salomga qarshi jang qilish uchun ular bilan hamkorlikka tayyor ekanliklarishsh bildiradilar. Rasululloq bu xiyonatdan xabar topgach, yahudiylarning Makkaga yuborilgan elchilari Ka'b ibn Ashrafni qatl qilishga buyuradilar va o'zlari qo'shin bilan borib, Banu Naziyr qabilasini qamal qiladilar. Qamalning yigirma birinchi kunida dillariga qo'rqinch tushgan yahudiylar payg'ambarimizga qayta sulh tuzishni taklif qilishganida, u zot xoinlar bilan hech qanday sulh tuzilishi mumkin emasligini bildirib, ulardan ko'targanlaricha narsa-matolarini olib darhol bu yurtidan chiqib ketishlarini talab qiladilar. Shunday qilib yahudiylar yashayotgan uylarining ustun-to'sinlarigacha buzib, tuyalarga yuklashib hech qanday jang-jadalsiz o'z diyorlaridan jo'nab qoladilar.

3. Agar Alloh ularga surgunni yozmaganida, albatta ularni mana shu dunyoda (qatl qilish yoki asirlik bilan) azoblagan bo'lur edi. Ular uchun oxiratda do'zax azobi ham bordir.

4. Bunga sabab, ularning Alloh va Uning payg'ambariga qarshi turganlaridir. Kimki Allohga qarshi tursa, bas, albatta Allohning jazosi qattiqdir.

5. (Ey mo'minlar), sizlar (Banu Naziyr xurmozorlaridan) biron xurmo daraxtini kesdinglarmi yoki uni o'z poyasida turgan holida qoldirdinglarmi, bas (sizlar

qilgan har bir ish) Allohning izni-irodasi bilan va u fosiq-itoatsiz kimsalarni rasvo qilish uchun (bo'ldi).

6. Alloh O'z payg'ambariga ulardan o'lja qilib bergan narsalarning ustiga sizlar otu tuyalarni o'ynatib-choptirib borganlaringiz yo'q (ya'ni u o'ljalarni sizlar qiynalib, mashaqqat chekib, jang-jadal bilan qo'lga kiritganlaringiz yo'q) lekin Alloh O'z payg'ambarlarini O'zi xohlagan kimsalardan (mana shunday) ustun qilib qo'yur. Alloh barcha narsaga qodirdir.

7. Alloh qishloq-shaharlarning (kofir) aholisidan O'z payg'ambariga o'lja qilib bergan narsalar — toki sizlardan boy-badavlat kishilar o'rtasidagina aylanib yuraveradigan narsa bo'lib qolmasin uchun — Allohniki, payg'ambarniki va (payg'ambarning) qarindosh-urug'lari, yetimlar, bechora-miskinlar va yo'lovchi-musofirlarnikidir. Payg'ambar o'zi sizlarga ato etgan narsani olinglar, u zot sizlarni qaytargan narsadan qaytinglar va Allohdan qo'rqinglar! Albatta Allohning jazosi qattiqdir.

8. (U o'ljalar yana) o'z diyorlaridan va mol-mulklaridan haydab chiqarilgan zotlar – kambag'al muhojirlarnikidirki, ular Allohdan fazl-marhamat va rizolik istarlar hamda Alloh va Uning payg'ambariga yordam berurlar. Ana o'shalar (iymonlarida) sodiq zotlardir.

9. Ulardan (muhojirlardan) ilgari (Madina) diyoriga o'rnashgan va iymon-e'tiqodni (mahkam ushlagan) zotlar (ansorlar) esa o'zlari(ning yonlari)ga hijrat qilib kelgan kishilarni suyurlar va dillarida ularga (muhojirlarga) berilgan narsa-o'ljalar sababli biron hasad tuymaslar hamda garchi o'zlarida ehtiyoj bo'lsa-da, o'zlarini qo'yib (o'zgalarni) iysor-ixtiyor qilurlar. Kimki o'z nafsining baxilligidan saqlana olsa, bas, ana o'shalar najot topguvchi zotlardir.

I z o h . Mazkur oyatlarda o'zlarining uy-joy va mol-mulklarini tark etib payg'ambar alayhis-salom bilan Madinayi Munavvaraga hijrat qilib kelgan muhojirlarning orzu-niyatlari faqat Allohning rizoligini istash hamda Alloh va payg'ambarga yordam qilish bo'lganligi ta'kidlandi va g'azotlardan tushadigan o'ljalarning bir qismi o'shalarining haqlari ekanligi uqtirildi. Shuningdek ularning yo'llariga uy-joy va iymon-e'tiqod bilan peshvoz chiqqan ansorlar-yordamchilar (ular payg'ambarimizga va boshqa muhojirlarga har bir ishda ko'mak berganligi uchun mana shu nomga sazovor bo'lganlar), va ularning bag'rikengliklari, o'z manfaatlaridan o'zgalarning manfaatini ustun qo'ya olishlari ta'riflandi.

Hukamolardan Abu Zaydning g'oyat ibratli mana bu so'zi xuddi o'sha ansorlar haqida aytilgandek: «Balxlik bir yigit menga: «O'zlaringizning zuhd-taqvolaringiz haqida gapirib bergin», degan edi, men aytdim: «Topsak yeymiz, topmasak sabr qilamiz». Shunda u dedi: «Bizda Balxning itlari shunday qilishadi, biz esa topmasak sabr qilamiz, topsak o'zimizdan muhtojroqlarga beramiz».

10. Ulardan keyin (dunyoga) kelgan zotlar ayturlar: «Parvardigoro, O'zing bizlarni va bizlardan ilgari iymon bilan o'tgan zotlarni mag'firat qilgin va qalblarimizda iymon keltirgan zotlar uchun biron g'illi-g'ash qilmagan. Parvardigoro, albatta Sen mehribon va rahmlidirsan».

11. (Ey Muhammad), munofiq kimsalar o'zlarining ahli kitoblardan (yahudiylardan) bo'lgan kofir birodarlariga: «Qasamki, agar sizlar (Madinadan) quvib chiqarilsangizlar, albatta bizlar ham sizlar bilan birga chiqib keturmiz va sizlar(ga qarshi urushish) to'g'risida hech qachon biron kimsaga itoat etmasmiz. Agar sizlarga qarshi jang qilinsa, albatta bizlar sizlarga yordam berurmiz», deyishlarini ko'rmadingizmi? Alloh guvoxlik berur-ki, ular shakshubhasiz yolg'onchidirlar.

12. Qasamki, agar (yahudiylar o'z diyorlaridan) quvib chiqarilsalar (munofiqlar) ular bilan birga chiqib ketmaslar, qasamki, agar (yahudiylarga qarshi) jang qilinsa (munofiqlar) ularga yordam ham bermaslar va agar (farazan) yordam bersalar ham, albatta yahudiylar (mo'minlar tomonidan mag'lub qilinib) ortlariga qarab qochurlar va keyin ularga biron yordam berilmas.

13. (Ey mo'minlar), aniqki, sizlar (munofiqlarning) dillarida Allohdan ko'ra qo'rqinchliroqdirsizlar. Bunga sabab, ular (Allohning qudratini) anglamaydigan qavm ekanliklaridir.

14. Ular (munofiq va yahudiylar) birlashgan hollarida sizlar bilan faqat qal'a-qo'rg'onli qishloqlar ichida (berkinib) yoki devorlar ortidagina jang qila olurlar, (ya'ni hech qachon sizlarga qarshi ochiq jangga chiqa olmaslar). Ular o'z o'rtalarida kuchli-quvvatlidirlar, (ya'ni, jang-jadal bo'lmasdan turib o'zaro kuch-qudratli ekanliklari haqida lof uraveradilar, ammo jang paytida ojiz-qo'rqqidirlar). (Og'izlaridagi so'zlaridan) ularni bir deb hisoblaysiz-u, (ammo) dillari xilma-xildir. Bunga sabab, ularning aqlsiz qavm ekanliklaridir.

15. (Ular) xuddi o'zlaridan ozgina oldin o'tgan, o'z qilmishlarining ziyonini totgan kimsalarning (ya'ni Badr jangida yengilib sharmanda bo'lgan mushriklarning) o'xshashidirlar. Ular uchun (oxiratda ham) alamli azob bordir.

16. (Yahudiylarni mo'minlarga qarshilik qilishga gij-gijlayotgan munofiqlar) xuddi shaytonning o'xshashidirlar. Eslang, u insonga «Kofir bo'l», degan edi. Endi qachonki (inson) kofir bo'lgach, (shayton unga) «Albatta men sendan bezorman. Zero men barcha olamlar Parvardigori bo'lmish Allohdan qo'rqurman», dedi.

17. Bas ikkisining (shayton va uning so'ziga kirib, kofir bo'lgan insonning) oqibati do'zaxga kirib, unda mangu qolishlari bo'ldi. Zolim kimsalarning jazosi shudir!

18. Ey mo'minlar, Allohdan qo'rqinglar va (har bir) jon erta (Qiyomat kuni) uchun nimani (ya'ni qanday ezgu amalni) taqdim etganiga qarasin! Allohdan qo'rqinglar! Albatta Alloh qilayotgan amallaringizdan xabardordir.

19. Sizlar Allohni unutib qo'ygan (ya'ni, U zotning amr-farmonlariga itoat etmagan), bas (shundan keyin Alloh) ularga o'zlarini ham unuttirib qo'ygan (ya'ni, o'zlariga oxiratda foyda beradigan amallar qilishdan yuz o'girgirib

qo'ygan) kimsalar kabi bo'lmangiz! Ana o'shalar fosiq-itoatsiz kimsalardir!

20. Do'zax egalari bilan jannat egalari barobar bo'lmas. Jannat egalari (baxt-saodatga) erishguvchi zotlardir.

21. Agar Biz ushbu Qur'onni biron tog'ga nozil qilganimizda, albatta siz u (tog')ni Allohning qo'rquvidan egilib yorilib ketgan hoida ko'rgan bo'lur edingiz. (Lekin ayrim insonlarning dillari tog'ning toshidan ham qattiqroq bo'lgani sababli ularga Qur'on oyatlari ham ta'sir qilmas). Biz bu misollarni odamlar uchun, shoyad ular tafakkur qilsalar, deb keltirmoqdamiz.

22. U – Alloh, shunday zotdirki, hech qanday iloh yo'q, faqat Uning O'zi bordir. (U) g'ayb va shahodatni (ya'ni yashirin va oshkora narsalarni) bilguvchidir. U mehribon va rahmlidir.

23. U – Alloh, shunday zotdirki, hech qanday iloh yo'q, faqat Uning O'zi bordir. U (yolg'iz) podshohdir, (barcha ayb-nuqsondan) pokdir-salomatdir, (O'zi xoxlagan bandalarini dunyo balo-ofatlari va oxirat azobidan) omon qilguvchidir, (bandalarning amallarini) ko'rib-kuzatib turguvchidir, qudrat sohibidir, bo'ysundirguvchidir, (tanho) kibr egasidir. Alloh ularning (mushriklarning) shirkalaridan pokdir.

24. U – Alloh yaratguvchidir, (yo'qdan) bor qilguvchidir, (barcha narsaga) surat-shakl berguvchidir. Uning go'zal ismlari bordir. Osmonlar va yerdagi bor narsa Unga tasbeh aytur. U qudrat va hikmat sohibidir.

MUMTAHANA SURASI

Bu sura ham Madinada nozil qilingan bo'lib, o'n uch oyatdir.

U mo'minlarga Allohning ham, o'zlarining ham dushmanlari bo'lgan mushriklar bilan do'stlashmaslikni buyurish bilan boshlanib, so'ngra bu haqda Ibrohim alayhis-salom, u zotning tobe'lari tarixida ibrat olsa arziydigan go'zal namuna borligi ta'kidlanadi va shu bilan birga sura davomida musulmonlarga qarshi urushmayotgan hamda ularning ziyonlariga o'zgalar bilan til biriktirmayotgan g'ayridinlar bilan yaxshi aloqa-muomala tuzish durust ekanligi ham ma'lum qilinadi.

Bu surada mo'minlarga mushriklarning qo'llaridan qochib, Madinaga hijrat qilib kelgan va o'zlarining mo'mina ekanliklarini bildirgan ayollarning iymonlarini imtihon qilib ko'rish buyuriladi. Suraning «Mumtahana» - «Imtihon qilinguvchi ayol», deb nomlanishining boisi shudir.

Sura mo'minlarni Alloh taoloning g'azabiga duchor bo'lgan mushriklar bilan do'st bo'lmaslikka takroran da'vat qilish bilan xotima topadi.

Mehribon va rahmli Alloh nomi bilan (boshlayman).

1. Ey mo'minlar, Mening dushmanim va sizlarning dushmanlaringiz (bo'lgan

mushriklar)ni do'st tutmanglar! Sizlar ularga do'stlik (haqida xat-xabar) yuborursizlar, holbuki ular sizlarga kelgan Haq (din va Qur'on)ga kofir bo'lgandirlar! Ular payg'ambarni ham, sizlarni ham Parvardigorlaringiz bo'lmish Allohga iymon keltirganlaringiz sababli (o'z diyorlaringizdan) haydab chiqarmoqdalar-ku! Agar sizlar Mening yo'limda jihod qilish uchun va Mening roziligimni istab chiqqan bo'lsangizlar (u holda mushrik-kofir kimsalarni do'st tutmanglar)! Sizlar ularga pinhona do'stlik qilmokdasizlar. Holbuki Men sizlar yashirgan narsani ham, oshkor qilgan narsani ham juda yaxshi bilguvchidirman! Sizlardan kim shu (ish)ni qilsa, bas, aniqki, u to'g'ri yo'ldan ozibdi!

I z o h. Ushbu oyatning nozil qilinishiga quyidagi voqea sabab bo'lgan. Payg'ambar alayhis-salom Makkani fath etish uchun tayyorgarlik ko'rib yurgan kezlarida muhojir sahobalardan Xotib ibn abi-Bultaa bu haqida Makka zodagonlariga xat yozib ularga qarshi urushga hozirlik ko'rilayotganining xabarini beradi va uni o'sha tarafga ketayotgan bir ayoldan berib yuboradi. Shunda Jabroil farishta keltirgan vahiy orqali bu xufyona harakat rasulullohga ma'lum bo'ladi va u zot ikki sahoba bilan hazrati Alini o'sha ayolning izidan yuboradilar. Ular ayolni payg'ambarimiz aytgan Madina yaqinidagi Ravzihoh degan joydan topib, undan xatni berishni talab qilganlarida u avval tonadi, lekin keyin elchilarning do'q-po'pisalaridan so'ng sochlarining orasidan chiqarib beradi. Xat qo'llariga kelib tekkach, payg'ambar alayhis-salom Xotibni chaqirib, undan: «Bu qanday qiliq?»— deb so'raganlarida u shunday javob qiladsh «Yo rasululloh, men Islomga kirganimdan buyon dindan qaytgan ham emasman, sizga xiyonat qilgan ham emasman. Lekin men xijrat qilib chiqar ekanman, bola-chaqalarim Makkada qolgandir. Boshqa muhojirlarning Makkada qolib ketgan bola-chaqa va mol-mulklarini o'z himoyasi ostiga oladigan qarindosh-urug'lari bor, ammo mening Makkada biron himoyachim yo'qdir. Shu sababdan mana bu xatim Makka zodagonlarining qo'llariga borib tegsa, ular ahli-oilamga homiylik qilishar, deb o'ylagan edim. Men bu xatni dinimizga biron ziyon yetkazish uchun yozgan emasman». Bu holni ko'rgan Umar: «Yo rasululloh, ruxsat bering, bu munofiqlarning boshini tanasidan judo qilay», deganida, payg'ambarimiz shunday deydilar: «Yo'q, u «Badr»ga guvoh bo'lgan (ya'ni musulmonlar hali juda ozchilik va nochor holatdalik paytlarida ular bilan birga Badr jangida kofirlarga qarshi jang qilgan). Sen qaerdan bilursan, ey Umar, ehtimol Alloh taolo Badr jangida ishtirok etgan musulmonlarning barcha qilgan va qiladigan gunohlarini mag'firat qilib yuborgandir». Mana shu paytda yuqoridagi oyati karima nozil bo'ldi.

2. (Ey mo'minlar), agar ular (mushriklar) sizlarga zafar topsalar, dushmanlaringiz bo'lurlar va sizlarga qo'l va tillarini yomonlik bilan cho'zurlar (ya'ni sizlarni o'ldirurlar, haqoratlar qilurlar). Ular sizlarning yana kofir bo'lishlaringizni istarlar.

3. (Qiyomat kunida) sizlarga qarindosh-urug'laringiz ham, bola-chaqalaringiz ham hargiz foyda bermas! Qiyomat kunida (Alloh) o'rtalaringizni ajratib qo'yur. (Bas, nechun o'sha urug'-avlodingizni himoya qilish uchun Allohga gunohkor bo'lmoqdasiizlar?!) Alloh qilayotgan amallaringizni ko'rib turguvchidir.

4. Sizlar uchun Ibrohim va u bilan birga bo'lgan kishilarda (ularning kofirlarga qilgan munosabatlarida) go'zal namuna bordir. Eslangiz, ular o'z qavmlariga: «Darhaqiqat, bizlar sizlardan va sizlar Allohni qo'yib ibodat qilayotgan

butlaringizdan bezormiz. Bizlar sizlar (ishonib, "ibodat" qilayotgan but-sanamlar) ni inkor etdik. Toki sizlar yolg'iz Allohga iymon keltirgunlaringizcha sizlar bilan bizning o'rtamizda mangu adovat va yomon ko'rish zohirdir», dedilar. Faqat Ibrohim o'z(ining kofir bo'lgan) otasiga: «Albatta men (Allohdan) sen uchun mag'firat so'rayman, (lekin) senga Alloh tomonidan bo'ladigan biron narsani (azobni qaytarishga) molik emasman», (degan so'zlarigina sizlarga namuna bo'lmasin)!

I z o h . Ibrohim alayhis-salom otalarining iymonga kelishidan umidvor bo'lib, unga Alloh taolodan mag'firat so'rash haqida va'da qilgan edilar. Ammo uning iymonga kelmasligi aniq ma'lum bo'lgach, Ibrohim payg'ambar undan yuz o'giranlar. Bu haqda «Tavba» surasining 114-oyatida bayon qilingandir.

(Ibrohim va u bilan birga bo'lgan mo'minlar yana shunday duo qilgan edilar): «Parvardigoro, yolg'iz O'zingga tavakkul qildik va O'zingga inobat-tavba qildik. Yolg'iz Sengagina qaytishimiz bordir.

5. Parvardigoro, bizlarni bu kofir bo'lgan kimsalarga maftun-aldanguvchi qilib qo'ymagin, bizlarni (ng gunoxlarimizni) mag'firat qilgin. Parvardigoro, albatta Sen O'zing qudrat va hikmat sohibidirsan».

6. Darhaqiqat sizlar uchun — Alloh va oxirat Kunidan umidvor bo'lgan kishilar uchun ularda (Ibrohim payg'ambar va u zot bilan birga bo'lgan mo'minlarning tutgan yo'llarida) go'zal namuna bordir. Kim (Islomdan va mana shu pand-nasihatlardan) yuz o'girib ketsa, u holda albatta Alloh (unday kimsalardan) behojat va maqtovg'a loyiq zotdir.

7. Ehtimol Alloh sizlar bilan (Makka kofirlari orasidagi) sizlar dushmanlashib yurgan kimsalar o'rtasida — (ularni ham iymon va Islomga muvaffaq qilish bilan) — bir do'stlikni paydo qilib qo'yar. Alloh (barcha ishga) qodirdir. Alloh mag'firatli, mehribondir.

8. Alloh sizlarni dinlaringiz to'g'risida sizlar bilan urushmagan va sizlarni o'z diyorlaringizdan haydab chiqarmagan kimsalardan — ularga yaxshilik qilishlaringizdan va ularga adolatli bo'lishlaringizda qaytarmas. Albatta Alloh adolat qilguvchilarni sevar.

9. Alloh sizlarni faqat dinlaringiz to'g'risida sizlar bilan urushgan va sizlarni o'z diyorlaringizdan haydab chiqargan hamda sizlarni haydab chiqarishda bir-birlariga yordamlashgan kimsalardan — ular bilan do'stlashishlaringizdan qaytarur. Kimki ular do'stlashsa, bas, ana o'shalar zolim kimsalarning o'zidir.

10. Ey mo'minlar, qachon sizlarga (Makka kofirlarining qo'li ostida qolgan) mo'minalar hijrat qilib kelsalar, sizlar ular(ning iymonlari)ni imtihon qilib ko'ringlar (ya'ni ular o'z erlarini yomon ko'rib yoki sizlardan birontangizga ishqi tushib qolgani uchun emas, balki faqat dini Islom uchun hijrat qilganlari haqida sizlarga qasam ichsinlar. Alloh ularning (dillaridagi) iymonlarini (ham) juda yaxshi bilguvchidir. Bas, agar sizlar ularning (hahiqiy) mo'mina ekanliklarini bilsangizlar, u holda ularni kofirlarga qaytarmanglar! U

mo'minalar (kofirlar) uchun ham halol emas va u (kofir)lar (mo'mina)lar uchun halol emasdir, va ularga (ya'ni sizlarning oldingizda qolgan mo'minalarning Makkada qolgan kofir erlariga mana shu xotinlari uchun) sarflagan mahrlarini (qaytarib) beringlar. Qachon sizlar u (mo'minalarning er)lariga mahrlarini bersangizlar, sizlarga ularni nikohlaringizga olishda biron gunoh yo'qdir. (Shuningdek) sizlar ham kofiralarning bilak-qo'llaridan ushlamanglar (ya'ni, sizlarning xotinlaringiz kofira bo'lgan hollarida kofirlar bilan qolishni istasa, sizlar ularning yo'llarini to'sib nikohlaringizda saqlamanglar, balki ularga uylanmoqchi bo'lgan kofirlardan) o'zlaringiz sarflagan mahrni talab qilinglar va ular ham (o'zlarining nikohidan chiqqan va musulmonlarning oldiga hijrat qilib ketgan mo'minalarga) talab qilsinlar. Bu Allohning hukmidir. U sizlarning o'rtangizda hukm qilur. Alloh bilguvchi va hikmat sohibidir.

11. Agar juftlaringizdan birontasi kofirlar tomonga o'tib ketsa-yu, (ammo ular o'sha xotin uchun berilgan mahrni uning eriga qaytarib bermasalar) so'ng sizlar o'ch olsangizlar (ya'ni u kofirlar bilan urushib g'alaba qilsangizlar va o'ljalar olsangizlar) u holda (o'sha o'ljalardan) juftlari (kofirlar tomonga o'tib) ketgan kishilarga ular sarflagan mahr miqdorini beringlar! Va o'zlaringiz iymon keltirguvchi bo'lgan — Allohdan qo'rqinglar!

12. Ey payg'ambar, qachon sizning oldingizga mo'minalar kelishib, sizga o'zlarining Allohga biron narsani sherik qilmasliklariga, o'g'irlik qilmasliklariga, zino qilmasliklariga, (kambag'allik yoki sharmanda bo'lishdan qo'rqib) o'z bolalarini o'ldirmasliklariga, va qo'l-oyoqlari o'rtasida to'qib oladigan bo'xtonni qilmasliklariga (ya'ni farzandsizlik sababli o'z erlaridan ajralib qolmaslik uchun biron tashlandiq bolani topib, go'yo u qo'l-oyoqlari o'rtasidan chiqqandek, ya'ni o'zlari tuqqandek erlariga «Mana shu bola sendan bo'ldi», deb bo'hton qilmaslikka) hamda biron yaxshi ishda sizga itoatsizlik qilmasliklariga qasamyod qilsalar, siz ularning qasamyodlarini qabul qiling va ular uchun Allohdan mag'firat so'rang! Albatta Alloh mag'firatli, mehribondir.

13. Ey mo'minlar, Allohning g'azabiga duchor bo'lgan qavm bilan do'st bo'lmanglar! Xuddi barcha kofirlar qabr egalari (ya'ni, o'liklarning qayta tirilishlari)dan noumid bo'lganlaridek ularning ham oxiratdan umidlari uzilgandir.

SAF SURASI

Madinada nozil bo'lgan bu sura o'n to'rt oyatdir. U dastlab Alloh taologa tasbeh aytilganidan so'ng, mo'minlarga bergan va'dalarining ustidan chiqishlari lozim ekanligini uqtirish bilan boshlanadi.

So'ngra Tangri taolo O'zining yo'lida saf bo'lib kurashadigan kishilarni suyishi ta'kidlanadiki, suraning «Saf» deb nomlanishiga shu sababdir.

Bu surada Muso va Iyso payg'ambarlarning Bani Isroil qavmi tomonidan ko'rgan ozor-aziyyatlari ham zikr qilingandir.

Sura mo'minlarga Alloh va Uning payg'ambari Muhammad alayhis-salomga iymon keltirganlaridan keyingi eng najotbaxsh amal – Allohning yo'lida molu-jonlari bilan jihod qilishlari ekanligini uqtirib, ularni Tangri taoloning yordamchilari bo'lishga da'vat qilish bilan yakunlanadi.

Mehribon va rahmli Alloh nomi bilan (boshlayman).

1. Osmonlardagi va yerdagi bor narsa Allohga tasbeh aytdi. U qudrat va hikmat sohibidir.

2. Ey mo'minlar, sizlar nega o'zlaringiz qilmaydigan narsani (qilamiz deb) aytursizlar?!

3. Sizlarning o'zlaringiz qilmaydigan ishni (qilamiz, deb) aytishlaringiz Alloh nazdida o'ta manfur (ishdir).

I z o h. Bu ikki oyat ayrim sahobalar o'zlaricha: «Alloh taologa eng suyukli bo'lgan ishni bilsak edi, albatta o'sha amalni qilgan bo'lur edik», deb yurishib, so'ngra o'sha suyukli amal Alloh yo'lida jihod qilish ekanligi haqida oyat nozil bo'lgach esa, ularning ba'zi birlari sustkashlik qilganlarida nozil bo'lgandir.

4. Albatta Alloh O'zining yo'lida go'yo tutash binolardek bir safga tizilgan hollarida jihod qiladigan zotlarni sevar.

5. Eslang, Muso o'z qavmiga: «Ey qavmim, nega sizlar men Allohning sizlarga (yuborgan) payg'ambari ekanligimni bilgan hollaringizda menga ozor berursizlar?!» degan edi. Bas, qachonki ular (Haq yo'lidan) og'ishgach, Alloh ularning dillarini (hidoyatdan) og'dirib qo'ydi. (Zotan) Alloh fosiq-itoatsiz qavmni hidoyat qilmas.

6. Eslang, Iyso binni Maryam: «Ey Bani Isroil, albatta men Allohning sizlarga (yuborgan) payg'ambaridirman. (Men) o'zimdan oldingi Tavrotni tasdiqlaguvchi va o'zimdan keyin keladigan Ahmad ismli bir payg'ambar haqida xushxabar berguvchi bo'lgan holda (yuborildim)», degan edi. Bas qachonki (Iyso) ularga (o'zining haq payg'ambar ekanligiga) aniq-ravshan hujjat-mo'jizalar keltirgach, ular: «Bu ochiq sehr», dedilar.

I z o h. Ushbu ikki oyat payg'ambar alayhis-salomning salaflari hayotidan keltirilgan lavhalar bo'lib, ular ham o'z qavmlari tomonidan aziyyat tortib, yolg'onchi qilinganlari bayon etildi va bu bilan Tangri taolo O'zining so'nggi payg'ambarini kofirlar tomonidan yetadigan ozorlarga o'z salaflari kabi sabr-toqat qilishga da'vat etdi, Keyingi oyatdagi Ahmad — payg'ambarimizning ismlari bo'lib, Muhammad so'zi bilan bir o'zakdan chiqqandir. U o'zak «hamd-maqtov» kalimasi bo'lib, Ahmad – "Parvardigorga ko'p va xo'b hamd aytguvchi" ma'nosini ifodalasa, Muhammad — "dunyo va oxiratda maqtovga sazovor bo'lguvchi" degan mazmunda keladi.

7. O'zi Islomga da'vat qilinayotgan holida, (u da'vatni qabul qilish o'rniga) Alloh sha'niga («U zotning bolasi bor, sheriklari ham bor», deb, yoki Allohning oyat-mo'jizalarini «Bu sehr», deb) yolg'on to'qigan kimsadan ham zolimroq

kim bor?! Alloh bunday zolim qavmni hidoyat qilmas!

8. Ular Allohning nurini (ya'ni Islomni) og'izlari (ya'ni behuda gaplari) bilan o'chirmoqchi bo'lurlar. Alloh esa, garchi kofirlar istamasalar-da, O'z nurini (ya'ni dinini) to'la (ya'ni har tarafga) yoyguvchidir.

9. U (Alloh) O'z payg'ambarini hidoyat va haq din bilan – garchi mushriklar istamasalar-da — barcha dinlarga g'olib qilish uchun yuborgan zotdir.

10. Ey mo'minlar, sizlarga alamli azobdan najot beradigan bir «tijorat»ni ko'rsataymi?

11. (O'sha «tijorat» mana budir)— Alloh va Uning payg'ambariga iymon keltirursizlar va Alloh yo'lida mol va jonlaringiz bilan jihad qilursizlar. Mana shu agar bilsangizlar o'zlaringiz uchun eng yaxshi (ish)dir.

12. (Agar shunday qilsangizlar, Alloh) sizlarning gunohlaringizni mag'firat qilur hamda sizlarni ostidan daryolar oqib turadigan jannatlarga va abadiy jannatlardagi pokiza maskanlarga kiritur. Bu esa ulug' baxtdir.

13. Va (Alloh sizlarga) yana boshqa sizlar suyardigan (bir ne'matni ham berurki, u) Alloh tomonidan bo'lgan g'alaba va yaqin(da ro'y berguvchi Makka) fathidir. (Ey Muhammad), mo'minlarga (mana shu) xushxabarni yetkazing!

14. Ey mo'minlar, sizlar ham xuddi (havoriylar kabi) Allohning yordamchilari bo'lingiz!— Iyso binni Maryam havoriylarga: «Allohga (ya'ni Uning diniga da'vat qilishimda) kim mening yordamchim bo'lur?» deganida, havoriylar aytdilar: «Biz Allohning (diniga) yordam berguvchilarmiz». Bas, Bani Isroildan bir toifa (odamlar Iysoga) iymon keltirdi va bir toifa kofir bo'ldi. Bas, Biz iymon keltirgan zotlarni dushmanlaridan kuchli qilib, ular (kofirlar ustiga) g'olib bo'lib qoldilar.

JUM'A SURASI

Bu sura ham Madina suralaridan bo'lib, o'n bir oyatdan tashkil topgandir.

Sura barcha insoniyatni jaholat-bilimsizlik botqog'idan chiqarib, ularga Qur'on ta'limotini yetkazish uchun Muhammad alayhis-salomni payg'ambar qilib yuborgan Alloh taologa tasbeh aytib, U zotni barcha aybu nuqsondan poklash bilan boshlanadi.

Shuningdek, bu surada o'zlariga ato etilgan Tavrot ko'rsatmalariga amal qilmagan yahudiylarni ustlariga kitob yuklangan eshaklarga tashbeh qilinib, ularning zolim qavm ekanliklari ta'kidlanadi.

So'ngra Jum'a namozining ahkomlari bayon qilinib, mo'minlarni hayoti dunyo matolariga uchmasdan Alloh taolo huzuridagi ajr-mukofot uchun amal qilishga da'vat etiladi.

Mehribon va rahmli Alloh nomi bilan (boshlayman).

- 1. Osmonlardagi va yerdagi bor narsa (yolg'iz) podshoh, (barcha ayb-nuqsondan) pok, qudrat va hikmat sohibi bo'lmish Allohga tasbeh aytur.**
- 2. U (Alloh) omiylar (ya'ni ahli kitob bo'lmagan ilmsiz kishilar) orasiga o'zlarida bo'lgan, ularga (Qur'on) oyatlarini tilovat qiladigan, ularni (shirk va jaholatdan) poklaydigan hamda ularga Kitob-Qur'on va Hikmat-Hadisni o'rgatadigan bir payg'ambarni (ya'ni Muhammad alayhis-salomni) yuborgan zotdir. Shak-shubhasiz ular (o'zlariga payg'ambar kelishdan) ilgari ochiq zalolatda edilar.**
- 3. (Alloh bu payg'ambarni) yana ulardan boshqalarga – ularga yeta olmagan (endi dunyoga keladigan barcha insonlarga ham yuborgandir). U qudrat va hikmat sohibidir.**
- 4. Bu (ya'ni barcha insoniyatga payg'ambar bo'lish) Allohning fazlu marhamati bo'lib, O'zi xohlagan kishilarga berur. Alloh ulug' fazlu marhamat sohibidir.**
- 5. Tavrot yuklangan – berilgan, so'ngra uni ko'tara olmagan (ya'ni uning ko'rsatmalariga amal qilmagan) kimsalar (yahudiylar)ning misoli xuddi kitoblarni ko'tarib ketayotgan eshakka o'xshaydi (ya'ni, uning vazminligidan charchab-toladilaru, ammo u Kitobning ichidagi narsalardan foydalanmaydilar). Allohning oyatlarini yolg'on degan qavmning misoli naqadar yomondir. Alloh bunday zolim qavmni hidoyat qilmas!**
- 6. (Ey Muhammad), ayting: «Ey yahudiylar, agar sizlar (boshqa) odamlarni emas, faqat o'zlaringizni Allohning do'stlari deb da'vo qilsangizlar — agar (mana shu da'volaringizda) rostgo'y bo'lsangizlar — o'limni orzu qilinglar-chi?**
- 7. Ular qo'llari (ya'ni o'zlari) qilib qo'ygan ishlari (ya'ni Tavrotda haq payg'ambar ekanliklari zikr qilingan Muhammad alayhis-salomni yolg'onchi qilganlari) sababli hech qachon (o'limni) orzu qila olmaslar. Alloh zolim kimsalarni bilguvchidir.**
- 8. Ayting: «Sizlar qochayotgan bu o'lim albatta sizlarga yo'liqquvchidir. So'ngra sizlar g'aybu-shahodatni (ya'ni, barcha yashirin va oshkora narsa-amallarni) bilguvchi (Alloh)ga qaytarilursizlar. Bas, U zot sizlarga qilib o'tgan amallaringizning xabarini berur!»**
- 9. Ey mo'minlar, qachon Jum'a kunidagi namozga chorlansa (ya'ni azon aytilsa), darhol Allohning zikriga boringlar va oldi-sotdini tark qilinglar! Agar biladigan bo'lsangizlar, mana shu (ya'ni Allohning zikriga — Jum'a namozini o'qishga shoshilish) o'zlaringiz uchun yaxshiroqdir.**
- 10. Endi qachon namoz ado qilingach, yerga tarqalib, Allohning fazlu marhamatidan (rizqu ro'z) istayveringlar. Allohni ko'p zikr qilinglarki, shoyad najot topursizlar.**
- 11. (Ey Muhammad), qachon ular biron tijoratni yoki o'yin-kulgini ko'rib**

qolsalar, o'shanga qarab sochilib-tarqalib keturlar va sizni (minbarda) tik turgan holingizda tark qilurlar.

I z o h . Rivoyat qilinishicha, bir Jum'a kunida payg'ambar alayhis-salom minbarda xutba — va'z aytib turganlarida Madinaga savdogarlar karvoni kirib keladi. Shunda ayrim sahobalar rasulullohni minbarda qoldirib savdo-sotiq qilish uchun karvon tomoniga yugurishganida, musulmonlarga tanbeh bo'lib ushbu oyat nozil qilinadi. Oyat davomida dunyoning foniylaridan Alloh taolo mo'minlarga oxiratda ato etadigan narsalar yaxshiroq ekanligi ta'kidlanadi.

Ayting: «Alloh huzuridagi narsa (iymon va yaxshi amallar uchun beriladigan ajr-mukofot) o'yin-kulgidan ham, tijoratdan ham yaxshiroqdir! Alloh rizq berguvchilarning yaxshirog'idir!

MUNOFIQUN SURASI

O'n bir oyatdan iborat bo'lgan bu sura Madinada nozil qilingandir.

«Munofiqun — Munofiqlar» deb nomlangan bu sura ularning kirdikorlarini — tuban axloqlarini, yaramas sifatlarini, tillari bilan dillari boshqa-boshqa ekanligini va nihoyat ular ustlariga Islom to'nini kiyib olishib, odamlarni Islomdan to'sishlarini fosh etadi.

Sura nihoyasida mo'minlarni dunyo ziynatlariga aldanib qolmaslikka va boshlariga o'lim kelib qolishidan ilgari Alloh taolo ularga ato etgan narsalardan infoq-ehson qilishga buyuriladi.

Mehribon va rahmli Alloh nomi bilan (boshlayman).

1. (Ey Muhammad), qachon munofiqlar sizning oldingizga kelsalar: «Guvohlik beramizki, siz shak-shubhasiz Allohning payg'ambaridirsiz» derlar. Alloh, darhaqiqat, siz O'zining payg'ambari ekanligingizni bilur, yana Alloh u munofiqlarning shak-shubhasiz yolg'onchi ekanliklariga ham guvohlik berur.

I z o h . Ya'ni, munofiqlar Muhammad alayhis-salomning haq payg'ambar ekanliklariga chin dildan iymon keltirganlari yo'q, balki faqat tillaridagina guvohlik berdilar, demak ularning bu guvohliklari yolg'on guvohlikdir.

2. Ular o'zlarining (musulmon ekanliklari haqida ichgan yolg'on) qasamlarini qalqon qilishib olib, (odamlarni) Allohning yo'lidan to'sdilar! Ularning qilguvchi bo'lgan amallari naqadar yomondir!

3. Bunga sabab ularning (tillarida) iymon keltirib, so'ngra (dillarida) kofir bo'lganlaridir. Bas, ularning dillari muhrlab qo'yildi. Endi ular (iymonning haqiqatini) anglay olmaslar!

4. Qachon siz ularga boqsangiz ularning jismlari (ko'rinishlari, kiygan kiyimlari) sizni hayratga solur, so'zlaganlarida esa so'zlariga (ohangdor, fasohatli bo'lgani uchun berilib) quloq solursiz. (Lekin ularning dillari iymon va

yaxshilikdan xoli bo'lgani uchun) ular go'yo (devorga) yo'lab qo'yilgan (chirik) yog'ochlarga o'xshaydilar. Ular (yuraksizliklari sababli) har bir qichqiriq-ovozni ustlariga (tushayotgan biron balo-ofat deb) gumon qiladilar. Ular dushmandirlar. Bas, ulardan ehtiyot bo'ling! Ularni Alloh la'natlagay! Qanday adashmoqdalar-a!

5. Qachon ularga: «Kelinglar, Allohning payg'ambari sizlar uchun mag'firat so'rar», deyilsa, albatta ular boshlarini burib keturlar va ularni kibr-havo qilgan hollarida yuz o'girishlarini ko'rursiz.

I z o h. Ushbu va quyidagi oyatlar munofiqlar boshlig'i Abdulloh ibn Ubay ibn Salul haqida nozil bo'lgandir. Voqea bunday bo'lgan. Payg'ambar alayhis-salom sahobalari bilan Banu Mustalaq qabilasiga qarshi jang qilib, g'alaba qozonganlaridan so'ng Madinaga qaytayotganlarida bir munofiq kimsa muhojir musulmonlardan biri bilan suv talashib janjallashib qoladilar. Shu payt o'sha yerda hozir bo'lgan Abdulloh ibn Ubay ibn Salul haligi muhojir va umuman barcha muhojir musulmonlar haqida nojo'ya so'zlar aytib, ularni haqorat qiladi va o'z qavmiga qarab: «Bu kelgindilarga (ya'ni muhojirlarga) yordam va xayr-saxovat qilmanglar, toki ular Muhammadni tashlab o'z yurtlariga qaytib ketsinlar. Hali Madinaga qaytganimizda, albatta kuchlilar (ya'ni bizlar) kuchsizlarni (ya'ni musulmonlarni) Madinadan quvib chiqarur», deydi. Ammo keyinroq, Payg'ambar alayhis-salom bu voqeadan xabardor bo'lganlaridan keyin undan: «Sen shu gaplarni aytdingmi?» deb so'raganlarida esa, u qasam ichib, aytgan so'zlaridan tonadi va yolg'on qasamni qalqon qilib oladi. Endi, u va uning hamtovoqlari haqida oyatlar nozil bo'lgach, ayrim kishilar unga: «Ey Abdulloh, sening xususingda qattiq oyatlar tushdi, sen Rasulullohning huzurlariga borib uzr so'ragin, u kishi sening gunohlaringni mag'firat qilishini so'rab, Alloh taologa duo qilsinlar, shoyad Alloh mag'firat qilsa», deyishganida u bundan bosh tortadi va: «Sizlar iymon keltir, dedinglar, iymon keltirdim; molingning zakotini ber, dedinglar, zakot berdim, endi bir kamim borib Muhammadga sajda qilish qoluvdi», deb javob beradi. Shunda yuqoridagi oyat nozil bo'ladi va navbatdagi oyatda esa unday munofiq kimsalar haqida qilingan hech qanday duo-iltijo ijobat bo'lmasligi uqtiriladi.

6. (Ey Muhammad), siz ular uchun mag'firat so'radingizmi yoki mag'firat so'ramadingizmi ularga barobardir — Alloh ularni hargiz mag'firat qilmas! Albatta Alloh bunday fosiq-itoatsiz qavmni hidoyat qilmas.

7. Ular (o'zlarining tobe'lariga): Allohning payg'ambari huzuridagi kishilarga infoq-ehson qilmanglar, toki ular tarqalib ketsinlar», deydigan kimsalardir. Holbuki osmonlar va yer xazinalari yolg'iz Allohniki. Lekin munofiqlar (buni) anglamaslar.

8. Ular: «Qasamki, agar Madinaga qaytsak, albatta kuchlilar kuchsizlarni undan quvib chiqarur», derlar. Holbuki kuch-qudrat Allohniki, Uning payg'ambariniki va mo'minlarniki. Lekin munofiqlar (buni) bilmaslar.

9. Ey mo'minlar, na mol-dunyolaringiz va na bola-chaqalaringiz sizlarni Allohning zikridan (ya'ni Allohga ibodat qilishdan) yuz o'girtirib qo'ymasini! Kimki shunday qilsa, bas, ana o'shalar ziyon ko'rguvchi kimsalardir!

10. Sizlarning (har) biringizga o'lim kelib, u: «Parvardigorim, meni ozgina muddatga (hayotda) qoldirsang, men xayr-sadaqa qilib, solih (banda)larda! bo'lsam», deb qolishdan ilgari, Biz sizlarga rizq qilib berga narsalardan infoq-ehson qilingiz!

11. Alloh biron jonni ajal kelgan vaqtida (vafot etdirmasdan) qoldirmas. Alloh qilayotgan amallaringizdan xabardordir.

TAG'OBUN SURASI

Bu sura Madinada nozil qilingan bo'lib, o'n sakkiz oyatdir. Sura Alloh taoloning qudrati ilohiyasiga dalolat qiladigan oyatlar bilan boshlanib, so'ngra ilgari o'tgan dinsiz kimsalar topgan oqibatlar va ular oxiratda giriftor bo'ladigan alamli azob haqida xabar beriladi.

Bu surada o'lgandan keyin qayta tirilish Kuni bor ekanligini inkor qilgan kofirlarning da'volari keskin rad etilib, Parvardigori olam nomiga qasam bilan u Kunning haq ekani ta'kidlanadi va uni «Tag'obun», ya'ni «Bir-birlarini aldash-ziyon yetkazish» Kuni deb ataladi. Chunki bu dunyoda mo'minlarni aldab, ularga ziyon yetkazish harakatida yurgan kofirlar u Kunda do'zaxga giriftor qilinishlari bilan o'zlarining ziyon tortib, aldanib qolganliklarini bilishib, nadomatlar qilurlar, mo'minlar esa u Kunda jannat ne'matiga erishishlari bilan hayoti dunyoda kofirlarning vasvasa-aldoqlariga uchmaganliklari sababli katta foyda ko'rganliklarini bilurlar.

Sura oxirida mo'minlarga topgan mol-mulk va bola-chaqalari ular uchun faqat bir imtihon ekanligi uqtirilib, ularni qo'llaridan kelganicha taqvo bilan hayot kechirishga va Alloh yo'lida bechora-miskinlarga xayr-ehson qilishga da'vat etiladi.

Mehribon va rahmli Alloh nomi bilan (boshlayman).

1. Osmonlardagi va yerdagi bor narsa Allohga tasbeh aytur. Egalik — podshohlik yolg'iz Unikidir va hamdu sano yolg'iz Uning uchundir. U barcha narsaga qodirdir.

2. U sizlarni yaratgan zotdir. Bas, sizlardan (ayrimlaringiz) kofir, sizlardan (ayrimlaringiz) mo'mindir. Alloh qilayotgan amallaringizni ko'rib turguvchidir.

3. U osmonlar va yerni Haq (qonun) bilan yaratdi va sizlarga surat-shakl berdi — suratlaringizni go'zal qildi. Yolg'iz Unga qaytish bordir.

4. U osmonlar va yerdagi bor narsani bilur va U sizlar yashiradigan narsani ham, oshkor qiladigan narsan ham bilur. Alloh dillardagi sirlarni bilguvchidir.

5. (Ey Makka kofirlari), sizlarga avvalgi kofir bo'lishib, so'ng (hayoti dunyodalik paytlaridayoq) o'z ishlarining ziyonini totgan kimsalarning xabari keldimi? Yana ular uchun (oxiratdagi) alamli azob ham bordir.

6. Bunga sabab, ularga payg'ambarlari (o'zlarining haq payg'ambar ekanliklarini bildiruvchi) hujjatlar bilan kelganlarida ular: «Bizlarni (o'zimizga

o'xshagan) bashar (avlodlari) hidoyat qilurlarmi?!» deyishib, (u payg'ambarlarga) kofir bo'lganlari va (iymondan) yuz o'girib ketganlaridir, (shunda) Alloh (ularni halok qilish bilan O'zi ularning iymonlaridan) behojat ekanligini ko'rsatdi. Alloh behojat va hamdu sanoga loyiq zotdir.

7. Kofir bo'lgan kimsalar o'zlarining hech qachon qayta tirilmasliklarini gumonda'vo qildilar. (Ey Muhammad, ularga) ayting: «Yo'q! Parvardigorimga qasamki, albatta qayta tirilursizlar, so'ngra albatta sizlarga qilgan amallaringizning xabari berilur. Bu Allohga osondir».

8. Bas, sizlar Allohga, Uning payg'ambariga va Biz nozil qilgan Nurga – Qur'onga iymon keltiringlar! Alloh qilayotgan amallaringizdan xabardordir.

9. (Alloh) sizlarni to'playdigan to'planish Kunini (eslangiz)! Bu (odamlar) bir-birlarini «aldab-ziyon yetkazadigan» Kundir (ya'ni, hayoti dunyoda iymon egalarini aldab-ziyon yetkazib yurgan kofirlar u Kunda do'zax azobiga duchor qilinish bilan o'zlarining aldangan kimsalar ekanliklarini bilib olurlar). Kim Allohga iymon keltirsa va yaxshi amal qilsa (Alloh) uning yomonlik-gunohlarini o'chirur va uni ostidan daryolar oqib turadigan, (barcha jannat axli) abadul-abad qoladigan jannatlarga kiritur. Bu esa ulug' baxtdir.

10. Kofir bo'lgan va Bizning oyatlarimizni yolg'on degan kimsalar — ana o'shalar do'zax egalari bo'lib, o'sha joyda mangu qolguvchidirlar. Naqadar yomon oqibat (bu)!

11. (Biron kimsaga) biron musibat yetmas, magar Allohning izni-irodasi bilangina (etur). Kim Allohga iymon keltirsa, U zot uning qalbini (to'g'ri yo'lga) hidoyat qilur. Alloh barcha narsani bilguvchidir.

12. Allohga itoat etingiz va payg'ambarga bo'ysuningiz! Endi agar (itoatdan) bosh tortsangaz, u holda (bilingizki), payg'ambarimiz zimmasida faqat (Bizning vahiyalarimizni sizlarga) ochiq-ravshan qilib yetkazish bor, xolos.

13. Alloh — hech qanday tangri yo'q, faqat Uning O'zi bordir. Bas, mo'minlar yolg'iz Allohga tavakkul qilsinlar — suyansinlar!

14. Ey mo'minlar, albatta juftlaringiz va bolalaringizdan sizlar uchun dushman bo'lganlari ham bordir. Bas, ulardan ehtiyot bo'linglar! Agar sizlar ularni afv etsanglar, kechirib yuborsanglar va mag'firat qilsanglar, u holda albatta Alloh mag'firatli, mehribondir.

I z o h. Rivoyat qilinishicha, Makka ahlidan bir guruh kishilar Islomni qabul qilishib, so'ngra payg'ambar alayhis-salom huzurlariga — Madinai munavvaraga hijrat qilmoqchi bo'lganlarida ularning dinsiz bo'lgan xotin va bola-chaqalari bu niyatlaridan to'sishib: «Islomga kirganlaringizga sabr qildik, ammo bizlarni tashlab hijrat qilishlaringizga chiday olmaymiz», deyishgan ekan. Shunda ular bu gapga ko'nishib, Makkada qolishgan va oradan ancha zamon o'tib, Madinaga kelganlarida esa bu yerdagi musulmonlar diniy bilimlarni puxta egallab olganlarini ko'rishib, ilgari o'zlarining yo'llarini to'sgan xotin, bola-chaqalaridan o'ch olmoqchi bo'lganlarida yuqoridagi oyat nozil bo'lgandir.

Mufasssirlar aytishlaricha, ushbu oyati karima Alloh taologa toat-ibodat qilishdan to'sadigan xotinlar va bolalarning so'zlariga kiradigan barcha kishilar uchun tanbehdir.

15. Sizlarning mol-mulklaringaz va bola-chaqalaringiz faqat bir fitna-imtihondir, xolos. Ulug' ajr-mukofot esa yolg'iz Allohning huzuridadir.

16. Bas, kuchlaringiz yetganicha Allohdan qo'rqinglar, (o'zlaringizga qilinayotgan pand-nasihatga) quloq tutinglar va itoat etinglar hamda infoq-ehson qilinglar, (mana shu) o'zlaringiz uchun yaxshiroq bo'lur. Kim o'z nafsining baxilligidan saqlana olsa, bas, ana o'shalar najot topguvchidirlar.

17. Agar sizlar Allohga qarzi-hasana bersangizlar (ya'ni Uning miskin-bechora bandalariga infoq-ehson qilsangizlar) U zot sizlarga bir necha barobar qilib qaytarur va sizlarni (ng gunoxlaringizni) mag'firat qilur. Alloh o'ta shukr qilguvchi (ya'ni, ozgina yaxshi amal uchun ko'p mukofot ato etguvchi) va halimdir.

18. (U) g'aybu shahodatni (ya'ni barcha yashirin va oshkor ishlarni) bilguvchi, qudrat va hikmat sohibidir.

TALOQ SURASI

Bu sura o'n ikki oyatdan iborat bo'lib, Madinada nozil qilingan.

Unda so'z asosan oilaviy ahvolga taalluqli shariat hukmlaridan taloq va uning qonun-qoidalari ustida boradi. Shuning uchun u «Taloq» surasi deb nomlangandir.

Yana bu surada idda va uning turlari hamda iddadagi ayolni joy va nafaqa bilan ta'minlash tartiblari ham bayon etiladi.

Sura davomida er yo xotindan birortasiga zulm bo'lmasligi uchun Allohdan qo'rqishga bot-bot da'vat takrorlanib turadi.

Sura Qur'oni Karim nozil qilinishidan va Muhammad alayhis-salom payg'ambar qilib yuborilishlaridan murod, mo'minlarni jaholat zulmatlaridan imon nuriga olib chiqish ekanini ta'kidlash hamda yetti osmonu, yetti zaminni yaratgan zot bo'lmish Alloh taolo barcha narsani bilib, ihota qilib turguvchi zot ekanligini uqtirish bilan xotima topadi.

Mehribon va rahmli Alloh nomi bilan (boshlayman).

1. Ey Payg'ambar, qachon sizlar (ya'ni mo'minlar) ayollaringizni taloq qilsangizlar, ularning iddalarida (ya'ni poklik paytlarida) taloq qilinglar va idda sananglar! Parvardigorlaringiz bo'lmish Allohdan qo'rqinglar! (To iddalari tugaguncha) ularni (o'zlari yashab turgan) uylaridan haydab chiqarmanglar va ular o'zlari ham chiqib ketmasinlar. Faqat ular ochiq fahsh ishni (ya'ni buzuqlik yoki behayolik kabi qiliqlarni) qilsalargina, (yashab turgan uylaridan haydab chiqarilurlar). Bu Allohning qonun-chegaralaridir. Kimki Alloh chegaralaridan tajovuz qilib o'tsa, aniqki u o'ziga zulm qilibdi. Siz bilmassiz, ehtimol Alloh bu

(taloq)dan keyin biron ishni paydo qilar.

I z o h. Baqara surasining 228-oyatida aytilganidek, taloq qilingan ayollar uch hayz muddatida idda saqlab o'zlarining homilador bo'lgan-bo'lmaganlarini kuzatadilar. Agar biron ayol hayz ko'rish paytida taloq qilinsa, u mana shu hayzidan tashqari yana uch hayz idda saqlashi lozim bo'ladi, bu o'sha ayolga zulm qilish demakdir. Chunki u idda muddati tugashi bilan boshqa er bilan turmush qurish huquqiga ega. Mazkur holatda esa taloq qilingan ayol yana ortiqcha bir hayz idda saqlashga majbur bo'ladi. (Umuman oilasiz erkak va ayollarning ko'payishi jamiyatda buzuvchilik va nopoklikning avj olishiga sabab bo'lgani uchun, Islom dini oilalarning buzilib ketishiga imkon qadar yo'l bermaslikka, agar buzilgan chog'da esa iloji boricha tezroq yarashishga yoki boshqa turmush qurishga da'vat etadi). Shuning uchun yuqoridagi oyatda taloq qilguvchilar xotinlarini idda saqlaydigan poklik paytlarida taloq qilishga hamda iddani aniq hisob-kitob qilib borishga buyuriladilar. Ushbu farmonning yana bir hikmati, ayol kishi hayz ko'rish paytida odatda eri unga poklik paytidagidek rag'bat qilmaydi, binobarin undan ajralish ham er uchun u qadar qiyin ish emasdek tuyulishi mumkin. Shu sababdan Qur'on erkaklarga, agar ular xotinlaridan ajralmoqchi bo'lsalar, u ayollarni pok va marg'uba bo'lgan paytlarida taloq qilishlari mumkin ekanligini bildiradi. Bundan tashqari ushbu oyatda taloq qilingan ayollarni modomiki ular buzuvchilik, behayollik qilmas ekanlar, to idda muddatlari tugamagunicha erlarining uylaridan chiqarib yuborish durust emasligi bayon qilindi. Bu hukmdan murod, birinchidan, idda saqlayotgan ayol mana shu idda muddati asnosida taloq qilgan erining hukmida ekanligini, ya'ni boshqa erga nikohlanishi durust emasligini bildirish bo'lsa, ikkinchidan, agar u ayol uch taloq qilinmasdan bir yoki ikki taloq qilingan bo'lsa, jahl ustida taloq qilib yuborgan eri har kuni uni ko'rib turganligi sababli, "mehr ko'zda", deganlaridek, yana unga moyil bo'lib, er-xotinning qaytadan yarashib ketishlari ham osonlashishidir. Shuning uchun ham oyat nihoyasida «Siz bilmassiz, ehtimol Alloh bu (taloq)dan keyin biron ishni paydo qilar», deyildi.

2. Endi qachon (taloq qilgan ayollaringizning idda) muddatlari bitib qolsa, bas, ularni yaxshilik bilan olib qolinglar (ya'ni qayta nikohllaringizga olinglar) yoki yaxshilik bilan (ya'ni, haqqi mahrlarini berib) ajrashinglar. Va (yarashib olib qolayotgan yoki ajrashib ketayotgan chog'laringda) o'zlaringizdan (ya'ni, musulmonlardan) bo'lgan ikki adolat sohibini guvoh qilinglar va (guvoh bo'lguvchilar) guvohlikni Alloh uchun to'kis ado qilinglar! Bu (hukm)dan faqat Allohga va oxirat Kuniga iymon keltirguvchi bo'lgan kishi pand-ibrat olur. Kim Allohdan qo'rqsan (ya'ni yuqorida mazkur bo'lgan taloq qilish qonun-qoidalariga Allohdan qo'rqqani uchun rioya etsa), U zot uning uchun (barcha g'am-kulfatlardan) chiqar yo'lni (paydo) qilur.

3. Va uni o'zi o'ylamagan tomondan rizqlantirur. Kim Allohga tavakkul qilsa, bas, (Allohning) O'zi unga yetarlidir. Albatta Alloh O'zi (xohlagan) ishiga yetguvchidir. (Uning xohishiga qarshi turguvchi kimsa yo'qdir). Darhaqiqat Alloh barcha narsa uchun miqdor-o'lchov qilib qo'ygandir (ya'ni, hayotda ro'y beradigan har bir yaxshi-yomon voqea-hodisa yolg'iz Alloh xoxlagan — belgilagan vaqt va o'lchovda ro'y beradi).

4. Ayollaringiz orasidagi (keksayib qolgani sababli) hayz ko'rishdan umid uzganlari, agar sizlar (ularning iddalari qancha davom etishi xususida) shubhalansangizlar, bas (bilingiz-ki), ularning iddalari uch oydir, yana (hali-

hanuz) hayz ko'rmagan (ayollar)ning (iddalari ham uch oydir). Homilador (ayol)larning (idda) muddatlari homilalarini qo'yishlari (ya'ni ko'z yorishlaridir). Kim Allohdan qo'rqsa (Alloh) uning ishini oson qilur.

5. Bu Allohning sizlarga nozil qilgan hukmidir. Kim Allohdan qo'rqsa uning yomonlik-gunohlarini o'chirur va uning ajr-mukofotini ulug' qilur.

6. Ularga (ya'ni taloq qilinib, idda saqlayotgan ayollaringizga) o'zlaringiz maskan tutgan — qudratingiz yetgan joydan maskan beringlar va ularni (turgan joylaridan) qisib chiqarish uchun ularga ziyon yetkazmanglar. Agar ular homilador bo'lsalar, u holda to homilalarini qo'ygungunlaricha ularga nafaqa berib turinglar! Endi agar (taloq qilgan ayollaringiz) sizlar uchun (bola) emizsalar (ya'ni o'zlarining sizlardan bo'lgan bolalarini emizsalar), u holda ularning (emizganliklari uchun) ajr-haqlarini beringlar! Va (emizish, hamda uning haqqi xususida) o'zaro yaxshilik bilan kelishib olinglar! Agar (kelisha olmasdan) tang holga tushsangizlar, u holda (ota) uchun (bolasini) boshqa (bir ayol) emizur. (Ya'ni ota bolasini boshqa — begona ayolga emizdurur).

7. Boy-badavlat kishi o'z boyligidan (ya'ni boyligiga yarashadigan) nafaqa bersin. Kimning rizqi tang qilingan (kambag'al) bo'lsa, u holda Alloh o'ziga ato etgan narsadan (ya'ni o'z holiga yarasha) nafaqa bersin! Alloh hech bir jonni O'zi unga ato etgan (rizq-ro'z) dan boshqa narsaga taklif qilmas (ya'ni har bir inson faqat Alloh o'ziga ato etgan rizqdan infoq qilishga taklif qilinur). Alloh tanglik-kambag'alliqdan keyin yengillik-boylikni ham (paydo) qilur.

8. Qanchadan-qancha qishloq-shaharlar borki, o'z Parvardigorlari va Uning payg'ambarlari amridan bosh tortgandirlar, bas, Biz ulardan qattiq hisob-kitob olganmiz va yomon azob bilan azoblaganmiz.

9. Bas, u (qishloq-shaharlarning axli) o'z ish-qilmishlarining ziyonini totdilar va bu ishlarining oqibati ziyon tortish – halokat bo'ldi.

10. Alloh ular uchun (oxiratda ham) qattiq azobni tayyorlab qo'ygandir. Bas, ey iymon keltirgan aql egalari, Allohdan qo'rqinglar! Darvoqe U zot sizlarga Eslatma – Qur'onni nozil qildi.

11. Iymon keltirgan va yaxshi amallar qilgan zotlarni zulmatlardan nurga chiqarish uchun sizlarga Allohning ochiq-ravshan oyatlarini tilovat qiladigan payg'ambarni (Muhammad alayhis-salomni yubordi). Kim Allohga iymon keltirsa va yaxshi amal qilsa (Alloh) uni ostidan daryolar oqib turadigan, ular abadul-abad qoladigan jannatlarga kiritur. Darhqiqat Alloh uning uchun go'zal rizq (ya'ni jannatning tuganmas rizqini ato) qildi.

12. Alloh yetti osmonni va yerdan ham o'shalarning mislini (ya'ni yetti qavat yerni) yaratgan zotdir. (Allohning) amri farmoni ularning (ya'ni yetti qavat osmon va yetti qavat yerning) o'rtasiga nozil bo'lib-tarqalib turur. Toki sizlar Allohning barcha narsaga qodir ekanligini va Alloh barcha narsani (O'z) bilimi bilan ihota qilib olganini bilishlaringiz uchun (U zot sizlarga yuqorida zikr qilingan narsalar haqida xabar berdi).

TAHRIM SURASI

O'n ikki oyatdan tashkil topgan bu sura ham Madinada nozil bo'lgan.

«Tahrim» - «Harom qilib olish» deb nomlangan bu sura joriyalarni o'zlari uchun harom qilib olgan Payg'ambar alayhis-salomga tanbeh berish bilan boshlanadi.

So'ngra u zot bilan ahli baytlari o'rtasida bo'lib o'tgan ayrim voqea-hodisalar haqida hikoya qilinadi va bu bilan musulmonlarga er bilan xotinning oilada tutishi lozim bo'lgan o'rni-mavqei hamda ular o'rtasidagi rioya etilishi lozim bo'lgan ayrim tartib-qoidalar o'rgatiladi.

Sura davomida mo'minlar o'zlarini va ahli-oilalarini do'zaxga duchor qiladigan gunohlardan saqlashga hamda xolis tavba-tazarrular qilishga qayta-qayta da'vat etiladilar.

Sura mo'min zot (Nuh va Lut payg'ambarlar) qaramog'idagi kofira ayollar va kofir kimsa (Fir'avn) qo'l ostidagi mo'mina ayol va Maryam binti Imron haqidagi ikki ibratli misol bilan xotima topadi.

Mehribon va rahmli Alloh nomi bilan (boshlayman).

1. Ey payg'ambar, nega siz juftlaringizning roziligini istab Alloh siz uchun halol qilgan narsani harom qilib olursiz?! Alloh mag'firatli, mehribondir.

I z o h. Ushbu oyati karima nozil bo'lishining sabablari haqida bir necha rivoyatlar mavjud bo'lib, ulardan biri "Sahihul-Buxoriy"da keltirilgan quyidagi rivoyatdir: Payg'ambar alayhis-salom jufti halollari Zaynab binti Jahsh (Alloh undan rozi bo'lsin)ning xonalarida istirohat qilib, onamiz quyib bergan asal sharbatidan ichib o'tirar ekanlar, boshqa ayollari Oisha va Hafsa onalarimizning (Alloh ulardan rozi bo'lsin) rashklari kelib Payg'ambar alayhis-salom bu yerdan chiqib qaysi birimizning oldimizga kirsalar: «Mag'ofiyr (o'zi lazzatli, ammo sarimsoqqa o'xshagan badbo'y taom) yedingizmi?», deymiz, deb kelishib oladilar va Rasululloh oldilariga kirganlarida, har ikkalalari o'sha so'zni aytadilar. Shunda har qanday badbo'y hidni yomon ko'radigai Payg'ambarimiz: «Yo'q, men faqat Zaynabning oldida asal sharbatni ichgan edim», deb qayta asal tanovul qilmaslikka qasam ichganlarida yuqoridagi oyat nozil bo'ladi.

2. Darvoqe', Alloh sizlar uchun (ma'lum miqdorda kafforat-evaz to'lab) qasamlaringizdan qutulib chiqishni buyurgan-ku. Alloh xojalaringizdir. U bilguvchidir va hikmat sohibidir.

I z o h. Bu oyatda Alloh taolo Payg'ambarimizni va u zotning barcha ummatlarini noo'rin ichilgan qasamlaridan kafforat-evaz to'lab qutulishga buyurmoqda. Qasamning kafforati haqida Moida surasining 89-oyatida batafsil aytilgandir.

3. Payg'ambar juftlaridan biriga (ya'ni Hafsaga) bir so'zni pinhona aytganini eslang! Endi qachonki (Hafsa) u (sir) haqida (Oishaga) xabar bergach va Alloh (Jabroil farishta vositasida Payg'ambarni Hafsaning qilmishidan) voqif qilgach,

u (Hafsaga o'zi voqif bo'lgan narsaning) ba'zisini bildirdi va ba'zisidan yuz o'girdi – bildirmadi. Bas, qachonki (Payg'ambar Hafsaga o'zi voqif bo'lgan narsaning ba'zisi haqida) xabar bergach, u: «Kim sizga bu xabarni berdi?» degan edi, (Payg'ambar) «Menga Bilguvchi va Xabardor zot xabar berdi», dedi.

4. (Ey Hafsa, Oisha) agar sizlar (bu qilmishlaringiz uchun) Allohga tavba qilsangizlar (o'zlaringizga yaxshiroq bo'lur). Chunki sizlarning dillaringiz (haq yo'ldan) toyib ketdi! (Ammo) agar sizlar (Payg'ambarning) ziyoniga (ya'ni u zot bilan ayollari o'rtasini buzadigan ishlar ustida) bir-biringizga yordam bersangizlar, u holda shak-shubhasiz Allohning O'zi ham, Jabroil ham, ahli solih mo'minlar ham uning madadkoridirlar. Yana, bulardan keyin farishtalar ham (Payg'ambarga) yordamchidir.

5. Ehtimol Parvardigori — agar u sizlarni taloq qilsa — unga sizlardan yaxshiroq juftlarni musulima, mo'mina (Alloh va Uning payg'ambariga) itoat etguvchi tavba-tazarru qilguvchi, obida (mudom Allohning yo'lida) ketguvchi juvon va qizlarni almashtirib berur.

I z o h. Yuqoridagi oyatlarda Alloh taolo Payg'ambar alayhis-salomning ayollariga ibratli pand-nasihat qilib, ularni Rasululloh bilan birga kechayotgan saodatli hayotlarining qadriga yetishga da'vat etgach, quyidagi oyatlarda barcha mo'minlarga xitob qiladi.

6. Ey mo'minlar, sizlar o'zlaringizni va axli-oilalaringizni o'tini odamlar va toshlar bo'lgan do'zaxdan saqlangizki, u (do'zax) ustida qattiqdil va qattiqqo'l, Alloh o'zlariga buyurgan narsaga itoatsizlik qilmaydigan, faqat o'zlariga buyirilgan narsani qiladigan farishtalar turur.

7. (Kofirlar do'zaxga kiritilar ekanlar, ularga deyilur): «Ey kofirlar, bugun uzr aytmay qo'ya qolinglar, (chunki endi har qanday uzr-bahona befoydadir)! Sizlar faqat o'zlaringiz qilib o'tgan amallaringiz bilan jazolanmoqdasizlar!

8. Ey mo'minlar, Allohga xolis tavba qilinglar, shoyadki, Parvardigoringiz sizlarning yomonlik-gunohlaringizni o'chirib, ostidan daryolar oqib turadigan jannatlarga kiritur. U Kunda Alloh Payg'ambarni va u bilan birga iymon keltirgan zotlarni sharmanda qilmas. Ularning nurlari oldilarida va o'ng tomonlarida yurur. Ular: «Parvardigoro, O'zing bizlarga nurimizni komil qilib bergin va bizlarni mag'firat qilgin. Albatta Sen barcha narsaga qodirdirsan», derlar.

9. Ey Payg'ambar, siz kofir va munofiq'larga qarshi kurashing va ularga qattiqqo'l bo'ling! Ularning joylari jahannamdir! Naqadar yomon oqibat bu!

10. Alloh kofir bo'lgan kimsalar (va ularni mo'minlar bilan birga hayot kechirishlari ham Allohning azobidan qutqara olmasligi) haqida Nuhning ayoli va Lutning ayolini misol keltirdi. U ikkisi Bizning bandalarimizdan ikki solih banda qo'l ostida edilar. Bas, u (ayol)lar (Nuh va Lutga) xiyonat qilgan edilar, (Nuh va Lut) Alloh(ning azobi)dan biron narsani u ikkisidan daf' qila olmadilar, va (ularga) «Kirguvchilar bilan birga do'zaxga kiringlar!» deyildi.

11. Alloh iymon keltirgan zotlar (va ular o'zlari haqiqiy mo'min bo'lsalar, yaqin odamlarining kofir holda bo'lishi ularga ziyon qilmasligi) haqida Fir'avnning ayolini misol keltirdi. O'shanda (ya'ni, Fir'avn u ayolning Muso payg'ambarga iymon keltirganini bilib qolgach, azoblagan chog'ida) u: «Parvardigorim, O'zing men uchun huzuringda – jannatda bir uy bino qilgin, menga Fir'avn va uning qilmishidan najot bergin va menga bu zolim qavmdan najot bergin», dedi.

12. Yana (iymon keltirgan zotlar haqida) o'z nomusini saqlagan ayolni — Maryam binti Imronni (misol keltirdi). Bas, Biz O'z tarafimizdan bo'lgan ruhni unga pufladik (va u Iysoga homilador bo'ldi). U Parvardigorining so'zlarini va kitoblarini tasdiq etdi hamda (Allohning amriga) itoat etguvchilardan bo'ldi.

YIGIRMA TO'QQIZINCHI JUZ'
*****

MULK SURASI

Bu sura Makkada nozil qilingan bo'lib, o'ttiz oyatdan tashkil topgandir.

Sura barcha olamlar mulki — podshohligi O'z qo'lida bo'lgan Alloh taborak va taolo behad buyuk-barakotli zot ekanini ta'kidlash bilan boshlanadi. Shu boisdan u «Mulk» surasi deb nomlangandir. Ayrim manba'larda uni «Taborak» surasi deb ham ataydilar,

Bu surada Alloh taolo o'lim va hayot ne'matlarini nima uchun yaratgani hamda U zot yetti qavat osmon va undagi bor mavjudotni qanday daqiq hikmat-intizom bilan bunyod etgani bayon qilingan oyatlar qatorida oxirat haqida va u Kunda kofirlar duchor bo'ladigan azob hamda ularning chekadigan befoyda afsus-nadomatlar to'g'risida xabar beradigan oyatlar ham mavjuddir. So'ngra yeru osmondagi Tangri taoloning qudrati ilohiysiga dalolat qilib turgan turli-tuman oyat-alomatlar tasvirlanadi hamda kofir va mo'min haqida ibratli misollar keltirilib, barcha insonlarni Alloh taolo rozi bo'ladigan To'g'ri yo'lni tutishga da'vat etiladi...

Ushbu suraning fazilatlarini bayonida ko'plab hadislar rivoyat qilingan bo'lib, ulardan biri imom Tirmiziy rivoyat qilgan mana bu hadisi sharifdir: Payg'ambar alayhis-salom aytdilar: «Darhaqiqat Allohning Kitobida o'zi faqat o'ttiz oyatdan iborat bo'lgan bir sura ham borki, u (o'sha surani o'qib, amal qilib yurgan) kishini shafolat qilur va hatto Qiyomat kunida uni do'zaxdan chiqarib, jannatga kiritur. U «Taborak » surasidir».

Mehribon va rahmli Alloh nomi bilan (boshlayman).

1. (Barcha olamlar) podshoxligi O'z qo'lida bo'lgan zot — Alloh barakotli-buyukdir. U barcha narsaga qodirdir.

2. (Ey insonlar, U) sizlarning qaysilaringiz chiroyliroq-yaxshiroq amal qilguvchi ekanligingizni imtihon qilish uchun o'lim va hayotni yarattan zotdir. U qudratli va mag'firatlidir.

I z o h. Demak, Alloh taolo har bir insonning mana shu hayoti dunyoda qilib o'tadigan amallarini sinab, oxiratda o'sha amalga yarasha mukofot-jazo berish uchun o'lim va hayotni yaratgan ekan. Ushbu oyati karimada o'lim so'zi hayot so'zidan muqaddam keltirilishiga sabab, o'lim kalimasining mazmuni hayot kalimasining ma'nosidan teranroq, qamrovliroq ekanligidir. Chunki hayot so'zi mana shu o'tkinchi dunyoda yashashning boshlanishini bildirsa, o'lim so'zi oxirat diyoridagi mangu hayotning boshlanishini anglatadi. Demak, o'lim yuzaki qaraganda hayotning intihosi bo'lib ko'rinsa-da, aslida u mangu hayotning ibtidosidir. Bu xususda Payg'ambar alayhis-salom shunday deganlar: «Jonim qo'lida bo'lgan zotga — Allohga qasamki, sizlar mening so'zlarimni ulardan (o'liklardan) yaxshiroq anglaguvchi emassizlar. Faqat ular javob qila olmaydilar, xolos».

3. (U) yetti osmonni ustma-ust qilib yaratgan zotdirki, siz u Rahmonning (Mehribon zotning) yaratishida biron tafovut-nuqsonni ko'rmassiz. Endi

ko'zingizni yana (samoga) qaytaring-chi, (unda) biron futur-yoriqni ko'rarmikansiz?

4. So'ngra ko'zingizni qayta-qayta (samoga) qaytaring, ko'zingiz sizga charchab, holdan toygan holda qaytur (ammo Alloh taolo yaratgan osmonlardan biron ayb-nuqson topa olmas).

5. Darhaqiqat Biz eng yaqin osmonni chiroqlar (yulduzlar) bilan bezadik va ularni shaytonlarga otiladigan toshlar qilib qo'ydik. Biz ular (shaytonlar) uchun (oxiratdagi) olov-do'zax azobini ham tayyorlab qo'ygandirmiz.

6. Parvardigorlariga kofir bo'lgan kimsalar uchun jahannam azobi bordir. Naqadar yomon oqibat bu!

7. Qachon ular (jahannamga) tashlanganlarida qaynab turgan (jahannamning xuddi eshak hangrashidek) bir o'kirik-faryodini eshiturlar.

8. U g'azabdan bo'linib-parchalanib ketgudek bo'lur. Har qachon unga bir to'da (kofir) tashlanganida uning qo'riqchilari ulardan (kofirlardan) «Sizlarga (hayoti dunyoda) biron ogohlantirguvchi-payg'ambar kelmaganmidi?» deb so'raganida.

9. Ular derlar: «Ha, darhaqiqat bizlarga ogoxlantirguvchi kelgan edi, (lekin bizlar uni) yolg'onchi qilganmiz va: «Alloh (hech kimga) hech narsa nozil qilgan emas, sizlar faqat katta zalolat-gumrohlikdadir sizlar», deganmiz».

10. Ular (kofirlar) yana: «Agar bizlar (ogohlantirguvchi payg'ambarning so'zlarini) tinglab, aql yurgizuvchi bo'lganimizda, do'zax egalari qatorida bo'lmas edik», derlar.

11. Mana ular o'z gunohlarini e'tirof etdilar! Endi u do'zax egalariga halokat bo'lgay!

12. Albatta g'aybdagi (ko'zlariga ko'rinmaydigan) Parvardigorlaridan qo'rqadigan zotlar uchun mag'firat va katta ajr-mukofot bordir.

13. (Ey insonlar), sizlar so'zlaringizni yashiringlar yoki oshkora qilinglar (har holda Alloh bilib turur). Albatta U dillardagi sirlarni bilguvchidir.

14. (Axir) yaratgan zot (O'zi yo'qdan bor qilgan narsalarni) bilmasmi?! U mehribon va (har narsadan) xabardor zotdir.

15. U (Alloh) sizlar uchun yerni xokisor-bo'ysunguvchi qilib qo'ygan zotdir. Bas, (er)ning har tomonida (sayr-sayohat qilib yo tijorat bilan, yoki dehqonchilikni kasb qilib) yuraveringlar va (Allohning bergan) rizq-ro'zidan yenglar. Yolg'iz Uning huzuriga tirilib chiqish – qaytish bordir.

16. (Ey Makka kofirlari,) yo sizlar (kofirligingizda oyoq tirab turaversangizlar,) osmondagi zot sizlarni yerga yuttirib yuborishidan, bas, banogoh (er) titroqqa

tushib, sizlarni bosib qolishidan xotirjammasizlar (qo'rqmaysizlarmi)?!

17. Yoki sizlar osmondagi zot ustingizga tosh yog'dirishidan xotirjammasizlar?! Hali (azobga giriftor qilinganlaringizda) Mening ogoxlantirishim qanday ekanligini bilib olajaksizlar!

18. Darvoqe ulardan avvalgi kimsalar ham (o'z payg'ambarlarini) yolg'onchi qilgandilar. Bas, Mening inkorim — azobim qandoq bo'ldi?!)

19. Ular ustlarida (qanotlarini) yoyguvchi bo'lgan va yiqqan holda (uchib yurgan) qushlarni ko'rmadilarmi?! U (Qush)larni yolg'iz Rahmongina (samoda) ushlab turar! Albatta U barcha narsani ko'rib turguvchidir.

20. (Ey mushriklar), Rahmondan o'zga sizlarga yordam beradigan, sizlar uchun qo'shin-yordamchi bo'lgan o'sha zot kim o'zi?! (Allohdan o'zga biron madadkor yo'qdir). Kofirlar esa faqat g'urur-aldanishdadirlar. (Shuning uchun ular o'zlari sig'inayotgan but-sanamlarga ularni Allohning azobidan qutqara oladi, deb hisoblaydilar).

21. Agar (Rahmon) O'z rizqini ushlab-to'xtatib qo'ysa sizlarga rizq-ro'z beradigan o'sha zot kim o'zi?! (Allohdan o'zga biron rizq-ro'z berguvchi yo'qdir). Yo'q, ular (kofirlar) katta ketishda va (haqdan) yiroqlashishda davom etdilar.

22. Axir yuz tuban (ya'ni oyog'ining ostidan o'zga yoqqa qaramasdan) yuradigan kimsa Haq yo'lni topguvchiroqmi yoki qaddi rost holida To'g'ri Yo'lda yuradigan kishimi?!

I z o h . Ushbu oyati karima kofir bilan mo'min haqida keltirilgan ibratli bir masaldir. Uni shunday tushunmoq lozim: dinsiz-e'tiqodsiz kimsa biron ilohiy qo'llanmasiz, o'tgan kunini ham, kelajagini ham unutib, faqat bugunini qanday o'tkazish g'ami, bugunning muammolarini hal qilish bilan ovorayu-sarson bo'lib, ya'ni faqat oyog'ining tagiga qarab kun o'tkazadi. Demak uning erta bir kun yo'lidan chiqib qolishi aniq bo'lgan har qanday toshga-to'siqqa qoqilib, yuz tuban qulashi hech gap emas. Ammo iymon-e'tiqod egasi esa Yaratgan yuborgan Ilohiy Qo'llanma ko'rsatib qo'ygan To'g'ri Yo'lda, qaddini rost tutib, qiladigan har bir ish-amalida faqat hozirning huzurini ko'zlamasdan, balki Erta – Qiyomat Kunidagi hisob-kitob va ajr-mukofotni o'ylab boradi. Binobarin bugunning, ya'ni o'tkinchi dunyoning arzon matolari, uni o'zi tanlab olgan To'g'ri yo'lidan adashtira olmaydi.

23. (Ey Muhammad, u kofirlarga) ayting: «U (Alloh) sizlarni (yo'qdan) paydo qilgan va sizlar uchun quloq-ko'zlar va dillarni (ato) qilgan zotdir. Sizlar esa kamdan-kam shukr qilursizlar».

24. Ayting: «U sizlarni yer yuzida yaratib qo'ygan zotdir. Sizlar (Qiyomat kunida) yolg'iz Unga to'planursizlar».

25. Ular: «Agar rostgo'y bo'lsangizlar (aytinglar-chi) ushbu va'da (qilingan Qiyomat kuni) qachon bo'ladi?» derlar.

26. (Ey Muhammad, ularga) ayting: «(Qiyomat qachon qoyim bo'lishi haqidagi) bilim yolg'iz Allohning huzuridadir. Men faqat bir ochiq ogoxlantirguvchidirman, xolos».

27. Bas, qachonki ular (Qiyomat kunida va'da qilingan azobni o'zlariga) yaqin holda ko'rishgach, u kofirlarning yuzlari qorayib ketur va (ularga): «Mana shu sizlar istagan narsadir», deyilur.

28. (Ey Muhammad, u kofirlarga ayting: «Xabar beringiz-chi, agar Alloh meni va men bilan birga bo'lgan kishilarni halok qilsa yoki (umrimizni uzun qilish bilan) bizlarga rahm-shafqat qilsa, O'zining izn-ixtiyorida. Ammo endi kofirlarni (ya'ni sizlarni) kim alamli azobdan himoya qilur?!

I z o h. Makka kofirlari doim Muhammad alayhis-salom va u zotning sohobalariga o'lim-halokat tilar edilar. Shunda Alloh taolo tomonidan payg'ambarimizga yuqoridagi oyat nozil qilinib, u kishini kofirlarga shunday javob qilishga amr etildi: «Biz mo'minlar ikki go'zal oqibatga ko'z tutib yashaymiz. Ular biri sizlar orzu qilayotganingizdek, din yo'lida halok bo'lib, jannatga yetish bo'lsa, ikkinchisi – omon qolib, sizlarning ustingizdan o'zimiz umid qilgan g'alabaga erishishdir. Ammo sizlar kofir bo'lgan hollaringizda kimning himoyasini kutmoqdasizlar?!»

29. Ayting: «U (Alloh) Rahmon — Mehribondir. Bizlar Unga iymon keltirdik va yolg'iz Uning O'ziga tavakkul qildik — suyandik. Hali sizlar kim ochiq zalolatda ekanligini bilib olajaksizlar!».

30. (Ey Muhammad, u mushriklarga) ayting: «Xabar beringiz-chi, agar (banogoh ichar) suvlaringiz (er tubiga) singib ketar bo'lsa, u holda kim sizlarga oqar suv keltira olur?! (Jonsiz butlaringizmi?! Bas, nega u befoyda-bejon butlarni Mehribon Allohga sherik qilib oldingizlar?!))»

QALAM SURASI

Bu sura ham Makka suralaridan bo'lib, ellik ikki oyatdir.

Sura avvalida Alloh taolo inson zotiga ato etgan buyuk ne'mati — Qalam va u bilan bitiladigan bitiklarga qasam ichib O'z payg'ambari Muhammad alayhis-salomning Makka mushriklari hasad, adovat bilan u kishiga taqayotgan tuhmat-majnunlik aybidan pok ekanliklarini uqtiradi va u zotning ulug' Xulq ustida ekanliklarini ta'kidlaydi. So'ngra Payg'ambarimizga kofirlarning biron so'ziga itoat etmaslik buyurilib, ulardan birining hatto o'zi ham bilmaydigan illatlari haqida xabar beradi.

Bu suradan baxilliklari sababli bor narsalaridan ayrilgan bir qavm to'g'risidagi ibratli masal ham o'rin olgandir.

Sura Payg'ambar alayhis-salomni kofirlar tomonidan yetadigan ozor-aziyatlarga sabr-toqat qilishga da'vat etish bilan xotima topadi.

Mehribon va rahmli Alloh nomi bilan (boshlayman).

1. Nun.

2. Qalam va (u bilan farishtalar) bitadigan bitiklarga qasamki, (ey Muhammad), siz Parvardigoringizning marhamati bilan majnun emasdirsiz.

I z o h. Sura «Nun» harfi bilan boshlandi. Qur'ondagi bir necha sura mana shunday yolg'iz-yolg'iz harflar bilan boshlanadi. Ko'pchilik Islom ulamolari nazdida mazkur harflar «xurufi muqattaot», ya'ni ma'nodan uzilgan harflar sanalib, ularning ma'nosi yolg'iz Alloh taologagina ma'lumdir. Ulamolar aytishlaricha, ilohiy mo'jiza bo'lgan bu Kitob odamlar oson o'qib-anglab amal qilishlari uchun ular yaxshi taniydigan harflar bilan oson tushuniladigan qilib yuborilgan.

Qur'ondagi suralarning joylashish tartibida ushbu sura yolg'iz-yolg'iz harflar bilan boshlanadigan suralarning so'nggisidir».

3. Albatta siz uchun (kofirlarning bunday ozorlariga sabr-toqat qilganingiz sababli) bitmas-tuganmas ajr mukofot bordir.

4. Albatta siz ulug' Xulq ustidadirsiz.

I z o h. Ayrim mufasssirlarning aytishlaricha, bu oyatdagi «ulug' Xulq»dan murod ulug' dindir. Zero Alloh taolo nazdida Islom dinidan suyuqliroq va go'zalroq biron xulq yo'qdir. Oisha (Alloh undan rozi bo'lsin) onamizdan Payg'ambar alayhis-salomning axloqlari to'g'risida so'ralganida: «U zotning xulqlari Qur'on edi. Qur'on rozi bo'lgan ishdan rozi, Qur'on norozi bo'lgan ishdan norozi bo'lar edilar», deb javob qilganlari ham yuqoridagi tafsirni quvvatlaydi. Zotan Rasulullohning o'zlari ham: «Darhaqiqat men ulug' xulqlarni kamoliga yetkazish uchun payg'ambar qilib yuborilganman», deb marhamat qilganlar.

5-6. Hali yaqinda qaysilaringiz (ya'ni, sizmi yoki ularmi) maftun-majnun ekanliklaringazni siz ham ko'rajaksiz, ular ham ko'rajaklar.

7. Albatta Parvardigoringizning O'zi Uning yo'lidan ozgan kimsalarni juda yaxshi bilguvchidir va U hidoyat topguvchilarni ham juda yaxshi bilguvchidir.

8. Bas, (ey Muhammad), sizning haq payg'ambarligingizni va Qur'onni «yolg'on» deguvchi kimsalarga itoat etmang!

9. Ular sizning (o'zlariga) ko'ngilchanlik – murosa qilishingizni istarlar, shunda ular ham (sizga) ko'ngilchanlik qilurlar. (Lekin siz ularning bu istaklariga bo'yinsunmang!)

10-11-12-13. (Ey Muhammad), yana siz har bir tuban qasamxo'r, g'iybatchi-yu, gap tashuvchi, yaxshilikni man' qilguvchi-baxil, tajovuzkor, gunohga botgan, qo'pol va bulardan tashqari benasab-haromi kimsaga itoat etmang!

14-15. U mol-mulk va o'g'illar egasi bo'lgani uchun (o'zidan ketib), qachon

unga Bizning oyatlarimiz tilovat qilinsa: «Bular avvalgilarning afsonalari-ku!» der.

16. Yaqinda Biz uni tumshug'idan tamg'alab qo'yajakmiz!

I z o h. Bu oyatlar mal'un kofir Valid ibn Mug'iyra haqida nozil bo'lgandir. U Qur'on oyatlariga avvalgilardan qolgan afsonalar, deb, Payg'ambarimizga esa majnun, deb tuhmat qilganida Alloh taolo uning bir emas, to'qqiz illatini fosh qiladi. Shunda u mazkur illatlardan sakkiztasini rad eta olmaydi, ammo to'qqizinchi, benasab-haromi degan nomni ko'tara olmay, (chunki to Alloh taolo O'z oyati bilan oshkor qilgunicha Valid o'zining haromi ekanligidan bexabar edi) bu sharmandalikni o'zidan daf' qilish uchun tuqqan onasini qisti-bastiga olib so'roqqa tutganida onasi haqiqatan uning zinodan bo'lgan bola ekanligini tan oladi. Sahobalardan Ibn Abbos (Alloh undan rozi bo'lsin) guvohlik berishlaricha, Alloh taolo O'zi va'da qilganidek, Valid ibn Mug'iyra Badr jangida «tumshug'idan tamg'alanadi», ya'ni xuddi burnidan qilich yeb, o'lgunicha odamlar orasida o'sha «tamg'a»si bilan yuradi. Mana, ushbu oyatlarda bir kofir kimsaning kirdikori va ko'rguligi haqida xabar berilgach, quyidagi oyatlarda Alloh taolo ato etgan ne'matlarga noshukurlik-nonko'rlik qilganlari uchun butun Makka ahli qahatchilik va ocharchilikka muhtalo qilinganlari bayon etilib, ilgari ham Tangri taolo imtihon qilish uchun bergan noz-ne'matlardan kambag'al-bechoralarning haqlarini bermasdan baxillik qilganlari sababli bir bog'ning egalari bor budlaridan mahrum bo'lganlari to'g'risidagi bir ibratli qissa so'ylanadi. Qissaning avvali budir: Makkadan uncha uzoq bo'lmagan Yaman diyorida juda katta mevali bog' egasi bo'lgan bir kishi o'tgan edi. U har yili hosil pishganida undan kambag'al-miskinlarning haq-ulushlarini ajratib berardi. Lekin u kishi vafot etgach, mevazor-bog'ning egalari bo'lib qolgan farzandlari boshqa yo'lni tutadilar. Quyidagi oyatlarda Alloh taolo mana shu haqda hikoya qiladi.

17-18. Darhaqiqat, Biz ularni (Makka ahlini ocharchilik va qahatchilik bilan) baloladik. Biz (ilgari) bog' egalari ham xuddi shunday (mahrumlik bilan) balolagan edik. O'shanda ular albatta uni (ya'ni, bog'ning hosilini) erta tongda (kambag'al-miskinlarga haq-ulush) ajratmagan hollarida uzib olishga qasam ichgan edilar.

19-20. Bas, (tunda) ular uyquda bo'lgan chog'larida u (Bog')ning ustida Parvardigoringiz tomonidan bo'lgan aylanguvchi (Balo-olov) bir aylandi-yu, u (bog'ning hosili) uzilgandek bo'ldi-qoldi (ya'ni butun bog' kuyib kul bo'ldi).

21-22. Ular esa tongda turishib (tunda bo'lgan hodisadan bexabar bo'lgan hollarida): «Agar (hosilni) uzmoqchi bo'lsangizlar ziroatgohlaringizga yura qolinglar», (deb) bir-birlarini chaqirdilar.

23-24. So'ng: «Bugun u (bog'da hosil uzayotgan vaqtda) ustlaringizga biron miskin kirib qolmasin-da», (deyishib) bir-birlariga pichirlashgan hollarida jo'nab ketdilar.

25. Ular (o'z gumonlaricha miskinlarni bog'ga yo'latmaslik to'g'risidagi) maqsad-g'arazga qodir bo'lgan hollarida tong-saharlab bordilar.

26-27. Endi qachonki uni (ya'ni kuyib kulga aylangan bog'larni) ko'rishgach,

(avval): «Shak-shubhasiz bizlar yo'ldan adashib qoldik (ya'ni adashib boshqa bog'ga kelib qoldik), dedilar, so'ng bu o'zlarining bog'lari ekanini bilishgach esa: «Yo'q, bizlar (bog'imizdan) mahrum bo'libmiz», dedilar.

28. (Shunda) ularning insofliroqlari: «Men sizlarga (Allohga) tasbeh aytish — shukr qilmaysizlarmi (ya'ni shunday mo'l hosil ato etganining shukronasiga kabag'allarning ulushlarini bermaysizlarmi?) demaganmidim? — degan edi.

29. Ular (endi vaqt o'tgach): «Parvardigorimizni poklaymiz. Darhaqiqat bizlar (o'zimizga) zulm qilguvchi bo'ldik», dedilar.

30. So'ng ular bir-birlariga boqib, malomat qilisha boshladilar.

31. Ular dedilar: «Ey o'lim bo'lsin bizlarga! Darhaqiqat bizlar haddan oshguvchi bo'ldik.

32. Shoyadki Parvardigorimiz bizlarga u (bog')dan ham yaxshirog'ini almashtirib bersa. Bizlar albatta yolg'iz Parvardigorimizga intilguvchidirmiz».

33. (Allohning amridan chetga chiqqan kimsalar uchun) mana shunday azob bordir. Agar bilsalar, oxirat azobi shak-shubhasiz yanada kattaroqdir.

34. Albatta taqvodor zotlar uchun Parvardigorlari huzurida noz-ne'mat bog'lari bordir.

I z o h. Ushbu oyat nozil bo'lganida Makka mushriklari: «Agar Muhammadning aytganlari rost bo'lsa, bizlarga xuddi bu dunyoda bo'lganidek, oxiratda ham undan va u bilan birga bo'lgan musulmonlardai yaxshiroq noz-ne'matlar beriladi», deya boshladilar. Shunda ularning bu puch da'volarini inkor etib quyidagi oyatlar nozil bo'ldi.

35. Axir Biz musulmonlarni jinoyatchi-kofir kimsalarga barobar qilurmizmi?!

36. (Ey mushriklar), sizlarga nima bo'ldi? Qanday hukm chiqarmoqdasizlar?

37-38. Balki sizlar uchun (osmondan tushirilgan) biron kitob bo'lib, unda sizlar o'zlaringiz uchun (oxiratda) shak-shubhasiz tanlagan-xoxlagan narsalaringiz bor ekanligini o'qib-o'rganayotgandirsizlar?!

39. Balki sizlar uchun Bizning zimmamizda: «Shak-shubhasiz o'zlaringiz hukm-qaror qilgan bor narsa sizlarniki bo'lur», degan to Qiyomat Kunigacha yetguvchi qasamlar (ya'ni, Biz tomondan berilgan ahd-paymonlar) bordir?!

40. (Ey Muhammad), ulardan so'rang-chi, qaysilari bunga (ya'ni, o'zlarining puch da'volarining haq ekanligiga) kafil bo'la olar ekanlar?!

41. Balki ularning (bu da'volarini tasdiqlaydigan) sheriklari bordir?! U holda rostgo'y bo'lsalar o'sha sheriklarini keltirsinlar!

42-43. Boldirlar ochiladigan (ya'ni, og'ir hisob-kitobga chog'laniladigan) va

ular (kofirlar) ko'zlari (quyiga) egilgan, xorlik ularni o'rab-egallab olgan hollarida sajda qilishga chorlanishib, (lekin sajda) kuchlari yetmay qoladigan Kunni (eslang)! (Chunki hayoti dunyodalik paytlarida) ular sog'-salomat bo'lgan hollarida sajda qilishga chorlanar edilar (ammo sajda qodir bo'la turib undan bosh tortar edilar).

44. Bas, (ey Muhammad), siz ushbu So'zni – Qur'onni yolg'on deydigan kimsalarni Menga qo'yib bering! Yaqinda Biz ularni o'zlari bilmaydigan – sezmaydigan tomondan asta-sekin (halokatga duchor qilajakmiz)!

45. Men (gunohlarini ko'paytirishlari uchun) ularga muxlat berib, (umrlarini uzun qilib) qo'yurman. Darvoqe, Mening «makrim» juda qattiqdir!

46. Balki siz (ey Muhammad, dinga da'vat qilganingiz uchun), ulardan ajr-haq so'rab, ular ziyon qilishlaridan og'irsinayotgandirlar? (Ya'ni siz ulardan hech qanday haq so'rayotganingiz yo'q-ku)!

47. Balki ularning oldilarida g'ayb (ya'ni g'aybda bo'ladigan barcha ishlar bitilgan Lavhul-Mahfuz) mavjud bo'lib, ular (aytayotgan so'zlarini o'shandan) yozib olayotgandirlar?!

48. Bas, (ey Muhammad), siz Parvardigoringizning hukmiga (ya'ni u Zot kofirlarga muhlat berib qo'yganicha, Islom dini tezroq g'olib bo'lmayotganiga) sabr qiling va nahang-baliq sohibi (ya'ni Yunus payg'ambar) kabi (besabr) bo'lmang! Eslang, o'zi besabrligi uchun tushib qolgan baliq qornida turib g'amga to'lgan holda (Parvardigordan panoh tilab) nido qilgan edi.

49. Agar unga Parvardigori tomonidan bo'lgan ne'mat-marhamat yetmaganida, albatta quruqlikka mazammatlangan holda uloqtirilgan bo'lur edi (lekin Parvardigori unga marhamat ko'rsatib baliq qornidan sog'-omon chiqardi).

50. So'ng Parvardigori uni (yana qayta payg'ambarlikka) tanlab, solih (payg'ambar)lardan qildi.

51. Albatta kofir bo'lgan kimsalar eslatma-Qur'onni eshitgan vaqtlarida sizni ko'zlari bilan yiqitayozurlar va (Muhammad) shak-shubhasiz majnundir, derlar.

52. Holbuki, u (Qur'on) barcha olamlar uchun faqat bir (buyuk) eslatmadir!

AL-HAAQQA SURASI

Bu sura ellik ikki oyatdan iborat bo'lib, Makkada nozil qilingandir. «Al-Haaqqa» — «Aniq ro'y berguvchi», deb nomlangan bu surada asosan Qiyomat Kunida sodir bo'ladigan voqea-hodisalar haqida so'z yuritiladi.

Shuningdek, bu surada o'tmishdagi kufr yo'lini tutgan millatlarning topgan oqibatlari, Sur chalinadigan Kunda osmonu-zaminda ro'y beradigan dahshatli hodisalar va shundan keyin har bir banda hayoti dunyoda qilib o'tgan barcha amallari to'g'risida hisob berishi,

o'sha hisob-kitob Kunida nomai a'moli o'ng qo'lidan keladigan kishilarga ato etiladigan ulug' mukofotlar va nomai a'moli chap tomonidan keladigan badbaxt kimsalar duchor bo'ladigan mudhish azob-uqubatlar xususida xabar berguvchi oyatlar ham mavjuddir.

Sura Muhammad alayhis-salomning haq payg'ambar ekanliklarini va Qur'oni Karimning chin ilohiy Kitob ekanini ta'kidlaydigan oyatlar bilan xotima topadi.

Mehribon va rahmli Alloh nomi bilan (boshlayman).

1. Aniq ro'y berguvchi (Qiyomat)...

2. O'sha aniq ro'y berguvchi nimadir?

3. (Ey Muhammad), siz Aniq ro'y berguvchining nima ekanligini qaerdan bilursiz?

I z o h . Ushbu oyatlarda «Al-Haaqqa» (Qiyomat kunining nomlaridan biri) ya'ni Aniq ro'y berguvchi Qiyomat iborasi ketma-ket uch bor takrorlandi. Bunga sabab, u Kunning Alloh taolo nazdida naqadar ulug' maqom tutishini ta'kidlashdir. Shuning uchun ham so'nggi oyatda Payg'ambar alayhis-salomga xitob qilinib, u kunning qanday kun ekanini, mohiyat-haqiqatini siz bilmassiz, deyildi. Endi quyidagi oyatlarda o'sha Qiyomat Kuni haq ekanligini inkor etib, halokatga duchor bo'lgan qavmlar haqida xabarlar beriladi.

4. Samud va Od (qabilalari o'z dahshatlari bilan qalblarni) qattiq qoquvchi (Qiyomat kuni)ni yolg'on, dedilar.

5. Endi Samud (qabilasi)ga kelsak, bas, ular haddan tashqari qattiq narsa (chaqmoq) bilan halok qilindilar.

6. Endi Od (qabilasi)ga kelsak, bas, ular bir dahshatli, quturgan buron bilan halok qilindilar.

7. U (bo'ronni Alloh) ularning ustiga paydar-pay yetti kecha va sakkiz kunduz hokim qilib qo'ydi, endi u joydagi qavmni xuddi chirib – ichi bo'shab qolgan xurmo daraxtining tanasidek qulab, halok bo'lib yotganlarini ko'rursiz.

8. Bas, ulardan biron (omon) qolguvchini ko'rarmisiz? (Aslo, ularning barchalari halok bo'lib bitdilar).

9. Fir'avn ham, undan avval (o'tgan dinsiz) kimsalar ham, zeru zabar bo'lgan qishloqlar (ya'ni Lut payg'ambar qavmining qishloqlari) ham xato ishlar qildilar.

10-11. Ular Parvardigorlarining Payg'ambariga itoatsizlik qildilar. Bas, U zot ularni ortiqcha qattiq ushlash bilan ushladi (ya'ni mislsiz qattiq azob bilan azobladi). Darvoqe, Biz suv tug'yonga tushgan vaqtida sizlarni (Nuh payg'ambar yasagan) kemada ko'tardik.

12. Biz u (ishni, ya'ni mo'minlarga najot berib, kofirlarni suvga g'arq qilib

yuborish)ni sizlar uchun eslatma-ibrat qilish uchun va anglaguvchi quloqlar anglab-eshitib olishlari uchun (qildik).

13. Bas, qachon Sur bir bor chalinganida.

14. Va yeru tog'lar (o'z joylaridan) ko'tarilib, (bir-birlariga) bir bor urilib (chilparchin bo'lganida).

15. Ana o'sha Kunda voqea voqe' bo'lur! (Ya'ni Qiyomat qoyim bo'lur!)

16. Va osmon yorilur! Chunki (osmon) u Kunda zaif bo'lib qolur!

17. Va farishtalar (osmonning) chor-atrofida (Allohning amriga muntazir bo'lib) tururlar. Ularning ustida Parvardigoringizning arshini u Kunda sakkiz (farishta) ko'tarib turur.

18. O'sha Kunda sizlar (hisob-kitob uchun Allohga) ko'ndalang qilinursizlar — sizlarning biron siringiz maxfiy qolmas.

19-20. Bas, endi o'z kitobi — nomai a'moli o'ng qo'lidan berilgan kishiga kelsak, bas, u: «Mana mening kitobimni o'qinglar. Darhaqiqat men hisob-kitobimga (ya'ni oxiratdagi ajr-mukofotga) ro'baro' bo'lishimni bilgan edim», der.

21-22-23. So'ng u ko'ngilli hayotda, mevalari (ahli jannat uchun) yaqin bo'lgan yuksak jannatda bo'lur.

24. (Jannat ahliga) «O'tgan kunlarda (ya'ni hayoti dunyoda) qilib o'tgan (ezgu) amallaringiz sababli (ushbu noz-ne'matlarni) pok bilib yeb-ichaveringlar», (deyilur).

25. Endi o'z kitobi chap qo'lidan berilgan kimsaga kelsak, bas, u der: «Ex qaniydi, menga kitobim berilmasa edi!

26. Va men hisob-kitobim (ya'ni oladigan jazoyim) nima ekanligini bilmasam edi!

27. Eh qaniydi, o'sha (birinchi o'lim barcha narsani) tugatguvchi-uzguvchi bo'lsa (va Qiyomatdagi mana bu qayta tirilish bo'lmasa) edi!

28. Menga (ne mashaqqatlar bilan topgan) mol-dunyoyim asqotmadi-ya!

29. Mulku saltanatim ham halok bo'lib ketdi-ya!»

30. (Bas, Alloh jahannam qo'riqchilariga der): «Uni ushlab, kishanlanglar!

31. So'ngra do'zaxga tashlanglar!

32. So'ngra uzunligi yetmish gaz bo'lgan zanjirga solib bog'langlar!»

- 33. Chunki (hayoti dunyodalik paytida) Ulug' Allohga iymon keltirmas edi.**
- 34. Va miskin-bechoraga taom berishga (o'zini ham, o'zgalarni ham) targ'ib qilmas edi.**
- 35. Bas, Bugun, bu yerda uning uchun biron do'st-madadkor yo'qdir!**
- 36. Va biron taom ham yo'qdir! Faqat yiringdan bo'lgan (bir «taom» borki),**
- 37. Uni faqat (yo'ldan adashgan (kofir)largina yerlar!**
- 38-39-40. Bas, Men sizlar ko'radigan narsalarga ham, sizlar ko'ra olmaydigan narsalarga qasam ichurmanki, u (Qur'on) shak-shubhasiz ulug' Payg'ambarning (Alloh dargohidan keltirgan) so'zidir!**
- 41. U biron shoirning so'zi emasdir! Sizlar (ushbu Qur'on Allohning salomi ekanligiga) kamdan-kam iymon keltirursizlar!**
- 42. Va biron kohin-folbinning so'zi ham emasdir. Sizlar kamdan-kam pand-nasihat olursizlar!**
- 43. (U) barcha olamlar Parvardigori tomonidan nozil (Kitobdir).**
- 44. Agar (Payg'ambar) Bizning sha'nimizga (Biz aytmagan) ayrim so'zlarni to'qib olganida.**
- 45-46. Albatta, Biz uning o'ng qo'lidan ushlagan, so'ngra albatta uning shohtomirini uzib tashlagan bo'lur edik.**
- 47. U holda sizlardan biron kishi undan (ya'ni payg'ambardan halokatni) to'sa olguvchi bo'lmas edi. (Bas, Muhammad alayhis-salom Allohning kalomiga o'z tomonidan biron so'z qo'shmagani, balki zimmasidagi omonat-payg'ambarlikni halol ado qilib kelayotgani uchun ham sizlarning orangizda sog'-omon hayot kechirmoqda, aks holda Alloh uni halok qilgan bo'lur edi. Bu Muhammad alayhis-salomning haq payg'ambar ekanliklarining yana bir yorqin dalilidir).**
- 48. Albatta u (Qur'on) taqvodor zotlar uchun pand-nasihatdir.**
- 49. Shak-shubhasiz Biz sizlarning orangizda (Qur'onni) yolg'on deguvchilar ham bor ekanini aniq bilurmiz.**
- 50. Albatta u (Qur'on) kofirlarga (ular Qiyomat kunida Qur'onga iymon keltirgan kishilarning savobga ega bo'lganlarini ko'rgan vaqtlarida) hasrat-nadomat bo'lur.**
- 51. Albatta u (Qur'on) aniq Haqiqatdir!**
- 52. Bas, ulug' Parvardigoringizning nomini (mudom, barcha ayb-nuqsonlardan) pok tuting!**

MA'ORIY SURASI

Bu sura Makkada nozil bo'lgan. U qirq to'rt oyatdir.

Sura kofirlarning tug'yonga tushib, o'zlari ogohlantirilgan oxirat azobini inkor etishlari haqida xabar berish bilan boshlanib, so'ngra ular iymon keltirmayotgan Qiyomat kunida kofirlarga beriladigan haqli jazodan hech qanday to'lov bilan qutulib bo'lmasligi yana bir bor ta'kidlanadi.

Bu surada yana insonning xafachilikni ham, xursandchilikni ham ko'tara olmaydigan ojiz vujud ekanligi uqtirilib, faqat taqvo va ezgu amalgina insonni bunday ojizlikdan omon saqlay olish mumkinligi aytiladi,

Sura nihoyasida kofirlarning jannatga kirish to'g'risida behuda-befoyda tama' qilishlari bayon qilinib, so'ngra payg'ambar alayhis-salomga ularni to o'zlariga va'da qilingan azobga yo'liqishguncha tark qilish buyuriladi.

Sura nomlangan «Maorij» kalimasi asli «pog'onalar» ma'nosida bo'lib, bu surada «Osmon qavatlarini» ma'nosida kelgandir.

Mehribon va rahmli Alloh nomi bilan (boshlayman).

1-2-3. Bir so'raguvchi kimsa (osmonlarning barcha) pog'onalari-qavatlarini sohibi bo'lmish Alloh tomonidan kofirlarga tushguvchi, birov qaytara olmaydigan azobni (o'z ustiga tushishini) so'radi.

I z o h. Bu oyatlar mushriklardan Nazr ibn Xoris haqida nozil bo'lgan. Payg'ambar alayhis-salom kofirlar uchun tayyorlab qo'yilgan Alloh taoloning azobi bor ekanligini bildirib, ularni ogohlantirganlarida, Nazr turib: «Ey Xudo, agar mana shu (Qur'on) Sening dargohingdan kelgan haqiqat bo'lsa, ustimizga samodan tosh yog'dirgin, yoki bizlarga alamli azob keltirgin», deydi. Mana shu tilakning o'zidan Nazr va u kabilarning kim ekanliklari ma'lumdir. Chunki ular Haq yo'lga yurishni istagan kishilar bo'lganlarida: «Ey Xudo, agar mana shu Qur'on Sening dargohingdan kelgan haqiqat bo'lsa, bizlarni ham uning yo'lga hidoyat qilgin», degan bo'lur edilar.

Endi quyidagi oyatda barcha farishtalar Qiyomat kunida osmon qavatlarini bosib o'tishib, Alloh huzuriga to'planishlari zikr qilinadi.

4. Farishtalar va Ruh (ya'ni Jabroil) miqdori-uzunligi ellik ming bo'lgan bir Kunda (ya'ni Qiyomat kunida) U zotning huzuriga ko'tarilurlar.

5. Bas, (Ey Muhammad, kofirlarning ozor-aziyatlariga) chiroyli sabr bilan sabr-toqat qiling!

6-7. Chunki ular u (Kun)ni uzoq deb bilurlar, Biz esa uning yaqinligini bilurmiz!

8. U Kunda osmon eritilgan mis kabi bo'lib qolur.

9. Tog'lar yung kabi (engil) bo'lib qolurlar.

10. Va biron do'st do'stidan (hol-ahvol) so'ramas.

11-12-13. (Holbuki) ular (bir-birlariga) ko'rsatilurlar! Jinoyatchi-kofir kimsa u Kunning azobidan (qutulish uchun) o'g'illarini, birodarini, uni o'z panohiga oladigan qarindosh-urug'ini va yerdagi barcha kishilarini to'lov qilib berib yuborishni, so'ngra (bu to'lov) unga najot berishini istar.

15-16. Yo'q, (hech qanday to'lov uni azobdan qutqara olmas)! Albatta (kofirlar tashlanadigan do'zax o'z harorati bilan bosh terilarini sidirib olguvchi bo'lgan) bir olovdir!

17-18. U (Haq yo'lidan) yuz o'girib, ters qarab ketgan va (pul-mol) yig'ib to'plangan (ya'ni uni Alloh buyurgan joylarga sarflamagan) kimsalarni (o'ziga) chorlab turar!

19. Darhaqiqat inson betoqat qilib yaratilgandir.

20. Qachon unga yomonlik (kambag'allik-kulfat) yetib qolsa, u o'ta besabrlik qilguvchidir.

21. Qachon unga yaxshilik (boylik, salomatlik) yetsa u o'ta man' qilguvchi – baxildir.

22. Faqat namoz o'qiguvchi zotlar (ya'ni musulmonlarga undaq emasdir)ki,

23. Ular namozlarida doim – barqaror bo'lguvchi zotlardir.

24-25. Ular (topgan) mol-mulklarida so'raguvchi va (mol-davlatdan) mahrum kishilar uchun ma'lum haq (ya'ni zakot) bo'lgan zotlardir.

26. Ular jazo — Qiyomat kunini tasdiq etadigan zotlardir.

27. Ular Parvardigorlarining azobidan qo'rquvchi bo'lgan zotlardir.

28. Zotan Parvardigorlarining azobi (hech kim uchun) bexatar emasdir (ya'ni hech kimning «Menga Allohning azobi tushmaydi», deb xotirjam bo'lishga haqqi yo'qdir).

29. Ular avratlarini (haromdan — zinodan pok) saqlaguvchi zotlardir.

30. Magar o'z jufti halollaridan va qo'llaridagi cho'rilaridangina (saqlanmaydilar). Bas, ular malomat qilinmaslar.

31. Endi kim bundan o'zgani (ya'ni, zino va shu kabi shariati Islomiyada harom qilingan boshqa narsalarni) istasa, bas, ana o'shalar haddan oshguvchi

kimsalardir.

32. Ular (ya'ni mo'min-musulmonlar) o'zlariga ishonilgan omonatlarga va (o'zgalarga) bergan ahd-paymonlariga rioya qilguvchi zotlardir.

33. Ular o'z guvohliklarini to'g'ri-xolis ado qilguvchi zotlardir.

34. Ular namozlarini (vaqtida ado etib, qazo bo'lishdan) saqlaguvchi bo'lgan zotlardir.

35. Ana o'shalar jannatlarda hurmat izzat ko'rguvchidirlar.

I z o h. Mazkur oyatlarda haqiqiy mo'min-musulmonlarning sifat-fazilatlari bayon qilindi va ana o'shalar jannat ne'matlariga sazovor bo'lguvchi zotlar ekanliklari uqtirildi. Endi quyidagi oyatlarda Payg'ambar alayhis-salom atroflariga kelishib, to'p-to'p bo'lib o'tirishib olishib, u zot aytgan so'zlarni masxara qiladigan va bir-birlariga sahobalarni ko'rsatishib: «Agar mana shular Muhammad aytayotgandek, jannatga kiradigan bo'lsalar, bizlar hech shak-shubhasiz ulardan oldinroq o'sha joyga kiramiz», deb safsatobozlik qiladigan mushriklar haqida so'zlanib, ularning bunday tama'lari befoyda ekanligi ta'kidlanadi va Payg'ambar alayhis-salomni ulardan yuz o'girishga amr etiladi.

36-37. Bas, (ey Muhammad), bu kofir bo'lgan kimsalarga nima bo'ldiki, ular o'ng va so'ldan to'da-to'da bo'lib, siz tomonga chopurlar?!

38. Yo ulardan har bir kimsa noz-ne'mat jannatiga kiritilishni tama' qilurmi?!

39. Yo'q, (ular hech qachon jannatga kirmaslar)! Albatta Biz ularni o'zlari biladigan narsadan (ya'ni bir tomchi suvdan) yaratdik.

40-41. Bas, (shundoq ekan) mashriqu-mag'riblarning Parvardigoriga qasam ichurmanki, shak-shubhasiz Biz (bu kofirlarni halok qilib o'rinlariga), ulardan yaxshiroq (insonlarni) almashtirib qo'yishga qodirdirmiz va Biz (bu ishga) ojiz emasdirmiz.

42. Bas, (ey Muhammad), siz ularni tark qiling! Ular to o'zlariga va'da qilinayotgan kunlariga ro'baro' bo'lgunlaricha (o'z botil-behuda xayollariga) sho'ng'ishib, o'ynab-kulib yuraversinlar!

43-44. U kunda ular go'yo (o'zlari sig'inadigan) butlarga qarab chopishayotgandek shoshilgan, ko'zlari (quyiga) egilgan, xorlik ularni o'rab-egallab olgan hollarida qabrlaridan chiqib kelurlar! Mana shu (hayoti dunyoda) ularga va'da qilinguvchi bo'lgan Kundir!

NUH SURASI

Makkada nozil qilgan bu sura yigirma sakkiz oyatdan tashkil topgandir.

Bu surada payg'ambarlar oqsoqoli Nuh alayhis-salomning qissalari u zotning payg'ambar

qilib yuborishlaridan tortib to qavmlarining orasidagi kofir bo'lgan kimsalar to'fon balosiga duchor qilinishlarigacha batafsil hikoya qilinadi. Shuning uchun bu sura «Nuh» surasi deb ataladi.

Bu sura Alloh taoloning O'z payg'ambarlari orqali yuborgan diniga qarshilik qiladigan kimsalar barcha zamon va makonlarda bo'lgani va bo'lajagi haqida xabar berilishi bilan birga insoniyat tarixida Yaratgan buyurgan dindan chiqqan barcha millatlarning oqibatlari halokat bo'lgani ham uqtiriladi.

Sura Nuh alayhis-salom o'z qavmlari orasida to'qqiz yuz ellik yil turib, ularni Allohning diniga da'vat qilganlaridan keyin ham ular pand-nasihat olishib, hidoyat yo'lga yurishmagach, u zot Tangri taologa iltijo qilib bu kofirlarga O'z balosini yuborishshsh so'raganlari haqidagi oyatlar bilan xotima topadi.

Mehribon va rahmli Alloh nomi bilan (boshlayman).

1. Darhaqiqat Biz Nuhni: «Qavmingni ularga alamli azob kelib qolishidan ilgari ogoxlantirgin», deb o'z qavmiga payg'ambar qilib yubordik.

2. U dedi: «Ey qavmim, albatta men sizlarga (yuborilgan) ochiq ogoxlantirguvchidirman.

3. Allohga ibodat qilinglar va U zotdan qo'rqinglar hamda menga itoat etinglar,

4. (Shunda Alloh) sizlarni gunohlaringizdan mag'firat qilur va sizlarni belgilangan muddatgacha (ya'ni ajallaringiz bitgunicha tirik) qoldirur. Agar bilguvchi bo'lsangizlar, Allohning (o'lim uchun belgilab qo'ygan) muddati kelgan vaqtida aslo ortga surilmas.

5. (Nuhning bu da'vatlari ularga kor qilmagach), u dedi: «Parvardigorim, albatta men qavmimni kechayu kunduz (iymon-e'tiqodga) da'vat etdim.

6. (Ammo) mening da'vatim ularga faqat (iymondan) qochishni ziyoda qildi, xolos.

7. Darvoqe, har qachon men ularni Sening mag'firatingga (sabab bo'ladigan din yo'lga) da'vat qilsam, ular (mening so'zlarimni eshitmaslik uchun) barmoqlarini quloqlariga tiqib, (meni ko'rmaslik uchun yuzu ko'zlariga) oyoq tirab turdilar hamda (menga itoat etishdan bosh tortib) kibr-havo qildilar.

I z o h. Muhtaram o'quvchi e'tibor bergan bo'lsa, Nuh payg'ambarning qavmlari orasidagi kofir kimsalar Muhammad alayhis-salom zamonlaridagi va undan keyingi davrlardagi kofirlarga o'xshab Allohning dinidan yuz o'girib, ters qarab ketmaydilar, balki ular xuddi yosh bolalarga o'xshab barmoqlarini quloqlariga tiqib, yuzu ko'zlarini ro'mollar bilan o'rab olishib, Haq yo'lidan qaysarlik bilan bosh tortadilar. Bunga sabab, Qur'oni Karim bizlarga ushbu surada necha o'ng ming yillar ilgari o'tgan, ikkinchi Odam Ato hisoblanmish Nuh alayhis-salom zamonlaridan, ya'ni bashariyatning ayni go'daklik pallasidan hikoya qilmoqda. Qur'onning bu ajib uslubi, ya'ni, har bir davr haqida ayni o'sha davrning ruhi – tili bilan so'zlashi – tasvirlashi ham uning ilohiy mo'jiza ekanligiga

yana bir dalolatdir. Zero Muhammad alayhis-salomdek xat-savodi bo'lmagan bir kishi o'zining insoniy ong – shuuri bilan uzoq o'tmish qa'riga singib ketgan qavm-qabilalarning har birini «o'z tili» bilan so'zlata olishi mumkin bo'lmagan bir ishdirki, bunga faqat barcha zamonlarda hayot va barcha narsadan ogoh bo'lgan azaliy va abadiy zot — Alloh taologina qodirdir.

8. So'ngra, men ularni oshkora (ya'ni, odamlar to'plangan joylarda baland ovozda) da'vat etdim. So'ngra men ularga (o'z da'vatimni) ochiq e'lon ham qildim, pinhona sir qilib ham aytdim.

10. Men dedimki: «Parvardigoringiz (Alloh)dan mag'firat so'ranglar, albatta U o'ta mag'firatli bo'lgan zotdir.

11. (Shunda) U zot ustlaringizga osmondan yomg'ir quydirur.

12. Va sizlarga mol-dunyo, bola-chaqa bilan madad berur hamda sizlarga bog'u bo'stonlar (ato) qilur va sizlarga oqar daryolar (ato) qilur.

13. Nega sizlar Allohni ulug'lashni (ya'ni Unga ibodat qilishni) o'ylamaysizlar?!

14. Holbuki U zot sizlarni bosqichma-bosqich yaratdi-ku!

I z o h. Ushbu va quyidagi oyatlarda nima sababdan bandalar Alloh taologa ibodat qilishlari zarur ekanligiga dalillar keltirilgandir. Tangri taolo insonlarning diqqat-e'tiborlarini avvalo o'zlarining qanday yaratilganlariga qaratadi. Darhaqiqat har bir inson ona qornida dastavval bir tomchi suv bo'lib, so'ngra quyuq qonga aylanib, keyin bir parcha go'sht bo'lib, so'ngra unga jon ato etilib yorug' dunyoga kelishi haqida o'ylagan har bir sog'lom aql va toza dil egasi beixtiyor Yaratganning qudratiga-ulug'ligiga tasannolar aytib, U zotga sajda qilmay tura olmas.

Endi quyidagi oyatlarda Alloh taoloning qudrati naqadar cheksiz-chegarasiz ekanligiga ochiq dalolat qilib turgan samovot va undagi sayyoralar haqida so'z yuritiladi.

15-16. Alloh yetti osmonni qanday ustma-ust qilib yaratganini va oyni ulardagi nur-yorug'lik qilib, quyoshni esa (nur sochguvchi) chiroq qilib qo'yganini ko'rmadinglarmi?!

17. Alloh sizlarning (otangiz Odamni) yerdan undirib-o'stirdi (ya'ni paydo qildi).

18. So'ngra (vafot qilganlaringizda) U zot sizlarni yana (erga) qaytarur va (Qiyomat qoyim bo'lganida) sizlarni chiqarib olur!

19-20. Alloh yerni sizlar uchun — sizlar undagi keng yo'llarda yurishlaringiz uchun yoyiq-tekis qilib qo'ydi».

21. Nuh aytdi: «Parvardigorim, darhaqiqat ular menga itoatsizlik qildilar hamda (topgan) mol-dunyosi va bola-chaqasi o'ziga faqat ziyonni (ya'ni kufr va tug'yonni) ziyoda qilgan kimsalarga (o'zlarining boy-badavlat boshliqlariga)

ergashib ketdilar».

22. U (boshliqlari Nuhga qarshi) juda katta makr-hiylalar qildilar.

23. Va (o'zlariga ergashgan tuban-pastkash kimsalarga): «Sizlar hargiz o'z xudolaringizni tark qilmanglar!» Vadni ham, Suvo'ni ham, Yag'usni ham, Ya'uqni va Nasrni ham hargiz tark qilmanglar!» dedilar.

I z o h. Bu oyatda zikr qilingan beshta nom Nuh payg'ambar zamonlaridagi kofirlar sig'inadigan but sanamlarning nomidir. Ular Nuh alayhis-salomning da'vatlariga quloq solmay o'sha butlarga sig'inganliklari uchun ham to'fon balosiga giriftor qilinib, halok bo'lganlar.

24. «Darhaqiqat ular (ya'ni Nuh qavmining boy-badavlat boshliqlari) ko'p (kishilar)ni yo'ldan ozdirdilar. (Parvardigorim), bu zolim kimsalarga faqat gumrohlikni ziyoda qilgin», (dedi Nuh).

25. Ular o'z xato-gunohlari sababli g'arq qilinib, do'zaxga kiritildilar. Bas, o'zlari uchun Allohdan o'zga yordam berguvchilarni topmadilar (ya'ni sig'ingan but-sanamlari ularni Allohning azobidan qutqara olmadilar).

26. Nuh aytdi: «Parvardigorim, yer yuzida kofirlardan biron hovli-joy egasini qoldirmagin.

27. Chunki Sen agar ularni (er yuzida) qoldirsang, ular bandalaringni yo'ldan ozdirurlar va ular faqat ko'rnamak, nopok (kimsalar)ni tug'ib-ko'paytirurlar.

28. Parvardigorim, O'zing meni, ota-onamni, mening uyimga mo'min holda kirgan kishilarni va barcha mo'minu mo'minalarni mag'firat qilgan, zolim kimsalarga esa faqat halokatni ziyoda qilgin»!

JIN SURASI

Bu sura yigirma sakkiz oyatdan iborat bo'lib, Makkada nozil qilingandir.

U Alloh taolo olovdan yaratgan ko'zga ko'rinmas maxluqlar — jinlar olami haqida hikoya qiladi. Ma'lumki, Muhammad alayhis-salom insu-jinga barobar payg'ambar qilib yuborilganlar, xuddi insonlar orasida bo'lgani kabi jinlar orasida ham u zotning payg'ambar ekanliklariga iymon keltirganlar ham, iymon keltirmaydiganlar ham bordir. Bu sura avvalida Qur'on oyatlarini eshitishlari bilan u Kitobga darhol iymon keltirgan bir guruh jinlar haqida xabar berilib, so'ngra umuman jinlar qanday maxluqot ekanliklari to'g'risida ma'lumotlar keltiriladi. Va ular ayrim kishilar o'ylaganidek, insonlarga biron foyda yoki ziyon yetkazishga yo g'ayb sirlarini bilishga qodir emasliklari, shuningdek, ularning ichida yaxshilari ham, yomonlari ham, musulmonlari ham, Iblisi lain kabi kofirlari ham bor ekanligi ochiq-ravshan bayon qilinadi.

Sura Payg'ambar alayhis-salomni o'zlarining zimmalarida qanday vazifalar borligini, Alloh O'z payg'ambariga nimalarni ma'lum qilishi va nimalarni bildirmasligini, Tangri va

Uning payg'ambariga osiylik qilgan kimsalarning oqibatlari qanday bo'lishini aytishga buyurish bilan xotima topadi.

Mehribon va rahmli Alloh nomi bilan (boshlayman).

1-2. (Ey Muhammad), ayting: «Menga vahiy qilindiki, jinlardan bir guruhi (mening Qur'on tilovat qilganimni) eshitishib, (o'z qavmlariga qaytib borishgach, dedilar: «Darhaqiqat bizlar Haq yo'lga hidoyat qiladigan bir ajib Qur'onni eshitdik va darhol unga iymon keltirdik. Bizlar (endi) Parvardigorimizga hargiz biron kimsani sherik qilmasmiz».

I z o h. Sahobalardan Ibn Abbos (Alloh undan rozi bo'lsin) guvovlik berishlaricha, Payg'ambar alayhis-salom Bomdod namozini o'qiyotgan chog'larida bir guruh jinlar hozir bo'lishib, Qur'on oyatlarini tinglaganlar va darhol Unga iymon keltirganlar. Lekin rasululloh ularning kelishganidan ham, Kalomullohga quloq tutishganidan ham bexabar edilar. Qachonki ushbu sura nozil qilinganidan keyingina u zot bu voqeadan voqif bo'ldilar. Yuqoridagi oyatlarda jinlarning Qur'onni eshitishlari bilan "bu bashar so'zi emas, balki ilohiy mo'jiza" deb iymon keltirganlari to'g'risida xabar berilishidan ko'zlangan maqsad, mufasssirlarning aytishlaricha, birinchidan, barcha insoniyatga Kalomulloh faqat insonlar uchungina emas, balki jinlar olami uchun ham ilohiy ko'rsatma bo'lib nozil qilinganini e'lon qilish bo'lsa, ikkinchidan, Muhammad alayhis-salomni shaxsan taniydigan va u kishining xat-savodlari yo'q ekanligini ham juda yaxshi biladigan Makka ahliga — arablarga, o'zlarining tillarida nozil bo'lgan, fasohat-balog'atining benazirligidan savodsiz odam emas, balki dunyodagi eng yetuk adiblar birlashib ham yoza olishlari imkonsiz bo'lgan bir Kitobga — hatto jinlar ham eshitiboq iymon keltirgan Kalomullohga ular (Makka ahli) iymon keltirmaganlari uchun tanbeh-dashnom berishdir.

Endi quyidagi oyatlarda Alloh taolo mo'min jinlar tilidan hikoya qilishda davom etadi.

3. «Albatta buyukligi yuksak bo'lgan Parvardigorimiz biron juft va yo farzand tutgan emasdir.

4. Albatta bizlarning ichimizdagi ahmoq (Iblis) Alloh sha'niga («U zotning xotini va bolasi bor», deb) nohaq so'z aytar edi.

5. Albatta bizlar ins ham, jin ham Alloh sha'niga hargiz yolg'on so'zlamas, deb o'ylar edik».

I z o h. Bu so'zlar jinlar tomonidan Alloh taologa aytilgan uzrdir. Ya'ni, ular insonlar ham, jinlar ham Alloh sha'niga yolg'on so'zni ayta olmaydi, deb o'ylaganlari uchun jinlardan bo'lgan Iblis ularga «Allohning xotini, bolasi bor», deb ig'vo qilganida uning so'zlariga ishonganlari va qachonki Qur'on oyatlarini eshitganlaridan keyingina Alloh taoloning biron sherigi yo'q yakkayu yagona zot ekanini bilishib, «Bizlar (endi) Parvardigorimizga hargiz biron kimsani sherik qilmasmiz», deb ont ichganlarini aytishib uzr so'ramoqdalar.

6. Albatta insdan bo'lgan (ayrim) kishilar jindan bo'lgan kimsalardan panoh tilashib, ularga yanada haddan oshishni – muttahamlikni ziyoda qilur edilar».

I z o h. Ya'ni, qadimda (hozir ham) ayrim kimsalar biron xilvatroq yerga borib qo'nmoqchi bo'lsalar, o'sha yerning «egalari» bo'lgan jinlarning kattalaridan panoh so'rar edilar va buni bilgan jinlarning muttahamligi yanada ziyoda bo'lib, «Mana bizlar faqat jinlarga emas, balki inslarga ham hojamiz», deyishib g'ururlanar edilar. Ushbu oyatda Qur'on bunday aqidaning botil ekanligini aytib, jinlar ham xuddi insonlar kabi Allohning bandalari ekanliklarini, binobarin Alloh taoloning izni-irodasisiz hech kimga foyda ham, ziyon ham yetkaza olmasliklarini bildiradi.

Quyidagi oyatlarda yana jinlar tilidan hikoya qilinadi. Dastlabki oyatda mo'min jinlar kofirlariga xitob qilib, dedilar:

7. «Albatta ular (ya'ni insonlarning kofirlari) ham xuddi sizlar gumon qilganingizdek, Alloh hargiz biron kimsani qayta tiriltirmas, deb gumon qildilar. (Ya'ni, sizlarning gumonlaringiz ham, ularning gumonlari ham noto'g'ridir. Chunki Qur'onda qayta tirilish va hisob-kitob bo'lishi haq ekani to'g'risida aytili va bizlar bunga iymon keltirdik).

8. Albatta bizlar (farishtalarning so'zlarini o'g'rincha eshitib olish uchun) osmonga taqilgan edik, uning kuchli qo'riqchi (farishta)lar va (o'g'ri jinlarga otulguvchi uchar) yulduzlar bilan to'la ekanligini ko'rdik.

9. Albatta bizlar (ilgari osmondan ayrim) joylarga (farishtalarning so'zlarini o'g'rincha) eshitib olish uchun o'tirib olar edik. Endi hozir (ya'ni Muxammad alayhis-salom payg'ambar qilib yuborilganlaridan keyin) esa kim (ya'ni, qaysi jin o'g'rincha) eshitar bo'lsa, o'zini kuzatib turgan bir (uchar) yulduzni ko'rar.

10. Albatta bizlar yerdagi kishilarga (Alloh tomonidan) yomonlik iroda qilinganmi yoki Parvardigorlari ularga to'g'rilib yaxshilikni iroda qilganmi, bilmasmiz».

I z o h. Mazkur oyatlardan ma'lum bo'ladiki, Muhammad alayhis-salom payg'ambar qilib yuborilishlaridan ilgari, johiliyyat davrida jinlar osmon xabarlarini o'g'irlab, ayrim kohin-folbinlarga yetkazish bilan mashg'ul bo'lar ekanlar. (Bu haqda «Hijr» surasining 18-oyatiga berilgan izohda batafsil aytilgan edi). Ammo Islom dini kelib, Qur'on nozil bo'la boshlagach esa jinlar uchun osmonning barcha yo'llari berkilgan va yuqoridagi oyatda jinlarning o'zlari e'tirof etishlaricha, ular Alloh yerdagi bandalari bo'lmish insonlarga nimani, ya'ni, yaxshilik yo yomonlikni iroda qilishidan mutlaqo bexabardirlar. Bas, jinlardan panoh tilash yoki ulardan najot kutish nodonlikdan o'zga narsa emasdir. Panoh ham, najot ham yolg'iz Alloh taoloning O'zidangina so'ralishi lozimdir. Qur'on ushbu oyatlari bilan mo'min-musulmonlarni har qanday vahmu gumondan xalos etadi.

Quyidagi oyatlarda jinlar tilidan hikoya qilish davom etiladi.

11. «Albatta bizlarning oramizda yaxshilar ham bordir va (shuningdek») oramizda undoq emaslar (ya'ni yomonlar) xam bordir. Bizlar (Qur'onni eshitishdan ilgari) bo'lak-bo'lak yo'llarda edik.

12. Albatta bizlar (Qur'onni eshitganimizdan so'ng) bildikki, yer yuzida hargiz

Allohnı ojiz qila olmasmiz (ya'ni faqat Alloh iroda qilgan ishgina bo'lur) va U zotdan (ya'ni, Uning jazosidan) qochib ham qutula olmasmiz.

13. Albatta bizlar qachonki Hidoyatni — Qur'onni eshitdik, unga iymon keltirdik. Bas, kimki Parvardigorıga iymon keltirsa, demak u (yaxshiliklarining) kamayib qolishidan ham, (yomonliklarining) haddan ortib ketishidan ham qo'rqmas (ya'ni Parvardigori unga hargiz zulm qilmas, balki qilgan har bir amali uchun munosib jazo-mukofot ato utur).

14. Albatta bizlarning oramizda musulmonlar ham bordir va (shuningdek) oramizda (yo'ldan) ozganlar ham bordir. Bas, kimki musulmon bo'lsa, demak ana o'shalar to'g'ri yo'lni maqsad qilib olibdilar.

15. Endi (yo'ldan) ozganlarga kelsak, bas, ular jahannam uchun o'tin bo'lgan kimsalardir».

I z o h. Mana shu oyatga kelib, iymon keltirgan jinlar tilidan qilingan hikoya nihoyasiga yetdi.

16-17. Albatta, agar ular (To'g'ri) yo'lda ustivor turganlarida, albatta Biz ularni imtihon qilish uchun mo'l yomg'ir bilan sug'organ bo'lur edik (ya'ni ularga mo'l-ko'l rizq ato etgan bo'lur edik). Kimki Parvardigoring zikridan — Qur'ondan yuz o'g'irsa, U zot uni qattiq azobga yo'llar.

18. Albatta (barcha) masjidlar Allohnıkidir. Bas, (masjidlarda) Alloh bilan birga yana biron kimsaga duo-iltijo qilmanglar!

19. Albatta, qachonki Allohning bandasi (ya'ni, Muhammad alayhis-salom) U zotga duo-iltijo qilgan holda turganida, ular (ya'ni jinlar Qur'on eshitish ishtiyoqida) uning ustiga g'uj-g'uj bo'lib yopirilishga yaqin bo'ldilar.

20. (Ey Muhammad, diningizdan qaytishingizni talab qilayotgan kofirlarga) ayting: «Men yolg'iz Parvardigoringagina duo-iltijo qilurman va U zotga biron kimsani sherik qilmasman».

21. Ayting: «Albatta men sizlarga na bir ziyon va na bir to'g'ri yo'l berishga ega emasdirman, (to'g'ri yo'lga solguvchi ham, ziyon yetkaza olguvchi ham yolg'iz Allohdir)».

22. Ayting: «Albatta meni Alloh(ning azobi)dan (agar U zotga osiylik qilsam), biron kimsa himoya qila olmas va men U zotdan o'zga panoh ham topa olmasman.

23. (Men) faqat Alloh tomonidan yetkazishga va U zotning elchilik vazifalarıgagina (egadirman). Kimki Alloh va Uning Payg'ambarıga osiy bo'lsa, bas, albatta uning uchun jahannam olovi bordir. (Unday kimsalar) o'sha joyda mangu qolurlar.

24. Endi qachon ular o'zlarıga va'da qilinayotgan azobni ko'rganlarida, bas,

(o'sha paytda) kimning (ya'ni ularningmi yoki mo'minlarningmi) yordamchisi ojizroq va sanog'i ham ozroq ekanini bilajaklar!»

25. (Ey Muhammad, u kofirlarga) ayting: «Men sizlarga va'da qilinayotgan azob yaqinmi yoki Parvardigorim uning uchun (uzoqroq) muxlat qilganmi, bilmasman.

26. (U zot) g'aybni bilguvchidir. Bas, O'z g'aybidan biron kimsani ogoh qilmas.

27-28. Faqat O'zi rozi bo'lgan payg'ambarnigina (O'zining g'aybidan sir-asrorining ayrimlaridan ogoh etar). Bas, albatta U (Alloh) toki (payg'ambarlar) Parvardigorlarining elchilik vazifalarini (o'z ummatlariga) to'la yetkazganlarini bilish uchun (O'zining g'aybidan ogoh qilib qo'ygan har bir payg'ambarning) oldidan ham, ortidan ham kuzatguvchi (farishta) yo'llar. U zot (payg'ambarlar) huzuridagi bor narsani (ya'ni ularning ilmu amallarini) ihota qilib olgandir va (koinotdagi) har bir narsaning sanog'ini hisob-kitob qilib qo'ygandir».

MUZAMMIL SURASI

Bu sura Makkada nozil qilingan bo'lib, yigirma oyatdan iboratdir.

«Ya ayyuhal-muzzammil — ey (kiyimlariga) o'ralib olgan zot!» deb, Muhammad alayhis-salomga xitob qilish bilan boshlanadigan bu surada dastlab Payg'ambarimiz kechalarni toat-ibodat qilib bedor o'tkazishga va bu bilan nozil bo'lajak «Og'ir So'z» — Kalomullohni bashariyatga yetkazish uchun ruhiy tayyorgarlik ko'rishga buyuriladilar.

So'ngra u kishiga Makka mushriklari tomonidan yetadigan turli ozor-aziyatlarga sabr-toqat qilish va ulardan yuz o'girish lozim ekanligi uqtirilib, u mushriklardan Alloh taoloning O'zi intiqom olajagi bildiriladi.

Sura nihoyasida Alloh taoloning mo'minlarga ato etgan yengillik — marhamatlari bayon qilinib, ularga toat-ibodatda ustivor bo'lish buyuriladi va bu hayoti-dunyoda qilib o'tgan har bir yaxshi amalning ajr-mukofotini oxiratda Tangri taolo xuzurida bekami-ko'st, ziyodasi bilan topishlari haqida xabar beriladi.

Mehribon va rahmli Alloh nomi bilan (boshlayman).

1-2-3-4. Ey (kiyimlariga) o'ralib olgan zot, kechasi (bedor bo'lib, namozda) turing! Faqat ozgina — uning (kechani) yarmida (uxlab orom oling) yoki (uyquni kechani) yarmidan ham bir oz kamaytiring, yoxud unga (bir oz) ziyoda qiling (ya'ni kechani yarmidan ko'prog'ida uxlab, istirohat qiling) va Qur'onni tartil bilan (ya'ni dona-dona qilib) tilovat qiling!

I z o h. Ushbu oyatlarda Payg'ambar alayhis-salomga kechani yarmini yoki uchdan ikkisini yoxud uchdan birini bedor bo'lib toat-ibodat bilan o'tkazish hamda Qur'oni Karimni shoshmasdan, mazmun-mohiyatiga e'tibor berib tilovat qilish buyurildi.

Bu oyatlarning nozil bo'lish sabablari haqida turli rivoyatlar mavjuddir. Ulardan birida

aytilishicha, Payg'ambar alayhis-salom Quraysh kofirlari to'planishib Islom diniga va Payg'ambarning o'zlariga qarshi har xil makr-hiyla rejalarini tuzishayotganidan xabar topgach, g'amgin bo'lib, kiyimlariga o'ralgan hollarida yotib, endi uyquga ketganlarida, Jabroil farishta mazkur oyatlarni keltirib, ularda Payg'ambarimizga hozir uyqu vaqti emasligi, balki tunlarni toat-ibodat bilan bedor o'tkazib, barcha olamlar Parvardigori tomonidan nozil qilinayotgan ilohiy Qo'llanma — Qur'onni dona-dona qilib o'qib, kishilarga yetkazish vaqti ekanligi uqtiriladi.

5. Zero, Biz sizga og'ir So'zni – Qur'onni tushirajakmiz.

6. Albatta kechasi (ibodat uchun bedor bo'lib) turish (tun uyqu-orom vaqti bo'lgani sababli) juda og'ir yukdir va (lekin u paytda kunduzgi bezovtaliklar bo'lmagani uchun) eng to'g'ri so'zdir.

I z o h. Tun sukunatida ibodat qilayotgan kishi Qur'onni ham adashmay tilovat qiladi, duo-iltijolarni ham huzuri dil bilan bexato qiladi va bu vaqtda o'zgalar uyqu-g'aflatda bo'lgani uchun uning qilgan ibodati — o'qigan namozi beriyo, ya'ni yolg'iz Alloh uchun bo'ladi.

7. Albatta, siz uchun kunduzi uzun-tinimsiz mashg'ulot bordir (shu sababli kechalari bedor bo'lib ibodat qiling).

8. Parvardigoringizning nomini (mudom) yod eting va Unga butunlay berilib, (chin ixlos bilan bandalik qiling)!

9. (U) mashriq va mag'ribning Parvardigoridir. Hech qanday iloh yo'q, fakat Uning O'zigina bordir. Bas, siz (o'zingiz uchun) Unigina vakil-homiy qilib oling!

10. Va ular (mushriklar) aytayotgan so'zlariga (berayotgan ozorlariga) sabr qiling hamda ularni chiroyli tark eting!

11. (Sizni) yolg'onchi qilguvchi u ahli ne'mat-ahli dunyolarni menga qo'yib bering va ularga ozgina (Qiyomatgacha) muhlat bering!

12. Zero Bizning dargohimizda (kofirlar uchun tayyorlab qo'yilgan) kishanlar va (ularni kuydirib azob berguvchi) olov-do'zax bordir!

13. Va (tomoqqa) tiqilguvchi (yiring va qon kabi) "taom" hamda alamli azob bordir!

14. U Kunda yer va tog'lar titroqqa tushar va u tog'lar to'kilib turguvchi qumtepalarga aylanib qolur!

15. (Ey Makka ahli), darhaqiqat, Biz xuddi Fir'avnga Payg'ambar yuborganimiz kabi sizlarga ham (agar bu hayoti dunyodan kufri isyon bilan o'tsangizlar Qiyomat kunida) sizlarning ziyoningizga guvohlik berguvchi bo'lgan bir Payg'ambarni (ya'ni Muhammad alayhis-salomni) yubordik.

16. (O'shanda) Fir'avn (Muso) Payg'ambarga itoatsizlik qilgach, Biz uni qattiq

ushlash bilan ushladik (ya'ni dengizga g'arq qilib yubordik).

17. Bas, agar sizlar kofir bo'lsangizlar (o'z dahshati bilan) bolalarni (ng sochlarini oqartirib) chollarga aylantirib qo'yadigan Kun (ning azobi) dan qanday saqlanursizlar!

18. U (dahshatli Kun) sababli osmon ham yorilguvchidir! (Allohning) va'dasi amalga oshguvchidir!

19. Albatta ushbu (oyatlar) bir eslatmadir. Bas, kim xoxlasa (bu nasihatdan ibrat olib) Parvardigoriga yo'l tutar.

20. (Ey Muhammad), albatta Parvardigoringiz siz va siz bilan birga bo'lgan kishilardan iborat toifa (ya'ni sahobalaringiz goho) kechaning uchdan ikkisidan ozrog'ida, (goho) uning yarmida va (goho) uchdan birida (bedor bo'lib, namozda) turishlaringizni bilur. Kecha va kunduz (soatlari)ni Alloh belgilar. U zot (fasllar o'zgarishi bilan kechalari ham uzun-qisqa bo'lib turishi sababli sizlar u kechalarda bedor bo'lishlaringiz lozim bo'lgan soatlarning) sanog'iga yeta olmasliklaringizni bilib, sizlarga qayta yengillik berdi.— Endi (kechalari namozlaringizda) Qur'ondan muyassar bo'lgan miqdorda o'qiyveringlar. U zot sizlarning orangizda (kechalari bedor bo'lishga quvvati yetmaydigan) bemorlar bo'lishini, boshqalar Allohning fazl-marhamatidan (rizq-ro'z) istab yer yuzida (ya'ni uning turli tomonlariga) safar qilishlarini va yana boshqalar esa Alloh yo'lida jangga chiqib ketishlarini bildi. Bas, (o'zlaringizni qiynamay Qur'ondan) muyassar bo'lgan miqdorda o'qiyveringlar. Va namozni to'kis ado etinglar, zakotni (haqdorlarga) ato etinglar va (bechora miskinlarga xayru saxovat qilish bilan) Allohga qarzi hasana beringlar! O'zlaringiz uchun taqdim qiladigan har bir yaxshilikni (Qiyomat kuni) Allohning huzurida yanada yaxshiroq va ulug'roh ajr-mukofot holida topursizlar. Allohdan mag'firat so'ranglar! Albatta Alloh mag'firatli, mehribondir.

MUDASSIR SURASI

Bu sura ham Makkada nozil qilingan. U ellik olti oyatdir.

Bu surada ham xuddi avvalgi surada bo'lganidek, so'z asosan Payg'ambar alayhis-salom shaxsiyatlari xususida borib, dastlabki oyatlarda Payg'ambarimizga da'vat yukini o'z zimmalariga olishlari amr etiladi va bu yo'lda kofirlar tomonidan o'zlariga yetadigan ozor-aziyatlarga Alloh uchun sabr-toqat qilish buyuriladi.

Sura davomida Qiyomat Kunida kofirlar uchun oson bo'lmasligi ta'kidlanadi va ulardan birining kirdikori batafsil fosh etiladi.

So'ngra kofirlarga va'da qilingan do'zax va uning qo'riqchi-xodimlarining sanoqlari to'g'risida so'z yuritilib, bu sanoq faqat imtihon uchun aytilgani bayon qilinadi,

Bu suradan jannat ahlining do'zaxilar bilan qiladigan savol-javoblari ham o'rin olgandir.

Sura Makka mushriklarining Haq yo'liga yurmayotganlaridan g'amgin bo'lgan Payg'ambar alayhis-salomga har ish Alloh taoloning xohish-irodasi bilan bo'lishini bildirib, taskin-tasalli berish bilan xotima topadi.

Mehribon va rahmli Alloh nomi bilan (boshlayman).

1—2. Ey (liboslariga) burkanib olgan zot, turing-da, (insonlarni oxirat azobidan) ogohlantiring!

I z o h. Sahobalardan Jobir ibn Abdulloh (Alloh undan rozi bo'lsin) rivoyat qilishlaricha, payg'ambar alayhis-salom yuqoridagi oyatlar nozil bo'lishi xususida shunday deganlar: «Men bir kuni yo'lda ketayotib osmondan bir ovoz eshitdim. Boshimni ko'tarib qarasam, banogoh men Xiro g'orida ekanligimda oldimga kelgan farishta osmon bilan yerning o'rtasida muallaq bo'lgan bir kursida o'tiribdi. Bu holni ko'rib qo'rqqanimdan yerga yiqildim va qaltirab-titrangan holimda uyga yetib kelib, «Meni o'rab qo'yinglar, meni o'rab qo'yinglar», dedim. Endi ko'rpaga burkanib yotganimda, menga «Ey (liboslariga) burkanib olgan zot», deb boshlangan oyatlar nozil bo'ldi».

3. Yolg'iz Parvardigoringizni ulug'lang!

4. Liboslaringizni pok tuting!

5. Butlardan yiroq bo'ling!

6. (Berayotgan narsangizni) ko'p sanagan holingizda ehson qilmang!

7. Yolg'iz Parvardigoringiz (yuzi) uchun (kofirlar tomonidan yetadigan ozorlarga) sabr qiling!

8-9. Chunki qachon (qiyomat qoyim bo'lgani haqida xabar berib) burg'u chalinganida, ana o'sha Kun qiyin Kundir!

10. Kofirlarga oson bo'lmagan (Kundir)!

I z o h. Ushbu oyatlarda Alloh taolo O'z payg'ambarini zimmasidagi payg'ambarlik vazifasini sabr-toqat bilan ado etishga chorlab, u zotga yaqinda din yo'liga g'ov bo'lgan kimsalar uchun qiyin bir Kun – Qiyomat kelishi to'g'risida xabar berdi. Endi quyidagi oyatlarda o'sha kofirlardan biri bo'lgan Valid ibn Mug'iyraning Qur'on va Payg'ambar alayhis-salomga qarshi qilgan kirdikori va u topajak oqibat haqida so'z boradi.

11. (Ey Muhammad), Men so'qqabosh holida yaratgan kimsani O'zimga qo'yib bering!

12-13. Men unga keng-mo'l mol-davlat va (doimo yonida) hoziru nozir o'g'illarni (ato) qildim.

14. Yana unga (hayotning barcha ne'matlarini) qulay-oson qilib qo'ydim.

15. So'ngra u yana ziyoda qilishimni tama' qilur.

16. Yo'q, (uning tama'si behudadir)! Chunki u Bizning oyatlarimizga qarshilik qilguvchidir.

17. Yaqinda Men uni bir xarsang toshga (ya'ni o'tib bo'lmas to'siqqa) duchor qilajakman!

18. Chunki u (Qur'onni eshitgach, bu ilohiy Kitobga qanday tuhmat qilish to'g'risida) o'yladi, reja tuzdi.

19. Halok qilingur, qanday reja tuzdi-ya?!

20. Yana halok qilingur, qanday reja tuzdi-ya?!

21. So'ngra u (o'ylagan rejalariga) qaradi.

22. So'ngra (Qur'ondan biron ayb topa olmagach, peshonasini) tirishtirdi va (aftini) burishtirdi.

23. So'ngra (Haqdan) yuz o'girdi va kibr-havo qildi.

24-25. Bas, u: «Bu (Qur'on Allohning so'zi emas, balki) faqat (avvalgilardan naql qilinayotgan bir sehrdir. Bu faqat basharning so'zidir», dedi.

26. Yaqinda Men uni Saqarga (jahannamga) kiritajakman!

27. (Ey Muhammad), Saqarning nima ekanligini siz qaerdan ham bilar edingiz.

28. U (biron kofirni) qoldirmas – qo'ymas (balki kuydirib halok qilur)!

29. (U besh yuz yillik masofadan) insonlarga yaqqol ko'rinib turguvchidir.

30. Uning ustida o'n to'qqiz (farishta qo'riqchilik-egalik qilur).

31. Biz faqat farishtalarni do'zax egalari-qo'riqchilari qildik va Biz faqat kofir bo'lgan kimsalarni sinash uchun u (farishta)larning sanog'ini (o'n to'qqizta) qildik. Toki kitob berilgan kimsalar (ya'ni yahudiy va nasroniylar o'zlarining ilohiy kitoblari bo'lmish Tavrot va Injilda ham do'zax qo'riqchilari bo'lgan farishtalar sanog'i o'n to'qqizta ekani aytilganini ko'rib Qur'onning Alloh tomonidan nozil qilingan Haq Kitob ekanligini) aniq bilgaylar va iymon keltirgan zotlarning iymonlari esa yanada ziyoda bo'lgay hamda kitob berilgan kimsalar ham, mo'minlar ham (do'zax qo'riqchilarining sanog'i to'g'risida) shak-shubha qilmagaylar. Va toki dillarida maraz (munofiqlik) bo'lgan kimsalar va kofirlar: «Buni misol qilish bilan (ya'ni farishtalar sanog'ini o'n to'qqizta qilish bilan) Alloh nima demoqchi?» degaylar. Alloh O'zi xohlagan kimsalarni mana shunday yo'ldan ozdirib qo'yur va O'zi xohlagan kishilarni hidoyat qilur. Parvardigoringizning qo'shinlarini (ya'ni farishtalarning qancha adadda va qanday sifatda ekanliklarini) yolg'iz Uning O'zigina bilur. U (ya'ni ushbu oyatlarda ta'riflangan jahannam) faqat insonlar (pand-nasihat olishlari) uchun

bir eslatmadir.

32. Darhaqiqat, Oyga qasam,

33. O'tib ketgan tunga qasam,

34. Yorishib kelayotgan tongga qasamki,

35-36-37. Albatta u (jahannam barcha) insonlar uchun — sizlarning orangizda (yaxshilik va toat-ibodat tomonga) ilgarilayotgan yoki (kufri isyon tomoniga) chekinayotgan kishilar uchun — ogohlantirguvchi bo'lgan cho'ng (balo)lardan biridir.

38. Har bir jon o'zi (hayoti-dunyoda) kasb qilgan amali sababli (do'zaxda) ushlanguvchidir.

39. Faqat o'ng qo'l egalarigina (ya'ni hayoti-dunyoda iymon keltirganlari va ezgu amallar qilganlari sababli Qiyomat kunida nomai a'mollari o'ng qo'llaridan berilgan saodatmand zotlarga do'zaxdan) najot topguvchidirlar.

40-41. Ular jannatlarda bir-birlari bilan (do'zaxga tashlangan) jinoyatchi-kofir haqida savol-javob qilishurlar.

42. (Ular do'zax ahliga): «Sizlarni nima Saqarga kiritdi?» (deganlarida),

43. Ular ayturlar: «Bizlar namoz o'qiguvchilardan bo'lmadik.

44. Miskin-bechoraga taom berguvchi ham bo'lmadik.

45. Bizlar (botil-behuda so'zlarga) sho'ng'iguvchi kimsalar bilan birga sho'ng'ir edik (ya'ni, Qur'on va payg'ambar xususida tuhmat-yolg'onlar to'qir edik).

46-47. To bizlarga aniq (o'lim) kelgunicha bizlar Jazo — Qiyomat kunini yolg'on der edik».

48. Endi oqlovchilarning oqlovi ularga foyda bermas!

I z o h. Ya'ni Qiyomat kunida hayoti-dunyodan kofir bo'lib o'tgan kimsalar o'zlari uchun biron oqlovchi topa olmaslar va agar farazan yer yuzidagi barcha odamlar ularni oqlagan taqdirda ham bu oqlov ularga foyda bermas! Yuqoridagi oyatlarda kofirlar topadigan oqibat zikr qilindi. Endi quyidagi oyatlarda ularning Haqdan yuz o'girishlari to'g'risida bir ibratli misol keltiriladi:

49-50-51. Nega ular xuddi sherdan qochgan yovvoyi eshaklarga o'xshab, bu Eslatmadan — Qur'ondan yuz o'giradilar-a?!

52. Yo'q, (ular hech qachon Qur'on oyatlariga quloq tutmaslar, balki) ulardan har bir kimsa o'ziga ochiq sahifalar berilishini istar!

I z o h. Makka mushriklari Muhammad alayhis-salomga: «Toki sen bizlarning har birimizga osmondan alohida sahifa keltirmaguningcha va bu sahifada har birimizga Alloh tomonidan senga ergashish buyurilganini o'qib ko'rmagunimizcha, senga iymon keltirmaymiz», deganlarida, ushbu oyati karima nozil bo'ldi.

53. Yo'q, (ularning kofir bo'lishlariga sabab, aslo ularga ochiq sahifalar berilmagani emas), balki ular oxirat(ga iymon keltirmaydilar va unda bo'ladigan azob-uqubat)dan qo'rqmaslar (va shu sababdan Qur'ondan yuz o'girurlar).

54. Ha, albatta u (Qur'on) bir eslatmadir.

55. Bas, xohlagan kishi undan eslatma-ibrat olur.

56. Ular yolg'iz Alloh xohlaganidagina (Qur'ondan) eslatma-ibrat olurlar. U (Alloh) taqvo egasidir (ya'ni bandalari Undan taqvo qilishlari — qo'rqishlari lozimdir) va (U Alloh taqvo qilguvchi bandalari uchun) mag'firat egasidir.

QIYOMAT SURASI

Bu sura ham Makka suralaridan bo'lib, qirq oyatdan iboratdir.

Suraning nomidan ma'lum bo'lib turganidek, unda so'z asosan Qiyomat kuni hamda qayta tirilish xususida boradi. Dastlabki oyatlarda Alloh taolo nainki har bir insonning suyaklarini yig'ib to'plashga, balki uning barmoqlarigacha tiklab but qilishga qodir ekani uqtirilganidan so'ng, ana o'sha Qiyomat kunining alomatlari zikr qilinadi va u Kun kelgach, biron inson Tangri taoloning odil jazosidan qocharga joy topa olmay qolishi haqida xabar beriladi.

Shuningdek, bu surada payg'ambar alayhis-salomga nozil bo'layotgan vahiyini qanday qabul qilib olishlari lozimligiii ta'lim beradigan oyatlar mavjuddir.

Sura davomida dunyo maishatiga mukkasidan ketib, oxiratni unutayotgan kimsalarga dashnom berilib, u Kunda insonlar ikki toifaga — Parvardigorning diydoriga musharraf bo'lgan saodatmandlarga va yuzlari qaro badbaxtlarga bo'lishlari to'g'risida ogohlantiriladi hamda ajal yetib, o'lim soati kelgan vaqtida jon taslim qilayotgan kishi ro'baro' bo'ladigan dahshatlar bayon etiladi.

Sura qayta tirilish haq ekanligi to'g'risida bir ibratli aqliy dalil keltirish bilan xotima topadi.

Mehribon va rahmli Alloh nomi bilan (boshlayman).

1. Men Qiyomat kuniga qasam ichurman.

2. Va Men malomatgo'y nafsga qasam ichurmanki, (hech shak-shubhasiz qayta tirilib, hisob-kitob qilinursizlar)!

I z o h. Ushbu oyati karimadagi «malomatgo'y nafs» o'z egasi Tangri taologa ibodat qilishda qosirlik-beparvolik qilsa malomat qiladigan nafsdir. Umuman, Qur'onda nafs kalimasi uch xil sifat bilan keladi: 1. Nafsi ammora (Yomonlik-gunohga) buyurguvchi nafs (Yusuf surasi, 53-oyat), 2. Malomatgo'y nafs, 3. Xotirjam-sokin nafs (Fajr surasi, 27-oyat).

3. Inson Bizni uning (chirib, tuproqqa aylanib ketgan) suyaklarini hargiz to'play olmas, deb gumon qilurmi?!

4. Yo'q, Biz uning barmoqlarini (ham) tiklab joyiga keltirishga qodir bo'lgan zotdirmiz!

I z o h. Alloh taolo Qiyomat kunida har bir insonning barmoqlarigacha tiklab – asl holiga keltirishi haqidagi xabardan ikki narsani uqish mumkin: Birinchidan, shunday kichik nozik barmoqlarni tiklashga qodir bo'lgan zot boshqa suyak-so'ngaklarni ham tiklay olishi shubhasizdir. Ikkinchidan, Qiyomat qoyim bo'lganida har bir banda hayoti-dunyoda qilib o'tgan barcha yaxshi-yomon amallariga javob berar ekan, uning barmoqlari butun bo'lishi o'ta muhimdir. Chunki dunyodagi hech bir kishining barmoq izi ikkinchi kishining barmoq iziga o'xshamaydi. (Bu haqiqatni ilm-fan o'rganib, isbotlashidan necha asr ilgari Qur'oni Karim bir og'iz so'z bilan aytib qo'yganining o'zi barcha insonni har bir barmog'igacha yaratgan ham, ushbu aziz Kitobni yuborgan ham yolg'iz Alloh ekaniga ochiq dalolatdir)! Binobarin, qilingan barcha ezgulik ham, yomonlik ham adolat tarozusida tortilib, o'zining mukofot yoki jazosini oladigan Kunda har bir barmoq o'z egasining hayoti-dunyoda qilib o'tgan qilmishlariga jonli guvoh bo'lishi shubhasizdir.

5-6. Balki inson oldinda (kelgusi hayotida ham) fisq-fujur (gunoh amallarni) qilmoqni istab: «Qiyomat kuni qachon o'zi?» deb so'rar?!

I z o h.[i Iymonsiz kimsalarni yomon amallar qilishdan qaytarilsa, ular o'zlari o'rganib qolgan fisq-fujurlaridan ajralgilari kelmasdan «Qiyomatgacha hali juda uzoq, keksayganimizda qilgan gunohlarimizga tavba-tazarru qilib olamiz», deydilar, (Xuddi qo'llarida to keksayib, tavba qilgunlaricha o'lmaslik haqida vasiqalari bordek)! Quyidagi oyatlarda ana shunday kimsalarning Qiyomat kunidagi ahvoli tasvirlanadi.]/I]

7-8-9-10. Bas, (ko'rgan dahshatlaridan) ko'z qamashib, (osmondagi) oy ham tutilgan holda quyosh va oy birlashtirilgan vaqtda – ana o'sha Kunda u inson «(u balo-ofatlardan) qaerga qochib-qutulish mumkin?» deb qolur!

11. Yo'q! (Ey inson, Allohning azobidan qochib qutuladigan) biron boshpana yo'qdir!

12. U Kunda yolg'iz Parvardigoring (hukm qilgan joy)ga qaror topishgina bordir!

13. U Kunda insonga (hayoti-dunyodalik chog'ida) qilib o'tgan va (o'zidan keyin) qoldirgan (barcha) narsalarning (ya'ni yaxshi-yomon amallarning) xabari berilur.

14-15. Balki (U Kunda) inson, garchi o'z uzr-bahonalarini (o'rta) tashlasa – keltirsa-da, (uning barcha a'zolari) o'zining ziyoniga guvohlik berguvchidir!

I z o h. Ya'ni inson hayoti-dunyodalik paytida har qanday hakamni o'z tili-nutqi bilan aldab ketishi mumkin, ammo Qiyomat kunida — yolg'iz Alloh taolo hakam bo'lgan paytida insonning notiqiligi bekor-befoyda bo'lib qoladi. Chunki u Kunda inson o'zini oqlash uchun qanday sabab-bahonalar topmasin, Tangri taolo tomonidan uning badanidagi barcha a'zolariga til ato etilib, ular o'z egalarining qilib o'tgan gunohlariga guvohlik beradilar.

Mazkur oyatlarda Qiyomat kuni va insonning u Kundagi ahvoli tasvirlangach, endi so'z Qur'onga va uning oyatlarini Jabroil farishtadan qabul qilib olish tariqasiga ko'chadi.

Payg'ambar alayhis-salom o'zlariga vahiy nozil bo'layotgan paytda biron kalima yodlaridan chiqib qolmasligi uchun lablarini qimirlatib — takrorlab turar edilar. Ushbu oyatlarda u zotga bunday qilishning hojati yo'q ekanligi uqtirildi.

16. (Ey Muhammad, Qur'onni) tezroq (yodlab) olish uchun tilingizni u bilan qimirlatmay-pichirlamay qo'ya qoling.

17. Zero uni (sizning dilingizda) jamlash ham, (tilingizda) qiroat qildirish ham Bizning zimmamizdadir.

18. Bas, qachon Biz (ya'ni Jabroil farishta) uni (ya'ni har bir vahiy) o'qib bitganimizdan so'nggina siz ham uni o'qishga ergashing!

19. So'ngra uni — Qur'onni bayon qilib berish ham albatta Bizning zimmamizdadir.

I z o h. Ya'ni, Alloh taolo O'z kalomidagi tushunib yetish mushkul bo'lgan ayrim oyatlarni payg'ambar alayhis-salomga anglatish kafolatini ham O'z zimmasiga olib, payg'ambarimizni xotirjam qilmoqda. Mana shu oyatlar kelgach, rasululloh vahiy nozil bo'layotgan vaqtda boshlarini quyi solib, xomush o'tiradigan va qachonki vahiy keltirgan Jabroil alayhis-salom ketganlaridan so'nggina nozil qilingan oyatlarni o'qiydigan bo'ldilar.

Quyidagi oyatlarda so'z yana Qiyomat kunini yolg'on deguvchi kimsalarga va u Kunning ahvolini tasvirlashga qaytadi.

20. Yo'q, (ey Makka mushriklari, sizlar gumon qilgandek qayta tirilish va hisob-kitob yo'q narsalar emasdir)! Balki sizlar naqd (dunyo)ni yaxshi ko'rursizlar.

21. Oxirat (Kuni)ni esa tark qilursizlar (ya'ni oxirat uchun amal qilmaysizlar)!

22-23. U Kunda (mo'minlarning) yuzlari yashnab, Parvardigorlariga boqib turguvchidir!

I z o h. Darhaqiqat, axli jannat uchun Parvardigorning diydoriga yetishdan suyuqliroq biron narsa yo'qdir. Shuning uchun ham Yaratganga boqar ekanlar, ularning yuzlari yanada yashnab, munavvar bo'lishi tabiiy holdir. Sahihul-Buxoriyda vorid bo'lgan mana

bu hadisi sharif ham mazkur oyati karima mazmunini ta'kidlaydi: «Albatta sizlar yaqinda Parvardigoringizni xuddi mana shu to'lin oyni ko'rib turganingizdek ochiq-ayon ko'rursizlar».

24-25. Va u Kunda (kofirlarning) yuzlari burishib, o'zlariga albatta belni sindirguvchi (biron balo) qilinishini o'ylab-kutib qolur!

I z o h. Ushbu oyatlarda Qiyomat kunida kishilar albatta ikki guruhga – saodatmandlar va badbaxtlarga bo'linishlari haqida xabar berilgach, quyida insonlarning dunyo hovlisidan oxirat diyoriga ko'chishlari — jon taslim qilish soatlari g'oyat jonli lavhalarda tasvirlanadi.

26-27-28-29-30. Darhaqiqat (jon) halqumga yetgan, (vafot qilayotgan kimsaning atrofida) gilar tomonidan): «Dam solib-o'qib qo'yguvchi biron kishi bormi?», deb qolingan, (jon taslim qilayotgan kimsaning) o'zi (bu holatning hayoti-dunyodan) ajralish ekanini anglagan va (jon berish qiyinligidan) oyoq oyoqqa chalmashib qolgan bir vaqtda — ana o'sha kunda yolg'iz Parvardigoringiz (huzuri)ga haydalish bordir!

I z o h. Dunyoda yashash soati bitib, ajali yetgan har bir kishi topgan bola-chaqasini ham, mol-davlatini ham, sha'nu-shavkatini ham tark etib, yolg'iz holda Alloh taolo huzuriga haydalishi bor ekan, demak u Yaratganga yorug' yuz bilan ro'baro' bo'lish uchun hayoti-dunyodagi har bir lahzasini iymon-e'tiqod va ezgu amallar qilish bilan o'tkazishi lozim. Ammo kaltabin inson esa...

31. Na (Qur'on va payg'ambarni) tasdiq etdi va na namoz o'qidi!

32. Balki u (Qur'onni) yolg'on dedi va (iymondan) yuz o'girdi!

33. So'ngra (mana shu qilmishlaridan uyalish o'rniga) gerdayganicha o'z ahli tomon ketdi!

34. (Ey ko'rnamak iison), o'lim bo'lsin senga, o'lim!

35. So'ngra yana o'lim bo'lsin senga, o'lim!

36. Inson o'zini (bu dunyoda dinu iymonga buyurilmasdan, oxiratda esa qayta tirilib hisob-kitob qilinmasdan) bekor tashlab qo'yilishini o'ylarmi (tama' qilurmi)?!

37. Axir u (bachadonga) to'kiladigan maniydan bir (haqir) nutfa emasmidi?!

38. So'ngra laxta qon bo'ldi. Bas, (Alloh uni) yaratib, raso (inson) qildi.

39. So'ng undan erkak va ayol juftlarini (paydo) qildi.

40. Ana shu (Alloh) o'liklarni tiriltirishga qodir emasmidi?! (Albatta Alloh bunga qodirdir)!

INSON SURASI

Madinada nozil bo'lgan bu sura o'ttiz bir oyatdan tashkil topgandir. «Inson», deb nomlangan bu suraning avvalida Alloh taolo inson zotini qay tarzda yo'qdan bor qilgani va uni hayotga yo'llagani to'g'risidagi oyatlar zikr qilingan, dunyodan kofirlik bilan o'tadigan kimsalarning oxirat Kunida topajak oqibatlarini va u Kunda ahli iymon erishadigan saodati abadiyya xususida batafsil xabar beriladi.

So'ngra Muhammad alayhis-salomga xitob qilinib, u kishiga Qur'oni Karimni nozil qilgan Parvardigor hukmiga sabr-toqat qilib o'z zimmalaridagi payg'ambarlik vazifasini ado etish va din dushmanlariga itoat qilmaslik hamda ertayu kech Yaratganni yodlash bilan toat-ibodatga mashg'ul bo'lish amr etiladi.

Sura Qur'on oyatlari faqat bir eslatma ekanligini va xohlagan kishilar bu ilohiy eslatmadan pand-nasihat olib, Tangri taolo tomon yo'l topishlarini ta'kidlash bilan nihoyalanadi.

Mehribon va rahmli Alloh nomi bilan (boshlayman).

1. Aniqki, insonning ustiga zamondan u tilga olgulik bir narsa bo'lmagan vaqt-muddat ham kelgandir.

I z o h. Ushbu oyati karimani mufasssirlar ikki xil tafsir qilganlar. Birinchi tafsir: Alloh taolo yer yuzidagi barcha mavjudotni va undagi hayot kechirishga qulay muvofiq iqlimni Inson uchun yaratgandir. Lekin Tangri mana shu olamni yaratganidan to Odam alayhis-salomni yaratib, unga jon ato etgunicha oradan o'tgan uzun bir muddatda inson ismli, Yaratganning yer yuzidagi xalifasi bo'lguvchi jonzot dunyoga kelishi zikr qilinmagan — tilga olinmagan edi. Ikkinchi tafsir: Odamzot ona qornida paydo bo'lganidan tortib, to inson shakliga kirib, unga jon ato etilgunicha o'tadigan muddatda uni avval nutfa, so'ng laxta qon, keyin bir parcha go'sht deb nomlanadi-yu, ammo uni hali inson deyilmaydi. Aniqki, har bir inson to onadan tavallud topgunicha mana shu savdolarni o'z boshidan o'tkazgandir.

2. Darhaqiqat, Biz insonni (voyaga yetganidan so'ng shariat takliflari bilan) imtihon qilguvchi bo'lgan holimizda (otalik va onalik suvlaridan) aralash bo'lgan nutfadan yaratdik. Bas, uni (Bizning oyatlarimizni tinglashi va olamdagi Bizning borligimizga dalolat qilib turgan alomatlarni ko'rishi uchun) eshitguvchi, ko'rguvchi qilib qo'ydik.

3. Darhaqiqat, biz uni (insonni) xoh u shukr qilguvchi-musulmon bo'lsin va xoh ko'rnamak-kofir bo'lsin (to'g'ri) yo'lga hidoyat qildik (ya'ni shukr qilguvchilar Biz ularni hidoyat qilgan To'g'ri yo'lni - Haq dinni mahkam tutadilar, ko'rnamak kimsalar esa o'zlariga ko'rsatilgan To'g'ri yo'ldan yuz o'girib ketadilar).

4. Albatta Biz kofirlar uchun zanjiru kishanlarni va (do'zax) alangasini tayyorlab qo'ygandirmiz!

5-6. Albatta (hayoti-dunyodan Alloh taoloning amru farmonlariga itoat qilib

o'tgan) yaxshilar (jannatda) mizoji-aralashmasi kofur — Allohning (yaxshi) bandalari ichadigan (jannatiy) chashma bo'lgan maykosalardan (may) ichurlar. Ular u (chashmani o'zlari xoxlagan joydan) chiqarib-oqizib olurlar.

7. Ular (hayoti-dunyoda o'z zimmalariga olgan) nazrlarini to'la ado qilurlar va yomonlik-dahshatlari keng yoyilguvchi bo'lgan (Qiyomat) kunidan qo'rqurlar.

8. Va taomni suyub-xoxlab tursalar-da, (o'zlari yemasdan) miskin, yetim va asirlarni taomlantirurlar.

9. (Ular ayturlar): «Biz sizlarni yolg'iz Allohning yuzi uchun taomlantirurmiz. Sizlardan (bu ishimiz uchun) biron mukofot va minnatdorchilik istamasmiz - kutmasmiz.

10. Albatta bizlar Parvardigorimiz tomonidan bo'ladigan, (dahshatli azobidan yuzlar) tirishib, burishib qolguvchi bir Kundan qo'rqurmiz».

11. Bas, Alloh ularni o'sha Kunning yomonligidan saqladi va ular(ning yuzlari)ga jilva - nur, (dillariga) surur baxsh etdi.

12. Va ularni sabr-qanoatlari sababli jannat va (jannatda egnilarida bo'ladigan) ipak (liboslar) bilan mukofotladi.

13. Ular u joyda so'rilarga yastangan hollarida o'tirurlar. Ular u joyda quyosh(ning qizig'i)ni ham, zamharir (qishning sovug'i)ni ham ko'rmaslar.

14. (Jannat) soyalari ularga yaqin va mevalari xam (uzib tanovul qilish oson bo'lsin uchun) egib qo'yilgan bo'lur.

15-16. Ularga kumush idishlar(da taomlar) va o'zi kumushdan (yasalgan bo'lsa-da nafisligidan) shisha-shisha bo'lib ketgan qadahlar(da sharoblar) aylantirilib turilur. (U sharoblarni soqiylar har kimning ehtiyojiga yarasha) o'lchab-belgilab qo'ygandirlar.

17-18. (Jannat axli) u joyda mizoji-aralashmasi zanjabil bo'lgan maykosalar (jannatlaridagi salsabil - o'timli deb ataladigan chashma) bilan sug'orilurlar.

19. Ularning ustida mangu yosh (ya'ni hech qarimaydigan) bolalar (xizmat qilib) aylanib tururlarki, ularni ko'rgan vaqtingizda (go'zalliklari, ranglarining tiniqligi va yuzlarining nurliligidan) sohib yuborilgan marvaridlarmi, deb o'ylarsiz.

20. U joyda qachon qarasangiz, noz-ne'matlarni va katta mulku-davlatni ko'rorsiz.

21. Ularning ustlarida yashil ipak va shoyi liboslar bo'lib, ular kumush bilakuzuklar bilan bezangandirlar va Parvardigorlari ularni nihoyatda pokiza sharob-la sug'organdir.

22. Albatta bu (jannat va undagi noz-ne'matlar) sizlar uchun mukofot bo'ldi.

23. (Ey Muhammad), albatta Bizning o'zimiz sizga bu Qur'onni bo'lib-bo'lib nozil qildik.

24. Bas, siz Parvardigoringizning hukmiga sabr qiling va ulardan (kofirlardan) biron gunohkor yo ko'rnamakka itoat qilmang!

25. Va ertayu kech Parvardigoringizning nomini zikr qiling!

26. Yana kechaning bir qismida ham U zotga sajda qiling va tunda uzoq (bedor bo'lib) U zotga tasbeh ayting!

27. Albatta ana u (kofir)lar naqd (dunyo)ni suyurlar va ortlaridagi og'ir Kunni (Qiyomatni) esa tark qilurlar (ya'ni u Kun uchun biron amal qilmaslar).

28. Biz ularni yaratdik va (barcha) a'zolarini mustahkam qildik va xoxlagan vaqtimizda (ularni halok qilib, o'rinlariga) o'zlariga o'xshaganlarni almashtirib qo'yurmiz.

29. Albatta bu (sura) bir pand-nasihatdir. Bas, kim xoxlasa (bu pand-nasihatni qabul qilib), Parvardigori tomonga yo'l tutur.

30. (Ey insonlar), sizlar faqat Alloh xohlagan vaqtdagina (U zot tomonga yo'l tutishni) xohlarsizlar (ya'ni, biron ish Allohning xohish-irodasisiz bo'lmas). Albatta Alloh bilim va hikmat egasi bo'lgan zotdir.

31. U O'zi xoxlagan kishilarni (ya'ni mo'minlarni) O'z rahmatiga — jannatiga kiritur. Zolimlar uchun esa alamli azobni tayyorlab qo'ygandir.

MURSALOT SURASI

Bu sura Makkada nozil qilingan bo'lib, ellik oyatdir.

Sura Qiyomat qoyim bo'lishi haq ekanligini ta'kidlaydigan oyatlar bilan boshlanib, so'ngra u Kun kelgan vaqtda ro'y beradigan xoriqul-odat voqea-hodisalar bayon qilinadi.

Bu surada dinsizlik oqibatida halokatga duchor bo'lgan avvalgi qavmlar haqida xabar berilib, kishilarni iymon-e'tiqodga da'vat qilinadi va har bir insonni Alloh taolo O'z qudrat qo'li bilan bir tomchi suvdan yaratib, komil insonga aylantirgani alohida ta'kidlab o'tiladi.

Sura davomida Qiyomat kunini yolg'on deguvchilar o'sha Kunda halokatga duchor bo'lishlari bot-bot (suraning o'n oyatida) takrorlanib boradi.

Sura o'zining ilk oyati nomi bilan «Val-mursalot — Yuborilgan (shamollar)ga qasam», deb ataladi.

Mehribon va rahmli Alloh nomi bilan (boshlayman).

1-2. Paydar-pay yuboriladigan (shamol)larga, quturadigan (bo'ron)larga qasam;

3-4-5-6-7. (Bulutlarni Alloh xohlagan tomonlarga) yoyib yuboradigan, (haq bilan botilni va halol bilan haromni) ajratib beradigan, (mo'min bandalarni) uzr-mag'firat qilish uchun yo (kofirlarni oxirat azobidan) ogohlantirish uchun eslatma-vahiy olib tushadigan (farishta)larga (ya'ni yuqorida mazkur bo'lgan barcha narsalarga) qasamki, hech shak-shubhasiz sizlarga va'da qilinayotgan narsa (Qiyomat va hisob-kitob) voqe' bo'lguvchidir!

8. Bas, qachon yulduzlar (nurlari so'nib) o'chirilgach;

9. Va qachon osmon (qobig'i) yorilib-ochilgach;

10. Va qachon tog'lar (qumlar kabi) sochilgach;

11. Va qachon payg'ambarlarga (ularni yolg'onchi qilgan qavmlari bilan hisob-kitob qilishlari uchun) belgilangan vaqt kelgach (ana o'sha vaqtda va'da qilingan Qiyomat qoyim bo'lur)!

12. (Payg'ambar o'z qavmlari bilan hisob-kitob qilishlari) qay Kunga belgilangan edi?

13. (Haq bilan botil) ajratiladigan Kunga (belgilangandir)!

14. (Ey inson) sen (haq bilan botil) ajratiladigan Kun nima ekanligini qaerdan ham bilursan?!

15. U Kunda (o'sha Kunni) yolg'on deguvchilarga halokat bo'lgay!

16. Axir Biz avvalgi (o'z payg'ambarlarini yolg'onchi qilgan ummat)larni halok qilmadikmi?!

17. So'ngra keyingi (ya'ni Muhammad alayhis-salomni yolg'onchi qilguvchi Makka kofirlari va boshqa)larni ham ularga ergashtirurmiz!

18. Biz barcha jinoyatchi-kofirlarni mana shunday (halok) qilurmiz!

19. U Kunda o'sha Kunni yolg'on deguvchilarga halokat bo'lgay!

20. Axir Biz sizlarni bir haqir suvdan yaratmadikmi?!

21-22. So'ng u (suvni-nutfa)ni ma'lum muddatgacha (ya'ni oy-kuni yetib tug'ilgunicha) mustahkam qarorgohda (ona qornida barqaror) qilib qo'ymadikmi?! Bas, Biz (bir tomchi suvni komil inson qilib yaratishga) qodir bo'ldik. Naqadar qudratlidirmiz!

I z o h. Ushbu oyatlarda yana qayta tirilish masalasi bayon qilindi. Mana bu

hadisi qudsiy ham yuqoridagi oyatlarga munosib tafsirdir. Payg'ambar alayhis-salom bir kuni kaftlariga tupurdilar-da, sahobalarga barmoqlari bilan o'sha tupukni ko'rsatib dedilar: «Alloh taolo aytur: «Ey odam bolasi, axir Msn seni xuddi mana shunga o'xshagan bir tomchi suvdan yaratdim-ku! Bas, sen Mendan (ya'ni Qiyomat kuni Mening huzurimga yig'ilib, hisob-kitob berishdan) qayoqqa ham qochib qutula olar eding?!»

24. U Kunda yolg'on deguvchilarga halokat bo'lgay!

25-26. Axir Biz yerni tiriklarni ham, o'liklarni ham yig'g'uvchi qilib qo'ymadikmi?!

I z o h. Mazkur oyatlardan zaminni behuda ona deyilmasligi ma'lum bo'lidi. Zero, u tiriklarni o'z yelkasida — ustida ko'tarib tursa, o'liklarga o'z quchog'idan joy beradi.

27. Yana Biz (erda) baland tog'larni (paydo) qildik va sizlarni (o'sha tog'lardan oqib tushadigan) chuchuk-totli suv bilan sug'ordik.

28. U Kunda yolg'on deguvchilarga halokat bo'lgay.

29. (U Kunda kofirlarga deyilur): «Sizlar (hayoti-dunyodalik paytingizda) yolg'on deguvchi bo'lgan narsaga (hisob-kitob va do'zax azobiga) boringlar!

30-31. (Jahannamda yonayotgan do'zaxilardan ko'tarilayotgan badbuy tutundan iborat, osmonga o'rlagan sari bo'linib ketgan) uch bo'lakli, hech qanday salqinlik bermaydigan va (do'zax) alangasini ham to'smaydigan «soya»ga boringlar!»

32— 33. Darvoqe, u (jahannam har tomonga har biri) qasrdek, xuddi sariq tuyalarga o'xshagan uchqunlarni otib turur!

34. U Kunda yolg'on deguvchilarga halokat bo'lg'ay!

35-36. Bu (Kun) ular so'zlay olmaydigan va ular uchun uzr aytishlariga ham izn berilmaydigan Kundir!

37. U Kunda yolg'on deguvchilarga halokat bo'lgay!

38. Bu (haq bilan botil) ajratiladigan Kundir! (Ey bu Kunni yolg'on deguvchi kimsalar, mana) Biz sizlarni ham, avvalgi (o'z payg'ambarlarini yolg'onchi qilgan)larni ham jamladik.

39. Mana, agar sizlar uchun (do'zaxdan qutqaradigan) biron nayrang bo'lsa, Menga o'sha nayranglaringizni ko'rsatinglar-chi?

40. U Kunda yolg'on deguvchilarga halokat bo'lgay!

41-42. Taqvodor zotlar esa (U Kunda) albatta soya-salqinlarda, chashmalar va ko'ngillari tusagan meva-chevalar ustidadirlar.

43. (Ularga deyilur): «Qilib o'tgan (yaxshi) amallaringiz sababli (ushbu jannat noz-ne'matlarini) pok bilib yeb-ichaveringlar».

44. Albatta Biz chiroyli amal qilguvchilarni mana shunday mukofotlarmiz.

45. U Kunda yolg'on deguvchilarga halokat bo'lgay!

46. (Ey kofirlar) ozgina vaqt (ya'ni to'rt kunlik dunyoda aqlsiz hayvonlardek) yeb, foydalanib qolinglar! Albatta sizlar jinoyatchidirsizlar!

47. U Kunda yolg'on deguvchilarga halokat bo'lgay!

48. Qachon ularga: «Ruku' qilinglar, (ya'ni namoz o'qinglar)», deyilsa, ruku' qilmaslar!

49. U Kunda (o'sha Kunni) yolg'on deguvchilarga halokat bo'lgay!

50. Axir ular (Qur'ondan) keyin (ya'ni benazir ilohiy mo''jiza bo'lgan shunday aziz Kitobga iymon keltirmasdan) qanday so'zga-kitobga iymon keltirurlar?!

O'TTIZINCHI JUZ'

*****

NABA' SURASI

Bu sura Makkada nozil qilingan bo'lib, qirq oyatdan iboratdir.

Qur'oni Karim so'nggi juz'ining ilk surasi bo'lgan bu sura «Naba'-Xabar», deb nomlangan bo'lib, unda o'lgandan keyin qayta tirilish, Qiyomat va u Kunda mo'minlar yetajak mangu baxt-saodat hamda kofirlar duchor bo'lajak abadiy azob haqidagi xabarlar o'z aksini topgandir.

Bu surada Alloh taoloning qudrati ilohiyyasiga dalolat qilib turadigan bir necha hujjatlar keltirilib, shunday qudrat sohibi bo'lgan zot uchun Qiyomat kunida o'liklarga qayta jon ato etib tiriltirish juda oson ish ekanligi ta'kidlanadi va u Kunni «Haq bilan botil ajratiladigan Kun», deb ataladi.

Sura o'sha kunda kofirlar Alloh taoloning odil jazosidan qochgani joy topa olmasdan qaytadan tuproqqa aylanishni orzu qilib qolishlari to'g'risida xabar berish bilan xotimalanadi.

Mehribon va rahmli Alloh nomi bilan (boshlayman).

1. (Mushriklar) bir-birlaridan nima haqida so'rashmoqdalar?!

2-3. Ular o'zlari ixtilof qilguvchi bo'lgan — ulug' xabar hakida (ya'ni qayta tirilish to'g'risida savol-javob qilmoqdalar)!

4. Yo'q (ularning gumonlari behudadir)! Ular yaqinda (bu xabarning haq ekanini) bilib olajaklar!

5. Yana bir bor yo'q! Ular yaqinda bilib olajaklar!

I z o h. Muhammad alayhis-salom payg'ambar qilib yuborilganlaridan so'ng Makka ahliga qayta tirilish haq ekanligi haqida xabar berganlarida, ayrim mushriklar bu xabarni inkor qilgan bo'lishsa, ayrimlari unga gumon bilan qarashib, bir-birlari bilan shu haqda talashib-tortisha boshladilar. Shunda yuqoridagi oyatlar nozil bo'lib, ularning bunday savol-javoblari nodurust ekani va erta bir kun — Qiyomat qoyim bo'lgach, ular bu xabarning haq ekanligini bilib qolishlari, ammo u Kunda ularning bilishlari ham, tavba-tazarru qilishlari ham befoyda bo'lib qolishi ta'kidlapdi.

Eidi quyidagi oyatlarda Tangri taoloning qudratini namoyish etadigan, o'lgan jasadni qayta tiriltirishga nisbatan beqiyos ulkan va ulug' ilohiy mo'jizalar sanab o'tiladi.

6-7. Biz yerni (barcha jonzotlar maskan tutib yashashlari uchun) bir to'shak, tog'larni esa (o'sha yerni tutib turguvchi) qoziqlar qilib qo'ymadikmi?!

8. Biz sizlarni juft-juft qilib yaratdik.

9. Uyqularingizni (badanlaringiz va asablaringiz uchun) orom qildik.

I z o h. Darhaqiqat, uyqu Alloh taoloning eng ulug' ne'matlaridin biridir. Zero, dunyodagi barcha jonzot muhtalo bo'lgan toliqish, charchash degan bir dard borki, bu dardning uyqudan bo'lak darmoni yo'qdir. Ehtimol uyqusizlik dardiga yo'liqqan kishini biron dori vositasida uxlatish mumkindir, lekin mana shu uyquni yana badtar charchatadigan mehnat emas, balki orom-rohat qilish Yaratgandan o'zganing qo'lidan kelmas.

10. Kechani (o'z qorong'usi bilan barcha narsani yashirib turadigan) libos qildik.

11. Kunduzni esa tirikchilik (uchun belgilangan vaqt) qildik.

12. Ustlaringizda yetti (qavat) pishiq-mustahkam (osmonni) bino qildik.

13. Va doimo charaqlab turguvchi chiroqni (ya'ni quyoshni paydo) qildik.

14-15-16. Yana Biz o'zidan yomg'irni siqib chiqarguvchi (bulut)lardan o'sha (yomg'ir) yordamida don va nabototni hamda (qalinligidan daraxtlari) bir-biriga chirmashib ketgan bog'larni undirib chiqarish uchun — mo'l-ko'l suv-yomg'ir yog'dirdik.

I z o h. Yuqoridagi oyatlarda Alloh taolo O'zining qudratini ko'rsatib turadigan to'qqiz yorqin dalilni keltirgach, endi yana avvalgi mavzu — qayta tirilish mavzusiga qaytiladi.

17. Albatta (haq bilan botil, yaxshi bilan yomon) ajratiladigan Kun (hisob-kitob uchun) belgilangan vaqt bo'ldi.

18. U Kunda Sur chalinur, bas, sizlar to'p-to'p bo'lib (mahshargohga) kelursizlar!

19. Osmon ham ochilib, (farishtalar tushib keladigan) eshiklarga aylanib qoldi!

20. Tog'lar ham (joylaridan) jildirilib, (osmonda uchib yurgan) sarobga aylanib qoldi!

21-22. Albatta tug'yonga tushguvchilarning borar joylari bo'lgan jahannam (o'ziga qulab tushadigan kofirlarga) ko'z tutib turguvchi bo'ldi.

23. Ular u joyda uzoq zamonlar (ya'ni abadul-abad) qolguvchidirlar!

24. Ular u joyda (jahannam o'tidan orom beradigan) biron salqinni va biron ichimlikni topmaslar!

25. Faqat qaynoq suv va yiringnigina (toturlar)!

26. (Mana shu ularning qilmishlariga) yarasha jazodir!

27. Chunki ular (Qiyomat kunidagi) hisob-kitobdan umidsiz bo'lgan

kimsalardir.

28. Ular bizning oyatlarimizni butunlay yolg'on der edilar!

29. Holbuki, Biz barcha narsani hisob-kitob qilib, yozib qo'ygandirmiz!

30. Bas, (ey kofirlar, Bizning azobimizni) totib ko'ringlar! Endi Biz sizlarga faqat azobnigina ziyoda qilurmiz!

31. Albatta taqvodor zotlar uchun (jannatda) najot manzili bordir.

32. Yana bog'lar va uzumzorlar.

33. (Yosh va husnda) tengdosh xushqad (hur)lar.

34. Va (sharob bilan) to'la maykosalar bordir.

35. Ular u joyda biron behuda va yolg'on so'z eshitmaslar.

36-37-38. (Bu) Parvardigoringiz tomonidan — osmonlar va yerning hamda ularning o'rtasidagi bor narsalarning Parvardigori bo'lmish Mehribon zot tomonidan (berilgan) mukofot, yetarli marhamatdir. Ruh (Jabroil) va (barcha) farishtalar saf tortib turadigan Kunda ular (insonlar) U zotdan (Allohdan) qo'rqib biron so'z aytishga qodir bo'lmaslar. Ular so'zlay olmaslar, faqat U Mehribon zot izn bergan kishigina (so'zlar) va (faqat) rost so'zni aytur.

39. Bu haqqi-rost Kundir. Bas, kim xohlasa, o'z Parvardigori tomon qaytadigan yo'lni tutur.

40. (Ey Makka kofirlari), darhaqiqat, Biz sizlarni yaqin(da voqe' bo'ladigan) azobdan ogohlantirdik. U Kunda (har bir) kishi o'zi qilib o'tgan narsani (ya'ni barcha yaxshi-yomon amallarini) ko'rur va kofir kimsa: «Eh, koshki edi (qaytadan) tuproqqa aylanib ketsam-(u muhaqqaq boshimga tushadigan azobdan qutulsam)», deb qolur.

NOZIOT SURASI

Makkada nozil bo'lgan bu sura qirq olti oyatdan iboratdir.

Bu sura avvalida farishtalar nomiga qasam ichish bilan qayta tirilish haq ekanligi ta'kidlanadi va buni inkor qilgan mushriklarning o'sha Kunda qanday yomon ahvolga tushib qolishlari haqida xabar beriladi.

So'ngra Makka kofirlarning tug'yon va qaysarliklaridan ozor chekayotgan Payg'ambar alayhis-salomga taskin-tasalli berish uchun o'zlarining salaflaridan bo'lmish Muso payg'ambar haqida hikoya qilinib, o'sha zot ham Fir'avn va uning odamlarini Allohning diniga da'vat qilganlarida u mal'un bu da'vatni qabul qilish o'rniga o'zini xudo deb da'vo qilgani va Haq yo'lga qarshi turgani oqibatida o'zi ham, odamlari ham halokatga duchor

bo'lganliklari bayon etiladi.

Sura nihoyasida yana Qiyomat soati haqidagi mavzuga qaytilib, u Kunning dahshatini ko'rgan paytlarida kofirlar bu hayoti-dunyoda bir kun ham turmagandek bo'lib qolishlari uqtiriladi.

Sura o'zining ilk oyati bilan «Van-Nazi'at — Jon olguvchi farishtalarga qasam» deb nomlangandir.

Mehribon va rahmli Alloh nomi bilan (boshlayman).

1. (Kofirlarning jonlarini badanlarining) ich-ichidan qattiq sug'urib oladigan (farishta)larga qasam,

2. (Mo'minlarning jonlarini osonlik bilan) ildam tortib oladigan (farishta)larga qasam,

3-4-5. (Osmonlar bilan yer o'rtasida) silliq suzib, (o'z zimmalaridagi vazifalarni ado etishda) shoshib-o'zib, (Alloh buyurgan barcha) ishning tadbirini tuzib turadigan (farishta)larga qasamki, (sizlar albatta qayta tirilib, hisob-kitob qilinursizlar)!

I z o h. Mazkur oyatlarda Alloh taolo O'z farishtalarining nomiga qasam bilan o'lgandan keyin qayta tirilish va bu dunyoda qilib o'tilgan har bir ish uchun hisob berish bor ekanining xabarini berdi. Darvoqe, Allohning lashkarlari hisoblanmish, son-sanog'ini yolg'iz Yaratgandan o'zga hech kim bilmaydigan farishtalar Tangri taolo amr etgan har bir ishni ado qilishga hoziru nozir bo'lib turar ekanlar. Xususan, o'lim farishtasi va uning yordamchilari tomonidan bandalarning jonlarini olish soati ibratlidir: Hadisi sharifda aytilishicha, ular kofirning jonini olishda xuddi badanining har bir a'zosidan mix sug'urgandek azoblab olar ekanlar, mo'minning joni esa uning tanasidan go'yo bog'liq qo'l arqondan bo'shatilgandek oson va rohat bilan chiqib ketar ekan. Shuning uchun ham Payg'ambar alayhis-salom doim namozlaridan keyin: «Parvardigoro, bizlarga o'lim mastligini (ya'ni jon chiqar soatidagi mashaqqatni) oson qilgil», deb duo qilar edilar,

Endi quyidagi oyatlarda yuqorida zikr qilingan qayta tirilish soatidagi ahvol tasvirlanadi.

6-7. U Kunda (Sur birinchi marta chalinishi bilan) titraguvchi (er) titrab (ustidagi bor jonzot halok qilinadi), unga ergashuvchi ergashur (ya'ni oradan qirq sana o'tgach, Sur ikkinchi marta chalinib barcha narsaga qaytadan hayot ato etiladi va Qiyomat kuni boshlanadi).

8. U Kunda (kofirlarning) dillari qo'rquvga tushguvchi,

9. Ko'zlari esa (dahshatdan yerga) egilib qolguvchidir!

10. Ular (bu dunyoda) derlar: «Haqiqatan ham bizlar (o'lganimizdan keyin yana qayta tirilib) avvalgi holatimizga qaytarilguvchimizmi?

11. Chirigan suyaklarga aylanib qolgan vaqtimizda-ya?»

12. Ular (istehzo bilan): «Undoq bo'lsa bu (bizlar uchun) ziyon qilguvchi qaytish-ku!» dedilar.

13. Bas, u (qaytish) faqat birgina dahshatli qichqiriqdir (ya'niurning ikkinchi marta chalinishidir).

14. So'ng banogoh ular (tirik holda) yer ustida bo'lib qolurlar!

15. (Ey Muhammad), sizga Musoning xabari keldimi?

16. Eslang, Parvardigori unga muqaddas Tuvo vodiysida (shunday) nido qilgan edi:

17. (Ey Muso), sen Fir'avnning oldiga borgin, chunki u (kufri isyon bilan) haddidan oshdi.

18. Bas, (unga) ayting: «Sening (kufr illatidan) poklanishga rag'bat-xohishing bormi?

19. Men seni Parvardigoring (yo'li)ga hidoyat qilsam, bas, sen (U zotdan) qo'rsang».

20-21. So'ng (Muso) unga bir ulkan mo''jiza ko'rsatgan edi, (Fir'avn) uni yolg'onchi qildi (ya'ni Musoga: «Sen sehgarsan», deb tuhmat qildi) va (Alloh taologa) osiy-itoatsiz bo'ldi.

22. So'ngra (fisqu fasodni yoyish yo'lida) sa'y-harakat qilgan holida (Musodan) yuz o'girib ketdi.

23-24. So'ng (o'z odamlarini) to'pladi-da, jar solib: «Men sizlarning eng ustun Parvardigoringizdirman», dedi.

25. Bas, Alloh uni ham oxirat, ham dunyo azobi bilan ushladi (ya'ni dunyoda u dengizga g'arq qilib yuborildi), oxiratda esa do'zax azobiga duchor bo'lur.

26. Albatta bu (qissa)da (Allohdan) qo'rqadigan kishilar uchun ibrat bordir.

I z o h . Yuqoridagi oyatlarda Muso alayhis-salom qilgan da'vatni qabul qilmasdan, unga qarshi fitna-fasod tarqatib yurgani sababli dunyo va oxirat azobiga giriftor qilingan Fir'avn qissasi zikr qilingach, bu qissadan faqat Allohdan qo'rqadigan kishilargina ibrat va pand-nasihat olishpari ta'kidlandi. Binobarin, Yaratgandan qo'rqmaydigan e'tiqodsiz kimsalarga hech qanday mo''jiza yoki va'z-nasihat kor qilmasligi aniq ekan.

Endi quyida Alloh taolo Qiyomat kunida barcha xaloyiqni qayta tiriltirib, ularni hayoti-dunyoda qilib o'tgan amallariga yarasha jazolashiga shak keltirguvchi kimsalarga xitob qilinadi.

27. (Ey mushriklar), sizlarni yaratish qiyinroqmi yoki osmonnimi?! (Ya'ni butun

Yer kurrasining atrofini o'zga sayyoralardan biron ziyon yetmasligi uchun tom — osmon bilan qoplab qo'yishga qodir bo'lgan zot uchun sizlarni yaratish yoki qayta tiriltirish hech gap emas-ku!) (Alloh) uni bino qildi —

28. — shiftini baland qilib, tikladi.

29. Va u O'sha (osmon)ning tunini qorong'u qilib, (undan) kunduzini chiqardi.

30. Va shundan keyin yerni yoyib-tekis qildi. —

31. — Undan suvi-yu, o'tloqlarini chiqardi.

32. Va u (er)ga tog'larni o'rnashtirdi.

33. (Bularning barchasi) sizlar uchun va chorva hayvonlaringiz uchun manfaat bo'lsin deb (qilingandir).

34. Bas, qachon katta balo (ya'ni Qiyomat) kelganida —

35. — inson o'z qilmishini eslab koladigan Kunda,

36. Va do'zax ko'radigan (har bir) kishiga ko'rsatib qo'yilganida.

37. Bas, ana o'shanda kim (hayoti-dunyoda kufri isyon bilan) tug'yonga tushgan,

38. va hayoti-dunyoni (oxiratdan) ustun qo'ygan bo'lsa,

39. u holda faqat jahannamgina (uning uchun) joy bo'lur!

40. Endi kim (hayoti-dunyodalik paytida Qiyomat kuni mahshargohda) Parvardigorining (huzurida) turishi (va U zotga hisob-kitob berishi)dan qo'rqqan va nafsini havoyi xohishlardan qaytargan bo'lsa,

41. u holda faqat jannatgina (uning uchun) joy bo'lur.

42. (Ey Muhammad, mushriklar) sizdan (o'sha Qiyomat) soatini qachon voqe' bo'lishi haqida so'rarlar.

43. Siz qaerdasiz-u, uni (ya'ni Qiyomat qachon bo'lishini) zikr qilib-eslash (qaerda)? (Ya'ni siz hech qachon u Kunning vaqtini aytib bera olmaysiz).

44. Uni (bilish) yolg'iz Parvardigoringizga borib to'xtar.

45. Siz faqat o'sha (Qiyomat)dan qo'rqadigan kishilarni ogoxlantirguvchisiz, xolos. (Ammo u Kunning qachon voqe' bo'lishini aytib berish sizning vazifangiz emasdir).

46. Ular u (Qiyomat soati)ni ko'radigan Kunda (bu dunyoda) go'yo birgina

peshindan so'ng yoki choshgoh paytida turgandek (ya'ni bir kun ham yashamagandek) bo'lib qolurlar!

ABASA SURASI

Qirq ikki oyatdan tashkil topgan bu sura ham Makkada nozil bo'lgandir.

U huzurlariga kelgan ko'zi ojiz bir kishiga ro'yxush bermagan Payg'ambar alayhis-salomga tanbeh berish bilan boshlanadi (shuning uchun ham bu sura «Abasa - Qosh chimirdi», deb nomlangandir) va u zotga zimmalaridagi vazifalari yana bir bor uqtirilib, so'ngra Qur'on oyatlari Alloh taolo tomonidan pand-nasihat oladigan bandalar uchun yuborilgan bir eslatma ekanligi ta'kidlanadi.

Bu surada nihoyat ixcham suratda insonga o'zining qaerdan kelganidan tortib, to qaerga borishi va keyingi holi nima kechishigacha bayon qilinib, so'ngra inson uchun yaratilgan noz-ne'matlar sanab o'tiladi va o'rtaq bir haqqoniy savol tashlanadi: Hayot yo'lini ko'rsatib beradigan Qur'on ne'mati ham, yer yuzidagi odamlar rohat-farog'atda yashashlari uchun ato etilgan barcha noz-ne'matlari ham aql egalarini yolg'iz Yaratganga iymon keltirib, U zotga shukr qilishga da'vat etib turibdi-ku, bas, inson zotini bu qadar kufri tug'yonga ketishga nima majbur qildi?!

Sura kishilar aniq ikki toifaga bo'linib qoladigan Qiyomat kunida ro'y beradigan dahshatli voqea-hodisalar haqida xabar berish bilan xotima topadi.

Mehribon va rahmli Alloh nomi bilan (boshlayman).

1-2. U (payg'ambar alayhis-salom) o'zining oldiga ko'zi ojiz kishi kelgani uchun qosh chimirdi va (undan) yuz o'girdi.

I z o h. Rivoyat qilinishicha, bir kuni Payg'ambar alayhis-salom Quraysh zodagonlaridan bir guruhini Islomga da'vat qilib turganlarida, oldilariga Abdulloh ibn Umri Maktum ismli ko'zlari ojiz bir sahoba kelib, bir necha bor: «Yo rasululloh, menga Alloh sizga bildirgan narsalardan ta'lim bering», deb takrorladi. Chunki u kishi a'mo bo'lganlari sababli Payg'ambarimizning boshqalar bilan band ekanliklarini sezmagan edi. Payg'ambar alayhis-salom haligi Quraysh kattalari Islomni qabul qilishsa, ularga ergashib orqalaridagi tobe'lari ham musulmon bo'lib qoladi, degan umid bilan berilib so'zlayotganlari sababli, mana shu paytda Abdulloh ibn Umri Maktum kelib so'zlarini bo'lganidan achchig'lanib, qovoq soldilar va u kishiga orqa o'girib, Quraysh kattalari bilan so'zlashishda davom etdilar. Shunda Payg'ambarimizga tanbeh bo'lib mazkur va quyidagi oyatlar nozil bo'ldi.

Shu o'rinda biz muhtaram o'quvchi e'tiborini mazkur oyatlardagi ikki ibratli nuqtaga jalb etmoqchimiz.

Birinchidan, Alloh taolo O'zining habibi va so'nggi payg'ambariga tanbeh berar ekan, u kishiga bevosita xitob qilmadi, balki go'yo uchinchi shaxs haqida gapirayotgandek tanbeh berdiki, bu Do'st Do'stga qiladigan muomalaning benazir namunasidir.

Ikkinchidan, agar bizda Alloh taoloning O'zi «Shak-shubhasiz siz ulug' Xulq ustidadirsiz», (Qalam surasi, 4-oyat) deb ta'riflagan Payg'ambarimiz mazkur voqeadada bir a'mo kishiga ozor berdilarmi, degan savol tug'ilsa, bunday savolning javobi ham o'sha voqeaning o'zida mavjuddir, ya'ni yuqoridagi oyatlar guvohlik berishicha Payg'ambar alayhis-salom u kishining diliga ozor beradigan biron qattiq so'z aytganlari yo'q, balki faqatgina qovoqlarini uyub, yuz o'girdilar xoloski, bunday holatni ko'zi ojiz odam ko'ra olmagani uchun ozor topmasligi aniqdir.

Tangri taoloning tanbehidan so'ng Rasululloh qachon Abdulloh ibn Umami Maktumni ko'rib qolsalar: «Marhabo, ey menga Parvardigorimdan dashnom olib bergan zot», deb u kishiga peshvoz chiqadigan bo'lgan ekanlar.

3. (Ey Muhammad), siz qaerdan bilursiz, ehtimol u (sizdan o'rganadigan ilmu ma'rifati yordamida o'z gunohlaridan) poklanar.

4. Yoki pand-nasihat olar-da, so'ng bu pand-nasihat unga foyda berar?!

5. Endi (o'z mol-mulki bilan iymondan) istig'no qilib turgan kimsaga kelsak,

6. Bas, siz o'shanga iqbol qilib — yuzlanmoqdasiz!

7. Holbuki u (o'zining kufridan) poklanmasligi sababli sizga biron ziyon yetmas!

8-9. Endi (Allohdan) qo'rqqan holida oldingizga yugurib-elib qelgan zotga kelsak.

10. Bas, siz undan chalg'ib — yuz o'girib olmoqdasiz!

11. Yo'q, (siz aslo bunday qilmang)! Albatta (Qur'on oyatlari) bir pand-nasihatdir.

12. Bas, kim xohlasa undan pand-nasihat olur.

13-14. (U oyatlar Alloh nazdida) azizu- mukarram, qadri baland, pokiza sahifalarga;

15-16. Ulug', itoatli mirzolar (ya'ni farishtalar) qo'llari bilan (Lavhul-Mahfuzdan ko'chirib bitilgandir).

17. Halok bo'lgur inson-a! Bunchalar kofir bo'lmasa!

18. (Alloh) uni qay narsadan yaratdi o'zi?!

19. Uni bir (haqir) nutfadan yaratib, so'ng uni (ng ona qornidagi rivojini va oy-kunini) belgilab qo'ydi-ku!

20. So'ngra unga (ona qornidan chiqish) yo'lini oson qildi.

21. So'ngra unga o'lim berib, qabrga kiritdi (ya'ni boshqa hayvonlar singari

uning jasadini yer yuzida qoldirib, yirtqichlarga yem qilib qo'ygani yo'q).

22. So'ngra O'zi xohlagan vaqtida uni yana qayta tiriltirur.

23. Yo'q, u (kofir kimsa Alloh) o'ziga buyurgan biron narsani ado qilmadi.

24. Endi inson o'zining taomiga (ibrat ko'zi bilan bir)qarab ko'rsin-chi!

25. Biz (osmondan) suv-yomg'irni quydirdik.

26. So'ngra yerni (giyohlar bilan) yordik.

27-28-29-30-31-32. So'ng Biz unda don-dunni, uzum va ko'klarni, zaytun va hurmolarni, quyuq daraxtzor bog'larni, meva-cheva-yu, o't-o'lanlarni sizlar uchun va chorva hayvonlaringiz uchun manfaat bo'lsin deb undirib-o'stirib qo'ydik-ku!

33. Bas, qachon (quloqlarni) kar qilguvchi (dahshatli qichqiriq) kelganda (ya'ni sur ikkinchi marta chalinib, barcha xaloyiqqa qaytadan jon ato etilganda, har bir inson o'zi bilan o'zi bo'lib qolur)!

34-35-36. U Kunda kishi o'z og'a-inisidan ham, onasi va otasidan ham, xotini-yu, bola-chaqasidan ham qochur!

37. (Chunki) ulardan har bir kishi uchun u Kunda o'ziga yetarli tashvish bo'lur!

38-39. U Kunda (mo'minlarning) yuzlari yorug', kulguvchi va xurram bo'lur.

40. Va u Kunda (kofirlarning) yuzlari ustida chang-g'ubor bo'lib,

41. U (yuz)larni qarolik qoplab olur!

42. Ana o'shalar fisqu-fujur qilguvchi kofirlarning o'zidir!

TAKVIR SURASI

Bu sura Makkada nozil qilingan bo'lib, yigirma to'qqiz oyatdir.

U Qiyomat qoyim bo'lganida butun Koinotda ro'y beradigan dahshatli inqilob — o'zgarishlar tasviri bilan boshlanib, ana o'sha Kunda har bir jon o'z hayotida qanday amallar qilib o'tganini bilib, iqrar bo'lishi haqida xabar beriladi.

So'ngra Alloh taolo O'zi yaratgan bir necha mavjudot nomiga qasam bilan Qur'oni Karim farishta Jabroil keltirgan Ilohiy so'z ekanini va ushbu Kalomullohning biron oyatini qoldirmasdan insonlarga yetkazib berayotgan Muhammad alayhis-salom majnun emasliklarini ta'kidlaydi.

Sura davomida insonlarga xitob qilinib, ulardan qo'llarida Haq yo'lini ko'rsatib turgan

shunday buyuk Kitob mavjud bo'la turib, o'zlari uchun yana qanday yo'l axtarib ketayotganlari so'raladi.

Sura Qiyomat kunida butun yer yuzini yoritib va isitib turadigan quyosh ham o'ralib, nursizlanib qolishi xususidagi oyat bilan boshlangani sababli «Takvir — O'ralish» deb nomlangandir.

Mehribon va rahmli Alloh nomi bilan (boshlayman).

- 1. Quyosh o'ralib (nursizlanib) qolganida.**
- 2. Yulduzlar ham (o'z falaklaridan) to'kilganida.**
- 3. Tog'lar ham (o'z joylaridan) jildirilganida.**
- 4. (Qornidagi bolasi) o'n oylik bo'lgan bo'g'oz tuyalar ham bo'sh qo'yib yuborilganida.**
- 5. Vahshiy hayvonlar ham (bir joyga) to'planib qolganida.**
- 6. Dengizlar (tandir kabi) qizitilganida (va suv o'rniga olov bilan to'lganida).**
- 7. Jonlar (qaytadan badanlarga) juftlanganida.**
- 8-9. Tiriklay ko'milgan (har bir) qizdan qanday gunoh sababli o'ldirilgani so'ralganida.**
- 10. (Nomai a'mol) sahifalari ochilganida.**
- 11. Osmon (erning ustidan) sidirib olinganida.**
- 12. Do'zax (kofirlar uchun) lovullatib yoqilganida.**
- 13. Jannat (taqvodor zotlarga) yaqin qilinganida.**
- 14. (ana o'sha Kunda har bir) jon o'zi (mana shu Kun uchun) hozirlab kelgan narsani (ya'ni barcha yaxshi-yomon amallarini) bilur!**

I z o h . Mazkur oyatlarda Qiyomat kunida ro'y beradigan o'n ikki hodisa haqida xabar berildi. Demak, u Kunda kechayotgan dahshatning ziyodaligidan quyoshning nuri so'nib, yulduzlar har yoqqa sochilib ketadi va tog'lar ham joylaridan jildirilib, xuddi bulutlar kabi osmonda suzib yuradi. Sahro ahli juda avaylaydigan va ularning boy-badavlatliklari ramzi bo'lgan — tug'ish soati yaqinlashib qolgan bo'g'oz tuyalar ham egalarining yodidan ko'tarilib, har kim o'zi bilan o'zi bo'lib qoladi (ya'ni kishilar o'zlarining eng ardoqli narsalarini ham unutadilar). Doimo bir-birlarining go'shtlarini yeb tirikchilik o'tkazadigan vahshiy hayvonlar ham qanday qilib bir joyga to'planganlarini bilmay qoladilar, dengizlar esa suvlari qurib, xuddi tagidan olov yoqilayotgan qozonga aylanadilar (ming-ming yillik dengizlarning bugunga kelib quriy boshlagani o'sha Kun yaqin qolganining alomati emasmikan?), insonlar o'lishi bilan chiqib ketgan jonlari qayta o'z badanlariga kiradi,

shuningdek, u Kunda tiriklay ko'mib yuborilgan mazluma qizlarning ham dodiga yetiladi (bu haqda «Nahl» surasining 59-oyatida batafsil izoh berilgan) va inson o'lishi bilan yopilgan nomai a'moli qayta ochilib, hisob-kitob qilinadi, u Kunda yerning tomi bo'lgan osmon ham ochib yuboriladi va nihoyat kofirlarga lovullab yonayotgan do'zax, mo'minlarga esa jannat yaqin qilinadi — mana shu voqea-hodisalar sodir bo'ladigan Qiyomat kunida har bir jonning hayoti-dunyoda qilib o'tgan yaxshi amallari o'ng yoniga, yomon amallari chap yoniga keltirib qo'yiladi va hech kim o'z amalidan tona olmaydi! Demak o'sha Kunning qiynoq-azobidan xalos bo'lishni istagan har bir inson bugunini Islomiy e'tiqod va ezgu amal bilan o'tkazmog'i vojibdir!

15-16-17-18. Bas, Men (kunduzlari ko'zdan) g'oyib bo'lguvchi, (kechalari ham) tez o'tib (o'z «uya»lari — burjlariga) yashiringuvchi (yulduz)larga, o'z zulmati bilan kelib-ketayotgan kechaga va otayotgan tongga qasam ichurmanki,

19-20-21. Shak-shubhasiz u (Qur'on) bir ulug', quvvatli, Arshning sohibi (bo'lmish Alloh) nazdida makon-martabali, u joyda (ya'ni osmonlarda farishtalar tomonidan) itoat etilguvchi, ishonchli elchining (ya'ni Jabroil farishtaning Alloh taolo tomonidan keltirgan) so'zidir.

22. Va sizlarning sohibingiz (Muhammad alayhis-salom) majnun emasdir.

23. Darhaqiqat, u (Jabroilni) ochiq ufqda ko'rdi.

24. U (Muhammad alayhis-salom) g'aybga (ya'ni g'aybdan kelgan vahiyga) baxil ham emasdir (U Alloh taolo tomonidan o'ziga keladigan vahiy larni buzmasdan, to'la-to'kis holda sizlarga yetkazur).

25. Va u (Qur'on) qutilgan — mal'un shaytonning so'zi emasdir.

26. Bas, sizlar (mana shu Qur'oni Karim ko'rsatgan Haq yo'lni inkor etib) qayon ketmoqdasizlar?!

27-28. U (Qur'on) hech shak-shubhasiz butun olamlar uchun — sizlarning orangizdagi To'g'ri yo'lda bo'lmoqni xoxlagan kishilar uchun bir eslatmadir.

29. Sizlar faqat butun olamlar Parvardigori bo'lmish Alloh xoxlasagina (To'g'ri yo'lda bo'lishni) xoxlarsizlar.

INFITOR SURASI

O'n to'qqiz oyatdan iborat bo'lgan bu sura ham Makkada nozil qilingandir.

U ham Qiyomat kunining dahshatli manzaralarini chizish bilan boshlanadi va insonga xitob qilinib, uni yo'qdan bor qilgan va unga shunday go'zal surat berib qo'ygan Parvardigoriga ibodat qilishdan uni — insonni nima to'sib turgani so'raladi.

So'ngra jazo Kuni haq ekanligi aytilib, har bir kishining qilgan amalini yozib turadigan ulug' farishtalar biron ishni qoldirmasdan nomai a'mol sahifalarini to'ldirib

borayotganliklari yana bir bor uqtirib o'tiladi.

Sura oxirida jazo kuni qanday kun ekanini yolg'iz Allohdan o'zga hech kim bila olmasligi va u Kunda barcha hukm yolg'iz Alloh taoloning qudrat qo'lida bo'lishi haqida xabar beriladi.

Sura Qiyomat kunida osmon yorilib — ochilib qolishi xususidagi oyat bilan boshlangani uchun uni «Infitor — Yorilish», deb ataladi.

Mehribon va rahmli Alloh nomi bilan (boshlayman).

1. Osmon yorilganida,

2. Yulduzlar (har tomonga) sochilganida,

3. Daryo-dengizlar (o'rtasidagi to'siq-to'g'onlar) ochilganida,

4. Qabrlar to'nkarib qo'yilganida (ya'ni ularning ichidagi insonlarga jon ato etilib yer yuziga chiqarilganlarida),

5. (Ana o'sha Kunda har bir) jon o'zi (hayoti dunyodalik chog'ida) qilib o'tgan va (o'zidan keyin) qoldirgan (barcha) narsalarni (ya'ni yaxshi-yomon amallarini) bilur!

6. Ey inson, nima seni ulug' Parvardigoring haqida (Unga ibodat qilmasang ham bo'laveradi, deb) aldab qo'ydi?!

7. U seni yaratib, so'ng (barcha a'zolariningni) tiklab, so'ng (qomatingni ham) raso qilib, qo'ygan zot-ku!

8. U seni O'zi qay suratni xohlagan bo'lsa (o'sha surat — shaklda) tarkib toptirdi — ijod qildi-ku!

I z o h. Ushbu oyatlarda Alloh taolo insonga o'zining kim tomonidan yaratilib, bunday aql-hush, mavzun qomat va go'zal suratga ega bo'lganini uqtirmoqda va undan o'zini boshqa barcha maxluqotlardai ajratib shunday azizu mukarram qilib yaratgan ulug' Parvardigoriga nega qulluq — ibodat qilmayotganini so'rab tanbeh bermoqda. Darhaqiqat, inson vujudidagi qay bir a'zoga ibrat ko'zi bilan qaralsa — undagi mukammallikni ko'rib, Yaratganning buyuk qudratiga, bilim va hikmatiga qulluq qilmasdan iloj qolmaydi.

Endi quyidagi oyatlarda dinsiz kimsalar Alloh taoloning amriga itoat etmasliklarining sababi nima ekanligi zikr qilinadi.

9. Yo'q, balki sizlar jazo (Qiyomat kunini) yolg'on dersizlar (shuning uchun ham Alloh buyurgan ezgu amallarni qilmaysizlar va U zot qaytargan yomon amallardan qaytmaysizlar)!

10-11. Holbuki, shak-shubhasiz sizlarning ustingizda (qilgan har bir

amalingizni) yod olib, yozib turguvchi ulug' (farishta)lar bordir.

12. Ular sizlar qilayotgan ishlarni bilurlar.

13. Shak-shubhasiz, yaxshilar (ya'ni mo'minlar) jannat ne'matlaridadirlar.

14. Shak-shubhasiz, fisq-fujur qilguvchi kimsalar (ya'ni Qur'on va payg'ambarni yolg'onchi qilguvchi, jazo Kuni va qayta tirilishni inkor qilguvchi kimsalar) do'zaxdadirilar!

15. Ular (do'zax)ga jazo (qiyomat) kunida kirurlar!

16. Va ular (do'zaxdan) g'oyib bo'lguvchi (ya'ni xalos bo'lguvchi emasdirilar!

17. (Ey inson), sen jazo Kuni nima ekanini qaerdan ham bilursan?!

18. So'ngra (yana takror aytamanki), sen jazo Kuni nima ekanini qaerdan ham bilursan?!

19. U Kunda hech bir jon (boshqa) bir jonga biron narsa qilishga (ya'ni biron foyda yetkazishga yoki undan biron ziyonni ketkazishga) ega bo'lmas! U Kunda barcha ish yolg'iz Allohnik bo'lur!

MUTAFFIFIN SURASI

Bu sura o'ttiz olti oyat bo'lib, Makka suralaridandir.

U dastlab oxirat hisob-kitobidan qo'rqmaganlari uchun birovning haqidan hazar qilmaydigan kimsalar Alloh taoloning g'azabiga duchor bo'lishlari to'g'risida xabar berguvchi oyatlar bilan boshlanadi.

Bu sura hayotlarini fisqu-fujur bilan o'tkazadigan iymonsiz kimsalar topadigan dahshatli oqibat — do'zax azobi haqida ogohlantirguvchi oyatlar ham, bu to'rt kunlik dunyodan Haq yo'lini mahkam tutib o'tadigan ahli iymon uchun tayyorlab qo'yilgan saodati abadiyya — jannat ne'matlari zikr qilingan oyatlar ham mavjuddir.

Suraning nomi bo'lmish «Mutoffifun» kalimasi «(Birovlarning haqlaridan) urib qolguvchilar» degan ma'noni anglatadi.

Mehribon va rahmli Alloh nomi bilan (boshlayman).

1. (O'lchov va tarozidan) urib qolguvchi kimsalarga halokat bo'lgay!

2-3. Ular odamlardan (biron narsani) o'lchab olgan vaqtlarida to'la qilib oladigan, ularga o'lchab yoki tortib bergan vaqtlarida esa kam qilib beradigan kimsalardir.

4-5-6. Ular o'zlarining ulug' bir Kunda — barcha odamlar butun olamlar

Parvardigori huzurida tik turib (hisob-kitob beradigan Qiyomat) Kunida qayta tirilguvchi ekanliklarini o'ylamaydilmarmi?!

7. Yo'q, (birovlarining haqlaridan urib qolishdan hazar qilinglar)! Chunki (bunday) fisq-fujur qilguvchi kimsalarning nomai a'mollari albatta Sijjiynda bo'lur!

8. (Ey Muhammad), siz Sijjiyn nima ekanini qaerdan ham bilursiz?

9. (U) bitilgan kitobdir.

I z o h. Sijjiyn — ulamolarning ta'kidlashicha, yetti qavat yer ostida turguvchi, insu jindan bo'lgan kofirlarning nomai a'mollari bitib qo'yiladigan bir kitobdir.

10. U Kunda yolg'on deguvchilarga halokat bo'lgay!

11. Ular jazo (qiyomat) Kunini yolg'on deydigan kimsalardir!

12. U (Kun)ni faqat barcha gunohga botgan tajovuzkorgina yolg'on der!

13. Qachon (unday kimsaga) Bizning oyatlarimiz tilovat qilinsa, u: «(Bu) avvalgilardan (qolgan) afsonalar», der.

14. Yo'q, (undoq emas)! Balki ularning dillarini o'zlari kasb qilguvchi bo'lgan gunohlari qoplab olgandir!

I z o h. Ya'ni ularning dillarini o'zlarining doimiy kasb-korlari bo'lgan gunoh va jinoyat zanglari bosib qolgani sababli ular Ilohiy Haqiqatni afsonadan ajrata olmaslar.

15. Hech shak-shubha yo'qki, ular o'sha (Qiyomat) Kunida Parvardigorlaridan to'silguvchidirlar. (Ya'ni Parvardigorning diydoriga yetish ularga hech nasib qilmagay)!

16. So'ngra shak-shubhasiz ular do'zaxga kirguvchidirlar.

17. So'ngra (ularga): «Mana shu sizlar yolg'on deb yurgan narsa — azobdir», deyilur.

18. Darhaqiqat, yaxshilarning nomai a'mollari shak-shubhasiz Illiyyundadir.

19. (Ey Muhammad), siz Illiyyun nima ekanini qaerdan ham bilursiz.

20. (U) bitilgan kitobdirki.

21. Unga (Allohning) yaqin (farishta)lari guvoh bo'lurlar.

I z o h. Illiyyun — Payg'ambar alayhis-salomdan rivoyat qilingan hadisi sharifda aytilishicha, yettinchi osmonda Alloh taoloning arshi a'losi ostidagi bir makon bo'lib, insu jindan bo'lmish mo'minlarning nomai a'mollari bitilgan kitob o'sha makonda saqlanadi.

- 22. Shak-shubhasiz yaxshilar (ya'ni mo'minlar jannat) ne'matlaridadirlar.**
- 23. Ular so'rilar (Alloh taolo o'zlariga ato etgan ne'matlarga) boqib (o'tirurlar).**
- 24. Siz ularning yuzlarida ne'matlarning jilvasini tanirsiz — ko'rursiz.**
- 25. Ular (jannatda) muhrlangan maydan sug'orilurlarki,**
- 26. U (may)ning muhri mushk bo'lur. Bas, baxslashguvchi kishilar (mana shunday mangu ne'matga yetish yo'lida) baslashsinlar.**
- 27. U mayning mizoji — aralashmasi tasnimdandir.**
- 28. (Tasnim Allohning) yaqin (banda)lari ichadigan bir chashmadir.**
- 29. Darvoqe jinoyatkor — kofir kimsalar iymon keltirgan zotlardan (masxara qilib) kulguvchi bo'ldilar.**
- 30. Qachon (mo'minlar) ularning oldidan o'tsalar, ular bir-birlariga ko'z qisishib, imo-ishoralar qilardilar.**
- 31. Qachon uylariga qaytsalar (mo'minlarni masxara qilib ozor berganlaridan) rohatlanib qaytardilar.**
- 32. Qachon (mo'minlarni) ko'rsalar «Ana ular shak-shubhasiz yo'ldan ozguvchi kimsalardir», derdilar.**
- 33. Holbuki, ular (mo'minlarning) ustiga qo'riqchi qilib yuborilgan emasdilar.**
- 34. Endi bu (Qiyomat) Kunida iymon keltirgan zotlar kofirlardan kulurlar.**
- 35. Ular (jannatdagi) so'rilar (kofirlarning azoblanishiga) boqib (o'tirurlar).**
- 36. Kofirlar o'zlari qilib o'tgan qilmishlarining jazosini oldilarmi? (Albatta oldilar).**

INSHIQOQ SURASI

Makkada nozil bo'lgan bu sura yigirma besh oyatdan tashkil topgandir.

Sura avvalida Qiyomat qoyim bo'lgan kuni samo yorilib, zamin esa yoyilib, tep-tekis bo'lib qolishi bayon etiladi. Shuning uchun ham bu sura «Inshiqoq — Yorilish» deb nomlangan.

Bu surada inson zoti dunyoga kelgan vaqtdan tortib, o'zi bilsa-bilmasa, xohlasa-xohlamasa Parvardigor tomonga, ya'ni o'lim degan — dunyo bilan oxirat o'rtasiga o'rnatib

qo'yilgan ko'prik orqali Parvardigorning odil hisob-kitobi sari intilib borishi ta'kidlanadi.

So'ngra o'sha jazo Kunida qanday kishilarning hisob-kitobi oson bo'lishi va qanday kimsalar mangu azobga yo'liqlashlari haqida xabar beriladi.

Sura nihoyasida Alloh taolo qasam bilan barcha insonlar o'lgandan keyin o'zlariga va'da qilinayotgan dahshatli holatlarga bosqichma-bosqich yo'liqlashlarini ta'kidlab, so'ng iymon keltirmagan kimsalarning hollariga taassuf bildiriladi va ularga alamli azob (xushxabari), mo'minlarga esa bitmas ajr-mukofot mujdasi beriladi.

Mehribon va rahmli Alloh nomi bilai (boshlayman).

1-2. Osmon yorilgan va u Parvardigori(ning yorilish to'g'risidagi amri)ga quloq tutgan — (mana shu amrga) loyiq topilgan vaqtda;

3-4-5. Yer yoyilgan (tep-tekis bo'lgan) va o'z ichidagi (jasadlarni ustiga) chiqarib tashlab, bo'shanib olgan va u Parvardigori(ning yoyilib, tep-tekis bo'lish to'g'risidagi amri)ga quloq tutgan — (mana shu amrga) loyiq topilgan vaqtda (ana o'sha Qiyomat kunida har bir inson o'zi qilib o'tgan amallariga ro'baro' bo'lur)!

6. Ey inson, albatta sen mehnat-mashaqqat chekib Parvardigoringga (ya'ni Uning mukofot yoki jazosiga) borguvchisan, bas, (bu hayoti dunyodan o'tganingdan so'ng) U zotga yo'liqquvchisan.

7. Ana endi kimning nomai a'moli o'ng tomonidan berilsa.

8. Bas, u oson hisob bilan hisob-kitob qilinajak,

9. Va o'z(ining jannatdagi) axli-oilasiga shodu-xurram holda qaytajak.

10. Endi kimning nomai a'moli orqa tomonidan berilsa.

11. Bas, u o'limini chaqirib qolajak.

12. Va do'zaxga kirajak!

13. Darvoqe u (hayoti-dunyodalik paytida) axli oilasida (o'z kufri isyoni bilan) shodu-xurram edi.

14. Albatta u o'zining hech qachon (Parvardigori huzuriga) qaytmasligiga ishonar edi.

15. Yo'q, Parvardigori uni shubhasiz ko'rib turguvchi edi.

16-17-18. Bas, Men (quyosh botayotgan paytda butun ufqni qoplab oladigan) shafaqqa, kecha va u qamrab olgan (barcha) narsaga hamda to'la bo'lgan vaqtidagi oyga (ya'ni to'lin oyga) qasam ichurmanki,

19. Albatta sizlar (ey insonlar), tabaqadan tabaqaga minursizlar (ya'ni bir holdan ikkinchi holga ko'chib turursizlar).

I z o h . Ushbu oyatlarda Alloh taoloning ilohiy qalami bilan har bir insonning hayot-mamotidagi bir holdan ikkinchi holga ko'chishi to'g'risida betakror manzara chizib berildi. Darhaqiqat, xuddi ufqni qon yig'latib kun botib, so'ng atrofni tun zulmati qoplab, keyin samoga balqib chiqqan to'lin oy kechani bamisoli kunduzga aylantirib, agar yerga igna tushsa topilgudek yorug' qilib yuborgani kabi har bir inson ham o'z hayotining shomida ustida turgan yaqinlarini qon yig'latib, o'lim deb atalgan ostonadan hatlaydi. Endi u yosh tamoman boshqa bir holat — xuddi tun qorong'uligi yanglig' qabr zulmati. Lekin bu aslo so'nggi holat emas, balki kishi boshidagi holatlar zanjirining bir halqasi xolos. Navdatdagi holat Qiyomat qoyim bo'lgan Kunda ro'y beradi. U Kunda xuddi to'lin oy tun qorong'uligida yashirinib yotgan barcha narsani oshkor qilganidek, har bir kishining qorong'u o'tmishi ibtidosidan intihosigacha, ipidan-ignasigacha yoritilib, hisob-kitob qilinadi va navbat keyingi holatlarga keladi. Ular endi abadiy saodat yoki mangu azobdir! Shundoq ekan...

20. Bas, nega ular iymon keltirmaydilar?!

21. Ularga Qur'on qiroat qilingan vaqtida esa (unga iymon keltirishib, Yaratganga) sajda qilmaydilar?!

I z o h . Bu oyati karima navbatdagi sajda oyati bo'lib, u tilovat qilinganida o'quvchiga ham, tinglovchiga ham bir marta Allohga sajda qilish vojib bo'ladi.

22. Yo'q, ular (Qur'onni ham, Qiyomat kuni qayta tirilishni ham) yolg'on derlar!

23. Alloh esa ular ichlariga solib yashirayotgan narsalarini (ya'ni kufrlarini, iymonsizliklarini) juda yaxshi bilguvchidir!

24. Bas, (ey Muhammad), siz ularga alamli azob «xushxabari»ni bering!

25. Faqatgina iymon keltirgan va yaxshi amallar qilgan zotlar uchun bitmas-tuganmas ajr-mukofot bordir.

BURUJ SURASI

Bu sura Makkada nozil qilingan bo'lib, yigirma ikki oyatdir.

U boshidan oxirigacha iymon-e'tiqod mavzusini yoritguvchi sura bo'lib, avval uzoq o'tmishda mo'minlarni faqat Alloh taologa iymon keltirganlari uchun azoblab o'ldirgan bir to'da zolim kimsalar halokatga duchor qilinganlari haqida xabar beriladi va barcha zamonlardagi ahli iymonni fitnaga solib, ularga zulm qiladigan kimsalar do'zax azobiga giriftor bo'lishlari ta'kidlanadi.

So'ngra Yaratganning qudrati naqadar buyuk ekanligiga dalolat qiladigan oyatlar zikr qilingach, sura nihoyasida Qur'oni Majid hech qachon biron harfi o'zgarmaydigan — buzulmaydigan Kitob ekani uqtiriladi. Bu suraning nomi «Buruj» bo'lib, «(Osmondagi)

burjlar», degan ma'noni anglatadi.

Mehribon va rahmli Alloh nomi bilan (boshlayman).

1. Burjlar egasi bo'lmish osmonga qasam,

2. Va'da qilinmish (Qiyomat) Kuniga qasam.

3. (O'sha Kunda) guvoh bo'lguvchi (barcha xaloyiqqa) va guvoh bo'linguvchi (barcha voqea-hodisalar)ga qasam-ki,

4-5. (O'ziga itqitilgan odamlarning tanalaridan iborat bo'lgan) «o'tin»li olov - (o'sha olov lovullab yonayotgan) choh egalari la'nat qilingaylar!

6.O'shanda ular o'sha (choh)ning ustida o'tirib olgan,

7. Va mo'minlarga qilayotgan ishlariga o'zlari guvoh bo'lgan edilar.

I z o h. Ushbu oyatlarda qadimda o'tgan bir zolim podshoh va uning malaylari mo'minlarni Alloh taologa bo'lgan iymon-e'tiqodlaridan qaytarish uchun qo'llagan mudhish choralari va oqibat-natijada o'zlari qazigan chohga o'zlari qulab halok bo'lganlari haqida xabar berildi. O'shanda ular mo'minlarni tashlab yoqib yuborish uchun uzun va chuqur choh kavlashib, har bir mo'minni o'sha choh yoqasiga keltirishgach, agar iymonidan qaytmasa, mana shu lovullab yonib turgan chuqurga itqitilishini aytishganida, biron mo'min iymonsiz yashashni iymon bilan shahid bo'lishdan ortiq bilmagan ekan. Lekin ular o'sha chuqurga otilgan paytlarida hali olov badanlariga tegmasidan Alloh taolo ularning jonlarini O'z huzuri oliysiga chorlagan, mo'minlarning jasadlarini kuydirishdan or qilgan olov esa yuqoriga o'rlab, choh yoqasida tomoshabin bo'lib o'tirgan kofirlarni kuydirib halok qilgan ekan. Bu qissadan hissa shuki, mangu saodatga eltguvchi Iymon yo'li oson yo'l emas, balki barcha zamonlardagi nosoz tuzum va buzuvchi jamiyatlarda ahli iymon boshiga ana shunday og'ir sinov tushishi mumkin. Ana o'sha paytda iymon imtihonidan garchi shahid bo'lish barobariga bo'lsa-da, o'ta olgan mo'minlar najot topgan bo'lurlar. Ularga zulmu-sitam ko'rsatgan mustabid hokimlar esa shak-shubhasiz halokatga mahkumdirlar.

8-9. Ular (mo'minlardan) faqat u (mo'min)lar qudrat va maqtov egasi bo'lgan Allohga — osmonlar va yerning podshohligi O'ziniki bo'lgan zotga iymon keltirganlari uchungina o'ch oldilar! Alloh barcha narsaga guvohdir!

10. Albatta mo'min va mo'minalarni fitnaga solib, (bu qilmishlaridan) tavba qilmagan kimsalar uchun jahannam azobi bordir va ular uchun o't azobi bordir!

11. Albatta iymon keltirgan va yaxshi amallar qilgan zotlar uchun ostidan daryolar oqib turadigan jannatlar bordir. Mana shu katta baxtdir.

12. (Ey Muhammad), shak-shubhasiz Parvardigoringizning (kofirlarni azob bilan) ushlashi qattiqdir.

13. Albatta Uning O'zi boshlar (ya'ni boshlab yo'qdan bor qilur) va qaytarur

(ya'ni xaloyiqni o'lganlaridan keyin qayta tiriltirur).

14. U (mo'minlarga) mag'firatli muhabbatli zotdir.

15. (U) arsh sohibi bo'lmish buyuk zotdir.

16. (U) istagan narsasini amalga oshirguvchidir.

17-18. (Ey Muhammad), sizga qo'shinlarning — Fir'avn (va uning odamlarining) hamda Samud (qabilasining) xabari keldimi?

I z o h. Ya'ni ular kofir bo'lganlari sababli halokatga duchor bo'ldilar-ku! Bas, Qur'onga va Muhammad alayhis-salomga iymon keltirmaganlar ham xuddi o'shalar kabi halok bo'lurlar!

19. Yo'q, kofir bo'lgan kimsalar (o'zlaridan avval o'tgan dinsiz kimsalar yo'liqqan azob-halokatlardan ibrat olmay, hali ham Qur'onni) yolg'on deyishda (oyoq tirab turibdilar!)

20. Holbuki, Alloh ularning ortida (barcha narsani bilib) ihota qilib turguvchidir.

21-22. Yo'q, (ular yolg'on deyishayotgan narsa) Lavhul-Mahfuzdagi (ya'ni har qanday buzilish va o'zgarishdan saqlangan - himoyalangan Lavhdagi) Buyuk Qur'ondir.

TORIQ SURASI

Bu sura ham Makka suralaridan bo'lib, o'n yetti oyatdir.

Bu sura har bir insonning qilgan amallari maxsus farishtalar tomonidan muntazam yozilib borilishi; Qiyomat kunida jamiyki xaloyiq qayta tirilishi haq ekanligi; Qur'oni Karimning haq bilan botilni ajratguvchi So'z ekanligi va Alloh taolo buyurgan dinga qarshi turli hiyla-nayranglar qilish ko'chasiga kirgan kimsalar bir oz muhlatdan so'ng o'z qilmishlariga yarasha jazo olishlari muqarrarligi haqidagi mavzular atrofida so'z boradi.

Suraning nomi bo'lmish «Toriq», so'zi «Tungi yo'lchi — ya'ni, yulduz» ma'nosida kelgandir.

Mehribon va rahmli Alloh nomi bilan (boshlayman).

1. Osmonga qasam, tungi yo'lchiga qasamki,

2. (Ey Muhammad), siz tungi yo'lchi nima ekanini qaerdan ham bilar edingiz.

3. (U) uchar yulduzdir.

4. Har bir jonning ustida (uning qilgan barcha amallarini) yod olguvchi (farishta) bordir.

5. Endi inson o'zining nimadan yaralganiga bir boqsini!

6-7. U (erkakning) beli bilan (ayolning) ko'krak qafasi o'rtasidan otilib chiquvchi bir suvdan yaralgan-ku!

8-9. Shak-shubhasiz (Alloh) uni sizlar fosh qilinadigan (Qiyomat) Kunida qayta tiriltirishga qodirdir.

10. Bas, (u Kunda inson) uchun (Allohning azobini qaytarguvchi) biron kuch ham, biron yordamchi ham bo'lmas!

I z o h. Demak har bir inson o'zini bir tomchi suvdan yaratishga qodir bo'lgan Alloh uni Qiyomat kuni qayta tiriltirishga ham qodir ekanini o'ylab, kuch-quvvatining borida imon-e'tiqod va yaxshi amal bilan o'sha Kunga hozirlik ko'rsin.

Mazkur oyatlarda Qiyomat haqida xabar berilgach, endi mana shu xabar kelgan Qur'oni Karim qanday kitob ekani bayon qilinadi.

11. Qayta-qayta tushguvchi (yomg'ir) egasi bo'lmish osmonga qasam;

12. (O'sha yomg'ir sababli) yorib chiqquvchi (don-dun, o't-o'lan) egasi bo'lmish yerga qasamki,

13. Shak-shubhasiz u (Qur'on haq bilan botilni) ajratguvchi So'zdir.

14. U hazil (ya'ni, asossiz, behuda so'z) emasdir.

15. Albatta (kofirlar Muhammad alayhis-salomga qarshi turli) hiyla-nayrang qilurlar.

16. Men ham bir hiyla qilurman (ya'ni ularning hiyla-nayranglariga munosib jazo berurman).

17. Bas, (ey Muhammad), siz ularga ozgina vaqt-muhlat bering (ya'ni siz bir oz shoshmay turing, mayli ular bugun dinu iymonga qarshi qo'llaridan kelganini qilsinlar, ertaga Qiyomat qoyim bo'lganida, albatta, qilmishlariga yarasha jazolarini olurlar)!

A'LO SURASI

Makkada nozil bo'lgan bu sura o'n to'qqiz oyatdir.

Sura avvalida barcha narsadan oliy va yuksak bo'lgan zot — Alloh taoloning nomini pok tutishga amr etiladi. Bu suraning «A'lo» — «Eng oliy zot», deb nomlanishining boisi ham shudir.

So'ngra Tangri taolo o'z payg'ambariga nozil qiladigan oyatlarini u kishining qalbiga hech

qachon o'chmaydigan qilib muhrlab qo'yishi haqida bashorat beradi. Bu surada faqat Yaratgandan qo'rqadigan kishilargina pand-nasihatni qabul qilib foydalanishlari, ammo do'zaxi badbaxtlar esa nasihat eshitishdan qochishlari bayon qilinadi. Sura nihoyasida o'zini pok tutib, Parvardigorini yod etib, namoz — ibodatini kanda qilmaydigan har bir kishi najot topishi haqida xabar beriladi va bu so'zlar avval o'tgan Ibrohim va Muso payg'ambarlarga nozil qilingan sahifalarda ham bor ekanligi uqtiriladi.

Mehribon va rahmli Alloh nomi bilan (boshlayman).

- 1. (Ey Muhammad), eng oliy zot bo'lmish Parvardigoringizning nomini (har qanday ayb-nuqsondan) poklang!**
  - 2. U (barcha narsani) yaratib, raso qilib qo'ygan zotdir.**
  - 3. U (har bir narsa uchun munosib yo'lni) belgilab, (U narsani o'sha yo'lga) hidoyat qilib qo'ygan zotdir.**
  - 4-5. U o't-o'lanni undirib chiqarib, so'ng uni qoramtir xas-xashak qilib qo'ygan zotdir.**
  - 6-7. (Ey Muhammad), Biz sizni (Jabroil farishta vositasida Qur'on) qiroat qildirurmiz. Bas, siz Allohning O'zi (unutishingizni) xoxlagan oyatlardan boshqa (biron oyat)ni unutmassiz. Albatta U zot oshkora (so'z va ishlar)ni ham, yashirin narsalarni ham bilib turur.**
  - 8. Biz sizni oson (dinga) muvaffaq qilurmiz.**
- I z o h . Darhaqiqat, Shariati Islomiyda dinlarning ichida eng oson va yengilidir. U buyurgan barcha ahkomlarni har bir aqli raso kishi hech qiynalmasdan ado etishi mumkin. Faqat yolg'iz Allohga va U zot yuborgan Qur'onga sidqidildan iymon keltirgan bo'lsa, bas.*
- 9. Bas, agar pand-nasihat foyda bersa (kishilarga) pand-nasihat qiling! (Ya'ni nasihat kor qilmaydigan kimsalarga so'zingizni isrof qilmang!**
  - 10. (Allohdan) qo'rqadigan kishi pand-nasihat olajak.**
  - 11-12. Katta o'tga (do'zaxga) kiradigan badbaxt kimsa esa o'zini u (nasihat) dan chetga olur.**
  - 13. So'ngra u joyda na o'la olur va na yashay olur!**
  - 14-15. Darhaqiqat, (kufri isyondan) pok bo'lgan va Parvardigorining nomini yod etib namoz o'qigan (har bir) kishi najot topgandir.**
  - 16. Yo'q, sizlar (ey kofirlar), hayoti dunyoni ustun qo'yursizlar!**
  - 17. Holbuki oxirat yaxshiroq va boqiyroqdir.**

18-19.Darvoqe', bu (surada mazkur bo'lgan pand-nasihatlar) avvalgi (payg'ambarlarga nozil bo'lgan) sahifalarda – Ibrohim va Muso sahifalarida ham bordir.

G'OSHIYA SURASI

Bu sura Makkada nozil qilingan bo'lib, yigirma olti oyatdir.

U barcha xaloyiqni o'z dahshati bilan o'rab oladigan Qiyomat kuni ro'y beradigan voqea-hodisalarni bayon qilish bilan boshlanadi. Shuning uchun bu sura «G'oshiya»—«O'rab olguvchi» deb nomlangandir.

Bu surada yeru osmondagi har bir mavjudot yagona Yaratguvchining – Alloh taoloning borligiga dalolat qilib turishi ta'kidlanadi.

Sura nihoyasida payg'ambar alayhis-salomning zimmalaridagi vazifa faqat pand-nasihat bilan Haq yo'lga da'vat qilish ekanligi uqtirilib, pand-nasihatga quloq tutmagan kimsalar Alloh taoloning huzuriga borganlarida o'z qilmishlariga yarasha jazo olishlari haqida xabar beriladi.

Mehribon va rahmli Alloh nomi bilan (boshlayman).

1. (Ey Muhammad), sizga o'rab olguvchi (Qiyomat kuni) haqidaga xabar keldimi?

2. U Kunda (kofirlarning) yuzlari egilib qolguvchi.

3. (Bo'yin va qo'l-oyoqlari kishan va zanjirlarni sudrash bilan) mehnat-mashaqqat chekkuvchidir.

4. (Ular) qizigan do'zaxga kirur!

5. Qaynab turgan buloqdan sug'orilur!

6-7. Ular uchun biron taom bo'lmas, (ularning yemishlari) faqat (egan kimsani) semirtirmaydigan va ochliqdan xalos qilmaydigan zoriy'dan (zaharli va badbo'y tikansimon o'simlik) bo'lur!

8. (Mo'minlarning) yuzlari esa u Kunda (o'zlariga ato etilgan noz-ne'matlardan) shod-xurram;

9. (Hayoti-dunyoda Alloh yo'lida qilgan) sa'y-harakatlaridan rozi bo'lur.

10. (Ular) oliy jannatda bo'lib;

11. U joyda biron behuda so'z eshitmaslar.

12. U joyda oqar buloq bordir.

13. U joyda baland so'rilar;

14. Va (buloq bo'yiga) qo'yib qo'yilgan qadahlar.

15. Tizib qo'yilgan yostiqlar.

16. Va to'shalgan gilamlar bordir.

I z o h. Yuqoridagi oyatlarda kofirlar tushadigan do'zax azobi va mo'minlar yetadigan jannat ne'matlari tasvirlandi. Oxirat hayotidan keltirilgan bu jonli lavhalar kishilar ibrat olishlari uchun edi. Endi insonlar ko'rib ibrat olishlari va Yaratganning borligini, birligini bilib iymon keltirishlari uchun ular har kun, har soatda ro'baro' keladigan to'rt narsa misol tariqasida keltirildi.

17-18-19-20. Axir ular tuyaning qanday yaratilganiga, osmonning qanday ko'tarib qo'yilganiga; tog'larning qanday tiklanganiga va yerning qanday yoyib-tekislab qo'yilganiga (ibrat nazari bilan) boqmaydilmirmi?!

I z o h. Ushbu oyatlarda kishilarning nazari avvalo hayvonot olamidan «Sahro kemasi» deb nom olgan tuyaga qaratilmoqda. Darhaqiqat, saxro ahli uchun tuya ham aloqa vositasi, ham og'ir yuklarni tashuvchi va og'ir vazifalarii bajaruvchi xizmatkor, uning yungi kiyim bo'lsa, suti to'yimli va suyumli taom. U o'zi bahaybat va nihoyat darajada baqquvvat bo'lishiga qaramasdan yosh go'dak yetaklasa ham bo'ysunib ketaveradi. Unga minish yoki vazmin yuklarni ortish o'ta qulay: bir ishora bilan oldingizga cho'kib, go'yo bir xarsang toshdek qilt etmasdan turadi, minib olgach esa yana bir ishora bilan u «xarsang tosh» o'rnidan ko'chib, istalgan tarafga ravona bo'ladi. Bular tuyaning tashqaridan kuzatilgan paytda ko'zga tashlanadigan jihatlaridir. Endi uning vujudiga ibrat nazari bilan qaralsa u oylab ovqatsiz, suvsiz yura olishidan tortib, uning badanidagi har bir a'zo naqadar saxroga moslab yaratilganini ko'rib Yaratganning qudratiga tan bermay iloj yo'q.

Endi yana ko'rib, ibrat olishimiz lozim bo'lgan mavjudotlardan biri ustimizda «tom» bo'lib, bizlarni boshqa sayyoralar va boshqa olamlardan yetishi mumkin bo'lgan ziyon zahmatdan saqlab turguvchi osmon bo'lsa, yana biri «erning qoziqlari» bo'lgan tog'lardirki, ular o'zlarining atrofidagi iqlimni mudom mo'tadillashtirib turishlaridan tashqari ichlarida insonlar uchun zarur bo'lgan xazinalarni ham asrab beradilar. Endi tog'lardan yerga tushadigan bo'lsak, u ham bizlar yashashimiz, uy-joylar bino qilishimiz va ekinzorlar, bog'-rog'lar barpo etishimiz uchun qulay-tekis qilib qo'yilibdi. Xo'sh, bularning barchasi o'z-o'zidan paydo bo'lib, shunday aniq va hikmatli tartib-intizomga kelib qoldilmirmi? Yoki bu mavjudotlarning har birini odamlar o'z qo'llari bilan yaratib, mana shunday joylashtirib qo'yildirmikin? Bu ikki taxminning ham to'g'ri emasligini bilish uchun katta ilmning hojati yo'q, faqat toza, zaharlanmagan fikr va ozgina insof bo'lsa bas, mazkur mavjudotlarni yaratish faqat barcha olamlar Parvardigori bo'lmish Alloh taoloning qudrat qo'lidan kelishi ma'lum bo'ladi – qoladi. Shuning uchun ham yuqoridagi oyatlarda barcha insonlar yeru osmondagi narsalarga xolis ko'z bilan, ibrat olish uchun nazar solishga da'vat qilindilar.

Quyidagi oyatlarda payg'ambar alayhis-salomga kishilarni Islomga da'vat etishda mana

shunday ibratli misollar bilan pand-nasihat qilish yo'lini tutmoq amr etildi.

21. Bas, (ey Muhammad), siz pand-nasihat qiling! Zotan siz faqat bir pand-nasihat qilguvchidirsiz, xolos.

22. Siz ularning ustida zo'ravonlik bilan hukm yurgizguvchi emassiz.

23. Illo kim (bu pand-nasihatdan) yuz o'girib, kofir bo'lsa;

24. U holda Alloh uni eng katta azob bilan azoblar!

25. Zero yolg'iz O'zimizga qaytishlari bordir!

26. So'ngra ularni hisob-kitob qilish (jazo berish) ham yolg'iz Bizning zimmamizdadir!

FAJR SURASI

Bu sura ham Makka suralaridan bo'lib, o'ttiz oyatdan iboratdir.

Bu surada so'z avval uzoq o'tmishda o'tgan va Alloh taoloning payg'ambarlarini yolg'onchi qilganlari sababli halokatga duchor bo'lgan ba'zi bir qavmlar haqida, so'ngra Tangri taolo bandalarini boylik bilan ham, kambag'al-faqirlik bilan ham imtihon qilishi xususida va sura nihoyasida esa Qiyomat kuni ro'y beradigan dahshatli hodisalar va dunyodagi hayotini iymonu e'tiqodda ustivor bo'lib o'tkazgan jonlar u Kunda jannat ne'matlariga erishishlari to'g'risida boradi.

Sura o'zining ilk oyati bilan «Va-l-Fajr — Tongga qasam», deb nomlangandir.

Mehribon va rahmli Alloh nomi bilan (boshlayman).

1. Tongga qasam.

1. (Zul-hijja oyidagi avvalgi) o'n kechaga qasam.

3. Juft va toq (rakaatli namozlar)ga qasam.

4. O'tib borayotgan kechaga qasamki, (albatta kofirlar azobga giriftor bo'lurlar)!

5. Mana shu (qasam ichilgan narsalarda) aql egasi uchun (etarli) qasam bordir?!

6-7-8. (Ey Muhammad), Parvardigoringiz (boshqa) yurtlarda o'xshashi yaratilmagan, baland ustun(li qasr)lar egasi bo'lgan Irom (shahridagi) Od (qabilasi)ni qanday (halokatga duchor) qilganini ko'rmadingizmi?

9. (Quuro) vodiysida xarsang toshlarni kes(ib o'zlariga uylar solib ol)gan

kimsalar bo'lmish Samud (qabilasini qanday halokatga duchor qilganini-chi)?

10. Qoziqlar (ya'ni yerga qoziqdek qoqilgan baland ehromlar va qasrlar) egasi bo'lgan Fir'avnni (qanday halokatga duchor qilganini-chi)?

11-12. Ular yurtlarida hadlaridan oshib, u joylarda buzg'unchilikni ko'paytirib yuborgan edilar.

13. Bas, Parvardigoringiz ularning ustiga turli azob-ofatni yog'dirdi!

14. Shak-shubhasiz Parvardigoringiz (barcha narsani) kuzatib turguvchidir.

I z o h. Yuqoridagi oyatlarda kufri isyonlari sababli halokatga duchor bo'lgan qavm va qabilalar zikri o'tgach, endi baxt-saodatni mol-dunyo bilan o'lchaydigan kofir kimsalar haqida xabar beriladi.

15. Bas, endi inson — qachon Parvardigori uni imtihon qilib, aziz qilib qo'ysa va unga ne'mat ato etsa darhol: «Parvardigorim (izzat-hurmatga loyiq bo'lganim uchun) meni aziz qildi», der.

16. Endi qachon (Parvardigori) uni imtihon qilib, rizqini tang kilib qo'ysa, darhol: «Parvardigorim meni xor qildi», der.

17. Yo'q, (sizlar gumon qilganlaringizdek izzat-ikrom boylik bilan, xor-zor qilish — kambag'allik bilan bo'lmas)!

I z o h . Alloh taolo birovni yaxshi ko'rgani uchun boy qilib, yoki boshqa birovni yomon ko'rgani uchun kambag'al qilib qo'ymaydi. Umuman, agar Alloh nazdida mol-dunyoning pashshaning qanoticha hurmati bo'lganida, kofirga undan bir chaqa ham bermagan bo'lur edi. Lekin Alloh taolo insonlarni shukr qiladilarmi-yo'qmi sinovdan o'tkazish uchun rizqlarini tang qilib qo'yadi. Demak insonning boylik bilan suyunib, kambag'allik bilan kuyinib ketishi noto'g'ridir.

Oyatning davomida endi Makka kofirlariga xitob qilinib, ularning o'ta ochko'z va xisis kimsalar ekanliklari, birovning haqqidan hazar qilmasliklari va halol-haromning farqiga bormasliklari fosh qilinadi.

Yo'q, sizlar yetimni izzat-ikrom qilmassizlar!

18. Miskin-bechoraga taom berishga ham bir-birlaringni targ'ib qilmassizlar!

19. Merosni esa (o'zlaringizning ulushingizga o'zgalarnikini ham) qo'shib yeyish bilan yeyaverursizlar!

20. Yana mol-dunyoni qattiq muhabbat bilan yaxshi ko'rursizlar!

21. Yo'q, (bunday kirdikorlaringizdan qaytingiz)! Qachon yer (zilzilaga tushib, barcha narsa) chilparchin qilinganda,

22. Parvardigoringiz(ning hukmi) va farishtalar saf-saf bo'lib kelganda,

23. (Kofirlar ko'rishlari uchun) o'sha Kunda jahannamni ham (yaqin) keltirib qo'yilganda — ana o'sha Kunda inson (bu ko'rganlaridan) eslatma-ibrat olur! (Ammo u Kunda) bu eslatma-ibratning foydasi) qayoqdan tegsin?!

24. U: «Eh, koshki edi men hayot vaqtimda (yaxshi amallar) qilib o'tgan bo'lsam», deb qolur!

25. U Kundagi (Allohning) azobi kabi hech kim azoblay olmas!

26. Va U zotning (kishan va zanjirlar bilan) bog'lashi kabi hech kim bog'lay olmas!

27. (U Kunda hayoti dunyodan Alloh taoloning va'dasiga ishonib iymon va ezgu amallar bilan o'tgan mo'minlarga xitob qilinib, deyilur): «Ey xotirjam-sokin jon,

28. Sen (Alloh ato etgan ne'matlardan) rozi bo'lgan (va Alloh taolo tomonidan sening amallaringdan) rozi bo'lingan holda Parvardigoring (huzuri)ga qayt!

29. Bas, (solih) bandalarim qatoriga kirgin,

30. Va Mening jannatimga kirgin!»

BALAD SURASI

Makkada nozil qilingan bu sura yigirma oyatdan tashkil topgandir.

Sura avvalida Alloh taolo O'zining necha-necha payg'ambarlari tug'ilib o'sgan va xususan so'nggi payg'ambari Muhammad alayhis-salomning ona maskanlari bo'lgan ulug' shahar - Makkai Mukarramaga va barcha insonlarning haqlariga qasamyod qilish bilan – inson zoti bu dunyoga mehnat – mashaqqat chekish uchun kelishi haqida xabar beradi. Bu sura «Balad – Shahar» deb nomlanishining boisi shudir.

So'ngra qo'llaridagi mol-mulklarini xo'jako'rsinga sovurib, maqtanib yuradigan kimsalar ogohlantirilib, faqat iymon-e'tiqod bilan Alloh taolo buyurgan joylarga beriyo sarf-xarajat qilish bilangina oxirat baxt-saodatiga erishish mumkinligi, Alloh taoloning oyatlariga kofir bo'lgan kimsalar esa shak-shubhasiz do'zaxi badbaxtlar ekanliklari ta'kidlanadi.

Mehribon va rahmli Alloh nomi bilan (boshlayman)

1-2-3. (Ey Muhammad), mana shu shaharga — holbuki siz ham mana shu shaharda yashaysiz — hamda ota va undan bo'lgan bolalarga (ya'ni Odam alayhis-salom va uning barcha zurriyotlariga) qasamyod qilurmanki.

4. Darhaqiqat, Biz insonni mehnat-mashaqqatga yaratdik.

I z o h. Ya'ni, inson o'ziga jon ato etilganidan to o'sha jon badanini tark qilib chiqib

ketgunicha mehnat-mashaqqatda hayot kechiradi. Bu borada musulmon ham, kofir ham bir-biriga o'xshagan mehnat-mashaqqatlarni boshdan o'tkazadilar. Lekin musulmon kishi Yaratuvchi buyurgan ish-amallarda jon kuydiradi, o'zining kuch-g'ayratini imkon qadar savobli ishlarga sarflaydi va kerak bo'lsa Haq yo'lida jonini qurbon qilib, oxiratdagi mangu rohat-farog'atga erishadi. Ammo kofir, e'tiqodsiz kimsalar esa arzon hoyu-havaslar va o'zlariga ham, o'zgalarga ham befoyda-bevafo bo'lgan pufak orzu-xayollarga yetish yo'lida jonlarini jabborga berib, oqibatda bu dunyodagi mehnat-mashaqqatlaridan tashqari u dunyodagi do'zax azobi-mashaqqatiga ham giriftor bo'ladilar. Quyidagi oyatlarda ana shunday topgan mol-dunyosi ba kuch-quvvati bilan mag'rurlanib, Payg'ambar alayhis-salomga va boshqa mo'minlarga dilozorlik qilib yuradigan bir kimsa haqida hikoya qilinadi.

5. U o'ziga hech kimning kuchi yetmaydi, deb o'ylarmi?!

6. U (maqtanib): «Juda ko'p mol-dunyoni (sarflab) yo'q qildim», der.

7. U o'zini (riyokorlik bilan mol-dunyo sovurayotgan paytida) hech kim ko'rmagan, deb o'ylarmi?! (Yo'q, Alloh taolo har vaqt, har narsani ko'rib-bilib turur!)

8-9. Axir Biz unga ikki ko'z, til va ikki lab (ato) qilmadikmi?!

10. Va Biz uni ikki balandlikka yo'llab qo'ydik-ku!

I z o h. Ya'ni, Alloh taolo insonni yaratib, yaxshilik yo'lga yurishga ham, yomonlik yo'lga yurishga ham ixtiyor berib qo'ydi. Bu ikki yo'l ham balandlikdir. Demak ikkisiga chiqish uchun ham ter to'kish, mashaqqat chekish lozim bo'ladi. Lekin yaxshilik balandligiga chiqish uchun sa'y-harakat qilib dovondan o'tgan kishi jannat ne'matlariga yetsa, yomonlik balandligiga chiqqan kimsa uning ortidagi do'zax jarligiga qulaydi.

11. Bas, u (maqtanchoq kimsa yaxshilik) dovonini oshib o'tmadi!

12. (Ey Muhammad), dovon (oshishi) nima ekanini siz qaerdan bilar edingiz?

13. (U bir qul) bo'ynini (qullikdan) ozod qilmoq,

14-15-16. Yoki ocharchilik kunida biron qardosh yetimga yo muhtoj bechora-miskinga taom bermoqdir.

17. So'ngra u (maqtanchoq kimsa) iymon keltirgan va bir-birlariga (toat-ibodatini ado etishdagi mashaqqatlarga) sabr-qanoat qilishni tavsiya etgan, bir-birlariga (Allohning bandalariga) mehr-muruvvat ko'rgazishni tavsiya etgan zotlardan bo'lmadi!

18. Ana o'sha (ya'ni yuqoridagi fazilatlariga ega bo'lgan) zotlar o'ng tomon egalaridir (ya'ni oxirat Kunida ishlari o'ngdan kelguvchi saodatmand kishilardir).

19. Bizning oyatlarimizga kofir bo'lgan kimsalar esa chap tomon egalaridir!

20. Ularning ustida qoplanib qolguvchi olov-do`zax bo`lur!

SHAMS SURASI

Bu sura ham Makkada nozil bo`lgan. U o`n besh oyatdir.

Bu surada Alloh taolo O`zi yaratgan bir qancha mavjudotga va O`z zotiga qasam bilan o`z jonini iymon bilan pok tutgan kishi najot topishi, uni kufr bilan xor qilgan kimsa esa nomurod bo`lishi haqida xabar beradi.

So`ngra ana shunday halokatga uchragan qavmlardan Samud qabilasi misol qilib keltiriladi.

Sura o`zining ilk oyati bilap «Vash-Shams — Quyoshga qasam», deb nomlangandir.

Mehribon va rahmli Alloh nomi bilan (boshlayman).

1. Quyosh va uning yog`dusiga qasam.

2. U (quyosh)ning ortidan kelgan oyga qasam.

3. U (quyoshni olamga) oshkor qilgan kunduzga qasam.

4. U (quyoshni o`z zulmati bilan) o`rab-yashirgan kechaga qasam.

5. Osmonga va uni bino qilgan zotga qasam.

6. Yerga va uni yoyib-tekis qilib qo`ygan zotga qasam.

7-8. Jonga va uni raso qilib-yaratib unga fisq-fujurini ham, taqvosini ham ilhom qilib - o`rgatib qo`ygan zotga qasamki.

9. Darhaqiqat uni (ya`ni o`z nafsini - jonini iymon va taqvo bilan) poklagan kishi najot topdi.

10. Va u (jonni fisq-fujur bilan) ko`mib xorlagan kimsa nomurod bo`ldi.

I z o h . Sahobalardan Abdulloh ibn Abbos tomonidan (Alloh u kishilardan rozi bo`lsin) rivoyat qilinishicha, Payg`ambar alayhis-salom qachon yuqoridagi oyatlarni tilovat qilsalar, bir to`xtab Tangri taologa bunday duo qilar ekanlar: «Allohim, O`zing nafsimga — jonimga taqvo ato etgin, o`zing uning egasi — hojasisan va O`zing uni eng yaxshi poklaguvchisan».

Endi quyidagi oyatlarda Samud qabilasining kirdikorlari bayon qilinadi. Ular o`zlariga yuborilgan Payg`ambar Solih alayhis-salomni yolg`onchi qilishib, u zotdan mo`jiza talab qilganlarida Solih alayhis-salom Alloh taoloning qudrati bilan bir xarsang toshni tirik tuyaga aylantirib qo`yadilar va Samud qabilasining odamlariga u tuyaga biron ziyon-

zahmat yetkazmasdan, navbati kelganda, sug'orib turishni buyuradilar va aks holda halokatga uchrashlari haqida ogohlantiradilar. Lekin u kofirlar Payg'ambarning ustidan kulishib, tuyani so'yib tashlaydilar va oqibatda barchalari halok bo'ladilar. (Biz bu hodisa haqida avvalgi suralarning izohlarida ham aytib o'tgan edik).

11. Samud (qabilasi) haddan oshganlari sababli (o'z payg'ambarlarini) yolg'onchi qilishdi.

12. Eslang, ularning eng badbaxtlari (tuyani so'yish uchun) qo'zg'alganlarida,

13. Allohning payg'ambari (Solih alayhis-salom) ularga: «Allohning tuyasi(ni so'yib yuborish)dan va uni sug'orish(ga to'siq bo'lish)dan saqlaninglar!» dedi.

14. Bas, ular (Payg'ambarini) yolg'onchi qilishib, u (tuya)ni so'yib yuborgan edilar, Parvardigorlari o'zlarining gunoxlari sababli ustlariga qirg'in yuborib, uni (qirg'inni barchalariga) barobar qildi.

15. (Zotan Alloh taolo bu ishining) oqibatidan qo'rqmas!

I z o h. Ya'ni yeru osmonlardagi barcha mavjudot Alloh taoloning O'z mulki bo'lgani sababli U zot O'z mulkini o'zi xohlagandek tasarruf qiladi va bu tasarrufi xususida hech kimning oldida hisob-kitob bermaydi. Aksincha, butun borliq U zotning huzurida hisob-kitob beradi.

LAYL SURASI

Yigirma bir oyatdan iborat bo'lgan bu sura Makkada nozil qilingan.

Unda so'z insonlarning turish-turmushlari ham, sa'yu-harakatlari ham turli-tuman ekani xususida borib, oxirat Kunidagi mukofotga imon keltirib, taqvo va muhtojlarga xayru saxovat bilan umrlarini o'tkazadigan kishilarga ato etiladigan jannat va baxillik, iymonsizlik bilan tirikchilik qilib o'tadigan kimsalarning borar joylari bo'lgan do'zax azobi to'g'risida xabar beriladi.

Sura nihoyasida yolg'iz Allohning rizoligini ko'zlab qilingan ezgu amallargagina ajr-savob berilishi ta'kidlanadi.

Bu sura ham o'zining ilm oyati bilan «Val-Layl — Kechaga qasam» deb nomlangan.

Mehribon va rahmli Alloh nomi bilan (boshlayman).

1. (Borliqni o'z zulmati bilan) o'rab kelayotgan kechaga qasam.

2. Yorishib-ko'ringan kunduzga qasam.

3. Erkak va ayolni yaratgan zotga qasamki.

4. Shak-shubhasiz sizlarning sa'yu- harakatlaringiz xilma-xildir. Ana endi kim

(o'z mol-davlatidagi kambag'al-bechoralarga berilishi lozim bo'lgan zakot va boshqa sadaqotlarni) ato etsa va (Allohdan) qo'rqsa.

6. Hamda go'zal oqibatni (ya'ni jannat bor ekanini) tasdiq etsa.

7. Bas, Biz uni oson yo'lga muyassar qilurmiz.

I z o h. Ushbu oyatlardan ma'lum bo'lishcha, kim dunyo va oxiratda baxtli-saodatli hayot kechirishi uchun oson yo'l izlasa, u kishi uch xislatga ega bo'lishi lozim ekan: o'z zimmasidagi Alloh taolo buyurgan xayr-ehsonni kambag'al bechoralarga ato etish, mudom taqvo bilan, yolg'iz Allohdan qo'rqib yashash va yaxshi amal uchun go'zal mukofot – jannat bo'lishini chin dildan tasdiq etish. Tangri taolo ana shu uch xislatga ega bo'lgan kishilarga jannat yo'lini oson qilishga va'da berdi. Endi quyidagi oyatlarda yuqoridagi xislatlarning ziddiga muhtalo bo'lgan kimsalar va ular topajak oqibat haqida so'z yuritiladi.

8. Endi kim (Alloh yo'lida xayr-saxovat ko'rsatishdan) baxillik qilsa va (o'zini Alloh huzuridagi ajr-mukofotlardan) behojat bilsa.

9. Hamda go'zal oqibatni (ya'ni Alloh va'da qilgan jannatni) yolg'on desa.

10. Bas, Biz uni (dunyo va oxiratda baxtsiz bo'ladigan) og'ir yo'lga «muyassar» qilurmiz!

11. Va u (do'zaxda) halok bo'lgan vaqtida molu- dunyosi unga foyda bermas!

12. Shak-shubhasiz hidoyat (ya'ni insonlarni To'g'ri yo'lga yo'llash) yolg'iz Bizning zimmamizdadir.

13. Shak-shubhasiz oxirat ham, dunyo ham yolg'iz Biznikidir.

I z o h. Ya'ni dunyoning ham, oxiratning ham yakkayu yagona haqiqiy podshohi — egasi yolg'iz Alloh taolodir. Bas kimki Allohdan o'zga biron kimsaga bosh egasa, Allohdan o'zga biron kimsadan hidoyat yoki baxt-saodat so'rasa, u ochiq gumrohdir.

14. Bas, (ey insonlar), Men sizlarni lovullab yonib turgan olovdan — do'zaxdan ogohlantirdim.

15-16. Unga faqat (Haqni) yolg'on degan va (iymon-e'tiqoddan) yuz o'girgan badbaxt kimsagina kirur!

17-18. O'zi poqdomon bo'lib, mol-davlatini (yaxshilik yo'lida) sarf qiladigan taqvodor zot u (do'zax)dan yiroq qilinur.

19. U (taqvodor zot) huzurida — zimmasida biron kimsaga qaytariladigan ne'mat yo'qdir. (Ya'ni, u biron kimsaning o'ziga o'tkazib qo'ygan yaxshiligini qaytarish uchun xayr-saxovat ko'rsatmaydi).

20. U faqat eng oliy zot bo'lmish Parvardigorining yuzini — rizoligini istab (mol-

davlatini sarf qilur).

21. Va yaqinda (Parvardigori unga ato etadigan mukofot — jannat ne'matlaridan) rozi bo'lur.

ZUHO SURASI

Makkada nozil qilingan bu sura o'n bir oyatdan iboratdir.

U Payg'ambar alayhis-salom shaxsiyatlariga xos bir sura bo'lib, unda Alloh taolo O'zining so'nggi payg'ambariga nasbatan bo'lgan mehr-muhabbati va rahm-shafqati haqida xabar beradi. So'ngra u kishiga ilohiy yo'l-yo'riqlar ko'rsatiladi.

Sura o'zining ilk oyati bilan «Vaz-Zuho — Choshgoh vaqtiga qasam», deb nomlangan.

Mehribon va rahmli Alloh nomi bilan (boshlayman).

1. Choshgoh vaqtiga qasam.

2. (O'z zulmati bilan chor-atrofni) qoplab-o'rab olgan kechaga qasamki,

3. (Ey Muhammad), Parvardigoringiz sizni tark etgani ham yo'q, yomon ko'rib qolgani ham yo'qdir.

I z o h. Ushbu oyatlar Payg'ambarimizga vahiy kelishi bir necha muddat to'xtab qolgan va ayrim mushriklar «Mana Muhammadni Parvardigori tashlab ketdi», deb gap tarqatgan vaqtlarida nozil bo'lgandir. Alloh taolo O'zi yaratgan choshgoh (yorug'lik) va kecha (qorong'ulik) haqiga qasam bilan Muhammad alayhis-salomni tark etmagani va yomon ko'rib qolmagani haqida xabar berish orqali go'yo oyning (vahiy kelmay qolgan) o'n beshi qorong'u bo'lgan bo'lsa, qolgan o'n beshi yorug' bo'lishiga ishora qilayotgandek.

4. Albatta oxirat siz uchun dunyodan yaxshiroqdir.

5. Yaqinda Parvardigoringiz sizga (shunday ne'matlar) ato eturki, siz (u ilohiy marhamatlardan) rozi bo'lursiz.

6. (Ey Muhammad, Parvardigoringiz) sizni yetim holda topgach, boshpana bermadimi?

I z o h. Bu o'rinda Payg'ambar alayhis-salom yosh go'daklik chog'larida yetim bo'lib qolganlarida avval bobolari Abdulmuttalib, so'ngra amakilari Abu Tolib qaramog'larida tarbiya topganlariga ishora qilinmoqda.

7. U zot sizni gumroh-g'ofil holda topib, (Haq yo'lga) hidoyat qilib qo'ydi-ku!

8. U zot sizni kambag'al holda topib, boy qilib qo'ydi-ku!

9. Bas, endi siz ham yetimga qahr qilmang!

10. So'rovchi gadoni esa (biron narsa bermasdan) haydamang!

11. Parvardigoringozning (sizga ato etgan payg'ambarlik va boshqa barcha) ne'mati haqida bo'lsa, (kishilarga doimo) so'zlang!

I z o h . Ushbu ilohiy yo'l-yo'riqlar faqat Payg'ambar alayhis-salomning o'zlariga taalluqli bo'lmay, balki u zotning barcha ummatlariga ham aloqadordir. Zero har bir iymon-e'tiqodli kishining burchi o'zi fazlu marhamatiga muhtoj bo'lgan eng oliy zot Alloh taoloning unga ato etgan behisob noz-ne'matlarini eslab, o'ziga muhtoj bo'lgan yetim-bechoralarga zulm qilmay, aksincha ularga qo'lidan kelganicha yordam berib yurmoqdir.

SHARH SURASI

Bu sura ham Makkada nozil qilingan bo'lib, sakkiz oyatdir.

U ham o'zidan avvalgi sura kabi boshidan oxirigacha Payg'ambar alayhis-salomga xitob bo'lib, Tangri taolo tomonidan u zotga ato etilgan fazl-marhamatlar zikr qilinadi va u zotni mashaqqatlarga sabr-toqat qilishga hamda Alloh taoloning ibodatiga mudom rag'bat ko'rsatishga da'vat etiladi.

Suraning nomi bo'lmish «Sharx» kalimasi «Ochmoq, keng qilmoq» degan ma'noni anglatadi.

Mehribon va rahmli Alloh nomi bilan (boshlayman).

1. (Ey Muhammad), Biz sizning qalbingizni (iymon va Qur'on nuri bilan) keng-munavvar qilib qo'ymadikmi?

2-3. Va Biz sizdan yelkangizni ezib turgan og'ir yukingizni olib qo'ydik.

I z o h . Mazkur og'ir yukdan murod Payg'ambar alayhis-salom yo'l qo'ygan va yo'l qo'yadigan — munofiqlarning jihodga chiqmasliklariga izn berishlari, oldilariga kelgan ko'zi ojiz sahobaga qovoq uyganlari kabi kichik xatolar ediki, bular mudom og'ir yuk bo'lib Payg'ambarimizning yelkalarini ezib turar edi. Ushbu oyatlar bilan Alloh taolo O'zining habibi va so'nggi payg'ambariga u kishining bu yanglig' kichik xatolari afv etilgani xususida xabar bermoqda. Endi quyidagi oyatda Rasulullohga ato etilgan yana bir fazli ilohiy haqida so'z boradi.

4. Va Biz sizning zikringizni (ya'ni martabangizni) baland qilib qo'ydik.

I z o h . Darhaqiqat har bir mo'min-musulmon qaerda Allox taoloning nomini yod etib, U zotni ulug'lasa, albatta U zot bilan birga payg'ambari Muhammad alayhis-salomning nomlarini ham zikr qilib, u kishiga salavot va salom aytadiki, bu martabayi oliya Payg'ambarimizdan o'zga hech kimga nasib etgan emas.

5. Bas, albatta har bir og'irlik-mashaqqat bilan birga bir yengillik ham bordir.

6. Albatta har bir og'irlik-mashaqqat bilan birga bir yengillik ham bordir.

I z o h. Agar muhtaram o'quvchi e'tibor bergan bo'lsa, yuqoridagi oyatlarda har bir mashaqqatdan keyin emas, balki ayni o'sha mashaqqat bilan birga yengillik borligi ikki bor ta'kidlanadi. Buni ikki xil ma'noda tushunish mumkin: Birinchisi — har bir qiyinchilikdan keyin shu qadar tez osonlik keladiki, go'yo ular ikkisi birga, yonma-yon turgandek bo'ladi. Bas, demak, qiyinchilikka ro'baru kelganda, noumidlikka tushishning aslo hojati yo'q. Ikkinchi ma'no – bir kishining boshiga iymon, e'tiqodi sababli biron og'irlik tushsa, u kishi hargiz bundan ranjimasligi lozim. Zero u oxiratdagi osonlikka — mangu saodatga ayni mana shu dunyoda tortayotgan qiyinchiligi sharofati bilan, ya'ni mana shu qiyinchilikka sabr-toqat qilgani sababli erishishi mumkin. Demak u kishi tortayotgan muvaqqat mashaqqatning o'zida uning uchun mangu baxt-saodat bor ekan.

7. Bas, (ey Muhammad), qachon siz (kishilarni Haq yo'liga da'vat qilishdan) forig' bo'lsangiz (o'rningizdan) turing.

8. Va yolg'iz Parvardigoringizga yuzingizni buring!

TIYN SURASI

Bu sura sakkiz oyatdan tashkil topgan bo'lib, Makkada nozil qilingan.

Unda Alloh taolo yaratgan eng go'zal va mukammal xilqat inson ekanligi, lekin ayrim kimsalar kufru-isyon botqog'iga botib, pastlarning pastiga aylanib qolishlari, bu hayoti-dunyodan iymon va ezgu amallar bilan yashab o'tgan insonlar esa beadoq ajr-mukofotlarga ega bo'lishlari haqida so'z boradi.

Sura o'zining ilk oyati bilan «Va-t-Tiyn — Anjir mevasiga qasam», deb nomlangandir.

Mehribon va rahmli Alloh nomi bilan (boshlayman).

1. Anjirga qasam, zaytungaga qasam.

2. (Alloh taolo Muso payg'ambar bilan bevosita so'zlashgan) Sino tog'iga qasam.

3. Mana shu tinch-osoyishta shahar (Makkai mukarrama)ga qasamki.

4. Darhaqiqat Biz insonni eng go'zal shaklu shamoyilda yaratdik.

5. So'ngra (u Biz ato etgan shunday go'zal surat va mukammal xilqatning shukrini qilmasdan, kufru tug'yon yo'lga ketgach), uni asfala-sofilinga (ya'ni eng tuban do'zaxga) qaytardik.

6. Faqat (qay) bir zotlar iymon keltirsalar va yaxshi amallar qilsalar, ana o'shalar uchun bitmas-tuganmas ajr-mukofot bordir.

7. Bas, (ey inson), endi (ya'ni Alloh taoloning barcha narsaga qodir zot

ekanligini bilganingdan so'ng) nima seni (Qiyomat kunida bandalarning qilib o'tgan amallariga beriladigan) jazoni yolg'on deyishga majbur qilur?!

8. Axir Alloh hukm qilguvchilarning eng adolatlisi emasmi?! (Darhaqiqat Alloh taolo Qiyomat kunida eng odil hukm qilguvchidir).

ALAQ SURASI

Makkada nozil bo'lgan bu sura o'n to'qqiz oyatdan iboratdir.

Suraning o'qib-o'rganishga va Yaratganning qanday zot ekanini, insonning nimadan yaratilganini anglashga da'vat etuvchi avvalgi besh oyati zaminni osmon bilan bog'lab turguvchi Kalomullohning, barcha insonlar uchun ilohiy dasturul-amal bo'lmish Qur'oni Karimning ilk oyatlaridir, Alloh taoloning so'nggi payg'ambari Muhammad alayhis-salomga qilgan ilk ilohiy xitobidir.

Suraning keyin nozil bo'lgan oyatlarida inson tabiatidagi bir qusur — o'zini boy-behojat ko'rish bilan tug'yonga tushishi to'g'risida so'z yuritilib, ana shunday hadlaridan oshgan kimsalar hali Parvardigor dargohiga qaytib, hisob-kitob berishi borligi haqida ogohlantiriladilar.

So'ngra o'shalardan biri, o'zining mol-dunyosi va hamtovoqlarining ko'pligiga ishonib haddidan oshgan va Payg'ambarimizga tinimsiz ozor-aziyatlar yetkazgan Abu Jahl (Jaholat otasi) laqabli bir mal'un kofirning kirdikorlari keltirilib, agar u o'zining kufru tug'yonidan qaytmasa, oxir-oqibat duchor bo'ladigan halokati haqida xabar beriladi.

Bu surada inson quyuq – laxta qondan yaratilgani to'g'risida ilk bora aytilgani sababli, uni «Alaq — Laxta qon» deb nomlangandir.

Mehribon va rahmli Alloh nomi bilan (boshlayman).

1. (Ey Muhammad, barcha mavjudotni) yaratgan zot bo'lmish Parpardigoringiz nomi bilan (boshlab) o'qing!

2. U insonni laxta qondan yaratgan (zotdir).

3-4. O'qing! Sizning Parvardigoringiz (insoniyatga) qalamni (ya'ni yozishni — xatni) o'rgatgan o'ta karamli zotdir.

5. U zot insonga uning bilmagan narsalarini o'rgatdi.

I z o h . Ushbu oyatlar insoniyat hayotiga yangi ilohiy ta'limot va to qiyomat buzilmay saqlanib qoladigan, Alloh taolo yuborgan dinlarning eng so'nggisi bo'lgan mukammal bir din — Islom kirib kelgani haqidagi ilk xabarlar edi. Ushbu ilk oyatlardan oq Islom dini insonlarni jaholat-xurofotga emas, balki ilm-ma'rifatga chorlashi va faqat o'qish-o'rganish bilan Yaratgan rozi bo'ladigan Hidoyat yo'lini topishga da'vat etishi ma'lum bo'ldi. Shuning uchun ham Payg'ambar alayhis-salom «Ilm istash har bir muslim va muslima uchun farzdir», deb marhamat qilganlar.

Endi quyidagi oyatlarda dinsiz kimsalarni mol-dunyo va mansab-martabalar qanday ko'ylarga solishi haqida xabarlar beriladi.

6-7. Darhaqiqat (kofir) inson o'zini boy-behojat ko'rgach, albatta tug'yonga tushar - haddidan oshar.

8. (Ey inson), albatta yolg'iz Parvardigoringga qaytishing bordir! (O'shanda bu tug'yonlaring uchun hisob-kitob qilinib, jazolanishing aniqdir)!

9-10. (Ey inson), bir bandani (ya'ni Muhammad alayhis-salomni) namoz o'qigan vaqtida (namozidan) to'sadigan kimsani ko'rdingmi?!

11-12. Xabar bergin-chi, agar u (namoz o'qiguvchi) o'zi To'g'ri yo'lda bo'lsa, yoki (o'zgalarni) taqvoga (Allohdan qo'rqishga) buyursa (uni namozdan va taqvodan to'sgan kimsa halok bo'lmasmi)?

13-14. Xabar bergin-chi, agar u (namozdan to'sguvchi kimsa Allohning kitobini) yolg'on, desa va (u Kitobga iymon keltirishdan) yuz o'girsar, albatta Alloh (uning barcha qilmishlarini) ko'rib turishini bilmasmi?!

I z o h . Bu oyatlar Quraysh zodagonlaridan bo'lgan Abu Jahl laqabli ashaddiy kofir bir kimsa haqida nozil bo'lgandir. U Payg'ambarimizni Masjid-al-Xaromda namoz o'qishlaridan to'sib: «Agar Muhammad yana shu yerga kelib namoz o'qiydigan bo'lsa, uning bo'ynini ezib, yuzini tuproqqa belayman», deb o'zining butlari nomiga qasam ichadi. Yuqoridagi oyatlarda bu kofirning barcha qilmishlarini Alloh taolo ko'rib turgani aytilgach, endi quyida agar u bunday bema'niliklarini to'xtatmasa, qanday azobga giriftor bo'lishi haqida xabar beriladi:

15-16. Yo'q! Qasamki, agar u (bunday gumrohlikdan) to'xtamasa, albatta Biz uning peshona sochidan — o'sha yolg'onchi, adashgan peshona sochidan tutarmiz-da, (jahannamga oturmiz)!

17. Bas, u o'zining jamoasini (yordamga) chaqiraversin!

18. Biz esa azob farishtalarini chaqirajakmiz!

19. Yo'q! (Ey Muhammad), siz unga itoat etmang va (yolg'iz) Allohga sajda-ibodat qilib, (U zotga) yaqin bo'ling!

I z o h . Ushbu oyati karima Qur'ondagi so'nggi sajda oyati bo'lib, bu oyatni o'qigan yoki eshitgan kishi bir marta Alloh taologa sajda qilishi vojib bo'ladi. Bu oyatdagi xitob garchi payg'ambarimiz Muhammad alayhis-salomga qaratilgan bo'lsa-da, uning hukmi barcha musulmonlar uchun umumiy bo'lgan hukmdir. Binobarin, Yaratganga ibodat qilishdan to'sadigan biron kimsaga itoat etmasdan, yolg'iz Alloh taologagina sajda qilish har bir musulmon uchun farzdir.

QADR SURASI

Bu sura ham Makkada nozil qilingan bo'lib, besh oyatdan iboratdir.

Unda so'z insoniyat tarixida misli ko'rilmagan bir kecha haqida — insonlarga bu hayoti-dunyodan chin insoniy hayot kechirib o'tish yo'l-yo'riqlarini ko'rsatib beradigan so'nggi mukammal ilohiy dasturul-amal bo'lmish Qur'oni Karim nozil bo'la boshlagan nihoyat qadrli bir Kecha va uning fazilatlari haqida boradi.

Mehribon va rahmli Alloh nomi bilan (boshlayman).

1. Albatta Biz u (Qur'on)ni Qadr kechasida nozil qildik.

2. (Ey Muhammad), Qadr kechasi nima ekanligini siz qaerdan bilar edingiz?

3. Qadr kechasi ming oydan yaxshiroqdir.

I z o h . Demak u kechada qilingan toat-ibodat ham ming oylik ibodatdan yaxshiroq bo'ladi. Biz bu kechaning barakoti haqida «Duxon» surasining 2-5 oyatlari tarjimasi va izohida aytib o'tgan edik. Ko'pchilik ulamolarning aytishlaricha, Qadr kechasi ramazon oyining yigirma yettinchi kechasidir.

4. U (kecha)da farishtalar va Ruh (ya'ni Jabroil alayhis-salom) Parvardigorlarining izni-ixtiyori ila (yil davomida qilinadigan) barcha ishlar bilan (osmondan zaminga) tushurlar.

5. U (kecha) to tong otgunicha tinchlik-omonlikdir.

BAYYINA SURASI

Bu sura Madinada nozil qilingan. U sakkiz oyatdir.

Bu surada so'z ahli kitoblardan bo'lgan yahudiy va nasroniylarning hamda mushriklarning kirdikorlari haqida; yolg'iz Alloh taoloning O'ziga ixlos bilan ibodat qilish lozimligi to'g'risida va oxiratda kofirlar duchor bo'ladigan azob hamda imyon va yaxshi amal bilan o'tgan zotlarga muyassar qilinadigan mangu baxt xususida boradi. Suradan Payg'ambar alayhis-salom Alloh taolo tomonidan yuborilgan aniq hujjat ekanliklari haqidagi oyatlar ham o'rin olgani sababli bu sura «Bayyina — Aniq hujjat», deb nomlangandir.

Mehribon va rahmli Alloh nomi bilan (boshlayman).

1. Axli kitobdan va mushriklardan bo'lgan kofir kimsalar to ularga ochiq hujjat kelgunicha (kufrdan) ajraguvchi bo'lmadilar.

2-3. (U ochiq hujjat) Alloh tomonidan (yuborilgan) bir payg'ambar (ya'ni Muhammad alayhis-salom bo'lib, ularga) ichida eng to'g'ri yozuvlar – hukmlar

bo'lgan pokiza sahifalarni (ya'ni Qur'onni) tilovat qilur.

I z o h. Alloh taoloning so'nggi, mukammal dini bo'lmish Islom dini kelishi arafasida Tavrot, Injil kabi avval nozil qilingan kitoblar berilgan yahudiy va nasroniylar ham, butparast mushriklar ham kufr botqog'iga botib qolishgan, ahli kitoblar Tavrot va Injilda kelishi aytilgan bir payg'ambarga ko'z tutayotgan edilar. Qachonki ular kutgan hujjat — payg'ambar alayhis-salom tillarida Allohning kalomi Qur'on bilan kelganlarida esa...

4. Kitob ato etilgan kimsalar faqat ularga ochiq hujjat — payg'ambar kelganidan keyingina bo'linib ketdilar (ya'ni ayrimlari o'sha o'zlari kutgan payg'ambarga iymon keltirdilar, ayrimlari esa unga kofir bo'ldilar)!

5. Holbuki ular faqat yagona Allohga, u zot uchun dinni xolis qilgan, To'g'ri yo'ldan og'magan hollarida ibodat qilishga va namozni to'kis ado etishga hamda zakotni (haqdorlarga) ato etishga buyurilgan edilar. Mana shu to'g'ri yo'ldagi (millatning) dinidir.

6. Albatta ahli kitobdan va mushriklardan bo'lgan kofir kimsalar jahannam o'tida bo'lib, o'sha joyda mangu qolurlar! Ana o'shalar eng yomon maxluqdirlar.

7. Albatta iymon keltirgan va yaxshi amallar qilgan zotlar — ana o'shalar yaralmish jonzotlarning eng yaxshisidirlar.

8. Parvardigorlari huzuridagi ularning jazo-mukofotlari – ostidan daryolar oqib turadigan mangu jannatlardir. Ular o'sha joyda abadul-abad qolguvchidirlar. Alloh ulardan rozi bo'ldi, ular xam (Allohdan) rozi bo'ldilar. Bu (mukofot) Parvardigoridan qo'rqqan kishi uchundir.

ZALZALA SURASI

Sakkiz oyatdan iborat bu sura ham Madinada nozil bo'lgandir. «Zalzala» (Zilzila) deb nomlangan bu sura dastlab Qiyomat qoyim bo'lgan kunda zamin zilzilaga tushib, titrab-yorilib, tilga kirishi haqida hikoya qiladi.

So'ngra u Kunda hayoti-dunyoda qilib o'tilgan bir zarra misoli yaxshilik ham, yomonlik ham bejazo qolmasligi bayon qilinadi.

Mehribon va rahmli Alloh nomi bilan (boshlayman).

1. Qachon yer o'zining (eng dahshatli) zilzilasi bilan larzaga tushganida.

2. Va yer (o'z bag'ridagi xazinayu-dafinalardan va inson jasadlaridan iborat) «yuk»larini (yuzaga) chiqarib tashlaganida.

3. Va (hayotlik paytida qayta tirilishni inkor qilguvchi bo'lgan) inson (qayta tirilganidan dahshatga tushib: «Yerga» nima bo'ldi o'zi?) deb qolganida,

4-5. Ana o'sha Kunda yer, Parvardigoringiz unga vahiy qil(ib, so'zlashga buyur)gani sababli o'z xabarlarini so'zlar!

I z o h. *Sahobalardan Abu Hurayra (Alloh u kishidan rozi bo'lsin) rivoyat qilishlaricha, Payg'ambar alayhis-salom yerning xabarlarini nima ekanligi haqida so'zlab: «Yerning xabarlarini — har bir erkagu-ayol uning ustida qanday amal qilgan bo'lsa, barchasini Alloh taolo huzurida so'zlab, guvohlik berishidir», degan ekanlar.*

6. O'sha Kunda odamlar, ularga (qilib o'tgan amallari)ning jazo yoki mukofotlari ko'rsatilishi uchun to'da-to'da bo'lib chiqib kelurlar!

7. Bas, kim (hayoti-dunyodalik paytida) zarra misqolichalik yaxshilik qilsa, (Qiyomat kunida) o'shani ko'rur.

8. Kim zarra misqolichalik yomonlik qilsa, uni ham ko'rur!

ODIYOT SURASI

Makkada nozil qilingan bu sura o'n bir oyatdan iboratdir.

Bu surada Alloh taolo yo'lida jehod qilguvchi zotlar jangga minib boradigan uchqur otlarga qasamyod qilish bilan dinsiz-e'tiqodsiz insonlar albatta Yaratgan o'zlariga ato etgan ne'matlarga noshukurlik qilguvchi, ashaddiy dunyoparast bo'lishlari ta'kidlanadi va Tangri taolo barcha ishlardan xabardor bo'lib turishi, demak biron yomonlikni bejazo qoldirmasligi uqtiriladi.

Sura o'zining ilk oyati bilan «Val-Odiyat — Chopqir otlarga qasam», deb nomlangandir.

Mehribon va rahmli Alloh nomi bilan (boshlayman).

1-2-3-4-5. (Alloh yo'lida) xarsillab chopadigan, (chopgan paytida tuyoqlaridan) chaqmoqlar chaqadigan, tong paytida (yov ustiga) bostirib boradigan, bas, o'shanda chang-to'zon ko'tarib, shu (chang-to'zon) bilan (dushman) jamoasining o'rtasiga kirib keladigan (ot)larga qasamki.

6. Shak-shubhasiz (kofir) inson Parvardigori (unga ato etgan ne'matlar)ga ko'rnamaklik qilguvchidir.

7. Va shak-shubhasiz u bunga (o'zining bu noshukurligiga) guvohdir.

8. Va shak-shubhasiz u mol-dunyo muhabbatiga juda qattiq (berilguvchi)dir.

9. Axir u bilasmiki, (Qiyomat qoyim bo'lib), qabrlarning ichidagi narsalar (jasadlarga qayta jon ato etilib, tashqariga) chiqarilganida,

10. Va dillardagi sirlar oshkor qilinganida,

11. Ana o'sha Kunda shak-shubhasiz Parvardigorlari ulardan (ya'ni barcha

xaloyiqning hayoti dunyoda qilib o'tgan ishlaridan) ogoh-xabardor-ku!

I z o h. Bu oyatlarda Qiyomat kunida barcha sirlar oshkor bo'lishini eslatish bilan har bir inson o'z hayotini o'sha Kunda sharmanda bo'lib qolmaydigan tarzda o'tkazishi lozim ekanligi uqtirilmoqda.

QORIA SURASI

Makkada nozil qilingan bu sura ham o'n bir oyatdan tashkil topgandir.

Bu surada ham Qiyomat dahshatlari tasvirlanib, u Kunda har bir inson o'z qilmishiga qarab mukofot yoki jazoga mustahiq bo'lishi haqida xabar beriladi.

Suraning nomi bo'lmish «Al-qori'a» kalimasi «Qalblarni qattiq qoqquvchi (Qiyomat)» degan ma'noni anglatadi.

Mehribon va rahmli Alloh nomi bilan (boshlayman).

1. (O'z dahshatlari bilan kishilar qalbini) qattiq qoqquvchi (Qiyomat)!

2. U qattiq qoqquvchi nedur?!

3. (Ey inson), qattiq qoqquvchi (Qiyomat) nima ekanligini sen qaerdan bilar eding?!

4. U Kunda odamlar to'zg'itib yuborilgan parvonalar kabi bo'lib qolurlar! (Ya'ni qabrlaridan chiqishib, Qiyomat dahshatidan o'zlarini har yonga urib-to'zib ketadilar)!

5. Tog'lar esa titilgan jun kabi (osmonda uchib yuradigan) bo'lib qolur!

6-7. Bas, endi (u kunda) kimning tortilgan (yaxshi amallari) og'ir kelsa, ana o'sha (har bir inson) rozi bo'ladigan - orzu qiladigan hayotda bo'lur.

8-9. Endi kimning tortilgan (yaxshi amallari) yengil kelsa, uning joyi «jarlik»dir!

10. Uning nima ekanini qaerdan ham bilar eding?!

11. (U) qizigan do'zaxdir!

TAKOSUR SURASI

Bu sura Makka suralaridan bo'lib, sakkiz oyatdan tashkil topgandir.

Bu surada ko'p odamlarning to'jonlari chiqib, qabrlariga kirgunlaricha mol-dunyo to'plashga va o'sha arziyas matolar bilan bir-birlariga maqtanishga mashg'ul bo'lishib,

Allohni eslashdan va U zot buyurgan Haq yo'lda yurishdan yuz o'g'irganlari bayon etiladi va ularga bu qilmishlarining oqibati jahannam ekani to'g'risida xabar beriladi.

Sura «Takosur — to'plab ko'paytirishga berilmoq», deb nomlangandir.

Mehribon va rahmli Alloh nomi bilan (boshlayman).

1-2. (Ey insonlar), sizlar to qabrlarni ziyorat qilgunlaringizcha (ya'ni o'lib, qabrga kirgunlaringizcha) sizlarni (mol-dunyo) to'plab-ko'paytirish (Allohga toat-ibodat qilishdan) mashg'ul qildi!

I z o h . Darhaqiqat, butun hayotlarida Alloh taologa biror kun ibodat qilmasdan mol-dunyoga sig'inib o'tadigan kimsalar juda ko'pdir. Bu xususda Payg'ambarimizning Sahihul-Buxoriyda rivoyat qilingan bir hadislar o'ta ibratlidir: «Mayyitning-o'likning ortidan uch narsa ergashib boradi va keyin u uchovidan ikkisi qaytib ketadi, biri esa o'lik bilan birga qoladi — unga bola-chaqasi, mol-dunyosi va shu dunyoda qilgan amallari ergashib boradi-da, so'ngra bola-chaqasi va mol-dunyosi yana qaytib ketadi, Qilib o'tgan amallari esa u bilan birga qabrda qoladi».

3. Yo'q, sizlar yaqinda (bu qilmishlaringizning oqibatini) bilursizlar!

4. Yana bir bor yo'q, sizlar yaqinda bilursizlar.

5. Yo'q, agar sizlar (dunyoga qul bo'lib qolishning oqibati nima ekanligini) aniq bilish bilan bilsalaringiz edi (unga qul bo'lib qolmas edingizlar)!

6. Qasamki, albatta sizlar do'zaxni ko'rursizlar!

7. Yana bir bor qasamki, sizlar uni aniq ko'rish bilan ko'rursizlar!

8. So'ngra ana o'sha Kunda albatta (hayoti-dunyoda sizlarga ato etilgan barcha) ne'matlar to'g'risida mas'ul bo'lursizlar.

ASR SURASI

Bu sura ham Makkada nozil qilingan bo'lib, uch oyatdan iboratdir.

Qur'oni Karimdagi eng qisqa suralardan biri bo'lgan bu surada Alloh taolo Asr namozining vaqtiga qasam bilan, insoniyat haqiqiy baxt saodatga erishish uchun to'rt narsaga — iymonga, ezgu amalga, Haq yo'lga va shu yo'lda chekiladigan mashaqqatlarga sabr-toqat qilishga muhtoj ekanligini ta'kidlaydi.

Mehribon va rahmli Alloh nomi bilan (boshlayman).

1-2. Asr (vaqti)ga qasamki, (barcha) inson ziyon-baxtsizlikdadir.

3. Faqat iymon keltirgan va yaxshi amallar qilgan, bir-birlariga Haq (yo'li)ni tavsiya etgan va bir-birlariga (mana shu Haq yo'lida) sabr-toqat qilishni tavsiya etgan zotlarga

(najot topguvchidirlar).

HUMAZA SURASI

To'qqiz oyatdan tashkil topgan bu sura Makkada nozil bo'lgandir.

Unda to'plagan mol-dunyolari bilan quvonishib, o'sha mollari o'zlarini har qanday balo-ofatdan saqlaydi, deb o'ylaydigan va hadlaridan oshib birovlarining obro'larini to'kib yuradigan g'iybatchi-bo'htonchi kimsalar albatta do'zax azobiga duchor qilinishlari haqida so'z yuritiladi,

Suraning nomi bo'lmish «Humaza» so'zi «Bo'htonchi» degan ma'noni anglatadi.

Mehribon va rahmli Alloh nomi bilan (boshlayman).

1. Barcha (kishilarga dilozorlik qilib, ularning obro'larini to'kib yuradigan) bo'htonchi-g'iybatchiga halokat bo'lgay.

2-3. Ki, u (topgan) mol-dunyosi o'zini mangu (o'lmaydigan) qilib qo'ygan, deb o'ylagan holida (faqat) mol to'plagan va o'sha (mol-dunyo)ni hisob-kitob qilib (biron savobli ishga sarflamasdan) yurgan kimsadir.

4. Yo'q, (uning bu hisob-kitobi bekordir)! Qasamki, albatta u chilparchin qilguvchi (do'zax)ga tashlanur!

5. (Ey inson), chilparchin qilguvchi nima ekanligini sen qaerdan bilar eding?!

6-7. (U) Allohning yoqib qo'yilgan bir olovidirki, (o'z alangasi bilan badanlarni teshib o'tib) yuraklarga qadar yetur!

8-9. Albatta (u kofirlar) uzundan-uzun ustunlarga (zanjirlar bilan) bog'lab qo'yilgan hollarida olov ularning ustida qoplanib qolguvchidir (ya'ni, na ular jahannam qa'ridan qutulib chiqa olurlar va na ular nafas olishlari uchun bir yutum toza havo qilur)!

FIL SURASI

Bu sura besh oyatdan iborat bo'lib, Makkada nozil qilingandir.

U Ka'batullohni vayron qilish g'arazida kelganlari sababli Alloh taoloning g'azabiga uchrab halok bo'lgan «Ashobi fil — Fil mingan lashkarlar» haqida so'zlaydi. Bu voqea Tangri taoloning eng so'nggi va eng suyukli payg'ambari Muhammad alayhis-salom tavallud topgan milodiy 570 yilda ro'y bergan bo'lib, sanoqsiz lashkar bilan, qudratli fillarga minib, Allohning uyini buzish uchun Yaman hokimi Abraxa boshchiligida bostirib kelgan kofirlarni Alloh taolo O'zining ojiz maxluqlari bo'lmish qushlar tumshuqlarida keltirgan mayda toshlar bilan halok qiladi va Ka'batullohni yaqinda tug'ilajak payg'ambar Muhammad alayhis-salom uchun, kelajak yangi din, yangi ummat uchun saqlab qoladi.

Keyin, hazrat dunyoga kelib, voyaga yetgach va u kishiga Qur'on oyatlari nozil bo'la boshlagach, o'sha ilohiy mo'jiza to Qiyomatgacha Ka'batulloh tomon yuzlanib ibodat qilguvchi mo'minlarga ibrat, Allohning diniga qarshi turguvchi kofirlarga esa bir achchiq saboq bo'lishi uchun u haqda mana shu surai karima nozil qilindi.

Mehribon va rahmli Alloh nomi bilan (boshlayman).

1. (Ey Muhammad), Parvardigoringiz fil egalarini qanday (halok) qilganini ko'rmadingizmi?

2. U zot ularning (Ka'batullohni vayron qilish uchun qo'llagan barcha) hiylanayranglarini barobod qilmadimi?

3-4. U zot ularning ustiga sopoldan bo'lgan toshlarni otadigan to'p-to'p qushlarni yuborib,

5. Ularni (qurt-qumursqalar tomonidan) chaynab tashlangan somon kabi (ilma-teshik) qilib yubordi!

I z o h. Rivoyat qilinishicha, qushlar tomonidan otilgan har bir tosh bir kofirning boshidan teshib kirib, ostidan chiqib ketgan ekan.

QURAYSH SURASI

Bu sura Makka suralaridan bo'lib, to'rt oyatdir. Bu surada payg'ambar alayhis-salomning qabilalari bo'lmish Quraysh qabilasiga Alloh taolo tomonidan ato etilgan ikki ulug' ne'mat – tinchlik-omonlik va to'qlik-farovonlik ne'matlari zikr qilinib, qurayshliklarni mana shunday rohat-farog'atda yashashlariga sababchi bo'lgan Baytullohning Parvardigoriga ibodat qilishga da'vat etiladi.

Mehribon va rahmli Alloh nomi bilan (boshlayman).

1-2. Qurayshga oson qilib qo'yilgani – ularga qish va yoz safari oson qilib qo'yilgani uchungina.

3. Ular mana shu Uyning Parvardigoriga ibodat qilsinlar!

4. U zot ularni ochliqdan (qutqarib) taomlantirdi va xavfu xatardan tinch qildi.

I z o h. Ya'ni Qurayshga Alloh taolo tomonidan juda ko'p ne'matlar ato etilgandir. Agar ular boshqa ne'matlar uchun Alloh taologa ibodat qilmasalar ham, ularga tijorat, oldi-sotdi qilsinlar, deb qishda Yamanga, yozda esa Shomga safar qilishlari oson qilib qo'yilgani va ular bu safarlardan doimiy ravishda foydalanib kelayotganlari uchun mana shu Baytullohning Parvardigoriga ibodat qilishlari lozimdir. Chunki ayni mana shu Baytullohning sharofatidan atrof-javonibdagi odamlar qurayshliklarga tegmaydilar va: «Quraysh qabilasi Baytullohning qo'shnilaridir. Kim ularga biron ziyon yetkazsa, xuddi Abraxa va uning qo'shiniga o'xshab mana shu Uyning egasi bo'lgan Alloh taoloning g'azabiga uchraydi», deyдилar. Demak Quraysh odamlari safar-sayohatlarida biron kimsa

ularga ziyon bermay, tinchlik va to'kin-sochinlikda yashayotganlari uchun mana shu Baytullohdan va uning egasi bo'lmish Tangri taolodan qarzdordirlar. Bas, ular U zotga ibodat qilish bilan o'zlariga ato etilgan ne'matning shukrini ado etsinlar!

MOUVN SURASI

Bu sura ham Makkada nozil bo'lgan. U yetti oyatdir.

Bu surada dinning mohiyati haqida so'z yuritilib, ayrim o'zlarini dindor hisoblab yurgan, lekin atroflaridagi yetim-g'ariblarga dilozorlik qiladigan, bechora-miskinlarning holidan xabar olmaydigan kimsalarni dinni (ya'ni qilingan har bir ish-amal uchun oxiratda hisob-kitob, jazo bor ekanini) inkor qilguvchilar deb ataladi.

Shuningdek, bu surada o'zlari yolg'iz bo'lganlarida namoz o'qishni «unutib» qo'yadigan va faqat el ko'rsinga namozxon bo'lgan hamda qo'ni-qo'shni, hamsoyalardan odatda o'rtada ishlatiladigan eng arzimas ro'zg'or buyumlarini ham ayaydigan riyokor va xasis kimsalar haqiga duoyi bad qilinadi va bu bilan yetim bechoralarga mudom yordam qo'lini cho'zadigan, toat-ibodatini yolg'iz Yaratganning rizoligini ko'zlab, beriyo qiladigan xayr-saxovatli zotlarga haqiqiy mo'min-musulmonlar ekanligi ta'kidlanadi.

Suraning nomi bo'lmish «Mo'un» kalimasi — idish-tovoq, bolta-tesha kabi mayda ro'zg'or buyumlari degan ma'nolarda keladi.

Mehribon va rahmli Alloh nomi bilan (boshlayman).

1. Dinni (oxiratdagi jazoni) yolg'on, deydigan kimsani (ng qanday kimsa ekanligini) ko'rdingizmi — bildingizmi?

2-3. Bas, bu yetim-esirni (qo'pollik bilan) haydab soladigan va (kishilarni) miskin-bechoraga taom berishga targ'ib qilmaydigan kimsadir.

I z o h. Ya'ni kimki "iymon keltirganman" desa-yu, ammo yetim-esirning haqqidan qo'rqmasa; bechora-miskinlarning boshini silab mehribonlik qilmasa, u dinni inkor qilguvchi kimsalar bilan barobardir.

4-5. Bas, namozlarini «unutib» qo'yadigan kimsalar bo'lgan «namozxon»larga halokat bo'lgayki.

6-7. Ular riyokorlik qiladigan va ro'zg'or buyumlarini ham (kishilardan) man' qiladigan (ya'ni biron kishiga foydalari tegmaydigan) kimsalardir!

KAVSAR SURASI

Uch oyatdan tashkil topgan bu sura Makkada nozil qilingandir.

Qur'oni Karimdagi eng ixcham sura bo'lgan bu surada payg'ambar alayhis-salomga xitob qilinib, Alloh taolo u kishiga ato etgan buyuk ne'mat — jannatdagi Kavsar hovuzi zikr

etiladi va bu bilan birga ana shunday ilohiy mukofotga yetishning barcha vositalari — Qur'on, payg'ambarlik ato etilgani ta'kidlanib, hazratni bunday ilohiy marhamatning shukronasi uchun namoz o'qishga va qurbonliq qilishga da'vat etiladi.

So'nggi oyatda esa kimda-kim payg'ambar alayhis-salomni yomon ko'rib, dushmanlik qilsa, ana o'sha kimsa benomu nishon yo'q bo'lib ketishi haqida bashorat beriladi.

Mehribon va rahmli Alloh nomi bilan (boshlayman).

- 1. (Ey Muhammad), albatta Biz sizga Kavsa'ni ato etdik.**
- 2. Bas, siz Parvardigoringiz uchun namoz o'qing va (jonlik) so'yib-qurbonliq qiling!**
- 3. Albatta sizni yomon ko'rguvchi kimsaning dumi qirqilgandir (ya'ni benomu-benishon bo'lib ketguvchidir)!**

KOFIRUN SURASI

Bu sura ham Makkada nozil qilingan bo'lib, olti oyatdir.

Bu surada Islom dini kuchayib, tarqalib ketayotganini ko'rib, xavotirga tushib qolgan kofirlar payg'ambar alayhis-salomni ham, sahobalarni ham bu To'g'ri yo'ldan chalg'itish g'arazida u kishining oldilariga kelib: «Ey Muhammad, kel, bizlar sening xudoyingni tan olib, unga ham ibodat qilaylik, sen ham o'z xudoyingga qo'shib, bizlarning butlarimizga ham sig'ingin», deyishganida nozil bo'lgandir. Bu suradan ko'zda tutilgan maqsad — Payg'ambar alayhis-salomni ham, u zotning to Qiyomatgacha keladigan barcha ummatlarini ham kofirlarning bunday nayranglariga uchmaslikka va yolg'iz Alloh taologagina ibodat qilishga da'vat etishdir.

Mehribon va rahmli Alloh nomi bilan (boshlayman).

- 1. (Ey Muhammad), ayting: «Ey kofirlar!**
- 2. Men sizlar ibodat qilayotgan narsalarga ibodat qilmasman.**
- 3. Va sizlar ham men ibodat qiladigan (Alloh)ga ibodat qilguvchi emasdirsizlar.**
- 4. Men sizlar ibodat qilgan narsaga ibodat qilguvchi emasman.**
- 5. Va sizlar ham men ibodat qiladigan (Alloh)ga ibodat qilguvchi emasdirsizlar.**
- 6. Sizlarning diningiz o'zlaringiz uchun, mening dinim o'zim uchundir!»**

NASR SURASI

Madinada nozil bo'lgan bu sura uch oyatdan iboratdir. Unda payg'ambarimizga va barcha

mo'min musulmonlarga Alloh taolo O'z dinini barcha dinlardan g'olib qilgan Kunga guvoh bo'lganlarida bergan madad va g'alabasi uchun Allohga hamdu tasbeh aytish va U zotdan mag'firat so'rab, tavba-tazarrular qilish ta'lim beriladi. Sura «Nasr-Yordam» deb nomlangandir.

Mehribon va rahmli Alloh nomi bilan (boshlayman).

1. (Ey Muhammad), qachon Allohning yordami va g'alaba kelsa,

2. Va odamlar to'p-to'p bo'lishib, Allohning dini (Islom)ga kirayotganlarini ko'rsangiz,

3. Darhol Parvardigoringizga hamd aytish bilan (U zotni har qanday «sherik»lardan) poklang va U zotdan mag'firat so'rang! Zero U tavbalarni qabul qilguvchi bo'lgan zotdir.

I z o h. Ushbu surai karimada mo'min-musulmonlarning vazifasi imkonlari boricha dinning ravnaqi yo'lida sa'y-harakat qilish ekaniga, g'alabani esa yolg'iz Alloh taoloning O'zi berishiga ishora bor.

MASAD SURASI

Bu sura Makkada nozil qilingan bo'lib, besh oyatdir.

Bu surada garchi o'zi payg'ambar alayhis-salomga amaki bo'lsa ham, payg'ambarimizga haddan tashqari aziyyatlar yetkazgan «Abu Lahab - do'zax o'tining otasi» degan laqabga ega bo'lgan bir ashaddiy kofir va kufrda undan qolishmaydigan uning xotini haqida so'z yuritiladi.

Sura «Masad — Pishiq tola» deb atalgandir.

Mehribon va rahmli Alloh nomi bilan (boshlayman).

1. Abu Lahabning qo'llari qurigay — halok bo'lgay! (Aniqki) u quridi — halok bo'ldi!

2. Mol-mulki va kasb qilib topgan narsalari unga asqotgani yo'q!

3-4-5. Yaqinda u va uning o'tin orqalagan, bo'ynida pishiq toladan eshilgan arqon bo'lgan xotini (lovullab turgan) alangali do'zaxga kirajak!

I z o h. Abu Lahabning xotini Ummi Jamil doimo kishilarni payg'ambar alayhis-salomga qarshi gij-gijlab, ularning o'rtasida adovat o'tini yoqib yurgani sababli, Qur'on uni «o'tin orqalagan» deb sifatlatadi va do'zaxga ham eri bilan birga xuddi o'sha holidan kirishi haqida xabar berdi.

IXLOS SURASI

Bu sura ham Makkada nozil bo'lgan. U to'rt oyatdir. Bu buyuk sura mo'minlarga Alloh taoloni qanday tanishni va U zotga qanday ixlos-e'tiqod qilishni o'rgatadi.

Bu sura bir guruh Makka mushriklari payg'ambar alayhis-salom huzurlariga kelishib, Allohning ta'rif-tavsifini qilib berishni so'rashganida, o'shalarga javoban nozil bo'lgandir.

Mehribon va rahmli Alloh nomi bilan (boshlayman).

1. (Ey Muhammad), ayting: «U – Alloh Birdir. (Ya'ni Uning hech qanday sherigi yo'qdir. U yakkayu yolg'izdir).

2. Alloh (barcha hojatlar bilan) ko'zlanguvchidir (ya'ni barcha hojatlar Undan so'raladi, ammo U hech kimga muhtoj emasdir).

3. U tug'magan va tug'ilmagandir (ya'ni Allohning o'g'il-qizi ham, ota-onasi ham yo'qdir. U azaliy va abadiy zotdir).

4. Va hech kim U zotga teng emasdir».

FALAQ SURASI

Bu sura Makkada nozil qilingan bo'lib, besh oyatdir.

Ushbu va bundan keyingi sura «Al-Muavvazatayn», ya'ni «ikki panoh so'ralguvchi sura» deb ham ataladi. Chunki har ikki surada Alloh taolo payg'ambar alayhis-salomga va barcha mo'minlarga yeru osmondagi barcha yomon narsa va hodisalardan yolg'iz O'ziga iltijo qilib panoh so'rashlarini ta'lim beradi.

Bu sura o'zining ilk oyatidagi so'z bilan «Falaq — Tong» deb nomlangandir.

Mehribon va rahmli Alloh nomi bilan (boshlayman).

1-2-3-4-5. (Ey Muhammad), ayting: «Men tong Parvardigoridan (menga) O'zi yaratgan narsalarning yomonligidan; zulmatga cho'mgan kechaning yomonligidan, tugunlarga dam solguvchi (jodugar)larning yomonligidan va hasad qilayotgan hasadgo'yning yomonligidan panoh berishini so'rab iltijo qilurman».

NOS SURASI

Bu sura ham Makkada nozil qilingan. U olti oyatdan iboratdir. Bu sura, aytib o'tilganidek, o'zidan avvalgi suraning uzviy davomidir.

Bu surada jinlar va insonlardan bo'lgan, kishilarni vasvasaga solib, yo'ldan uradigan

«shayton»larning yomonligidan yolg'iz Parvardigorga sig'inib panoh so'rash lozimligi uqtiriladi.

Sura o'zining ilk oyatidagi so'z bilan «An-nos — Insonlar» deb nomlangandir.

Mehribon va rahmli Alloh nomi bilan (boshlayman).

1-2-3-4-5-6. (Ey Muhammad), ayting: «Men barcha insonlarning Parvardigoridan, barcha insonlarning Podshohidan, barcha insonlarning Ilohidan (menga) o'zi jin va insonlardan bo'lgan, insonlarning dillariga vasvasa soladigan, (qachon Allohning nomi zikr qilinganida) yashirinib oladigan vasvasachi (shayton)ning yomonligidan panoh berishini so'rab iltijo qilurman».

* * *

Alloh ta'oloning tavfiq va madadi bilan Qur'oni Karimning ushbu tarjimasi hijriy 1412-yil, Rabi'y-us-soniy oyining 21-inchisi, seshanba kuni (milodiy 1991 yil 29 oktyabr)da o'z nihoyasiga yetdi.

Hijriy 1422-yil, Rabi'u-soniy oyining 11-inchisin — seshanba kuni (milodiy 2001 yil, 2 iyul)da esa, Janobi Haqning marhamat va inoyati bilan ushbu tarjimani qayta ishlash, tuzatish va to'ldirish ishlari o'z poyoniga yetdi. Alloh ta'olo ushbu Muqaddas Kitob ma'nolarini anglab, uning ko'rsatmalariga amal qilgan kishilarga ulug' ajru mukofotlar ato aylasin hamda ularni O'zi rozi bo'ladigan Haq Yo'lga hidoyat qilsin.

Omiyn!

Alouddin MANSUR

Onlineda o'qish:

<http://forum.ziyouz.com/index.php?topic=160.0>

Forum uchun **Muhammad** tayyorlagan.

www.ziyouz.com

2007